T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

KİTÂB-I GAZÂT DER MÜLK-İ ÇİN (GİRİŞ-İNCELEME-METİN-DİZİN)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM

HAZIRLAYAN
Naciye Karahan KÖK

ELAZIĞ-2017

T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

KİTÂB-I GAZÂT DER MÜLK-İ ÇİN

(GİRİŞ-İNCELEME-METİN-DİZİN)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN	**HAZIRLAYAN**
Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM	Naciye Karahan KÖK

Jürimiz 18/05/2017 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu doktora tezini oy birliği/oy çokluğu ile kabul etmiştir.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Vahit Türk
2. Prof. Dr. Erhan AYDIN
3. Prof. Dr. Ercan ALKAYA
4. Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM
5. Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ

F.Ü. Sosyal Bilimler EnstitüsüYönetim Kurulunun ……tarih ve ……. sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)

Naciye Karahan KÖK

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Dili Bilim Dalı
ELAZIĞ-2017, Sayfa: XVII+786

Bu çalışmada, Türk yazı dilinin Doğu sahasının XV.-XX. yüzyıllar arasındaki devresini oluşturan ve Çağdaş Türk Lehçelerinin oluşmasında da önemli rolü olan Çağatay Türkçesi dönemine ait Molla Bilal Nâzımî tarafından yazılmış "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eser incelenmiştir. İncelemeye esas alınan eser, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde TAEKK1528 yer numarası ve Voyna Musulman protiv kitaytsev (Müslümanların Çinlilere Karşı Savaşı), tekst nareçiya tarançi= Kitab-ı gazat der mülk-i Çin -Telif Molla Bilal b. Molla Yusuf el-Nazım" başlığı ile kayıtlıdır. Hicrî 1293 Miladî 1876/1877 tarihinde mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır.

Çalışma "Giriş", "İnceleme", "Metin", "Sonuç" ve "Dizin" bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Çağatay Türkçesi hakkında bilgi verildikten sonra Molla Bilal Nâzımî'nin hayatı, eserleri ve çalışmaya konu olan "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eser hakkında bilgi verilmiştir. İnceleme bölümünde ilk olarak eserin imlâ özellikleri tespit edilmiş, daha sonra ses bilgisinde eserdeki ses olayları incelenmiş, son olarak şekil bilgisinde ise eserdeki yapım ve çekim ekleriyle sözcük türleri ele alınmış Çağatay Türkçesi dönemi bağlamında değerlendirilmiştir. Metin bölümünde Arap harfli metin Latin harflerine transkribe edilmiştir. Dizin bölümünde eserde geçen kelimeler eserdeki anlamlarına göre çekim ekleri gösterilmek suretiyle alfabetik olarak verilmiştir. Sonuç bölümünde yapılan çalışmayla ilgili genel bir değerlendirme yapılmış; eserin sonunda ise yapılan çalışmayla ilgili olarak geniş bir kaynakçaya yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Molla Bilal Nâzımî, Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin, 19. Yüzyıl, Dil İncelemesi, Çağatay Türkçesi.

ABSTRACT

Doctoral Dissertation

Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin (Introduction-Review-Text-Index)

Naciye Karahan Kök

Fırat University
Institute of Social Sciences
Department of Turkish Language and Literature
Department of Old Turkic Language
Elaziğ-2017, Page: XVII+786

In this study, the work titled "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" written by Molla Bilal Nazımi from Chagatai Turkic period which has an important role in the formation of Contemporary Turkish Dialects and constituted the period of Eastern part of Turkish writing language between XV.-XX. Centuries was investigated. The work taken as the basis for the investigation is registered with the title of Voyna Musulman protiv kitaytsev (Muslims' war against Chinese), tekst nareçiya tarançi= Kitab-ı gazat der mülk-i Çin -Telif Molla Bilal b. Molla Yusuf el-Nazım" and with TAEKK1528 the location number in the library of the Institute of Turkic Studies in Istanbul University. It was written in the form of masnavi poetry in Hijri date of 1293 and Gregorian date of 1876/1877.

The study consists of "Introduction", "Review", "Text", "Conclusion" and "Index" sections. In introduction section, information about Chagatai Turkic was given and then the information about the life and works of Molla Bilal Nâzımî and the work titled "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin", which is the subject of the study, were given. In the review section, firstly the spelling characteristics of the work were determined; the sound events in the work were then examined in phonetics, finally the word types with the inflectional suffixes and derivational affixes in the work were evaluated in the context of Chagatai Turkic period in morphology. In the text section, the Arabic text was transcribed into Latin letters. In the index section, the words in the work were given in alphabetical order by showing the inflectional suffixes according to their meaning. A general evaluation of the work was made in the conclusion section; a large list of references about the conducted study is given at the end of the work.

Keywords: Molla Bilal Nâzımî, Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin, 19th Century, Language Examination, Chagatai Turkic.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

Molla Bilal Nâzımî, Klasik sonrası dönem (1600-1921) Çağatay Türkçesi şairlerindendir. Bu çalışma; Molla Bilal Nâzımî'nin **"**Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eserinin transkripsiyonlu metninin imlâ ve gramer özellikleri ile gramatikal dizinini içermektedir.

Molla Bilal Nâzımî'nin **"**Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin"i, gerek dilinin sadeliği ve Uygur Türklerinin başından geçen olayların şiirlere yansıması özellikleriyle, gerekse de çalışmaların daha ziyade Klasik öncesi ve Klasik dönem üzerine yoğunlaştığı Çağatay Türkçesinin Klasik sonrası döneminde -XX. yüzyılın başında- her biri birer bağımsız yazı diline dönüşen çağdaş Türk lehçelerine ait verdiği bilgilerle Türklük biliminde ayrı bir öneme sahiptir. Bu eser, şiirlerin anlatıldığı nazım biçimi olan destan geleneğinin Türkler arasında gösterdiği gelişimin tespiti, eski Türk yurdu olan İli ve çevresinde yaşayan Uygur Türkleri hakkında verdiği tarihî bilgiler ve söz varlığı ile Türklük bilimi için büyük bir değer arz etmektedir. Molla Bilal Nâzımî, Allah'a, peygambere ve dört halifeye övgü ile başladığı bu eserinde tarihî olayları kronolojik bir sıra izleyerek gerçekçi ve akıcı bir dille anlatmaktadır.

İncelemeye esas alınan "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eser, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde TAEKK1528 yer numarası ve "Voyna Musulman protiv kitaytsev (Müslümanların Çinlilere Karşı Savaşı), tekst nareçiya tarançi= Kitab-ı gazat der mülk-i Çin -Telif Molla Bilal b. Molla Yusuf el-Nazım" başlığı ile kayıtlıdır. Hicrî 1293 Miladî 1876/1877 tarihinde mesnevi nazım biçimiyle yazılan eser, 166 sayfadan oluşmaktadır.

Çalışma, dört kısımdan meydana gelmektedir: Giriş, İnceleme, Metin ve Dizin. Giriş bölümünde eserin yazıldığı Çağatay Türkçesi, eserin müellifi, eserin kaleme alındığı destan nazım biçimi ve müellifin tespit edilen diğer eserleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Buradaki amaç, hem dönemin dil özelliklerini hem de eserde anlatılan İli Hanlığı ve komşularının durumunu belirtmektir. Bu bölümde, mevcut araştırmaların yanı sıra Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin'de yer alan manzum ve mensur bilgilerden de istifade edilmiştir.

İnceleme bölümünde, öncelikle eserin imlâ özellikleri verilmektedir. İmlâ kısmında, Türkçe kelimelerdeki ünlü ve ünsüzlerin durumu ortaya konmaktadır. Daha sonra eserin ses ve şekil özelliklerinin değerlendirilmesine geçilmektedir. Ses

bilgisinde, ünlüler ve ünsüzlerin özellikleri ile bunlarla ilgili ses olayları; şekil bilgisinde ise sözcük türleri, kök, ek, söz yapımı ve fiil çekimi incelenmektedir.

Metin bölümünde, metin mümkün olduğu kadar orijinaline uygun şekilde transkribe edilmiştir. Eserin tek nüsha oluşu, zamanın büyük bölümünün metnin en iyi şekilde kurulması için harcanmasına neden olmuştur. Klasik tarzdaki bölümlerden ziyade, Çince kelimeler ile eserde geçen toponimlerin ve başta askerlik alanına ait çeşitli terimlerin okunmasında güçlüklerle karşılaşılmıştır. Bu husustaki güçlükler; Çağatay Türkçesinin diğer eserleri, sözlükleri ve bugünkü başta Uygur Türkçesi olmak üzere, Kırgız ve Özbek Türkçesi dikkate alınarak aşılmaya çalışılmıştır.

Dizinde, metindeki kavramların ortaya çıkarılması, bu kavramların çalışılan eser içinde kolay ve hızlı bulunabilmesi ve bir çeşit anahtar işlevi görmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla herhangi bir tercih olmaksızın, metindeki bütün kelimelerin alfabetik sırayla yer aldığı genel bir dizin hazırlanmıştır. Hazırlanan dizin, sözlük özelliği taşıdığı için kelimenin hemen yanına künye bilgileri ve anlamı yazılmıştır. Daha sonra sözcüklerle onlara gelen eklerin geçtiği yer, sayfa ve beyit numaraları gösterilmiştir. Madde başı kelimeler koyu yazı tipiyle yazılarak dizin iki sütun halinde hazırlanmıştır. Alt maddeler, madde başına göre içe doğru girintilidir. Bunların altına girebilecek kullanımlar da alt maddelerden biraz daha sağa yanaşıktır.

Çağatay Türkçesi ile Özbek ve Uygur Türkçesi gibi çağdaş Türk lehçeleri üzerine yapılacak çalışmalara katkı sağlamak amacıyla yazılan “Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin, Giriş, İnceleme, Metin, Dizin” adını taşıyan doktora çalışmam sırasında engin bilgisi ve yol göstericiliği ile her türlü yardımlarını gördüğüm tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Çimen Özçam’a teşekkürlerimi belirtmek isterim. Yine bilgilerine başvurduğum ve yardımlarını gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Ahat Üstüner, Prof. Dr. Ahmet Buran, Prof. Dr. Ercan Alkaya, Prof. Dr. Mehmet Vefa Nalbant, Doç Dr. Erkin Emet, Doç. Dr. Abdullah Kök ile çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli eşim Arş. Gör. Ali Kök’e, bugünlere gelmemde en büyük pay sahibi olan çok sevgili annem Sebahat Karahan ve babam Metin Karahan’a şükranlarımı sunmayı vazife bilirim.

ELAZIĞ-2017 **Naciye Karahan KÖK**

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça.
age.	: Adı geçen eser.
agm.	: Adı geçen makale.
bk.	: Bakınız.
C.	: Cilt.
Ç.	: Çince.
Çev.	: Çeviren.
Far.	: Farça.
Haz.	: Hazırlayan.
Mo.	: Moğolca.
R.	: Rusça.
S.	: Sayı.
s.	: Sayfa.
Sog.	: Soğdca.
vb.	: Ve benzeri.
Yay.	: Yayınları, yayını.
yy.	: Yüzyıl.
-	: Fiil veya fiile bağlanmayı gösterir.
+	: İsme bağlanmayı gösterir.
A	: a,e
G	: g/k ünsüz değişimini gösterir.
Ġ	: ġ/ķ ünsüz değişimini gösterir.
I	: ı, i
I_4	: ı, i, u, ü
K	: k/g ünsüz değişimini gösterir.
Ķ	: ķ/ġ ünsüz değişimini gösterir.
U	: u, ü
~	: Alternans, değişken şekil.
x>	: Aslî şekil bu şekilden gelir.
x>>	: Aslî şekil bu şekilden birden fazla değişme ile başka bir şekle geçiş.

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

a	**:** آ, ا	**s**	**:** س
b	**:** ب	**ṣ**	**:** ص
c	**:** ج	**s̱**	**:** ث
ç	**:** چ	**ş**	**:** ش
d	**:** د	**t**	**:** ت
e	**:** ه, ا	**ṭ**	**:** ط
f	**:** ف	**u, ū**	**:** او, اُ
g	**:** ك	**ü**	**:** او, اُ
ġ	**:** غ	**v**	**:** و
h	**:** ه	**y**	**:** ى
ḥ	**:** ح	**z**	**:** ز
ḫ	**:** خ	**ż**	**:** ض
ı	**:** ى, ا	**ẓ**	**:** ظ
i, ī	**:** اى	**ẕ**	**:** ذ
k	**:** ك	**ʿ**	**:** ع
ḳ	**:** ق	**ʾ**	**:** ء
l	**:** ل		
m	**:** م		
n	**:** ن		
n͡g	**:** نك		
o	**:** او, اُ		
ö	**:** او, اُ		
p	**:** پ		

GİRİŞ

I. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ

Özbek ve Yeni Uygur Türkçesi gibi çağdaş Türk yazı dillerinin temellerini oluşturan Çağatay Türkçesi, Moğol fütuhatından sonra Cengiz Han'ın çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altın Orda Devletlerinin siyasî merkezlerinde XIII. ve XIV. yüzyılda gelişen, Timurlular zamanında ise özellikle XV. yüzyılda klasik mahiyet kazanarak zengin bir edebiyat meydana getiren edebî Orta Asya Türk lehçesidir. Çağatay Türkçesi ya da Çağatay edebiyatı adlandırması; babası tarafından Moğol İmparatorluğu paylaştırılırken Maveraünnehir (Harezm hariç), Balkaş Gölü'nün doğusundaki İli Irmağı havzası, Gazne ve Kâbil'le Pamir yöresi, Doğu Türkistan ve Cungarya'nın idaresinin kendisine bırakıldığı, Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay (öl.1241)'a nisbetle kullanılmaktadır.[1] Bu terim ilk defa ilmî literatürde Macar bilim adamı Á. Vámbéry tarafından 1860'lı yılların başında XII.-XIX. yüzyıl Türkistan Türk İslam edebî eserlerinin dili ve zamanının canlı Türkistan Türk şivelerinin, özellikle Özbek ağızlarının dâhil edilmesiyle geniş bir anlamda kullanılmıştır.[2]

Ali Şir Nevâyî ile onu takip eden Türkistan şairlerinin kullandıkları Çağatay Türkçesi edebî dilinin kökeni ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Radloff ve Korş gibi Türkologlar Çağataycayı, Uygur dilinin Karahanlılar devrinden itibaren İslamî kültür altında gelişen bir devamı kabul etmektedir. [3] Bu fikri reddeden Borovkov ise Uygurcanın dinî ve resmî bir dil olarak dar bir sahaya inhisar ettiğini, bu nedenle İslam kültürünün baskılarına karşı koyamadığını, Çağataycayı da Uygurcanın devamı şeklinde telakki etmenin yanlış olacağını ileri sürerek Çağataycanın temeli *Orta Asya Türkçesidir* der. Ayrıca Çağataycayı klasik bir yazı dili hâline getiren Nevâyî'nin dilinin canlı dile dayandığını, çok iyi bildiği Özbekçeden faydalandığını, bu nedenle Özbek edebî dilinin kurucusu kabul edildiğini ileri sürmektedir.[4]

---

[1] Köprülü, Mehmet Fuat (1989) "Çağatay Edebiyatı", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ötüken Yay., İstanbul, 82-83.
[2] Barutçu Özönder, Fatma Sema (2011) **Ali Şir Nevâyî Muhâkemetü'l-Lugateyn**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 7.
[3] Eraslan, Kemal (1993) "Çağatay Edebiyatı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. 8, İstanbul, s. 168.
[4] Borovkov, Aleksandr Konstaninoviç (1984) "Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevâî", (Çev. Rasime Uygun), **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1984**, s. 59-96.

Baskakov, bu devre ait yazma eserleri göz önünde tutarak “Çağatay” terimini Özbek ve (Yeni) Uygur edebî Türkçesine bağlı olarak görmek gerektiğini öne sürerken, başka âlimler, dil özelliklerini dikkate almadan, coğrafî yerleşmeye, eserlerin yazılış yerlerine veya devlet sınırına bakarak Çağatay Türkçesinin Oğuz-Türkmen dil grubu ile münasebeti meselesinin halledilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.[5]

Caferoğlu ise Çağataycayı Göktürk-Uygur devri ile müşterek Orta Asya yazı dilinin kaynaşması sonucu vücut bulmuş edebî bir dil olarak telakki etmektedir. Nevâyî’nin resmî Uygur yazı dilinin mirasına sahip olmasıyla birlikte bu yazı dilinin aynen devam ettiğini ileri sürmektedir.[6]

Geniş kültür münasebetleri, diğer lehçelerin Çağatay Türkçesi yazı diline birtakım etkilerde bulunmasına yol açmıştır. Bu yönde yapılacak geniş bir inceleme, özellikle Azerbaycan Türkçesi kanalıyla Çağataycaya bazı Oğuz Türkçesi unsurlarının girmiş olduğunu gösterecektir. Bundan dolayı Çağatay Türkçesi yazı dilinin temelini ve teşekkülünü belirli nedenlere bağlamanın mümkün görünmediğini söyleyen Eraslan, edebî dilin her şeyden önce kültürle ilgili olduğunu, bu etkinin Çağatay Türkçesinde de kendini gösterdiğini, Ali Şir Nevâyî ile klasik bir nitelik kazandığını, Uygur kitabet dilinin ve Karahanlı yazı dilinin devamı kabul edilmesinin doğru bir tespit olmayacağını ifade etmektedir.[7]

Yazı dili olarak birbirinin devamı sayılan Köktürk, Uygur, Karahanlı ve Harezm dönemlerinden sonra oluşmaya başlayan,Timurlular devrinde zengin bir edebiyat yaratan ve Orta Asya Türk yazı dilinin üçüncü dönemi kabul edilen Çağatay Türkçesinin[8] dönemlere ayrılması konusunda Samoyloviç, Köprülü, Şçerbak, Eckmann vb. Türkologlar tarafından yapılmış tasnifler bulunmaktadır. Bu konudaki görüşler şöyle sıralanabilir.

A. N. Samoyloviç, XV. yüzyıldan başlayıp XX. yüzyıla kadar devam eden Orta Asya edebî dili için Çağatayca tabirini kullanmakta ve İslamî Orta Asya Edebî Türk dilini aşağıdaki dönemlere ayırmaktadır:

Karahanlı Türkçesi ve Kaşgar Türkçesi (11.-12. yüzyıllar),

Kıpçak-Oğuz Türkçesi (13.-14. yüzyıllar),

---

[5] Nadjip, E. N. (1970) “O srednekovıx lit. Traditsyax i şmeşennax pismennıx Tyurskix yazıkax”, **ST 1**, Moskva, s. 92.
[6] Caferoğlu, Ahmet (1984) **Türk Dili Tarihi**, Enderun Yay., İstanbul, s. 195-211.
[7] Eraslan, Kemal (1996) **Alî Şîr Nevâyî, Nesayimü’l-Muhabbe Min Şemayimü’l-Fütüvve I.Metin**, Ankara, s. XXXVII.
[8] Şavk Çelik, Ülkü (2011) **Leylî vü Mecnûn**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 13.

Çağatayca (15.-19. yüzyıllar),

Özbek Türkçesi (20. yüzyıl).[9]

Samoyloviç, Orta Asya edebî Türk dilinin üçüncü devresi olarak ifade ettiği Çağataycayı dört döneme ayırmaktadır:

İlk Çağatayca ya da Nevâyî'den önceki Çağatayca devri (15. yüzyılın başlarından Nevâyî'nin ilk eserini verdiği 1465 yılına kadar),

Klasik Çağatayca devri (1465-16. yüzyılın ortaları),

Klasik devirden sonraki Çağatayca devri (17. yüzyılın sonuna kadar)

Son Çağatayca devri (18.-20. yüzyıllar)

Köprülü, Çağatay Türkçesini beş döneme ayırarak inceler:

İlk Çağatay dönemi (13.-14. yüzyıllar),

Klasik dönemin başlangıcı (Nevâyî'ye kadar, 15. yüzyılın ilk yarısı),

Klasik Çağatay dönemi (Nevâyî dönemi, 15. yüzyılın son yarısı),

Klasik dönemin devamı (Babur ve Şibanlılar dönemi, 16. yüzyıl),

Gerileme ve Çökme dönemi (17.-19. yüzyıl).[10]

Çağatay Türkçesi araştırmalarında önemli bir yeri olan Janos Eckmann, XI. yüzyıldan başlatıp XIX. yüzyılın sonlarına kadar devam ettiğini söylediği Orta Asya İslam-Türk yazı dilinin üçüncü evresini Çağatay Türkçesi olarak kabul eder ve üçe ayırır:

Klasik öncesi dönem (15. yüzyılın başlarından Nevâyî'nin 1465'te ilk divanını tertibine kadar),

Klasik dönem (1465-1600),

Klasik sonrası dönem (1600-1921).[11]

Daha sonra Kemal Eraslan[12], Mustafa Canpolat[13], Zühal Ölmez[14] gibi Türkologların da değerlendirmelerde bulunduğu Çağatay Türkçesi; Kansu'dan İdil

---

[9] Samoyloviç, Aleksandr (1941) "Orta Asya Edebî Türkçesinin Tarihine Dair", (Çev. Abdulkadir İnan), **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yıllık Çalışmaları I**, Ankara, s. 73-95; (Rusçası: Alî Şîr Nevâî Mecmuası, Leningrad, 1928)

[10] Köprülü, Mehmet Fuat (1945) "Çağatay Edebiyatı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. III, İstanbul, s. 270-323.

[11] Eckmann, Janos (1958) "Çağatay Dili Hakkında Notlar", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara, s. 115-126.

[12] Eraslan, Kemal (1993) **Alî Şîr Nevâyî, Mîzânü'l-evzân (Vezinleri Terazisi)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 168-176.

[13] Canpolat, Mustafa (2002) "Çağatay Dili ve Edebiyatı", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 769-776.

[14] Ölmez, Zühal (2007) "Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 5, S. 9, s. 173-220.

boyları ve Kırım'a, Horasan ve Hindistan'a kadar Kuzey ve Doğu Türklüğü ile aslen Oğuz olan Türkmenler arasında yaklaşık beş asır boyunca hem bir kültür dili hem de devletlerarası yazışmalarda bir diplomasi dili olarak kullanılagelmiştir.[15] Sayılan bu coğrafyalar arasında yer alan bölgelerden birisi de bugün Uygur Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Doğu Türkistan'dır.

Zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması, tarihî ipek yolu üzerinde yer alması ve Asya'nın tam ortasında bulunması Doğu Türkistan'ı stratejik açıdan önemli kılmıştır. Bu nedenle bölge çok eski tarihlerden beri Hun, Göktürk, Uygur, Kırgız, Karahanlı Türk devletleriyle Hıtaylar, Türk-Moğol Devletleri, Kalmuklar, Çinliler ve Ruslar tarafından hâkimiyet mücadelelerinin yaşandığı bir alan olmuştur.[16] Bu alanın kadim sakinlerinden biri de Uygur Türkleridir.[17]

Aydın, adı ve etimolojisiyle ilgili birbirinden farklı pek çok açıklamanın yer aldığı Uygur boy adının, "bağlaşmak, ittifak kurmak" fiili ile alakalı bir isim olabileceğini söylemiştir.[18] Tarihte Türk adını taşıyan ilk Türk devleti olan Gök-Türklerden sonra yönetimi ele geçiren bu Türk boyu, Orta Asya'daki yerleşik Türk kültürünün en canlı ve üretken dönemlerinden birini ortaya koymuştur. Bu devre, Türklük biliminin birçok alanında derin izlerin bırakıldığı ve pek çok yazılı eserin meydana getirildiği Türk dilinin zengin bir devresidir. Bu zengin kültürün diplomatika, yazı, kâğıdın kullanımı, devlet teşkilatı, vergi sistemi gibi unsurları Türk-Moğol devletleri sayesinde geniş bir alana yayılmıştır.[19]

Zengin Uygur kültürünün Türkistan'dan İran, Irak, Suriye, Anadolu, Mısır, Kazan-Kırım, Kafkasya, Sibirya ve Orta Avrupa gibi alanlara yayılmasında XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarında eski dünyadaki bütün milletleri yakından ilgilendiren Cengiz Han'ın kurduğu Moğol İmparatorluğu veya Türk-Moğol İmparatorluğu'nun büyük etkisi olmuştur. Bu imparatorluğun parçalanmasından sonra ortaya çıkan Çağatay, İlhanlı, Yüan sülaleleri ve Altın Ordu, Astırahan, Kazan, Kırım,

---

[15] Ercilasun, Ahmet Bican (2005) **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara, s. 404.

[16] Gömeç, Saadettin (2011) **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara, s. 364-389.

[17] Yıldırım, Kürşat (2016) **Doğu Türkistan'ın Tarihî Coğrafyası**, Ötüken Yay., İstanbul, s. 50.

[18] Aydın, Erhan (2011) **Uygur Kağanlığı Yazıtları**, Kömen Yay., Konya, s. 13-14.

[19] Özyetgin, Ayşe Melek (2014) **İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku**, Ötüken Neşriyat, Ankara, s. 15-19.

Nogay ve Sibirya hanlıkları tarihçiler tarafından Türk-Moğol İmparatorlukları olarak da adlandırılmıştır.[20]

XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde kendisi bir Uygur Türkü olan Said Han, Çağatay sülalesinden hanlık hakkını ele geçirmiş ve Saidiye Uygur Devleti'ni kurmuştur. Bu devletin kurucusu Said Han ile oğlu Abdürreşid Han zamanında Uygur Türkleri refah ve huzur içinde yaşamıştır. Ancak bu huzurlu günler yerini kargaşa dolu günlere bırakmış, XVII. yüzyılın sonlarında Supi-işanların "Karadağlı", "Akdağlı" diye ikiye bölünmesi, ardından da Appak Hoca'nın ihaneti bu devletin topraklarının Oyratlar tarafından istilasına zemin hazırlamıştır.[21] Kaşgar-Turfan Hanlığı'nın (XV. yüzyıl-1877) Kâşgar, Yarkend ve Aksu'daki toprakları üzerindeki iktidar, "Hoca" adı verilen zâhid yerli Müslümanların elinde olmasına rağmen Mançu (1644-1991) sülalesine bağlı idi.[22]

XIX. yüzyılın ikinci yarısının başlarında, Doğu Türkistan'daki yerli Türk halkları bağımsızlıklarını kazanmak için gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler neticesinde vatanlarını Çin işgalinden kurtararak Gulca, Hoten, Ürümçi ve Kâşgar şehirlerinde kendi siyasî yönetimlerini kurma imkanını elde etmişlerdir.[23] Başında Yakup Hoca'nın bulunduğu bu hanlıklardan Gulca Hanlığı ilk önce Rus Çarlığı tarafından ele geçirilmiştir. Daha sonra Çarlık Rusyasıyla Çin devleti arasındaki anlaşmayla Çin'e bırakılmıştır. Tarih sahnesinde eski parlak günlerini bir daha yakalayamayan Uygur Türklerinin yakın zamana kadar sürdürdükleri egemenlik ve bağımsızlık mücadeleleri çeşitli edebiyat ürünlerine konu olmuştur. Bu edebî türlerden birisi de köklerinin, Uygur Türkleri arasında eskilere dayandırıldığı destan nazım biçimidir.

Destan, toplumu derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları anlatan uzun manzum hikâyedir. Destan kelimesinin aslı Farsça dâstândır. İnsanları yakından ilgilendiren hemen her olay destan konusu olabilir. Daha çok yaratılış, toplum vicdanında iz bırakan savaşlar, bir şahıs veya bir milletin kahramanlıkları ve tabii âfetler, hikâye dışından katılan öğüt, kıssa, masal ve epik karakterli biyografik bilgilerle

---

[20] Temir, Ahmet (2001) "Orta Asya ve Kıpçak Bozkırlarında Kurulmuş Türk Devletleri", **Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt: Coğrafya-Tarih**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 517.
[21] Yazıcı Ersoy, Habibe (2007) "Yeni Uygur Türkçesi", **Türk Lehçeleri Grameri**, Akçağ Yay., Ankara, s. 358.
[22] Kafesoğlu, İbrahim (2001) "XIV. Yüzyıldan Sonra Orta Asya'da Kurulmuş Türk Devletleri", **Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt: Coğrafya-Tarih**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 608-609.
[23] Gencal, Bahattin (2013) "XIX. Yüzyıl Doğu Türkistan Tarihi Hakkında Yazılmış Olan Birinci Elden Kaynaklar", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 2, S. 8, s. 33.

zenginleştirilerek genellikle anlatıma dayalı manzumeler şeklinde destana dönüştürülür. Destanlar yapılarına göre tabii ve sunî olmak üzere başlıca iki grupta incelenmektedir. Ayrıca halk hâfızasında canlı tutulan olayların bir şair tarafından derlenerek nazma çekilmesi sonucu ortaya çıkmış, konularını belirli bir milletin hayatından alan destanlar vardır ki bunlara da muhtevaları bakımından millî destan denilmektedir. Genellikle bu tür destanlarda halk muhayyilesi kahramanlık, sadakat, merhamet, aşk, hainlik gibi beşerî hasletlerin her biri destandaki bir kişiye temsil ettirilir. Bir gün büyük bir şair çıkarak halkın meydana getirdiği bütün efsaneleri toplayıp birleştirir ve kendi üslûbu ile edebî bir form içinde millî destanı oluşturur.[24]

"Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin", Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türklerine, Mançur-Hıtay/Çin sömürgeciliği tarafından uygulanan baskıları ve Doğu Türkistan'da verilen mücadeleyi anlatan bir destandır. Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin kitabının yazarı Molla Bilal Nâzımî, hem bizzat mücadelenin içerisinde yer alması hem de bunu eserine yansıtmış olması nedeniyle eserini birinci elden bir belge hüviyetine büründürmüş bir şair ve bilgindir.

II. ESER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

İncelediğimiz "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eser, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde TAEKK1528 yer numarası ve "Voyna Musulman protiv kitaytsev (Müslümanların Çinlilere Karşı Savaşı), tekst nareçiya tarançi= Kitab-ı gazat der mülk-i Çin -Telif Molla Bilal b. Molla Yusuf el-Nazım" başlığı ile kayıtlıdır. Eser, Katanov Koleksiyonu içinde yer almaktadır. Rus oryantalisti N. Nikolay Pantusov "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eseri 1876 yılında Gulca'da görmüş ve kitabın yazarı Molla Bilal Nâzımî ile dost olmuştur. Pantusov daha sonra Molla Bilal Nâzımî'nin eserini iki bölüm hâlinde 1880 ve 1881 yıllarında Kazan'da neşrettirmiştir. 1880 yılında yayınlanan birinci bölümde Pantusov'un eser hakkındaki görüşleri ve eserin temasını içeren bir "Kiriş Söz" ile orijinal metin bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan ve İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde TAEKK1528 yer numarası ile kayıtlı olan orijinal metin Pantusov tarafından 1880 yılında Kazan'da bastırılan birinci bölümde yer alan metindir. Kayıtta eserin 166 sayfa ve 23 cm olduğu bilgisi verilmiştir. Eser tek nüshadır.

---

[24] Yetiş, Kazım (1995) "Destan", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.9, İstanbul, s. 202-203.

Doğu Türkistan'ın İli şehrinde 1864 yılında sonbaharda cereyan eden halk ayaklanmasının yansıtıldığı bu eserde, kurtuluş hareketinin sebepleri doğru bir şekilde gösterilmiştir. Bunu daha açık anlatmak için şair, tarihi olayları anımsatarak, Uygurların ata yurdunun Mançur-Hıtay/Çin askerleri tarafından on sekizinci asrın ikinci yarısında işgal edildiğini özellikle vurgulamıştır. Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı kaybedildikten sonra şair, Uygur halkının eski vatanında zulüm ve adaletsizliğin, milli baskının hüküm sürdüğünü canlı tasvirlerle göstermiştir.[25]

Eser genel itibariyle harekesiz olmakla birlikte yer yer hareke kullanıldığı da görülmüştür. Okunaklı bir metindir. Eserde geçen Çince, Rusça gibi yabancı kökenli kelimelerin, yer adlarının ve kişi adlarının yazımında ise daima ünlü harfler kullanılmıştır.

Çağatay Türkçesi dönemi özelliklerini yansıtan eserin son sayfasındaki ifadeye göre, istinsah tarihi hicrî 1293 miladî 1876/1877'dir. Eserin dili sade, anlatımı akıcıdır.

II.1. Eserin Müellifi ve İstinsah Tarihi

"Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı destanın yazarı Molla Bilal Nâzımî, Uygur Türklerinden olup 1825 yılında Gulca şehrinde, Yüsüp isimli, ayakkabıcılıkla geçinen bir ailede dünyaya gelmiş ve 75 yıl yaşam sürmüştür. Eserin sebeb-i nazm-ı telifinden yazarın vatanını ve milletini seven biri olduğu anlaşılmaktadır. Onun şu mısraları bu düşüncenin en somut delili olarak gösterilebilir: *"Bu defterni evvel iki üc ay ʿAlī Bay taḳrīr ḳılıp sözini faḳīr ġazāt ḳılġan müselmān-larnın͡g evlādlarıġa yād nāme ḳılıp ḳoyduḳ (166/10-11)"*. Bu ifadeler, aynı zamanda eserin yazılış amacı olarak da kabul edilebilecek beyanlardır. Yani bu çalışmanın yazılış gayesi; hem Uygur halkının kendi vatanlarında gördüğü baskı ve zulmü ortaya koymak, hem bu zülme karşı verilen millî mücadeleyi sonsuz kılmak, hem de halkının bağımsızlığı uğrunda yaşamlarını yitiren Müslümanların isimlerini daha sonraki kuşakların hatıralarında yaşatmaktır.

Bilal Nâzım sanat yaşamına on dört ya da on beş yaşında şiir yazarak başlamıştır. Bilinen ilk eseri olan "Gazeliyat", sanatçının yirmi altı, yirmi yedi yaşlarında yazdığı lirik şiirlerinin yer aldığı mecmua olup 1852 yılında tamamlanmıştır. Bu el yazması kitap elden ele dolaşarak sanatçının şöhreti okuyucular arasında yayılmıştır. Bu eser Bilal'i çoğunlukla halka yetenekli bir şair olarak tanıttığı için, o

---

[25] Mollavutov, Savut (2014) "Bilal Nazım (1825-1900)", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S. 4, s.60.

"Halk bana şair diyor" diye gururlanarak iftihar etmiştir. Şair, eserlerinde sosyal, siyasi, ahlaki meselelere değinmiştir. Bilal'in gazellerinde tasvir edilen zorluklar, sıkıntılar; adaletsizlik, eşitsizlik bir toplumsal gerçekliktir. Şiirlerinde zalimlere karşı mücadeleye davet, hatta onları yok etme çağrısı gür sesle dile getirilmiştir. Bilal Nâzım'ın yaratıcı mısralarında bağımsızlık, insan sevgisi, özgürlük fikirleri ön plana çıkmıştır. Vatanını seven, vatanının bağımsızlığını arzu etmekle kalmayıp, bu yolda sürekli olarak mücadele eden bir şairdir. Tüm hayatını emeğini, gelecek nesillere, halkına, vatanına bağışlamıştır.

Tek nüsha olan eserin sonundaki ifadeye göre, istinsah tarihi hicrî 1293, miladî 1876/1877'dir. Şair, eserinin 163. sayfasının 13. beytinde bu tarihi ebced hesabına göre hicrî 1293 tarihine tekabül eden 'ġarṣac' (غ 1000, ر 200, ص 90 ve ج 3) kelimesiyle belirtmiştir.[26] Ayrıca istinsah tarihi ile ilgili bilgi metnin sonunda "Tārīḫ bir mi͡ng iki yüz toḳsan üc-de İli ḥesābıda bars yılı-da bu defter tamāmıġa yėtken (166/13-14)" şeklinde verilmiştir. Eserin istinsah tarihi kısmında önce hicrî olarak yıl söylendiği, sonra On İki Hayvanlı Türk takvimindeki yıllardan biri olan bars yılı dendiği görülmektedir. Çinlilerin, Hintlilerin, Moğolların, Tibetlerin de kullandığı bu takvimin en geniş anlamıyla Türkler arasında kullanıldığı bilgisi bulunmaktadır.[27] Bu takvimin Türkler arasında yaygın kullanımıyla ilgili Bazın, şunları ifade etmiştir: "VI. yüzyıl Çin halk astrolojisinden kalan ve yılları sıralamaya yarayan On İki Hayvanlı Çevrim'in Türklerde çok özel bir yeri bulunmaktadır. Bu kullanım öyle eski ve halk tarafından öyle benimsenmiştir ki ileride göreceğimiz gibi, Müslüman ve Hıristiyan Türkler de dahil olmak üzere, kökeni ve dini ne olursa olsun Türklerde çok belirgin bir biçimde millî bir nitelik kazanmıştır."[28]

Türklerin zamanı belirlemek için kullandıkları On İki Hayvanlı takvimin üçüncü ayını oluşturan ve çalışmamızın bitiş tarihi olarak kaydın düşüldüğü "bars" yılı ile ilgili, Divanü Lûgati't-Türk'te Kaşgarlı Mahmut şu bilgileri vermektedir:

"Türklerin on iki yılından biri. Bu, şöyle olmuştur: Türkler on iki çeşit hayvanın adını alarak on iki yıla ad olarak vermişler; çocukların yaşlarını, savaş tarihlerini ve

---

[26] Karahan Kök, Naciye (2016) "Mollâ Bilâl Nâzım'ın Kitâb-ı Gazât Der Mülk-i Çîn Adlı Eseri Üzerine", **Hoca Ahmed Yesevî Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri III. Cilt: Türkoloji**, Ankara, s. 436.
[27] Özyetgin, Ayşe Melek (1996) **Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelenmesi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s.170.
[28] Bazın, Louis (2011) **Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 357.

daha başka şeyleri hep bu yılların dönmesi ile hesap ederler. Bunun kökü şöyle olmuştur: Türk hakanlarından birisi kendisinden birkaç yıl önce geçmiş olan bir savaşı öğrenmek istemiş, o savaşın yapıldığı yılda yanılmışlar; onun üzerine bu iş için hakan, ulusuyla geneş (müşavere) yapar ve kurultayda "biz bu kurultayda nasıl yanıldıksa bizden sonra gelecek olanlar da yanılacaklardır; öyle ise biz şimdi göğün on iki burcu ve on iki ay sayısınca her yıla bir ad koyalım; sağışlarımızı bu yılların geçmesiyle anlayalım; bu aramızda unutulmaz bir andaç olarak kalsın" dedi. Ulus, hakanın bu önergesini onayladı.

Bunun üzerine hakan ava çıkar; yaban hayvanlarını Ilısu'ya doğru sürsünler diye emreder. Bu, büyük bir ırmaktır. Halk bu hayvanları sıkıştırarak suya doğru sürer. Bu hayvanlardan avlarlar; birtakım hayvanlar suya atılırlar; on ikisi suyu geçer; her geçen hayvanın adı bir yıla ad olarak takılır. Bu hayvanlardan birincisi "sıçgan" imiş."[29]

İstinsah tarihinin belirtilmesinde eski Türk kronoloji yönteminden de yararlanıldığı görülen bu eser; Arapçada yaklaşan anlamına gelen ve İmam Halîl aruzunun on beşinci ve son bahri olan ve on değişik kalıbının mevcut olduğuyla daha çok mesnevilerde tercih edildiği ifade edilen 'mütekârib" bahrinin "fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl" vezniyle yazılmıştır. Şehnâme ölçüsü olarak da bilinen bu vezin; kısa ve hareketli bir kalıptır.[30] Ayrıca eserin 72.-73. sayfaları arasında "muḫammes-i Bilâlî" başlığıyla aruzun hezec bahrinin Türk şiirinde en çok kullanılan kalıbı olan "mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün" kalıbıyla yazılmış beş bentlik bir muhammes yer almaktadır.[31]

Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin, diğer destanlardan farklı olarak olayların bir tek kahraman etrafında döndüğü bir destan değil de Dede Korkut hikâyeleri gibi bir toplumun -Tunkanlar- ve onun mensuplarının bağımsızlık uğruna başlarından geçen olayların bir araya getirilmesinden vücuda gelmiş bir esere benzemektedir. Nitekim bu eser de destandan halk hikâyeciliğine geçiş dönemi eserlerinden olan Dede Korkut Kitabı gibi, besmele, Allah'a, peygambere ve dört halifeye övgü ile başlamıştır. Eser daha sonra Dede Korkut Kitabında geçen boylarda olduğu gibi bölümlerden meydana gelmektedir. Her bölümün konu başlığı metinde koyu renkli yazı ile gösterilmiştir.

---

[29] Atalay, Besim (2013) **Divanü Lûgati't Türk-I**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 344-345.
[30] İpekten, Haluk (2010) **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul, s. 269-271.
[31] Karahan Kök, Naciye ***agm***., s. 437.

Metindeki koyu renkli başlıklardan birkaçı aşağıda "Konu Başlıkları ve Metnin Düzeni" adlı maddede verileceği için bu konunun burada tekrar üzerinde durulmayacaktır.

II.2. Müellifin Diğer Eserleri

II.2.1. Gazeliyat

Şairin halk diline yakın bir dille yazdığı gazelleri, halk arasında söylenmiş ve ağızdan ağıza dolaşmıştır. "Gazeliyat" adıyla çıkan ve lirik şiirlerden oluşan bu eser, 1852 yılında tamamlanmıştır. Eserde 2016 adet şiir bulunmaktadır. Bu eserde şair, dünyayı terk eden zahitlerin hayatı, muhabbet, insanlar arasındaki münasebetlerin nasıl olması gerektiği hakkında fikirler beyan etmiştir. Toplumsal meselelere de değinmiştir. Adaletli bir hayat için halkı zulme karşı durmaya davet etmiştir. Sanatçının bu eseri, daha sonra Uygur Türkçesinden Özbek Türkçesine "Bilâl Nâzım Şe'riyatıdan" ismiyle Vahab Rahmanov ve Murad Hamrayev tarafından aktarılmıştır. Türkiye'de ise Funda Açıkgöz bu aktarma üzerine İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde bir yüksek lisans çalışması yapmıştır.

II.2.2. Çanmoza Yüsüphan

Bilal Nâzım, Çanmoza Yüsüphan adlı eserini 1881 yılının sonları ile 1882 yılının ilk iki ayında tamamlamıştır. Destan, 1838 yılında İli ilinin Ketmen ilçesinde meydana gelen bir olaydan yola çıkılarak yazılmıştır. Çanmoza; eserdeki kahramanın lakabı olup uzun kalpak anlamındadır. Destanın olumsuz kahramanı Çanmoza Yüsüphan olup,- "ben hoca evladıyım"- diyerek halkı aldatan tipik bir sahtekâr, alçak ve katil örneğidir. Onun maksadı kendi emeği olmaksızın yalancılıkla, dolandırıcılıkla servet elde etmektir. Bu eser de N. Pantusov tarafından 1909 yılında neşredilmiştir.

II.2.3. Nuzugum

Nesir türünde yazılan "Nuzugum" adlı eserde Uygur halkının kahraman kızı, milli bağımsızlık ayaklanmasının aktif katılımcısı Nuzugum'un (1808-1830) kahraman tipi yaratılmıştır. Bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi başarısızlıkla neticelendikten sonra yüzlerce esir Kaşgar'ın İli vilayetine sürgün edilmiştir. Burada da kahraman Nuzugum kendi mücadelesini bırakmayıp, Mançur askerlerine eş olmayı kabul etmemiştir. Demir iradeli cesur Nuzugum, silahı elinden alındığı zaman, mücadele

meydanında türküyü kendine silah yapmıştır.[32] Nuzugum destanı 1882 yılında yazılmıştır. Molla Bilal Nâzım bu eserini yazıp bitirdikten sonra N. Pantusov'a vermiş, Pantusov bu eserini de, şairin başka eserleri ile birlikte "Tarançi Xelq Edebiyatidin Nemuneler" adı altında toplamış ve 1909 yılında neşrettirmiştir.

II.2.4. Müminin Hicreti

1882 yılında Bilal Nâzım, Yedisu'nun Yarkent şehrine göç etmiştir. Burada da edebi faaliyetini devam ettirip, "Müminin Hicreti" isimli bir tarih kitabı yazmıştır. Fakat bu kıymetli eser devrimize kadar ulaşmamıştır. Şair Hebib Zakiriy'in (1898-1938) verdiği bilgiye göre, o eserde İli'deki Uygurların 1871 yılındaki "Ruslara tabi olmasından itibaren Rus bölgelerine göç etmesine kadar olan hadiseler" anlatılmıştır. Ayrıca, Uygurların Rus bölgesindeki Yarkent, Çelek, Talgır ve başka köylere göç ettikten sonraki durumları da anlatılmıştır.

Molla Bilâl Nazım'ın yukarıda tanıtılan bu eserleri Türk dünyasının değişik bölgelerinde neşredilmiştir. Bunlardan birkaçı şunlardır: Almatı'da Bilal Nâzım'ın "Seçilmiş Eserler" (1961), "Eserler" (1976), "Vatan Aşkı" (1987) isimli kitaplarıyla, "Bilal Nazım'ın Hayatı ve Eserleri" (S.Mollavutov) isimli makale (1976) basılmıştır. Taşkent'te ise şiir kitabı, Özbek ve Rus dilinde (1981) bastırılmıştır. Şincan Uygur özerk bölgesinde, şairin yalnız "Gazeliyat" adlı eseri ayrı bir kitap hâlinde basılmıştır.[33]

II.3. Konu Başlıkları ve Metnin Düzeni

"Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin", besmele ve Allah'a, peygambere ve dört halifeye övgü ile başlamıştır. Her yeni bölüme geçildiğinde ise o bölümün konu başlığı metinde koyu renkli yazı ile gösterilmiştir. Söz konusu koyu renkli yazılar, metnin bazı bölümlerinde cümle tamamlanmadan yarım bırakılmıştır. Metindeki koyu renkli başlıklar şöyledir:

fī-naʿt-ı nebīnā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem: Metin sadece bir yerde dua ile başlamıştır.

der beyān-ıʿöẕrnāme bu faḳīr bī-beżāʿat: Bilal Nâzım'ın kendi Türklüğünü anlattığı ve dostlarının sözlerini nazım düzeni ile yazdığı bölümdür.

---

[32] Yunusoğlu Kemal, Mağfiret (2013) "Molla Bilal Nazim ve Uniñ Dastanlari Heqqide", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S. 1/1, s. 150.
[33] Mollavutov, Savut (2014) **agm.**, s.58.

el-ḳıṣṣa ile[i] şehri ḳaysı ḫāndın ḳayu ḫānġa ḳalıp-dur: İli şehrinin hangi handan hangi hana kaldığını anlatan bölümdür.

ili şehride bolġan cihādnıng͡ beyānı naẓm: İli şehrinde olan savaşın nasıl olduğunu anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa özge şehrlerning͡ tunkan-ları ṣandu ḫozadaki tunkan-larnı ḫıṭay cėrigi öltürgen ḫaberni işitip cān ḳorḳunçı-dın vehme ėtip emīr ʿabdresul bik-lik-ke yalbarġanı ve emīr ʿabdresul bik bularġa teraḥḥum ḳılıp bir tümen leşker birle tunkanī-lerġa yārmendçilik bėrgeni: Başka şehirlerin Tunkanları Sandu Hoza'daki Tunkanları Hıtay askerlerinin öldürdüğü haberini işitince, korkudan, Emir Abdresul Bey'e yalvarmışlardır. Emir Abdresul Bey'in de onlara acıyıp bir tümen asker verdiğini anlatan bölümdür.

tunkanī-lerning͡ cevābı: Tunkanların cevap verdiği bölümdür.

emīr ʿabdresul bik-ning͡ aytḳanı: Emir Abdresul Bey'in Tunkanlara cevap verdiği bölümdür.

tunkanī-lerning͡ cevābı: Tunkanların Emir Abdresul Bey'e cevap verdiği bölümdür.

emīrning͡ tekellüm sorganı: Emir'in soru sorduğu bölümdür.

tunkanī-lerning͡ cevābı: Tunkanların Emir Abdresul Bey'e cevap verdiği bölümdür.

el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik her ṭarafka nāmeler ferākende ḳılġanı mollā şemseʾd-dīn ḫalfem aḥmed ḫocam ḫān-lar emīrning͡ nāmesidin ıṭṭılā bolup yamatoġa barıp udarin-ni saġladay-nı helāk ḳılıp bir ming͡ iki yüz aṭnı açratıp alġanı: Emir Abdresul Bey'in her tarafa mektuplar gönderdiği ve bu mektupları okuyan Molla Şemseddin ile Ahmed Hoca'nın Yamato'ya gittiğini, Udarin ve Sagladay'ı helak edip bin iki yüz atı ayırıp aldığını anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik deryānıng͡ ol yüzideki kent-ler…: Emir Abdresul Bey'in denizin diğer tarafındaki şehirlerde bulunan beylere mektup gönderdiği ve Şibe, Kalmaklarla savaştığını anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa ėmdi kėldük bayanday-nıng͡ cihādıġa ülgçeding-ning͡…: Emir Abdresul Bey'in Bayanday'da yaptığı savaşı anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa ėmdi kėldük aḥmed ḫān ḫocam birle şemseʾd-dīn…: Ahmed Han Hoca ile Şemseddin Halife'nin vakasını anlatan bölümdür.

ėmdi sözni maʿẓum ḫāndın işitmek kėrek maʿẓum ḫān ili şehriġa ḥākim…: Mazum Han'ın sözlerinin anlatıldığı bölümdür.

aḥmed ḫān ḫoca ḥased āteşīn aḥmed ḫazāneci bik-ning…: Ahmed Han Hoca'nın Ahmed Hazaneci Bey'i kıskanmasının anlatıldığı bölümdür.

el-ḳıṣṣa barça ʿilm-i ḫāṣ ḫūrd kelān cemʾ bolup maṣlaḥat…: Bütün ileri gelenlerin toplanıp kafirlerle savaştığını anlatan bölümdür.

ḳorġas-daki ḥażret-i şeyḫ muḥammed ṣādıḳ büzürg-vār birle ḥażret-i tuġluḳ tėmür ḫān raḥmetuʾllāhi ʿaleyhimānıng şeyḫ carub-ları-nıng vāḳıʿāt-ları-nıng beyānıda: Korgas'daki Hazret-i Şeyh Muhammed, Hazret-i Tugluk Temür Han ve Şeyh Carubları'nın vakalarının anlatıldığı bölümdür.

el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik ḳāḍī nāṣireʾd-dīn aḫun…: Emir Abdresul Bey ile Kadı Nasreddin Ahun'un biraraya gelip huzuru sağlamasının anlatıldığı bölümdür.

ḫıṭay ėlçi-leri leşker-i islām-nıng taʿrīfida nükte sorganı: Hıtay elçilerinin İslam askerinin anlatılması esnasında nükte yapmasının anlatıldığı bölümdür.

islām ḳılınçı-nıng heybetidin ḳalmaḳ-lar yüreki fāre bolup…: İslam kılıcının heybetinden Kalmakların korktuğunu anlatan bölümdür.

bey dişang-nı fetḥ ḳılġanı: Bey Dişang'ın fethinin anlatıldığı bölümdür.

ḳāḍī nāṣireʾd-dīn aḫun, sulṭān maʿẓum ḫān ve emīr ʾabd-resul bik-ler…: Kadı Nasreddin Ahun, Sultan Mazum Han ve Emir Abdresul Bey'in iyi haber alabilmek için Ürümçi ve Manas'a asker gönderdiğini anlatan bölümdür.

uluġ-lar maṣlaḥat ḳılıp kuçarġa leşker tilep mollā muḥammed ḳurbān aḫun-nı ḫocam niyāz aḫun-nı ṣādıḳ caḳḳan-nı bu üc kişige on bėş kişi ḳoşup kuçardaki rāşidīn ḫānġa nāme ibergeni rāşidīn ḫoca bularnı hem tutup alıp ḳ[ġ]ālib ibermegeni:Büyüklerin huzuru sağladığı, Kuçar'a asker istediği ve Kuçar'daki Raşidin Hana mektup gönderdiği olayın anlatıldığı bölümdür.

cangcun şehr-i bayanday-nıng uluġı badarin-ġa meded…: Cancun'un Bayanday'ın büyüğü olan Badarin'den meded kılmasının anlatıldığı bölümdür.

küre şehride tunkanī-ler ceng ḳılıp tört mertebe fetḥ-i…: Küre şehrinde Tunkanilerin savaştığını anlatan bölümdür.

yine kėldük bayanday-nıng cihādıġa: Bayanday savaşının anlatıldığı bölümdür.

ṣādir ḳangruḳ duz üç oġlı bile laḳ[ġ]ım gurlaġanı…: Sadir Kangruk'un üç oğlu ile çukur kazdığını anlatan bölümdür.

şehr leşkeri-ning͡ ʾadīdi bėş yüz irdi bu bėş…: Şehr askerinin sayısını anlatan bölümdür.

müselmān-larnıng͡ mundaġ ḳatıḳ melūl ü bī-dimāġ bolup: Müslümanların bir durumdan dolayı çok üzüldüğünü anlatan bölümdür.

emīr ʿabdresul bik-ni cümle ḫalāyıḳ yaḫşı-lıḳ ṣıfatıda…: Emir Abdresul Bey'i bütün hizmetçilerin iyilik sıfatıyla hatırladığının anlatıldığı bölümdür.

vilāyet ṭarafıdın seyyid ʿömer ḫān ḫocam ini-si birle…: Vilayet tarafından Ömer Han Hoca'nın Şibe'ye geldiğini anlatan bölümdür.

cangcun laʿīn yine bir tümen leşker-i aʿdānı cemʿ kılıp…: Cangcun'un bir tümen düşman askerini topladığını anlatan bölümdür.

müʾmin-ler cihād üzre istiḳāmet körgüzüp ẕikr…:Müminlerin savaş üzerine gittiğinin anlatıldığı bölümdür.

muḫammes-i bilālī: Bilal Nâzım'ın muhammesi.

el-ḳıṣṣa bir küni sulṭān maʿẓum ḫān-nıng͡ ve özge uluġlarnıng͡…: Sultan Mazum Han'ın ve diğer büyüklerin aklına gelen Ürümçi'ye gönderilen mektupların anlatıldığı bölümdür.

Ol ḳış ötti baʿd- ez nev-rūz ʿālem-efrūz leşker-i…: Kış geçtikten sonra İslam askerinin Kızıl Dönge gittiğini anlatan bölümdür.

foçı mahmūdnıng͡ kėlgeni ve ḥīleler ḳılıp ḫalāyıḳ-nı…: Foçı Mahmud'un gelmesi ve hileler ile hizmetçileri kandırmasının anlatıldığı bölümdür.

foçı maḥmūd aḥmed ḫān ḫocam seyyid ʿömer ḫān…: Foçı Mahmud, Ahmed Han Hoca ve Seyyid Ömer Han'ın Soydung'a gidip savaştığını anlatan bölümdür.

foçı maḥmūd ḫān ḳāḍī nāṣireʾd-dīn aḫunum-nıng͡ vaṣf…: Foçı Mahmud'un Kadı Nasreddin Ahunun özelliklerini işitince âşık olduğunu anlatan bölümdür.

mīr-ẕāt ḫān nevāyī-din oḳuġan ġazeli: Mirzat Han Nevayi'nin okuduğu gazel.

şeyḫüʾl-islām muḥammed manṣūr aḫun saʿdullāh ḫaṭīb ḳavaş…: Şeyhülislam Muhammed Mansur Ahun, Sadullah Hatib Kavaş Hacı Ahun ve yirmi beş kadar müminin Kuçar'a gittiğini ve orada Kalmaklar ile savaştığını anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa uluġ-lar ḳalmay yurt baş-sız ḳalġanda yurt…: Büyükler kalmadığında vatanın başsız kaldığını, halkın bir araya gelip Kuçar şehrindeki Sayid Han Hoca'ya Yalangaç Hoca diye ad koyduğunu anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa müselmānlar bāre-gānı yötkep siydeng digen yėrge ber-pā…: Müslümanların Siydeng denilen yere taşındıklarını, Küre şehrinde ise kâfir askerlerin korucuların evlerine ateş koyduklarını anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa ḳalmaḳ ṭā'ifesi cemʿ bolup toḳuz taradıki bir…: Kalmakların Tokuz Tara denilen yerdeki bin beş yüz Müslüman erkek, kadın ve çocuğun mallarını yağmalaması, evlerine ateş salması, bu insanları derya boyunca kovalaması ve yedi yüz seksen Müslümanın deryada şehit olmasının anlatıldığı bölümdür.

şiber ḫalḳı faʿālini bozup ḳalmaḳ-larġa yār bolup…: Şiber halkının kendi düzenlerini bozup Kalmaklara yardımcı olacağını öğrenen Müslümanların Şiber halkı ile savaşını anlatan bölümdür.

cangcun küre şehri ḳaḥṭ-lık bolġan cihetdin…: Küre şehrinde kıtlık olduğu için Cangcun, Soydung halkına mektup göndererek yiyecek istemiştir. Kıtlık olayının anlatıldığı bölümdür.

küre şehri-ning͡ şimāl ṭarafını şehrning͡ taşını…: Küre şehrinin kuzey tarafındaki Sangdung Cangza denilen yerde islam askerleri ile kafirlerin yaptığı savaşı anlatan bölümdür.

ḥüseyin bik-ning͡ giryesini mollā bilāl şāʿir ġazel ḳıl[ġ]anı: Hüseyin Bey'in göz yaşını Molla Bilal bir gazel ile anlatmıştır.

küre şehridin çıḳıp soydungda sülenip ḳalġan…: Küre şehrinden Soydung'a asker gönderen Hıtaylar ile Müslüman askerlerin savaşının anlatıldığı bölümdür.

kürening͡ taşı ṣangdung cangzanıng͡ fetḥ bolġanı: Küre şehrinin dışındaki Sangdung Cangza'nın fethini anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa ḳalʿa-yı küffār yaʿni küre şehri-ning͡ fetḥ bolġanı…: Kâfirlerin kalesi yani Küre şehrinin fethini anlatan bölümdür.

bes yėng͡i cangcun-nıng͡ ḥükm birle köhne cangcun-nı…: Yeni Cangcun'un emir ile eski Cangcun'u başa getirmesini anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa sulṭān şevket aḫun birle emīr aʿlā ḫān-nıng͡…: Sultan Şevket Ahun ile Emir Ala Han'ın savaş galibiyetini anlattığı bölümdür.

ḳorġas cihādı-nıng͡ beyānı: Korgas savaşının anlatılması.

emīr toḫta aḫun kökүsün kiçik yulduz çong͡…: Emir Tohta Ahun'ın Kiçik Yulduz Çong Yulduz denilen yerde Muglar ile yaptığı savaş anlatılır.

ėmdi sözni aġayas-nıng͡ ḳalmaḳ-larıdın işitmek…: Agayas'ın Kalmaklarının sözlerinin anlatıldığı bölümdür.

sulṭān aʿlā ẖān tīz mihman-dārlıḳ esbābı-nı rāst…: Sultan Ala Han'ın misafir ağırlamasını anlatan bölümdür.

ve yine leşker-i islām ulastayda ḳalmaḳlar birle ceng ḳılġanı: İslam askerinin Ulastay'da Kalmaklarla yaptığı savaşı anlatan bölümdür.

mollā şevket aẖun birle aḥmed ẖān ẖocam-larnıng͡…: Molla Şevket Ahun ile Ahmed Han Hoca'nın savaşları anlattıkları bölümdür.

emīr toẖta aẖun-nıng͡ bendge tüşkeni: Emir Tohta Ahun'un sıkıntıya düşmesini anlatan bölümdür.

aḥmed hān ẖocam-nı nėçe ming͡ tunkanī özige ser-dār…: Ahmed Han Hoca'yı çok sayıda Tunkanlının kendine komutan ettiğini anlatan bölümdür.

yagur sulṭān-nıng͡ helākı: Yagur Sultan'ın helak olmasını anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa tunkanī-lerning͡ düvüm bāre kėlip müselmānlar birle…: Tunkanlıların ikinci kez dönüp gelip Müslümanlar ile yaptıkları savaşın anlatıldığı bölümdür.

nāẓım-nıng͡ naẓma diger birle ḳılġan ẖikāyeti: Molla Bilal Nâzım'ın bu nazma, diğerleri ile yazdığı yeni hikâyelerin yer aldığı bölümdür.

bu kitāb-nı yigirm varaḳ-ca fitilgende ʿalī bay-nıng͡ körgen…: Bu kitab yirmi varak kadar yazıldığında Ali Bey bir düş görmüştür. Bu düş ise eserin bu bölümünde anlatılmıştır.

uşbu kitābet tamām bolġanda ʿalī bay-nıng͡ yine körgen…: Bu kitap tamamlandığında da Ali Bey yine bir düş görmüştür. Eserin son bölümünde Ali Bey'in gördüğü düş anlatılmıştır

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNCELEME

1.1. İmlâ Özellikleri

İmlâ, bir dildeki kelimelerin doğru olarak yazıya geçirilmesini sağlayan müşterek bir yazı şeklidir.[34] Çağatay Türkçesi dönemine ait metinlerde genellikle hareke kullanılmamaktadır. Bunun yanısıra imlâda yer yer bazı tutarsızlıklar da göze çarpmaktadır. Çalışmaya konu olan "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin"in dil bilgisi özellikleri göz önüne alındığında Çağatay Türkçesi döneminin dil özelliklerinden farklı bir yapıya sahip olmadığı görülmektedir.

Çağatay Türkçesi metinlerinde, hem Eski Uygur Türkçesi, hem de Arap-Fars imlâ geleneklerini bir arada görmek mümkündür. Çağatay Türkçesi ile kaleme alınan metinde tespit edilen Eski Uygur imlâsı ve Arap-Fars imlâsı özellikleri şöyledir:

Eski Uygur İmlâsının Özellikleri:

a) Bazı eklerin gövdeden ayrı yazılması: **علم نینك** ʿalem-ning͡ (2/2), **ملائك لارینی** melāʾik-lerini (2/13), **یوسف کا** Yūsuf-ka (3/1), **فسقی غه** fısḳı-ġa (4/6).

b) Kelimedeki bütün ünlülerin gösterilmesi: **قیلدوروب** ḳıldurub (2/13), **آرتوروب** arturub (3/18), **بولماسا** bolmasa (5/10), **خاصلار** ḫāṣlar (4/12), **اوزی نینك** özi-ning͡ (6/7), **دیماکدور** dimekdür (6/11), **ایشیم** işim (6/16), **باشیمغه توشیب** başımġa tüşib (7/17).

c) Çokluk ekinde ünlülerin gösterilmesi: **آدمیلا ر** ādemīler (6/11), **تاغلار** taġ-lar (3/14), **باغلار**baġ-lar (3/14), **یوکلارینی** yük-lerini (48/9), **یوللاردا** yol-larda (52/10).

ç) Kalın sıradan kelimelerdeki **ص** /ṣ/ ünsüzü için **س** /s/ harfinin kullanılması: **سوی** soy (57/9), **سویی غه** suyı-ġa (104/2), **سونکره** song͡ra (162/20), **ساوقلوق** savuḳluḳ (90/22), **ساورورغه** savrurġa (23/16).

d) Kalın sıradan kelimelerdeki **ط** /ṭ/ ünsüzü için **ت** /t/ harfinin kullanılması: **تاغ** taġ (33/2), **تالاشیب**talaşıp (128/3), **تاقار** taḳar (139/20), **تفراق** tofraḳ (16/20), **تقسان** toḳsan (166/13), **تولدی** toldı (51/7).

---

[34] Gümüşkılıç, Mehmet (2008) "Orta Osmanlıcada İmlâ-Telaffuz İlişkisi", **Turkish Studies International Periodical for the Languages , Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/6, s.273.

e) Arka damak n'sinin نك [n͡g] ile gösterilmesi: كونكل kön͡gül (9/18), تنكرى Tan͡grı (7/13), تانكلا tan͡gla (164/5), تانك tan͡g (104/6), مونكداشيمدين mun͡gdaşımdın (124/16), منكليك mėn͡glik (75/12).

Arap ve Fars İmlâsının Özellikleri:

a) Kelimelerdeki bütün ünlülerin yazılmaması: كونكل kön͡gül (9/18), برونى birevni (4/4), يمان‌لار yaman-lar (6/12), يلانك yalan͡g (105/17), تزيب tizip (102/19).

b) Türkçe kelimelerde şedde işaretinin kullanılması: اسّيغ assıġ (153/5), آچّغى aççıġı (137/19), ياروتّى yaruttı (3/13), يتّى yėtti (125/12), توتّى tuttı (8/17).

1.1.1. Ünlülerin Yazımı

1.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı

Medli elifle (آ) yazımı: kelime başında genellikle medli elifle gösterilmiştir آنكا an͡ga (2/11), آچّغى aççıġı (137/19), آجرادى açradı (95/15), آلديراب aldırap (95/15), آجراتيب açratıp (17/9), آچليب açılıp (9/18), آچورغه açurġa (13/18).

Elifle (ا) yazımı: باشيغه kelime ortasında ise genellikle elifle gösterilmiştir başıġa (17/3), يانندا yanıda (28/4), آتاسيغه atası-ġa (59/2), ديبان diben (92/13), كتوركان kėtürgen (8/14).

He (ه) ile yazımı: حجّازغه ḥiccāzġa (8/15), حصولغه ḥuṣūlġa (9/13), يانه yana (9/17), تويغونچه toyġunça (9/17), بارچه barça (8/16), قيلسه ḳılsa (10/8).

/a/ ünlüsünün gösterilmemesi: قموغ ḳamuġ (3/14), بلالار balalar (88/4), تمامى tamāmī (4/7), تنكرى Tan͡grı (8/12), قريناداش دين ḳarındaş-dın (7/1), قيو ḳayu (8/9).

/a/ ünlüsünün üstün (َ) ile yazımı: Metnimizde çok az miktarda olmak üzere /a/ ünlüsü için üstün kullanılmıştır: لَعْنَ la'ne 65/2, اوَّاره avvāre (72/9), عَرَقْلار ʿaraḳlar (115/18).

1.1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı

he (ه) ile yazımı: برله birle (3/7), اوزره üzre (3/12), ايچره içre (3/14).

/e/ ünlüsünün üstün(َ) ile yazımı: Metnimizde çok az miktarda olmak üzere /e/ ünlüsü için üstün kullanılmıştır: دَر باره كاهيغه der-i bāre-gāhıġa (64/ 4), گردشى gerdişi (64/14), مُغبَجه muġbeçe (65/8), مَى mey (65/8), نَى ney (65/8), قوَّتيغه ḳuvvetiġa (68/1), ملّه melle (78/5).

1.1.1.3. Kapalı e Ünlüsünün Yazımı

Elifle (ا) yazımı: kelime başında genellikle elifle gösterilmiştir: الجى ėlçi (34/14), التيب ėltib (125/2), امدى ėmdi (20/12).

/e/ ünlüsünün gösterilmemesi: kelime ortasında gösterilmemiştir: نچه nėçe (8/17), بردى bėrdi (2/10), كلتورالماى kėltüralmay (23/6), كرك kėrek (32/15), كركليك kėreklig (50/3), كرو kėrü (44/9), كسيبان kėsiben (94/11), كسك kėsek (70/5), كسيلدى kėsildi (149/5)

1.1.1.4. /ı/, /i/ Ünlülerinin Yazımı

Elif ve ye ile yazımı: kelime başında genellikle elif ve ye'yle gösterilmiştir ايلدا ilde (6/12), ايشيتكان işitken (16/2), ايله ile (3/19), ايزديمه izdime (28/6), ايز iz (104/11), ايط iṭ (114/2), ايچسه içse (9/17), ايماس imes (5/20), ايدى idi (5/13), ايران لار iren-ler 150/19, ايركك irkek 62/16, ايرته irte 95/10, ايشك işek 78/2, ايشكيده işikide 4/1.

/y/ ile yazımı: kelime ortasında genellikle ye'yle gösterilmiştir ايشيم işim (6/16), ديماكدور dimekdür (6/11), قريناداش دين ḳarındaş-dın (7/1), قيلدى ḳıldı (7/19), تيزغوچى tizġuçı (8/1), سيزغوچى sızġuçı (8/1), جيدالماى çıdalmay (9/12), قايسى ḳaysı (8/10), بيك bik 18/15, ديبان diben 82/16, ديدور didür 93/13, ديوه dive 16/14, كيچه kiçe 12/16.

/ı/,/i/ ünlüsünün gösterilmemesi: ساچلب saçılıb (9/18), آچليب açılıb (9/18), برونى birevni (4/4), يل yıl (6/14), يلقيغه yılḳıġa (115/5), يلديزينى yıldızını (106/22), كشى لار kişiler (8/8), ايلكرى ilgeri (137/3).

/ı/, /i/ ünlüsünün esre (_ِ) ile yazımı: Metnimizde çok az miktarda olmak üzere /ı/, /i/ ünlüsü için esre kullanılmıştır: فتِحْ fetiḥ (9/16).

1.1.1.5. /o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı

Elif ve vav ile yazımı: Bu ünlü, kelime başında elif ve vavla gösterilmiştir: او o (6/12), اوزوم özüm (6/11), اوقور oḳur (7/3), اوروش uruş (9/1), اوزونراق uzunraḳ (8/4), اوزكا özge (12/2), اوتكوريب ötkürip (79/17), اورنك örüng͡ (82/10), اويون oyun (23/13), اوتلوغ otluġ (124/15).

Vav ile yazımı: Kelime ortasındaki bu ünlüler vavla gösterilmiştir ياروتوب yarutup (3/12), قويدوم ḳoydum (7/18), سوقوش soḳuş (9/1), بولديلار boldılar (6/1), قولاقيغه ḳulaḳıġa (7/11), مونداغ mundaġ (8/15), كوروب körüp (9/15), اولوك ölüg (43/21), اوزوق ozuḳ (159/20), اويقودا uyḳuda (67/2).

/o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinin hiçbir işaret kullanmadan yazımı: كونكلدا kön͡gülde (3/16), بسويى busuyı (59/14), بلوت bulut (16/16), اورنك örün͡g (82/10).

/o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüsünün üstün(_ُ) ile yazımı: Metnimizde çok az miktarda olmak üzere /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüsü için üstün kullanılmıştır: پُر pür (64/19), ساوُق savuḳ (62/4), مُغبَجه muġbeçe (65/8), طُرفه ṭurfe (78/14), نُقره nuḳre (78/5).

1.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

1.1.2.1. /p/ Ünsüzünün Yazımı

Metnimizdeki پ /p/ ünsüzlerinin her zaman ب /b/ ile yazıldığı belirlenmiştir. Özellikle ilk hecedeki پ /p/ ünsüzü Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi, metnimizde de ف /f/ye dönüştüğü iç ve son sesteki /p/lerin ise genellikle ب /b/ ile bazen de ف /f/ ile yazıldıkları görülmüştür: فيلتن fīl-ten< pīl-ten (46/20), فيشكش fīş-keş< pīş-keş (144/9), فياده fiyāde< piyāde (16/1), فو fo< po (44/10); توف tof< top (77/1), تفراق tofraḳ< toprak (2/8), يفراغى yafrağı (120/20), تافقوم tafḳum< tapġum (61/17); قبوغ ḳapuġ (70/12). Bu örneklerin yanı sıra Eski Türk Yazıtlarında bıç-[35], DLT'de biçek[36] "bıçak" ; Eski Türk Yazıtlarında biti- "yazı yaz-"[37], DLT'de biti-[38] şeklinde görülen kelimeler metinde /f/li şekilleriyle kullanılmaktadır: فجاق fıçaḳ (165/19), فتودوم fitüdüm (164/12). Metinde -Ip zarf-fiili her zaman ب /b/ ile yazılmış; fakat transkripsiyonda /p/ ile gösterilmiştir: ايتب itip (2/6), قيلب ḳılıp (2/10), فتيلب fitilip (164/12), خان ثرلاتيب ẖançerletip (42/12).

1.1.2.2. /ç/ Ünsüzünün Yazımı

/ç/ ünsüzü metnimizde genellikle ج ile yazılmıştır. Yine metinde bu ünsüzün geçtiği bazı kelimelerde چ li yazımların da tercih edildiği tespit edilmiştir. Bu tür kelimelerin okunmasında Çağatay Türkçesi ile onun mirasçısı olan çağdaş Türk yazı dillerindeki genel görünümleri dikkate alınmıştır: آچيب açıp (96/3), آچلسون açılsun (49/5), قاچب ḳaçıp (98/10), قچان ḳaçan (14/14), ايچسه içse (9/17), ايچره içre (2/10); ايجالماى içalmay (139/15), ايجكان içgen (137/2), آجيب برسانك açıp bėrsen͡g (132/17),ججيب çaçıp (110/3), قاجالى ḳaçalı (32/18), ساجارايردى saçar irdi (23/7).

---

[35] Şirin, Hatice (2016) **Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 455.

[36] Atalay, Besim(2013) **Divanü Lûgati't Türk-IV (Dizin)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 86.

[37] Şirin, Hatice **age.**, s. 532.

[38] Atalay, Besim **age.**, C. IV, s. 95.

1.1.2.3. /n͡g/ Ünsüzünün Yazımı

n͡g ünsüzü genellikle "نك" ile yazılmıştır: اورنك örün͡g (82/10), كونكل kön͡gül (9/18), تنكرى Tan͡grı (7/13), تانكلا tan͡gla (164/5), تانك tan͡g (104/6), مونكداشيمدين mun͡gdaşımdın (124/16), منكليك mėn͡glik (75/12), ساجتينكيز saçtın͡gız (115/13), صدفى نينك ṣadefi-nin͡g (5/17), حيانينك ḥayānın͡g (5/14), سونينك sünin͡g (123/2), سالينكلار salın͡glar (61/7), سورانكلار soran͡glar (64/5).

1.1.2.4. /s/ Ünsüzünün Yazımı

Gerek kalın, gerekse ince ünlülü Türkçe kelimelerde kelime başı /s-/ ünsüzü, daima س ile yazılmıştır: سوى soy (57/9), سويى غه suyı-ġa (104/2), سونكره son͡gra (162/20), ساوقلوق savuḳluḳ (90/22), ساورورغه savrurġa (23/16).

1.1.2.5. /t/ Ünsüzünün Yazımı

Gerek kalın, gerekse ince ünlülü Türkçe kelimelerde kelime başı /t-/ ünsüzü, daima ت ile yazılmıştır. تاغ taġ (33/2), تالاشيب talaşıb (128/3), تاقار taḳar (139/20), تفراق tofraḳ (16/20), تقسان toḳsan (166/13), تولدى toldı (51/7), تورونك turun͡g (41/18).

1.1.2.6. Şeddenin Kullanımı

Metinde şedde (_ّ) hem Arapça kelimelerde, hem de Türkçe kelimelerde kullanılmıştır:تبرّك teberrük (65/17), قوّتيغه ḳuvvetiġa (68/1), ترك اتّى terk etti (64/1), آتّى attı (64/3), مؤذّين müʾeẕẕīn (64/3), يوروتّى yörütti (68/9), معطّر muʿaṭṭar (69/16), تخيّل taḫayyül (72/12), چاراقّا çaraḳḳa (76/42), نجّند neççend (77/13), ملّه melle (78/5), يتّى yėtti (79/19).

1.2. Ses Bilgisi

1.2.1. Ünlüler

Metinde, Türkçe kelimelerde /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ ve /ė/ ünlüleri; alıntı kelimelerde ise -/ė/ ünlüsü hariç- bu ünlülerle birlikte /ā/, /ī/, /ū/ ünlüleri olmak üzere toplam 12 ünlü görülür.

1.2.1.1. Ünlü Değişmeleri

Kelimelerin kök veya gövdelerinde, kelimelere getirilen eklerde çeşitli ünlü değişmeleri görülmüştür. Ünlülerin kalınlık veya incelikleri yanlarındaki ünsüzler vasıtasıyla belirlenmiştir. Metinden tespit edilen ünlü değişmeleri şöyledir:

1.2.1.1.1. i ~ e veya e ~ i Değişmesi

1802 yılında Radloff, Phonetik der nördlichen Türksprachen adlı eserinde Türk dillerinde ünlü sisteminin, üç ayırt edici özelliğine göre zıtlaşan başlıca sekiz sesbirimden kurulduğunu söylemiştir. 1959 yılında A. Von Gabain "Eski Türkçenin Grameri" adlı çalışmasında Türkçenin ünlülerini a, e, ė, ı, i, o, ö, u ve ü olarak göstermiş, bu ünlülerin uzun ve kısa şekillerinin var olduğunu; ama bu konunun Türklük biliminde yeterince tartışılmadığını söylemiştir. 1913 yılında V. Thomsen, Eski Türkçede Ramstedt'in ileri sürdüğü sekiz ünlü ile beraber, yazıtlarda ı/i için kullanılan işaretin bazen yazılmayışını da göz önüne alarak dokuzuncu bir ünlünün daha var olduğunu ileri sürmüştür.[39]

Türkçede kapalı e olarak bilinen ve normal uzunluktaki düz, geniş, ince e ünlüsü ile düz,dar, ince i ünlüsü arasında bir ses değerine sahip bu ünlü, Runik harfli metinlerden bugüne kadar Türkçenin dokuzuncu ünlüsü olarak var olagelmiştir. Ancak bu ünlünün varlığı ile ė mi, yoksa i mi okunması gerektiği Türkiye Türkolojisinde tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Türkiye Türkolojisinde bu sesin varlığını reddeden Arat'la[40] başlayan bu tartışmalar, aşağıda adı geçen çalışmaların ortaya çıkmasına vesile olmuştur: Ahmed Cevad Emre, Türkçede Bulanık e (é) Fonemi, Türk Dili Belleten-III, (Mart) 6-7, 1946, s. 487-497, Mecdut Mansuroğlu, Das geschlossene im karaschanidischen Turkisch: UAjb, 1957, XXIX, s. 215-225, Emine Yılmaz, "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü", Türk Dilleri Araştırmaları, Ankara 1991, s. 151-165, Orhan Yavuz, "Türkçede Kapalı e", Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 6, 1991, Timur Kocaoğlu, Tarihi Türk Lehçelerinin Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında kapalı é/i Meselesi, Türk Kültürü, S. 483-484(Temmuz-Ağustos 2003), s. 266-281, Mehmet Dursun Erdem-Münteha Gül, "Kapalı é Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi, Karadeniz Araştırmaları,

---

[39] Choı, Han-Woo (2010) **Türkçe, Korece, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın Karşılaştırmalı Ses ve Biçim Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 59-60.
[40] Arat, Reşit Rahmeti (1987) "Türkçe Metinlerde e/i Meselesine Dair", **Makaleler-I** (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 334-341.

S. 11, Güz 2006, s. 111-148, Hayrullah Kahya-Mustafa Kılıçarslan, Karamanlıcada i/e Meselesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Vol. 2/8, Yaz 2009, Mustafa Argunşah, Harezm Dönemi Metinlerinde e/i Sorunu, Dil Araştırmaları Dergisi, S. 6, 2010, s. 47-60, Musa Duman, Klasik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair, Kesit Yay., Ankara 2013, s.41-74.

Kapalı e ünlüsü üzerine yapılan araştırmalarda Türkçede i/e veya e/i meselesinin oldukça karışık olduğu dikkat çekmektedir. Çünkü Türkçede ünlü değişmeleri içinde i>e, e>i, i>ė, e>ė, ė>e değişmeleri görülmektedir. Ancak Çağatay Türkçesi, /e/, /i/ meselesinde çoğunlukla /i/ tarafındadır.[41] J. Eckmann Çağatay Türkçesinin ünlü varlığına kapalı /ė/ sesini de dâhil etmektedir. Konuyla ilgili olarak da şu açıklamayı yapar: "XIV. yüzyıla ait metinlerde gittikçe artan miktarda ilk hecede /e/ yerine ى, bazı harekeli metinlerde ise ىٓ bulmaktayız. Bu işaretle ne kastedildiğini kestirmek zordur. Herhalde /e/ den farklı bir ses yani /i/ veya /ė/ gösterilmek istenmiştir. XV. asırdan itibaren ى ile yazılış unutulmuştur. Eski bedük, elig, ev… Çağataycada biyik, ilig, iv veya bėyik, ėlig, ėv… olmuştur. Bu gibi kelimelerde /i/ veya /ė/ telaffuzu, bölge ve devrelere göre değişmekteydi."[42]

Çağatay Türkçesinin en büyük temsilcisi Ali Şir Nevâyî'nin Sedd-i İskenderî adlı mesnevisi üzerine inceleme yapan Hatice Tören bu sesle ilgili olarak Türkçede eskiden beri ilk hecedeki bazı /e/lerin /i/, bazı /i/lerin ise /e/ olma temayüllerinin var olduğunu, bu iki değişmeden /i/lerin /e/ olmasının daha sık görüldüğünü, ilk hecedeki e ünlüsünün XIV. yüzyıl dönemi metinlerine gidildikçe artış gösterdiği, harekeli metinlerin bir kısmında bu ünlülerin yâ ile işaretlendiği; yâ ile işaretlenen bu ünlülerin e'den farklı bir i veya kapalı e ünlüsüne dair bir işaret olabileceği, XV. yüzyıldan itibaren bu yâ'ların genelleştiği; ancak kelimelerin telaffuzlarının bölgelere göre değişiklik arz edebildiği, bu konuda imlâyı esas alan araştırmacıların i sesini, Özbek Türkçesindeki söylenişi esas alanların ise kapalı e sesini tercih ettikleri bilgisini vermektedir.[43]

Metnimizde kelime başında elif ve yâ ile yazılan ünlüleri /i/ olarak, sadece elifle yazılan ünlüleri ise /ė/ olarak okumayı tercih ettik. Bunların yanı sıra metnimizde bazı

[41] Kaya, Ceval (2008) **Uygur Harfli Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi**, TürkDil Kurumu Yay., Ankara, s. 16.
[42] Eckmann, Janos (1958) "Çağatay Dili Hakkında Notlar", **Türk Dili Araştırma Yıllığı Belleten**, s. 21.
[43] Tören, Hatice (2001) **Sedd-i İskenderi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 35.

kelimelerin yazımında ikili kullanımlar olduğu tespit edilmiştir; bunları imlâya sadık kalarak metnimize aldık.

Metnimizde /i/li olan birçok kelime günümüzde /e/li olarak kullanılmaktadır. Metnimizde kök hecede /i/ veya /e/ bulunan kelimeleri standart Türkiye Türkçesindeki kullanılışlarıyla karşılaştırarak şöyle tasnif etmek mümkündür:

Metnimizde kök hecede /i/ bulundurduğu hâlde bugün standart Türkiye Türkçesinde /e/li olan kelimeler:

biġ 58/17, bik 18/15, di- 82/16, didür- 93/13, dive 16/14, diyil- 61/9, diyiş- 65/17, iger 79/10, il 106/6, ilig 165/1, ir 74/10, iren 150/19, irkek 62/16, irte 95/10, işek 78/2, işik 4/1, it- 46/5, itedur- 137/8, ital- 124/17, iy 72/10, iyle- 19/1, izdi- 106/17, izil- 137/5, kiç 32/13, kiçe 12/16, kiçeli- 48/18, kiçi 77/7, kiçe 3/13, kil- 9/17, kiledur- 89/11, kilal- 70/4, kime 42/8, kirfe 83/13, ni 63/20, ti- 83/1, tig- 134/5, tin͡glik 15/8, tire 133/16, tiş- 56/1, tive 16/14, yi- 47/20.

Eski Türkçenin ilk hecesinde kapalı ė ünlüsü bulunduran bazı kelimelerinin Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde /e/ye dönüştüğü görülürken[44] bu kelimelerin metnimizde aslî şekillerini korudukları, standart Türkiye Türkçesinde /e/ye dönüştükleri tespit edilmiştir:

bėk 75/2, bėl 87/22, bėn 71/8, bėr- 36/12, bėş 20/10, çėk- 152/20, dė- 89/10, dėk 12/11, dėli 43/16, ėlçi 34/14, ėllig 54/19, ėt- 52/12, ėttür- 3/9, gėn͡g-ru 29/20, kėç 53/14, kėl- 11/7, kėltür- 63/19, kėltüral- 23/6, kėnt 113/5, kėrek 32/15, kėreklig 50/3, kėrü 44/9, kės- 94/11, kėsek 70/5, kėsil- 149/5, kėtür- 49/3, kėyin 8/16, kėz- 106/17, mėn 52/10, mėn͡glik 21/15, nė 3/16, nėçe 22/19, nėçće 147/22, nėçük 64/19, nėçe 6/14, nėdin 27/13, nėdür 17/17, nėme 16/16, nėmerse 156/18, nėy 166/1, sėç- 56/13, sėfil 30/17, sėkiz 83/14, sėksen 16/5, sėn 7/7, tė- 67/6, tėpret- 6/4, tėbe 119/5, tėg- 16/17, tėk -147/18, tėlim 7/5, tėl- 121/1, tėmür 3/5, tėmürçi 140/15, tėmürlük 150/12, tėn͡g 140/11, tėn-143/12, tėpren- 97/19, tėpre- 18/5, tėr 149/5, tėr- 9/5, tėş- 114/3, yė- 19/19, yėl 54/7, yėmek 24/15, yėn͡gi 108/4, yėr 14/12, yėt- 121/15, yėte 56/6, yėtiş- 18/1, yėtkür- 153/13, yėtküral- 137/3, yėtküz- 37/7.

Metnimizde hem /i/li, hem /ė/li şekilleri bulunan kelimeler: Günümüz yazı dilinde de- şeklinde kullanılan kelime metnimizde üç yerde dė- 119/3 bir yerde tė- 67/6

---

[44] Yalçın, Süleyman Kaan (2013) **Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 182.

şeklinde diğer yerlerde ise di- 82/16 ve ti- 83/1 şeklindedir. Günümüz yazı dilinde ye- şeklinde kullanılan kelime metnimizde sadece bir yerde yi- 47/20 şeklinde diğer yerlerde ise yė-19/19 şeklindedir.

Eski Türkçenin ilk hecesinde kapalı ė sesi barındıran bazı kelimeleri Özbek ve Yeni Uygur Türkçesinde /i/ veya /e/ye dönüşürken metnimizde kendini muhafaza ettiği; ancak bu kelimelerin bugün standart Türkiye Türkçesinde /i/li olduğu görülmüştür. Bu kelimeler şunlardır:

ėlt- 125/2, ėmdi 20/11, hėç 7/9, kėd- 35/5, kėr- 58/6, kėt- 165/2, kėy- 90/6.

Eski Türkçenin uzun kapalı ė ünlüsüne Çağatay Türkçesinde olduğu gibi metnimizde de sadece /i/ olarak tesadüf edildiği örnekler tespit edilmiştir. Nitekim Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde de ilk hecedeki kapalı ė ünlüsünün /e/ veya /i/ ünlülerine değişerek hem daralıp hem genişlediği bilgisi verilmiştir.[45] Metnimizde kök hecede /i/ bulunduran ve bugün standart Türkiye Türkçesinde de /i/li olan kelimeler:

bil- 7/12, bilal- 43/22, bildür- 26/2, bile- 6/9, bileklig 29/17, bilen 8/12, bilişlig 74/8, bir 61/22, birge 25/8, biri 2/7, bire 2/7, biz 12/13, dil 69/17, ġine 148/3, iç 65/17, iç- 72/3, içal- 139/15, iki 5/2, ikiz 125/18, il 118/2, ile 3/19, ilet- 70/16, ince 128/12, ini 29/2, ir- 26/9, iri 70/11, iş 15/16, işit- 56/20, işlet- 84/3, iz 28/6, kibi 3/21, kim 2/8, kimse 94/1, kir- 58/12, kiral- 70/5, kiredür- 53/10, kişi 20/10, kişneş- 22/9, kit- 32/6, kiy- 102/22, kiydür- 106/3, min- 139/14, ming͡ 15/7, miz 14/9, sin- 44/22, siz 12/13, şiş 80/4, şiş- 104/15, tik- 30/13, til 7/19, til- 66/3, tile- 136/10, tirek 84/11, tinç 32/4, tirig 12/12, tiril- 80/6, tişi 62/16, tişle- 45/19, titre- 2/13, tiz- 117/1, tiz 75/21, yigirm 40/16, yigit 52/17, yine 6/3.

1.2.1.1.2. Ünlü Düzleşmesi

Metinde, Eski Türkçede yuvarlak ünlülü olan bazı kelimelerdeki ünlülerin çeşitli fonetik sebeplerden dolayı düzleştiği görülmektedir.

1.2.1.1.2.1. o > a

Türkçede I. ve II. şahıs zamirlerinin yönelme hâl ekiyle çekimlenmesi sırasında, ses değişikliklerine uğradığı (ben + ge >>bana, sen + ge >> sana) bilinmektedir. Üçüncü

---

[45] Yalçın, Süleyman Kaan **age.**, s. 176-177.

şahıs zamiri ol > o da, geçmişte çokluk ve hâl ekleriyle çekimlenirken birtakım ses değişiklikleri geçirmiş, kelimedeki /l/ ünsüzü düşerken, ön sesteki /o/ da /a/ya dönüşmüştür.[46] Metnimizde de III. şahıs zamirinin çekimlenişi Eski Türkçedeki (anda, an͡ga, anlar..) gibidir. Ayrıca bir örnekte de bu ses olayı tespit edilmiştir:

soğuḳ > savuḳ 62/4.

1.2.1.1.2.2. ö >a

Bir örnekte tespit edilmiştir.

töpö/töbö[47] > tufa 40/1.

1.2.1.1.2.3. u > a

Metinde şu iki kelimede u > a değişikliği görülmektedir: ḳoḳtu > ḳoḳta 70/10, yogun[48] > yoġan 55/3.

1.2.1.1.2.4. u > ı

u > ı değişikliği için örnekler: tuyuḳsuz > tıyuḳsız 145/4, uzun > uzın 44/13.

Bu iki örneğe karşılık metindeki *uşbu, yulduz, yalġuz, altun, kayġu, yaşun-, kaçur-* gibi kelimelerin, aslî şekilleriyle kullanılmaya devam edildiği görülmektedir.

1.2.1.1.3. Ünlü Yuvarlaklaşması

Kelimelerin ön ve iç seslerinde yer alan düz ünlülerin gerileyici benzeşme, ilerleyici benzeşme ve dudak ünsüzlerinin etkisi gibi çeşitli fonetik nedenlerden dolayı yuvarlaklaştıkları görülmüştür. Çağatay Türkçesinde özellikle dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşma örnekleri yaşandığı bilgisi yer almaktadır.[49] Eski Türkçede dudak uyumuna uymayan bazı /I/lı kelimeler yuvarlaklaşma sonucu uyuma tabi olmuştur.

---

[46] Konu hakkında bk. Mansuroğlu, Mecdut (1949) "Türkçe'de Zamir Çekimi", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi III**,s. 501-518; Gabain, Annemarie von (1995) **Eski Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 68-69; Timurtaş, Faruk Kadri (1994) **Eski Türkiye Türkçesi**, Enderun Yay., İstanbul, s. 83-84.

[47]Ayazlı, Özlem(2016) **Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 244-245.

[48] Ayazlı, Özlem **age.**, s. 287.

[49] Yücel, Bilal (1995) **Bâbür Dîvânı**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, s. 32.

1.2.1.1.3.1. a > o

tamır/tamur[50] > tomur 29/15 (damar).

1.2.1.1.3.2. a > u

ara > aru 44/9, una- > unu- 137/19.

1.2.1.1.3.3. e > o

Yabancı kelimede: Ar. mevlā > molla 7/9.

1.2.1.1.3.4. e > ü

eb > üy 78/10, eblik > üylük 110/10.

1.2.1.1.3.5. ı > u

ı > u değişikliği için örnekler: fırça > furça 166/10, ḳapıġ[51] > ḳapuġ 164/4, oḳı- > oḳu- 148/6, tamır > tomur 29/15 (damar), udı- > uyu- 31/8.

1.2.1.1.3.6. ı > ü

Bir örnekte tespit edilmiştir.

yorı- > yörü- 8/17.

1.2.1.1.3.7. i > ö

Bir örnekte tespit edilmiştir.

kirpi > körpe 83/13.

1.2.1.1.3.8. i > ü

i > ü değişikliği için örnekler: tėmir [52]> tėmür 3/5, yinçü (DLT IV: 492) > cünçi 44/17, üstki > üstkü 75/3.

---

[50] Kaçalin, Mustafa S., (2011) **Niyāzī Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 407.

[51] Ercilasun, Ahmet Bican (2016) **Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları**, Dergâh Yay., İstanbul, s. 713.

[52] Şirin, Hatice (2016) **age.**, s. 333.

1.2.1.1.4. Ünlü Daralması

Kelimelerin ön ve iç seslerinde yer alan geniş ünlülerin çeşitli fonetik nedenlerden dolayı daraldıkları görülmüştür.

1.2.1.1.4.1. a > ı

arḳa > arḳı 161/16, buġra > buġrı 114/5.

1.2.1.1.4.2. a > i

Bir örnekte tespit edilmiştir.

ġalça > ġalçi 134/22.

1.2.1.1.4.3. a > u

Bir örnekte tespit edilmiştir.

una- > unu- 137/19.

1.2.1.1.4.4. ė/e > i

Bir örnekte tespit edilmiştir.

tėri > tire 133/16.

Alıntı kelimelerde: Ar. elṭāf > ilṭāf 63/1, Far. rişte > rişti 117/2.

1.2.1.1.4.5. e > ı

Alıntı kelimede: Far. çāder > çadır 81/12

1.2.1.1.4.6. e > ü

eb > üy 78/10, eblig > üylüg 110/10

1.2.1.1.5. Ünlü Genişlemesi

Kelimelerin ön, iç ve son seslerinde yer alan dar ünlülerin çeşitli fonetik nedenlerden dolayı geniş ünlülere dönüştükleri görülmüştür.

1.2.1.1.5.1. ı > a

baḳış > baḳaş 74/10, tamır > damar 45/3, yartı > yarta 142/3.

1.2.1.1.5.2. ı > e

Bir örnekte tespit edilmiştir.

altı > alte 47/1.

1.2.1.1.5.3. i > ė/e

kimür > kėmür 110/18, kirpi > körpe 83/13, tėri > tire 133/16.

Alıntı kelimelerde: Ar. dikkat > dehḳat 51/14, Far. sūziş > sūzeş 7213, Far. şūriş > şūreş 118/10, Ar. vādī > vāde 40/11.

1.2.1.1.5.4. i > ö

Bir örnekte tespit edilmiştir.

kirpi > körpe 83/13.

1.2.1.1.5.5. u > a

Bir örnekte tespit edilmiştir.

ḳoḳtu > ḳoḳta 70/10.

Alıntı kelimelerde: Ḫuysu > Ḫuyza 25/15.

1.2.1.1.5.6. ū > ö

Alıntı kelimede: çūb > çöb 166/1

1.2.1.1.6. Ünlü Kalınlaşması

İnce ünlülerin, belirli ünsüzlerin kalınlaştırma veya kalın ünlülerin benzeştirme etkilerine bağlı olarak veya daha başka bir sebeple kelimede ön, iç ve son seslerde kalın sıraya geçmeleridir.[53]

1.2.1.1.6.1. e > a

Bir alıntı kelimede tespit edilmiştir.

Far. şeġāl > şaḳal 16/18.

1.2.1.1.6.2. ö >a

Bir örnekte tespit edilmiştir.

---

[53] Korkmaz, Zeynep (1992) **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 160.

töpö/töbö[54] > tufa 40/1

1.2.1.1.7. Ünlü İncelmesi

Bazı ünsüzlerin etkisiyle kelimede türlü hecelerde kalın sırada bulunan ünlülerin ince sıraya geçmesi olayıdır.[55]

1.2.1.1.7.1. a/ā > ė/e

baş > bėş 144/2, bar- > bėr- 164/17.

Alıntı kelimelerde: Ar. cidāl > cidel 55/17.

1.2.1.1.7.2. a > i

Bir örnekte tespit edilmiştir.

ġalça > ġalçi 134/22.

1.2.1.1.7.3. ı > e

Bir örnekte tespit edilmiştir.

altı > alte 47/1.

1.2.1.1.7.4. ı > ü

Bir örnekte tespit edilmiştir.

yorı- > yörü- 8/17.

1.2.1.1.7.5. o > ö

Bir örnekte tespit edilmiştir.

yorı- > yörü- 8/17.

1.2.1.1.7.6. u > e

Alıntı kelimede: Ḫuysu > Ḫuyze 36/6.

1.2.1.1.7.7. ū > ü

Alıntı kelimelerde: çūn > çün 12/9, çūnān > çünān 39/19.

---

[54] Ayazlı, Özlem **age.**, s. 244-245.
[55] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 160.

1.2.1.2. Ünlü Kısalması

Standart konuşma ve yazı dilinde birçok alıntı kelimedeki uzun ünlüler uzunluklarını kaybetmiştir. Alıntı kelimelerdeki elif, vav, ye harflerinin yazılmamasını ünlü kısalmasının yazıda gösterilmesi olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.[56]

Ar. ādem > adam 2/9, Ar. aʿmā > āma 156/2, Ar. ʿandelīb > ʿandelib 10/18, Ar. ʿarāḳ > ʿaraḳ 114/22, Far. +Ar. bī-rehne > bi-rehne 58/11, Far. çāder > çadır 81/12, Ar. cidāl > cidel 55/17.

1.2.1.3. Ünlü Türemesi

Türkçe kökenli kelimelerde nadiren görülen bir ses olayıdır. Metinde sadece bir örneği bulunmaktadır: arḳ > arıḳ 16/19.

Metinde bazı yabancı kökenli kelimelerde, özellikle kelime içinde ünlü türemesi görülür. Bunun sebebi ise bilindiği gibi Türkçe, tek doruklu hece sistemine sahiptir. Türkçede kelime sonu ünsüz gruplarının oluşabilmesi için, grubu meydana getiren ünsüzlerin ilkinin açıklık derecesi, ikinci ünsüzden her zaman yüksek olmalıdır. Bu kural tersine dönerse, hece çift doruklu olur. Çift doruklu hecelerin bulunduğu alıntı kelimelerdeki ünsüz gruplarının arasına dar ünlüler getirilerek, kelimeler tek doruklu iki heceye dönüşür.[57]

Metinde ortada ünlü türemesi sadece dört kelimede ve birer kez görülmüştür: Ar. ʿaḳıl (<ʿaḳl) 73/2, Ar. fetiḥ (<fetḥ) 9/16, Ar. kibür (<kibr) 24/1, Ar. Mıṣır (<Mıṣr) 3/1. Bu kelimelerin -belirtilen yerlerin dışında- metnin tamamında aslî şekilleriyle kullanıldığı tespit edilmiştir.

Metnimizde iki kelimede ise sonda ünlü türemesi görülmüştür: Far. bebre (<bebr) 77/11, Ar. defʿe (<defʿ) 121/15.

1.2.1.4. Ünlü Düşmesi

Türkçede birden fazla heceli kelimelerin iç ve son seslerinde yer alan vurgusuz orta hece ünlüsünün -genellikle dar ünlülerin- bu kelimelere ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde ikinci hecelerindeki düz ünlülerin düşmesi, eskiden beri görülen bir ses

---

[56] Özkan, Abdurrahman (2009) **Meḥekkü'l-ʿİlim ve'l-ʿUlemā, Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler-Tıpkıbasım**, Fakülte Kitabevi, Isparta, s.127.
[57] Yıldız, Osman (2000) "Türkçe'de Kelime Sonu Ünsüz Grupları", **Dil Dergisi**, S. 97,s. 66-78.

hadisesidir. Metnimizde tespit edilen ünlü düşmelerinin türetme ve çekime bağlı düşmeler olduğu görülmektedir.[58] Kelime içinde ünlü düşmesinin örnekleri şunlardır:

ağız: ağzı 18/5, avuç: avçıġa 3/10, ayırıl-: ayrıl- 124/11, ayırıştur-: ayrışturup 89/5, bağır: bağrı 23/11, baṭın: baṭnıda 3/4, burun: burnıdın18/5, buyur-: buyrıdı 98/19, çevirül-: çevrüldi 162/6, ilig: ilgide 165/1, işik: işkide 4/1, ḳarın: ḳarnı 130/16, kölik: kölkiġa 98/6, kön͡gül: kön͡gli 137/12, oġul: oġlı 11/1, orun: ornı 11/1, oyuna-: oyna- 166/1, ölüg: ölgüni 32/10, sarıġar-: sarġar- 118/20, savurur: savrur 23/16, tapuġ: tafkum 61/17, tapışur-: tafşur- 17/12, tosuḳ: tosḳulan 48/16, uyı-: uymadı 53/2, ülüg: ülgüni 130/11, yarım: yarmıda 13/4.

Ayrıca doğal gelişme sonucu ve imlâ gereği bazı Türkçe ve yabancı kelimelerde ünlü düşmesi görülmektedir:

Far. āyīne: ayne 148/8, Ar. ḫalīfe: ḫalfe 17/6, Ar. iẕin: iẕni 93/4, Mog. daruga: dorġa

Metnimizde sadece *yigirm* 53/20 kelimesinde, kelime sonunda ünlü düşmesi görülmüştür. Bunun yanında Bilal Yücel, Bâbür Dîvânı'nda topluluk isimleri türetmeye yarayan +aġu/+egü eklerinin +Av'a dönüşmesini de sonda ünlü düşmesi olarak değerlendirmiştir.[59] Metnimizde de bu ekle ilgili olarak birev "birileri" 51/20, birevġa "birileri" 106/19 ve ikev "ikisi" 26/12 örnekleri bulunmaktadır.

1.2.1.5. Geçişme

Ünlü ile biten bir kelimeden sonra ünlü ile başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman, ünlülerden birinin düşerek iki kelimenin birleşmesidir.[60]Bu durumu bazı araştırmacılar birleşme olarak nitelendirirler.[61] Geçişme hadisesinin metnimizdeki örnekleri şunlardır:

ḳarında eş > ḳarındaş 72/5, nėçe oḳ >> nėçük 64/19, şu ol > şol 20/19, yolda eş > yoldaş 100/12.

---

[58] Konuyla ilgili bk. Tseng, Lan-ya (2002) **Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
[59] Yücel, Bilal **age.**, s. 35.
[60] Yıldız, Osman (2008) **Yūsuf u Zelīḫā (Destān-ı Yūsuf) Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler**, Akçağ Yay., Ankara, s.161.
[61] Özkan, Abdurrahman **age.**, s. 131.

1.2.1.6. Birleşme

Sürekli birlikte kullanılan kelimelerin geçirdikleri değişikliklerden sonra yeni bir şekil alması ve tek kelime olmasıdır.[62] Birleşme hadisesinin metnimizdeki örnekleri şunlardır:

ıd-u bėr- > iber- > yiber- 44/5[63], iç ara > içre 6/12, kim erser > kimse 94/1, oş bu > uşbu 165/9, son͡g ara > son͡gra 162/20, yalın͡g öz[64] > yalġuz 89/9.

Yukarıda birleşme ses olayına değinirken üzerinde ayrıca durulması gereken bir sözcük "yalġuz"dur. Türkçenin en eski metinlerinde hem s, hem de z harfi ile tanımlanan bu kelimeyi Clauson "yalŋu:s 'alone, only; solitary" maddesinde ele almış tarihî ve çağdaş Türk dillerinde kullanımlarına örnekler vermiştir. Räsänen, kelimeyi yalaŋuz maddesinde almış, Türk lehçelerinde uğradığı ses değişimlerine temas etmiş, Ramstedt'in Kalmuk Sözlüğü'nde bu kelime için yaptığı Tü. Yaŋ-ız~Mo. Daŋ 'nur, allein, einfach' açıklamasına değinmiş; fakat bu açıklamaya şüpheyle yaklaşmıştır. Hamılton ise kelimeyi yalıŋ/yalaŋ şeklinde tasarlayıp 'yalın, çıplak" diye anlamlandırdığı bir isim kökü ile ona eklenen isimden isim türetme eki +s veya +z şeklinde izah eder.Erdal, yalıŋ ile us 'intelligence' sözcüklerin birleşmesiyle teşekkül etmiş bir kelime olduğunu düşünür. Erdal'ın yaptığı bu tahlile itiraz eden Tekin, kelimenin Yenisey yazıtlarında son ünsüzünün /z/'li olmasından hareketle etimolojisini *yalıŋ öz biçiminde düşünür.[65] Dilcilerin bir kısmının anlamının yukarıda verildiği yalaŋ kelimesinden isimden isim türetme eki +z'nin eklenmesiyle oluştuğunu ileri sürdükleri bu kelimenin son ünlüsünün yuvarlak ünlü taşıması münasebetiyle bağımsız iki kelimenin birleşmesiyle teşekkül etme olasılığı göz önüne alınarak burada ele alınmıştır.

1.2.1.7. Ünlü Uyumu

Ünlü uyumu bir kelimedeki vokallerin çeşitli bakımlardan birbirlerine uyması hadisesidir.[66] Ünlü uyumu, dilin kullanılan bölümleri bakımından kalınlık-incelik uyumu; dudakların oluş biçimine göre ise düzlük-yuvarlaklık uyumu olarak ikiye ayrılır. Çağatay Türkçesinde en belirgin özelliklerden birisi bu uyumlara bağlı olmadan

---

[62] Yıldız, Osman (2008) **age.**, s.161.
[63]Ayazlı, Özlem **age.**, s. 119.
[64] Kaçalin, Mustafa S., **age.**, s. 792.
[65] Aydın, Erhan (2015) **Yenisey Yazıtları**, Kömen Yay., Konya, s. 65.
[66] Ergin, Muharrem (2004) **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay., İstanbul, s. 70.

alternanslı kullanımların yer almasıdır. Türkçeye başka dillerden giren kelimelerde daha fazla görülen bu uyumsuzluk, Türkçe kelimelerde de kendini gösterebilmektedir.

1.2.1.7.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçe bir kelimede ince ünlüden sonra ince, kalın ünlüden sonra kalın ünlünün gelmesi genel ve yaygın bir kuraldır. Bu nedenle kalınlık-incelik uyumu başlangıçtan bugüne kadar Türkçenin her devrinde kuvvetle hâkim olan bir uyumdur. Bu uyum büyük ölçüde metnimizde de korunmuştur.

Metnimizde ise günümüz yazı dilinde kalınlık-incelik uyumuna uymayan bazı kelimeler Eski Türkçedeki asıllarıyla aynı veya benzer şekilde kullanılarak uyuma uyarlar:

ana 28/12, ḳarındaş 72/5, ḳanı 113/19, taḫı 5/2, uşbu 165/9.

Alıntı bazı kelimeler, yer yer kalınlık-incelik uyumuna girerek Türkçeleşmiştir. İmlâdan hareketle tespit ettiğimiz bu kelimelerin, günümüz yazı ve konuşma dilinde de aynı şekilde uyuma tâbi olduğu görülmektedir.[67]

Ar. ādem > adam 2/9, Ar. ḫ̌āce > ḫoca 4/10, Ar. temām > tamām 2/12, Ar. zemān > zamān 14/2.

Türkçe kelimelere getirilen ekler kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak kullanılır. Fakat metinde imlâdan hareketle tespit ettiğimiz bazı ekler kalınlık-incelik uyumunun bozulmasına sebep olmuştur. Kemal Eraslan, bu konuyu ele aldığı "Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair" başlıklı araştırmasında eski Arap alfabesinin ünsüzler üzerine kurulu olduğuna, bu nedenle Türkçeye pek çok yönden uyum sağlayamadığına ve bu yazı dilinin teşekkül ve inkişafı ile ilgili nedenlerden ek uyumsuzlukları ile karşılaşıldığına dikkat çekmiştir. Arapça ve Farsça kelimelerin kalın telaffuz edilmeleri nedeniyle genellikle bunlara kalın sıradan ekler geldiğini, yabancı kelimelerde görülen bu durumun imlâ istikrarsızlığından dolayı müstensihlerin zamanla Türkçe kelimelere de uyguladıklarını söylemiştir. Eraslan'ın uyuma aykırılık teşkil ettiği bilgisini verdiği bu ekler şunlardır: +ġa/+ge, -ḳa/+ke yönelme hâli eki, +ġı/+gi, -ḳı/+ki aitlik eki, +ġına/ +gine, +ḳına/+kine küçültme eki, +lıġ/+lig, +lıḳ/+lik isimden isim türetme eki, +raḳ/+rek büyültme eki, -maḳ/-mek fiilden isim türetme eki, -duḳ/-dük, -ġan/-gen partisip eki, -ġıl/ -gil emir ikinci teklik şahıs eki, -duḳ/-dük görülen

---

[67] Yıldız, Osman (1999) "Dilimizdeki Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerde Görülen Fonetik Değişmeler", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı**, S.4, s.321-339.

geçmiş zaman ekinin I. çokluk şahıs ekiyle çekimlenmiş şekli ve -ġay/-gey gelecek zaman ekinin uyuma aykırı örnek teşkil eden ekler olduğu belirtilmiştir.[68] Metnimizde görülen uyumsuzlukları biz şöyle sıraladık:

1.2.1.7.1.1. Yapım Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen Uyumsuzluklar

+ lık İsimden İsim Yapım Eki: +lıḳ isimden isim yapma eki ince sıradan bazı alıntı kelimelere kalın sıradan; kalın sıradan bazı alıntı kelimelere ince sıradan getirilmiştir. emīrlıḳ 34/12, merdlıġ 133/22, telbīs-lıġ 42/18, ṣıfat-lig 83/19.

+daş İsimden İsim Yapım Eki: köng͡güldaşım 72/5.

1.2.1.7.1.2. Çekim Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen Uyumsuzluklar

+ Ka/+Ḳa Hâl Eki: işḳa 7/8, dil+ġa 29/8, ilgi+ġa 80/4, ḳuvveti+ġa 103/1, cengī+ġa 122/ 4, meyġa 126/14.

+ki Aitlik Eki: Aitlik eki metindeki örneklerde ince ünlülü olarak +ki şeklinde kullanılmıştır: taradiki 110/9, cāyıdiki 141/18, ṣaḥrādiki 138/5.

-ġıça Zarf-fiil Eki: kėçġıça 127/6. Modern Uygur Türkçesinde bu zarf-fiilin -ġıçe, -giçe, -ḳıçe, -kiçe şekilleri mevcut olup Türkiye Türkçesindeki -IncA zarf-fiil ekine karşılık geldiği bilgisi yer almaktadır.[69]

1.2.1.7.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu bir kelimedeki vokallerin düzlük yuvarlaklık bakımından birbirine uymasıdır. Düzlük-yuvarlaklık uyumu Türkçenin her devrinde her sahada kelime bünyesine kuvvetle hâkim olan bir uyum değildir.[70]

Metinde, şu kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumunun bulunduğu görülmektedir: biki 44/12, bik-ke 26/2, bik-nin͡g 27/3, bilalmas 43/12, bolay 71/3, bolġan 21/18, bolġanıda 68/2, çafıp 91/18, çėkip 45/2, cenābıda 88/17, digey 149/20, dostlarnın͡g 6/8, ėtiben 42/10, gurlaban 52/7, iyledi 160/21, ḳaşıġa 55/12, ḳutulsun

[68] Eraslan, Kemal (1970) "Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair", **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XVIII, s. 113-121.
[69] Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan (2009) **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yay., Ankara, s. 226.
[70] Ergin, Muharrem **age.**, s. 72

10/15, lebim-ge 28/15, nağrasın 86/4, ʿadedsiz 4/10, olcalarnı 126/12, olturup 38/6, yığlaban 71/18 gibi kelimelerde geçerli olduğu görülmüştür; ancak kök veya gövde hâlindeki birçok kelime, bu uyumun kuvvetli olmadığını ispatlamaktadır: aḳturdı 104/12, artuḳ 7/1, arun 83/1, acun 96/19, altun 79/10, ḳamuġ 3/14, savuḳ 62/4, yalġuz 89/9, ḳapuġ 164/4, ḳayġu 118/6, ḳayu 90/10, kaçur- 47/18, ḳamuş 76/18, kėrü 44/9, kirü 157/6, yaşun- 103/1, nėçük 164/19, tėmür 3/5, ẖatun 88-4, yarut- 3-12 gibi.

Metinde düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğuna sebep olan ekler şunlardır:

1.2.1.7.2.1. Yapım Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen Uyumsuzluklar

-DUr Fiilden Fiil Yapım Eki: Ek, metnimizde yuvarlak ünlülü tabanlarda düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı iken düz ünlülü tabanlarda düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı değildir: bildür- 2/13, aḳtur- 18/12, aldur- 23/14, bildür- 2/13, çapdur- 147/7, çaldur- 25/18, didür- 93/13, ėttür- 3/9, kėltür- 63/19, ḳıstur- 121/3.

-kür Fiilden Fiil Yapım Eki: yėtkür- 99/6.

-küz Fiilden Fiil Yapım Eki: yėtküz- 37/7.

-Ul Fiilden Fiil Yapım Eki: yırtul- 114/3, çevrül- 91/10.

-Ur Fiilden Fiil Yapım Eki: ḳaçur- 47/18.

-uḳ Fiilden İsim Yapım Eki: yaruḳ 76/20, artuḳ 7/1.

-Ur Fiilden İsim Yapım Eki: açur 13/18.

-I Fiilden İsim Yapım Eki: oġrı 101/10.

-ḳun Fiilden İsim Yapım Eki: satḳun165/12.

-suz İsimden İsim Yapım Eki: derdsüz 69/18.

+çI İsimden İsim Yapım Eki: foçı 82/4 (topçu).

1.2.1.7.2.2. Çekim Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen Uyumsuzluklar

-I4p Zarf-fiil Eki: Eski Türkçede /-p/, daha sonraki dönemlerde /p/ dudak ünsüzüne bağlı olarak yardımcı ünsüzün yuvarlaklaşması ile -up/-üp biçimi görülen ek, metnimizde hem yuvarlak ünlülü hem de düz ünlülü olarak görülür. Bu durum eserde imlâ birliğinin olmadığına dair önemli bir göstergedir: yarutup 3/12, yarup 162/12, boluşıp 65/22, ḳapup 82/21, ḳavup 92/18, kėçüp 80/19.

-Ġuça/-küçe Zarf-fiil Eki: Metnimizde bu zarf-fiil ekinin ilk ünlüsü her zaman dar yuvarlaktır: yatḳuça 127/1, yėtküçe 111/21, alġuça 41/5, atḳuça 91/6, barġuça 111/3, fatḳuça 127/21.

-ḳunça/-GUnçA Zarf-fiil Eki: Metnimizde ekin ilk ünlüsü her zaman dar yuvarlaktır: yėtkünçe 121/7, atḳunça 134/19, içgünçe 137/5.

-üben Zarf-fiil Eki: Metnimizde ekin ilk ünlüsü her zaman dar yuvarlaktır: yėtkürüben 140/13.

-Ġu/-gü Sıfat-Fiil Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: atḳu 12/11, bilgü 44/2, ḳalġu 166/6, kėlgü 114/14, ḳırġu 83/11.

-ġuçı/-küçi Sıfat-fiil Eki: Metnimizde ekin ilk ünlüsü her zaman dar yuvarlaktır: ėtküçi 5/15, ḳılġuçı 118/12.

-duġ Sıfat-Fiil Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: çapduġını 52/14.

-Ur Kip Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: yarur 62/21, yatur 105/17, yıġlaşur 24/6, açılur 43/11, alur 22/22, atlanur 16/1, barur 15/17, bėrür 47/18, kėlür 61/2.

-**p+DUr Kip Eki:** Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: yarıpdur 27/14, yėtipdür 136/16, ayrılıp-dur 10/4, bėrip-dür 103/4, çıḳıp-dur 120/12, dėpdür 119/3, dipdür 34/21, fitip-dür 35/2, kėlip-dür 27/14.

+sUn Kip Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: yėmesün-ler 148/7, yėtişsün 49/4, yıġılsun 130/8, açılsun 69/9, almasun 108/19, barsun 100/11, bėrsün 12/10, çıḳarsun 49/5, ėtsün 82/18, ibersün 159/14.

-DI Kip Eki: yoluḳtı 106/19, yordı 108/5, boldı 5/4, boluştı 149/2, buluştı 44/9, çökti 75/21, ḳoptı 105/16.

-Gü Kip Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: yėtküm 124/13, bėrgüm 80/16, ibergüm 80/15, iylegüm 44/1.

-ġıl Kip Eki: Bu ekin ünlüsü Eski Türkçede olduğu gibi metnimizde de daima düz dar ünlülüdür: bolġıl 159/6.

-mIş Kip Eki: Bu ekin ünlüsü Eski Türkçede olduğu gibi metnimizde de daima düz dar ünlülüdür: bolmış 5/20, körmiş 103/20.

+dUr Bildirme Eki: Eski Türkçedeki turur fiilinin ekleşmesiyle oluşmuştur. Metinde sürekli yuvarlak ünlülü olarak görülmüştür: atadur 49/11, azdur 145/4, bardur

37/13, belādur 36/10, bibidür 163/10, bik-dür 146/5, biridür 49/13, ġamdur 116/8, ḫayrdur 155/22.

+Un͡g Şahıs Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: aydun͡g 41/15, didün͡g 41/15.

+uḳ/+ük Şahıs Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: didük 42/19, ikendük 101/19, işitdük 56/20, iyledük 165/8, kėldük 20/11, ḳılduḳ 47/13.

+I İyelik Eki: yolı 22/19, yüzi 48/19, boyı 142/2, dos[t]luḳı 6/17, fulı 52/1, futı 105/7, güli 5/13, ḳolı 103/20, kön͡gli 37/5, oġlı 27/22.

+miz İyelik Eki: kön͡glümiz 160/14.

+ dIn Hâl Eki: yüzdin 35/18, çöbdin 3/2, közdin 115/12, mundın 145/6.

+ nı Hâl Eki: yol+nı 97/22, yüz+ni 20/19, kön͡gül+ni 90/20.

1.2.2. Ünsüzler

1.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri

1.2.2.1.1. Ötümlüleşme

1.2.2.1.1.1. k > g

Bu hadisenin tespiti ince sıradan kelimelerde, alfabe özelliğinden dolayı, mümkün değildir. Ön ünlülü kelimelerdeki kef harfi, bazı çalışmalarda geleneğe bağlı olduğu için /k/ bazılarında ise /ġ/nın çokluğuna dayanılarak /g/ okunmuştur.[71] Bu çalışmada ise aşağıdaki hususlara istinaden her iki ses de kullanılmıştır:

1. Kelimenin Çağatay dönemi sözlüklerindeki okunuşları, izah ve gösterimlerine göre: kėç 53/14, kėç- 127/6, kėçele- 120/5, kėl- 11/7, kėd- 35/5, kėltür- 63/19, kėmür 110/18, kėndü 119/14, kėrek 98/3, kėrü 44/9, kėt- 165/2, kėtür- 100/22, kėy- 90/6, kėz- 106/17, kibi 3/21, kiç 32/13, kiçe 24/15, kiçele- 92/20, kil- 9/17, kime "gemi" 42/8, kir- 70/14, kirü 157/6, kit- 28/15, kiy- 102/22, köç 148/20, köçmen 9/3, kömdür- 63/22, kön͡gül 9/18, kör- 83/9, köriş- 88/9, körün- 26/21, körüş- 27/13, köter- 40/6, köz 35/16, közle- 36/19, küç 81/2, kül- 124/19, kümüş 128/6, kün 12/16, kündüz 24/15, künlük 158/10.

2. Keften önce nun harfinin bulunduğu durumlarda, kef harfinin art damak ünsüzü olarak değerlendirilmesi: an͡ga 2/1, çan͡g 70/3,çon͡g 7/10, kön͡gül 9/18, mėn͡gilik

---

[71] Kara, Funda (2011) **Zebān-ı Türkī, İnceleme-Metin-Dizin**, Fenomen Yay., Erzurum, s.60.

22/3, min͡g 15/17, mun͡gdaş 124/16, on͡gşa- 149/1, örün͡g 82/10, östen͡g 22/1, ön͡g 9620, ön͡ge 92/16, tėn͡g "denk" 114/15, yėn͡gi 108/4.

3. Kelime ortasında ve erimeye meyyâl olan seslerde /g/ sesi tercih edilmiştir: ilgeri 137/3, çėrig 12/12, ėllig 59/10, ilig 165/1, sürüg 16/17, tirig 12/12, tigen 36/2.

Metnimizde, bir kelime ön damak /k/ sesinin art damak /ġ/ sesine dönüştüğü görülmüştür: bik > biġ 58/17

1.2.2.1.1.2. ḳ > ġ

Eski Türkçe döneminde /-ḳ/ ile biten kelimelerin büyük bir kısmı metnimizde de /-ḳ/ ile yazıldığı için Eski Türkçenin söz sonu /-ḳ/ seslerinin muhafaza edildiği söylenebilir: aççıḳ 59/1, açlıḳ 120/3, affaḳ 90/7, aġrıḳ 153/7, aḳ 6/15, artuḳ 7/1, ayıḳ 104/15, yavuḳ 89/16, yaruḳ 76/20, yaraḳ 144/17, yançuḳ 61/4 vs. Ancak ḳabıḳ > ḳabuġ 131/20, sasıġ 153/5, yayaġ 164/17, yaraġ 49/1, ayaġ 2/12 gibi kelimelerde /ġ/ sesi bulunmakta, yani ötümlü ve ötümsüz sesler karışık olarak kullanılmaktadır. Bu karışıklık özellikle isimden isim yapan + lıḳ eki ile isimden sıfat yapan +lıġ ekinde kendini göstermektedir: açlıġ (açlık) 120/2, Gilān-lıġ (Gilanlı) 64/13, ḫānlıġ (hakanlık) 142/3, ḥayātlıġ (canlılık) 59/6, kārlıġ (etkili) 53/17, ḳatarlıġ (gibi, yanısıra) 96/12, maġrūrluġ (gururluluk) 149/11, mesrūrluġ (memnunluk) 149/11, mezārlıġ (mezarlık) 125/20, mihr-bānlıġ (merhametli) 80/3, nā-cinslıġ (soysuzluk) 42/18, otluġ (ateşli) 124/15, reh-nümālıġ (kılavuzluk) 47/16, şādlıġ (sevinçlilik) 36/14, şāhlıġ (hükümdarlık) 129/15, şehen-şāhlıġ (şahlar şahı) 155/12, ġāzīlıḳ 26/7, ġılāflıḳ 102/19, ḫānlıḳ 33/4, ḫᵛārlıḳ 98/12.

Ayrıca art damak /ḳ/ sesi, ünlü ile başlayan ekler önünde, genellikle ötümlüleşerek /ġ/ya dönmüştür: aççıġı 137/19, aġrıġının͡g 4/11, barmaġın 45/19, ḳulaġı 22/9, mılṭıġın 59/3, tıġar 59/12.

Metinde kelime başında ve içinde de /ḳ/ sesinin ötümlüleşerek /ġ/ sesine dönüştüğü görülmüştür: ḳap > ġab 15/2, ḳarış > ġarıç 121/2, ḳat- > ġat- 58/21, daġı 2/7.

1.2.2.1.1.3. s > z

Alıntı kelimelerde: Ar. cāsūs > cāsūz 101/2, Ç. Ḫuysu > Ḫuyza 108/18.

1.2.2.1.1.4. t > d

Ön Türkçede söz başında /d/ ünsüzünün bulunmadığı, bugün /d/’li olan kelimelerin ise sonradan türeme şekiller olduğu ifade edilmiştir.[72] “Türk Şivelerinin Tasnifi” başlıklı makalesinde Arat, Türkologların Türk şivelerini (lehçelerini) tasnif çalışmalarının esasını oluşturan başlıca ses özelliklerden birinin kelime başındaki t-‘lerin durumu olduğunu belirtmiştir.[73] Türk lehçelerinin tasnifinde esas teşkil eden seslerden biri olan kelime başı /t-/yi muhafaza eden lehçelerden biri de Çağatay Türkçesidir. Bilindiği gibi, Eski Türkçede kelime başında /d-/ sesi yoktur. Aslında /t-/ olan bu sesin /d-/ olarak gelişmesi Eski Tükçenin sonlarında başlamıştır. Ancak Çağatay Türkçesi Eski Türkçedeki kelime başındaki /t-/ seslerini korumakla birlikte bu dönem eserlerinde Oğuzcanın etkisiyle /d-/li şekillere de rastlanmaktadır.[74] Metnimizde bazı kelimelerde, kelime başında, içinde ve sonunda /t-/ler ötümlüleşerek /d-/ ye dönüşmüştür:

ta > da “de/da, dahi” 166/3, taġ > daġ 44/21, taḫı > dağı 2/7, tamır > damar, tė- > dė- 119/3, teli > dėli 43/16, tė- > di- 82/16, tėgi > digi 21/1, tėdür- > didür- 93/13, til > dil 69/17, tive > dive 134/17, tök- > dök- 16/21, turur > durur 3/15, tüz > düz 32/20, tėp- > dėp- 89/10.

Bir kelimede ise söz sonundaki /-t/ ünsüzünün /-d/’ye dönüştüğü belirlenmiştir: polat > folad 31/5.

t ~ d olmak üzere alternanslı yazılan kelimeler:

taġ 33/2 ~ daġ 44/21, taḫı 19/9 ~ daġı 2/7, tomur 9/15~damar 45/3, tė- 67/6 ~ dė- 119/3, til 7/19 ~ dil 69/17, tive 16/14 ~ dive 134/17, tüz 27/19 ~ düz 32/20.

Bazı köklerde ve geçişlilik-ettirgenlik eki -t- ile genişlemiş gövdelerde, iki ünlü arasında veya bir ünlü önünde bulunan /t/ sesi, geçici olarak ötümlüleşmiştir:

yurtı > yurdı 89/10, çaptur- > çapdur- 147/7.

Metnimizde /t/ sesinin korunduğu kelimeler ise şunlardır:

otunçı 101/5, taġ 33/2, taḫı 19/9, talaş- 128/3, tal 52/10, tam- 18/11, tam “duvar, yapı” 74/18, tar 81/19, taş “dış” 44/17, tayaḳ 9/10, tėg- 16/17, tėl- 121/1, tė- 67/6, tėmür 3/5, tėmürçi 140/15, tėmürlük 150/12, tėn͡g “denk” 114/15, tėr- 9/5, tėş- 114/3, tinç

---

[72] Serebrennikov, Boris A.-Gadjieva, N. Z. (2011) **Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri**, (Çev. Mustafa Öner-Tevfik Hacıyev), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 46.

[73] Arat, Reşit Rahmeti (1987) “Türk Şivelerinin Tasnifi”, **Makaleler-I**, (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. s. 145.

[74] Karaağaç, Günay (1997) **Lutfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. XXIII.

32/10, ti- 83/1, tig- 134/5, tik- 26/14, til 7/19, tile- 136/10, tirek 84/11, tirig 44/19, tiril-80/6, tişi 62/16, tiş- 56/1, tişle- 45/19, tive 16/14, tiz- 117/1, tiz 75/21, toḳsan 59/10, toḳuz 2/4, tol- 51/7, toldur- 27/6, ton 6/13, tonġuz 16/6, toy- 153/5, toydur- 130/11, tök-29/7, tökül- 72/6, tön- 106/2, tört 2/7, törtünçi 38/15, töş 130/14, tul 70/19, tuman 53/6, tur- 41/4, tut- 116/8, tuy- 53/2, tün 104/7, tüş 164/14, tüş- 13/3, tüşür- 82/20, tüz 27/19, tüz- 110/8, tüzet- 161/7, yète 56/6.

1.2.2.1.2. Ötümsüzleşme

1.2.2.1.2.1. b >f

Metnimizde ötümlü patlayıcı söz başı /b/ sesinin ötümsüz sürekli /f/ sesine dönüştüğü görülmüştür. Metnimizde /f/li olan bu seslerin, Eski Türkçe döneminde /b/li oldukları bilinmektedir. Yine bu ses olayının örneklerinin hem Yeni Uygur Türkçesinde, hem de ağızlarında görüldüğü belirtilmiştir[75]: baltu > faltu 83/21, biti- > fiti- 9/15, bitil- > fitil- 164/10, but > fut 76/20, büt- > füt- 53/2, bütün > fütün 65/18.

1.2.2.1.2.2. c > ç

Alıntı kelimede: Far. cādū > çādū 76/6.

1.2.2.1.2.3. ġ > ḳ

"Sondaki sedalı konsonantın sedasızlaştırılması, Çağatay, Özbek ve Uygur Türkçesinin en belirgin özelliklerinden biridir.[76] Çağataycada -lıġ/-lig/-luġ/-lüg sıfat ekinin -lıḳ/-lik/-luḳ/-lük mücerret isim yapma ekiyle şeklen karışmasına da yol açan bu sedasızlaşma hadisesi"[77] metnimizdeki şu kelimelerde görülmüştür: ḫ̌ārlıḳ 98/12, ḫıredlik 28/21, ḫoşluḳ 147/4, ḥüküm-rānlıḳ 25/18, iblīs-lıḳ 101/11, kerem-lik 5/18, ḳutluḳ 140/15 vs.

Yine metnimizde geçen bazı kelimelerin başında, içinde ve sonunda ötümsüzleşmeye rastlanmıştır: ġarasla- > ḳarasla-70/12, sasıġ > sasıḳ 54/19, çaġ > çaḳum 66/1, aġuz > aḳuz 66/8.

1.2.2.1.2.4. v > f

Alıntı kelimede: Ar. rivāyet > rifāyet 162/17.

---

[75] Emet, Erkin (2008) **Doğu Türkistan Uygur Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 210-211.
[76] Serebrennikov, Boris A.-Gadjieva, N. Z. **age.**, s. 51.
[77] Karaağaç, Günay **age.**, s. XXXV.

1.2.2.1.2.5. z > s

Eski Uygur Türkçesi döneminden beri örneklerine tesadüf edilen z>s ötümsüzleşmesi, Çağatay Türkçesinin başlıca fonetik özelliklerinden biri kabul edilmektedir.[78] Metnimizde bu ses olayının tespit edildiği örnekler ise şunlardır: kez >kes 49/12, sėkiz on > sėksen 110/14, toḳsan 166/13 kelimelerinde görülmüştür. Ayrıca olumsuz fiil tabanlarına getirilen bütün geniş zaman çekimlerinde bu ötümsüzleşme olayı görülmüştür: ibermes 111/1, imes 42/15, iylemes 142/14, kėlmes 79/3, kėrekmes 35/16, ḳılalmas 43/22, ḳılmas 44/3, kiralmas 70/14, ḳoymas 159/7, köralmas 83/17, tarımas 105/15, olmas 2/8, körünmes 94/1, turmas 162/8, yanmas 36/8, yatalmas 125/18, yėtküralmas 137/3, yėmes 129/7, açmas 132/14, bėrmes 137/8, bilalmas 43/22, bolmas 31/7, dimes 92/12.

1.2.2.1.3. Süreklileşme

1.2.2.1.3.1. b > m

Türkçe söz başı ve seyrek olarak söz içi /-b-/ sesleri, Çağatay Türkçesinde /-m-/ye dönüşür. Söz başındaki b-> m- değişimi, Eski Türkçe dönemine kadar uzanmaktadır. Metnimizde içerisinde /m/, /n/, /n͡g/ geniz ünsüzleri barındıran kelimelerin başındaki /b-/ sesinin gerileyici benzeşme yoluyla /m-/ye dönüştükleri tespit edilmektedir: ban͡ga > man͡ga 8/6, bėn > mėn 7/1, bin- > min- 139/14, bindür- > mindür- 146/12, bin͡g > min͡g 15/17, bunca > munça 9/6, bunda > munda 17/16, bundan > mundın 137/6, buna > mun͡ga 19/9, bun͡gdaş > mun͡gdaş 124/16, bunı > munı 8/18, bunun >munın͡g 32/15.

1.2.2.1.3.2. b > v

Eski Türkçedeki patlayıcı dudak ünsüzü /b/ Karahanlı ve Harezm Türkçelerinde /w/[79], Çağatay Türkçesinde ise diş-dudak sızıcı sesi /v/ olmuştur. Metinde tespit edilen örnekler ise şunlardır: dörbiljin >dörvencin 111/15, yalbar- > yalvar-[80] 12/5, tėbe > tive 46/17.

---

[78] Choı, Han-Woo **age.**, s. 43.
[79] Ünsüz değişimleri için bk. Hacıemioğlu, Necmettin (1997) **Harezm Türkçesi ve Grameri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, s. 29-32; Toparlı, Recep-Vural, Hanifi (2007) **Harezm Türkçesi**, Öncü Basımevi, Tokat, s. 62.
[80] Demirci, Ümit Özgür (2016) **Eski Türkçede Fiiller**, Umuttepe Yay., Ankara, s. 150.

1.2.2.1.3.3. c > j

Alıntı kelimede: Ar. ecdād > ejdād 44/1.

1.2.2.1.3.4. ç > s

Metnimizde çiçek > siçek 80/22 örneği görülmüştür.

1.2.2.1.3.5. ç > ş

Metnimizde süreksiz patlayıcı /ç/ sesinin sürekli sızıcı /ş/ sesine değiştiği örnekler şunlardır: ḳaç- > ḳaş- 121/9, uçkun[81] > uşḳun 33/14.

1.2.2.1.3.6. ġ > v

"Eski Türkçe ve Karahanlı dönemlerinde kelime gövdesindeki iki ünlü arasında bulunan -ġ-/-g-/-ḳ- ünsüzü Harezm Türkçesinde w, Çağataycada ise v olmaktadır"[82] soġıḳ > savuḳ 62/4, yaġuḳ > yavuḳ 89/16.

1.2.2.1.3.7. ġ > y

Alıntı kelimede: Far. çerāġ > çerāy 16/8.

1.2.2.1.3.8. ḳ > ḫ/h

Kâşgarlı Mahmud, Oğuz ve Kıpçak Türklerinin kaf'ı ḫı'ya çevirdiklerini belirtmektedir. Ancak burada Oğuz ve Kıpçakların Halaçların bir bölüğü olduğu ifadesini kullanmaktadır.[83] Tükçede kelimelerde aslî olarak /ḫ/ sesi yoktur. Günümüzde /h/ ile başlayan kelimeler Eski Türkçede /ḳ/ sesi ile başlamaktaydı.[84] Bugün /h/li olup metnimizde /ḳ/ ile başlayan sadece ḳanı 113/19 ve Ḳoḳand "Hokant" 31/3 kelimeleridir.

Metnimizde kelime başında ḳ > ḫ değişmesi sadece ḳatun > ḫatun "kadın" kelimesinde görülür: ḫatun 52/3, 130/15, 132/8, 145/3, 145/15, 146/3.

Batı Türkçesinin ilk devresinde ortaya çıkan ve daha sonra Batı Türkçesinin Azerbaycan ve Osmanlı sahaları arasındaki belirli ses farklarının başında yer alan ve Çağatay Türkçesinde çok az örneğine rastlanan bir ünsüz değişmesidir. İki ünlü

---

[81] Yudahin, K. K.(1998) **Kırgız Sözlüğü-II**, (Çev. Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s.779.
[82] Yücel, Bilal **age.**, s.44.
[83] Karahan, Akartürk (2013) **Dîvânu Lugati't Türk'e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 139.
[84] Timurtaş, Faruk Kadri **age.**, s.48.

arasındaki ḳ'ların ẖ'ya dönüşmesi Azerbaycan Türkçesinin karakteristik bir özelliğidir.[85] Metnimizde kelime içinde ḳ > ẖ değişmesi ise şu kelimelerde görülür: akşam > aẖşam 126/4, nilka > nilẖa "yer adı" 22/5, taḳı > taẖı 5/2, toḳtadılar> toẖtadılar 26/ 11, yaḳşı-lıġ > yaẖşı-lıġ 159/17.

Alıntı kelimelerde: Ar. dikkat > dehḳat 51/14, Rus. şotka > şotha "fırça" 55/15.

1.2.2.1.3.9. p > f

"Çağataycada Nevâyî'den itibaren bazı kelimelerde -p->-f- değişikliği görülmektedir."[86] Çağatay Türkçesinin başlıca fonetik özelliklerinden biri kabul edilen -p- >-f- değişmesi[87] metnimizde şu kelimelerde görülmektedir: kirpi > kirfe 83/13, ḳop- > ḳof- 104/10, ḳopar- > ḳofar- 47/5, kepek > kefek 36/16, körpe > körfe 106/4, sapıl- > safıl- 94/13, sėpil > sėfil 30/17, şap > şaf 115/3, şeş-per > şeş-fer 66/17, tap- > taf- 37/5, tapıl- > tafıl- 51/10, tapış- > tafış- 118/3, tapuġ >> tafḳum 61/17, tapşur- > tafşur- 36/13, top > tof 77/1, topraḳ > tofraḳ 2/8, töpü > töfe 51/14, yapurġaḳ > yafraġ 120/20, arpa > arfa 9/7, çap- > çaf- 12/11, parẖı > farḳı 62/7, pat > fat 66/21, pat- > fat- 103/18.

Alıntı kelimelerde: Far. pā > fā 126/13, Far. pān-ṣad > fān-ṣad 20/14, Far. pārça > fārça 27/15, Far. pāre > fāre 72/7, Far. pās > fās 70/2, Far. pend > fend 56/14, Far. perr > fer 50/17, Far. perīşān > ferīşān 150/14, Far. pervā > fervā 23/7, Far. pesend > fesend 104/9, Far. pest > fest 63/17, Far. peyām > feyām79/5, Far. peydā > feydā 61/22, Rus. pilte > filte 53/5, Ç. po > fo 48/5.

1.2.2.1.4. Süreksizleşme

1.2.2.1.4.1. h > ġ

Yabancı kelimelerde: Ar. + T. ḥazīneci > ġezinici, Ar. sāḥil > saġıl 66/20.

1.2.2.1.4.2. s/ş > ç

Metnimizde şu örnekleri vardır: ḳarış > ġarıç 121/2, sarmaş- > çarmaş- 48/3.

---

[85] Serebrennikov, Boris A.-Gadjieva, N. Z. **age.**, s. 41.
[86] Tören, Hatice **age.**, s. 36.
[87] Choı, Han-Woo, **age.**, s. 43.

1.2.2.1.5. Diğer Ünsüz Değişmeleri

1.2.2.1.5.1. b > y

Eski Türkçede kelime içi ve sonunda bulunan bazı /b/lerin metnimizde /y/ye dönüştüğü görülmektedir. Tek örneği vardır: eb > üy 78/10, eblig > üylüg 110/10.

1.2.2.1.5.2. n > n͡g

Sadece orun > orun͡g 159/19 kelimesinde görülmüştür.

1.2.2.2. Ünsüz Erimesi

Kelime ve ekte var olan bir ünsüzün eriyip kaybolmasına ünsüz erimesi denir.

Metindeki ünsüz erimeleri, kelimelerin, Karahanlı Türkçesindeki ve Eski Türkçedeki şekilleri dikkate alınarak tespit edilmiştir.

1.2.2.2.1. b Erimesi

Türk lehçe/şivelerini tasnif etmeye çalışan Türkologların tasnif çalışmalarında söz başı /b-/ belirleyici bir özellik kabul edilmiştir. "Kimi zaman vezin gereği olduğu tahmin edilen bu ses erimesinin Çağatay Türkçesinde tek örneği bol- fiilinde görülür."[88] Metnimizde iki kelimede /b/ erimesi görülür. Eski Türkçedeki bol- fiili metnimizde hem /b/ sesi erimeden bol- şekliyle hem de kelime başındaki /b-/ sesinin erimesiyle ol- 14/1, 37/15, 63/12, 89/21 vs. şeklinde kullanılmıştır. Eski Türkçedeki sub kelimesi de metnimizde su 2/8, 27/6 şeklinde sondaki /-b/ sesi eritilerek kullanılmıştır.

1.2.2.2.2. g Erimesi

Metnimizde kelime içinde art damak /ġ/ sesi erimiştir: ḳulġak > ḳulaḳ 7/11. Bir kelimede ek başındaki /g/ sesi erimiş: bėrince 41/5.

1.2.2.2.3. ḳ/k Erimesi

ḳ erimesi metnimizde bir kelimede tespit edilmiştir: tarḳat- > tarat- 67/18.

1.2.2.2.4. l Erimesi

l erimesi metnimizde bir kelimede tespit edilmiştir: keltür-> kėtür- 49/3.

---

[88] Argunşah, Mustafa (2013) **Çağatay Türkçesi**, Kesit Yay., İstanbul, s. 96.

1.2.2.2.5. n Erimesi

Metnimizde bazı alıntı kelimelerde ünsüz erimesi olayı görülür: Ar. bürrān > bürrā 62/20, Far. tufang >> tüfek 22/11.

1.2.2.2.6. r Erimesi

Kaşgarlı Mahmud'un sözlüğünde de bu ünsüz erimesine birkaç örnekte tesadüf edildiği; ancak bu örneklerin alternanslı kullanımlarının görüldüğü, herhangi bir lehçe grubuna mal edilemeyecek bir ses olayı olduğu belirtilmiştir.[89] Ünsüzlerden önce gelen /-r-/ sesinin, Çağatay Türkçesinde sık sık eridiği bilgisi bulunmaktadır.[90] Nitekim Mevlanâ Sekkâkî Divanı'ndaki bilen (432), ḳutḳar- (546), ḳutul- (656)[91]; Lutfî Divanı'ndaki bilen (40) ve ḳutul- (1462)[92]; Şiban Han Dîvânı'daki bilen (56b-4), ḳutul- (45a-8)[93]; Bayram Han'ın Türkçe Divanı'ndaki bilen (XVI/ 6), ḳutġar- (III/ 9);[94] Bâbür Dîvânı'ndaki bile (4/147), ḳutḳar- (7/4), ḳutul- (4/ 130)[95]; Ubeydullah Han (ö. 1539) Şairi Sânî ve Türkçe Divanı'nda bilen (G3/2), ḳutul- (G127/3)[96] kelimelerinde görüldüğü bilgisi yer almaktadır. Metnimizde de ḳutḳaz-[97] 28/3 ve ḳutul-[98] 37/8 kelimeleri Eski Türkçedeki şekillerini muhafa etmiştir. Metnimizde r erimesi birlen > bilen 8/12 kelimesinde tespit edilmiştir.

1.2.2.2.7. t Erimesi

Metnimizde t erimesi şu yabancı kelimelerde görülmüştür: Far.dost > dosluḳ 6/17, Far. rāst > rās 70/2.

1.2.2.3. Ünsüz Türemesi

Eski Türkçede bek[99] 'pek, sağlam' şeklinde kullanılan kelime metnimizde bėrkit- 53/12 şeklinde /r/ türemesi ile görülmüştür.

---

[89] Karahan, Akartürk (2013) **age.**, s.155.
[90] Üstüner, Ahat (2015) **Türkçenin Tarihî Gelişmesi**, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, s. 221.
[91] Eraslan, Kemal (1999) **Mevlanâ Sekkâkî Divanı**, Türk Dil Kurumu Yay, Ankara.
[92] Karaağaç, Günay (1997) **age**.
[93] Karasoy, Yakup (1998) **Şiban Han Dîvânı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
[94] Tekcan, Münevver (2007) **Bayram Han'ın Türkçe Divanı**, Beşir Kitabevi, İstanbul.
[95] Yücel, Bilal **age**.
[96] Aslan, Üzeyir (2009) **Ubeydullah Han (ö. 1539) Şairi Sânî ve Türkçe Divanı**, Palet Yay, Konya.
[97] Kaçalin, Mustafa S. **age.**, s. 970.
[98] Kaçalin, Mustafa S. **age.**, s. 970.
[99] Kaçalin, Mustafa S. **age.**, s. 970.

Metinde görülen başka bir ünsüz türemesi örneği de şöyledir: olca > olcẖa 119/13.

Ayrıca ünlü ile biten bazı kelimeler III. Tekil şahıs iyelik eki aldıkları zaman iki ünlü yan yana bulunamayacağı için bir /y/ sesi türer: suyı 152/5, süyi 125/14.

1.2.2.4. Ünsüz İkizleşmesi

Bir kelimede aynı ünsüzün art arda söylenmesi veya yazılması durumudur.[100] Metnimizde tespit ettiğimiz ünsüz ikizleşmesi örnekleri, hece dengelenmesi sonucu meydana gelmiştir:

aççıġ 137/15, ḳattıġ 45/12, nėççe 147/22, sėkkiz 112/17, uşşaḳ 32/3.

Ayrıca metnimizde bazı yabancı kelimelerde de ünsüz ikizleşmesi olayı görülmüştür: Ar. senne 136/13, Far. siyyüm 68/15, Far. şekker 128/6, Far. zerrīn 102/18, Far. āvvāre 72/9, Far. evvār 77/17, Ḥiccāz 8/15, Ar. ʿazzā 45/22, Ar. ʿimmāme 79/10.

1.2.2.5. Ünsüz Tekleşmesi

Daha çok şeddeli Arapça alıntı kelimelerde görülen, kelimelerin iç ve son seslerindeki aslî ikiz ünsüzlerden birinin düşmesi olayıdır. Günümüzde tekleşmiş şekilleriyle standart dile yerleşmiş bulunan çok sayıda kelime tarihî metinlerde de aynı şekilde kaydedilmiş gözüküyorlar. Metnimizde tekleşme olayının görüldüğü Arapça ve Farsça kelimeler şunlardır:

Ar. cemm > cem 144/11, Ar. cennet > cenet 129/3, Ar. cinn > cin 3/6, Ar. deffᶜ > defᶜ 14/18, Far. dükkān > dükān 46/19, Ar. dürr > dür 3/13, Far. perr > fer 50/17, Ar. ġamm > ġam 7/10, Ar. Ḥaḳḳ > Ḥaḳ 2/10, Ar. ẖāṣṣ > ẖāṣ 30/10, Ar. ẖāṣṣiyyet > ẖāṣṣiyet 30/5, Ar. ẖaṭṭ > ẖaṭ 27/15, Ar. ẖavāṣṣ > ẖavāṣ 28/10, Ar. ḳadd > ḳad 135/10, Ar. muḥibb > muḥib 6/16, Ar. mużṭarr > mużṭar 107/2, Ar. nāss > nās 87/19, Far. neççend > neçend 18/6, Ar. niyyet > niyet 30/5, Ar. ʿāmm > ʿām 28/10, Ar. Rabb > Rab 88/16, Ar. ṣaff > ṣaf 85/22, Ar. siyy > siy 107/21, Ar. şekk > şek 29/7, Ar. şerr > şer 60/6, Ar. tāmm > tām 16/21, Ar. ṭayy > ṭay 97/15, Far. ümmīd > ümīd 32/10, Ar. vedd > ved 28/3, Ar. żamm > żamm 7/17, Ar. żıdd > żıdd 2/7, Ar. ḥadd > ḥad 28/12.

---

[100] Yıldız, Osman (2008) **age.**, s. 198.

1.2.2.6. Göçüşme

Metnimizde ünsüz ile ünlünün yer değiştirdiği bir kelime bulunmaktadır: buyur- > buyru- 43/7.

1.2.2.7. Hece Düşmesi

Aynı seslerden oluşan ve birbiri ardına gelen hecelerden birinin düşmesiyle oluşan bu ses olayının en önemli örneği tur- fiilinin geniş zamanının ekleşmesiyle oluşan -dUr (<durur < turur) bildirme ekinde görülmektedir:

bik-dür 146/5, bilgüsi-dür 166/7, bī-nevādur 124/15, biridür 49/13, bizgedür 18/18, bolġusıdur 155/16, budur 13/16, dilidür 59/20, ġamdur 116/8, köpdür 145/4, mundadur 111/4, nėdür 27/7, sözdür 79/1, tılçı-dur 153/12 vs.

Metnimizde -dUr ekinin yanında az da olsa durur da kullanılmıştır: ḳādir durur 3/15, nāṭır durur 3/15, ḳudret durur 4/7, ḥikmet durur 4/7, ḥabībi durur 4/11, ṭabībi durur 4/11, güvāhım durur 61/18, reh-nümāyım durur 61/18, bī-vefālıġ durur 64/19 vs.

Hece düşmesi ile ilgili metinde karşılaştığımız diğer örnekler şunlardır: birile > bile 20/18, birilen > bilen 8/12, közüngü > közgü 163/12.

1.2.2.8. Ünsüz Uyumu

“Kelime içinde yan yana gelen ünsüzlerin ötümlülük-ötümsüzlük bakımından gösterdikleri uyumdur. Buna göre, yan yana gelen ünsüzler, ötümlü-ötümlü veya ötümsüz-ötümsüz niteliğinde olmalıdır. Akıcı ünsüzler, ötümlü olmalarına karşın, ötümsüz karşılıkları bulunmadığı için bütün ünsüzlerle yan yana gelebilirler.”[101]

Çağataycada kesin biçim almayan ünsüz uyumları[102]metnimizde de aynı şekildedir. Ekler genellikle ötümlülük-ötümsüzlük bakımından tutarlı değildir. Metnimizde sürekli ünsüz uyumu dışında kalan veya uyuma giren şekilleriyle alternanslı yazılabilen ekler şunlardır:

+ dA Bulunma Hâli Eki: açlıḳda 120/3, ʿadāletde 15/4, āfetde 110/6, amānlıḳda 162/5, ḍaḫāmetde 13/6, yamanlıḳ-da 66/18, ferāġatda 78/6, ḥaḳīḳatda 5/3, ḫalāyıḳda 90/4, ġalcatda 146/2, ḥayretda 133/13, dengde 108/3, bendde 87/16, üc-de 166/13, fiyāzlıḳda102/14.

---

[101] Yıldız, Osman (2008) **age.**, 199.
[102] Ölmez, Zühal (1996) **Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü)**, Simurg Yay., Ankara, s. 68.

+ dIn Ayrılma Hâli Eki: aḫunluḳdın 136/10, ʿarşdın 84/7, aṭdın 89/14, bėşdin 53/20, büṭdin 44/2, cihetdin 63/20, felekdin 28/6, Ḥaḳdın 65/1, ḫavfdın 14/11, işikdin 164/13, iṭdin 149/5, baş-dın 2/12, ṭarafdın 30/20.

+Ġa Yönelme Hâli Eki: aġayasġa 148/17, allāhġa 2/16, aṭġa 93/21, eflāk-ġa 4/10, ḥaḳ-ġa 165/8, ḫalayıḳ-ġa 63/1, ḫalḳ-ġa 49/12, iş-ġa 65/2, ḳafes-ġa 94/11, ḳorġas-ġa 125/10, maşrıḳ-ġa 16/4, taġḳa 146/8, tofraḳḳa 22/15, tuġ-ġa 145/12, uluġġa 159/10.

+çe Eşitlik Hâli Eki: tümençe 38/9, sėkizçe 83/14.

+dUr Bildirme Eki: ḫākdur 44/2, raʾūfdur 163/18, bėkdür 54/6, köpdür 32/15.

-dUr Fiilden Fiil Yapım Eki: çapdur- 147/7, toydurup 130/11, yaġdurdı 32/12.

-ġalı Zarf-fiil Eki: çafġalı 114/21, tafġalı 37/5.

-maḳda/-mekde Zarf-fiil Eki: ḳılmaḳda 82/3, yėmekde 36/15.

-DI4 + Görülen Geçmiş Zaman Eki: açtı 156/8, almasdımı 57/7, fitdim 142/12, işitdük 56/20, tökdi 145/15.

+ çI İsimden İsim Yapım Eki: kigizçi 126/2, ḳoġunçı 25/3.

1.3. Şekil Bilgisi

1.3.1. Yapım Ekleri

1.3.1.1. İsimden İsim Yapım Eki

1.3.1.1.1. + A

Talat Tekin, +A ekini eski verme-bulunma hâli eki olarak gösterir ve şu örneklerde yer ve zaman zarfı türettiğini belirtir: üze "üstte, yukarıda" (KT G 1) < üz "üst, üst taraf", kiçe "aksamleyin" (MÇ D 1) < keç "geç, geç vakit."[103] Bu isimden isim türetme ekinin eklendiği ismin anlamını değiştirmeyip pekiştiren bir yapısı bulunduğu, eski yönelme-bulunma durumu eki olup zarf görevinde kullanılan yer ve zaman isimleri türetmeye yaradığı söylenmiştir.[104] metnimizdeki örnekler ise şunlardır: üze 15/4, kiçe 12/16.

1.3.1.1.2. +aç

Eraslan, bu ekin seyrek kullanılan birleşik bir ek yapısı olduğunu ifade etmektedir: +ġaç/+geç < +ġa/+ge+ç.[105] Teres ise ekin Eski Türkçeden beri bazı hayvan ve bitki isimlerinde küçültme işlevinde terimler göstermek için kullanılan eklerden biri

---

[103] Tekin, Tekin (2000)**Köktürk Türkçesi Grameri**, Türk Dilleri Araştırma Dizisi, Ankara, s. 80.
[104] Argunşah, Mustafa-Güner, Galip (2015) **Codex Cumanıcus**, Kesit Yay., İstanbul, s. 73.
[105] Eraslan, Kemal (2012) **Eski Uygur Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 97.

olduğunu ifade etmiştir.[106] Argunşah ve Güner bu ekin asıl işlevinin küçültme ve sevgi bildirmek olduğu Codex Cumanıcus'ta hayvan adı ve soyut adlar türetmede kullanıldığı bilgisine yer vermişlerdir.[107] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok işlek olmayan bu ek, sadece yalan͡gaç "çıplak"104/15 kelimesinde görülür.

1.3.1.1.3. +an͡gu

Çağatay Türkçesinde bu ekler ile türetilmiş kelime sayısı azdır. Metnimizde de şu örnekte görülmüştür: ḳaran͡ggu "karanlık" (<kara 'kara, siyah' + n͡gġu) 57/11. Schönig, bu kelimenin Moğolcadan ödünçleme olduğunu iddia etmiştir.[108]

1.3.1.1.4. + çA

A. von Gabain, +çA ekini küçültme ve kuvvetlendirme ifade eden ek olarak açıklar: anca "biraz, o kadar", azraḳça "çok az", barça < bar-ır+ça "bütün, hep" gibi.[109]

Hacıeminoğlu, Karahanlı dönemi eserlerinde ekin kullanımı ile ilgili şu açıklamaları yapar: "İsim hâl eklerinden eşitlik hâli eki olan bu ek, bazı kelimelerin üzerinde kalıplaşarak yapım eki fonksiyonu yüklenmiştir. Küçültme ve kuvvetlendirme bildirir."[110]

Mehmet Vefa Nalbant, DLT'de dört kelimede bu ekin yapım eki olarak kullanıldığını belirtir: bar+ça "hepsi" (DLT, C I, 47), ḳa+ça "kap kacak" (DLT, C III, 211), ḳarın+ça < ḳarınçaḳ "karınca" (DLT, C I, 501), ne+çe "kaç" (DLT, C III, 220)[111]

Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Kıpçak Türkçesinde eşitlik hâli ve küçültme eki olarak +çA eki ile kaynaşarak yeni bir söz durumuna gelmiş kelimelere şu örnekleri verir: barça (CC 132,1), burġuça "küçük trompet, boru" (CC 89, 22), neçe (CC69, 19) vb.[112]

Zeynep Korkmaz, +CA eki ile ilgili şu açıklamayı yapar: "+ça ekinin gelişmesinde görülen üçüncü merhale, bünyesindeki eşitlik ve mukayese vasıflarının

---

[106] Teres, Ersin (2009) **Çağataycada Söz Yapımı**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, s. 82.
[107] Argunşah, Mustafa-Güner, Galip **age.**, s. 73.
[108] Schönig, Claus (2000) **Mongolische Lehnwörter im Westoghusishen**, Harrasowitz Verlag, Turcologica 47, Wiesbaden, s. 152.
[109] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 43.
[110] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s.13.
[111] Nalbant, Mehmet Vefa (2008) **Dîvânü Lugâti't-Türk Grameri-I İsim**, Bilgeoğuz Yay., İstanbul, s. 63-64.
[112] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1994) **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay, Ankara, s. 23

çekim eklerine mahsus olan geçici münasebetler kurmaktan çıkarak yeni türetmeler meydana getirecek bir yapım eki özelliği kazanmasıdır. Böylece ek, artık belirli bir anlama delâlet etmek üzere, belirli şartları taşıyan kelimelere eklenebilmekte; küçültme, tahsis vb. isim ve sıfatları türetmektedir."[113]

Kelimeler arasında geçici münasebetler kurmaktan çıkarak yapım eki özelliği kazanan ekin metnimizdeki işlevleri aşağıdaki gibidir:

a) Eklendiği kelime ile başka bir kelime arasında çekim eki olarak görev yapan +çA eki, bu kullanılışı sırasında yanındaki kelime ile yapıca kaynaşmaya, eski anlamından biraz farklı yeni kavramlar teşekkül etmeye başlar. Bu tarzda bir kalıplaşma ile meydana gelen kelimelerden biri, "var olduğu kadar, ne kadar varsa, hepsi, bütün" anlamlarına gelen "barça"dır.[114] barça 8/16.

b) Ek, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Çağatay Türkçesinde ve metnimizde de dil, lehçe ismi yapar: Türikçe 43/22

1.3.1.1.5. +çI

Erdal, bu ekin izahında "has been fully productive throughout Old Turkic and all the way to this day.[115]" şeklinde bilgi vermiştir. Erdal'ın dediği gibi, Türkçenin her döneminde yaygın bir kullanım alanına sahip bir ektir. Köktürk Türkçesinde "bėdizçi, ėbçi, sıgıtçı, tamġaçı, yaġıçı, yoġçı, yuluġçı"[116]; Eski Uygur Türkçesi döneminde "başçı, bėdizçi, ḳuşçı, nomçı, yadçı"[117]; Karahanlı Türkçesi metinlerinden Kutadgu Bilig'de "afsunçı, alçı, basımcı, emci, ėlçi[118]; Divanü Lûgati't-Türk'te yatçı (307-24), aġıçı (I-89)[119], etmekçi II-48), sawçı (III-441); Kısasü'l-Enbiyâ'da ėlçi (87v17), tapuġçı (238r19)[120]; Nehcü'l-Ferâdîs'te temürçi (11-7)[121] hep ötümsüz şekilli örneklerinin tespit edildiği bu ek, "meslek sahibini gösteren ya da bir işi sürekli yapan anlamında isimlerin yanı sıra hareket isimlerine, inanç ile ilgili isimlere, huy ve karakter bildiren isimlere eklenerek yapanı, edeni bildiren isimler türetir."[122]

---

[113] Korkmaz, Zeynep (1958) "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1958**, s.41-68.
[114] Korkmaz, Zeynep (1958) **agm.**, s. 41-68.
[115] Erdal, Marcel (1991) **age.**,s. 110.
[116] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 82.
[117] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 95.
[118] Taş, İbrahim **age.**, s. 28-32.
[119] Atalay, Besim (2013)**Divanü Lugâti't-Türk-I, II, III**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 307.
[120] Ata, Aysu (1997) **Kısasü'l-Enbiyâ**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 184, 597.
[121] Ata, Aysu (1998) **Nehcü'l-Ferâdîs-III (Dizin-Sözlük)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 420.
[122] Teres, Ersin **age.**, s. 108.

Çağatay Türkçesinde çok işlek olan ek, sadece düz ünlülüdür. Ek ünsüzü çoğunlukla ötümsüzdür. Ekin Çağatay Türkçesindeki ve metnimizdeki işlevleri ve kullanılış şekilleri aşağıdaki gibidir:

a) +çI ekinin Çağatay Türkçesindeki en önemli işlevi, meslek ve o meslekle ilgili şahısları bildiren isimler yapmasıdır.[123] ġeziniçi "hazineci"138/8, defāyin-çi "hazineleri koruyan, bekçi"122/16, foçı "topçu" 82/4, ḫazāneçi "hazineci"25/6, ḳaravul-çılar "bekçi" 111/17, kigizçi "keçeci"126/2, naġraçı "davulcu"117/13, otunçı "oduncu" 101/5, tėmürçi "demirci" 140/15, tünekçi "bekçi" 143/8, yıġaç-çı "ağaççı" 84/4, ayaḳçı "marangoz" 84/5.

b) Ek; bir işi davranış biçimi hâline getirmeyi, alışkanlık, huy edinmeyi ifade eder: ḳaraḳçı "çapulcu" 52/1, ḳovġunçı "iz süren, kovalayan" 117/15, ʿaraḳçı "rakıcı, içici" 52/1, tılçı "casus"153/12.

c) Geçici olarak meşgul olunan işi belirtir: yançı 36/5.

1.3.1.1.6. + daş

Eşlik ve ortaklık bildiren bu ek, genellikle, isim kök ve gövdelerinin belirttiği oluşa ortak olan kişilere işaret eder. A. Von Gabain'in, yapısını +taġ ve +tam[124] ekleriyle izah ettiği bu eki, Brockelmann[125] ve Räsänen[126] bulunma durumu hâli eki +da ile işteşlik eki +ş'ye bağlamışlardır. Hatiboğlu ve Deny, Çağatay Türkçesinde ve metnimizde başlıca fonksiyonları beraberlik, ortaklık, bağlılık ifade eden isimler yapan bu ekin +DA bulunma hâli eki ile "eş" kelimesinden oluşmuş olabileceği görüşündedirler[127]: köng͡ülda + eş > köng͡üldaşım 72/5, mung͡da + eş > mung͡daşımdın "sırdaş" 124/16, yolda + eş > yoldaş 29/2, ḳarında + eş > ḳarındaş 72/5. Tek şekilli olduğu için kalınlık-incelik uyumuna aykırı örnekler türeten bu ekin, Türkçe kelimelerin yanı sıra Moğolca gibi yabancı kelimelerden yeni sözcükler türettiği de görülmektedir. Bu kelimelerden en dikkat çekiçi olanı süt kardeşi anlamına gelen "kökeltaş"tır. Bu kelimenin yapısını Doerfer, Türkçede göğüs anlamına gelen Moğolca "kökel"+ Türkçe

---

[123] Eckmann, Janos (2012) **Çağatayca El Kitabı**, (Çev. Günay Karaağaç), Kesit Yay., İstanbul, s. 44.
[124] Gabain, Annemarie von., **age.**, s. 46.
[125] Brockelmman, Carl (1954) **Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens,** Leiden, s. 97.
[126] Räsänen, Martti (1957) **Materialien Zur Morphologie Der Turkischen Sprachen**, Helsinki, s. 96.
[127] Hatiboğlu, Vecihe (1974) "Türkçede Eklerin Kökeni", **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, C. XXIX, S.268, s. 331-340.

+taş[128] biçiminde açıklamış; Radloff ise bu kelimeyi köŋ͡gültaş şeklinde vermiştir.[129] Bu çalışmada, kökeldaş 10/4, şeklinde geçen bu kelime için Çağatayca sözlüklerden Senglah'ta "birāder-i rıżāʿī" (308r. 9), Abuşka'da ise "bir kişiniŋ oğlınıŋ dāyesiniŋ südin emüp bile böyüseler, dāye oğlına dirler ki maḫdūm oğlı an͡a kökeltaş diye hitāb eder (361)" kaydı bulunmaktadır.

1.3.1.1.7. +düz

Metnimizde bu ekle ilgili tek örnek olarak kündüz 24/15 kelimesi görülür. Bu kelimenin kökeni ile ilgili olarak Brockelmann[130] ve Dankoff-Kelly[131] gibi Türkologlar kelimeyi kün 'güneş; gün, gündüz' köküne bağlanmıştır. Talat Tekin; sözcüğü DLT kün 'gün, güneş', Uygur Türkçesindeki küün 'gün', Volga Bulgarcasındaki küwen 'gün', Azerbaycan Türkçesindeki gün, gündüz 'gündüz' biçimleriyle karşılaştırmış ve kün biçiminde bir kök tasarlamıştır.[132] Tarihî metinlerde olduğu gibi, metnimizde de ekin işlek bir ek olmadığı görülmektedir. Sadece kündüz 24/15 kelimesinde görülür.

1.3.1.1.8. + en

A. von Gabain, +An ekinin bağlılık ifadesi ve kuvvetlendirme (nadiren; yahut eski çokluk) bildirdiğine işaret eder: eren (UIII 45, 8) "er, erkek, yiğit", oğlan "küçük çocuk, oğlan" (oğul "oğlan, oğul"), örten "alev, alevler" (ört "alev") vb.[133]

Talat Tekin, +An eki için yegren "kestane rengi (at donu)" (KÇ D 3, 9) < yegir "ceylan" (KÇ D 6); krs. Hak. çigren "kestane rengi", Tat. ciren ay, Yak. Sier ay. < yegir örneklerini verir.[134]

Kemal Eraslan, Gabain'den alıntı yaptığı cümlesinde bu ekin Eski Uygur Türkçesi döneminde sadakat, kuvvetlendirme ve çoğu zaman isme çokluk ifadesi

---

[128] Doerfer, Gerhard (1963) **Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen-I**, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1963, s. 343.
[129] Radloff, Wilhelm (1963) **Versuch eines Wörtebuches der Türk-Dialecte II**, Moskva, s. 1238.
[130] Brockelmann, Carl (1954) **Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens**, Leiden, s. 100.
[131] Dankoff, Robert-Kelly, James (1985) **Mahmud al-Kasgari, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwan Lugat at-Turk) I-III**, Harvard University Press, Cambridge, s. 114.
[132] Tekin, Tekin (1995) **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 13, Ankara, s. 125-185.
[133] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 44.
[134] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 80.

kazandıran bir isimden isim türetme şekli olduğu ile Şinasi Tekin'in bu ek hakkında çokluk ifadesini kaybetmeye başladığı yönündeki bilgilerini paylaşmıştır.[135]

Marcel Erdal, oldukça eski olan bu ekin artık çok işlek olmadığını ifade eder. Bu ekin en belirgin iki örneğinin "oğlan ve eren" kelimelerinde görüldüğü bilgisini verir.[136]

Necmettin Hacıeminoğlu, bu ekin isimden fiil yapan +A eki ile fiilden isim yapan -n ekinin birleşmesiyle ortaya çıkmış bir ek olduğunu düşünür ve "yiğit" anlamındaki eren kelimesini er+e-n seklinde açıklar: ere- "erleşmek, yiğitleşmek", eren "yiğit" (DLT I, 35-27), oğlan < oğul+a-n "oğul, oğullar" (DLT I, 74-4)[137]

Eski Türkçe döneminin eklendiği ismlere çokluk anlamı katan +An ekine metnimizde sadece şu örnekte tesadüf edilmektedir: iren 150/19.

1.3.1.1.9. + er

Karahanlı Türkçesi metinlerinden Kutadgu Bilig'de de üleştirme sayıları türetmeye yarayan bir ek[138] olduğu bilgisi verilen +er ekinin çalışmamızda sadece bir+er 138/10 kelimesinde görüldüğü tespit edilmiştir.

1.3.1.1.10. + ev

Räsänen, Gabain, Bilge, Erdal ve Tekin gibi Türkologları kaynak olarak gösteren Taş, +(A)gU(n) şeklinde verdiği bu ekin, topluluk adları türettiğini söylemektedir.[139] Eski Uygur Türkçesi döneminde isimlerle sayı sözlerine getirilerek topluluk isimleri teşkil ettiği, iyelik ekli ve iyelik eksiz, belirsiz zamir olarak kullanıldığı bilgileri verilmiştir.[140] J. Eckmann "Çağatayca El Kitabı" adlı eserinde bu eki Eski Türkçenin +ağu, +egü ekine dayandırarak Çağatay Türkçesinde topluluk ifade eden sayılar oluşturduğu bilgisini vermektedir.[141] Metnimizde Eski Türkçenin +AGU ekinin bünyesindeki /g/ sesinin sızıcılaştığı görülmektedir: birev "birileri" 51/20 ve ikev "ikisi" 26/12.

---

[135] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 94.
[136] Erdal, Marcel (1991) **Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon I**, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, s.91
[137] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **Karahanlı Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 13-14.
[138] Taş, İbrahim **age.**, s. 37.
[139] Taş, İbrahim(2015) **Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 24.
[140] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 93.
[141] Eckmann, Janos (2003) **Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, (Yay. Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Dil Kurumu Yay, Ankara, s. 82-83.

1.3.1.1.11. + ge / ḳa

Eklendiği adın taşıdığı özelliği ifade eden türetmeler yapma veya kökün dışındakini ifade etme işleviyle kullanılan bir isimden isim türetme eki olduğu bilgisi yer almaktadır.[142] Gabain, + ḳa, +ke ekinin içerdiği sesler bakımından yönelme hâli eki ile aynı olduğunu belirtir ve sadece başḳa "başka" (baş "baş"), ürke "daima" (ür "uzun müddet") teşkillerinde bulunduğunu ifade eder.[143] Hacıeminoğlu Türk dilinde kullanılan edatları ele alan çalışmasında başka kelimesinin kökenini baş+ḳa veya baş-ı-ḳ-a şeklinde izah etmenin mümkün olduğunu belirtmektedir.[144] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok işlek olmayan bu ekin, sadece şu örneklerde varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir: birge "birlikte, beraberce" 25/8, özge "başka" 12/2, başḳa "başka, ayrı" 8/7.

1.3.1.1.12. +ġaç

Eski Türkçeden beri bazı hayvan ve bitki isimlerinde küçültme işlevinde terimler göstermek için kullanılan eklerden biri de +ġaç,+geç ekidir.[145] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok işlek olmayan bu ek, sadece yıġaç 20/5 kelimesinde yer almaktadır. Arat, Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı başlıklı çalışmasında bu kelimenin "ı" kökünden geldiğini ve bir tek ünlüden teşekkül eden tek heceli bir kelime olduğu bilgisini vermiştir.[146] Vecihe Hatiboğlu, Türkçede yer alan ad ve fiil köklerinin genellikle tek heceli olduğunu, bu nedenle ağaç kelimesinin de türemiş bir kelime olduğunu ifade etmiştir. Bu kelimenin "su" anlamına gelen ıg kelimesiyle insan ve maddele adlarına gelen +geç> +aç ekinin birleşmesinden teşekkül ettiğini ve "su gibi" anlamını verdiğini söylemiştir.[147]

1.3.1.1.13. + Ġı

İçinde bulunma, bağlılık ve aitlik ifade eden bir nesneyi bağlı ve ait olduğu bir başka nesneye göre veya zaman ve mekân içindeki yerini işaret ederek belirtmeye yarayan bu ekin, Kutadgu Bilig'de ilişkinlik sıfatları ve zamirleri türettiğini İbrahim Taş

---

[142] Argunşah, Mustafa-Güner, Galip**age.**, s. 76.
[143] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 45.
[144] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **Türk Dilinde Edatlar**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, s. 12.
[145] Teres, Ersin **age.**, s. 82.
[146] Arat, Reşit Rahmeti (1987) "Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı", **Makaleler I,** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 1047.
[147] Hatiboğlu, Vecihe (1975) "Ağaç ve Ig", **I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 170.

belirtmiştir.[148] Yer ve zaman isimlerine gelerek, ona aitliği bildiren sıfatlar türetir. Metnimizde sadece evvelġı 6/15, evvelḳı 162/1 örneklerinde görülür.

1.3.1.1.14. +gü

+gü eki şu sözcükte sözcüğün kök anlamının etkin olduğu somut bir alet adı türetmiştir: közgü 'ayna' (< köz 'göz' + gü) 163/12.

Sözcüğün köz 'göz' sözcüğüyle ilişkili olduğu açıktır. Senglah'ta g'li olarak gözgü 'ayna' biçiminde kaydedilmiştir.[149]

1.3.1.1.15. +ıl

Renk adları türeten bir isimden isim türetme eki olduğu söylenmiştir. Nitekim Çağatay Türkçesinde ve metnimizde bu ekle türetilmiş olup Eski Türkçeden itibaren her dönemde renk adı olarak kullanılan[150]iki renk ismi vardır: ḳızıl 16/8, yaşıl 56/18.

1.3.1.1.16. +inçi /+ ünçi

Türkçenin yazılı en eski belgelerinden beri sıra sayı sıfatları olarak kullanılan kelimeler türettiği bilinen bu ekle ilgili Türkologlardan Tekin'in, +°nç ekinin sıra sayıları türettiği,[151] Gabain'in[152] bu eki sıra sayıları bölümünde ele aldığı, Nalbant'ın "Sayılar" bölümünün "Sıralama Sayıları"[153] başlığı altında incelediği görülmektedir. Çağatay Türkçesinde ve metnimizde sıra bildiren bu ek, kalınlık-incelik uyumuna uymakla birlikte, düzlük-yuvarlaklık uyumuna tam olarak uymaz: ikinçi 77/5, törtünçi 38/15, üçünçi 38/14, bėşinçi 46/9, birinçi 76/15.

1.3.1.1.17. + ik

İşlek olmayan bir ektir. Metnimizde sadece çemberik 84/10 kelimesinde görülür.

---

[148] Taş, İbrahim **age.**, s. 43.
[149] Sanglax, **A Persian Guide to the Turkish Language** by Muhammad Mahdi Xan, 306v5.
[150] Küçük, Salim (2010) "Tarihî Türk Lehçelerinde Renk Adlandırmaları", **Turkish Studies International Periodical Fort the Languages**, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/1, s. 556-577.
[151] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 85
[152] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 75.
[153] Nalbant, Mehmet Vefa **age.**, s. 121-122.

1.3.1.1.18. + lI4Ġ

Brockelmann, Räsänen, Gabain, Eckmann, Bilgen ve Tekin'i kaynak olarak gösteren Taş, ekin somut ve soyut isimlerle sıfat olarak kullanılan sözcükler türetmeye yaradığını bildirmektedir.[154] Moğolcada da aynı görevde kullanıldığı[155] bilgilerinin yer aldığı bu ek; Türkçenin en işlek isimden isim türetme eklerinden biridir: şāhlıġ "hükümdarlık" 129/15 ~ şāhlıḳ 15/15, şehīdlıġ "şehitlik" 88/16, aşlıḳ "tahıl, hububat" 118/14, tėmürlük "demirlik" 151/1, sözlüg 87/14, susluḳ "uyuşukluk" 89/17, şādlıġ "mutluluk" 36/14, aḫunluġum "hocalık" 64/1, tėvelik "bağlılık, aitlik" 54/16, tėn͡glig "denklik" 15/8, bendelik "kulluk, kölelik" 35/1, açlıġ-ġa "açlık" telbīs-lıḳ "hilekârlık" 101/11, iblis-lıḳ "şeytanlık" 101/11, 120/2, uluġluḳ "büyüklük" 139/2, yaḫşı-lıġ "iyilik, güzellik" 159/17, yamanlıḳ "kötülük"138/ 18, zebūnluḳda "zayıflık" 121/14, zūrluḳ "güçlük" 50/20.

1.3.1.1.19. +lıĠ/+lig/+lüg

Bu ek, isimden isim türeten ekten farklı olarak isimlerden sıfat göreviyle kullanılan vasıf isimleri türetmeye yarar. Türettikleri sıfatlar "sahip olan" anlamı ifade eder: ġażab-lik şaḳal kirdimü ḳoy ara 16/ 18, yüzdin bir yüz yigirmi-si ḫāṣ şehrlig irdi 53/20, min͡g bėş yüz üylüg müselmān-larnın͡g 110/10, içide bir munçası nihāyeti pür-dil şecāʿat-lig irdi 53/21, ki tatlıġ iken dip töşini yėdi 130/14, bağlıḳ "bağlı, kapalı" 103/18, yüreklig 29/17, cānlıġ "canlı" 142/3 .

1.3.1.1.20. + raḳ/+rek

Bu ekin menşei konusuyla ilgili olarak Otto Böhtlingk, Yakutça-Almanca sözlükte ırah 'uzak, ırak' sözcüğünden[156], Ramstedt durum eki ra + ile eylemden ad yapan -k ekinden,[157] Bang da Böhtlingk gibi -ondan farklı olarak bugünkü lehçelerde nadiren tesadüf edilen ırak ekindeki /ı/ ünlüsünün ırak sözcüğünün başındaki ünlünün bakiyesi mi yoksa araya sokulan bir ses mi olduğunun katiyetle tespit edilemeyeceğini belirtmiştir- ırak sözcüğünden,[158] Jean Deny ise -rak ekinin eskiden -ırak biçiminde

---

[154] Taş, İbrahim **age.**, s. 57.
[155] Eraslan, Kemal (2012) **age.,** s. 100.
[156] Böhtligk. Otto (1851) **Über die Sprache der Jakuten**, St. Petersburg,
[157] Ramstedt, Gustaf John (1912) **Zur Verbstammbildungslehre der mongolisch-türkischen Sprachen**, Journal de la Société, Finno-Ougrienne, C. 18, s. 3-35.
[158] Bang, Willi (1918-1919) "Aus türkischen Dialekten", **Keleti Szemle**, C. 18, s. 22

kullanıldığını, bu nedenle bunun ırak sözcüğünden,[159] K. H. Menges Karakalpak ve Türkmen Türkçesinde rastlanan -ırak biçimine dayanarak -rak ekinin -ırak sözcüğünden,[160] Räsänen -ırak ekinde eski durumun (< ırak) devam ettiğini -rak ekinin de iç ses düşmesinden meydana geldiği bilgilerine yer vermiştir.[161]

Old Turkic Word Formation'da bu ek için *"This suffix forms elatives and comparatives. It appears to have been spontaneously productive, but still not too common"* bilgileri verilmektedir.[162] +rAk ekinin yapısıyla ilgili olarak Arıkoğlu, bu ekle hemen hemen aynı işleve sahip Tuva Türkçesindeki aarak ve Hakas Türkçesindeki arax kelimelerinin yer aldığını, bu kelimelerden hareketle +rAk karşılaştırma ekiyle Türkçedeki -ArAk zarf-fiil ekinin bir edattan ekleşmiş olabileceğini ve bu edatın da ara+ok yapısından meydana gelmiş olabileceğini söylemektedir.[163] Yine sıfat ya da sıfat görevinde kullanılan kelimelerden üstünlük ya da karşılaştırma görevinde kelimeler türeten bu ekin, Eski Türkçeden beri işlek bir kullanımının olduğu bilgisi bulunmaktadır.[164] Ek, metnimizde ünlü uyumlarına uyar: uzunraḳ "daha uzun"8/4, yaḫşıraḳ "daha iyi" 9/10, ḫubraḳ 34/ 9, köprek "daha çok" 68/ 8, azraḳ "daha az" 69/3, bedrek "daha kötü", 123/20, burunraḳ "ilk, daha önce" 71/8, bülendrek "daha yüksek" 154/ 9.

1.3.1.1.21. +sIz

İsimlerden olumsuz anlamda isimler türetmeye yarayan ve Türkçenin en işlek ekleri arasında değerlendirilen bu ekle ilgili olarak Tekin yokluk sıfatları türeten ek,[165] Gabain "genellikle yokluk bildiren sıfatlar türeten ek,[166] Hacıeminoğlu Türk dilinin her devresinde görülen ve sıfat yapım eki +lIġ'ın olumsuz şeklinin meydana getirdiği ek,[167] Karamanlıoğlu isimlerden olumsuz sıfatlar türeten ve Arapça bîlâ'nın karşılığı[168] ifadelerine yer vermektedir. Bang bu ekin kökenini "kırmak, kırılmak" anlamına gelen

---

[159] Deny, Jean (2012) **Türk Dili Grameri**, (Çev. Ali Ulvi Elöve), Kabalcı Yay., İstanbul, s. 298.
[160] Menges, Karl Heinrich (1947) **Qaraqalpaq Grammer-I Phonogy**, New York, s. 68.
[161] Räsänen, Martti (1949) **Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen**, Studia Orientalia Editit Societas Fennica, Helsinki, s. 52, 55, 73.
[162] Erdal, Marcel (1991) **age.**, s. 62.
[163] Arıkoğlu, Ekrem (2004) "Türkçenin -rAk ve ArAk Ekleri Hakkında", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I (20-26 Eylül 2004)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 187-191.
[164] Teres, Ersin **age.**, s. 61.
[165] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 86.
[166] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 45.
[167] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 15.
[168] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 33.

sımak fiiliyle fiilden isim türetme eki -z'nin birleşmesiyle açıklamıştır.[169] Çağatay Türkçesindeki ve metnimizdeki asıl işlevi yokluk ve olumsuzluk ifade etmektir: gün[ā]hsız 64/10, ḳanatsız 124/16, libās-sız 153/20, maʿāş-sız 153/20, maʿni-siz 166/7, mey-siz 129/5, vefāsız 92/5.

İsimlerin sonuna gelerek zarf görevinde kelimeler de türetir: cānsız 44/2, gümān-sız "şüphesiz" 69/1, ʿadedsiz 4/10, şek-siz "şüphesiz" 156/6, tıyuḳsız "aniden" 145/4, derdsüz 69/18.

1.3.1.2. Fiilden İsim Yapım Eki

1.3.1.2.1. -a

Talat Tekin, -a ekinin zarf-fiil eki olduğunu ifade ederek ara "arasında" (KT D 1) < ar- "arasından geçmek, çapraz geçmek", tapa "-a dogru" (KT D 35) < tap- "bulmak", yana "yine, tekrar" (KT D 10) < yan- "dönmek" gibi örneklere yer verir.[170] Gabain, bu ekin Eski Türkçe döneminde somut ve soyut isimlerle zarflar türetmeye yarayan bir ek olduğunu söylemiştir.[171] Harezm[172] ve Kıpçak Türkçesinde[173] de ekin bu işlevlerde kullanıldığı bilgisi yer almaktadır. Eski Türkçenin zarf-fiil ekinin kalıplaşıp yapım eki olarak kullanılmasıyla ortaya çıkan bu ek, Çağatay Türkçesinde "ėrteki, oza, tola, ḳoşa, yana" örneklerinde olduğu gibi[174], metnimizde de pek işlek bir ek olmadığı görülmektedir: yana "yine, tekrar" 9/17, ara "arası, içi"3/21.

1.3.1.2.2. -aḳ/-ek

Muharrem Ergin ve Zeynep Korkmaz tarafından Eski Türkçedeki -GAK ekiyle ilişkilendirilen[175] bu ekin Çağatay Türkçesinde ve metnimizdeki işlevi nesne isimleri türetmektir: kėsek "kalıp halinde yapılmış toprak tabakası"70/5, ḳonaḳ "misafir" 119/7, fıçaḳ "bıçak" 165/19.

---

[169] Bang, Willi (1980) **Türkoloji Mektupları**, (Çev. Şinasi Tekin), Erzurum, s. 57.
[170] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 89.
[171] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 51.
[172] Toparlı, Recep (1998) **Harezm Türkçesi**, Türk Dil Kurumu Yay, Sivas, s. 27.
[173] Güner, Galip (2013) **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Kesit Yay., İstanbul, s. 130.
[174] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 106.
[175] Ergin, Muharrem **age.**, s.188; Korkmaz, Zeynep (2003) **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 70.

1.3.1.2.3. -ç

"Genelde akıl ya da beden hareketlerini ifâde eden soyut isimler türeten bu ek, Eski Türkçeden beri sıkça kullanılmıştır. Ancak dilciler tarafından genellikle -nç, -Inç, -Unç eki olarak gösterilmiştir."[176] Ekin dilciler tarafından birleşik yapılı bir ek gibi gösterilmesinin nedeni dönüşlü fiil gövdelerinden sonra gelmesidir. Metnimizde iki örnekte dönüşlülük ifade eden -n eki ile birlikte kullanılmıştır: ḳılınç 39/20, korkunç 39/2, ḳorḳunçı-dın 12/4.

1.3.1.2.4. -ş

Çağatay Türkçesinde ve metnimizde az işlek bir ektir: kin͡ge-ş "görüşme, danışma"[177] 11/12.

1.3.1.2.5. -ge

Bu ekin fiil kök ve gövdelerine gelerek onlardan sıfat veya ad göreviyle kullanılan yeni kelimeler türettiği, bu yeni kelimelerin alet ismi olarak kullanılabildikleri gibi, bir işten etkilenen veya bir işin sonucu olan türetmelerin adı olabildikleri söylenmiştir.[178] Metnimizde bu ekin, geçişli fiillerden fail isim türetttiği belirlenmiştir: bilge 25/8.

1.3.1.2.6. -Ġu/-gü

Eski Türkçe döneminden başlayarak Türkçenin hemen her alanı ve döneminde çok kullanılan işlek bir ek olduğu ifade edilmiştir.[179] Çağatay Türkçesi ve metnimizde işlek olarak kullanılan bir ektir: külgü 166/2, yarġu 88/3, ḳırġu 83/11, uyḳu 67/2, ḳayġu< ḳaḍ- "tipiden ölmek" -ġu[180].

1.3.1.2.7. -ġuçı /-küçi

Bilgen, bu ekin sıfat-filler türeten bir ek olduğunu ifade ederek şu örnekleri vermiştir: barġuçı, bititgüçi, ḳapġuçı, kelgüçi, tepretgüçi, kirgüçi, közetgüçi, ḳurġuçı,

---

176 Erdem Uçar, Filiz Meltem (2011) **Çağatay Türkçesinde İsim**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, s. 132.
177 Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 26.
178 Güner, Galip **age.**, s. 136.
179 Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 19.
180 Clauson, Gerard (1972) **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**, Oxford, s. 598b.

tawratġuçı."[181] "Fiilden isim yapan -GU, -KU eki ile isimden isim yapan +çI ekinin birleşmesinden meydana gelmiş olan -GUçI eki, Çağatay Türkçesinde meslek ya da durum bildiren isimler türetir."[182] sızġuçı 82/9, tizġuçı 82/9, yarġuçı 117/13, ėtküçi 49/17, ḳılġuçı 118/12.

1.3.1.2.8. -gür

Metnimizde bir örneği vardır: ölgür "ölü" 67/6.

1.3.1.2.9. -ı

Eski Türkçe döneminin en işlek fiilden isim türetme eklerinden olan -(X)G ekindeki ünsüzün erimesi ve ekin işlevinin yardımcı ünlüye yüklenmesiyle teşekkül ettiği düşünülmektedir.[183] Ek, metnimizde fiillerden somut isimler türetmek için kullanılmıştır: tartı 23/12, oġrı "hırsız" 101/10.

1.3.1.2.10. -(ı/u)Ġ/ -(i/ü)G

Fiilin sonucunu bildiren somut veya soyut adlar türetmeye yarayan bu ekin alet isimleri türettiği de söylenmiştir. Eski Türkçe döneminden bu güne kadar bazı fonetik değişmelerle gelen ek, genellikle fiilin sonucunu bildiren isimler türetir. Köktürk Türkçesi döneminde eylem sonucunu bildiren isimler türettiği,[184] Eski Uygur Türkçesinde bu ekle ilgili olarak "*yapılan işin neticesinde ortaya çıkan şey, aktif isim, türettiği adların somut veya soyut kullanıldığı bir ek*"[185] ifadesi verilmektedir. Birden çok heceli kelimelerdeki /g/ sesi düşmesine rağmen eskicil olarak kullanılanların da Çağatay Türkçesinde var olduğu ve bunların isim veya sıfat olarak kullanılmaya devam ettikleri belirtilmektedir.[186] Bu filden isim türetme eki Çağatay Türkçesiyle metnimizde işlek olarak kullanılan bir ektir: ölüg "ölü" 43/21, tirig "diri" 17/1, yaruḳ "yarık" 76/20, sınuḳ "kırık" 76/20, soraġ "araştırma" 154/2, süçüg14/8, aġrıḳ 153/7, artuḳ 7/1, bozuḳ 30/5, ḳızıġ 16/15, assıġ "fayda" (< *as- 'çoğaltmak' -ıġ)[187], ülüg "pay" 130/11, ḳatıḳ

---

[181] Bilgen, İpek (1989) **Dîvânu Luğâti't-türk'te Söz Yapımı**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, s. 57.
[182] Erdem Uçar, Filiz Meltem **age.**, s. 95.
[183] Argunşah, Mustafa-Güner, Galip **age.**, s. 81.
[184] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 90.
[185] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 51.
[186] Argunşah, Mustafa **age**., s. 107.
[187] Teres, Ersin **age.**, s. 182.

23/5 ~ ḳatıġ (<k*a*t- ‘sert olmak, sağlam olmak’ -*ı*k) 12/13, süzük 58/21, ḳapuġ< ḳap- “kapamak” 162/ 15.

1.3.1.2.11. -(ı/ü) m

Mücerret bir iş veya hareketi, bir hareketin sonucunu veya ölçü birimi olarak kullanılan kelimeleri türetmeye yarayan fiilden isim türeme eklerinden biridir.[188] Çağatay Türkçesinde de yaygın olarak kullanılan ek metnimizde de şu örneklerde görülmüştür: ölüm 64/11, yarım 76/21.

1.3.1.2.12. -(ı/U) n

Eski Türkçeden beri oldukça işlek olan bu ekin yaptığı isimler, hareketin bitmesinden sonra ortaya çıkan ürünü, fiilin gösterdiği hareketi, işleyeni, olanı ve yapılanı belirtir.[189] Metnimizde, fiilde belirtilen hareketin sonucunu ifade eden ad, sıfat ve edat göreviyle kullanılan isimler türetmeye yarayan bir ek olduğu tespit edilmiştir: yaşurun 62/2, tütün 53/7, yaḳın 33/7, oyun 23/13, uzın 44/13, uzun 76/22.

1.3.1.2.13. -ḳun / -Kün

Geçişsiz fiillerden etken fiil anlamını taşıyan sıfatlar, geçişli fiillerden de edilgen isimler türetir. Hacıeminoğlu, bu fiilden isim türetme ekiyle yapılan isimlerin -mIş ekli sıfat-fiillerin anlamını verdikleri,[190] Argunşah da bu ekin fail isimleri yanında kalıcı isimler türettikleri[191] bilgisini vermiştir. Metnimizde durum bildiren isimler türettiği tespit edilmiştir: ölgün 53/11, satḳun 165/12, tüşkün 65/19.

1.3.1.2.14. -mAn

Eklendigi kelimelerden soyut ve somut isimler türeten ve çok işlek olmayan bir ektir. Necmettin Hacıeminoğlu, Karahanlı Türkçesinde bu ekin çok az örneği olmakla birlikte değişik anlamlarda yeni isimler türetmeye yaradığı bilgisini vererek Kaşgarlı Mahmud’un eserinde bu ekle ilgili şu örnekleri verir: ḳurman< ḳur-man “yay konan kap, yaylık”, sıkman< sıḳ-man “üzüm sıkma zamanı”, sökmen< sök-men “savaşta

[188] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 53.
[189] Teres, Ersin **age.**, 242.
[190] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 20.
[191] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 108.

düşman saflarını boza yiğitlere verilen bir çeşit san."[192] Kaşgarlı'nın DLT'sinde yer alan bu örneklerden sıkman (İML)[193] ve tuman (HŞ)[194] Harezm Türkçesi eserlerinde de kullanılmaktadır. Kıpçak Türkçesinde ise bu ekin çėk-men "cepken", tėgir-men/tėyir-men/dėgir-men "değirmen", yas-man "yassı şişe" örneklerinde olduğu gibi hem geçişli fiillerden kalıcı adlar türettiği, hem de az-man "yaşlı iken enetilmiş aygır", şiş-man ve talaş-man "kavgacı" örneklerinde olduğu gibi fiillerden sıfat göreviyle kullanılan kelimeler türettiği bilgisi yer almaktadır.[195] Çağatay Türkçesinde de ekin alet ve fail isimleri türettiği, işlek bir ek olmadığı bilgileri yer alıp bu ekle ilgili metnimizde şu örnekler tespit edilmiştir: köçmen 9/3, tėkürmen 23/12, yaman 8/5 < *yav-man[196].

1.3.1.2.15. -mUr

Eski Türkçeden beri çok seyrek kullanılan bir ektir. Fiilin bildirdiği iş, oluş veya hareketin sonucu olma anlamında yeni adlar türettiği bilgisinin verildiği bu ekin kömür, tamır ve yağmur gibi belli başlı örneklerde görüldüğü ifade edilmektedir[197]. Metnimizde şu örnekleri görülmüştür: tomur "damar" 29/15, kėmür "kömür" 110/18.

1.3.1.2.16. - UrġA

Çağatay metinlerinde mastar işlevi gösteren bu ekin, Tatar edebî dilinde de kullanılan mastar eki olduğu, Sibirya Tatar Türkçesinde özellikle de Tevriz yöresi ağzında edebî dilin etkisiyle mastar eki olarak kullanıldığı, asıl zarf-fiil eki olan -GAlI'nın kullanımını kısıtladığı, -ır sıfat-fiil ekiyle +ga yönelme hâl ekinin birleşmesiyle meydana geldiği bilinmektedir.[198] İncelemeye esas alınan bu metinde de bu fiilden isim türetme ekinin Sibirya Tatar Türkçesi edebî dilinde olduğu gibi, mastar eki olarak kullanıldığı tespit edilmiştir: açurġa 13/18 , ḳılurġa 62/15, yazurġa 79/13, barurġa 125/21, ḳılurġa ḳara 68/4, kirürge āyā nev-cevān 70/18.

---

[192] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 26.
[193] Ünlü, Suat (2012) **Harezm-Altınordu Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Kitabevi, Konya, s. 520.
[194] Ünlü, Suat **age.**, s. 606.
[195] Güner, Galip **age.**, s. 150-151.
[196] Teres, Ersin **age.**, s.317.
[197] Güner, Galip **age.**, s. 151.
[198] Alkaya, Ercan (2008) **Sibirya Tatar Türkçesi**, Turkish Studies Yay., Ankara, s. 376.

1.3.1.2.17. -vul

Bu ek, fiil kök ve gövdelerine gelerek genellikle topluluk isimleri türeten Moğolca asıllı -gul ekidir. Eski ve Orta Türkçede bulunmayan bu ek daha çok Moğolca kelimelere eklenir. Ancak ekin Türkçe kelimelere getirildiği de görülür. Çağatay Türkçesinde kullanım alanı çok geniş olmayan bu ekin daha çok meslek isimleri türettiği görülür.[199] İncelediğimiz metinde de iki örneği vardır: yasavul "zabıta memuru"61/10, ḳaravul "bekçi"109/6.

Bu kelimelerden biri olan ḳaravulun daha Altın Ordu, Kırım ve Kazan Hanlıklarına ait yarlık ve bitiklerde "nöbetçi, gözcü, karakol" anlamıyla kullanıldığı tespit edilmektedir.[200] Alman Türkolog Doerfer bu kelimenin yapısını Moğolca -ġul/ -gül şeklinde yer alan ek ve ḳara- 'bak-' fiilinin bir araya gelmesiyle oluştuğunu ve bu kelimenin "bekçi, müfreze, posta; keşif yolu" anlamında kullanıldığını ifade etmektedir.[201] Çağatayca sözlüklerde ḳaraġul veya ḳaravul biçimlerinde verilen bu sözcük 'muḫaffef-i ḳaraġul … dideban, ḳaraġul, gezici, ṭolaşıcı, pāsbān, nigehbān, bekçi, asker kolı' şeklinde kaydedilmiştir (Senglah 2271v15, Lelçetü'l-Çağatay: 216b, DTO: 398). Arat tarafından yapılan Babürnâme yayınında da rastlanan bu sözcük hakkında şu bilgiler yer almaktadır: 1. gözetçi, bekçi, 2. ordunun ani bir baskına uğramaması için ordugâhın etrafına çıkarılan müfreze, posta, 3. keşif kolu.[202]

Metinde bu ekle türetilen bir diğer kelime olan yasavul (<yasa- "düzmek; yapmak, kurmak; hazırlamak, süslemek") kelimesi; Moğolca casagul, casa'ul "subay, yüzbaşı; nöbetçi" biçiminin karşılığıdır.[203] Sözcük Çağtayca sözlüklerde yasavul "yasakçı, yasak memurı, muḥāfaẓa meʾmūrı, Asya-yı vüstada yasavullar tayaḳ ve değnek ile ḫıẕmet-i mīride gezerler" şeklinde açıklanmıştır (Abuşka 396; Seng. 332r4; LÇ: 293b; DTO: 526). Radloff sözlüğünde "Çağatayca 1. düzenleyici, komutları ileten,. 2. Hanın altında çalışan bir memur,. 3. (Osm.) at bakıcısı, yüksek rütbeli bir maiyet, 4. (Osm.) düşük rütbeli bir memur, muhafız" kaydı düşülmüştür.[204] Son olarak Doerfer "Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen"de bu sözcüğün Moğolca -ġul/-gül eki ile yasa- fiilinden meydana geldiğini ifade ederek "Hanı koruyan askerler,

---

[199] Teres, Ersin **age**., s. 323.
[200] Özyetgin, Ayşe Melek (1996) **age.**, s. 220.
[201] Doerfer, Gerhard (1963) **Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen-I**, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, s. 276.
[202] Arat, Reşit Rahmeti (1987) **Gazi Zahirüddin Muhammed Babur Vekayi Babur'un Hatıratı**, C. II, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, s. 615.
[203] Kowalewski, O. (1844-1849) **Mongol'sko-Russko-Frantsuzkiy slovar**, Kazan,s. 2269.
[204] Radloff, Wilhelm (1963) **Versuch eines Wörtebuches der Türk-Dialecte II**, Moskva, s. 215.

gözcü, düzenleyici" (savaşın gidişatı hakkında haber verir) anlamlarında kullanıldığı bilgisini vermiştir[205].

1.3.1.2.18. -z

"Eski Türkçeden beri çok sık olmasa da kullanılan bir ektir. Marcel Erdal, ekin temel olarak geçişli fiillerin nesnesine, geçişsiz fiillerin öznesine işaret eden isimler türettiğini ifade eder. Ek, Çağatay Türkçesinde canlılığını kaybetmiştir."[206] boġaz "boğaz" 92/3, köz "göz" 35/16, söz "söz" 7/9.

1.3.1.3. İsimden Fiil Yapan Ekler

1.3.1.3.1. +A-

Türk dili alanında özellikle Karahanlı Türkçesi metinlerinde rastlanan bu isimden fiil türetme eki çağdaş Türk dili alanında kullanılan çok işlek bir yapım ekidir.[207] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok sık kullanılan isimlerden fiiller türetmeye yarayan eklerden biridir. Bu ek, Çağataycada da Eski Türkçede olduğu gibi adlardan "olma" ve "yapma" anlamı taşıyan geçişli ve geçişsiz fiiller türetir. Bazı örneklerde hem geçişli hem de geçişsiz fiilller türettiği de görülmektedir.[208] Bu ekle türemiş sözcükler şöyledir: oyun+a- (<oyun) "oynamak" 161/5, tün+e- "tünemek"143/8, yoḳ+a- "kaybetmek" 37/15, örte- "yakmak" (< ört 'ateş, alev' + e-) 33/17, san+a- "saymak" 64/18, tile< til-e- "dilemek" 136/10, ula- "ulaştırmak, uzatmak" (< ul 'temel' + a-) 104/3, uşat- "kırmak, parçalamak" (< uwuş 'ufalanmış' + a-t-) 154/2, yaşa- "yaşamak" (< yaş 'yaş, ömür' + a-) 72/21.

1.3.1.3.2. +Ar-

Türkçede isimlerden geçişsiz fiiller türetmekte kullanılan -ar- / -er-; -r- ekine tarihî ve çağdaş bütün lehçelerde rastlanmaktadır.[209] Çağatay Türkçesinde isimden fiil yapan işlek eklerden biridir. Renk isimlerine gelerek onlardan "olma" anlamı ifade eden geçişsiz fiiller türetir. Kimi zaman da diğer isimlerden de "olma" ve "yapma" anlamı

---

[205] Doerfer, Gerhard (1967) **Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen-IV**, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, s. 1863

[206] Erdem Uçar, Filiz Meltem **age.**, s. 104.

[207] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk Fiil:Tarihî Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi**, Köksav, Ankara, s. 126-127.

[208] Teres, Ersin **age.**, s.333.

[209] Türk, Vahit (2006) "İsimden Fiil Yapan -al-/-el-; -l- ve -ar-/-er-; -r- Eklerinin Kökeni" **İlmi Araştırmalar**, S. 21, s. 183.

taşıyan fiiller türetir."[210] aḳar- 'ağarmak' (< ak 'beyaz' + ar-)105/5, sarġar- "sararmak" (< sarıġ 'sarı' + ar-) 23/16.

1.3.1.3.3. +da-

İsim soylu sözcüklerden, özellikle yansıma sözcüklerden geçişli fiiller türetmeye yarayan bu ekin isimden fiil türetme eki -A'dan farklı olarak sadece tek heceli tabanlara eklendiği belirtilmiştir.[211] Metnimizde şu örnekte yer aldığı tespit edilmiştir: ḥayda- "dehlemek, çifte koşulan hayvanı sürmek" (< hay 'yansıma sözcük' +da-) 17/15.

1.3.1.3.4. + I-

"Kökün belirttiği durumda olmak" anlamında genellikle geçişsiz fiiller türettiği belirtilmektedir.[212] Eski Türkçe döneminde genellikle /d/, /r/, /n/ ünsüzleriyle biten isim köklerine geldiği, şekil bakımından isimden fiil türetme eki +U'ya benzediği, +I'lı teşkil edilen fiillerin semantik profillerinin çeşitli olduğu, +U'lu fiillerin ise semantik değerlerinin daha belirgin olduğu söylenmiştir.[213] +I- eki bugün işlekliğini kaybetmiş ve yalnızca bazı fiillerde kalıplaşmış olarak bulunan bir ektir. Metnimizde şu örneklerde kullanıldığı belirtilmektedir: fiti- "yazmak" (< *bit 'yazı fırçası < Çin. Pi < *piet 'fırça'+i-)[214]164/12. Eski Türkçede "yazmak, hâkketmek" anlamına gelen bu fiilin kökeninin Çince fırça anlamına gelen bi'den, Hotancadaki "pīr" ve onun sıfat-fiil şekli olan ve Türkçede belge anlamına gelen "pīda, pīdaka"dan, Sanskritçe pitaka "kitap kutusu, sepet", Yunanca "pitakion", Süryanicedeki "petqa" kelimesinden getiren görüşler de bulunmaktadır.[215] ḳarı- 'ihtiyarlamak, yaşlanmak' (< ḳar +ı-) 124/22, bėrkit- 'sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek' (< bėrk 'sağlam, kuvvetli, mahfuz, bağ' +i-t-) 88/1.

1.3.1.3.5. +la-

Hem Türkçe, hem de yabancı kökenli isim soylu kelimelere eklenebilen bu ek, en genel ve en çok kullanılan isimden fiil türetme ekidir.[216] Bu ekin -n- ve -ş- çatı ekleri ile genişletilmiş şekillerinin bağımsız, farklı fonksiyonlara sahip iki ayrı ek olarak Türk

---

[210] Teres, Ersin **age.**, s. 402.
[211] Erdal, Marcel (1991) **age.**, s. 416.
[212] Taş, İbrahim **age.**, s. 95.
[213] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 132.
[214] Teres, Ersin **age.**, s. 389.
[215] Ölmez, Mehmet (1997) "Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler (2)", **Türk Dilleri Araştırmaları 7**, s.180-181.
[216] Erdal, Marcel (1991) **age.**, 991, s. 454.

dili alanında kullanıldığı belirtilmektedir.[217] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok işlek kullanılan bu ek, isimlerden fiil türetmeye yarayan eklerden biridir. Çağataycada da Eski Türkçede olduğu gibi isimlerden "olma" ve "yapma" anlamı taşıyan geçişli ve geçişsiz fiiller yapar. Bu ekle türemiş sözcükler şöyledir: yüzlen-"yönelmek" (< yüz 'yön' +le-n-) 20/14, aççığlan- 'kızmak, öfkelenmek' (< aççıg 'öfke' + la-) 70/16, arala- "aralıklı duruma getirmek" (< ara 'ara'+la-) 109/12, aruḳla- "zayıflamak" (< aruġ 'zayıf' + la-) 113/20, aṭlan- "ata binmek"16/4, bağışla- "bağışlamak, affetmek" (< bagış 'ihsan, bağış' + la-) 35/3, bağla- "bağlamak" (< bag 'bağ, sargı, kuşak' + la-) 37/19, başla- "başlamak, bir işe girişmek, liderlik etmek" (< baş 'baş' + la-)141/11, boğuzla- "boğazlamak" (< boğuz 'boğaz' + la-) 47/3, ḳamçıla- "kamçılamak" (< kamçı 'kamçı' + la-) 89/13, çarla- "çağırmak, davet etmek" (< Moğ. çar 'tebliğ, emir, haber, ilan' +la-)147/6.

+lA, isimden fiil türetme ekiyle yapılan fiillerden birisi de yıġlamaktır. Clauson, bu fiilin kökenini *ıġ "ağlama" kelimesine dayandırmaktadır. Kelimenin /y/ ön sesli şekillerinin Çağatay Türkçesinde, "ağlamak, ıġlamak" gibi /y/siz şekillerinin ise Batı Türkçesinde kullanıldığı bilgisi yer almaktadır.[218] Özönder de < ıġla-'dan ön ses türemesi ile teşekkül eden bir ağlamak fiili olduğunu, Kelimenin bugünkü ve eski şekilleri için Clauson'un etimolojik sözlüğüyle Räsänen'in "Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen"de açıklamaların yer aldığını söylemiştir.[219] Metnimizde yıġla- şeklinde geçmektedir: yıġlaşıp 12/ 9.

1.3.1.3.6. +sa-

İsim ve isim soylu sözcüklerden istek bildiren fiiller türetmeye yarayan bir ek olduğu söylenmiştir.[220] Ercilasun, Türk dilinde bazı eklerin kelimelerden ortaya çıktığını, bu eklerden birinin de isimden fiil türetme eki -sA olduğunu ve bu ekin sa- fiilinden geldiğini belirtmiştir.[221] Metnimizde nadir görülen isimden fiil türetme eklerinden biri olan +sa ekinin genellikle eklendiği ada arzulama, istek duyma anlamı kattığı tespit edilmiştir: susa- 'susamak' (< sub 'su' + sa-) 120/8.

---

[217] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 128.
[218] Eraslan, Kemal (1999) **age.**, s. 334.
[219] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 158.
[220] Taş, İbrahim **age.**, s. 111.
[221] Ercilasun, Ahmet Bican **agm.**, s. 340.

1.3.1.3.7. +ḳ-

İsimden fiiller türetmeye yarayan bu ekin eklendiği isim ve isim soylu sözcük kökünün anlamınını güçlendirip genişlettiği belirtilmiştir.[222] Özyetgin ise bu ekin ünlü ve ünsüzle biten isim köklerinden geçişsiz fiiller türetmeye yaradığını, genellikle tek veya iki heceli fiillerin üzerine getirildiğini ve Eski Türkçe döneminde bu eki almış fiillerin genellikle ettirgenlik eki -dUr ile genişletilmiş şekillerinin yaygın olduğunu belirtmiştir.[223] İsimlerden geçişsiz fiiller türeten bir ektir. Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok işlek bir ek değildir: yoluḳ- ‘karşılaşmak, rastlamak’ 97/18.

1.3.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

1.3.1.4.1. -a/ı-

Muharrem Ergin, bu ekin başta Oğuz grubu Türk lehçelerinde olmak üzere canlılığını koruyan bir fiilden fiil türetme eki olduğunu ve teşkillerinin hareketin sürekli yapılma ifade ettiği bilgisini vermiştir.[224] Bu ek, fiil kök ve gövdelerine getirilerek asıl fiilin anlamını pekiştirir. İşlek bir ek değildir: sançı- “saplamak” 165/19, sora- “sormak” 151/7, ḳakı- “kızmak” 154/3, tarı- “saçmak” 105/15, yola- “yaklaşmak” 107/9.

1.3.1.4.2. - ar-

Ettirgen çatılar teşkil ettiği[225] ve fazla işlek olmayıp geçişli fiiller türetmeye yarayan ettirgenlik çatı eki olduğu bilinmektedir.[226] Eski Türkçeden beri kullanılan bir yaptırma ekidir. Geçişsiz fiillerin üzerine getirilerek yeni anlamlı fiiller türetir: çıḳar- çıkarmak” 3/10, ḳaytar- 15/ 8, ḳofar- “koparmak” 115/1.

1.3.1.4.3. -DUr-

Ettirgen fiiller türeten işlek bir ektir. Eklendiği fiillere oldurma ve başkasına yaptırma anlamları katar. Eski Türkçeden beri oldukça işlek bir kullanım alanına sahip olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında Eski Türkçe döneminde ekin sadece yuvarlak şekilleri kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesi döneminde özellikle Kâşgarlı Mahmud’un Dîvânı’nda fiili müteaddi (geçişli) yapmak için -t- harfi ile -r- harfinin birleştirildiği,

[222] Taş, İbrahim **age.**, s. 98.
[223] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 131.
[224] Ergin, Muharrem **age.**, s. 329-330.
[225] Taş, İbrahim **age.**, s. 179.
[226] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 135.

sonu /r/ ve /l/ ile biten tek heceli veya ünlüyle sonlanan hecelere /-tUr/ ekinin geldiği belirtilmiştir.[227] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde de işlek bir ek olduğu tespit edilmiştir: aḳızdur- "akıttırmak"87/18, aḳtur- "akıtmak" 104/12, aldur- "aldırmak" 23/14, bildür- "bildirmek" 26/2, didür- "dedirmek" 107/11, kėltür- "getirmek" 43/20, kiydür- "giydirmek" 107/9, köydür- "yakmak" 4/2, öltür- "öldürmek" 115/8.

1.3.1.4.4. -Güz-

Ettirgen fiiller türeten bir ektir. Eski Türkçe döneminde var olmadığı, ilk kez Kutadgu Bilig'de geçtiği, Harezm-Kıpçak sahasında -ġuz/-güz ekinin birkaç örnekte geçtiği bilgisi verilmektedir. Ekin belirli kelimelerde tespit edilmesinin yaygın bir kullanım alanının olmamasıyla ilgili olduğu ifade edilmiştir.[228] Çağatay Türkçesinde çok sıklıkla rastlanılan eklerden biri değildir.

ötküz- "geçirmek" 113/6, tirgüz- "diriltmek" 158/13, yėtküz- "yetişmek" 37/7, körgüz- "göstermek" 92/7.

1.3.1.4.5. -(I4) ş-

Bir işin birden çok kişi tarafından birlikte ya da karşılıklı yapıldığını belirtmek için kullanılan işteş çatı ekidir.[229] İşlek eklerden biridir. Nevâyî, Muhâkemetü'l-Lugateyn adlı eserinde anadilinin şekil bilgisi açısından Farsçaya üstünlüğünü gösterirken Türkçede fiil çatıları konusuna ayrıca dikkat çekmek istemiştir. Nevâyî'nin fiil çatılarından bahsederken üzerinde durduğu hususlardan biri de işteş fiillerin teşkilidir. Kendi ifadesiyle "iki kişinin hareketini içine alan" işteşliğin fiil kök veya gövdelerine -(X)ş fiilden fiil türetme eki getirilerek yapıldığı ve Farsçanın bu durumdan yoksun olduğu bilgisine yer vermiştir.[230] Fiilin birlikte ya da karşılıklı yapıldığını bildirdiği gibi, fiile oluş anlamı da katabilir:

açış- "söyleşmek" 17/1, boluş- "oluşmak" 65/22, cafış- "vuruşmak" 76/21, diyiş- "söyleşmek" 26/17, kiyiş- "giymek" 98/18, ḳoġlaş- "kovalamak" 69/2, ḳorḳaş- "birlikte korkmak" 88/4, köriş- "görüşmek" 88/9, közleş- "birlikte gözlemek" 26/13, külüş- "gülüşmek" 166/2, sözleş- "sözleşmek" 26/12, tutuş- "birlikte tutmak" 151/21, yetiş- "yetişmek" 49/4.

[227] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 242.
[228] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 237.
[229] Taş, İbrahim **age.**, s. 208.
[230] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 32.

-ş eki, üçüncü şahıs ifadesinde çokluk görevi ile de kullanılır: soḳuştı 157/11, tafıştı 66/9, tarḳaştı 27/1.

1.3.1.4.6. -ḳ-

Pekiştirme ve yoğunluk bildiren bir fiilden fiil türetme eki olduğu belirtilmiştir.[231] Fiillere gelerek kuvvetlendirme anlamı katan ve çok fazla işlek olmayan bir ektir: ḳorḳ- "korkmak" (< *ḳorı- 'korumak' -ḳ-)[232] 55/16.

1.3.1.4.7. -kür-

Ettirgen çatılar türetmeye yarayan bir ek olduğu söylenmiştir.[233] Hacıeminoğlu, bu fiillerden ettirgen fiiller türetme ekinin fiilden isim türetme eki -g, isimden fiil türetme eki -U ve fiilden fiil türetme eki -r'nin kaynaşmasıyla oluşmuş birleşik bir ek olabileceği bilgisini vermiştir.[234] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde ettirgen fiiller türeten ve çok fazla kullanılmayan bir fiilden fiil yapma ekidir: yėtkür- "ulaştırmak" 99/6, ötkür- "geçirmek" 79/17.

1.3.1.4.8. -(I4) l-

Edilgen fiiller türetmeye yarayan bir ek olduğu bilgisi yer almaktadır.[235] "Geçişli ve geçişsiz fiillerden -l- ve -n- ekleri ile kurulan; ancak fiilin gösterdiği işin kimin tarafından yapıldığı belli olmayan, öznesi belirsiz fiil çatısı" şeklinde tanımlanan edilgen çatı ekinin metnimizde genellille -l- olduğu görülmüştür:

fitil- "yazılmak"164/10, tökül- "dökülmek" 76/16, uḳul- "anlaşılmak" 105/5, urul- "vurulmak" 72/16, üzül- "üzülmek" 120/20, yaḳıl- "yakıl-" 29/8, yayıl- "yayılmak" 90/3, yıġıl- "yığılmak" 77/4, açıl- "açılmak" 121/7, bozul- "bozulmak" 95/1, ḳozġal- "harekete gelmek, kımıldamak; heyecanlanmak; yerinden kalkmak, ayaklanmak; karışmak, coşmak" (< ḳozġa- 'meydana çıkarmak, harekete getirmek' -l-) 86/9, oḳul- "okunmak" (< oku- 'okumak' -l-)10/10, üzül- "kesilmek" (< üz- 'kesmek' -ül-) 48/15.

1.3.1.4.9. -mA-

---

[231] Taş, İbrahim **age.**, s. 186.
[232] Teres, Ersin **age.**, s. 481.
[233] Erdal, Marcel (1991) **age.**, s. 756.
[234] Hacıeminoğlu, Necmettin (1991) **Türk Dilinde Fiiller**, Cönk Yay., İstanbul, s. 326.
[235] Erdal, Marcel (1991) **age.**, s. 651.

Her türlü fiil kök ve tabanlarına gelerek fiillerin olumsuz şekillerini yapan bir ek olduğu görülmüştür. Dil biliminde olumsuzluk kavramının genellikle fiillerdeki olumsuzluk ifadesini karşılamak üzere kullanıldığı söylenmiştir. Tarihî ve modern Türk dili alanlarında, fiillerin olumsuzluk stratejisini belirleyen işaretleyici -mA ekidir. Dilciler, -mA olumsuzluk ekinin vurguyu üzerine almamasından hareketle bağımsız bir kelimenin ekleşmesiyle teşekkül etmiş bir ek olma olasılığını akla getirdiğini ifade etmişlerdir.[236] Olumsuzluk eki -mA'nın kökeni ile ilgili yerli ve yabancı birçok Türkoloğun açıklamaları yer almaktadır. Bunlardan W. Bang, ekin yapısının "yapmamak, ihmal etmek" anlamına gelen ama-, uma-, amı-, emi- fiiline dayandığını, Ramstedt fiilden isim türetme eki -m ile Ural dillerindeki e-, Tunguzcadaki -A olumsuzluk fiilinin çekimli şekillerinin getirilmesiyle oluşturulduğunu, Kononov ise fiillerin -A veya -I ekli zarf-fiil şekillerinden sonra -A olumsuzluk fiilinin -mA(n) ekli zarf-fiil şeklinin kaynaşmasıyla teşekkül ettiğini söylemiştir.[237] Talat Tekin, Türk dillerindeki vurgusuz eklerin en önemlilerinden birinin olumsuz çatılar kuran -mA eki olduğunu, onun bu durumunun iki kelimeden oluşmasıyla ilgili olduğunu, Ramstedt'in de izah ettiği gibi bu ekin fiillerin -m ile yapılmış isim şekillerine Tunguz dillerinde yaşayan olumsuz fiil e- fiilinin getirilmesi ile teşekkül eden bir şekil olduğunu belirtmiştir.[238] Şinasi Tekin ise -mA olumsuzluk ekinin Toharcada fiillerin başına getirilen ma olumsuzluk edatının Türkçenin yazı dili olarak teşekkül etmediği bir döneminde çekim edatı gibi fiillere eklendiğini ve zamanla ekleşerek olumsuz fiil gövdeleri teşkil eden bir ek durumuna dönüştüğü bilgisini vermiştir.[239]

kirme- "girmemek" 70/22, ḳoyma-"koymamak" 65/18, körme- "görmemek" 116/7, öltürme- "öldürmemek" 101/13, ötme- "geçmemek" 78/10.

1.3.1.4.10. - (U) n-

Dönüşlülük ya da meçhullük bildirir. Gürer Gülsevin bu ekin asıl dönüşlülük eki olduğunu belirtmekte ve ünlü ya da /l/ ile biten fiillere gelince edilgenlik görevini üstlendiği bilgisini de eklemektedir.[240] Ahmet Bican Ercilasun bu ekin işlevlerini şöyle

---

[236] Ağca, Ferruh (2010) **Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 40.
[237] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 110-111.
[238] Tekin, Talat (2013) "Olumsuzluk eki -ma-/ -me-'nin Etimolojisi", **Makaleler-I Altayistik**, Türk Dil Kurmu Yay., Ankara, s. 207-211.
[239] Tekin, Şinasi (1990) "-MA Olumsuzluk Eki ile -DIK- Eki Nereden Geliyor?", **Tarih ve Toplum**, S. 74, s. 78-81.
[240] Gülsevin, Gürer (1997) **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 140.

sıralamıştır: 1. Dönüşlülük, yani yapılan işin kendisine tesir etmesini ifade eder; 2. Bir işi kendi kendine, yalnız başına yapmayı ifade eder. 3. Ünlü ve /l/ ünsüzü ile biten eylemlerden sonra pasif ve meçhul eylemler yapan -l- ekininin işlevini görür; 4. Hiçbir işlevi olmadan yalnızca eylemden eylem yapan bir ektir.[241] Bu ekin metnimizde ünlüyle biten fiil köklerine -n, ünsüzle biten fiillere ise dar veya yuvarlak bağlantı ünlüsünü alarak -(U)n şeklinde geldiği gözlenmiştir:

yolun- “yolunmak, koparılamak”73/3, yüzlen- “yönelmek” 20/14, aççıġlan- “kızmak, öfkelenmek” 70/16, an͡glan- “anlaşılmak, kavranmak” 31/19, aṭlan- “ata binmek” 123/19, körün- “görünmek” 26/21, aylan- “dönmek, dolaşmak” 24/17, tolan- “dolanmak” 54/18, tüken- “tükenmek, bitmek” 108/9, yaşun- “saklanmak” 103/1, yüzlen- “yönelmek” 17/4.

1.3.1.4.11. -se-

-sA fiilden fiil türetme ekinin istek, meyil anlamları veren bir yapım eki olduğu ve Eski Türkçeden beri çeşitli yazı dillerinde kullanıldığı belirtilmiştir. Brockelmann ekin yapısının saymak, düşünmek, istemek anlamındaki sa- fiilinden geldiğini ve bu ekin dilek-şart kipi kuran -sA ile bağlantılı olduğunu söylemiştir.[242] Metnimizde işlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. Fiillere istek anlamı katar: körset- “göstermek” (< kö-r-ü-z-e-t ‘görmek istemek’) 2/6.

1.3.1.4.12. -t-

-t filden fiil türetme eki için Taş “ettirgen çatı eki”[243], Özyetgin ise “geçişli ettirgen fiiller yapan çatı eki”[244] ifadelerine yer vermiştir. Oldurma ve yaptırma ifade eden bu ettirgenlik ekinin Türkçenin her döneminde işlek olarak kullanılan bir fiilden fiil türetme eki olduğu söylenmiştir.[245] Ali Şir Nevâyî Türkçeyle Farsçanın mukayesesinin yapıldığı Muhâkemetül’l-Lugateyn adlı eserinde kendi ana dilinin üstünlüğünün delili olarak gösterdiği bu çatı ekinin geçişsiz fiilleri geçişli hâle getirdiği veya geçişli fiillerin geçişlilik derecelerini artırdığı yani çift geçişli fiiller hâline dönüştürdüğü bilgisine yer vermiştir.[246] Ünlü ya da r ünsüzü ile biten kök ve gövdelere

---

[241] Ercilasun, Ahmet Bican (1984) **age.**, s. 23-27.
[242] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 111.
[243] Taş, İbrahim **age.**, s. 212.
[244] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 135.
[245] Demirci, Ümit Özgür **age.**, s. 337.
[246] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 33.

getirilen bu ek ettirgenlik ve yaptırma bildirir. Çağatay Türkçesinde çok sık kullanılmayan bir ektir:

yarut- “parlatmak” 3/13, bėrkit- “sağlamlaştırmak” 88/1, çarlat- “davet etmek” 41/10, ḳorḳut- “korkutmak” 130/18, oynat- “oynatmak” 75/17, yörüt- “yürütmek” 109/19.

Fiilden fiil türetme eki -t ile yapılan kelimelerden biri de tarḳat-‘tır. Doerfer TMEN I 125’te, Moğolca olan bu kelimenin Türkçeden alıntılama olduğunu belirtmiştir. “dağılmak, perişan olmak” anlamına gelen bu fiil, günümüzde pek çok çağdaş Türk lehçesinin kelime hazinesinde yaşamaktadır. Cengiz Han’la başlayan sosyal çevre ve şartlar Türkçenin söz varlığına Moğolca kelime ve ekler katmıştır. Moğolcanın kök ve gövdeleri ile bazı türetme eklerinden Moğolcadan bağımsız olarak Türkçe kendi bünyesinde kelime türetme yoluna başvurmuş, böylece bu dile ait kelimelerin semantik alanını da genişletmiştir.[247]

1.3.1.4.13. -Ur-

Geçişsiz fiil tabanlarından geçişli fiiller teşkil etmeye yarayan ettirgenlik çatı eki olduğu belirtilmiştir. Tarihî Türk dili alanında Eski Türkçe döneminden beri yaygın olarak kullanıldığı bilgisine yer verilmiştir.[248] Çağatay Türkçesinde de Eski Türkçede olduğu gibi ettirgenlik eklerinden biridir. Yaptırma anlamında ettirgen fiiller türetir: tüşür- “düşürmek” 82/20, yėtür- “ulaştırmak” 141/11, ḳaçur- “kaçırmak” 12/10, savur- “savurmak” 152/7.

1.3.1.4.14. -(ı)z-

Ettirgenlik eki olduğu, fiil kök ve tabanlarına gelerek onlara oldurma veya yaptırma anlamları kattığı ve Eski Türkçe döneminden beri pek işlek bir ek olmadığı bilgisi verilmiştir.[249] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde ettirgen fiiller türeten ve çok fazla kullanılmayan bir fiilden fiil yapma ekidir: aḳız- “akıtmak” (< ak- ‘akmak’ -ız-) 10/2.

---

[247] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 46-47.
[248] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s.135, 244.
[249] Demirci, Ümit Özgür **age.**, s. 334-336.

1.3.2. İsim

1.3.2.1. İsim Çekim Ekleri

1.3.2.1.1. Çokluk Eki

"Çokluk kavramı, nesnelerin, varlıkların sayı yahut adet açısından birden fazla olduğunu gösteren yapılardır."[250] Aalto 1952'de yayımladığı 'Altayca II: The Suffixes -lar, -nar, lār' adlı yazısında Moğol dillerinden Kalmuk, Buryat ve Ordos diyalektlerinde bulunan birliktelik -topluluk eki-lār üzerinde durmuştur. Bu yazıda Aalto; Altayist Poppe'nin Moğolca topluluk eki -luga ile vasıta eki -bar'ın birleşmesiyle teşekkül ettiği düşüncesine karşı çıkarak ekin bağımsız bir ek olduğunu ve bu ekin Türkçe çokluk eki -lar ile aynı kökten geldiğini, Altay dillerinde kelime başında /l-/ ünsüzü bulunamayacağı için de ekin Çinceden ödünçleme olduğu fikrini ileri sürmüştür.[251] Metnimizde çokluk eki olarak Türkçenin yaygın ve temel çokluk eki olan +lAr kullanılmıştır: ser-dārlar 18/17, sinān-lar 120/18, sözler 136/12, şehler 128/11, taġ-lar 3/14, uluġ-lar 38/6, yėrlerni 142/22. Bu ek, zamirlere de eklenmiş, işaret zamirinde Çağatayca metinlerin genel özelliği olarak zamir n'si kullanılmamıştır: bular 6/4, olar 45/10. Çağatay Türkçesinin mirasçılarından Özbek Türkçesinde adlarda veya zamirlerde aynı türden birden çok varlığı ifade etmek için +lär[252]; Uygur Türkçesinde ise çokluk ekinin +lAr[253] olduğu bilgisi yer almaktadır. Özbek Türkçesinde san kategoriyası başlığı altında ele alınan adlarda çokluğun morfologik ve leksik olmak üzere iki çeşidinin olduğu, morfologik usulün +lär çokluk ekiyle yapıldığı söylenmiştir.[254]

1.3.2.1.2. İyelik Ekleri

İsmin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten çekim ekleri olan iyelik ekleri,[255] Türkçede altı şahıs zamiri bulunduğu için altı tanedir. İyelik ekleri için Özbek Türkçesinde egälik koşimçiläri, Uygur Türkçesinde ise İgilik koşimçiliri[256] terimleri kullanılmaktadır. Metnimizde iyelik ekleri şunlardır:

---

[250] İlhan, Nadir (2009) **Türk Dilinde Çokluk**, Manas Yay., Elazığ, s. 13.
[251] Choı, Han-Woo, **age.**, s. 188.
[252] Coşkun, Volkan (2000) **Özbek Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 72.
[253] Öztürk, Rıdvan (1994) **Yeni Uygur Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s.49.
[254] Tursunov, U.-Muhtarov, C.-Rahmatullayev, Ş. (1992) **Hazirgi Özbek Edebiy Tili**, Taşkent, s. 256.
[255] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 92.
[256] Naskali, Emine Gürsoy (1997) **Türk Dünyası Gramer Terimleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 57.

1.3.2.1.2.1. Teklik Şahıs İyelik Ekleri

Teklik I. Şahıs İyelik + (I4) m

Teklik I. şahıs iyelik eki ünlü ile biten isim tabanlarına +m ünsüz ile biten tabanlara ise dar-düz +ım/+im veya dar-yuvarlak +um/+üm biçiminde eklenir: aġaçem 63/4, aẖun-larım147/20, aẖunluġum 13/5, aḳam 80/11, aşım 72/3, başım90/13, bikim 92/4, çaḳum 66/1, cehrim 7/15, çėrigim 151/10, dilim 27/19, gülüm 63/8, közüm 165/13, yurdum 6/12.

Teklik II. Şahıs İyelik + (I4) n͡g

Teklik II. şahıs iyelik ekinin kullanıldığı örnekler şöyledir: arḳan͡gġa 155/16, atan͡g 162/20, yüzün͡g 63/7, ẕātın͡g 93/16, zebānın͡g 43/12, başın͡g 35/16, cānın͡g-nı 29/3, çerāyın͡g 29/18, cürʿetin͡g 113/17, devletin͡g 138/17, ẖaṭunun͡g 70/19, işin͡g 155/16, ḳolun͡gda 35/16, közün͡g 63/7, küçün͡g 113/18.

Teklik III. Şahıs İyelik + (s) I

Teklik III. şahıs iyelik eki ünlüyle biten kelimelerde +sI, ünsüz ile bitenlerde ise +I şeklinde kullanılmaktadır: suvaḳı 76/17, şāhı 131/18, şehīdi 71/8, şorbasın 106/4, üni 76/19, taẖusını 138/20, şiddeti 125/17, taşı 48/15, barı 101/10.

Teklik III. şahıs iyelik eklerinden sonra genellikle araya zamir n'si getirilmez: sulṭānıġa 34/18, sulṭānı-nın͡g 80/1, sülkige 26/7, şāhıġa 36/18, şāʾnıda 124/8, şebistānıda 87/5, şehride 10/17, şehridin 99/13, taẖtıda 125/19, tamāmıġa 161/22, taşıda 64/16, teni-din 86/16, tilide 124/9, tiresini 133/16, töfeside 51/14, üstige 71/10, üyi-ge 109/9, vaḳtıda 96/17. Ancak metnimizde zamir n'sinin bulunduğu bir örnek de vardır: içinde 93/3.

Metnimizde, bu ek sonu ünlü ile biten bazı kelimelere getirilirken /y/ kaynaştırma ünsüzü kullanılır[257]: suyı 152/5, süyi 125/14.

Teklik III. şahıs iyelik ekinin bazı kelimelerde ekin işlevini yitirmesine bağlı olarak üstüne ikinci bir iyelik eki aldığı görülür[258]: İyelik eki yığılması olarak adlandırılan bu durum metnimizde birkaç örnekte görülür: birevsini 4/6, birisi 6/18, barısı 119/18.

---

[257] Doğan, Levent (2014) **Yeni Uygur Türkçesi Grameri**, Parafiks Yay., Edirne, s. 51.
[258] Gülsevin, Gürer **age.**, s.15.

1.3.2.1.2.2. Çokluk Şahıs İyelik Ekleri

Çokluk I. Şahıs İyelik + (I) mIz/+müz

Çokluk I. şahıs iyelik eki metnimizde genellikle düz-dar ünlülü olarak kullanılmıştır. Sadece bir kelimede ekin dar-yuvarlak ünlü ile kullanıldığı görülmüştür: yigirmimiz 41/16, yurtımıznıng͡ 111/3, aḥvālimiz 120/2, aramızda 47/15, arḳamızdın 32/19, atamız 162/21, babamız 163/3, barçamız 133/3, birbirimizge 42/19, birimizġa 114/15, ḥālimiz 120/2, ʿömrimiz 6/14, şeyẖmüze 32/20.

Çokluk II. Şahıs İyelik +(I4) n͡gI4z

Çokluk II. şahıs iyelik ekinin kullanıldığı örnekler şöyledir: üyün͡güzde 138/5, yārın͡gız 55/7, ẕātın͡gız 107/3, aṭın͡gız 107/3, burnun͡gızdın 114/3, ḥaddin͡gizlerni 114/1, ẖalḳın͡gız-nı 41/11, ḳolun͡guzġa 102/21, şehrin͡giz 107/3.

Çokluk III. Şahıs İyelik + lArI

Çokluk III. şahıs iyelik ekinin kullanıldığı örnekler şöyledir: şeyẖ-leriġa 112/16, şīr-gīrleri 30/16, tamlarını 123/21, til-leri 121/2, uluġ-ları 30/20, üylerige 110/12, yol-ları 59/5, barçaları 39/4, bī-dil-leri 13/1, büṭleridin 47/10, dil-āverleri 120/6, ferzendlerini 25/1.

1.3.2.1.3. Hâl Ekleri

“Hâl ekleri, isimlerin birbirleri veya fiiller ile olan ilişkisini belirleyen durum gösterme kavramını karşılamak üzere, belirli eklerle birleşerek aldıkları şekillerdir.”[259] İsimlerin etrafındaki kelimelerle olan ilgilerinin farklı farklı olması hâl eklerinin sayılarının da artmasına neden olmuştur. Gramer kitapları ve makalelere bakıldığında, araştırmacılar arasında hâl eklerinin sayısı konusunda farklı değerlendirmelerin olduğu görülmüştür. Eski Türkçeden Çağatay Türkçesine kadar yapılmış çalışmalarda konu araştırmacılar tarafından şu şekilde ele alınmıştır:

A. von Gabain, Eski Türkçenin Grameri’nde hâl eklerini belirsiz, ilgi, yaklaşma, yükleme, bulunma, ayrılma, vasıta, eşitlik, yön hâli olmak üzere dokuz başlık altında ele almıştır.[260]

---

[259] Konu ile ilgili geniş bilgi için bk. Sev, Gülsel (2007) **Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri**, Akçağ Yay., Ankara.

[260] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 63-65.

T. Tekin, 'Ad Durumları' başlığı altında incelediği hâl eklerini yalın, ilgi, belirli nesne, verme-bulunma, bulunma-çıkma, yönelme, eşitlik, araç, birliktelik durumu olmak üzere dokuz başlık altında ele almıştır.[261]

İlk Türk dili tarihinin yazarı Ahmet Caferoğlu, Göktürkçenin ana dil bünyesindeki isim çekim eklerini nominatif, genitif, datif-latif, akkuzatif, lokatif-ablatif, instrumental, allatif-direktif, ekvatif, beraberlik eki, nispet şeklinde on ek belirtmiştir.[262]

Kemal Eraslan, Eski Uygur Türkçesi Grameri'nde hâl eklerini yalın, ilgi, yükleme, yönelme, bulunma-çıkma, çıkma, eşitlik, vasıta ve yön gösterme olmak üzere dokuz başlık altında ele almıştır.[263]

Karahanlı Türkçesi Grameri adlı eserinde Necmettin Hacıeminoğlu, ismin hâlleri başlığı altında yalın, ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta, gösterme olmak üzere dokuz hâl saymıştır.[264]

Harezm Türkçesi'nde Recep Toparlı hâl ekleri başlığı altında ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, ayrılma, vasıta, eşitlik, yön, aidiyet ve karşılaştırma olmak üzere on hâl eki olduğunu belirtmiştir.[265]

Kıpçak Türkçesi Grameri'nde Ali Fehmi Karamanlıoğlu, isim çekim ekleri ana başlığı altında yalın hâlden başka ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik, yön gösterme hâli eklerine yer verir.[266] Kıpçak Türkçesinin bir diğer gramer yazarı Galip Güner, adların kendileriyle bağlantılı olmayan, aksine kendilerinin onlara bağlı oldukları cümle öğeleri ile özellikle de fiillerle kurdukları geçici anlam ilişkilerini sağlayan unsur olarak değerlendirdiği hâl eklerinin ilgi, yönelme, bulunma, ayrılma, belirtme, eşitlik, vasıta ve yön gösterme hâlinden meydana geldiğini belirtmiştir.[267]

Çağatayca El Kitabı'nda J. Eckmann, isimlerin cümledeki diğer kelimelerle ilgisini ifade için hâl eklerini aldıklarını, bu eklerin çokluk ve iyelik eklerinden sonra geldiklerini ve yalın, genetif, datif, akkuzatif, lokatif, ablatif, eşitlik, vasıta ve yön hâlleri olmak üzere dokuz hâlin varlığından bahsetmiştir.[268] Çağatay Türkçesi adlı çalışmasında Mustafa Argunşah, genel Türkçede olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de

---

[261] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 106-119.
[262] Caferoğlu, Ahmet (1984) **Türk Dili Tarihi-I,** İstanbul, s. 137-139.
[263] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 131-159.
[264] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 29-31.
[265] Toparlı, Recep **age.**, s. 30-31.
[266] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 64-76.
[267] Güner, Gürer **age.**, s. 189-197
[268] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 68-83.

dokuz durum ekinin var olduğunu ve bunların yalın, ilgi, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma, araç, eşitlik ve yön gösterme durumu ekleri olduğunu ifade etmiştir.[269]

"Materialien Zur Morphologie Der Turkischen Sprachen" adlı çalışmasında Räsänen'in, hâl eklerini nominativ, vokativ, genitiv, akkusativ, dativ-lativ, lokativ, ablativ, direktiv, adverbialis, comitativ, enstrümental, eqvativ, terminalis, kausalis gibi isimlerle genişleterek on dört ayrı başlık altında değerlendirdiği görülmektedir.[270] Özbek Türkçesinde kelişik kategoriyası adı altında ele alınan bu konuda baş, karatkıç, tüşüm, cönäliş, çıkış ve orın-payt[271] altı hâl eki sayılmıştır. Ahmet Buran, "Türkçede İsim Çekim Ekleri" adlı çalışmasında mevcut eserler ölçüt alındığında ismin hâlleri için alt sınırın altı, üst sınırın ise dokuz olarak görüldüğünü belirtmiştir.[272] Biz ise metnimizde hâl eklerini yalın, ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik, yön gösterme olmak üzere dokuz başlık altında ele aldık.

1.3.2.1.3.1 Yalın Hâl

"İsimlerin başka unsurlara bağlı olmayan şekilleridir."[273] Çağatay Türkçesinin mirasçılarından Özbek Türkçesinde baş kelişik, Uygur Türkçesinde ise baş keliş[274] terimleriyle ifade edilen yalın hâl, Türkçede isimlerin diğer hâl eklerini almadan kullanıldıkları şekli gösterir. Türkçenin bilinen ilk yazılı metinlerinden bugüne kadar eksiz olarak kulanıldığı için ayrıntılı bir şekilde incelenmeyecektir: ata 11/1, köz 35/16, kön͡gül 9/18, fıçaḳ 165/19, ḫalta 103/5, ir 74/10, irkek 62/16, işek 78/2.

1.3.2.1.3.2. Yükleme/Belirtme Hâli

Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği, yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklendiği ismin içinde bulunduğu hâl.[275] Yükleme hâli için Çağatay Türkçesinin mirasçılarından Özbek Türkçesinde tüşüm kelişigi, Uygur Türkçesinde ise çüşüm keliş[276] terimleri kullanılır.

---

[269] Argunşah, Mustafa **age.**, s.119-126.
[270] Räsänen, Martti(1957) **agm.**, s. 56-74.
[271] Tursunov, U.-Muhtarov, C.-Rahmatullayev, Ş., **age.**, 259-273.
[272] Buran, Ahmet (2008) "Türkçede İsim Çekim Ekleri", **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül), Turkish Studies Yay., Ankara, s. 143.
[273] Buran, Ahmet (1996) **Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 37.
[274] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 82.
[275] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 175.
[276] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 85.

Karahan; Gronbech'in yükleme hâli ile ilgili "Yükleme hâli eki bir nesneye önem verildiği durumlarda kullanılır." belirlemesinden yola çıkarak ekin görevinin diğer hâl eklerinde olduğu gibi, ilgi kurmak, bağlantı saptamak değil, nesneyi belirli kılmak olduğunu ifade eder.[277] Yükleme hâli eki olarak Türkçe metinlerde +(X)g, +(I)n, +nI ve +I şekilleri kullanılmıştır. N. Kononov, yükleme hâli eklerindeki /g/ ve /n/ seslerinin ilgi hâli ekinden geldiğini ileri sürmüştür.[278] Kuznetsov ise Türkçede yükleme eki olarak kullanılan +nI, +Ig, (y)I şekillerinin kökenini şöyle açıklamıştır: "Yükleme hâlinin başlıca görevini hesaba katacak olursak kökeni olan kelimenin aşağı yukarı "işte o (bu)" ya da "hele onu (bunu)" anlamına gelebileceği tasavvur edilebilir. "(bir) er işte bu(nu) gördü" yani gördüğü herhangi bir değil gösterebileceği belli başlı adamdır. Bu suretle sadece nesne mânâsı verilmiyor, bir de bellilik anlamı katmış oluyor. III. şahıs zamiri, Eski Türkçede yalın hâli kullanılmaktan çıkmış "an" zamiriydi. İşte anlamına gelen sözcüğün rolünü, pekâlâ ok veya ök edatı oynayabilirdi. an oḳ söz öbeğini teşkil eden iki öğenin birleşerek bir kelime oluşturduğu kuşkusuzdur. an oḳ > an-oḳ> anoḳ; sonraları bu sözcük, cümlede sırf yardımcı rol oynadığına göre, önceki isme abanarak şu ses bilimsel süreçlere konu olacaktı: 1. Son hecedeki geniş o daralır, u olur (anuḳ). 2. Yuvarlak u, önceki düz a'ya uyarak düzelir (anık). 3. Ekin son ünsüzü gevşeyerek ġ'ya dönüşür. (anıġ). Ondan sonra ekin bir hecesi düşer ki bunun da iki yolu vardır: 1. (Oğuzların dilinde) -anıġ> -(an)ıġ> - ı(ġ)> -ı> -(y)ı. Başka lehçelerde -anıġ> -(a)nıġ> -nı(ġ)> -nı."[279] Mustafa Canpolat, bu ekin +ıg/+ug ekinden geldiği görüşüne karşı çıkmıştır. Ona göre yükleme hâli eki +ı, bu eklerden türemiş olsaydı ekin bünyesinde yer alan /g/ sesinin erimesi neticesinde /ı/ sesinin yuvarlaklaşıp /u/ya dönüşmesi gerekecekti. Böyle bir durum söz konusu olmadığı için bu ekin zamirlere gelen belirtme ekinden türemiş olması gerektiğini ileri sürmüştür.[280] Metinde belirtme hâli için +nI, +n ve sadece şahıs zamirlerinde +I ekleri kullanılmıştır:

+nI: Orhun Türkçesi metinlerinde birkaç örnekte görüldüğü[281], Eski Uygur Türkçesinde zamirlere, isimlere ve iyelik ekli kelimelere eklendiği[282], Karahanlı[283],

---

[277] Karahan, Leyla (1996) "Yükleme ve İlgi Hâl Eki Üzerine Bazı Düşünceler", **3.Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996**, Ankara, s. 608.
[278] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 135.
[279] Kuznetsov, Petro İ. (1995) "Türkiye Türkçesi Morfoetimolojisine Dair", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995**, s. 233.
[280] Canpolat, Mustafa (1992) "Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (accusatıvus) Ekinin Kökeni Üzerine", **Türkoloji Dergisi,** C. X, S. 1, s. 9-11.
[281] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 110-111.
[282] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 138.

Harezm[284] ve Kıpçak Türkçesinde[285] ise isim ve zamirlerin genellikle bu şekli aldıkları bilgisi verilmektedir. Başlangıçta zamirlerin yükleme halini teşkil eden ek, bir ölçüde isimlerde ve iyelik ekli kelimelerde kullanılmıştır. Eckmann'ın yakın ve dolaysız nesne hâli olduğu bilgisini verdiği belirtme hâlinin Çağatay Türkçesi döneminde en çok tercih edilen belirtme hâli şekli olduğu bilgisi yer almaktadır.[286] Metinde en yaygın kullanılan belirtme hâli eki Çağataycanın genel özelliklerinden olan +nI ekidir: ġāzīlerni 10/13, kigizni 67/18, giryesini 124/9, gül-ni 147/3, ḫalḳ-nı 69/2, ibergeni-ni 36/3, içi-ni 83/11, ilgini 162/4, irni 96/20, işni 30/3, ḳapuġ-nı 56/1, kön͡gül-ni 90/20, közgüsini 163/12, leşkerini 22/5, mālını 94/19, mayı-nı 139/15.

+n: Tekin, Köktürk Türkçesi döneminde III. kişi iyelik eki almış sözcüklerden sonra nesne durumu ekinin /+n/ olduğunu,[287] Gabain, Eski Uygur Türkçesinde III. şahıs iyelik eki almış kelimelerden sonra yükleme hâlinin +n şeklinde görüldüğünü ifade etmişlerdir.[288] Bu durumun Eski Türkçe dönemini takip eden Karahanlı[289], Harezm[290] ve Kıpçak Türkçesinde[291] de devam ettiği bilgisi verilmektedir. Üçüncü kişi iyelik eklerinden sonra yükleme durumu ekinin Çağatay Türkçesinde +n şeklinde görüldüğü söylenmiştir.[292] Eski Türkçede iyelik eki almış isimlerden sonra kullanılan bu belirtme durumu eki, metinlerimizde sadece teklik III. şahıs iyelik eklerinden sonra kullanılan bir yükleme hâli eki olarak karşımıza çıkmaktadır. nāmesin 42/13, menālın 146/4, meşkin 56/13, nağmesin 80/7, oḳın 95/16, özin 5/1, sözin 11/12, tilin 65/2, yaşın 58/1, yolın 112/21, yürekin 117/6.

+I: Bu yükleme hâli şeklinin Karahanlı Türkçesinde ad ve zamir tabanlarıyla iyelik eki almış isimlere getirildiği[293], Harezm Türkçesinde de seyrek olarak +(y)I[294] şeklinde görüldüğü bilgisi verilmektedir. Çağatay Türkçesinde Oğuzca bir özellik

---

283 Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden (2016) **Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri**, Kesit Yay., İstanbul, s. 65.
284 Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 192.
285 Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 333.
286 Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 74-75.
287 Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 110.
288 Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 71.
289 Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 65.
290 Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 192.
291 Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 333.
292 Argunşah, Mustafa **age.**, s. 121.
293 Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 71.
294 Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 192.

olduğu ve çok az kullanımının yer aldığı söylenen[295] bu şeklin metnimizde zamirlerden sonra görüldüğü tespit edilmektedir: sėni 90/9, meni 155/13.

1.3.2.1.3.3. Yönelme Hâli

Yönelme hâli, "ismi yönelme ve yaklaşma işlevi ile fiile bağlayan durumdur."[296] Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri'nde adın bu hâli için şu bilgileri verir: "Kime hâli, adın yönelme, girme hâli (datif). Bu hâl ile ad, fiilin oluştuğu yer verme (localisation) şartını belirtir."[297] M. Erdal da yönelme hâlinin fiilin isme yaklaştığını, diğer bir deyişle fiilin istikâmetini gösterdiğini ifade etmiştir.[298] Ekin yapısıyla ilgili şu görüşler vardır:

W. Bang; ekin aslının +A, ḳ/k şekillerinin ise "yan, taraf" anlamındaki <ya+ḳ ile < sa+ġ gibi kelimelerden kalıplaşma yoluyla türemiş bir ses olduğunu söylemiştir.[299]

N. Poppe ise Eski Türkçede +ḳa/+ke> +a/+e değişiminin zor olduğu için +ḳa/+ke ile +a/+e eklerinin ayrı ekler olduğunu ileri sürmüştür.[300]

Kuznetsov; Türklerin yönleri elle göstermelerinden yola çıkan A. Z. Abdullayev'in +ḳa/+ke, +ġa/+ge, +ḳaru/+kerü, +ġaru/+gerü eklerinin kökeninin "dirsek, arşın, hayvanın ön bacağı" anlamına gelen ġarı kelimesiyle açıklamaya kalkıştığını, Kerimov'un ise bu ekin yapısını bakmak anlamına gelen ḳara- ile ilgili olduğunu ve ḳara> ḳara-u> ḳara-yu> ḳariyu> ḳariu> ḳara daha sonra ḳar, ġar olduğunu ve zamanla da /-r/ sesinin erimesiyle +ḳa/+ke, +ġa/+ge şeklinde izah ettiğini, +ḳa/+ke, +ġa/+ge yönelme hâli ekinin +ḳaru/+kerü, +ġaru/+gerü ekinin bir türevi olduğunu kabul eden Şçerbak'ın ise +a/+e ekinin +ġaru/+gerü> +ġar>+ġa> +a veya +ḳa>+ġa> +(ġ)a değişmesiyle meydana geldiğini ileri sürdüğünü söyleyerek +ḳa/+ke, +ġa/+ge eklerinin kör- fiilinden teşekkül ettiğini bildirmiştir.[301]

Talat Tekin, verme-bulunma durumu olarak ele aldığı ismin bu hâlindeki +ḳa şeklinin en çok tercih edilen şekil olduğu, III. şahıs iyelik eki almış isimlerden sonra ise

---

[295] Argunşah, Mustafa (2013) **age.**, s. 121.
[296] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s.280.
[297] Banguoğlu, Tahsin **age.**, s. 328.
[298] Erdal, Marcel (2004) **A Grammer of Old Turkic**, Leiden-Boston, s. 1104
[299] Bang, Willi (1996) "Vom Köktürkischen zum Osmanischen. Vorarbeiten zu einer vergleichenden Grammatik der Türkischen, 1, Mitteilung: Über das Türkische Interrogativpronomen", **Abhandlungen der (Berliner d. h.) preussischen Akademie der Wissenschaften 1917**, Berlin. (Çev. Tahsin Aktaş, "Köktürkçeden Osmanlıcaya", Ankara, s. 59)
[300] Poppe, Nicholas (1925) "Türkische-Tschuwassiche vergleichende Studien", **Islamica-I**, Leipzig, s. 418.
[301] Kuznetsov, Petro İ. **agm.**, s. 236.

+n͡gA şeklinin geldiğini, bu şeklin daha eski olduğu şüphe götürmez bir +n+gA ya da +n+kA şeklinden geldiği, I. ve II. şahıs iyelik eki almış isimlere ise yönelme hâli eki olarak +A'nın geldiği bilgisini verir.[302]

Eraslan, isimleri isimlere, fiillere ve edatlara bağlama gibi üç işlevi var dediği yönelme hâlinin asıl şeklinin +ḳa/+ke olduğunu, +a/+e şeklinin ilk kez Eski Uygur Türkçesi döneminde görüldüğünü, III. şahıs iyelik eki almış isimlerden sonra ise +n͡gA şeklinin ortaya çıktığını, /k/ ile biten kelimelere +A, ünlülerden sonra ise +(y)A şeklinde geldiğini belirtmiştir.[303]

Karahanlı Türkçesi döneminde yönelme durumu ekinin +KA olup +GA biçiminin nadiren görüldüğü, III. şahıs iyelik eki almış isimlerden sonra ise +n͡gA, iyelik eklerinden sonra ise +A[304], Harezm Türkçesinde kalın sıradaki kelimelerden sonra +ġa, III. şahıs iyelik eki almış isimlerden sonra ise genellikle +n͡ga/ n͡ġa, nadiren n͡ḳa[305], Kıpçak Türkçesinde ise ünlü ve tonlu ünsüzlerden sonra +gA, tonsuz ünsüzlerden sonra +kA, iyelik ve -mAk fiilden isim yapma ekinden sonra + A şeklinin geldiği bilgileri verilmiştir[306].

Eckmann; Çağatay Türkçesi metinlerinde ünlü ve sedalı ünsüzlerden sonra ekin +ġa/+ge, sedasız konsonantlardan sonra ise + ḳa/+ke, iyelik eklerinden sonra +ġa/+ge, şiirde -bunun yanı sıra nadiren de olsa- +a/+e, III. şahıs iyelik eki almış kelimelerden sonra +na/+ne şekillerinin geldiği bilgisini vermektedir.[307] Yönelme hâli için Çağatay Türkçesinin mirasçılarından Özbek Türkçesinde cöneliş kelişigi[308], Uygur Türkçesinde ise yöniliş keliş[309]ifadeleri kullanılır. Hâl, hareket ve nesnenin yönünü, varacağı son noktayı veya zamanı belirten yönelme hâli için metnimizde +ġa, +ḳa, +ge, +ke ekleri kullanılmaktadır. Ancak Çağatay metinlerinde olduğu gibi metnimizde de genellikle +ġa biçim birimi kullanılmıştır: yürekiġa 28/19, yürekiġa 36/2, zerġa 79/22, açlıġ-ġa 120/2, Aḥmedga 5/3, aldıġa 82/18, an͡ga 2/11, bendege 30/9, bik-ke 26/2, birsige 161/12, boyı-ġa 110/13, bozmaḳḳa 55/14, bularġa 40/3, cennet-ke 133/6, çėrig-ge 91/11, digen-ge 100/20, dūzaẖḳa 145/22, ėtmekke 59/22, felek-ke 53/6, Ḥaḳ-ġa 165/8, ẖalḳ-ḳa 10/15.

---

[302] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 111-112.
[303] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 141-145.
[304] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 65.
[305] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 193.
[306] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 333.
[307] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 71-74.
[308] Tursunov, U.-Muhtarov, C.-Rahmatullayev, Ş., **age.**, s. 268-270.
[309] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 84.

Metinde sadece ḳāṣıda 160/5 ve zerrīne 79/9, közün͡ge 57/11 kelimelerinde ise yönelme hâli için +a eki kullanılmıştır.

1.3.2.1.3.4. Bulunma Hâli

İsmin fiile bağlandığını, fiilin kendi içinde bulunduğunu belirten hâldir. İş, hareket, şahıs ve nesnenin bulunduğu yeri belirten ismin bu durumunun cümleye zaman, şekil-tarz, durum, karşılaştırma, ölçü ve nitelik anlamları kattığı da görülmektedir. Petro İ. Kuznetsov, bulunma hâli ekinin takıl- fiilinden geldiği bilgisini verir. Ona göre bu fiilin sonundaki -l edilgenlik eki zamanla düşmüş ve -taḳı şeklinde birleşik bir ek ortaya çıkmıştır. Bu birleşik yapılı ekin ilk hecesi bulunma hâli eki, ikinci hecesi ise "bulunan" anlamına gelen yeni bir ek olarak inkişaf etmiştir.[310] Kemal Eraslan yardımcı fiillerin bile ekleşmediği Eski Türkçe döneminde takıl- fiilinin ekleşerek hâl ekini oluşturmasının zorlama bir açıklama olacağını ifade etmiştir.[311]

Köktürk Türkçesinde eylemin işlendiği yeri, nesnenin içinde bulunduğu durumu, eylemin başlangıç noktasını belirtme göreviyle kullanılan bulunma-çıkma durumunun +DA eki ie kurulduğu, bu ekin /r, l, n/ ünsüzlerinden sonra ilerleyici benzeşme nedeniyle +tA şekline dönüştüğü bilgileri yer almaktadır.[312] Eski Uygur -/t/li şekli yaygın-, Karahanlı[313], Harezm[314] ve Kıpçak Türkçesi[315] dönemlerinde de aynı işlevlerde kullanılan bu ekin tonlu ve tonsuz ünsüzlerden sonra tam bir ünsüz uyumu göstermediği bilgisi verilir.

Eckmann, Çağatay Türkçesinde bulunma hâlinin +dA olduğunu; ancak bu ekin tonsuz ünsüzlerden sonra +tA, şiirde, III. şahıs iyelik ekinden sonra genellikle (pronominal n ile) -nda/-nde şeklinde görüldüğü bilgisini verir.[316] Çağatay Türkçesinin devamı olan Özbek Türkçesinde bulunma hâli eki için orın-payt kelişigi, Uygur Türkçesinde ise orun vaqit keliş terimlerinin kullanıldığı söylenmiştir.[317] Metnimizde bulunma hâli için +dA eki kullanılmıştır; ancak bu ekle ilgili en dikkat çekici özellik III. şahıs iyelik eklerinden sonra pronominal /n/siz kullanılmasıdır: ḫizmetide 49/19, içde 121/18, ilgide 165/1, iş-de 52/16, ḳanıda 74/15, ḳaşıda 50/5, ḳayġuda 67/2, kent-

---

[310] Kuznetsov, Petro İ. **agm.**, s. 236-237.
[311] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 146.
[312] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s.114-116.
[313] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 65.
[314] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 193.
[315] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 334.
[316] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 76-77.
[317] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 26.

de113/15, köç-de 148/20, künde 162/6, mecālis-de 27/8, mey-de 118/12, munda 36/19, ornıda 11/1, seḥerde 101/22.

1.3.2.1.3.5. Ayrılma/Çıkma Hâli

"Ayrılma hâli durumu, kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermekte kullanılır."[318] İsmin çıkma durumu ekinin kökenini W. Bang "başka" anlamındaki ad-ı-n kelimesiyle, G. J. Ramstedt -tı (Tunguzca: +dı) vasıta hâli eki ile +n vasıta hâli ekinin kaynaşmasıyla, Gabain "yer bildiren kelime teşkil eki" +t ile +ın vasıta hâli ekinin birleşmesiyle, J. Benzing +dA bulunma hâli eki ile zamir n'sinin birleşmesiyle, Poppe ve Räsänen +dA bulunma eki ile +n vasıta hâl ekinin genişlemesiyle, D. Sinor +tı zarf-fiil ekiyle +n vasıta hâli ekinin birleşmesiyle açıklamışlardır.[319] Kononov ise ilk önce bu ekin +ta/+da, +tı, +dı, +n şeklinde birleşik bir ek yapısına sahip olduğunu, birleşik yapılı bu ekteki +n'nin yönelme hâli eki olabileceğini; ancak ek ünlüsünün değişmesi açıklamasının kolay olmadığını söyleyerek ekin "yana, taraf" anlamına gelen yan< *ya-n, yan< yan-n kelimesinden gelebileceğini ileri sürmüştür. Eraslan ise bu çıkma hâli ekinin yer ve cihet bildiren bir isimden isim türetme eki olan +dIn, +dUn ile +DA bulunma hâli ekinin karışmasından teşekkül ettiğini, nitekim Eski Türkçe döneminde +DA ekinin bulunma anlamı yanında çıkma anlamı barındırdığını, n ağzında ekin geniş ünlülü şekillerinin bulunmasının bu hâl ekinin geniş ünlüsünün varlılığına işaret olduğunu, n ağzına dayandığını ileri sürdüğü Oğuz Türkçesinin 11. ve 12. yüzyıllara ait dil verileri mevcut olsaydı bu şekillerin izinin takip etme olasılığını sağlayabilecek bir özellik olduğunu, Kıpçak Türkçesi ile Özbek Türkçesinde +Dan'lı şekillerin varlığının kendi görüşünü destekleyen tespitler olduğunu söylemiştir.[320]

Eski Türkçenin Köktürk döneminde bulunma durumu ekiyle karşılanan ismin bu hâli için kısmen de olsa birkaç yer zarfında +tAn şekli[321], Eski Uygur Türkçesi döneminde +dIn, +tIn; n ağzında ise +dAn, +tAn şekli kullanılmıştır.[322] Karahanlı Türkçesi döneminde ayrılma durumu ekinin +dIn olduğu, DLT'de +Dan şekline de rastlandığı, daha önceki dönemlerde olduğu gibi +DA şeklinin ayrılma göreviyle

[318] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 37.
[319] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 149-150.
[320] Eraslan, Kemal (1999) "Çıkma Hâli (Ablativ) Ekinin Oluşumu", **3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 383-384.
[321] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s.114-115.
[322] Gabain, Annemarie von, **age.**, s.64.

kullanımının devam ettiği bilgisi yer almaktadır.[323] Harezm Türkçesinde ise ayrılma durumu ekinin genellikle +DIn, nadiren de +DAn[324] olduğu söylenirken Kıpçak Türkçesinde tam tersi olduğu, yani +DIn'ın az, +DAn'ın daha çok kullanılan bir şekil olduğu ve ünsüz uyumunun tam olmamakla birlikte ilkel şeklinin görüldüğü bilgisi bulunmaktadır.[325]

Eckmann, ayrılma hâlinin Çağatay Türkçesinde +dIn, +tIn olduğu; ancak III. şahıs iyelik ekinden sonra genellikle (pronominal n ile) -ndın/-ndin şeklinde görüldüğü bilgisini verir. Ayrıca ismin bu hâlinin başlama ve ayrılma ifade eden yer bildirdiği, sebest, ayrı, mahrum, aciz mânâlı sıfatlar oluşturduğu, bir şeyin hammaddesini, sebebini bildirdiği gibi karşılaştırma işlevleriyle de kullanıldığını ifade eder.[326] İsmin bu durumunun isimleri isimlere, isimleri fiillere ve isimleri edatlara bağlama olmak üzere üç işlevinin var olduğundan bahsedilmektedir.[327] Çağatay Türkçesinin devamı olan Özbek Türkçesinde çıqış kelişi terimiyle karşılanan ismin bu hâlinin ekinin +dAn olduğu[328], Uygur Türkçesinde ise çiqiş keliş[329] terimiyle karşılandığı belirtilmiştir. Metnimizde Çağatay Türkçesi sahası eserlerinin genelindeki işlev ve göreviyle karşımıza çıkan ayrılma hâli için +dIn eki kullanılmıştır: semādın 33/16, sėndin 72/2, sėnin͡g-din 165/5, serdin 140/13, sırdaşımdın 124/18, sizdin 165/6, son͡gıdın 16/7, sinelikdin 33/7, sözdin 97/5, şāhdın 100/6, şehridin 27/5, taḫtıdın 24/14, taşıdın 150/11, tenidin 48/16.

1.3.2.1.3.6. İlgi Hâli

İlgi hâli eki, eklendiği ad ile başka bir ad arasında ilgi kurar. İlgi kurduğu ad, genellikle iyelik eki alır ve tamlama oluşturur. Bu nedenle Türkologlar iyelik ekinin ilgi hâli ekinden daha önce oluştuğu görüşündedirler.[330] Ad ile ad arasında bağ kurduğu için diğer hâl eklerinden ayrılır. Bu sebeple Leyla Karahan, ilgi hâlinin hâl kategorisi içinde olup olamayacağının tartışılabileceğini söyler.[331] İlgi hâli için Çağatay Türkçesinin

---

[323] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 65-66.
[324] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 193.
[325] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 334.
[326] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 77-82.
[327] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 150-152.
[328] Tursunov, U.-Muhtarov, C.-Rahmatullayev, Ş., **age.**, s. 270-273.
[329] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 30.
[330] Kuçkartay, İristay (1997) "Özbek Edebi Dilinde Tamlayan Hali", **Türkoloji Dergisi**, C. XII, S. 1, Ankara, s. 59.
[331] Ayrıntılı bilgi için bk. Karahan, Leyla (1999) "Yükleme (Accusative) ve İlgi Hâl Ekleri Üzerine Düşünceler", **Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996, Bildiriler**, Türk Dil Kurultayı Yay., Ankara, s.

mirasçılarından Özbek Türkçesinde karatkıç kelişigi, Uygur Türkçesinde ise igilik keliş[332] terimleri kullanılır. Ekin yapısıyla ilgili şu görüşler bulunmaktadır:

K. Grönbech, ilgi ekinin daha önceleri bağımsız bir kelime olan ve "şey" anlamına gelen nen͡g kelimesinden gelmiş olabileceğini söyler.[333]

N. Poppe, sözün geniş anlamıyla, bir şeyin sahibine işaret ettiği bilgisini verdiği iyelik ilgi durumunun Ana Altaycada ünsüzle biten kelimelerden sonra +n olduğunu, ünlüyle biten kelimelerden sonra bağlantı ünlüsü alabileceğini, bu nedenle yardımcı ünlülü biçimlerin Ön Moğolcada +un şeklinde görüldüğünü, Türkçede ise +In͡g şeklinde olduğu bilgisini vermiştir.[334] +n'nin Ana Türkçede hem ilgi, hem yükleme durumunu oluşturduğu görüşünü savunan Talat Tekin, ek ünsüzünün nazallaşmasının arkaik yönelme hâli ekinin tesiriyle bağlantılı olabileceğini ve bu nazallaşmayla geç dönem Ana Türkçe döneminde bu ekin yükleme hâli ekinden ayrıldığını ifade etmiştir.[335]

Köktürk Türkçesi Grameri'nde bu ekin genellikle ünsüzlerden sonra +In͡g, ünlülerden sonra +nIn͡g [336]; Eski Uygur Türkçesi Grameri'nde ekin genellikle +nIn͡g/ +nUn͡g'lu şekillerinin yaygın olduğu, bunun yanında n ağzında +nAn͡g şeklinde[337] görülebildiği, Karahanlı Türkçesi Grameri'nde ilgi ekinin +nIn͡g/+nUn͡g'lu şekillerinin var olduğu[338], Harezm Türkçesi'nde de +nIn͡g/+nUn͡g olduğu[339], Kıpçak Türkçesi Grameri'nde adlardan sonra +nIn͡g/+nUn͡g, zamirlerden sonra ise +In͡g/+Un͡g'lu şekillerinin görüldüğü bilgileri verilmektedir.[340]

Çağatayca El Kitabı'nda sahiplik, aitlik veya yakınlık, bir olma veya yapmanın öznesi, bir hareketin nesnesi, bir kısma işaret eden kelimelerle bütünü ve yüklem kullanılışında görevlerine işaret edilen ilgi hâlinin +nIn͡g/+nUn͡g, bazen de Özbek

---

605; Buran, Ahmet (2008) "Anadolu Ağızlarında İsim Hâl Ekleri", **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül), Turkish Studies Yay., Ankara, s. 95.

332 Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 52.

333 Grönbech, Kaare (1995) **Türkçenin Yapısı**, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 88-89.

334 Şirin, Hatice (2015) **Kül Tigin Yazıtı Notlar**, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, s.136.

335 Tekin, Talat (2013) "On the Origin the Turkic Genitive Suffix", **Makaleler-I Altayistik**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 287-290.

336 Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 107.

337 Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 133.

338 Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 29.

339 Toparlı, Recep **age.**, s. 30.

340 Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 64-65.

Türkçesinde olduğu gibi +nI ekinin kullanıldığı bilgisi verilmektedir.[341] İlgi hâli eki metinde +nI͡ng şeklinde kullanılmıştır: olarnı͡ng üstideki taġ-nı beyābānī atarlar bu tört ġol-nı͡ng içide 38/16, Devāmet yėdi ġuṣṣa-nı͡ng kāçını 110/7, ʿAdālet gülistānı-nı͡ng bir güli 5/13, Bu ḫaḳan-nı͡ng heme ṭābiʿ-leri-ni͡ng bağrı ḫūn boldı 23/11, İli şehrini͡ng ḫalḳı-nı͡ng bihteri 57/10, Śāliḥ Ḫocanı͡ng oğlı Eyūb ʿAzīz 39/15, Seḥāvet ili-ni͡ng kerīmi resul 4/17, iş-ni͡ng bihraḳı ve ḫūbrakı oldur ki 38/13, Mėni͡ng başda kārım laḳım ġurlamak/ Ki māl-dār kişi-ni͡ng közin torlamak 52/8, İslām ḳılınçı-nı͡ng heybetidin Ḳalmaḳ-lar yüreki fāre bolup 36/17, munı͡ng tedbīri nėmedür didi 32/15-16, olarnı͡ng üstideki taġ-nı beyābānī atarlar bu tört ġol-nı͡ng icide 38/16, Emīr fehm ḳılmay bularnı͡ng sözin 26/14 Uluġ-lar körer yoḳ ḳarārı anı͡ng 71/4.

Birinci ve ikinci teklik şahıs zamirleriyle ise +I͡ng şeklinde kullanılmıştır: mėni͡ng 102/21, sėni͡ng 102/21.

İlgi hâli eki, metinde sadece bir örnekte +In şeklinde kullanılmıştır: ço͡ng-ların 42/13.

1.3.2.1.3.7. Vasıta Hâli

İsmin fiile bir vasıta olduğunu ifade etmek için girdiği hâl şeklinde tanımlanan ismin bu hâli; fiilde belirtilen kılış, durum veya oluşa araç, birliktelik anlamlarının yanı sıra zaman, tarz, durum ifadeleri de katar.[342] Saadet Çağatay, vasıta hâli eki +n'nin kullanım alanının Orta Türkçeden sonra daralarak bazı kelimelerde kalıplaştığını, onun bu durumunun III. şahıs iyelik eki almış kelimelere gelen yükleme hâli eki +n'ye benzemesine sebep olduğunu söylemiştir.[343] Eski Türkçe döneminde vasıta hâli olarak ünlüyle biten kelimelerden sonra +n, ünsüzlerden sonra +In/ +Un/ +An, bu şekillere ilaveten Karahanlı Türkçesi döneminden başlamak üzere +lA eklenmiştir.[344] Karahanlı Türkçesi döneminde vasıta hâli olarak +n, +lA birlikte bile~birle edatları kullanılmıştır.[345] Bu dönemi takip eden Harezm Türkçesi döneminde vasıta hâli eki +n' dir. Bununla beraber son çekim edatı "birle" ve onun kuvvetlendirilmiş şekli olan

---

[341] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 69-71.
[342] Sev, Gülsel **age.**, s. 468.
[343] Çağatay, Saadet (1943) "Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental +n", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S.I/3, s. 93-107.
[344] Sev, Gülsel **age.**, s. 470.
[345] Paçacıoğlu, Burhan (1995) **Orta Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi**, Dilek Matbaacılık, Sivas, s. 8.

"birlen" de kullanılmıştır.[346] Kıpçak Türkçesinde vasıta hâli eki +n ile birlikte, bile, bilen, birle, birlen şekilleri de görülmektedir. Bunların dışında az da olsa +la, +layı" eklerinin de kullanıldığı görülmektedir. [347] Çağatay Türkçesinde asıl vasıta hâli eki +n dir. "ile" edatı ile yapılanı kalıplaşmış +lA şeklindedir. Vasıta hâli eki görevinde kullanılan "bile, bilen, birle, birlen, ilen" şekilleri de vardır.[348] Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Özbek Türkçesinde vasıta hâli için vasita kelişigi, Uygur Türkçesinde ise instrumental keliş/vasite keliş terimlerinin[349] tercih edildiği belirtilmiştir. Metinde ise vasıta hâli "bilen" edatı ile yapılmıştır: ismi bilen 8/12, resmi bilen 8/12, düşmen bilen 57/3, nuṣret bilen 59/15, ʿizzet bilen 59/15, ṭarīḳa bilen 113/10.

1.3.2.1.3.8. Eşitlik Hâli

Cümleye eşitlik, gibilik, benzerlik, görelik ve kadarlık anlamları katan ismin bu hâli hakkında Öztürk şu bilgileri vermektedir: "İsim, fiilin kendisi gibi, kendisini benzer bir şekilde cereyan ettiğini göstermek için eşitlik hâlini alır. +CA eki bu hâli karşılamaya devam etmekle birlikte, ismin bu hâlinin kadarlık fonksiyonunu ekin genişlemiş şekli olan +çi+lik eki karşılar. Benzerlik, gibilik fonksiyonunu ise umumiyetle dėk "gibi" edatı karşılar."[350]

A. von Gabain, aynı zamanda kelime türeten +çA ekinin büyük bir olasılıkla bozulmuş bir son çekim edatı olduğu fikrindedir. Z. Korkmaz, "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme" başlıklı yazısında eşitlik eki +ça 'nın birtakım kullanımlarında zayıfladığını, bu nedenle de aynı görevi gören başka bir ek veya edatla birleştiğini söyler. Bu aşamaları ise "vasıfta eşitlik> küçültme eki +ça, izafî eşitlik> tahsis isimleri yapan +ça ve sınırlama vazifesi> zarf-fiiller teşkil eden +ça" olmak üzere üçe ayırarak ifade etmiştir.[351]

Eşitlik hâlinin tarihi seyrine baktığımızda Köktürk Türkçesi döneminde +çA eki ile kurulan isimlerin eşitlik hâlinin cümleye eşitlik-karşılaştırma, yaklaşıklık ve görecelik anlamları kattığıyla sıfat ya da zarf göreviyle kullanıldığı bilgisi verilmektedir.[352] Eski Uygur Türkçesi döneminde yapım ve çekim olmak üzere iki

---

[346] Paçacıoğlu, Burhan **age.**, s. 124.
[347] Paçacıoğlu, Burhan **age.**, s. 165.
[348] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 83.
[349] Naskali, Emine Gürsoy **age**., s. 419.
[350] Öztürk, Rıdvan **age.**, s.52.
[351] Korkmaz, Zeynep (1958) **agm.**, s. 41-68.
[352] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 117.

işlevi olduğu, cümleye benzerlik, eşitlik, vasıtasıyla, kadar ifadeleri kattığı belirtilmiştir.[353] Karahanlı Türkçesi döneminde isim tabanlarına geldiği, iyelik eki almış isimlerden sonra kullanılabildiği ve zamirlerle kalıplaşmış biçimlerinin bulunduğu bilgisi verilmiştir.[354] Aynı anlam, görev ve şekilde Harezm[355] ve Kıpçak Türkçesi döneminde[356] hep +çA şeklinde olduğu söylenmiştir.

Eckmann, ismin bu hâlinin Çağatay Türkçesinde yaygın kullanılan bir hâl olmadığı, nitelik ve nicelik bakımından hâl, zaman, eşitlik, yaklaşıklıkla yönelme hâli eki alarak bir hareketin vesile olduğu sonuç veya hedefe işaret etmede kullanıldığı bilgisini verir.[357] Metindeki eşitlik hâli eki örnekleri şöyledir: ḳuyaşça 92/7, künġaça 33/7, mi͡ngçe 40/20, mis̱āliçe 13/12, munça 9/6, nėçe 6/14, onça 101/18, sėkizçe 83/14, so͡ngıça 68/13, şāmġaça 48/17, tarıḳ-ça 156/13, yüzçe 38/3, çafġu dėk 12/11, atḳu dėk 12/11, ġab dėk 15/2, dive dėk 16/14, saman dėk 23/16.

1.3.2.1.3.9. Yön Gösterme Hâli

"İsmin, fiilin gösterdiği oluş veya kılışın kendi yönünde yapıldığını göstermek için girdiği hâl olup fiildeki oluş ve kılışın yönünü göstermek için yönle ilgili yer ve zaman adlarını yön gösterme hâline sokan eke yön gösterme eki denir."[358] Kül Tigin yazıtında yer alan iki yüz seksen beş cümleyi incelediği "Kül Tigin Yazıtı Üzerine Notlar" isimli çalışmasında Şirin bu ekle ilgili şu bilgileri verir: Türkiye Türkçesindeki beri ve geri gibi yön bildiren sözcüklerin begerü ve kegerü yapılarının büzülmeye uğramış biçimleri olduğunu söyleyen Erdal, "+gArU yön ekinin -gAr fiilden fiil yapma eki ve vokal gerundiumu kalıplaşmasıyla oluştuğu fikrindedir: içger- "içeri sokmak", içger-ü> içgerü "içeri", taşgar- "dışarı çıkarmak", taşgar-u> taşgaru "dışarı". Bu düşünce daha önce Arat'ın "Türkçede Cihet Mefhumu ve Cihet Bildiren Tabirler" adlı makalesinde dile getirilmiştir. Böylece yön ekinin kökeniyle ilgili Türkolojide klasikleşmiş olan (+gA (datif) + rU (yön eki)> +gArU) görüşü farklı bir boyuta taşınır. Bununla birlikte günümüzde ekin kökeniyle ilgili kesinleşmiş bir yargıya ulaşılamamıştır."[359]

---

[353] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 152-154.
[354] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 66.
[355] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 193.
[356] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 334.
[357] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 82-83.
[358] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 173.
[359] Şirin, Hatice (2015) **age.**, s. 56.

Yön gösterme hâli ekinin tarihî gelişimine bakıldığında Köktürk Türkçesi Grameri'nde Talat Tekin, eylemin kendisine doğru işlendiğini gösteren zarf tümleci olarak kullanılan yönelme durumu ekinin yalın ad gövdelerine +gArU, III. şahıs iyelik eki almış kelimelerden sonra +ŋArU< -n+gArU, I. şahıs iyelik eki almış kelimelere +ArU ve şad ile taş kelimelerine ise +rA şeklinde geldiği bilgisini verir.[360] Eski Uygur Türkçesi döneminde yön gösterme eki olarak +ĠArU, +ArU, +rA, +rU ve +r biçimleri kullanılmıştır.[361] Karahanlı Türkçesi döneminde ise +ĠArU ekinin işlerliğini kaybetmekle birlikte kullanılmaya devam ettiğini, zamirlerin yön gösterme ekli biçimleri olan aŋar, maŋar, muŋar ve saŋar şekillerinin yönelme durumu işleviyle kullanıldıkları, bunun yanında +ArU, +rA, +rU ve +r şekillerinin var olduğu söylenmektedir.[362] Harezm Türkçesi döneminde +ĠArU, +KArU, +KArI, +ArU, +rA ve +rU ekiyle aŋar zamiri[363], Kıpçak Türkçesi metinlerinde ise +ĠArU, +KArU, +KArI, +ArU, +rA ve sadece zamirlerde rastlandığı bilgisi verilen +Ar ekiyle "-e doğru" anlamındaki +sarı, +saru edatlarının ekleşerek yön göstermede kullanıldıkları belirtilmiştir.[364]

Çağatay Türkçesinde +ġarı, +ḳarı, +geri, +keri, +ra, +re eklerinin yön gösterme hâli eki olarak nadiren birkaç kelimede kalıplaşmış olarak kullanıldıkları bilgisi yer almaktadır.[365] Bu ek metnimizde +GArU ve +rA biçimleriyle ve kalıplaşmış olarak görülür. Bu kalıplaşmış örnekler de ekin yön gösterme işlevini yitirmesinden ve ekin üzerine hâl eklerini alabilmesinden anlaşılmaktadır: içkeri "içeri" 62/3, içre 9/15, içkeri-ġa "içeriye" 29/16, ilgeri "ileri" 137/3, künçre "köşeye" 119/5, taşḳarı "dışarı" 50/6, üzre "üzerine" 2/5.

1.3.2.1.4. Aitlik Eki

İsimlerden zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapan, içinde bulunma, bağlılık ve aitlik görevleri taşıyan +ki eki.[366] Eski Türkçe döneminde bu ekin "aitlik, içinde bulunma" anlamları bildirdiği, kısmen isim, genel olarak ise sıfatlar türettiği ve çok az kullanılan bir ek olduğu belirtilmiştir.[367] Bu dönemde ekin +ḳı/+ki, +ġı/+gi

---

[360] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 116-117.
[361] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 157-158.
[362] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 66
[363] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 194.
[364] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 334.
[365] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 83.
[366] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 6.
[367] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 44.

şekillerinin var olduğu, hem yalın, hem de hâlde kullanımının onu yapım eklerinden ayırdığı bilgisi verilmiştir.[368] Aitlik şeklinin Karahanlı Türkçesinde +ḳı/+ki,[369] Harezm Türkçesinde +ḳı/+ki, +ġı,[370] Kıpçak Türkçesinde +GI, +GU, +KI şeklinde[371] ve Çağatay Türkçesinde +ġı/+ḳı, +gi/+ki şekilleri mevcut olup bulunma durumu almış isimlerden sonra kullanımının sıfat yaptığı, ilgi durumu eki almış isimlerde ise aitlik anlamı kattığı söylenmiştir.[372] Çağatay Türkçesinin mirasçılarından Özbek Türkçesinde qaraşlilik qoşimçası, Uygur Türkçesinde ise orun-belge keliş qoşumcisi/tevelik qoşumçisi terimleriyle karşılandığı söylenmiştir.[373] Metnimizde aitlik eki +ki şeklinde kullanılmıştır: yaḳın-daki 39/1, yüzideki 18/15, astıdaki 91/5, başdaki 163/11, dūzaḫdaki 59/2, kent-lerdeki 31/20, küredeki 33/2, üstideki 38/16.

1.3.2.1.5. Soru Eki

Çağatay Türkçesinde isimlere ve fiillere gelen soru ekinin daima yuvarlak ünlülü olduğu ve ayrı yazıldığı söylenmiştir.[374] Soru eki Özbek Türkçesinde mI şeklinde olup kendinden önce gelen kelimeye bitişik yazılmaktadır.[375] Uygur Türkçesinde soru ekinin sadece yuvarlak ünlülü biçimiyle kullanıldığı bildirilmektedir.[376] Metnimizde, isimlerin sorusu, sadece yuvarlak şekli kullanılan ve genellikle isme bitişik yazılan +mU ekiyle yapılmıştır: aḳ-mudur 82/14, barmu 113/16, cāsūzmudur 101/2, dürūġmu 63/21, düzmüdür 101/2, tedbīr müdür 42/16, rast-mudur 63/21.

1.3.2.2. İsim-Fiiller

1.3.2.2.1. -(I/u) ş

Eski Türkçeden beri kullanılan, fiil isimleri türetmeye yarayan çok işlek bir ektir. İşin sonucu veya ürünü olan somut veya soyut kalıcı adlar türettiği, türetilen bu adların fiillerin anlamlarını çok fazla değiştirmedikleri bilgisi yer almaktadır.[377] Ekin Çağatay Türkçesindeki ve metnimizdeki işlevleri şu şekildedir:

---

368 Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 163.
369 Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 32.
370 Toparlı, Recep **age.**, s. 31.
371 Güner, Galip **age.**, s. 188-189.
372 Argunşah, Mustafa **age.**, s. 118-119.
373 Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 14.
374 Argunşah, Mustafa **age.**, s. 126.
375 Volkan, Coşkun **age**., s. 79.
376 Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan **age.**, s. 203.
377 Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 106.

a) Hareketi veya hareketin sonucunu ifade eden isimler yapar[378]: ḳatış 60/18, kėlişlig 74/8.

b) Kalıcı isimler yapar: bilişlig "eş, dost" 74/8, çatış "birleşme" 60/18, soḳuş "kavga, dövüş" 9/1, turuş "duruş" 15/18, uruş "savaş" 9/1.

1.3.2.2.2. -ma

Geçişli veya geçişsiz fiil köklerine gelerek müşahhas isimler halinde de kullanılan mücerret fiil isimleri türetmeye yarayan bir ektir.[379] -mAK ekiyle birlikte fiilimsilerin isim-fiil türünü teşkil ettiği bilinmektedir. Batı dillerinde "infinitif" diye adlandırılan isim-fiiller için Türkçe gramer yazarları "mastar, fiil ismi, eylemlik" terimlerini kullanmaktadır. Zaman kavramı taşımayan, isim çekim eklerini alarak isimler gibi çekimlenen, hareket isimleri olan bu isim-fiil eki[380], Eski Türkçeden beri az kullanılan bir ek olup metnimizde şu örneklerde görülür: barmamḳa 26/15, basmanı 139/20, ḳılmasını 146/22.

1.3.2.2.3. -maḳ/-mek

Fiillerin hareket isimlerini yapan bu ek mastar eki olarak da kabul edilmektedir.[381] Yukarıda -ma ekiyle birlikte fiilimsilerin isim-fiil türünü oluşturduğunu, isim-fiiller için Türkçe gramer yazarlarının "mastar, fiil ismi, eylemlik" terimlerini kullandıklarını belirtmiştik. Fiil kelimesine benzerlik ve gibilik ifade eden isimden isim türetme eki -(X)msi'nin getirilmesiyle türetilen[382] bu terim için Tahsin Banguoğlu "yatık fiiller"[383], Vecihe Hatiboğlu[384] ve Doğan Aksan[385] ise "eylemsi" ifadelerini tercih etmişlerdir. Dilcilerin adlandırmada ayrılığa düştükleri fiilimsilerin isim-fiil grubunda değerlendirildiği bilgisini verdiğimiz bu ek ile Çağatay Türkçesinde ve metnimizde kalıcı olarak kullanılan isimlerle fiillerin hareket isimleri olarak kullanılan yeni kelimeler türettikleri görülmektedir: yėmek 24/15, yėtürmek 98/19, yıġmaḳ 150/16, yıḳılmaḳḳa 89/16, yormaḳ 101/4, almaḳ 81/7, barmaḳ 96/12, bozmaḳḳa 14/9, çıḳarmaḳ 94/12, ġurlamaḳḳa 133/7, itmaḳ 105/13.

---

[378] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 55.
[379] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 53.
[380] Üstüner, Ahat (2000) **Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 10.
[381] Argunşah, Mustafa-Güner, Galip **age.**, s. 83.
[382] Ergin, Muharrem **age.**, s. 171.
[383] Banguoğlu, Tahsin (1998) **Türkçenin Grameri**, İstanbul, s. 419.
[384] Hatiboğlu, Vecihe (1993) **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ankara, s. 54.
[385] Aksan, Doğan (1983) **Sözcük Türleri**, Ankara, s. 263.

1.3.3. Sıfat

Bir ismin önüne gelerek onu niteleyen ve belirten kelimelere sıfat denir. Sıfatlar nitelik ve belirtme isimleri olup isimlerin özelliklerini ortaya koymaya ve farklı yönlerini belirtmeye yarayan sözcüklerdir. Günümüzde sıfat için Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Özbek Türkçesinde sifat, Uygur Türkçesinde ise süpät[386] terimleri kullanılmaktadır.

1.3.3.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkları alışkanlık, huy, yetenek, renk, şekil, tat, koku vb. yönlerden niteleyen sıfatlardır. Her varlığın kendine özgü özellikleri bulunduğu için bu özellikleri göstermeye yarayan sıfatların sayısı da çoktur. Metnimizde çok sayıda örneği vardır: ḳızıl gül 16/8, ḳara yüz 28/6, yaşıl ton 84/10, tola ẖalḳ 7/15, aḳ alem 55/3, kök çay-nı 78/3, çon͡g tirekdin 83/10, yaẖşı ferzendni 9/13.

1.3.3.2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları çeşitli yönlerden belirten sıfatlardır. Bu belirtme işlevleri işaret etme, sayısını ya da miktarını bildirme, sorma ya da belirsizlik gösterme biçimindedir.[387]

1.3.3.2.1. İşaret Sıfatları

Kendisinden sonra gelen ismi işaret yolu ile belirten sıfatlardır. Belirtme varlıkların bulundukları yeri mekândaki, zamandaki veya tasavvurumuzdaki yakınlık uzaklık derecelerine göre gösterme suretiyle yapılır.[388] Metinde, nesne ve kişileri işaret etmek için kullanılan işaret sıfatları şunlardır:

bu: Yakında yer alan kişi ve varlıkları göstermek için kullanılan işaret sıfatıdır: yarutup anın͡g birle bu dehreni 3/12, bu işḳa bola almaġay mėn ḳarīb 7/8, İşitip bu ġamdın ḳutulsun didim 10/15, bu sözlerni defterde ḳıldım beyān 10/19, bu nāme yėtip kėldi Cangcunġa tīz11/7, emīr-i zamān bu sözin çın didi 15/12.

şu: Biraz daha uzak mesafede yer alan kişi ve nesneleri göstermek için kullanılan bir işaret sıfatıdır: Nė yėr can͡gal olsa şu yėrġa çöküp 115/22.

---

[386] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 73.
[387] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s.385.
[388] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s.385.

ol: Uzakta yer alan ve görülmeyen nesne ve kişileri ifade etmede kullanılan işaret sıfatıdır: yine ol imāmān Ḥasan Ḥüseyin 6/3, Şibe sarıġa boldı ol dem revān 25/2, ol vaḳtıda feşīmān fāyide ḳılmas devlet ḳoldın kėtse yanıp kėlmes 136/22.

şol: Ḳalᶜa-yı küffārnı ḳurşap tüşti şol maḥal irdi 20/20, şol zamān kāfir-ler kėlip 33/10.

oşol: Oşol naẓm-nı iylesün-ler gezend 8/5, ki aldı oşol dem varaḳḳa sızıp 27/9, atandı oşol yėr şehīd kārlıġ 53/17, bar irdi oşol vaḳtıda bir cevān 96/17.

uşbu: bolup iki nūr uşbu irke behem 5/16, didi uşbu sözlerni feryād itip 28/20, tekellüm ḳılay uşbu mey zūrıdın 49/3, ki yıġlap yörüp uşbu ebyāt-nı dip 73/6.

1.3.3.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları, isimleri sayılarını göstererek belirten sıfatlardır. İsimlerin önüne gelerek onları sadece sayıları bakımından veya dereceli olarak ya da bir kesir biçiminde belirten sıfatlardır[389].

1.3.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

a) Temel Sayılar

bir: bir nigīn 3/6, bir nāme 11/5, bir tümen 14/6, bir yolı 22/19, bir alem 26/15.

iki: iki ᶜālem 5/2, iki nūr 5/16, iki laᶜīn 17/11, iki közin 26/14, iki ferzendini 28/1.

üç: üç bik 19/3, üç bölek 19/4, üç künġaça 33/7, üç yıl 35/4, üç tümen-din 36/6.

tört: tört ᶜanāṣır 2/7, tört kişi 34/17, tört ġol-nıng͡ 38/16, tört mertebe 46/8.

bėş: bėş yėrge 71/10, bėş adam 78/19, bėş fo 83/12, bėş tirek-ni 84/1, bėş alem 88/2.

alte: alte yėrde 9/1, alte kün 78/17, alte leşker 79/11, alte ay 80/17, alte şehrge 164/16.

yėte: yėte yaşḳa 94/16, yėte künlük 158/10.

toḳuz: toḳuz felek-ni 2/4, toḳuz eflāk-ġa 81/13.

on: on yıl 38/12, on pehlevān 40/16, on künde 79/19, on ḥiṣṣedin 115/22.

yigirm: yigirm kişi 79/8, yigirm varaḳ 164/12.

ḳırḳ: ḳırḳ yaş-da 16/8, ḳırḳ irge 41/1.

ėllig: ėllig ᶜarabada 59/10, ėllig kişi 102/7.

ming͡: ming͡ ādemī 20/11, ming͡ ed-duā 35/12, ming͡ vefā 64/21, ming͡ pāre 72/10.

---

[389] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 387-388.

b) Sıfat Tamlaması Kuruluşundaki Sayılar

bir mi͡ng 2/12, iki mi͡ng 17/12, iki yüz 35/8, üc yüz 111/5, bėş mi͡ng 85/18, bėş yüz 20/10, alte yüz 47/1.

c) Sayı Grubu

bir mi͡ng iki yüz 17/8, bir mi͡ng iki yüz toḳsan üc 166/13, bir mi͡ng bėş yüz 110/9, iki yüz bėş 115/11, iki yüz ėllig 143/17, tört toḳuz 72/21.

1.3.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Asıl sayılara+InçI, +unçI ekinin getirilmesiyle oluşturulan bu sıfatlar, varlık ve nesnelerin derecelenme sayılarını gösteren sıfatlar olup metnimizde şu örnekler yer almaktadır: ikinçi künde 77/5, ikinçi ġol-nı 38/14, törtünçi ġol-nı 38/15, törtünçi yārı 5/18, üçünçi ġol-nı 38/14, üçünçi 110/18, bėşinçi nevbet-de 46/9, birinçi gülūġa 76/15.

1.3.3.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Sayıların isimleri paylaştırma, bölüştürme yoluyla belirttikleri sıfatlar üleştirme sıfatlarıdır. Metnimizde sadece bir örneğinin tespit edilebildiği bu sıfat türünün eki +er'dir. birer manṣıb-ka 138/10.

1.3.3.2.2.4. Topluluk Sayı Sıfatları

Topluluk sayı sıfatları ismin belirttiği varlık, kavram ve nesneler arasında yakınlık, topluluk, birliktelik bulunduğunu ortaya koyan sıfatlardır.[390] +çA ekinin sayılara getirilmesiyle ve yakın sayıların tekrarı ile yapılır: bėş-çe fo "beş kadar top" 83/12, mi͡ngçe kişi "bin kadar kişi" 40/20, bėş onça üy "beş veya on kadar ev" 101/18, yėte sėkizçe dārū "yedi veya sekiz kadar darı" 83/14.

1.3.3.3. Soru Sıfatları

Varlık ve nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır.[391] Sıfatın bu işlevi ismin önüne getirilen ve soru ifade eden kelimelerle sağlanır. Metinden tespit edilen soru sıfatları şöyledir:

---

[390] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 393.
[391] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 393.

ḳaysı: Metnimizde "hangi" anlamında kullanılan bir soru sıfatıdır. ḳaysı ḫān-nıng͡ zamāneside bu ġulca ābād bolup 8/ 10, ḳaysı ḫān- nıng͡ vaḳtıda bozulup-dur anıng͡ beyānı naẓm 8/ 11.

ḳayu: Metnimizde "hangi" anlamında kullanılan bir soru sıfatıdır. ḳayu ḫānġa 8/9, ḳayu ṭālemī ẓulm ḳıldı sang͡a 2816, ḳayu nā-sezā ḳatl ḳıldı sėni 90/9.

nėçe: Metnimizde "kaç, ne kadar" anlamında kullanılan bir soru sıfatıdır: nėçe aṭ ulaġ helāk boldı 30/12, nėçe ten dil-peẕīr 33/21, nėçe kün boldı tinç 36/15.

nė: Metnimizde zarf, zamir ve sıfat olarak kullanımı tespit edilen "nė" kelimesinin kökeni konusunda Türkologlar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Türkologlar tarafından ileri sürülen bu görüşler Türkoloji Dergisi'nin XVI. cildinin 1. sayısında yayımlanan "'Ne' Kelimesinin Farklı Bir Kullanışı Üzerine" başlıklı yazısında Bilge Özkan Nalbant tarafından şöyle sıralanmıştır: "Ramstedt Moğolca Türkçe Ses Tarihi" adlı çalışmasında Türkçede kelime başı y- sesinin Moğolcadaki y- sesini karşılayabileceği iddiasına delil olarak, Moğolca yekin (neden? nasıl?) kelimesiyle ilgi bulduğu Türkçedeki soru ve belirsiz zamir olan nė'yi ileri sürer. Ona göre "ne"nin gelişimi şöyledir : "Ön veya ilk Türkçede *yÊ- kökü vardı. Bu kökün ilgi ve yükleme hallerinin etkisiyle oluşan önsesi *yÊηni, yėni şeklindeydi. Bunlardan nÊniη, nÊni şekilleri oluştu ve böylece oluşan nÊ- önsesi (ilgi ve yükleme hallerinin etkisiyle oluşan önses) yaygınlaştı. Yani nÊ ve nÊη kökleri." Ramstedt, yme kelimesini *yem- "eklemek" >yem-e şeklinde bir konverb olarak izah etmekte ve örnek olarak Yakut. eme- , Moğolca neme- "eklemek" şekillerini vermektedir.

A. von Gabain Eski Türkçenin Grameri adlı eserinde, Ramstedt gibi ymä kelimesini *yim- kökünden + zarf fiil ekiyle oluşmuş olarak düşünmektedir. Gabain'e göre +mä, +ma edatı da ymä sözcüğünden kısalma sonucu oluşmuştur. Vladimirtsov, Altay dillerindeki ñ (ny) sesinin Türkçede, söz başlarında y- Moğolca ve Mançu dilinde n- şekline girdiğine dikkat çekmiş ve örnekleri arasında Moğolca neme ve Türkçe yeme kelimelerini de göstermiştir. Yine Kotwizc'in düşüncesine göre, yeme kelimesi bir konverb olmayıp ye-me, yi-me şeklinde ayrılmalıdır. Kotwicz buradaki ye hecesini Moğolca yerü "bütün, umumî" sözleriyle açıklamaktadır. Ahmet Temir, Kotwicz'in, ye-hecesinin Moğolca yerü sözcüğünden geldiği görüşünü tatmin edici bulmamasına rağmen, yeme kelimesindeki -me hecesinin hemen hemen bütün Altay dillerinde sözlerin sonuna getirilmek suretiyle "da, de, dahi, ve" anlamında istimal edilen ma, me edatı şeklinde kullanıldığı konusunda hemfikirdir.

Aynı fikirler Bang tarafından da ortaya atılmış ve neme kelimesinde görülen me şeklinin edat olabileceğini ileri sürmüştür. Yani yeme kelimesi ile neme kelimesinde kökler ne ve ye olmalıdır. Fakat ne kelimesinin ye kelimesi ile birlikte Türkçede görülmesi, Moğolca ve Türkçe arasında var olduğu düşünülen, Türkçede kelime başı n- sesinin Moğolcada y- olması kuralı için Türkçede bir istisna ortaya çıkarmaktadır. Ne kelimesinin etimolojisi üzerinde bir görüş belirtmeyen Clauson, bu kelimenin aslında soru zamiri olarak cansız varlıklar için kullanıldığını ve aynı kelimenin sıfat olarak da görev yapabileceğini ifade etmiş ve gramer olarak Hint-Avrupa dillerinin etkisi altında ilgi ve aşırı duyguları belirtmek için kullanılabildiğini belirtmiştir .

Şinasi Tekin, "Eski Türkçede Toharca Unsurlar" adlı yazısında, ne kelimesini Toharcaya bağlamakta ve bu kelimenin Toharcada bazen ek bazen de müstakil bir kelime gibi kullanılan ekleşmiş bir edat olduğunu söyleyerek şöyle devam etmektedir; Batı Toharcasında soru zamirleri tıpkı Uygurcada olduğu gibi, doğrudan doğruya 'nisbet zamirleri' olarak da kullanılabildikleri hâlde, Doğu Toharcasında aynı soru zamirleri, ancak sonlarına bir ne getirilmek sûretiyle nispet zamirleri hâline sokulabilmektedirler."[392]

Metnimizde nė soru sıfatının "ne, hangi" anlamıyla kullanılarak cümleye soru anlamı kattığı tespit edilmiştir: didi aḥmed ḫān nė iş bile sėn 1657 21, nė veche idi bu cihādġa sebeb 10/14, nė nevʿ iş-ni buyurur mėn andaġ ḳılay 12/15.

nėçük: Metnimizde "nasıl" anlamıyla kullanılan bir soru sıfatıdır: körün͡gler nėçük bī-vefālıġ durur/bu iş-ler sitem pür-cefālıġ durur 64/19, didi şeh nė adam nėçük can siz/faḳīr yā ġanī yā ki sulṭānmu siz 83/4, ki islām çėrigi nėçük ir iken/nėcük fīl-ten şīre-[i] ner iken 115/14, didi nė sözün͡g bolsa ḳılġıl beyan/nėcük ḫˇāhişin͡g bolsa ḳılġıl ʿayān 131/3.

1.3.3.4. Belirsizlik Sıfatları

Varlıkları, nesneleri tam olarak değil de belli belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Metinden tespit edilen belirsizlik sıfatları şöyledir:

her ḳaysı: her ḳaysı öz 57/4.

barça: çafıp barça aṭın didi tut tut 18/4, barça ekābirler birle körüştiler 21/17, barça çon͡g kiçik kāfirler 22/14, barça leşker-i islām 30/14.

---

[392] Özkan Nalbant, Bilge (2005) " 'Ne' Kelimesinin Farklı Bir Kullanışı Üzerine", **Türkoloji Dergisi**, C. XVI, S. 1, s. 73-75.

bütün: ki sulṭān ḳılışıp bütün maṣlaḥat 91/2, bolur miz bütün ḳalʿa soydung revān 120/1.

bir: ʿadālet gülistānı-nıng͡ bir güli 5/13, ki bir nükte kim naẓm resmi bilen 8/12, ḳılıştı-lar bir ṭarafdın 30/20, yığılmış ki bir yėrge iylep ḥaẕer 39/10.

hėç: Ki söz ḳadrini bilmegey hėc kes 7/9.

heme: heme ḫalḳıdın arttturup zīnetin 3/18, heme küfrī ḳalʿa ara boldı bend 36/16, müselmān heme ġamdın oldı amān 46/3, heme gül-i çerāylar ang͡a irdi ḳul 52/18.

özge: özge sipāhlar maṣlaḥat ḳılaşıp 34/7, yana özge ser-dārlar 40/8, ki cangcun-dın özge uluġ-larnı tīz 131/11.

köp: alıp olca köp ḳoy u aṭ u kala 40/1, ki andın köçüp köp daban-nı daban 42/9.

tola: tola ḫalḳ digendin ki mėn bī-ḫıred 7/15, tola leşkerim öldiler ḳorḳuşıp 35/9, tola küfrīlerni ḳılıp irdi māt 47/7, ferākende iylep tola nāmeler 81/15.

her: ki her emride özi ḳādir durur 3/15, müştāḳ bolup her ḥükmike 5/19, her küni şehr leşkeri-ning͡ pür-dil-leri 30/15, her ḥükm ḳılsa ḳılur mėn ḳabūl 35/11.

her bir: bolup her bir İslāmī mest tive dėk 16/14, ki tunkanī-ning͡ her biri ejdehā 36/6, ki her bir ʿadūlar bolup ehrimen 47/8, ki her bir kişi öz işide idi 50/5.

tümen: Çağatay Türkçesi döneminde “pek çok, sayısız” anlamında kullanılan bir belgisizlik sıfatıdır.[393] Metnimizde askerlikle ilgili bir terim ve sayı sıfatı anlamlarının yanında belgisizlik sıfatı olarak da kullanıldığı tespit edilmiştir: ki iki ṭarafdın tümen fo atıp/ki tīġ-lar salur birbirige yetip 86/ 11, taḫı çong͡ tirekdin tümen fo yasap/ tėmür çemberik-ler salıp mīḫ ḳadap 83/ 10, turur sėn ḳatımda tümen lāf urup/ tavuşḳan bolur sėn olarnı körüp 114/ 18, didi irke bik ez berāy-ı ḫudā/ ḫudānıng͡ yolıġa tümen cān feda 143/ 15.

1.3.3.5. Sıfat-Fiiller

Fiil kök ve gövdelerine belli başlı ekler getirilerek türetilen ve cümle içerisinde sıfat göreviyle kullanılan kelimelerdir. Sıfat-fiiller, isim işletme eklerini alabilir, nitelediği isim düştüğü zaman sıfatlar gibi adlaşabilir. Bunun yanı sıra sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen; fakat aldığı eklerle fiil zamanına bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil özelliklerini birleştirir.[394] Ergin, sıfat-

[393] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 128.
[394] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 132.

fiilleri nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleri olarak tanımlar.[395] Konuyu ad eylemler başlığı altında ele alan Tekin, sıfat-fiiller için tıpkı isimler gibi muamele gören eylem şekilleri tanımını yapar.[396] Gabain, sıfat-fiillerin iş ve hareket bildiren fiilden yapılan isimler olduğunu söyler.[397] Eski Türkçede yer alan fiilimsileri ele aldığı çalışmasında Eraslan; bu fiilimsi türünün sıfat göreviyle kullanılması, çokluk, hâl ve iyelik eki alarak isimler gibi çekimlenmesi, edatlara bağlanması münasebetiyle kelime türü olarak isim olduklarını söylemiş ve sıfat-fiil yerine "isim-fiiller" terimini tercih etmiştir.[398] Ahmet Topaloğlu da Kemal Eraslan gibi, sıfat-fiil terimini tercih etmiştir.[399] Vecihe Hatiboğlu[400] ile Ahmet Cevad Emre[401] ise sıfat-fiil yerine "ortaç" terimini yeğlemişlerdir. Muharrem Ergin ise Türk Dilbilgisi adlı eserinde fiillerin isim şekilleri olan bu fiilimsi türü için "partisip" terimini kullanır.[402]

Fiilden türeyip cümlede sıfat göreviyle kullanılan geçici isimler türetme, zaman kavramı taşımaları nedeniyle isim-fiil/mastarlardan ayrılma, isim çekim eklerini alabilme, birleşik cümlelerde yan cümlecikler oluşturma, ek-fiil alarak yüklem olabilme, edatlara bağlanarak zaman zarfı göreviyle kullanılabilme, isim hâl ekleriyle kalıplaşarak yeni zarf-fiil ekleri teşekkül edebilme işlevleri olan[403] sıfat-fiillerin metinde tespit edilen şekilleri şunlardır:

1.3.3.5.1. -Ar

Ünlüyle biten fiil tabanlarına -r, ünsüzle biten fiil tabanlarından sonra ise -Ar/ -Ir/ -Ur olarak gelen bu sıfat-fiil şeklinin Eski Türkçeden sonra zaman kapsamı şimdiki zamandan gelecek zamana uzanan bir genişliktedir. Köktürk Türkçesi döneminde bu sıfat-fiil şeklinin "yapar, eder" anlamında geçici sıfatlar türettiği, bu tür kullanımlarda asıl görevinin yüklem olduğu ve +çA ekini alabildiği bilgisi yer almaktadır.[404] Karahanlı[405], Harezm[406] ve Kıpçak Türkçesi[407] döneminde geniş zaman sıfat-fiil şekli

---

[395] Ergin, Muharrem **age.**, s. 333.
[396] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 166.
[397] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 82.
[398] Eraslan, Kemal **(1980) Eski Türkçede İsim-fiiller**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, s. XVI, 3.
[399] Topaloğlu, Ahmet (1989) **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul, s. 91.
[400] Hatiboğlu, Vecihe (1993) **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ankara, s. 94.
[401] Emre, Ahmet Cevad (1972)***Türk Dilbilgisi Lise I, II, III***, İstanbul, s. 195.
[402] Ergin, Muharrem **age.**, s. 175.
[403] Üstüner, Ahat (2000) **age.**, s. 20-23.
[404] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 169.
[405] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 165.

olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Çağatay Türkçesinde fiil ve özne isimleri yaptığı belirtilen bu sıfat-fiilin bir geniş zaman anlamı taşıdığı söylenmektedir.[408] Metnimizde ise geçmiş ve geniş zaman anlamı taşıyan sıfat-fiiller yaptığı tespit edilmiştir: içer aş 72/3, yaşar pīr 72/21.

1.3.3.5.2. -duġ

Geçmiş zaman anlamı veren bu sıfat-fiilin yapısı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu ekin yapısını W. Bang, fiilden isim türetme eki -t'nin üzerine isimden fiil türetme eki -U ve geçmiş zaman çokluk I. şahıs eki -k'nin gelmesiyle Brockelmann ise fiilden isim türetme eki -t ve kuvvetlendirme edatı ok'un birleşip kaynaşmasıyla teşekkül eden bir ek şeklinde açıklamışlardır.[409] Räsänen, Ramstedt ve Kotwicz bu ekin fiilden isim türetme eki olduğu ve Moğolcada -dag, Tunguzcada ise -dig şeklinde görüldüğünü söylemişler, daha sonra Altayistlerden Poppe de bu görüşü benimsemiştir. Benzing ise ekteki -d'nin partisip eki, ok'un ise kuvvetlendirme edatının ekleşmiş şekli olduğunu ileri sürmüştür. Talat Tekin de -d'nin arkaik bir isim-fiil eki olduğunu, ok'un ise kuvvetlendirme edatı olduğunu ifade etmiştir.[410] Şinasi Tekin ise bu sıfat-fiil ekinin kökeninin -p ok şekline dayandığını, bu şeklin olumsuzunun -mAtI olduğunu, bu şekle daha sonraki bir dönemde kuvvetlendirme edatı ok'un eklendiğini, -mAtI ok şeklinin de kaynaşarak -mAdUk şekline döüştüğü bilgisini vermiştir.[411]

Sıfat-fiilin bu şeklinin Eski Türkçe döneminde fiilde belirtilen işi yapanı iyelik eki alarak belirttiği ve eklendiği fiillerden sıfat ve ad göreviyle kullanılan sözcükler türettiği, /l, r, n, d/ ünsüzlerinden sonra -tUk, ünlü ve diğer ünsüzlerden sonra ise -dUk şeklinde geldiği ifade edilmektedir.[412] Karahanlı[413], Harezm[414] ve Kıpçak Türkçesi[415] metinlerinde sadece -dUk şekline tesadüf edilen bu sıfat-fiil ekinin Güner, Eski Türkçeden beri kullanılageldiğini, geçmiş zaman ifadesine ek olarak daha önce edinilen

---

[406] Ata, Aysu (2014) **Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezm-Altınordu Türkçesi**, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, s. 103.
[407] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 141.
[408] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 111-112.
[409] Bayraktar, Nesrin (2004) **Türkçede Fiilimsiler**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 47.
[410] Tekin, Tekin (2013) "On the Old Turkic Verbal Noun Suffix -dOk", **Makaleler-II Türk Yazı Dilleri**,Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 514-515.
[411] Tekin, Şinasi (1990) "Türçede -MA Olumsuzluk eki ile -DIK+ Eki Nereden Geliyor?", **Tarih ve Toplum**, C. 13, S. 74, s. 14-17.
[412] Gabain. Annemarie von, **age.**, s. 82-83.
[413] Demirci, Ümit Özgür **age.**, s. 533.
[414] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 104.
[415] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 142.

bir özelliği de anlattığı ve bu özelliğin içinde bulunulan zaman diliminde de devam ettiği bilgilerini vermektedir.[416] Metnimizde ise geçmiş zaman sıfat-fiil eki olarak kullanıldığı belirlenmiştir: çapduġını 52/14.

1.3.3.5.3. -ġan/-gen

Fiillerden sıfat göreviyle kullanılan geçici isimler yapan bu ek hakkında Mansuroğlu, "Sıfat olarak daha çok şimdiki zamanda olan bir niteliği anlatır, ad olarak zaman kavramı yoktur." bilgisini verir.[417] W. Bang'ın yapısını -ıg fiilden isim türetme ekiyle -an ekinin kaynaşmasıyla teşekkül ettiğini düşündüğü -gAn ekini Ramstedt Mançuca olan ka/ha ile -n geçmiş zaman partisibinin birleşmesiyle teşekkül eden birleşik yapılı bir ek şeklinde izah etmiştir.[418] Eski Türkçe döneminden beri Türkçenin bütün lehçe ve ağızlarında yaygın bir kullanım alanına sahip olan bu sıfat-fiil ekinin Köktürk Türkçesinde hem şimdiki, hem de geniş zaman anlamı ifade ettiği belirtilmektedir.[419] Eski Uygur Türkçesinde -gAn şeklinde olduğu ve daha çok sıfat şeklinde kullanıldığı ifade edilmiştir.[420]Hem Harezm[421], hem de Kıpçak Türkçesi[422] dönemi eserlerinde bu sıfat-fiil ekinin eklendiği fiile geniş zaman anlamı kattığı bilgisi yer almaktadır.

Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde önemli bir yer tutan -ĠAn ekinin Özbek Türkçesinde -gän/-kän şeklinde, Yeni Uygur Türkçesinde -ġan/-kan şeklinde yer aldığı söylenmektedir.[423] Metnimizde bu sıfat-fiil şeklinin geçmiş zaman ve geniş zaman ifade eden sıfat-fiiller türettiği görülmektedir: tökülgen ḳanımġa 93/15, turadurġan yėr 30/12, turġan kāfirler 121/19, alġan kümüş-lerni 35/5, an͡glaġan müʾmin 89/21, atḳan tüfek 30/11, digen müselmān-lar 3/1, körüngen balasın 144/4, ölgen adam 16/21.

1.3.3.5.4. -ġuçı/-küçi

Sıfat-filler türetmeye yarayan bir ektir. Fiilden isim türetme eki -GU ile isimden isim türetme eki -çI'nın birleşmesiyle teşekkül ettiği belirtilen bu sıfat-fiilin Köktürk

---

[416] Güner, Galip **age.**, s. 324.
[417] Mansuroğlu, Mecdut (1960) "Türkiye Türkçesinde Söz Yapımı Üzerine Notlar", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,** S. 10, s. 20-21.
[418] Demirci, Ümit Özgür **age.**, s. 535.
[419] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 172.
[420] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 375.
[421] Toparlı, Recep **age.**, s. 50.
[422] Güner, Galip **age.**, s. 324-325.
[423] Öztürk, Rıdvan (1997) **Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 222-223.

Türkçesi döneminde eyleyici adı olarak görev yaptığı söylenmiştir.[424] Eski Uygur Türkçesinde bu sıfat-fiille kurulan teşkillerin daha çok fail ismi ifadesi taşıdığı, bu faiillerin genellikle etken, bazen de edilgen ifadesi verdikleri, teşkillerin gelecek zaman yanında şimdiki zaman anlamınıda verdikleri belirtilmiştir.[425] Gelecek zaman sıfat-fiili olarak Karahanlı Türkçesinde,[426] geniş zaman sıfat-fiili olarak Harezm Türkçesinde,[427] gelecek zaman anlamının yanı sıra daha çok geniş zamanda gerçekleşen bir devamlılık ifadesi ile Kıpçak Türkçesi metinlerinde[428] ve en son olarak Çağatay Türkçesi metinlerinde fail isimleri yapan bir sıfat fiil eki olarak kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[429] Metnimizde de bu anlam ve göreviyle kullanıldığı tespit edilmiştir: sızġuçı "yazıcı" 82/9, tizġuçı 82/9, yarġuçı 117/13, ėtküçi 49/17, munı ḳılġuçı zārnıng͡ ʿaks-ni 118/12.

1.3.3.5.5. -ġusı/-güsi

-ġu/-gü gelecek zaman eki ile +sI üçüncü teklik şahıs ekinin birleşmesinden oluşmuş, gelecek zaman bildiren bir ektir: kėlgüsi 44/2, bilgüsi 44/2, bolġusı-dur yaman 15/16, çalġusı ṭurfe ney 65/8, ḳalġusı köp rūzigār 166/6, ḳılġusı 149/18.

1.3.3.5.6. -gü/-ḳu

Bütün Türk lehçe ve şivelerinde kullanılan bu şekil gelecek zaman ile niyet ifadesini taşıyan bir sıfat-fiil ekidir. Ekin yapısı hakkında G. J. Ramstedt -GU< Altayca ku<? denkliğini, M. Räsänen ise ekin Moğolcadaki -xu şekli ile bir parelellik kurmuştur.[430] "Türkçede-gu Ekinin Fonksiyonları" başlıklı araştırmasında Mansuroğlu, ekin topluluk isimleri türetmeye yarayan +aġu/+egü ekindeki -ġu/-gü ekiyle bir ilişkisinin olduğunu, ekin ilk hecesindeki +a/+e'nin isimden fiiller türetme eki, -ġu/ -gü'nün ise isim-fiil yapma eki şeklinde olduğunu ileri sürmüştür.[431] Gabain Orhun yazıtlarında çok az görülen bu şeklin zorunluluk ve amaç ifade ettiğini ve sıfat, isim ve yüklem ismi olarak kullanıldığını, +ḳa, +ke yönelme hâli eki ve +luḳ isimden isim türetme ekiyle genişletildiği bilgilerini vermektedir.[432] Yine Eski Türkçe döneminde belirlediği beş eserden hareketle ekin işlevini ortaya koymaya çalışan Vahit Türk, bu

---

[424] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 167.
[425] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 382-383.
[426] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 169.
[427] Toparlı, Recep **age.**, s. 50
[428] Güner, Galip **age.**, s. 328.
[429] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 109.
[430] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 378.
[431] Mansuroğlu, Mecdut (1953) "Türkçede-gu Ekinin Fonksiyonları", **Türkiyat Mecmuası**, C.X, s. 348.
[432] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 83-84.

ekin isim-fiil yapımı, mastar yapımı, isim yapımı, gereklilik kipi yapımı, çekimli fiil yapımı, iktidarî fiil yapımı ve zarf-fiil yapımı olmak üzere yedi temel işlevi ile yirmi bir görevini tespit etmiştir.[433] Karahanlı Türkçesi metinlerinde de bu ekin gelecek zaman anlamı taşıyan bir sıfat-fiil eki olarak kullanılarak sıfat tamlamaları içinde sıfat göreviyle yer aldığı bildirilmektedir.[434] Harezm[435] ve Kıpçak Türkçesi[436] dönemine ait metinlerde de bu ekin gelecek zaman anlamı katan sıfat-fiil eki olduğu bilgisi verilmektedir. Çağataycada genellikle ünsüz uyumuna bağlı olarak kullanılmıştır. Bu dönem metinlerinde ekin -çI, +lUk, -sUz isimden isim yapma ekleri ve edatlarla genişlemiş şekilleriyle yaygın bir kullanım alanı bulduğu bilgisi verilmiştir[437]: atḳu dėk 12/11, kėlgü dėk ir 114/14, köydürgü dėk 29/19, öltürgü dėk 61/14

1.3.3.5.7. -mAs

-(X)r ve -Ar sıfat-fiilinin olumsuzu olan bu sıfat-fiilin yapısı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. W. Bang, -mAz ekinde yer alan -mA'nın olumsuzluk eki, -z'nin ise fiilden isim türetmeye yarayan bir ek olduğunu, Ramstedt ise -m'nin fiilden isim türetme eki olduğunu, -A'nın olumsuzluk eki, -r'nin de geniş zaman olduğunu, Räsänen ise -m'nin fiillerden isim türetmeye yarayan ek, +er<er-ür "olmak" anlamındaki er- fiilinin geniş zamanı olduğunu, Gabain ise -mA'nın fiillerden isim türeten ek, +z'nin ise geniş zaman -r ekinin "z" biçimine dönüşmüş şekli olduğunu, Ergin ise -mA'nın olumsuzluk eki, -z'nin ise sıfat-fiil ya da isim yapma eki olduğunu ileri sürmüştür.[438] fat nefʿa yėtküralmas meṡelen tiryāḳ dārūsını zehr icmes-din ilgeri 137/ 3, oḳup çon͡g kiçik barçası yıġladı/ ḳılur ḳılmasını taḫı bilmedi 146/ 22.

1.3.4. Zamir

İsim soylu sözcük türü olan zamirler; isimlerin yerini tutan, kişileri ve nesneleri temsil veya işaret ederek karşılayan gramer kategorileridir."[439] Türkçenin her döneminde isimlerle isim değerinde olan zamirlerin çekimi ve bunların diğer kelimelerle ilişkisi büyük ölçüde paralellik göstermiştir. İsimler gibi isim çekim eklerini

[433] Türk, Vahit (1995) "Eski Türkçede -gu/-gü Eki ve İşlevleri", **Tuncer Gülensoy Armağanı** (Yay. Haz. Ahmet Buran), Elazığ, s. 351.
[434] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 168.
[435] Toparlı, Recep **age.**, s. 51.
[436] Güner, Galip **age.**, s. 329.
[437] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 109-110.
[438] Bayraktar, Nesrin **age.**, s. 69.
[439] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s.399.

alabilen bu sözcük türünün kişilerin ve nesnelerin yerini tutan belirli kelimeler olmaları sayılarını kısıtlamıştır. Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Özbek ve Uygur Türkçesinde bu sözcük türünü karşılamak için "almaş" terimi kullanılmaktadır.[440] Metnimizde görülen zamirleri işlevleri yönünden şöyle sınıflandırabiliriz:

1.3.4.1. Şahıs Zamirleri

Varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil etmek suretiyle karşılayan bir zamir türü olan şahıs zamirleri teklik ve çokluk biçimleri olmak üzere toplamda üç şahısta toplanır.

I. Teklik Şahıs: mėn mest bolay 116/9, mėn urmayın 124/15, mėn teşne-leb 126/14, mėn il bolay 135/2, didi mėn 159/17, yoḳ idim anda mėn 165/18. Yönelme hâli eki aldığında ise zamirin ünlüsü kalınlaşır: ḳıla alġalı man͡ga 7/9, man͡ga yalbarıp 15/8, man͡ga sözlegil 34/1, man͡ga yıġlaşurlar 35/8, ibergil man͡ga 35/17.

II. Teklik Şahıs: sėn bėr 36/12, sėn ra'ūfü'r-raḥīm 57/21, sėn idin͡g mis̱l-i bedr-i münīr 63/5, sėn mihr-bānım 63/14, sėn ḳarındaşım 72/2. Yönelme hâli eki aldığında ise zamirin ünlüsü kalınlaşır: san͡ga mėn özüm 7/1, ẓulm ḳıldı san͡ga 28/16, kėlip-dür san͡ga munça derd 29/18, iberdim san͡ga 37/1.

III. Teklik Şahıs: barçanı bilgey ol 3/16, emīrni şehīd iylemek boldı ol 59/1, ṣifer ḳıldı ol bī-temīz 67/18, ol ḳaçıp ve gahī bul 77/2.

I. Çokluk Şahıs: biz ḫasta dil-lerġa 12/13, biz irdük nedīm 13/4, biz iylesek bed-gümān 14/14, ḳılmasaḳ biz soḳuş 15/18, biz bėrelin ḥuṣūl 35/11.

II. Çokluk Şahıs: kėlip siz didi 41/14, iylegey siz cefā 15/7, siz şāh olun͡g 15/3, bozar siz kėyin ḳaytarıp 15/8, siz ki tīz tün kėlip 17/12.

III. Çokluk Şahıs: olar birle yėr mėn 52/12, olar çon͡gsısı 45/10, olar üstige tīz bolun͡g-lar revān108/17, olar atını 163/4.

1.3.4.2. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri zihinde beliren uzaklık veya yakınlık olgusuna göre, nesneleri göstermek, işaret etmek suretiyle karşılayan bir zamir türüdür.

bu: ḫayāli bu irdi 26/6, gahī bu anı ve gahī ol munı 86/12, nė yėrdin kilür bu 101/2, ümīdim budur 10/10, şahġa aydı budur vāḳı'āt 156/6, budur çāresi 159/13.

anı: gahī bu anı ve gahī ol munı 86/12, 'azīz iyle-mek-ke anı 2/17, kön͡gülde nė kėçse anı bilgey ol 3/16, an͡glap irdim anı bī-melāl 8/13.

[440] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 85.

munı: gahī bu anı ve gahī ol munı 86/12, işitkey munı 10/2, munı an͡gladı 11/10, didi munı 9/5, munı dip yiberdi 44/5.

an͡ga: an͡ga çıķ efyūn çalab 22/17, şeh an͡ga aşını 40/21, an͡ga raḥm ķılmay 52/9.

uşbu: didi iylesek uşbularnı şikest 30/4, tüzüp ṣaf-ların uşbu iki kėrü 44/9, kirip ķalʿağa uşbular cümlesi 73/20.

anda: lisān bülbüli anda ķılġay nevā 9/19, ḫıred ķumrı-sı anda gūgū digey 10/1, yarıp ķarnını anda neççend raķīb 28/2, ki bī-pāk-lar anda ķıldı helak 28/9.

1.3.4.3. Belirsizlik Zamirleri

Kişileri ve nesneleri tam olarak değil de, belli belirsiz karşılayan zamirlerdir. Metindeki örnekleri ise şunlardır:

her nė: her nė tiler sėn ki bėrür mėn san͡ga 162/18.

her bir: ki her birsidür rüstemī töhmetin 14/6, tunkanī-nin͡g her biri 36/6, ki her birsi ḫalķ-ġa bolup irdi reʾs 49/12, Bolup her biri şīr-i ġarrān ṣıfat 57/13.

heme: heme bir bir arķa ötüpdür taḫı 9/2, ki fetvāyı bėrip barça aḫun heme 13/18, hememizni tan͡grım helāk iylegey 14/15, heme boldılar ḫavf nil-din imīn 18/3.

barı: Solan ḫaylī barı hücūm-lar kılıp 33/19, ki bī-hūş bolur küfrī-nin͡g barı zūd 83/16, ki berdaş ķılalmay savuķ-ġa barı 125/19, bu iş-ler barısı ʿaṭā-yı kerīm 119/18

bir kişi: laķım fütküçe bir kişi tuymadı 53/2, bir kişi kėldi ki ķolıda fıçaķ 165/19.

her kişi: her kişi tüvānālıġ vaķtıda dārū-yı kār içip 137/1, her kişi iş ķılsa imes maʿni siz 166/47.

her bir kişi: ki her bir kişi öz işide idi 50/5.

kimse: ķayan barġanın kimse bilmes idi 94/1, ḫoca ķaşıġa kimse kėltürmedi 9/8.

1.3.4.4. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, varlıkları soru yoluyla karşılayan veya temsil eden zamirlerdir.

nėme: başımızġa nėme kelse 32/9, didi nėme kėldin͡g 155/10, nėme kelse başımġa anı körey 135/2.

kim: nė ferẕ[z]endi-dür kim çėker bendini 5/7, anı kim helāk itse ol-dur cānım 25/6, ki biz kirmesek ķalʿağa kim kirür 70/22, didi kim soran͡g-lar munın͡g aṭı kim 101/1.

nėçe: nėçe irdi kėlgen kişin͡g ʿadedi 41/14.

nė: kön͡gülde nė kėçse anı bilgey ol 3/16, faḳīr nė dimekdür ḥakīri idim 6/11, işin͡g nė irür naẓm ḳılmaḳnı bil 7/12, nė bolġay anın͡g kėssen͡giz başını 25/7.

1.3.4.5. Dönüşlülük Zamirleri

"Dönüşlülük zamirleri şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamirleridir."[441]Metnimizde öz "kendi" kelimesi dönüşlülük zamiri olarak kullanılmıştır. Sadece bir yerde ise kėndü zamiri görülmüştür:

öz: işitip özini taḫtıdın yėrge taşlap 24/14, ki şehler ḳılıp özige hem-nişīn 40/4, şidarin baş alġalı kėlip özi-nin͡g başını bėrgeni 43/8, ḫıṭaylar özidin bolup bī-ḫaber 67/16.

kėndü: gürünç birle un nān kėndüm maʿāş 119/14.

1.3.4.6. Bağlama Zamirleri

"Bağlama zamirleri ki ve kimdir. Bu zamirler "ki o" manası verir."[442] Metinde tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

ki: ki iẓhār itip gūne gūn ḳudretin 2/6, ki her cāyda ḥāżır nāṭır durur 3/15, binā-gāh yoluḳtı ki bir nėçe dost 6/17, ki rāvī rivāyet-da mundaġ didi 8/15

kim: ziyāde kim olmas bu törtdin birev 2/8, nėdür kim dilīr cün idi nerre-şīr 17/17, nė ferzendi kim belki dil-bend idi 7/12.

1.3.5. Zarf

Zarflar, fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir.[443] Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Özbek ve Uygur Türkçesinde zarf sözcük türü için "reviş" terimi kullanılmaktadır.[444] Türkçede nasıl ki tek başına sıfat görevli sözcükler yoksa tek başına zarf görevli sözcükler de yoktur.

Türkçenin her döneminde olduğu gibi Çağatay Türkçesinin son dönemine ait olan metnimizde de pek çok zarf kullanılmıştır. Bunlardan zarf-fiil ekleriyle türetilmiş

---

[441] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 414.
[442] Özek, Fatih (2015) **Kitābu Feżā'ili'l-Mekke ve'l-Medīne ve'l-Kudüs (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),** Kesit Yay., İstanbul, s. 86.
[443] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 451.
[444] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 85.

olanlar da burada incelemeye alınmıştır. Metinde tespit ettiğimiz zarflar ve türleri şöyledir:

1.3.5.1. Tarz (Durum) Zarfları

"Bir oluş veya kılışın niteliğini, nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu bildiren zarflardır."[445] Durum zarfları fiiller ile fiilimsilerin anlamını durum bakımndan tamamlayan sözcüklerdir. Fiillerin nitelik ve durum yönünden sergiledikleri özellikler değişebildiği için durum zarfları zarf türleri arasında kapsamı en geniş olan zarf türleridir. Şinasi Tekin zarfların isim veya fiil cinsinden olabilecekleri ve asla ek alamayacaklarını[446] belirtmesine rağmen Talat Tekin, Köktürk Türkçesi döneminde tarz zarflarının +çA, +DI ve +(X)n ekleriyle yapıldığı[447] bilgisini vermektedir.

Eraslan, "Eski Uygur Türkçesi Grameri" adlı eserinde hâl zarfları başlığı altında aldığı bu zarf türünün nasıllık, nicelik ve durum ifade eden zarflar olduğuyla hâl ifade eden sıfat görevli her sözcükle, bazı adların eşitlik ve vasıta hâli eki almış şekillerinin durum zarfı olarak kullanılabildiği bilgisini vermektedir.[448]

Metindeki örnekleri şöyledir:

rāvī rivāyet-de *mundaġ* didi 8/15, müselmān-larnın͡g *mundaġ* ḳatıḳ melūl ü bī-dimāġ bolup 56/5, bu nāme yėtişkeç ḫalīfem mü tīz 18/1, lamalar ölüp mėn ḳutuldum *aran* 37/8, faḳīrlar ölüm-ni körüp *yaḫşıraḳ* 9/10, ḥükūmet işi *yaḫşı* bolġusıdur 34/8, Bu nevʿ fiʿlin͡gizdin *yaman* ḳorḳa miz 14/9, bilāl toyġunça içse hem *yana* tut 9/17.

Bunlardan başka, Arapça ve Farça menşeli pek çok kelimenin de metinde durum zarfı olarak kullanıldığı görülmektedir: *elbette* kėlseler elbette leşker-i küffārnın͡g üzesige islām heybeti olturup 38/21, ki ḳalmaḳ *hergiz* bide tarımas 105/ 15, ki ḳalmaḳ *hergiz* bide tarımas 105/15, ki bizlerge hīc ḫūn ṭaleb ḳalmaġay 30-2, ekābirlerini yıġıp *bī-gümān* 14/2.

1.3.5.2. Zaman Zarfları

Cümlede fiilin karşıladığı oluş ve kılışı zaman bakımından belirgin duruma getiren ve sınırlandıran zarf.[449] Talat Tekin, Köktürk Türkçesinde zaman zarflarının +A,

---

[445] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 499.
[446] Tekin, Şinasi (1976) "Eski Türkçe", Türk Dünyası El Kitabı, C. II, Ankara, s. 151.
[447] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 144.
[448] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 223.
[449] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 177.

+(X)n, +tı, +tüz ekleriyle türetildiği[450] bilgisini verirken Kemal Eraslan Eski Uygur Türkçesinde zaman zarfı göreviyle kullanılan sözcüklerin zaman bildiren isimler olduklarını belirtmiştir.[451] Hacıeminoğlu, Karahanlı Türkçesinde ara "bazan", aşnu "önce", burun "önce, ileri", emdi "şimdi", erte "erken", kidin "sonra", ön͡gdün "önceden", kiç "geç", kiçe "gece", kündüz "gündüz", son͡g "sonra", tutşı/tutaşı "her zaman", tün "gece", ulaşu "daima" ahur "sonunda" vb. kelimelerinin zaman zarfı göreviyle kullanıldığını ifade etmektedir.[452] Hacıeminoğlu'nun Karahanlı Türkçesinde zaman zarfı olarak kullanıldıklarına dair bilgi verdiği bu kelimelere Türkçenin daha sonraki dönemlerinde de rastlanmakla beraber Kıpçak Türkçesinde Arapça ve Farsça kökenli pek çok kelimenin zaman zarfı olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Bunlardan birkaçı şunlardır: dâyim, hemîşe, leyl ü nehar, mâzî,, nâgâh, zuhr[453]

Metnimizde cümleye zaman anlamı katmak için kullanılan zaman zarfları aşağıdadır: ki evvel *bukün* ḳılmasaḳ biz soḳuş 15/18, ki *irte* şehīd ḳılġu miz çıḳsa kün 160/11, man͡ga tafşurut[p] siz ki tīz *tün* kėlip 17/12, *burun* şāh levlāk-nı iylep yetim 3/11, bu *tün evvel aḫşam*-da iki güruh 126/4, vefānı bozar siz *kėyin* ḳaytarıp 15/8, ki *evvel* sizlerni ḳılġay helak 58/9, *kiçe kündüz* zār zār yıġlar irdi 24/15, biri birsi-ni *ėmdi* ḳılġay helāk 29/21, yanıp şibedin *tüşküçe* kāfirān 67/8, bilāl toyġunça içse hem *yana* tut 9/17, yaġı boldı āḫir alıp zōrıġa 9/14, bu tunkanī-lerġa *müdām* yār olun͡g 13/12, bu mūġ ḫalḳı ġamda ḳalıp *ṣubḥ* u *şām* 116/3, ki bir *laḥẓada* leşkerin rasladı 15/14.

1.3.5.3. Yer-Yön Zarfları

Yer zarfları, fiillerin gösterdiği oluş ve kılışın mekân içinde, yerini ve yönünü belirten zarflardır.[454] Köktürk Türkçesinde yer zarfları +A, +DA, +DXn, +gArU, +rA, +rU ekleriyle türetilen "üze, birye, yırya, kurya, ilgerü, yırgaru, yokkaru, yüggerü, asra, içre, taşra, kisre, kirü, berü" kelimeleridir.[455] Arat, "Türkçede Cihet Mefhumu ve Bunun ile İlgili Tabirler" adlı makalesinde Türkçede yön kavramıyla ilgili ifadelerin dört, sekiz ve on cihet tasavvuruna göre belirtildiğini söylemiştir. Arat; cihet kavramını sın͡gar, yın͡gak, bulun͡g, yaḳ, yan gibi cihet anlamına gelen yön zarfları ile türetilen mefhumlar, -ġa/-ge, -ḳa/-ke, -rA, -rU gibi verme hâli ve cihet ekleri ile türetilen cihet mefhumları, -

[450] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 142.
[451] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 216.
[452] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 71-73.
[453] Güner, Galip **age.**, s. 289-291.
[454] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 172.
[455] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 136-142.

ḳa+ru/-ke+rü, -ġa+ru/-ge+rü gibi yönelme hâli ile cihet eklerinin birlikte kullanıldığı mefhumlar, -ḳa/-ke, -ġa/-ge + tapa, +dAn + yana ile kurulan cihet mefhumları ve taşḳaru< taş-ı-ḳ-ar-u "dışarı", içkerü< iç-i-k-er-ü "içeri" gibi isimlerden türetilen fiil şekilleri ile kurulan cihet mefhumları olmak üzere beş grup altında toplamıştır.[456]

"Karahanlı Türkçesinin Grameri" adlı eserinde Hacıeminoğlu'nun verdiği berü "beri", tegre "etraf, çevre", taşra "dışarı", kirü "geri", yan "taraf", utru/utra "doğru, karşı", yokaru/yokkaru "yukarı", arka/arkara "arka"[457]; Toparlı'nın Harezm Türkçesine ait verdiği artḳaru, asra, astın, birü, ilgerü, ḳarşu, kirü"[458] ile Güner'in Kıpçak Türkçesine ait verdiği "ara, arka, artḳaru, aşaḳ, beri, ileyin, ilgerü, karşu, kerü, taşra, uç, üst, üzeri, yan, yoḳaru"[459] gibi örnekler Arat'ın bu konuyla yaptığı tespitin ne kadar haklı olduğunu göstermektedir. Metnimizde yer-yön zarflarıyla ilgili tespit edilen örnekler şunlardır:

töben ḳıldı başın boyun-nı ḳaşıp 151/6, müselmān çėrigi sürüp *arḳa*dın 161/16, ḳadd-i ḳāmet *içre* ḳılıp pür-kemāl 2/10, *taşḳarı* çıḳalmas irdi bu söz bu yėrde tursun 21/5, Ḫıṭay-nıng͡ dükānı üze ot ḳoyup 46/19, Ḫoca içkeri kirdi ḳılmay selām 62/3, ki ḳalʿa *ara* çün bolup mevc mevc 76/14.

1.3.5.4. Miktar Zarfları

Korkmaz'ın azlık-çokluk olarak aldığı bu zarf türü ile ilgili şu açıklama yer almaktadır: "Bir sıfatta, bir oluş veya kılışta azlık-çokluk gösteren, ne kadar, ne derece sorularını karşılayan miktar ve derece bildiren zarflardır."[460] Köktürk Türkçesinde kop "hep, tümüyle", tüketi "tümüyle", bunca "bu kadar", anca "o kadar", nençe "ne çok", bung͡sız "bol bol, fazla fazla", kalışız "eksiksiz", kergeksiz "gereğinden çok", sansız "pek çok", üküş "çok", erting͡ü "pek çok"[461]; Eski Uygur Türkçesinde "ançakına "azıcık", artuk "fazla, çok", az, azkına/azkıya/azkıa, erting͡ü, erüş "çok", köp, öküş"[462]; Karahanlı Türkçesinde artuk, ked "çok, iyi, iyice", biraz, öküş, köp, idi "pek çok", aşru "aşırı, çok", eng͡[463]; Harezm Türkçesinde "artuḳ, biraz, ġāyet, ing͡en, köprek, niçe, öküş,

---

[456] Arat, Reşit Rahmeti (1964) "Türkçede Cihet Mefhumu ve Bunun ile İlgili Tâbirler", **Türkiyat Mecmuası XIV**, İstanbul, s. 1-24.
[457] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 70-71.
[458] Toparlı, Recep **age.**, s. 35.
[459] Güner, Galip **age.**, s. 291-293.
[460] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 16.
[461] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 145-147.
[462] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 236-237.
[463] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 69-70.

telim, ziyade"[464] ve Kıpçak Türkçesinde artuḳ, astrı, az, azıraḳ, bek, bir anca, biraz, bir ḳat, bir keret, buġuz, çoḳça, çoḳ, eng͡, ġāyet, köp, öküş, telim"[465] örnekleri Türkçenin tarihî lehçelerinde miktar zarfı olarak kullanılan sözcüklerdir. Çağatay Türkçesinin son dönem eserleri arasında yer alan metnimizde miktar zarfı olarak geçen örnekler şunlardır:

bozup ḳoḳtanı ḳoydı fu ṭay-nı *az* 55/15, olarġa dāġ mundın *artuḳ* bolurmu 145/6, emīr bir ṭarafdın ḳılıp *köp* turuş 44/11, ḳarındaş-dın *artuḳ* sang͡a mėn özüm 7/1, *tola* yıġlamang͡ mang͡a ruḫṣat bėring͡ 43/19.

Bunlardan başka, Arapça ve Farsça menşeli pek çok kelimenin de metinde miktar zarfı olarak kullanıldığı görülmektedir: müselmān-lar *bisyār* pür-dil ḫalḳ irdi 31/21, bolup barça dem-beste bī-ḥad melūl 28/12, tütün ot ara *ġāyet* oldı şehr 67/16.

1.3.5.5. Soru Zarfları

Fiillerin yer, yön, zaman, sebep, nitelik ve derecelerini soru yoluyla açıklayan ve soru zamirlerinden yararlanılarak kurulan "nasıl, ne kadar, nere, ne derece, ne zaman, niçin, niye" gibi sözcüklerdir.[466] Metnimizde soru zarfı göreviyle kullanılan nėçük "tam bunun gibi, nasıl" kelimenin yapısı ne+çe+ök şeklinde izah edilmektedir. Kelimedeki ök'ün ise Türkçenin tarihî lehçelerinin tamamında görülen bir pekiştirme enklitiği olduğu bilgisi bulunmaktadır.[467]

nėçük ṭāḳat ḳılur mėn furḳatıng͡ örter mėni her bār 72/15, didi bik bu ḳılġan *niçük* söz irür 27/19, *ḳaçan* sizge biz iylesek bed-gümān 14/14, eger *ḳança* bėrse munıng͡ dėk-lani 160/7.

1.3.5.6. Zarf-Fiiller

"Zarf-fiiller şahsa ve zamana bağlanmadan mücerret hareket hâli bildiren fiil şekilleridir."[468] Cümlede yüklemin anlamını zaman ve durum bakımından etkiledikleri gibi birleşik fiiller de oluşturmaya yarayan zarf-fiiller, Eski Türkçede bu işlevlerinden başka kalıplaşarak ad, zarf veya edat göreviyle kullanılan sözcükler de teşkil etmişlerdir. Korkmaz ad-fiil ve sıfat-fiil eklerinden çıkan ve diğer ifade tarzlarında

---

[464] Toparlı, Recep **age.**, s. 35
[465] Güner, Galip **age.**, s. 293-294.
[466] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 138.
[467] Üstüner, Ahat (2013) "oḳ/ ök Enklitiğinin Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kalıntıları", **Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı**, Akçağ Yay., Ankara, s. 839.
[468] Öztürk, Rıdvan **age.**, s.105.

beliren ekleri de dikkate alarak Türkiye Türkçesindeki zarf-fiil eklerini yapı açısından gerçek zarf-fiiller, ad-fiil ve sıfat-fiillerle kurulan zarf-fiiller ve değişik yapıdaki zarf-fiiller olarak sınıflandırırken Erdal, sıfat-fiillerden teşekkül eden zarf-fiileri ikincil zarf-fiil ekleri (secondary converbs) olarak tanımlamıştır.[469]

Üstüner; yüklemin hareketini zaman, miktar, tarz, neden gibi türlü bakımlardan kısıtlayan veya açıklayan zarf-fiillerin değişik işlevlerde bulunmadıkları, yalın hâlleriyle kullanıldıkları için sıfat-fiiller gibi tanımlanmaları güç olmayan fiilimsi türleri olduklarını, onların bu durumlarında görülen benzerlik ve düzenin zarf-fiil teriminin dilciler arasında benimsenmesini sağladığını belitmiştir.[470]

Saadet Çağatay, fiilimsileri ele aldığı "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları" adlı yazısında zarf-fiil için 'gerundif' terimini kullanmış, gerundiflerin zarf olarak tasriflendirilemeyeceğini, iyelik ekleri alamayacağını, nesne ve özne olamayacaklarını, her zaman fiili tayin eden ve değişik elestikî anlamlar verebilen isimler olabileceklerini söylemiştir.[471] Zarf-fiiller zarf veya bağlaç olarak kullanılabildikleri gibi birleşik fiiller de teşekkül ettikleri bilinmektedir. Burada zarf-fiillerin zarf göreviyle kullanılmaları üzerinde durulacaktır. Metinden tespit ettiğimiz zarf-fiil şekilleri şunlardır:

1.3.5.6.1. -eben/-iben/-uban

Eski Türkçenin Köktürk kolu ile n ağzında yaygın, y ağzında ise seyrek rastlanıldığı bilgilerinin verildiği bu zarf-fiil ekinin yapısını W. Bang ve C. Brockelmann -p zarf-fiil ekiyle +An instrumental hali şeklinde açıklarken A. von Gabain, K. Menges, M. Mansuroğlu ve E. Ergin ekin yapısını -p zarf-fiil ekiyle genişletilmiş birleşik bir ek olduğunu belirtmekle beraber ekin bünyesinde yer alan -An'ın ne olduğu konusunda bir fikir belirtmemişlerdir. S. Çağatay ise ekin bünyesinde yer alan -An'ın analojik bir instrümental eki olabileceği üzerinde durmuştur. Ekin yapısının -p zarf-fiil eki ile +n vasıta hâli ekinin kaynaşmasından mı, yoksa her ikisi de zarf-fiil eki olan -p ile -n'nin kaynaşmasıyla mı oluştuğu sorularını yönelten Korkmaz, ikinci görüşün doğru olduğunu ve bu şeklin bir ek yığılmasından kaynaklandığını dile getirmiştir.[472]

---

[469] Ağca, Ferruh (2007) "Eski Türkçede {-A/ -I/ -(y)U}Ünlü Zarf-fiil Eklerinin Farklı Bir İşlevi Üzerine", **Türkbilig**, S.13, s. 4.
[470] Üstüner, Ahat (2000) **age.**, s. 11.
[471] Çağatay, Saadet (1947) "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi,** C. 5, S. 5, s. 353-368.
[472] Korkmaz, Zeynep (2005) **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C.I., Ankara, s. 179-184.

Köktürk Türkçesi döneminde bu zarf-fiil ekiyle ilgili olarak -(X)p zarf-fiil ekinin genişletilmiş şekli olduğu bilgisi verilmiştir.[473] Eski Uygur Türkçesinin n ağzında sıkça, y ağzında ise nadir kullanıldığı ve -(X)p zarf-fiil ekinin genişletilmiş şekli olup durum bildiren bir zarf-fiil olduğu belirtilmiştir.[474] Karahanlı Türkçesi döneminde de az kullanılan bir zarf-fiil olduğu söylenmiştir.[475] Harezm sahasında ise Kısasü'l-Enbiyâ'da -(X)ban şeklinde "buluşuban, ḳurşaban" (2r 11), atanıban (47v 14), kėḍiben (66v 12) örneklerinin yer aldığı,[476] Kıpçak Türkçesinde eklendiği fiillere -ArAk anlamı katan bir durum zarf-fiili olduğu,[477] Çağatay Türkçesinde bağlayıcı gerundiumu olarak kullanıldığı bilgisi mevcuttur.[478] Metnimizde ise -ArAk zarf-fiili anlamında kullanıldığı ve cümleye durum anlamı kattığı tespit edilmiştir: resūlġa boluban müdām hem-nişīn 5/4, ṣaḥā'if yüzige cėkiben raḳam 152/20, velī an͡gladım ġavs̱-zāde diben 82/16, ėteben abā bekrni yār-ı ġār 5/8.

1.3.5.6.2. -ġalı/-keli/-AlI

Köktürk Türkçesi döneminde asıl eylemin amacıyla asıl eylemin başlangıç noktasını ifade[479] gibi iki işlevinin var olduğundan bahsedilen bu zarf-fiil şeklinin Eski Uygur Türkçesi metinlerinde zaman ve sebep ifade eden zarf-fiil olarak değerlendirildiği görülmektedir.[480] Karahanlı Türkçesi döneminde az kullanıldığı ve cümleye "-alı, -arak" anlamları verdiği belirtilen bu zarf-fiil eki[481] Harezm[482] ve Kıpçak Türkçesi döneminde[483] cümleye "-mak için, -dığından beri" anlamları verdiği ve olayın başlangıç tarihini belirten zarf-fiiller yaptığı bilgisi verilmektedir.[484] Eckmann, bu zarf-fiil şeklinin Harezm Türkçesindeki gibi Çağatay Türkçesi döneminde de +den beri anlamıyla kullanıldığını belirtmiştir.[485] Metnimizde ise bu zarf-fiil şeklinin daha çok "-mek üzere" anlamıyla kullanıldığı görülmektedir: alıp yördi müġ-lar başın kėskeli

---

[473] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 176.
[474] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 419-420.
[475] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s.172.
[476] Ata, Aysu (1997) **age.**, s.3, 65,92.
[477] Güner, Galip **age.**, s. 337.
[478] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 119-120.
[479] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 177-178.
[480] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 404.
[481] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 175.
[482] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 105.
[483] Güner, Galip **age.**, 339.
[484] Bayraktar, Nesrin **age.**, s.202.
[485] Eckmann, Janos (1998) "Çağatayca" **Tarihî Türk Şiveleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 236.

103/8, şehīd bolġan adam-nı defn ėtkeli 78/9, helāk ḳılġalı bik-ni boldı revān 25/11, arḳamızdın kāfir-ler ḳoġlap kėlse ceng ḳılalı başımızġa nėme kėlse anı köreli 32/19.

1.3.5.6.3. -ġanda/-Gende

Bu zarf-fiil ekinin Kıpçak Türkçesi döneminde şekillenen ve gelişen bir ek olduğu bilgisini veren Özyetgin, -ġanda/-kanda zarf-fiilinin genellikle geçmiş zaman kavramını ifade ettiğini; ancak çağdaş sahada şimdiki zaman içinde gerçekleşen hareketleri de karşıladığını, bu durumun onun bünyesinde bulunan geniş zaman kavramını barındırmasıyla ilgili olduğunu ifade etmiştir. İlk defa Harezm Türkçesi metinlerinde görülmüştür. Günümüzde ise Kıpçak ve Karluk Türk lehçelerinde eski şekliyle yaşayan bu zarf-fiil eki Oğuz Türklerinin lehçesinde -AndA şekliyle karşımıza çıkmaktadır.[486] -GAn sıfat-fiil ekiyle +dA bulunma hâli ekinin birleşmesiyle teşekkül ettiği ifade edilmiştir.[487] Çağatay Türkçesi metinlerinde -IncA anlamıyla tesadüf edilen bu zarf-fiil şekli[488] metnimizde "-ınca" anlamıyla şuralarda geçmektedir: el-ḳıṣṣa uluġ-lar ḳalmay yurt baş-sız ḳalġanda yurt 99/12, ot ḳoyup köydürgende ḫocam-lar yine 65/6, bu miḥnet yėtişkende devlet kėter 162/9, ki ṭeyyār bolġanda andın kėlin͡g 52/14.

1.3.5.6.4. -Ġuça/-Güçe/-ġaça

Eklendiği fiile gelecek zaman anlamı katan - ġu/-gü sıfat-fiil eki ile +çA eşitlik hâli ekinin kaynaşmasıyla oluşmuş bir zarf-fiil olduğu, "kadar, süresince, yeterince" anlamını taşıdığı, Çağatay Türkçesinden önce de sıkça bu anlamlarda kullanılmakla beraber bu tür kullanımlarına bu dönem metinlerinde de tesadüf edildiği bilgisi verilmiştir.[489] Çağatay Türkçesinde metne "-dIkçA, AcAk kadar" gibi zaman anlamı veren bir zarf-fiil olduğu ifade edilmiştir.[490] Harezm Türkçesi metinlerinden Kısaü'l-Enbiyâ'da kullanılan bir zarf-fiil olduğu söylenmiştir.[491] Nitekim metnimizde bu zarf-fiil şeklinin cümleye "-ınca/-ince" anlamının yanı sıra "-acağı/-eceği zaman, -ene kadar" şeklinde anlamlar kattığı da tespit edilmiştir: bukün fatḳuça kiçe tan͡g atḳuça ara 127/21, bular yėtküçe mūġ-lar ḳıldı ceng 111/21, ölüm yaḫşı mundaġ tirig yörgüçe 120/3, ki maġrib sarı ḳalʿa türgünġaça 81/16, emīr toḫtadılar bular kėlgüçe 26/11.

---

[486] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 207-208.
[487] Güner, Galip **age.**, s. 340.
[488] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 155.
[489] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 118-119.
[490] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 155.
[491] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 106.

1.3.5.6.5. -ġunça/-günçe/-gençe/-(i)nçA

Bu zarf-fiilin Köktürk Türkçesi döneminde eylemin işlenmesi için geçecek zaman sınırını belirten bir zarf-fiil olduğu,[492] Eski Uygur Türkçesi döneminde ise cümleye -ınca, -dığı müddetçe, ıncaya kadar" anlamları kattığı belirtilmektedir.[493] Karahanlı Türkçesi metinlerinde de tesadüf edilen bu zarf-fiilin Türkiye Türkçesindeki -ınca ekinin karşılığı olduğu,[494] devreyi takip eden Harezm[495] ve Kıpçak Türkçesi döneminde de kullanıldığı[496] ifade edilmektedir. Argunşah, bu zarf-fiilin -gın fiilden isim türeme ekiyle +ca eşitlik hâli ekinin kaynaşması neticesinde oluşmuş bir zarf-fiil şekli olduğu bilgisini vermektedir.[497] sėn ölgünçe mėn çün ölüp kāşki 63/15, mollā bilāl nāẓīm neṡir boyunça fitip andın furça tėggençe naẓm ḳılıp 166/10, bilāl toyġunça içse hem yana tut 9/17, cihād iylen͡giz biz bile berinçe 41/5, dārūsını rāslap içkünçe yürek bağrı izilür 137/5.

1.3.5.6.6. -keç

Doğu Türkçesi sahasına özgü olan bu zarf-fiil şekli, esas itibarıyla asıl fiilin hareketinden hemen önce gerçekleşen bir harekete işaret edip eklendiği fiillere "-IncA veya -caya kadar" anlamları katar.[498] Ata da bu zarf-fiil ekinin eklendiği fiillere "-ınca/-ince" ile "-dığı zaman" anlamları verdiğini, yani cümleye zaman anlamı katan zarf-fiil şekli olduğunu belirtmiştir.[499] Harezm Türkçesinde,[500] Kıpçak Türkçesinde[501] ve Çağatay Türkçesinde temel fiildeki hareketten önce gerçekleşmiş bir harekete işaret etmek için kullanılan bir zarf-fiil olduğu söylenmiştir.[502] Metnimizde bu zarf-fiil ekinin genellikle -dığı zaman ve -ınca/-ince anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir. nidānı işitkeç yügürdi bu yan 52/5, bu nāme yėtişkeç ḫalīfem mü tīz 18/1, bolun͡g nāme yėtkeç bu islāmġa yār 19/2.

Metnimizde geçen bu zarf-fiil şekli hakkında Ali Şir Nevâyî'nin Muhâkemetü'l-Lugateyn adlı eserinde Türkçenin Farsçaya üstünlüğünü göstermek için fiillere geldiği

---

[492] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 179.
[493] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 87.
[494] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 175.
[495] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 106.
[496] Güner, Galip **age.**, s. 342.
[497] Argunşah, Mustafa.-Sağol Yüksekkaya, Gülden, **age.**, s. 346.
[498] Hacıeminoğlu, Necmettin (2000) **Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 161.
[499] Bayraktar, Nesrin **age.**, s. 171.
[500] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 105.
[501] Güner, Galip **age.**, s. 338.
[502] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 116-117.

ve asıl fiilin hareketinden önce yer alan hareketi bildirmeye yarayan bir zarf-fiil şekli olduğu bilgileri mevcuttur.[503]

1.3.5.6.7. -kendin

İlk defa Harezm Türkçesi dönemi eserlerinde görülen[504] bu zarf-fiil şeklinin -gAn sıfat-fiiliyle +dIn çıkma hâlinin kaynaşmasıyla oluştuğu anlaşılmaktadır. Kıpçak sahası eserlerinden Minyetü'l-Guzât'ta berü ve so͡ngra edatlarıyla kullanıldığı bilgisi verilmektedir.[505] Çağatay Türkçesi metinlerinde de bu zarf-fiil şeklinin so͡ng'lu kullanımlarının yaygın olduğu ifade edilmiştir.[506] Metnimizde ise Kıpçak Türkçesi metinlerinde olduğu gibi "-den sonra" anlamıyla kullanıldığı görülmektedir: rāst ḳılıp ḳoysa yaḫşı bolur mebādā zehr içkendin so͡ng tiryāḳ 137/4.

1.3.5.6.8. -maḳda/-mekde

-maḳ/-mek fiilden isim yapma eki ile +dA bulunma hâli ekin birleşmesinden oluşmuş bir ektir: murād naẓm ḳılmaḳda ümmīd budur 82/3, yėmekde bolup nėçe kün boldı tinç 36/15.

1.3.5.6.9. -mAy

Eski Türkçe döneminin -mAtI, -mAdIn, -mAyU ve -mAyIn zarf-fiillerinden -mAyIn ve -mAy zarf-fiillerini genelleştirilmesi, Çağatay Türkçesinin belirgin özelliklerinden biridir.[507] Türkçedeki -A, -I, -U, -(X)p ve -(X)pAn zarf-fiillerinin olumsuzu olarak kullanılan bir zarf-fiil şeklidir. V. Thomsen, W. Radloff ve A. N. Samoyloviç ekin etimolojisini < -ma olumsuz bir fiil tabanının -t ile yapılmış bir aksiyon ismi üzerine +ın vasıta hâli ekinin getirilmesi şeklinde açıklamışlardır. J. Deny ise bu zarf-fiilin etimolojisini -ma mastarıyla bu mastara olumsuzluk anlamı veren bir +tI eki ile -n vasıta hâli ekinin birleşmesi olarak izah etmiştir. Muharrem Ergin ise -mAdAn şekli için -mA olumsuzluk ekiyle çıkma hâlinin birleşmesiyle ortaya çıkmış bir zarf-fiil eki açıklamasında bulunmuştur. Zeynep Korkmaz bu zarf-fiilin yapısının -mA

[503] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 33.
[504] Toparlı, Recep **age.**, s. 50
[505] Güner, Galip **age.**, s. 341-342.
[506] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 155.
[507] Karaağaç, Günay (1997) **age.**, s. XXXVIX.

olumsuz fiil tabanı, y koruyucu ünsüz/yardımcı ses -n zarf-fiil eki olarak izah etmiştir.[508]

Ekin tarihsel alandaki gelişimiyle ilgili olarak Köktürk Türkçesinde -mAtI(n) olarak görülen bu zarf-fiilin -yU, -(X)p, -(X)pAn zarf-fiilerinin olumsuzu olduğu ifade edilmektedir.[509] Uygur metinlerinde olumsuz hâl zarf-fiil eki türetmek üzere nadiren -mAy ve çoğunlukla -mAyIn ekleri kullanıldığı belirtilmektedir. Karahanlı Türkçesinde ise --mAdIn, -mAdI,-mAyIn,[510] Harezm Türkçesinde -mAdIn, -mAyIn,[511] Kıpçak Türkçesinde -mAydIn, -mAyIn, -mIyIn,[512] Çağatay Türkçesinde ise -mAyIn, -mAy[513] şeklinde kullanıldığı belirtilmiştir. Metnimizde de bu zarf-fiilin -(X)p ve -(X)bAn zarf-fiil şekillerinin olumsuzu olarak kullanıldığı tespit edilmiştir: refīḳā yıġlamay nilay ḳarındaşımdın ayrıldım 124/11, kürege yėtürmey ki ḳıldı tamām 119/13, dem almay didi yā kerīm yā kerīm 103/14, yaratmay yörürler ki kök çay-nı 78/3, hīç ḳaçan ḳaçurmay helāk ḳılın͡glar 32/2.

1.3.5.6.10. -maylı

ki almay-lı üc yıl ġoca hīc ḥuṣūl 35/4.

1.3.5.6.11. -mesdin

Ekle ilgili olarak Eraslan "Menfi mânâ taşıyan isim fiil ekidir. Bu sebeple sadece müsbet fiil köklerine getirilebilen ek, bütün Türk lehçe ve şivelerinde yaygın bir şekilde kullanılışa sahiptir. Doğu Türkçesinde ek, -z > -s değişmesi ile -mas/-mes, Abakan, Şor ve bazı Kıpçak grubu Türk lehçelerinde de m- > b-, p- değişmesi ile -bas/-bes, -pas/-pes şeklini almıştır."[514] şeklindeki bilgileri vermektedir. Ekin etimolojisi ile ilgili olarak aynı çalışmanın ileriki sayfalarında şu bilgiler yer almaktadır: "Eski Türkçe devresinden beri bütün lehçe ve şivelerde yaygın şekilde kullanılan -maz/-mez menfi geniş zaman isim fiil ekinin yapısı hakkındaki görüşler çok değişiktir: A. von Gabain, ekin yapısını şu şekilde açıklamaktadır: -maz/-mez < -ma/-me "fiilden fiil yapma eki" -z "fiilden isim yapma eki", "M. Ergin, bu izahı benimsemektedir. ... ki bizce de en uygun izah şekli

---

[508] Korkmaz, Zeynep (2005) **age.**, s. 151-159.
[509] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 177.
[510] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 174.
[511] Toparlı, Recep **age.**, s. 50.
[512] Güner, Galip **age.**, s. 346.
[513] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 121.
[514] Eraslan, Kemal (1980) **age.**, s. 28.

budur."[515] demek suretiyle ekin yapısıyla ilgili oluşumu belirtmektedir. Ayrıca Eraslan ekin aslında isim fiil eki olduğunu ve diğer bazı isim fiil ekleri gibi daha Eski Türkçe devresinde şekil ve zaman eki durumuna geçtiğini de açıklamıştır.

Ek için Korkmaz da "-mAz eki, -r, -Ar, -Ir/-Ur sıfat fiil ekinin olumsuz türüdür. Her türlü fiil kök ve gövdelerine gelebilen bu ek, eklendiği fiile süreklilik ve olumsuzluk anlamı katan geçici sıfatlar türetir ve adlar önünde sıfat olarak kullanılır."[516] Bilgisinden sonra, olumlu şekliyle beraber zarf fiil (bilir bilmez konuş-), tekrarıyla sıfatlar (bitmez tükenmez iş), geçici sıfatın önündeki adın atılmasıyla kalıcı sıfat ve adlar (çıkmaz "çıkışı olmayan durum") oluşturduğunu da göstermiştir. Ekin yaygın kullanımını "Bazı metinlerde ve lehçelerde +maz olumsuzluk şeklinden genişletilmiş soyut isimler, olumlu şekle nazaran daha yaygındır:…."[517] demek suretiyle de açıklamıştır.

Harezm Türkçesinde bu zarf-fiil şeklinin -mesdin şeklinde geçtiği belirtilmiştir.[518] Kıpçak Türkçesinde zarf-fiilin bu şekli ile ilgili bilgiler veren Güner, ekin yapısını geniş zamanın olumsuzu -mAs/-mAz ile ayrılma hâli eki +dAn/+dIn'ın kaynaşmasıyla açıklarken genellikle önce anlamına gelen "burun" edatıyla kullanıldığını ifade etmiştir.[519] Geniş zamanın olumsuz şekli -mAs ve ayrılma/çıkma durumu eki +dIn ekinin kaynaşmasıyla teşekkül eden bu zarf-fiil şeklinin Çağatay Türkçesinde önce anlamına gelen "burun" edatlı şeklinin sıkça kullanıldığı belirtilmiştir.[520] Metnimizde ise bu zarf-fiil şeklinin önce anlamına gelen "ilgerü" kelimesiyle kullanımına tanık olmaktayız: meṣelen tiryāḳ dārūsını zehr içmes-din ilgeri 137/3

1.3.5.6.12. -(I4) p

En işlek zarf-fiil eklerinden biridir. Temel cümlenin yükleminden daha önce gerçekleşen bir hareketi anlatmada kullanılır. Eklendiği fiilin hareketinin kendisinden sonra gelen fiilden önce olup bittiğini gösterir.[521] Ekin tarihî gelişimine bakıldığında Köktürk Türkçesi döneminde asıl fiilden önce gerçekleşmiş bir fiili ifade etmede

---

[515] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 40-41.
[516] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 98.
[517] Korkmaz, Zeynep (2011) **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 53.
[518] Toparlı, Recep **age.**, s. 50.
[519] Güner, Galip **age.**, s. 345.
[520] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 156.
[521] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 215.

kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[522] Eski Uygur Türkçesi döneminde bu zarf-fiil ekinin ünlüyle biten fiillere -p, ünsüzle biten fiillere ise -(X)p, n ağzında ise -Ap şeklinde geldiği, asıl fiilden önce gerçekleşen bir hareketi anlattığı, bar-, yorı-, ḳod-, kėl-, ḳal-, tur- fiilleriyle tasvir fiilleri teşkil ettiği belirtilmiştir.[523] Bu dönemi takip eden Karahanlı,[524] Harezm,[525] Kıpçak[526] ve Çağatay Türkçesi döneminde işlek bir zarf ve birleşik fiillerde bağlayıcı[527] olarak kullanılmıştır.

-(X)p zarf-fiilinin işleviyle ilgili olarak Schinkewitsch, -p zarf-fiilini Harezm Türkçesi dönemi eserlerinde zarf-fiil olarak adlandırmış; ancak bu şeklin gösterdiği hareketin asıl hareketten önce veya onunla aynı zamanda gerçekleştiğini belirtmiştir. Çağatay da -p zarf-fiilinin Eski Anadolu Türkçesi dil verilerinde "esas fiille aynı zamanda olan işi" ve "esas fiilden az önce bitmiş işi" anlatmada kullanıldığını dile getirmiştir. Şçerbak, bu zarf-fiilini Çağatay Türkçesinde kullanılan bir geçmiş zaman zarf-fiili olarak tanımlamıştır. Eckmann da bu zarf-fiilin aynı veya birbirini takip eden zamanda gerçekleşen fiilleri anlattığını ifade etmiştir. Yukarıda görüşleri verilen Türkologların da belirttiği gibi bu zarf-fiil eki getirildiği esas fiilin anlamına zaman sınır vurgusu yaptığı görülmüştür.[528] Metnimizde de yukarıdaki gibi asıl fiillerden önce gerçekleşmiş bir hareketi belirten zarf veya birleşik fiiller oluşturan bir zarf-fiil olarak kullanıldığı tespit edilmiştir: atıp dil-āverlerni yandurur irdi 30/19, fiyādelerini aṭlandurup nurġun leşker birle kėlip 21/9, ki tarḳaştı aylap emīrġa duʿā 27/1, ki fūṣīde sözlerni hem bildürüp 79/15.

1.3.6. Edat

"Tek başlarına anlamları olmayan, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan alet sözlerdir."[529] Gramerdeki yerleri bakımından görevli kelimeler grubunda değerlendirilen edatlar, tek başına bir anlam ifade etmeyen; ancak isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilgisi kuran, gramer görevli

---

[522] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 175-176.
[523] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 84-85.
[524] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s.171-172.
[525] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 105.
[526] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, 147.
[527] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s.119-120.
[528] Uğurlu, Mustafa (1999) "-ArAk ve -p ile Kurulan Zarf-fiili Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü" **3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 1183-1184.
[529] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. V.

bağımsız kelimeler şeklinde tanımlanır.[530] Bu kavramı daha geniş anlamda ele alan Muharrem Ergin, Tuncer Gülensoy, A. von Gabain ve Recep Toparlı "son çekim edatı", Necmettin Hacıeminoğlu, Sezai Güneş ve Birsel Oruç "çekim edatı" terimini tecih ederken bu sözcük türünü daha dar çerçevede ele alan Zeynep Korkmaz, Haydar Ediskun ve Kaya Bilgegil "edat", Tahsin Banguoğlu ile Ahmet Topaloğlu "takı", Neşe Atabay, Mehmet Hengirmen, Tahir Nejat Gencan ve Oya Adalı "ilgeç" terimini tercih etmişlerdir.[531]

Edatlar dilde tek başına var olamayan, yani kendi başlarına değil de kelime, kelime grubu ve cümle gibi dil birimlerini bir araya getiren (bağlama edatları), yer, yön, şekil, tarz, zaman bakımından onları çekime sokan (çekim edatları) veya söz cümleler kuran (ünlem edatları) dil birimleridir. Başka bir deyişle, edatlar, ortaya çıkabilmeleri için bir başka varlığa veya eyleme gerek duyan bilgilerin adlarıdır. Bu yüzden tek başlarına kullanılamazlar. Bu bakımdan, edatlar birer bağlı birimdir, çünkü varlık + varlık veya varlık + eylem ilişkisinde ortaya çıkan 'bulunma, yön, sınır, benzerlik, neden, sonuç, vb.' gibi bilgilerimizin adları; ancak bağlı birimler olabilirler ve bu bilgilerin var oluşları, ancak varlık + varlık veya varlık + eylem ilişkisi ile gerçekleşebilir.[532] Kendisinden sonra gelen adlarla diğer kelimeler arasında sıfat ve zarf ilgisi kuran edatlar; asıllarına göre gerçek çekim edatları ve edat gibi kullanılan kelimeler, yapı ve menşe bakımından fiil ve isim menşeli olanlarla yabancı asıllı olanlar, kullanılışlarına göre öteki isimlerin yalın, zamirlerin ilgi ve yükleme hâlleri ile birleşen, yalın hâl ile birleşen, yönelme hâli ile birleşen, çıkma/ayrılma hâli ile birleşen edatlar, işlevlerine göre beraberlik ve vasıta bildiren, sebep veya amaç bildiren, benzerlik bildiren, başkalık ifade eden, tarz ve mukayese bildiren, miktar ve derece bildiren, yer ve yön bildiren ve aitlik ve bahis bildiren edatlar olmak üzere sınıflandırılabildikleri görülmektedir.[533]

1.3.6.1. Çekim Edatları

Edatlardan bazıları kendisinden önceki kelime veya kelime grubuna yalın hâlde bağlanır. Bunlardan bazıları şunlardır:

---

[530] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s.51.
[531] Alkaya, Ercan (2007) **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar**, Manas Yay., Elazığ, s. 27-28.
[532] Karaağaç, Günay (2009) "Edat Üzerine Düşünceler", **Gazi Türkiyat**, S. 5, s. 158.
[533] Oruç Aslan, Birsel (2011) "Türkiye Türkçesinde Kullanılan Çekim Edatları Üzerinde Görüş Farklılıklarından Kaynaklanan Problemler", **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı-II**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 535.

bilen: Gabain'in, "beraber, birlikte" anlamına gelen bu edatın gelişimini bilen< birlen <bir-le-n şeklinde açıkladığı bilgisini veren Hacıeminoğlu, bunun tatmin edici bir açıklama olamayacağını; zira birle'yi bir-i-l-e şeklinde zarf-fiil olarak kabul etmesine rağmen birlen'i ondan farklı görmekle tezata düştüğünü belirtir ve kelimenin sonundaki n'yi bir türeme ses veya ikinci bir vasıta hâli eki kabul etmenin daha uygun olacağını ifade eder. Ayrıca bu edatın Kıpçak ve Çağatay Türkçesi dönemi eserlerinde vasıta hâli vazifesiyle isim ve zamirlerle kullanıldığı bilgilerini verir.[534] Metnimizde de bu edatın yalın haldeki isimlerle bilhassa iyelik eki almış adlarla kullanıldığı görülmektedir:

bedā iyledim Tan͡grı ismi *bilen*/ki bir nükte kim naẓm resmi *bilen* 8/12, ki düşmen *bilen* boldılar rū-be-rū 57/3, didi nė ṭarīḳa *bilen* kėldin͡giz 113/10.

birle: Eski Türkçe, Karahanlı, Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi sahalarında çok sık kullanılan bir çekim ve bağlama edatı olduğu bilgisi bulunan bu edatın yapısı hakkında Gabain bir-i-l-e şeklinde bir zarf-fiil olduğu, Gabain'in görüşüne kısmen katılan Brockelmann bu edatın fiil menşeli olduğu ve ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği, Radloff bir-le şeklinde izah edilmesinin uygun olduğu, Arat, W. Bang, Mansuroğlu ve Ergin ise bir-(i)le şeklinde açıklamanın daha doğru olduğu görüşündedirler.[535] Gronbech ise bu edatın "teg, üçün, üze" ile birlikte Türkçenin en eski son çekim edatlarından birini meydana getirdiğini, Eski Türkçe döneminde araç durumu işlevinde kullanıldığını, bu edatın sayı adı olan 'bir' ve +lA enklitiğinin birleşmesiyle teşekkül ettiğini belirtmiştir.[536] Metnimizde bu edatın Türkçenin tarihî dönemlerinde olduğu gibi isimlerin yalın hâl, zamirlerin ise ilgi hâli almış şekilde ve birlikte, nedeni ve vasıtası anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir:

be-ḥaḳ-ı ḫudā-yā ḳalem birle levḥ/yine ʿarş-ı kürsī ṣafı birle nūḥ 160/15, kirdi ḳapuġdın selām iylep kişi/ irdi mėnin͡g birle berāber yaşı 162/15, uşbu ümīd birle ḳılıp mėn tamam/ barça muḥib-lerġa faḳīrdin selam 163/16.

birlen: Bu edatla ilgili olarak "birle" edatı gibi birliktelik işleviyle kullanıldığı, kullanım sıklığının ona göre daha dar olduğu ve sonundaki -n sesinin bir vasıta hâli veya fonksiyonu tespit edilemeyen bir türeme ses olabileceği bilgileri yer almaktadır.[537] Mustafa Öner'le Kotwicz edatın sonundaki -n sesinin vasıta hâli eki olabileceğini belirtirken N. Poppe, M. Räsänen ve H. Mirzezade kelimeyi bir+le-n şeklinde tahlil

[534] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 21-22.
[535] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 22.
[536] Şirin, Hatice (2015) **age.**, s. 88.
[537] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 26-27.

etmiş ve sondaki -n sesinin zarf-fiil eki olduğunu belirtmişlerdir. A. N. Kononav da bir+le+n şeklinde tahlil etmiş; ancak +le ve +n ekinin ne tür bir ek olduğu konusuna değinmemiştir. Metnimizde bu edatın vasıta göreviyle "birlikte" anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir:

ki sulṭān birlen ḳılur miz uruş/bu törtini öltür nėdür şük turuş 156/3, faḳa yafrağın setr ʿavret kılıp/ biri birisi birlen körüşti kėlip 105/22.

dėk: Gabain, bu edatın Eski Türkçe döneminde "gibi" anlamıyla kullanılan ve eşitlik, gibilik bildirme fonksiyonuna sahip bir son çekim edatı olduğunu belirtir. Hacıeminoğlu bu edatın te- fiiliyle -g yapım ekinden teşekkül ettiği bilgisini verir.[538] Eski Türkçe devresinden itibaren Türkçenin tüm lehçelerinde tespit edilen bu edatın farklı sahalarda, farklı şekilde bir gelişim seyri izlediği, Çağatay Türkçesi metinlerinde dik/ dek/ dağ/ day/ dey/ tek/ tey şekillerinin yan yana görüldüğü ve yalın hâl ile "gibi"anlamıyla kullanılan bir benzetme edatı olduğu ifade edilmektedir.[539] y'li şekillerinin Kıpçak Türkçesi döneminden itibaren ortaya çıktığı anlaşılan bu edatın metnimizde de bu benzetme işleviyle sıfat ve zarf göreviyle kullanıldığı görülmektedir:

ḳazan ḳaynaġan *dėk* ki cūş iyledi 18/10, bolup her bir islāmī mest tive dėk/ẖıṭaylar bolup ehrimen dive dėk 16/14, saman dėk sarġarıp ḳalduḳ veyā tofraḳ ṣıfat tozup/Ki bizni savrurġa ẖuyza ẖūy ẖūy-lar ḳıvan boldı 23/16, ḳarındaşım ġamı ḳıldı elif dėk ḳāmetim-ni dāl 76/1.

ḳarap: Hacıeminoğlu, bu edatla ilgili bilgilerin Brockelman'ın 1954'te Leiden'de yayımladığı "Osttürkische Grammatik der Islamischen Literatur-Sprachen Mittelasiens" ile Gabain'in Leibzig'de 1945 yılında yayımladığı "Özbekische Grammatik"te yer aldığı, bu edatı DLT'deki ḳaru ile bugünkü ḳarşı< ḳarşu şeklinde görülen edatla aynı kökene bağlamanın mümkün olduğunu, edatın sonunda yer alan -p'nin de zarf-fiil eki gibi durduğunu belirtmiştir.[540] Hazirgi Özbek Edebiy Tili adlı eserde 'göre' edatıyla aynı anlamı karşılamak için kullanılan bir kömekçi olduğu ve Türkçenin bu lehçesinde "ḳarap" şeklinde kullanımının görüldüğü bilgisi yer almaktadır.[541] Metnimizde de "cihet, taraf, -e doğru" anlamıyla kullanıldığı tespit edilmiştir: ki āẖir bu tunkanī boldı ẖarāb/firār iyledi ço͡ng kürege ḳarap 161/15, ẖıṭay leşkeri kėltüralmay ki tāb/ yine ḳaçtı küffār küreġe ḳarap 109/18.

538Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s 296.
539 Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 35.
540 Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 52.
541 Usmanova, M.-Azlarov, E.-Şeripov, Ğ. (1981) **Özbek Tili**, Taşkent,s. 134.

kėyin: "Kuzey Grubu Türk Lehçeleri" adlı çalışmasında Alkaya bu edatın yapısıyla ilgili olarak Türkologlardan şu bilgileri aktarmaktadır: "Oruzbayeva bu edatın ked "art, arka taraf" kelimesine eski vasıta hâl eki +in getirilerek oluştuğunu söyler. Ayrıca bu edatın en eski şeklinin kedin> kezin> kesin> keyin> kiyin şeklinde bir gelişim ve değişim göstererek kiyin şeklini aldığını belirtmiştir. Mustafa Öner de Oruzbayeva ile aynı görüştedir. Clauson ise bu edatın ke "son, sonra" kelimesine eski çıkma hâl eki +din gelerek oluştuğunu belirtmektedir. Zeynep Korkmaz da kidin kelimesindeki +din ekini eski bir yer-yön gösterme eki olarak kabul eder; ama kök ki'nin ne olduğunu açıklayamaz. Dipnotta da "kidin ad ve yer zarfında ayrılma hâli eki bulan görüşler olduğu gibi < kid-din/ki-din şeklinde çözmek isteyenler de vardır." der. J. Eckmann da keyin kelimesinin kökünü Uygurca kid "son" olarak gösterir. Necmettin Hacıeminoğlu kidin kelimesindeki ki- kökünün muhtemelen bir fiil kökü olduğunu ve kidin'in kid "son, arka, arkada" kelimesine -n vasıta hâl eki gelerek oluştuğunu kaydeder."[542] Eski Türkçede ayrılma/çıkma hâli ekinden sonra, Karahanlı Türkçesinde bulunma ve ayrılma/çıkma hâl ekinden sonra, Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesinden sonra ise ayrılma/çıkma hâl ekinden sonra "-den sonra, -den öte, arkada, öte tarafta" anlamlarıyla zaman ve sıralama görevleriyle kullanıldığı görülmüştür. Metnimizde bu anlam ve görevleriyle kullanıldığı cümleye zaman anlamı kattığı tespit edilmiştir:

ki andın kėyin ötti dip nėçe ḫān/ beḳā sarıġa barça bolmış revān 8/ 16, ki andın kėyin ḳalmaġay ḫūn ṭaleb/ ki tarḳaştı-lar bu ṣıfat sözni dip 61/8.

kibi: Bu edatın "kalıp, misal, örnek, benzer, öğür" anlamına gelen kip kelimesiyle iyelik eki olan +i'nin birleşip kaynaşmasıyla oluştuğu, çekim edatı olarak Orta Türkçe döneminden itibaren kullanılmaya başlandığı, Karahanlı ve Harezm sahalarında az kullanıldığı; ancak Kıpçak ve Çağatay Türkçesi alanında bolca kullanıldığı bilgileri yer almaktadır. Genellikle isimlerin ve zamirlerin yalın, bazen de zamirlerin ilgi hâli almış şekilleriyle benzetme işleviyle kullanıldığı belirtilmektedir.[543] Daha sonraki dönemlerde "kibik", "kimi", "kimin", "bigi" ve "bigin"[544] örneklerinin ortaya çıktığı bu edatın metnimizde benzetme işleviyle kulllanıldığı tespit edilmiştir:

---

[542] Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s 296.
[543] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 55-56.
[544] Tiken, Kamil (2004) **Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf fiiller**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 16.

birini ḳılıp gül kibi tāze rūy 3/21, bukün irte başın͡gġa kèlse ʿadū/ḳılur siz körüp iṭ kibi hūy hū 114/ 2, ḥalī uşbu vaḳtıda bī-ser imiş/ġarīb ḳuş kibi cümle bī-fer imiş 118/10), vird-i aḥmer kibi irdim ki ṣād/ḳolda ḳalem nezdime irdi midād 162/13, ḳanat-sız ḳuş kibi boldum nèçük fervār italgay mèn 124/ 18.

özge: Harezm Türkçesi döneminden itibaren metinlerde tesadüf edildiği bilgisi verilen bu edatın kendisinden önceki Eski Türkçe ile Karahanlı Türkçesi dönemleri metinlerindeki adın, ön͡g edatlarının muadili oldukları ve özellikle Kıpçak, Çağatay, Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde geniş bir kullanım alanına sahip olduğu belirtilmektedir.[545] Sınırlama ve bağlama göreviyle kullanılan bu edatın yapısıyla ilgili olarak Hacıeminoğlu, özik- (öz+i-k > öz+i-k-e > özge) "benlik iddiasında bulunmak, kendisini benzerlerinden farklı görmek" fiilinden yapılmış olduğunu, Oruzbayeva ise öz kelimesi ile yönelme hâl ekinin birleşmesinden meydana geldiğini belirtmiştir.[546]

ki cangcun-dın özge uluġ-larnı tīz 31/11, sūd ḳılmas elbette helāk bolur ay aḫunum mundın özgesini özleri bilsün-ler didi 137/6-7.

sarı: Suzan Duran, sarı'nın Eski Uygur Türkçesi metinlerinden itibaren görülen bir çekim edatı olan sın͡garu kelimesindeki "cihet, taraf, -e doğru" anlamındaki sın͡gar kelimesinin iyelik eki almış şeklinin arada bir ses grubu düşmesi neticesinde teşekkül eden bir edat olduğunu ileri sürmüştür.[547] Eski Türkçe döneminde mekân zarfı olarak Harezm, Çağatay ve Batı Türkçesi metinlerinde yaygın olarak zaman ve yönelme göreviyle kullanıldığı belirtilmiştir.[548] Metnimizde de Türkçenin daha önceki metinlerinde geçen "-e doğru" anlamıyla kullanıldığı belirtilmektedir.

aḥmed ḫān ḫocam birle ḳāḍī gilān/tunkan mescidi sarı boldı revān 154/11, bahāne ḳılıp ḳaçtı bu törti tīz/şehr sarıġa tīz ḳıldı gürīz 156/5, ölüp ölgüni iki yüz bèş lama/Küre sarı ḳaçtı tamām rū-siyā 115/11.

ṣıfat: Arapça bir kelime olan "ṣıfat", Kıpçak, Çağatay ve Osmanlı Türkçesi döneminde çekim edatı olarak kullanılmış ve cümlede benzetme ilgisi kurmuştur. Metnimizde bu edat benzetme anlamı, sıfat ve zarf göreviyle karşımıza çıkar: tofraḳ ṣıfat tozup 23/16, tekellüm zamānıda sözlüg irür/Yüzi gül ṣıfat āhū közlüg irür 87/14, işitti laʿīn boldı mecnūn ṣıfat/bu ġamdın bolup ḳāmeti nūn ṣıfat 114/10.

---

[545] Hacıeminoğlu, Necmetttin (1992) **age.**, s. 73-75.
[546] Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s. 523.
[547] Duran, Suzan (1988) "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözler", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1956**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 63.
[548] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 78-80.

Metnimizde yine yukarıda Arapça bir kelime olduğu belirtilen “ṣıfat” kelimesinin üzerine Türkçe sıfat türetme eki +lıġ’ın getirilmesiyle oluşturulan ve Karaçay-Balkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesi gibi Kıpçak Türk lehçelerinde kullanıldığı bilgisi verilen “ṣıfatlıġ” diye bir çekim edatı daha görülmektedir: yıġıldı ḫalāyıḳ mun͡ga fevc fevc/ki deryā ṣıfat-lig bolup mevc mevc 83/19, cihān içre yoḳ biz ṣıfat-lig dilīr/Ki endīşemiz yoḳ eger kėlse şīr 113/15.

son͡g: Aslında bir zaman ve mekân zarfı iken Eski Türkçe, Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi sahalarında çıkma/ayrılma hâli eki almış kelimelerden sonra zaman ve sıralama göreviyle “-den itibaren, -den sonra” anlamlarıyla kullanılan bir çekim edatı olarak ortaya çıktığı bilgisi yer almaktadır.[549] Metnimizde de yukarıda belirtilen anlam ve görevleriyle kullanıldığı tespit edilmiştir: zehr içkendin son͡g tiryak 137/4, her ḳaysı sipāhlarnı birer manṣıb-ka muḳarrer ḳıldı andın son͡g sulṭān aʿlā ḫān leşker-i enbūh birle şehr ṭarafıga yüzlendi 138/10-11.

üçün: “hakkında, hususunda, yüzünden, maksadıyla” anlamına gelen ve cümlede kendisinden önce gelen kelimelerle kelime grubu kurarak onlara neden ve amaç ilgisi katan bu edatın kökeni hakkında değişik görüşler bulunmaktadır. A. von Gabain bu edatın uç “nihayet, son” isiminden türeme, “hedef almak” anlamına gelen uçu- fiiliyle -n zarf-fiil ekinden teşekkül ettiğini belirtmiştir. Z. Korkmaz ise kelimenin kökünün Gabain’in de belirttiği gibi “uç” isim kökü; ancak bu kelimenin anlamının “sebep” olduğunu, +ı’nın iyelik, +n’nin ise vasıta hâli olduğunu belirtmiştir.[550]Eski Türkçe, Karahanlı, Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi gibi Türkçenin her saha ve döneminde tespit edilen bir çekim edatı olduğu ifade edilmektedir.[551] Metnimizde ise “amaç, neden ve uğruna” anlamlarıyla kullanıldığı tespit edilmiştir:

dili rust üçün tuttı ḫalḳ anı dost 59/20, körünmek üçün kėldi sulṭānıġa/ kėlip tüşti tīz ḫāne-i mihmānġa 153/2, tamāmı uluġ-lar mübārek oḳup/şehīdler üçün hem tebārek oḳup 122/2, ki cangcun didi nė üçün ḳaştın͡gız/nėdin yıġlaban yėrge yaş saçtın͡gız 115/13, nė üçün vefā ḳılmas sizler didi çang da loya çıḳtı ve aydı kim ay bahādır 132/15.

üze: Metnimizde “uğrunda, yolunda” anlamlarına gelen bu çekim edatının üze “üst, üstte” kelimesinden geldiği belirtilmektedir.[552]

---

[549] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 82-84.
[550] Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s. 371-372.
[551] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 98-103.
[552] Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s. 680.

ki taḫt-ı ʿadālet-de iylep muḳīm/serīr-i şecāʼat üze müstaḳīm 15/4, gurustān ara tigürüp naʿş-nı/ḳoyup yėr üze ol yıġaç raḫş-nı 90/16, yatıp yėr üze bu ṣıfat kāfirān/ser-i bī-tenān ü ten-i bī-serān 126/9.

üzre: Muharrem Ergin, bu çekim edatının “üze” edatının +re yer-yön gösterme hâli ekiyle genişletilmiş şekillerinden biri olduğunu ve vurgusuz olan orta hece ünlüsünün erimesiyle üzre şeklini aldığı bilgisini aktarır.[553] Atalay ise bu çekim edatının “üs” kelimesiyle +ra mekân edatından teşekkül ettiği bilgilerini verir.[554] Metnimizde bu çekim edatının amaç göreviyle kullanıldığı tespit edilmiştir.

müʾmin-ler cihād üzre istiḳāmet körgüzüp ẕikr … 69/10, bu sözlerni an͡glap tamām ġāzīler/tamāmı ġazāt üzre aṭlandı-lar 69/3.

yan͡glıġ: Eckmann bu edatın “hal, tavır” anlamına gelen yan͡g kelimesine + lıġ yapım ekinin gelmesiyle oluştuğunu, Yong-Song Li ise yan͡g kelimesinin kökeninin Çincedeki yang “biçim, şekil; örnek, numune” kelimesi olduğu bilgisini vermektedir.[555] Tek başına “gibi”, zamirlerle kullanımında ise “böyle, öyle” anlamı veren bu çekim edatının Eski Türkçeyle Karahanlı Türkçesi döneminde çok az, Karahanlı ve Çağatay Türkçesinde çok kullanılan bir edat olduğu ifade edilmektedir.[556] Metnimizde de bu edatın Türkçenin diğer dönemleri ile aynı anlam ve görevlerde kullanıldığı tespit edilmiştir:

bular raʿd yan͡glıġ ṣadālar çėkip 45/2, sürūr kėtti ḳanat sındı yolundı murġ yan͡glıġ bāl 73/3, ḫıred-mendlerdin bu yan͡glıġ maḳāl/ki mėn an͡glap irdim anı bī-melāl 8/13, bu yan͡glıġ didi rāvī nükte-dān/ bu sözlerni defterde ḳıldım beyān 10/19.

1.3.6.2. Sona Gelen Edatlar

“Sonuna geldikleri unsurları belirtmek, pekiştirmek, kuvvetlendirmek, dikkati onların üzerine çekmek amacıyla kullanılan edatlardır.“[557]

mu: Metnimizde, Yeni Uygur Türkçesinin en işlek sona gelen edatlardan olan -mu edatı kullanılmıştır. Bu edat daha çok pekiştirme görevindedir. Bağlandığı unsura “mu, da, dahi” anlamı katar: ki aṭ-mu devrildi yıḳıldı zemin 89/19, bu çenfen-mu hem

---

553 Ergin, Muharrem **age.**, s. 370.
554 Atalay, Besim (1941) **Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme**, Matbaai Ebüzziya, İstanbul, s. 331-332.
555 Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s. 692.
556 Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 109-110.
557 Doğan, Levent **age.**, s. 143.

tamlarını tėşip 123/21, bolun͡g tīz bu devlet-mü turmas müdām 162/8, ḫocam Niyāz Aḫun-mu yoldaş bolup 100/12, ḳılıp küfrī ehlini zemīn-din-mü fest 140/18.

hem: hem edatı kuvvetlendirme göreviyle kullanılmıştır: bular hem ken͡geş-ler ḳılıp barçası 11/12, Ḥākim Bik-mü hem çıḳtı tīz aldıġa 13/7, emīr hem cihādġa bėlin bağladı 15/14, anı ḳıl helāk birge ferzendni hem 25/8.

imes: Olumsuzluk ifade eden bağlama ve kuvvetlendirme edatıdır: ʿalī fażl-ı ẓāhir imes-dür nühüft 5/20, ki yaḫşı imes munı ḳılmaḳ tebā[ʿ] 64/8, didi kār-ı ḫayrdur imes kār-ı şer 155/22.

1.3.7. Bağlaç

"Kelimeleri, kelime gruplarını, eş görevli öğeleri veya cümleleri şekil ve mana bakımından birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç (bağlama edatları) denir."[558] Eski Türkçe döneminde az sayıda bağlaç bulunmasına rağmen bu dönemi takip eden daha sonraki dönemlerde bağlaçların sayılarında artış olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında Arapça ve Farsçadan alınan bağlaçların yanı sıra Türkçenin kendi iç dinamiklerinin de büyük etkisi olmuştur.

taḫı: Kül Tigin Yazıtı'nda takı şeklinde "ve, dahi, daha, da" anlamlarıyla geçen bu bağlacın hem anlam vurgulayıcı edat, hem de iki sözcük ya da söz öbeğini birbirine bağlayan bağlaç işleviyle kullanıldığı ifade edilmiştir. Bu bağlacın "iliştirmek, takmak" anlamındaki tak- fiiliyle zarf-fiil eki -ı'nın kalıplaşmasıyla teşekkül ettiği, sıralama edatı olarak cümleleri bağlamaya yaradığı, cümle başı ve kuvvetlendirme edatı olarak kullanıldığı belirtilmiştir.[559] Metnimizde "taḫı" kelimesi bağlama ve kuvvetlendirme bağlacı olarak kullanılır: bular hem cihāndın kėtip-dür taḫı 9/2, bu matem-mü boldı taḫı ber-ṭaraf 73/6, bular hem taḫı naʿre halar cėkip 75/17, bilür mėn taḫı ʿilm-i nā-renc-ni mėn 83/7.

ki/kim: Bu kelimelerden ki'nin Farsçada bağlama ve soru zamiri olarak kullanıldığı, kim bağlacının ise Eski Türkçenin Eski Uygur Türkçesi döneminden itibaren başlayarak Hint-İran dilleri etkisiyle Türkçenin her sahasında bağlaç ve bağlama zamiri olarak kullanıldığı ifade edilmiştir.[560] Bağlama ve kuvvetlendirme bağlacı olan bu kelimelerin mutlak ilgiyle yan cümleyi ana cümleye özne, nesne, dolaylı tümleç, yüklem olarak bağlamaya yaradığı gibi neden ve amaç ilgisiyle iki cümleyi

---

[558] Öztürk, Rıdvan (1994) **age.**, s. 113.
[559] Şirin, Hatice (2015) **age.**, s. 143.
[560] Tiken, Kamil **age.**, s. 83-89.

birbirine bağladığı görülmüştür: ki bir nükte kim naẓm resmi bilen 8/12, bu ol nāmedür kim be-nām ḫudā 18/18, başını tofraḳḳa urup zār zār yıġlap barçası aydı kim ay ser-dār 22/15, bik-ni şehrde ḳoyup idi kim siz şehrde turup leşker-i islām-nıng͡ 25/14.

1.3.7.1. Sıralama Bağlaçları

birlen: Edat göreviyle kullanılan birle kelimesinin +n vasıta hâl ekiyle[561] genişlemesiyle birlen şeklini aldığı, bazen de -r- düşmesiyle bilen şekline dönüştüğü bilgilerinin yer aldığı bu bağlaç, geniş bir kullanım alanına sahiptir. Metnimizde ise "ve, ile" anlamlarında sıralama ifadesiyle bağlaçlar oluşturduğu görülmektedir: ḳara ḳarġa birlen ḳara kirfeni 80/13.

hem: Bu bağlacın Farsça olduğu ve Karahanlı Türkçesinden itibaren geniş bir kullanım alanı bulduğu ile cümlede bağlama ve kuvvetlendirme görevlerinde kullanıldığı bilgileri mevcuttur.[562] Bu bağlacın "ve, de" anlamlarında sıralama ve "üstelik, ayrıca, hem de, hatta" anlamlarında üsteleme ifadesiyle cümleler arasında yan yana bağlantı kurduğu bilinir.[563] Metnimizde "ayrıca, buna karşın" amlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır: vefā izdiseng͡ hem beḳā izdime 28/6, oḳını yaġdurdı müselmān-lar hem mıltıḳ atıp 32/12, ki alġan kümüş-lerni hem yanduray 35/5, ki toḫta mamat hem muḥammed ṣūfī 51/4.

ve/vu/vü/u/ü: Arapça olan bu bağlacın Orta Türkçe devrinden itibaren Türk dilinin bütün sahalarında görülmeye başlandığı, bir taraftan İran edebiyatının etkisiyle, diğer taraftan ise manzum eserlerdeki vezin zorunluluğu dolayısıyla ve, vu, vü, u, ü olmak üzere çeşitli şekillerde kullanıldığı söylenmiştir. Bu şekillerden ve'nin cümleleri ya da herhangi iki kelimeyi bağlama göreviyle kullanıldığı, vu, vü, u, ü'nün ise karşıt veya birbirine bağlı sözleri bağlayarak bir çeşit terkiplerin teşkilinde tercih edildiği bildirilmektedir.[564] Metnimizde bu bağlacın eşgörevli kelimeleri, kelime gruplarını, öğeleri ve sıralı cümleleri birbirine bağladığı görülmüştür: baʿżı ḥāżır ve baʿżı ḫafī 54/1, munı kördi ve accıḳı kėldi tīz 59/1, solan ve şiberlerdin leşker alıp 67/22, sipā ve ḫocam-lar sėfilġa çıḳıp 73/9.

---

[561] Öner, Mustafa (1999) "Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi", **Türk Dili**, S. 565, s. 16.
[562] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 244.
[563] Tiken, Kamil **age.**, s. 73-75.
[564] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 201.

yana: “imdi, böylece, yine” anlamlarında Türkçenin her döneminde kullanılan bir cümle başı ve bağlama edatı olduğu ifade edilmiştir.[565] Metnimizde “ve” anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir: Muʿaẓẓam Ḫān ve yana özge sipāhlar maṣlaḥat ḳılaşıp 34/7, bik-ler ve yana özge ser-dārlar ürümçi manasġa 40/8.

1.3.7.2. Denkleştirme Bağlaçları

veya: Arapçadaki ve kelimesiyle Farsçadaki ya’nın birleşmesiyle şekillenmiş bir bağlaçtır. “yahut” anlamına gelen bu bağlacın Batı Türkçesinde çok az kullanıldığı belirtilmiştir. Karşılaştırılan unsurlardan birini denkleştirme suretiyle diğerinin yerine koyduğu söylenmiştir.[566] Metnimizde “yahut” anlamıyla, seçmeli olma ifadesiyle cümleler arasında yan yana bağlantı kurduğu belirlenmiştir: yaman beyt-ni tafsa veyā nā-fesend 8/5, veyā tüşti bolġay neyistānġa ot 16/16, saman dėk sarġarıp ḳalduḳ veyā tofraḳ ṣıfat tozup 23/16.

1.3.7.3. Karşılaştırma Bağlaçları

hem … hem: Karşılaştırma unsurlarının tamamını kapsayan bir karşılaştırma-denkleştirme bağlacı olduğu ifade edilmektedir.[567] İstisnasız bırakma ifadesiyle kelimeler, kelime grupları, öğeler ve cümleleri bağladığı ve cümleye “ile, ve” anlamı kattığı gözlenmiştir: aḳıp ḳanı hem ağzı hem burnıdın 18/5.

ne… ne: Karşılaştırma unsurlarından hiçbirini kapsamına almayan bir karşılaştırma-dekleştirme bağlacı olduğu ifade edilmiştir. Metnimizde aynı görev ve anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir: nė ėn͡g[i]limde ton bar nė ilgimde ẕer 6/13, reʿāyā nė ḳaldı nė ṣāḥib-serīr 11/18.

1.3.7.4. Cümle Başı Bağlaçları

bes: Aslı Farsça olan bu bağlacın “böylece, nihayet, ondan sonra” anlamlarıyla Harezm, Çağatay ve Anadolu sahası metinlerinde kullanıldığı bilgisi yer almaktadır.[568] Metnimizde de bu anlam ve görevde kullanılmıştır: bes yėn͡gi cangcun-nın͡g ḥükm birle köhne Cangcun-nı yaʿni çang cangcun-nı baş ḳılıp neççend manṣıb-dārlar birle çıḳarıp bėrmek boldı 132/1-2-3

565 Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 211.
566 Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 207.
567 Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 261.
568 Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 127.

bolġay ki: “ola ki” anlamında kullanılan cümle başı edatıdır.[569] Metnimizde bu bağlacın “belki, ihtimalle” anlamıyla kullanıldığı tespit edilmiştir: ḫaber boldı tīz küfrī ser-dārıġa/nė ser-dār bolġay ki murdārıġa, tutung sāḳıyā nāẓımī-ġa ḳadeḥ/içip mey-ni bolġay ki andaġ ferah 149/19.

eger: Aslı Farsça olan bu bağlacın ilk defa İslamiyetin kabulünden sonra yazılan Türkçe metinlerde görüldüğü, cümleye “şayet, isterse, gerçi, her ne kadar” anlamı kattığı cümle başı bağlaçlarından biri olduğu ve şart anlamlı yan cümleler oluşturduğu ifade edilmiştir.[570] Metnimizde bu anlam ve görevlerde kullanıldığı belirlenmiştir: didi şāh eger kėlse ḳılġum cihād 109/3, ki endīşemiz yoḳ eger kėlse şīr 113/15, eger bendege bolmasa fażl Ḥaḳ 119/19, eger bolsa bu ḳul-ġa fażl aḥad 10/8.

çün: “çünkü, zira, mademki, ne zamanki” anlamındaki bu bağlacın aslı Farsça olup Harezm, Kıpçak, Çağatay ve Anadolu sahası metinlerinde yaygın olarak kullanılmış bir cümle başı edatı olduğu bilgisi verilmektedir.[571] Bu bağlacın metnimizde “çünkü, zira, vakta ki, -dığı zaman” anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir: ḫıṭay-lar atıştı tümen fo ü tīr/ki islāmī-ler çün bolup nerre-şīr 44/10, Kirip ordaġa yıġlaşıp zār zār/Töküp yaşnı çün ebr-i nev-bahār ḳızıl 12/9.

çünki: Aslı Farsça olan bu bağlacın çün ve ki kelimelerinin birleşmesiyle oluştuğu, “zira, madem ki” anlamına geldiği, cümlelerin başında veya ortasında yer alabildiği ile Çağatay ve Batı Türkçesinde yaygın olarak kullanıldığı bilgisi mevcuttur.[572] çünki didim uşbu tamām yaḫşı tüş 166/3.

belki: Hiçbir ses değişikliğine uğramadan Kıpçak, Çağatay ve Anadolu sahasında “sanki, âdetâ, muhtemelen, kim bilir” anlamlarında kullanıldığı, bu bağlacın aslını teşkil eden “bel” kelimesine ise Harezm Türkçesinde tesadüf edildiği ifade edilmiştir.[573] İncelemeye esas alınan bu metinde de aynı anlam ve görevleriyle kullanıldığı tespit edilmiştir: nė gūgū digey belki hū hū digey 10/1, bularnı ḳılıp belki ṣandel nişīn 40/4, nė ferzendi kim belki dil-bend idi 74/12, ferāġat bile belki rāḥat bile 78/12.

līk: Aslı Farsça olan bu bağlacın karşıt anlamlı iki cümleyi birbirine bağladığı, Çağatay ve Anadolu sahası metinlerinde bolca kullanıldığı belirtilmiştir.[574] Metnimizde

---

[569] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 187.
[570] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 142.
[571] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 133.
[572] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 136.
[573] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 124.
[574] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 175-176.

bu bağlacın "ama", fakat" anlamlarıyla karşıt anlamlı cümleleri birbirine bağladığı görülmüştür: līk raʾūf-dur ki ẖudāvend özi 163/18.

meger: meğer kelimesinin "eger" bağlacı ile olumsuz fiil çekiminde kullanılan "me" edatının teşkil ettiği bir birleşik olduğu, meğer ki ifadesinin ise bu birleşiğin ki ile pekiştirilmiş birleşik şekli olduğu belirtilmiştir.[575] Metnimizde şu örneklerde geçmektedir: aʿlā ẖān-nın͡g manṣıbı-nı ʿināyet ḳılsunlar meger andaġ ḳılmasalar yurt ḳoldın 136/21, Didi şāh eger kėlse ḳılġum cihād/meger kėlmese ol fehüveʾl-murād 109/3, tamām kişi-sini ibargil an͡ga/meger bėrmesen͡g cānġa ḳılġay cefa 36/9.

1.3.8. Ünlem

Konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan kelime veya kelimelere ünlem denir.[576] Ünlemlerin bir kısmı tek başlarına bir anlam ifade etmez.

ā: Seslenme veya kuvvetlendirme işlevlerine sahip bir ünlemdir. Orta Türkçe döneminde "ay" ve Eski Türkiye Türkçesi döneminde ise "iy" ve "i" şekilleri mevcuttur.[577] Metnimizde seslenme ve kuvvetlendirme amacıyla kullanılmıştır: ẖabībā dimen͡gler bu sulṭānġa laʿn/ tilin͡g-ler yıġın͡g-lar ki ḳılmay ki ṭaʿn 60/1.

āferin: Farsça olan bu ünlem, beğenme, takdir ifade eden bir bağlaçtır. Metnimizde de bu anlamıyla kullanılmıştır: barçaları emīrnin͡g fehm idrākıġa taḥsīn ü āferīn ḳıldı-lar 39/4.

āh: Eski Türkçe, Harezm ve Çağatay Türkçesinde üzüntü ve acıma duyguları ifade eden bir ünlem olarak kullanıldığı ifade edilmiştir.[578] Metnimizde de acıma ve üzüntü anlamıyla kullanıldığı tespit edilmiştir: didi ḥāşe ẖān āh dost āh dōst 28/14, ki ʿabdresul bik urup saẖt-ı āh 51/9.

āyā: Ey, seslenme ünlemi ile adların sonuna eklenerek kullanılan aynı anlamdaki "-â" hitap ünleminin pekiştirilmesiyle oluşmuş bir ünlemdir.[579] Metnimizde seslenme ünlemi olarak karşımıza çıkmaktadır: āyā ʿandelib naġme-sāz ḳıl 10/18, āyā tuḳang bik saʿādet şiʿār 19/2.

---

[575] Tiken, Kamil **age.**, s. 90-91.
[576] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 157.
[577] Akkuş, Muzaffer (2004) "a/e Seslenme Edatının İşlevleri Üzerine Bir Araştırma Eki", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-I 20-26 Eylül 2004,** Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 109-110.
[578] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 294.
[579] Tiken, Kamil **age.**, s. 118.

dirīġ~dirīġā: Aslı Farşça olan bu ünlem üzüntü ifade eden bir ünlemdir. Karahanlı Türkçesi döneminden itibaren Türkçenin her sahasında kullanıldığı bildirilmektedir.[580] Metnimizde de teessüf ve acıma bildirmek için kullanıldığı görülmektedir: "yazık, eyvah": dirīġā dirīġā dirīġā dirīġ 90/10, dirīġā dirīġā ṣafā ḳalmadı 139/19.

kāşki: Farsça asıllı olup "keşke" anlamında temenni ve pişmanlık ifade eden bir ünlemdir: sėn ölgünce mėn çün ölüp kāşki/bu ḳatıġ elem körmesem kāşki 63/15.

vāh: Arapça asıllı olmakla birlikte Türkçeye Farsçadan geçtiğiyle acı ve üzüntü ifade etmede kullanıldığı belirtilmektedir[581]: başını salıp āh vāh iyledi 29/16, ki zerrāḳ körüşti çėkip āh vāh 80/12.

yā: Farsça bir ünlem olup seslenme ifade etmede kullanılmıştır: Emīr āh urdı didi yā raʾūf 57/19, ki ġonce lebim bülbüli yā emīr 63/10.

zinhār: Farsça bir ünlem olup "sakın, aman ha" anlamlarında uyarı ifade etmek için kullanılmıştır: vefā zinhār kim bir zerre-i çaġlıġ iʿtimād ėtme 92/8.

1.3.9. Fiil

Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen kelime.[582] Karaağaç; varlıktaki değişim olarak tanımladığı fiiller için onlar olmadan hiçbir varlığın olamayacağını, varlıktaki değişim sürecinin ise zaman olduğunu ifade eder.[583]

1.3.9.1. Fiil Çekim Ekleri

Fiil kök ve tabanlarına gelerek onları bir kip veya kişiye bağlayan eklere fiil çekim ekleri denir.

1.3.9.1.1. Şahıs Ekleri

"Çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan şahsı ifade eden eklere şahıs eki denir."[584] Türkçede çekimli fiillerdeki öznenin şahsını belirtmeye yarayan şahıs ekleri, şahıs zamiri kökenli, iyelik kökenli ve emir kökenli şahıs ekleri olmak üzere üç tiptedir.

---

[580] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 297.
[581] Tiken, Kamil **age.**, s. 130.
[582] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 61.
[583] Karaağaç, Günay (2013) **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 389.
[584] Ergin, Muharrem **age.**, s.282-283.

1.3.9.1.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

"Zamirlerin ekleşmesiyle oluşmuş şahıs ekleridir."[585] Şimdiki zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman ve istek çekimleriyle rivayet birleşik çekimlerinde kullanılan bu tip şahıs ekleri Çağatay Türkçesinde en yaygın kullanılan şahıs ekleridir.

Teklik I. Şahıs: mėn	Çokluk I. Şahıs: miz
Teklik II. Şahıs: sėn	Çokluk II. Şahıs: siz
Teklik III. Şahıs: -	Çokluk III. Şahıs: -lAr

1.3.9.1.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

İyelik kökenli şahıs ekleri; görülen geçmiş zaman, şart ve gereklilik çekimleriyle fiillerin hikâye ve şartlı birleşik çekimlerinde kullanılıyor olup iyelik eklerinden türemiş şahıs ekleridir. Çağatay Türkçesinde III. şahısta çokluk eki olarak -ş ekinden de faydalanıldığı görülür.

Teklik I. Şahıs: + (I4) m	Çokluk I. Şahıs: + k /+ ḳ
Teklik II. Şahıs: + (I4) n͡g	Çokluk II. Şahıs: + (I4)n͡glar/+ n͡giz
Teklik III. Şahıs: -	Çokluk III. Şahıs: + lAr/+ ş

1.3.9.1.1.3. Emir Kökenli Şahıs Ekleri

"Emir ve istek çekiminde kullanılan ekler hem şahıs hem de şekil ifade eder. Emir eklerinin her şahısta ayrı bir şekli vardır."[586]

Teklik I. Şahıs: - (A) y~ -(a)yIn	Çokluk I. Şahıs: - alın
Teklik II. Şahıs: - ~ -Gil ~ -ġıl ~ -(I4)n͡g	Çokluk II. Şahıs: - (I4)n͡glar/ n͡g
Teklik III. Şahıs: -sUn	Çokluk III. Şahıs: -sUnlar

1.3.9.1.2. Fiil Çekimi

"Fiil çekimi, cümlede yüklem görevinde bulunan fiillerin zaman, şahıs, teklik ve çokluk kavramı veren eklerle girdiği şekildir."[587] Eckmann, Çağatay Türkçesindeki fiil işletmesinin veya fiil çekiminin, olumlu veya olumsuz fiil tabanlarının teklik veya çokluk şahıs, şekil, zaman, partisip ve gerundium gibi değişik çekimlerinden oluştuğu bilgisini verir. Ayrıca Türkçenin bu sahasında olumsuz gövdenin doğrudan olumlu kök

---

[585] Buran, Ahmet (1999) "Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni", **3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 209.
[586] Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan (2014) **Çağdaş Türk Yazı Dilleri 2**, Akçağ Yay., Ankara, s. 109.
[587] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 62.

veya gövdeye getirilmesiyle teşkil edildiğini, şahıs ekleri vasıtasıyla gramatik şahıs ifade eden fiil şekillerinin ise çekimli fiiller olarak adlandırıldığını söylenmektedir. [588]

1.3.9.1.2.1. Bildirme (Haber) Kipleri

Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki yapılışını; geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zamanda olmak üzere belli bir zaman kavramı içerisinde veren eklerdir.[589] Ortaya çıkmış veya çıkacak olan hareketi karşılayan kipler olan bildirme kipleri şunlardır:

1.3.9.1.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman: -DI4

Fiilin karşıladığı hareketin geçmişte kişinin görgüsü ve bilgisi altında olup bittiğini anlatan zamandır.[590] A. von Gabain, Talat Tekin, Şinasi Tekin ve Muharrem Ergin gibi gibi Türkologlar görülen geçmiş zaman ekinin kökeninin fiilden isim yapma eki -t ile teklik III. şahıs iyelik eki +I'nın birleşmesinden meydana geldiğini söylemektedir. W. Bang ise ekin yapısında et- ve at- fiillerinin (bardı< bar-adı< bar-at-ı "gitti) olduğu görüşündedir. S. E. Malov, -tI'nın eski bir zarf-fiil olduğu fikrindedir. N. Kononov ise -dI'nın eski bir iyelik eki olduğu (+sI) ve Yakutçadaki iti, itin "bu, şu" işaret zamirinden geldiğini ileri sürmüştür.[591] Görülen geçmiş zaman ekinin tarihî gelişimi ise şöyledir:

Türk-Runik harfli metinlerde tüm ünlülerden ve /l/, /n/, /r/ ünsüzleri dışındaki tüm ünsüzlerden sonra belirli geçmiş zaman eki /d/'li; /l/, /n/, /r/ ünsüzlerinden sonra ise /t/'lidir. Geçmişte başlamış ve bitmiş bir hareketi belirtmek için kullanılan bu geçmiş zaman şekline Tekin, kesin geçmiş zaman demiş ve özne tarafından işlenen ya da ona tanık olunan zamanı anlattığını ifade etmiştir. Köktürk Türkçesinde kesin geçmiş zaman ekinin -D olduğunu, çekiminin ise tekil şahıslar için -DXm, -DXŋ/-DXg, -DI; çoğul şahıslarlar için -DXmXz, -DXŋXz/-DXgXz, -DI şeklinde yapıldığını belirtmiştir.[592] Eski Uygur Türkçesi döneminde de kullanılan bu görülen geçmiş zaman ekinin ünsüz uyumuna uymadığı, n ağzında ekin ünlüsünün genişleyerek a/e olabildiği[593], ayrıca

---

588 Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 107.
589 Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 25.
590 Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 74.
591 Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 320.
592 Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 182-185.
593 Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 319-320.

Köktürk Türkçesinde bulunmayan -yuk/-yük şeklinde yeni bir görülen geçmiş zaman eki şeklinin var olduğu belirtilmektedir.

Karahanlı Türkçesi döneminde görülen geçmiş zaman ekinin ünsüz uyumuna büyük ölçüde girdiği, ünlü uyumunun ise I. ve II. teklik şahıslarda tam olmasına rağmen III. şahıslarda eklerin daima düz olması sebebiyle tam olmadığı ve ilk defa bu dönemde I. çokluk şahsın çekiminin iyelik kökenli şahıs ekleriyle de yapılmaya başlandığı; ancak alternanslı kullanımların sürdüğü ifade edilmektedir.[594] Harezm Türkçesinde görülen geçmiş zaman ekinin düzlük-yuvarlaklık uyumuna -dudak ünsüzlerinin etkisiyle- ve ünsüz uyumuna her zaman uymadığı, I. çokluk şahsın çekiminde ise zamir kökenli şahıs eklerinin kullanımının azalmasıyla birlikte alternanslı kullanımların devam ettiği bilgileri yer almaktadır.[595] Görülen geçmiş zaman ekinin, Kıpçak Türkçesi eserlerinde de Harezm Türkçesinde olduğu gibi dudak ünsüzlerinin etkisiyle ünsüz ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymadığı ve I. çokluk şahsın çekiminde zamir kökenli şahıs eklerinin kullanımının azalmasıyla birlikte alternanslı kullanımların devam ettiği, ayrıca iyelik eki menşeli şahıs eklerinin yanı sıra şahıs zamirleriyle de çekimli şekillerinin ortaya çıktığı ve bu özelliğin analoji (benzeşme) yoluyla izah edilebileceği belirtilmektedir.[596]

Çağatay Türkçesinde tonlu ünsüzlerden sonra -d, tonsuz ünsüzlerden sonra ise -t olduğu ifade edilmektedir.[597] Ancak bu kural ile düzlük-yuvarlaklık uyumu tam değildir. Metnimizde görülen geçmiş zaman eki -dI/-tI, -du/-tU ekleri ile ifade edilir. İyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenen geçmiş zamanın bu şekli için Özbek Türkçesinde "Anık Ötgen Zaman" ifadesi kullanılmakta olup geçmişte meydana gelmiş ve artık tekrar edilmeyen hareketleri bildirmeye yaradığı bilgisi yer almaktadır.[598] Yuvarlak ünlülü fiillerden sonra I. ve II. teklik/çokluk şahıslarda -genellikle- yuvarlak ünlülü şekliyle kullanılırken, III. teklik ve çokluk şahıslarda ek düz-dar ünlülü, I. çokluk şahıs eki ise daima yuvarlak-dar ünlülü olarak kullanılır. III. çokluk şahısta +lAr ekinin yanında çoğunlukla, fiile -ş ekinin eklenmesiyle çokluk ifadesi kazandırılmaktadır:

I. teklik şahıs: an͡gladım 82/15, aldım 165/2, öldim 105/9, bėrdim 61/19, didim 7/7, fitüdüm 164/12, ḳoydum 7/18, ḳutuldum 37/8, oldum 164/14, tizdim 117/2.

[594] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 72-73.
[595] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 198-199.
[596] Güner, Galip **age.**, s. 197-207.
[597] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 125.
[598] Tursunov, C., vd, **age.**, s. 334.

II. teklik şahıs: aydın͡g 63/8, barmadın͡g 165/17, bėrmedin͡g 100/6, iyledin͡g 63/14, kėldin͡g 155/10. Metnimizde iki örnekte şahıs eki +n olarak kullanılmıştır: ikendin 116/15, ḳıldın 110/16.

III. teklik şahıs: öldi 37/9, öltürdi 115/8, örtendi 33/17, ötti 8/16, öyürdi 137/22, rasladı 42/4, saçıldı 73/2, saldı 89/17, sarġardı 118/20, savurdı 152/7, sündi 40/5

I. çokluk şahıs: an͡gladuk 37/12, bolduḳ 130/3, didük 42/19, ikendük 139/10, işitdük 56/20, ḳalduḳ 23/16, ḳılduḳ 47/13, tükendük 130/6.

II. çokluk şahıs: saçtın͡gız 115/13, ḳaştın͡gız 115/13, kėldin͡giz 113/10.

III. çokluk şahıs: öldiler 35/9, saldılar 127/13, soḳtı-lar 84/6, soḳuştı 157/11, soradılar 137/9, sözleşti-ler 98/5, sürdiler 68/22, tafıştı 66/9, tarḳaştı 27/1, tarḳaştı-lar 61/8, tėgdiler 44/16.

Olumsuzu: barmadım 82/15, ḳılmadın͡g 104/9, ötmedi 78/10, kėlmedük 155/19, ḳılmaduḳ 32/7.

Soru şekli: oynadın͡gmu 42/17.

1.3.9.1.2.1.2. Anlatılan/Öğrenilen/Duyulan Geçmiş Zaman: -(I_4) p+ şahıs eki

Çağatay Türkçesini fiil çekimi konusunda Eski Türkçe döneminden ayıran bir özellik, anlatılan geçmiş zaman çekiminde -mIş şekli yanında, -(X)p turur/durur, -(X)ptUr/-(X)pdUr şekillerinden yararlanılmasıdır.[599] Geçmişte başlayan ve devam eden hareketler için Harezm Türkçesi döneminde öğrenilen geçmiş zamanın "-ptur ur + şahıs zamiri" şeklinin ortaya çıktığı bilinmektedir. [600] Fonksiyon olarak -mIş ekiyle aynı fonksiyonda olduğu belirtilen bu şeklin şahıs zamirleriyle çekimlendiği, belirli geçmiş zaman anlamı taşımakla beraber belirsiz geçmiş zaman anlamı da ifade ettiği belirtilmektedir. Bu zamanın, neticeleri devam etmekte olan tamamlanmış eylem; başlamış ve hâlâ devam etmekte olan eylemler için kullanıldığı söylenmiştir.[601] Kıpçak Türkçesinde anlatılan geçmiş zamanın bu yapısının tek başına (-p) veya tur- fiilinin geniş zaman biçimi olan turur ile kaynaşmasından oluşmuş bir şekil olduğu ve Kıpçak Türkçesinde -(X)p, -(I)ptIr/ -(U)ptUr şekillerinin yaygın olduğu belirtilmiştir.[602]

---

599 Karaağaç, Günay (1997) **age.**, s. XXXVIII.
600 Üstüner, Ahat (2015) **age.**, s. 141.
601 Eckmann, Janos (2003) **age.**, s. 34-35.
602 Güner, Galip **age.**, s. 209.

Çağatay Türkçesi döneminde tur- yardımcı fiiline gelen geniş zaman eki -Ur genellikle düşmüş ve anlatılan geçmiş zamanın bu şeklinde ekleşme oluşmaya başlamıştır. Kimi zaman ise tur- olmadan sadece -(X)p'lı şekillerin kullanıldığı ile bu kullanımların eserden esere değişebildiği bilgisi aktarılmıştır.[603] Bu çalışmada en çok kullanılan geçmiş zaman şekli olduğu görülmektedir. Öğrenilen geçmiş zamanın bu şeklinin eki, ünlü ile biten fiillere doğrudan getirilirken, ünsüz ile biten fiillerde ise düzlük yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak araya bir yardımcı ünlü alır. Şahıs zamirleriyle çekimlenen geçmiş zamanın bu türünün III. teklik ve çokluk şahıslarında ise -dur yardımcı fiili kullanılır.

I. teklik şahıs: ḳılıp mėn 62/3, satıp mėn 35/5, turup mėn 89/12, yörüp mėn 104/20, bolup mėn 72/21, fitip mėn 166/8.

II. teklik şahıs: ḳılıp sėn 29/3, yatıp sėn 105/21.

III. teklik şahıs: kėlip-dür 93/10, kėltürüp 100/6, kėtip-dür 9/2, ḳılıp-dur 159/16, kirip-dür 104/8, kiyip-dür 84/22, ḳoyupdur 90/20.

I. çokluk şahıs: kėlip miz 42/20, kėlip biz 47/16, kėltürüp miz 100/5, kitip siz 28/15, ötüp miz 113/12, turup miz 100/4, tüşip miz 106/1, yėtip miz 105/14.

II. çokluk şahıs: kėlip siz 41/14, kėlip siz 113/22, yėtip siz 113/20, bolup siz 114/1.

III. çokluk şahıs: yörüpdür 111/13, cıḳıp-dur 120/12, ḳalıp-dur 108/17.

Metnimizde anlatılan geçmiş zaman türü için kullanılan bir diğer ek -mIş'tır. Anlatılan geçmiş zamanın bu türü -IpdUr eki gibi fiilin karşıladığı oluş ve kılışın, kişinin başkasından duyduğu, sonradan gördüğü veya farkında olmadan işlediği durumları anlatmada kullanılır.[604] W. Bang ile C. Brockelmann, ekin fiilden isim türeten -m ve fiilden isim türetme eki -ş'nin kaynaşmasından oluştuğunu, G. J. Ramstedt ise fiilden isim türetme eki -m ile "iş, şey" anlamındaki "+iş" in birleşmesinden oluştuğunu ileri sürmüştür. Kemal Eraslan ise ekin basit yapılı olduğunu kabul etmektedir.[605]

Öznece tanık olunmamış eylemleri anlatmada kullanılan -mIş ekli geçmiş zamanın Köktürk Türkçesinde genellikle teklik III. şahıs çekimlerinde kullanıldığı belirtilmektedir.[606] Gabain, belirsiz/anlatılan geçmiş zaman diye tanımladığı bu şeklin kitabelerde söylenilenden öğrenilmiş bir olayı ifade ettiğini, yazmalarda da sık sık daha

[603] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 161.
[604] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 49.
[605] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 328.
[606] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 189.

önceki bir geçmiş zamanı gösterdiğini söyler. Bu dönemde n ağzında -mAş'lı şekillerin de görüldüğü ve bu şekillerin sıfat, isim ve yüklem görevleriyle kullanıldığı bilinmektedir.[607] Karahanlı Türkçesinde de anlatılan geçmiş zaman ekinin sadece düz şekillerinin olduğu ve daha önceki dönemlerde olduğu gibi, zamir menşeli şahıs ekleriyle çekimlendiği ifade edilmiştir. Ancak bu dönem metinlerinde şahıs kategorisinin sağlanması için hem iyelik eki, hem de zamir menşeli şahıs ekleri kullanılmıştır.[608] Belirsiz geçmiş zaman çekiminin -mIş eki üzerine zamir menşeli şahıs eklerinin getirildiği Harezm[609] ve Kıpçak Türkçesinde[610] de geçmiş zamanın bu şeklinin konuşanın gözüyle görmediği bir olayı, eylemi anlattığı, düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymadığı ve zamir menşeli şahıs ekleriyle çekiminin sürdüğü bildirilmiştir.

Çağatay Türkçesinde öğrenilen geçmiş zamanın üç türlü ekle yapılabildiği bilgisi verilmektedir. Bunlardan birincisi -mIş'la yapılan şekildir. Metnimizde öğrenilen geçmiş zamanın -mIş ekiyle yapılan şekillerine çok az rastlanmıştır. Şahıs zamirleriyle çekimlenen öğrenilen geçmiş zamanın bu şeklinin sadece II. ve III. teklik şahsa göre çekime giren fiillerde kullanıldığı tespit edilmiştir: iylemiş sėn 35/15, ḳılmış 3/8, körmiş 103/20, tüzmiş 108/3, yatmış 87/10, yıġılmış 39/10, almış 150/9, bolmış 8/16, dimiş 159/12, ibermiş 155/11, ḳalmış 59/5.

Fiil kök ve tabanlarına -ġan/-gen partisibi ile şahıs zamiri menşeli şahıs eklerinin getirilmesiyle oluşturulan geçmiş zamanın bu şeklinin anlatılan geçmişten biraz önceki bir olma veya yapmaya işaret ettiği belirtilmiştir.[611] Bu sıfat-fiil ekinin Çağatay Türkçesi metinlerinde nadiren anlatılan geçmiş zaman eki olarak da kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[612] İlk defa Karahanlı Türkçesi sonrasında oluşan yeni yazı dillerinde sıfat-fiil eki görevinin dışında, geçmiş zaman eki göreviyle kullanılan -Ġan sıfat-fiil eki, Kıpçak ve Uygur lehçelerinde genelleşerek -mIş ekinin yerini almıştır.[613] İşte Çağatay Türkçesinde örneklerinin sadece teklik III. şahsa ait olduğunun tespit edildiği bu anlatılan geçmiş zaman şeklinin metnimizde er- yardımcı fiiliyle geçmiş zamanın rivayet şeklinin oluşturulduğu örnekler belirlenmiştir:

---

[607] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 81.
[608] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 186.
[609] Eckmann, Janos (1998) "Harezm Türkçesi", **Tarihî Türk Şiveleri**, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 204.
[610] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 123.
[611] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 135-136.
[612] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 162.
[613] Akar, Ali (2004) "-Ġan Eki", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-I 20-26 Eylül 2004**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 92.

birev ḳalmaġan irdi ḳaḳşatmaġan/birevi ḳalmaġan mālını almaġan 51/20, Uġurluḳ ḳılıp kiçeler uymaġan/faḳīr ü ġanī mālını ḳoymaġan 52/2, ḳızılça bulaḳ mollā toẖta yüzi/ki bāḳī mīr-āb bolġan irdi özi 75/1, ötüp toḳsan üç kün ki kėlmes ẖaber/ki leşker tilep barġan irdi bular 79/3.

1.3.9.1.2.1.3. Gelecek Zaman: -A+ şahıs eki ~ -may ~ -ġu,-gü + iyelik eki ~ maḳçı bol-, ġay, -gay, -kay + şahıs eki

"Fiilin gösterdiği hareketin konuşma anından sonra gerçekleşecek bir zamana ait olduğunu belirten bu kip, fiilin gösterdiği hareketin geleceğe bağlı olduğunu belirten bir zaman."[614] şeklinde ifade edilmiştir. Gelecek zaman ekleri, Türkçede pek çok farklılıklar sergileyen ve Türk dilinin tarihî seyri içinde çokça değişiklik arz eden şekil ve zaman eklerindendir. Köktürk Türkçesi metinlerinde "dAçI, -sIk, -çI" gelecek zaman ekleri olarak kullanılmıştır.[615] Şekil olarak bildirme, zaman olarak gelecek zamanı ifade eden gelecek zaman ekleri için Eski Uygur Türkçesinde "-ġay/-gey, -ġa/-ge ve -çI"nın kullanıldığı söylenmiştir.[616] Köktürk Türkçesinde işlekken Eski Uygur Türkçesi metinlerinde işlekliğini kaybederek örneklerine çok az rastlanan -gAy şekli Eski Uygur Türkçesinden sonra genellikle bir işi yapanı bildiren bir isim-fiil olarak kullanılmıştır.[617] Karahanlı Türkçesi metinlerinde Eski Türkçenin Türk-Runik harfli metinlerinde görülen -dAçI gelecek zaman şekli çok az kullanılmış olup genellikle "-ġay/-gey, -ġa/-ge, -ġu/-gü" ekleri kullanılmıştır. Ayrıca bu dönem metinlerinde -ġalır, -gelür, -gelir" eklerinin yakın gelecek zaman ifadesi için kullanıldığı bilgileri yer almaktadır.[618] Ahmet Bican Ercilasun, Kutadgu Bilig Grameri-Fiil başlıklı çalışmasında "-ġay/-gey, -ġa/-ge, -ġu/-gü" olmak üzere üç türlü gelecek zaman ekinden bahsetmiş, bu eklerden "-ġay/-gey, -ġa/-ge"nin hiçbir anlam farkı oluşturmadığını belirttikten sonra bu eklerin haricinde yakın gelecek zaman başlığı altında "-ġalır/-gelir" ekinden bahsedilmiştir.[619]

Harezm Türkçesi döneminde gelecek zaman eki olarak şahıs zamirleriyle çekimlenen "-ġay/-gey, -ḳay/-key, -ġa/-ge", nadiren kullanılan -IsAr ve iyelik eki menşeli şahıs ekleri tur- yardımcı fiilinin -Ur geniş zaman eki ile birleşmesinden oluşan

614 Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 66-67.
615 Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 186-190.
616 Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 343-345.
617 Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 82.
618 Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 187-188.
619 Ercilasun, Ahmet Bican, (1984) **Kutadgu Bilig Grameri-Fiil**, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara, s. 126-135.

turur belirli gelecek zaman eki olarak nitelendirilen "-ġu/-gü" ekleri kullanılmıştır.[620] Necmettin Hacıeminoğlu, Harezm Türkçesi ve Grameri adlı eserinde gelecek zaman için -ġay/-gey, -ası/-esi ve -ġu/-gü eklerini göstermekte ve -GAy ekinin hem geniş zaman, hem de istek bildirebildiğinden söz etmektedir.[621] Aysu Ata, Harezm-Altınordu Türkçesi başlığını taşıyan gramer çalışmasında dönemi Harezm ve Altınordu başlıkları altında ikiye ayırmış ve bu dönemlerde beş tür gelecek zaman ekinin kullanıldığına değinmiştir. Bu ekler sırasıyla -GAy, -GU, -GA, -ısar ve -ası'dır. Bu şekillerden -GAy'ın Harezm Türkçesi metinlerinde gelecek zamanı ifade için en çok tercih edileni olduğunu, -GU'nun mutlak gelecek zaman ve gereklilik anlamları taşıdığını, -GA'nın gelecek ve geniş zaman ile istek ifade ettiğini, -IsAr ve -Ası eklerinin ise bu dönem metinlerinden sadece Hüsrev ü Şirin'de yer aldığını söylemiştir.[622] "Harezm Türkçesinde Fiil" başlıklı çalışmanın sahibi Funda Toprak ise, Harezm Türkçesi metinlerinde üç gelecek zaman çekimi tespit edebildiğini belirtmektedir. Ona göre gelecek zaman için -GAy/-Kay + şahıs zamiri ; -GA + şahıs zamiri ve -GU (turur) biçimleri kullanılmaktadır. Gelecek zaman bildiren bu eklere sonradan -(y) IsAr ekini de ekleyen Toprak, neticede dört gelecek zaman biçimi zikretmiş olmaktadır.[623]

Kıpçak Türkçesinde asıl gelecek zaman ekleri olarak "-ġay/-gey, -ḳay/-key, -ġa/-ge" eklerinin kullanıldığı, bunun yanında "-AsI, -açaḳ/-ecek" eklerinin de gelecek zaman eki olarak kullanıldıkları belirtilmiştir.[624]

Argunşah, Çağatay Türkçesinde iki türlü gelecek zamanın var olduğu, bunlardan ilki "-ġay/-gey, -ḳay/-key, -ġa/-ge" ekleri ile kurulan asıl gelecek zaman, diğerinin ise "**-**ġu/-gü, -ḳu" eklerinin üzerine iyelik ekleri veya tur- yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan şekil olduğu bilgisini vermiştir.[625] Metnimizde gelecek zaman çekiminin daha çok olumsuzu kullanılmıştır. Olumsuz gelecek zaman eki, zaman ekinden önce eklenen -ma eki ile yapılır. Olumsuzluk ekinin ünlü ile bitmesinden dolayı ek -y ile ifade edilir: ḳalmay 18/7, ḳılışmay 66/22, kilalmay 70/4, ḳoymay 152/11, tapalmay 139/15, uḳulmay 105/5.

---

[620] Toparlı, Recep **age.**, s. 40-41.
[621] Hacıeminoğlu, Necmettin (1997) **Harezm Türkçesi ve Grameri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, s. 152-153.
[622] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 91-93.
[623] Toprak, Funda (2005) **Harezm Türkçesinde Fiil**, Ankara, s. 248-262.
[624] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 131-132.
[625] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 166-167.

Karahanlı Türkçesinden itibaren görülen ve mutlak gelecek zaman olarak tanımlanan -ġu/-gü'nün Çağatay Türkçesi ve metnimizde tespit edilen bir diğer türü -GU dėk'li şekillerdir. Bu şekil için Özönder, şu bilgileri vermektedir: "Gelecek ve gereklilik ifade eden -GU sıfat-fiil ekli fiil isimlerinin, Eski Türkçedeki teg "gibi" edatının Çağatay Türkçesindeki dik şekliyle, genişletilerek Nevâyî'nin ifadesiyle 'herhangi bir kimseden işin yapıp yapmadığı hususunda kuşkulanmakla beraber, o işin yapılmış olmasının o işe bağlandığı, gerçekleşmesi bakımından değil de zan ve kuşku bakımından fiile incelikler' katmaya yarar."[626] ki bizlerni Mançu kėlip çafġu dėk/ḳılıp tīr-i bārān oḳ atḳu dėk 12/ 11.

Metnimizde görülen bir diğer gelecek zaman eki de -ġu/-gü sıfat-fiil ekinden sonra iyelik eklerinin getirilmesiyle yapılır. Modern Özbek Türkçesi gramerlerinde bu tip gelecek zaman için "Bu şekl köprak Eski Özbek tilide işletilgen." bilgisi yer almaktadır.[627] Çağatay Türkçesinde de görülen bu şekil işlek olarak kullanılmaz. Nitekim metnimizde sadece iki örnekte kullanılmıştır: iylegüm 44/1, ḳoyġum 85/4. Metinde birkaç yerde kullanılan şu örnekte ise bu şeklin unutulmakta olduğunu görmekteyiz: ḳılġu miz 48/13, ḳılġu siz 42/18.

Metinde bir örnekte ise gelecek zaman -maḳçı bol- şekli ile yapılmıştır. Bu birleşik ekin -maḳ/-mek fiilden isim türetme ekiyle +çI isimden isim türetme ekinin kaynaşmasıyla teşekkül ettiği, yapılmak üzere olan veya yapılmak düşüncesinde bulunulduğunu ifade eden bir gelecek zaman şekli olduğu, çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde yaygın olarak kullanılmakta olduğu belirtilmiştir.[628] Çağatay Türkçesinde kullanılan gelecek zaman ve istek işlevlerini birlikte taşıyan bu şeklin şahıs zamirleriyle çekimlendiği bilgisi verilmiştir.[629] Kırgız Türkçesi Grameri adlı çalışmasında H. Kasapoğlu Çengel mAk(çI)/-mOk(çU) ekinin Kırgız Türkçesinde niyet ve maksat kipi olarak değerlendirildiğini, tarihî Türk yazı dillerinde fiil ismi yaptığını ve Çağatay Türkçesi döneminde yardımcı fiil alarak çekime girdiğini, Kırgız Türkçesine de muhtemelen Çağatay Türkçesinden geçtiğini, Kırgız Türkçesinde ekin -çI/-çU ekiyle birlikte veya bu ek olmaksızın bir sıfat-fiil eki olarak da kullanılmakta olduğunu; ayrıca bol- ve e- (<er-) yardımcı fiilini alarak birleşik çekim oluşturabildiğini söylemiştir. Yine

---

[626] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 33.
[627] Tursunov, U., vd, **age.**, 344.
[628] Eraslan, Kemal (2004) "-maḳlıḳ/ -meklik ve -maḳçı/ -mekçi Birleşik Ekleri Hakkında", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I 20-26 Eylül 2004**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 927-928.
[629] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 171.

-mAkçI/-mOkçU ekinin bünyesinde yer alan +çI/+çU ekiyle âdet edilen geçmiş zaman ekindeki -çU (<-OOçU/-UUçU) ekinin aynı ekler olduğunu; ancak birinci ekin, geleceğe yönelik niyet; ikincisinin ise geçmiş zaman bildirmesinin izah gerektiren bir husus olduğuna değinmiştir.[630] Çağdaş Türk yazı dillerinden Özbek Türkçesinde, gelecek zamanın bu şeklinin "Kelesi Zaman Maksad Fe'li" olarak adlandırıldığı görülmektedir.[631] Metnimizde sadece bir yerde bol- yardımcı fiili ile birlikte kullanılmıştır: çıḳarmaḳçı bol- 131/20.

Metnimizde görülen bir diğer gelecek zaman eki ise asıl gelecek zaman eki olarak adlandırılan -ġay ekidir. Çağatay Türkçesinde özellikle şiir dilinde "-ġa(y)/-ge(y), -ḳa(y)/-ke(y)" ekinin gelecek zaman için kullanıldığı belirtilmiştir. Fonksiyon olarak gelecek-istek olarak adlandırılan bu ekin, gelecek, istek, rica, emir ve tahminde kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[632] Kişi zamirleriyle çekimlenir. Bazen istek işlevi ile de kullanılır: bu işḳa bola almaġay mėn ḳarīb 7/8, helāk iylemiş ḳoymaġaylar tirig 12/12, nė bolġay anın͡g kėssen͡giz başını 25/7, bu üç-ni yoḳ ėtsek ḫalef ḳalmaġay/ ki bizlerge hīç ḫūn ṭaleb ḳalmaġay 30/2, gümān ḳılma dip ġonça açılmaġay/dime her ṭaraflarga saçılmaġay 50/9, bolmaġay mėn 52/7, ḳılmaġay miz 66/14.

1.3.9.1.2.1.4. Geniş Zaman: -(A)r/-(U)r

Geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman gibi bütün ana zamanları içine alan, yani fiilin gösterdiği oluş ve kılışın her zaman yapıldığını veya yapılacağını gösteren zaman.[633] Çağatay Türkçesinde geniş zamanın fiil kök ve tabanlarına -ar, -er, -r, bazen ise -ur, -ür ekleri ve zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesi ile yapıldığı belirtilmektedir. Ayrıca geniş zamanın bu eklerinin şimdiki zamanı ifade etmede de kullanıldığı belirtilmektedir.[634]

Türkçenin tarihî seyri içerisinde geniş zamanla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: Köktürk Türkçesi Grameri'nde fiil tabanlarına gelen -(X)r, -Ar ve -yUr eklerinin şahıs zamirlerini alarak geniş zaman-şimdiki zaman kipini kurduğu, bu kipin olumsuzunun -mAz sıfat-fiiline şahıs zamirleri getirilerek yapıldığı ve III. şahsın çekiminin zamirsiz olduğu ifade edilmektedir.[635] Eski Uygur Türkçesi metinlerinde geniş zaman ekinin

---

[630] Çengel Kasapoğlu, Hülya (2005) **Kırgız Türkçesi Grameri**, Akçağ Yay., Ankara, s. 247-248.
[631] Usmanova, M. vd, (1981) **Hazirgi Özbek Adabiy Tili**, Taşkent, s. 116.
[632] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 167.
[633] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 69.
[634] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 130-133.
[635] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 186-187.

genellikle -Ur, nadiren -Ar ve çok az olarak da -Ir, ünlü ile biten fiil tabanlarının -yUr ve nadiren -r olduğu, geniş zaman çekiminin şahıs zamirleriyle yapıldığı ve cümleye genellikle şimdiki zaman, bazen de gelecek zaman anlamı kattığı söylenmiştir.[636] Karahanlı Türkçesinde -(X)r, -Ar ve -r'nin hem geniş, hem de şimdiki zamanı karşıladığı, çekiminin şahıs zamirleriyle yapıldığı; ancak çokluk III. şahısta ekleşme nedeniyle -lAr şeklinin görüldüğü, olumsuzunun -mAz/-mAs ekleriyle kurulduğu ifade edilmiştir.[637] Harezm Türkçesinde geniş zaman için üç tip ek kullanıldığı, bu ekler içinde en çok tercih edileninin -(y)Ur, en az kullanılanın -r olduğu, bunların yanı sıra -Ur ve -Ar'lı şekillerin de var olduğu, olumsuzunda ise -mAz/-mAs'ın kullanıldığı bilgileri mevcuttur.[638] Tüm zamanları içine alan bir sürekliliğin söz konusu olması nedeniyle her zaman yapılan fiilleri anlamada kullanılan geniş zaman için Kıpçak Türkçesi metinlerinde ünsüzle biten fiillere -(X)r, -Ar; ünlü ile biten fiillere ise -r veya -(y)Ur şekilleri getirilmiştir. Karamanlıoğlu, Kıpçak Türkçesinde geniş zamanın gelecek zamanla ilgisi olduğunu ve Batı Kıpçak sahası metinlerinde geniş zamanın gelecek zaman için kullanıldığını,[639] Güner ise geniş zamanın taşıdığı genellik ifadesi sebebiyle eklerin Kıpçak Türkçesinde şimdiki zamanı karşılamak üzere kullanıldığı durumların da mevcut olduğu bilgisini vermiştir.[640] Geniş zaman eklerinden -(y)Ur için Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri adlı çalışmasında Hacıeminoğlu, bu şeklin ünlü ile biten fiil kök ve tabanlarına geldiğini, Hüsrev ü Şirin'de tespit ettiği yirmi sekiz örneğin tamamının şimdiki zamanı ifade ettiğini, ayrıca Ali Fehmi Karamanlıoğlu'nun Tuhfetü'z-Zekiyye ile latin alfabesiyle yazılan Codex Cumanicus'ta -yor şimdiki zaman ekinin varlığına işaret ettiğini, bu durumun akla o dönemde -yor ekinin mevcut olabilme olasılığını getirdiğini söylemiştir.[641]

Çağatayca El Kitabı'nda Eckmman; fiil tabanları + -(A, U)r + şahıs zamirleri getirilerek çekimlenen geniş zamanın özel bir zamana işaret etmeyip belirsiz bir olma veya yapma bildirdiği, bulunduğumuz zamanda yer alan dolayısıyla henüz tamamlanmamış hareketler için de kullanılabildiği, masallarda geçmiş zaman yerine, bazen de gelecek zaman yerine kullanıldığını söylemiştir.[642]

---

[636] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 80.
[637] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 70-72.
[638] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 197-198.
[639] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 125-127.
[640] Güner, Galip **age.**, s. 213.
[641] Hacıeminoğlu, Necmettin (2000) **age.**, s. 135.
[642] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 130-133.

I. teklik şahıs: ḳılur mėn 35/11, kilür mėn 162/18, ḳoyar mėn 83/9, mindürür mėn 94/6, körgüzür mėn 35/15, urar mėn 27/18.

II. teklik şahıs: ḳılur sėn 114/12, kiyer sėn 102/22, tapar sėn 166/5, turur sėn 114/18, urar sėn 114/20.

III. teklik şahıs: cıḳar 120/5, çėker 5/7, çıḳar 163/13, dir 69/19, iter 46/5, itür 8/6, iyler 90/19, ḳalur 7/3.

I. çokluk şahıs: kėter miz 155/20, ḳılur miz 46/11, kilür miz 150/19, ḳondurur miz 160/11, ḳoyar miz 154/17, öter miz 110/11, soḳuşur miz 121/19.

II. çokluk şahıs: ḳılur siz 92/11, tapar siz 155/20, bolur siz 13/16

III. çokluk şahıs: çekerler 111/19, dirler 38/14, ḳılurlar 26/17, kilürler 114/3, ḳoyurlar 64/10.

Olumsuzu: Ata'nın ilk kez Karahanlı Türkçesi metinlerinde görüldüğü bilgisini verdiği, geniş zamanın olumsuz şekli olan -mAs[643], daha sonraki dönemlerde de kullanılmaya devam etmiş ve Çağatay Türkçesinde geniş zamanın olumsuzu için en çok tercih edilen şekil olmuştur.[644] Metnimizde geniş zamanın olumsuz şekli -mas eki ile yapılır: çıḳalmas 21/4, çıḳmas 38/12, dimes 60/22, kėlmes 136/22, turmas 162/8, bilalmas 83/17.

Soru şekli: Geniş zamanın sorusu, şahıs ekinden sonra getirilen -mu, -mü ekiyle yapılır: yörür mėnmü 9/10, yorurlarmu 143/10, ḳılurmu 105/12. Ayrıca bir örnekte -mu soru ekinin, -kin edatıyla birlikte, -mikin şeklinde kullanışıyla da soru ifadesi karşılanmıştır: bolurmıkin 148/4.

1.3.9.1.2.1.5. Şimdiki Zaman: -AdUr

Fiilin gösterdiği iş, oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda yapıldığını ve süregelmekte olduğunu gösteren zaman.[645] Konuşma anında yapılan fiilleri anlatmada kullanılan bu zaman için Türkçede genellikle geniş zaman ekinden yararlanılmıştır. Ancak Harezm Türkçesinde geniş zamanlı şekillerininin yanı sıra ilk kez -A/-U zarf-fiil eki ile tur-yardımcı fiilinin geniş zaman ekli şekillerinin şahıs zamirleriyle çekime girmesi neticesinde teşekkül eden -A/-U turur'lu şimdiki zaman şekilleri kullanılmaya başlanmıştır.[646] İş, oluş, kılışla anlatışın bir anda olduğunu göstermeye yarayan bu

---

643 Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 90.
644 Argunşah, Mustafa **age.**, s. 162.
645 Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 142.
646 Argunşah, Mustafa- Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 198.

şekillerden Kıpçak Türkçesi metinlerinde de yararlanılmışır. Geniş zaman ekli şekillerin yanı sıra şimdiki zamanı anlatmak için kullanılan -AdUr, -A turur, -ydIr, -y turur şekli için Karamanlıoğlu; tur- yardımcı fiili ile yapılan bir devamlılık ifadesi olduğunu, zamanla devamlılık ifadesi ile şimdiki zamanın karışması ve -dIr< tur-/dur- yardımcı fiilinin muzari şeklinde benzer hece düşmesi ile bir -a dIr- şeklinin doğduğunu ve şimdiki zamanı karşıladığını söylemiştir.[647]

Murat Küçük, Kıpçak Türkçesinde hem şimdiki, hem de gelecek zaman ifade eden geniş zaman eklerinden başka, -A zarf-fiil ekiyle- DIr (<turur) yapısının kaynaşmasıyla teşekkül ettiğini söylediği bir şimdiki zaman şeklinin daha var olduğu bilgisini vermiştir.[648] -AdUr, -A turur, -ydIr, -y turur şimdiki zaman şekilleri Çağatay Türkçesinde yaygın olarak kullanılmıştır. Ancak bu dönemde ünlüyle biten fiil tabanlarına zarf-fiil eki olarak -A değil de -y gelmiştir. Çekimlerinin şahıs zamiri menşeli şahıs ekleriyle yapıldığı geçmiş zamanın bu şeklinin olumsuzu -mAydUr şeklindedir.[649] Eckmann, teklik ve çokluk I. ve II. şahısların genellikle -dUr eki almadığını söylediği bu şeklin konuşma anında devam eden hareketleri, daima tekrarlanan davranışları ve yapılması planlanan işleri anlatmada kullanıldığı bilgisini aktarmaktadır.[650] Karaağaç; şimdiki zamanın bu şeklinin Çağatay Türkçesini Eski Türkçe döneminden ayıran en önemli özellik olduğunu, Eski Türkçede bulunmayan şimdiki zaman çekimini Çağatay Türkçesinin -A turur/durur şeklinde yardımcı fiille yapmaya başladığını ve ilerleyen zamanlarda bu kullanımın -AdUr şimdiki zaman şeklini doğurduğu bilgisini vermiştir.[651] Metnimizdeki şimdiki zaman ekleri olan -AdUr, -A turur, -ydIr, -y turur şekillerinin Eckmann'ın ifade ettiği anlam ve görevlerde kullanıldığı tespit edilmiştir: ėmdi sizlerni helāk ḳılsaḳ uşşaḳ ʿiyāl-ların͡ga vebāl boladur 32/3, tola ḳorḳadur üyde ferzendlerim 35/8, körer aẖunum kiledür ʿoṣma tīz/anın͡g son͡gıça kiledür ẖışmı tīz 89/11, birimizġa tėn͡g kėlmegey bėş Ḳotan/ki ḳorḳadur sėn ḳotandın yaman 114/15, yigit-ler cangcun sizlerdin yaman ḳorḳadur ve aytadur ki 132/ 16, an͡ga munça ġażab ḳıladurlar dip irdi aẖunluḳ idi anın͡g günahını 137/ 10

Olumsuzu: Şimdiki zamanın olumsuzu ise -may turur şeklinde yapılır: ki baʿżı uyumay turur ḳayġuda/ tolaraḳ çėrig irdiler uyḳuda 67/2.

---

[647] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 128.
[648] Küçük, Murat (2010) "Tarihî Türk Lehçelerinden Türkiye Türkçesine -Dır/ -Dur <TURUR Eki ve İşlevleri", **Türkbilig**, S.19, s. 65.
[649] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 164.
[650] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 139-140.
[651] Karaağaç, Günay (1997) **age.**, s. XXXVIII.

1.3.9.1.2.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri

Fiilin olumlu ve olumsuz nitelikteki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, gereklilik veya emir kavramları içinde veren kipler.[652]

1.3.9.1.2.2.1. Şart Kipi: -sA + şahıs eki

Bir oluş ve kılışı şarta bağlayan tasarlama kipidir.[653] Köktürk Türkçesinde -sAr şeklinde yer alan bu ekin asıl eylemin hangi şart ya da şartlar altında işlendiğin belirtme ve asıl eylemin hangi durumlarda ne zaman işlendiğini belirtme gibi iki işlevi olduğundan bahsedilir.[654] Bu dönemi izleyen Eski Uygur Türkçesinde ise şart kipi şekil ekinin -sAr olup ünsüz uyumuna bağlanmadığı, şahıs zamirleriyle çekimlendiği, şart kipindeki hareketin asıl hareket olmayıp bağlı ve asıl harekete yardımcı bir hareket olduğu, ekin -sA şeklinin de mevcut olduğu belirtilmiştir.[655] Karahanlı Türkçesinde şart kipi çekiminin -sA ile yapıldığı, -sAy şeklinin de mevcut olduğu, çokluk I. ve III. şahıs çekimlerinde ekleşme olduğu -mIz, -lAr bilgileri verilmiştir.[656] Harezm Türkçesinde şart kipinin -sA şeklinde olduğu, bu kipin hem şahıs zamiri, hem de iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlendiği söylenmiştir.[657] Kıpçak Türkçesinde de şart kipinin -sA olduğu, çekiminin iyelik menşeli şahıs ekleriyle yapıldığı; ancak Codex Cumanicus’ta teklik I. şahıslarda, Kavâninü’l-Külliyye’de teklik II. şahıslarda şahıs zamirlerinin de kullanımının görüldüğü bildirilmektedir.[658]

Çağatay Türkçesinde şart kipi olan -sA’nın zengin bir işlevinin olduğu, çekiminin iyelik menşeli şahıs ekleriyle yapıldığı bildirilmektdir.[659] Metinde şart çekiminin -sa, -se şart kipi ekine iyelik kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapıldığı görülmektedir. Çağatay Türkçesinin mirasçılarından olan Özbek Türkçesi yazı dilinde bu kip için “Fe’lni͡ng şart mayli başḳa birear hereket, vaḳea-ẖadiseni͡ng becerilişi üçün şart, vasita boladigen, istelgen, faraz, molcal ḳılıngan hereketni bildiredi.”[660] bilgileri yer almaktadır.

I. teklik şahıs: ibersem 151/10, bolsam 10/11, çafsam 57/7, işitsem 131/15.

---

[652] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 146.
[653] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 676.
[654] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 178-179.
[655] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 348-350.
[656] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 188-189.
[657] Toparlı, Recep **age.**, s. 44.
[658] Güner, Galip **age.**, s. 243-248.
[659] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 126-128.
[660] Tursunov, U., vd, **age.**, s. 330.

II. teklik şahıs: bilsen͡g 88/20, bolmasan͡g 102/22, bolsan͡g 103/1, disen͡g 28/6, fütmesen͡g 44/3, gurlasan͡g 132/22, ėtsen͡giz 60/21, işitsen͡g 78/22, kėssen͡giz 25/7.

III. teklik şahıs: gurlasa 51/11, bolsa 6/1, buyursa 52/13, çıḳsa 19/5, dise 29/9.

I. çokluk şahıs: ibersek 79/11, bozsaḳ 129/14, ėtsek 30/2, ibersek 40/15, iylesek 14/14, ḳılışsaḳ 35/2.

III. çokluk şahıs: bolsalar 7/10, kėlselar 38/21

Olumsuzu: Şart kipinin olumsuzu -ma, -me ekiyle yapılır: kėlmese 155/5, kėltürmese 5/1, ḳılmasaḳ 70/22, ḳılmasalar 136/21, körmesem 63/15

1.3.9.1.2.2.2. İstek Kipi: -ġay, -gay, -kay + şahıs eki ~ -ġu, -gü + iyelik eki

Fiile istek, arzu kavramlarını veren tasarlama kipidir.[661] Harezm Türkçesinde istek kipinin Eski Uygur ve Karahanlı Türkçesi dönemlerinde gelecek zaman eki olarak kullanılan -GAy ekindeki /G/nin erimesiyle teşekkül eden -A/-Ay/-y ekleri + şahıs zamirleriyle,[662] Kıpçak Türkçesinde bu kipin özel bir eki olmamakla birlikte emir ekleri, -A ve Tuhfetü'z-Zekiyye'de -AsI kel- yapılarının istek işleviyle kullanılabildikleri belirtilmiştir.[663] Eckmann; Çağatay Türkçesinde sadece birinci şahıslarda istek çekiminin var olduğunu, bu çekimin -(A)y, -(A)yIn, -(A)yIm; -(A)lI, -(A)lIn͡g, -(A)lIm ekleriyle sağlandığını ve bir hareketi yapma isteğini veya teklifini ifade etmek için kullanıldığını belirtmiştir.[664] Argunşah ise gelecek zaman ve istek işlevlerini bünyesinde taşıyan -mAKçI bol- ile -GA, -GAy, -Kay ekleri ve -GA gelecek zaman ekinin başındaki /G/ sesinin erimesiyle teşekkül eden ve Batı Türkçesinde istek ifadesi için kullanılan -A'nın bu dönem metinlerinde istek ifadesi için kullanılan istek kipi şekilleri olduğu bilgisini vermiştir.[665] Metnimizde istek kipi iki şekilde yapılır. Bunlar -ġay/ -gey, -key eklerinden sonra şahıs zamirlerinin eklenmesi veya -ġu, -gü sıfat-fiil ekinin iyelik eki ile birleşmesi ile meydana getirilen birleşik yapıdaki eklerdir:

bilgey 3/16, bolġay 7/11, digey 10/1, digey-ler 61/6, iylegey 7/4, iylegey miz 160/10, iylegey siz 15/7, iylegey-ler 43/10, italgay mėn 124/17, işitkey 10/2, bėrgey sėn 148/15.

---

[661] Geniş bilgi için bk. Ercilasun, Ahmet Bican (2007) "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine", **Makaleler** (Yay. Haz. Ekrem Arıkoğlu), Akçağ Yay., Ankara, s.364-370.
[662] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 96-97.
[663] Güner, Galip **age.**, s. 242-243.
[664] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 124.
[665] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 170-171.

ėtküm 124/13, kėtküm 124/13, ḳılġum 25/9, bolġum 142/4, ibergüm 80/15, tapġum 135/17, yėtküm 124/13, bėrgüm 80/16.

Olumsuzu: İstek kipinin olumsuzu zaman ekinden önce -ma, -me ekinin getirilmesiyle yapılır: bilmegey 97/1, bolmaġay 7/11, almaġay 7/11, bolmaġay mėn 52/7, ėtmegey 164/1, ḳılmaġay miz 66/14, ḳılmaġay siz 35/6, ḳoymaġay miz 135/4, ḳoymaġaylar 12/12, yatmaġay sėn 104/6, almaġay mėn 7/8, an͡glaġay sizler 164/11, barmaġay mėn 155/15, ḳalmaġay 30/2.

Soru Şekli: İstek kipinin sorusu ise zaman ekinin üzerine -mu eki getirilerek yapılır: atılġaymu 84/3.

1.3.9.1.2.2.3. Gereklilik Kipi

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yapılması gerekli olduğunu bildiren kiptir.[666] Eski Uygur Türkçesinde gereklilik kipinin teşkili için özel bir şekil ve zaman ekinin olmadığı, gerekliliğin -ġu/-gü kergek, -mIş kergek, -maḳ kergek/-mek kergek, -ġuluḳ/külük + ol şekilleriyle sağlandığı[667], Karahanlı Türkçesinde gereklilik çekiminin -ġu/ -gü kerek+ …-sA+şahıs zamirleri ve kerek + … -sA,[668] Harezm Türkçesinde …ġu/-gü -ḳu/-kü + şahıs zamiri[669] veya kerek kelimesiyle,[670] Kıpçak Türkçesinde gereklilik kipi ya da zaman eklerinin özellikle de … -Ar, -sA, -mAK/-mAẖ kėrek, Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde ise -mAl veya kėrek fiil-Gāy/-Kāy+ şahıs eki,[671] Çağatay Türkçesinde ise kėrek, …-mAk kėrek, …-sA kėrek, kėrek+ fiil-sA+ iyelik menşeli şahıs ekleri ile -gU, -gUlUk[672] eklerinin gereklilik kipi işleviyle kullanıldığı belirtilmektedir. Metnimizde gereklilik kipi için özel bir ek yoktur. Birkaç yerde fiilden isim yapma eki -maḳ ile kėrek kelimesinin kullanılmasından oluşmuş şekillerine rastlanmıştır: bu merg-nin͡g ʿilācın nė ḳılmaḳ kėrek 43/14, tursun ėmdi sözni muʿaẓẓam ẖāndın işitmek kėrek muʿaẓẓam 24/8, didiler ki aldıġa barmaḳ kėrek 98/3, digil rāstı-nı hem kėrek bolsa cān 101/ 20, Bu ẖalta bölek san͡ga boldı kėrek 103/ 5, emīr aydı leşkerni yıġmaḳ kėrek 150/ 16.

---

666 Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 71.
667 Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 350-351.
668 Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 193-194.
669 Toparlı, Recep **age.**, s. 43.
670 Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 202.
671 Güner, Galip **age.**, s. 248-250.
672 Argunşah, Mustafa **age.**, s. 172.

1.3.9.1.2.2.4. Emir Kipi

Tasarlanan, yapılması istenen işi emir veya dilek şeklinde ifade eden, zaman ve şahıs kavramının aynı ekle verildiği tasarlama kipi.[673] Emir kipi çekiminde kullanılan ekler temelde aynı olmakla birlikte bölgelere göre ses farklılıkları göstermektedir. Köktürk Türkçesinde fiil kök ve tabanlarıyla yapılan normal buyurma ile -gIl ekiyle kurulan pekiştirmeli buyurma olmak üzere iki türü olduğu belirtilen buyurma kipi eklerinin şahıslara göre çekimi şöyledir: II. teklik şahıs - ~ -gIl ~ -ġıl ~ -(I4)n͡g Metnimizde genel Türkçede olduğu gibi her şahıs için ayrı ayrı ekler kullanılmıştır.[674]

I. teklik şahıs -(A)y~-(a)yIn: Köktürk Türkçesinde gönüllülük kipi diye bahsedilen bu kipin teklik I. şahsının ünsüzlerden sonra -(A)yIn, ünlülerden sonra ise -yIn şeklinde geldiği ve bir eylemi işleme isteğinde olma anlamı ifade ettiği bilgisi yer almaktadır.[675] Eski Uygur Türkçesi döneminde ise emir kipinin teklik I. şahsının çekiminde kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[676] Karahanlı Türkçesinde ise emir kipinin teklik I. şahıs çekiminde -AyIn, -yIn, -Ay, -AyI, -yI, -eyim[677], Harezm Türkçesinde -yIn, -(y)AyIn, -AyIm, -GAyIn, -GAyIm,[678] Kıpçak Türkçesinde -AyIm, -ġayım/-geyim,[679] şekilleri kullanılmıştır. Eckmann; -(A)y, -(A)yIn, -(A)yIm, -(A)y eklerinin istek kipinin teklik I. şahısla çekiminde kullanıldığını ifade etmiş,[680] Argunşah ise bu eklerin emir kipinin I. şahısla çekiminde kullanılan ekler olduğunu söylemiştir.[681] Muharrem Ergin, "Türk Dil Bilgisi"nde bugün Türkiye Türkçesinde istek kipinin teklik ve çokluk birinci şahıslarında kullanılan şekillerin emir kipine ait olduğunu ileri sürmüştür.[682] Zeynep Korkmaz ise bu şekilleri emir ekleri olarak değerlendirmiş olup bunlar için dilek-emir kipi ifadesini tercih eder.[683] "Tasarlama Kiplerinin Fonksiyonları" adlı eserinde Fatma Türkyılmaz; Dilmen, Banguoğlu, Gencan, Dizdaroğlu, Ediskun, Bilgegil, Adalı, Topaloğlu gibi pek çok Türkoloğun, insanoğlunun kendi kendine emir veremeyeceği için emir kipinin teklik ve çokluk birinci şahıslarının olmadığını ileri sürdüklerini

---

[673] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 54.
[674] Geniş bilgi için bk. Ercilasun, Ahmet Bican, **agm.**, s.61-72.
[675] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 182.
[676] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 346.
[677] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190.
[678] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
[679] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.
[680] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 124.
[681] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 168.
[682] Ergin, Muharrem **age.**, s. 307-308.
[683] Korkmaz, Zeynep "Türkiye Türkçesi", **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXI, s. 417.

belirtmiştir.[684] Ahmet Bican Ercilasun ise bu şekillerin istek kipi eki değil de, emir kipi kategorisinde ele alınması gerektiğini söylemiştir.[685] bėrey 37/14, bolay 14/7, dėy 67/20, iberey 37/14, iyley 84/20, kėdey 35/5, bolayın 43/18, ḳılayın 121/10, bėreyin 164/17, iyleyin 121/11.

II. teklik şahıs - ~ -kil ~ -ġıl ~ -(I4)n͡g: Köktürk Türkçesinde eksiz şeklinin normal buyurma, ekli şeklinin ise pekiştirmeli buyurma olarak değerlendirildiği görülmektedir.[686] Eski Uygur Türkçesi döneminde ise fiil kök ve tabanları ile -ġıl/-gil'li şekillerin emir kipinin teklik II. şahıslı çekimlerini meydana getirdiği,[687] Karahanlı Türkçesinde ise -gIl, -gIn,[688] Harezm Türkçesinde -GIl, -GIn, -GUl, -ḳıl,[689] Kıpçak Türkçesinde -GIl, -GIn, -GUl, -ḳıl/-kil, -ġın/-gin, -ḳın/-kin[690] eklerinin aynı işlevde kullanılan ekler olduğu belirtilmiştir. Eckmann, Çağatay Türkçesinde ötümlülerden sonra -ġıl/-gil, -ġın/-gin; ötümsüz ünsüzlerden sonra ise -ḳıl/-kil -ḳın/-kin eklerinin emir kipinin teklik II. şahısları için kullanıldığını söylemiştir.[691] Metnimizde de durumun böyle olduğu tespit edilmiştir: bėr 41/15, bil 7/12, bol 93/15, bėrgil 37/19, bolġıl 159/6, bozġıl 133/1, işitkil 19/1, bėrin͡g 35/10, bilin͡g 43/2, bolun͡g 101/22, ėtin͡g 63/6, iylen͡g 159/5, ḳılın͡g 43/2, körgüzün͡g 15/5.

III. teklik şahıs -sUn: Köktürk Türkçesi döneminde buyurma kipinin III. tekil şahsının genellikle -zU[n], bir yerde ise -çUn ile kurulduğu belirtilmiştir.[692] Emir kipinin teklik III. şahsı için Eski Uygur Türkçesi döneminde -zUn,[693] Karahanlı Türkçesinde ise -sU, -sUn, -sUnI,[694] Harezm Türkçesinde -sUn, -sU[695], Kıpçak Türkçesinde -sUn, -sIn[696] eklerinin, Çağatay Türkçesinde ise -sUn ve dėk'in kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[697] Metnimizde ise emir kipinin teklik III. şahsı için -sUn'un kullanıldığı tespit edilmiştir: ḳutulsun 10/15, tafsun 10/16, tökülsün 64/5, yėtişsün 49/4.

---

[684] Türkyılmaz, Fatma (1999) **Tasarlama Kiplerinin Fonksiyonları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
[685] Ercilasun, Ahmet Bican (1995) "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine", **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22-23 Ekim 1993)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s.61
[686] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 180-181.
[687] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 346.
[688] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190-191.
[689] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
[690] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.
[691] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 123.
[692] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 181-182.
[693] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 346.
[694] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190.
[695] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
[696] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.
[697] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 123.

I. çokluk şahıs -alın: Köktürk Türkçesinde -(A)lIm ekinin gönüllülük kipinin çokluk I. şahıs çekimi için kullanıldığı[698], aynı ekin Eski Uygur Türkçesi döneminde emir kipinin çokluk I. şahıs çekiminde kullanılan bir ek olduğu,[699] emir kipinin çokluk I. şahsı için Karahanlı Türkçesinde ise -AlIn͡g, -AlIm, -lIm,[700] Harezm Türkçesinde -AlI, -AlIn͡g, -GAlIn͡g, -AlIm, -AlIk[701], Kıpçak Türkçesinde AlIm, -ġalım/-gelim, alıḳ/elik, -AlI[702] eklerinin kullanıldığı ifade edilmiştir. Çağatay Türkçesinde ise Eckmann -(A)lI, -(A)lIn͡g, -(A)lIm eklerinin istek kipinin çokluk I. şahısla çekiminde kullanıldığını ifade etmiş,[703] Argunşah ise bu eklerin emir kipinin I. şahısla çekiminde kullanılan ekler olduğunu söylemiştir.[704] bėrelin 35/11, bilelin 131/1, kėtelin 43/15, ḳılalın 131/1, olalın 43/15, uralın 15/15.

II. çokluk şahıs -(I$_4$)n͡glar: Köktürk Türkçesi döneminde buyurma kipinin çokluk II. şahsı için -(X)ŋ, Eski Uygur Türkçesi döneminde -(X)n͡g/-(X)n͡glAr[705] Karahanlı Türkçesinde ise -n͡g/-n͡glAr,[706] Harezm Türkçesinde -n͡g, -In͡g, -Un͡g, -n͡gIz, -n͡gUz, -n͡gIz, -Un͡guz, -n͡glAr,[707] Kıpçak Türkçesinde -(X)n͡g, -(X)n͡gIz, -(X)n͡glAr,[708] Çağatay Türkçesinde ise -(X)n͡g, -In͡gI, -Un͡gIz, -n͡lAr[709] kullanılmıştır. Metnimizde de emir kipinin çokluk III. şahsı için şu eklerin kullanıldığı tespit edilmiştir: bėrin͡gler 37/20, bilin͡gler 101/14, yanın͡glar 61/20, yėtin͡gler 41/11, barın͡glar 90/2, bolun͡glar 89/1, ḳılın͡glar 32/2, körün͡gler 64/19.

III. çokluk şahıs -sUnlar: Eski Uygur Türkçesi döneminde -zUnlAr,[710] Karahanlı Türkçesinde ise -sUnlAr/-sUlAr,[711] Harezm Türkçesinde -sUnlAr, -sUlAr,[712] Kıpçak Türkçesinde -sUnlAr, -sInlAr,[713] Çağatay Türkçesinde -sUnlAr, -dėkler[714]

---

[698] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 182.
[699] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 346.
[700] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190.
[701] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
[702] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.
[703] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 124.
[704] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 168-169.
[705] Eraslan, Kemal (2012) **age.**,s. 346.
[706] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190.
[707] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
[708] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.
[709] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 123.
[710] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 346.
[711] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190.
[712] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
[713] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.

şekillerinin emir kipinin çokluk III. şahsında kullanıldığı belirtilmiştir. yėmesün-ler 148/7, bilsün-ler 137/7, iylesünler 60/5, ḳılsunlar 136/20.

Olumsuzu: Emir kipinin olumsuzu -ma, -me ekiyle yapılır: bolmaġıl 158/16, bolma͡ng 159/3, dime͡ng 6/1, iyleme 42/20, ḳaçmayın 32/21, ḳalmaġıl 111/8, olmasun 8/8, öltürmesün 138/20, ḳılmasunlar 138/18.

1.3.9.2. Ek fiil

İsim soylu sözcüklere gelerek onların yüklem olmasını sağlayan fiil.[715] Eski Türkçe döneminde adların bildirme şekillerinin şahıs zamiri + kişi adı + şahıs zamiri menşeli şahıs ekleri şeklinde yapıldığı; ancak Türkçede bu üçlü gramer unsurunun ilki olan şahıs zamiri belirtmeden de kişi adının söylenebildiği bilgisi mevcuttur.[716] Cevher fiili de denilen ek-fiil, metnimizde, hem Çağatay Türkçesinde olduğu gibi ir- şeklinde hem de Batı Türkçesinde ve günümüzde olduğu gibi i- şeklinde kullanılmıştır. Ek-fiilin dört kipi vardır. Bu kiplerin olumsuz şekli imes "değil" kelimesi ile yapılır.

1.3.9.2.1. Geniş Zaman

Ek-fiilin geniş zamanı, isimlerin üzerine getirilen zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılır. Üçüncü şahıslarda ise ismin üzerine durur yardımcı fiili, +dUr bildirme eki veya ir- yardımcı fiiline geniş zaman eki getirilerek yapılmıştır:

ġōl-dur 38/14, ḥabībi durur 4/11, ẖāḳdur 44/2, ẖālī-dür 62/1, ḥikmet durur 4/7, köp-dür 32/15, leşkerim-dür 151/9, oġlı-dur 74/19, yoḳtur 87/20, rāġıb irür 155/18, saʿādet irür 88/18, vācib irür 155/18, bay irür 123/13, közlüg irür 87/14.

Olumsuz çekimi ise imes "değil" kelimesiyle yapılır: ġurūr imes mėn 42/14, düşmen imes mėn 27/19, ḥaḳīr imes-dür 123/15, ẓāhir imes-dür 5/20, ābdān imesdür 38/10.

Soru şekli ise -mu soru eki üzerine +dur bildirme ekinin getirilmesiyle yapılır: inṣāfmudur 113/17, ḳaydadur 113/17, barmudur 125/15.

---

[714] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 123.
[715] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 52.
[716] Sertkaya, Osman Fikri (1995) **Göktürk Tarihinin Meseleleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 213.

1.3.9.2.2. Görülen Geçmiş Zaman

Ek-fiilin görülen geçmiş zaman çekimi, i-/ir- fiili üzerine -di ekinin getirilmesiyle yapılır:

yoḳ idim 165/18, yoḳ irdi 145/10, assıġ idi 153/5, ata irdi 153/8, atım irdi 104/20, bāḳī idi 54/20, baş irdi 123/9, bay irdi 74/11, cāhil idi 89/6, duḫūl irdi 54/3, fitilip irdi 164/12.

1.3.9.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman çekimi, isimlerden sonra i-/ir- fiilinin üzerine -ken, -miş ekleri getirilerek yapılır:

bahādur iken 84/17, emānet iken 103/5, tatlıġ iken 130/14, şād iken 165/3, āzād iken 165/3, ölmek irmiş 71/1, pādişāh imiş 40/18, ẓulm irmiş 64/14, bī-fer imiş 108/10.

1.3.9.2.4. Şart Kipi

Ek fiilin şart kipi metnimizde pek kullanılmamıştır. İsmin üzerine i- fiilinin şart kipi ekinin eklenmesiyle yapılır: yoḳsa 15/16, ir iseng͡ 96/1.

1.3.9.2.5. Birleşik Çekimler

1.3.9.2.5.1. Hikâye

Hikâye çekimi basit zamanlı fiil kök ve gövdelerine i- fiilinin görülen geçmiş zamanının getirilmesiyle oluşturulur.

1.3.9.2.5.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

Geniş zamanın hikâyesi -Ar, -Ur + i-/ir-d+ şeklinde yapılır: ḳılur idim 162/14, ḳılur irdi 24/16, ḳılur irdük 148/11, kilür irdi 145/15, körer irdi 110/7, ölür irdi 130/13, tapar irdi 85/1, tüşer irdiler 97/18, bolur idük 148/11.

Geniş zamanın hikâye birleşik çekiminin olumsuzu -mAs + i-/ir-d+ şeklinde ifade edilir: ḳılmas irdi 5/1, kiralmas idi 70/14, körünmes idi 94/1, bildürmes irdi 26/2, ibermes idi 111/1, cıḳalmas irdi 21/5.

Bu birleşik zamanın sorusu ise şahıs ekinden sonra getirilen -mu ekiyle yapılır: almasdımı 57/7, ḳalmasdımı 57/7.

1.3.9.2.5.1.2. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Metnimizde sık kullanılan bir çekim değildir: onamadı idi 32/20.

1.3.9.2.5.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Metnimizde bir örneğine rastlanmıştır: yoḳ bolupdur idi 33/3.

1.3.9.2.5.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Metnimizde bir örneğine rastlanmıştır: zebūn bolġay irdi 40/20.

1.3.9.2.5.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi

Metnimizde şu örneklere rastlanmıştır: körseng͡ idi 52/18, tafılsa idi 51/10.

Şart kipinin hikâyesinin olumsuz şekli, zaman eklerinden önce getirilen -ma olumsuzluk eki ile oluşturulmuştur: bolmasa irdi 5/10, ḳılmasa irdi 88/19.

1.3.9.2.5.2. Rivayet

Rivayet çekimi, basit çekimden sonra i-/ir- yardımcı fiiline öğrenilen geçmiş zaman ekinin (-ken) getirilmesiyle yapılır. Bazı örneklerde -miş ekiyle yapıldığı da görülür.

1.3.9.2.5.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

Metnimizde şu örneklere rastlanmıştır: tükenür iken 29/6, kilürmiş 82/12.

1.3.9.2.5.2.2. Şart Kipinin Rivayeti

Metnimizde bir örneğine rastlanmıştır: baḳsa irmiş 105/10

1.3.9.2.5.3. Şart

Şart birleşik çekimi i-/ir- fiili ile değil bol- yardımcı fiiline -sA ekinin getirilmesiyle yapılır.[717]

1.3.9.2.5.3.1. Geniş Zamanın Şartı

Metnimizde şu örneklere rastlanmıştır: oḳur bolsalar 7/10, öltürür bolsa 61/17, köydürür boldılar 11/10.

---

[717] Doğan, Levent **age.**, s. 139.

1.3.9.2.5.3.2. Gelecek Zamanın Şartı

Metnimizde bir örneğine rastlanmıştır: kėlmegey bolsa 36/7.

1.3.9.3 Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller; bir isim ile bir yardımcı fiilin, iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden çok kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.[718] Leyla Karahan ise birleşik fiil için "Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur." ifadelerini kullanır.[719] Birleşik fiiller gramer kitaplarında fi'l-i mürekkeb, mürekkeb fiil, birleşik fiil, bileşik eylem gibi terimlerle karşılanmıştır.

1.3.9.3.1. Tasvir Fiilleri

Tasvir fiilleri, fiillerin -a, -e, -u, -ü veya -p zarf-fiil şekillerine özel fiiller eklemek suretiyle yapılır.[720] Geleneksel terminolojide tasviri fiil veya yardımcı fiil olarak adlandırılan bu fiillerle oluşturulan birleşik fiillerin bilinen yapısı fiil + zarf-fiil eki + yardımcı fiil şeklindedir. Bu tür fiillerde söz dizimi açısından birinci fiil ikinci fiile bağlı, anlam açısından ise ikinci fiil birinci fiile bağlıdır. İkinci fiil, zarf-fiil ekini de bünyesine alarak bir yapım eki gibi davranır ve asıl anlamıyla kendinden önceki fiilin içeriğini çeşitli açılardan değiştirir. Türkiye Türkçesinde bil-, dur-, geç-, gel-, git-, kal-, koy-, otur-, var-, ver-, yaz- ve yörü- fiilleriyle[721] kurulan bu fiillerin metnimizde tespit edilen örnekleri şunlardır:

1.3.9.3.1.1. Süreklilik Fiili

-p zarf-fiil ekinden sonra getirilen tur-, ḳal-, kėl- yardımcı fiilleri ile yapılır: turup ḳal- 43/4, yėtip turadur- 30/12, yıġlap tur- 24/8, bolup tur- 56/6, ḳabalıp ḳal- 45/19, ḳoġlap kėl- 32/19, ḳoġlaşıp kėl- 69/2, aytadur- 132/16.

1.3.9.3.1.2. Yeterlilik Fiili

Eski Türkçe dönemindeki u- yeterlilik/iktidar fiilinin yerini Çağatay Türkçesinde al- yardımcı fiili alır.[722] 13. yüzyıl sonlarından itibaren yardımcı fiil şekline dönüşen al-

---

[718] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 150.

[719] Karahan, Leyla (2007) **Türkçede Söz Dizimi Cümle Tahlilleri**, Akçağ Yay., Ankara, s.73.

[720] Timurtaş, Faruk Kadri **age.**, s.160.

[721] Demir, Nurettin (2013) "Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller", **Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı**, Akçağ Yay., Ankara, s. 389-390.

[722] Karasoy, Yakup (1998) **Şiban Han Dîvânı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 59.

fiili, özellikle Orta Asya edebî Türkçesinde yeterlilik/iktidar fiili olarak ortaya çıkmıştır.[723] Batı Türkçesinde bil- yardımcı fiili ile sağlanan yeterlilik şekli metnimizde -A, -y zarf-fiil ekiyle al- yardımcı fiilinin birleşmesiyle teşkil edilir: ḳıla al- 7/9, bola alma- 7/8, ḳıla alma- 50/17, an͡ga raḥm ḳılmay alur mėn ḳulın 52/ 9, tapa alma- 78/3.

1.3.9.3.1.3. Tezlik Fiili

-p zarf-fiil ekiyle bėr- yardımcı fiilinin birleşmesinden oluşmuştur. Özbek Türkçesinde tezlik fiili için fiilin rahatlıkla yapılabilme, sürekli olarak tekrarlanabilme ve tezlikle gerçekleştirilebilme fonksiyonları bildirilir.[724] Modern Özbek Türkçesinde de ber- tasvir fiilinin esas fiildeki iş ve oluşun ayrıntıları da dahil, en kısa sürede, çabucak gerçekleşmesi istendiği durumlarda kullanıldığı söylenmiştir.[725] Metnimizde ise tezlik ve rahatça yapabilme işlevlerinde kullanılmıştır: tutup bėrdi bu bik-ke bir fārça ḫaṭ/ oḳup körse bu ḫaṭ tamāmı ġalaṭ 27/15, ki çıngṭay-mu köp irdi bir daldaġa/Salıp bėrdi baġlap bu bik aldıġa 38/2, ʿināyet ḳılıp bėrse min͡gçe kişi/zebūn bolġay irdi bu kāfir işi 40/ 20, taġ üzre bar irdi ḳaravul-çılar/kėlip bėrdi ser-dārlarġa ḫaber111/17.

başla-: Esas fiili yardımcı fiillere -A/-y zarf-fiil ekleriyle bağlayan bu tasvir fiili, cümleye başlanmışlık ve tamamlanmışlık anlamını katar. Esas fiilde ifade olunan eylemdeki iş veya oluşun başladığını ifade eden bu tasvir fiili şekline[726] metnimiz de tesadüf edilmektedir: pehlevān-lar tüfek ü zenbūrek-ler ata başladı 23/4

ḳal-: Esas fiillere -(X)p zarf-fiiliyle bağlanan ḳal- tasvir fiili, dinamiklikten statikliğe geçiş ifade eder.[727] Metnimizde esas fiilde ifade olunan eylemin beklenmedik bir şekilde gerçekleşmesi neticesinde bir durumun ortaya çıktığını ve ortaya çıkan bu durumun sürekli bir hâl aldığını belirtmiştir: sülendi ki soydungġa ḳaşḳan ḫıṭay/turup ḳaldı soydungda bir nėçe ay 121/9.

kėl-: Esas fiillere -(X)p zarf-fiil ekiyle bağlanan kėl- tasvir fiilinin, fiilin yöneldiği zaman, mekân ve aşamalı bir duruma yakın olmak için gerçekleşen bir fiille kullanıldığı belirlenmiştir: bu nāme yėtip kėldi cangcunġa tīz/işitip munı boldı köp rüste-ḫīz 11/7, leşker-i küffār alem-lerni alıp fevc fevc çıḳıp keldi 32/9, arḳamızdın kāfir-ler ḳoġlap kėlse ceng ḳılalı başımızġa nėme kėlse anı köreli 32/19, müselmān-larnın͡g ser-dārları-nın͡g başını alıp kėlin͡g dip buyruġanı 43/7.

---

[723] Tulum, Mehmet Mahur (1997) **Özbekçede Tasvir Yardımcı Fiiller**, İstanbul, s. 12.
[724] Tulum, Mehmet Mahur **age.**, s. 55-58.
[725] Coşkun, Volkan **age.**, s. 180.
[726] Coşkun, Volkan **age.**, s. 179.
[727] Tulum, Mehmet Mahur **age.**, s. 101.

kėt-: Metnimizde esas fiilde belirtilen kılış veya oluşun tam anlamıyla gerçekleştiğini bildirmek için kullanılmış bir tasvir fiilidir: bu foçı bu aḫunġa ʿāşıḳ bolup/alıp kėtti ʿaşḳıda ṣādıḳ bolup 88/ 10, ki bir atġa mindi ḳaçıp kėtti tīz/özi nev-cevān irdi hem bā-temīz 93/21, şehrdin cıḳıp kėtti tunkan sarı/ki tunkanī yagur sulṭān sarı 96/5.

ḳoy-: Esas fiillere -(X)p zarf-fiiliyle bağlanan bu tasvir fiili de cümleye sona yaklaşılma veya yapılan eylemin neticesinin sürdüğü durumları anlatmada kullanılmıştır. alıp bardı ḥaydap şota sarıġa/ki bağlap ḳoyup aḳ üyi aldıġa 102/15, ġazāt ḳılġan müselmān-larnıng͡ evlādlarıġa yād nāme ḳılıp ḳoyduḳ 166/11.

taşla-: Esas fiillere -(X)p zarf-fiil eki ile bağlanan bu tasvir fiili, esas fiilde belirtilen kılış veya oluşu çarçabuk ve engelsiz olarak yapma anlamı katar: nėçe kün sülep bu belā ḳaʿrı-ġa/taġarġa sülep taşladı baḥrıga 158/ 6.

tur-: Esas fiillere -A/-y zarf-fiili ile bağlanması durumunda sürmekte olma, yani şimdiki zaman anlamı ifade eden bu tasvir fiilinin; 14. yüzyıl metinlerinde geniş zaman yerine çok az kullanılan bir şekil olarak ortaya çıktığı, daha sonra ise Çağatay Türkçesi döneminde genel şimdiki zaman şekli hâline geçtiği ifade edilmiştir.[728] Metnimizde de sürmekte olan eylemi anlatmak için kullanılan bu tasvir fiilinin çekiminin şahıs zamirleriyle yapıldığı tespit edilmiştir: ki baʿżı uyumay turur ḳayġuda/tolaraḳ çėrig irdiler uyḳuda 67/2.

Esas fiilere -(X)p zarf-fiili ile de bağlanan bu tasvir fiili, süreklilik ifade etmek için kullanılmıştır: emīr fehm ḳılmay bularnıng͡ sözin/ tikip turdı anlarġa iki közin 26/14, zerre-i çöb nėy ki oynap turup/fıçağı bar kişi başıġa soḳup 166/1, fiġan nāle iylep turup irdiler/nėçe rūstāyī yėtip kėldi-ler 93/9, folarnıng͡ oḳı yėtip turadurġan yėr iken kāfirlarnıng͡ atḳan oḳıda nėçe aṭ ulaġ helak boldı 30/11, 12, 13.

tüş-: Esas fiillere -(X)p zarf-fiiliyle bağlanan bu teşkiller, bitmiş eylemleri anlatmada kullanılır: kėlip tüşti-ler bāre-gāġa emīr/bolup bī-dimāġ uşbu ṣāḥib-serīr 26/20, ḥıṭay ölügin ḳalʿaġa toldurup/yanıp tüşti āḫir cerāḥat bolup 55/18, alıp bayandayġa barıp tüşti-ler 20/18.

yat-: Kendisinden önce gelen esas fiile -(X)p zarf-fiili ile bağlanan yat- tasvir fiiliyle devam eden eylemleri anlatmada kullanılan bir birleşik fiildir: ki dārā ḫaṭīb aydı bu ḥīledür/bu yėrde tüşip yatsa bolġay ḫaṭūr 102/2, taḫı yėp yatar ḫalḳımız

---

[728] Küçük, Murat **agm.**, s. 64.

küncre/maʿ āş yoḳıdın boldı ḥāli tėbe 119/5, emān raf[refʿ] bolur mebādā aġrıp yatḳandın kėyin dārū-yı kār içken birle fat nefʿa yėtküralmas 137/2-3.

yėt-: Tamamlanmış, son bulmuş eylemleri anlatmada kullanılan bu tasvir fiili esas fiile -(X)p zarf-fiiliyle bağlanır: nėçe kün yörüp yėtti ṭurfanġa tīz/ki andın otuz rāşidīn ḫānġa nīz 41/13, sülenip yėtip siz müşük dėk bolup/aruḳlap közüng͡-ler tüşük dėk bolup 113/20.

yör-: "Yürümek, gitmek, ilerlemek, sürekli hareket hâlinde olmak, devam etmek; ısrar etmek, diretmek, boş yere yapmak" anlamlarına gelen yür- fiili, -(X)p zarf-fiiliyle esas fiile bağlanarak cümleye süreklilik, devam etme anlamları katar[729]: ki yıġlap yörüp uşbu ebyāt-nı dip/bu matem-mü boldı taḫı ber-ṭaraf 73/6, ki zer körmegenler bolup ḳaldı bay/İşek minmegen-ler minip yördi tay 78/2, ki bik-lerni ḳoġlap yörüp ʿām-lar/şehīd ḳıldı maġzı seri ḫām-lar 92/15.

1.3.9.3.2. Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller

ėt-, it-, iyle-, bol-, ol-, ḳıl- yardımcı fiilleriyle yapılan birleşik fiillerdir:

bol-: ʿalī ilgide boldılar ḫār u zār 6/1, sorap āḫiride zīr-i zemīn-de ḫāk ālūde bolup yėtipdür 136/16, zen ferzend-lerini esīr ḳılıp alıp kėlsek olarġa dāġ mundın artuḳ bolurmu 145/5-6, özüm leşkerige özüm baş bolay/ bu leşker bile sizge yoldaş bolay 14/7, bolup iki nūr uşbu irge behem 5/16, ḫānlıḳ-nıng͡ gün[m]bez-lerining͡ içige kirip bend boldı ḳaçalı digen müselmān-lar 33/1, ki müʾmin heme bī-dimāġ boldılar/ki ḫoş dil-lıġ kām-raḳ boldılar 69/7, bolup ḳāḍī aṣġar bu leşkerge baş/ki yoldaş bolup ḥācı aḫun ḳavaş 151/3.

ol-: Sürüp-dür şahlıḳda neççend zaman/ki neççend zamān amān oldı cihān 99/21, tamāmı dilīr ġāzī-ler cemʿ olup/şehrni ḫazāyinçiġa tafşurup 150/21, tamām ehl-i büṭ ṭurfe mesrūr olup/ felek-ning͡ bu fendiġa maġrūr olup 69/5.

ėt-: bu şehni ḳavup bardı neccend kişi/bu şehni helāk ėtmek irdi işi 92/18, gümān ėtme tirig dip ten ḳalıp başımdın ayrıldım 124/12, körüng͡ ḳudreti rabbi ḥayyüʾl-ḳadīm/ ḫıṭaynı nedīm ėtti bizge kerīm 128/18, kėlip dād ėtip küfrī ser-dārıġa/ nė ser-dār bolsun ki murdārıġa 130/2, emīrler ḳavaş ḳāḍī-nı baş ėtip/ki bikzāt mīr-āb bik-ni yoldaş ėtip 131/17.

iyle-: didi ay emīrān ü ser-dāriyān/sözüm bar ki sizlerge iyley beyān 84/20, bular her ṭaraf-larda iylep cihād/tapar irdi fakīr kişi-ler murād 85/1, solan leşkerini helāk

[729] Tulum, Mehmet Mahur **age.**, s. 229-231

iyledi/ tamām küfrīni derd-nāk iyledi 86/2, bu kes vāḳıʿāt-nı beyān iyledi/nė iş-ler ötüpdür ʿayān iyledi 87/17, didi şang bėki ṣabr iyleng͡ demi/namāz iyleyin baʿde öltür meni 93/11.

it-: nėçe bėrse mey-ni alıp nūş itey 116/11, çü nāḳil bu nevʿ sözni taḥrīr iter/ẖıred ẖaylī semʿīġa taḳrīr iter 118/19, gülistān naẓmıġa bardı yetip/ṣaḥāʾif şebistānıda bezm itip 56/11.

ḳıl-: ki aṭlıġ kėlip nėçe tunkanī-ler/ki sulṭān emīrġa ẖaber ḳıldılar 56/16, ẖırāmın sorup soy-ı küffaryān/ki naʿre urup ḳıldı atın beyan 57/9, bėrip fetḥ-i nuṣret mėni şād ḳıl/ tamām leşkerim ġamdın āzād ḳıl 57/20.

Metnimizde yardımcı fiil olmadığı halde, çeşitli kelimelerle kaynaşıp birleşik fiiller oluşturan fiiller de görülür. Metinde tespit edilen örnekler şunlardır:

baş ḳoy-: Bir şeyin olması veya olmaması için canını dişine katıp çalışmak anlamına geldiği belirtilen ve mecaz anlamda kullanılan bir deyim.[730] hezārān sitem-ler çėkip yurtıġa/yėtip barġanı baş ḳoyup büṭiġa 116/1.

baġrı iz-: Acı çekmek.[731] tiryāḳ dārūsını rāslap içkünçe yürek baġrı izilür ol vaḳtıda içken birle 137/4-5.

bėl baġla-: Birinin kendisine yardımcı olacağına inanmak.[732] bu maḥmūd zamāne işin çaġladı/ bu aẖun ẖalāṣıġa bėl baġladı 87/22.

hūş başıdın kėt-: Aklı başından gitmek, aşırı neşe veya üzüntüden ne yapacağını bilememek.[733] tamām küfrīler başıdın kėtti hūş/oşol tünde ḳıldı ki andaġ soḳuş 126/5.

ḳan tök-: Yaralamak, öldürmek.[734] ki ayrışturup nėçe nā-dān-nı şāh/ki ḳan tökkeli aṭlanıp tuttı rāh 89/5.

ḳan yut-: ki ṭābiʿleri barçası ḳan yutup/ėtip terk aş nān mātem tutup 63/3.

ḳulaḳ sal-: işitti bu maḥmūd ḳulaḳın salıp/ḳulaḳıġa tut tut u āvāz kėlip 95/14.

tang͡ at-: tang͡ atḳunça iylep ki ġavġā-yı ʿām/seḥerligde boldı ẖıṭaylar tamam 134/19.

yolġa kir-: bular kirdi yolġa fiyāde ḳaçıp/közi-ning͡ yaşını buluṭ dėk saçıp 160/19.

---

[730] Kök, Abdullah (2016) **Pîr-i Türkistan'ın Metafor Dünyası**, Kesit Yay., İstanbul, s. 136.
[731] Kök, Abdullah **age.**, s. 124.
[732] Kök, Abdullah **age.**, s. 137.
[733] Aksoy, Ömer Asım (1995) **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s. 552.
[734] Aksoy, Ömer Asım **age.**, s. 904.

yürek bağrı tutaş-: İçine ateş düşmek. yaḳın-nı͡ng ḳalmaḳ-ları işitip yürek bağrı-ġa ot tutaştı … 144/18.

yüz öyür-: Yüz çevirmek.[735] reʿāyā şevket aẖundın yüz öyürdi barçası aʿlā ẖānġa mülāzemet ḳıldı 137/21-22.

yüz tut-: Gelmek, bir şeyi istemek için gururu bir tarafa bırakıp birinin huzuruna çıkmak. körüp küfrīler ḳaçḳalı tuttı yüz/ümīd birle açıp ḥayātlıġ-ġa köz 59/6.

yüz ur-: emīr-i zamāna tekellüm tüzüp/ki tunkanī-ler sarıġa yüz urup14/4.

[735] Kök, Abdullah **age.**, s. 287.

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN

Bismil’lāḥi’rraḥmāni’rraḥīm

2 1 ṣenā lilḫudāvend-i ẕü ʾl-celāl
irür mālikü’l-mülk an͡ga yoḳ zevāl
2 dü ʿālem-nin͡g mülkiġa mālik irür
heme ẕī-nefs-lerġa ḫāliḳ irür
3 ʿadem-din dü ʿālem-ni peydā ḳılıp
özin ḳudretini hüveydā kılıp
4 bu toḳuz felek-ni muʿallāḳ itip
zemīn-ni bu ḳısmī muṭabbaḳ itip
5 felek üzre encüm-ni peydā kılıp
siçek-ler zemīn üzre iḥyā ḳılıp
6 ki iẓhār itip gūne gūn ḳudretin
devām körsetip reng-be-reng ṣanʿatın
7 dağı iyledi tört ʿanāṣır pedīd
ḳılıp-dur birini biri birle żıd
8 şimāl birle tofraḳ ot birle su
ziyāde kim olmas bu törtdin birev
9 ʿanāṣırda adam-nı peydā itip
ẕürriyāt-ı adam hüveydā itip
10 an͡ga bėrdi ḥaḳ ṭurfe aḥsen cemāl
ḳadd-i ḳāmet içre ḳılıp pür-kemāl
11 ʿaṭā ḳıldı öz nūrıdın cān an͡ga
ki elṭāf itip nūr-ı īmān an͡ga
12 ki baş-dın ayaġın ḳılıp maḥż-ı nūr
tamām enbiyā taftı andın ẓuhūr
13 tamām ism-lerni an͡ga bildürüp
melāʾik-lerini sücūd ḳıldırup
14 an͡ga ḥaḳ ḫilāfet kerem iyledi
ẕürriyātını muḥterem iyledi

15 tafıp şayṣt [şīt] nebī birle idrīs murād
belā anı din nūḥ-ġa bėrdi necād
16 ki ṣāliḥ duʿāsın ḳılıp müstecāb
ḳılıp nāḳa allāhġa taşnı ḥicāb
17 ʿazīz iyle-mek-ke anı bir ü bar
çıḳıp sün͡gi-din nāḳa naḳş-dār
18 ḫalīli-ġa āteş-ni gül-ẕār itip
ki ferzendiġa zebḥ [ẕebḥ] iẓhār itip

3 1 ki yaʿḳūb-nı ḥaḳ ḳıldı yūsuf-ka zār
anı mıṣırda iyledi tāc-dār
2 ḫudā bėrdi mūsā-ġa çöpdinʿaṣā
ʿadūġa ʿaṣānı ḳılıp ejdehā
3 ki lūṭ nebī ḳavmni der-i siḥir
ḫudā cümleni ḳıldı zīr ü zeber
4 yūnus-ġa bėrip māhī baṭnıda cāh
sikenderni ḳıldı cihān içre şāh
5 ki dāvud ḳolıda tėmür boldı mūm
ḫudā yādı birle ḳılıp terk nevm
6 süleymānġa bėrdi ḫudā bir nigīn
aydı taḥ[ḫ]t fermānıda ins ü cin
7 ki ḫiẕmet ḳılur künde vuḫūş ü ṭuyūr
seḥāb birle bād ejdehā mār mār
8 belā ṣad u best-de atadır cehl
bu ḳısmīde ḳılmış ki niʿmeʾl-vekīl
9 birevġa bėrip bāl ṭayr ėttürüp
birevni cihān içre seyr ėttürüp
10 birevni çıḳardı felek evciġa
birevni ḳılıp bend ġażab mevciġa
11 burun şāh levlāk-nı iylep yetīm
an͡ga ḳıldı şeh-lerne baʿd-ez nedīm
12 felek üzre feydā ḳılıp mührni
yarutup anın͡g birle bu dehrini
13 kiçe ẓulmātın yaruttı ḳamer

cenābıda dür laʿl gevher ḥacer
14 cihān içre feydā ḳılıp taġ-lar
beyābān-dur yā ḳamuġ bāġ-lar
15 ki her emride özi ḳādir durur
ki her cāyda ḥāżır nāṭır durur
16 pedīd nā-pedīd barçanı bilgey ol
kön͡gülde nė kėçse anı bilgey ol
17 kelek birle adam-nı iʿzāz itip
kelek-ni ʿibādetde mümtāz itip
18 beşerge ʿaṭā iyleben niʿmetin
heme ḫalḳıdın artturup zīnetin
19 ser-efrāz itip ḫulḳ-ı aḫlāḳ ile
firīfte ḳılıp mülk-i emlāk ile
20 birin ḥamd itmaḳḳa gūyā ḳılıp
birini birisiġa şeydā ḳılıp
21 birini ḳılıp gül kibi tāze rūy
leṭāfet ara nīk-rūy nīk-ḫūy

4 1 birevni anın͡g ʿaşḳıda zār itip
gedālar kibi eşkide ḫ̮ˇār itip
2 müdām vaṣl yādıda āhlar urup
dilini anın͡g ʿaşḳıda köydürüp
3 birevni ḳılıp ḫalḳ ara pādişāh
birevni ġanī ü birevni gedā
4 birevni ṣaġīr birevni kebīr
birevni ʿazīz birevni ḥaḳīr
5 birevni tüvānā birev ʿayb-nāk
birevni tutup şād birev derd-nāk
6 birevni ʿibādet-de ḳābil itip
birevsini fısḳı-ġa māyil itip
7 ġaraż cümle iẓhār ḳudret durur
tamāmı ki şāmil ḥikmet durur
8 ḫudāyā nizār ėtme bu zārnı
bilāl bī-temīz zār āvvāreni

9 **fī-naʿt-ı nebīnā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem**

10 ʿadedsiz dürūd ḫoca levlāk-ġa
ḥabīb-i ḫudā tāc-ı eflāk-ġa

11 muḥammed ḫudānın͡g ḥabībi durur
kīne aġrıġı-nın͡g ṭabībi durur

12 ki ʿarşü'l-ʿaẓīm-nin͡g ki tācı resūl
tamām enbiyālar revācı resūl

13 ki ḫāṣ-lar dil-i āfitābı resūl
ʿulūm ehli-nin͡g māh-tābı resūl

14 bolup ḳap ḳavsin mekānı resūl
tamām maʿrifet-nin͡g ki kānı resūl

15 yetīm bīvelernin͡g atası resūl
tamām güm-rehān reh-nümāsı resūl

16 tamām ümmeti-ge şefīʿi resūl
ki ṣāḥib maḳām-lar refīʿi resūl

17 seḫāvet ili-nin͡g kerīmi resūl
ki ḫaḳ bāre-gāhı ḥarīmi resūl

18 nebī-ler dili-nin͡g serveri resūl
velī-ler dili-nin͡g ḥuzūrı resūl

5 1 muḥammedni kėltürmese dehr ara
özin āşkār ḳılmas irdi ḫudā

2 heme hestī aḥmed ṭoplu irür
taḫı iki ʿālem hūylu durur

3 abā bekr aḥmedge mūnis idi
ḥaḳīḳat-de her ikev bir cins idi

4 resūlġa boluban müdām hem-nişīn
ki aḥmedge boldı hemedīn yaḳın

5 ḳarīb-ler ḳarībi abā bekrdür
ḥabīb-ler ḥabībi abā bekrdür

6 ki taṣdīḳ iylep berāy[ı] ḫudā
resūlġa ḳılıp māl cānın fedā

7 ḳılıp cüft Muḥammedke ferẕ[z]endini
nė ferẕ[z]endi-dür kim çėker bendini

8 ėteben abā bekrni yār-ı ġār
kelāmıda yād iyledi bir ü bar

9 resūlġa bolup yār-ı devvām ʿömer
bėrip müctehidler bu nevʿ ī ḥ[ẖ]aber

10 resūlġa ʿömer bolmasa irdi yār
hemān bolmas irdi bu dīn āşkār

11 bolup dīn-i islām çerāġı ʿömer
kön͡gül-ler közi-nin͡g ḳaraġı ʿömer

12 ṣaḥābe ara mis̱l-i tācı ʿömer
irür dīn-i islām revācı ʿömer

13 ʿadālet gülistānı-nın͡g bir güli
resūl gül idi bu idi bülbüli

14 taẖı yār-ı siyümi ʿos̱mān idi
ḥayānın͡g güli nūrı furḳan idi

15 kelām-ı mecīdini cemʿ ėtküçi
ẖudā yādıda közni nem ėtküçi

16 bolup iki nūr uşbu irge behem
ṣaḥābe ara boldı köp muḥterem

17 ḥayā kānī-nin͡g ol idi cevheri
vefā ṣadefi-nin͡g idi gevheri

18 ki törtünçi yārı aydılar ʿalī
saẖā ü kerem-lik bahādır velī

19 ki miʿrāc tünide bolup emr-i ḥaḳ
resūl-i ẖudāġa bolup hem ṭabaḳ

20 nė ẖoş fażl bolmış zehrāġa cüft
ʿalī fażl-ı ẓāhir imes-dür nühüft

6 1 hezār rüstemī bolsa isfendyār
ʿalī ilgide boldılar ẖ̌ār u zār

2 ʿalī şīr kerrār-ı ḥaydar irür
ṣıfātı anın͡g fetḥ-i ẖayber irür

3 yine ol imāmān ḥasan ḥüseyin
ʿalī zührediġa idi nūr-ı ʿayn

4 bular fażlıġa bes irür bu delīl

ki tėpretti gehvāresin cebreʾīl

5 on iki imām barça āl-i ʿalī
tamāmesidür ẕürriyāt-ı ʿalī

6 bular āl-i dīn bolsa ez ḫāṣ uʿām
bu nāẓım didi ed-duʿā veʾs-selām

7 der beyān-ıʿöẕrnāme bu faḳīr bī-beżāʿat
8 ve ḥaḳīr bī-istiṭāʿat nāẓım özi-nin͡g türk-likini ve dost-larnın͡g saçılġan
9 sözlerni naẓm ḳāʿidesi bile cemʿ ḳılıp ḳoymaḳḳa ḳılġan delāleti-ni
10 iẓhār ḳılmaḳı naẓm

11 özüm ādemīler faḳīri idim
faḳīr nė dimekdür ḥakīri idim

12 o ilde yurdum yaman-lar bile
Ḫarābāt içre civān-lar bile

13 nė ėn͡g[i]limde ton bar nė ilgimde ẕer
ḫudā ḫavfıdın tapmayın hīç ḫaber

14 bu ḳısmī ötüp ʿömrimiz nėçe yıl
ḫalāyıḳ ara nėçe ḫˇār u ẕelīl

15 velī ḳıldı ḥaḳ ḫaṭ tonum aḳ ʿatā
ki evvelġı ḥālim bolupdur rehā

16 bolup gāh gāh naẓm ḳılmaḳ işim
muḥib-ler bile bezm ḳılmaḳ işim

17 binā-gāh yoluḳtı ki bir nėçe dost
bular dos[t]luḳı bizge irdi dürüst

18 bulardın birisi ʿalī nām idi
ḳılıp ʿöẕr-i bisyār bu ḳısmī didi

7 1 āyā nāẓımī an͡glasan͡g bar sözüm
ḳarındaş-dın artuḳ san͡ga mėn özüm

2 ilinin͡g cihādını naẓm iylesen͡g
gülistān-ı naẓmıda bezm iylesen͡g

3 cihān ṣafḥasıda ḳalur atımız
oḳur encümen-lerde evlādımız

4 oḳup rūḥımızġa duʿā iylegey
duʿāsını tan͡grım revā iylegey

5 ki bizdin bu ḳıṣṣa ḳalur yādigār
ki yād-ı nāme ḳalġay tėlim rūzigār
6 ki rūḥ-ı şehīdlerni şād iylen͡giz
cihādını naẓm-ı ebyāt iylen͡giz
7 ḫayālni bildim didim ay ʿalī
man͡ga sėn irür sėn gülistān güli
8 bahāne ḳılıp mėn didim ay muḥib
bu işḳa bola almaġay mėn ḳarīb
9 ḳıla alġalı man͡ga mollā imes
ki söz ḳadrini bilmegey hėç kes
10 oḳur bolsalar ʿāmm ile ḫāṣ-lar
işitse sözüm çon͡g kiçik nās-lar
11 fesendīde bolġay ki yā bolmaġay
ḳulaḳıġa alġay ki yā almaġay
12 tamāmı muḥib-ler didi naẓm ḳıl
işin͡g nė irür naẓm ḳılmaḳnı bil
13 tola sözledı mėn bolup nā-ʿilāc
didim mėn ḳılay tan͡grı bėrse revāc
14 didim ḫūb bolur ay muḥib bā-ḫıred
ḳılay moluy bizge ḳılsa meded
15 tola ḫalḳ digendin ki mėn bī-ḫıred
ki cehrim bu endīşedin boldı zerd
16 dilimġa tüşip naẓm ḳılmaḳ heves
ki mollā ara mėn idim mis̱l-i ḫas
17 başımġa tüşip ḳāf taġıça ġam
ḳılıp nėçe naṣrını birbirġa żam
18 bulanıp pīrim moluy cāmıġa
ḳadem ḳoydum aḫīr bu hengāmeġa
19 ki cārī bolup til be-fażl aḥad
pīrim moluy ḳıldı bolġay meded

8 1 ḳılıp gevherī sözni mėn tizġuçı
tėlimdür bahāne ḳalem sızġuçı
2 ki ṭabᶜım yėtiş-se beyān iyleyin
şehīdlerni͡ng rūḥını şād iyleyin
3 eger bolsa naẓmımda sehve ḫaṭā
kerem iyleben iylesün-ler rehā
4 ḫaṭānı ḳırıban ṣavāb-nı yazıp
eger bolsa küte uzunraḳ sızıp
5 yaman beyt-ni tafsa veyā nā-fesend
oşol naẓm-nı iylesün-ler gezend
6 bu naẓmım körüp ṭaᶜne ḳılma͡ng ma͡nga
birev ṭaᶜne itür ki şāyed sa͡nga
7 āyā nāẓımī sözni ḳılma dırāz
ḳılıp muḫtaṣar başḳa söz eyle bāz
8 işitken ḫalāyıḳ melāl olmasun
oḳuġan kişi-ler mülāl olmasun
9 **el-ḳıṣṣa ile[i] şehri ḳaysı ḫāndın ḳayu ḫānġa ḳalıp-dur**
10 **ḳaysı ḫān-nı͡ng zamāneside bu ġulca ābād bolup**
11 **ḳaysı ḫān-nı͡ng vaḳtıda bozulup-dur anı͡ng beyānı naẓm**
12 bedā iyledim ta͡ngrı ismi bilen
ki bir nükte kim naẓm resmi bilen
13 ḫıred-mendlerdin bu ya͡nglıġ maḳāl
ki mėn a͡nglap irdim anı bī-melāl
14 bu mażmūnda irdi maḳālāt-ları
beyānġa kėtürgen rivāyāt-ları
15 ki rāvī rivāyet-de mundaġ didi
ili şehri ḥiccāzġa ṭābiᶜ idi
16 ki andın kėyin ötti dip nėçe ḫān
beḳā sarıġa barça bolmış revān
17 iliġa bolup baᶜde ḳo͡ngtaçı şāh
nėçe yıl yörüp çün bu hem tuttı rāh
18 ki andın umūrı s̱enāġa ḳalıp

munı tutḳalı ḫān ḫocam-lar kėlip

9 1 ili şehride alte yėrde soḳuş
umūrı s̱enā birle ḳılmış uruş
2 bular hem cihāndın kėtip-dür taḫı
heme bir bir arḳa ötüpdür taḫı
3 ki çen lung digen ḫān zamāne yėtip
ili şehriġa nėçe köçmen çıḳıp
4 kuçar birle aḳsu şayar baydın
ki yarkend kaşḳar ḫoten sarıdın
5 köçüp barça adam iliġa kėlip
ki ābād ḳılıp-dur zemīn-ni tėrip
6 o demdin bu dem-ġa ki yüz nėçe yıl
ki ḫaḳanġa hiẕmet ḳılıp munça yıl
7 ḳılıp küfri müʾmin-ġa ẓulm sitem
alıp arfa buġday ḳonaḳ u direm
8 ki ḥaddin aşıp küfrīler ẓulm besī
ḫıṭaydın cefālar körüp ḫalḳ besī
9 müdām nuḳre zerler alıp bayıdın
ki tartıp alıp bay-lar tayı-dın
10 faḳīrler ölüm-ni körüp yaḫşıraḳ
sipālar faḳīrni urup köp tayaḳ
11 ḫıṭay-lar bu ḳısmīde iylep sitem
belāsını satıp alurlar direm
12 çıdalmay bu küffārlar ẓulm-ġa
reʿāyā çıdalmay tayaḳ ġoldı-ġa
13 ḥuṣūlġa satıp yaḫşı ferzendni
ki cāndın ʿazīzraḳ ciger-bendni
14 çıdalmay raʿiyyet Ḫıṭay ẓulmıġa
yaġı boldı āḫir alıp zōrıġa
15 yörüp bu bilāl bu cihād içre köp
fitip defteri içre aldı körüp
16 ki nuṣret ü fetiḥ ḫudādın tilep
ki naẓm ḳılıp naṣrnı rūze şeb

17 kil ay sāḳıyā mey bile cām tut
bilāl toyġunça içse hem yana tut
18 bu mey neşʾesidin kön͡gül açılıp
ẖıred ġonçesi her ṭaraf saçılıp
19 lisān bülbüli anda ḳılġay nevā
nevā tüzgeli gūne gūne ṣadā
10 1 ẖıred ḳumrı-sı anda gūgū digey
nė gūgū digey belki hū hū digey
2 tamām derd-mend işitkey munı
közidin aḳızġay ciger ḳanını
3 birevnin͡g bolupdur atası şehīd
bolup baʿżılarnın͡g balası şehīd
4 birev ayrılıp-dur ḳarındaşıdın
ki cāndın ʿazīzraḳ kökeldaşıdın
5 işitse dili tīz yāre bolur
nė yāre bolur belki pāre bolur
6 tażarruʿ ḳılışup duʿā iylegey
duʿāsını tan͡grım revā iylegey
7 ki rūḥ-ı şehīdān heme şād olur
duʿā ḳılġuçı ġamdın āzād olur
8 eger bolsa bu ḳul-ġa fażl aḥad
pīrim moluy bizge ḳılsa meded
9 ilinin͡g cihādını naẓm iyleyin
gülistān naẓmıda bezm iyleyin
10 oḳulsa bu eşʿār meclis ara
ümīdim budur bizge ḳılsa duʿā
11 duʿāsın Ḫudāvend ḳılsa ḳabūl
ki şāyed viṣālıġa bolsam vuṣūl
12 ümīdim çerāġı yanar dāʾimā
bolur rūḥ tekāver üzre ḳāʾimā
13 ġaraż ġāzīlerni beyān iylemek
cihādını ẖalḳ-ġa ʿayān iylemek
14 nė veche idi bu cihādġa sebeb

anı uḳturur mėn beyānımda dip
15 ġaraż-dur ki ḫalḳ-ḳa oḳulsun didim
işitip bu ġamdın ḳutulsun didim
16 tamām iyledi sözni mollā bilāl
ḫudā raḥmet iylep ki tafsun kemāl
17 **ili şehride bolġan cihādnın͡g beyānı naẓm**
18 āyā ʿandelib naġme-sāz ḳıl
ilinin͡g cihādını āġāz ḳıl
19 bu yan͡glıġ didi rāvī nükte-dān
bu sözlerni defterde ḳıldım beyān
20 çen lung ḫān-nın͡g ferz[z]endi cacin idi
bu cacin şehi çin maçin idi
11 1 munın͡g oġlı duang idi çin-ġa şāh
ata ornıda boldı bu pādişāh
2 bu duangġa ferzend şenfong idi
ki yaşı kiçik yoḳ idi cürʿeti
3 munın͡g taḫtıda tung-ji taftı ḳarār
bu tung-ji laʿīn ḳıldı şenfong-nı zār
4 bu ʿaṣrıda şāh irdi Tung-ji laʿīn
idi kāfir-i ẓālim-i bed-terin
5 bu ẓālim iberdi ki bir nāme
ili cangcunıġa ki hengāme
6 fitip nāmeġa uşbu ḳısmīde söz
sözide bar irdi ġażab-lik rumūz
7 bu nāme yėtip kėldi cangcunġa tīz
işitip munı boldı köp rüste-ḫīz
8 ki mażmūn nāme bu nevʿ irdi-ler
yaġı boldı bizlerge tunkanī-ler
9 ili şehride ḳança tunkanī bar
tamām ḳatl iylep çıḳarġıl demār
10 munı an͡gladı öltürür boldı-lar
ki otġa yaḳıp köydürür boldılar
11 munı an͡gladı barça tunkanī-ler

be-ġāyet melūl boldı bī-çāreler

12 bular hem kin͡geş-ler ḳılıp barçası
sözin bir ḳılıban yaman yaẖşısın

13 ṣandu ẖozanın͡g barça tunkan-ları
sipā ü reʿāyā ü pehlevān-ları

14 ḳılışıp tamāmı ki cūş u ẖurūş
ki çin leşkeri birle ḳıldı soḳuş

15 nihāyet-siz irdi ki küffār yan
ki ceyḥūn arıḳı ṣıfat aḳtı ḳan

16 ki aẖīr tutup barça tunkanī-ni
reʿāyāları birle pehlevānı-nı

17 tamāmı müselmān-nı ḳıldı şehīd
ḳanı birle cennet-ni ḳıldı ẖarīd

18 ki ferzend zen-ni ḳılıban esīr
reʿāyā nė ḳaldı nė ṣāḥib-serīr

19 bu tunkanī-lerni ḳılıban tamām
ki öz şehri sarıġa sürdi ẖırām

20 ki cangcun işitip ki mesrūr olup
kirip lāt zizaġa başın urup

21 çalıp cünd-i rūzī ṭabl şād-yān
ki boldı ki tunkanī-lerdin emān

12 1 yine küfrī islāmġa ḳaṣd iyledi
bėrip ẖamr leşkerni mest iyledi

2 **el-ḳıṣṣa özge şehrlernin͡g tunkan-ları ṣandu ẖozadaki**
3 **tunkan-larnı ẖıṭay çėrigi öltürgen ẖaberni işitip**
4 **cān ḳorḳunçı-dın vehme ėtip emīr ʿabdresul bik-lik-ke**
5 **yalbarġanı ve emīr ʿabdresul bik bularġa teraẖẖum ḳılıp**
6 **bir tümen leşker birle tunkanī-lerġa yārmendçilik bėrgeni**

7 küni ġulca tunkan-ları çon͡g-ları
ʿaşūr ẖançe aẖun ṣıfat ön͡g-leri

8 ki ismāʿīl aẖun ki yaʿḳūbalar
ʿabdresul hākim bik seri ḳėldiler

9 kirip ordaġa yıġlaşıp zār zār

töküp yaşnı çün ebr-i nev-bahār ḳızıl
10 tamām yıġlaşıp didi ay nīk ẕāt
ḫudāvendi-gārın͡gġa bėrsün murād
11 ki bizlerni mançu kėlip çafġu dėk
ḳılıp tīr-i bārān oḳ atḳu dėk
12 ḫıṭaydın kėlip bizge nurġun çėrig
helāk iylemiş ḳoymaġaylar tirig
13 ki biz ḫasta dil-lerġa siz yār olun͡g
bu nevʿ ḳatıġ iş-lerde dil-dār olun͡g
14 didi uşbu söz ḥākim-i kār-dār
ḫudā yār bolsun ki bizler çi kār
15 velī ḳāḍī aḫunluġumdın soray
nė nevʿ iş-ni buyurur mėn andaġ ḳılay
16 bukün kiçe siz istirāḥāt ḳılın͡g
ki rāḥat alıp irtelik-ke kėlin͡g
17 bu sözni işitip tamām yandı-lar
her üylüg üy-de emān ḳondı-lar
18 kiçe uḫlamay ḫaṭme ḳurān oḳup
ḫıṭay leşkeridin besī ḳorḳuşup
13 1 ki pür-dil-leri ceng yaraġın ḳılıp
ki bī-dil-leri ġamda başın ḳatıp
2 ki āḫir tükel ḫudāġa ḳılıp
tamāmı yüzin ḳıble-gāġa ḳılıp
3 tamām ḳoydılar ḫˇāb-ı rāḥat-ka baş
velī yėrge tüm tüm tüşer irdi yaş
4 maʿel-ḳıṣṣa ʿabdresul bik ḥākim
bu bik bizge ḥākim biz irdük nedīm
5 kiçe çırlatıp ḳāḍī aḫun-nı tīz
bu aḫunluġum irdi ṣāḥib-temīz
6 ki ism idi nāṣıreʾd-dīn dilīr
ḍaḫāmet-de rüstem şecāʿat-da şīr
7 bu aḫunluġum kėldi tīz ordaġa
ḥākim bik-mü hem çıḳtı tīz aldıġa

8 maḫāżır ücün saldı destūre ḫān
ḳoyup nāz niʿmet yemiş birle nān
9 ki baʿd-ez maḫāżır emīr turdı-lar
bu tunkanī-ler ʿarżnı ḳıldı-lar
10 işitip bolup aḫunum gül ṣıfat
ttekellüm-ġa til açtı bülbül ṣıfat
11 didi ay şehā ʿömrün͡g olsun uzun
taḫı devletin͡g hem ʿadeddin füzūn
12 bu tunkanī-lerġa müdām yār olun͡g
ki ʿanḳā mis̱āliçe dil-dār olun͡g
13 bu bī-çārelerġa teraḥḥum ḳılın͡g
ḫudā nez̠ride ġāzī-lıḳ-nı alın͡g
14 ki eks̱er ṣavāb-lar ġazāt üzredür
budun devleti-ġa ki bolman͡g ġurūr
15 ki cehd ḳılıp tīz islām açın͡g
ki tīġ birle düşmen ḳanını saçın͡g
16 ki fetvā budur ay şehī kār-dār
bolur siz dü ʿālem ara kām-kār
17 bu ḳısmī didi ḳāḍī aḫun dilīr
ḳabūl iyledi şāh ṣāḥib-serīr
18 ki fetvāyı bėrip barça aḫun heme
ki islām açurġa ḳılıp daġdaġa

14 1 nehār oldı hem çıḳtı ḫūrşīd-tāb
ʿadū ḳanı saçmaḳḳa iylep şitāb
2 çıḳıp taḫtı üzre emīr-i zamān
ekābirlerini yıġıp bī-gümān
3 ki kėltürdi tunkanī-lerni tamām
yıġıldı bu ordaġa ez ḫāṣ u ʿām
4 emīr-i zamāne tekellüm tüzüp
ki tunkanī-ler sarıġa yüz urup
5 emīr aydı ay ehl-i tunkanī-ler
giriftār miḥnet dil-i efgāre-ler

6 yığıp leşkerim kėltürey bir tümen
ki her birsidür rüstemī töhmetin
7 özüm leşkerige özüm baş bolay
bu leşker bile sizge yoldaş bolay
8 ki sizlerdedür dīn īn çala
tilin͡g-ler süçügdür dilin͡gler ala
9 tamāmın͡g irür ʿuhde bozmaḳḳa tīz
bu nevʿ fiʿlin͡gizdin yaman ḳorḳa miz
10 bu bed fiʿlin͡gizlerġa tevbe ḳılın͡g
kön͡gül-lerni ṣāf iylep andın kėlin͡g
11 işitti bu sözlerni tunkan heme
içige tüşip ḫavfdın zemzeme
12 emīrnin͡g ayağın tutup yığlaşıp
başını urup yėr cihān tiğlaşıp
13 **tunkanī-lernin͡g cevabı**
14 āyā nīk efʿāl şāh-ı cihān
ḳaçan sizge biz iylesek bed-gümān
15 hememizni tan͡grım helāk iylegey
cihāndın ki bizlerni pāk iylegey
16 **emīr ʿabdresul bik-nin͡g aytḳanı**
17 sözün͡g rāst bolsa ḳılın͡g-lar ḳasem
ḳılıp dilni nerm közün͡g-lerni nem
15 1 **tunkanī-lernin͡g cevabı**
2 kelām ḫudānı başıġa tutup
ki bir cām ḳısm-nı dü ġab dėk yutup
3 didi biz ġarīb-larġa siz şāh olun͡g
tamām ḥālimizdin ki āgāh olun͡g
4 ki taḫt-ı ʿadālet-de iylep muḳīm
serīr-i şecāʿat üze müstaḳīm
5 ki şāhlıḳ serīride boy körgüzün͡g
yamanlıḳ-nı ḳılsaḳ başımız üzün͡g
6 **emīrnin͡g tekellüm sorganı**
7 bilür mėn ki yoḳ sizde būy-ı vefā

vefā ornıġa iylegey siz cefā
8 ki tėn͡glig zamānda man͡ga yalbarıp
vefānı bozar siz kėyin ḳaytarıp
9 **tunkanī-lernin͡g cevabı**
10 ḳısm bi-ḫudāvend kevn ü mekān
anın͡g ḳudretide irür ins ü cān
11 bu vaḳtıda sizni tutup reh-nümā
ḳılur miz ki āḫir özümizge şāh
12 emīr-i zamān bu sözin çın didi
bular ḥīlesini emīr bilmedi
13 ki heştād kent-lerge nāme fitip
ḥasan ḥüseyin bik-lerdin yürgüzüp
14 ki bir laḫẓada leşkerin rasladı
emīr hem cihādġa bėlin baġladı
15 emīr aydı tīz tün bėşi cumʿada
ki şeb ḫūn uralın ki bu lamḥada
16 ki yoḳsa bu iş bolġusı-dur yaman
ḫıṭay leşkeri köp irür bī-gümān
17 udarin turġut ḫānı sarı barur
ki min͡g iki yüz yaḫşı aṭ kėltürür
18 ki evvel bukün ḳılmasaḳ biz soḳuş
bu nurġun ḫıṭay bizge ḳılġay turuş
16 1 fiyāde ḫıṭay-lar tamām-lar aṭlanur
ḫıṭay bizge köp bed-gümānlıḳ ḳılur
2 bu sözni didi ḥākim-i kār-dār
işitken ḳılıp girye zār zār
3 tamām aldı ilgige ālāt-ı ceng
sinān dırāz tīġ tīr-i ḫadeng
4 şitāb birle aṭlandı aʿdā siyān
ki dervāze maşrıḳ-ġa boldı revān
5 ki tāriḫ-i nebī-ġa hezār dü ṣad
yine sėksen irdi be-fażl aḥad
6 yılı irdi tonġuz didi baʿżı uy

nėme bolsa bolsun talaşın͡g-nı ḳoy
7 cemāẕi-yel-evvel-nin͡g on iki-si
ʿaşā son͡gıdın cumʿanın͡g kiçesi
8 ḳırḳ yaş-da irdi emīr-i zamān
çerāy ḳızıl gül cihān pehlevān
9 dip allāhü ekber yezdān pāk
mėnem derd-nāk mėnem sīne-çāk
10 mėnem nāṣıreʾd-dīn ser-i ʿālimān
mėnem şevket aẖun ki müftī zamān
11 mėnem nām aḥmed ẖazāneçi bik
ki isḥāḳ ḥükm-i revāneçi bik
12 uluġ-lar atını ʿayān iyleşip
tamām aṣl-ı neslin beyān iyleşip
13 ġażab birle çün naʿre halar cėkip
ẖıṭay başıġa tīġ-ı bürrā salıp
14 bolup her bir islāmī mest tive dėk
ẖıṭaylar bolup ehrimen dive dėk
15 çakāçāk ẖançer şifā ṣāf tīġ
ki dellāl-ı mergī bolup köp ḳızıġ
16 ki yaġdurdımu tīr-i merg-i bulut
veyā tüşti bolġay neyistānġa ot
17 veyā bir sürüg yılḳı-ġa tėgdi şīr
veyā şīr birle tutuştı dilīr
18 ġażab-lik şaḳal kirdimü ḳoy ara
veyā zāl ẕar ḳıldımu mācerā
19 bu nevʿ mācerā boldılar bī-ġümān
ki ceyḥūn arıḳı ṣıfat aḳtı ḳan
20 aḳıp ḳan tofraḳ ḥacer boldı ḳan
ḥacerdin ki saçrap şecer boldı ḳan
21 güẕer-lar ḳızıl tām döken ḳıpḳızıl
ẖıṭaylar helāk boldı ẖᵛār u ẕelīl
17 1 ki āẖir ẖıṭaylar açışıp zebān
tirig ḳalġanı didiler el-amān

2 heme dīn-i İslām-nı ḳıldı ḳabūl
taẖı gerdenige köterdı ḥuṣūl
3 ki müʾmin alıp olcanı bī-şümār
ki adam başıġa taġar u taġar
4 bu deng-nin͡g işini ser-encām ėtip
bayanday sarı yördiler yüzlenip
5 el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik her ṭarafka nāmeler ferākende
6 ḳılġanı mollā şemseʾd-dīn ẖalfem aḥmed ẖocam ẖān-lar
7 emīrnin͡g nāmesidin ıṭṭılā bolup yamatoġa barıp
8 udarin-ni saġladay-nı helāk ḳılıp bir min͡g iki yüz aṭnı
9 açratıp alġanı
10 āyā ʿandelib naġme-sāz ḳıl
udarin helākını āġāz ḳıl
11 küni cangcun ambal bu iki laʿīn
udarin-ġa aydı ki turġut barın͡g
12 turġut ẖānıdın iki min͡g aṭ alıp
man͡ga tafşurut[p] siz ki tīz tün kėlip
13 udarin ẖıṭay birle saġladay
bu iki laʿīn birle neççend ẖıṭay
14 turġut ẖānı sarıġa boldı revān
yėtip ẖānġa bu sözni ḳıldı beyan
15 ki min͡g iki yüz aṭnı ẖān bėrdiler
ki ḥaydap yamato tip kėldiler
16 didi iki kün munda ārām alay
ki ārām alıp baʿde andın baray
17 munı an͡gladı ʿabdresul dilīr
nėdür kim dilīr çün idi nerre-şīr
18 ki bir nāme yazdı ki ẖalfem-ġa tīz
didi tīz yamato sarı barın͡gız
19 aḥmed ẖān ẖocam birle leşker alıp
udarin bile saġladayġa yėtip
20 ki anda barıp merdlik körgüzün͡g
bu iki laʿīn-nin͡g başını üzün͡g

18 1 bu nāme yėtişkeç ḫalīfem mü tīz
ki ālāt-ı ceng aldılar ḳıldı ḫīz
2 alıp ol dilīr leşker-i bī-kerān
aḥmed ḫān ḫocam birle boldı revān
3 ötüp tīz deryā-yı ḫūn-ḫˇārdın
heme boldılar ḫavf-ı nil-din imīn
4 çafıp barça aṭın didi tut tut
bu iki laʿīn üyi-ge ḳoydı ot
5 helāk boldı cün tėpremey ornıdın
aḳıp ḳanı hem aġzı hem burnıdın
6 udarin laʿīn birle saġladay
bu iki laʿīn birle neççend ḫıṭay
7 tüketip laʿīn-lerni ḳalmay gümān
ḫocam şāh şebu sarı boldı revān
8 ki min͡g iki yüz aṭ-nı cün aldılar
her adam bir aṭ-nı tutup mindiler
9 ki leşker ḳolıġa sinān-lar alıp
ḫurūş iyledi şāḫ şuġa kėlip
10 dil-āverler andaġ ḫurūş iyledi
ḳazan ḳaynaġan dėk ki cūş iyledi
11 dem-i tīġ-i ḫançer yėtip tā hevā
tamıp ḳanı ceyḥūnġa bėrdi ṣadā
12 sinān dırāzda alıp cānını
taş üstün͡g ṣıfat aḳturup ḳanını
13 tamām küfrīlerni helāk iyledi
ki ferzendlerin derd-nāk iyledi
14 ḫocam-lar yanıp fetḥ-i nuṣret bile
kėlip tüşti ḫānıġa ʿizzet bile
15 **el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik deryānın͡g ol yüzideki kent-ler-**
16 **nin͡g ser-dārları tuḳang bik aḳ ḳuzı bik danyal bik musyar**
17 **biklerge nāme ibergeni bu ser-dārlar şibe ü ḳalmaḳlar bile ceng**
ḳılġanı
18 bu ol nāmedür kim be-nām-ı ḫudā

nebī ü velī bizgedür reh-nümā

19 1 ki baʿd[e] işitgil āyā şīr-dil

şibe ḫalḳı-nı iyle ḫᵛār u ẕelīl

2 āyā tuḳang bik saʿādet şiʿār

bolun͡g nāme yėtkeç bu İslāmġa yār

3 yine aḳ ḳuzı danyal musyar

bu üç bik irür kār-ger kār-dār

4 üçi üç bölek leşkerini alıp

şibe ḳalʿasını iḥāṭa kılıp

5 eger çıḳsa küffār başını üzün͡g

veyā cümleni dīn ara kirgüzün͡g

6 ḳılıp şeh sözin nāme içre tamām

son͡gıdın didi ed-duʿā veʾs-selām

7 bu nāme yėtip tuḳang bik-ke tīz

bu kent-ler içige tüşip reste ḫīz

8 töre tuḳang ḥüküm-rānlıḳ ḳılıp

ki min͡g iki yüz leşkerini yıġıp

9 mun͡ga aḳ ḳuzı bik-ni ser-dār ėtip

taḫı musyar danyal-nı ḳatıp

10 şibe şehri ḫoca ger zurgan şumun

şibe ḫalḳı ḳorḳup ki boldı cünūn

11 dar tamtu ki şungḳar ketmen ili

ki ġalcat devletü ḫonoḫoy belī

12 iki buġranın͡g ḫalḳı fevc fevc kėlip

şibe ḳalʿasını iḥāṭa kılıp

13 ki müʾmin ü küffār ḳılıp ṭurfe ceng

biribirge atıştı tīr-i ḫadeng

14 ki müʾmin şibe üzre ġālib bolup

şibe aymaḳı barça maġlūb bolup

15 özin ḳalʿasıġa sülendi özi

besī vehm-nāk boldı oġul ḳızı

16 büṭi aldıda baş-larını açıp

ḳılıp girye başıġa tofraḳ saçıp

17 bolup lā-ʿilāc ḳalʿasın ḳıldı bend
belā mār-ı küffārnı ḳıldı gezend
18 caġustay ü ḳaynuḳ ḳoġunçı ili
şere baġ çėrigi ve pehlevān-ları
19 ki alte ṣumun-nı kėlip ḳurşadı
körüp küfr-i aymaḳı köp ġam yėdi
20 ki küffār ṣumun-lar ara boldı bend
ki efyūn ṣuyı boldı küffārġa ḳand
21 körün͡g moluy şeyẖ yūsuf velī
mezārıdaki şeyẖ carup-ları
20 1 lep feth̠-i nuṣret-ni āyāt oḳup
lıp girye zārūr dāverād oḳup
2 ki mollā ġanī rūzī bāḳī imām
ḳaġunçı digi mollā rūzī imām
3 bular bardı āstāne şāh pādişāh
tilep yarlıġ anda ḳıldı duʿā
4 duʿāsını tan͡grım revā iyledi
uluġ feth̠-i nuṣret ʿaṭā iyledi
5 ki yalġuz yıġaç kan-nın͡g bik-leri
alem şāh şaẖūl irke biḳ min͡g bėki
6 tusup mūġ-larnın͡g kilür rāhnı
besī ḳorḳutup mūġ-lar şāhnı
7 ki ḳalmaḳ kilür yolġa bögcür[bögür] ḳoyup
ki mūġ uçrasa köz-lerini oyup
8 ki yol-nı tusup irke bik nev-cevān
ki mūġ ẖavfıdın ẖalḳ-nı ḳıldı amān
9 ki şere boġacı birle toḳuz tara
bu yurt ẖalḳı irdi ki min͡g-din tola
10 bu yurt-da ḳalıp irdi bėş yüz kişi
bular mūġ yolın tusmaḳ irdi işi
11 ki min͡g ādemī ġulcaġa kėldiler
ki ḳalʿa bayandayda ceng ḳıldılar
12 **el-ḳıṣṣa ėmdi kėldük bayanday-nın͡g cihādıġa ülgçeding-nin͡g**

13 işini ber-ṭaraf ḳılıp şehrnin͡g leşkerini ḥüseyin bik ḥüseyin bik-ler

14 başlap bayandayġa yüzlendi ve şehrnin͡g pür-dil yigit-leri-din muḥammed ṣūfī

15 aḳsaḳal büşrī bik ḥācı tāhir fān-ṣad ṣıtıldı şang bėki ʿalīş dil-āver

16 ʿaşūr muḥammed alemdār ʿabdü'ṣ-ṣamed fān-ṣad ʿabd nāṣır pür-dil pehlevān ʿabdu'l-vāriṣ̱

17 şāʿir ʿabduʾl-ḥaḳ celāleʾd-dīn şīr-dil aẖun folar nurġun leşker-i islām-nı

18 alıp bayandayġa barıp tüşti-ler aḳ tufadın ḳavaş bahādır ġuzīr pehlevān

19 ʿabdresul bik cāruʾl-lāh bik eyūb dilīrler nurġun leşker bile bayandayġa kėlip

20 ḳalʿa-yı küffārnı ḳurşap tüşti şol maḥal irdi ki ġulca on yüzni cemʿ kılıp

21 leşker-i enbūh alıp ḥattā şang bėki alem-lerni kötertip ḳalʿa-yı küffār yaʿni

21 1 bayanday-nın͡g ḳıble ṭarafı digi yar boyı-ġa bāre-gāh ber-pā ḳılıp tüşti-ler

2 şol maḥal irdi ki isḥāḳ ẖazāneçi bik bir min͡g toḳuz taranın͡g pür-dil-lerini

3 alıp kėlip mez̠kūr bāre-gāġa tüşti-ler her künde bayanday-nın͡g kāfirleri

4 birle keç bolġunça ḳatıġ ceng-ler ḳılur irdi ve leşker-i küffār ḳalʿasıdın

5 taşḳarı çıḳalmas irdi bu söz bu yėrde tursun

6 **el-ḳıṣṣa ėmdi kėldük aḥmed ẖān ẖocam birle şemseʾd-dīn**

7 ẖalfem-lernin͡g vaḳʿasıġa ḳaçan kim yamatoġa barıp udarin bile sağladay-nı neççend

8 ẖıṭay-lar birle öltürüp bir min͡g iki yüz aṭ-nı alıp müselmānlarnın͡g

9 fiyādelerini aṭlandurup nurġun leşker birle kėlip irem bāġ-ġa tüşti-ler

10 emīr ʿabdresul bik an͡glap ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aẖunum mollā şevket müftī aẖun mollā

11 rūzī müftī seyyid celāleʾd-dīn ẖalfem ẖudāberdi aẖun ḥācı mesʿūd muḥtesib

12 aḫun nāṣır aḫun mollā eymen aḫun çon͡g muḥtesib aḫun kiçik aḫun kiçik

13 muḥtesib aḫun mollā ḫalīl aḫun ḥācı ṭāhir ḫazāneçi bik aḥmed ḫazāneçi

14 bik ʿabduʾr-raḥmān ḫazāneçi bik ḥācı ʿabduʾl-llāh ḫazāneçi bik ʿabduʾl-vāḥid

15 ḫazāneçi bik miġfer şang bėki bik mėn͡gilik şang bėki mīr-ẕāt şang bėki

16 bikẕāt bik behrām bik yūsuf bik ḫudāberdi bik-ler barçası emīr ʿabdresul

17 bik-nin͡g muṭābaʿatıda aldıġa çıḳtı-lar barça ekābirler birle körüştiler emīr

18 ʿabdresul bik şehrge teklīf ḳılıp alıp kirdiler bular emīrġa bolġan vaḳʿalarnı

19 beyān ḳıldı-lar emīr ʿabdresul bik udarin-nin͡g ölgenini işitip besī

20 ḫoş-ḥāl boldı-lar çeraki bahādır kāfir irdi ḫalfem birle aḥmed ḫān-nı mehmān-dārlıḳ

21 ḳıldılar el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik birle ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫun, aḥmed

22 ḫazāneçi bik şehrde turup ceng yaraġını ḳılur irdi mīr-ẕāt bik

22 1 bikẕāt bik behrām bik-ler taş östen͡g leşkeri-ni alıp ḳalʿa-yı küffārġa

2 yüzlendi anın͡g arḳasıdın ara östen͡g leşkerini alıp turdı yüz bėki

3 bilāl yüz bėki-ler başlap ḳalʿa-yı küffārġa yüzlendi anın͡g arḳasıdın mėn͡gilik

4 şang bėki ḳaş bora boġasun-nın͡g leşkerini alıp revān boldı anın͡g

5 arḳasıdın ʿaẓīm şāh bik nilḫa ulastay leşkerini alıp revān boldı

6 andın tunkanī-lernin͡g uluġ-ları şacu aḫun ḫança aḫun yagur ʿaşūr

7 cusen-ler cümle tunkanī-lerni başlap revān boldı-lar leşker-i islām aymaḳ

8 aymaḳ sancaḳ sancaḳ fevc fevc kėlip bayanday-nı ḳurşap tüşti-ler adam-lar

9 ġavġası ve aṭ-larnın͡g kişneş-ken āvāzı-dın gerdūn-nın͡g ḳulaġı ker boldı

10 ve can͡g manan ve darular-nın͡g tütünidin bayanday ẓulmāt arasıda nā-feydā boldı

11 ve tüfek zenbūrek tümen folar ve nefīr kārnāy-lar āvāzıdın leşker-i küffār ḳorḳup

12 yürek-leri su boldı kāfirler bu ġavġā ʿalāmet-lerni ve leşker-i islām-nı mundaġ

13 heybet üze körüp bī-dil ẕāndek bolup titredi zen ferzend-ları yıġlaşıp

14 ʿaḳlı başıdın kėtti barça çon͡g kiçik kāfirler uluġı badarin-nin͡g aldıġa

15 kėldi ve başını tofraḳḳa urup zār zār yıġlap barçası aydı kim ay ser-dār

16 küffār-yan bizler munça nurġun leşker birle nėcük der-fütāde bolur miz ėmdi bizlerge

17 bir çon͡g lama sundaki ḳazan dėk ḳazan lāzım boldı ki an͡ga çıḳ efyūn çalab

18 ḳoyalı mebādā islāmī-ler bizlerge ġālib kėlse ol efyūn suyını içip

19 barçamız bir yolı helāk bolalı dip yıġlaştı badarin ḥarāmī idi bir nėçe

20 kün ṣabr ḳılıp turalı köreli ki çang cangcun bizlerge çin͡g daluya tudarin

21 şidarin-lerni baş ḳılıp nurġun leşker iberedür bu nurġun leşker birle

22 kėlip bizlerni açratıp alur didi badarin-nin͡g bu sözige bī-ʿaḳl kāfirler

23 1 firīfte bolup cengġa meşġūl boldı müselmān-lardın pehlevān aʿlā ḫān muḥammed

2 ṣūfī pehlevān pehlevān ṭāliʿ muḥammed ʿalī ve pehlevān muḥammed toḫta ve pehlevān ebü-l-ḫayrī

3 ve pehlevān caʿfer bik ve pehlevān ʿabdüʾl-vāris̱ pehlevān ḳāsım çon͡g-lar nurġun

4 pehlevān-lar tüfek ü zenbūrek-ler ata başladı ve bāzār leşkeri ve ṣaḥrānın͡g pür-dil-leri

5 sėfil-lerġa asıldı ḳatıḳ ceng boldı āḫiri leşker-i küffār leşker-i islāmġa

6 tāb kėltüralmay sėfil-nin͡g ḳoḳtalarıġa kigiz tartıp dāldār ḳāb yörüp

7 ot-lar saçar irdi pür-dil yigit-ler otıġa fervā ḳılmay sėfil-ġa cıḳıp ḳoḳta-

8 larnı bozup şūre ḳılur irdi munı leşker-i küffārnın͡g ser-dārı badarin

9 körüp cānıdın ümīd üzüp başıġa tofraḳ saçıp öz ḥāliġa yaraşa öz

10 zebānı bile beyt-ler oḳup yıġlar irdi mażmūnı budur ki

11 dirīġā devlet-i ḫaḳan-ı çin-ler sernigūn boldı

bu ḫaḳan-nın͡g heme ṭābiʿ-leri-nin͡g baġrı ḫūn boldı

12 ecel-nin͡g ejderi dem tartı biz ḫaḳan-ı çin-lerni

tėkürmen boldı feydā barçamıznın͡g başı un boldı

13 müşük sıçḳan-nı alġan-dėk bu leşker ḳoymaġay bizni

ki bizlerġa ḳıyın tunkanī çantuġa oyun boldı

14 yıḳıldı āsmāndın yėrge andaġ kökbī ẖaḳan

tamām ẖaḳan-ı çin-ler ʿaḳlın aldurdı cünūn boldı

15 bu leşkerni körüp biz bīdler zāndek bolup turduḳ

ki biz mānende mūm cün ẖuyza ẖūy ẖūy-lar çivin boldı

16 saman dėk sarġarıp ḳalduḳ veyā tofraḳ ṣıfat tozup

ki bizni savrurġa ẖuyza ẖūy ẖūy-lar ḳıvan boldı

24 1 bu ḳısmī yıġladı dārīn başıġa çün saçıp tofraḳ

munı an͡glap bayanday kāfiri kibür-dūn boldı

2 el-ḳıṣṣa küffār leşkerige enbūh ġam yüzlenip köp endūhda irdi ki folad bay

3 yūsuf şangyular ʿāruf aẖun velī ẖoca şangiv ʿazīz ḳor başı mīr ḳasım

4 şāh muḥammed şerīf bahaʾad-dīn fān-ṣadlar birle cemīʿ ehl-i tüccārlarnı başlap tuġ

5 alem-ler birle kėlip leşker-i islāmġa ḳoşuldı leşker-i küffār munı körüp dem-beste

6 bolup ölüm-ge rāżı bolup zār zār cün ebr-i nev-bahār yıġlaşur irdi kirip

7 lāt ziza aldıda başını çalıp istiʿānet tiler irdi bular lāt aldıda yıġlap

8 tursun **ėmdi sözni maʿẓum ẖāndın işitmek kėrek maʿẓum**

9 **ẖān ili şehriġa ḥākim irdi** emīr ʿabdresul bik işik-aġa irdi

10 çang cangcun maʿẓum ẖānġa ḥuṣūl cihetidin günāh ḳıyup naẓar bend ḳılġan

11 irdi ʿabdresul bik-ni ʿāriyetī ḥākim ḳılġan irdi tā bu vaḳ[t]ġaca maʿẓum ẖān

12 küre şehride ġarīb ve bī-nevālar dėk yörür irdi ḳażārā cangcun udarin-nin͡g

13 saġladay-nın͡g helāk bolġanını yurt bozulġanını bayanday-nı ḳurşap

14 alġanını ceng ḳılġan ẖaberini an͡glap işitip özini taẖtıdın yėrge

15 taşlap yėmek içmekdin ḳaldı kiçe kündüz zār zār yıġlar irdi udarin

16 ġaladay bile maṣlaḥat ḳılur irdi naẓm

17 udarin helākın işitti laʿīn
başı aylanıp boldı ṭurfe ġamīn
18 yaḳasını çāk fāre fāre ḳılıp
közi yaşıda yüzni yāre ḳılıp
19 maʿẓum ẖānı çarlattı yanıġa tīz
didi ay balam ḥākimī bā-temīz
20 şibege barıp anda leşker alın͡g
bu leşker bile ẖuy-zalarġa barın͡g
25 1 ki tunkanī-lerni ḳılın͡glar helāk
ki ferzendlerini ḳılın͡g derd-nāk
2 işitip bu sözni bolup şād-mān
şibe sarıġa boldı ol dem revān
3 kimege minip baḥrıdın tīz ötüp
ḳoġunçı-ġa kėldi şimāl dėk yėtip
4 yėtip kėldi andın bulaḳ başıġa
kirip yıġladı ẖalfenin͡g ḳaşıġa
5 aḥmed ẖān ẖocam-nı yanıġa alıp
didi ẖocaġa yüz tümen yalbarıp
6 aḥmed ẖazāneçi bik mėnin͡g düşmenim
anı kim helāk itse ol-dur cānım
7 nė bolġay anın͡g kėssen͡giz başını
helāk itsen͡giz ḳavm yoldaşını
8 anı ḳıl helāk birge ferzendni hem
ḳoşup öltürün͡g bilge dil-bendni hem
9 ki bolsam ki ẖān sizni ḳılġum şerīk
bolur siz bu devlet-de bolsam tirig
10 aḥmed ẖān bu söz-lerge şeydā bolup
be-ḥükm-i ẖudā fitne feydā bolup
11 aḥmed ẖān alıp leşker-i bī-kerān
helāk ḳılġalı bik-ni boldı revān
12 **el-ḳıṣṣa** aḥmed ẖān aḥmed ẖazāneçi bik-ni helāk ėtkeli şehr-ge kėldi vaḳt yār
13 bėrmedi ötüp bāre-gāġa tüşti bir küni emīr ʿabdresul bik aḥmed

ḫazāneçi

14 bik-ni şehrde ḳoyup idi kim siz şehrde turup leşker-i islām-nın͡g kām kösni

15 raslap bėrin͡g ve yaḫşı yamanıġa ḫaber-dār bolun͡g didi aḥmed ḫazāneçi bik

16 cān dili birle ḳabūl ḳıldı çeraki kazgerde ve kardīde ʿāḳıl sipā irdi ve ḳāḍī

17 nāṣıreʾd-dīn aḫun emīr ʿabdresul bik-nin͡g ordasıda devlet nakkaresini

18 çaldurup ḥüküm-rānlıḳ ḳılur irdi reʿāyālarnın͡g cümlesi emīr ʿabdresul

19 bik-nin͡g kėldik yüzige ve ʿaḳl-ı dānişi-ġa müştāḳ bolup her ḥükmige ḳılsa

20 cān dili birle ḳabūl ḳılur irdi devlet ü saʿādet emīr ʿabdresul bik-ke yüzlendi

26 1 maʿẓum ḫān bu işġa köp bī-dimāġ irdi ʿadāveti taḫı hem ziyāde boldı ammā

2 ẓāhiren bildürmes irdi çeraki aḥmed ḫazāneçi bik emīr ʿabdresul bik-ke

3 ḳayın ata bolur irdi naẓm

4 köni mīr ʿabdresul bik baḫt
gülistān güli lāyıḳı tāc-ı taḫt

5 başıġa kötertip hümāyūn alem
bayandayġa barmamḳa ḳoydı ḳadem

6 ḫayāli bu irdi cihād iylegey
ki rūḥ-ı şehīdān-nı şād iylegey

7 alıp gevherī ġāzīlıḳ ilgige
meger kirgeli şühedā sülkige

8 boluban süvāre bu iḫlāṣ ile
revān boldılar bir nėçe ḫāṣ ile

9 çıḳıp ḳalʿadın irdi sayġa yėtip
uluġ yol ile barur irdi kėtip

10 maʿẓum ḫān yėtişti emīr son͡gıdın
aḥmed ḫān ḫocam hem kėlip ön͡gidin

11 emīr toḫtadılar bular kėlgüçe

bularnın͡g ḫayāli irür özgeçe
12 maʿẓum ḫān aḥmed ḫān ikev yandaşıp
kilür birbirige nihān sözleşip
13 aḥmed ḫazneçi-nin͡g ḫūnın közleşip
ḫūnın közleşip fitne ḥaddin aşıp
14 emīr fehm ḳılmay bularnın͡g sözin
tikip turdı anlarġa iki közin
15 maʿẓum ḫān aḥmed ḫānġa baḳtı bu dem
aḥmed ḫān ḳolıġa bėrip bir alem
16 Şehr sarı aḥmed ḫān-nı yandurdı tīz
bu iş-din ḫalāyıḳ bolup reste ḫīz
17 bu iş-din ḫalāyıḳ-ġa tüşti gümān
diyişti birevni ḳılurlar yaman
18 bu iş-ler ḫalāyıḳ-ġa nā-ḫoş kėlip
birevni helāk iylegey dip bilip
19 revān boldı yolġa bolup bī-dimāġ
emīrnin͡g diliġa bu iş boldı dāġ
20 kėlip tüşti-ler bāre-gāġa emīr
bolup bī-dimāġ uşbu ṣāḥib-serīr
21 emīrġa sipāhlar köründi kėlip
sipālarġa şeh-i mihr-bānlıḳ ḳılıp
22 ḳılıp cūd iḥsān bularġa emīr
teraḥḥum ḳılıp reʿa[ā]ya[ā]larġa emīr
27 1 reʿāyā ġamını ki ḳıldı rehā
ki tarḳaştı aylap emīrġa duʿā
2 emīr ḳoydılar ḫ̌āb-ı rāḥat-ka baş
ḳara ėn͡g[i]lini kiygen irdi ḳuyaş
3 **aḥmed ḫān ḫoca ḥased āteşīn aḥmed ḫazāneçi bik-nin͡g**
4 ḫırmeni vücūdıġa yaḳḳanı aḥmed ḫazāneçi bik ferzend dil-bendni hem-rāh alıp penā
5 şehridin beḳā iḳlimi-ġa sefer ḳılġanı vezn-i ferzendleri rıżā cāmı-ġa hicrān
6 çeşmesidin su toldurup bik birle ferzendini sīr-āb ḳılġanı

7 ili ḳalʿ ası-nın͡g suḫan-verleri
süḫan-ver nėdür nükte fer-verleri
8 budur kim ḳılışḳan rivāyāt-ları
mecālis-de ḳılġan ḥikāyāt-ları
9 bu nāẓım yörüp söz dürini tizip
ki aldı oşol dem varaḳḳa sızıp
10 işitti ki aḥmed ḫazāneçi bik
ecel rāhı üzre revāneçi bik
11 aḥmed ḫān ḫocam-nı yanıp kėldi dip
ki yalġan ḫaberġa yėtip kėldi dip
12 ḫoca aldıġa çıḳtı bik fīş-bāz
bolup ḳatlsıġa özi çāre-sāz
13 körüşti ḫoca birle sordı ḫaber
nėdin kėldiler munda ay şīr-i ner
14 ki lingkuġa düşmen kėlip-dür didi
ḫalāyıḳ yürekin yarıp-dur didi
15 tutup bėrdi bu bik-ke bir fārça ḫaṭ
oḳup körse bu ḫaṭ tamāmı ġalaṭ
16 didi bik bu ḫaṭ barça yalġan irür
ʿ adū ḫaylī turġut-da kalġan irür
17 bu ḫaṭ kėlgenin yaḫşı taḥḳīḳ ḳılın͡g
ki taḥḳīḳ ḳılıp baʿ d[e] andın barın͡g
18 didi ḫoca ay bik mėni tusmaġıl
ḥalī tīġ urar mėn bolur sėn ẕelīl
19 didi bik bu ḳılġan niçük söz irür
ki düşmen imesmėn dilim tüz irür
20 bu ḳılġan sözüm sizgedür sūd-mend
nėdin siz mėni iylegey siz gezend
21 ḫoca der-ġażab boldı tīz aldı tīġ
bu bik başıġa saldı tīġ bī-dirīġ
22 yıḳıldı bu bik yėrge allāh didi
ata ḥālin oġlı körüp yıġladı

28 1 ki evbaş-lar anda hem-rāh idi

sorup iki ferzendini ḳoġladı
2 helāk ḳıldı bik-nin͡g başını kėsip
yarıp ḳarnını anda neççend raḳīb
3 ki o baş bī-baş didi tut tut
ḳāsım bik-ni ḳutḳazdı fażl vedd vedd
4 aẖun bik-ni tuttı ḥüseyin baḳşı tīz
şehīd iyledi ata yanıda nīz
5 şehīd ḳıldı aʿdā bu bik-ẕ[z]ādeni
yüzi gül ṣıfat serv-i āẕ[z]ādeni
6 ḳara yüz felekdin vefā izdime
vefā izdisen͡g hem beḳā izdime
7 niçük ẓulm ḳıldı bu bik-ẕ[z]ādeġa
yüzi gül ḳaddi serv-i āẕ[z]ādeġa
8 leb-i ġonçesi üzre ẖaṭ tartmaġan
büdün[e] leẕẕetini demī tartmaġan
9 ki bī-bāk-lar anda ḳıldı helāk
körün͡g gül teni battı der zīr ẖāk
10 bunu vāḳıʿāt an͡glaban ẖavāṣ ʿāmm
bolup bī-dimāġ barça der-izdihām
11 didi bu nėçük ẓulm bī-dād irür
şerīʿat ẖilāfıda bünyād irür
12 bolup barça dem-beste bī-ḥad melül
ana ḳızġa baḳmay ataġa oġul
13 ki ḥāşe aġaçe bolup derd-nāk
saçın yolup sīnesin ḳıldı çāk
14 didi ḥāşe ẖān āh dōst āh dōst
felek bizge ẓulm ėtti çālāk çüst
15 kitip siz ki çālāk man͡ga baḳmayın
bu ġonçe lebim-ge lebin͡g yakmayın
16 ḳayu ṭālemī ẓulm ḳıldı san͡ga
nėdür kim san͡ga belki ḳılmış man͡ga
17 ḳılıp saẖtī girye saçını yolup
yaḳa çāk ėtip yüz közini oyup

18 bu bik-nin͡g ḳızı atı ʿaz[ż]rā idi
ki ḥüsni ara ṭurfe raʿnā idi
19 yürekiġa tėgdi bu derdlik şerār
özin yėrge çalıp bolup bī-ḳarār
20 özin ʿarż-nı tan͡grıga dād itip
didi uşbu sözlerni feryād itip
21 āyā kārgerde ḫıredlik atam
faḳīr nā-tüvān-ġa mededlik atam
29 1 san͡ga ẓulm ḳılmış günāhın͡g nėdür
güna[ā]h ḳoymayın iylemiş munça cevr
2 inim-ni özün͡g-ge kön͡güldaş itip
tökülgen ḳızıl ḳan-nı yoldaş itip
3 belān͡g-nı özün͡g-ge ḳılıp reh-nümā
ḫudāġa ḳılıp sėn cānın͡g-nı fedā
4 bolup bī-ḳarar yıġladı zār zār
işitti munı ol emīr-i tāc-dār
5 bolup sūg-vār tuttı ḳatıḳ ʿazā
didi munı ḳıldı ḳuyu nā-sezā
6 ki düşmen her eṭrāfımızda turup
tükenür iken birbirin öltürüp
7 ki müʾmin müselmān ḳanını töker
ki şek yoḳ bu yurt ilgimizdin kėter
8 munı didi şeh yıġladı zār zār
muḥib-ler diliġa yaḳıldı bu nār
9 ḫocanı tutay dise o başı köp
heme bī-maʿāş ʿāmm ḳallāşı köp
10 kėlip tüşti tīz ordasıġa emīr
emīr nė irür şāh-ı ṣāḥib-serīr
11 aġaçe emīrnin͡g ayaġın ḳuçup
ḳılıp girye-zār yėrge başın urup
12 ki ʿarż ėtti yıġlap ata ḥāli-ni
ḳarındaşı-nın͡g bolġan aḥvāli-ni
13 didi ṣabr ḳıl ḫocanı mėn tutay

atan͡g-nın͡g ḳanını anın͡g-dın alay

14 aḥmed ḫānġa yėtti emīrnin͡g sözi

ki cān vehmidin çıḳtı iki közi

15 aḥmed ḫān tomurıda ḳalmay ki ḳan

maʿẓum ḫān canānıġa boldı revān

16 kirip içkeri-ġa duʿā iyledi

başını salıp āh vāh iyledi

17 maʿẓum ḫān didi ay yüreklig ḫocam

başımġa ḳılınçı bilek-lig ḫocam

18 nėçükdin kėlip-dür san͡ga munça derd

nė boldı çerāyın͡g nėdin boldı ẕerd

19 didi kim emīr bizni öltürgü dėk

ġażab-nın͡g otı birle köydürgü dėk

20 işitip bu sözni bu hem boldı zār

bu gėn͡g-rū cihān boldı közige tar

21 közün͡g ḳudreti ʿālī bezden pāk

biri birsi-ni ėmdi ḳılġay helāk

22 didi kim emīrni helāk iylesen͡g

isḥāḳ bik-ni hem derd-nāk iylesen͡g

30 1 bularnın͡g helākıġa pend iyleben

ḳāḍī nāṣır aḫun-nı bend iyleben

2 bu üç-ni yoḳ ėtsek ḫalef ḳalmaġay

ki bizlerge hīç ḫūn ṭaleb ḳalmaġay

3 bu işni ḳılur miz zamān bėrse dest

didi maṣlaḥat-lar ḳılıp boldı pest

4 didi iylesek uşbularnı şikest

ili şehlıġı bizge bėrgey ki dest

5 uluġlar dilide bozuldı niyet

ki ārı bozuḳ dilde yoḳ ḫāṣṣiyet

6 ay birāderler bu vāḳıʿāt-larnı işitip dimen͡gler ki ḫaṭā ḳılıp-dur belki

7 digey sizler ki irade-i ezelī-nin͡g taḳāżāsı-dur ki cümle mülk melekūt allāh

8 teʿālā-nin͡g ʿālemi-dür nė ḳılsa özi bilür her nevʿ iş vuḳūʿġa kėlse anı allāh

9 teʿālā-nin͡g irādesi bilmek bendege lāzım-dur.

10 **el-ḳıṣṣa barça ʿilm-i ḫāṣ ḫūrd kelān cemʿ bolup maṣlaḥat**

11 ḳılaşıp idiler kim bu yėrge kāfirlernin͡g atḳan tüfek zenbūrek ve tümen folarnın͡g

12 oḳı yėtip turadurġan yėr iken kāfirlernin͡g atḳan oḳıda nėçe aṭ ulaġ helāk

13 boldı bu yėrdin yötkelip mezār feyż alatarnın͡g cenūb ṭarafıga bāre-gā tikip

14 Andın cihād ḳılsaḳ dip barça leşker-i islām meẕkūr cāyġa bāre-gāh ber-pā

15 ḳıldılar her küni şehr leşkeri-nin͡g pür-dil-leri birle ṣaḥrānın͡g dil-āverleri

16 ve ehlī tüccār şīr-gīrleri ve tunkanī-lernin͡g dilīrleri ḳalʿa-yı küffārġa yügürür

17 irdi ve sėfil-ni bozġalı ḳaṣd ḳılur irdi-ler leşker-i küffārlar hem sėfil

18 üzesidin daru birle ot taşlap ḳızıġ yaġlarnı saçıp ve taş ḫışt-lar

19 atıp dil-āverlerni yandurur irdi neççend kün-ler şeb ü ṭarīḳada ceng ü cidel-ler

20 ḳılıştı-lar bir ṭarafdın tunkanī aḫun-larnın͡g uluġ-ları ḫanca aḫun yagur

31 1 cusen mūsā aḫun ʿaşūr ismāʿīl aḫun-lar situza lubar kener tazlar dėk

2 yüreklig dilīrlerini başlap sėfil-ġa yügürür irdi yine bir ṭarafdın

3 sevdā-gerlerdin ḳoḳand taşkend nemankan mir ġunanī-lerdin kalgan pür-dillerġa yūsuf

4 şangiv mīr ḳa[ā]sım mīr ʿabdʾullāh muḥammed şerīf-ler baş bolup sėfil-ġa ve dervāzeġa

5 yügürür irdi yine bir ṭarafdın aḳsu berber ḫoten yarkend kaşḳarī-lerġa

6 folad bay velī ḫoca bahāʾüd-dīn fān-ṣadlar baş bolup dervāzeġa yügürür

7 irdi çāre vü ʿilāc bolmas irdi bu ceng uzaḳḳa tartı ḳalʿa-yı küffār fetḥ bolmadı

8 müselmān-lar bu endīşedin kiçeleri uyumay allāh allāh dip zārlıḳ-lar

ḳılur

9 irdi ve meẕkūr mezārda neççend ṭaleb-ler ḳaṣīde-i büride şerīf ü ḳaṣīde-i meymūneʾ

10 mübārek ü āyāt fetḥ ü nuṣret-ġa meşġūl boldı ve ḥażret-i mevlāna-yı şeyẖ yūsuf sekkākī

11 raḥmetuʾllāh ʿaleyhde neççend ṭaleb-ler kelām-ı rabbānī ve vird-i evrādġa meşġūl boldı ve ḥażret-i

12 sulṭān üveys ḳarnı-da ḳaddesaʾllāhu sırrahuʾl-ʿazīzi-de nūr muḥammed imām ve ṭāhir aẖun

13 ve ʿakaşe şeyẖ ve ṣāḥib tekbīr aẖun ve aẖun şeyẖ-ler delāʾilüʾl-ẖayrāt birle ḳaṣīde-i

14 şerīf-ġa meşġūl boldılar bular bu yėrde ṭaleb-de tursun

15 **ḳorġas-daki ḥażret-i şeyẖ muḥammed ṣādıḳ büzürg-vār birle**

16 **ḥażret-i tuġluḳ tėmür ẖān raḥmetuʾllāh-i ʿaleyhimānın͡g şeyẖ**

17 **carub-ları-nın͡g vāḳıʿāt-ları-nın͡g beyānıda**

18 ḳaçan kim emīr ʿabdresul bik tunkanī-ler birle ġulca şehride ẖurūc ḳıldı bu vāḳıʿa

19 ḳorġasḳa an͡glandı almatu ṣumun ger ṣumun çuʿci çizġan ṣamul türgün digen

20 kent-lerdeki kāfir-leri ḳozġalıp almatu ṣumunġa cemʿ boldı ḳorġas-daki

21 müselmān-lar bisyār pür-dil ẖalḳ irdi bir küni solan-larnın͡g uluġ-ları

32 1 ʿasker-leri birle kėldi ve aydı ay şeyẖ-ler bizlerge cangcundın ẖaṭ kėldi ili

2 şehri bozuldı iki mezrānın͡g ẖalḳını hīç ḳaçan ḳaçurmay helāk ḳılın͡glar

3 dip ėmdi sizlerni helāk ḳılsaḳ uşşaḳ ʿiyāl-larınga vebāl boladur ėmdi

4 sizler hīç yėrge barmay ġalebe ḳılmay tinç turun͡glar didi bular ẖoş boldı

5 leşker-i küffār şubu sözlerni aytıp yanıp kėtti müselmānlarġa endīşe tüşti

6 baʿżısı aydı kiçede ḳaçıp kiteli didi baʿżısı aydı kim bizlerni hīç

neme

7 ḳılmas çerāgı bizler küffārġa hīç nėme ḳılmaduḳ didi şubu güft-gū birle tan͡g

8 attı müselmān-lar namāz-ı bāmdādnı cemᶜ bolup edā ḳıldı baᶜd-ez bāmdād körerler kim

9 leşker-i küffār alem-lerni alıp fevc fevc çıḳıp kėldi iki büzürg-vārnın͡g

10 eṭrāfını ḳurşap aldı ölgüni tinç yattı müselmān-lar cān-larıdın ümīd

11 üzdi birbiri birle baḫīl-lıḳ alıştı an͡gança kāfir-ler müselmān-lar ṭarafıga tīr

12 oḳını yaġdurdı müselmān-lar hem mıltıḳ atıp ve baᶜżıları ya oḳı birle köp

13 solan-nı helāk ḳıldı ölgüni ḳatıḳ ceng vāḳıᶜ boldı āḫir kiç boldı

14 her iki ṭaraf ceng-din ḳul yıġdı isrāʾīl şeyḫ pür-dil bahādır irdi müselmānlarġa

15 maṣlaḥat saldı ve aydı niçük ḳılmaḳ kėrek bizler az kāfir-ler köp-dür munın͡g

16 tedbīri nėmedür didi muḥammed na[ā]ẓır imām burhāneʾd-dīn şeyḫ ferhād ṣūfī ḳavaş

17 şeyḫ ḫoca ᶜabduʾr-raḥīm ḥasan aḫun murād berāt mollām ᶜalī tāc[ed]dīn ᶜabd[üʾs-]settār aḳsaḳal

18 bahāüʾd-dīn-ler aydı bukün kiçe taġ bağrı bile ġulca şehrige ḳaçalı mebādā

19 arḳamızdın kāfir-ler ḳoġlap kėlse ceng ḳılalı başımızġa nėme kėlse anı köreli

20 didi bu söz barçaġa maᶜḳūl boldı ammā aḳyol şeyḫmüze düz onamadı idi

21 mėn ḳaçmayın dip bir munça müselmān birle zen ferzend-lerini alıp ḥażret-i

33 1 ḫānlıḳ-nın͡g gün[m]bez-lerinin͡g içige kirip bend boldı ḳaçalı digen müselmān-lar

2 taġ ṭarafıga ḳaçtı bisyār miḥnet-ler çėkip āḫirī[n] küredeki tunkanī-lerġa

3 ḳoşulup amān boldı tan͡glası kāfir-ler körse şeyḫ-ler yoḳ bolupdur idi kim

4 ḳayan barġandur birev ḫaber bėrdi kim barça şeyḫ-ler ḥażret-i ḫānlıḳ gün[m]bezning͡ içige

5 sülenip bend bolupdur didi kāfir-ler aydı gün[m]bezge ot ḳoyun͡glar didi

6 ḫ˘āhladı ki ot ḳoyġan gün[m]bez üstidin aḳyol şeyḫ oḳ atıp ol kāfirni

7 helāk ḳıldı üç künġaça kāfir-ler gün[m]bezge yaḳın baz[r]almadı müselmān-lar ger sinelikdin

8 dermānı ḳalmadı oḳ ya ilgidin yėrge tüşti başını tiziġa ḳoydı zen

9 ferzend-leri-nin͡g ṭāḳati ṭaḳ boldı barçası cānıdın ümīdni üzdi

10 ḳażā-yı ḫudāvendiġa rāżı boldı şol zamān kāfir-ler kėlip gün[m]bezga ot ḳoydı

11 birev ḳoydı gün[m]bez işkige ot
semā üzre boldı tütün-ler bulut

12 yanıp āteş-i merg şerāre urup
şimāl zūrıdın fāre fāre olup

13 yėtişti bu ot āsmān evciġa
tenidin ötüp belki cān evciġa

14 kevākib ṣıfat boldı uşḳun-ları
bolup çeşme-vār aḳtı-lar ḫūn-ları

15 meded bėrdi bu otġa ḳatıġ şimāl
yėtişti melek tīz dimeyin vebal

16 semādın melek tüşti cān alġalı
ki ten mülkiġa şūrişi salġalı

17 tamām otda örtendi boldı şehīd
ḳanı birle cennet-ni ḳıldı ḫarīd

18 nė devlet saʿādet şerāfet irür
nė ḫoş rütbe aʿlā şehādet irür

19 solan ḫaylī barı hücūm-lar ḳılıp
yanıp kėtti emvāl-nı ġāret kılıp

20 işitken muḥib-ler tutuştı ġazā
ḳılıp rūḥıġa ḫaṭme ḳurān edā

21 bu yandın ḳaçıp cün isrāʾīl dilīr
ki birge idi nėçe ten dil-peẕīr
22 şehr-i leşkerige ḳoşuldı kėlip
kėlip tīz emīrġa köründi kirip
34 1 emīr aydı ay şeyḫ ḥālın͡g nėdür
man͡ga sözlegil ḳīl ü ḳālin͡g nėdür
2 bu şeyḫ āb-ı çeşmin revān iyledi
tamām vaḳʿanı beyān iyledi
3 emīr yėdi ḥayıf şeyḫ aḳyolġa köp
ki ḳan yaşını közleridin töküp
4 emīr uşbu şeyḫ-ġa ʿināyet ḳılıp
yine özgelerge rifāyet kılıp
5 ki maḥzūn kön͡gül-lerni şād iyledi
bahādır laḳab birle yād iyledi
6 **el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik ḳāḍī nāṣireʾd-dīn aḫun**
7 ve maʿẓum ḫān ve yana özge sipāhlar maṣlaḥat ḳılaşıp idiler kim ėmdi
8 her bir ser-dārġa bir manṣıb taʿyīn ḳılsaḳ ḥükūmet işi yaḫşı bolġusıdur
9 ve şerīʿāt beyżānı cārī ḳılsaḳ İslām-da żabṭ ḳılmaḳḳa bihraḳ ve ḫūbraḳ
10 bolur didiler barçasıġa bu söz maʿḳūl boldı ḳāḍī nāṣireʾd-dīn aḫun-nı
11 ḳāḍī gilān atadılar maʿẓum ḫān-nı sulṭān köterdi ʿabdresul ḥākim
12 bik-ke emīrlıḳ mansıb boldı mollā şevket aḫun-nı ḳāḍī-aṣġar
13 atadılar mollā rūzī aḫun-nı müftī ḳıldı her bir ser-dārġa bir manṣıb
14 taʿyīn ḳıldı şol maḥal irdi ki ėlçi kėldi dip ḫaber boldı naẓm
15 küni irdi sulṭān nuṣret-i es̱er
ḫıṭay ėlçisidin ki taftı ḫaber
16 emīr-i zamān birle ḳāḍī gilān
işitti kilür ėlçi-ni bī-gümān
17 ḫıṭay ėlçi-si çün aydı tört kişi
bu tört-nin͡g ki dev çey yi irdi başı
18 ki tüşti kėlip bāre-gā ḫānıġa
köründi emīr birle sulṭānıġa
19 tutup bėrdi şehlarġa bir nāmeni
ki nāme ara ṭurfe hengāmeni

20 ki ẖaṭ-nı tünidin ḳılıban cüda
muṭāliʿ ḳılıp kördi dü pādişāh
21 bu nāmede dipdür ki cangcun laʿīn
āyā iki şeh-zāde rūy-ı zemin
35 1 ki şehlerġa bizdin timen bendelik
timen bendelik hem ser-efgendelik
2 ki andın fitip-dür ki aynın͡g rāy
ki ṣulḥ ḳılışsaḳ berāy-ı ẖudāy
3 ki tunkanī-lerni bėrin͡g bizle[r]ge
bağışlay tamām ẖuyzeni sizle[r]ge
4 işitse sözüm şāh ṣāḥib vuṣūl
ki almay-lı üç yıl-ġaça hīç ḥuṣūl
5 ki alġan kümüş-lerni hem yanduray
cānım-nı alın satıp mėn gėdey
6 ayanın͡g ẕāt şeh-süvārı ḥaleb
man͡ga ḳılmaġay siz bu ḳısm ġażab
7 bu leşkerni siz arḳaġa yandurun͡g
laʿl con͡gsı bėrip ḳılay sizni güng
8 tola ḳorḳadur üyde ferzendlerim
man͡ga yıġlaşurlar oġul ḳızlarım
9 tola leşkerim öldiler ḳorḳuşıp
ki efyūn suyı-nı dü ġab dėk icip
10 du yu fuad yanını sizler alın͡g
ki biz ẖastaga bu ṭarafnı bėrin͡g
11 eger bolmasa biz bėrelin ḥuṣūl
ki her ḥükm ḳılsa ḳılur mėn ḳabūl
12 ḳılıp mėn bu mażmūnda nāme tamām
iki şehġa min͡g ed-duā veʾs-selām
13 ki orda ara ḥāżır irdi debīr
debīri ki irdi ʿuṭārid naẓīr
14 debīriġa buyrup cevāb-nāme tīz
cevāb-nāmede didi ay bī-temīz
15 beyān iylemiş sėn ki ṣulḥ man͡ga

körüp-tür nėler körgüzür mėn san͡ga

16 kėrekmes man͡ga yıġlaġan köz yaşın͡g

kėsip öz ḳolun͡gda yibergil başın͡g

17 mü᾿min-ler bar irmiş ki şehrin͡g ara

olarnı cıḳarıp ibergil man͡ga

18 ʿadīdi irür iki yüzdin tola

ibergil olarnı āyā rū-siyā

19 ki andın bu islām-nı ḳılġıl ḳabūl

taḫı gerdenin͡gġa kötergil ḥuṣūl

20 taḫı bizni sulṭān-ı din-dār bil

ki aldımda ḫizmet-ni iẓhār ḳıl

21 cevāb-nāmeni ėlçi-ler ḳolıġa

bėriben çıḳardı tafıp ḳon[a]gıġa

36 1 **ḫıṭay ėlçi-leri leşker-i islām-nın͡g taʿrīfıda nükte sorganı**

2 cangcun-nın͡g yürekiġa bu nükteler tigen bolup ḳadalġanı esīr bolġan

3 iki yüz mü᾿min-ni cangcun müselmān-lar şāhıġa ibergeni-ni nāẓım

4 (mollā bilāl ibn mollā yūsuf)defteriġa yazġanı

5 ki cangcun ḳaşıġa barıp ėlçi-ler

beyān ḳıldı leşkerni bu yançı-lar

6 didi ḫuyzeler üç tümen-din tola

ki tunkanī-nin͡g her biri ejdehā

7 müselmānġa tāb kėlmegey bolsa fīl

ki aḫīr ḳılur bizni ḫ̌ār u ẕelīl

8 olarġa ḳılın͡g yalbarıp yaḫşılıḳ

ki yanmas ḫazāyin-ni bėrsen͡g arıġ

9 tamām kişi-sini ibergil an͡ga

meger bėrmesen͡g cānġa ḳılġay cefā

10 anın͡g iki yüz kişi-sini iber

bu ḫalḳ bir belādur ḳılın͡glar ḥaẕer

11 munı an͡gladı boldı cangcun ġamīn

başı san͡g ḳulap boldı endīşe kīn

12 didi kim sınap kişi-sini çıḳar

dev çey yi-ni buyrup ki sėn bėr ki bar

13 bu kāfir ki çıḳtı bularnı alıp
bu şehlerġa tafşurdı tīz tün kėlip
14 ḳılıp şādlıġ şāh-ı ṣāḥib-ḳırān
ḳılıp ėlçi-lerni kürege revān
15 yėmekde bolup nėçe kün boldı tinç
mes̱ālike küffār bolup küleḥmiç
16 heme küfrī ḳalʿa ara boldı bend
ki boldı kefek küfr ẖaylīġa ḳand
17 **islām ḳılınçı-nın͡g heybetidin ḳalmaḳ-lar yüreki fāre bolup**
18 ḳalmaḳ-lar cān vehmidin çıngṭay-nın͡g ẖaberini aytıp müselmān-lar şāhıġa
19 nāme ibergeni ḳalmaḳ-lar özinin͡g emānını közlep çıngṭay-nı munda
20 leşker-i islāmġa ibergeni
21 yėtip tīġ-ı islām her aymaḳıġa
tüşip zelzele ẖaylī ḳalmaḳıġa
37 1 ki çıngṭay digen mūġ-ġa barġan idi
ḳılıp ẖavf turġut-da ḳalġan idi
2 bu kāfir idi barçadın ʿaḳlı tīz
idi kār-dār bā-ẖıred bā-temīz
3 bilalmay munın͡g ḳayda ḳalġanını
emīr an͡gladı mūġ-ġa barġanını
4 emīr dir idi kėlse müʾmin bolup
cihād ḳāʿidesin bilür irdi ẖūb
5 anın͡g tīz ʿaḳlıġa ṭālib idi
anı tafġalı kön͡gli rāġıb idi
6 ḳılay ėmdi çıngṭay ḥikāyātını
ki islāmġa kėlgen rivāyāt-nı
7 birev yėtküzüp mūġ-larġa ẖaber
didi iş yamandur ḳılın͡glar ḥaẕer
8 yağı boldı tunkanī birle ḳotan
lamalar ölüp mėn ḳutuldum aran
9 lama sunda öldi körün͡g sü lama
lamanın͡g tamāmını ḳıldı tebāh

10 munı an͡gladı çün lama zengī-ler
ki hoş-yār boldı tamām bengī-ler
11 ḳılıp maṣlaḥat-lar fitip nāmeni
iberdi uluġ-larġa hengāmeni
12 didi nāmede ay şehī nev-cevān
yaġı boldı dip an͡gladuk bī-gümān
13 ki çıngṭay digen biz ara bardur
ki cangcun laʿīn-ġa bular yārdur
14 eger buyrusa yaḫşı aṭlar bėrey
veyā bu laʿīn-ni tutup iberey
15 ḳotan şāhmızġa mėnem yār olay
kitidni yoḳatıp ki dil-dār olay
16 bu mażmūnda nāme fitip şehlerġa
iki şāh-zāde iki mihri-ġa
17 oḳup nāmeni şāh-ı ṣāḥib-temīz
debīriġa buyrup civān nāme tīz
18 didi nāmede ay lama zengī-ler
iberdim san͡ga pehlevān cengī-ler
19 mėnin͡g leşkerim san͡ga barġan zamān
ki çıngṭay-nı bėrgil ḳolın baġlaban
20 bėrin͡gler anı ḫalḳıma tafşurup
alıp kėlgüsi baş-larıġa urup
21 bu mażmūnda nāmeni ṭayyār ḳılıp
yörüp kėtti bik-ler ḳolıġa alıp
22 yoluḳup bu bik nėçe aymaḳıġa
yėtiben nāratnın͡g ki ḳalmaḳıġa
38 1 tutup bėrdi zengī-ġa bu nāmeni
baḳıp lama zengī tamām ḫāneni
2 ki çıngṭay-mu köp irdi bir daldaġa
salıp bėrdi baġlap bu bik aldıġa
3 bu bik bu laʿīn-ni ki hem-rāh ḳılıp
yėtip kėldi-ler yüzçe aṭnı alıp
4 bu çıngṭay-nı tunkanġa tafşurdı tīz

ki bir üyge çıngṭay-nı bend ėtti nīz

5 **bey dişang-nı fetḥ ḳılġanı**

6 bir küni uluġ-lar cemʿ bolup bir yėrde her bāb-dın sözlep olturup

7 irdi emīr ʿabdresul bik başını köterdi ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫun birle

8 sulṭān maʿẓum ḫānġa baḳtı ve aydı kim ay ser-dārlar alcal leşker-i islām tunkanī-ler

9 aḫun-lar birle cemʿ bolup üç tümençe leşker bardur munça nurġun leşker

10 bir ḳalʿa-yı küffārġa ḳarap tinç yatḳanı ābdān imesdür çeraki cihādnın͡g

11 ḳāʿidesi adāb-ı şerāʿiṭ-leri bardur cihādnın͡g şarṭı budur kim ḥalī ḳalʿa-yı

12 küffārnın͡g taşıġa kāfirler çıḳmas eger on yıl ötse hem ḳalʿa taşıġa

13 çıḳmaslar iş-nin͡g bihraḳı ve ḫūbrakı oldur ki bey dişang digen neççend

14 ġol-dur birini kang golı dirler ikinçi ġol-nı bey yang ku atarlar üçünçi

15 ġol-nı şufang ku atarlar törtünçi ġol-nı şangfang ku atarlar

16 olarnın͡g üstideki taġ-nı beyābānī atarlar bu tört ġol-nın͡g içide

17 çinden kāfirler bardur ki zen ferzendleri birle yörüp dehḳançılıḳ ḳılurlar

18 anda mülk emlāk māl menāl-ları köp-dür bir munça pür-dil yigit-lerni

19 bir munça leşkerler birle oşol kāfirlernin͡g üzesige ibersek kāfirlerni

20 helāk ḳılıp zen ferzendlerini yesīr ḳılıp māl emvāl-larını ġāret ḳılıp

21 kėlseler elbette leşker-i küffārnın͡g üzesige islām heybeti olturup vah[ḥ]şeti

39 1 artuḳ bolġusı-dur yıraḳ yaḳın-daki kāfirler işitse kön͡gül-lerige islām

2 heybeti olturup bu ḳorḳunç birle islām-nı ḳabūl ḳılsa ʿaceb imes-dür

3 didi emīr ʿabdresul bik-nin͡g bu sözi barça uluġlarġa ḫoş kėldi

4 barçaları emīrnin͡g fehm idrākıġa taḥsīn ü āferīn ḳıldı-lar tīz ʿazīz

5 pehlevān-nı emīr şāh yasavul-nı ḳavaş pehlevān ḳāsım ve aḫun ve islām ve mollā

6 ʿaşūr bularnı bir munça leşker birle ol ṭarafka yörütti bu pür-dil-ler leşker-i

7 islām-nı başlap meẕkūr ġol-lar ṭarafıġa tuġ alem-ler alıp revān boldı naẓm

8 bular iki üç yüz çėrig-ni alıp
revān boldı taġ sarıġa yüzlenip
9 bey dişang diyārıġa bardı yėtip
körüp küfrīler ḳaldı başı ḳatıp
10 işitken idi küfrīler bu ḫaber
yıġılmış ki bir yėrge iylep ḥaẕer
11 dilīrler barıp ḳıldı cūş u ḫurūş
şangfang ku digen yėrde ḳıldı soḳuş
12 ḫıṭaylarmu hem tafmayın hīç ʿilāc
atar irdi islāmī-ler sarı taş
13 ki islāmī-ler ḳoydı üylerge ot
tütün-ler felek üzre boldı bulut
14 sürüp küfrīni küfr-i islām-nı
tutup birbirige ecel cāmını
15 ṣāliḥ ḫocanın͡g oġlı eyūb ʿazīz
atıp mılṭıġın küfr sarı tīz
16 sürüp bir ṭarafdın ḳavaş nev-cevān
ki aḫun sürüp küfrni taġ-ı sayan
17 dilīrler alıp ilgige tīġ tīz
ʿadū ḳanını iyleşip yėrge rīz
18 ki yaġdurdımu tīr-i merg-i bulut
veyā tüşti bolġay neyistānġa ot
19 ḳırıldı bu yėrde cünān kāfirān
seri bī-tenān teni bī-serān
20 ki islām çėrigi bolup-dur ġażab
sinān u ḳılınç birle bėrdi edeb
21 eger uçrasa duḫter-i nāzenīn
anı asradı yėrge tökmey ḳanın
22 ki ferzend zen-ni ḳılıban esīr
ki nāzük beden-lerni ḳıldı yesīr
40 1 alıp olca köp ḳoy u aṭ u kala
revān boldı-lar ṭarafı aḳtufa
2 dilīrler kėlip şehġa ḳıldı beyān

tamām ser-güzeşteni ḳıldı ʿayān
3 bu nuṣretke ẖoş-vaḳt bolup iki şāh
bularġa zer [ü] sīm-ni ḳıldı ʿaṭā
4 bularnı ḳılıp belki ṣandal nişīn
ki şehler ḳılıp özige hem-nişīn
5 bu ceng-ni işitip ki ḳalmaḳ çaḳar
boyun sündi islāmġa boldı çakar
6 çaḳarlar kim ẖizmet-ni ḳıldı ḳabūl
taẖı gerdenige köterdi ḥuṣūl
7 **ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aẖun sulṭān maʿẓum ẖān ve emīr ʿabd-**
8 resul bik-ler ve yana özge ser-dārlar ürümçi manasġa ẖocam niyāz yüz
9 bėki-lerni ẖoş ẖaberġa ibergeni
10 süẖan naḳ[i]li söz serī[ʿ] ḳıldı ʿazm
ṣaḥā'if şebistānıda ḳaldı bezm
11 bu söz vādesiġa sürüp raẖş-nı
ḳalem kāmı birle çėkip naḳş-nı
12 ki bu naḳş-dın boldı feydā çemen
çemen-de açıldı tümen yāsemen
13 zebān bülbüli anda çėkti nevā
nevāsıda ḳıldı bu ḳısmī ṣadā
14 ki sulṭān emīr birle ḳāḍī gilān
ḳılıp maṣlaḥat barça bik bī-gümān
15 didiler ibersek manasḳa birev
anıng͡ birle barsa ki neççend gürūh
16 ki on pehlevān birle on nīzelik
ki tunkan yigirm tamāmı ḳırḳ
17 ẖocam niyāz yüz bik-ni ser-dār itip
ḳara birle zerrāḳ-nı birge ḳatıp
18 manas birle barsa ürümçi ara
ki lav ṭayyi anda imiş pādişāh
19 ki bizler ibergen çü bu nāmeni
tutup bėrse lav ṭayiġa hengāmeni
20 ʿināyet ḳılıp bėrse ming͡çe kişi

zebūn bolġay irdi bu kāfir işi
21 munı didi çarlattı yüz başını
ki ilṭāf itip şeh an͡ga aşını
41 1 ķırķ irge ser-dār itip ol zamān
ürümçige ķıldı bularnı revān
2 ki menzil meraḥil-lerin ṭay itip
ürümçige tüşti ki tīz tün yėtip
3 kirip şāh lav ṭayiga bėrdi selām
yutup nāmeni bėrdi ķıldı kelām
4 ki lav ṭayi didi nėçe ay munda tur
ḥalī leşkerim barçası bī-ḥużūr
5 ki ṣanci digen ķalʿ anı alġuça
cihād iylen͡giz biz bile bėrinçe
6 munı an͡gladı barçadın kėtti cūş
ķılıp ẖavfdın ġam şarābını nūş
7 barıp ṣanci üzre cihād iyledi
nėçe küffārīlerni ki māt iyledi
8 ki ṣanci ara ķıldılar saẖt-ı ceng
ẖıṭay ķanı birle bėrip yėrge reng
9 bolup fetḥ ṣanci ki taftı murād
bu ceng-ni körüp boldı lav ṭayi şād
10 ẖocam niyāz bik-ni ki tīz çarlatıp
ki mesrūr ķıldı ki ruẖṣat bėrip
11 alıp ẖalķın͡gız-nı kėtin͡gler didi
ki sulṭān ķaşıġa yėtin͡gler didi
12 ki ruẖṣat alıp yördi ṭurfan sayan
çėrig alġalı rāşidīn ẖān sayan
13 nėçe kün yörüp yėtti Ṭurfanġa tīz
ki andın otuz rāşidīn ẖānġa nīz
14 körüp ẖān nė işķa kėlip siz didi
nėçe irdi kėlgen kişin͡g ʿadedi
15 didi yüz bėki biz ķırķ bir aydun͡g

ki tunkanī-lerġa çėrig bėr didün͡g
16 ki tunkanī-ler hīç kişi bėrmedi
yigirm[i]miz anda ḳ[ġ]ālib kėlmedi
17 bu ḳalġan heme barça tunkan idi
mėnin͡g birle kėlgen müselmān idi
18 didi ẖān kuçarda nėçe kün turun͡g
kuçar şehrini leşkerim-ni körün͡g
19 bu sözlerni yalġan gümān iyledi
nėçe ayġuça imtihān iyledi
20 bėrip ẖān bularġa ki tüşkünde cāy
kuçarda turup ḳaldılar nėçe ay
21 **uluġ-lar maṣlaḥat ḳılıp kuçarġa leşker tilep mollā muḥammed**
22 **ḳurbān aẖun-nı ẖocam niyāz aẖun-nı ṣādıḳ çaḳḳan-nı**
42 1 **Bu üç kişige on bėş kişi ḳoşup kuçardaki**
2 **rāşidīn ẖānġa nāme ibergeni rāşidīn ẖoca bularnı**
3 **hem tutup alıp ḳ[ġ]ālib ibermegeni**
4 ki sulṭān emīrler ḳılıp maṣlaḥat
kuçar ẖānıġa rasladı nāme ẖaṭ
5 mamat ḳurbān aẖun-nı çarlattı tīz
ẖocam niyāz aẖun-nı ṣavuḳnı nīz
6 bu üçni ḳılıp ėlçi bik-ler başı
bular ẖizmeti-ġa ki on bėş kişi
7 bu üç ėlçi ilgiġa nāme bėrip
ki şeh munda ḳaldı revāne ḳılıp
8 bular kime birle ötüp baḥrıdın
barıp tüşti-ler kent-i ġalcat zemīn
9 ki andın köçüp köp daban-nı daban
yörüp tīz tün terk itip ẖūrd u ẖ̌āb
10 ḳaraḳol bile tuttı ṭurfan yolın
taẖı ṭay ėtiben kuçarnın͡g çölin
11 ẖocam niyāz ṣāduḳ ḳurbān ẖaṭīb
ki tüşkünġa tüşti kuçarġa yėtip
12 bu üç ėlçi bik-lerni ẖançerletip

maḥāẓ[z]īr ḳoyup ṭurfe mihmān ḳılıp
13 oḳup iylenin͡g çon͡g-ların nāmesin sėni
ki bir bir naẓar iyleben ḫāmesin
14 cevāb bėrdi dip nėçe ay munda tur
munun͡g dėk sözün͡gġa imes mėn ġurūr
15 henüz leşkerim hem ser-encām imes
ki esbāb ālātı encām imes
16 bu nevᶜ sözlerin͡g bizge tedbīr müdür
man͡ga iylegen ḥīle tezvīr müdür
17 veyā rāst sözdür veyā ḥīle fend
veyā oynadın͡gmu mėnin͡g birle nerd
18 ḳılam siz taḫı bizge telbīs-lıġ
veyā ḳılġu siz bizge nā-cinslıġ
19 didi ėlçi bik-ler āyā şehr-yār
bolalın͡g didük birbirimizge yār
20 kėlip miz cenābın͡g ki leşker tilep
ki zār iyleme vehm-nāk sözni dip
21 ᶜināyet ḳılur siz sezā-vār biz
ki yoḳsa ḳolun͡gda giriftār biz
43 1 ki her hükm ḳılsan͡g muṭīᶜ bende biz
ḳatın͡gda şikeste ser-efgetde biz
2 kemāl iylemey nāmeni rāst bilin͡g
ki biz ḫastalarġa teraḥḥum ḳılın͡g
3 didi rāşidīn ḫān nėçe kün turun͡g
mėnin͡g devletim birle devrān sürün͡g
4 bolup nā-ᶜilāc çün turup ḳaldılar
kuçar içre ḳaldı bu bī-çāreler
5 **cangcun şehr-i bayanday-nın͡g uluġı badarin-ġa meded**
6 ḳılmaḳ niyetide şidarin-ni yėte min͡g leşker-i küffārġa baş ḳılıp
7 müselmān-larnın͡g ser-dārları-nın͡g başını alıp kėlin͡g dip buyruġanı
8 şidarin baş alġalı kėlip özi-nin͡g başını bėrgeni
9 bu nāẓım-ġa tīz mey tutun͡g muġ-beçe

bu mey zūrıdın sözlegey bir nėçe
10 nevā iylegey-lar zebān bülbüli
şükūfe bolurlar taẖayyül güli
11 ẖayāl gülistānıda gül açılur
gül-ābī taẖı her ṭaraf saçılur
12 āyā ʿandelīb naġme-sāz ḳıl
zebānın͡g açıp nükte āġāz ḳıl
13 maʿ el-ḳıṣṣa bir kün bu cangcun ẖıṭay
çıḳıp taḥtı-ġa yıġladı hāy hāy
14 yaḳın-dur yėtişkey başımızġa merg
bu merg-nin͡g ʿilācın nė ḳılmaḳ kėrek
15 ölelin bukün āb-ı efyūn içip
veyā bir ṭarafka kėtelin ḳaçıp
16 bu sözni didi yıġladı incinān
şidarin işitip dėli boldı ḳan
17 ki cangcun ḳuvvetini ḳuçup yıġladı
başını çalıp yėr cihān tiġladı
18 didi kim āyā serveri kāfirān
müselmān sayan mėn bolayın revān
19 tola yıġlaman͡g man͡ga ruẖṣat bėrin͡g
meded ḳılsa lāt şādlıġ-lar ḳılın͡g
20 ki islāmī-lernin͡g başını üzey
cenābın͡gġa tīz başını kėltürey
21 ki cangcun didi bu sözün͡gdür ġalaṭ
ölüg büṭ ki bizlerge ḳılmas meded
22 nihān sırlarım-nı bilalmas bu büṭ
türiḳçe mededni ḳılalmas bu büṭ

44 1 ki ejdāddın bizge ḳalġan rūyīş
bu vech bile iylegüm perverīş
2 ki yoḳsa bu büṭ-din nė iş kėlgüsi
ki cānsız ẖākdur nė iş bilgüsi
3 eger fütmesen͡g başını ḳıl cüdā
başını cüdā ḳılsa ḳılmas ṣadā

4 bu büṭ-ler tamāmıda hīç sāz yoḳ
nė ḥareket nė ḳudret āvāz yoḳ
5 munı dip yiberdi ki ruḫṣat bėrip
revān boldı bir munça leşker alıp
6 işitti ki sulṭān emīr-i zamān
küre leşkeri çıḳtı dip bī-gümān
7 tamāmı dilīrlerġa bėrdi ḫaber
süvāre bolup cümle şīr-i ner
8 sipā varʿiyyet ki aṭlandılar
ḫıṭay leşkeri üzre tīz bardılar
9 tüzüp ṣaf-ların uşbu iki kėrü
buluştı du yu fu ar aru bėrü
10 ḫıṭay-lar atıştı tümen fo ü tīr
ki islāmī-ler çün bolup nerre-şīr
11 ki bir yanıdın ḳıldı sulṭān ḫurūş
emīr bir ṭarafdın ḳılıp köp turuş
12 aʿlā ḫān dilīr birle bāzār biki
ḳıldı dilīr büşer bik min͡g bėki
13 ki bir yanıdın serveri ʿāzālar
çėkip bang-ı heybet uzın urdılar
14 urur irdi tīġ küfrī-ler başıġa
ötüp ḳalġanıdın yėtip ḳaşıġa
15 muʿarrif tutup cafsa her şīr-i ner
kėsilgey başı miṡlī ḫıyyār ter
16 ki bir yanıdın barça tunkanī-ler
ki naʿre urup küfrīġa tėgdilar
17 ara östen͡g taş östen͡g ve cunçi ü ḳaş
ki nilḫa ulastayı ḳıldı talaş
18 ki siftay ara boz bora boġasun
bular cengde küffārnı ḳıldı cünūn
19 ki toḳuz tara bartuḳay ġulcalıg
bu küffārdın ḳoymadı hīç tirig
20 çaluḳay balukay ki yalġuz yıġaç

bular küfrīġa nārlıġ saḫt kāç
21 ḳoġunçı ve ḳaynuḳ kerem şere baġ
ḫonoḫoy çaġustay ḫıṭaylarġa dāġ
22 ki buġra devletü ve ġalcat ili
bulardın sınıp-dur ʾadūlar belī
45 1 udutu u ketmen u dar tamtu hem
ki düşmen başını ḳılıp-dur ki ḫam
2 bular raʿd yan͡glıġ ṣadālar çėkip
bolup şīr-vār naʿre halar çėkip
3 alıp ilgige ḫançer-i āb-dār
çıḳardı ki küffārīlerdin damar
4 ki yaġdurdımu tīr-i merg-i bulut
veyā tüşti bolġay neyistānġa ot
5 veyā bir sürüg yılḳı-ġa tėgdi şīr
veyā şīr birle tutuştı dilīr
6 tümen fo tünük zenbūrek-ler atıp
tümen bastı andaġ tütün-ler çekip
7 körünüp tütün-ler arasıda ot
bolup ot çaḳın dėk tütün-ler bulut
8 ḳılıp ölgüni saḫt ceng her dilīr
zemīn-ni ḳılıp lāle dėk ḳıpḳızıl
9 ki yėr üzre yattı bu nevʿ kāfirān
seri bī-tenān u teni bī-serān
10 ki ser-dār-ı küffār ölüp ikisi
ki mercāndın irdi olar çon͡gsısı
11 şidarin başını ḳafeske salıp
ʿadū rū-be-rūsıġa ḳoydı asıp
12 laʿīn-ler bu başnı körüp boldı ḫūn
badarin laʿīn boldı ḳattıġ cünūn
13 tamāmı ḫıṭay-lar tutuştı ʿazā
ki zaḳḳum bolup küfrī ḳılġan ġazā
14 tirig ḳalġanı şehriġa ḳaçtı tīz
ki islāmī-ler sün͡gidin çaftı nīz

15 ki ḳaçḳan çėrig ḳıldı cangcunġa dād
didi şidarin cengde boldı memāt
16 tamām leşkering boldı maḳtūl heme
ki biz nėçe kāfir ḳutulduḳ yine
17 işitti bu iş-lerni cangcun laʿīn
özin taḫtıdın taşladı bir zemīn
18 yaḳasın ḳılıp çāk yüzini oyup
tüketti ki kėrek saḳalın yolup
19 ki ḥasret bile barmaġın tişledi
ḳabalıp ḳalıp şehride ḳışladı
20 belā kėlgenini bilip cānıġa
urup şātraḳ barça iştanıġa
21 yüreki yarıldı tamām ḳorḳaşıp
ki efyūn suyı-nı dü ġab dėk icip
22 ki cangcun çü büt-ḫāne ʿazzāsıġa
kirip baş çalıp lāt zir[z]asıġa

46 1 taḫı rūz u şeb anda yıġlar idi
yėtip yėr cihān-larnı tīġlar idi
2 uluġlar yanıp fetḥ-i nuṣret bile
tüşip bāre-gāhıġa ʿizzet bile
3 ki mesrūr boluşup çalıp şād-yān
müselmān heme ġamdın oldı amān
4 irāde eger ḳılsa perverdigār
żaʿīf mūrçelerni ḳılur mis̱l-i mār
5 żaʿīf pīşeni fīl-ġa ġālib iter
mekes-ni ḳoy şīrni maġlūb iter
6 ki ḫatan şīr irdi biz irdük żaʿīf
żaʿīf-lerni ḥaḳ ḳıldı şīrġa ḥarīf
7 ki şükr-i ḫudāġa hezār ü hezār
ḫıṭay aldıda ḳılmadı bizni ḫᵛār

8 **küre şehride tunkanī-ler ceng ḳılıp tört mertebe fetḥ-i**
9 nuṣret yār bolup bėşinçi nevbet-de aḥmed ḫān ḫocamġa iʿtimād ḳılıp
10 müʾmin-ler şikest tafıp köp müʾmin şehīd bolup müʾmin-ler yanıp

11 kėlgenini beyān ḳılur miz inşāʾallāḥu teʿālā

12 ḳılur nāẓımī zerre-i nükte şūr
server leşkeri üzre ġam ḳıldı zūr

13 küre şehri-nin͡g ġāzī tunkan-ları
çengşuy ḫozanın͡g nev-cevānān-ları

14 ki soydungda müʾmin dil-āverleri
yine tar[an]çi-nin͡g zūr-āverleri

15 bular cemʿ boldı küre şehrige
tolup barça tunkan ber ü baḥrıga

16 ki cangcun bile incinān ḳıldı ceng
ḫıṭay leşkerini ḳılıp saḫt teng

17 ki lavtav dengini ḳılıp bāre-gāh
müselmānça söz tive deng ḫ̌āb-gāh

18 ki ferzend zen-ni deng içre sülep
ki büt-ḥānelerni ḳılıban ḫarāb

19 ḫıṭay-nın͡g dükānı üze ot ḳoyup
kiçeler kėlip burnıġa dūd ḳoyup

20 ḫıṭaylar bile ḳıldı tört yol ġuzāt
ḳılıp rüstem-i fīl-ten dėk cihād

21 ʿadū ḫaylı-nı ṭurfe zār iyledi
ki düşmen-ġa dünyānı tār iyledi

47 1 ḳırıp küfrīni bir tümen alte yüz
ki bar iki min͡g zaḫm-dārlarġa söz

2 küren͡g taşını ḳılıp lāle-reng
falaḳ-mānġa salıp itip saḫt-seng

3 taḫı keştedin püşte ber-pā ḳılıp
boġuzlar idi birbirige çatıp

4 ölüg-ġa tolup yol bolalmay revān
ki aṭ-lar tuvaḳı bolur irdi ḳan

5 ki müʾmin ḳofarup ölügdin menār
ḫıṭaydın helāk boldı köp tāc-dār

6 ki müʾmin bolup şīr-i ġarrān ṣıfat
nėdür şīr belki nerīmān ṣıfat

7 bu kısmīde iylep ki tört yol ġuzāt
tola küfrīlerni ḳılıp irdi māt
8 yine küfrī cemʿ bolup bir tümen
ki her bir ʿadūlar bolup ehrimen
9 yine küfrī çıḳtı ʿaceb fevc fevc
ki deryā-yı ḳulzüm ṣıfat mevc mevc
10 ḳılışıp ẖıṭay büṭleridin ḳısm
munı kördi müʾmin ara tüşti ġam
11 bahādır dil-āverler ki tunkan idi
ki pür-dil dil-āverler ülken idi
12 ḳılıp nāme rāst barça tunkanī-ler
aḥmed ẖān ẖocamġa iberdi ẖaber
13 didi nāmede ay ẖocam nīk ẕāt
ẖıṭay birle ḳılduḳ ki tört yol cihād
14 bu tört yol ḳaçurduḳ ki aʿdāla[r]nı
bu nevbet yıġıp çon͡g kiçik barçanı
15 yıġılmış ẖıṭay bir tümendin tola
aramızda yoḳ yaẖşı bir reh-nümā
16 kėlip biz yetīm-ġa atalıġ ḳılın͡g
ʿināyet itip reh-nümālıġ ḳılın͡g
17 aḥmed ẖān işitip aṭlandı tīz
nėçe yüz dilīr birle cün ḳıldı ẖız
18 diyişti ẖocam kėlse küffār ḳaçur
dimey fetḥ-i nuṣret-ni allāh bėrür
19 işençi ḳılıp bir ġarīb bendge
tevekkül-ni ḳılmay ẖudāvendga
20 ẖudānı digen-ler müdām ḳand yigey
ẖudādın bölek-ni dise fend yigey
21 aḥmed ẖān ẖocam tīz yėtip kėldiler
ẖocam kėlgenini bular bildiler
22 ẖocam kėldi dip barça tunkanī-ler
çıḳıp aldıġa ḳıldı köp zāreler

48 1 ẖocam turdı-lar bir ṭarafnı alıp

ḫıṭay leşkeri turdı yasal ḳılıp
2 bu yandın bular ol ṭarafdın ḫıṭay
ḫıṭay serveri irdi çaġaladay
3 soḳuşmaḳda andaġ ki çarmaştı-lar
ki tunkanī-ler cümle ḳarmaştı-lar
4 ḫıṭay ḳalʿası irdi mis̱l-i felek
ki ḳalʿa üzedin atıp zenbūrek
5 tümen fo çi fo atıp kāfirān
şehr-i tunkanī ḳaçtı boldı revān
6 şehr-i tunkanī ḳaçtı-lar tīz tün
müselmān dili vehmidin boldı ḫūn
7 bolup ġulcaġa barça tunkan revān
küre tunkanī ḳaçtı-lar taġ sayan
8 aḥmed ḫān bu şūriş-ni körmek hemān
ḳaçıp ġulca sarıġa boldı revān
9 aġır yük-lerini tamām taşladı
ḫocam ḫavf itip başını ḳaşladı
10 bu tefriḳaġa ḳaldı bu bendeler
şehīd boldı köp zen ü ferzendeler
11 bular ḳaşḳanını körüp ehl-i büṭ
leşker-gāhġa çenfen kėlip ḳoydı ot
12 velī ḳaçmadı tāc-ı tunkan-ları
ki nāmūs ḳıl[ı]şıp ki pehlevān-ları
13 didi nė ḳılur miz ḫıṭaydın ḳaçıp
cihād ḳılġu miz küfrī ḳanın saçıp
14 didiler bu sözni yanıp tėgdiler
cihān-nı ḫıṭaylarġa teng ḳıldılar
15 üzüldi ʿadūnıng tenidin başı
mis̱āli bolup başı say-nıng taşı
16 tenidin ḳopardı tili tosḳalan
ki ceyḫūn arıḳı ṣıfat aḳtı ḳan
17 ḳılıp ġāzī-ler bu ṣıfat mācerā
namāz şāmġaça boldı küffār tebā[ʿ]

18 kiçelep kėçüp tāc-ı tunkan-ları
ma‘ tābi‘āt kėtti ġulca sarı
19 ḫocam kėldi yanıp yüreki salıp
bolup bīd-lerzān yüzi sarġayıp
20 ḫocam son͡gıdın barça tunkanī-ler
ki sulṭān ḳaşıġa yėtip kėldiler
21 tamām vāḳı‘āt-nı beyān iyledi
ki mezḳūr işni ‘ayān iyledi

49 1 işitip uluġ-lar bolup bī-dimāġ
didiler ḳılın͡glar cihādġa yaraġ
2 bu yandın ḫıṭaylar bolup ṭurfe şād
ki mey nūş ėtişti şedīd ü şeddād
3 kėtür sāḳıyā cām-ı mesrūrıdın
tekellüm ḳılay uşbu mey zūrıdın
4 ki mey-din dilimġa yėtişsün sürūr
beden içre rūḥ ança tafsun ḥużūr
5 açılsun ki eş‘ār gülistān-ları
çıḳarsun ki şāḫ-ı naẓm būstān-ları
6 zebān ḳumrı-sı anda gūgū digey
nė gūgū digey belki hūhū digey
7 **yine kėldük bayanday-nın͡g cihādıġa**
8 ki ḳāḍī gilān nāṣıre’d-dīn dilīr
nėdür kim dilīr çün idi şīr-gīr
9 ki ferzendi-dür faḫr-i dīn nev-cevān
ki düvüm niẓāme’d-dīn ferzend-i cān
10 iki oġlı kāmil idi ‘ilm ara
ki ‘ilm ara ‘aḳlı tīz ḥilm ara
11 ata gül idi iki-si ġonçesi
atadur ṣadef iki dür yomcası
12 bulardın oḳup ‘ilm-ni nėçe kes
ki her birsi ḫalḳ-ġa bolup irdi re‘s
13 biridür ‘alī ibn fīrūz idi

ki mollā ara ṭurfe dil-sūz idi
14 ki ʿabduʾllāh ḫelfet biridür ʿömer
ʿömer ḫelfetim nev-cevān-ı sīm-ber
15 ki ʿabduʾl-muṭṭalib ābā müslimīn
abā müslimīn nīk-ḫūy meh cebīn
16 biri saʿd-ı vaḳḳāṣ ney-gū ḫıṣāl
zeynel bāḳī ḳāḍī fesende faʿāl
17 bular ʿilm-i ẓāhirde seyr ėtküçi
şecāʿat hevāsıda ṭayr ėtküçi
18 yine bu el-ʿaṭā islām aḫun dilīr
busurġa niyāzdur imām-ı şīr-gīr
19 bular ḳāḍī-nıng ḫizmetide idi
şehr içre turdı ḳılıp ḫizmeti
20 ki bik-ler ara miġfer-i nev-cevān
idi manṣıb şang bėki ḥükümrān
21 bu bik-ke bu ḳāḍī gilān yār olup
şehr içre ḳoydı ki dil-dār olup

50 1 yine ḳāsım aḫun ki ʿāşir idi
idi s̱ānī ḳāsım ki orda bėki
2 bu orda bėki irdi köp bā-ḫıred
idi fehm-i tīz dāniş-i bī-ʿaded
3 yūsuf aḫun andaġ yüreklig idi
ki ibrāhim aḫun kėreklig idi
4 dīvān-ḫānede faltu bik nev-cevān
ḥükūmet işide idi ḥükümrān
5 bular ḳāḍī aḫun ḳaşıda idi
ki her bir kişi öz işide idi
6 bayanday-nı ḳurşap şehr leşkeri
çıḳarmas idi küfrīni taşḳarı
7 bilāl ėmdi sözni dırāz ėtmegil
dırāz olsa olsun ki āz ėtmegil
8 āyā ʿandelib sayra gül yādıda
ḳılıp ġonçesiġa cānıng-nı fedā

9 gümān ḳılma dip ġonçe açılmaġay
dime her ṭaraflarga saçılmaġay
10 ki derd birle söz ġonçesi açılur
ki āheng nesīmī bile saçılur
11 maʿ el-ḳıṣṣa sulṭān ḳāḍī gilān
aḥmed ḫān ḫocam u emīr-i zamān
12 tusup leşker ile cenūb sarını
ki arttudı küffārlar zārını
13 ṣatı şang bėki birle ser-dārlar
ki dervāze-yi ġarb-nı aldılar
14 ki tunkanī-ler leşkerini alıp
ki dervāze-yi maşrıḳ-nı tustı kėlip
15 ki mīr-ẕāt ʿaẓīm şāh bu iki dilīr
ki derbend şimālini ḳılıp dest-gīr
16 ḳılıp küfrī şehrini mis̱l-i nigīn
ki nurġun çėrig birle ḳıldı kemīn
17 ḳıla almadı anda ferrende fer
ḫıṭay leşkerini ḳıldı r[z]īr ü zeber
18 bolup lā-ʿilāc ḳalʿa üzre çıḳıp
ki ceng başladı zenbūrek-ler atıp
19 şehr birle ṣaḥrā dil-āverleri
çıḳıp ḳoḳtaġa ẓūr-āverleri
20 sėġil-ġa yolap nerd-bān-lar ḳoyup
ḳılıp zūrluḳ ḳoḳtalarnı bozup
51 1 ki düşmen bile ḳıldı köp saḫt ceng
ʿadāvet ḳılıp attı tīr-i ḫadeng
2 ḳopardı ki iki şibe müʾminān
şibe üstige çıḳtı köp pehlevān
3 aʿlā ḫān ʿazīz pehlevān-ı nebīr[şīr-gīr]
yine ʿabd vāriş̱ [i]srāʾil dilīr
4 ki toḫta mamat hem muḥammed ṣūfī
ebūʾl-ḫayrī caʿfer bahādur ʿalī
5 bu saḳ pehlevān usta ḳāşım baḳi

töküp şibedin zenbūrek-ler oḳı
6 çıḳıban şibege tüfek-dārlar
körüngen ḫıṭaynı atar irdiler
7 bu vaḳtıda küffār boldı ġamīn
ölüg-lerġa toldı bayanday zemīn
8 bu nevʿ cengde hem fetḥ bolmay şehr
şehīd boldılar nėçe ten şīr-i ner
9 ki ʿabdresul bik urup saḫt-ı āh
didi leşkerim boldı ḥāli teba[ʿ]
10 tafılsa idi börte ʿayyār-kār
özi düz ṭarrār hem nām-dār
11 zemīn astıdın bir laḳ[ġ]ım gurlasa
bu küffārlar közlerin torlasa
12 tafın͡g-lar didi duzlardın resā
münādīġa ḳıldurdı ol dem nidā
13 **ṣādır ḳangruḳ duz üç oġlı bile laḳ[ġ]ım gurlaġanı**
14 ve celāl dorġanı bularnın͡g töfeside ḳıyup dehḳat ḳıldurġanı laḳ[ġ]ım-nın͡g
15 içige daru toldurup sėfil-ni bozup kalʿa-yı küffārnı şūre ḳılġanı küffār
16 ehl-i şūreni atıp alıp ḳatıġ ceng ḳılġanı bāzār balaları cemʿ bolup
17 kėlip leşker-i küffārnı tarmat ḳılġanı beyānıda
18 yine nāẓımī nükte başladı
taḫayyül sarıġa özin taşladı
19 bar irdi oşol ceng-de ʿayyār-kār
be-ġāyet ḥarīf dūz u rūzigār
20 birev kalmaġan irdi ḳaḳşatmaġan
birevi ḳalmaġan mālını almaġan
52 1 üç oġlı atası ʿaraḳçı idi
ʿaraḳçı idi hem ḳaraḳçı idi
2 uġurluk ḳılıp kiçeler uymaġan
faḳīr ü ġanī mālını ḳoymaġan
3 sipālarġa hem zerre boy bėrmegen
ḫatun alsa yurtıġa toy bėrmegen

4 bu ʿayyārnın͡g atı ṣādir idi
yamanlıġ-da cün raʿd ṣāṭır idi
5 nidānı işitkeç yügürdi bu yan
emīrġa duʿā ḳıldı kėlmek hemān
6 ki baʿd-ez du1ā ṣādir ʿayyār-kār
didi ḥükm ḳılsa man͡ga şehr-yār
7 velī cān birle ḳılur mėn ḳabūl
laḳ[ġ]ım gurlaban bolmaġay mėn melūl
8 mėnin͡g başda kārım laḳ[ġ]ım gurlamak
ki māl-dār kişi-nin͡g közin torlamak
9 tutup reh-güzārlarnı baġlap ḳolın
an͡ga raḥm ḳılmay alur mėn fulın
10 ki yol-larda mėn üy ḳılıp tal-nı
uġurlap alur mėn kişi mālını
11 mėnin͡g çon͡g balam atı dergāh ḳulı
ḳolıdaki māl barça ḫalḳ-nın͡g fulı
12 ili şehride bolsa her düz nām
olar birle yėr mėn devām ėt ḥarām
13 laḳ[ġ]ım gurlamaḳ ʿuhdesidür man͡ga
birevni buyursa metīn faltuġa
14 laḳ[ġ]ım gurlamaḳ çapduġını bėrin͡g
ki ṭeyyār bolġanda andın kėlin͡g
15 ki an͡glap uluġlar bolup ṭurfe ṣād
mun͡ga zur nuḳre ḳılıp iltifāt
16 mun͡ga ḳoştı-lar nėçe üstād-kār
bu iş-de tamāmı idi kār-dār
17 yine bar idi bir yigit nev-cevān
şecāʿat-da irdi dilīr-i zamān
18 çerāyı-nı körsen͡g idi tāze gül
heme gül-i çerāylar an͡ga irdi ḳul
19 ḍaḫāmet-da rüstem şecāʿat-da şīr
nėdür şīr-gīr şir-gīr-i dilīr
20 ki mollā celāl irdi anın͡g aṭı

ki isfendiyār dėk idi cürʿeti
21 ki ser-dār ėtip bu celāl dorġanı
an͡ga mindürüp bir ḳara yorġanı
22 celāl dorġa iylep maḳālāt-nı
ki ṭeyyār ḳılıp barça ālāt-nı
53 1 ki ʿayyār ṣādir laḳ[ġ]ım gurladı
bu küffārīler közini torladı
2 laḳ[ġ]ım gurlaban kiçeler uymadı
laḳ[ġ]ım fütküçe bir kişi tuymadı
3 laḳ[ġ]ım içini daruġa toldurup
ki ṭayyār ḳılıp filtelerni ḳoyup
4 birev barçaġa bėrdi bu nevʿ ḫaber
yıraḳ tur bu yėrdin ki iylep ḥaẕer
5 bu söz birle leşker yıraḳ turdılar
birev filte başıġa ot ḳoydılar
6 bu ot yėtti tīz daruġa nā-gehān
ki urlap zemīn-din felek-ka tuman
7 tütün içre ot-lar şerāre urup
şimāl zūrıdın fāre fāre bolup
8 alala boluban tütünler çıḳıp
uluġ şora boldı sėfil yıḳılıp
9 ḫaber boldı tīz küfrī ser-dārıġa
nė ser-dār bolġay ki murdārıġa
10 çėrig-ler kėlip ḳalʿaġa kirgüçe
ḳoyup zenbūrek-ler kiredür kire
11 ki boldı ki ölgün ʿaceb saḫt ceng
ki düşmen ḳanı bėrdi ḳalʿaġa reng
12 ki yandurdı leşkerni folar atıp
ki tīz şoranı aldılar bėrkitip
13 ki islām çėrigi bolup köp şehīd
ḳanı birle cennet-ni ḳıldı ḫarīd
14 ḫıṭay-lar bolup ölgüni bī-orun
dem-i ṣubḥ-dın tā bolup kėc ḳarun

15 yanıp bāre-gāġa tamām ḫāṣ-lar
bular son͡gıdın çon͡g kiçik nās-lar
16 ki andın şehīd-ler namāzın oḳup
zemīn-ni ḳazıp çayı-ġa tafşurup
17 mezār yanıda maḳbere zārlıġ
atandı oşol yėr şehīd kārlıġ
18 bular terk ėtip ceng ḳılur ḫūrd u ḫˇāb
boluban şehīd tā fiġān irdi ṣavāb
19 **şehr leşkeri-nin͡g ʿadīdi bėş yüz irdi bu bėş**
20 ızdin bir yüz yigirmi-si ḫāṣ şehrlig irdi bu bir yüz yigirm ten-nin͡g
21 içide bir munçası nihāyeti pür-dil şecāʿat-lig irdi anı beyān ḳılur miz
22 rivāyet ḳılur nāẓımī nükte-dān
dilāver atını ḳılurlar beyān

54 1 bolup baş bir kün muḥammed ṣūfī
idi baʿżı ḥāżır ve baʿżı ḫafī
2 dil-āverlerini ḫaṭıġa alıp
atını fitip defterige salıp
3 dilīrler biridür ki ʿabdresul
an͡ga irdi cāruʿllāh bik hem duḫūl
4 biri ḳāsım aḫun biri büşer bik
bu iki dil-āver atarlar tüfek
5 yine ḥācı ṭāhir dilīr-i zamān
ki ibrāhim aḫun idi nev-cevān
6 biri ʿabdkayd ki bāzār biki
ki bāzār bėki-dür bahādur ʿalī
7 biri ḳāsım aḫun idi il bėki
ki ḳāsım çekirdek idi yėl bėki
8 ʿalīş birle ʿaşūr muḥammed dilīr
ʿalem-dār-ı islām idi şīr-gīr
9 ṣatıldı dil-āver ki ʿabdüʾṣ-ṣamed
bu ikev ḫıṭay-larġa köp ḳıldı derd
10 yine maʿṣūm aḫun ki sāzendedür
laʿle cübbe pür-dil ki bāzendedür

11 biri yūsuf aḫun ki yūsuf saḳal
bu iki yūsuf irdi ney-gū faʿāl
12 yine ʿabd nāṣır dil-āver idi
ki ʿabdüʾr-reşīd zūr-āver idi
13 biri ʿabd vāris̱ biri ʿabd ḥaḳ
birin birin itsem tolurlar varaḳ
14 biri faltu bik ʿos̱mān aḫun bile
idi ʿāṣım aḫun ki nā-ḫūn bile
15 bahādır celāl birle nāẓım bilāl
yūsuf ʿalī ḳāsım ki ṣādir kemāl
16 yine usta ṣābir yūsuf mamelik
bahāʾüd-dīn ḳādir nādir tevelik
17 ki ṣābir dilīr rūzī aḫun bile
ki aḫun taḫı ḳāsım aḫun bile
18 ṭayyib bik tolandı ki ṣādir dilīr
ebū leys̱-i caʿfer ü ṭāhir dilīr
19 ki mollā aḥad sasıḳ ellig başı
ʿaẓīm nev-cevān turdı ėllig bėşi
20 ki yaʿḳūb ʿalī turdı bāḳī idi
yine ārżū birle sāḳī idi

55 1 bahādır idi ārżū aḫun żiyā
ḳayanġa iberdi felek rū-siyā
2 maʿ el-ḳıṣṣa cemʿ bolup barçası
ḳoşuldı bularġa yaman yaḫşı-sı
3 bular rāst ḳılıp bez yoġan aḳ alem
bilāl ḳıldı şaḳḳaġa āyet raḳam
4 tamām aṭlanıban alem-ler alıp
tamāmı köründi emīrġa kirip
5 emīrnin͡g cānıġa duʿā iyledi
ki āġāz ḥamd s̱enā iyledi
6 emīr aydı ay pehlevān ġāzī-ler
bahādur dil-āver şeh-bāzlar
7 ḫudāvend ʿālim bolur yārın͡gız

ki ervāḥ-ı ḥażarāt dil-dārın͡gız
8 ki fendi naṣīḥat-nı iylep beyān
bayandayġa ḳıldı bularnı revān
9 bu vaḳʿa-nı an͡glap şeh-i māh-rūy
yiberdi bularġa gürünç birle ḳoy
10 ḳara yıġaç boyı-da maḥāżır ḳılıp
bu leşkerni ol yėrde ḥāżır ḳılıp
11 ki ol yėrde bėrdi bularġa maʿāş
ʿināyet ḳılıban ḳumāş u ḳumāş
12 bu yėrdin kėçüp tīz revān boldılar
ki sulṭān ḳaşıġa yėtip bardı-lar
13 uluġlarġa leşker köründi kirip
yanıp çıḳtı fu ṭay-nı ʿuhde alıp
14 ki ruḫṣat alıp boldı ḳalʿa sayan
ki fu ṭay-nı bozmaḳḳa boldı revān
15 sėfilġa ḳoyup şotha-yı dırāz
bozup ḳoḳtanı ḳoydı fu ṭay-nı az
16 ḫıṭaylar bular üzre ot taşladı
bular ḳorḳmadı hem kėyin ḳaçmadı
17 bu ḳısmī ḳılıp saḫt ceng-i cidāl
bular bozdı fu ṭay-nı ḳılmay ḥayāl
18 ḫıṭay ölügin ḳalʿaġa toldurup
yanıp tüşti āḫir cerāḥat bolup
19 ki ʿabdresul bik ʿaẓīm-i nev-cevān
ki sayid-sān vāzeler bī-gümān
56 1 ḫıṭaylar tuyuḳsız ḳapuġ-nı tişip
şehīd ḳıldı leşkerni oḳlar atıp
2 ḫıṭay ḥīlesini bular bilmedi
oşol demde müʾmin tamām ḫām idi
3 ki müʾmin tamām fuḫte boldı kėyin
şehīd ölgüni boldı yüzge yaḳın
4 ki sulṭān emīr bī-dimāġ boldılar
uluġlarġa gūyā ki dāġ boldılar

5 **müselmān-larnın͡g mundaġ ḳatıḳ melūl ü bī-dimāġ bolup**

6 turġan vaḳtıda küre şehridin cangcun bir tümen yėte min͡g leşker bile

7 ḫadarin-ni kalʿa-yı bayandayġa leşker-i islām-nın͡g üzesige ibergeni müselmān-lar

8 bu kėlgen leşker-i küffār bile ceng ḳılıp müʾminlerġa allāhu teʿālā uluġ

9 fetḥ-i nuṣret ʿaṭā ḳılġanı

10 ḫıred şāh-ı mendi taḫayyül aṭın
zebān rāhıda körsetip cürʿetin

11 gülistān naẓmıġa bardı yėtip
ṣaḥāʿif şebistānıda bezm itip

12 feraḥ cāmıda muġ-beçe tuttı mey
icip nāẓımī ilgige aldı ney

13 ḳalem nevki andaġ ki meşkin sėçip
yazıp ṣafḥaġa naḳleni ʿaceb

14 bu yan͡glıġ suḫan dür suḫan iyledi
nėdür kim suḫan nükte fend iyledi

15 receb ayı on yėtesi ay püser
ki şenbih idi künġa kėldi ḫaber

16 ki aṭlıġ kėlip nėçe tunkanī-ler
ki sulṭān emīrġa ḫaber ḳıldılar

17 āyā şāh ney-kān ney-gū rumūz
yıġılıp ḫıṭay bir tümen yėte yüz

18 tamāmı tėmür cebe cevşen kėyip
ḳızıl u yaşıl aḳ alem-ler alıp

19 cihānġa salıp yüz tümen ġulġule
ki düşmen kilür şāh-rāh yol bile

20 bu sözni işitdük ki kėldük bu yan
ʿilācın ḳılın͡g ay şeh-i ḫāverān

21 didi iki şeh-zāde tīz fehm hūş
ḫudā bar ḫıṭay ḳılsa ca[ā]ndan ḫurūş

22 eger bėrse nuṣret man͡ga ẕüʾl-metin
nė ḳorḳunç ḫıṭay bolsalar yüz tümen

57 1 munı şehler an͡glap yıġıp köp çėrig
ḳılıp köp dilīrni özige şerīk
2 ki sulṭān emīr birle aṭlandı-lar
ġażab birle aʿdā sayan bardılar
3 körün͡g iki şeh-yār ferīdūn şükūh
ki düşmen bilen boldılar rū-be-rū
4 du yu fu digen yėrde ṣaf-lar tüzüp
ki her ḳaysı öz zūrını körgüzüp
5 ki sulṭān urup bang bā-heybeti
yügürtüp ẖırām körsetip cürʿeti
6 didiler mėnem şāh-ı ṭūrān-yān
raʿiyyet-penāh mīr-i īrān-yān
7 mėnin͡g ẖançerim tīġ almasdımı
ki çafsam başın͡g tende ḳalmasdımı
8 ki bir yanıdın naʿre urdı emīr
bahādır dil-āver yigit şīr-gīr
9 ẖırāmın sorup soy-ı küffaryān
ki naʿre urup ḳıldı atın beyān
10 didiler mėnem ġāzīler serveri
ili şehrinin͡g ẖalḳı-nın͡g bihteri
11 āyā ehl-i büṭ-ler salur mėn sinān
ḳaran͡gġu körüngey közün͡ge cihān
12 bu yandın dilīrler atını ʿayān
tamām aṣlı neslini iylep beyān
13 özin urdı küffārġa boran ṣıfat
bolup her biri şīr-i ġarrān ṣıfat
14 bu yandın tigip leşker-i kāfirān
ki islāmġa folarnı ḳıldı revān
15 ki bārān ṣıfat attı tīr-i ẖadeng
ki müʾmin ḳılıştı ʿaceb saẖt-ı ceng
16 gahī müʾmin ehl-i ʿadūnı sorup
gahī küfrīler arḳaġa yandurup
17 gahī küfrīler cengde ġālib bolup

gahī ġālib ü gāhī maġlūb bolup
18 ki eṭrāf leşkerni aʿdā basıp
ki islām çėrigi arada ḳalıp
19 ki islāmī-lerġa tüşip irdi ḫavf
emīr āh urdı didi yā raʾūf
20 bėrip fetḥ-i nuṣret mėni şād ḳıl
tamām leşkerim ġamdın āzād ḳıl
21 ki fettāḥ ismin͡g ḥaḳ-ı yā kerīm
ki biz bendege sėn raʾūfüʾr-raḥīm
58 1 didi gül yüzige saçıp köz yaşın
uluġ ġamda ḳattı emīrnin͡g başın
2 ki leşkerge ḳıldı emīr ser ḥesāb
ki leşker turur her ṭarafka ḳarap
3 turar irdi tunkanī-ler çon͡g-ları
yagur ḫançe aḫun ṣıfat ön͡g-leri
4 emīr tīz kėldi bular ḳaşıġa
bular raḥm ḳıldı emīr yaşıġa
5 emīr aydı ay ḫançe aḫun kėlin͡g
mėnin͡g bu sözüm-ni ḳulaḳḳa alın͡g
6 nė bolġay kėrip bėrsen͡giz baş bolup
mėnin͡g barça ḫalḳım-ġa yoldaş bolup
7 mėnin͡g leşkerim körmegen köp cihād
sizler kār-gerde sözümdin murād
8 eger arḳaġa yanmasa kāfirān
ki bizlerge elbette bolġay yaman
9 ki evvel sizlerni ḳılġay helak
ki bizlerni hem iylegey derd-nāk
10 işitti emīrdin bu ḳısmī kelam
ki tunkanī-ler yıġlaşıp ḫāṣ u ʿām
11 bolup siz bi-rehne alıp tīġ tīz
ḫıṭay ṣaf-larıġa bular ḳıldı rīz
12 kėrip baş bolup ceng-ġa tunkanī-ler
bular son͡gıdın kirdi islāmī-ler

13 ki andaġ ḳılıp ceng ara macera
ḳıyāmet ḳopardı ki meydan ara
14 alıp tīġ ile küfrīler cānını
ki deryā ṣıfat aḳturup ḳanını
15 ḳolıġa alıp tīġ-ı tīz her dilīr
zemīn-ni ḳılıp lāle dėk ḳıpḳızıl
16 dem-i tīġ ḫançer yėtip tā hevā
tamıp ḳanı ceyḫūnġa bėrdi ṣadā
17 şifā ṣāf ḫançer çakācāk tīġ
alum biġ munda bolup köp ḳızıġ
18 bu ḳısm yėtip yėr üze kāfirān
seri bī-tenān u teni bī-serān
19 tenidin ḳopardı tili tosḳalan
bolup baḥr-ı ḳulzüm ṣıfat aḳtı ḳan
20 munı kördi küffār boldı ġamīn
ḳaçarġa tapalmay ki ḫālī zemīn
21 ḳaçay dise bar arḳada bir uluġ
öte ġattı ḳıl kök süzük çon͡g suluḳ
22 bu küffārnı ḳoymas tusup ḳaçḳalı
taḫı ḳoymaġay aġzını açḳalı
59 1 ṣāliḥ ḫoca oġlı bahādır ʿazīz
munı kördi ve aççıḳı kėldi tīz
2 didi çon͡g suluḳnı tüfekde atay
ki dūzaḫdaki atasıġa ḳatay
3 didi mılṭıġın atḳalı rasladı
ḳorulġa alıp sīnesin çaġladı
4 ʿazīz pehlevān andaġ attı anı
ḳon͡gıdın çıḳıp kėtti çirkīn cānı
5 ḫıṭaylar körerler ölüpdür uluġ
ḳaçar yol-ları ḫālī ḳalmış ḳuruġ
6 körüp küfrīler ḳaçḳalı tuttı yüz
ümīd birle açıp ḥayātlıġ-ġa köz
7 dilīrler tamām arḳadın sürdiler

sınap yėte yüz onnı öltürdi-ler
8 sürüp yėtküzüp tā küreġa yaḳın
ölük-ke tolup ḳaldı rūy-ı zemīn
9 tamām ḳaldı müʾmin-ġa ālāt-ı ceng
tümen fo ü ṭay fo ü tīr-i ḫadeng
10 ḥesābda bu fo toḳsan alte idi
ki ėllig ʿarabada dārū oḳı ṭay
11 ala bāre-gāh birle aḳ üyi heme
ki aṭ tive ḳoy ü inek uy heme
12 gürünç yaġ un-lar taġar u taġar
tüşip olca islāmġa cün bī-şümār
13 bu ceng-ni eger körse isfendiyār
ḥased yėp bolur irdi köp bī-ḳarār
14 eger körseler rüstem-i ḳıl-ten
ḳaçar el-ḥaẕer dip busu-yı ḫoten
15 ki şehler hem yandı nuṣret bilen
reʿāyā tamām kėldi ʿizzet bilen
16 tamām tüşti-ler bāre-gāġa kėlip
dilīrlerġa bėrdi ki meclis ḳılıp
17 bahādır atandı bu cengde emīr
nėdür kim emīr-i şāh ṣāḥib-serīr
18 emīrdin hemenin͡g dili boldı şād
duʿā iyledi taftı ġamdın necāt
19 didi barça adam yüreklig emīr
ki bizlerge dāyim kėreklig emīr
20 ki ʿabdresul bik dilidür dürüst
dili rust üçün tuttı ḫalḳ anı dost
21 ki sulṭān işitip bolup köp melūl
emīrni şehīd iylemek boldı ol
22 emīrni yoḳ ėtmek-ke ḳaṣd iyledi
velī öz cānını şikest iyledi
60 1 ḥabībā dimen͡gler bu sulṭānġa laʿn
tilin͡g-ler yıġın͡g-lar ki ḳılmay ki ṭaʿn

2 bilin͡gler bu iş-ler bahāne irür
emīrġa ḳażā-yı yegāne irür
3 oḳulsa bu eşʾār der-encümen
duʿā ḳıl bilāl ibn-i yūsuf-ka sėn
4 ḳabūl bolsa şāyed bu ḳılġan duʿā
dü ʿālemde bu bende tapḳay ṣafā
5 eger kėtse naẓmda sehve ḫaṭā
ki ʿafv kerem iylesünler ʿaṭā
6 ḳılıp cūd ḫaṭānı tırāş iylesün
ki şer ornıġa ḫayır fāş iylesün
7 **emīr ʿabdresul bik-ni cümle ḫalāyıḳ yaḫşı-lıḳ ṣıfatıda**
8 yād ḳılġanıda sulṭān maʿṣūm ḫānġa kerān kėlip aḥmed ḫānġa yalbarıp
9 emīrni helāk ḳılmaḳḳa terġīb ḳılġanı aḥmed ḫān cehālet tevseni-ġa süvāre
10 bolup ġażab otını emīrnin͡g ḫırmeni vücūdıġa yaḳḳanı emīr şehīd-lig
11 meydānıda cevelān ḳılġanı isḥāḳ ḫazāneçi bik emīrnin͡g muṭābaʿatıda şehadet
12 şerbetini nūş ḳılġanı ḳāḍī nāṣıreʾddīn aḫun-ġa manṣıb ḥalāveti-ni
13 terk ḳıldurup zīndān küncide maḳām tutturġanı-nı mollā bilāl ibn yūsuf
14 şāʿir naẓm birle beyān ḳılġanı
15 āyā ʿandelīb ėmdi iylen͡g efġān
ḳızıl gül kėtip yėtti faṣl-ı ḫazān
16 devāmet bahār sebze zār olmaġay
ḫazān-ı faṣl yėtse bahār olmaġay
17 ki arı bahār ötse kėlgey ḫazān
ḫazān ötse ʿālem bolur gülistān
18 ki her devleti bolsa miḥnet ḳatış
ki miḥnet ayaġıġa devlet çatış
19 maʿ el-ḳıṣṣa sulṭān köni ḳıldı bezm
emīrni şehīd iylemek boldı cezm
20 aḥmed ḫān ḫocam-nı yanıġa alıp
anı māl manṣıb-ga maġrūr ḳılıp
21 didi kim emīrni helāk ėtsen͡giz

ishāḳ bik-ni hem derd-nāk ėtsen͡giz
22 çėrig ḫavf itip lām dimes san͡ga
ki ġavġāsı-nın͡g ʿuhdesidür man͡ga
61 1 didi ḫoca ay pādişāh-ı nīk-nām
bu leşker ḳılur bizge ġavġā-yı ʿām
2 didi danyal bik-mü munda kėlür
ki mançuça ḫaṭ töhmet iylep ḳılur
3 emīrni çafıp uşbu ḥaṭ-nı alıp
ki ildin nihān yançuḳıġa salıp
4 emīr ölse andın çėrig-ni yıġın͡g
emīr yançuḳıdın bu ḫaṭ-nı alın͡g
5 turup danyal bik emīr başıda
bu ḫaṭ-nı oḳuġay çėrig ḳaşıda
6 işitken kişi-ler bolup bed-gümān
tamāmı digey-ler emīrni yaman
7 ki ḳāḍī gilānġa salın͡g-lar kemend
ḳolın baġlaban iyle zindānda bend
8 ki andın kėyin ḳalmaġay ḫūn ṭaleb
ki tarḳaştı-lar bu ṣıfat sözni dip
9 inin͡gdin an͡ga ḫūb diyildi bu söz
kişidin kişige yayıldı bu söz
10 ḳuṭbeʾd-dīn yasavul celāl dorġalar
emīr ḳaşıġa tīz yėtip kėldi-ler
11 ki mollā ʿaşūr bāḳī mollā ʿaşūr
mamat şāh yasavul bik ki islām zūr
12 ki devlet ṣūfī birle yaʿḳūb mīr-āb
bular yıġlaşıp ḳıldı çeşmeni āb
13 didiler āyā şāhī ṭūrān-yān
şehrge kėtin͡g iş bolupdur yaman
14 aḥmed ḫān bukün sizni öltürgü dėk
ġażab otıda bizni köydürgü dėk
15 didi şīr-dil ʿabdresul emīr
nėdür kim emīr-i şāh ṣāḥib-serīr

16 maʿẓum ḫān aḥmed ḫān birle özüm
kelām-ı ḫudā birle ḳılġan ḳasem
17 mėni öltürür bolsa tutḳay kelām
ki bolsam şehīd tan͡gla tafḳum maḳām
18 kelām-ı ḫudāvend güvāhım durur
tükel mėnin͡g reh-nümāyım durur
19 ki öltürse bizni ḳayu nā-sezā
ḫudānın͡g ḳażāsıġa bėrdim rıżā
20 tevekkül ḳılıban yanın͡glar didi
ki tīz orda sarı barın͡glar didi
21 bular yıġlaşıp yandılar zār zār
ki ordaġa kėldi bolup bī-ḳarār
22 berāt ay biri bėşi cumʿa idi
aḥmed ḫān emīrnin͡g feydā idi

62 1 körer ḫoca çün bāre-gāh ḫālī-dür
ki ḫālī iken dip buluştı server
2 ḫoca yaşurun tīġ ḫançer alıp
emīr çādırı içre kirdi kėlip
3 ḫoca içkeri kirdi ḳılmay selām
emīr aydı işni ḳılıp mėn ki ḫām
4 yine toḫta aḫun ḳulı yüz bėki
nėdür yüz bėki bir savuḳ muz bėki
5 emīr öltürüp irdi-ler taḫtıda
nė işḳa ḫocam kėldi bu vaḳtıda
6 emīrġa ḫoca sözlemey saldı tīġ
kėsip fāre yėrni bu tīġ bī-dirīġ
7 bu tīġ tīz ötti emīr başıġa
ki farḳı seridin ötüp ḳaşıġa
8 ḳalı yüz bėki anda saldı sinān
emīrġa köründi ḳaran͡gġu cihān
9 dip allāhu ekber yıḳıldı emīr
şehīd boldı ol yėrde ol şīr-gīr
10 isḥāḳ bik-ni hem anda ḳıldı helāk

ki ferzendlerini ḳılıp derd-nāk
11 bu ġavġānı an͡glap tamām ġāzīler
tüşip zelzele barça ḳozġaldı-lar
12 emīrnin͡g mülāzım-ları ḫavf ėtip
ḳaçıp kėldi tün-de şehrge yetip
13 bu ġavġānı an͡glap ki ḳāḍī gilān
didi küfr bolmış tamām müʾminān
14 turup aḫunum zār zār yıġladı
bu tünde bolup bī-ḳarār yıġladı
15 yıġılġay didi bolsalar cān fedā
emīr ḳatli-ni ḳılurġa tebā[ʾ]
16 şehrnin͡g içige tüşip ġulġule
ki irkek tişi barça der-zelzele
17 ʿazīz ḫāṭibüʾl-aṭā ebūʾl ḥasan
yine ārżū min͡g bik ṣabunçı ḥasan
18 celāl dorġa islām mollā ʿaşūr
mamat şāh ü devlet ṣūfī birle nūr
19 yine ḳuṭbeʾd-dīn ʿos̱mān aḫun reşīd
yūsuf aḫun u toḫta zehrāb saʿīd
20 bular ilgige tīġ-ı bürrā alıp
bu ḳāḍī gilān-nın͡g ḳaşıġa kėlip
21 ki ruḫṣat bėrin͡g biz barur miz didi
ḫocanın͡g başını yarur miz didi
22 didi aḫunum ili derbendni bend
ki evbaş-lar urmasun bizge fend

63 1 ki dervāzelerni ki bend iyledi
ḫalayıḳ-ġa ilṭāf s̱emen iyledi
2 bu yandın aġaçe munı an͡gladı
aġaçe ü ferzendi köp yıġladı
3 ki ṭābiʿleri barçası ḳan yutup
ėtip terk aş nān mātem tutup
4 yüzini oyup aġaçem zār zār
yaḳa çāk ėtip hem bolup bī-ḳarār

5 didi aġaçe āh emīr āh emīr
man͡ga sėn idin͡g mis̱l-i bedr-i münīr
6 nė boldı iken gül ṣıfat ḳāmetin͡g
bolup ḳanġa ālūde nuḳre ėtin͡g
7 bolup ḥūnġa ālūde ay dėk yüzün͡g
ki tofraḳ-ġa āġuşte āhū közün͡g
8 mėnin͡g bāġ-ı ʿömrüm-de irdin͡g güli
aydın͡g nev-şükūfe gülüm bülbüli
9 sėnin͡g-siz man͡ga kėrek irmes cihān
tökülgen ḳanın͡gġa fedādur bu cān
10 nimāl gülʿizārım güli yā emīr
ki ġonçe lebim bülbüli yā emīr
11 sėn irdin͡g başım üzre tācı emīr
mėnin͡g devletim-nin͡g revāçı emīr
12 ki ʿaz[ż]rā ḫanım-nı ḳılıp fuḫş derd
kėtip hūşıdın zāyil oldı ḫıred
13 bu yandın ṭayyib bik bolup ṭurfe zār
yaḳasın ḳılıp çāk bolup bī-ḳarār
14 didi ḳayda sėn mihr-bānım atam
yetīm iyledin͡g sėn ki cānım atam
15 sėn ölgünçe mėn cün ölüp kāşki
bu ḳatıġ elem körmesem kāşki
16 bütün yıġlaşıp boldılar zār zār
şehr ḫalḳı hem boldı köp bī-ḳarār
17 ki aḫīr ḳażāġa bėriben rıżā
ki fest boldı bu ġulġule mācerā
18 aḥmed ḫān özin kārıdın ḥavf ėtip
ki evbāş-larnı oşol tün yıġıp
19 ḫoca tīz şehrge iberdi cėrig
tutup ḳāḍī-nı munda kėltür tirig
20 didi ni cihetdin ki küffār atar
ki islām-nı küffārīlerġa ḳatar
21 bu söznin͡g cevābıġa kėlgeli özi

dürūġmu veyā rast-mudur bu sözi
22 ki ḳāḍī gilān boldılar köp ġamīn
ki kömdürdi tīz ḳalʿa dervāzesin
64 1 yaman ḳorḳtı bu şeb bu aẖunluġum
dem-i ṣubḥ ṣādıḳ-ġa terk ėtti nevm
2 ki āẖir bu leşker yėtip kėldiler
tamām kār-bārın beyān ḳıldı-lar
3 tamām boldı tün āẖiri attı tan͡g
müʿeẕẕin-mü ezān üçün urdı bang
4 nėçe ẖāṣ bile aẖunum aṭlanıp
der-i bāre-gāhıġa kėldi yėtip
5 ki sulṭān didiler soran͡g-lar munı
ölüm kėltürün͡g-ler tökülsün ḳanı
6 sorap aẖunum-nı bu ehl-i ʿulūm
günāh ḳoydı-lar didi kėldi ölüm
7 ki sulṭān didi öltürün͡g-ler anı
ki otḳa yaḳıp köydürün͡g-ler anı
8 heme ẖalḳ idi bu devr ʿulemā
ki yaẖşı imes munı ḳılmaḳ tebā[ʿ]
9 ki aldı bu aẖun günāhın tilep
tamām ẖāṣ-lar birle ehl-i edeb
10 bu devr kār-bārı felek rū-siyā
güna[ā]hsız kişige ḳoyurlar künā
11 ölüm-din bu aẖun-nı iylep imīn
alıp zūr bile ḳāḍī-lıḳ manṣıbın
12 bu aẖunluġum manṣıbı-nı alıp
ki zindānġa saldı naẓar bend ḳılıp
13 taẖı kėltürüp şevket aẖun-nı cün
an͡ga bėrdi ḳāḍī gilān-lıġ orun
14 körün͡g kāc reftār felek gerdişi
cefā ẓulm irmiş anın͡g vezrişi[verzişi]
15 ẖalāyıḳ emīrnin͡g teni-ni alıp
isḥāḳ bik-ni hem naʿş üzre salıp

16 şehr taşıda iki yėr-ni ḳazıp
tamām yandılar anda medfūn ėtip
17 emīr nev-cevān-nın͡g tamām mālı-nı
ki ḳāḍī gilān-nın͡g ki emvālı-nı
18 ki bir bir sanap defterige alıp
ẖazāyin-ġa aldı ki ġāret ḳılıp
19 körün͡gler nėçük bī-vefālıġ durur
bu iş-ler sitem pür-cefālıġ durur
20 ki ārī müselmānġa yėtse elem
anı iylemiş ḥaşrıda muḥterem
21 ki müʾmin bu fānīde tartsa cefā
ki bar bir cefā ornıġa min͡g vefā
22 ʿulemā didi fāni miḥnet sirişt
ki ʿuḳbā serāy-ı saʿādet sirişt

65 1 dimen͡g bu iş-lerni ẖalḳ-dın irür
ki her vāḳıʿa emr-i ḥaḳdın irür
2 öz ėtme bu iş-ġa melāmet tilin
nė ṭaʿne nė laʿne cehālet tilin
3 āyā nāẓımī sözni ḳılma dırāz
ḳılıp muẖtaṣar başlaġıl nükte bāz
4 **vilāyet ṭarafıdın seyyid ʿömer ẖān ẖocam ini-si birle**
5 duʿā-gīr ẖocam-larnın͡g kėlgeni ḳalʿa-yı küffārġa evvel baġlaġan şibeġa küffar
6 ot ḳoyup köydürgende ẖocam-lar yine ḳalʿa-yı küffārnın͡g rū-be-rūsıġa
7 yine iki yėrge şibe ḳoparıp küffār birle ceng ḳılġanı
8 server cāmıdın muġ-beçe tutsa mey
içip nāẓımī çalġusı ṭurfe ney
9 işitsün bu ney-nin͡g ṣadāsını ẖalḳ
kön͡gül bülbüli-nin͡g nevāsını ẖalḳ
10 çü ney-nin͡g ṣadāsı irür derd-i söz
ki bülbül nevāsı bu ḳısmī rumūz
11 kilür üç ẖoca andican sarıdın

kėlip ötti deryāyı ẖūn-ẖˇārıdın
12 bu üç-nin͡g uluġı ʿömer ẖān irür
ʿömer ẖān ẖocam bizge mihmān irür
13 işitip ẖocam kėlgenin ġāzīlar
ki iẖlāṣ itip fīş-bāz bardılar
14 ẖocam-lar ḳolını ḳılışıp ṭavāf
ziyāret ḳılışıp alışıp ṣavāb
15 ki nurġun kişidin alālā cıḳıp
yürek yarġu dėk şūr ġavġā çıkıp
16 tamām çon͡g kiçik-ler ḳılıp girye-zār
özin yėrge taşlap bolup bī-ḳarār
17 teberrük diyişip libās tonını
ferāhen ü izār iç tonını
18 ẖocam-nın͡g tonını üzüp toymadı
üzüp tarmalap hīç fütün ḳoymadı
19 alıp kirdi āẖir ẖocam-nı bular
ki tüşkün ücün yaẖşı cāy bėrdiler
20 ẖocamġa bėrip gūne gūne ṭaʿām
ẖocamdın sorap ṭurfe ṭurfe kelam
21 ḳonup bir kiçe andın aṭlandı-lar
bayanday sarıġa revān boldı-lar
22 ẖocam birle bardı tamām bay-lar
ki hem-rāh boluşıp minip tay-lar

66 1 folad bay muḥammed ʿalī aẖunum
ʿīsā aẖun u ʿabduʾrāmān caḳum
2 velī ẖoca bayaḳ aẖun ẖoca
şerīf mīr ḳasīm bay ʿaşūr ẖoca
3 tilip aldı turdı ḥüseyin ẖocalar
ʿömer ẖoca bay u ḥüseyin ẖocalar
4 yūsuf şibeçi mīrzā baylar tamām
ʿazīz ḳor başı bir[z]ga sürdi ẖırām
5 taşkend bay yūsuf ẖoca mīr ṣāliḥ-ler
mīr ʿabdullāh bay birle mīr ʿalī-ler

6 ḫaber bardılar bāre-gāġa yėtip
tamām ḫāṣ-lar kėldiler aṭlanıp
7 alıp bardılar rāst ḳılıp bāre-gāh
seyyid-zādelerġa tüzüp ḫˇāb-gāh
8 ki mihmān üçün ḳoy öküzler soyup
ḫocam aldıda nān niʿmet ḳoyup
9 bu iḫlāṣ-nı kördi ḫocam boldı şād
tamām nā-murādlar tafıştı murād
10 işitti munı küfrī-lerin͡g çon͡gı
nė çon͡g bolġusı zāġ-larnın͡g ḳon͡gı
11 yıġıp bu laʿīn küfrī-ler düzeni
içürdi bularġa ʿarāḳ bozanı
12 badarin bular aldıda yıġladı
başını çalıp yėr cihān tiġladı
13 didi duzlar iş bolupdur yaman
küre leşkeri kėlmediler bu yan
14 nėdin ḳılmaġay miz ki girye vāh
ḳoparġan şibe bizge boldı belā
15 sözüm-ni işitsen͡g āyā ehl-i büṭ
çıḳıp tünde yaḳġıl şibelerġa ot
16 ki vīrān ḳılın͡glar şibeni bozup
ki ceng iylen͡giz merdlik körgüzüp
17 ḳulun͡g-larġa tīġ birle şeş-fer bėrey
ḫarācātın͡gızlarġa köp zer bėrey
18 bu vaʿdeni an͡glap tamām duzlar
yamanlıḳ-da çün nare-i sūzlar
19 bolup her biri ḳahrıda nār dėk
ki efʿā kibi zehrelıġ mār dėk
20 tamām duzlar kiçe saġıldın tüşüp
körünmey kişige yaman ḳorḳaşıp
21 ki tunkanī-lerdin ḳılıp iḥṭiyāt
şibenin͡g yanıġa yėtip kėldi fat
22 idi bī-ḫaber barça ḫalḳ bu zamān

bu duzlar kilür dip ḳılışmay gümān

67 1 şibe üzre çıḳtı tamām ehl-i büt
ki naʿre uruşup tamām ḳoydı ot
2 ki baʿżı uyumay turur ḳayġuda
tolaraḳ çėrig irdilar uyḳuda
3 bilalmay ḫalāyıḳ nė iş boldı dip
bolup tefriḳa ḳaçtı-lar her ṭaraf
4 şibe üzre çıḳtı nėçe kāfirān
yėtip irdi üstide bir pehlevān
5 ki toḫta mamat irdi ibn-i ṣūfī
tüfek birle attı iki küfrīni ni
6 yine atḳalı küfrī ölgür tėmeyin
şehīd iyledi çün urup tīġ kėyin
7 ki ḫançer bile ten-ni yāre ḳılıp
nė yāre ḳılıp fāre fāre ḳılıp
8 yanıp şibedin tüşküçe kāfirān
araġa alıp cümle islāmiyān
9 tamām duzlarnı helāk iyledi
ḫıṭay-larnı köp derd-nāk iyledi
10 yine şibe buyrup ʿömer ḫān ḫocam
tüzüp iki yėrge ḳılıp ihtimām
11 yine iki çon͡g şibe ber-pā ḳılıp
şibe üzesige dilīrler çıḳıp
12 aʿlā ḫān şibeġa çıḳıp baş bolup
ki aʿlā ṣūfī an͡ga yoldaş bolup
13 ʿazīz pehlevān ʿabd vāriṣ dilīr
muḥammed ṣūfī hem ʿalī şīr-gīr
14 ki toḫta muḥammed ebūʾl ḫayrī-ler
ki caʿfer ü ḳāsım tüfek attı-lar
15 dilīrler atıp zenbūrek-ler besī
bulut dėk bolup darularnın͡g isi
16 tütün ot ara ġāyet oldı şehr

ḫıṭaylar özidin bolup bī-ḫaber
17 ḳılur girye zār küfrī-ler düm yatıp
tükendi ḫıṭaylar saḳarġa kitip
18 ki tarattı ḫıṭaylar sėfilġa kigiz
kigizni ṣifer ḳıldı ol bī-temīz
19 sėfilġa ʿadū ḳanıda bėrdi reng
bu ḳısmīde neççend zamān boldı ceng
20 bu nāẓım-ġa tut sāḳıyā başḳa mey
içip şād olup başḳa bir nükte dėy
21 cangcun laʿīn yine bir tümen leşker-i aʿdānı cemʿ ḳılıp
22 solan ve şiberlerdin leşker alıp leşker-i islām-nın͡g üzesige ibergeni
68 1 ve leşker-i islām küffārnı közige ilmey öz ḳuvvetiġa işenip bī-ābā küffārġa
2 rū-be-rū bolġanıda leşker-i küffār ḥīle kılıp müselmān-larġa şikest bėrgeni
3 ve neççend müselmān-lar şehīd bolġanı
4 ḳalem tarttı başıġa çetr-i siyā[h]
ṣaḥāʾif yüzini ḳılurġa ḳara
5 żiyā ṣafḥalarnı ḳara iylegey
ki şūriş suḫan mācerā iylegey
6 bu ḳaṣd birle cārī boluban ḳalem
ki feydā ḳılup-dur kelām-ı sitem
7 berāʿat ayı-nın͡g ki on toḳuzı
kün içinde se-şenbih irdi küni
8 bu cangcun laʿīn köp çėrig-ni yıġıp
ki köprek-ni solan şiberdin alıp
9 ki her birsige çün bėrip yaḫşı aṭ
yörütti tamāmın berāy-ı ġazāt
10 ki tunkanī-ler bu ḫaberni alıp
müselmān ara kėldi tīz aṭ salıp
11 be-nezdīk sulṭān-ı ṣāḥib-ḳırān
kirip uşbu iḫbārnı ḳıldı beyān

12 ki maṭlaᶜ bolup şah-ı islāmiyān
küre üzre leşkerni ḳıldı revān
13 revān boldı şeh hem ᶜömer ḫān ḫocam
bular son͡gıça yördiler ḫāṣ u ᶜām

14 şecāᶜat ḳılışıp bu iki küre
du yu fu yėride bolup rū-be-rū
15 didiler körüp barça islāmiyān
bolur ceng-i süvüm ṣıfat bī-gümān
16 ki laḥẓa içinde alur miz didi
ḫudā ḫˇāhişi nė ikin bilmedi
17 dilīrler ᶜadūġa çünān ḳıldı ḫīz
ᶜadū ḳanını çün ḳılıp yėrge rīz
18 ki müʾmin-ge kėltürmeyin küfr-i tāb
küre sarıġa ḳaçtı iylep şitāb
19 ki müʾmin heme arḳadın ḳoġladı
ḫıṭay ḥīlesini bular bilmedi
20 ki yėtkürdi-ler küfrīni ḳalᶜaġa
ᶜadedsiz ḫıṭay çıḳtı tīz aldıġa
21 Munı kördi ḫavf ėtti İslāmī-ler
Yanıp arḳaġa ḳaçtı Tunkanī-ler
22 Ḫıṭaylar yanıp arḳadın sürdiler
Ḳırḳ nėçe müʾmin-ni öltürdiler
69 1 żiyā ᶜalī aḫun yaᶜḳūb-lar
bu ceng-de gümān-sız şehīd boldılar
2 ḫıṭay ḳoġlaşıp kėldi lengerge tīz
ki toḫtattı ḫalḳ-nı ᶜömer ḫān ᶜazīz
3 ki leşker tafıp anda azraḳ şikest
ḥüküm birle çaldı ṭabl-bāz geşt
4 bu küffārmu hem ḳalᶜasıġa yanıp
ḳılıp şādlıġ lātıġa baş çalıp
5 tamām ehl-i büt ṭurfe mesrūr olup
felek-nin͡g bu fendiġa maġrūr olup

6 didi ėmdi urmas felek bizge kāc
ḳıvanıp felek-ke yörür irdi aç
7 ki müʾmin heme bī-dimāġ boldılar
ki ḫoş dil-lıġ kām-raḳ boldılar
8 tutun͡g sāḳıyā bizge gül-gūne mey
içip nükte-i şādlıġ kėltürey
9 açılsun ṣaḥāʾif-de eşʾār güli
nevā iylesün-ler zebān bülbüli
10 **müʾmin-ler cihād üzre istiḳāmet körgüzüp ẕikr**
11 lā-ilāhe illāllāh muḥammed resūluʾl-llāhnı vird ḳılıp kiçe kündüz ṣıdḳ-ı
iḫlāṣ birle
12 ḫudāy-ı ʿālemiyān dergāhıdın istiʿānet tilep tevbe tażarruʿ-lar ḳılġanı
ve bu
13 kelime-i şerīf-nin͡g fażīleti-din ān pādişāh-ı ḫayrüʾn-nāṣırın müʾmin-ġa
14 öz fażl-ı keremi birle nuṣret-i ʿaẓīmʿaṭā ḳılıp ḳalʿa-yı küffār bayanday
fetḥ bolġanı
15 ki nāḳil nesīmī kėtürdi suḫan
nėdür kim suḫan būy-ı mişk-i ḥ[ḫ]oten
16 bolup uşbu būydın muʿaṭṭar dimāġ
serāy-ı suḫan içre yandı çerāġ
17 ki fervāne dil urdı anda özin
lisān ṭāḳat ėtmey çıḳardı sözin
18 sözini işitsen͡g ḥikāyet rumūz
ki taḫtıġa baḳsan͡g tamām derdsüz
19 kėlip bir küni nāẓımī-ġa ʿalī
ʿalī dir man͡ga ay suḫan bülbüli
20 ki feth-i bayanday beyān iylegil
varaḳġa sızıban ʿayān iylegil
21 bu veche idi iyledim mėn beyān
bu ḳısmī beyān iyledi nāḳilān

70 1 maʿ el-ḳıṣṣa ʿayyār ṣāḍir dimāġ
ḳılıp bir laḳ[ġ]ım gurlamaḳḳa yaraġ
2 yine başḳa bir çon͡g laḳ[ġ]ım rās ėtip
laḳ[ġ]ım içige dārū oḳ fas atıp
3 an͡ga ot yaḳıp dārūdın çıḳtı bang
çıḳıp keh-keşān-ı felek üzre çan͡g
4 yaġıp ḫışt kėsek-ler ḫıṭay başıġa
kilalmay ḫıṭaylar şora ḳaşıġa
5 ḫıṭaylar yıraḳ-dın atar taş kėsek
ḫıṭayġa dilīrler atar zenbūrek
6 şoraġa kilalmay ḫıṭaylar yaḳın
ḳılıp barça müʾmin şūrīde kemīn
7 ʿabdu ṣūfī min͡g bik idi ḫalḳ-ġa baş
muḥammed imīn dorġa birle cüffaş
8 ḳavaş ḳāḍī birle ḳavaş min͡g bėki
bahādır ḳavaş u ḳavaş yüz bėki
9 ki tunkanī-lerdin-mu situz atar
ki lubar u luḫar u lavsı ḥavāṣ
10 bular turdı anda tüşük-ni tüşüp
ki baʿżı şehr ḳoḳtasını bozup
11 ki māh-ı şerīf ramażān on biri
ki dervāzeġa ḳoydı ot bir iri
12 ḳaraslap çaraslap yıḳıldı ḳapuġ
tamām köydürüben ḳapuġ-nı tamuġ
13 ḳadem ḳoydı tīz turdı bāḳī hemān
şehīd boldı ol yėrde ol nev-cevān
14 atıp oḳ-nı bārān ṣıfat kāfirān
kiralmas idi ḳalʿaġa hīç cān
15 dem almay atıp küfrīler ḳıldı ceng
kiralmas şehrge bular boldı teng
16 celāl dorġa küffārġa aççıġ-lanıp
duʾā iltmes iyledilir kėlip

17 didiler ʿömer ḫān ḫocam ṣabr ḳıl
ki nuṣretġa tan͡grım özidür kefīl
18 oşuḳma kirürge āyā nev-cevān
sėnin͡g dėk cevān bolġanı ḫūb emān
19 san͡ga tėgse oḳ gül yüzün͡g kül bolur
balan͡g bī-nevā ḫaṭunun͡g tul bolur
20 bu sözlerni an͡glap celāl boldı mest
köründi bu eflāk aldıda fest
21 didi ay ḫocam tīz ruḫṣat bėrin͡g
tamām ġāzī-lerġa teraḥḥum ḳılın͡g
22 ki biz kirmesek ḳalʿaġa kim kirür
ki biz ḳılmasaḳ ceng-ni kim-ler ḳılur

71 1 ʿömr körse fānīde yüz yıl kişi
ki āḫir anın͡g ölmek irmiş işi
2 ḫudā bėrse ruḫṣat-nı ceng iyleyin
cihān-nı ḫıṭaylarġa teng iyleyin
3 tirig ḳalsa cānım ki ġāzī bolay
ki bolsam şehīd taḫı rāżı bolay
4 uluġ-lar körer yoḳ ḳarārı anın͡g
naṣīḥat-nı an͡glarġa rāyī anın͡g
5 uluġ-lar bu dem bėrdi ruḫṣat an͡ga
bu nevʿ himmeti-ge ḳılıştı duʿā
6 alıp ilgige tīġ alem-ni celal
ḫalāyıḳ-ġa baḳtı didi bu maḳāl
7 irür cümle müʾmin fedāsı celāl
tamām yaḫşı-larnın͡g gedāsı celāl
8 bėnem bir ḫudānın͡g ʿabīdi celāl
bolayın burunraḳ şehīdi celāl
9 dip allāhu ekber ḳadem ḳoydı tīz
ki derbendi sarı çünān ḳıldı ḫīz
10 ki dervāze üstige çıḳmaḳ hemān
ki bėş yėrge oḳ tėgdiler bī-gümān
11 dip allāh allāh yıḳıldı dilīr

şehīd boldı dervāzede şīr-gīr
12 ki devlet ṣūfī anda ḥāżır idi
muḥammed imīn birle nāẓır idi
13 bu ikev körüp āh urup ḳan yutup
alıp çıḳtı-lar baş ayaġın tutup
14 bu irning͡ tenin naʿş üzre salıp
ki tīz ġulca şehriġa kėldi yetip
15 inisi bilāl irdiler bī-ḫaber
şehīdi celāl-dın ki taptı eṣer
16 ḳılıp girye-zār u bolup derd-nāk
urup āh ḳıldı yaḳasını çāk
17 yügürdi çaḳın dėk şehr taşıġa
yėtip ḳaşıġa çün süyüp başıġa
18 mezārını şeyḫī muḥammed gedāy
ang͡a yėtkürüp yıġlaban hāy hāy
19 mezār ḳıble sarıġa medfūn ėtip
gahī zār olup gāhī ʿaḳlı kėtip
20 bu ġamdın ḳaddi nūn ṣıfat boldı ḫam
bu beyt-ni oḳur irdi bu dem-be-dem

72 1 **muḫammes-i bilālī**
2 cüdā ḳıldı felek sėndin ḳayandur sėn ḳarındaşım
3 sining͡din ayrılıp boldı zehr zaḳḳum içer aşım
4 ferāġat kėtti ġam yėtti sitem-ler boldı yoldaşım
5 ḳarındaş mihr-bān kėtti mėni taşlap kögüldaşım[köng͡üldaşım]
6 bu vechīdin töküldi ḳanġa āġuşte bolup yaşım
7 yürek fāre bagır yāre bolup mėn ṭurfe bī-çāre
8 yürek köygey ḳarındaş yādıda her bāre her bāre
9 küçelerde yörüp yıġlap bolup āvvāre āvvāre
10 bu ġamdın boldı iy dost-lar yürek ming͡ pāre ming͡ pare
11 nė ḳılġanım-nı bilmes mėn bu ġamda aylanıp başım
12 taḫayyül raḫş-sı her bāre kim sėn sarıġa tartar
13 bu vechīdin firāḳıng͡ āteşi-ning͡ sūzeşi artar

14 gülistānım ḫazān boldı bolup mėn ʿandelīb dėk zār
15 nėçük ṭāḳat ḳılur mėn furḳatın͡g örter mėni her bār
16 elem-din örtenip zerd-āb-ġa uruldı içi taşım
17 başımġa yüz tümen ġam saldı körgil nīl-gūn gerdūn
18 ḳarındaş-dın cüdā ḳıldı ḳılıp bağrım-nı ḫūn gerdūn
19 başımda devri keç iylep müdām bu bī-sütūn gerdūn
20 yoḳatıp maġz serni ʿāḳıbet ḳıldı cünūn gerdūn
21 bolup mėn yüz yaşar pīr dėk tört toḳuz idi yaşım
73 1 ḳarındaşım ġamı ḳıldı elif dėk ḳāmetim-ni dāl
2 ʿaḳıl saçıldı ġam bastı bolup mėn bir yolı bed-ḥāl
3 sürūr kėtti ḳanat sındı yolundı murġ yan͡glıġ bāl
4 ḳarındaş yādıda ḫūn-ābeler yuttı bilāl-ı zāl
5 özi kėtti mėni taşlap celāleʾd-dīn ḳara ḳaşım
6 ki yıġlap yörüp uşbu ebyāt-nı dip
bu matem-mü boldı taḫı ber-ṭaraf
7 ramażān şerīf-nin͡g ki on iki-si
ki ġayret-lenip müʾminān cümlesi
8 ki meẕkūr tüşükdin kirip müʾminān
ḫıṭay-nı tutup öltürüp tökti ḳan
9 sipā ve ḫocam-lar sėfilġa cıḳıp
şehr içige tīr-i bārān atıp
10 kirip bir ṭarafdın şehr leşkeri
bolup şīr-i ġarrān ṣıfat her biri
11 ḳolıġa alışıp sinān u dırāz
nėdür kim sinān-ı merg düşmen güdāz
12 ki baʿżı alıp ilgiġa tīġ-ı tīz
ḫıṭay ḳanını iyledi yėrge rīz
13 ki bazġan alıp cümle āhengerān
başı usta ṣābir tosun nev-cevān
14 ki baʿżı-ları bolḳalarnı alıp
yörür irdi küffār başını yarıp
15 ki zer-gerge baş irdi usta ʿazīz
mamat ṣanī-ler ḳıldı aʿdāġa ḫīz

16 ki tört ḳāsım u tört muḥammed imīn
bular barçası ẖalḳ-ġa irdi mübīn
17 şecāʿat ḳılıp büşrā bik nev-cevān
ẖıred-mend yigit pehlevān-ı cihān
18 ṣatıldı dil-āver ki mollā aḥad
yine ʿabd nāṣır ki ʿabdüʾṣ-ṣamed
19 ʿalīş birle ʿaşūr mamat pehlevān
tolandı bile ārżū bik nev-cevān
20 kirip ḳalʿaġa uşbular cümlesi
ki düşmen-ni ḳıldı ki ẖᵛār u ẖası
21 yine kirdiler aḳ tufalıḳ heme
salıp küfrīler icre köp zelzele
22 ʿazīz pehlevān birle mollā ʿaşūr
ki islām ḳavaş il bėki şīr-i zūr
74 1 ki eyyūb bile mollā ẕulya imām
bular son͡gıdın tėgdiler ẖāṣ u ʿām
2 ki ġulca dil-āverleri bir ṭaraf
niyāz mamat aẖun bėrip aṭġa dep
3 mamat ḳurbān ibn-i mama yār töre
ki aʿẓam ṣūfī iki oġlı bile
4 ʿıyd ṣūfī ẓāyid turdı bile
salıp küfrīler içre köp zelzele
5 ẖudāyār yüzidin imām ḳāḍī bik
atı mollā zeynel ba[ā]ḳī ġāzī bik
6 toland ḳāḍī aḥmed ʿalī fīl-ten
ki bāḳī şerīf iki sürūh[sürūc] ṣemen
7 ṣābir aẖun turdı aẖun tamām
bular son͡gıdın kirdiler ẖāṣ u ʾām
8 ki ṭurfan yüzi ḳāḍī meşhūr imām
bilişlig kėlişlig ki şerīf kelām
9 mamat toẖta sāḳī iki yüz bėki
bular son͡gıdın kirdiler cümleki
10 ki fencüm-ġa bir fīl-ten baş idi

bu ir atını sürse baķaş idi
11 ki fencüm içide bu ir irdi bay
ʿadedsiz idi ķoy kala aṭ tay
12 ʿaẓīm nev-cevān an͡ga ferzend idi
nė ferzendi kim belki dil-bend idi
13 muḥammed ṣūfī pehlevān-ı dilīr
ṣādir ķāḍī bik-lar idi şīr-gīr
14 bular ķıldı ceng barçaġa baş bolup
imām başlaġın yurtı yoldaş bolup
15 ki meẕkūr dilīrler ķılıp saḫt ceng
ʿadū ķanıda ķalʿaġa bėrdi reng
16 kefek yüzidin rūzīmet yüz bėki
ḫocam bėrdi ķāḍī bolup üz bėki
17 şecāʿat ķılıp mollā ṣāḍıķ imām
cihād iyledi birbirin ḫāṣ u ʿām
18 ķotan tamıdın cön ʿaşūr min͡g başı
imām aḫun öldi bu yurt-nın͡g başı
19 tāliʿ ṣūfī ėllig bėşi ḫāṣ u ʿām
munın͡g oġlı-dur kim çirāylıķ imām
20 busurġa niyāzdur çirāylıķ yigit
ķotan tam diyārıda saylıķ yigit
21 ʿazīz min͡g bėki-dür celīl-nin͡g yüzi
allāh-yār mollā idi yüz bėki
22 ki ʿablā ʿazīz yüz bėki ķaşķa bik
tamām ķaşķalarġa idi başķa bik
75 1 ķızılça bulaķ mollā toḫta yüzi
ki bāķī mīr-āb bolġan irdi özi
2 ḫocam niyāz yüz bėk idi ilga baş
ḫudāberdi yüz bėk ṭāhir tive baş
3 yine üstkü tumşuķ ḫudāberdiler
ki yurtı bile köp cihād ķıldı-lar
4 ṣādıķ yüzi içinde mūsā dilīr
imāmı bile ʿabid ķa[hhā]r şīr-gīr

5 çalukay balukay seyftāyī-ler
ḳavaş min͡g bėki baş bolup kirdiler
6 niyāzmet mīr-āb birle baṭṭal-lar
ki nilḫa ulastayı ḳattāl-lar
7 ki ḫālī töre ʿalī çaḳḳan töre
yine birge ceng ḳıldı ḳamber töre
8 töre ʿabid ḳahhār ara yüz bėki
imām bāḳī ṣādıḳ ki ḳāḍī idi
9 ki turdı mamat ḥācı-dur yüz bėki
ṣıddıḳ turdılar nām-dār yüz bėki
10 muḥammed raḥīm töre bik ġāzī-dür
mamat toḫta bik yurtıġa ḳāḍī-dur
11 bora boġasundın idi iki-si
bular son͡gıdın ḳıldı ceng cümlesi
12 taş österı͡g ebābekir bik şīr-merd
mėn͡g[i]lik yüz bėki ʿīsā ḥācı ḫıred
13 bular kirdiler ceng-ge ḫançer alıp
ki ṭābiʿ-ları tīġ şeş-fer alıp
14 ara östen͡g ara ḳāḍīʿasker sipā
şemseʾd-dīn ḫalīfe alıp nīz ha
15 taḫı ḳamer-i dīn ḫelfe hem yār olup
ḳavaş ḥācı aḫun-mu dil-dār olup
16 ki mollā aḥad töre bik nev-cevān
kirip mihridīn bik bile bī-gümān
17 bular hem taḫı naʿre halar çėkip
ʿaẓīm bik taḫı kirdi aṭ oynatıp
18 niẓāmī mīr-āb bik-mü ġayret-lenip
kiçik muḥtesib nev-cevān aṭ salıp
19 kirip turdı yüz bik bolup-dur ġażab
bėrip çün ḫıṭaylarġa ca[ā]ndan edeb
20 bilāl yüz bėki hem imām-lar bile
ḳılıp köp cihād ḫāṣ u ʿām-lar bile
21 sufurgay ḳa[ā]ḍī ʿabid vahāb ḳa[ā]ḍī

cihādlar ḳılıp ḳanġa çökti tizi
22 yine mollā ḳutluḳ ġanī nīk-nām
ki birge kirip ʿabid ḳahhār imām

76 1 ablaş yüzidin ḳāḍī bik nev-cevān
ḥayd bāḳī ḥācı cihān pehlevān
2 ki aḳ tamıdın kirdi köp ġāzī-ler
ki mollā ḥayd bāḳī ḥumur ḳāḍī-lar
3 yine mollā idrīs mėn͡gilik dilīr
cihād iyledi çün bolup nerre-şīr
4 ki sulṭaş yüz bik şereh boġacı
imāmı bile kirdi ėllig bėşi
5 kirip bartuḳaydın ḫudāberdi bik
ki yaʿḳūb mīrāb-lar bolup mis̱l-i kerk
6 mamat bāḳī bik-ler ki çādū saḳal
ʿalīş bāy ʿaşūr carub ḥāl
7 ṣādir dorġa ḳādīr ebūʾl-ġāzī-ler
mamat bāḳī töre ṣamed ġāzī-ler
8 ṣufurgay ki yüz başı ṣūfī niyāz
caʿfer yüz bėki arḳadın kirdi bāz
9 ki mollā çuruḳ belki oġlı bile
ki toḳsun töre iyleben ġulġule
10 töre baḫti-yārlar bile yüz bėki
yūnus bāḳī ḫaşūr bāḳī ḳāḍī bėki
11 ki toḳuz taradın ʿalī töreler
niyāz ḥācı bik-ler cihād ḳıldı-lar
12 ʿabduʾllāh töre bik yūnus ḳāḍī-lar
ʿabduʾl-bāḳī ḳāḍī urur ġāzī bik-ler
13 selīm çün muḳarrem ki ḳārī imām
ṭāhir ḳāḍī bik mollā turdı tamām
14 ki islāmī-ler şehr ara fevc fevc
ki ḳalʿa ara çün bolup mevc mevc
15 birinçi gülūġa yıġıldı ḫıṭay
ki darin didi ėmdi ḳayda baray

16 müselmān u küffār ḳıldı soḳuş
tökülgen ḳızıl ḳan urup yėrde cūş
17 bolup aṭ kėçip ḳan tavaḳı ḳızıl
ki tam-lar ḳızıl hem suvaḳı ḳızıl
18 torus-lar ḳızıl hem ḳamuş-lar ḳızıl
ki ḫançerni salġanda muşlar ḳızıl
19 çaraḳḳa-çuruḳḳa ḳılınç-lar üni
taraḳḳa turuḳḳa salıp ġuldını
20 çaraḳḳa-çuruḳḳa taraḳḳa turuḳ
ḳol u fut sınuḳ baş ḳaşı yaruḳ
21 çafışıp uruşup ḳılıp hāy hūy
yarım ölgen adam çėkip vāy vūy
22 dilīrler uzun nīze ḳolġa alıp
gahī baʿżısı ḳarnıġa tīġ salıp
77 1 ki pehlevānı aʿdāġa atıp tüfek
gahī tof içige atıp zenbūrek
2 gahī ol ḳaçıp ve gahī bul ḳaçıp
gahī birbiri-nin͡g ḳanını saçıp
3 hezārān hezārān ölüp kāfirān
ar[a] östen͡g arıġ ṣıfat aḳtı ḳan
4 müselmānġa tüşti birinçi gülū
gülūçı düvüm-ġa yıġıldı ʿadū
5 ki ikinçi künde anı aldı tīz
üçünçi koluġa ḫıṭay ḳıldı rīz
6 munı kördi darin özi ḳıldı şavṭ
ʿimārātıġa özige ḳoydı ot
7 tütün-lerġa toldı bayanday içi
cihān boldı gūyā ḳaran͡gġu kiçi
8 ḳaçan bolup irdi badarin helāk
ki ṭābiʿleri boldı köp derd-nāk
9 ümīdin üzüp cānıdın kāfirān
tüfek tīr-i bārān-nı ḳıldı revān
10 üçünçi koluda ḳılıp saḫt ceng

ki boldı ölük-ler sėfil birle tėn͡g
11 şecāʿat ḳılıp ġāzī tunkanī-ler
ki bebre bayandag dėk bolup tėgdiler
12 dem almay çafıp küfrīni ḫāṣ u ʿām
ki üç kiçe kündüzde ḳıldı tamām
13 körün͡g yaḳūb aḫun bile duzılar
şehīd boldı neççend dil-sūzlar
14 ʿıyd ṣūfī min͡g bėki ki ḫoş nīk-nām
şehīd boldı-lar oḳ tėgip bėrdi cān
15 bu cengde işitsen͡g ay ebuʾl-ʿabīd
ʿabduʾl-laṭīf ḫalīfem bolupdur şehīd
16 kiyip turdı bāḳī ki ḫafīẓe ḳara
yine mollā ʿālim urup saḫt āh
17 mamat şeyḫ ile şābdın ẓār ölüp
yine laʿle cübbe ki evvār ölüp
18 tamām müʾminān kiydi anda ḳara
mürīdler ḳılıp ʿandelīb-vār nevā
19 ki aḫīr bu mātem çünān boldı fest
ʿaẓīm şādlıġ barçaġa bėrdi dest
20 ḥarīr-i ḫıṭayī meṭāʿ-yı sīm zer
yine tive aṭ ḳoy ḳaçırga ve ḫar
21 tamām ḳaldı islāmġa ālāt-ı ceng
tümen fo ü ḫancer ki tīr-i ḫadeng

78 1 ḳılıp barça anbār küffāriyān
anı iki yıl ṣarf ėtip müʾminān
2 ki zer körmegen-ler bolup ḳaldı bay
işek minmegen-ler minip yördi tay
3 tapa almaġan badyan çayı-nı
yaratmay yörürler ki kök çay-nı
4 zer u ḫavla farḳ ėtmegen maġz-ı ḫām
ṭaʿām yėr körün͡g ḳıldırup nuḳre cām
5 ki farḳ ėtmegen aḳ bile melleni
zer u nuḳreġa toldurur tilleni

6 kerīm pādişāhımġa şükr-i tamām
ferāġat-da boldı tamām ḫāṣ u ʿām
7 ẓarīf yüz bėk-ni ḳaravulda ḳoyup
mezār yanıda belki yolda ḳoyup
8 ʿalī birle yūsuf-nı birge ḳoyup
şerīf aḫun yaʿḳūb sarıḳ yol tusup
9 bular yol tusup ḳoymadı kėtkelı
şehīd bolġan adam-nı defn ėtkeli
10 ki ḳorḳup bulardın kişi ötmedi
ki hīç bir kişi üy sayan kėtmedi
11 her adam şehīd boluban cān bėrür
maḥmūd yüz bėki anı gūrda ḳoyar
12 ki ötkerdi ḳış-nı ferāġat bile
ferāġat bile belki rāḥat bile
13 kėtür muġ-beçe cām-ı mesrūrıdın
açılsun dilim cām-ı mey nūrıdın
14 meyi kim mėni iylesün ṭurfe şād
ki ġam ḫaylī birle ḳılay ḫayır-bād
15 **el-ḳıṣṣa bir küni sulṭān maʾẓum ḫān-nın͡g ve özge uluġlarnın͡g**
16 ḫāṭırıġa ürümçi-ġa kuçarġa ibergen nāmeler ḫāṭırıġa yėtip hīç ḫaber
17 bolmaġanıġa bayanday fetḥ bolup alte kün bolġanda ḥācı nāṣır aḫun-nı
18 dārā aḫun-nı tunkandın mūsā müftī aḫun-nı oġlı ʿīsā aḫun
19 bile yigirm bėş adam bile kuçarġa rāşidīn ḫocanın͡g yanıġa aṭ sarpā[y]lar
20 bile nāme ibergeni raḥmetuʾllāh bay-lar birle barġanı
21 ki sulṭān köni taḫtıda irdi şād
sipālar tamām ḳıldı sulṭānġa dād
22 didiler āyā şāh-ı ʿālī maḳām
işitsen͡g ḳılur miz san͡ga bir kelām
79 1 ki sulṭān didiler beyān iylen͡giz
ki her nevʿ sözdür ʿayān iylen͡giz

2 didiler ibergen idük nāmeler
ürümçi kuçar üzre hengāmeler
3 ötüp toḳsan üç kün ki kėlmes ẖaber
ki leşker tilep barġan irdi bular
4 nė boldı ikin hīç ẖaber kėlmedi
kişi yā ẖaberdin es̱er kėlmedi
5 fitip nāme bāz rāşidīn ẖānġa tīz
selām feyām iylesen͡g barça mīz
6 ki nāṣır ẖaṭīb ḥācı-nı çarlatıp
ki dārā ẖaṭīb-lerni birge ḳatıp
7 ki tunkanīdin müftī mūsā-nı hem
ki müftī bile oġlı ʿīsā-nı hem
8 ki bay raḥmetuʾllāhnı çün baş ḳılıp
yigirm kişi an͡ga yoldaş kılıp
9 nėçe rast-lasaḳ esb-ha tīz-rev
ki zerrīne tün rāslasaḳ nevʿ-be-nevʿ
10 toḳup esb-ler üzre altun iger
ki ṭayyār ėtip nėçe ʿimmāme zer
11 bularnı ibersek besī ẖoş bolur
ki bizlerge alte leşker bėrür
12 ki sulṭān bu söz-lerni ḳıldı ḳabūl
didi tīz bu iş-ni ḳılın͡g bī-melūl
13 ki nāme yazurġa kėtürdi debīr
fitip ẖaṭ debīr-i ʿuṭārid naẓīr
14 debīr nāme ẖaṭ-larnı ber-pā itip
tamām tuḥfelerni müheyyā itip
15 ki şeh nāṣır aẖun-nı tīz kėltürüp
ki fūşīde sözlerni hem bildürüp
16 heme ėlçi bik-lerni mihmān itip
ṭaʿām-ha-yı elvān elvān kılıp
17 ki deryā-yı ẖūnẖˇārıdın ötkürip
ki ārām-da boldı uluġ-lar kėlip
18 bolup nāṣır aẖun ki yolġa revān

ḳıl ṭay merāḥil bile ard-bān
19 ki on künde yėtti muzaṭ taġıġa
muzaṭdın ötüp aḳsunın͡g bāġıġa
20 ki bāz yördi nė rūz itip ḳaṭᶜ-ı rāh
kuçarġa yėtip tüşti-lar bī-ābā
21 ki aldıġa çıḳtı tamām ḫāṣ-lar
ki ėlçi temāşāsıġa nās-lar
22 tecemmül ücün ḫān çėrigin yıġıp
ki olturdı ḫān taḫt-ı zerġa çıkıp
80 1 icāzet bile kirdi bu ėlçi-ler
ki sulṭānı-nın͡g nāmesin bėrdiler
2 alıp tuḥfe hem nāmeni şād olup
ki ḫoşluḳ dili içre bünyād olup
3 tüzüp mihr-bānlıġ rüsūmını şāh
muġannī tüzüp ᶜandelīb dėk nevā
4 müheyyā ėtip gūne gūne ṭaᶜām
tutup sāḳī-ler ilgiġa şiş-i cām
5 muġannī-leri naġmeler sāz ėtip
gedālarnı zer birle mümtāz ėtip
6 çıḳıp naġmedin ṭurfe ṭurfe ṣadā
nevāyī tirildi ḳılurġa nevā
7 ki sāzendeler naġmesin sāz ėtip
semāᶜçıları gūne gūne bāz ėtip
8 ḳılıp nėçe kün-ler bu ḳısmī oyun
bėrip ėlçi bik-ler zerrīne ton
9 kemer-bend zer birle ᶜimāme zer
ki naᶜleyn zerrīn hem cāme zer
10 oşol dem kirip mollā ḳurbān ḫatīb
körüşti bular birle deryāb alıp
11 ki ṣādıḳ aḳam mollā ḫocam niyāz
körüşti kiriben bular birle bāz
12 ḫocam niyāz yüz bik birle ḳara
ki zerrāḳ körüşti çėkip āh vāh

13 biri birisi birlen körüşti tamam
ki bir yėrde ḳondı ḳılışıp kelām
14 didi rāşidīn ḫān turun͡g nėçe kün
ḥalī leşkerim-nin͡g mecāli zebūn
15 ki ruḫṣat bėrür mėn çulam-nı tafıp
ibergüm didi leşkerim rāst ėtip
16 ṣayid ḫān-nı bėrgüm san͡ga baş ėtip
ki ᶜos̱mān ḫalīfem-ni yoldaş ėtip
17 turup ḳaldı şehr-i kuçarda bular
bolup lā-ᶜilāc alte ay turdı-lar
18 **ol ḳış ötti baᶜd- ez nev-rūz ᶜālem-efrūz leşker-i**
19 islām bayanday-dın kėçüp yaġ çay-nın͡g ol ṭarafı-daki ḳızıl dön͡gġa
20 bāre-gāh tigip cihād ḳılġanı
21 bu ḳısmī didiler suḫan nâkili
nėdür kim suḫan nāḳili ʾāḳılı
22 zemistān kėtip boldı faṣl-ı baḥār
siçek açılıp boldı yėr lāle-zār
81 1 bahār-ı çemen faṣl-ı nev-rūz idi
bolup sebze-zār ᶜālem-efrūz idi
2 ḳılıp maṣlaḥat çün sipālar heme
ḳılıp küç cihānġa salıp ġulġule
3 ḳızıl dön͡g digen yėrge bardı yėtip
ala bāre-gāh anda ber-pā ėtip
4 oşol bāre-gāh çurasını sızıp
sızıḳ-nın͡g içi birle ḫendek ḳazıp
5 ki sulṭān üçün bāre-gāh rāst ėtip
sipāhlar ücün ḫᵛāb-gāh fās ėtip
6 ṭabl-ı şād-yān ḫāneler raslaban
tennūrlar salıp yaḳḳalı anda nān
7 dükān-lar salıp sūdā ḳılmaḳ üçün
ki bāc-ḫānede bāc-nı almaḳ üçün
8 ki ber-pā ėtip şevket aḫunġa üy
salıp müftī-yi rūzī aḫunġa üy

9 ʿömer ḫān ḫocamġa tikip başḳa üy
nöker kaşḳalarġa salıp ḳaşḳu üy
10 tamām bāre-gāhlarnı ber-pā ėtip
ki her bir sipā özge ḫar-gāh ėtip
11 tel üzre tėgip bāre-gāhlar tamam
kėçüp kėldi anda tamām ḫāṣ u ʿām
12 ki tunkanī-ler hem çadırlar tėgip
tüşüp bāre-gāġa tamāmı kėlip
13 cihān-nı tutup esb ü tazı üni
yėtip toḳuz eflāk-ġa ġāẓī üni
14 maʿẓum ḫān çıḳıp zer-nigār taḫtıġa
saçıp ʿadl ʿıṭrın cihān raḫtıġa
15 ferākende iylep tola nāmeler
ki aymaḳ u aymaḳḳa hengāmeler
16 ki maġrib sarı ḳalʿa türgünġaça
muṭīʿ boldı islāmġa küfrī nėçe
17 ki maşrıḳ sarı beyli beysi tamām
muṭīʿ boldı islāmġa ḫāṣıl kelām
18 cenūb ḥaddi kökusün zindan ḫıṭay
şimāl sarı çaḳar u ḳazaḳdın ḳızay
19 bu ḳısmī şehrlerni ḳıldı muṭīʿ
ili mülki tar irdi boldı vasīʿ
20 ki şükr-i ḫudāġa hezār ü hezār
ʿadū ḳatıda ḳılmadı bizni ḫ̌ār
21 sürūr cāmıdın mey tutun͡g sāḳıyā
faḳīr bī-nevādın ḳılın͡g ibtidā
22 içip mey-ni andaġ ṣadā iyleyin
bolup ʿandelīb dėk nevā iyleyin
82 1 işitse şehīdler atası munı
ciger-bendlerinin͡g anası munı
2 faḳīr naẓmı-ġa duʿā iylegey
duʿāsını tan͡grım revā iylegey
3 murād naẓm ḳılmaḳda ümmīd budur

ki yoḳsa man͡ga ẓulm tartmaḳ nėdür

4 **foçı mahmūdnın͡g kėlgeni ve ḥīleler ḳılıp ẖalāyıḳ-nı**

5 firīfte ḳılġanı ve mü᾽min-ler ve tunkanī-ler anın͡g ḥīlesiġa firīfte bolup

6 iẖlāṣ ḳılıp mürīd bolġanı barça ẖalḳ foçı-nın͡g arḳasıġa kirip

7 mekr-i dāmıġa alınġanı

8 suẖan naḳ[i]li naḳlensin ḳıldı cezm

bu nāẓım yörüp naṣrnı ḳıldı naẓm

9 saçılġan suẖan-larnı mėn tizġuçı

tilimdür bahāne ḳalem sızġuçı

10 turup irdi bir kün örün͡g üzre şāh

birev kirdi aldıġa ḳıldı duʿā

11 duʿādın kėyin vaṣf-lar sāz ėtip

ʿacāyib ẖaberlerni āġāz ėtip

12 baḳıp pādişāhġa bu mesʿūd digen

kilürmiş didi foçı maḥmūd digen

13 didi şeh bu maḥmūd nė işḳa kilür

özi türk-müdür yā ki ʿilm bilür

14 ki aṣl seyyid mü veyā pādişāh

çerāyı sarıġ aḳ-mudur yā ḳara

15 didi ol kilür dip ẖaber an͡gladım

yüzin körgeli aldıġa barmadım

16 velī an͡gladım ġavs̱-zāde diben

faḳīr bī-kes ü bī-murāde diben

17 didi şeh bu sözge akīde ḳılıp

aḳīde ḳılıp belki mihmān bilip

18 anın͡g aldıġa ẖalḳ-nı çıḳsun didi

şehr sarıġa teklīf ėtsün didi

19 bu söz birle ẖalḳ-lar cıḳıp fīş-bāz

seyyid-zādedür dip ḳılıp niyāz

20 ki teklīf ėtip ḳalʿa sarı anı

tüşürdi bir üyge tüzüp resm-ni

21 ki rāḥat bile uşbu tünde ḳonup

siḥir birle tedbīr iylep ḳapup

22 urap bir yaşıl lüngi-ni başıġa
revāne bolup kirdi şeh ḳaşıġa
83 1 selām bėrdi şehġa ḳılıp ḳadni nūn
ʿaleyk aldı şeh körse tiben arun
2 bu maḥmūd ki şehġa duʿā iyledi
duʿāsıda ḥamd ü s̱enā iyledi
3 ḳılıp foçı ḥīle tekellüm tüzüp
tekellümde ḳaş u ḳabaḳın süzüp
4 didi şeh nė adam nėçük cānsız
faḳīr yā ġanī yā ki sulṭānmu siz
5 didi foçı tīz ġavs̱-zāde mėnem
faḳīr bī-kes ü bī-murāde mėnem
6 velī ş̱īrler dėk irür ḳuvvetim
ciḥānġa pür olġan mėnin͡g şevketim
7 nė ḳılġum cihānda yıġıp künc-ni mėn
bilür mėn taḫı ʿilm-i nā-renc-ni mėn
8 nė ġamdur man͡ga ḳılsa düşmen hücūm
ki yaḫşı bilür mėn ki ʿilm-i nücūm
9 hemān ʿilm-i nā-renc bile ṭor ėtip
ḳoyar mėn tamām küfrīni kör ėtip
10 taḫı çon͡g terekdin tümen fo yasap
tėmür çemberik-ler salıp mīḫ ḳadap
11 tėmür ḳırġu birlen içi-ni alıp
an͡ga dārū birle yoġan oḳ salıp
12 yasap bėş-ce fonı atar mėn anı
bu bėş fo bile yoḳ itey küfrni
13 tafıp ḳara sıçḳan ḳara körpeni
ḳara ḳırġu birlen ḳara kirfeni
14 bularnı soyup maġz-ı serni alıp
an͡ga yėte sėkizçe dārū ḳatıp
15 ki yançıp ve tasḳap u meyde ḳılıp
ʿazāyim oḳuban demīde ḳılıp
16 anı iylesem ḳalʿa küfrīġa dūd

ki bī-hūş bolur küfrī-nin͡g barı zūd
17 nė iş-lerni ḳılsa bilalmas ḫıṭay
ki tīġ salsa müʾmin köralmas ḫıṭay
18 ḳılıp bu ṣıfat söz yanıp ḫānıġa
alındurdı leşkerni öz dāmıġa
19 yıġıldı ḫalāyıḳ mun͡ga fevc fevc
ki deryā ṣıfat-lig bolup mevc mevc
20 tamām ḫalḳ bu sulṭān yanıdın kėtip
barıp foçı maḥmūdġa ḫiẕmet ėtip
21 çıḳıp ḫalḳ mīr bāḳi bay yaġıġa
urup faltunı şāḫ yafraġıġa
84 1 yoġan bėş tirek-ni yıḳtı bular
emīr ordasıġa alıp kėldiler
2 tirek-ler içi-ni yonup no atıp
tümen fo ṣıfat-lig yıġaç fo atıp
3 ḫalāyıḳ-nı işletti ol nėçe ay
yıġaç fo atılġaymu ʿaḳlıġa vāy
4 yıġaç-çı yūsuf birle ḳāsım güli
oyup ḳırġuda ismaʿīl-ler munı
5 ayaḳçı ʿaẓīm ḫocalar baş idi
yine kaldaran͡g an͡ga yoldaş idi
6 ki ṭāhir ḳara ve abā bekrī-ler
ki usta ʿaşūrmet tėmür soḳtı-lar
7 yine ʿarşdın nev-cevān birle ẕāt
yine usta ṣābir yūsuf bā-murād
8 ki soytaḳ u zāhid ve usta ġanī
ki ḳutluḳ niyāz birle ʿabid güli
9 ḥaşver birle sasıḳ ki usta ʿaẓīm
ʿalī yüz bėki-dür ki bāl ü ferim
10 yaşıl ton perī-zād mamat bāḳī-ler
tėmürni soḳup çemberik ėtti-ler
11 bular ahenin-din yasap çemberik
bolupdur ki fo ṣūretide tirek

12 ḳılıp foçı köp ḥīlelerni dürüst
aḥmed ḫān ḫocam-nı ḳılıp özge dost
13 bu ikev kelām-ı ḫudānı tutup
ḳasem-ler ḳılışıp ḳarındaş bolup
14 bu foçı ḳayanġa ḫizāmın sürur
aḥmed ḫān ḫocam anda birge barur
15 foçı maḥmūd aḥmed ḫān ḫocam seyyid ʿömer ḫān
16 ḫocam-lar soydun͡gġa barıp ceng ḳılıp andın kürege barıp ceng
17 ḳılġanı ve müselmān-lar tunkanī-ler foçı-nı bahādur iken dip iḫlāṣ
18 ḳılıp foçıġa muṭīʿ bolġanı
19 küni irdi sulṭān meclis ḳılıp
tamāmı sipālarnı anda yıġıp
20 didi ay emīrān ü ser-dāriyān
sözüm bar ki sizlerge iyley beyān
21 turup ḳaldı leşker bu yėrde uzun
yıġılġan çėrig-ler ʿadeddin füzūn
22 bular zırh kiyip-dür ki ḳılmay cihād
cihādnı bu leşker ḳılur künde yād
85 1 bular her ṭaraf-larda iylep cihād
tapar irdi fakīr kişi-ler murād
2 hemān foçı maḥmūd işitti bu söz
ki şeh ruḫṣatıġa tikip iki köz
3 ḳopup ornıdın şehġa ḳıldı duʿā
didi ruḫṣat-ı ʾālī bolsa man͡ga
4 ki bolsa man͡ga uşbu ḫiẕmet behem
ki soydung cihādıġa ḳoyġum ḳadem
5 mun͡ga baḳtı sulṭān didi tīz barın͡g
kėrek nėçe min͡g leşker olsa alın͡g
6 alıp foçı maḥmūd tümen-çe çėrig
aḥmed ḫān ʿömer ḫān-nı iylep şerīk
7 ki ʿabdüʾş-ṣamedlerni ser-dār itip
ṣatıldı dilīrni an͡ga yār itip

8 bahādır ʿaşūrmet-ka bėrdi alem
ki hem-rāh ėtip ʿabd nāṣırnı hem
9 an͡ga rūzī yüz bik bolup cengde yār
nebī aḥun ḳoşuldı yine baẖt-yār
10 ḥasan bik bolup baş bāzār ẖalḳıġa
isrāʾīl bahādır mezār ẖalḳı-ġa
11 ẖizāmın sürüp foçı maḥmūd yine
ki soydungġa yėtti salıp ġulġule
12 ki soydung ẖıṭayı şehrge ḳaçıp
tamām ḳalʿa dervāzesin bėrkitip
13 ẖıṭaylar başı uşbu ġamdın ḳatıp
sėfil başıdın zenbūrek-ler atıp
14 bu yandın müselmān o yandın ẖıṭay
ẖıṭay başı boldı cünān sanki say
15 ki islāmī şīr küfrī boldı reme
yine seyyid ʿömer ẖān ḳopardı şibe
16 şibe üzesidin atıp zenbūrek
saḳarġa revān boldı yüz nėçe seg
17 ẖıṭaydın helāk boldı neççend uluġ
küre şehridin hem pedīd boldı tuġ
18 bu tuġ-nı körüp boldı leşker revān
tuman içidin çıḳtı bėş min͡g solan
19 solan oḳ atıp berḳ dėk ḳıldı ceng
ki islām çėrigi bolup irdi teng
20 munı kördi islāmī ḳıldı firār
tıl-i şarḳ-nı ḳıldılar iẖtiyār
21 bu leşker bu tıl üstide boldı cemʿ
şehr leşkeri ḳaçḳalı tuttı şerm
22 aṭını çafışıp tamām müʾminān
solan-lar ṣafı üzre boldı revān
86 1 dilīrler solan-nın͡g ṣafı-nı bozup
solanġa bahādırlıġın körgüzüp
2 solan leşkerini helāk iyledi

tamām küfrīni derd-nāk iyledi
3 şehīd boldı bu cengde üç ādemī
bolup zaḫm-dār bu bilāl nāẓımī
4 ṭabl-bāz geşt naġrasın çaldı-lar
körün͡g ḳalᶜa soydung amān ḳaldı-lar
5 ki sulṭān işitip ki mesrūr bolup
tamām foçı karıġa maġrūr olup
6 nėçe kün zamāne boluban amān
yine foçı boldı kürege revān
7 aḥmed ḫān-nı özige hem-rāh ḳılıp
ki nurġun çėrig tuġ alem-ler alıp
8 küre şehriġa bardı leşker yaḳın
tüşip zelzele küfrīġa ḫavfdın
9 küre leşkerige tüşip ḳozġalan
ki mançu ḫıṭay müġ şiber hem solan
10 ki ol kün ḳılıp birbiri birle ceng
ki yanmay ḳılışıp ki nāmūs neng
11 ki iki ṭarafdın tümen fo atıp
ki tīġ-lar salur birbirige yėtip
12 ki islāmī gāhī sürüp küfrīni
gahī bu anı ve gahī ol munı
13 tütün birle taġ tuttı ᶜālem yüzin
ḫıṭaylar açalmay tumanda közin
14 ki āḫir ḫıṭay leşkeri barça tīz
ki öz ḳalᶜası sarı ḳıldı gürīz
15 ḳılıp ceng şehrnin͡g mübāzirleri
ki ṣaḥrāyī-din cengde ḥāżırları
16 ḳopardı ḫıṭay-nın͡g teni-din menār
bolup ol küni küfrīler ṭurfe zār
17 ḫıṭay leşkeri nıṣıf boldı helāk
ki ferzende zen-ler bolup derd-nāk
18 bolup ceng-i maġlūbe kün boldı kėç
ḫıṭaylarġa yėtti ᶜacāyib ḥarac

19 ṭabl-ı şād-yāne çalıp ġāzīler
tamām bāre-gāh sarıġa yandı-lar
20 bu nuṣret-ke çon͡g-lar bolup şād-mān
atandı bu foçı cihān pehlevān
21 işitsen͡g bu cengde āyā bu el-ʿabīd
ki enṣārī aḫun bolupdur şehīd

87 1 **foçı maḥmūd ḫān ḳāḍī nāṣireʾd-dīn aḫunum-nın͡g vaṣf**
2 evṣāf-larını işitip ġāyibāne ʿāşıḳ bolup benddin ḫalāṣ ḳılġanıda
3 irāde-i ezelī taḳāżāṣı birle ḳāḍī nāṣireʾd-dīn aḫunum şerbet-i şehādet-ni
4 nūş ḳılġanı-da barça islām ehli
mātem-vār bolġanı
5 süḫan nāḳili söz seri ḳıldı ʿazm
ṣaḥāʾif şebistānıda ḳıldı bezm
6 çü söz vadesiġa sürüp raḫş-nı
ḳalem kāmı birle çėkip naḳş-nı
7 ḳılıp ança cevelān semend-i ḳalem
nuḳūlāt saṭḥı-ga ḳoydı ḳadem
8 çü nāḳil sözini ḳılıp āşkār
süḫan künc-ni ḳıldı ilge niṣār
9 küni foçı maḥmūd üyide idi
dili ser-bülendlig ġamıda idi
10 birev aydı ay ḫoca-i nīk-ḫū
ki zindānda yatmış uzundın birev
11 ki baş-dın ayaġı selāsilde bend
ayaġıda işkāl boyunda kemend
12 bu ceng-ge sebeb bolġan ol ibtidā
şehr ḳāḍī-sı irdi hem ʿulemā
13 çerāyı-ġa baḳsan͡g irür tāze gül
heme gül çerāy-lar irür an͡ga ḳul
14 tekellüm zamānıda sözlüg irür
yüzi gül ṣıfat āhū közlüg irür
15 saḳalı anın͡g miṣl-i kāfūr irür
yüreklig zebān-dār bahādır irür

16 didi foçı anın͡g günāhı nėdür
anı bendde tutmaḳ maʾānī nėdür
17 bu kes vāḳıʿāt-nı beyān iyledi
nė iş-ler ötüpdür ʿayān iyledi
18 işitip közidin aḳızdurdı yaş
taḫayyül tiziġa hemān ḳoydı baş
19 ḫayālide dir anı ḳılsam ḫalāṣ
ʾaḳıdāt zebānın sorar bizge nās
20 bu aḫunluġum ḳolġa kėlmek hemān
mėni pādişāh ḳılsa yoḳtur gümān
21 anın͡g ḳaṣdı boldı ḫalāṣ ėtkeli
bu tedbīr bile żabṭ-ı nās ėtkeli
22 bu maḥmūd zamāne işin çaġladı
bu aḫun ḫalāṣıġa bėl baġladı
88 1 küni çöp folarnı ṭayyār ėtip
ki tört carḫ ʿaraba üze bėrkitip
2 ki bėş fo başıġa ḳadap bėş alem
yıġıp foçı ordaġa leşkerni hem
3 şehrnin͡g içige alālā salıp
yürek yarġu dėk şūr ġavġā salıp
4 ki her ʿaraba içre tört aṭ ḳatıp
ḫaṭun balalar ḳorḳaşıban ḳaçıp
5 yėtip kėldi zindān işikiġa tīz
munı kördi ḳıldı ʿaṣāṣ-lar gürīz
6 basıp irdi zindān işikini çan͡g
ki zindānġa baḳıp urup foçı bang
7 tīz aḫunluġum-nı çıḳarġıl didi
tamāmın͡g mėnin͡g birle barġıl didi
8 çıḳıp kėldi aḫun ferişte ṣıfat
saḳal-ları kāfūr sirişt ṣıfat
9 ki tīz foçı maḥmūd körişti kėlip
ikev birbiri birle deryāb alıp
10 bu foçı bu aḫunġa ʿāşıḳ bolup

alıp kėtti ʿaşḳıda ṣādıḳ bolup
11 körün͡g foçı şehdin ābā ḳılmadı
nė ẖoş iş-ni ḳıldı riyā ḳılmadı
12 bolup foçı aẖun cemālıġa ẖoş
liḳāsı ü ḳaddi kemālıġa ẖoş
13 tėgip aẖunumġa nīk-i bāre-gāh
ferrāş-lar salıp raslaban ẖˇāb-gāh
14 munı kördi sulṭān kėlip ġayreti
yürekini örtüp ḥasednin͡g otı
15 bu iş kīne tutmaḳḳa bėrdi meded
taḳāżā ḳılıban ḳażā-yı aḥad
16 bėrürġa şehīdlıġ maḳāmını rab
bolup aẖunumġa bu iş-ler sebeb
17 ʿömernin͡g ayaġıda bolsa şehīd
ẖudānın͡g cenābıda bolmış saʿīd
18 nė ẖoş devlet ü hem saʾādet irür
nė ḥürmet nė āb-rūy ḥalāvet irür
19 ḳażā ḳaydaġ olsa iş andaġ bolur
dime ḳılmasa irdi mundaġ bolur
20 ḥaḳīḳat-de bilsen͡g hevādur bu söz
şerīʿat-da belki ẖaṭādur bu söz
21 her iş ötse açma melāmet-ke til
duʿā ḳıl uzatḳıl saʾādetke til
22 melūl boldı sulṭān bu iş-ni bilip
ki ṣabrı ḳarārı dilidin kėtip
89 1 maʿ el-ḳıṣṣa sulṭān cemşīd zamān
didi çon͡g kürege bolun͡glar revān
2 ẖıṭaylar bile mėn ḳılur mėn cihād
bahāne cihād dilde başḳa murād
3 bu sözlerni an͡glap tamām ġāzīler
tamāmı ġazāt üzre aṭlandı-lar
4 ki sulṭān alıp yanıġa ʿoṣmanı
aḥad bāḳī birle nėçe ẖıṣmını

5 ki ayrışturup nėçe nā-dān-nı şāh
ki ḳan tökkeli aṭlanıp tuttı rāh
6 bu şeh yoldaşı cümle cāhil idi
velī ḫūn nā-ḥaḳ-ġa kāmil idi
7 ki baʾżı-ları-nın͡g idi kön͡gli tüz
tolaraḳı irdi ki ʿayyār dūz
8 bu şeh bir ṭaraf foçı hem bir ṭaraf
bu aḫunluġum yördiler bir ṭaraf
9 ki sulṭān ḳaṣd birle her yan ḳarār
körer aḫunum yekke yalġuz turar
10 ki sulṭān urup bang solan ḳaçtı dip
ki aḫunġa yurdı bėrip aṭġa dep
11 körer aḫunum kiledür ʿoṣma tīz
anın͡g son͡gıça kiledür ḫıṣmı tīz
12 didi aḫunum el-amān el-amān
ki yalġuz bu yėrde turup mėn yaman
13 didi ḳamçı-lap aḫunum ḳaçtı tīz
son͡gıdın tamām ḫıṣmılar ḳıldı ḫīz
14 bu bī-çāre aḫun ḳayanġa ḳaçar
ḳażā aḫunumġa bolupdur dūçār
15 gürünç atızıġa alıp yördi aṭ
ki ʿoṣma yügürtüp yėtip kėldi fat
16 tüfek attı tīz tėgdi aḫunġa oḳ
ki aṭdın yıḳılmaḳḳa boldı yavuḳ
17 aḥad bāḳī farḳıġa saldı teber
bu aḫunġa tīz ḳıldı susluḳ eṣer
18 didi aḫunum rabb-i yezdān pāk
cihāndın bular neslini iyle pāk
19 ki aṭ-mu devrildi yıḳıldı zemīn
bu yėrde şehīd boldı bu meh cebīn
20 ki cān-ı cānān sarı boldı revān
mübārek teni boldı āġuşte ḳan
21 ki kāfūr şıfat aḳsaḳal boldı ḫūn

munı an͡glaġan mü᾿min oldı cünūn
90 1 işitti munı foçı maḥmūd bu dem
anın͡g şādlıġ boldı endūhġa żam
2 bu leşkerni foçı yanın͡g-lar didi
her üylüg üyige barın͡glar didi
3 bu aḫun vefātı yayıldı tamām
ʿazā tuttı ölgün tamām ḫāṣ u ʿām
4 şehr ḫalḳıġa yėtti uşbu ḫaber
ḫalāyıḳ-da ḳalmay ḫıreddin es̱er
5 tamām yıġlaşıp nāle feryād ėtip
bolup bī-karār tan͡grıġa dād ėtip
6 tamām yıġlaban kim tutuştı ʿazā
taḫı cāme üstige kėydi ḳara
7 işitti ki affaḳ ve iki oġul
kėtip hūşıdın boldı ḳatıġ melūl
8 ki faḫre᾿d-dīn aḫun urup saḫt āh
didi kim günāhın͡g nėdür ay ata
9 ḳayu nā-sezā ḳatl ḳıldı sėni
yetīm bī-nevā bī-kes ėtti mėni
10 dirīġā dirīġā dirīġā dirīġ
ḳayu seng-i dil urdı başın͡gġa tīġ
11 niżāme᾿d-dīn aḫun yaḳa çāk ėtip
bolup bī-ḳarār gāhī ʿaḳlı kėtip
12 dir irdi ki ay mihr-bānım atam
fedādur san͡ga tende cānım atam
13 başım üzre irdin͡g ki tācım atam
mehim ötrü kėlse revācım atam
14 ki ṭābiʿ-leri dāvud aḫun heme
ciger-bendesi ʿābid aḫun heme
15 salıp ol beden ḫāṣ-nı naʿş-ka
süvāre ḳılıban yıġaç raḫş-ġa
16 gūrustān ara tigürüp na᾿ş-nı
ḳoyup yėr üze ol yıġaç raḫş-nı

17 laḥid içre tafşurdı rāżı bolup
ḫalāyıḳ yanıştı tebārek oḳup
18 bu aḫun-nın͡g iki balası bile
heme ḫaylī ḳavm aḳrabāsı bile
19 gūrustānġa barur idi tafsa vaḳt
fiġān nevḥ iyler urup āh saḫt
20 ʿilācın tapalmay ḳażā kārıġa
kön͡gül-ni ḳoyupdur rıżā kārıġa
21 ki sulṭānġa kīne tutup müʾminān
ki aḫun firāḳıda ḳıldı fiġān
22 ki leşker içige savuḳluḳ tüşip
kön͡gül-ler içige bozuḳluḳ tüşip

91 1 aḥmed ḫān ve foçı demī uymadı
bu aḫun ḳışāṣın kėyin ḳoymadı
2 ki sulṭān ḳılışıp bütün maṣlaḥat
aḥmed ḫān bu foçı bile meşveret
3 bolup ehl-i islāmī iki bölek
tolaraḳı foçıġa boldı yölek
4 ki sulṭān öz aymaḳı birle ḳalıp
ki foçıġa yār oldı bir bir kėlip
5 aḥmed ḫān ve foçı sözin bir ḳılıp
ḳol astıdaki leşkerini yıġıp
6 ki tan͡g atḳuça iş ser-encām ėtip
heme kārı-barını encām ėtip
7 tükendi kiçe çıḳtı ḫūrşid tāb
ki şeh ḳanı saçmaḳḳa iylep şitāb
8 ki foçı tamām leşkerini alıp
cihād iylegüm dip bahāne ḳılıp
9 ki foçı ḳolıġa alem-ni alıp
alem-ni soḳup ṭurfe cilve ḳılıp
10 bu leşker bile bāre-gāh çevrülüp
oyun-lar ḳılıp foçı ḳahḳah külüp
11 bu foçı ḳılıp güne gün cilveler

çėrig-ge bėrip fend ḳılıp ḥīleler
12 ki sulṭān ḳıvām birle ḥāżır idi
bu foçı oyunıġa nāẓīr idi
13 yanıp foçı sulṭānġa attı tüfek
aḥmed ḫān ḫocam hem atıp zenbūrek
14 ki sulṭān atıp foçı sarı ḫadeng
ki mü᾿min mü᾿min bile ḳıldı ceng
15 körün͡g birbiri birle ḳıldı soḳuş
ki islāmī-ler başıdın kėtti hūş
16 ki foçı kėtürdi yıġaç fosını
ḳapup fosıġa oḳ dārūsını
17 munı kördi sulṭān bolup ḫavf-nāk
ḳaçıp şāh-ı tunkan sarı vehm-nāk
18 ki şeh son͡gıdın foçı atın çafıp
şitāb birle şehnin͡g son͡gıdın yėtip
19 ġażab birle foçı salıp irdi tīġ
cüdā boldı ten-din başı bī-dirīġ
20 munı kördi bik-ler ḳaçıp her ṭaraf
atası ḫalef-din atadın ḫalef
21 didi foçı bik bolsa öltür anı
tutup ot ḳılap onda köydür anı
22 bu sözni işitti tamām ḫāṣ u ʿām
sipā boldı ḳoy böri boldı ʿavām
92 1 mėn͡gilik şang bėki tutup urdı tīġ
şehīd boldı cānın bėrip bī-dirīġ
2 ki mollā ʿaşūr nūr mamat min͡g biki
manṣūr dorġa rūzī mamat yüz bėki
3 bularnı tutup boġazıġa tīġ sürüp
şehīd iyledi barçasın öltürüp
4 munı kördi mīr-ẕāt bikim bā-ḫıred
urup cān-ı dilda şedīd āh-ı serd
5 didi bu felek pür-cefā bī-bedel
vefāsız felek-ke oḳupdur ġazel

6 **mīr-ẕāt ḫān nevāyī-din oḳuġan ġazeli**
7 cihān ehliġa ger yüz mi͡ng ḳuyaşça mihr körgüzse͡ng
8 vefā zinhār kim bir zerre-i çaġlıġ iʿtimād ėtme
9 kirip çöp ġūş-lar bu bik so͡ngı-ġa
ki baḳturmayın sol bile o͡ngıġa
10 didi ay bikim yād ėti͡ng naʿş-nı
ölüm vaḳtıda ite siz naḫşı-nı
11 didi mīr-ẕāt bik āyā bī-hayā
güna[ā]hsız kişige ḳılur siz cefā
12 bu söz rāst sözdür ki naḫşı imes
ḫıredmendī-ler beyt-ni naḫşı dimes
13 ki bir cāhilī bik-ka saldı tayaḳ
yıḳıldı diben el-firāḳ el-firāḳ
14 şehīd ḳıldı bu bik-ni ol cāhilān
cānī boldı cennet sarıġa revān
15 ki bik-lerni ḳoġlap yörüp ʿām-lar
şehīd ḳıldı maġzı seri ḫām-lar
16 yörür irdi bik-ler fiyāde ḳaçıp
bolup teşne-leb o͡nga sini açıp
17 ki sulṭān aʿlā dil-āver cevān
ḳaçıp kūh sarıġa boldı revān
18 bu şehni ḳavup bardı neççend kişi
bu şehni helāk ėtmek irdi işi
19 yatalmay bu şehġa tamām yandılar
bu şeh kūh sarı ara ḳaldı-lar
20 kiçelep yörüp boldı üyge revān
üyi-de bolup iki üç kün amān
21 bu yandın ḳaçıp irdi bikzāt dilīr
ki behrām bik-ke cihān boldı tīr

93 1 bu iki dilīr yördi yaşın saçıp
yörüp berrlerde ḳutuldı ḳaçıp
2 ki aʿlā dil-āver ḳolın baġlaban

alıp foçı sarıġa boldı revān
3 körüp foçı tīz şehni öltür didi
teni-ni ot içinde köydür didi
4 nėçe ḫāṣ bu şehni tilep aldı-lar
ḫudā iẕni birle amān ḳaldı-lar
5 bu yandın ḳaçıp tīz ṣatı şang bėki
an͡ga boldı yoldaş żarīf yüz bėki
6 ṣatı bik barıp tīz ata başıġa
ata başıġa vulḥad ḳaşıġa
7 ata başıda incinān yıġladı
kėtip ʿaḳlı cün hūşını bilmedi
8 ata ḳabri sin-i mübārek bilip
ḳılıp girye ḫaṭme tebārek ḳılıp
9 fiġan nāle iylep turup irdiler
nėçe rūstāyī yėtip kėldi-ler
10 kėlip-dür bu bik-ni ḳılurġa tebā[ʿ]
tenidin başını ḳılurġa cüdā
11 didi şang bėki ṣabr iylen͡g demī
namāz iyleyin baʿde öltür mėni
12 bular turdı bu bik namāz iyledi
taḫı bī-niyāzġa niyāz iyledi
13 duʿāsıda didür āyā ḫāliḳā
çü kem-rāhlarga özün͡g reh-nümā
14 ʿaṭā ḳıl faḳīrġa şehīdlıġ maḳām
ki rūḥum-nı lāyıḳ-ı dārüʾs-selām
15 mėni bendege sėn ata ve ana
tökülgen ḳanımġa özün͡g bol güvāh
16 duʿāyım-nı ḳıl müstecāb yā kerįm
irür ism-i ẕātın͡g kerīmüʾr-raḥīm
17 rażına didi ve duʾā iyledi
duʿāsını tan͡grım revā iyledi
18 birev tīġ-nı urdı bu bī-çāreġa
uçup bardı rūḥı ʿaden sarıġa

19 muḫib-ler dilini çü maḫzūn ėtip
yanıp tarḳadı anda medfūn ėtip
20 körün͡g ḫıżır ḫān irdi şehġa ḫalḳ
işitti atanı şehīd ḳıldı dip
21 ki bir aṭġa mindi ḳaçıp kėtti tīz
özi nev-cevān irdi hem bā-temīz
22 bu şeh-zāde yördi bolup baġrı ḫūn
nėçe kün yörüp ḫalḳ-dın yaşurun
94 1 bu ḳısmīde ḫalḳ-ġa körünmes idi
ḳayan barġanın kimse bilmes idi
2 küni foçı maḥmūd bolup der-ġażab
ki bir nėçelerġa bėriben edeb
3 bukün ḫıżır ḫān-nı tafın͡glar didi
beyābān şehrni baḳın͡glar didi
4 didi ḫıżır ḫāndın kėtürse ḫaber
veyā öltürüp bizge kėltürse ser
5 an͡ga kiydür ay nėçe ḳat cāmeler
taḫı başıġa zerrīn ʿimāmeler
6 taḫı mindürür mėn an͡ga yaḫşı aṭ
faḳīr nā-murād bolsa tafsun murād
7 bu sözlerni an͡glap ki ḥāṣıl kelām
anı izdedi barça adam tamām
8 tafıp şehni ay dön͡g digen cāyı-dın
fiyāde ḳılıp açratıp tayı-dın
9 özi-nin͡g aṭıġa süvāre ḳılıp
ḳılıp ẓulm-ler dil-ni fāre ḳılıp
10 alıp kirdi aḥmed ḫocam ḳaşıġa
taḫı raḥm ḳılmay közi yaşıġa
11 didiler munın͡g tīz işni ḳılın͡g
kėsiben ḳafes-ġa başını alın͡g
12 şehrnin͡g taşıġa çıḳarmaḳ hemān
ḳaçıp ḫıżır ḫān yolġa boldı revān
13 bu aṭ-nın͡g yoḳ irdi yörer ḳuvveti

ki köprük-ke aṭ-nın͡g safıldı futı
14 ḳażā yėtti anda yıḳıldı bu aṭ
futını alalmay yıḳıldı bu aṭ
15 imīn toẖta dirler bu iki felīd
bu şeh-zādeni anda ḳıldı şehīd
16 taẖı tartmaġan ġonçe-leb üzre ẖaṭ
ki on yėte yaşḳa yėtişmey ʾaded
17 ḳalıp ẖıżır ẖān neslidin bir dilīr
bayaḳ ẖoca ẖān atıdur şīr-gīr
18 yine danyal bik-ni tafıp cafıp
cānı yoḳ beden-ni ḳoyupdur asıp
19 binā-gāh bu leşker şehrke kėlip
ki ölgen sipālar mālını alıp
20 ki sulṭān-nın͡g hem ordasını bulap
tamām māl emvāl-larını talap
21 cihānġa tolup mācerā ġulġule
şehrnin͡g içige salıp zelzele
22 ki eşyā-yı müʾmin-ni ġāret ḳılıp
ʿadāvet uruġını dil-ġa tėrip

95 1 kėtip ʿadl andaġ bozuldı niyet
nė ḳılġay ḳıṣāṣ u nė alġay diyet
2 bu ḳısmīde boldı zamāne işi
cefā ẓulm boldı felek verzişi
3 bolup şemseʾd-dīn ẖalfe çün vehm-nāk
ki şeh mātemide bolup derd-nāk
4 bu aẖun bu sulṭānġa ẖāla idi
anın͡g ʿaḳlı hūşıġa vāle idi
5 dem almay fiġān iyledi rūz u şeb
ki foçı helākıġa iylep sebeb
6 ki çarlattı ḳutluḳ mīr-āb-nı küni
yine ḳaçḳarıp yüz bėki tördi-ni
7 ara östen͡g dil-āverlerini yıġıp
şehr pür-dilini tafıp yalbarıp

8 bu ḫalfe bularġa ḳılıp girye-zār
didi ḳıldı foçı mėni ṭurfe ḫᵛār
9 ki baş-da şehrnin͡g ʿazīzi idim
ara östen͡g-nin͡g ṣāḥib-temīzi idim
10 yörür mėnmü mundaġ bolup derd-nāk
bukün irte foçını ḳılsaḳ helāk
11 bu dem turdı yüz bik didi mėn baray
veyā baş bėrey yā ki başın alay
12 ḳılıp maṣlaḥat bir küni der-seḥer
yatar irdi maḥmūd ḫoca bī-ḫaber
13 dip allāhu ekber tamām müʾminān
bu maḥmūd ḫoca sarı boldı revān
14 işitti bu maḥmūd ḳulaḳın salıp
ḳulaḳıġa tut tut u āvāz kėlip
15 ki tīz aldırap ornıdın saçradı
ḳaçıp foçıdın ḫalḳ-ları açradı
16 ḫalāyıḳ ḳolıġa tayaḳ-lar tutup
aḳ üy-nin͡g ġarab-ça oḳın sındırup
17 kirip foçıġa tīġ nīze salıp
kėsip başını turdı yüz bik alıp
18 ki nīze uçıġa ḳadap başını
bulap aldı māl gurfe ferrāşını
19 otuz alte kün foçı boldı sipā
ki āḫir bolupdur be-nevʿ tebā[ʿ]
20 aḥmed ḫān-nı tutmaḳḳa ḫalḳ kėldi tīz
aḥmed ḫān ḫocam tīz ḳıldı gürīz
21 şehrde atası üyi-ge kirip
işik tün͡glükini tamām bėrkitip
22 turup irdi kėldi bu leşker yėtip
taḫı foçı maḥmūd başını alıp
96 1 didi ir isen͡g ay ḫoca çıḳ bu yan
başın͡g-nı alur miz ki çıḳmaḳ hemān
2 binā-gāh ḫoca atġa boldı süvār

ʿazīz pehlevān filteġa ot yaḳar
3 işik-ni açıp çıḳtı aṭın çafıp
ẖalāyıḳ körüp her ṭarafka ḳaçıp
4 aḥmed ẖān ġażab-nāk u cevelān ḳılıp
ẖalāyıḳ-nı her yan girīzān ḳılıp
5 şehrdin çıḳıp kėtti tunkan sarı
ki tunkanī yagur sulṭān sarı
6 körüp ẖocanı mescidi-din cıḳıp
ki tunkanī-ler barça ikrām ḳılıp
7 alıp kirdi tīz medrese-yi ʿālī-ġa
ki iẖlāṣ itip ẖocanın͡g āl-ġa
8 ẖocam-nı çėrig-ge tutup bėrmedi
ẖoca ḳaşıġa kimse kėltürmedi
9 ki sulṭān yagur tutup muḥterem
bėrip ẖocaġa ton maʿāş direm
10 ki ẖoca turup munda neççend zamān
bolup ġalebe fest boldı leşker amān
11 **şeyẖüʾl-islām muḥammed manṣūr aẖun saʿdullāh ẖaṭīb ḳavaş**
12 ḥācı aẖun ḳatarlıġ yigirm bėş ten-i müʾminīn bile kuçarġa barmaḳ bolup çiyek
13 digen yėrge yėtkende ḳalmaḳ-lar bile der-fütāde bolup on üç ten-i müʾmin
14 şehīd bolup mūġ-lar ġālib kėlip şeyẖüʾl-islām manṣūr aẖun on iki ten-i müʾmin birle yanıp kėlgeni
15 bu yan͡glıġ didi bizge söz nāḳili
tekellüm şebistānı-nın͡g ʿāḳılı
16 oşol vaḳt-da sulṭān irdi ḥayāt
taẖı bolmaġan irdi ol şeh mamat
17 bar irdi oşol vaḳtıda bir cevān
özi şeyẖüʾl-islām şīrīn zebān
18 zebān-dār u ẖoş-ẖūy ʿāḳıl idi
ki iẖlāṣ maḳāmıda kāmil idi
19 ata ḳoyġan aṭ baş-da manṣūr dip
ẖalāyıḳ ḳoyup-dur çon͡g acun laḳab

20 belī çon͡g kişi irdi evlādı çon͡g
bu irni çon͡g acun aẖun dimek irdi ön͡g

97 1 ḳarındaşını kiçik aẖun digey
ki rāst atını hīç kişi bilmegey
2 küni çarlatıp şāh çon͡g aẖun-nı tīz
didi tīz kuçar şehrige barsan͡gız
3 nėçe ėlçi bardı ḳalıp kėlmedi
nė iş bolġanını kişi bilmedi
4 didi aẖunum ay şehā mėn baray
ki barġan kişidin ẖaber mėn alay
5 bu sözdin bolup şād mesrūr şāh
müheyyā itip cümle-i zād-rāh
6 ḳavaş ẖaṭīb aẖun-nı cün yār ėtip
ki saʿdullāh aẖun-nı dil-dār ėtip
7 ki hem-rāh bolup mühreʾd-dīn şang bėki
yine yūsuf aẖun ki meşreb bėki
8 ebūʾl-ẖayrī müʾezz[ẕẕ]in bile ol ʿaẓīm
ara boz biki-din mamat şāh nedīm
9 ki cunçi ẖamr bāḳī birle curuḳ
yine özgenin͡g ism yādımda yoḳ
10 müheyyā bolup bīst ü penç ton heme
kiyip barçası cübbe ve cevşen heme
11 bular ḳalʿadın barça ḳıldı ẖurūc
uzatmaḳ ücün çıḳtı ẖalḳ fevc fevc
12 bular şūr ġavġası ḥaddin aşıp
beḥil-lıḳ tilep ẖayır-bād iyleşip
13 tamām yandı-lar ötkerip baḥrıdın
ki imīn bolup rāh-zen ḳahrıdın
14 ki el-ḳıṣṣa deryādın ötmek hemān
cumuskānı sarıġa boldı revān
15 yörüp kėtti-ler rāhlar ṭay itip
tilide müdām yād-ı ḥay itip
16 gahī kūh ara urdbāl-lar aşıp

gahī taş basıp gāhī sular kėcip
17 gahī rāḥat u bāġ bōstān ara
gahī kördi külfet rakīstān ara
18 yoluḳsa tüşar irdiler yaḫşı cāy
ki yėp şadevi hem içip anda çay
19 ki bir yėrge yėtti atarlar çiyek
tėmür tėprenip saldı anda yürek
20 ḳulaḳḳa yėtip rāh-zen-ler üni
nėdür rāh-zen ehrimen-ler üni
21 pedīd boldı ol yėrde aymaḳ-lar
nė aymaḳ ḫūn-ḫˇār ḳalmaḳ-lar
22 nėçe yüz laʿīn turdı yol-nı tusap
turar irdi adam ḳanıġa susap
98 1 didi aḫunum bu körüngen nėme
anın͡g ḫavfıdın dil ḳılur vāhime
2 didi barça adam bu ḳalmaḳ irür
ġaraż māl-ı tüccārnı almaḳ irür
3 çon͡g aḫun didiler nė ḳılmaḳ kėrek
didiler ki aldıġa barmaḳ kėrek
4 on iki kişi birle saʿduʾl-ḫaṭīb
yėtip bardı ḳalmaḳḳa aṭın çafıp
5 barıp mūġ-lar birle sözleşti-ler
ki şeş-fer uruşmaḳ-nı közleşti-ler
6 ki şeşfer alıp mūġ-lar ilgige
ki maġrūr ḳılışıp oyun kölkige
7 salıp mūġ mamat şāh dilīrġa sinān
saʿdullāh ḫaṭīb-ni tutup şol zamān
8 şehīd ḳıldı on iki adam bile
bular ḳaçtı efġān u mātem bile
9 bular son͡gıça nėçe yüz mūġ-lar
ki sürdi felek-ke yėtip tuġ-lar
10 ḳutuldı ḳaçıp bu on iki kişi
şehīd boldı ol yėrde on üç kişi

11 zübeyde yaḳūb samsaḳ aḫun-nı hem
bular tört kişi irdi kördi sitem
12 bular mūġ ara ḳıldı baḫḫārī-lıḳ
ki mūġ-lar ḳılıp incinān ḫˇārlıḳ
13 tutup ehl-i tüccārnı nurġun belīd
bu tört ten-ni ol yėrde ḳıldı şehīd
14 körüp aḫunum-lar ḳılıp tīz firār
aṭın ḳamçı-lap arḳasıġa ḳarar
15 ki bir künde köp rāhlar ṭay itip
ki aḫīr nėçe künde kėldi yėtip
16 uluġlarġa aḫun beyān iyledi
nė iş ötti anı ʿayān iyledi
17 bolup müftī aḫun besī bī-ḳarār
ki ferzend ücün yıġladı zār zār
18 tamām aḳrabālar tutuştı ʿazā
tutup barça mātem kiyişti ḳara
19 şehīdler teni-ni kėtürmek üçün
kişi buyrudı tīz yėtürmek üçün
20 ki nurġun cėrig-ler şehīdni alıp
nėçe künde kėldi şehrge yėtip
21 ata oġlı-nın͡g ṭābūtını körüp
ata kebk yan͡glıġ bolup çevirülüp
22 giribānını fāre fāre ḳılıp
ana tırmalap yüzni yāre ḳılıp
99 1 atası yaşını ḳılıp yėrge rīz
anası ḳaçup pā-yı ṭābūt-nı tīz
2 ata ve ana dir idi vāy balam
ki şīrīn zeban yüzleri ay balam
3 vücūd baġı-nın͡g nev nihālı balam
ḫıred gül-şeni-nin͡g kemāli balam
4 ki eflāk-ı dil āfitābı balam
baġır künci-nin͡g māh-tābı balam
5 ata bedeni içre cānı balam

ananın͡g ki rūḥ-ı revānı balam
6 bu nevʿ bular taʿziyet-ler tüzüp
uluġlar kėlip taʿziyet yėtküzüp
7 ki āḫir beden-ni salıp naʿş-ġa
süvāre ḳılıban yıġaç raḫş-ġa
8 alıp yördi bir bir gūrustān sarı
oşol ḫāne vaḫşet ġam-istān sarı
9 cesedni ki öz menzilide ḳoyup
ki tarḳaştı-lar ḫatm-i ḳurān oḳup
10 tutun͡g saḳīyā şād olup bizge mey
içip şād boluban tekellüm tüzey
11 bu meydin açılsun taḫayyül güli
nevā-sāz ḳılsun zebān bülbüli
12 **el-ḳıṣṣa uluġ-lar ḳalmay yurt baş-sız ḳalġanda yurt**
13 ḫalḳı cemʿ bolup mollā şevket aḫun-nı sulṭān kötergeni ve kuçar şehridin
14 ṣayid ḫān ḫoca ve dārā ḫaṭīb-lerin͡g kėlgeni ṣayid ḫān ḫocaġa yalangaç
15 ḫocam dip aṭ ḳoyulġanı
16 sözi kim beyān ḳıldı söz nāḳili
bu ḳısmī dimiş nāḳilān ʿāḳılı
17 ili ḫalḳı irdi ki bī-ser ḳalıp
yörür murġ dėk barça bī-fer ḳalıp
18 ki yurt şevket aḫun ḳaşıġa kėlip
anı şeh kötermek sözini kılıp
19 cıḳardı ḳılıban örün͡g üzre şāh
ʿadālet-meāb u raʿiyyet-penāh
20 bu aḫun bolup şāh çalıp şād-yān
ʿadālet ḳılıp yurt-nı iylep amān
21 sürüp devr-i şehlıḳda neccend zamān
ki neççend zamān amān oldı cihān
22 işitkil rivāyet kuçar ḫānıdın
ki dārā ḫaṭīb-nin͡g nė bolġanıdın
100 1 kuçar ḫānı bir kün aydı ṭurfe şād
ḳopup nāṣır aḫun an͡ga ḳıldı dād

2 didi ay ḫired-mendī şāh-ı ʾacem
ḫudā iylemiş sizni köp muḥterem
3 ʿaṭā ḳıldı ḥaḳ munça devlet san͡ga
bėrip köp saʿādet ve ʿizzet san͡ga
4 ki ʿarżım işitsen͡g bėrey ḫudāy
turup miz bu şehrin͡gde tig alte ay
5 nė boldı ikin anda ferzend zen
taḫı şāhdın kėltürüp miz süḫan
6 san͡ga kėltürüp şāhdın nāmeni
ki tīz bėrmedin͡g sėn cevāb nāmeni
7 bu sözdin bu şehġa ḫacālet yėtip
ḫacālet esidin melālet yetip
8 bėrip bir dürūd-ı delāʾil an͡ga
oḳup vird ḳıl dip ḥamāʾil an͡ga
9 ki dārā ḫaṭīb-ġa bėrip ḫāmeni
ʿināyet ḳılıp moluy cāmı-nı
10 ki nāṣır ḫaṭīb-ġa didi siz turun͡g
mamat ḳurbān aḫun bile olturun͡g
11 ki munda turar müftī mūsā taḫı
yine barsa barsun ki ʿīsā taḫı
12 ili sarı dārā ḫaṭīb baş bolup
ḫocam niyāz aḫun-mu yoldaş bolup
13 ḳara birle ṣādıḳ rezzāḳ tamām
bolup ėllig alte tamām ḫāṣ u ʿām
14 ḫocam niyāz yüz bik ṣādir ṣatı
ili sarı barsun ḳılıp cürʾeti
15 ṣayid ḫān baş boluban yine
ki ʿos̱mān ḫalīfem dü ferzend bile
16 ki barsun taḫı raḥmetuʾllah cevān
ismāʿīl ʿazīz yüz bėki pehlevān
17 bu cümle ili sarı barsun didi
nāṣır ḫaṭīb aḫun-nı ḳalsun didi
18 bularġa bėrip zerrīn ʿimmāmeler

taḫı yaḫşı aṭ zer-nigār cāmeler
19 bular ḫūblaşıp yolġa boldı revān
ki yol ṭay itip hem bolup şād-mān
20 muzaṭ-dın ötüp ḳaṭʿ-i menzil itip
kėlip irdi şatu digen-ge yėtip
21 ki mūġ-dın bularġa yoluḳtı birev
bu ḳalmaḳ kilür tīz tīz rū-be-rū
22 ʿazīz yüz bėki-ler bu mūġ-nı tutup
kėtürdi ḫocam aldıġa ḳorḳutup
101 1 didi kim soran͡g-lar munın͡g aṭı kim
ki evlādı kim aṭı kim ẕātı kim
2 nė yėrdin kilür bu nė yėrge barur
bu mūġ düzmüdür yā ki cāsūzmudur
3 didi sorsa aṭım bolaçi durur
ʿazīz yüz bėki bizge nācī durur
4 ki bar munda bir munça ḳalmaḳ üyi
ki her yėrde yörmek bu ḫalḳ-nın͡g ḫūyı
5 özüm nā-murād bir otunçı idim
ki ferzendlerim birle tun-çı idim
6 bu az mūġ-lar sizni körmek hemān
mėni aldın͡gızlarġa ḳıldı revān
7 didi tīz barġıl ḫocam-lar kilür
ḫayālī tamāmın͡g-nı mihmān ḳılur
8 şotu aġzıda mīz-bānlıḳ iter
duʿālar alıp siz andın kėter
9 heme yaḫşı işḳa yiberdi mėni
man͡ga ẓulm ḳılmaḳḳa inṣāf ḳanı
10 ki dārā ḫaṭīb aydı oġrı özi
barı ḥīle yalġan bu ḳılġan sözi
11 ki bizlerġa ḳıldı bu telbīs-lıḳ
ölüm-din ḳutulmaḳḳa iblīs-lıḳ
12 başıġa çafıp öltürün͡g-ler munı
ki otġa yaḳıp köydürün͡g-ler munı

13 ġazīz yüz bėki aydı öltürmegil
mėnin͡g nācīm irdi köydürmegil
14 bu nācīm irür ḳılmaġay kiẕb söz
bu ḳılġan sözini bilin͡gler ki tüz
15 ġalaṭ sözni ḳılmas bu ḳalmaḳ özi
gümān-sız irür uşbu ḳılġan sözi
16 didi andaġ irse çü birge barın͡g
nėçe mūġ bar ḫaberini alın͡g
17 bu ḳalmaḳ bile bardılar tört kişi
şota aġzıġa bardı yoḳtur kişi
18 velī bar iken anda bėş onca üy
ki otlap yörür nėçe aṭ nėçe ḳoy
19 didi az ikendük bu yėrde ʿadū
nėçük ceng ḳılalġay bolup rū-be-rū
20 yanıp ḫocalarġa ḫaber bėrdiler
şota aġzıġa tīz yėtip kėldiler
21 ḫoca aldıġa bardı mūġ pīş-bāz
ḳoyup ḫoca aldıda neẕr niyāz
22 didi mūġ-lar iki üç kün turun͡g
oşuḳsa seḥerde revāne bolun͡g

102 1 ki ḳoy öltürüp sizni mihmān ḳılay
yolun͡gda taṣadduḳ ʿazīz cān ḳılay
2 ki dārā ḫaṭīb aydı bu ḥīledür
bu yėrde tüşip yatsa bolġay ḫaṭūr
3 tamām müʾminān boldı yolġa revān
tekes-nin͡g yüzide köründi tuman
4 kėlip her ṭarafdın köp aymaḳ-lar
ki min͡g nėçe yüz boldı ḳalmaḳ-lar
5 tusup rāhnı mūġ-lar ḳıldı ceng
tekes tüzige ḳan bile bėrdi reng
6 ʿos̱mān ḫalfemiz iki oġlı bile
ḫocam niyāz aḫun ki tördi bile
7 ki ṣādıḳ, ṣādir ṣatı barçası

şehīd boldı ol yėrde ėllig kişi
8 ḳara birle rezzāḳ ḳaçıp arḳaġa
ḫocam niyāz yüz bik müküp daldaġa
9 ṣayid ḫān ḫocam raḫmetu᾽llāh dilīr
ḫocam niyāz yüz bik üçi boldı bir
10 ḳaçıp tīz tīz bu üçi üç ṭaraf
ki dārā ḫaṭīb ḳaçtı-lar bir ṭaraf
11 ki yalġuz ḳaçıp irdi dārā ḫaṭīb
fiyāzlıġ digen yėrge kėldi yėtip
12 ḫaṭīb sün͡gidin sürdi köp mūġ-lar
aṭın çafışıp cıḳarıp tuġ-lar
13 ki futlaştı aṭı yıḳıldı ḫaṭīb
salıp mūġ sinānın cerāḥat itip
14 fiyāzlıḳda tuttı ḳolın baġlaban
fiyāde ḳılıp boldı yolġa revān
15 alıp bardı ḥaydap şota sarıġa
ki baġlap ḳoyup aḳ üyi aldıġa
16 lama zengī-ler üy ara öltürüp
bu aḫun-nı tīz aldıġa kėltürüp
17 ki ḫurçun-nı aldı açıp nāmeni
alıp ilgige moluy cāmı-nı
18 körüp zer fūta birle zer cāmeni
ki zerrīn külāh zerrīn ᾽immāmeni
19 yine aldı altun ġılāflıḳ ḳılınç
tizip laʿle zerrīne ṣāflıḳ ḳılınç
20 didi mūġ bular kimsenin͡g ay ḳotan
digil rāstı-nı hem kėrek bolsa cān
21 didi ḫaṭīb aḫun bu cümle mėnin͡g
ḳolun͡guzġa tüşip-dür bolupdur sėnin͡g
22 nėçükdin kiyer sėn ḫoca bolmasan͡g
veyā bir ḥākīm yā ki şeh bolmasan͡g
103 1 seyyid-zāde bolsan͡g yaşunma bukün
özün͡g ḳuvvetiġa işenme bukün

2 didi mėn ili şehridin ḫaṭ alıp
kılıp ṭay bu yol-nı kuçarġa yėtip
3 bėrip nāme ḫaṭ-nı kuçar ḫānıġa
duʿā iyledim mėn anın͡g cānıġa
4 bularnı oşol ḫān bėrip-dür man͡ga
bolur bir küni dip kėrek-lik san͡ga
5 mėnin͡gde emānet iken bu bölek
bu ḫalta bölek san͡ga boldı kėrek
6 işitip kėtürdi ki tört mūġ-nı
savurġıl didi bu ḳotan tuġını
7 ḳura[küre]nın͡g taşıda başını kėsin͡g
ḳafes içre salıp işik-ke asın͡g
8 alıp yördi mūġ-lar başın kėskeli
ḳafes-nin͡g içige salıp asḳalı
9 alıp barıp irdi ki bir munça rāh
ki öltürme dip çıḳtı üydin ṣadā
10 ölüm vehmidin sözge kėlmes zebān
taḫı ot köründi közige cihan
11 çü öltürmeyin munda kėltür didi
aḳ evi aldıda momaġa baġladı
12 lama zengī-ler içti tünde ʾarāḳ
bu aḫunġa yüzlendi derd ü firāḳ
13 ki yıġlap tevekkül ḫudāġa ḳılıp
şikeste yüzin ḳıble-gāġa ḳılıp
14 dem almay didi yā kerīm yā kerīm
taḫı ism-i ẕātın͡g raʾūfuʾr-raḥīm
15 mėni saḳla yā aḥafaẓüʾl-ḥāfıẓīn
teraḥḥum ḳıl ay erḥameʾr-raḥimīn
16 kerīmi ki bī-mis̱l mānende sėn
heme bendedür miz ḫudāvende sėn
17 bu bī-raḥmelerdin mėni tut amān
be-ḥaḳ-ı nebī el-amān el-amān
18 ḫayāl aṭı fattı kil-i ḳayġuġa

ki bağlıḳ turup kėtti köz uyḳuġa
19 dem almay yaġar irdi bārān bütün
bolup mest mūġ-lar bolupdur cünūn
20 ki uyġansa körmiş anasını tüş
taḫı on͡g ayağı on͡g ḳolı boldı boş
21 bu aḫun tevekkül ḫudāġa ḳılıp
bu bend-i girān-dın özin açratıp
22 bolup irdi andaġ ḳaran͡gġu cihān
ḳaçıp tīz tīz yolġa boldı revan

104 1 ki bārān yaġar hem şeb-i dāc idi
bu aḫun bir hine yalangaç idi
2 muzat[ṭ] suyı-ġa kirdi ġavvāṣ ṣıfat
şināverlik iylep bolup ḳaṣ ṣıfat
3 tekes-ke ulandı tükendi bu āb
tekes baḥrını yordı tīz yaḳalap
4 yėtip sanglenkerġa boldı kiçe
bu sanglenkeri içre ḳondı kiçe
5 bu tün ʿabd ḳādir ḫalefim kėlip
beşāret bėrip-dür tüşige kirip
6 dimiş ay balam tīz ḳofup yolġa man͡g
tola yatmaġay sėn yaḳın boldı tan͡g
7 ḳopup baḳsa tün şeb-i evvel irür
didi bu ṣıfat tüşke bolmay ġurūr
8 yine yattı tīz kėtti köz uyḳuġa
kirip-dür tüşige atası yine
9 didi ḳılmadın͡g şeyḫ sözige fesend
bu tün kėtmesen͡g cānıġa yėtkey gezend
10 ki tīz ḳoftı aḫun atıp irdi tan͡g
körer mūġ ṭarafdın pedīd boldı can͡g
11 ḳaçıp kirdi aḫun kemer içre tīz
nėçe ten ʿadūlar baḳıp kėldi iz
12 bu çan͡gāl-nı aḳturdı iylep gümān

ki tīz aldırap yolġa boldı revan
13 bu aḫun atıp ḫavf kemerdin çıḳıp
ʿadū barmu dip her ṭarafka baḳıp
14 ki tīz aldırap yolġa boldı revān
dūçār boldı bir zaḫm-dār nā-gehān
15 şişip altı çon͡g balıḳ dėk bolup
yörüpdür yalangaç ayıḳ dėk bolup
16 körerler anın͡g barça aʿżāsı ḳan
ḫaṭīb-din ḳaçıp boldı suġa revān
17 ḫayālī özin taşlaġay baḥrıġa
ḳutulġay çöküp baḥrının͡g ḳaʿrıga
18 bu aḫun didi hay nėçük cān sėn
şeyāṭīn perī yā ki insān sėn
19 didi nesli insān kuçarī özüm
hemān min͡g belāġa dūçārī özüm
20 atım irdi ʿīsā kuçar şehridin
ötelmey yörüp mėn oşol baḥrıdın
21 bu aḫun işitip bolup ṭurfe zār
tonuşup buluşup zār ü nizār
22 faḳa yafrağın setr ʿavret kılıp
biri birisi birlen körüşti kėlip
105 1 ötüp irdi üç kün bolup ac zār
ki nān yādı birle bolup bī-ḳarār
2 ikev ḳol tutuşup ötüp baḥrıdın
kirisne yörüp ḳan kėtip cehridin
3 ki rūzāne iylep sunın͡g lāyı-nı
içi-ni sürüp ḳoymadı ḥālını
4 yine alte kün aç zār kėzdi rāh
ki dermān yörerge ḳurup çėkti āh
5 bolup aç aḳardı her iki közi
zebānı ḳalıp-dur uḳulmay sözi
6 tefāvüt ḳılalmay yıraḳ u yakın
ḳaran͡gġu köründi bu rūy-ı zemīn

7 aşıp ḥaddidin bu kirisne otı
ki yolġa yöralmay her iki futı
8 yıḳıldı zemīn-ġa çü tartıp dırāz
beden-din bu cān çıḳalı ḳaldı az
9 ḫaṭīb aḫun öldim zemīn-ni silep
giyāh ḳolġa aldı ki obdan ḳarap
10 ḳarap baḳsa irmiş tarıġan bide
bideni közige sürüp ilgide
11 ki ḥamdan ve şükran illā ʾllāḥ didi
yėtişti bukün fażlu ʾllāh didi
12 ki ʿīsā didi siz bolup siz cünūn
kişi cān çıḳarda ḳılurmu oyun
13 kirisne kişi şükri itmaḳ nėdür
ölüm vaḳtıda hezle ḳılmaḳ nėdür
14 ölüm vaḳtıdın biz ötüp miz didi
ki müʾmin ilige yėtip miz didi
15 işitkil sözüm-ni āyā terk-i nās
ki ḳalmaḳ hergiz bide tarımas
16 ḳılıp güft-gūlar bu yėrde ikev
ki eẕān oḳumaḳḳa ḳoptı birev
17 ḳarap körse yatur yalan͡g iki düz
biri birsige söz ḳılurlar henüz
18 bir hine ikev baş ayaġı yalan͡g
didi düzmüdür yā perī yā saran͡g
19 alıp teber mılṭıḳ bu körgen kişi
tayaḳ-lar alışıp yine üç kişi
20 yıraḳdın didi ay ikev çin-mü sėn
veyā düz terrār ḫodbīn-mü sėn
21 yalangaç yatıp sėn ʿaraḳçı ṣıfat
bolup şamdaġayraḳ ḳaraḳçı ṣıfat
22 ḫaṭīb aḫun aydı müselmān ikev
sitem dīde biz ehl-i īmān ikev

106 1 alıp nāme barġan ḳuçar şehriġa

bukünde tüşip miz belā baḥrıġa
2 ki dārā ḫaṭīb-nin͡g ünidin tonup
körüşti kėlip barça ʿöẕre ḳılup
3 an͡ga kiydürüp şeyḫüʾl-islām ingil
bularġa bėriben ṭaʿāmı yėngil
4 salıp astnıġa laṭīf körfesin
bėrip az azdın toḫu şorbasın
5 çon͡g acun mütevellī aḫun turuş
bular yıġlaşıp ḳıldı nāme ḫurūş
6 ikevġa ferīçe ve destār bėrip
yamato ili hem körüşti kėlip
7 iki kün turup kėldiler ġulçaġa
köründi ki şehġa kirip ordaġa
8 tamām vāḳıʿāt-nı beyān iyledi
ki ḳalmaḳ işini ʿayān iyledi
9 işitip dil şeh bolup fāreler
şehīd-ler üçün ḳıldı köp zāreler
10 yėtip kėldi ḫocam niyāz yüz bėki
yine raḥmetuʾllāh dilīr söz bėki
11 ṣayid ḫān işini ʾayān ḳıldı tīz
yamato sayan dip beyān ḳıldı tīz
12 didi ḳayda bardı oşol bī-nevā
didi kėttiler sūy-ı toḳuz tara
13 bu sulṭān bu sözni işitmek hemān
yürek örtenip urdı āh ü fiġān
14 bu aḫun fitip ḫaṭ bile nāmeni
şere boġaçıġa iberdi anı
15 şere boġaçıġa iberdi anı
tafın͡glar didi ṣayid ḫān ḫocanı
16 şere boġaçıġa yėtip irdi ḫaṭ
sipālar yıġıp leşker-i bī-ʾaded
17 ṣayid ḫān-nı izdip tamām çıḳtı-lar
çünān kūh ṣaḥrā kėzip baḳtı-lar

18 yörür irdi ḫalḳ her ṭaraf-nı baḳıp
körünse ḳara anda tīz aṭ çafıp
19 birevġa yoluḳtı yalangaç kişi
özi nev-cevān ḳursaḳı aç kişi
20 yalangaç yörüpdür boluban ġarīb
ki teşne kirisne yüzi sarġarıp
21 temmūz tābişi-din boluban ḳara
ḳursak açıdın köp urup saḫt āh
22 giyāh yıldızını ḳılıban ġazā
ki anḳa ḳılalmay ki aḳ ḳara

107 1 ölümge yaḳın bolmış ol bī-nevā
ki her yan yörüpdür urup saḫt āh
2 bu adam didi ay ġarīb bī-kesi
yalangaç yörüp siz ki mużṭar besī
3 soradı didi kim irür aṭın͡gız
nė yėrdin bolur şehrin͡giz ẕātın͡gız
4 urup āh didilar kuçarī mėnem
cihānda belālar dūçārı mėnem
5 aṭım ḫoca ṣayid digen mėn idim
kuçar şehridin munda kėlgen idim
6 didi hem şehīdlerni ḳıldı beyān
özin aṣl neslini ḳıldı ʿayān
7 bu adam aḳızıp ki ḫūn-ı ciger
sipālarġa kėldi ki bėrdi ḫaber
8 kėliben sipā ve reʿāyā heme
ḳılıp tün müheyyā ʾimāme heme
9 ṣayid ḫān ḫocamġa libās kiydürüp
yolap esb tazı üze mindürüp
10 şere boġaçıġa alıp kėldi-ler
yalangaç ḫocam-dın laḳab ḳoydı-lar
11 yazıda e didi ḳursaḳı aç ḫocam
şehr ḫalḳı didür yalangaç ḫocam
12 yalangaç laḳab birle şöhret tafıp

revān boldı ġulca sayan yüzlenip
13 körüşti kėlip şevket aẖun bile
ser-firāz ėtip anı altun bile
14 muʿayyen ėtip ẖocaġa bāre-gāh
bėrip nėçe ẖuddāme hem ẖˇāb-gāh
15 ḳılıp ẖaṭīb aẖunġa zer iltifāt
iki un ẖo buġday bile bėrdi aṭ
16 kėtür sāḳıyā cām şevḳidin
kön͡gül mest idi uşbu mey ẕevḳidin
17 kön͡gül ḳānūnı çün ṣadā iylesün
zebān bülbüli hem nevā iylesün
18 **el-ḳıṣṣa müselmānlar bāre-gānı yötkep siydeng digen yėrge ber-pā**
19 ḳılġanı yine küre şehridin nurġun leşker-i küffār çıḳıp ḳaravul-çılarnın͡g
20 üyi-ge ot ḳoyġanı ve müʾmin-lerge allāhū teʿālā fetḥ-i nuṣret ʾaṭā ḳılġanı
21 āyā ʾandelib naġme-i sāz ḳıl
ẖayāl-i kebk siy sėn-mü bāz ḳıl
108 1 şemseʾd-dīn ẖalīfeni server ḳılıp
nėdür serverī ḳāḍī-aṣġar ḳılıp
2 müftī rūzī aẖun-nı tīz kėltürüp
beytüʾl-māl işni an͡ga tafşurup
3 ki ser-dārlarnı ḳılıp cā-be-cā
cusi dengde tüzmiş bölek bāre-gāh
4 yėn͡gi bāre-gāġa tamāmı kėlip
her adam özi ẖˇāb-gāhlar ḳılıp
5 yėn͡gi bāre-gāh içre ārām alıp
ki mesrūr olup yordı ʿişret ḳılıp
6 tamām müʾminān tinç bolup nėçe kün
ḳılur irdi dāyim ki ẖoşluḳ oyun
7 küni irdi cangcun şeh-i kāfirān
kirisne bolup boldı köp nā-tüvān
8 işitti laʾīn bu ṣıfat-lig ẖaber
çü islām ara ḳalmadı yaẖşı ser
9 tükenip imiş birbirin öltürüp

müselmān müselmānġa düşmen bolup
10 ḥalī uşbu vaḳtıda bī-ser imiş
ġarīb ḳuş kibi cümle bī-fer imiş
11 ki sulṭān emīr cümle bolmış helāk
ḥalī barça müʾmin imiş derd-nāk
12 bu sözni işitip laʿīn boldı şād
sipālarnı kėltür didi munda fat
13 ki ser-dār-ı küffārġa bėrdi ẖaber
yıḳıldı tamām küfrī ehl-i saḳar
14 köründi ki cangcun darin kėlip
ki çang loyalar ehl-i ẖāyin kėlip
15 didi ay şehā san͡ga boldı nė iş
nėçük şādlıġ aldın͡ga kėldi pīş
16 didi bu laʿīn bizge yüzlendi baẖt
ki islāmī-ler ḥālī bolmış ki saẖt
17 çü baş-sız ḳalıp-dur ki islāmiyān
olar üstige tīz bolun͡g-lar revān
18 aradın kötergil tamām ẖuyzanı
ki tunkanī-lerġa salıp nīzeni
19 ki islāmī-lernin͡g biri ḳalmasun
ki eṭfālını olca dip almasun
20 barıp şehri-nin͡g ḳalʿasını bozup
tamām ẖāneni ot ḳoyun͡g köydürüp
21 ki algıl ẖazāyin-ġa emvālını
ki ḥaydap kėlin͡gler tamām mālını
22 güdarin digen küfrīġa baş bolup
ki çang loyalar an͡ga yoldaş bolup
109 1 alıp yėte min͡g yėte yüz küfrīni
revān boldı yolġa alıp cümleni
2 işitti bu aẖbārnı tunkanī-ler
müselmān emīriġa bėrdi ẖaber
3 didi şāh eger kėlse ḳılġum cihād
meger kėlmese ol fehüveʾl-murād

4 ḫıṭaylarnı şeh közige ilmedi
an͡ga barġalı hīç yaraġ ḳılmedi
5 maʾ el-ḳıṣṣa tünde kėlip ehl-i büṭ
tütün-lerni iylep ki mis̱l-i buluṭ
6 bar irdi müselmān ḳaravul-ları
ḳaravul ara nėçe pür-dil-leri
7 ḳavaş ḳāḍī irdi ḳaravul başı
ḫıṭay rāhını tusmak irdi işi
8 ḳaravulġa kėldi bu nurġun ʿadū
ḳaravul-çı-lar hem bolup rū-be-rū
9 ki ġālib kėlip leşker-i ehl-i büṭ
ḳaravul-çılar üyi-ge ḳoydı ot
10 bu ot-nı körüp ṣubḫ-da ġāzīler
tamām çon͡g kiçik barça aṯlandı-lar
11 ḫıṭay leşkeri bāre-gāġa yėtip
ki tunkanī-lerġa tüfek-ler atıp
12 tüşer bāre-gāh içre tīr-i ḫadeng
bu tunkan ḫıṭay aralap ḳıldı ceng
13 ki oḳ dārūsıdın tütün-ler ḳofup
ki āvāz ḳiḳas cihānġa tolup
14 bu ḳısmī cedel-de bolup caş-gāh
ʿacāyib ḳızıġ boldı bu rezm-gāh
15 yanar ḫavf ėtip müʾminān arḳaġa
tamām köz tutup ḳaçḳalı daldaġa
16 munı kördi tunkan dil-āverleri
yalangaç bolup kirdi pür-dil-leri
17 ki andaġ özin urdılar küfrīġa
ḫıṭay-nın͡g uluġını ḳıldı dube
18 ḫıṭay leşkeri kėltüralmay ki tāb
yine ḳaçtı küffār küreġa ḳarap
19 sün͡gidin ḳavup barça islāmī-ler
ḳılınç yörütüp cümle tunkanī-ler
20 helāk iyledi yėte yüz küfrīni

revān boldı dūzaḫ sarıġa cānı
21 güdarin bile nėçe çon͡g loyalar
ki da loyalar birle çang loyalar
22 ki cangcun ḳaşıġa kirip yıġladı
didi lāt ziza meded ḳılmadı
110 1 ki islāmī bizni helāk iyledi
tamām loyanı derd-nāk iyledi
2 ölüm raḫtıġa bėrmedin͡g dip ki bāc
sanap yėte yüz küfrīġa urdı kāc
3 çıdalmay bu kācıġa kėldük ḳaçıp
ölüm ḫavfıdın tambalım-ġa çaçıp
4 ki cangcun taḫtıdın özin taşladı
çıdalmay kötin başını ḳaşladı
5 yayıldı cihānġa fer ü kėtti sūz
sirṭan kirip boldı ḳattıġ temmūz
6 kirip ḳalʿasıġa ḳabaldı ḫıṭay
ki gird-āb-ı āfet-de ḳaldı ḫıṭay
7 körer irdi her kün ḳarın açını
devāmet yėdi ġuṣṣa-nın͡g kāçını
8 ḫıred cāmıdın mey tutun͡g muġ-beçe
tekellüm tüzey mey içip bir nėçe
9 **el-ḳıṣṣa ḳalmaḳ ṭāʿifesi cemʿ bolup toḳuz taradıki bir**
10 min͡g bėş yüz üylüg müselmān-larnın͡g ḳaṣdıda aṭlanġanı ir maẓlūm resīde
11 nā-resīde oġul ḳızlar ḳaçıp deryādın öter miz dip deryā boyı-ġa cemʾ
12 bolġanı ḳalmaḳ-lar bularnın͡g māl emvāl-lerini ġāret ḳılıp üylerige ot
13 ḳoyup deryā boyı-ġa ḳoġlaşıp kėlgeni müselmān-lar özini deryāġa
14 taşlap yėte yüz sėksen nėçe müselmān deryāda şehīd bolġanı-nın͡g beyānı
15 ḳalem ġamda başını iylep ḳara
ṣaḥā’if yüzige saçıp-dur siyā
16 zebān bülbüli ḳıldı andaġ fiġān
fiġānıda ḳıldın bu sözni beyān
17 ki mūġ-lar çon͡gı kökşün embal digen
yine sü lama aġzı tambal digen

18 üçünçi la῾īn atı mungku tėmür
çerāy-ı siyāḳıġa baḳsan͡g kėmür
19 tola mūġ-larnı alıp üç la᾿īn
kėlip tüşti toḳuz taraġa yaḳın
20 işitip bu ġavġānı ser-dārlar
ki sulṭānıġa tīz iberdi ẖaber
21 iberdi fitip tört ḳatar nāmeni
şehī şevket aẖunġa hengāmeni

111 1 körün͡g şevket aẖun bu ẖaṭ-nı oḳup
ki leşker ibermes idi süst tutup
2 ῾alī bik ῾aşūr bāḳī bik min͡g bėki
bu ikev idi uşbu kent-ler biki
3 didi yurtımızının͡g yolı köp yıraḳ
ki biz barġuça yurt körerler firāḳ
4 çėrig-nin͡g tolası tamām mundadur
ki mūġ kėlse ol kent-de kim ceng ḳılur
5 ki min͡g iki yüz leşkerim mundadur
çü üç yüz kişi mālımız andadur
6 bukün leşkerim birle ruẖṣat bėrin͡g
veyā kent-miz ᾿uhdesini alın͡g
7 kön͡gül mülkiġa ṭurfe vaẖşet tüşer
başımızġa ġam birle miẖnet tüşer
8 didi aẖunum leşkerin͡g-ni alıp
bukün irtege ḳalmaġıl bar yėtip
9 bu bik-lerge ruẖṣat-nı bėrmek hemān
alıp leşkerin boldı yolġa revān
10 a῾lā ẖān bile toẖta aẖun hemān
alıp yördiler leşker-i bī-kerān
11 alıp nėçe aḳ evi ala bāre-gāh
revān boldı tīz sūy toḳuz tara
12 bu nurġun çėrig yėtti ḳaş kėnti-ġa
ẖaber kėldi tīz ġāzīler aldıġa
13 tamām mūġ-lar bėş salardın ötüp

yörüpdür ki nilẖa sayan yüzlenüp
14 munı an͡gladı boldı ḳaytıp revān
bu nurġun çėrig birle nilẖa sayan
15 nėçe kün yörüp nilẖa üzre yatıp
dörvencin digen yėrge tüşti kėlip
16 körer mūġ-lardın ki yoḳtur ẖaber
nėdür kim ẖaber yoḳ ẖaberdin es̱er
17 taġ üzre bar irdi ḳaravul-çılar
kėlip bėrdi ser-dārlarġa ẖaber
18 didi mūġ-lar bėş salardın ötüp
ki lingku digen yėrge ot-lar ḳoyup
19 ki toḳuz tara ẖalḳı-nı ḳıldı ẖūn
şerāre urup ot çaḳarlar tütün
20 munı an͡gladı server-i müʾminān
tamām leşker oldı son͡gıġa revān
21 bular yėtküçe mūġ-lar ḳıldı ceng
ki toḳuz tara ẖalḳnı ḳıldı teng
22 tamām ḳaçtı-lar āh u efġān çėkip
çafar irdi müʾmin-ni mūġ-lar yėtip
23 yamatoġa kėldi tamām müʾminān
yėtip kėldi mūġ leşkeri nā-gehān
112 1 tamām māl emvāl-nı ġāret ḳılıp
nėçe duẖterī nāzenīn-ni alıp
2 yanıp son͡gıġa kėtti bir munçası
ki ḳalġan bu mūġ-lar kėlip cümlesi
3 yėtip kėldi müʾmin üzre nā-gehān
ki deryā sarı boldı müʾmin revān
4 bu deryāġa kirdi közini yumup
tamām aḳtı deryā yüzini tutup
5 ʿaşūr bāḳī ser-dār irdi başı
tamām yėte yüz sėksen alte kişi
6 şehīd boldı barça bolup suda ġarḳ
bularġa yėtip irdi taḳdīr-i ḥaḳ

7 şehīd boldı tunkanī-lerdin hemān
ki ibla bile levsi boldı nihān
8 şehīd boldı levsin bile ʾargular
yine nėçe tunkan şehīd boldı-lar
9 an͡gaġaça yėtti bu nurġun çėrig
bolup nėçe aymaḳ bularġa şerīk
10 atıp zenbūrek-lerni ḳalmaḳ sayan
oşol mūġ-larnı ḳaçurdı aran
11 nėçe kün şehīd-lerni izdip tafıp
ki deryā boyıda laḥid-ler ḳazıp
12 ki müʾmin ili yaşını ḫūn ḳılıp
namāzın oḳup anda medfūn ḳılıp
13 tamām aḳrabā ġulcaġa yandılar
ʿömer ḫān ḫocam mūġ sayan bardı-lar
14 ki öz leşkeri birle ḳıldı cihād
tola mūġ-nı ḳıldı bu yėrde memāt
15 ki maġlūb boluban ḫocam yandılar
bu mūġ taġ sarıġa yüzlendi-ler
16 yėtip şāhī pā-şāh mezārı üze
bu mūġ şeyḫ-leriġa salıp zelzele
17 şecāʿat ḳılıp anda şeyḫ aḫunum
ki mūġ sarıġa attı tīr-i ölüm
18 ki yalġuz yıġaç ḫalḳı boldı ẕelīl
çü himmet ḳılıp irke bik şīr-dil
19 alıp tīġi-ni mollā aḳyol imām
ki mollā nuruş birle köp ḫāṣ u ʾām
20 bu barçasıġa irke bik baş bolup
çü mollā ġanī-lermü yoldaş bolup
21 ki ḳalmaḳ yolın tustı attı ḫadeng
ḫuṣūṣ irke bik mūġ bile ḳıldı ceng
22 ki mollā ṣatı rūzī bāḳī imām
bu yalġuz yıġaç ḫalḳı-dın ḫāṣ u ʿām

113 1 bu ḳalmaḳ-lar birle ḳıldı cihād

çü mūġ-lar bu kėnt-din ötüp kėtti fat
2 ḳaġunçı ve ḳaynuḳ çaġustay ili
bu kent-ler içidin baḥādırları
3 bolup baş mun͡ga mollā rūzī imām
ʿalem şāh şıḫavul bik bile ḫāṣ u ʿām
4 tusup mūġ-lar aldını cümlesi
ki ceng-i cihādlar ḳılıban besī
5 ki her kent-de öldi nėçe yüz laʾīn
ki her kent kent-de iylep kemīn
6 şiber ḫalḳı mūġ-larġa köp yār olup
küre sarı ötküzdi dil-dār olup
7 bu mūġ-lar küre şehri üzre yėtip
ki deryā-yı ḫūn-ḫˇārıdın tīz ötüp
8 köründi kirip küfrīler şāhıġa
nėdür şāh güyā ki güm-rāhıġa
9 ki cangcun bularġa ḳılıp iltifāt
sarıġ fota birle bėrip yaḫşı aṭ
10 didi nė ṭarīḳa bilen kėldin͡giz
ki toḳuz taradın nėçük ötün͡giz
11 bu yolda müselmān kişi köp idi
nėçük ötün͡gizler bulardın didi
12 didi mūġ ötüp miz şecāʿat ḳılıp
ki şīr dėk bolup ṭurfe ḳuvvet ḳılıp
13 cihādlar ḳılıp ṣaf-larını yarıp
ki islāmī-lernin͡g sezāsın bėrip
14 ki mançu ṣıfat bizni ḳılman͡g ḫayāl
cü aldımda mançu irür ḫasta ḥāl
15 cihān içre yoḳ biz ṣıfat-lig dilīr
ki endīşemiz yoḳ eger kėlse şīr
16 şehrge sülenip bolup siz naḥīf
ki barmu bu mançu ṣıfat-lig żaʿīf
17 ḳayan kėtti ay şeh sėnin͡g cürʾetin͡g
bu inṣāfmudur ḳaydadur ḳuvvetin͡g

18 ki alte ḳotanġa küçün͡g yėtmedi
bu ṭaʿne başın͡gdın müdām kėtmedi
19 ki ḫān devletini körüp her birin͡g
ḳanı ir bolup cān fedā ḳılġanın͡g
20 sülenip yėtip siz müşük dėk bolup
aruḳlap közün͡g-ler tüşük dėk bolup
21 ki cangcun didi mūġiyā urma lāf
īrānlarnı körmey urup lāf ḳāf
22 kėlip siz ki azraḳ ḳotandın ötüp
ki baʿżın͡g ölüp baʿżı yėrdemü köp
114 1 bilip ḥaddin͡gizlerni lāf urmaġıl
ki şīr çan͡galıdın bolup siz imīn
2 bukün irte başın͡gġa kėlse ʿadū
ḳılur siz körüp iṭ kibi hūy hū
3 bukün irte şīrler kilürler basıp
yırtulup alur burnun͡gızdın tėşip
4 bu sözde idi kirdi bir loya tīz
ki yıġlap yaşını ḳılıp yėrge rīz
5 didi kėldi şehrin͡gġa köp oğrılar
kefek-ler saçıp aġzıdın buġrı-lar
6 yıġılıp ki islām ḥaddin füzūn
ki tunkanī-ler hem ʿadeddin bīrūn
7 yine yarkendī ḫoten kaşḳarī
yine andican mir ġunan berberī
8 bolup leşker-i müʾminān fevc fevc
ki tunkanī hem baḥrī dėk mevc mevc
9 kėlip-dür tamām başmız alġalı
çü ornun͡gġa cangcun ḫān bolġalı
10 işitti laʾīn boldı mecnūn ṣıfat
bu ġamdın bolup ḳāmeti nūn ṣıfat
11 ki cangcun yaḳasın ḳılıp çāk çāk
ḳılıp girye zār boldı köp vehm-nāk
12 lamalar didi ay şehī kāfirān

ki bizler turup nė ḳılur sėn fiġān
13 ki bizler kėlip miz ḳotan-larġa zūr
çü toḳuz taranı ḳılıp bī-ḥużūr
14 ḳotan-lar aralap kėlip miz bu yan
ki bizlerge tāb kėlgü dėk ir ḳayan
15 birimizġa tėn͡g kėlmegey bėş ḳotan
ki ḳorḳadur sėn ḳotandın yaman
16 ki cangcun bu demde urup āh-ı serd
didi ay lamalar cünūn bī-ḫıred
17 ḳotan-larnı bil her biri bir belā
ki tunkanī-lerni bilin͡g ejdehā
18 turur sėn ḳatımda tümen lāf urup
tavuşḳan bolur sėn olarnı körüp
19 ḳotanlar tamām pehlevān nām-dār
ḳotanġa berāber kişi ḳayda bar
20 biriġa berāber imes yüz lama
taḫı lāf urar sėn āyā bī-ḥayā
21 lamalar bu sözdin bolup der-ġażab
minip aṭını çafġalı ḳıldı dep
22 ḳızıp sīnesi köp ʾaraḳlar içip
küredin çıḳıp ança kören͡g-leşip
115 1 lama lömşeşip çün ḳofarıp ġoru
bolup irdi islāmī-ġa rū-be-rū
2 bu nurġun çėrig ornıdın ḳozġalıp
şimāl dėk lamalarġa tėgdi kėlip
3 şafa şaf ḫancer çakāçāk tīġ
ecel sevdāsı munda boldı ḳızıġ
4 çünān yaġdurup tīr-i merg-i bulut
veyā tüşti bolġay neyistanġa ot
5 veyā bir sürüg yılḳıġa tėgdi şīr
veyā şīr birle tutuştı dilīr
6 çaraḳḳa-çuruḳḳa ḳılınç-lar üni
lamalar başıġa salıp ġuldı-nı

7 bu ḳumluḳda boldı ʿaceb saḫt-ı ceng
akıp ḳan-ları bėrdi ḳumluḳḳa reng
8 mamat ḳādir irdi ḫudāyār yüzi
nėçe mūġ-nı öltürdi yalġuz özi
9 şehīd boldı neççend dil-āver bile
dilīr-i zamān zūr-āver bile
10 bu ḳısmī yėtip yėr üzre kāfirān
ser-i bī-tenān u ten-i bī-serān
11 ölüp ölgüni iki yüz bėş lama
küre sarı ḳaçtı tamām rū-siyā
12 ki cangcun ḳaşıġa kirip ḳoydı baş
ḳılıp girye közdin töküp irdi yaş
13 ki cangcun didi nė üçün ḳaştın͡gız
nėdin yıġlaban yėrge yaş saçtın͡gız
14 ki islām çėrigi nėçük ir iken
nėçük fīl-ten şīre-[i] ner iken
15 ki urġan bu ḳaşımda lāfın͡g ḳanı
ki biz ir digen lāf ḳāfın͡g ḳanı
16 nėdin ḳılmadın͡g-lar īrānlig an͡ga
nėdin boldı ḥālin͡g bu ḳısmī tebā[ʾ]
17 ḫacil-lıḳda ḳalmaḳ başını salıp
bolup şerm-sāz[r] turdı yėrge baḳıp
18 ki cangcun tükürdi yüzige baḳıp
lamalar yüzidin ʾaraḳ-lar akıp
19 tamām lama zengī bolup köp ḫacil
yanıp yurtıġa boldı köp münfaʾil
20 ki bėl leşkeri tüş tüşidin ḳıbāb
lama zengī-lerni ḳılıp köp ḫarāb
21 tola mūġ-larnı helāk iyledi
lamalarnı köp derd-nāk iyledi
22 ki on ḥiṣṣedin birsi ḳaçıpmu köp
nė yėr çan͡gāl olsa şu yėrġa çöküp
116 1 hezārān sitem-ler çėkip yurtıġa

yėtip barġanı baş ḳoyup büṭiġa

2 tamām mūġ-larġa beyān iyledi

helākını bir bir ʿayān iyledi

3 işitip munı girye iylep tamām

bu mūġ ẖalḳı ġamda ḳalıp ṣubḥ u şām

4 tamām ḳorḳuşıp ḳaçtı-lar taġ sarı

ki öz cāyıda ḳalmadı hīç biri

5 şiber ẖalḳı ölgün faʿālin bozup

ki islāmġa düşmenliġın körgüzüp

6 bu ḳalmaḳ-larġa şiber yār olup

ki yurtıġa başlap ki dil-dār olup

7 kişi körmegen yol bile mūġ-nı

ki öz yurtı sarı iberdi anı

8 tutung͡ ėmdi sāḳī mey defʿ-i ġam

nė ġamdur ki mey bizge bolsa behem

9 ki andaġ içip mey-ni mėn mest bolay

gahī mis̱l-i eflāk gahī fest bolay

10 gahī dilde maʿşūḳ ẖayāli kėter

ẖayāli kėtiben viṣāli yėter

11 nėçe bėrse mey-ni alıp nūş itey

bolup şād-mesrūr cihāndın kėtey

12 **şiber ẖalḳı faʿālini bozup ḳalmaḳ-larġa yār bolup**

13 ẖālī yol-lar birle ḳalmaḳ-larnı öz yurtıġa ibergeni-ni müselmān-lar işitip

14 der-ġażab bolup tā ki şiberlerne aradın kötermesek bizlerge ārām bolmas

15 ikendin seyyid ʿömer ẖān ẖocam ʿabduʾllāh ẖazāne ʿabduʾr-raḥīm ẖazāneci

16 bik ʿabduʾl-vāḥid ẖazāneci bik-ler ve ṣatıldı bik-ler ve aʿlā ẖān

17 dil-āverler bāzār çėrigi bile ve yine bel-ning͡ leşkeri birle deryādın ötüp

18 şiberler birle ḳatıġ ceng ḳılıp şiber ẖalḳını muṭīʿ ḳılġanı

19 süẖan nāḳili söz sarı ḳıldı ʾazm

ṣaḥāʾif gülistānıda ḳıldı bezm

20 ve bezmide andaġ açıldı bu söz

cihān ṣafḥasıġa saçıldı bu söz

21 velī yoḳ idi ṣafḫa sızġuçı
bu söz gevherin rişteġa tizġuçı
117 1 kėlip nėçe ten ṣafḫaġa sız didi
aysa rişte ḥāżır an͡ga tiz didi
2 ḳalem-ni alıp ḳolġa sızdım bukün
tamāmını rişti-ġa tizdim bukün
3 maʿ el-ḳıṣṣa bir kün tamām müʾminān
şiberni yoḳ ėtmek bolup bī-gümān
4 cihānġa salıp müʾminān ġulġule
kėlip şevket aḫun ḳaşıġa heme
5 didiler hememizġa ruḫṣat bėrin͡g
şiberge yiberıp özün͡giz ḳalın͡g
6 didi şevket aḫun barın͡glar bukün
şiberler yürekin yarın͡glar bukün
7 ki aṭlandı tīz tün ʿömer ḫān ḫocam
ki ālāt-ı ceng-ni alıp ḫāṣ u ʿām
8 ḫocam birle aṭlandı cündān sipā
şiber aymaḳını ḳılurġa tebā[ʿ]
9 ki ʿabduʾllāh ḥācı ḫazāyin-çi bik
yine ʿabduʾr-raḥmān defāin-çi bik
10 alıp cümle ser-dār cündān çėrig
ṣatıldı dilīrni ḳılıban şerīk
11 imām niyāz aldı ṭabl naġranı
yarıp küfrīlernin͡g yürek baġırnı
12 ḫudā şükriler birle ṣādıḳ dilīr
niyāz bāḳī birle ḫalīl şīr-gīr
13 bular birle yördi nėçe naġraçı
nėdür naġraçı çün yürek yarġuçı
14 ötüp baḥrıdın cümle islāmī-ler
bular son͡gıdın ötti tunkanī-ler
15 alem-hayı çün şīr peyker alıp
ḳovġunçı diyārıġa bardı yėtip
16 çıḳıp mollā rūzī imām pīş-bāz

alem şāh dilīr irke bik kėldi bāz
17 aʿlā ẖān dil-āver ferīdūn şükūh
tüzüp ṣaf ʿadūġa bolup rū-be-rū
18 şiber birle iylep ki ceng ġulġule
şiberler içige salıp zelzele
19 şiber birle iylep ki andaġ cihād
nėçe serverini ḳılıban memāt
20 çıdalmay şiberler tamām ḳaçtı tīz
ṣumunġa solandı heme bī-temīz
21 bu ḳalʿanı leşker iḥāṭa ḳılıp
şibe ḳoparıp zenbūrek-lar atıp
22 ki islāmī ölgün ḳılıp saẖt ceng
şiberlerni andaġ ḳılıp irdi teng
118 1 yalangaç ẖocam kėldi tīz tün yėtip
özige taʿalluḳ çėrigin alıp
2 ʿadū yıġlaşıp yaşın iylep ki seyl
ukurdası birle şiber boldı il
3 ẖocam-ġa ukurda bėrip yaẖşı aṭ
tamām nā-murādlar tafışıp murād
4 yine bėrdi islāmġa ālāt-ı ceng
tüfek zenbūrek birle tīr-i ẖadeng
5 bolup şād ʿömer ẖān ẖocam şīr-gīr
aʾlā ẖān dil-āverni ḳıldı emīr
6 yanıp kėldi leşker tamām şād olup
heme ḳayġu ġam-lardın āzād olup
7 köründi emīr şevket aẖunġa tīz
alıp attı ol dem emīrlıḳ-nı nīz
8 emīrning başıġa yıḳıldı semā
ki nāmūs ḳılıp boldı ḳattıġ ẖafā
9 ʿadāvet-leri boldı dilde pedīd
aʿlā ẖān bolup yandı-lar nā-ümīd
10 bu ʿaṣrıda boldı ki köp şūreşi
bu ḳısmī ikendük beşerning işi

11 sürūr cāmıdın sāḳıyā tut ḳadeḥ
dem almay yutay yārnın͡g ʿaşḳıda
12 bu mey-de körey yārnın͡g ʿaks-ni
munı ḳılġuçı zārnın͡g ʾaks-ni
13 **cangcun küre şehri ḳaḥṭ-lık bolġan cihetdin**
14 soydung ḳalʿası-dın aşlıḳ tilep nāme ibergeni soydung-nın͡g ẖalḳı
15 nėçe yüz ʿarabada leşker-i küffārdın aşlıḳ ibergeni leşker-i islām yol-nı
16 tusup soḳuşup bu aşlıḳ-larnı açratıp alġanı küre şehri-nin͡g ẖalḳı
17 ḳaḥṭlık-ka çıdalmay zen ferzendleri-nin͡g göşini ẖorek ḳılġanı
18 muʿayyen ḳılıp rūzigār-ı suẖan
tizip rişteġa cün ki dürr-i s̱emen
19 cü nāḳil bu nevʿ sözni taḥrīr iter
ẖired ẖaylī semʿīġa taḳrīr iter
20 ḳılıp nāḳilān-lar bu ḳısmīde söz
şecer bergi sarġardı hem boldı köz
21 ẖıṭay leşkeri nėçe vaḳt ḳaldı aç
ḳarın açı dem dem urar irdi kāc
119 1 çıdalmay ki cangcun fitip nāmeni
ki soydung iberdi yazıp ẖāmeni
2 oḳup kördi nāmeni soydung ili
işitken ẖıṭay-nın͡g sınıp-dur beli
3 ki dėpdür ibergil man͡ga köp maʿāş
ki hīç ḳalmadılar tügep san͡gda aş
4 tüketti ʿiyāl-mend ʿiyālini yėp
bu ġam-nın͡g necātıġa ḳılġıl sebeb
5 taẖı yėp yatar ẖalḳımız küncre
maʾāş yoḳıdın boldı ḥāli tėbe
6 işitken ẖıṭaylar çėkip saẖt āh
müheyyā ḳılıp cümle zād rāh
7 iberdi bular yüz ʿaraba maʿāş
yine yüz ʿaraba ḳonaḳ birle māş
8 bularnı alıp yördi köp kāfirān
küre sarıġa tün-de boldı revān

9 munı leşker-i mü᾿minīn-ler oḳup
ki aldını küffārī-lerni͡ng tusup
10 ki heybet ḳılıp mü᾿minān urdı bang
ḫıṭay ḳorḳuşup barça boldı sara͡ng
11 bolup lā-ʿilāç küfrīler ḳıldı cūş
ki soydung bu yanıda ḳıldı soḳuş
12 ki ceng-ler ḳılıp ḳalʿaġa yėtküçe
ḫıṭaylar ölügini ḳıldı dübe
13 kürege yėtürmey ki ḳıldı tamām
alıp olcḫa nuḳre ha ḫāṣ u ʿām
14 gürünç birle un nān gendüm maʿāş
ḳonaḳ u ṭarıḳ u sumāḳ birle māş
15 yine tüşti mü᾿min-ge ālāt-ı ceng
tümen fo ve ṭay fo ve tīr-i ḫadeng
16 zer ü sīm birle zer befet tavar
çaġan birle ḫurçun u ḳaf u taġar
17 alıp munça māl ġanīmet-ni köp
ʿaṭā ḳıldı mü᾿min-ġa nuṣret-ni köp
18 bu iş-ler barısı ʿaṭā-yı kerīm
ḫudā bendesige ra᾿ūfu᾿r-raḥīm
19 eger bendege bolmasa fażl ḥaḳ
bolur irdimü munça emvālġa ġarḳ
20 ki şükr ḫudāġa hezārān hezār
heme bendeni ḳılmaġıl şerm-sār
21 ḫıṭayġa bu iş-ler bolup saḫt derd
didi ḳılmadı bizge lāt hīç meded
22 ki cangcun ḳaşıġa kėlip küfrīler
başını çalıp köp fiġān ḳıldı-lar
120 1 didiler ki biz ay şehī kāfirān
bolur miz bütün ḳalʿa soydung revān
2 ki açlıġ-ġa hīç ḳalmadı ḥālimiz
ḫarāb boldı bisyār bu aḥvālimiz
3 ki açlıḳ-da her künde mi͡ng ölgüçe

ölüm yaḫşı mundaġ tirig yörgüçe
4 bu cangcun bu küfrīġa ruḫṣat bėrip
ḳutuldı ki soydung sarı iberip
5 işitti kėçelep çıḳar küfrī dip
ki aldını tüşti bėrürge edeb
6 tamāmı şehrnin͡g dil-āverleri
ki ṣaḥrāyī-ler zūr-āverleri
7 ki yol-nı tusup her ṭarafka çıḳıp
alıp tīġ-lar yol başıda yatıp
8 ki bikzāt mīr-āb bik turardı tusap
ḫıṭaylar ḳanıġaʾacāyib susap
9 ḫudāyār yüzidin küçük on başı
küçük on başı birle pür-dil ʿalī
10 bu ikevġa bik-ler bėrip sīm zer
bu nezdīk sulṭān iberdi ḫaber
11 bu iki kirip şehġa bėrdi selām
iberdi didi sizge bik feyām
12 küredin çıḳıp-dur tola kāfirān
ki soydung sayanıġa bolmış revān
13 ḫaberġa yiberdi ikevmizni tīz
ki leşker bėrin͡g tīr ikevmizġa siz
14 ki aḥun bu sözni işitmek hemān
nėçe yüz dilīrni yıġıp bī-gümān
15 ki yaʿḳūb mir-āb bik-ni ser-dār ėtip
ṣatıldı dil-āverni hem yār itip
16 bu cümle dil-āverni ḳıldı revān
ki bik-ler bile sūy-ı küffāriyān
17 bu küffār çıḳıp ḳalʿa dervāzedin
ki islām çėrigi-ġa kėldi yaḳın
18 ḫıṭay sün͡giġa kirdi leşker tamām
ḳolıġa sinān-lar alıp ḫāṣ u ʿām
19 dip allāhu ekber yügürtüp aṭın
çü tīġ birle yarıp ḫıṭay-nın͡g başın

20 ḫazān yafraġı dėk üzüldi başı
üzülgen başı boldı say-nın͡g taşı
21 ki leşker salur tīġ ḫıṭay başıġa
yarıp başını yėtküzüp ḳaşıġa
22 ki baʿżı alıban sinān u dırāz
nėdür kim sinān merg-i düşmen güdāz

121 1 sinān birle aʿdā yürekin yarıp
ki tīġ fūstını yüz min͡g tėlip
2 ḫıṭay-lar ḳaçar irdi soydung sarı
çıḳıp aġzıdın bir ġarıç til-leri
3 tamām şīr-dil-ler fiyāde bolup
ḳılınç-lar alıp feş-lerin ḳısturup
4 ki tunkan içdin ki lusen dilīr
bolup ölgüni arslan yā ki şīr
5 munın͡g on͡g yanıda yörüben ʾalī
helāk iyledi tīġ ile küfrni
6 şehrdin yine rūzī aḥun dilīr
salıp tīġ küfrīġa hem attı tīr
7 ki soydungġa yėtkünçe ḳıldı cihād
açıldı ki islāmġa bānī murād
8 bolup şād islāmī yandı heme
tüşip küfrīler içre köp zelzele
9 sülendi ki soydungġa ḳaşḳan ḫıṭay
turup ḳaldı soydungda bir nėçe ay
10 tutun͡g sāḳıyā cām hūş bādını
içiben ḳılayın nigār yādı-nı
11 ki bülbül ṣıfat-lig fiġān iyleyin
ki yādıda baġrım-nı ḳan iyleyin
12 ki hicri yaḳın-dur cemāli yıraḳ
firāḳı yaḳın-dur viṣāli yıraḳ
13 mėni ḳıldı mecnūn ki leylā bolup
közümdin uçupdur ki ʾanḳā bolup
14 anın͡g yādı birle bolup mėn zebūn

zebūnluḳda mey tut bolup reh-nümūn

15 meyi ki bu nevʿ ġam-nı defʿe iter

muḥabbet yėter cümle miḥnet kėter

16 **küre şehri-nin͡g şimāl ṭarafını şehrnin͡g taşını**

17 ṣangdung cangza digen hem şehr ṣıfat-lig irdi ṣangdung cangzanın͡g

18 içde nėçe çenfen-lar küre şehri-nin͡g ʿuhdesini alıp leşker-i islām kėlse

19 olar birle soḳuşur miz dip müheyyā bolup turġan kāfirler birle leşker-i islām

20 barıp şol ṣangdung cangzadaki küffārlar birle cihād ḳılġanı

21 çü söz nāḳili uşbu ḳısmī dimiş

tükenip ḫazān faṣlı hem boldı ḳış

122 1 tamāmı dil-āver sözin ḳıldı bir

aʿlā ḫān dil-āverni ḳıldı emīr

2 tamāmı uluġ-lar mübārek oḳup

şehīdler üçün hem tebārek oḳup

3 tamām çon͡g kiçik-ler ḳılıp maṣlaḥat

ḳılıp şevket aḫun bile meşveret

4 ṣandung cangza cengī-ġa boldı revān

idi şevket aḫun bu vaḳtıda ḫān

5 bu ḫān seyyid celāl aḫunum birle tīz

yine ḳāḍī-aṣġarmu aṭlandı nīz

6 aʿlā ḫān dil-āver emīr-i zamān

ki raḫşı-ġa mindi cihān pehlevān

7 ki müftī zamān rūzī aḫun bile

maḳṣūd aḫunum mesʿūd aḫun bile

8 iymen aḫunum nāṣır aḫun bile

ḫalīl aḫunum ḥasan aḫun bile

9 ki çon͡g aḫunum kiçik aḫun heme

cihādġa bular iyledi daġdaġa

10 ʿalī ḥācım u ḥācı aḫun ʿalī

ʿalī ḥācı ḫelfet gülistān güli

11 ḥācı saʿid vaḳḳāṣ ḳavaş ḥācı-lar

ʿıyd bāḳī ḥācım ṭāhir ḥācı-lar
12 ʿömer ḫelfetim ebūʾl-ʿaṭā ḫaṭīb
ʿazīz ḫaṭīb aḫun ki şehġa ḳarīb
13 abā müslim aḫun ki ney-gū ḫıṣāl
ḳāsım ʿaşir aḫun fesende faʿāl
14 bular şīr-peyker alem-ler alıp
ṣandung cangza üstige tüşti kėlip
15 bular son͡gıdın aṭlanıp köp sipā
alem-ler alıp çün ḳılıp ḳaṭʿ-ı rāh
16 çünān ḥācı ṭāhir ḫazāyin-çi bik
ki ʿabduʾllāh ḥācı defāin-çi bik
17 bu ikev bik irdi nė ḫoş dil-peẕīr
irür lāyıḳ-ı taḫt tāc-ı emīr
18 yine ʿabdraḥman ḫazāyin bėki
irür zūr-āver vefāyın bėki
19 yine ʿabduʾl-vāḥid ḫazāneçi bik
dili ḫoş ki cengī muġāneci bik
20 miġfer şang bėki ʿāḳıl u bā-ḫıred
zebān-dār pür-dil vehm yaḫşı merd
21 ḥasan ġazneçi bik gülistān güli
ḥüseyin bik idi uşbu gül-i bülbüli
22 ʿaẓīm bik bile mihridīn şang bėki
ṣatıldı dil-āver ġanī şang bėki
123 1 ki bikzāt mīr-āb birle behrām ḫocam
bular birle aṭlandı köp ḫāṣ u ʿām
2 yine ḳāsım aḫun idi il bėki
sünin͡g ol yüzidin tamām bel bėki
3 emīr şāh yasavul ki cabaş mīr-āb
yūsuf bik ḫudābėrdī bik mīr-i āb
4 mamat ʿalī bik ʿalī bik mėnin͡g biki
revān boldı-lar aṭlanıp cümleki
5 yine faltu bik nev-cevān bā-temīz
nūr aḫun ḳarındaşı irdi ʿazīz

6 bular bardı küffār bile ḳıldı ceng
bu islāmī-ler ḳıldı küfrīni teng
7 bāzār leşkeri yördiler ḳozġalıp
revān boldı-lar aḳ alem-ni alıp
8 şehrin͡g içidin tamām bay-lar
minip her biri yambuluḳ tay-lar
9 biri büşer bik irdi bay-ı gilān
ki baş irdi bay-larġa ol nev-cevān
10 aʿlā aḳsaḳal iki mūsā ġanī
biridür ʿalī bik biridür velī
11 biri ṣābir aḫun ki mīr ṣāliḥ hem
ʿalī ḫaṭīb aḫun bu hem muḥterem
12 yine isḥāḳ ḥācı bolupdur ġanī
ki bar sāḳī aḫun-nın͡g azraḳ cānı
13 taḫı şehmeh aḫun irür köhne bay
yine naḳşī aḫun irür zihne bay
14 ki kāyıd bāzār biki hem yaḫşı-dur
bulardın bölek barça reng naḳşı-dur
15 bular birle yördi ki neççend faḳīr
ḫacālātı yoḳtur imes-dür ḥaḳīr
16 sütük-ler fütük-ler ḫudek mamelik
ḥemek-ler revzek-ler tolandı tevlek
17 yūsuf bay ḳırġız bay sevḍā-gerī
folad bay velī bay hem kaşḳarī
18 ki sulṭān yagur ki tunkan bile
yörüp fevc fevc ehl-i īmān bile
19 ṣandung cangzaġa barça aṭlandı-lar
tümen tümen-lep yėtip bardı-lar
20 ṣandung cangzaġa attı-lar zenbūrek
cehennem-ga kėtti tola bedrek
21 bu çenfen-mu hem tamlarını tėşip
müselmān sarıġa tüfek-ler atıp
22 sėfil başıdın hem tamām kāfirān

tümen fo müselmānġa ḳıldı revan
124 1 ʿömer ẖān ẖocam tīz ḳopardı şibe
salıp ehl-i küffār ara zelzele
2 her iki ṭarafdın ḳılıp saẖt ceng
müselmān ẖıṭay-nı ḳılıp irdi teng
3 binā-gāh ḥasan ġazneçi nev-cevān
şehīd boldı cennet-ke boldı revān
4 nė ẖoş nev-cevān irdi hem māh-rūy
ki ney-ġū ẖıred nīk-ẖūy nīk-rūy
5 ḍaẖāmet ara cün idi kūh-ken
leṭāfet ara irdi ser ü s̱emen
6 ẖıred çemeni-nin͡g ol irdi güli
anın͡g vaṣfını dir zebān bülbüli
7 ḳarındaş an͡glap urup saẖt āh
ki ẖīş aḳrabā birle kėydi ḳara
8 ḥüseyin bik ḳılıp köz yaşın mis̱l seyl
anın͡g şāʿnıda ḳıldı inşā ġazel
9 felekdin şikāyet ḳılıp dem-be-dem
tilide bu ebyāt ger beyān-ı nem
10 **ḥüseyin bik-nin͡g giryesini mollā bilāl şāʿir ġazel ḳıl[ġ]anı**
11 refīḳā yıġlamay nilay ḳarındaşımdın ayrıldım
12 gümān ėtme tirig dip ten ḳalıp başımdın ayrıldım
13 nėçük ėtküm ḳayan kėtküm nėçük maḳṣad sırrı yėtküm
14 kayyūm cān mihr-bānım birge yoldaşımdın ayrıldım
15 nėdin mėn urmayın kim otluġ āhlar bī-nevādur mėn
16 kim yıġlap kime itey ki mun͡gdaşımdın ayrıldım
17 ḳanat-sız ḳuş kibi boldum nėçük fervār italgay mėn
18 enīsim mūnisim ḳar[ın]daş sırdaşımdın ayrıldım
19 ki bī-derd bī-temīz bī-fehm adam-lar man͡ga külgey
20 kirisne teşne-leb-dür mėn içer aşımdın ayrıldım
21 ḥüseyin bik-nin͡g fiġānını bilālī naẓmıka aldı
22 ḳarıdım ḳaṣd-ı eşʿār birle çün yaşımdın ayrıldım
125 1 ḥüseyin bik bu nevʿ-ga fiġān-lar çėkip

beden-ni alıp naʿş üzre salıp
2 namāzın oḳup ġāzī-ler serveri
ki naʿş-nı ėltip gūrustān sarı
3 laḥid başıda çün tebārek oḳup
tamām yandı-lar cāyı-ġa tafşırup
4 imīn ṣūfī birle ʿos̱mān yüz başı
yine usta ʿos̱mān bile üç kişi
5 şehīd boldı ol yėrde iylep cihād
bular rūḥını tan͡grı ḳılsun ki şād
6 körün͡g büşer bik-ke ḥarīf küfrī yoḳ
bukün büşir bik pāyı-ġa tėgdi oḳ
7 yanıp çıḳtı cengdin bolup zaḫm-dār
oşol zaḫmıdın dem-be-dem ḳan aḳar
8 alıp çıḳtı bu bik-ni zaḫmın tan͡gıp
ḫalāyıḳ tamām çıḳtı cengdin yanıp
9 **küre şehridin çıḳıp soydungda sülenip ḳalġan**
10 ḫıṭaylar delü faṣl-da ḳorġas-ġa barmaḳ bolup yolġa çıḳḳanını leşker-i islām
11 an͡glap yolını tusap ḳatıġ savuḳda ceng ḳılıp barçasını helāk ḳılġanı
12 bu dem barça ser-dārġa yėtti ḫaber
nėdür kim ḫaber belki nuṣret es̱er
13 didi şehr-i soydungda ḳalġan ḫıṭay
yine anda ca[ā]ndan sülenġan ḫıṭay
14 nėçe min͡g ḫıṭay süyi ḳorġas sayan
bu tün şeb-i evvelde bolmış revān
15 didi şāhlar barmudur yaḫşı ir
didi zamān şīr-dil şīr-i ner
16 barıp küfrī-lerni helāk iylesün
ḫıṭaylarnı köp derd-nāk iylesün
17 bu söz kėlmeyin barça müʾmin-ġa ḫoş
ceraki savuḳ şiddeti ḳıldı boş
18 kemāl-i savuḳ irdi bu vaḳtıda
yatalmas ki şehler ikiz taḫı-da

19 ki berdaş ḳılalmay savuḳ-ġa barı
ki leşker bulalmay ki otdın nārı
20 isrāʾīl dil-āver mezārlıġ bile
ʿazīz pehlevān-lar bāzārlıġ bile
21 ḳavaş şīr-merd aḳ tufalıḳ bile
cihādġa barurġa ḳılur daġdaġa
126 1 ṭurfan yüzliki hem mamat toẖta bik
bartuḳay ili-din ẖudābėrdī bik
2 ẖudāyār yüzidin ẖudābėrdi-ler
kigizçi ʿalī birle tīz yördiler
3 bular cümlesi küfrī rāhın tusup
mis̱āli ki ördek-ni laçin tusup
4 bu tün evvel aẖşam-da iki gürūh
biri birsi birle bolup rū-be-rū
5 tamām küfrīler başıdın kėtti hūş
oşol tünde ḳıldı ki andaġ soḳuş
6 çaraḳḳa-çuruḳḳa ḳılınç-lar üni
taraḳḳa turuḳḳa saldı ġuldı-nı
7 şeb-i tārīk oldı tümen birle dāc
ki müʾmin işi munda taftı revāc
8 ki yaġdurdılar tīr-i merg-i buluṭ
veyā tüşti bolġay neyistanġa ot
9 yatıp yėr üze bu ṣıfat kāfirān
ser-i bī-tenān ü ten-i bī-serān
10 oşol tünde boldı ʿaceb saẖt ceng
ẖıṭay ḳanı birle bėrip yėrge reng
11 ki bāmdādġa tėgrü tükendi ʿadū
açıp bāb-ı nuṣret müselmānġa hū
12 yėtip barça ẖalḳ olcalarnı alıp
ki ser-dārlarġa köründi kėlip
13 dilīrlerġa şeh iyledi iltifāt
bėrip baş ayaġ ser fā ḳat ḳat
14 kėtür sāḳıyā mey-ġa mėn teşne-leb

içip söz aṭıġa bėrey tīz dep
15 yügürsün ki sözni͡ng tekāverleri
çafıp tīz tekellüm ekābirleri
16 zebān şāhı ḳılsun ki söz sarı ʿazm
gülistān-ı ṣafḥada ḳılsun ki bezm
17 açılsun ki dem dem tekellüm güli
nevā-sāz ḳılsun lisān bülbüli
18 **küreni͡ng taşı ṣangdung cangzanı͡ng fetḥ bolġanı**
19 tamām ġāzī bir kün ḫurūş iyledi
ḳazan ḳaynaġan dėk ki cūş iyledi
20 tamām müʾmin ehli bolup der-gażab
süvāre bolup bėrdi aṭlarġa dep
21 bolup baʿżı aṭlıġ ve baʿżı yayaḳ
alıp ilgige ġuldı birle tayaḳ
127 1 birinçi ay-nı͡ng ki on iki-si
fiyāde bolup müʾminīn cümlesi
2 ki dervāze maşrıḳ-ġa tīz koydı ot
tütün-ler hevā üzre boldı bulut
3 ki tunkanī-ler birle köp müʾminān
ṣandung cangza sarıġa boldı revān
4 şehr leşkeri ḳıble derbendeni
bozup kirdi öltürdi köp lendi-ni
5 dilīrler dugan-larġa otlar yaḳıp
ḫıṭaylar közige tütün-ni tiḳip
6 o kün kėcġıça köp ḫıṭaynı ḳırıp
ḫıṭay başını ġuldı birle yarıp
7 alıp ilgige ḫançer-i āb-dār
ʿadū ḫaylī-ni incinān ḳıldı ḫˇār
8 ḳaçar irdi küffār tavışḳan bolup
be-nevʿ gürbe ḳaşıda sıçḳan bolup
9 dilīrler bolup şīr-i ner ṣıfat
ḳaçar irdi aʿdā bolup ḫar ṣıfat
10 salıp şīr-merdler ḫıṭayġa sinān

köp aʿdānı ḳıldı soḳurġa revān

11 ki baʿżı ʿadūnı tüfek-de atıp

ki dūzaḫdaki atasıġa ḳatıp

12 ki baʿżı ḫıṭaylarġa şeş-fer urur

ʿadūlar soḳur sarıġa fer urar

13 ki baʿżı sinān saldılar baʿżı tīġ

ki aʿdā başını üzüp bī-dirīġ

14 ki baʿżı ġażab birle saldı teber

üzülse başı ten irür bī-ḫaber

15 sürüp küfrīlerni diben çaf çaf

ki tīġ-lar ḫıṭayġa salıp ṣaf ṣaf

16 çaraḳḳa-çuruḳḳa ḳılınç-lar üni

taraḳḳa turuḳḳa salıp ġuldı-nı

17 çünān yaġdurup tīr-i merg-i bulut

tutaşḳan ṣıfat-lig neyistānġa ot

18 veyā bir sürüg yılḳı-ġa tėgdi şīr

veyā şīr birle tutuştı dilīr

19 çünān küfrīlern͡g üzüldi başı

ki aṭ-lar ayaġıda say-nın͡g taşı

20 yėr üzre yatıp bu ṣıfat kāfirān

ser-i bī-tenān ü ten-i bī-serān

21 bukün fatḳuça kiçe tan͡g atḳuça ara

dem almay ḳılıp ceng-ni tā yatḳuça

22 ḳaçıp boldı küffār şehrge revān

ki yüz nėçe kāfir ḳutuldı aran

128 1 ki müʾmin ḳoyuşdı ḳadem olcaġa

ki yanmaḳ-nı közlep tamām ġulcaġa

2 ki ġāret ḳılıp barça emvāl-nı

ki aṭ baş cāy u ḫıṭay mālını

3 talaşıp ḳara cāy kökcāy-nı

alışıp tive aṭ kala tay-nı

4 leken birle dārū-yı cānān cünne

meger ḳalmadı ösme birle ḫınne

5 alıp baʿżı-lar duḫter-i nāzenīn
ki mūrçe miyān ġonce-leb meh cebīn
6 ki altun kümüş birle dürdün tavar
şeker birle kişmiş nebāt ḳand enār
7 tamām bī-beḍāʿat boluban ġanī
gedāylar köterip zer ü nuḳreni
8 be-hükm-i ḫudāvend niʿamü᾽n-naṣīr
ki ferzend zen-ni ḳılıban esīr
9 küre şehride min͡gçe mü᾽min ḳalıp
yanıp ġulcaġa olcalarnı alıp
10 her üylüg üyi sarı boldı revān
ġanī boldı ölgün mü᾽minān
11 ki şehler ṭabl şād-yāne çalıp
körün͡g ehl-i ḫāfıẓa nevālar ḳılıp
12 ḳılıp laʿle cübbe dilīr ṭurfe sāz
şāh ʿārūf ḳılıp kebk dėk ince bāz
13 yine maʿṣūm aḫun nevālar ḳılıp
ki ṣādıḳ dutarı ṣadālar ḳılıp
14 ki naḳḳāş ḥasan çaldı anda nefīr
ḳılıp anda ḳāsım ciger dėk ṣadır
15 tamām mü᾽minān şād mesrūr olup
yörür her biri şāhī faġfūr olup
16 ḫudā iẕni birle bolupdur bu iş
ẕikr yoḳsa bende ḳılalgay nė iş
17 budur bendesi üzre fażl-ı ilāh
biz ʿāciz nahīf-ler budur ʿaṭā
18 körün͡g ḳudreti rabbi ḥayyü᾽l-ḳadīm
ḫıṭaynı nedīm ėtti bizge kerīm
19 ki şükr ḫudāġa hezārān hezār
ḫıṭay aldıda ḳılmadı bizni ḫˇār
20 dime küfrīler birle ceng iyledük
ḫıṭaynı cihād içre teng iyledük
21 her iş usta oldur ḫudā ḫāhişi

imes-dür ol iş bendelern͡g işi
22 velī bendege cüz᾽ü[ī] iḫtiyār
ʿaṭā iyledi iḫtiyār bir ü bar
129 1 taḫı körsetip bendege iki yol
ṣavāb mundadur dip ḫaṭā dip ki bol
2 bu yol dip ki kirse cennet tapar
bu yolġa kirür nār miḥnet tapar
3 ḫudāyā kerem ile cennet yolın
revā körme mü᾽min miḥnet yolın
4 muḥabbet mey-din tutun͡g sāḳıyā
ġarīb nāẓımī-din ḳılıp ibtidā
5 bilāl bī-saʿāde kėyin ḳalmasun
çü mey-siz ḳadeḥ ilgige almasun
6 kişi kim muḥabbet- mey-din içer
ki ḫırṣ-ı hevālar dilidin kėter
7 şimāl dėk ötüp kėtti ʿömr-i ʿazīz
ki efsūs yėmes sėn āyā bī-temīz
8 **el-ḳıṣṣa ḳalʿa-yı küffār yaʿni küre şehri-nin͡g fetḥ bolġanı**
9 ve anda bolġan vāḳıʿalarnın͡g beyānı ve neççend küffārlarnın͡g ser-dārları-nın͡g
10 muṭīʿ bolġanı ḳayrı cangcung muṭiʿ bolup yėn͡gi cangcung özige ot
11 ḳoyup ölgeni
12 bu ḳısmī didi nāḳilān-ı suḫan
nėdür nāḳilān ʿāḳılān-ı suḫan
13 sipālar yine iyledi maṣlaḥat
ʿulūm ehli birle ḳılıp meşveret
14 didi ėmdi bozsaḳ küre şehrini
ḫıṭaydın alıp salṭanat taḫtını
15 müselmān ili iylesek şāhlıġ
reʿāyānın͡g ḥālidin āgāhlıġ
16 bu söz birle islāmī aṭlandı-lar
küre şehri üzre yėtip bardı-lar

17 ḳoparıp yine iki yėrge şibe
salıp küfrī ehli ara zelzele
18 tola nām-dār şibe üzre çıḳıp
körüngen ḫıṭaynı tüfek-da atıp
19 atıp küfrīġa zenbūrek-ler oḳın
bu ḳalᶜanı bozmaḳḳa boldı yaḳın
20 ḫıṭaylar ara tüşti köp zelzele
ki ümmīd üzüp cān-larıdın heme
21 tola ehl-i küffār boluştı helāk
ki ferzend zen boldı köp derd-nāk

130 1 kirip cümle cangcungġa zār yıġlaşıp
başını urup yėr cümle tiġlaşıp
2 kėlip dād ėtip küfrī ser-dārıġa
nė ser-dār bolsun ki murdārıġa
3 didi barçamız ḥāli boldı zebūn
biri birni yėp barça bolduḳ cünūn
4 ḫorek iyledük barça adam gūşı
bu ḳısmī bolup barçamıznın͡g işi
5 cihād iylemek-ke mecāl ḳalmadı
taḫı man͡gġalı bizde ḥāl ḳalmadı
6 yörer miz ki birbirsi-mizdin ḳaçıp
tükendük ölüp āb efyūn içip
7 munı an͡gladı şāhī küffāryān
yüzin tırmalap ḳıldı āh u fiġān
8 didi barça dārīn yıġılsun didi
bu iş-nin͡g ᶜilācını ḳılsun didi
9 yıġıldı ġaladay da loyalar
fiyāde kėlişti urup foyalar
10 ki cangcung yanıġa kirip ḳoydı baş
heme yıġlaşıp közidin tökti yaş
11 açıp ülgüni barça anbārını
yarım toydurup ḫalḳı-nın͡g barını
12 ki yandurdı ḫalḳın naṣīḥat bile

giriftār olup derd külfet bile
13 yörür irdi küffār cānıdın kėçip
ölür irdi efyūn suyını içip
14 tutup birbiri-ni gūşını yėdi
ki tatlıġ iken dip töşini yėdi
15 güẕerġa çıḳıp uçraġan-nı tutup
ẖatun balalarnın͡g ḳanını yutup
16 ki adam gūşını talaşıp yėdi
özin fevḳını ḳarnı açıp yėdi
17 ki islāmī-ler hem munı çaġladı
taẖı iki yėrge şibe baġladı
18 şibe üstidin zenbūrekler atıp
ki lāt u menāt ehli-ni ḳorḳutıp
19 tola küfrīlerni helāk iyledi
ẖıṭay-larnı köp derd-nāk iyledi
20 ki cangcung ḳılıp ėlçi çang loyanı
ḳoşup mun͡ga bir nėçe da loyanı
21 bularnı çıḳardı sėfil başıġa
çıḳardı yine şehri-nin͡g taşıġa
22 bular ḳıçḳırıp didi ay ehl-i dīn
nėçe tüngşi bik bizga kėlsün yaḳın
131 1 bolup rū-be-rū söz ḳılalın didi
ẖayālin͡g nėdür biz bilelin didi
2 bular ḳaşıġa bardı cabbaş mīr-āb
ẖudābėrdi bik hem emīr şāh mīr-āb
3 didi nė sözün͡g bolsa ḳılġıl beyān
nėcük ẖᵛāhişin͡g bolsa ḳılġıl ʿayān
4 didi şāhmız cün iṭāʿat ḳılıp
kenā[r]mızdın ötse ʿināyet kılıp
5 didi çon͡g kiçik barça bolduḳ muṭīʿ
ẖudā ḳıldı bizlerge sizni refiʿ
6 yine bėrse bizlerge üç kün amān
ki andın sözümizni ḳılsaḳ ʿayān

7 bu sözlerni çang loya ḳıldı beyan
bular hem emīr sarı boldı revān
8 emīr birle sulṭānġa bir bir didi
bularġa emīr iltifāt iyledi
9 munı an͡gladı barça bik boldı şād
ki sulṭān emīrġa bu irdi murād
10 didi tīz çang loya sarı barın͡g
ki çang loyaġa tīz bu sözni ḳılın͡g
11 ki cangcun-dın özge uluġ-larnı tīz
çıḳarıp ki bizlerge tīz bėrsan͡gız
12 ki cangcung-ġa ilṭifāt ḳılıp ḳalʿasın
tamāmın ḳılur mėn ölümdin imīn
13 barıp tüngşi-ler didi çang loyaġa
ki an͡glap ki yandı bu hem son͡gıġa
14 kirip küfrlerġa beyān iyledi
uluġ-lar sözini ʿayān iyledi
15 didi ḫuyzelerdin kirip iki ten
ki her sözni ḳılsa işitsem ki mėn
16 munı dip cıḳardı ki çang loyanı
ki sulṭān emīrġa didiler munı
17 emīrler ḳavaş ḳāḍī-nı baş ėtip
ki bikzāt mīr-āb bik-ni yoldaş ėtip
18 bolup iki ten küfrī sarı revān
ḫıṭay şāhı ḳatıġa yėtti hemān
19 köründi kirip resm-i ādāb bile
tekellüm ḳılışıp ki her bāb bile
20 çıḳarmaḳçı boldı sipāhlarnı tīz
açıp bėrmek oldı ḳabuġ-larnı nīz

132 1 bes yėn͡gi cangcun-nın͡g ḥükm birle köhne cangcun-nı
2 yaʿni çang cangcun-nı baş ḳılıp neççend manṣıb-dārlar birle çıḳarıp
3 bėrmek boldı ḳavaş bik bikzāt bik-ler cangcun-nın͡g ḳatıdın çıḳıp
4 sulṭān şevket aḫunġa emīr aʿlā ḫānġa bir bir beyān ḳıldı müselmān-lar
5 ṭurfe şād ḫurrem boldı irtesi küffārlar dervāze-i şimāl-nin͡g ḳıble ṭarafı-nı

6 tėşip tüşük açıp leşker-i küffārnın͡g ser-dārlarıdın meṡelen çang
7 cangcun tudarin yıdarin köhne cangcun sadarin ḫağladay çaġaladay
8 bağladay ʿah aġaladay-larnı ḫatun ferzend māl menāl-ları birle cıḳarıp
9 müselmān-larġa tafşurup bėrdi sipāhlar bu ser-dārlarnı ġulca şehrige
10 iberdi yine küffārlar ḳalʿa dervāzesini bėrkitip alıp açmadı müselmān-lar üç
11 kün ṣabr ḳıldı kāfirler dervāzesini açmadı yine ser-dārlar cıfaş bik
12 ḳavaş bik yūsuf bik emīr şāh bik bikzāt bik samsaḳ tüngşi-
13 lerni iberdi bular ḳalʿa küffār-nın͡g ḳatıġa kėlip bang urdı ve aydı-lar
14 kim ay nā-kes-ler nėmeġa ḥīle ḳılıp dervāzeni açmas sizler ve ʿuhdege
15 nė üçün vefā ḳılmas sizler didi çang da loya çıḳtı ve aydı kim ay bahādır
16 yigit-ler cangcun sizlerdin yaman ḳorḳadur ve aytadur ki yine nėçe kün
17 ṣabr ḳılsalar andın dervāzeni açıp bėrsek didür didi bu sözlerni
18 an͡glap bik-ler ḫᵛahladılar ki yanġaylar çang da loyanı birge alıp barġay
19 şol zamān sėfil başıdın mılṭıḳ attı samsaḳ tüngşi-ġa tėgdi
20 şehīd boldı barġan bik-ler çang da loyanı öltürüp başını ḫendek-nin͡g
21 köprügi-nin͡g yanıġa astı yine ceng ḳılıştı uluġ-lar ṣādirġa
22 aydılar ay ṣādir yine bir laḳ[ġ]ım gurlasan͡g sėfil-nin͡g astıġa dārū ḳoyup

133 1 bayanday-nın͡g sėfili-ni bozġan dėk bozġıl didi ṣādir ḫoş bolġay dip
2 yine laḳ[ġ]ım gurlaġanı naẓm
3 munı an͡gladı tīz on nėçe nās
sėfilġa yügürdi ki ḳılmay hirās
4 sėfil-ni bular bozġalı başladı
bozup ḳalʿanı tüzgeli başladı
5 sėfil başıdın küfrī ot taşladı
ki ot hem ḳızıġ yaġ-nı ẕūd taşladı
6 bu on nėçe müʾmin-ni ḳıldı şehīd
cānı heşt cennet-ke ḳıldı ferīd
7 ki ṣādir laḳ[ġ]ım ġurlamaḳḳa tutup
tüşük birle ḫendek tėgidin ötüp
8 sėfil astını daruġa toldurup
ḳoyup filteni ḳıltaġa ot ḳoyup
9 sėfil-ni ḳılıp rāh dėk çon͡g şūrā

ḫıṭay ḫalḳı-nı iylemek-ke teyyā[r]
10 ḳılıp barça islāmī ġavġā-yı ʿām
ḫayāli ḫıṭaylarnı ḳılmaḳ tamam
11 bukünlerde boldı ʿaceb saḫt-ı ceng
ḫıṭay ḳanı ġabrānı çünān bėrdi reng
12 ki bir nėçe ten ḳalʿaġa ḳoydı ot
tütün çıḳtı āsmānġa boldı buluṭ
13 ḫıṭay ḳaldı ḥayret-de her yan baḳıp
özi-nin͡g üyi-ge özi ot yakıp
14 tütün birle otlar şehrge tolup
ki közdin şehr belki ġayb bolup
15 kirip ġāzī irler şehrni basıp
ḫıṭaylarnı tutḳan hemānā asıp
16 helāk iyledi tiresini soyup
kėsip başını közlerini oyup
17 ḫıṭay uçrasa tīz iylep helāk
ki ferzend zeni-ni ḳılıp derd-nāk
18 kirip bir ṭarafdın emīr-i zamān
yine toḫta aḫun cihān pehlevān
19 ʿadū ḫaylī birle ḳılıp saḫt-ı ceng
ʿadū ḳanı birle bėrip yėrge reng
20 ṣatıldı dil-āver bile büşrā bik
yine ḳāsım aḫun aydı ʿaşr bik
21 şehr leşkerini bular başlaban
ḳılıp ceng bolup arslan-ı zaman
22 ḫıṭaynı çafıp başlarını üzüp
yörüp her biri merdlıġ körgüzüp
134 1 bu yandın kirip tuḳang bik heme
ki bėl leşkeri musyar bik heme
2 ʿaẓīm şāh alem şāh emīr şāh heme
mamat şāh ḫoca şāh tėmür şāh heme
3 sürüp küfrīlerni bolup böri dėk

ḫıṭay sīnesin nīzede ḳıldı çak
4 ki bir küçidin ġulca pehlevān-ları
ara östen͡g dilīri cevānān-ları
5 taş östen͡g dilīrān bir yanıdın
ara boz çėrigi tigip arḳadın
6 çaluḳay balukay mezārlıġ tamām
yine bartuḳaydın tamām ḫāṣ uʿām
7 ki niyāḫa ulastay bile cunçi-lig
bora boġasunluḳ bile köp çėrig
8 yine ḳaş saftay bahādırları
ki ḳorġas ili-nin͡g ki pür zūrları
9 ki tunkanī aḫun çėrigi tamām
ki yalġuz yıġaç kānıdın ḫāṣ uʿām
10 şere baġ ḳoġunçı u ḳaynuḳ heme
çaġustay devletü ḫonoḫoy yine
11 iki buġraluḳ birle ġalcat ili
açanuḳu şun͡gḳar ketmen beli
12 ki dar tamtu birle udutu taḫı
dubun leşkeri kėldi ki enbūh taḫı
13 ki her küçe başıda aṭ-lar çafıp
ḫıṭay başıġa tīġ-ı bürrā salıp
14 ki naʿre ciger-bend cėkip hay hūy
nėçük tėn͡g bolur ejdehā birle uy
15 bu nurġun çėrigdin alālā çıḳıp
yürek yarġu dėk şūr ġavġā çıḳıp
16 ki ḳanġa boyalıp bolup lāle reng
ki bir kiçe kündüz ḳılıp saḫt-ı ceng
17 bolup her bir islāmī mest tive dėk
laʿīn-ler bolup ehrimen dive dėk
18 gahī bu çėrig-ler ḫıṭaynı sürüp
gahī bu çėrig-ni ḫıṭay yandurup
19 tan͡g atḳunça iylep ki ġavġā-yı ʿām

seḥerlikde boldı ḫıṭaylar tamām
20 tutup köhne cangcun-nı iylep esīr
ki ferzend zen-ni ḳılıban yesīr
21 yine nėçe yüz ir maẓlūm ḫıṭay
ki cangcun üyi-ge kirip tuttı cāy
22 sülenip ki üç küngaça barçası
bular bu laʿīn-nin͡g idi ġalçi-si
135 1 yėn͡gi cangcun irdi ki yaş nev-cevān
müselmānġa ḳılmap aydı hīç ziyān
2 didi kim müselmānġa mėn il bolay
nėme kėlse başımġa anı körey
3 ki çenfen yıġıldı didi ay uluġ
ki bizlerge lāyıḳ bolupdur tamuġ
4 ki sėn ḳılma mundaġ yaman iş-ni hīç
sėni çıḳḳalı ḳoymaġay miz ki hīç
5 bu sözni işitti bu cangcun ḫıṭay
ʿilāç tafmayın yıġladı hāy hāy
6 bu cangcun özige özi ḳoydı ot
ḳaçıp çıḳtı aḫīr tamām ehl-i büṭ
7 bu ḳaçḳan laʿīn-ni helāk iyledi
tamām aṣl neslini pāk iyledi
8 uluġlarġa tüşti ḫazāyin-leri
çėrig-lerge tüşti defāin-leri
9 alıp olcḫa duḫterī māh-rūy
ki mūrçe miyān nuḳre ten müşg-būy
10 müselmānġa tüşti tola nuḳre ten
ḳaddi miṡl-i ʿarʿar yüzi yāṡemen
11 körün͡g ḳudret-i ḳādir ü ẕüʾl-celāl
ki ḫaḳan-ı çin baḫtı taftı zevāl
12 tamām mūrçeni şīrġa ġālib ḳılıp
bėrür feşşeġa şīrni maġlūb ḳılıp
13 eger ḫˇahlasa ān ḫudāy kerīm
ki ʿanḳānı ḳılġay cebīn-ġa nedīm

14 her işni ki ḳılsa ẖudāvend ḳılur
ki yoḳsa nahīf bendedin nė kilür
15 ki şükr ẖudānın͡g bu inʿāmıġa
ki nuṣret nemā cūd iḥsānıġa
16 āyā sāḳıyā tut feraḥ cāmıdın
bolay mest içip cām-ı gül-fāmıdın
17 bu mestlikde iyley ki yārim-ni yād
ki maḳṣadġa yėtsem ki tapġum murād
18 ki maḳṣad heme kaʿbe allāh irür
murād kaʿbe allāh allāh irür
19 yaʿni ān ẖudāy-ı ʿālemiyān-nın͡g fażl keremi birle ḳalʿa-yı küffār fetḥ boldı
20 barça ser-dārlar öz leşkerini alıp yanıp ġulca şehride ḳarār tuttı-lar
21 barça leşker-i islām neççend zamān tinç bolup rāḥat u ferāġat ḳıldılar

136 1 **el-ḳıṣṣa sulṭān şevket aẖun birle emīr aʿlā ẖān-nın͡g**
2 cedel ġalebesi-nin͡g beyānı bu andaġ vāḳʿadur kim sulṭān mollā şevket
3 aẖun emīr aʿlā ẖānġa günāh ḳıyup emīrlıḳ manṣıbı-nı aldı
4 barça leşker-i islām bu iş-ġa dil teng boldı çeraki tolaraḳ
5 ẖalāyıḳ emīr aʿlā ẖān-nı dost tutar irdi çeraki aʿlā ẖān tüfek-
6 zenlig-de bī-naẓīr irdi ve hem tola ceng ḳılġan yaş nev-cevān pür-dil
7 irdi bu cihetdin barça manṣıb-dārlar sulṭān şevket aẖundın aʿlā
8 ẖān-nın͡g günāhını tilediler şevket aẖunġa maʿḳūl bolmadı ḥattā ki
9 tunkanī-lernin͡g uluġı yagur sulṭān cusen bayan-şey loʾçur yen-şey
10 layen-şey-ler kėlip aẖunluḳdın aʿlā ẖān-nın͡g günāhını tiledi ünümedi
11 aẖīr ẖudāyār kenti-din mollā ṣaliş imām tolandı yüz bėşi mollā meşhūr
12 imām-lar kirip aẖunluḳḳa naṣīḥat-āmīz sözler ḳıldı ceraki mollā
13 ṣāliş imām senne sālelik ẖıred-mend kişi irdi ve hem ehl-i devlet aġniyā
14 kişi irdi söz āġāz ḳıldı ve aydı kim ay aẖunum bu dünyā fānīdür
15 anın͡g devlet ve āb-rūyı hem fānīdür neççend uluġ devlet-mendler yėr sözini
16 sorap āẖiride zīr zemīn-de ẖāk ālūde bolup yėtipdür mes̱elen şāh
17 cemşīd ve ferīdūn ferruẖ ve menucehr ve żeḥḥāk ve keyḳavus ve kiẖserü

ve zalzer
18 ve rüstem ve küẕer ibn keşvād ve anuşirvan bes pādişāhlarġa himmet-lig īrānlar
19 ve ʿāḳıl vezīrler lāzımdur çeraki vezīr ḳābil ve ʿāḳıl bolsa pādişāh
20 āsāyiş-de bolur elbette aʿlā ḫān-nın͡g manṣıbı-nı ʿināyet ḳılsunlar meger
21 andaġ ḳılmasalar yurt ḳoldın kėter iş-nin͡g āḫiri fesādġa tartar
22 ol vaḳtıda feşīmān fāyide ḳılmas devlet ḳoldın kėtse yanıp kėlmes
137 1 her kişi tüvānālıġ vaḳtıda dārū-yı kār içip ʿādete ḳılsa elbette kesel-lerdin
2 emān raf[refʿ] bolur mebādā aġrıp yatḳan-dın kėyin dārū-yı kār içken birle
3 fat nefʿa yėtküralmas meṡelen tiryāḳ dārūsını zehr içmes-din ilgeri
4 rāst ḳılıp ḳoysa yaḫşı bolur mebādā zehr içkendin son͡g tiryāḳ
5 dārūsını rāslap icgünçe yürek baġrı izilür ol vaḳtıda içken birle
6 sūd ḳılmas elbette helāk bolur ay aḫunum mundın özgesini özleri
7 bilsün-ler didi sulṭān şevket aḫun aydı ay imām aḫun rāst
8 itedür siz ammā aʿlā ḫānġa manṣıb bėrmes mėn didi mollā ṣāliş imām
9 aḫun ve tunkanī-ler soradılar kim emīr aʿlā ḫānda nėme günāh bar irdi kim
10 an͡ga munça ġażab ḳıladurlar dip irdi aḫunluḳ idi anın͡g günāhını
11 özüm biledür mėn didi bular aydı mundaġ ġażab özge ziyān ḳılur
12 dip nā-ʿilāc bolup yanıp çıḳtı barça uluġ kiçik-nin͡g kön͡gli
13 şevket aḫun-dın ḳaldı mollā ṣāliş aḫun öz kenti-ġa yanıp çıḳtı
14 yurt ḫalḳı yıġılıp kėldi sordılar kim nėçük boldı dip aḫun bolġan
15 vāḳıʿāt-nı bularġa beyān ḳıldı barça leşkernin͡g aççıġı kėldi nurġun
16 leşker ḳaş boyı-ġa bardı emīr aʿlā ḫānġa köründi ḫalāyıḳ-lar aʿlā
17 ḫānġa aydılar kim sizni özümizġa sulṭān ḳılduḳ şevket aḫun-nı
18 ʿazle manṣıb ḳılduḳ didi aʿlā ḫān aydı bir nėçe kün ṣabr ḳılın͡glar
19 tā ki aḫunluġ-nın͡g aççıġı fest bolsun didi ḫalāyıḳ-lar ünümey emīr
20 aʿlā ḫān-nı sulṭān köterdi her ṭarafdın leşker-i islām çoḳ çoḳ
21 yıġılıp kėlip aʿlā ḫān-nı mübārek bādlıġ ḳıldı barça sipā ve reʿāyā şevket
22 aḫundın yüz öyürdi barçası aʿlā ḫānġa mülāzemet ḳıldı ḥattā ki
138 1 ṣatıldı fanṣad hem şehrni taşlap ṣaḫrāġa çıḳıp kėtti bikẕāt bik
2 ḫocam niyāz ʿalī foçı-larnı alıp zenbūrek-çi-lerni başlap aʿlā
3 ḫān-nın͡g ḫiẕmetide boldı sulṭān aʿlā ḫān aḥmed ḫān ḫocam-nın͡g
4 günāhıdın ötüp ėmdi siz ay ḫocam ḫalāyıḳ-larġa duʿā ḳılıp bėrip

5 üyün͡güzde tinç yatın͡g dip ṣaḥrādıki üyi-ge iberdi aḥmed ḫān
6 ḫocam-nın͡g ini-si toḫta aḫun-nı emīr-i leşker-i islām ḳıldı mollā rūzī
7 aḫun-nı yine müftī ḳıldı ṭāhir bik ʿabduʾllāh bik ʿabduʾr-raḥmān bik
8 ʾʿabduʾl-vāḥid bik-lerni ġazneçi ḳıldı miġfer bik-ni dādḫˇāh bik ḳıldı
9 mührēʾd-dīn bik ʿaẓīm bik ṣatıldı bik-lerni şang bėki ḳıldı
10 her ḳaysı sipāhlarnı birer manṣıb-ka muḳarrer ḳıldı andın son͡g sulṭān aʿlā
11 ḫān leşker-i enbūh birle şehr ṭarafıga yüzlendi bu ḫaberni mollā ṣalīş imām
12 aḫun işitip toland yüz bėki mollā meşhūr imām aḥmed ʿalī-lerni alıp
13 nurġun ḫalḳ birle sulṭān aʿlā ḫān-nın͡g aldıġa pīş-bāz çıḳtı-lar naẓm
14 ki sulṭān ki boldı şehrge revān
alıp bī-ʿaded leşker-i müʾminān
15 çıḳıp pīş-bāz mollā ṣāliş imām
körüşmek rüsūmını ḳıldı tamam
16 köründi ki ḫānġa bu şīrīn zebān
ḳılıp pend-āmīz bolup nükte-dān
17 didi ay şehā ʿömrün͡g olsun uzun
taḫı devletin͡g hem ʿadeddin füzūn
18 binā-gāh şehr içre kirse kişi
ki hīç ḳılmasunlar yamanlıḳ işi
19 şehrnin͡g içinde köp ehl-i edeb
olarġa birev ḳılmasun-lar taʿab
20 bu leşker şehrge ziyān ḳılmasun
birevnin͡g taḫusını öltürmesün
21 eger uçrasa iṭ anı ḳılma ḳan
şehr içre ḳan tökse bolġay yaman
22 birevnin͡g fūlını tālān ḳılmasun
bu leşker şehrni bulan ḳılmasun
139 1 şehrdin birev bizge ger atsa oḳ
an͡ga ṣabrı iylen͡g ki hīç bākī yoḳ
2 ʿadāvet ḳılıp ḳılmaġay siz ḳıṣāṣ
uluġluḳ ḳılıp ḳılmaġay siz ʿaṣāṣ
3 bu ḳısmī nasīḥat ʿayān iyledi

ki sulṭānġa pendin beyān iyledi
4 ki andın boluban şehrge revān
şehrge kirip leşker-i bī-kerān
5 didi çıḳmasun aḫunum üyidin
ḫamūş iyleben tüşmesün töridin
6 alıp aḫunum-dın ki naḳḳāreni
nefīr birle kārnāy dabūl barını
7 celāleʾd-dīn ḫalfem-ni ḳāḍī gilān
ḳılıp maḳṣūd aḫun-nı müftī-yi zamān
8 ki sulṭān ki çıḳtı ikiz taḫtıġa
bėrip zīb ziynet cihān raḫtıġa
9 ser-āncām iylep ki ḳalmay gümān
ḫudāyā bu nāẓım-nı tutḳıl amān
10 bu ḳısmī ikendük felek-nin͡g işi
cefā ẓulm irmiş felek verzişi
11 ʿazīzni ḳılur ḫˇār ḫudāy cihān
gedānı ḳılur pādişāh-ı zamān
12 ḳılıp murġ-ı zerrīn-ni ḳāf içre bend
yine taz ḳıranı ḳılıp ser-bülend
13 ʿaceb-dür ʿaceb-dür zamāne işi
ġarīb-dür ġarīb-dür felek verzişi
14 gedā dėk bolupdur nė ḫoş bay-lar
gedālar miner tīz rū ṭay-lar
15 içalmay gedā badyan cay-nı
tapalmay aşıġa ziġir mayı-nı
16 içerler bukün-lerde aṭ başı çay
işek minmegenler miner boldı ṭāy
17 bolup faḳr-ı baylar balası tola
gedānın͡g bukünde kelesi tola
18 gedālar içip süt-ni ḳaymaḳ yėdi
ʿazīzler müdām nān-ı ḳaḳ yėdi
19 dirīġā dirīġā ṣafā ḳalmadı
ḳarındaş içinde vefā ḳalmadı

20 yigit-ler ẖaṭun dėk kiyer basmanı
uluġ-lar bėlige taḳar tāsmanı
21 ki bed aṣlı bed-ẕāt boldı ʿazīz
çöküp hem möküp yördi ehl-i temīz
22 āyā nāẓımī sözni ḳılma dırāz
yaḳın-dur ẖazān faṣlı tīz kėtti yaz

140 1 ḳılıp barçanı terk delāʾil oḳun͡g
ẖudā raḥmeti-din müdām köz tutun͡g
2 ẖudāvend-i ʿālem kerem iylegey
dü ʿālem ara muḥterem iylegey
3 **ḳorġas cihādı-nın͡g beyānı**
4 yine nāẓımī ḳıṣṣa ḳıldı beyān
ki fūṣīde sözni ḳılurlar ʿayān
5 ḳılıp şāhlar bir küni meşveret
nėdür meşveret bel ḳılıp maṣlaḥat
6 alıp şāhlar leşker-i bī-kerān
ki ḳorġas diyārıġa boldı revān
7 ki menzil merāḥil-ni köp ṭay ḳılıp
ki tīz bardılar ger sumunġa yėtip
8 tėgip bāre-gāhlarnı gerġolıġa
ḳıyup ehl-i bidʿat-nı cān hevliġa
9 ki çangfanza taşını ġāret ḳılıp
ẖıṭay başını ġuldı birle yarıp
10 ki müʾmin çėrigi alıp olca ha
ki olca dime zer bile nuḳre ha
11 ḳılıp ehl-i beddin bile saẖt ceng
ẖıṭay mergī boldı zemīn birle tėn͡g
12 bu ḳısmī iken resm-i rūzigār
ʿazīz pehlevān boldı-lar zaẖm-dār
13 ki tīz ġulcaġa yėtkürüben anı
bir hafta aḳıp fırḳa serdin ḳanı
14 ki andın bolup bister üzre şehīd
munı zaẖm urġan idi bir pelīd

15 tėmürçi idi usta ḳutluḳ niyāz
ki soytaḳ laḳab-nı ḳıyup an͡ga bāz
16 bu ḳorġas-da soytaḳ-nı ḳıldı şehīd
ki cennet sayanıġa ḳıldı ferīd
17 kigiz berāt oġlı bile ol busāḳ
ʿalī birle ʿuḳbā-nı ḳıldı vis̱āḳ
18 ḳılıp küfrī ehlini zemīn-din-mü fest
şehrni bozup bėrdi andaġ şikest
19 muṭīʿ boldı çizġan çuʾci taḫı
ki ṣamul ve türgün ve tayçı taḫı
20 be-nevʿ ḳalʿalarnı musaḫḫar ḳılıp
ġanī boldı müʾmin zer-i sürḫ alıp
21 emīr birle sulṭān tamām müʾminān
barı ġulca şehriġa boldı revān
141 1 çıḳıp pīş-bāz müftī ve ḳāḍī-lar
her üylüg üyi-ge tüşip ġāzīler
2 ki bir nėçe kün leşker-i müʾminān
ki öz şehride boldılar tinç amān
3 kėtür sāḳıyā mey bile cām hūş
anı ẕevḳ-i aḥmedde iylep ki nūş
4 ibergüm ki aḥmedge ca[ā]ndan dürūd
bu aytḳan dürūd fī-sebīl-i vedūd
5 **emīr toḫta aḫun kökusün kiçik yulduz çon͡g**
6 yulduz digen yėrge barıp mūġ-lar birle ceng ḳılġanı emīr toḫta aḫun
7 ʿaẓīm şang biki emīr şāh bik ʿabduʾl-bāḳī min͡g bėki irke min͡g bėki
8 ṭāhir yüz bėki toḳan yüz bėki ʿabduʾllāh yüz bėki baḫtiyār yüz bėki
9 ʿalī baylar şehrdin alte yüz leşker alıp ve ṣaḥrādın hem leşker alıp
10 revān bolġanı ve fetḥ-i nuṣret bile yanġanı
11 āyā ʿandelib sayra gül vaḳtıda
maḳāṣıdġa şāyed yėtürgey ḫudā
12 tilin͡g barıda vasf-ı gül iylegil
ʿibādet ḳılıp özni ḳul iylegil
13 mebādā yėtişse bu bād-ı ḫazān

ḳızıl gül yüzi hem bolur zaʿferān
14 ki ol demde feryād sūd iylemes
ḳul ölgende āzād sūd iylemes
15 naṣīḥat-nı ḳoy nāẓımī başla söz
her iş-ni körür ādemī bolsa köz
16 maʿ el-ḳıṣṣa boldı ki faṣl-ı ḫazān
ki mūġdın birev kėldi tīz nā-gehān
17 bu mūġ pādişāhlarġa bėrdi ḫaber
ḫaber ḳıldı şehlerġa ca[ā]ndan es̱er
18 gül-i zoḫu cāyıdıki mūġ-lar
şere boġacıġa kilür boldı-lar
19 ḫayāli ḳotan-nı helāk iylemek
bulap māl-ların derd-nāk iylemek
20 bu nevʿ mūġ-larnın͡g ḫayāli yaman
ḫayālini bildim ki kėldim bu yan
21 işitti munı çon͡g kiçik ġāzīler
bu ḳalmaḳḳa köp nuḳre zer bėrdi-ler
142 1 ki sulṭān didi bolsa bir yaḫşı ir
gül-i zoḫuġa barsa ol şīr-i ner
2 barıp anda ḳalmaḳ bile ḳılsa ceng
ki altun bėrür mėn boyı birle tėn͡g
3 şerīk iyleben yarta ḫānlıġ bėrey
ki aṭ u kala min͡gçe cānlıġ bėrey
4 ḳopup toḫta aḫun emīr-i zamān
didi ḥükm-i şeh bolsa bolġum revān
5 ki sulṭān emīrġa duʿā iyledi
ṭaleb ḳılġanını revā iyledi
6 ḳoşuldı emīrġa yine irke bik
ki mūġ-lar başıġa bolup merek bik
7 ʿaẓīm şang bėki hem toḳan yüz bėki
ki ḳaş kenti-din baḫtiyār yüz bėki
8 ʿabduʾl-bāḳī min͡g bik ḳoşuldı taḫı
ḫudāyār yüzidin bahādır ʿalī

9 ʿalī-dür ki ibn-i muḥammed ʿazīz
ʿazīz ibn-i islām ṣāḥib-temīz
10 bu islām taḫı ibn-i devlet hemān
bu devlet ki şeyḫ hefte muḥammedān
11 bular aṣlı yurtı ki yarkend idi
ili şehriġa köç-de kėlgen idi
12 bular neslidin ḳalġan irdi ʿalī
oşol ʿalī-ni ḫaṭġa fitdim ḫalī
13 ṭāhir yüz bėki hem ḳoşuldı kėlip
şehrdin yine alte yüz ir alıp
14 bularġa bolup baş emīr-i zamān
gül-i zoḫu sarıġa boldı revān
15 receb-nin͡g ki on törti yolġa çıḳıp
mezār-ı mamat ḫān ḫocamġa yėtip
16 turup anda üç kün yıġıp köp çėrig
bular her biri irdi şīrġa şerīk
17 receb ayı-nın͡g irdi on sėkkizi
revān boldı yolġa tolup aṭ izi
18 ki on toḳuzıda tümen gū bėrip
gül-i zoḫuġa kėldi leşker yėtip
19 çėrig-ler bu tün munda ārām alıp
yigirm-side ġol içige kirip
20 barur irdi leşker gürūh der-gürūh
bu ġolda nėçe mūġ bolup rū-be-rū
21 bu mūġ-lar bile ḳıldılar saḫt-ı ceng
bėrip kūh sengi-ge ḳan birle reng
22 biri-sini ḳoymay helāk iyledi
ki mūġ-dın bu yėrlerni pāk iyledi
143 1 ki emvāl mūġ-larnı ġāret ḳılıp
ki leşker tive ve kala ḳoy alıp
2 yigirm biride kirip rāhı-ġa
yėtip bardılar kaşḳarī bāġıġa
3 ḳoyup anda mālı ġanīmet bular

anı saḳlaban nėçe ten ḳaldı-lar
4 ki tün yar[ı]mıda barça ḳozġaldı-lar
ġurbun çirġalanġa yėtip bardı-lar
5 kiçik yulduzı üzre üç ten laʿīn
bu ḳalmaḳ-lardın yörürler yaḳın
6 bu üç ten laʿīn-ni tutup kėldiler
nė iş-de yörür sėn diben sordılar
7 bu üç ten ḳılıp zār közin ḳıldı āb
uluġ-larġa bėrdi bu ḳısmī cevāb
8 aġa vani biz otunçı idik
zebān-larnı bilmek-ke tünekçi irdik
9 didi ḳaydadur beyli bey-si digen
didi uşbu taġ tüfeside iken
10 çıḳıp aldı mūġ-lar bu taġ üzre köp
ki ḳorḳup ḳotandın yörürlermü köp
11 bu üç-nin͡g birini oşol taġ sayan
ki bolsun muṭīʿ dip iberdi revān
12 bu ḳalmaḳ kėtiben yanıp kėlmedi
lamasun bu ṭay-dın tėnip kėlmedi
13 yigirm üçünçi kiçesi idi
oşol irke bik-ni emīr buyrudı
14 didi siz çıḳıp mūġ bile ceng ḳılın͡g
cihān-nı közige hemān teng ḳılın͡g
15 didi irke bik ez berāy-ı ḫudā
ḫudānın͡g yolıġa tümen cān fedā
16 ḳoşup irke bik-ke çü yüz pehlevān
yine yüz kişi aldı ḳolġa sinān
17 ki ėllig kişi irdi şimşīr zen
tamām iki yüz ėllig irdi bu ten
18 kėlip barçası irke bik ḳaşıġa
revān boldı-lar uşbu taġ başıġa
19 yarım kiçedin tā ki bāmdād yörüp
ḳılıp tīz ceng mūġ-larnı körüp

20 ki caş vaḳtıġa tėgrü ceng iyledi
ölüg-ni bu taġ birle tėn͡g iyledi
21 çıdalmay bu mūġ ḳaçtı arḳa bėrip
ḳavup sün͡gidin irke bik aṭ salıp
22 sürüp tīz tīz toẖta aẖun ẖocam
yaḳın iyledi iylemek-ke tamam
144 1 emīr şāh mīr-āb bik çafıp mūġ-nı
felek-ke çıḳardı bu mūġ tuġını
2 ʿabduʾl-bāḳī min͡g bik toḳan yüz bėşi
yine ṭāhir-i pehlevān-lar başı
3 çon͡g yulduzġa yėtkünçe mūġ-nı sürüp
hezārān bu mūġ ẖaylī-ni öltürüp
4 tamām mūg-nın͡g aṭ kalasın alıp
çirāylıġ körüngen balasın alıp
5 berāʿat ayı-ġa idi b[ī]st çār
yanıp öz vis̱āḳıġa taftı ḳarār
6 yigirm bėşi gül-i zoẖu kėlip
taẖı altesi bāġ-ı kaşḳar yėtip
7 şaʿbān ayı-ġa b[ī]st hafta idi
mezār-ı mamat ẖānġa kėlgen idi
8 turup iki kün anda şādlıġ ḳılıp
şaʿbān āẖiride şehrge kėlip
9 köründi kirip şāh sulṭānıġa
heme fīş-keş-ni bėrip ẖānıġa
10 tamām vāḳıʿat-larnı ḳıldı beyān
taẖı fetḥ-i nuṣret-ni ḳıldı ʿayān
11 bularġa bėrip meclis-i şāh cem
ki iḥsān ḳılıp iyledi muḥterem
12 kėtür sāḳıyā mey bile cām şād
kön͡gül cām şād birle tafḳay murād
13 bu meydin açılıp murādım güli
nevā-sāz ḳılġay zebān bülbüli
14 nevāsın işitmek-ke ʿāşıḳ kilür

nevā bī-riyā bolsa maʿşūḳ kilür

15 **ėmdi sözni aġayas-nın͡g ḳalmaḳ-larıdın işitmek**

16 kėrek ḳaçan kim emīr toḫta aḫun kiçik yulduznın͡g ḳalmaḳ-larını çafıp

17 māl menāl-larını ġāret ḳılıp yandı bu vākıʿ alar tamām yaraḳ yaḳın-nın͡g

18 ḳalmaḳ-ları işitip yürek baġrı-ġa ot tutaştı aytur irdi ki dirīġ

19 hezār dirīġ ki ḳotan-lar ejdehā dėk boldı ėmdi dem tartıp bizlerni

20 helāket-ka yėtkürür yürek baġrımızġa ḳatıġ dāġ-lar ḳoydı nė ṭarīḳa ve nė

21 ḥikmet birle biz olardın ḳıṣṣāṣmıznı alur miz dir irdi aġayas-nın͡g

145 1 bir munça bī-bāk ḥarāmī ḳalmaḳ-ları idi kim ḥalī ḳotan-larnın͡g leşkeri

2 ġulcada sulṭān aʿlā ḫān-nın͡g ḳatıda ḥażırdur kent-lernin͡g içide

3 ḫatun balalar bī-ḳaru ḳarı-lar ḳalġandur ḫuşūşen ketmen açanuḳu ġalcat

4 digen kent-leride leşker azdur māl menāl köpdür ol kent-lerge tıyuḳsız

5 barıp irenlerini öltürüp māl emvāl-larını ġāret ḳılıp zen ferzend-

6 lerini esīr ḳılıp alıp kėlsik olarġa dāġ mundın artuḳ bolurmu

7 didi barça ḳalmaḳḳa bu söz maʿḳūl boldı tīz nėçe yüz ḳalmaḳ-lar

8 aṭlanıp tekes birle ketmen-ke yüzlendi naẓm

9 tekes birle kėldi bu ḳalmaḳ-lar
ḳoşuldı mun͡ga nėçe aymaḳ-lar

10 yoḳ irdi bu ḳalmaḳ-lardın es̱er
çü ketmen ili irdi-ler bī-ḫaber

11 ki bir kün idi vaḳt ḥammām buġ
tekes sarıdın çıḳtı çan͡g birle tuġ

12 bu ketmen ili ḳıldı tuġ-ġa nažar
yėtip kėldi bed-kār ḳalmaḳ-lar

13 muḥammed niyāz yüz bėki-ler körüp
alıp mılṭığın filteġa ot ḳoyup

14 bu mūġ birle ḳıldı tüfek birle ceng
bu bed-kārlar ḳıldı müʾmin-ni teng

15 kilür irdi ġūl birle iki ḫatun
şehīd iyledi iki-sin tökdi ḫūn

16 ki düş-vār boldı bu ketmen işi
kirip ḫālī üyge ḳaçıp bėş kişi

17 atıp mılṭığı birle tam-nı tişip

ki öltürdi ḳalmaḳnı ḥaddin aşıp
18 binā-gāh tıyup anı ḳalmaḳ-lar
tutup bėş kişi-ni şehīd ḳıldı-lar
19 mamat niyāz pehlevān nė ḫoş nev-cevān
şehīd boldı cennet-ke boldı revān
20 ki andın işitti belüs toḳalık
kėlip mūġ ḳalmaḳnı ḳıldı helāk
21 ki ḳurbān niyāz bik ḳılıp cürʾeti
şecāʿat ḳılıp musyar mi͡ng bėki
22 bular iyledi küfrni ḫūrd u ḫām
tola mūġ-lar boldı dūzaḫḳa rām

146 1 bu ḳalmaḳ-ḳa tüşti ʿaceb reste ḫīz
ki ġalcat sarı mūġ-lar ḳaçtı tīz
2 ki ġalcat-da mūġ soḳuş iyledi
bu ġalcat ili terk-i hūş iyledi
3 ki ir birle ḫatun ki neççend tenān
şehīd boldı bu kėnt ara bėrdi cān
4 bu ġalcat-nı͡ng mālı menālın alıp
aġayasġa kėtti bu mūġ-lar yanıp
5 sü͡ngidin ḳavup tīz aḳ ḳuzı bik
nė aḳ ḳuzı bik-dür buraḳ ḳuzı bik
6 alıp leşkerin toḳalık şang bėki
sürüp mūġ-nı musyar mi͡ng bėki
7 ḳurbān niyāz bik birle ʿos̱mān dilīr
bu ʿos̱mān idi yüz bėki şīr-gīr
8 sülep taġḳa ḳalmaḳnı ḳıldı soḳuş
ḫuṣūṣ aḳ ḳuzı bik ḳılıp köp turuş
9 körü͡ng aḳ ḳuzı bik-ke yėtti ḳażā
aġasıġa ʿos̱mān ḳılıp cān fedā
10 bu ikev bu taġ icre boldı şehīd
ḫalāyıḳ közidin bolup nā-pedīd
11 toḳalık kilür irdi aṭın çafıp

ki açrap aṭıdın bu hem yıḳılıp
12 bu bik-ke aturlar tüfek kīne kīn
munı aṭġa mindürdi bir çāre kīn
13 ḳaçıp çıḳtı bu bik bu ḳalmaḳıdın
ḳutuldı ḳaçıp bu ḳażādın imīn
14 ḳaçıp yandı arḳaġa ḳalmaḳ-lar
ki ḳallāş evbāş ḳaltaḳ-lar
15 toḳalık kėlip tīz ġalcatıġa
ki hīç bir işi kėlmeyin yādıġa
16 ḳurbān niyāz bik musyar bik yine
debīriġa boldı kėlipilticā
17 debīr yazıp bu ṣıfat nāmeni
ki cārī ḳılıp nāmeġa ẖāmeni
18 tamām ser-güzeşteni iylep beyān
ki sulṭān cenābıġa ḳıldı revān
19 merāḥil ḳılıp ṭay ėtip cürʿeti
ki sulṭānġa yėtti ḳılıp sürʿati
20 tutup bėrdi sulṭānġa bu nāmeni
oḳup kördi bu ṭurfe henġameni
21 dirīġ-ler yėdi dest be[ā]zā[ū]nı soḳup
ḳızıl ḳan yaşını közidin töküp
22 oḳup çon͡g kiçik barçası yıġladı
ḳılur ḳılmasını taẖı bilmedi
147 1 munı an͡glaban nāẓımī ḳıldı zār
bu defterge aldı bolup bī-karār
2 kėtür sāḳıyā bāde şevḳ cāmıdın
icip mest bolup bāde gül-fāmıdın
3 bolup ʿandelīb gül-ni yād iyleyin
bu gül yādıda dil-ni şād iyleyin
4 ki irdi bu ẖoşluḳ müdām defʿa ġam
bu ẖoşluḳ-nı tafġan bolur muḥterem
5 sulṭān aʿlā ẖān tīz mihman-dārlıḳ esbābı-nı rāst
6 ḳıldı barça uluġ uşşaḳ ser-dārlarnı carlap kėltürmek-ke kişi

7 çapdurdı meselen emīr tohta ahun ḳāḍī gilān müftī rūzī ahun
8 müftī maḳṣūd ahun ḳāḍī ʿasker şeyh manṣūr ahun kiçik ahun
9 ḥācı nāṣır ahun mollā imīn ahun mütevellī mesʿūd ahun ḥācı
10 ḳavaş ahun fahre ʾd-dīn ahun ḳāsım ʿaşir ahun barça çon͡g kiçik
11 ahun-larnı cemʿ ḳıldı ve yine ḥācı ṭāhir ġazneçi bik ḥācı ʿabdu ʾlllāh
12 ġazneçi bik ʿabdu ʾr-raḥmān ġazneçi bik ʿabdu ʾl-vāḥid ġazneçi bik
miġfer
13 şang bėki ʿaẓīm şang bėki ġanī şang bėki ṣatıldı şang bėki
14 mühre ʾd-dīn şang bėki büşir bik emīr şāh mīr-āb cabbaş mīr-āb hudā
15 bėrdi mīr-āb bikẕāt bik behrām bik ḳavaş ḳāḍī ḳavaş ėl bėki
16 ḳavaş min͡g bėki ḳavaş yüz bėki faltu min͡g bėki sāḳī mīr-āb ḥüseyin
17 bik mamat ʿalī mīr-āb kāyıd bāzār bėki ʿalī bāzār bėki ve yine ḳolı
18 işḳa tėggen ahun-larnı ve bik-lerni yıġdı bular kėlip cā-be-cā olturdı
19 baʾd-ez maḥāẓ[z]īr sulṭān aʿlā hān söz āġāz ḳıldı ve aydı ay
20 ahun-larım ve ay bik-lerim nėçük ḳılmaḳ kėrek hıṭay-nı ber-ṭaraf
21 ḳılsaḳ mançu çenfen-ler hücūm ḳıldı bularnı ber-ṭaraf ḳılsaḳ solan
22 şiberler tėprep idi olarnı ber-ṭaraf ḳılsaḳ nėççe aymaḳ çaḳar ḳalmaḳ-lar

148 1 ḳaṣdımızda boldı olarnı ber-ṭaraf ḳılsaḳ ėmdi turġut beyli beysi-ler
2 ḳozġaldı yine bir ṭarafdın zurġan şumun arbun şumun-nın͡g
3 ḳalmaḳ-ları hurūc ḳıldı olarnı defʿ ḳılsaḳ ėmdi ġine bir nėççe kün
4 tinç amān bolurmikin dip idim mına aġayas-nın͡g ḳalmaḳ-ları bu ḳısmī
5 cefālarnı ḳılıp-dur aḳ ḳuzı bik ʿosmān yüz başı-nı muḥammed niyāz
yüz
6 başı-larnı şehīd ḳılıp-dur dip mezkūr nāmeni oḳudı ve köp yıġladı
7 barça ehl-i meclis-ler yıġlaştı-lar āhiri aydılar kim şāha ġam yėmesün-ler
8 kim bizler cihādnı fī-sebīlu ʾllāh ḳılġandur miz şāyed allāhu teʿālā yana ol
9 kāfirlerġa ġālib ḳılsa allāhu teʿālā-nın͡g ḳudretiġa çün ü çirā yoḳtur
10 eger allāhu teʿālā-nın͡g bizlerge fażl-ı ʿināyeti bolmasa munça enbūh-ı
kāfirlerni
11 nėçük ḳılur irdük bu haḳan-ı çin birle nėçük der-fütāda bolur idük dip
12 teṣellī hāṭır bėrdi sulṭān aʿlā hān aydı perverdigārā özün͡g
13 bilür sėn ḳādir-i tüvānādur sėn özün͡g biz ʿāciz bendelerin͡gġa hādī
14 bolup islām dīni-ni ḳuvvetlig ḳılıp müʾmin-ler üzre feth-i nuṣret ʿaṭā

15 ḳılıp şerīʿat-ı beyżāġa özün͡g revāç bėrgey sėn didi barça ser-dārlarnın͡g
16 maṣlaḥatı birle mühreʾd-dīn şang bėki birle bikẕāt bik-ni neççend sipālar
17 birle leşker-i bī-kerān birle aġayasġa iberdi-ler mühreʾd-dīn bik bu nurġun
18 leşker birle bikẕāt bik-ler birle deryādın ötüp aġayas taġıġa
19 revān boldılar naẓm
20 mühreʾd-dīn dil-āver alıp köp çėrig
nėdür kim çėrig köç-de şīrġa şerīk
21 ki neççend merāḥil-ni ḳaṭʿ ḳılıp
ki aʿdā şürūrını defʿ ḳılıp
22 bu yollarda uçrap köp aymaḳıġa
yėtip aġayas-nın͡g ki ḳalmaḳıġa
149 1 bularnı körüp lamalar lömşedi
tamām zengī-ler başını on͡gşadı
2 bu mūġ-nı körüp barça islāmiyān
dilīrler şimāl dėk boluştı revān
3 aralap bu mūġġa ḳılıp saḫt-ı ceng
bu taġ taşıġa ḳan bile bėrdi reng
4 bu mūġ-nı ḳılıp anca ḫ̌ār u ẕelīl
bu taġnı ḳılıp lāle dėk ḳıpḳızıl
5 bolup barça ḳalmaḳ çü iṭdin beter
kėsildi başı miẟl-i ḫıyār tėr
6 bu ḳısm yėtip taġ ara kāfirān
ser-i bī-tenān u ten-i bī-serān
7 tenidin ḳopardı tili tosḳalan
ki say-nın͡g arıḳı ṣıfat aḳtı ḳan
8 ki müʾmin alıp ança māl u menāl
ḫalāyıḳ-nın͡g ʿaḳlı bolup māl-ġa lāl
9 ki olca talaşıp ḳılıp hay hūy
ḳolıġa tüşüp aṭ kala birle ḳoy
10 tükenip bu ḳalmaḳ-nı nuṣret bile
yanıp yolġa kirdi şerāfet bile
11 ḳılıp yolda köp uġa maġrūrluġ
kiçik çon͡g bolup ṭurfe mesrūrluġ

12 yėtip kėldi-ler şādlıḳ iyleşip
bu şādlıġ-ları ṭurfe ḥaddin aşıp
13 ki sulṭānġa bik-ler köründi kirip
heme vāḳıʿāt-larnı taḳrīr itip
14 bularġa bėrip şeh müzeyyen libās
tafıp her biri iltifāt bī-ḳıyās
15 nėçe kün yine boldı müʾmin amān
ḳılıp fazl-ı raḥmet ẖudā-yı cihān
16 ʿaṭā ḳılsa bendege nusret-ni ḥaḳ
bu ẖaḳan-ı aʿẓam-ga bėrgey sayaḳ
17 icābet nişānıġa tigse ẖadeng
bolur şīrġa ġālib żaʿīf mūr leng
18 çıbın ḳılġusı ḥürrī-lerni şikār
ḳılavurġa ẖiẕmet ḳılur kėrekser
19 tutun͡g sāḳıyā nāẓımī-ġa ḳadeḥ
içip mey-ni bolġay ki andaġ feraḥ
20 ili gülistānıda gūgū digey
ḥikāyet ġarāyib-ni nev nev digey
150 1 **ve yine leşker-i islām ulastayda kalmaḳlar birle ceng ḳılġanı**
2 yine nevʿ ḥikāyet-ni naẓm iyleyin
gülistān-ı naẓmıda bezm iyleyin
3 küni kėldi sulṭānġa nā-ẖoş ẖaber
ẖaber nė dimek-dür ki ġamdın es̱er
4 ki nilẖa ve ḳaş-nın͡g ki ser-dārları
dilīr baẖtiyār nīk-i gīrdārları
5 ki ẖālī töreler bile nėçe ir
ki sulṭān emīrlerġa bėrdi ẖaber
6 işitkey ki şeh nėçe aymaḳ-lar
yıġılmış nėçe zengī ḳalmaḳ-lar
7 ki ser-dār-ı mūġ kökşin embal imiş
ḳotan-lar bile ceng ḳılur miz dimiş
8 mun͡ga yār imiş-ler ki munku tėmür
yine da lama sü lama bī-ḥużūr

9 ki turġut-dın almış nėçe yüz çėrig
bularnın͡g sözidür tiken-din mayruk
10 yıġılmış bu ḳalmaḳ neççend hezār
felek-nin͡g yüzini ḳılıban ġubār
11 kilürmiş bu ḳalmaḳ ḳaş başıdın
ötüp taġ-larnın͡g uluġ taşıdın
12 āyā şāh salġıl bu sözlerge semʿ
tėmürlük digen yėrde bolmış ki cemʿ
13 işitip bu sözlerni şāh-ı zamān
yıḳıldı başıġa bu heft āsmān
14 ki sulṭān ʿacāyib ferīşān bolup
emīr toẖta aẖun-nı tīz kėltürüp
15 didi nė ḳılur miz munı yā emīr
man͡ga körsetin͡g yol āyā şīr-gīr
16 emīr aydı leşkerni yıġmaḳ kėrek
bu düşmen sarı tīz barmaḳ kėrek
17 barıp anda islām ṣafını tüzüp
olarġa bu dīn ḳuvvetin körsetüp
18 yarıp kökşin embalı-nın͡g başını
bėrip lamalarġa ecel aşını
19 ki munku tėmürnin͡g başını üzüp
kilür miz iren-ler işin körgüzüp
20 bu sözlerni ḳıldı emīr-i zamān
ki sulṭān işitip bolup şād-mān
21 tamāmı dilīr ġāzī-ler cemʿ olup
şehrni ẖazāyinçiġa tafşurup
151 1 alıp şāhlar leşker-i bī-kerān
tėmürlük sarı tīz boldı revān
2 yörüp rāh menāzil-ni ṭay ḳıldı-lar
ulastayġa tīz tün yėtip bardı-lar
3 bolup ḳāḍī aṣġar bu leşkerge baş
ki yoldaş bolup ḥācı aẖun ḳavaş
4 ulastay ġolıġa tikip bāre-gāh

ki sulṭān emīr tüşti-ler cā-be-cā
5 oşol dem kėlip müġıdın nāme
fitip nāmeġa ṭurfe hengāme
6 oḳup kördi sulṭān nāme açıp
töben ḳıldı başın boyun-nı ḳaşıp
7 uluġ-lar soradı nėçük dip sözi
barur miz mu anda kilür mü özi
8 bu nāme sözin ḳıldı şeh āşkār
ḫalāyıḳ dili anda boldı ġubār
9 dimiş nāmede ay emīr-i ḳotan
mėnin͡g leşkerim-dür yamandın yaman
10 ibersem çėrigim ḳotan sarıġa
tamāmı ḳotan-lar ḳaçar ġārıġa
11 sizler birle ḳılġay bu nevʿ ʿāmile
yarur ḳarnını bolsa zen ḥāmile
12 tamāmın͡g-nı müġ-lar ḳılur derd-nāk
ki ferzend zen-ni ḳılurlar helāk
13 ki aldımġa tīzrek kėlip yalbarın͡g
ki altun kümüş yaḫşı ḳızlar bėrin͡g
14 bu sözni işitti tamām müʾminān
ġażab birle ḳalmaḳḳa boldı revān
15 barıp çaftı ḳalmaḳnı evvel emīr
sün͡gidin çafıp şāh ṣāḥib-serīr
16 barıp barça müʾmin ḫurūş iyledi
ḳazan ḳaynaġan dėk ki cūş iyledi
17 alıp baʿżı ḳolġa sinān u dırāz
sinān birle ḳalmaḳnı ḳıldı güdāz
18 çafıp baʿżı müʾmin ki şimşīr-zen
bu şimşīr bile fāre iylep beden
19 ki baʿżı ʿadūlarġa şeş-fer salıp
ki baʿżı başı üzre ḫancer salıp
20 ki baʿżı tüfek-da atıp müġ-nı
felek-ke çıḳardı bu müġ tuġını

21 mis̱āl bir sürüg yılḳı-ġa tėgdi şīr
tutuşḳan ṣıfat şīr birle dilīr
22 ki yaġdurdımu tīr-i merg-i bulut
veyā tüşti bolġay neyistānġa ot
152 1 veyā böriler kirdimü ḳoy ara
veyā zal ẕer ḳıldımu mācerā
2 veyā ot saçıp yėtimü ejderi
ki ṭāġūn vebā kirdimü mūġ seri
3 bu ḳısmī yatıp yėr üzre ḳāfirān
ser-i bī-tenān u ten-i bī-serān
4 çünān müʾminān ḳıldı-lar saẖt-ı ceng
bu mūġ ḳanıdın boldı yėr lāle-reng
5 ki bārān suyı dėk bolup aḳtı ḳan
ki bir nėçe ḳalmaḳ ḳutuldı aran
6 ki müʾmin alıp esb-ha bī-şümār
ki mūġ-lar közige cihān boldı tar
7 ki bir kiçe kündüz sürüp küfrīni
savurdı felek-ke bu mūg tuġını
8 ki müʾmin heme yandı-lar şād olup
tamām ḳayġu ġam-lardın āzād olup
9 kėlip tüşti sulṭān ferruẖ nejād
ṭabl şād-yāne çalıp boldı şād
10 kerem iyleben ḳādir ü ẕüʾl-celāl
ki şirʿ nebī taftı andaġ kemāl
11 yörüp mollā ʿos̱mān turduş reʾīs
ḳılıp pāk güẕerlerni ḳoymay ẖabīs̱
12 tüşip kün bukünde zenān başıġa
çıḳalmay üyi-din işik taşıġa
13 feraḥ cāmıdın sāḳī inʿām ḳıl
unutmay bu nāẓım-ġa iḥsan ḳıl
14 bu mey neşʾesidin bolup şād-mān
bu dūn-nıng͡ ġamıdın bolayın amān
15 **mollā şevket aẖun birle aḥmed ẖān ẖocam-larnıng͡**

16 cedeli beyānıda
17 kün-i yıl-başı kėldi nev-rūz olup
semen-zārlıḳ ʿālem efrūz olup
18 çemen ġonçesi açılur çaġladı
zebān bülbüli sayramaḳ ḫˇahladı
19 dehān bāġı içre zebān bülbüli
ki şekker-feşānlıḳ ḳılıban besī
20 devāt çeşmege ser soḳuban ḳalem
ṣaḥāʾif yüzige çėkiben raḳam
21 pedīd ėtti bir ḳıṣṣa-i cān söz
bu ḳıṣṣanı an͡glap töker āb köz
153 1 körün͡g bir küni ol emīr-i zamān
oşol toḫta aḫun cihān pehlevān
2 körünmek üçün kėldi sulṭānıġa
kėlip tüşti tīz ḫāne-i mihmānġa
3 ḳılıp irdi sulṭān aṭ may-ı aş
salıp zencebīl aṭ göşide maʿāş
4 emīr aldıda ḳoydı bu aşını
yėdi köp kötermey emīr başını
5 bu aş-nın͡g mizācı idi köp assıġ
emīr toyġuça yėp kikirdi sasıġ
6 emīr boldı ol dem üyi-ge revān
şikem aġrıdı boldı başı kerān
7 bu aġrıḳ çerāyın saman iyledi
zehr bėrdi şeh dip gümān iyledi
8 aḥmed hān ḫocam-dur emīrġa taġa
emīrġa ḥaḳīḳat-da irdi ata
9 emīrnin͡g diliġa tüşip köp her iş
aḥmed hān ḫocamġa ḳılıp nāme rāst
10 bu nāmeni bėrdi ʿalī törege
ʿalī vehme birle alıp ḳolıġa
11 didi anda barsam alıp nāmeni
kişi körse tartıp alur ḫāmeni

12 mėni tılçı-dur dip helāk iylegey
cihāndın vücūdum-nı pāk iylegey
13 bu endīşede irdiler bu ʿalī
nėçük iş bile yėtkürey nāmeni
14 yūsuf aḫun ol vaḳtıda didi pend
ki aṭ ḳuyruġıġa ḳılın͡g anı bend
15 ʿalī nāmeni bu ṣıfat bend ḳılıp
aḥmed ḫān ḫocam sarı bardı yėtip
16 ḫocamġa tutup bėrdi bu nāmeni
yüz endīşe birle bu hengāmeni
17 oḳup nāmeni ḫalḳ-ġa ḳıldı ḫaber
didi şāh emīrġa bėrip-dür zehr
18 didiler yıġılsun ki ḫuddāmeler
ki mektep yüzin körmegen ʿāmalar
19 araösten͡g ü ḳaş-dın yıġıldı bular
ḳoyup bėrse her birsi yüz ḳan töker
20 alıp yordı bir munça evbāşı-nı
maʿāş-sız libās-sız ḳallāşı-nı
21 yėtip kėldi şeb-de emīr ḳaşıġa
kirip būse ḳıldı emīr başıġa
22 yine şevket aḫunġa bėrdi ḫaber
kėlip maṣlaḥat ḳıldı boldı seḥer

154 1 aḥmed hān ḫocam tīz aṭlandı-lar
şehrnin͡g içige kėlip kirdilar
2 kėlip tīz uşatıp soraġ ḫāneni
ki ṣayid ṣadīrnin͡g alıp cānı-nı
3 ki ṣayid ṣadīr tīz üyige kėlip
saḳaydı ḳırḳ nėçe öfke ḳaḳıp
4 bu ġavġānı an͡glap tamām ḳaçtı-lar
heme ḳaşıḳa ḳaçıp ki tarḳaştı-lar
5 ḳalıp yekke yalġuz bu sulṭān bikim
yine yıġılıp kėldi neççend nedīm
6 bāzār bėki kāyıd bolur yarlıġ

kėlip şehġa ḳıldı ki dil-dārlıġ
7 bu şeh birle iküv tüfek attı tīz
aḥmed ẖān aẖun ḳıldı gürīz
8 ḳoşuldı kėlip mollā ṣāliş imām
ẖalāyıḳ heme boldı sulṭānġa rām
9 ʿalī töre aẖun ḳoşuldı taẖı
heme dīn bülendrek idi himmeti
10 ki ḳāḍī ve müftī yıġıldı tamām
tutun͡glar tutun͡glar diben ẖāṣ u ʿām
11 aḥmed hān ẖocam birle ḳāḍī gilān
tunkan mescidi sarı boldı revān
12 ẖalāyıḳ bularnı tutar miz didi
ki ejder boluşup yutar miz didi
13 bularnı ki bėrmey bu tunkanī-ler
ki iẖlāṣ ḳılışıp dil efkārlar
14 bu ikevni soydungġa ḳıldı revān
ki soydungda turdı ki neççend zamān
15 bozup uşbu tunkanī-ler vaʿdeni
yine toldurup kīnedin miʿdeni
16 didi ẖoyzenin͡g iki ser-dārı hem
bolup bizge bu iki ser-dār behem
17 ki ėmdi ḳoyar miz başımızġa tāc
tamāmı tarançi bėrür bizge bāc
18 ki tunkan bolup barçası bed-niyet
didi bizge bolġay tamām mülkiyet
19 ki yagur bu vaḳtıda sulṭān idi
ki tunkanī-ler üzre bu ẖān idi
20 bu yagurġa irdi kener taz vezīr
ki lubar mayanza irdi debīr
21 bular bėrdi soydungġa bir nāme
tarançi-ni çafmaḳġa hengāme
22 taẖı barça tunkan sözin ḳıldı bir
özidin ḳılur boldı ṣāḥib-serīr

155 1 ki sulṭān bu iş-din bolup köp hirās
ki ṣulḥ üçün ḳılıp nāme rāst
2 ki çarlattı-lar mollā ẕolyarnı tīz
mun͡ga ḳoştı üç ėlçi bik-lerni nīz
3 bu tört ėlçi-ge bėrdi şol nāmeni
alıp bar didi uşbu hengāmeni
4 ki soydungġa barıp uluġlarġa bėr
ki ḳāḍī gilān-nı alıp munda kil
5 eger kėlmese tīz kėlgil bu yan
ki her sözni ḳılsa man͡ga ḳıl ʿayān
6 bu aḫun-ġa ḳoştı yine üç kişi
ki zeynāl yasavul bu üç-nin͡g başı
7 bular tört kişi boldı yolġa revān
ki ḳorḳup nė bolġay diben ten-de cān
8 nihān yol bile bardı anda yėtip
körüp şevket aḫun-nı hūşı kėtip
9 tutup bėrdi aḫunġa bu nāmeni
ki sulṭān ibergen bu hengāmeni
10 oḳup nāmeni boldı köp der-ġażab
didi nėme kėldin͡g āyā bī-edeb
11 bu sulṭān tutalmas şerīʿat-nı pās
ibermiş sėni mėndin iylep hirās
12 bu aʿlā man͡ga köp taʿaddī ḳılıp
şehen-şāhlıġ manṣıbım-nı alıp
13 ḳılıp irdi sulṭān mėni ança ḫˇār
mėni ḳıldı ḥaḳ munda köp iʿtibār
14 ḫocam-nı bu tunkanī sulṭān ḳılur
mėni hem emīr-i müselmān ḳılur
15 aʿlā birle ḫūb bolmaġay mėn taḫı
an͡ga yalbarıp barmaġay mėn taḫı
16 āyā ẕolyar tīz arḳan͡gġa yan
ki yoḳsa işin͡g bolġusıdur yaman
17 imām ẕolyar didi ay aḫunum

budur mu ki faʿāl-i ehl-i ʿulūm
18 ki sulṭānmu sizlerġa rāġıb irür
yaraşturmaḳım bizge vācib irür
19 kėlip miz ki sizni yaraşturġalı
taẖı kėlmedük biz talaşturġalı
20 ki sulṭānġa sizni kėter miz alıp
şerāfet tapar siz şehrge barıp
21 ḳısm ḳıldı sulṭān ḳılur sizni çon͡g
heme kār-bārlar kilür ki ön͡g
22 munı an͡gladı mollā tunkanī-ler
didi kār-ı ẖayrdur imes kār-ı şer
156 1 ẖocam munda tursun siz anda barın͡g
barıp anda şerʿīni cārī ḳılın͡g
2 munı an͡gladı ʿāma tunkanī-ler
didi bėrse bolmasmu bizge żarar
3 ki sulṭān birlen ḳılur miz uruş
bu törtini öltür nėdür şük turuş
4 munı an͡gladı törtidin kėtti hūş
ölüm vehmidin barça boldı ẖamūş
5 bahāne ḳılıp ḳaçtı bu törti tīz
şehr sarıġa tīz ḳıldı gürīz
6 kėlip şahġa aydı budur vāḳıʿāt
ki tunkanī şek-siz ḳılurlar cihād
7 munı an͡gladı boldı sulṭān amān
salıp aldıġa leşker-i bī-kerān
8 barıp tustı şeh rāh-ı çangfanzanı
ki açtı ḳapuġı kühen kenzeni
9 müselmān ḳılıp uşbu yėrni kemīn
didi kėlse tunkan bolur miz imīn
10 **emīr toẖta aẖun-nın͡g bendge tüşkeni**
11 oşol kün şehrdin ḳaçıp çıḳtı-lar
emīr ẖān ẖayāl birle aṭlandı-lar
12 ẖayāl ḳıldı ẖalfem ḳaşıġa baray

ölüm-din ḳutulmaḳḳa tedbīr ḳılay
13 ki ḫalfem ḳaşıġa barıp yıġladı
mėnin͡g-de tarıḳ-ça günāh yoḳ didi
14 emīrni tutup der-maḥāl saldı ġūl
bu işdin ili ḫalḳı boldı melūl
15 emīrni ara österi͡g-da üyge sülep
ki her kün bėrür nān ḳaḳ birle āb
16 anın͡g ḫām ḫayāli yėtip başıġa
ki zaḳḳum ḳoşuldı içer aşıġa
17 eger bolsa kimdin ki devlet kėter
anın͡g başıġa ṭurfe miḥnet yėter
18 kişige eger yėtse ḥaḳdın ḳażā
an͡ga hīç nėmerse bolalmas penā

157 1 **aḥmed hān ḫocam-nı nėçe min͡g tunkanī özige ser-dār**
2 ḳılıp kėlip müselmān-lar birle cihād ḳılıp helāk bolġanı-nın͡g beyānı
3 aḥmed hān ḫocam min͡gçe tunkanīni
alıp ḳurşadı ḳalʿa ḳurġanını
4 ki nurġun çėrig birle aḫun kėlip
ḫocamġa ḳoşuldı ʿadāvet ḳılıp
5 ki müʿmin öltürmek üçün bu ḫocam
müselmān ṣafı-ka sürüben ḫırām
6 ki müʾmin ü tunkan bolup rū-be-rū
ʿadāvet ḳılışıp bu iki kirü
7 biri birsi birle ḳılıp saḫt-ı ceng
zemīn-ni ḳılıp ḳan bile lāle-reng
8 şehr içre yagur dilīri idi
şehr-i tunkanī-nin͡g emīri idi
9 kener taz bu yagurġa bėrdi ḫaber
didi iş yamandur ḳılın͡glar ḥaẕer
10 bu yagur ʿaşūrlar ʿadāvet ḳılıp
ki bī-baş tunkanī-lerni yıġıp
11 şehr ḫalḳı birle soḳuştı bular
kener taz ve lu bar lu ḫuzalar

12 ki ġālib kėlip nėçe tunkanī-ler
sürüp aḳ tufaġa yėtip bardı-lar
13 ḳavaş bik ve islām mollā ʿaşūr
tusup aldını ḳıldı-lar sa[ā]ẖte zōr
14 sürüp arḳaġa munça tunkanīni
üzüp başını ve yarıp ḳarnını
15 sülep barça tunkannı çangfanzaga
başını kėsiben ḳadap cenzega
16 bu ḳalʿanı ḳurşap tamām müʾminān
ʿadūnın͡g ḳanını ḳılıp köp revān
17 bu ḳalʿaġa tunkanī-lerni sülep
bu leşker bu tunkannı turdı ḳuşap
18 **yagur sulṭān-nın͡g helākı**
19 işitgil ki yagurı-nın͡g ḥālini
anın͡g bed-gümān birle efʿāli-ni
20 şehr leşkeri munda ġālib bolup
kener taz yagur mu maġlūb bolup
21 ki tunkannı ḳavup şehr leşkeri
helāk boldı tunkanī yaş u ḳarı
158 1 sürüp barça müʾmin bu yagurnı
ẖudā ḳıldı maḥva anın͡g rūyını
2 anı ẖatunı birle ḳıldı helāk
ʿadū ehli-ni çün ḳılıp derd-nāk
3 ʿaşūrġa bu müʾmin sinān-lar salıp
kener taz başını fıçaḳda yarıp
4 aḥmed ẖān irdi ehl-i saʿīd
anı kėltürüp sayda ḳıldı şehīd
5 tutup şevket aẖun-nı kėltürdi tīz
ḳılıp bend zindān ara anı nīz
6 nėçe kün sülep bu belā ḳaʿrı-ġa
taġarġa sülep taşladı baḥrıga
7 emīrni tutuban şehīd iyledi
cihāndın anı nā-pedīd iyledi

8 bu ḳısmī iken barçasıġa ḳażā
nėdür çāre bolmay ḳażāġa rıżā
9 bu ḳısmī ikendük felek-nin͡g işi
cefā ẓulm irmiş felek verzişi
10 bu defter oḳup ḳılmaġıl iʿtirāż
ʿömr yėte künlük irür ḳılma nāz
11 her iş ötse ḥaḳ-nın͡g irür ḫˇāhişi
bu ḫˇāhiş bile bendenin͡g nė işi
12 dime uşbu iş bolġan irmiş yaman
bu nevʿ sözün͡gdür yamandın yaman
13 eger ḫˇāhlasa birni ḥaḳ tirgüzür
ve ger ḫˇāhlasa der-maḥāl öltürür
14 ki ölmek tirilmek ḫudānın͡g işi
falān iş-de oldı dime ay kişi
15 san͡ga kėlse miḥnet an͡ga bol rıżā
eger kėlse ferzendge ḥaḳdın ḳażā
16 körüp bu elem-ni melūl bolmaġıl
bolup nā-rıżā ehl-i hevl bolmaġıl
17 āyā nāẓımī sözni ḳılma dırāz
tilin͡g barıda iylegil nükte bāz
18 **el-ḳıṣṣa tunkanī-lernin͡g düvüm bāre kėlip müselmānlar birle**
19 ceng ḳılġanı
20 ḳaçıp barça tunkan küre şehriġa
özin taşlamaḳḳa belā baḥrıga
21 müselmānġa ḳattıġ ʿadāvet ḳılıp
ki tunkan heme çon͡g kiçik yıġılıp
159 1 yine ḳıldı-lar barça müʾmin-ġa ḳaṣd
ḫayāli müselmānġa bėrgey şikest
2 munı an͡gladı çon͡g kiçik barça nās
uluġ-lar heme ḳıldı bir nāme rāst
3 ki mażmūn nāme bu ay müʾminān
ki şeyṭān sözi birle bolman͡g yaman
4 bu iş-ler ikevmizge kėlgen ḳażā

ḳażāġa boyun sunmaġan nā-sezā
5 ḳılıp tevbe iylen͡g ki yaẖşı niyet
ṭaleb ḳılman͡gızlar ḳıṣāṣ u diyet
6 bolup ikimiz sarıdın köp şehīd
mun͡ga rāżı bolġıl ki bolsan͡g ʿabīd
7 rıżā bolmasan͡g bar burunġı çėrig
bu nevbet berī[n]n͡glerni ḳoymas tirig
8 bu mażmūnda ḳıldım ki nāme tamām
ki tunkanī-lerġa duʿā ve selām
9 alıp nāmeni ḳāṣıdı tīz rū
bu tunkanī-lerġa bolup rū-be-rū
10 oşol nāmeni bir uluġġa bėrip
yėtip kėldi tīz tün cevābın alıp
11 tutup bėrdi şehġa cevāb-nāmeni
ki sulṭān oḳup bildi bu ẖāmeni
12 cevāb-nāmede bu ṣıfat-lig dimiş
cihāddın bölek bizge yoḳ başḳa iş
13 eger ḳorḳsa sulṭān bizdin besī
an͡ga ürkütür miz budur çāresi
14 ibersün bu yan şāhlıġ mührni
ki bizlerge bėrsün tamām şehrni
15 kön͡gül tınmaġay intiḳām almasaḳ
boyı ḳat ẖaṭun ḳarnını yarmasaḳ
16 munı an͡gladı boldı şeh köp ẖafā
didi öz özige ḳılıp-dur cefā
17 didi mėn olarġa ḳılay bir ḳılıġ
olarġa ḳılay bir ḳatar yaẖşılıġ
18 ki şāyed ḳılurlar ʿadāvet-ni terk
ʿaceb yoḳ ki ḳılsa żalālet-ni terk
19 didi şehke çıḳtı oru[n]n͡g üzre tīz
taẖı çarlatıp mīr ḳa[ā]sım şāhnı nīz
20 an͡ga sordı çün şāhlıġ ḥükm-ni
tunkanġa ozuḳ ḳoy alıp bar didi

21 bu bėrgenni yėp ḳursaḳın toydurup
uruş iylesün bā-şecāʿat bolup
22 olar başıda bolsa nā-geh ḫired
ki elbette ḳılġay ʿadāvetni red
160 1 bularġa bėrip köp gürünç birle un
bu ḳoy-lar bile bāz alıp tīz tun
2 birevni taḫı mīr ḳa[ā]sım-ġa ḳatıp
iberdi bulardın ki nāme fitip
3 bular un gürünç birle māl-nı alıp
ki tunkan-lar üzre bardı yėtip
4 alıp barġanın bėrdi tunkanġa tīz
yine nāmeni tafşurup bėrdi nīz
5 ki tunkan uluġı didi ḳāṣıda
nėçe bizge yalbarsa bolmas revā
6 aramızda yoḳtur ḳılınç-dın bölek
ki kej-düm-de yoḳ hīç nīş-din bölek
7 eger ḳança bėrse munın͡g dėk-lani
bu sulṭān-nın͡g hergiz ḳutulmas cānı
8 taḫı ikevin͡gizni ḳılur miz şehīd
cihāndın bolur siz ḥalī nā-pedīd
9 didi ikisini tutup baġladı
ḫūnını hemān tökkeli çaġladı
10 didi baʿżı-sı tuġ-nı tikken hemān
bu tuġ aldıda iylegey miz ki ḳan
11 didi baʿżı-sı ḳondurur miz bütün
ki irte şehīd ḳılġu miz çıḳsa kün
12 heme iki ḳāṣıdnı bėrdi an͡ga
didi irte çaşkada ḳılġıl tebāh
13 didi mīr ḳa[ā]sım şāh kerim-ā-kerīm
irür ism-i ẕātın͡g raʿūfuʾr-raḥīm
14 biz iki ġarīb-lerni āzād ḳıl
ḫalāṣ iyleben kön͡glümiz şād ḳıl
15 be-ḥaḳ-ı ḫudā-yā ḳalem birle levḥ

yine ʿarş-ı kürsī ṣafı birle nūḥ
16 be-ḥaḳ-ı ḫalīl ü be-ḥaḳ-ı ḥabīb
duʿāmız icābet-ke ḳılġıl ḳarīb
17 münācāt-nı ḳıldı bolup zār zār
ölüm ḫavfıdın boldı köp bī-ḳarār
18 munı saḳlaġan ir teraḥḥum ḳılıp
ḳoyup attı tün-da ḳolını yazıp
19 bular kirdi yolġa fiyāde ḳaçıp
közi-nin͡g yaşını buluṭ dėk saçıp
20 kiçeçe yörüp iyleşip āh vā[h]
yėtip kėldi aḫīr be-nezdīk şāh
21 tamām vāḳıʿāt-nı beyān iyledi
ʿadūlar faʿālin ʿayān iyledi
22 ki an͡glap bu şehġa ġażab yüzlenip
tamāmı sipāh reʿa[ā]ya[ā]larnı yıġıp
161 1 yıġıp leşkeri nėçe aymaḳı-nı
kötertip alem tuġ bayraḳı-nı
2 ki aṭlandı leşker ʿadedsiz bolup
gürūhā gürūhā cihānġa tolup
3 tusup barça tunkanī-ler rāhnı
tikip reh-güẕārlarġa ḫar-gāhnı
4 turup irdi nā-gāh köründi ḳara
ki tunkan yėtişti ḳılıp mācerā
5 bu tunkanī-ler aṭların oynatıp
müselmānġa oḳ zenbūrek-ler atıp
6 ki tunkanī ḫaylī kėlip fevc fevc
müselmān cėrigi bolup mevc mevc
7 ki ṣaf-lar tüzetip bu iki kirü
biri birsi birle bolup rū-be-rū
8 biri birsige tīz bārān itip
bu dūn āb-rūsıġa cān-nı satıp
9 ki lāle ṣıfat bar beden ḳan bolup
muṣāf-gāh içige ölüg toldurup

10 alıp tīġ bile birbirin cānını
ķılınç-lar çafıp aķturup ķanını
11 biri birsige ķılmayın merḥamet
ġażab deştide iyleşip menzilet
12 gahī birsige birsi ġālib bolup
gahī birsige birsi maġlūb bolup
13 gahī bu sürüp aldıda ol ķaçıp
gahī ol munın͡g ķan-larını saçıp
14 bu yėrde ķılıştı ʿaceb saḫt-ı ceng
aķıp ķanı boldı zemīn lāle-reng
15 ki āḫir bu tunkanī boldı ḫarāb
firār iyledi çon͡g kürege ķarap
16 müselmān çėrigi sürüp arķıdın
bozup nėçe yėrde ʿadūlar ṣafın
17 bu tunkanī-lerni kürege sülep
bozup ķalʿalarnı fūlını talap
18 biri birsi birlen ķılıp saḫt-ı ceng
ķanı yėrni ķıldı ki gül-nār reng
19 çıdalmay ki tunkanī ķıldı gürīz
küredin çıķıp kėtti soydungġa tīz
20 ki aḫīrde şehġa kėlip yalbarıp
ki fermān u ber-dār u boldı kėlip
21 çü şeh hem bularnın͡g günāhın kėcip
özige özidin nėçe çon͡g ėtip
22 tamāmıġa cusen-ni ser-dār ėtip
ki lev curni hem nīk gīrdār ėtip

162 1 heme boldı evvelķı dėk yek cihet
oru[n]n͡g üzre tuttı bu şeh menzilet
2 ki sulṭān bolup şāh āzāde baḫt
nė āzāde baḫt belki āmāde baḫt
3 şerīʿat revācıġa kūşiş itip
ki her kün reʿāyānı pürsīş ėtip
4 açıp faķrı sarı seḫā ilgini

yetīm bī-nevāġa vefā ilgi-ni
5 bu resmide ötti nėçe rūzigār
amānlıḳda ilṭāf ėtip bir ü bār
6 āyā muġ-beçe tīz tīz mey tutun͡g
felek devri bukünde çevrüldi on͡g
7 tutun͡g mey bu dem-ni ġanīmet bilip
ki cām-ı feraḥ-ka leb-ā-leb alıp
8 bolun͡g tīz bu devlet-mü turmas müdām
ki mihnet-mü yėtkey sürüp tīz ḫırām
9 bu miḥnet yėtişkende devlet kėter
ki hīç sūd bėrmes feşīmān yatar
10 āyā nāẓımī sözni ḳıl muḫtaṣar
yine başḳa iş ötse bėrgil ḫaber
11 **nāẓım-nın͡g naẓma diger birle ḳılġan ḫ[ḥ]ikāyeti**
12 küni bolup irdi ḍaḥā dėk ebyaż
hem-çü yarup bu dil-meh murġ beyāż
13 verd-i aḥmer kibi irdim ki şād
ḳolda ḳalem nezdime irdi midād
14 uşbu zamān içre aydım münferid
ḳılur idim yėn͡gi bisāṭ üzre ḫaṭ
15 kirdi ḳapuġdın selām iylep kişi
irdi mėnin͡g birle berāber yaşı
16 ḳıldı duʿā itti man͡ga ʿarż-ı ḥāl
sürdi zebānıġa bu yan͡glıġ maḳāl
17 kim ḳıla bėrgil ki kitābet man͡ga
mėnmü ḳılay anca rifāyet san͡ga
18 leyl-i nehār birle kilür mėn san͡ga
her nė tiler sėn ki bėrür mėn san͡ga
19 didi bu sözlerni ʿadeddin füzūn
mevcūd aydı kim uzun andın uzun
20 didim an͡ga ayt ki atan͡g atı kim
atını ayt son͡gra anın͡g ẕātı kim

21 didi özüm atı muḥammed ʿalī
atamız atı ʿazīzdür ḥa[ā]li

163 1 dir ki babam ism-ni islām dilīr
devlet imiş çon͡g babamız şīr-gīr
2 yarkend ara heft muḥammed pīrim
heft muḥammedke bu devlet nedim
3 çon͡g babamız devlet irür bā-ḥużūr
heft muḥammed pīrimiz şeyḫi-dür
4 ḳıldı beyān bizge bu ejdādnı
taḳrīr ėtip mėn ki olar atını
5 bir yıl ötüp uşbu ḫayālāt ile
başlap idim müşterā sāʿāt ile
6 cāy-ı ʿalī kent ḫudāyār idi
anda ḫıred-mendī töre bar idi
7 uşbu törenin͡g atı irdi ʿalī
nerm-i zebān rūyı gülistān güli
8 nūşīrevān-dur ki ʿadālet ara
ḥāṭem-i ṭay-dur ki seḫāvat ara
9 mollā ṣalīş aḫun atası anın͡g
bibi ṣafuradur anası anın͡g
10 ḥacı zaḫire bibi-dür ḫālası
barça saʿādet-mend irür āl-sı
11 barçası ʿādil ve kāmil saḫī
ceddi mu kin başdaki ḫoca aḫi
12 sāḳī kėtür bāde ber-bād ġam
ḳılġalı dil közgüsini cām-ı cem
13 lafẓa-yı ġarṣaç-da tārīḫ çıḳar
bolsa ḫıred-mendī ḥesābda tapar
14 ay-ġa cemādüʾs-s̱ānīġa irdi bir
ḳıldı tamām naẓm-nı nāẓım faḳīr
15 kim oḳusa yā ki işitse munı
yād ḳılur dip ki duʿāda meni
16 uşbu ümīd birle ḳılıp mėn tamām

barça muḥib-lerġa faḳīrdin selām
17 belki cihān ḫalḳı-da yoḳtur vefā
her işide zerreçe yoḳtur ṣafā
18 līk raʾūf-dur ki ḫudāvend özi
rāh-nümādur ki kelām u sözi
19 her ki dürūdnı ḳıla alsa vesiʿ
an͡ga muḥammed dü cihānda şefīʿ
20 barça işin tan͡grı tamām iylegey
luṭf ėtip emrige rām iylegey
21 ḫasta bilāl künde delāʾil oḳun͡g
fāyidesi yoḳ naẓm-nı ėmdi ḳoyun͡g
22 kündüzide ḫalḳ-ġa aysan͡g āfitāb
kiçeleri şefḳat ėtip māh-tāb
164 1 zerreçe ḫalḳ sizge vefā ėtmegey
şükri ḳılın͡g belki cefā ėtmegey
2 eselüke allāh ḫudā-yı cihān
aʿṭani emin emān el-amān
3 faḳīr ʿiyāl-mend ġarīb bende mėn
ẕenb-i ʿaẓīm bī-rūy şermende mėn
4 aç yüzime tevbe ḳapuġın müdām
tevbe üzre tevbe ḳılay ṣubḥ şām
5 her digenimde tevbeni ḳıl ḳabūl
tan͡gla resūl aldıda ḳılma melūl
6 ḥürmeti-din ḫoca ḥasan māterīd
ġavs̱ zamān ḳuṭb-ı cihān bāyezīd
7 ḥürmeti-din seyyid emīr-i kelāl
ḫoca-yı büzürg ki ṣāḥib-kemāl
8 barça nebī şefḳati-ni ḳıl ʿaṭā
cümle velī-ni ḳılıban reh-nümā
9 ḫasta bilāl nāẓımī-ġa ḳıl kerem
cism ile cānını ḳıl muhterem
10 **bu kitāb-nı yigirm varaḳ-ça fitilgende ʿalī bay-nın͡g körgen**
11 tüşini bu deftern͡g āḫiride taḳrīr ḳılduḳ ki an͡glaġay sizler **naẓm**

12 olturuban ẖaṭ fitüdüm der revāḳ
çün fitilip irdi yigirm varak
13 nā-geh kirip kėldi işikdin ʿalī
rūyı bolup mis̱l-i gülistān güli
14 didi körüp mėn ki bu şeb ṭurfe tüş
uşbu tüşüm vehmidin oldum ẖamūş
15 ʿabdresul bik-ni körüp mėn kiçe
ordasıda man͡ga ḳılur söz nėçe
16 çün iberey alte şehrge sėni
barġıl tīz ėlçi bolup ay ʿalī
17 an͡ga didim munda bukün yoḳ ulaġ
ḳay barayın alte şehrge yayaġ
18 didi barın͡g orda-yı sulṭānıġa
tīz muʾaẓẓam hakīm aldıġa
19 bardım tīz tün bu şeh ḳaşıġa
aṭ-nı sürep belki bu meh ḳaşıġa
20 tīz san͡ga bėrgeli aṭ yoḳ didi
yandurup attı man͡ga aṭ bėrmedi
21 ʿabdresul bik didim bėrmedi
ḥükmī-lerin semʿeġa hīç almadı

165 1 dip aydım ilgide bar irken tüfek
naḳş-nigār birle nė ẖoş zenbūrek
2 bėrdi man͡ga didi alıp kėt munı
aldım iligim-ġa uyandım didi
3 mėn didim rūḥ-ı emīr şād iken
cümle-yi ġam ẓulmıdın āzād iken
4 bolsa şehīd tüşke kirip bėrse şey
mėn ki anın͡g taʿbīrini sizge dėy
5 rāżı bolupdur ki sėnin͡g-din şehīd
uşbu kitābet-ke bolupdur ẖarīd
6 sizdin olupdur ki emīr rūḥ şād
yoḳ ki ʿaceb taşsan͡gız ėmdi murād
7 rūḥ-ı emīr bėrse san͡ga zenbūrek

uşbu kitābet-ke imes tīġ kėrek
8 rūḥ-ı emīriġa duʿā iyledük
şükri ḳılıp ḥaḳ-ġa s̱enā iyledük
9 **uşbu kitābet tamām bolġanda ʿalī bay-nın͡g yana körgen**
10 tüşini beyān ḳılduḳ naẓm
11 bolġan idi uşbu kitābet tamam
kėldi ʿalī bėrdi faḳīrġa selam
12 didi kitāb taşını satḳun alıp
yatıp aydım laḥẓa üyümge kirip
13 kėtti közüm uyḳuġa andaġ ki tīz
bardım andaġ ʿimāret-ke nīz
14 kördüm aḥmed ḫān ḫocam-nı ṣarīḥ
on͡g yanıġa aldı mėni ol taḫı
15 bar yanıda ol ki ini-si emīr
iki-si-nin͡g rengi ʿacāyib münīr
16 taşıġa yaşıl içige aḳ kėyip
baḳtı man͡ga uşbu ḫocam söz kılıp
17 didi oşol iş-dç özün͡g barmadın͡g
didi ki rāst bizge cevābın bėrin͡g
18 an͡ga didim yoḳ idim anda mėn
rāst kelāmım-nı didim sizge mėn
19 bir kişi kėldi ki ḳolıda fıçaḳ
sançıdı ilgimge na[ā]vek-i fıçaḳ
20 zerre-i ḳan çıḳtı gül-i ġonce dėk
turdı ḳolumdaki bolup yomça dėk
21 didi aḥmed ḫān nė iş bile sėn
mėnmü didim nėçe oyun bile mėn
166 1 zerre-i çöb nėy ki oynap turup
fıçaġı bar kişi başıġa soḳup
2 irdim ḳahḳah[a] külüşti heme
külgü bile tīz uyandım yine
3 çünki didim uşbu tamām yaḫşı tüş
yaḫşı bilin͡g siz da eger bolsa ḥ[ḫ]ōş

4 rūḥ-ı ẖocam hem bolupdur ki ẖoş
sizge mededlik irür uşbu tüş
5 barça şehīd rūḥı bolupdur ki şād
yaẖşı ʿamel iyle tapar sėn murād
6 ẖaṭġa fitip ḳoydı munı yādigār
dehri ara ḳalġusı köp rūzigār
7 her kişi iş ḳılsa imes maʿni siz
maʿni-siz bilgüsi-dür batımız
8 her sözi kim ötse fitip mėn tamām
ehl-i ẖıredlerġa didim mėn selam
9 bu defterni evvel iki üç ay ʿalī bay taḳrīr ḳılıp sözini faḳīr
10 mollā bilāl nāẓīm neşir boyunça fitip andın furça tėggençe naẓm ḳılıp
11 ġazāt ḳılġan müselmān-larnın͡g evlādlarıġa yād nāme ḳılıp ḳoyduḳ
12 ġazāt der mülk-i çin aṭ ḳoyduḳ temmetüʾl-tamām bi-ʿavniʾl-melikiʾl-vehhāb
13 tārīẖ bir min͡g iki yüz toḳsan üç-de ili ḥesābıda
14 bars yılı-da bu defter tamāmıġa yėtken allāhümme rabbenā
15 evṣilnā ilā makasidinā ve tüb ʿaleynā
16 inneke entettevvābüʾr-
raḥīm

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİZİN

-A-

āb Far. Su.

ā. 61/12, 104/3, 123/3, 130/6, 143/7, 152/2, 156/15

ā. ḳıl- : Ağlamak. 61/12, 143/7

ā. -ı çeşm Far. Göz suyu. 34/2

ā. -ı efyūn Far. Afyon suyu. 43/15

ābā Ar. Babalar, atalar, büyükler.

ā. 49/15, 88/11

ā. ḳıl-: Atalık, babalık etmek. 88/11

Abā Bekr Hz. Ebubekir.

A. B. +dür 5/5

A. +ni 5/8

Abā Bekrī Özel ad.

A. B. +lar 84/6

A.M. A. 122/13

ābād Far. Bayındır, mamur.

ā. bol-: Bayındırlaşmak, bayındır hale getirmek. 8/10

ā. ḳıl-: Bayındırlaştırmak. 9/5

ʿabd Ar. Kul, köle.

ʿa. 51/3

ʿAbd Ḥaḳ Özel ad.

ʿA. Ḥ. 54/13

ʿAbd Ḳādir Özel ad.

ʿA. Ḳ. 104/5

ʿAbd Kayd Özel ad.

ʿA. K. 54/6

ʿAbd Nāṣır Özel ad.

ʿA. N. 20/16, 54/12, 73/18

ʿA. N. +nı 85/8

ʿAbd Vāris̱ Özel ad.

A. V. 54/13

ʿAbd Vāris̱ Dilīr Özel ad.

ʿA. V. D. 67/13

ʿAbd Vāris̱ [İ]srāʾil Dilīr Özel ad.

ʿA. V. İ. D. 51/3

ābdān Far. Güzel, iyi. 38/10

ā. imasdur 38/10

āb-dār Far. Güzel, parlak.

ā. 45/3, 127/7

ʿAbdraḫman Ḫazāyin Bėki Özel ad.

ʿA. Ḫ. B. 122/18

ʿAbdresul Özel ad.

ʿA. 54/3

ʿAbdresul Bik Özel ad.

ʿA. B. 20/19, 51/9, 55/19, 59/20, 164/21

ʿA. B. +ni 24/11, 164/15

ʿAbdresul Bik Ḥākim Özel ad.

ʿA. B. Ḥ. 13/4

ʿAbdresul Dilīr Özel ad.

ʿA. D. 17/17

ʿAbdresul Emīr Özel ad.

ʿA. E. 61/15

ʿAbdresul Ḥākim Bik Özel ad.

ʿA. Ḥ. B. 12/8

ʿA. Ḥ. B. +ka 34/11

ʿAbduʾl-bāḳī Ḳāḍī Özel ad.

ʿA. Ḳ. 76/12

ʿAbduʾl-bāḳī Mi͡ng Bėki Özel ad.

ʿA. M. B. 141/7

ʿAbduʾl-bāḳī Min͡g Bik Özel ad.

ʿA. M. B. 142/8, 144/2

ʿAbduʾl-ḥaḳ Celāleʾd-dīn Şīr-dil Özel ad.

ʿA. C. Ş. 20/17

ʿAbduʾllāh Ḫelfet Özel ad.

ʿA. Ḫ. 49/14

ʿAbduʾllāh Bik Özel ad.

ʿA. B. 138/7

ʿAbduʾllāh Ḥācı Defāin-çi Bik Özel ad.

ʿA. Ḥ. D. B. 122/16

ʿAbduʾllāh Ḥācı Ḫazāyin-çi Bik Özel ad.

ʿA. Ḥ. Ḫ. B. 117/9

ʿAbduʾllāh Ḫazāne Özel ad.

ʿA. Ḫ. 116/15

ʿAbduʾllāh Töre Bik Özel ad.

ʿA. T. B. 76/12

ʿAbduʾllāhYüz Bėki Özel ad.

ʿA. Y. B. 141/8

ʿAbduʾl-laṭīf Ḫalīfe Özel ad.

ʿA. Ḫ. +m 77/15

ʿAbduʾl-muṭṭalib Özel ad.

ʿA. 49/15

ʿAbduʾl-vāḥid Bik Özel ad.

ʿA. B. +larnı 138/8

ʿAbduʾl-vāḥid Ġazneçi Bik Özel ad.

ʿA. Ġ. B. 147/12

ʿAbduʾl-vāḥid Ḫazāneçi Bik Özel ad.

ʿA. Ḫ. B. 21/15, 122/19

ʿA. Ḫ. B. +lar 116/16

ʿAbduʾrāmān Caḳum Özel ad.

ʿA. C. 66/1

ʿAbduʾr-raḥīm Ḫazāneçi Bik Özel ad.

ʿA. Ḫ. B. 116/15

ʿAbduʾr-raḥmān Bik Özel ad.

ʿA. B. 138/7

ʿAbduʾr-raḥmān Defāin-çi Bik Özel ad.

ʿA. D. B. 117/9

ʿAbduʾr-raḥmān Ġazneçi Bik Özel ad.

ʿA. Ġ. B. 147/12

ʿAbduʾr-raḥmān Ḫazāneçi Bik Özel ad.

ʿA. Ḫ. B. 21/14

ʿAbdu Ṣūfī Min͡g Bik Özel ad.

ʿA. Ṣ. M. B. 70/7

ʿAbdüʾr-reşīd Özel ad.

ʿA. 54/12

ʿAbdüʾṣ-ṣamed Özel ad.

ʿA. 54/9, 73/18

ʿA. +lerni 85/7

ʿAbdü'ṣ-ṣamed Fān-ṣad Özel ad.

ʿA. F. 20/16

ʿAbd[üʾs-]settār Aḳsaḳal Özel ad.

ʿA. A. 32/17

ʿabid Ar. Kul, köle, bende.

ʿa. 75/4, 75/8

ʿAbid Güli Özel ad.

ʿA. G. 84/8

ʿAbid Ḳahhār İmām Özel ad.

ʿA. Ḳ. İ. 75/22

ʿAbid Vahāb Ḳa[ā]ḍī Özel ad.

ʿA. V. Ḳ. 75/21

ʿabīd Ar. Kullar, köleler.

ʿa. 55/20

ʿa. bol- Kul, köle olmak. 159/6

ʿa. +i 71/8

ʿābid Ar. Tapan, tapınan, ibadet eden.

ʿā. 90/14

ʿĀbid Aḫun Özel ad.

ʿĀ. A. 90/14

ʿAblā ʿAzīz Özel ad.

ʿA. ʿA. 74/22

Ablaş Yer adı.

A.76/1

āb-rū Far. Şeref, onur, haysiyet.

ā. +sıġa 161/8

āb-rūy Far. Yüz suyu, yüz aklığı.

ā. 88/18

ā. +ı 136/15

Acanuḳu Yer adı.

A.134/11, 145/3

ʿacāyib Ar. Çok tuhaf, şaşılacak şey.

ʿa. 82/11, 86/18, 109/14, 120/8, 150/14, 165/15

ʿaceb Ar. Acaba, hayret.

ʿa. 39/2, 47/9, 53/11, 56/13, 57/15, 115/7, 126/10, 133/11, 146/1, 159/18, 161/14, 165/6

ʿa. +dür 139/13

ʿAcem Ar. İranlı, Fars olan kimse.

ʿA. 100/2

ʿāciz Ar. Gücü bir işe yetmez olan, güçsüz.

ʿā. 128/17, 148/13

acun Soğd. Dünya.

a. 96/19, 96/20

aç Yemek yemesi gereken (kimse), tok karşıtı.

a.69/6, 105/1, 105/4, 105/5, 106/19, 107/11, 118/21

a. bol- Aç olmak, acıkmak. 105/1, 105/5

a. +ıdın 106/21

a. +ını 110/7

aç- 1. Açmak, yaymak.

a. +ıng͡ 13/15

2. Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

a. 164/4

a. -ıp 19/16, 59/6, 92/16, 96/3, 102/17, 126/11, 130/11, 132/17, 151/6, 162/4

a. -madı 132/10, 132/11

a. -mas sizlar 132/14

a. -tı 156/8

3. Söylemek, ortaya koymak.

a. -ıp 43/12

a. -ḳalı 58/22

a. -ma 88/21

a. -tı 13/10

3. Yarmak.

a. -ıp 130/16

4. Alanını genişletmek.

a. -ıp 132/6

açal- Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirebilmek.

a. -may 86/13

aççıġ Acı, üzüntü.

a. +ı 137/19

a. +ı kėl-: Daralmak, kahırlanmak. 137/15

açççıġlan- Kızmak, öfkelenmek.

a. -ıp 70/16

açççıḳ Acı, üzüntü.

a. +ı 59/1

açıl- 1. Açma işine konu olmak.

a. -dı 40/12

a. -ıp 9/18, 80/22, 144/13

a. -ıp bėr- Açıvermek. 132/17

a. b. -mak ol- Açıverecek olmak.131/20

a. -maġay 50/9

a. -sun 49/5, 69/9, 99/11, 126/17

a. -ur 43/11, 50/10, 152/18

2. Sıkılması, çekinmesi, tutukluğu kalmamak.

a. -sun 78/13

3. Bir konu ile ilgili konuşmak.

a. -dı 116/20

4. Yeni bir bakış açısı getirmek.

a. -dı 121/7

açış- Söyleşmek, ortaya koymak.

a.-ıp 17/1

açlıġ Açlık.

a. +ġa 120/2

açlıḳ Açlık.

a. +da 120/3

açra- Ayrılmak.

a. -dı 95/15

a. -p 146/11

açrat- Ayırmak.

a. -ıp 17/9, 22/22, 94/8, 103/21, 118/16

açurġa Açacak.

a.13/18

aʿdā Ar. Düşman, düşmanlar.

a.16/4, 28/5, 57/2, 57/18, 121/1, 127/9, 127/13, 148/21

a. +ġa 73/15, 77/1

a. +la[r]nı 47/14

a. +nı 67/21, 127/10

ādāb Ar. 1. Zarafet, naziklik.

a.131/19

2. Töre, yol, yordam.

ā. -ı şerāʿiṭ Ar. Şartların düzeni.

ā. +lar 38/11

ʿadālet Ar. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme.

ʿa. 5/13, 163/8

ʿa. ḳıl- Hak ve hukuka uymak, hakkı gözetmek. 99/20

ʿa. +da 15/4

ʿadālet-meāb Ar. Hak ve hukukun olduğu, hakkın gözetildiği yer ve kimse.

ʿa. 99/19

adam (<ādem) Ar. Adam, insan, kişi, insanoğlu.

a. 2/9, 9/5, 17/3, 18/8, 59/19, 76/21, 78/11, 78/19, 83/4, 94/7, 97/22, 98/2, 98/8, 1072, 107/7, 108/4, 130/4, 130/16

a. +lar 22/8, 124/9

a. +nı 2/9, 3/17, 78/9

ʿadāvet Ar. Düşmanlık.

ʿa. 94/22

ʿa. ḳıl- Düşmanlık etmek. 51/1, 139/2, 157/4, 157/6, 157/10, 158/21

ʿa. +i 26/1

ʿa. +ları 118/9

ʿa. +ni 159/18, 159/22

ʿaded Ar. Sayı.

ʿa. 94/16

ʿa. +din 13/11, 84/21, 114/6, 138/17, 162/19

ʿa. +i 41/14

ʿadedsiz Ar.+T. Sayısız.

ʿa. 4/10, 68/20, 161/2

ʿa. idi 74/11

ʿadem Ar. Yokluk, bulunmama.

ʿa. +din 2/3

ādemī Ar.+Far. Adem oğlu, insan.

ā. 20/11, 86/3, 141/15

ā. +lar 6/11

ʿAden Aden, Kızıldeniz sahilinde bir şehirdir.

ʿA. 93/18

ʿādete Ar. Adet olarak, alışmış olarak.

ʿā. ḳıl- Alışkanlık etmek. 137/1

ʿadīd Ar. Çok, pek çok.

ʿa. +i 53/19

ʿa. +i irür 35/18

ʿādil Ar. Adaletli, doğru.

ʿā. 163/11

ʿadl Ar. Adalet, doğruluk.

a. 81/14, 95/1

ʿadū Ar. Düşman.

ʿa. 14/1, 27/16, 39/17, 45/11, 46/21, 67/19, 68/17, 74/15, 77/4, 81/20, 101/19, 104/13, 109/8, 114/2, 118/2, 126/11, 127/7, 133/19, 158/2

ʿa. +ġa 3/2, 68/17, 117/17

ʿa. +lar 44/22, 47/8, 104/11, 127/12, 160/21, 161/16

ʿa. +larġa151/19

ʿa. +nı 57/16, 127/11

ʿa. +nın͡g 48/15, 157/16

āferīn Far. Aferin, alkış.

ā. ḳıl- Teşekkür etmek, beğenmek, takdir etmek. 39/4

āfet Ar. Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım.

ā. +da 110/6

affaḳ Eş, kadın.

A. 90/7

āfitāb Far. Güneş.

ā. 4/13, 163/22

ā. + ı 99/4

ʿafv Ar. Af, bağışlama.

ʿa. 60/5

aġa Ağa, ağabey.

a.143/8

a. +sıġa 146/9

aġaçe Ağa hatunu, bey karısı.

a. 28/13, 29/11, 63/2, 63/5

a. +m 63/4

āgāh Far. Haberli, bilgili.

ā. ol- Bilgilenmek. 15/3

āgāhlıġ Far.+T. Haberlilik, bilgililik.

ā.129/15

Aġaladay Özel ad.

A. +larnı 132/8

Aġayas Yer adı.

a.148/18

a. +ġa 146/4, 148/17

a. +nıng͡144/15, 144/21, 148/4,148/22

āġāz Far. Başlama, işe koyulma.

ā. 55/5

ā. ėt- Anlatmak, anlatmaya başlamak. 82/11

ā. ḳıl- Yapmak, etmek, başlamak, göstermek. 10/18, 17/10, 43/12, 136/14, 147/19

aġır Ağır (hacim bakımından).

a. 48/9

aġız 1.Ağız.

a. +ı 18/5, 110/17

a. +ıdın 114/5, 121/2

a. +ıġa 101/17, 101/20

a. +ını 58/22

2. Çıkış yeri.

a. +ıda 101/8

aġniyā Ar. Zenginler.

a.136/13

aġrı- Vücudun bir yeri ağrılı durumda olmak.

a. -dı 153/6

a. -p yat- Ağrımak.137/2

aġrıġ Ağrı, sızı, dert, hastalık.

a. + ınıng͡ 4/11

aġrıḳ Ağrı, hastalık.

a.153/7

āġuşte Far. Bulaştırılmış, kirletilmiş.

ā. 63/7

ā. bol- Bulaştırılmak, kirletilmek. 72/6, 89/20

āh Far. Yazık, ah, eyvah.

ā. 28/14, 51/9, 63/5, 111/22

ā. cėk- Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek. 105/4,119/6

ā. vāh cėk- Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek. 80/12

ā. vāh iyle- İnlemek, feryat etmek. 29/16

ā. vā[h] iyleş- Hayıflanmak. 160/20

ā. u fiġān ḳıl-Ağlamak, inlemek. 130/7

ā. ur- Ah çekmek. 57/19, 71/13, 71/16, 77/16, 90/8, 90/19, 106/13, 106/21, 107/1, 107/4, 114/16, 124/7

ā. -ı serd Far. Sert, haşin ah, eyvah. 92/4

ā. -ı serd ur- Ah çekmek. 114/16

ā. +lar ur- Ah çekmek 4/2, 124/15

ʿah (<āh) İç çekme, figan.

ʿa.132/8

aḥad Ar. 1.Bir (sayı).

a. 7/19, 88/15

2. Kimse.

a. 10/8, 16/5

Aḥad Bāḳī Özel ad.

A. 89/4, 89/17

aḥafaẓü ʾl-ḥāfıẓīn Ar. Koruyan, saklayan.

a.103/15

aḫbār Ar. Haberler.

a. +nı 109/2

āheng Far. Nağme.

a. 50/10

āhengerān Far. Demirciler.

ā. 73/13

ahenin Far. Demirden.

a. +din 84/11

aḫi Ar. Kardeş.

a.163/11

āḫir Ar. Son.

ā. 9/14, 13/2, 15/11, 17/1, 32/13, 55/18, 64/2, 65/19, 71/1, 86/14, 95/19, 99/7, 161/15

ā. +i 23/5, 64/3, 136/21, 148/7

ā. +ida 136/16, 144/8, 164/11

aḫīr Ar. En sonraki, en son.

a. 7/18, 11/16, 36/7, 63/17, 77/19, 98/15, 135/6, 136/11, 160/20

a. +da 161/20

āḫirī[n] Ar. Sonradan gelenler, sonrakiler.

ā. 33/2

aḫlāḳ Ar. Yaratılış, ahlak.

a. 3/19

Aḥmed Özel ad.

A. 5/2, 26/13

A. +de141/3

A. +ge 5/3, 5/4, 141/4

Aḥmed ʿAlī Özel ad.

A.ʿA. +lerni 138/12

Aḥmed Ḫān Özel ad.

A.18/2, 21/6, 25/10, 25/11, 25/12, 26/12, 26/15, 29/15, 47/17, 48/8, 60/9, 61/14, 61/16, 61/22, 63/18, 85/6, 91/1, 91/2, 91/5, 96/4, 158/4, 165/21

A.Ḫ. +ġa 26/15, 29/14, 60/8

A. Ḫ. +nı 21/20, 26/16, 86/7, 95/20

Aḥmed Ḫān Aḫun Özel ad.

A.H.A.154/7

Aḥmed Ḫān Ḫoca Özel ad.

A.H.H. 27/3

A.H.H. +m 17/19, 26/10, 47/21, 50/11, 84/14, 84/15, 91/13, 95/20, 153/15, 154/1, 154/11, 157/3

A.H.H. +mdur 153/8

A.H.H. +mġa 46/9, 47/12,153/9

A.H.H. +mlarnıng͡ 152/15

A.H.H. +mnı 25/5, 27/11, 60/20, 84/12, 157/1, 165/14

A.H.H. +mnıng͡ 138/3, 138/5

Aḥmed Ḫazneçi Özel ad.

A.H. +ning͡ 26/13

Aḥmed Ḫazāneçi Bik Özel ad.

A. 21/13, 21/22, 25/6, 25/15, 27/4, 27/10

A.H.B. +ni 25/12, 25/13

A.H.B. +ning͡ 27/3

Aḥmed Ḫazāneçi Bik Özel ad.

A.16/11

Aḥmed Ḫoca Özel ad.

A.H. +m 94/10

Aḥmed Ḫoca Ḫān Özel ad.

A.H.+m H.+lar17/6

aḥmer Ar. Kırmızı.

a. 162/13

aḥsen Ar. Pek güzel, daha iyi.

a. 2/10

aḫşam Akşam.

a. +da126/4

āhū Far. Ceylan.

ā. 63/7, 87/14

aḫun Far. Efendi, hoca.

a. 12/7, 12/8, 13/18, 16/10, 20/16, 21/10, 21/11, 21/12, 21/13, 21/21, 22/6, 24/3, 25/17, 28/4, 30/20, 31/1, 31/12, 31/13, 32/17, 34/6, 38/7, 39/5, 39/16, 49/18, 50/1, 50/3, 50/5, 54/4, 54/5, 54/7, 54/10, 54/11, 54/14, 54/17, 55/1, 58/3, 58/5, 62/4, 62/19, 64/9, 66/1, 66/2, 69/1, 74/2, 74/7, 74/18, 77/13, 78/8, 78/18, 79/18, 85/9, 86/21, 87/22, 88/8, 88/12, 89/14, 90/3, 90/8, 90/11, 90/14, 90/21, 91/1, 95/4, 96/11, 96/12, 96/14, 96/20, 97/1, 97/7, 98/3, 98/16, 98/17, 99/18, 99/20, 100/1, 100/10, 102/6, 102/21, 103/21, 104/1, 104/10, 104/11, 104/13, 104/18, 104/21, 105/9, 105/22, 106/5, 106/14, 107/13, 111/1, 111/10, 117/4, 117/6, 120/14, 121/6, 122/3, 122/4, 122/7, 122/8, 122/9, 122/10, 122/12, 122/13, 123/2, 123/5, 123/11, 123/13, 133/18, 133/20, 134/9, 136/1, 136/3, 137/7, 137/9, 137/13, 137/14, 138/12, 141/5, 141/6, 142/4, 143/22, 144/16, 147/7,147/8, 147/9, 147/10, 152/15, 153/1, 153/14, 154/7,154/9,157/4, 163/9,

a. +dın 136/7, 137/13, 137/22

a. +ġa 31/1, 60/12, 81/8, 88/10, 89/10, 89/16, 89/17, 103/12, 107/15, 110/21, 118/7, 132/4, 136/8,153/22, 155/6, 155/9

a. +lar 38/9

a. +larım 147/20

a. +larnı 147/11, 147/18

a. +larnın͡g 30/20

a. +mu 75/15, 100/12

a. +nı 13/5, 30/1, 34/10, 34/12, 34/13, 41/22, 42/5, 64/11, 64/13, 78/17, 78/18, 79/15, 97/2, 97/6, 98/11, 99/13, 100/17, 102/16, 108/2, 137/17, 138/6, 138/7, 139/7, 150/14, 155/8, 158/5

a. +nın͡g 90/18, 123/12, 156/10

a. +um 13/10, 21/10, 62/14, 62/22, 64/4, 66/1, 87/3, 89/9, 89/11, 89/12, 89/13, 89/18, 97/4, 98/1, 111/8, 112/17, 122/5, 122/7, 122/8, 122/9, 136/14, 137/6, 139/5, 155/17

a. +umdın 139/6

a. +umġa 88/13, 88/16, 89/14

a. +umlar 98/14

a. +umnı 64/6

a. +umnın͡g 87/1

Aḫun Bik Özel ad.

A.B. +ni 28/4

Aḫun Fo Özel ad.

A.F. +lar 20/17

aḫunluġ Far.+T. Efendilik, hocalık.

a. +nın͡g 137/19

a. +um 13/5, 13/7, 64/1, 64/12, 87/20, 89/8

a. +umdın 12/15

a. +umnı 88/7

aḫunluḳ Far.+T.Efendilik, hocalık.

a. +dın 136/10

a. idi 137/10

a. +ḳa 136/12

Aẖun Şeyẖ Özel ad.
A. Ş. +ler 31/13
aẖvāl Ar. Durumlar, hâller, vaziyetler.
a. +imiz 120/2
a. +ini 29/12
aḳ- 1. Sıvı maddeler aşağıya yönelmek.
a. -ar 125/7
a. -ıp 140/13
a. -tı 152/5
2. Sıvı bir madde bir yerden çıkmak.
a. -ıp 16/20, 18/5, 115/7, 115/18, 161/14
a. -tılar 33/14
3. Sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler bir yerden başka bir yere doğru gitmek.
a. -tı 11/15, 16/19, 48/16, 58/19, 77/3, 112/4, 149/7
aḳ Beyaz.
a. 6/15, 55/3, 56/18, 59/11, 78/5, 103/11, 106/22, 123/7, 165/16, 102/15
a. +mudur 82/14
aḳa Büyük kardeş.
a. +m 80/11
aḳar- Beyazlaşmak.
a. -dı 105/5
ʿAkaşe Şeyẖ Özel ad.
ʿA. Ş. 31/13
aḳ ev Asya'da kabilelerin iskan ettikleri bir nevi çadır.
a.e. +i103/11, 111/11
ʿāḳıbet Ar. Sonunda.
ʿā. 72/20
ʿaḳıdāt Ar. Bir sözleşmeyi imzalayanlardan her biri.
ʿa. 87/19
ʿaḳıl Ar. (ʿaḳl) Akıl, us.
ʿa. 73/2
ʿāḳıl Ar. Akıllı, bilinçli.
ʿā. 25/16, 122/20
ʿā. bol- Akıllı olmak, akıllanmak. 136/19
ʿā. +ı 80/21, 96/15, 99/16
ʿā. idi 96/18
ʿāḳılān Ar. Akıllılar.
ʿā. -ı suẖan Ar.+Far. Sözün akıllıları. 129/12
aḳız- Akıtmak.
a. -durdı 87/18
a. -ġay 10/2
a. -ıp 107/7
akīde Ar. İnanış.
a. ḳıl- İnanmak. 82/17
ʿaḳl Ar. Akıl, us.
ʿa. +ı 22/14, 37/2, 49/10, 90/11, 93/7, 95/4, 149/8
ʿa. -ı dāniş Ar.+Far. Bilen akıl. 25/19
ʿa. +ıġa 37/5, 84/3
ʿa. +ı kėt- Üzülmek, korkmak. 71/19, 90/11
ʿa. +ın 23/14
Aḳ Ḳuzı Özel ad.
A. Ḳ.19/3
Aḳ Ḳuzı Bik Özel ad.
A.K.B 18/16, 146/5, 146/8, 148/5
A.K.B. +dür 146/5

A.K.B. +ka 146/9

A.K.B. +ni 19/9

akrabaAr. Kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler.

a.112/13, 124/7

a. +lar 98/18

a. +sı 90/18

ʿaks Ar. Işığın ve suretin bir yere vurup geri dönmesi veya orada görünmesi, yansıma.

ʿa. +ni 118/12

aḳsaḳal Sakalı ak olan (kimse), ihtiyar kişi.

a.89/21

Aḳsaḳal Büşrī Bik Özel ad.

A.B.B. 20/15

Aḳsu Türkistan'da Kaşgar'a yakın bir şehrin ve nehrin adıdır.

A. 9/4, 31/5

A. +nın͡g 79/19

Aḳ Tam Yer adı.

A.T. +ıdın 76/2

Aḳ Tufa (<aḳ tepe) Ak Tepe, Türkistan'da bir yer ismi.

A.T. 40/1

A.T. +dın 20/18

A.T. +ġa157/12

Aḳ Tufalıḳ Ak Tepelik, yer adı.

A.T. 73/21, 125/21

aḳtur- Aramak.

a. -dı 104/12

a. -up 18/12, 58/14, 161/10

akuz (<ağuz) Henüz doğuran hayvanın ilk verdiği süt.

a. +lar 66/8

aḳ üy Asya'da kabilelerin iskan ettikleri bir nevi çadır.

a.ü. +nin͡g 95/16

Aḳyol Özel ad.

A. +ġa 34/3

Aḳyol Şeyḫ Özel ad.

A.Ş. 33/6

Aḳyol Şeyḫmüze Özel ad.

A.Ş.32/20

al- 1. Nefes almak.

a. -ay 17/16

a. -ıp 9/7, 12/16, 17/16, 142/19

a. -may 77/12, 95/5, 103/14, 103/19, 118/11, 127/21

2. Gidermek, yok etmek.

a. -ay 29/13, 95/11

a. -durdı 23/14

a. -ġalı 33/16, 43/8, 114/9

a. -ın 7/11

a. -ıp 18/12, 43/7, 58/14, 95/22, 154/2, 161/10

a. -ur mėn 52/9

a. -ur miz 96/1

3. Kendine ulaştırılmak, iletilmek.

a. -ay mėn 97/4

a. -ın͡g 101/16

a. -ıp 68/10

4. Bir şeyi veya bir kimseyi bulunduğu yerden ayırmak.

a. -dı 9/15, 77/5,165/14

a. -dılar 93/4

a. -ın͡g 24/20, 85/5

a. -ınġanı 82/7

a. -ıp 19/4, 20/18, 20/21, 21/3, 21/18, 22/1, 22/2, 22/4, 22/5, 25/5, 25/11, 27/4, 32/21, 36/13, 39/8, 41/11, 44/5, 50/14, 51/16, 60/20, 65/19, 67/22, 71/13, 84/1, 85/6, 88/10, 89/4, 91/8, 93/2, 94/10, 98/20, 99/8, 102/15, 103/9, 107/10, 109/1, 110/19, 111/8, 111/9, 111/10, 112/1, 117/10, 118/1, 119/8, 125/1, 125/8, 132/18, 135/20, 138/12, 138/14, 140/6, 140/10, 141/9, 141/9, 142/13, 145/6, 146/6, 148/20, 151/1, 152/6, 153/20, 155/4, 155/20, 157/3, 165/2, 138/2

a. -ıp yür- Alıp yürümek. 99/8, 103/8, 111/10

a. -maḳ irür 98/2

a. -ur 22/22

5. Almak, temin etmek, elde etmek.

a. -dı16/3, 32/10, 56/12, 64/18, 66/3, 95/18, 102/17, 102/19, 105/9, 117/11, 136/3, 143/10, 143/16, 147/1

a. -dılar 18/1/ 18/8, 50/13, 53/12

a. -dım 165/2

a. -ġalı 41/12

a. -ġan 23/13, 35/5

a. -ġanı 118/16, 17/19

a. -ġanını 24/14

a. -ġay 95/1

a. -ġıl 108/21

a. -ġuca 41/5

a. -ıban 120/22

a. -ın͡g 13/13, 35/10, 61/4

a. -ıp 9/9, 9/14, 17/3, 17/12, 17/19, 18/2, 18/9, 21/8, 26/7, 37/20, 37/21, 38/3, 39/7, 39/17, 40/1, 41/12, 42/3, 45/3, 48/1, 55/4, 55/14, 56/18, 58/11, 58/15, 61/3, 62/2, 62/20, 64/11, 64/12, 64/15, 64/18, 66/7, 68/8, 71/6, 73/12, 73/13, 73/14, 75/13, 75/13, 75/14, 76/22, 83/11, 83/14, 84/1, 86/7, 91/9, 94/19, 95/17, 96/7, 98/6, 102/17, 103/2, 103/8, 105/19, 106/1, 108/5, 112/19, 116/11, 117/2, 117/7, 117/15, 118/7, 119/13, 119/17, 120/7, 120/18, 121/3, 122/14, 122/15, 123/7, 126/12, 126/21, 127/7, 128/9, 129/14, 132/10, 135/9, 139/6, 140/20, 143/1, 144/4, 145/13, 146/4, 149/8, 151/17, 153/10, 153/11, 155/3, 155/12, 159/9, 159/10, 159/20, 160/1, 160/3, 160/4, 165/12

a. -maġan 51/20

a. -maḳ 81/7

a. -masdımı 57/7

a. -masun 108/19, 129/5

a. -mış 150/9

a. -ur 114/3, 144/21, 153/11

a. -ur mėn 52/10

a. -ur miz 68/16

a. -urlar 9/11

6. İçeri sızmak, içine çekmek.

a. -dı 27/9

a. -may 70/15

a. -maylı 35/4

7. Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak.

a. -dı 27/21

a. -ıng͡ 94/11

a. -ıp 32/9

8. Kabul etmek.

a. -dı 64/9, 83/1, 124/21

a. -ıng͡ 111/6

a. -ıp 54/2, 55/13, 80/2, 80/10, 101/8, 121/18

9. Aklına almak, aklında tutmak.

a. -ġay 7/11

a. -madı 164/21

a. -maġay 7/11

a. -ng͡ 58/5

a. -ıp 88/9, 89/15

a. -ur miz144/21

10. (Hedef, nişan) Almak.

a. -ıp 59/3

11. Bürümek, sarmak, kaplamak.

a. 67/8

a. -ıp 111/11, 162/7

a. -masaḳ 159/15

12. Evlenmek.

a. -ıp 128/5

a. -sa 52/3

13. -e bilmek, yeterlilik fiili.

a. -ġalı 7/9

a. -madı 50/17

a. -maġan 78/3

a. -maġay 7/8

a. -mas 43/22, 83/17, 156/18

a. -may 37/3, 47/4, 67/3, 86/13

āl Ar. Aile.

ā. 6/5, 6/6

ā. +sı 163/10

ā.-i ʿAlī Ar. Hz.Ali’nin ailesi. 6/5

ā.-i dīn Ar. Din ailesi 6/6

ā. +ġa 96/7

ala Karışık, çeşitli, alacalı.

a.14/8, 59/11, 81/3, 111/11

aʿlā Ar. Saygın, büyük ve itibarlı kimse.

a. 33/18, 51/2

Aʿlā Özel ad.

A.155/12, 155/15

Aʿlā Aḳsaḳal Özel ad.

A.A.123/10

Aʿlā Dil-āver Özel ad.

A.D. 92/17, 93/2

ʿĀlā Ḫān Özel ad.

ʿĀ. Ḫ. 116/16

Aʿlā Ḫān Özel ad.

A.Ḫ. 44/12, 51/3, 67/12, 111/10, 118/9, 122/1, 122/6, 136/5, 137/18

A.Ḫ. +ġa 137/16, 137/8, 137/22,

A.Ḫ. +nı 137/21

A.Ḫ. +nıng͡ 136/7, 136/10, 136/20, 138/2

Aʿlā Ḫān Dil-āver Özel ad.

A.H.D.117/17

A.H.D. +ni 118/5

Aʿlā Ṣūfī Özel ad.

A.S. 67/12

alal- Alabilmek.

a. -may 94/14

alala Al renkte olma.

a. bol- Ala renkte olmak.53/8

alālā Far. (<ʿalālā) Gürültü, velvele.

a. 65/15, 88/3, 134/15

ʿalāmet Ar. İz, nişan, belirti.

ʿa. +lerni 22/12

ālāt Ar. Aletler.

ā. 16/3, 18/1, 59/9, 77/21, 117/7, 118/4, 119/15

ā. +ı 42/15

ā. -ı ceng Ar.+Far.Savaş aletleri.16/3, 18/1, 59/9, 77/21, 118/4, 119/15

ā. +ni 52/22

Alatar Türkistan'da bir dağ ismi.

A. +nıng 30/13

Alcal Yer adı.

A.38/8

ald Ön, huzur.

a. +ıda 19/16, 24/7, 46/7, 66/8, 66/12, 70/20, 101/21, 103/11, 128/19, 153/4, 160/10, 161/13, 164/5

a. +ıġa 13/7, 21/17, 22/14, 27/12, 38/2, 47/22, 68/20, 79/21, 82/10, 82/15, 82/18, 98/3, 100/22, 101/21, 102/15, 102/16, 111/12, 138/13, 156/7, 164/18

a. +ımda 35/20, 113/14

a. +ımġa 151/13

a. +nga 108/15

a. +ıngızlarġa101/6

a. +ını 113/4, 119/9, 120/5, 157/13

aldıra- Mo. 1. Çok sevinmek, meczup olmak.

a. -p 95/15

2. Acele etmek

a. -p 104/12, 104/14

alem Ar. (<ʿalem) Bayrak.

a. 26/5, 26/15, 55/3, 85/8, 88/2, 161/1

a. +ler 24/5, 39/7, 55/4, 56/18, 86/7, 122/14, 122/15

a. +lerni 20/21, 32/9

a. +ni 71/6, 91/9, 123/7

Alemdārʿ Abdü'ş-ṣamed Özel ad.

A.A. 20/15

alem-ha Ar. Sürekli elde olan hem silah hem de sembol olarak kullanılan bir tür balta, teber.

a. +yı 117/15

Alem Şāh Özel ad.

A. Ş. 20/5, 134/2

Alem Şāh Dilīr Özel ad.

A.Ş.D.117/16

ʿālem Ar. Alem, dünya.

ʿā. 5/2, 13/16, 60/17, 86/13, 140/2, 152/17

ʿā. +de 60/4

ʿā. +idür 30/8

ʿā. +ni 2/3

ʿā. +ning 2/2

ʿalem-dār Ar. +Far. Bayrağı veya sancağı taşıyan.

ʿa. -ı İslām Ar.+Far.+Ar. İslam bayrağını taşıyan. 54/8

ʿālem-efrūz Ar. +Far. Cihanı parlatan, bütün aleme ışık saçan.

ʿā. 80/18

ʿā. idi 81/1

ʿAlem Şāh Özel ad.

ʿA. Ş. 113/3

ʿālemiyān Ar.+Far. İnsanlar, aleme mensup olanlar.

ʿā. 69/12

ʿā. +nın͡g 135/19

ʿaleyhimā Ar. Onun üzerine.

ʿa. +nın͡g 31/16

ʿaleyk Ar. Senin üzerine anlamında.

ʿa. al- Selam almak. 83/1

alındur- Alma işi yaptırılmak.

a. -dı 83/18

alış- Birlikte almak, temin etmek.

a. -ıp 73/11, 105/19, 128/3, 65/14

a. -tı 32/11

ʿālī Ar. Yüce, ulu; yüksek.

ʿā. 29/21, 85/3

ʿā. +ġa 96/7

ʿAlī Hz. Ali Peygamber.

ʿA. 5/18, 5/20, 6/1, 6/2, 6/3, 6/5, 6/18, 7/7

ʿAlī Özel ad.

ʿA. 54/15, 54/20, 67/13, 69/19, 78/8, 120/9, 121/5, 140/17, 142/12, 153/10, 153/13, 153/15, 163/6, 164/13, 164/16, 165/11

ʿA. +dür 142/9

ʿA. irdi 142/12, 163/7

ʿA. +ler 66/5

ʿA. +lerni 138/12

ʿA. +ni 142/12

ʿAlī Aḫun Özel ad.

ʿA. A. 69/1

ʿAlī Bay Özel ad.

ʿA. B. 166/9

ʿA. B. +lar 141/9

ʿA. B. +nın͡g 164/10, 165/9

ʿAlī Bāzār Bėki Özel ad.

ʿA. B. B. 147/17

ʿAlī Bik Özel ad.

ʿA. B. 111/2, 123/4, 123/10

ʿAlī Çaḳḳan Töre Özel ad.

ʿA. Ç. T. 75/7

ʿAlī Fīl-ten Özel ad.

ʿA. F. 74/6

ʿAlī Foçı Özel ad.

ʿA. F. +larnı 138/2

ʿAlī Ḥācı Özel ad.

ʿA. Ḥ. 122/10

ʿAlī Ḥācı Ḫelfet Özel ad.

ʿA. Ḥ. +m 122/10

ʿAlī Ḫaṭīb Aḫun Özel ad.

ʿA. Ḫ. A. 123/11

ʿAlī ibn Fīrūz Özel ad.

ʿA. ibn F. idi 49/13

ʿAlī Töre Özel ad.

ʿA. T. +ge 153/10

ʿA. T. +ler 76/11

ʿAlī Töre Aḫun Özel ad.

ʿA. T. A. 154/9

ʿAlī Yüz Bėki Özel ad.

ʿA. Y. B. +dür 84/9

ʿĀlim Nuh Peygamber'in oğlu Sam'in ikinci oğlu.

ʿA. 55/7

ʿālimān Ar. Alimler, bilginler.
ʿā. 16/10
ʿAlīş Özel ad.
ʿA. 54/8, 73/19
ʿAlīş Bāy Özel ad.
ʿA. B. 6/6
ʿAlīş Dil-āver Özel ad.
ʿA. D. 20/15
ʿaliyye Ar. Çok yüce ve ulu, büyük.
ʿa. +da 31/11
Allāh Ar. Tanrı, Yaradan, Rab.
A. 27/22, 30/7, 30/8, 31/8, 47/18, 71/11, 135/18, 164/2
A. +ġa 2/16
A. irür 135/18
Allāhu ekber Ar. Allah en büyüktür.
A. 16/9, 62/9, 71/9, 95/13, 120/19
Allāhu teʿālā Ar. Yüce olan Allah, Allah yücedir.
A. 56/8, 107/20, 148/8
A.t. +nıng͡ 148/9, 148/10
Allāhümme Ar. Allahım, Ya Allah.
a.166/14
Allah-yār Mollā Özel ad.
A.M. 74/21
Almatu Kazakistan'da bir şehir adı.
A.31/19, 31/20
alt Alt, alt tarafı.
a. +ı 104/15
alte Altı (6) sayısı.
a.9/1, 19/19, 47/1, 59/10, 78/17, 79/11, 80/17, 95/19, 100/4, 100/13, 105/4, 113/18, 141/9, 142/13, 164/16, 164/17, 112/5
a. +si 144/6
a. yüz Altıyüz sayısı. 47/1, 141/9, 142/13
altun Altın.
a.79/10, 102/19, 107/13, 128/6, 142/2, 151/13
ālūde Far. Bulaşmış, bulaşık.
ā. 63/6, 63/7, 136/16
ā. bol- Bulaşmak. 63/7, 136/16
Alum Biġ Özel ad.
A.B. 58/17
ʿām Ar. (<āmm) Herkese özgü, halka ait.
ʿā. 6/6, 7/10, 14/3, 28/10, 29/9, 58/10, 68/13, 74/1, 74/7, 74/17, 74/19, 77/12, 78/6, 81/11, 90/3, 91/22, 100/13, 112/19, 112/22, 113/3, 117/7, 119/13, 120/18, 123/1, 133/10, 134/6, 134/9, 134/19, 154/10
ʿā. +lar 75/20, 92/15
ʿām Ar. Sene, yıl.
ʿā. 61/1
ʿāma Ar. (<aʿmā) Kör.
ʿā. 156/2
ʿā. +lar 153/18
āmāde Far. Hazır, hazırlanmış.ā.162/2
ā. bol- Hazırlanmak. 162/2
amān Ar. Eminlik, korkusuzluk.
a. 20/8, 33/3, 46/3, 86/4, 86/6, 92/20, 93/4, 96/10, 99/20, 99/21, 103/17,

131/6, 139/9, 141/2, 148/4, 149/15, 152/14, 156/7, 164/2

a. bėr- Müsaade etmek, fırsat vermek.131/6

a. bol-Emin olmak, korkusuz olmak. 33/3, 86/6, 92/20, 96/10, 141/2, 148/4, 149/15, 152/14, 156/7

a. iyle- Korumak. 99/20

a. ḳıl- Korkusuz kılmak. 20/8

a. ol- Emin olmak, korunmak. 46/3, 99/21

a. tut- Güvenliğini sağlamak. 103/17, 139/9

amānlıḳ Ar.+T.Korkusuzluk.

a. +da 162/5

ambal Çin. Amaban(Çin Türkistanında kaza amiri.)

a.17/11

ʿamel Ar. İş, eylem.

ʿa. iyle- Davranmak, iş görmek. 166/5

ʿāmile İşleyen.

ʿā. 151/11

ammā Ar. Ama, fakat.

a. 26/1, 32/20, 137/8

ān Far. Şu, bu.

ā. 69/13

ān Ar. O zaman.

ā.135/13, 135/19

ana Anne.

a. 28/12, 93/15, 98/22, 99/2

a. +nıng͡ 99/5

a. +sı 82/1, 99/1, 163/9

a. +sını103/20

ʿanāṣır Ar. Unsurlar, elemanlar.

ʿa. 2/7

ʿa. +da 2/9

anbār Far. Yiyecek ve bazı eşyanın saklandığı yer.

a.78/1

a. +ını130/11

ança 1.O kadar, onca.

a. 49/4, 87/7, 149/4, 149/8, 155/13, 162/17

2.Böylece, bu biçimde.

a.114/22

anda 1. Orada.

a. 9/19, 10/1, 20/3, 24/20, 38/18, 40/13, 40/18, 41/16, 49/6, 50/17, 62/10, 64/16, 69/3, 70/10, 71/12, 81/3, 81/6, 94/14, 94/15, 97/18, 100/5, 101/18, 112/17, 125/13, 128/14, 129/9, 142/16, 143/3, 144/8, 163/6, 165/18

a. +dur 111/5

2. Oraya.

a.17/20, 81/11, 84/14, 84/19, 97/19, 112/12, 142/2, 150/17, 151/7, 155/8, 156/1

3. O zaman.

a. 28/1, 28/2, 28/9, 46/1, 62/8, 69/17, 77/18, 93/19, 106/18, 151/8, 153/11

andaġ O şekilde, öyle.

a.12/15, 18/10, 23/14, 45/6, 48/3, 50/3, 56/13, 58/13, 59/4, 81/22, 88/19, 95/1, 101/16, 103/22, 109/17, 110/16, 116/9, 116/20, 117/19, 117/22, 126/5, 136/2, 136/21, 140/18, 149/19, 152/10, 165/13

a. irse 101/16

ʿandelib Ar. (<ʿandelīb) Bülbül. bk. ʿandelīb.

ʿa. 10/18, 17/10, 50/8, 107/21, 141/11

ʿandelīb Ar. Bülbül. bk. ʿandelib.

ʿa. 43/12, 60/15, 72/14, 80/3, 141/11

ʿa. bol- Bülbül gibi olmak. 147/3

ʿa. dėk bol- Bülbül gibi olmak, bülbüle benzemek. 81/22

ʿandelīb-vār Ar.+Far. Bülbül gibi. ʿa. 77/18

andın 1.Ondan.

a. 2/12, 35/2, 145/20, 162/19

2. Sonra, ondan sonra.

a. 8/18, 14/10, 17/16, 22/6, 25/4, 27/17, 30/14, 35/19, 41/13, 52/14, 53/16, 61/4, 84/16, 131/6, 132/17, 139/4, 140/14, 166/10

a. kėyin 8/16, 61/8

a. so͡ng 138/10

3. Oradan.

a. 42/9, 65/21, 101/8

Andican Özbekistan'da Kaşgar'a giden ticari bir yol üzerinde bulunan şehir.

A. 65/11, 114/7

anı Onu.

a. 2/15, 2/17, 3/1, 3/16, 8/13, 10/14, 25/6, 25/8, 30/8, 32/19, 37/5, 37/20, 39/21, 53/21, 59/4, 59/20, 60/20, 64/7, 64/20, 77/5, 78/1, 78/11, 82/20, 83/12, 83/16, 86/12, 87/16, 87/19, 91/21, 94/7, 98/16, 99/18, 106/14, 106/15, 107/13, 116/7, 135/2, 138/21, 140/13, 141/3, 143/3, 145/18, 153/14, 158/2, 158/4, 158/5, 158/7

anı͡ng Onun.

a. 3/12, 4/1, 4/2, 6/2, 8/11, 15/10, 22/2, 22/3, 22/4, 25/7, 36/10, 37/5, 40/15, 52/20, 64/14, 71/1, 71/4, 82/5, 82/18, 87/15, 87/16, 87/21, 89/11, 90/1, 95/4, 98/1, 103/3, 104/16, 121/14, 124/6, 124/8, 136/15, 137/10, 156/16, 156/17, 157/19, 158/1, 162/20, 163/9, 165/4

a.-dın 29/13

a͡nga Ona

a. 2/1, 2/10, 2/11, 2/13, 2/14, 3/11, 22/17, 36/9, 40/21, 52/9, 52/18, 52/21, 54/3, 61/9, 64/13, 67/12, 70/3, 71/5, 71/18, 74/12, 79/8, 83/11, 83/14, 84/5, 85/7, 85/9, 87/13, 93/5, 94/5, 94/6, 100/1, 100/8, 106/3, 108/2, 108/22, 109/4, 115/16, 117/1, 137/10, 139/1, 140/15, 155/15, 156/18, 158/15, 159/13, 159/20, 160/12, 162/20, 163/19, 164/17, 165/18

a͡ngaġaça O arada.

a.112/9

a͡ngança O vakte kadar.

a. 32/11

a͡ngla- Bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak.

a. -ban 28/10, 147/1

a. -dı 11/10, 11/11, 17/17, 36/11, 37/3, 37/10, 41/6, 63/2, 111/14, 111/20, 130/7, 131/9, 133/3, 155/22, 156/2, 156/4, 156/7, 159/2, 159/16

a. -dım 82/15, 82/16

a. -duk 37/12

a. -ġan 89/21

a. -ġay sizlar 164/11

a. -ndı 31/19

a. -p 8/13, 21/10, 24/1, 24/14, 52/15, 55/9, 57/1, 62/11, 62/13, 66/18, 70/20, 89/3, 94/7, 124/6, 125/11, 131/13, 132/18, 152/21, 154/4, 160/22

a. -p irdim 8/13

a. -sang͡ 7/1

ang͡lar Onlar.

a. +ġa 26/14, 71/4

ʿanḳā Ar. Anka kuşu.

ʿa. 13/12

ʿa. bol- Anka kuşu gibi olmak. 121/13

ʿa. +nı 135/13

anḳa Fark etme.

a. ḳılal- Anlayabilmek, fark edebilmek.106/22

Anuşirvan Özel ad.

A.136/18

ār Ar. (<ʿ ār) Utanma, utanç.

ā. +ı 30/5

ar Far. Yüz metrekarelik yüzölçüsü birimi.

a.44/9

ʿar ʿar Ar. Ardıç ağacı, mecazen sevgilinin boyu.

ʿa. 135/10

ara 1. Ara, arası, içi.

a.3/21, 4/3, 5/12, 5/16, 6/14, 7/16, 13/16, 16/18, 19/5, 19/20, 28/18, 34/19, 35/13, 35/17, 37/13, 47/10, 49/10, 49/13, 49/20, 58/13, 67/16, 68/10, 75/8, 76/14, 97/16, 97/17, 98/12, 102/16, 108/8, 109/6, 124/1, 124/5, 129/17, 129/20, 152/1, 158/5, 163/8, 166/6

a. +dın 108/18

a. +mızda 47/15, 160/6

a. +sıda 22/10, 45/7

2. Ara, orta.

a. 5/1, 10/10, 36/16, 58/13, 76/14, 90/16, 92/19, 97/17, 140/2, 146/3, 149/6

a. +da 57/18, 116/14

a. +ġa 67/8

3. Mahal, yer, mekân.

a. 40/18, 41/8, 44/18, 75/14, 163/2

ʿaraba El, hayvan, buhar, elektrik ile yürür tekerlekli binit.

ʿa. 88/1, 88/4, 119/7

ʿa. +da 59/10, 118/15

Ara Boz Yer adı.

A.B. 44/18, 97/8, 134/5

ʿaraḳ Ar.1. Rakı. bk. ʿarāḳ.

ʿa. +lar 114/22

2. Ter.

ʿa. +lar 115/18

ʿarāḳ Ar. (<ʿ araḳ) Rakı. bk. ʿaraḳ.

ʿa. 66/11, 103/12

ʿaraḳçı Ar.+ T. Rakıcı, içkici, rakı içen.

ʿa. 105/21

ʿa. idi 52/1

arala- 1.Araya girip ayırmak.

a. -p 109/12

2.Aralıklı duruma getirmek, seyrekleştirmek.

a. -p 114/14, 149/3

ārām Far. Durma, dinlenme.

ā. 108/5, 142/19

ā. al- Dinlenmek.17/16

ā. bol- Dinlenmek, durmak. 116/14

ā. +da 79/17

aran Zor, güç.

a. 37/8, 112/10, 127/22, 152/5

Ara Östen͡g Yer adı.

A.Ö. 22/2, 44/17, 75/14, 77/3, 95/7, 134/4, 153/19

A.Ö. +da 156/15

A. Ö. +nin͡g 95/9

Arbun Yer adı.

A.148/2

ard-bān Far. Değirmenci.

a. 79/18

arfa Arpa.

a. 9/7

ʿArgular Topluluk adı.

ʿA. 112/8

arı Temiz, saf, pak.

a.60/17

arıġ Temiz, saf.

a. 36/8

arıḳ (arıġ) Ark, su yolu, su kanalı.

a. 77/3

a. +ı11/15, 16/19, 48/16, 149/7

ārī Far. Elbette.

a. 64/20

ʿāriyetī Ar. Ödünç, eğreti.

ʿā. 24/11

arḳa 1. Art, peş.

a. 9/2

a. +sıdın 22/2, 22/3, 22/5

2. Kayıran, destekleyen.

a. bėr-Desteklemek. 143/21

3. Arka, arka taraf.

a. +da58/21

a. +dın 59/7, 68/19, 68/22, 76/8, 134/5,

a. +ġa 35/7, 57/16, 58/8, 68/21, 102/8, 109/15, 146/14, 157/14,

a. +mızdın 32/19

a. +n͡gġa 155/16

a. +sıġa 82/6, 98/14

arḳı Arka, arka taraf.

a. +dın 161/16

arslan Arslan.

a.121/4

a.-ı zaman Ar. Zamanın aslanı. 133/21

ʿarş Ar. Allah'ın dokuzuncu kat gökte tasavvur olunan kudret ve azamet tahtı.

ʿa. 4/12

ʿa. +dın 84/7

ʿa. -ı kürsī Ar. Gökyüzündeki taht. 160/15

ʿarşü'l-ʿaẓīm En yüksek gök tabakası, Tanrı'nın katı.

ʿa. +nin͡g 4/12

ʿĀruf Aḫun Özel ad.

ʿĀ. A. 24/3

art- Çoğalmak.

a. -ar 72/13

arttur- Arttırmak, çoğaltmak.

a. -dı 50/12

a. -up 3/18

artuḳ Çok fazla, pek çok.

a.7/1, 39/1

a. bol- Artmak, fazlalaşmak. 145/6

aru İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, aralık, boşluk, mesafe.

a.44/9

aruḳla- Zayıflamak, halsiz düşmek.

a. -p 113/20

arun İyi, saf, temiz, pak.

a. 83/1

ʿarż Ar. Yüksek bir makama anlatma, bildirme.

ʿa. ėt- Bir büyüğe sunmak, anlatmak. 29/12

ʿa. -ı ḥāl Ar. Durumunu anlatma.

ʿa. -ı ḥ. it- Durumunu anlatmak. 162/16

ʿa. +ım 100/4

ʿa. +nı 28/20

ʿa. +nı ḳıl- Arz etmek, sunmak, aktarmak, söylemek, istemek. 13/9

Ārżū Özel ad.

Ā. 54/20

Ārżū Aḫun Özel ad.

Ā. A. 55/1

Ārżū Bik Özel ad.

Ā.B.73/19

Ārżū Mi͡ng Bik Özel ad.

Ā.M.B. 62/17

as- 1.Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştirip sarkıtmak.

a.- ı͡ng 103/7

a. -ıp 45/11

a. -ḳalı 103/8

a. -tı 132/21

2. Bir kimseyi boğazından ip vb. geçirip sallandırarak öldürmek, idam etmek.

a. -ıp 94/18, 133/15

ʿaṣā Ar. Asa, sopa, değnek.

ʿa. 3/2

ʿa. +nı 3/2

ʿaṣāṣ Ar. Mağrur, kibirli.

ʿa. ḳıl- Kibirlenmek. 139/2

ʿa. +lar 88/5

āsāyiş Far. Bir yerin düzen ve güvenlik içinde bulunması durumu, düzenlilik, güvenlik.

ā. +da bol- Güvenli, rahat olmak.136/20

asıl- Asılı olmak.

a. -dı 23/5

ʿĀṣım Aḫun Özel ad.

ʿĀ. A. idi 54/14

ʿasker Ar. Orduda görev yapan erden generale kadar herkes.

ʿa. +ları 32/1

aṣl Ar. 1.Temel, kök, gerçek.

a. 82/14, 135/7, 139/21, 142/11, 16/12

a. +ı 57/12

a. -ı nesl Ar. Soysop 16/12

2.Soy.

a.107/6

āsmān Far. Gökyüzü.

ā. 33/13, 150/13

ā. +dın 23/14

ā. +ġa133/12

ʿaṣr Ar. Yüzyıl.

ʿa. +ıda 11/4, 118/10

asra- Mo. Korumak, kollamak, saklamak.

a. -dı 39/21

assıġ Fayda.

a. idi 153/5

ast 1. Alt, aşağı.

a. +ıdaki 91/5

a. +ıdın 51/11

a. +ıġa132/22

a. +ını133/8

2. Birine göre alt aşamada olan kimse.

a. +nıġa 106/4

āstāne Far. Allah'a yakın kimselerin kabri.

ā. 20/3

aş Aş, yemek.

a. 63/3,119/3, 153/3,

a. +ıġa139/15, 156/16

a. +ım 72/3

a. +ımdın 124/20

a. +ını 40/21, 150/18, 153/4

a. +nıng͡153/5

aş- Yüksek, uzak veya geçilmesi güç bir yerin öte yanına geçmek.

a. -ıp 9/8, 26/13, 97/12, 97/16, 105/7, 145/17, 149/12

ʿaşā Ar. Akşam yemeği.

ʿa. 16/7

ʿāşıḳ Ar. Aşık.

ʿā. 144/14

ʿā. bol- Aşık olmak. 87/2, 88/10

ʿāşir Ar. Müslüman korucu.

ʿā. idi 50/1

ʿaşḳ Ar. Sevgi.

ʿa. +ıda 4/1, 4/2, 88/10, 118/11

āşkār Far. Belli, açık.

ā. bolmas irdi Belli olmamak. 5/10

ā. ḳıl- Göstermek, açığa çıkarmak. 87/8, 151/8

ā. ḳılmas irdi Açığa vurmamak, belirtmemek. 5/1

aşlık Tahıl, hububat, yemeklik malzeme.

a. 118/14, 118/15, 118/16

ʿAşr Bik Özel ad.

ʿA. B. 133/20

ʿAşūr Özel ad.

ʿA. +ġa 158/3

ʿAşūr Bāḳī Özel ad.

ʿA. B. 112/5

ʿAşūr Bāḳī Bik Ming͡ Bėki Özel ad.

ʿA. B. B. M. B. 111/2

ʿAşūr Carub Özel ad.

ʿA. C. 76/6

ʿAşūr Cusen Özel ad.

ʿA. C. +ler 22/6

ʿAşūr H̱ançe Aẖun Özel ad.

ʿA. H̱. A. 12/7

ʿAşūr H̱oca Özel ad.

ʿA. H̱. 66/2

ʿAşūr İsmāʿīl Aẖun Özel ad.

ʿA. İ. A. +lar 31/1

ʿAşūr Mamat Pehlevān Özel ad.

ʿA. M. P. 73/19

ʿAşūr Min͡g Başı Özel ad.

ʿA. M. B. 74/18

ʿAşūr Muḥammed Alemdār Özel ad.

ʿA. M. A. 20/16

ʿAşūr Muḥammed Dilīr Özel ad.

ʿA. M. D. 54/8

at Ad, isim.

a. 99/15

a. +ı 28/18, 52/4, 52/11, 52/20, 74/5, 101/1,110/18, 162/20, 162/21, 163/7

a. +ıdur 94/17

a. +ım 107/5

a. +ım irdi 104/20

a. +ımız 7/3

a. +ın 57/9

a. +ını 16/12, 53/22, 54/2, 57/12, 97/1, 162/20, 163/4

a. +ın͡gız107/3

aṭ (<at) Atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan.

a.15/17, 17/12, 30/12, 40/1, 59/11, 68/9, 68/10, 74/11, 75/17, 75/18, 76/17, 77/20, 78/19, 88/4, 89/15, 94/6, 94/14, 96/19, 100/18, 101/18, 106/18, 107/15, 113/9, 118/3, 128/2, 128/3, 139/16, 142/3, 142/17, 143/21, 144/4, 149/9, 153/3, 153/14, 164/20, 166/12

a. +dın 89/16

a. +ġa 74/2, 89/10, 93/21, 94/9, 96/2, 146/12

a. +ı 102/13, 103/18,

a. +ıġa 126/14

a. +ıdın 146/11

a. +ım 101/3

a. +ın 18/4, 56/10, 91/18, 96/3, 98/4, 98/14, 102/12, 120/19, 146/11

a. +ını 85/22, 114/21

a. +lar 37/14, 47/4, 127/19, 134/13

a. +larġa126/20

a. +ların 161/5

a. +larnın͡g 22/9

a. +mu 89/19

a. +nı 17/8, 17/15, 18/8, 21/8, 38/3, 74/10, 164/19

a. +nın͡g 37/22, 94/13

at- 1. Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak.

a. -ar 63/20, 70/5, 70/9

a. -arlar 97/19

a. -ar irdi 39/12

a. -ay 59/2

a. -ıp 30/19, 33/6, 56/1, 70/15, 73/9, 84/2, 85/13, 85/16

a. -ḳu 12/11

a. -sa 139/1

a. -tı 51/1, 57/15, 118/7, 160/18

2.Top, tüfek gibi silahları patlatmak

a. -ar mėn 83/12

a. -arlar 54/4

a. -a başla- Atmaya başlamak. 23/4

a. -ıp 32/12, 39/15, 45/6, 48/4, 48/5, 50/18, 53/12, 67/15, 70/14, 77/1, 85/19, 86/11, 91/13, 91/14, 109/11, 112/10, 117/21, 123/21, 127/11, 129/18, 129/19, 130/18, 145/17, 151/20, 161/5

a. -ḳalı 30/11, 30/12, 59/3, 67/6

a. -tı 59/4, 67/5, 89/16, 91/13, 112/17, 112/21, 121/6, 132/19, 154/7, 164/20

a. -tılar 67/14, 123/20

a. -urlar 146/12

3. Çıkarmak, dışarıya vermek

a. -ar 51/6

a. -ıp 51/16, 70/2, 104/13

a. -ıp irdi 104/10

a. -ḳuça 91/6, 127/21

a. -ḳunça 134/19

a. -tı 32/8, 64/3

4. Koymak (ad koymak)

a. -arlar 38/14, 38/15, 38/16

ata Baba, ata.

a.11/1, 26/3, 27/22, 28/4, 29/12, 49/11, 90/8, 93/6, 93/7, 93/8, 93/15, 96/19, 98/21, 99/2, 99/5, 153/8

a. +dın 91/20

a. +dır 3/8

a. +dur 49/11

a. +ġa 28/12

a. irdi 153/8

a. +m 28/21, 63/14, 90/12, 90/13

a. +mız162/21

a. +ndı 53/17

a. +n͡g 162/20

a. +n͡gnın͡g 29/13

a. +nı 93/20

a. +sı 4/15, 10/3, 52/1, 82/1, 91/20, 95/21, 99/1, 104/8, 163/9

a. +sıġa 59/2, 127/11

ata- Birini bir göreve getirmek, tayin etmek.

a. -dılar 34/11, 34/13

ʿatā Ar. İhsan, bağış.

ʿa. 6/15, 40/3, 128/17

ʿa. iyle- Bağışlamak. 3/8, 20/4, 60/5, 128/22

ʿa. ḳıl- Bağışlamak, ihsan etmek. 2/11, 40/3, 56/9, 69/14, 93/14, 100/3, 107/20, 119/17, 148/14, 149/16, 164/8

ʿa. -yı kerīm Ar. Cömertlik bağışı. 119/18

atalıġ Babalık.

a. 47/16

a. kıl-Babalık etmek. 47/16

atan- 1.Bir göreve getirilmek, tayin edilmek.

a. -dı 59/17, 86/20

2. Adlandırılmak.

a. -dı 53/17

āteş Far. Ateş.

ā.-i merg Far. Ölüm ateşi. 33/12

ā. +inin͡g 72/13

ā. +ni 2/18

āteşīn Far. Ateşten, ateşlik.

ā. 27/3

atıl- Atma işine konu olmak.

a. -ġaymu 84/3

atış- Atışmak, tartışmak.

a. -tı19/13, 44/10

atız Mezra, çalılık.

a. +ıġa 89/15

aṭlan- 1.Ata binmek.

a. -dı 16/4, 47/17

a. -dılar 44/8, 57/2, 65/21, 109/10, 129/16

a. -ıban 55/4

a. -ıp 64/4, 66/6, 89/5, 123/4

a. -ur 16/1

2. Sefere çıkmak.

a. -dı117/7, 117/8, 122/5, 123/1, 161/2

a. -dılar 89/3, 123/19, 154/1, 156/11

a. -ıp 122/15, 145/8

3. Düşman üzerine asker sevk etmek.

a. -ġanı 110/10

aṭlandur- Ata bindirmek.

a. -up 21/9

aṭlıġ Atlı, süvari.

a. 56/16, 126/21

ʿavām Ar. Herkes, halk.

ʿa. bol- Halktan olmak. 91/22

āvāz Far. Yüksek ses, nara, avaze.

ā. 44/4, 95/14, 109/13

ā. +ıdın 22/9, 22/11

ʿavret Ar. Açığı haram olan vücut uzvu.

ʿa. 104/22

āvvāre Far. (<āvāre) Serseri, başıboş gezen.

ā. bol- Başıboş olmak, boş boş gezinmek. 72/9

ā. +ni 4/8

ay 1.Ey, hey.

a.7/7, 7/8, 7/14, 9/17, 12/10, 13/11, 13/16, 14/5, 22/15, 24/19, 27/13, 27/18, 29/17, 30/6, 32/1, 34/1, 35/14, 37/12, 37/18, 38/8, 47/13, 55/6, 56/15, 56/20, 58/5, 61/1, 69/19, 70/21, 77/15, 84/20, 87/10, 90/8, 90/12, 92/10, 94/5, 96/1, 97/4, 100/2, 102/20, 103/15, 104/6, 105/20, 107/2, 108/15, 113/17, 114/12, 114/16, 120/1, 130/22, 132/14, 132/15, 132/22, 135/3, 136/14, 137/6, 137/7, 138/4, 138/17, 147/19, 147/20, 151/9, 155/17, 158/14, 159/3, 164/16

2.Bir aylık zaman.

a. 41/4, 41/20, 42/14, 61/22, 80/17, 84/3, 100/4, 121/9, 166/9

a. +ġa163/14

a. +ı 56/15

a. +ıġa 144/5, 144/7

a. +ının͡g 68/7, 142/17

a. +nın͡g 127/1

3.Ay, ay gibi parlak.

a. 63/7, 99/2

a. +nın͡g 35/2

ay- Söylemek, konuşmak.

a. -dı 3/6, 14/5, 15/15, 17/11, 22/15, 32/1, 32/6, 32/15, 32/18, 33/5, 34/1, 34/17, 38/8, 55/6, 58/5, 62/3, 87/10, 100/1, 101/10, 101/13, 102/2, 105/22, 132/15, 133/20, 135/1, 136/14, 137/7, 137/11, 137/18, 147/19, 148/12, 150/16, 156/6, 162/19

a. -dılar 5/18, 132/13, 132/22, 137/17, 148/7

a. -dım 162/14, 165/1, 165/12

a. -dıng͡ 63/8

a. -dung͡ 41/15

a. -ġuça 41/19

a. -sa 117/1

a. -sang͡ 163/22

Ay Döng͡ Yer adı.

A. D. 94/8

āyā Far. Hey, ey.

ā. 7/1, 8/7, 10/18, 14/14, 17/10, 19/1, 19/2, 28/21, 34/21, 35/18, 42/19, 43/12, 43/18, 50/8, 56/17, 57/11, 60/15, 61/13, 65/3, 66/15, 70/18, 78/22, 86/21, 92/11, 93/13, 105/15, 107/21, 114/20, 129/7, 135/16, 139/22, 141/11, 150/12, 150/15, 155/10, 155/16, 158/17, 162/6, 162/10

ayaġ Ayak.

a. 126/13

a. +ı 87/11, 103/20, 105/18

a. +ıda 87/11, 88/17, 127/19

a. +ıġa 60/18

a. +ın 2/12, 14/12, 29/11, 71/13

ayaḳçı Hizmetçi.

a. 84/5

Ayaḳçı ʿAẓīm Ḫoca Özel ad.

A. ʿA. Ḫ. +lar 84/5

ʿayān Ar. Açık, belli, meydanda.

ʿa. 57/12, 69/20

ʿa. iyle- Belli etmek, apaçık etmek. 6/20, 10/13, 48/21, 79/1, 87/17, 98/16, 106/8, 116/2, 131/14, 139/3, 160/21

ʿa. iyleş- Belli etmek, apaçık etmek. 16/12

ʿa. ḳıl- Belli, apaçık etmek. 40/2, 106/11, 107/6, 131/3, 131/6, 140/4, 144/10, 155/5

ayan Gelir, kazanç

a. +ıng͡ 35/6

āyāt Ar. Ayetler.

ā. 20/1, 31/10

ʿayb-nāk Ar.+Far. Ayıplı, kusurlu.

ʿa. 4/5

Ay Döng͡ Ay Tepe, yer adı.

A.D. 94/8

āyen Far. Demir.

ā.14/8

āyet Ar. İşaret, belirti.

ā. 55/3

ayıḳ Ayı.

a.104/15

ayla- Dönmek.

a. -p 27/1

aylan- Dönmek, dolanmak.

a. -ıp 24/17, 72/11

aymaḳ Oymak, kabile.

a. 22/7, 22/8, 81/15, 97/21, 112/9, 147/22

a. +ı 19/14, 19/19, 91/4

a. +ıġa 36/21, 37/22, 148/22

a. +ını 117/8, 161/1

a. +ḳa 81/15

a. +lar 97/21, 102/4, 145/9, 150/6

ʿayn Ar. Göz, aslı, kendisi.

ʿa. 6/3

ayrıl- Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak.

a. -dım 124/11, 124/12, 124/14, 124/16, 124/18, 124/20, 124/22

a. -ıp 72/3

a. -ıp-dur 10/4

ayrıştur- Ayrıştırmak, ayırmak.

a. -up 89/5

ayt- Söylemek.

a.162/20

a. -adur- Söyleyedurmak. 132/16

a. -ıp 32/5, 36/18

a. -ḳan 141/4

a. -ḳanı 14/16

a. -ur irdi 144/18

ʿayyār Ar. Zeki, kurnaz, hilekar, dolandırıcı.

ʿa. 53/1, 70/1, 89/7

ʿa. +nıng 52/4

ʿayyār-kār Ar.+Far. Dolandırıcı, hilebaz, hilekar.

ʿa. 51/10, 51/19, 52/6

az 1. Az, nadir.

a. 32/15, 55/15, 101/6, 101/19

a. azdın Daha az.106/4

a. +dur 145/4

2.Az, süre olarak az.

a.105/8

āz Far. Kötü.

ā. ėtme- Kötü etmemek. 50/7

aʿżā Ar. Organlar, uzuvlar.

a. +sı 104/16

ʿazā Ar. Ölüm anında sabır ve tahammül gösterme, matem, yas.

ʿa. tutuş- Yas tutmak, mateme bürünmek. 29/5, 45/13, 90/3, 90/6, 98/18

āzād Far. Kurtulmuş, hür.

ā.10/7, 57/20, 118/6, 141/14, 152/8, 160/14,

ā. iken 165/3

ā. ḳıl- Serbest bırakmak. 57/20, 160/14

ā. ol- Serbest olmak, kurtulmak. 10/7, 118/6, 152/8

āẕ[z]āde Far. Serbest.

ā. bol- Serbest kalmak.162/2

ā. +ġa 28/7

ā. +ni 28/5

aʿẓam Ar. Ulu, büyük.

a. +ga 149/16

Aʿẓam Ṣūfī Özel ad.

A.S.74/3

ʿazāyim Ar. Dualar, tılsımlar.

ʿa. 83/15

ʿaẓīm Ar. Çok, fazla, hadden fazla.

ʿa. 69/14, 77/19, 164/3

ʿAẓīm Özel ad.

ʿA. 54/19, 74/12, 97/8

ʿA. -i nev-cevān Yiğit Azim. 55/19

ʿAẓīm Bik Özel ad.

ʿA. B. 75/17, 122/22, 138/9

ʿAẓīm Şāh Özel ad

ʿA. Ş. 50/15, 134/2

ʿAẓīm Şāh Bik Özel ad.

ʿA. Ş. B. 22/5

ʿAẓīm Şang Biki Özel ad.

ʿA. Ş. B. 141/7

ʿAẓīm Şang Bėki Özel ad.

ʿA. Ş. B. 142/7, 147/13

ʿazīz Ar. Değerli, muhterem.

ʿa. 4/4, 62/17, 69/2, 102/1, 129/7, 139/21

ʿa. iyle- Değer vermek, saygıda bulunmak. 2/17

ʿa. +i idim 95/9

ʿa. +lar 139/18

ʿAzīz Özel ad.

ʿA. 142/9

ʿA. +dür 162/21

ʿA. irdi 123/5

ʿA. +ni 139/11

ʿAzīz Ḫaṭīb Aḫun Özel ad.

ʿA. Ḫ. A. 122/12

ʿAzīz Ḳor başı Özel ad.

ʿA. Ḳ. 66/4

ʿAzīz Mi͡ng Bėki Özel ad.

ʿA. M. B. +dür 74/21

ʿAzīz Pehlevān Özel ad.

ʿA. P. 51/3, 59/4, 67/13, 73/22, 96/2, 140/12

ʿA. P. +lar 125/20

ʿA. P. +nı 39/4

ʿAzīz Yüz Bėki Özel ad.

ʿA. Y. B. 100/16, 101/3

ʿA. Y. B. +lar 100/22

ʿazīzraḳ Ar. Çok değerli.

ʿa. 9/13, 10/4

ʿazle Ar. İşten çıkarma, görevden alma.

ʿa. 137/18

ʿazm Ar. Bir işteki engelleri yenme kararlılığı.

ʿa. 87/5

ʿa. ḳıl- Karar vermek, niyetlenmek. 40/10, 116/19, 126/16

ʿAzrā (<ʿaẓrā) Özel ad.

ʿA. idi 28/18

ʿAzrā Ḫanım (<ʿaẓrā) Özel ad.

ʿA. Ḫ. +nı 63/12

azraḳ Az, daha az.

a. 69/3, 113/22, 123/12

ʿazzā Ar. (<ʿazā) Ölüm anında sabır ve tahammül gösterme, matem, yas.

ʿa. +sıġa 45/22

-B-

bāb Ar. 1. Kapı.

b.131/19

b.-ı nuṣret Ar. İyilik, yardım kapısı. 126/11

2. Konu, husus.

b. +dın 38/6

baba Baba.

b. +m163/1

b. +mız163/1, 163/3

bāc Far. Vergi veya resmi işlemlerden alınan haraç.

b.110/2, 154/17

b. +nı 81/7

bāc-ḫāne Far. Vergi toplanan yer.

b. +de 81/7

bād Far. Rüzgar.

b.3/7

b. +ını 121/10

b-ı ḫazān Far. Sonbahar rüzgarı. 141/13

Badarin Ç. Ba cenapları. Özel ad.

B. 22/19, 23/8, 45/12, 66/12, 77/8

B. +ġa 43/5

B. +ning͡ 22/14, 22/22

bāde Far. Şarap, içki.

b.147/2, 163/12

baʿde Ar. Sonra, bundan sonra.

b. 8/17, 17/16, 19/1, 27/17, 93/11

baʿd-ez Ar.+Far. Bundan sonra.

b. 3/11, 13/9, 32/8, 52/6, 80/18, 147/19

bādlıġ Far.+T. Nefesli.

b.137/21

badyan İlaç için kullanılan bir bitkidir.

b.78/3, 139/15

bāġ Far. Bağ, büyük bahçe.

b. 97/17

b. +ġa 21/9

b. +ı 152/19

b. +ıġa 79/19, 143/2

b.-ı Kaşḳar Kaşkar bağı, bahçesi. 144/6

b.-ı ʿömr Ar. Ömür bağı. 63/8

b. +lar 3/14

baġ İlgi, alaka, bağ.

b. +ınıng͡ 99/3

baġır Bağır, yürek, göğüs.

b. 72/7, 99/4

b. +nı 117/11

b. +ı 23/11, 93/22, 137/5

b. +ıġa 144/18

b. +ımızġa144/20

b. +ımnı 72/18, 121/11

baġışla- Herhangi bir kötü davranış için ceza vermekten vazgeçmek, affetmek.

b. -y 35/3

baġla- 1.Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.

b. -ban 37/19, 61/7, 93/2, 102/14

b.-dı15/14, 103/11, 130/17, 160/9

b. -p 38/2

b. -p ḳoy- Bağlayıp koymak. 102/15

2. Uyulması zorunlu olmak.

b. -dı 87/22

3. Geçişi engellemek

b. -ġan 65/5

4. Başka bir işle uğraşamaz durumda olmak.

b. -p 52/9

baġlıḳ Bağlı, kapalı.

b.103/18

Baġladay Yer adı

B.132/8

bahādır Far. Yürekli, yiğit.

b. 5/18, 20/18, 34/5, 47/11, 57/8, 59/1, 59/17, 70/8, 85/8, 85/10, 132/15

b. idi 32/14, 55/1

b. irür 87/15

b. +ları 113/2, 134/8

Bahādır ʿAlī Özel ad.

B.A.51/4, 54/6, 142/8

Bahādır ʿAşūrmet Özel ad.

B.A. +ka 85/8

Bahādır ʿAzīz Özel ad.

B. ʿA. 59/1

Bahādır Celāl Özel ad.

B.C. 54/15

bahādırlıġ Far.+T. Yiğitlik.

b. +ın 86/1

bahādur Far. Yürekli, yiğit.

b. 51/4, 55/6, 84/17

Bahādur ʿAlī Özel ad.

B. ʿA. 51/4, 54/6

bahāne Far. Bir şeyin gerçek sebebi gizlenerek ileri sürülen uydurma sebep.

b. 8/1, 82/9, 89/2, 91/8, 156/5

b. irür 60/2

b. ḳıl- Bahane etmek. 7/8, 91/8, 156/5

bahār Far. Bahar, ilk yaz.

b.60/16, 60/17, 80/22

b-ı cemen Far. Yeşil bahar. 81/1

Bahāüʾd-dīn Özel ad.

B. +lar 32/18

Bahāʾüd-dīn Fān-ṣad Özel ad.

B.F. +lar 31/6

Bahāʾüd-dīn Ḳādir Nādir Özel ad.

B.K.N. 54/16

bā-heybet Far.+Ar. Azametli, korku ve hürmet hissi uyandıran görünüş ile.

b. +i 57/5

baḫḫārī-lıḳ Ar.+T. Denizcilik, gemicilik.

b. ḳıl- Denizcilik yapmak. 98/12

bā-ḫıred Far. Akıl ile.

b. 7/14, 92/4, 122/20

b. idi 37/2, 50/2

baḫīl-lıḳ Ar.+T. (<baḫīl-lıḳ) Cimrilik.

b. 32/11

baḥr Ar. Deniz.

b. +ıdın 25/3, 42/8, 97/13, 104/20, 105/2, 117/14

b. +ıga 46/15, 158/6, 158/20, 104/17, 106/1

b. -ı Ḳulzüm Kızıldeniz.58/19

b. +ını 104/3

b. +ının͡g 104/17

baḥrī Ar. Denize ait.

b.114/8

baḫt Far. Talih.

b.26/4, 108/16

b. bol- Talihli olmak. 162/2

b.+ı 135/11

baḫtiyār Far. (<baḫt-yār) İyi, iyi talihli.

b. 150/4

b.-lar 76/10

Baḫtiyār Yüz Bėki Özel ad.

B.Y.B.141/8, 142/7

baḫt-yār Far. İyi, iyi talihli.bk. baḫtiyār.

b. 85/9

bā-ḥużūr Far.+Ar. Padişah katında.

b. irür 163/3

baḳ- 1. Aramak.

b. -ın͡glar 94/3

b. -sa 104/7

b. -sa imiş 105/10

b. -tılar 106/17

2. Bakışı bir şey üzerine çevirmek.

b. -ıp 38/1, 82/12, 88/6, 104/11, 104/13, 106/18, 115/17, 115/18, 133/13

b. -ıp kėl- Bakıp gelmek.104/11

b. -san͡g 69/18, 110/18

b. -tı 26/15, 38/8, 71/6, 85/5, 165/16

3. Beslemek, geçindirmek.

b. -may 28/12

4. Uğraşmak, meşgul olmak

b. -mayın 28/15

5. Bir şeyin gelişmesi veya iyi bir durumda kalması için emek vermek.

b. -san͡g 87/13

baḳaş (<baḳış) Bakma, bakış. bk. baḳış.

b. idi 74/10

bāḳī Ar. Sonsuz, sonu olmayan, ebedi.

b. 83/21, 139/1

Bāḳī Özel ad.

B. 97/9

B. idi 54/20

Bāḳī Mīr-āb Özel ad.

B.M.75/1

Bāḳī Şerīf Özel ad.

B.Ş.74/6

baḳtur- Bakmasına yol açmak, bakmasını sağlamak.

b. -mayın 92/9

bāl Far. Kanat

b. 3/9, 73/3, 84/9

bala Yavru, çocuk.

b. +lar 88/4, 145/3

b. +ları 51/16

b. +larnın͡g 130/15

b. +m 24/19, 52/11, 99/2, 99/3, 99/4, 99/5, 104/6

b. +n͡g 70/19

b. +sı 10/3, 90/18

b. +sı bol- Çocuğu doğmak. 139/17

b. +sın 144/4

balıḳ Balık.

b.104/15

Balukay Özel ad.

B.44/20, 75/5, 134/6

bāmdād Far. Sabah vakti, sabahleyin.

b.32/8, 143/19

b.-ġa126/11

b.-nı 32/8

bā-murād Far.+Ar. İstekli.

b.84/7

bang Far. Ses, seda.

b.57/5, 64/3, 70/3, 88/6, 89/10, 119/10

b-ı heybet Far.+Ar. Korkulacak ses. 44/13

b. ur- Ses çıkarmak. 132/13

bānī Ar. Yapan, yapıcı, kuran (kimse).

b.121/7

bar Var, mevcut, var olan.

b. 6/13, 7/1, 11/9, 36/12, 47/1, 56/21, 58/21, 64/21, 84/20, 101/4, 101/16, 114/19, 123/12, 165/15, 166/1

b. +dur 37/13, 38/9, 38/11, 38/17

b. idi 52/17, 163/6

b. iken 101/18

b. irdi 11/6, 51/19, 9617, 109/6, 111/17, 137/9

b. irken 165/1

b. irmiş 35/17

bār Far. Defa, kez.

b.72/15

bar- Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak.

b.111/8, 155/3, 159/7, 159/20, 161/9

b. -ay 17/16, 76/15,156/12

b. -ayın 164/17

b. -ay mėn 95/11, 97/4

b. -dı 20/3, 39/9, 56/11, 65/22, 81/3, 86/8, 92/18, 97/3, 98/4, 101/17, 101/21, 102/15, 106/12, 117/15, 123/5, 131/2, 137/16, 153/15, 155/8, 160/3,

b. -dılar 44/8, 55/12, 57/2, 65/13, 66/6, 66/7, 101/17, 112/13, 129/16, 140/7, 143/2, 143/4, 151/2, 157/12

b. -dım 164/19, 165/13

b. -ġalı 109/4

b.-ġan 37/19, 97/4, 106/1, 132/20

b. -ġandur 33/4

b. -ġanı 78/20, 116/1

b. -ġanın 94/1, 160/4

b. -ġanını 37/3

b. -ġan idi 37/1

b. -ġan irdi 79/3

b. -ġay 123/19, 132/18

b. -ġıl 88/7, 101/7, 164/16

b. -ġuca 111/3

b. -ın͡g 17/11, 24/20, 27/17, 85/5, 101/16, 131/10, 156/1, 164/18,

b. -ın͡gız17/18

b. -ın͡glar 61/20, 90/2, 117/62

b. -ıp 17/7, 17/20, 21/7, 24/20, 36/5, 39/11, 41/7, 42/8, 83/20, 84/16, 93/6, 98/5, 103/9, 108/20, 121/20, 125/16, 131/13, 141/6, 142/2, 145/5, 150/17, 151/15, 151/16, 155/4, 155/20, 156/1, 156/8, 156/13,

b. -ıp irdi 103/9

b. -ıp tüş- Varmak. 20/18

b. -madım 82/15

b. -madın͡g165/17

b. -maġay 155/15

b. -maġay mėn 155/15

b. -maḳ 98/3, 125/10, 150/16

b. -maḳ bol- Varacak olmak. 96/12

b. -mamḳa 26/5

b. -may 32/4

b. -mu104/13, 113/16

b. -mudur 125/15

b. -sa 40/15, 40/18, 100/11, 142/1

b. -sam153/11

b. -san͡gız 97/2

b. -sun 100/11, 100/14, 100/16, 100/17

b. -ur 15/17, 62/21, 84/14, 101/2, 151/7

b. -ur idi 90/19

b. -ur irdi 26/9, 142/20

b. -urġa 125/21

bārān Far. Yağmur.

b.12/11, 57/15, 70/14, 73/9, 103/19, 104/1, 152/5

b. it- Yağdırmak. 161/8

b. +nı 77/9

barça Bütün, hep.

b. 6/5, 8/16, 9/5, 11/11, 11/13, 11/16, 13/18, 18/4, 19/14, 21/17, 22/14, 27/16, 28/10, 28/12, 30/10, 30/14, 33/4, 39/3, 40/14, 41/17, 44/16, 45/20, 46/15, 47/12, 47/22, 48/7, 48/20, 52/11, 52/22, 58/6, 59/19, 62/11, 62/16, 66/22, 68/15, 70/6, 78/1, 79/5, 82/6, 86/14, 87/4, 94/7, 96/6, 97/11, 98/2, 98/18, 99/17, 104/16, 106/2, 108/11, 109/10, 109/19, 112/6, 119/10,123/14,123/19,125/12,125/17,126/12,128/2,130/3,130/4,130/8,130/11,131/5,131/9,133/10,135/20,135/21,136/4,136/7,137/12,137/15,137/21,143/4,145/7, 147/6,147/10,148/7,148/15,149/2,149/5, 151/16,154/22,156/4,157/15,158/1,158/20,159/1,159/2,161/3,163/10,163/16,163/20, 164/8,166/5

b. +dın 37/2, 41/6

b. +ġa 32/20, 53/4, 74/14, 77/19

b. +ları 39/4

b. +mız 22/19, 130/3

b. +mıznıng 23/12, 130/4

b. +nı 3/16, 47/14, 140/1

b. +sı 11/12, 21/16, 22/15, 33/9, 41/4, 55/2, 63/3, 73/16, 97/10, 102/7, 134/22, 137/22, 143/18, 146/22, 154/18, 163/11

b. +sıġa 34/10, 112/20, 158/8

b. +sın 92/3

b. +sını 125/11

bāre Far. Dönüş, dönme zamanı.

b. 72/8, 72/12, 158/18

bāre-gā Far. Saray, otağ.

b.30/13, 34/18

b. +ġa 21/3, 25/13, 26/20, 53/15, 59/16, 66/6, 81/12, 108/4, 109/11

bāre-gāh Far. Saray, otağ.

b. 21/1, 30/14, 46/17, 59/11, 62/1, 66/7, 80/20, 81/3, 81/4, 81/5, 86/19, 88/13, 91/10, 107/14, 108/3, 108/5, 109/12, 111/11, 151/4

b. +ı 4/17

b. +ıġa 46/2, 64/4

b. ḳıl- Padişah otağı yapmak. 46/17

b. +lar 81/11

b. +larnı 81/10, 140/8

b. +nı 107/18

barı Bütün, hepsi, tamamı.

b.33/19, 83/16, 101/10, 125/19, 140/21

b. +da 141/12, 158/17

b. +nı 130/11, 139/6

b. +sı 119/18

barmaġ Parmak.

b. +ın 45/19

bars Pars, kaplan.

b. yılı Türk takvimine göre üçüncü yılın adı.166/14

Bartuḳay Türkistan'da bir şehir adı.

B.T. 44/19, 126/1

B.T. +dın 76/5,134/6

bas- 1. Baskın yapmak.

b. -ıp 57/18, 114/3, 133/15

b. -tı 45/6

2.Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak.

b. -ıp 97/16

b. -ıp irdi 88/6

3.Çevreyi kaplamak, çökmek.

b. -tı 73/2

basma Üzerinde bası ile yapılmış renkli biçimler bulunan pamuklu kumaş.

b. +nı139/20

baş 1.Baş, kafa.

b.13/3, 27/2, 28/3, 36/11,45/22, 69/4, 71/13, 76/20, 87/18, 95/11, 105/18, 126/13, 128/2, 130/10

b. al- Öldürmek. 43/8

b. bėr- Ölmek. 95/11

b. +dın 2/12, 87/11

b. +ı 23/12, 24/17, 39/9, 44/15, 48/15, 85/13, 91/19, 120/20, 127/14, 127/19, 139/16, 149/5, 151/19, 153/6, 155/6

b. +ıda 159/22

b. +ıdın 22/14, 91/15

b. +ıġa 15/2, 17/3, 19/16, 23/9, 24/1, 27/21, 44/14, 62/7, 68/4, 70/4, 71/17, 82/22, 94/5, 101/12, 115/6, 118/8, 120/21, 150/13, 152/12, 153/21, 156/16, 156/17, 166/1

b. +ım 63/11, 90/13

b. +ım aylan- Başı dönmek. 72/11

b. +ımda 72/19

b. +ımġa 7/17, 29/17, 72/17,

b. +ımġa kėl- Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak. 135/2

b. +ımız 15/5

b. +ımızġa 32/19, 111/7, 154/17

b. +ın 11/20, 13/1, 29/11, 58/1, 103/8, 120/19, 151/6

b. +ın al- Öldürmek. 95/11

b. +ın͡g 35/16, 57/7

b. +ın͡gġa 90/10, 114/2

b. +ın͡gnı 96/1

b. +ını 14/12, 17/20, 19/5, 22/15, 24/7, 25/7, 28/2, 29/16, 33/8, 38/7, 43/17, 43/20, 45/1, 45/11, 48/9, 62/21, 66/12, 73/14, 93/10, 94/11, 95/17, 95/18, 103/7, 110/4, 110/15, 115/17, 119/22, 120/21, 127/6, 127/13, 130/1, 132/20, 133/16, 149/1, 150/18, 150/19, 153/4, 157/14, 157/15, 158/3

b. +ını al- Öldürmek. 43/7, 95/22

b. +ını bėr- Ölmek. 43/8

b. ḳoy- Bir şey uğruna ölümü göze almak. 115/12, 116/1

b. +larıġa37/20

b. +larını 19/16, 133/22

b. +mız114/9

b. +nı 45/12

2. Başkan, öncü, komutan, bir topluluğu yöneten kimse.

b. 58/12, 100/12,142/14

b. bol- Baş olmak, başa geçmek, önde gelmek, lider olmak.14/7, 31/4, 31/6, 54/1, 58/6, 58/12, 67/12, 74/14, 75/5, 85/10, 100/1, 100/15, 108/22, 112/20, 113/3

b. +daki 163/11

b. ėt- Başkan yapmak. 80/16, 131/17

b. +ı 29/9, 34/17, 42/6, 54/19, 73/13, 74/18, 109/7, 112/5, 120/9, 125/4, 144/2

b. +ıġa 142/6

b. +ılarnı 148/6

b. +ını 148/5

b. idi 70/7, 74/10, 75/2, 84/5

b. irdi 73/15, 123/9

b. ḳıl- Başa getirmek, komutan yapmak. 22/21, 43/6, 79/8, 132/2

b. ol- Baş olmak, başa geçmek, önde gelmek, lider olmak. 151/3

b. +sız 99/12, 108/17

3.Temel, esas.

b. +da 52/8

4. Önce, evvel.

b. +da 95/9, 96/19

5. Baş, üst taraf.

b. +ı 85/14

b. +ıdın 85/13, 123/21, 132/19, 133/5

b. +ıġa 26/5, 88/2, 130/21

6. Bir şeyin yakını veya çevresi.

b. +ıda 61/5, 93/7, 120/7,125/3

b. +ıdın 126/5, 150/11

b. +ıġa 16/13, 25/4, 53/5, 93/6, 134/13

b. +ımdın 124/12

b. +ın͡gdın 113/18

b. +ını 140/9

7. Başlangıç.

b. +ıda 134/13

8. Arazide en yüksek nokta.

b. +ıġa143/18

9. Kendi, öz.

b. +ımızġa 43/14

b. +ını 44/3

bā-şecāʿat Far.+Ar. Yiğitlik ile.

b. bol- Yiğitlik ile olmak, yiğit olmak. 159/21

başḳa Başka, ayrı, gayrı.

b. 8/7, 67/20, 70/2, 74/22, 81/9, 89/2, 159/12, 162/10

başla- Bir işe girişmek, harekete geçmek.

b.141/15

b. -ban 133/21

b. -dı 51/18, 133/4

b. -ġıl 65/3

b. -p 20/14, 22/3, 22/7, 116/6, 138/2

b. -p idim 163/5

2.Çalışır, işler, yürür duruma girmek.

b. -dı 50/18

b. -p 24/4, 31/2

3.Etkisini göstermek.

b. -p 39/7

bat- Görünmez olmak, gömülmek. b. -tı 28/9

bā-temīz Far.+Ar. Temiz, kirli olmayan.

b. 24/19, 37/2, 93/21, 123/ 5, 166/7

baṭ[ı]n Ar. Karın, mide.

b. +ıda 3/4

baṭṭal Ar. Cesur.

b. +lar 75/6

bay 1.Bey.

b.24/2, 31/6, 66/2, 66/3, 66/5, 79/8, 83/21, 123/17, 164/10, 165/9, 166/9

b.-ı Gilān Gilan eyaletinin zengini.123/9

b. +lar 9/9, 65/22, 66/4, 78/20, 123/8, 141/9

b. +larġa 123/9

2. Zengin.

b. bol- Zengin olmak. 78/2

b. +ıdın 9/9

b. irdi 74/11, 123/13

b. +lar 139/14, 139/17

Bay Türkistan da bir şehir adı.

B. +dın 9/4

Bay Yūsuf Özel ad.

B.Y. 66/5

Bayaḳ Aḫun Ḫoca Özel ad.

B.A.H. 66/2

Bayaḳ Ḫoca Ḫān Özel ad.

B.H.H. 94/17

bayandag (<baydag) Sürü, hayvan sürüsü.

b.77/11

Bayanday Rusya'da bir yer adı.

B.17/4, 22/10, 24/1, 51/7, 65/21, 69/14, 69/20, 77/7, 78/17

B. +da 20/11

B. +dın 80/19

B. +ġa 20/14, 20/18, 20/19, 26/5, 55/8, 56/7

B. +nı 50/6, 22/8, 24/13

B. +nıng͡ 20/12, 21/1, 21/3, 43/5, 49/7, 133/1

bāyezīd Büyük erenlerden ve sufilerden Bayezid-i Bistami.

b.164/6

bayrak Bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş.

b. +ını161/1

bāz Far. 1. Açma, açış.

b. ėt- Açmak. 80/7

b. eyle- Açmak. 8/7

2.Tekrar, yeniden

b.65/3, 76/8, 79/5, 79/20, 80/11, 117/16, 140/15, 158/17, 160/1

b. ḳıl- Tekrarlamak. 107/21, 128/12

baz[r]al- Varabilmek.

b. -madı 33/7

bāzār Far. Pazar, çarşı. (Yer adı)

b. 23/4, 44/12, 51/16, 54/6, 85/10, 116/17, 123/6

Bāzār Bėki Borsayı idare eden bey.

B.B. 147/17, 154/6

B.B. +dür 54/6

Bāzār Bėki Kāyıd Özel ad.

B.B.K.154/6

Bāzār Biki Borsayı idare eden bey.

B.B.44/12, 54/6

bāzārlıġ Far.+T. Hediye, armağan.

b.125/20

bāzende Far. Oyuncu.

b. +dür 54/10

bazġan Büyük çekiç.

b.73/13

baʿżı Ar. Bazı, bir kısmı, birazı, birkaç, birtakım.

b.16/6, 54/1, 67/2, 70/10, 73/12, 113/22, 120/22, 126/21, 127/11, 127/12, 127/13, 127/14, 151/17, 151/18, 151/19, 151/20

b. +lar 128/5

b. +ları 32/12, 73/14

b. +larıng͡ 10/3

b. +ları-nıng͡ 89/7

b. +ng͡ 113/22

b. +sı 32/6, 76/22, 160/10, 160/11

bebre Far.(<bebr) Yırtıcı hayvan, kaplan.

b. 77/11

bed Far. Fena, kötü, yaramaz.

b.14/10, 139/21

b. +din 140/11

bedā Far. Şanssız, talihsiz.

b. iyle- Şansız eylemek. 8/12

beden Ar. Gövde, beden, vücut.

b. 49/4, 90/15, 151/18, 161/9

b. +din 105/8

b. +i 99/5

b. +lerni 39/22

b. +ni 94/18, 99/7, 125/1

bed-gümān Far. Kötü şüphede bulunan.

b. 157/19

b. bol- Şüphelenmek. 61/6

b. iyle- Zanda bulunmak, şüphelenmek. 14/14

bed-gümānlıḳ Far.+T. Şüphecilik.

b. ḳıl- Şüphecilik etmek.16/1

bed-ḥāl Far.+Ar. Hali kötü olan, düşkün.

b. bol- Düşkün olmak. 73/2

bed-kār Far. İşi, hareketi kötü. b.145/12

b. +lar 145/14

bed-niyet Far.+Ar. Kötü düşünce.

b.bol- Kötü niyetli olmak. 154/18

bedr Ar. Dolunay.

b. 63/5

bedrek Far.+T. Daha kötü.

b.123/20

bed-terin Far. Daha kötü, çok kötü.

b.11/4

bed-ẕāt Far.+Ar Fena, kötü kişi. b.139/21

be-fażl Far.+Ar. Fazla, ziyade, artık. b. 7/19, 16/5

befet İpek

b.119/16

be-ġāyet Far.+Ar. Son derece, çok çok.

b.11/11, 51/19

be-Ḥaḳ Far.+Ar. Allah ile birlikte.

b. -ı Ḥabīb Far.+Ar. Habib'in Allahı'ı ile birlikte. 160/16

b. -ı Ḫalīl Far.+Ar. Halil'in Allah'ı ile birlikte. 160/16

b. -ı Ḫudā-yā Far.+Ar.+Far Ey Allah’ım seninle birlikte.160/15

b. -ı nebī Far.+Ar. Peygamber ve Allah ile.103/17

behem Far. Bile, birlikte.

b.154/16

b. bol- Birlikte olmak. 5/16, 85/4, 116/8

beḥil-lıḳ Far.+Ar.+T. Haklılık, meşruluk.

b. 97/12

BehrāmFar. İran hükümdarlarına verilen ad

Behrām Bik Özel ad.

B.B. 21/16, 22/1, 147/15

B.B. +ka 92/21

Behrām H̱oca Özel ad.

B.H. +m 123/1

be-ḥükm Far.+Ar. Hükm ile.

b. -i H̱udā Far.+Ar. Allah'ın hükmü ile. 25/10

b. -i H̱udāvend Far.+Ar. Allah'ın emri ile.128/8

bėk Bey. bk. biġ, bik.

b.75/2

b. +dür 54/6, 74/21, 84/9

b. +i 20/5, 20/14, 20/20, 21/15, 41/15, 44/12, 50/13, 54/7, 62/4, 73/22, 74/9, 74/16, 74/21, 74/22, 75/5, 75/8, 75/9, 75/20, 77/14, 92/1, 92/2, 93/5, 93/11, 97/7, 100/16, 106/10, 111/2, 122/22, 123/2, 141/7, 141/8, 142/7, 146/6, 147/13, 147/14, 147/15, 147/16, 147/17, 21/15, 22/4, 49/20, 50/1, 50/2, 62/4, 62/8, 70/8, 75/12, 76/8, 76/10, 78/11, 93/5, 95/6, 101/3, 101/13, 122/20, 138/9, 138/12, 142/7, 142/13, 145/21,146/7, 147/17, 148/16, 154/6

b. +i irür 122/18

b. +ler 100/22, 145/13

b. +ni 78/7

beḳā Ar. Ebedilik.

b. 8/16, 27/5, 28/6

Bel Yer adı.

B.123/2

B. +i 134/11

B. +ni͡ng 116/17

bel Ar. Belki.

b.140/5

bėl İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm.

b.baġla- Güvenmek. 87/22

b. +i 119/2

b. +iġa 139/20

b. +in baġla- Güvenmek. 15/14

belā Ar. Gam, keder, sıkıntı.

b. 2/15, 3/8, 19/17, 45/20, 106/1, 114/17, 158/6, 158/20

b. bol- Kederlenmek, tasalanmak. 66/14

b. +dur 36/10

b. +ġa 104/19

b. +lar 107/4

b. +n͡gnı 29/3

b. +sını 9/11

belī Far. Evet, elbette.

b.19/11, 44/22, 96/20

belīd Ar. Akılsız, ahmak, bön.

b. 98/13

belki Far. Belki, umulur.

b.10/1, 10/5, 28/16, 30/6, 33/13, 40/4, 47/6, 49/6, 74/12, 76/9, 78/7, 78/12, 82/17, 88/20, 125/12, 133/14, 162/2, 163/17, 164/1, 164/19

bėl leşkeri Ketmen, Gulca va Hanahaya gibi dağlık bölgelerde yaşayan halktan oluşan ordu.

b.l. 115/20, 134/1

belus Toplumun önde gelen lideri.

b.145/20

bėn Ben (şahıs zamiri).

b. +em 71/8

be-nām Far. Namlı, ünlü.

b.18/18

bend Far. 1.Bağ, düğüm.

b. 33/5, 62/22, 87/11

b. bol- Takılmak, bağlanmak. 19/20, 33/1, 33/5, 36/16

b. +de 87/16

b. +din 87/2

b. et- Düğümlemek, bağlamak. 38/4

b. +ge 47/19

b. -i girān Far. Usandırıcı bağ. 103/21

b. iyle- Bağlamak. 30/1, 61/7, 63/1

b. ḳıl- Bağlamak, tutmak, ele geçirmek. 3/10, 19/17, 24/10, 64/12, 139/12, 153/14, 153/15, 158/5

b. ḳılġan irdi 24/11.

2. Bela, sıkıntı.

b. +ga 156/10

b. +ini 5/7

bende Far. Kul, köle, esir.

b. 43/1, 60/4, 128/16, 164/3

b. +din 135/14

b. +dür 103/16

b. +ge 30/9, 57/21, 93/15, 119/19, 128/22, 129/1, 149/16

b. +ler 48/10

b. +lerin͡gġa148/13

b. +lernin͡g 128/21

b. +ni 119/20

b. +nin͡g 158/11

b. +si 128/17

b. +sige119/18

bendelik Far.+T. Kulluk, kölelik. b.35/1

be-nevᶜ Far.+Ar. Çeşidinden, türünden.

b. 95/19, 127/8, 140/20

be-nezdīk Far. Yakından, yakında.

b. 68/11, 160/20

bengī Far. Esrarkeş, tiryaki, serseri. b. +ler 37/10

bėr- 1.Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek

b. 36/12, 155/4

b. -di 3/2, 27/15,34/19, 38/1,41/3, 59/16, 64/13, 85/8, 118/4, 132/9, 146/20, 153/10, 153/16, 154/21, 155/3, 155/9, 159/11, 160/4, 160/12, 165/2

b. -diler 17/15, 80/1, 141/21

b. -ey 66/17

b. -genni 159/21

b. -gil 37/19

b. -iben 35/21, 106/3

b. -in͡g 52/14

b. -ip 26/15, 35/7, 42/7, 65/20, 100/8, 100/9, 100/18, 103/3, 106/4, 144/9, 150/18, 159/10, 160/1

b. -ipdür 103/4

b. -maḳ bol- İletecek olmak. 132/3
b. -mesen͡g 36/9
b. -medi 96/8
b. -medin͡g 100/6
b. -se 40/19, 165/7
2. Sahip olmasını sağlamak.
b. 41/15
b. -ey 142/3
b. -di 2/10, 3/6, 39/20, 55/11, 107/15
b. -diler 65/19
b. -ey 37/14
b. -geli 164/20
b. -geni 12/6
b. -gey 149/16
b. -iben 94/2
b. -ince 41/5
b. -in͡g 35/10, 120/13, 151/13
b. -ip 3/4, 3/9, 41/20, 68/9, 75/19, 80/8, 96/9, 100/3, 106/6, 107/14, 118/3, 120/10, 149/14
b. -mes mėn 137/8
b. -medi 25/13, 41/16, 164/20, 164/21
b. -se 160/7
b. -sen͡g 36/8
b. -sün 12/10
b. -ür 47/18, 79/11, 135/12, 156/15
b. -ür mėn 142/2, 162/18
b. -ürge 120/5
3. Herhangi bir duruma yol açmak.
b. -elin 35/11
b. -ey 95/11
b. -di 2/15, 33/15, 88/15,148/12, 153/7
b. -geni 68/2
b. -gey 159/1
b. -güm 80/16
b. -ip 113/13, 126/13, 139/8
b. -ip-dür 153/17
b. -mes 162/9
b. -megen 52/3
b. -se 56/22
4. Bırakmak veya bağışlamak.
b. -ay 100/4
b. -geni 43/8
b. -in͡g 35/3,
b. -in͡gler 37/20
b. -ip 57/20, 113/9
b. -mey 154/13
b. -san͡gız 131/11
b. -sün 159/14
b. -ürġa 88/16
5. Yaymak.
b. -di 18/11, 58/16
b. -ip 142/18
b. -ip-dür 104/5
6. Bir şey üzerinde etki yapmak, biçimini değiştirmek.
b. -di 53/11, 67/19, 74/15, 102/5, 115/7, 133/11, 149/3
b. -ip 41/8, 126/10, 133/19, 142/21
7. Kabul etmek.
b. -dim 61/19
b. -iben 63/17
9. Sunmak.
b. -ip 12/1, 144/11
b. -se 116/11
9. Ödemek.

b. -meding͡ 110/2

b. -ür 154/17

10. Yardımcı fiil.

b. -ey 126/14

b. -di 33/4, 38/2, 41/3, 42/14, 44/7, 53/4, 71/5, 77/14, 77/19, 83/1, 107/7, 108/13, 109/2, 111/17, 126/20, 140/18, 141/17,143/7, 146/3, 150/5, 153/22, 157/9

b. -diler 101/20

b. -gey 30/4

b. -gey sėn 148/15

b. -gil 162/10, 162/17

b. -in͡g 25/15, 41/10, 43/19, 44/5, 62/21, 70/21, 111/6, 117/5, 120/4, 120/11, 165/11, 165/17

b. -ip 5/9, 13/18, 74/2, 89/10, 91/11, 92/1, 138/4, 143/21

b. -mek 111/9, 131/20

b. -megen 52/3

b. -sek 132/17

b. -se 7/13, 30/3, 40/20, 71/2, 131/6, 153/19, 156/2, 165/4

b. -sen͡giz 58/6

b. -ür 78/11

b. -ür mėn 80/15

ber Ar. Kara toprak, toprak, bahr karşıtı.

b. 46/15

berāber Far. 1.Aynı düzeyde.

b. 114/19

b. irdi 162/15

2.Birlikte, bir arada.

b. 114/20

berāʾat Ar. (<berāt) Hz. Muhammed'e peygamberliğin bildirildiği Şaban ayının on beşinci gecesi. bk. berāt.

b. 68/7, 144/5

berāt bk. berāʾat.

b. 61/22

berāy Far. İçin, maksadıyla.

b. 5/6.

b.-ı ġazāt Far.+Ar. Savaş için. 68/9

b. -ı Ḫudā Far. Allah için. 35/2, 143/15

ber-bād Far. Perişan, harap.

b.163/12

Berber Uç Tufan, yer adı.

B.31/5

Berberī Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır (Siwa) ile Mali ve Nijer'deki küçük Berber toplulukları.

B.114/7

ber-dār Far. Asılmış, asılı.

b.bol- Asılmak, asılmış olmak. 161/20

berdaş Far. Sebat, metanet, dayanık.

b.ḳılal- Dayanabilmek. 125/19

Bėrdi Ḳāḍī Özel ad.

B.K.74/16

berg Far. Yaprak.

b. +i 118/20

berī[n]n͡g Far. (<berīn) En yüce, en üstün.

b. +lerni159/7

berḳ Ar. Şimşek, kıvılcım.

b. 85/19

bėrkit- Sağlamlaştırmak, kapatmak,

kuvvetlendirmek.

b. -ip 53/12, 85/12, 88/1, 95/21, 132/10

ber-pā Far. Ayakta, ayak üzerinde.

b. 30/14, 107/18

b. ėt- Ayakta durmak, ayak üzerinde durmak. 81/3, 81/8, 81/10,

b. it- Ayakta durmak, ayak üzerinde durmak. 79/14

b. ḳıl- Ayakta durmak, ayak üzerinde durdurmak. 21/1, 30/15, 47/3, 67/11, 107/19

berr Ar. Kara. 46/15

b. +larda 93/1

ber-ṭaraf Far.+Ar. Bir yana atılan, lazım değil.

b. 147/20

b. ḳıl- Saf dışı etmek, gidermek. 20/13, 147/21, 147/22, 148/1

b. bol- Saf dışı edilmek, giderilmek. 73/6

bėrü Öte, bu taraf.

b. 44/9

bes Far. 1. Çok fazla.

b. 136/18

b. irür 6/4

2. Evet.

b.132/1

besī Far. Pek, çok, çok fazla.

b. 9/8, 12/18, 19/15, 20/6, 21/19, 67/15, 79/11, 98/17, 107/2, 113/4, 152/19, 159/13

best Far. Düğüm.

b. +da 3/8

bėş Beş (5) sayısı.

b. 20/10, 53/19, 71/10, 78/19, 83/12, 84/1, 85/18, 88/2, 96/12, 101/18, 110/10, 114/15, 115/11,145/16, 145/18

b. +ce 83/12

b. +i 15/15, 54/19, 61/22, 74/19, 76/4, 144/2, 144/6

b. +inçi 46/9

bėş Beş.

b. min͡g Beş bin (5000) sayısı.85/18

b. yüz Beş yüz (500) sayısı.20/10

b.y. +din 53/20

b. y. irdi 53/19

beşāret Ar. Müjde.

b.bėr- Müjde vermek, sevindirmek.104/5

beşer Ar. İnsan, insanlar.

b. +ka 3/18

b. +nin͡g 118/10

Bėş Salar Tarançi ağzında Beş Sala diye okunan bir yer adıdır.

B.S. +dın111/13, 111/18

beter Far. Daha kötü, fena.

b.149/5

beyābān Far. Kır, çöl.

b. 94/3

b. +dur 3/14

beyābānī Far. Çöl adamı, çölde gezen.

b. 38/16

beyān Ar. Anlatma, açıklama, bildirme.

b. +ġa 8/14

b. +ı 8/11, 10/17, 110/14, 129/9,136/2, 140/3, 157/2

b. +ıda 31/17, 51/17, 152/16

b. +ımda 10/14

b. -ı nem Ar. Dedikodunun beyanı, açıklanması. 124/9

b.-ıʿöẕrnāme Ar. Özür mektubunun açıklaması. 6/7

b. iyle- Anlatmak, açıklamak. 8/2, 10/13, 16/12, 34/2, 35/15, 48/21, 55/8, 57/12, 69/20, 69/21, 79/1, 84/20, 87/17, 98/16, 106/8, 116/2, 131/14, 139/3, 146/18, 160/21,

b. ḳıl- Anlatmak, bildirmek. 10/19, 17/14, 21/19, 36/5, 40/2, 46/11, 53/21, 53/22, 57/9, 60/14, 64/2, 68/11, 99/16, 106/11, 107/6, 110/16, 131/3, 131/7, 132/4, 137/15, 140/4, 144/10, 163/4, 165/10,

beyāż Ar. Beyaz, ak.

b.162/12

Bey Dişang Özel ad.

B. D. 38/13, 39/9

B. D. +nı 38/5

Beyli Beysi Özel ad.

B.B. 81/17, 143/9, 148/1

beyt Ar. Beyit.

b. +lar 23/10

b. +ni 8/5, 71/20, 92/12

beytüʾl-māl Ar. Devlet hazinesi.

b.108/2

Bey Yang Ku Özel ad.

B.Y.K. 38/14

beyżā Ar. Bembeyaz, apak.

b. +ġa148/15

b. +nı 34/9

bez Far. Kumaş.

b. 55/3

bezā Far. (<bāzū) Pazı.

b.146/21

bezdan Far. Bir tür giyecek kumaş.

b. 29/21

bezm Far. Topluluk, içkili meclis.

b. 40/10

b. +ide 116/20

b. it- Toplanmak. 56/11

b. iyle- Toplamak, biraraya getirmek. 7/2, 10/9, 150/2

b. ḳıl- Toplanmak. 6/16, 60/19, 87/5, 116/19, 126/16

bī-ābā Far.+Ar. Atasız, babasız.

b. 68/1, 79/20

bī-ʿaded Far.+Ar. Sayısız, hesapsız.

b.50/2, 106/16, 138/14

bī-ʿaḳl Far.+Ar. Akılsız.

b. 22/22

bī-bāk Far. Korkusuz, cüretkar, arsız, edepsiz.

b. 145/1

b. +lar 28/9

bī-baş Far.+T. Başsız, başkansız, öndersiz.

b.28/3, 157/10

bī-beḍāʿat Far.+Ar. (<bī-bedāʿat) Güzelliği olmayan.

b.128/7

bī-bedel Far. Eşsiz, benzersiz.

b.92/5

bī-beżāʿat Far.+ Ar. Metasız.

b. 6/7

bibi Far. Nine, saygıdeğer kadın.

b. +dür 163/10

Bibi Ṣafura Özel ad.

B.S. +dur163/9

bī-çāre Far. Çaresiz, zavallı.

b. 89/14

b. bol- Çaresiz olmak, zavallı olmak. 72/7

b. +ġa 93/18

b. +lar 11/11, 43/4

b. +larġa13/13

bīd Far. Söğüt ağacı.

b. +ler 23/15

bī-dād Far. Zalim, adaletsiz.

b. irür 28/11

bidʿat Ar. Hz.Muhammed zamanından sonra dinde meydana çıkan şey.

b. +nı140/8

bide Biçilmiş ot, kuru ot.

b.105/10, 105/15

b. +ni 105/10

bī-derd Far. Dertsiz.

b. 124/19

bī-dil Far. Korkak, gönülsüz.

b. 22/13

b. +ları 13/1

bī-dimāġ Far.+Ar. Akılsız, şuursuz.

b. bol- Aklını kaybetmek, şuursuzlaşmak. 26/19, 26/20, 28/10, 49/1, 56/4, 56/5, 69/7

b. irdi 26/1

bī-dirīġ Far. Esirgenmeyen,

b. 27/21, 62/6, 91/19, 92/1, 127/13

bīd-lerzān Far. Söğüt ağacı gibi titreyen.

b. bol- Söğüt ağacı gibi titremek. 48/19

bī-edeb Far.+Ar. Edepsiz, terbiyesiz.

b.155/10

bī-fehm Far.+Ar. Anlayışsız.

b. 124/19

bī-fer Far. Güçsüz, kuvvetsiz.

b. 99/17

b. imiş108/10

biġ (<bik) Bey. bk. bėk, bik.

b. 58/17

bī-gümān Far. Şüphesiz.

b.14/2, 34/16, 37/12, 40/14, 44/6, 55/19, 71/10, 75/16, 120/14

b. bol- Şüphesiz olmak, şüphelenmemek. 16/19, 68/15, 117/3

b. irür 15/16

bī-ḫaber Far.+Ar. Habersiz.

b. 95/12

b. bol- Habersiz olmak. 67/16

b. idi 66/22

b. irdiler 71/15, 145/10

b. irür 127/14

bī-ḥad Far.+Ar. (<ḥadd) Sınırsız, hadsiz.

b. bol- Hadsizleşmek. 28/12

bī-hayā Far.+Ar. Utanmaz, edepsiz.
b. 92/11, 114/20
bī-ḫıred Far. Akılsız, kafasız.
b. 7/15, 114/16
bihraḳ Far.+T. Daha iyi, daha üstün.
b.34/9
b. +ı 38/13
bihter Far. Pek iyi, daha güzel.
b. +i 57/10
bi-ḫudāvend Far. Sahipsiz.
b.15/10
bī-hūş Far. Şaşkın, sersem, deli.
b. bol- Sersemlemek, şaşırmak. 83/16
bī-ḥużūr Far.+Ar. Huzursuz, rahatsız.
b. 41/4, 150/8
b. ḳıl- Rahatsız etmek. 114/13
bī-istiṭāʿat Far.+Ar. Kudretsiz, takatsiz, güçsüz.
b. 6/8
bik Bey. bk. biġ, bėk.
b. 12/5, 12/8, 13/4, 16/11, 18/15, 18/16, 19/2, 19/3, 20/5, 20/8, 20/12, 20/14, 20/18, 21/2, 21/10, 21/13, 21/14, 21/15, 21/16, 21/18, 21/19, 21/21, 21/22, 22/1, 22/5, 23/3, 24/9, 25/6, 25/13, 25/15, 26/2, 26/4, 27/4, 27/6, 27/10, 27/12, 27/16, 27/18, 27/19, 27/21, 27/22, 31/18, 34/6, 37/22, 38/2, 38/3, 38/7, 40/14, 44/12, 50/4, 51/9, 54/3, 54/4, 54/14, 54/18, 55/19, 59/20, 60/11, 61/5, 61/11, 62/17, 63/13, 70/7, 73/17, 73/19, 74/5, 74/22, 75/10, 75/12, 75/16, 75/17, 75/19, 76/1, 76/4, 76/5, 76/12, 76/13, 80/12, 85/9, 85/10, 91/21, 92/9, 92/11, 93/6, 93/12, 95/11, 95/17, 100/14, 102/9, 111/2, 112/18, 112/20, 112/21, 113/3, 116/16, 117/9, 117/16, 120/8, 120/11, 122/16, 122/17, 122/19, 122/21, 122/22, 123/3, 123/4, 123/5, 123/9, 123/10, 124/8, 125/1, 125/6, 126/1, 130/22, 131/2, 131/9, 132/3, 132/11, 132/12, 133/20, 134/1, 138/1, 138/7, 138/8, 138/9, 141/7, 142/6, 142/8, 143/15, 143/18, 143/21, 144/1, 144/2, 145/21, 146/5, 146/7, 146/8, 146/13, 146/16, 147/11, 147/12, 147/14, 147/15, 147/17, 148/5, 148/17, 157/13, 164/21
b. +dür 146/5
b. +i 44/12, 54/6, 92/2, 111/2, 123/4, 123/14, 141/7
b. +idin 97/8
b. idi 74/22
b. +im 92/4, 92/10, 154/5
b. irdi 123/9
b. +ke 19/7, 25/20, 26/2, 27/15, 34/12, 49/21, 92/13, 92/21, 125/6, 143/16, 146/9, 146/12
b. +ler 20/12, 21/16, 22/1, 37/21, 40/8, 42/6, 42/19, 49/20, 74/13, 76/6, 76/11, 76/12, 80/8, 91/20, 92/16, 116/16, 120/10, 120/16, 132/3, 132/18, 132/20, 148/18, 149/13
b. +lerdin 15/13
b. +lerge 18/17, 111/9
b. +leri 20/5
b. +lerim 147/20

b. +lerni 42/12, 79/16, 92/15, 138/8, 138/9, 147/18, 155/2

b. +likke12/4

b. +mü 13/7, 61/2, 75/18, 102/8

b. +ni 19/9, 24/11, 25/11, 25/12, 25/14, 28/3, 28/4, 29/22, 41/10, 60/7, 60/21, 62/10, 64/15, 92/14, 93/10, 94/18, 120/15, 125/8, 131/17, 138/8, 143/13, 148/16, 164/15

b. +ning͡ 27/3, 14/16, 21/17, 25/17, 25/19, 28/2, 28/18, 39/3, 124/10, 124/21

b. +zādeġa

bī-karār Far.+Ar. Kararsız.

b. bol- Kararsız olmak, karar verememek. 28/19, 29/4, 61/21, 62/14, 63/4, 63/13, 63/16, 65/16, 90/5, 90/11, 98/17, 105/1, 147/1, 160/17

b. bolur irdi 59/13

bī-kerān Far. Uçsuz, bucaksız, sonsuz.

b.18/2, 25/11, 111/10, 139/4, 140/6, 148/17, 151/1, 156/7

bī-kes Far. Kimsesiz, yalnız.

b. 82/16, 83/5,

b. ėt- Kimsesiz, yalnız etmek. 90/9

b. +i 107/2

bī-ḳıyās Far.+Ar. mukayese etmeden, karşılaştırmasız.

b. 149/14

bik-ẕāde T.+Far. Bey oğlu.

b. +ġa 28/7

b. +ni 28/5

Bikzāt Bik Özel ad.

B.B. 21/16, 22/1, 132/12, 138/1, 147/15

B.B. +lar 132/3, 148/18

B.B. +ni 148/16

Bikzāt Dilīr Özel ad.

B.D. 92/21

Bikzāt Mīr-āb Özel ad.

B.M.123/1

Bikzāt Mīr-āb Bik Özel ad.

B.M.B.120/8

B.M.B. +ni 131/17

bī-ḳaru Far.+T. Zehirsiz.

b.145/3

bil- 1. Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.

b. 7/12

b. -e 165/21

b. -edür 137/11

b. -güsidür 166/7

b. -ing͡ 43/2

b. -ing͡ler 60/2, 101/14

b. -ip 88/22, 114/1

b. -elin 131/1

b. -megey 97/1

b. -mekke 143/8

b. -mes mėn 72/11

b. -mes idi 94/1

b. -medi 15/12, 68/16, 93/7, 146/22

b. -megey 7/9

b. -seng͡ 88/20

b. -sünler 137/7

b. -ür 30/8, 37/4

b. -ür mėn 15/7

b. -ür sėn 148/13

2.Sanmak, varsaymak, farz etmek.

b.35/20

b. -in͡g 114/17, 166/3

b. -ip 82/17, 93/8, 162/7

b. -mek 30/9

3. Tanımak, hatırlamak.

b.114/17

b. -di 159/11

b. -gey 3/16

4. Tahmin etmek.

b. -diler 47/21

b. -dim 7/7, 141/20

b. -gey 3/16

b. -ip 26/18, 45/20

b. -medi 56/2, 68/19, 97/3

5.Bir iş yapmaya alışmış olmak, elinden gelmek.

b. -güsi 44/2

6. Bir bilim veya sanat dalında yeterli olmak.

b. -ür 82/13

b. -ür mėn 83/7, 83/8

bilal- Bilebilmek.

b. -mas 43/22, 83/17

b. -may 37/3, 67/3

Bilāl Mollā Bilâl Nâzımî

B. 4/8, 9/15, 9/17, 22/3, 50/7, 55/3, 60/3, 71/15, 75/20, 129/5, 163/21

B.-ı zāl Far. Yaşlı Bilal. 73/4

Bilāl Nāẓımī Mollā Bilâl Nâzımî

B.N. 86/3

B.N. +ġa 164/9

Bilālī Mollā Bilâl Nâzımî'ye ait.

B.72/1, 124/21

Bilāl ibn-i Yūsuf Yusuf oğlu Bilal.

B. i. Y. 60/3

bildür- 1. Anlatmak, ifade etmek

b. -mes irdi 26/2

b. -üp 79/15

2. Herhangi bir şeyi haber vermek

b. -üp 2/13

bile 1.Birlikte, beraber, ile. bk. birle.

b. 6/9, 6/12, 6/16, 9/17, 14/7, 17/19, 18/14, 18/17, 20/19, 21/7, 23/10, 24/20, 32/18, 41/5, 42/10, 44/1, 45/19, 46/2, 46/16, 46/20, 50/10, 51/1, 51/13, 54/14, 54/17, 56/6, 56/8, 56/19, 64/4, 64/11, 67/7, 73/19, 74/1, 74/3, 74/4, 75/4, 75/16, 75/20, 76/9, 76/10, 77/13, 78/5, 78/12, 78/19, 78/20, 79/7, 79/18, 80/1, 82/21, 83/9, 83/12, 87/21, 89/2, 90/18, 91/2, 91/10, 91/14, 92/9, 96/12, 96/13, 97/8, 98/8, 100/10, 100/15, 101/17, 102/5, 102/6, 106/14, 107/13, 107/15, 109/21, 111/10, 112/7, 112/8, 112/21, 113/3, 115/9, 116/7, 116/17, 120/16, 122/3, 122/7, 122/8, 122/22, 123/6, 123/18, 125/4, 125/20, 125/21, 130/12, 131/19, 133/20, 134/7, 140/10, 140/11, 140/17, 141/3, 141/10, 142/2, 142/21, 143/14, 144/12, 149/3, 149/10, 150/5, 150/7, 151/18, 153/13, 155/8, 157/7, 158/11, 160/1, 161/10, 166/2

2. Bile, dahi.

b. 24/16

bilek-lig Bilekli, güçlü.

b. 29/17

bilen İle, birlikte, ve.

b. 8/12, 57/3, 59/15, 113/10

bilge Bilge, alim.

b. 25/8

bilişlig Eş, dost, tanıdık.

b. 74/8

bī-maʿāş Far.+Ar. Maaşsız.

b. 29/9

bī-melāl Far.+Ar. Usanmaksızın.

b. 8/13

bī-melūl Far.+Ar. Usanmadan.

b. ḳıl- Usanmadan yapmak. 79/12

bī-mis̱l Far.+Ar. Eşsiz, benzersiz.

b.103/16

bī-murāde Far.+Ar. Dostu, arkadaşı olmayan.

b.82/16, 83/5

bināgāh Ar.+Far. . Bir meseleyi ya da bir davayı bir şeyin üzerine kondurma zamanı.

b. 6/17, 94/19, 96/2, 124/2, 138/18, 145/18

Binā-gāh Ḥasan Ġazneçi Özel ad.

B. H. G.124/2

bī-naẓīr Far. Eşsiz, benzersiz.

b. irdi 136/6

bī-nevā Far. Çaresiz, muhtaç.

b.70/19, 106/12, 107/1

b. + dın 81/21

b. + dur 124/15

b. ėt- Çaresiz, muhtaç etmek. 90/9

b. +ġa 162/4

b. +lar 24/12

bī-niyāz Far. Yakarmasız, duasız.

b. +ġa 93/12

bī-orun Far.+T. Yersiz, mekansız.

b. bol- Yersiz olmak, yeri olmamak. 53/14

bir[z] bk. biz.

b. +ga 66/4

bir 1. Bir sayısı (isim).

b. +i 61/22, 70/11

b. +ide 143/2

2.Bir (Sayı sıfatı).

b. 3/6, 11/5, 12/6, 14/6,15/2, 22/19, 26/15, 27/15, 34/19, 47/1, 47/8, 47/15, 56/6, 56/17, 67/4, 67/21, 71/8, 73/2, 78/22, 92/8, 94/17, 96/17, 100/8, 121/2, 140/13, 140/14, 154/21, 159/2, 159/17, 163/5

b. ming͡ Bin sayısı. 21/2, 166/13

b. ming͡ iki yüz Bin iki yüz sayısı. 17/8, 21/8

b. ming͡ iki yüz toḳsan üc Bin iki yüz doksan üç sayısı.

b.m.i.y.t.ü. +da 166/13

b. ming͡ bėş yüz Bin beş yüz sayısı. 110/9, 110/10

b. yüz yigirmi Yüz yirmi sayısı. 53/20

3. Bir (Belirsizlik sıfatı).

b. 5/13, 8/12, 15/14, 17/18, 18/8, 22/17, 25/13, 30/20, 31/2, 31/5, 31/21, 38/2, 38/4, 38/6, 38/10, 39/10, 39/16, 43/13, 43/15, 44/11, 44/13, 44/16, 45/17, 47/15, 47/19, 48/1, 51/11, 52/17, 52/21,

53/2, 54/1, 57/8, 58/21, 62/4, 64/21, 65/21, 67/20, 69/19, 70/1, 70/2, 70/11, 73/10, 74/2, 74/10, 78/15, 80/13, 82/10, 82/20, 82/22, 89/8, 92/13, 93/21, 95/12, 97/19, 98/15, 100/1, 101/5, 102/10, 102/22, 103/4, 104/1, 104/14, 105/18, 117/3, 126/19, 132/22, 133/18, 134/4, 134/5, 134/16, 140/5, 142/1, 145/11, 146/12, 148/2, 152/7, 152/21, 153/1, 159/10, 159/17

4. Diğer, başka.

b. 36/10, 114/17

5. Aynı, eş

b. 5/3

b. bol- Aynı olmak, benzemek. 102/9

b. irdi 163/14

b. ḳıl- Aynı etmek, benzetmek. 11/12, 91/5, 122/1, 154/22,

b.b. +ġa (teker teker, birer birer, ayrı ayrı) 7/17

b. nėççe 148/3

b. nėçe (birçok) 22/19, 26/8, 43/9, 94/2, 110/8, 121/9, 130/20, 133/12, 137/18, 141/2, 152/5

b. nėçe (birçok) 6/17

b. munça 32/21, 38/18, 38/19, 39/6, 44/5, 53/21, 101/4, 103/9, 112/2, 145/1, 153/20

b. sürüg 16/17, 45/5, 115/5, 127/18, 151/21

birāder Far. Dost, arkadaş.

b. +ler 30/6

bī-raḫme Far.+Ar. Acımasız, merhametsiz.

b. +lerdin103/17

bir bir 1.Birbiri

b. 9/2

2.Tek tek, ayrı ayrı.

b.42/13, 64/18, 91/4, 99/8, 116/2, 131/8, 132/4

b. -in b. -in 54/13

birbir[i] Birbiri, karşılıklı olarak bir diğeri.

b. 32/11, 86/10, 88/9, 91/15,

b. +ge 7/17, 19/13, 26/12, 39/14, 47/3, 86/11

b. +mizge 42/19

b. +n 29/6, 74/17, 108/9, 161/10

b. +ni 130/14

b. +ni͡ng 77/2

b. +simizdin 130/6

bi-rehne (<bī-rehne) Far.+Ar. Rehin olmayan.

b. 58/11

birer Herkese bir.

b.138/10

birev Birisi, bir kimse.

b. 2/8, 4/5, 8/6, 10/4, 33/4, 33/11, 37/7, 40/15, 51/20, 53/4,53/5, 82/10, 87/10, 93/18, 100/21, 105/16, 138/19, 139/1, 141/16

b. +ġa 3/9, 106/19

b. +i 51/20

b. +ni 3/9, 3/10, 4/1, 4/3, 4/4, 4/5, 4/6, 26/17, 26/18, 52/13, 160/2

b. +ning͡ 10/3, 138/20, 138/22

b. +sini 4/6

birge Birlikte, beraber.

b. 25/8, 40/17, 75/7, 75/22, 78/8, 79/6, 84/14, 101/16, 124/14, 132/18,

b. idi 33/21

biri 1. Öteki, diğeri.

b. 2/7, 54/4, 54/13

b. +ni 130/3

b. +si 126/4, 157/7, 161/7, 161/12, 161/18

b. +sige 105/17, 161/8, 161/11

b. +sini 29/21

2.Herhangi biri, birisi.

b. 29/21, 49/16, 54/4, 54/6, 54/7, 54/11, 54/13, 54/14, 80/13, 104/22, 105/17, 108/19, 116/4, 123/9, 126/4,157/7, 161/7, 161/8, 161/11, 161/18

b. +dür 49/13, 49/14, 54/3, 123/10

b. +ġa 114/20

b. +i 130/3

b. +mizġa114/15

b. +n 3/20

b. +ng͡ 113/19

b. +ni 2/7, 3/20, 3/21, 38/14, 143/11, 158/13

b. +si 115/22

birinçi Zaman, yer, sıra bakımından başkalarından önce gelen kimse, şey.

b. 76/15, 77/4, 127/1

birisi Biri, birisi, herhangi biri.

b. 6/18, 80/13, 104/22

b. +ġa 3/20

b. +ni 142/22

bī-riyā Far.+Ar. İki yüzlü olmayan.

b.144/14

birle Birlikte, beraber, ile. bk. bile.

b. 2/7, 2/8, 2/15, 3/5, 3/7, 3/12, 3/17, 9/1, 9/4, 11/14, 11/16, 11/17, 12/6, 13/8, 13/15, 16/4, 16/13, 16/17, 17/13, 17/19, 18/2, 18/6, 20/9, 21/4, 21/6, 21/8, 21/9, 21/17, 21/20, 21/21, 22/16, 22/21, 24/4, 24/5, 25/16, 25/20, 27/6, 27/13, 29/19, 30/15, 30/18, 31/13, 31/15, 31/18, 32/1, 32/7, 32/11, 32/12, 32/21, 33/17, 34/5, 34/16, 34/18, 37/8, 38/7, 38/9, 38/17, 38/19, 39/2, 39/6, 39/20, 40/11, 40/14, 40/15, 40/16, 40/17, 40/18, 41/8, 41/17, 42/8, 42/17, 43/3, 44/12, 45/5, 47/13, 47/17, 50/10, 50/13, 50/16, 50/19, 52/7, 52/12, 53/5, 53/13, 54/8, 54/15, 54/20, 55/9, 55/20, 57/2, 59/6, 59/11, 60/14, 61/12, 61/16, 62/18, 64/9, 65/4, 65/7, 65/22, 66/5, 66/17, 67/5, 68/6, 69/3, 69/11, 69/14, 70/7, 70/8, 71/12, 73/19, 73/22, 75/6, 77/10, 78/8, 78/14, 78/20, 80/5, 80/9, 80/10, 80/11, 80/12, 81/4, 82/19, 82/21, 83/11, 84/4, 84/7, 84/8, 84/9, 86/10, 86/13, 87/3, 87/6, 88/7, 88/9, 89/4, 89/9, 91/4, 91/12, 91/15, 91/18, 91/19, 93/4, 96/14, 97/9, 98/4, 98/5, 100/13, 101/5, 102/8, 102/18, 105/1, 107/12, 109/21, 111/6, 111/7, 111/14, 112/14, 112/19, 113/1, 113/9, 115/5, 116/13, 116/17, 116/18, 117/8, 117/12, 117/13, 117/18, 117/19, 118/2,

118/4, 119/7, 119/14, 119/16, 120/19, 121/1, 121/14, 121/19, 121/20, 122/5, 123/1, 123/14, 124/7, 124/22, 125/4, 126/2, 126/4, 126/7, 120/9, 126/10, 126/21, 127/3, 127/6, 127/14, 127/18, 128/4, 128/6, 128/16, 128/20, 129/13, 129/16, 131/8, 132/1, 132/2, 132/8, 133/7, 133/14, 133/19, 134/11, 134/12, 134/14, 135/19, 136/1, 137/2, 137/5, 138/11, 138/13, 139/6, 140/9, 140/11, 140/17, 140/21, 141/6, 142/2, 142/21,143/20, 144/12, 144/21, 145/8, 145/9, 145/11, 145/14, 145/15, 145/17, 146/3, 146/7, 148/11, 148/16, 148/17, 148/18, 149/9, 150/1, 151/11, 151/14, 151/17, 151/21, 152/15, 153/10, 153/16, 154/7, 154/11, 155/15, 156/11, 156/15, 157/2, 157/4, 157/7, 157/11, 157/19, 158/2, 158/18, 159/3, 160/1, 160/3, 160/15, 161/7, 162/11, 162/15, 162/18, 163/16, 165/1

b. +siga 161/12

birlen Birlikte, beraber, ile.

b. 80/13, 83/11, 83/13, 104/22, 156/3, 161/18

bīrūn Far. Dışarı, hariç.

b.114/6

bī-rūy Far. Yüzsüz, arsız.

b.164/3

bir ü bar T. + Far. Tanrı.

b. 2/17, 5/8, 128/22, 162/5

bī-saʿāde Far.+Ar. Mutsuz.

b.129/5

bisāṭ Ar. Döşeme, kilim, halı.

b.162/14

bī-ser Far. Dağınık, başsız.

b. 99/17

b. imiş 108/10

bī-serān Far. Başsızlar.

b.39/19, 45/9, 58/18, 115/10, 126/9, 127/20, 149/6, 152/3

bīst Far. Yirmi sayısı.

b. 144/7

b. çār Far. Yirmi dört sayısı.

b.ç. idi 144/5

b. ü penc Far. Yirmi beş sayısı. 97/10

bister Far. Yatak, döşek.

b.140/14

bī-sütūn Direksiz, dayanaksız.

b.72/19

bisyār Far. Çok, bol.

b. 6/18, 31/21, 33/2, 120/2

bī-şümār Far. Sayısız, hesapsız, pek çok.

b.17/3, 59/12, 152/6

bī-temīz Far. Temiz olmayan, kirli, sabıkalı.

b.4/8, 35/14, 67/18, 117/20, 129/7, 124/19

bī-tenān Far. Vücutsuzlar.

b.39/19, 45/9, 58/18, 115/10, 126/9, 127/20, 149/6, 152/3

bīve Far. Dul kadın, kocasız kadın.

b. +lerin͡g 4/15

bī-vefālıġ Far.+Ar.+T. Vefasızlık, hayırsızlık.

b. -ur irdi 47/4, 59/13

b. -ur irdimü 119/19

b. -urlar 43/10

b. -urmikin 148/4

b. -ur miz 22/16, 120/1, 156/9

b. -urmu 145/6

b. -ur sėn 27/18, 114/18

b. -ur siz 13/16, 160/8

2. Bir durumdan başka bir duruma geçmek.

b. -ay 135/2

b. -dı 3/5, 5/4, 5/16,11/7, 16/20, 23/5, 33/11, 39/13, 53/8, 118/2, 121/21, 139/21, 141/16, 144/19

b. -dum 124/16

b. -sa 52/12

b. -uban 26/8

b. -up 86/18

b. -up 29/5, 44/10, 57/13, 58/19, 104/15, 105/21, 113/20, 121/4, 121/13, 127/8, 127/9, 133/21, 134/16, 134/17, 138/16, 152/5, 164/13

b. -updur 139/14

b. -ur 34/10, 154/6

3. Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak.

b. -dı 11/1, 138/3

b. -ġalı 114/9

b. -ġay 7/19

b. -masan͡g102/22

b. -sa 6/1, 6/6

b. -sam 25/9

b. -san͡g 103/1

b. -up 8/17, 142/6, 142/14, 164/16

b. -ur 55/7, 147/4

b. -ur irdi 26/3

4. Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak.

b. -adur- Olma işlevinin devam etmesi. 32/3

b. -dı 29/18, 55/14, 63/6, 67/3, 79/4, 79/17, 87/21, 95/2, 100/5,102/4, 127/2, 133/11, 133/12, 137/14, 148/1

b. -ġan 10/17, 21/18, 29/12, 118/13, 129/9, 137/14

b. -ġanda 78/17

b. -ġanıdın 99/22

b. -ġan irdi 75/1

b. -ġay 16/16, 25/7, 39/18, 58/6, 151/22, 155/7

b. -ġusıdur 39/1

b. -maġan irdi 96/16

b. -sa 16/6, 85/3, 131/3, 142/1,142/4, 156/17, 159/22

b. -salar 56/22, 62/15

b. -sun 16/6

b. -up 4/14, 5/19, 58/11, 66/19, 67/15, 77/11, 91/3, 104/2, 161/2, 165/20

b. -updur 84/11, 102/21, 128/16

b. -up ḳal- Olup kalmak, oluşup kalmak. 78/2

b. -up tur- Olup durmak (süreklilik fiili) 56/6, 121/19

b. -ur 88/19

b. -ur siz 25/9

5. Gerçekleşmek veya yapılmak.

b. -dı 67/19, 108/15, 34/14, 53/9

b. -ġanını 97/3

b. -ġay 126/8

b. -maġanıġa 78/17

b. -masa 148/10

b. -up 125/10

6. Yaklaşmak, gelip çatmak.

b. -dı 118/20

7.Uygun düşmek, yerinde görülmek.

b. -masmu 156/2

8. Olmak. (Ek fiil anlamında)

b. -sa 91/21

9. Herhangi bir durumda bulunmak.

b. -sa 144/14

b. -up 126/20, 126/21

b. -ur 107/3

bolal- Yardımcı fiil.

b. -mas 156/18

b. -may 47/4

bola al- Olabilmek.

b. 7/8

bolaçi Tahmin eden.

b. durur 101/3

bolḳa Çekiç.

b. +larnı 73/14

boluş- Yardımcı fiil.

b. -ıp 65/22

b. -tı 129/21, 149/2

b. -up 46/3, 154/12

Bora Boġasun Yer adı.

B.B. +dın idi 75/11

B.B. +nıng͡ 22/4

Bora Boġasunluḳ Yer adı.

B.B. 134/7

boran Kasırga.

b. 57/13

bōstān Far. Bahçe, sebze bahçesi.

b. 97/17

boş 1.Serbest.

b. bol- Serbest olmak. 103/20

2. İçinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, dolu karşıtı.

b. 125/18

boy 1. Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık.

b. 15/5

b. +ı 159/15

b. +ıda 112/11

b. +ıġa 21/1, 110/11, 110/13

2. Vücut, beden.

boy bėr- Büyümek 52/3

3. Kenar, kıyı.

b. +ıda 55/10

b. +ıġa 137/16

boy Oymak, boy.

b. +ı 142/2

boyal- Boyanmak.

b. -ıp 134/16

boyun Boyun, gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi.

b. 40/5, 159/4

b. +da 87/11

b. +nı 151/6

boyunça Süresince.

b. 166/10

boz- 1.Bozmak,dağıtmak, feshetmek.

b. -ar 15/8

b. -maḳḳa14/9

b. -up 86/1, 108/20, 154/15

2. Bozguna uğratmak, yenmek, mağlup etmek.

b. -maḳḳa 55/14, 129/19

b. -saḳ 129/14

3. Bozmak, yıkmak, tahrip etmek.

b. -dı 55/17

b. -ġalı 30/17

b. -ġunça 55/20

b. -up 23/8

4. Dokunmak, zarar vermek.

b. -ġalı 133/4

b. -ġıl 133/1

b. -up 50/20, 70/10, 133/4, 140/18, 161/17

5. Biçimini ve kullanılışını değiştirmek.

b. -up 51/15

6. Bir yerin, bir şeyin düzenini karıştırmak.

b. -up 55/15, 161/16

7. Kötü duruma getirmek.

b. -up 66/16, 127/4

8. Bir şeyi kendisinden beklenilen işi yapamayacak duruma getirmek.

b. -up 116/5, 116/12

boza Darıdan yapılan bir içki.

b. +nı 66/11

Boz Bora Boġasun Yer adı.

B.B.B. 44/18

bozġan (<bozġun) Bozgun, yıkılma.

b. 133/1

bozuḳ İyi ve değerli niteliğini yitirmek.

b. 30/5

bozuḳluḳ Bozuk olma durumu

b. 90/22

bozul- 1. İyi ve değerli niteliğini yitirmek.

b. -dı 30/5, 95/1

b. -updur 8/11

2. Dağılmak, bozguna uğramak.

b. -dı 32/2

b. -ġanını 24/13

bögcür (<bögür) Çit.

b. 20/7

bölek 1. Bölük, bir alay.

b. 19/4

2. Başka, ayrı.

b. 91/3, 123/14, 160/6, 108/3

3. Nasip, pay.

b.103/5, 159/12

b. -ni 47/20

böri Kurt.

b. +lar 91/22, 152/1

b. dėk bol- Kurt gibi olmak, kurda benzemek. 134/3

börte Kiracı hayvanı.

b. 51/10

bu 1. Bu (sıfat).

b. 2/4, 2/8, 3/8, 3/12, 4/8, 5/9, 5/10, 5/13, 6/4, 6/6, 6/7, 6/14, 6/18, 7/5, 7/8, 7/15, 7/18, 8/6, 8/10, 8/13, 8/14, 8/17, 9/6, 9/11, 9/12, 9/15, 9/18, 10/8, 10/10, 10/14, 10/15, 10/19, 10/20, 11/1, 11/2,

11/3, 11/4, 11/5, 11/7, 11/8, 11/19, 12/13, 12/17, 13/4, 13/5, 13/7, 13/9, 13/12, 13/13, 13/17, 14/3, 14/7, 14/9, 14/10, 14/11, 15/11, 15/12, 15/15, 15/16, 16/2, 16/19, 17/4, 17/11, 17/13, 17/14, 17/20, 18/1, 18/4, 18/6, 18/17, 18/18, 19/2, 19/3, 19/7, 20/9, 20/10, 21/5, 22/12, 22/21, 22/22, 23/11, 23/13, 23/15, 24/1, 24/11, 24/20, 25/2, 25/9, 25/10, 26/1, 26/8, 26/16, 26/17, 26/18, 26/19, 27/9, 27/15, 27/16, 27/17, 27/19, 27/20, 27/21, 27/22, 28/5, 28/7, 28/15, 28/18, 28/19, 29/7, 29/8, 29/20, 30/2, 30/3, 30/6, 30/11, 30/13, 31/7, 31/8, 31/14, 31/18, 32/20, 33/13, 33/15, 33/21, 34/2, 34/10, 34/17, 34/21, 35/6, 35/7, 35/10, 35/12, 35/19, 36/2, 36/5, 36/10, 36/13, 37/2, 37/14, 37/16, 37/21, 37/22, 38/1, 38/2, 38/3, 38/4, 38/16, 39/2, 39/3, 39/6, 39/10, 39/19, 40/3, 40/5, 40/11, 40/12, 40/13, 40/19, 40/20, 41/9, 41/17, 41/19, 42/1, 42/6, 42/7, 42/12, 42/16, 43/4, 43/9, 43/13, 43/14, 43/16, 43/21, 43/22, 44/1, 44/2, 44/4, 44/19, 45/9, 45/12, 45/17, 47/7, 47/14, 48/2, 48/8, 48/10, 48/14, 48/17, 49/2, 49/21, 50/2, 50/15, 51/5, 51/7, 51/8, 51/11, 52/4, 52/5, 52/16, 52/21, 53/1, 53/4, 53/5, 53/6, 53/19, 53/20, 54/4, 54/9, 54/11, 55/9, 55/10, 55/12, 55/17, 56/8, 56/14, 56/20, 57/12, 57/14, 58/5, 58/10, 58/18, 58/22, 59/10, 59/13, 59/17, 60/1, 60/2, 60/3, 60/4, 61/1, 61/4, 61/5, 61/8, 61/9, 62/5, 62/6, 62/7, 62/11, 62/13, 62/14, 62/20, 63/2, 63/9, 63/13, 63/15, 63/17, 63/21, 64/1, 64/2, 64/6, 64/8, 64/9, 64/10, 64/11, 64/12, 64/19, 64/21, 65/1, 65/2, 65/9, 65/10, 65/12, 66/9, 66/11, 66/13, 66/18, 66/22, 67/19, 67/20, 68/6, 68/8, 68/10, 68/14, 69/1, 69/4, 69/5, 69/12, 69/21, 70/20, 71/5, 71/6, 71/13, 71/14, 71/20, 72/6, 72/10, 72/11, 72/13, 72/19, 73/6, 74/10, 74/11, 74/18, 77/15, 77/19, 79/12, 80/1, 80/8, 80/21, 81/19, 82/8, 82/12, 82/13, 82/17, 82/19, 83/2, 83/12, 83/18, 83/20, 84/13, 84/14, 84/21, 84/22, 85/2, 85/14, 85/18, 85/21, 86/3, 86/20, 86/21, 87/12, 87/17, 87/20, 87/21, 87/22, 88/10, 88/15, 88/16, 88/20, 88/22, 89/3, 89/6, 89/8, 89/12, 89/14, 89/17, 89/19, 90/2, 90/3, 90/18, 91/1, 91/2, 91/10, 91/11, 91/12, 91/22, 92/5, 92/9, 92/12, 92/14, 92/18, 92/19, 92/21, 93/1, 93/4, 93/5, 93/10, 93/12, 93/18, 93/22, 94/1, 94/3, 94/7, 94/13, 94/14, 94/15, 94/19, 95/2, 95/4, 95/8, 95/13, 95/14, 95/22, 96/1, 96/15, 96/20, 97/5, 98/1, 98/2, 98/10, 98/13, 99/6, 99/11, 99/16, 99/20, 100/4, 100/7, 100/17, 100/21, 100/22, 101/2, 101/4, 101/6, 101/10, 101/11, 101/14, 101/15, 101/17, 101/19, 102/2, 102/10, 102/16, 102/21, 103/2, 103/5, 103/6, 103/12, 103/17, 103/21, 104/1, 104/3, 104/4, 104/5, 104/7, 104/9, 104/12, 104/13, 104/18, 104/21, 105/6, 105/7, 105/8,

105/16, 105/19, 106/13, 106/14, 107/2, 107/7, 108/8, 108/12, 108/16, 109/2, 109/8, 109/10, 109/12, 109/14, 110/3, 110/16, 110/20, 111/1, 111/2, 111/9, 111/12, 111/14, 112/2, 112/4, 112/9, 112/14, 112/15, 112/16, 112/20, 112/22, 113/1, 113/2, 113/7, 113/11, 113/16, 113/17, 113/18, 114/4, 114/10, 114/14, 114/21, 115/2, 115/7, 115/10, 115/15, 115/16, 116/3, 116/6, 116/20, 116/21, 117/21, 118/10, 118/12, 118/16, 118/19, 118/20, 119/4, 119/11, 119/18, 119/21, 120/2, 120/4, 120/10, 120/11, 120/14, 120/16, 120/17, 121/15, 122/4, 122/5, 122/17, 123/6, 123/11, 123/20, 124/9, 125/1, 125/8, 125/14, 125/17, 125/18, 126/4, 126/9, 127/20, 128/16, 129/2, 129/12, 129/16, 129/19, 130/4, 130/8, 131/7, 131/9, 131/10, 131/13, 132/9, 132/17, 133/6, 134/1, 134/15, 134/18, 134/22, 135/5, 135/6, 135/7, 135/15, 135/17, 136/2, 136/4, 136/7, 136/14, 138/11, 138/16, 138/20, 138/22, 139/3, 139/9, 139/10, 140/12, 140/16, 141/4, 141/13, 141/17, 141/20, 142/10, 141/21, 142/10, 142/19, 142/20, 142/21, 142/22, 143/5, 143/6, 143/7, 143/10, 143/11, 143/12, 143/17, 143/20, 143/21, 144/1, 144/3, 144/13, 144/17, 145/7, 145/9, 145/10, 145/12, 145/14, 145/16, 146/1, 146/2, 146/3, 146/4, 146/7, 146/10, 146/11, 146/12, 146/13, 146/17, 146/20, 147/1, 147/3, 147/4, 148/4, 148/11, 148/17, 148/22, 149/2, 149/3, 149/4, 149/6, 149/10, 149/12, 149/16, 150/10, 150/11, 150/12, 150/13, 150/16, 150/17, 150/20, 151/3, 151/8, 151/11, 151/14, 151/18, 151/20, 152/3, 152/4, 152/7, 152/13, 152/14, 152/21, 153/4, 153/5, 153/7, 153/10, 153/13, 153/15, 153/16, 154/4, 154/5, 154/7, 154/13, 154/14, 154/16, 154/19, 154/20, 155/1, 155/3, 155/5, 155/6, 155/9, 155/11, 155/12, 155/14, 156/3, 156/5, 156/14, 157/5, 157/6, 157/9, 157/10, 157/16, 157/17, 158/1, 158/3, 158/6, 158/8, 158/9, 158/10, 158/11, 158/12, 158/16, 159/3, 159/4, 159/7, 159/8, 159/9, 159/11, 159/12, 159/14, 159/21, 160/1, 160/7, 160/10, 160/22, 161/5, 161/7, 161/8, 161/13, 161/14, 161/15, 161/17, 162/1, 162/5, 162/7, 162/8, 162/9, 162/12, 162/16, 162/19, 163/2, 163/4, 164/10, 164/11, 164/14, 164/19, 166/9, 166/14

b. dem (bu an, şimdi) 26/15, 90/1, 95/11, 114/16, 125/12, 162/7

b. irdi 26/6

2. Bu (zamir)

b. 26/6, 28/11, 86/12, 101/2

b. +dur10/10, 13/16, 23/10, 27/8, 38/11, 82/3, 128/17, 155/17, 156/6, 159/13

budun Millet, halk, cemaat, ahali.

b. 13/14

buġ Duman.

b. 145/11

buġday Bu bitkinin başaktan ayrılıp öğütülmesiyle elde edilen tanesi.

b. 9/7, 107/15

Buġra Yer adı.

B. +nıng 44/22

buġrı (<buġra) Deve.

b. +lar 114/5

bukün İçinde bulunulan gün

b. 12/16, 15/18, 32/18, 43/15, 61/14, 94/3, 95/10, 103/1, 105/11, 106/1, 111/6, 111/8, 114/2, 114/3, 117/2, 117/6, 125/6, 127/21, 133/11, 139/16, 139/17, 152/12, 162/6, 164/17

bul Bu.

b. 77/2

bula- 1. Karıştırmak, bozmak.

b. -p 94/20, 141/19

2. Bir nesnenin her yanını bir şeye değdirerek üstünü onunla kaplamak, bir nesneyi başka bir maddeye batırmak.

b. -p 95/18

bulaḳ Pınar, çeşme.

b. 25/4, 75/1

bulal- Bir şeyi elde edebilmek.

b. -may 125/19

bulan Yağma, çapulculuk, soygunculuk.

b. ḳıl- Yağmalamak. 138/22

bulan- Karışmak.

b. -ıp 7/18

bular Bunlar

b. 6/4, 6/6, 6/17, 9/2, 11/12, 15/12, 20/3, 20/10, 21/18, 24/7, 26/11, 31/14, 32/4, 37/13, 39/8, 42/6, 42/8, 44/18, 44/20, 45/2, 46/15, 47/21, 48/2, 48/11, 49/17, 49/19, 50/5, 53/15, 53/18, 55/3, 55/16, 55/17, 55/20, 56/2, 58/4, 58/11, 58/12, 61/12, 61/21, 62/20, 65/19, 66/12, 68/13, 68/19, 70/10, 70/15, 73/16, 74/1, 74/7, 74/9, 74/14, 75/11, 75/13, 75/17, 78/9, 79/3, 80/10, 80/11, 84/1, 84/11, 84/22, 85/1, 89/18, 93/12, 97/11, 97/12, 98/8, 98/9, 98/11, 98/12, 99/6, 100/19, 102/20, 106/5, 111/21, 117/13, 117/14, 119/7, 119/7, 122/14, 122/15, 123/1, 123/5, 123/15, 125/5, 126/3, 130/22, 131/2, 131/7, 132/13, 133/4, 133/21, 134/22, 137/11, 142/11, 142/12, 142/16, 143/3, 145/22, 147/18, 153/19, 154/21, 155/7, 157/11, 160/3, 160/19

b. +lardın 6/18, 44/22, 49/12, 78/10, 113/11, 123/14, 160/2

b. +larġa 12/5, 26/22, 40/3, 41/20, 55/2, 55/9, 55/11, 66/11, 95/8, 100/18, 100/21, 106/3, 112/6, 112/9, 113/9, 131/8, 137/15, 142/14, 144/11, 149/14, 160/1

b. +larnı 36/13, 39/6, 40/4, 41/1, 42/2, 55/8, 79/11, 83/14, 92/3, 103/4, 119/8, 130/21, 147/21, 149/1, 154/12, 154/13

b. +nıng 26/11, 26/14, 30/1, 51/14, 110/12, 150/9, 161/21

buluş- Bir araya gelmek, karşılaşmak.

b. -tı 44/9, 62/1

b. -up 104/21

bulut Bulut. bk.buluṭ

b. 16/16, 33/11, 39/13, 39/18, 45/4, 45/7, 67/15, 115/4, 127/2, 127/17, 151/22

buluṭ Bulut. bk. bulut.

b. 109/5, 126/8, 133/12, 160/19

bunuʿ (<bunu) Bunu.

b. 28/10

Buraḳ Ḳuzı Bik Özel ad.

B.K.B 146/5

Burhāneʾd-dīn Şeyḫ Özel ad.

B.Ş. 32/16

bur[u]n 1. Burun.

b. +ıdın18/5

b. +ıġa 46/19

b. +un͡gızdın 114/3

2. Önce, evvel.

b. 3/11

burunġı Önceki, evvelki.

b. 159/7

burunraḳ İlk, daha önce.

b. 71/8

Busāḳ Özel ad.

B.140/17

būse Far. Öpücük.

b. ḳıl- Öpmek. 153/21

būstān Far. Bağ, bahçe.

b. -ları 49/5

busu Pusu, tuzak.

b.-yı Ḫoten Hoten tuzağı. 59/14

Busurġa Niyāz Özel ad.

B.N. +dur 49/18, 74/20

būy Far. Koku.

b. +dın 69/16

b.-ı mişk-i Ḫoten Far.+Ar. Hoten şehrinin miskinin kokusu. 69/15

b-ı vefā Far.+Ar. Vefa kokusu.15/7

buyru- (<buyur-) 1. Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek. bk. buyur-

b. -dı 98/19, 143/13

b. -ġanı 43/7

b. -p 35/14, 36/12, 37/17, 67/10

b. -sa 37/14

b. -ur 12/15

2. Söylemek, demek, düşüncesini bildirmek.

b. -sa 52/13

büdün[e] Mo. Bıldırcın

b. 28/8

bülbül Ar. Bülbül.

b. 13/10, 65/10, 121/11

b. +i 9/19, 40/13, 43/10, 63/8, 63/10, 69/9, 69/19, 99/11, 107/17, 110/16, 122/21, 124/6, 126/17, 144/13, 152/18, 152/19

b. +i idi 5/13

b. +in͡g 65/9

bülendrek Far.+T. Daha yüksek, daha yüce.

b. idi 154/9

bünyād Far. Temel, esas.

b. irür 28/11

b. ol- Esas olmak. 80/2

büride Ar. (<bürde) Arapların giydikleri bir tür hırka.

b. 31/9

bürrā Ar. (<bürrān) Keskin, bilenmiş.

b. 16/13, 62/20, 134/13

Büşer Bik Özel ad.

B.B. 44/12, 54/4, 147/14

B. B. irdi 123/9

B. B. +ka 125/6

Büşrā Bik Özel ad.

B.B. 73/17, 133/20

büṭ Far. (<büt) Heykel, put.

b. 43/21, 43/22, 48/11, 66/15, 67/1, 69/5, 109/5, 109/9, 135/6

b. +dın 44/2

b. +ı 19/16

b. +ıġa116/1

b. +lar 44/4, 57/11

b. +larıdın 47/10

büt-ḫāne Far. Putperestlerin ibadet ettikleri bina.

b. 45/22

b. +larnı 46/18

bütün Hep, bütün, tam.

b. 63/16, 65/18, 91/2, 103/19, 120/1, 160/11

büzürg Far. Büyük, ulu.

b. 164/7

büzürg-vār Far. Celâl ve azamet sahibi, büyük mertebeli.

b. 31/15

b. +nıng͡ 32/9

-C-

Cabaş Mīr-āb Özel ad.

C.M. 123/3

Cabbaş Mīr-āb Özel ad.

C.M.131/2, 147/14

cā-be-cā Far. Yer yer, ara ara.

c. 147/18, 151/4

c. ḳıl- Ara ara yerleştirmek.

108/3

Cacin Hükümdarın oğlunun adı, şehzade.

C.idi 10/20

Caġustay Yer adı.

C.19/18, 134/10

cāh Ar. İtibar, makam, mevki.

c. 3/4

cāhil Ar. Bilmeyen, bilmez.

c. idi 89/6

cāhilān Ar. Bilmeyenler, bilmezler.

c. 92/14

cāhilī Ar. Cahillikle ilgili.

c. 92/13

cām Far. Cam, şarap kadehi.

c. 9/17, 15/2, 78/4, 80/4, 107/16, 121/10, 141/3, 144/12

c. -ı Cem Far. Şarabı bulduğu öne sürülen Cem'in kadehi. 163/12

c. +ıda 56/12

c. +ıdın 65/8, 81/21, 110/8, 118/11, 135/16, 147/2, 152/13

c.-ı ferah Far.+Ar. Rahatlama, hoşluk kadehi. 162/7

c. +ıġa 7/18, 27/5

c. +ını 39/14, 100/9, 102/17

c.-ı gül-fām Far. Gül renkli kadeh. 135/16

c.-ı mesrūr Far.+Ar. Sevinç kadehi. 49/3

c-ı mey Far. Şarap kadehi. 78/13

cāme Far. Elbise, çamaşır.

c. 80/9, 90/6

c. +ler 94/5, 100/18

c. +ni 102/18

cān Far. 1.İnsan ve hayvanın hayat belirtisi, ruh.

c. 2/11, 15/10, 49/9, 70/14, 102/1, 102/20, 104/18, 105/8, 113/19, 124/14, 143/15, 146/9, 155/7

c. al- Öldürmek. 33/16

c. bėr- Ölmek. 77/14, 78/11, 146/3

c. çıḳ- Ölmek. 105/12

c. +dın 9/13, 10/4

c. +ġa 36/9

c. +ı 59/4, 94/18, 99/5, 109/20, 123/12, 133/6, 160/7

c. -ı cānān Far. Sevgilinin canı, ruhu. 89/20

c. +ıdın 23/9, 33/9, 77/9

c. +ıdın kėc- Ölmek için hazır olmak. 130/13

c. -ı dil Far. Gönlünün canı, ruhu. 92/4

c. +ıġa 45/20, 55/5, 103/3, 104/9

c. +ım 25/6, 63/14, 71/3, 90/12

c. -ımnı al- Öldürmek. 35/5

c. -ın 5/6

c. -ın bėr- Ölmek. 92/1

c. -ını 18/12, 58/14, 59/22, 164/9

c. -ını al- Öldürmek. 154/2, 161/10

c. +ın͡gnı 29/3, 50/8

c. +larıdın 32/10, 129/20

c. +nı 161/8

2. Gönül, yürek, kalp.

c. 12/4, 25/16, 25/20, 29/14, 33/13, 36/18, 52/7, 62/15, 140/8,

3. Yaşayış, hayat.

c. 63/9

4. Kişi, birey.

c.152/21

canān bk. cānān

c. +ıġa 29/15

cānān Far. Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın, sevgili. bk. canān

c. 89/20, 128/4

ca[ā]ndan İçten, yürekten, gönülden, samimi.

c. 56/21, 75/19, 125/13, 141/4, 141/17

Cangcun Ç. General.

C. 11/20, 17/11, 22/20, 24/10, 24/12, 34/21, 36/3, 36/5, 36/11, 37/13, 43/5, 43/13, 43/17, 43/21, 45/17, 45/22, 46/16, 56/6, 67/21, 68/8, 108/7, 108/14, 109/22, 110/4, 113/9, 113/21, 114/9, 114/11, 114/16, 115/12, 115/13, 115/18, 118/13, 119/1, 119/22, 120/4, 129/10, 130/10, 132/7, 132/16, 134/21, 135/1, 135/5, 135/6

C. +dın 32/1, 131/11

C. +ġa11/7, 45/15, 130/1, 131/12

C. +ıġa11/5

C. +nı 132/1, 132/2, 134/20

C. +nın͡g 36/2, 132/1, 132/3

Cangza Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hebei eyaletinde bulunan il düzeyinde şehirdir.
C. 121/17, 122/4, 122/14, 127/3
C. +daki 121/20
C. +ġa123/18, 123/19
C. +nıng͡ 121/17, 126/18
cānī Ar. Cinayet işleyen, acımasızca öldüren
c. 92/14
cānlıġ Far.+T. Canlı.
c. 142/3
cānsız Far.+T. Cansız, ruhsuz.
c. 44/2, 83/4
Caʿfer Özel ad.
C. 67/14, 76/8
cārī Ar. 1. Kullanılan, tedavülde olan.
c. bol- Kullanmak. 7/19
2. Yürürlükte olan, geçmekte olan.
c. ḳıl- Geçirmek, yürürlüğe sokmak. 34/9
3. Akan, akıcı.
c. bol- Akmak, yazmak. 68/6
c. ḳıl- Yazmak. 146/17, 156/1
Cāruʾl-lāh Bik Özel ad.
C. B. 20/19, 54/3
cāsūz Ar. (<cāsūs) Casus, ajan.
c. + mudur 101/2
caş Harman.
c. 143/20
caş-gāh T.+Far. Harman yeri.
c. bol- İzdiham yeri olmak. 109/14
cāy Far. Yer, mekân.
c. 41/20, 65/19, 97/18, 128/2, 128/3, 134/21
c. +da 3/15
c. +ġa 30/14
c. -ı ʿAlī Ali'nin yeri. 163/6
c. +ıda116/4
c. +ıdıki 141/18
c. +ıdın 94/8
c. +ıġa 125/3
cebe Mo. Zırh.
c. 56/18
cebīn Ar. 1. Alın.
c. 49/15, 89/19, 128/5
2. Cesaretsiz, yüreksiz, korkak.
c. +ġa135/13
Cebreʾīl Peygamberlere emir ve vahye vasıta ve memur olan dört büyük melekten biri.
C. 6/4
cedd Ar. Ata, dede.
c. +i 163/11
cedel Ar. Savaş, kavga.
c. 136/2
c. +de 109/14
c. +i 152/16
cefā Ar. Eziyet, incitme.
c. 64/14, 95/2, 139/10
c. ėt- Eziyet etmek, sıkıntı vermek. 164/1
c. irmiş 158/9
c. iyle- Eziyet etmek, incitmek. 15/7

c. ḳıl- Eziyet etmek, incitmek. 36/9, 92/11, 159/16

c. tart- Eziyet edilmek, zulmedilmek. 64/21

c. +lar kör- Eziyet çekmek. 9/8

c. +larnı ḳıl- Eziyet etmek, incitmek. 148/5

cehālet Ar. Cahillik, bilmezlik.

c. 60/9, 65/2

cehd Ar. Çalışma, çabalama.

c. ḳıl- Çalışmak, çabalamak. 13/15

cehennem Ar. Dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer, tamu.

c. +ga 123/20

cehl Ar. Bilmezlik, cehalet, bilgisizlik.

c. 3/8

Celāl Özel ad.

C.70/20, 71/6, 71/7, 71/8

C. +dın 71/15

Celāl Dorġa Özel ad.

C. D. 52/22, 62/18, 70/16

C. D. +lar 61/10

C.D. +nı 51/14, 52/21

Celāle'd-dīn Özel ad.

C. 73/5, 139/7

Celīl Özel ad.

C. +ni͡ng 74/21

cem Ar. Çok, çokluk.

c. 144/11

Cem Şarabı bulduğu öne sürülen kişi.

C. 163/12

cemʿ Ar. Toplama, biriktirme, yığma. c. 5/15

c. bol- Toplanmak, biraraya gelmek. 30/10, 31/20, 32/8, 38/6, 38/9, 46/15, 47/8, 51/16, 55/2, 85/21, 99/13, 110/9, 110/11, 150/12

c. ėt- Toplamak, biraraya getirmek. 5/15

c. ḳıl- Toplamak, biraraya getirmek. 6/9, 20/20, 67/21, 147/11

c. ol- Toplanmak, biraraya gelmek. 150/21

cemādü'ṡ-ṡānī Ar. Hicri kameri aylardan biri.

c. +ġa163/14

cemāl Ar. Yüz güzelliği, yüz.

c. 2/10

c. +ġa 88/12

c. +i 121/12

cemāẕi-yel-evvel Ar. Arabi ayların beşincisi.

c. +ni͡ng 16/7

cemīʿ Ar. Cümle, hep, bütün.

c. 24/4

Cemşīd Özel ad.

C. 89/1, 136/17

cenāb Ar. Saygı, onur ve büyüklük anlamıyla kullanılan bir söz.

c. +ıda 3/13, 88/17

c. +ıġa 146/18

c. +ı͡ng 42/20

c. +ı͡ngġa 43/20

ceng Far. Savaş, vuruşma.

c. 13/1, 16/3, 18/1, 21/22, 23/5, 30/19, 31/7, 32/13, 41/8, 50/18, 53/11, 56/8, 57/15, 58/13, 59/9, 67/19, 77/21, 89/22, 115/7, 118/4, 119/15, 126/10, 133/11

c. -i cidāl Far.+Ar. Savaş, mücadele.

c. -i c. ḳıl- Savaşmak, mücadele etmek. 55/17

c. -i cihād Far.+Ar. Din uğruna yapılan savaş.

c. -i c. +lar ḳıl- Din uğruna savaşmak. 113/4

c. -i maġlūbe Far.+Ar. Yenilmiş savaşçı. 86/18

c. -i süyüm Far. Üçüncü savaş. 68/15

c. +de 44/18, 45/15, 51/8, 51/19, 69/1, 85/9

c. +de 57/17, 59/17, 77/15, 86/3, 86/15, 86/21

c. +din 32/14, 125/7, 125/8

c. +ġa 23/1, 58/12

c. +ga 75/13, 87/12

c. iyle- Savaşmak, mücadele etmek. 66/16, 71/2, 117/18, 128/20, 143/20,

c. ḳıl- Savaşmak. 18/17, 19/13, 20/11, 24/14, 32/19, 45/8, 46/8, 46/16, 51/1, 51/16, 53/18, 56/8, 65/7, 70/15, 74/14, 74/15, 75/7, 75/11, 77/10, 84/16, 85/19, 86/10, 86/15, 91/14, 101/19, 102/5, 109/12, 111/4, 111/21, 112/21, 116/18, 117/22, 123/6, 124/2, 125/11, 132/21, 133/19, 133/21, 134/16, 136/6, 140/11, 141/6, 142/2, 142/21, 143/14, 143/19, 145/14, 149/3, 150/1, 150/7, 152/4, 157/7, 158/19, 161/14, 161/18

c. +lar ḳıl- Savaşmak. 21/4, 119/12

c. +ni 40/5, 41/9, 59/13, 117/7

c. +ni ḳıl- Savaşmak. 70/22, 127/21

ceng-ara Far.+T. Savaş içinde.

c. 58/13

cengī Far. Cenkçi, dövüşken.

c.122/19, 122/4

c. +lar 37/18

cennet Ar. Dinî inanışlara göre imanlı, dünyada iyi işler yapmış kimselerin öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer, uçmak, behişt.

c. 92/14, 129/2, 129/3, 140/16

c. +ka 124/3, 133/6, 145/19

c. +ni 11/17, 33/17, 53/13

cenūb Ar. Güney.

c. 30/13, 50/12, 81/18

cenze Makas gibi bir alet.

c. +ga 157/15

cerāḥat Ar. Yara, irinli yara.

c. bol- Yaralanmak. 55/18,

c. it- Yaralamak. 102/13

Ceraki Özel ad.

C. 25/16, 38/10, 125/17, 136/4, 136/5, 136/12, 136/19

Ceraki Aḥmed Ḫazāneçi Bik Özel ad.

C.A.H.B. 26/2

Ceraki Bahādır Özel ad.

C.B. 21/20

cesed Ar. Ölü vücut.

c. +ni 99/9

cevāb Ar. Bir soruya karşı söylenilen söz, karşılık.

c. 42/14, 100/6

c. bėr- Karşılık olarak bildirmek veya söylemek. 42/12, 143/7

c. +ı 14/13, 15/1, 15/9

c. +ıġa 63/21

c. +ın 159/10, 165/17

cevāb-nāme Ar.+Far. Cevap mektubu. c. 35/14

c. +de 35/14, 159/12

c. +ni 35/21, 159/11

cevān Far. Genç, delikanlı.

c. 70/18, 92/17, 96/17, 100/16

c. bol- Genç olmak, gençleşmek. 70/18

cevānān Far. Gençler, delikanlılar.

c. 134/4

cevelān Ar. Dolaşma, gezip tozma.

c. ķıl- Dolaşmak, gezinmek. 60/11, 87/7, 96/4

cevher Ar. Asıl, öz, maya.

c. +i idi 5/17

cevr Ar. Haksızlık, eziyet.

c. iyle- Haksızlık etmek, eziyet etmek. 29/1

cevşen Ar. Örme zırh, savaş giysisi.

c. 56/18, 97/10

Ceyḫūn Ar. Ceyhun nehri.

C. 11/15, 16/19, 48/16

C. +ġa 18/11, 58/16

cezm Ar. Kesin karar, niyet.

c. bol- Karar vermek, niyet etmek. 60/19

c. ķıl- Aklına koymak. 82/8

Cıfaş Bik Özel ad.

C.B.132/11

cidāl Ar. Savaş, mücadele. bk. cidel.

c. 55/17

cidel Ar. (<cidāl) Savaş, mücadele. bk. cidāl.

c. +lar 30/19

c. +lar ķılış- Savaşmak, mücadele etmek. 30/20

ciger Far. Ciğer, yürek, bağır.

c. 10/2, 107/7, 128/14

ciger-bend Far. Ciğer parçası, evlat.

c. 134/14

c. +lerin͡ing 82/1

c. +ni 9/13

c. +si 90/14

cihād Ar. Din uğruna yapılan savaş. c. 9/15, 37/4, 58/7, 69/10, 112/14, 128/20

c. +dın 159/12

c. +ġa10/14, 15/14, 49/1, 122/9, 125/21

c. +ıġa 20/12, 49/7, 85/4

c. +ını 7/2, 7/6, 10/9, 10/13, 10/18

c. +ının 140/3

c. iyle- Cihat etmek, din uğruna savaşmak. 26/6, 41/5, 41/7, 74/17, 76/3, 85/1, 91/8, 117/19, 125/5, 130/5

c. ķıl- Cihat etmek, din uğruna savaşmak. 12/14, 30/14, 46/20, 47/13, 48/13, 75/3, 75/20, 76/11, 80/20, 84/22, 89/2, 109/3, 113/1, 121/7, 121/20, 156/6, 157/2

c. +lar 113/4

c. +lar ḳıl- Cihat etmek, din uğruna savaşmak. 75/21, 113/13

c. +nı 84/22, 148/8

c. +nıng͡ 10/17, 38/10, 38/11,

cihān Far. Dünya, alem.

c. 3/4, 3/9, 3/14, 7/3, 14/12, 14/14, 16/8, 29/20, 43/17, 57/11, 62/8, 63/9, 66/12, 73/17, 76/1, 77/7, 81/14, 86/20, 92/7, 92/21, 99/21, 103/10, 103/22, 113/15, 116/20, 122/6, 133/18, 139/8, 139/11, 149/15, 152/6, 163/17, 164/2, 164/6

c. +da 83/7, 107/4, 163/19

c. +dın 9/2, 14/15, 89/18, 116/11, 153/12, 158/7, 160/8

c. +ġa 56/19, 81/2, 83/6, 94/21, 109/13, 110/5, 117/4, 161/2

c. +larnı 46/1

c. +nı 48/14, 71/2, 81/13, 143/14,

Cihān Pehlevān Özel ad.

C.P.153/1

cihet Ar. Taraf.

c. bol- Taraf olmak. 162/1

c. +din 63/20, 118/13, 136/7

c. +idin 24/10

ciḳ Çok.

c. 22/17

cilve Ar. Görünme.

c. ḳıl- Görünmek. 91/9

c. +lar ḳıl- Görünmek, dolaşmak. 91/11

cin Ar. (<cinn) İnsandan farklı olarak görünmez bir cins yaratı, ecinni.

c. 3/6

c. +mü 105/20

cins Ar. Cins, soy, sop.

c. idi 5/3

cism Ar. Beden, vücut.

c. 164/9

civān Far. Genç, delikanlı.

c. 37/17

c. +lar 6/12

cön Becerikli, değerli.

c. 74/18

cöp Mo. Uygun, elverişli.

c. 88/1, 92/9

cūd Far. El açıklığı, cömert.

c. 60/6, 135/15

c. iḥsān ḳıl- Cömertlik ve iyilik yapmak. 26/22

cumʿa Ar. Cuma günü.

c. +da15/15

c. idi 61/22

c. +nıng͡ 16/7

cumus Hepsi, tamamı.

c. 97/14

Cunçi Ç. Orta devir.

c. 44/17, 97/9

Cunçi-lig Orta devirli, orta devire ait olan.

C. 134/7

Curuḳ Özel ad.

C. 97/9

Cusen Bayan-Şey Özel ad.

C.B136/9

Cusen Mūsā Aḫun Özel ad.

C. M. A. 31/1

Cusen-lar Topluluk adı.

C.22/7

C. +ni 161/22

Cusi Ç. Reis. (Yer adı)

C. 108/3

cūş Far. Coşma, kaynama, taşma.

c. 41/6

c. iyle- Coşmak, coşturmak.

18/10, 126/19, 151/16

c. ḳıl- Coşmak, coşturmak. 119/11

c. u ḫurūş ḳıl- Çoşmak. 11/14, 39/11

c. ur- Coşmak, kaynamak, taşmak. 76/16

cübbe Ar. Hocaların giydikleri üst giysisi.

c. 54/10, 77/17, 97/10, 128/12

cüdā Far. Ayrı, ayrılmış.

c. ḳıl- Ayırmak, uzaklaştırmak. 34/20, 44/3, 72/2, 72/18, 93/10

c. bol- Ayrılmak, uzaklaşmak. 91/19

cüffaş Far. İkisi.

c. 70/7

cüft Far. Çift, ikili, eşi olan, benzer

c. bol- Benzemek. 5/20

c. ḳıl- Çiftlemek, benzetmek. 5/7

cümle Ar. Bütün, hep.

c. 4/7, 22/7, 30/7, 44/7, 48/3, 60/7, 67/8, 71/7, 73/13, 89/6, 100/17, 102/21, 108/10, 108/11, 109/19, 117/10, 117/14, 119/6, 120/16, 121/15, 130/1, 164/8

c. -i zād-rāh Ar.+Ar.+Far, Yolluk azık, yiyeceklerin hepsi. 97/5

c. +ki 74/9, 123/4

c. +ni 3/3, 19/5, 109/1

c. +si 25/18, 73/7, 73/20, 75/11, 112/2, 113/4, 126/3, 127/1

c. -yi ġam Ar. Gamın hepsi, bütünü.165/3

cünd Ar. Asker, ordu.

c.-i rūzī Ar.+Far.+Ar. Gündüzkü asker.11/21

cündān Ar. Askerler, ordular.

c. 117/8, 117/10

cünne Ar. Eski savaş silahlarından kalkan.

c.128/4

cünūn Ar. Delirme, çıldırma, delilik.

c. 114/16, 130/3

c. bol- Delirmek, çıldırmak. 19/10, 23/14, 45/12, 103/19, 105/12, 130/3

c. ḳıl- Delirtmek, çıldırtmak. 72/20, 44/18

c. ol- Delirmek, çıldırmak. 89/21

cürʿet Ar. Cesaret, atılganlık.

c. +i 11/2, 52/20, 57/5, 146/19

c. +i ḳıl- Cesurca hareket etmek, cesurca davranmak. 100/14, 145/21,

c. +in 56/10

c. +in͡g 113/17

cüzʾü Ar. (<cüzʾī) Az miktarda, pek az.

c. 128/22

-Ç-

çaç- Saçmak, serpmek.

ç. -ıp 110/3

çadır Far. (<çāder) Çadır, otak.

ç. +ı 62/2

ç. +lar 81/12

çādū Far. (<cādū) Kötü huylu.

ç. 76/6

çaf- (<çap-) 1. Akın yapmak.

ç. -ıp18/4

2. At sürmek, atla gitmek, seğirtmek.

ç. -ġalı 114/21

ç. -ıp 91/18, 96/3, 98/4, 106/18, 126/15, 134/13, 146/11

3. Baş kesmek.

ç. -ıp 133/22

ç. -sa 44/15

ç. -sam 57/7

4. Vurmak, elle vurmak.

ç. -ar irdi 111/22

ç. -ıp 61/3, 77/12, 94/18, 101/12, 144/1, 144/16, 151/15, 151/18, 161/10

ç. -maḳḳa154/21

c. -tı 45/14, 151/15

çaf çaf Yansıma kelime.

ç. 127/15

çafġu (<çapḳu) Döğüş, muharebe.

ç. 12/11

çafış- (<çapış-)1.Vuruşmak, döğüşmek.

ç. -ıp 76/21

2. At ile hızlı gitmek.

ç. -ıp 85/22

3. At sürmek.

ç. -ıp 102/12

Çaġaladay Özel isim.

C. 48/2, 132/7

çaġan (<çakan) İşleme.

ç. 119/16

çaġla- 1. Nişan ve hedefe iyice dikkat etmek.

c. -dı 59/3, 160/9

2.Tahmin etmek, ayarlamak.

c. -dı 87/22, 130/17, 152/18

çaġlıġ Zaman, vakit.

c. 92/8

Çaġustay Yer adı.

Ç. 44/21, 113/2

çaḳ (<çaġ) Tam.

ç. +um 66/1

çāk Far. Yarık, yırtık, parça.

ç. 24/18, 114/11, 134/3

ç. ėt- Yarmak, parçalamak, yırtmak. 28/13, 28/17, 63/4, 63/13, 90/11, 134/3

ç. ḳıl- Yırtmak, parçalamak, yarmak. 45/18, 71/16

ç. ç. ḳıl- Yırtmak, parçalamak. 114/11

çaḳ- Yakmak, sürtmek.

ç. -arlar 111/19

çakācāk Far. (<çākāçāk) Silah çatışmalarından çıkan ses.

ç. 16/15, 58/17, 115/3

çakar Far. (<çāker) Kul, köle, işçi.

c. 40/5, 147/22

c. bol- Köle olmak. 40/5

c. +lar 40/6

çaḳar Mo. Kalmuk boylarından birinin adı.

c. 40/5, 40/6, 81/18, 147/22

çaḳın Yıldırım, şimşek.

ç. 45/7, 71/17

ç. dėk bol- Şimşek gibi olmak, şimşeğe benzemek. 45/7

çal- 1.Vurarak veya sürterek ses çıkartmak.

ç. -dı 69/3, 128/14

ç. -ıp 46/3, 86/19, 99/20, 128/11, 152/9

ç. -lar 86/4

2. Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak.

ç. -ġusı 65/8

ç. -ıp 11/21, 25/18

3. Eğmek.

ç. -ıp 24/7

4. Vurmak, çarpmak.

ç. -ıp 45/22, 66/12

5. Üzerine sürmek.

ç. -ıp 69/4

6. Kesmek.

ç. -ıp 119/22

7. Atmak.

c. -ıp 28/19

çala Tam değil, yarı, yarım yamalak. ç. 14/8

çalab Kesmik ile kesilmiş sütün suyunun karıştırılması ile yapılan içecek. ç. 22/17

çālāk Far. Hızlı atik, çevik, tez canlı olan.

ç. 28/14, 28/15

çaldur- (Müzik aleti) Çaldırmak.

ç. -up 25/18

Çalukay Özel ad.

Ç. 44/20, 75/5, 134/6

çan͡g Ç. 1.Gürültü, yüksek ses.

ç. 70/3, 88/6, 145/11

2. Toz.

c. 22/10, 104/10

çan͡gal Pençe, hayvan pençesindeki kıvrık tırnaklar.

ç. +ıdın 114/1

çan͡gāl Far. Orman.

ç. 115/22

ç. +nı104/12

Çang Cangcun Özel ad.

Ç. C. 22/20, 24/10, 132/7

Ç. C. +nı 132/2

Çang Loya Özel ad.

Ç.L. 131/7, 131/10

Ç. L. +ġa 131/10, 131/13

Ç. L. +lar 108/14, 108/22, 109/21

Ç. L. +nı 130/20, 131/16

Çang Da Loya Özel ad.

Ç. D. L. 132/15

Ç. D. L. +nı 132/18, 132/20

Çangfanza Horgosom ile Alimtu arasında bulunan bu yer Gulca ilinin eski adıdır.

Ç. 140/9

Ç. +ga157/15

Ç. +nı 156/8

Çantu Çin. Çinlilerin Türk soylu müslümanlara verdiği isim.

Ç. +ġa 23/13

çap- Kazmak, açmak, oymak.

ç. -duġını 52/14

çapdur- Koşturmak.

c. 147/7

çār Far. Dört.

ç. 144/5

çaraḳḳa Yansıma kelime.

ç. 76/19, 76/20, 126/6, 127/16

çaraḳḳa-çuruḳḳa Yansıma ses.

ç. 76/19, 76/20, 115/6, 126/6, 127/16

çarasla- Çuturdamak. (Ses yansımalı kelime).

ç. -p 70/12

çāre Far. 1. Çare, deva.

ç. vü ʿilāc bol- Çare ve ilaç olmak. 31/7

2. Bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm yolu.

ç. 146/12, 158/8

ç. +si 159/13

çāre-sāz Far. Çare bulan.

ç. bol- Çare bulmak. 27/12

çarḫ Far. Teker.

c. 88/1

çarla- Çağırmak, davet etmek.

ç.147/6

çarlat- Çağırtmak, davet etmek.

ç. -ıp 41/10, 79/6, 97/2, 159/19

ç. -tı 24/19, 40/21, 42/5, 95/6

ç. -tılar155/2

çarmaş- Karışmak, sarmaş dolaş olmak.

ç. -tılar 48/3

çaşka Far. Sabah.

ç. +da 160/12

çat- Sataşmak.

c. -ıp 47/3

çatış Birleşme.

ç. 60/18

çay Ç. Çeşitli bitkilerin yaprak veya çiçeklerinin demlenmesiyle elde edilen bir içecek türü.

ç. 97/18, 139/16

ç. +ını 78/3

ç. +nı 78/3, 139/15

çay Irmağın küçüğü.

ç. +ıġa 53/16

ç. -nıng͡ 80/19

çehri Far. (<çehre) Yüz, surat.

c. +din 105/2

c. +m 7/15

çėk- 1. Güç durumlara dayanmak, katlanmak.

ç. -er 5/7

ç. -ip 33/2, 116/1

2.Çizgi durumunda uzatmak.

ç. -iben 152/20

ç. -ip 40/11, 87/6

3. Ses çıkarmak, şarkı söylemek.

c. -ip 16/13, 44/13, 45/2, 75/17, 76/21, 80/12, 111/22, 119/6, 125/1, 134/14

c. -ti 40/13

4. İçmek.

c. -ip 45/6

5. Bir duyguyu içinde yaşatmak.

c. -ti 105/4

çemberik Far.+T. (<çember) Küçük çember.

c. 84/11

c. ėt- Küçük çember yapmak. 84/10

c. +lar 83/10

çemen Far. Çimen, yeşillik.

c. 40/12, 81/1, 152/18

c. +da 40/12

ç. +inin͡g124/5

çenfen Suçlu.

ç. 48/11, 135/3

ç. +lar 121/18, 147/21

ç. +mu 123/20

Çen Lung Mançu imparatorluğunun son imparatoru.

Ç. L. 9/3, 10/20

Çengşuy Ḫoza Yer adı.

Ç. H. +nın͡g 46/13

çerāġ Far. Fitil, mum, ışık.

ç. 69/16

c. +ı 10/12, 32/7

c. +ı bol- Işık olmak. 5/11

çerāy Far. (<çerāġ) 1.Otlak. bk. çerāġ.

ç. 16/8

ç. +ı 82/14

ç. +ıġa 87/13

ç. +ın 153/7

ç. +ın͡g 29/18

ç. +ını 52/18

ç. +lar 52/18, 87/13

2.Mum, ışık.

ç. -ı siyāḳ Far.+Ar. Sözün ışığı. 110/18

çėrig Asker.

ç. 12/12, 41/12, 41/15, 45/15, 50/16, 57/1, 60/22, 61/5, 63/19, 67/2, 85/6, 86/7, 111/12, 111/14, 112/9, 115/2, 117/10, 134/7, 142/16, 148/20, 150/9, 157/4, 159/7

ç. +din 134/15

ç. +ge 96/8

ç. +i 12/3, 19/18, 39/20, 53/13, 57/18, 85/19, 91/11, 115/14, 116/17, 134/5, 134/9, 140/10, 161/6, 161/16

ç. +iġa120/17

ç. +im151/10

ç +in 79/22, 118/1

ç. +ler 53/10, 84/21, 98/20, 134/18, 142/19

ç. +lerge 135/8

ç. +ni 39/8, 61/4, 68/8, 134/18

ç +nin͡g 111/4

çeşm Far. Göz.

ç. +in 34/2

çeşme Far. Göz. bk. çeşm.

ç. +ni 61/12

çeşme Far. Pınar, su kaynağı.

ç. +ga152/20

ç. +sidin 27/6

çeşme-vār Far. Çeşme gibi.

ç. bol- Çeşme gibi olmak, akmak. 33/14

çetr Far. Gece.

ç. -i siyā[h] Far. Kara gece. 68/4

çevirül- Kendini çevirmek, birine dönmek.

ç. -üp 98/21

çevrül- Dönmek, kendini çevirmek, birine dönmek.

ç. -di162/6

ç. -üp 91/10

çıbın Sinek, kara sinek.

ç.149/18

çıdal- Mo.Dayanabilmek, sabredebilmek.

ç. -may 9/12, 9/14, 110/3, 110/4, 117/20, 118/17, 119/1, 143/21, 161/19

çıḳ- 1.Ortaya çıkmak.

ç. 96/1

ç. -ıp 2/17, 65/15, 66/15, 117/16, 138/15, 141/1, 143/14

ç. -ḳalı 135/4

ç. -maḳ 96/1

ç. -sa19/5

ç. -tı 47/9, 132/15, 159/19

ç. -tılar106/17

2. Bir yere varmak, ulaşmak, oturmak.

ç. -ıban 51/6

ç. -ıp 14/2, 43/13, 67/11, 67/12, 79/22, 81/14, 129/18, 130/15

ç. -tı 67/1, 67/4, 139/8

3. Yayılmak, duyulmak.

ç. -ıp 53/8, 65/15, 70/3, 80/6, 134/15

ç. -tı 70/3, 103/9, 133/12, 145/11

4. Bir sebeple bulunulan yerden ayrılmak.

ç. -ıp 26/9, 50/19, 59/4, 96/6, 104/13, 107/19, 114/22, 120/7, 132/3, 138/1, 161/19

c. -ıpdur 120/12

c. -ıp kėl- Çıkıp gelmek. 32/9, 88/8

ç. -ḳanını 125/10

ç. -tı 36/13, 44/6, 55/13, 96/5, 125/7, 125/8, 135/6, 137/12, 137/13, 146/13

ç. -tılar71/13, 156/11

5. Bir şeyin yukarısına doğru yürümek.

ç. -ıp 23/7, 50/18, 73/9

ç. -maḳ 71/10

ç. -tı 51/2

6. İçeriden dışarıya varmak, gitmek.

ç. -ıp 120/17, 121/2

ç. -mas38/12

ç. -maslar 38/13

ç. -masun 139/5

ç -tı 85/18, 96/3, 97/11

7. Güneş, ay görünmek.

ç. -sa160/11

ç. -tı 14/1, 91/7

8. Yetkili birinin makamına varmak.

ç. -ıp 47/22, 82/19, 83/21

ç. -sun 82/18

ç. -tı 13/7, 27/12, 68/20, 79/21

ç. -tılar21/17, 138/13

9. Belirmek.

ç. -tı 165/20

10. Yok olmak.

ç. -arda 105/12

11. Bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek, taşınmak, ayrılmak, ilgisini kesmek.

ç. -ıp 9/3, 125/9

12. Yerinden oynamak.

ç. -tı 29/14

13. Yok olmak.

ç. -alı 105/8

14. Meydana gelmek.

ç. -ıp 134/15

15. Belirmek, yaklaşmak.

ç. -ıp 142/15, 143/10

çıḳal- İçeriden dışarıya varabilmek, gidebilmek.

ç. -mas irdi 21/5

ç. -may 152/12

çıḳar- 1. Bulmak, ortaya koymak.

ç. 36/12, 120/5, 163/13

ç. -dı 131/16

ç. -ġıl11/9

c. -ıp 35/17, 131/11, 132/2, 132/8

2. Göstermek.

c. -dı 35/21, 99/19, 151/20

c. -ıp 102/12

ç. -sun 49/5

3. Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.

ç. -dı 45/3, 130/21

c. -maḳ 94/12

ç. -maḳçı bol- Çıkarmak istiyor olmak, çıkaracak olmak. 131/20

ç. -mas idi 50/6

4. Söylemek.

c. -dı 69/17

5. Gidermek.

c. -ġıl 88/7

6. Çıkarmak, yukarı çekmek.

ç. -dı 3/10, 144/1

çın Çin. Gerçek, doğru.

ç. 15/12

Çıngṭay Özel ad.

Ç. 37/1, 37/6, 37/13

Ç. +mu 38/2

Ç. +nı 36/19, 37/19, 38/4

Ç. +nıng͡ 36/18

çırlat- Çırlatmak, bağırtmak.

ç. -ıp 13/5

çi Far. Ne kadar, kaç, ne.

ç. 12/14, 48/5

Çin Çin ülkesi.

Ç. 10/20, 11/14, 135/11, 148/11, 166/12

Ç. +dan 38/17

Ç. +ġa 11/1

Ç. +lar 23/11, 23/14

Ç. +larnı 23/12

Çing͡ Daluya Özel ad.

Ç. D. 22/20

çirā Far. Nasıl.

ç.148/9

çirāylıġ Mo.+T. Güzel

ç.144/4

çirāylıḳ Mo.+T. Güzel.

ç. 74/19, 74/20

çirkīn Far. Kötü.

ç. 59/4

çivin Sinek.

ç. 23/15

Çiyek Nilha'nın arkasında bir yerdir.

Ç. 96/12, 97/19

Çizġan Yer adı.

Ç. 31/19, 140/19

çoḳ Çok, fazla.

ç. 137/20

çong͡ Büyük, ulu.

ç. 7/10, 21/12, 22/14, 22/17, 47/14, 52/11, 53/15, 65/16, 67/11, 70/2, 83/10,

89/1, 96/20, 97/2, 104/15, 109/10, 122/3, 122/9, 131/5, 133/9, 141/21, 141/5,146/22, 147/10, 149/11, 158/21, 159/2, 161/15, 163/1, 163/3

ç. bol- Büyük olmak, büyümek. 66/10

ç. ėt- Büyütmek. 161/21

ç. +ı 66/10, 110/17

ç. ḳıl- Büyütmek. 155/21

ç. +lar 23/3, 86/20

ç. +ları 12/7, 58/3

ç. +ların 42/13

ç. +sı 35/7

ç. +sısı 45/10

Çon͡g Acun Büyük dünya (lakab)

Ç. A. 96/19, 98/3, 106/5

Çon͡g Acun Ahun Özel ad.

Ç.A.A. 96/20

Çon͡g Loya Özel ad.

Ç.L. +lar 109/21

Çon͡g Suluḳ Özel ad.

Ç.S. 58/21

Ç.S. +nı 59/2

Çon͡g Yulduz Yer adı.

Ç. Y.141/6

Ç.Y. +ġa144/3

çöb Far. (<çūb) Çöp, çalı çırpı.

ç. 166/1

ç. + din 3/2

çök- 1. Oturmak.

ç. -ti 75/21

2. Bulunduğu düzeyden aşağı inmek.

ç. -üp 104/17, 115/22

3. Çökmek, dalmak.

ç. -üp 139/21

çöl Mo. Memleket.

ç. +in 42/10

çöp ġūş Far. Ağaç kulak (Tarançilerin lakabıdır).

ç. ġ. +lar 92/9

Çuʿci Yer adı.

Ç. 31/19, 140/19

çulam Zaman.

ç. +nı 80/15

çura Lenker'e varmadan Gulca tarafında bir set.

ç. +sını 81/4

çü Far. 1.Sonunda, nihayet.

ç. 40/19, 45/22, 120/19

2. Nitekim, zira, çünkü.

ç. 12/20, 65/10, 87/6, 87/8, 93/13, 103/11, 108/8, 113/1, 113/14, 114/9, 114/13, 118/19, 121/21, 129/5, 145/10, 149/51, 161/21

3. Nice.

ç. 111/5, 143/16

4. (çekimli fiil önünde iken) -DI4ğI4ndA, -DI4ğI4 vakit, -(y)I4ncA

c. 93/19, 105/8, 108/17, 112/18

4. Eğer.

c. 101/16

çün Far (<çūn) 1. Nitekim, zira, çünkü.

ç. 8/17, 18/5, 33/21, 37/10, 59/12, 62/1, 64/13, 66/18, 68/9, 76/13, 93/7, 117/13, 118/18, 124/5, 124/22, 159/20, 164/12

2. Nice, nasıl.

ç. 16/13, 18/8, 24/1, 34/17

3. Gibi.

ç. 12/9, 17/17, 23/15, 24/6, 44/10, 49/8, 52/4, 95/3

4. (çekimli fiil önünde iken) -DI4ğI4ndA, -DI4ğI4 vakit, -(y)I4ncA

ç. 43/4, 47/17, 63/15, 67/6, 68/17, 71/17, 76/3, 76/14, 79/8, 89/22, 97/6, 107/17, 115/1, 117/15, 122/15, 125/3, 131/4, 158/2, 164/16

5. Sonunda, nihayet.

ç. 75/19, 81/2

ç. ü cirā Far. Niçin ve neden. 148/9

çünān Far. (<çūnān) Bunun gibi, bu şekilde.

ç. 39/19, 68/17, 71/9, 77/19, 85/14, 106/17, 115/4, 122/16, 127/17, 127/19, 133/11, 152/4

çünki Far. Sebep, neden ve niçin ifade eder.

ç.166/3

çüst Far. Çabuk hareketli, çevk.

ç. 28/14

-D-

da Dahi, da/de.

d. 166/3

daban Mo. Dağ, tepe.

d.+nı 42/9

dabūl Far. Davul.

d. 139/6

dāc Ar. Karanlık.

d. 104/1, 126/7

dād Far. 1. Doğruluk, Adalet.

d. ėt- Adil olmak, adaletli davranmak. 130/2

d. ḳıl- Adaleti yerine getirmek, adaletli davranmak. 45/15, 78/21, 100/1

2. Ağlayıp sızlanma.

d. ėt- Ağlamak, sızlamak. 90/5

3. Sızlanma, şikayet.

d. it- Şikayet etmek. 28/20

Dādḫˇāh Bik Özel ad.

D.B. 138/8

daġ Dağ.

d. 44/21

dāġ Far. 1. Yara, yanık yarası.

d. 145/6

d. bol- Yaralanmak, yanmak. 26/19, 56/4

daġdaġa Ar. Gürültü, patırtı, boş yere telaş ve acı. bk. daldaġa.

d. 13/18

d. iyle- Gürültü patırtı etmek. 122/9

d. ḳıl- Gürültü patırtı yapmak. 13/18, 125/21

d. +lar 144/20

daġı Bundan başka, aynı zamanda, ayrıca, hem de, ve.

d.2/7

ḍaḥā Kuşluk vakti.

ḍ. 162/12

ḍaḫāmet Ar. Büyük olma, kalınlık, irilik.

ḍ. 124/4

ḍ. +da 13/6, 52/19

dā ᾿imā Ar. Sürekli, her zaman.

d. 10/12

dāl Ar. Dal harfi gibi iki kat olmuş.

d. ḳıl- İkiye katlamak. 73/1

Da Lama Özel ad.

D. 150/8

daldaġa Ar. Gürültü, patırtı, boş yere telaş ve acı. bk. dağdaġa.

d. 38/2,102/8, 109/15

dāl-dār Ar.+Far. Darağacını gösteren, işaret eden.

d. 23/6

Da Loya Özel ad.

D.L. +lar 109/21, 130/9

D. L. +nı 130/20

dām Far. Tuzak, ağ.

d. +ıġa 82/7, 83/18

damar İnsan bedeninde kanın dolaştığı yerler.

d. 45/3

dāniş Far. Bilme, biliş.

d. +iġa Far. Bilme, biliş. 25/19

d.-i bī-ʿaded Far.+Far.+Ar. Sayısız bilme.

d. -i bī-ʿaded idi 50/2

Danyal Özel ad.

D. +nı 19/9

Danyal Bik Özel ad.

D. B.18/16, 61/5

D. B. +mü 61/2

D. B. +ni 94/18

Danyal Musyar Özel ad.

D. M. 19/3

Dar Tamtu Yer adı.

D.T.19/11, 45/1, 134/12

Dārā Aḫun Özel ad.

D.A. +nı 78/18

Dārā Ḫaṭīb Özel ad.

D. Ḫ. 100/12, 101/10, 102/2, 102/10, 102/11

D. Ḫ. +ġa 100/9

D. Ḫ. +larnı 79/6

D. Ḫ. +larnıng 99/14

D. Ḫ. +ning 99/22, 106/2

darin Sayın.

d. 24/1, 76/15, 77/6, 108/14, 130/8

dārū Far. İlaç, em, deva.

d. 59/10, 70/2, 83/11, 83/14, 132/22

d. +dın 70/3

d. +sıdın 109/13

d. +sını 91/16, 137/3, 137/5

daru Tahılın Türklerce eskiden en çok bilinen ufak biçimi, zahire.

d. 30/18, 51/15

d. +larnıng 22/10, 67/15

d.-yı cānān Far. Sevgilinin ilacı.128/4

d.-yı kār Far. Etkili, tesirli ilaç.137/1, 137/2

daruġa Mo. Emniyet amirliği.

d. 53/3, 53/6, 133/8

dārü'ṣ-selām Ar. Cennet.

d. 93/14

dāverād Far. Ey hükümdar.

d. 20/1

Dāvud Hz. Davud peygamber.

D. 3/5

Dāvud Aḫun Özel ad.

D. A. 90/14

dāyim Ar. Daim, sürekli.

d. 59/19, 108/6

dė- Demek, söylemek.

d. -pdür 119/3

d. -y 67/20, 165/4

debīr Ar. Katip, yazıcı.

d. 35/13, 79/13, 79/14, 146/17

d. +i 35/13

d. +iġa 35/14, 37/17, 146/16

d. irdi 154/20

d. -i ʿUṭārid Ar. Merkür gibi katib. 79/13

defʿ Ar. (<deffʿ) Giderme, savma.

d. -i ġam Ar. Kaygıyı, kederi giderme.116/8

d. -i ḥavl Ar. Yılları savma.

d. -i ḥ. iyle- Yılları uzaklaştımak.14/18

d. ḳıl- Uzaklaştırmak, kovmak. 148/3, 148/21

defʿa Ar. Kez, kere, defa.

d. 147/4

defāin Ar. Hazineler, gömüler.

d. -ları135/8

defāinçi Ar.+T. Hazineleri koruyan.

d. 117/9, 122/16

defʿe Ar. (<defʿ) Giderme, savma.

d. it- Uzaklaştırmak, kovmak. 121/15

defn Ar. Gömme, defnetme.

d. ėt- Gömmek, defnetmek. 78/9

defter Ar. Defter.

d. 158/10, 166/14

d. +de 10/19

d. +ge 147/1

d. +i 9/15

d. +ige 54/2, 64/18

d. +iġa 36/4

d. +ni 166/9

d. +niŋ 164/11

dehān Far. Ağız.

d. 152/19

dehḳançılıḳ Ar.+T. Çiftçilik.

d. ḳıl- Çiftçilik yapmak. 38/17

dehḳat Ar. (<diḳḳat) İnceden inceye düşünme veya bakma. bk. diḳḳat

d. ḳıl- Dikkat etmek. 51/14

dehr Ar. Dünya, devir, zaman.

d. 5/1

dehri Ar. Dünya.

d. 166/6

d. +ni 3/12

dėk 1. Gibi.

d.12/11, 16/14, 22/17, 23/16, 24/12, 25/3, 29/19, 31/1, 42/14, 45/7, 45/8, 46/20, 58/15, 61/14, 63/7, 65/15, 66/19, 67/15, 70/18, 71/17, 72/14, 72/21, 73/1, 77/11, 80/3, 81/22, 83/6, 85/19, 88/3, 99/17, 104/15, 113/12, 113/20, 114/8, 114/14, 120/20, 126/19, 128/12, 128/14, 133/1, 133/9, 134/3, 134/15, 134/17, 139/14, 139/20, 144/19, 149/4, 152/5, 160/19, 162/1, 162/12, 165/20

d. idi 52/20

d. +lani 160/7

2. Kadar.

d. 15/2, 18/10, 23/13, 35/9, 45/21, 115/2, 129/7, 149/2, 151/16

del Tam, aynen, uygun.

d. +ü125/10

delā'il Ar. Deliller.

d. 100/8, 140/1, 163/21

d. ü'l-ḫayrāt Ar. Sevap için yapılan işlerin delilleri. 31/13

delālet Ar. Yol gösterme, işaret, iz.

d. +ini 6/9

dėli Akıl ve bilinci yerinde olmayan.

d. bol- Delirmek. 43/16

delīl Ar. Belge, şahit.

d. 6/4

dellāl Ar. Tellal, satılacak şeyi satan.

d. -ı mergī Ar. + Far. Ölüm tellalı. 16/15

dem Far. 1. Nefes, soluk.

d. 77/12,118/11, 127/21, 144/19

d. al- Nefes almak, dinlenmek. 70/15, 95/5, 103/14, 103/19, 118/11, 127/21

d. tart- nefes çekmek, soluk almak. 23/12.

d. -i tīġ Far. Kılıcın nefesi. 58/16

d. -i tīġ-i ḫancer Far.+Ar. Hançer ve kılıç nefesi.18/11

2. Zaman, an.

d. 25/2, 26/15, 27/9, 51/12, 71/5, 80/10, 90/1, 95/11, 118/7, 125/12, 126/17, 151/5, 153/6

d. +de 141/14

d. +de 56/2, 114/16

d. +din 9/6

d. +ġa 9/6

d-i ṣubḥ Far.+Ar. Sabah vakti. 53/14, 64/1

d. +ni 162/7

demār Far. Helak, ölüm, yok olma.

d. 11/9

dem-be-dem Far. Zaman zaman.

d. 71/20, 124/9, 125/7

dem-beste Far. Nefesi bağlanmış, susmuş, sessiz.

d. 24/5, 28/12

d. bol- Susmak, suskunlaşmak. 2476, 28/12

dem dem Far. Zaman zaman.

d.118/21

demī Far. Bir an, bir zaman, bir soluk. d. 28/8, 91/1, 93/11

demīde Far. Bitmiş, çıkmış, yetişmiş.

d. ḳıl- Yetişmek. 83/15

deng Ç. Konuk yeri, kervansaray.

d. 46/17, 46/18

d. +da 108/3

d. +ini 46/17

deng Far. Hayran, şaşkın, ahmak, sersem.

d. +niŋ 17/4

dep Ar. Uzaklaştırma, çıkarma.

d. bėr- Binek veya koşum hayvanlarını yürütmek için söz söylemek. 74/2, 89/10, 126/14, 126/20

d. ḳıl- Uzaklaştırmak, çıkarmak. 114/21

der Far. Kendisinden sonra gelen kelimeye içinde anlamı katan çekim unsuru.

d. 28/9

der Far. 1. Kapı.

d.164/12

d. -i bāre-gāh Far. Otağın kapısı. 64/4

d. -i siḥir Far.+Ar. Sihir kapısı. 3/3

2. Hakkında.

d. 6/7

Derbend[e] Hazar Denizi'nin batı sahilinde bir şehir.

D. 50/15

D. +i 71/9

D. +ni 62/22, 127/4

derd Far. Keder, sıkıntı, üzüntü.

d. 29/18, 50/10, 103/12, 130/12

d. bol- Üzülmek. 119/21

d. -i söz Far. Sözün kederi, acısı. 65/10

d. +i söz irür 65/10

d. ḳıl- Sıkıntı etmek. 54/9, 63/12

derdlik Far.+T. Dertli.

d. 28/19

derd-mend Far. Dertli, tasalı, dert sahibi.

d. 10/2

derd-nāk Far.+Far. Kederli, sıkıntılı.

d. 4/5, 16/9

d. bol- Dertlenmek. 28/13, 71/16, 77/8, 86/17, 95/3, 95/10, 129/21

d. ėt- Dertli etmek. 60/21

d. imiş 108/11

d. iyle- Dertli yapmak. 18/13, 29/22, 58/9, 67/9, 86/2, 110/1, 115/21, 125/16, 130/19, 141/19

d. ḳıl- Dertli etmek. 25/1, 62/10, 133/17, 151/12, 158/2

derdsüz Far. +T. Dertsiz.

d. 69/18

der-encümen Far. Cemiyet, meclis içinde.

d. 60/3

der-fütāde Far. Zavallı, biçare halde, düşkünlük içinde.

d. bol- Düşkünlük içinde olmak, zavallı olmak. 22/16, 96/13, 148/11

dergāh Far. Dergah, saray.

d. 52/11

d. +ıdın 69/12

der-ġażab Far.+Ar. Dargınlık, kızgınlık içinde.

d. bol- Kızgın olmak, öfke içinde olmak. 27/21, 94/2, 114/21, 116/14, 126/20, 155/10

der-gürūh Far. Topluluk, bölük içinde.

d. 142/20

der-izdihām Far.+Ar. Aşırı kalabalık içinde sıkışma, bunalma

d. 28/10

der-maḥāl Far.+Ar. Mahaller, yerler içinde.

d. 156/14, 158/13

dermān Far. Güç, takat, mecal.

d. 105/4

d. +ı 33/8

der-mülk Far.+Ar. Ülke içinde.

d. -i çin Far.+Ar. Çin ülkesinin içinde.166/12

der-seḫer Far.+Ar. Tan yeri ağarmadan önceki vakit içinde.

d. 95/12

dervāze Far. Büyük kapı, kale kapısı.

d.16/4, 71/10, 127/2, 132/5

d. +de 71/11

d. +din 120/17

d. +ġa 31/4, 31/6, 70/11

d. +lerni 63/1

d. +ni 132/14, 132/17

d. +sin 63/22, 85/12

d. +sini 132/10, 132/11

d. -yi ġarb Far.+Ar. Batı kapısı. 50/13

d. -yi maşrıḳ Far.+Ar. Doğu kapısı. 50/14

deryā Far. Derya, deniz.

d. 58/14, 83/19, 110/11, 110/13, 112/3, 112/4, 112/11

d. +da 110/14

d. +dın 97/14, 110/11, 116/17, 148/18

d. +ġa 110/13, 112/4

d. +nın͡g 18/15

d. +yı 65/11

d. -yı ḫūn-ḫˇār Far. Kana susamış, kan döken, zalim deniz. 18/3, 79/17, 113/7

d. -yı ḳulzüm Far.+Ar. Kızıldeniz. 47/9

deryāb Far.Akıllı, anlayışlı.

d. 80/10, 88/9

der-zelzele Far.+Ar. Felaketler içinde.

d. 62/16

dest Far. El.

d. 30/3, 77/19, 146/21

d.bėr- Desteklemek. 30/4

destār Far. Sarık, tülbent.

d. 106/6

dest-gīr Far. Elinden tutan, yardımcı.

d. ḳıl- Ele geçirmek. 50/15

destūre Far. İzin, ruhsat.

d. 13/8

deşt Far. Çöl, bozkır.

d. +ida161/11

devām Ar. Daim olma, sürme, süreklilik.

d. 2/6

d. ėt- Devam etmek, sürdürmek. 52/12

devāmet Ar. Sürekli olma, sürme, kesilmeme.

d. 60/16, 110/7

devāt Ar. Divit takımı.

d. 152/20

Dev Çey Yi Özel ad.

D. Ç. Y. irdi 34/17

D. Ç. Y. +ni 36/12

devlet Ar. 1. Makam, mevki, servet, saltanat.

d. 25/20, 33/18,136/15, 156/17, 162/9

d. +in͡g 13/11, 138/17

d. -i ḫaḳan-ı Çin Çin hakanlarının gücü. 23/11

d. +mü 162/8

2. Hüküm süren sülâle, hanedan hükümdarı, sultan.

d. 136/13

d. +iġa13/14

d. +ini 113/19

3. Bağımsız idare olunan hükümet ve ülkesi.

d. 25/17, 136/22

d. +de 25/9

d. +im 43/3

d. +imning͡ 63/11

d. +ü 19/11, 44/22, 134/10

4. Mutluluk, baht, talih, saadet.

d. 60/18, 88/18, 100/3

d. +i 60/18

Devlet Özel ad.

D. 142/10,163/2, 163/3

D. imiş 163/1

devlet-mend Ar.+Far. Devletli.

d. +ler 136/15

Devlet Ṣūfī Özel ad.

D.S. 61/12, 62/18, 71/12

devr Ar. 1. Zaman.

d. 64/8, 64/10

d. -i şehlıḳ Ar.+Far. Padişahlık zamanı. 99/21

2. Dönme, dönüp dolaşma.

d. 72/19

d. +i 162/6

devrān Ar. Talih.

d. 43/3

devril- Devirme işi yapılmak.

d. -di 89/19

devvām Ar. (<devām) Daim olma, sürme, süreklilik.

d. 5/9

deyn Ar. Borçlanma, borç.

d. 14/8

dırāz Far. Uzun.

d. 16/3, 55/15, 73/11, 105/8, 120/22, 151/17

d. +da 18/12

d. ėt- Uzun etmek, uzatmak. 50/7

d. ḳıl- Uzun etmek. 8/7, 65/3, 139/22, 158/17

d. ol- Uzamak. 50/7

di- 1. Demek, söylemek.

d. -ban 82/16, 92/13, 127/15, 143/6, 154/10, 155/7

d. -di 6/6, 6/18, 7/12, 8/15, 10/19, 12/10, 12/14, 13/11, 13/17, 15/3, 15/12, 16/2, 16/6, 17/16, 17/18, 18/4, 19/6, 22/22, 24/19, 25/5, 25/15, 27/14, 27/16, 27/18, 27/19, 27/22, 28/3, 28/11, 28/14, 28/20, 29/5, 29/8, 29/13, 29/17, 29/19, 29/22, 30/3, 30/4, 32/4, 32/6, 32/7, 32/16, 32/20, 33/5, 35/14, 36/6, 36/12, 37/7, 37/12, 37/18, 39/3, 40/21, 41/4, 41/11, 41/14, 41/15, 41/18, 42/19, 43/3, 43/16, 43/18, 43/21, 45/15, 47/13, 48/13, 51/9, 51/12, 52/6, 56/21, 57/19, 58/1, 59/2, 59/3, 59/19, 60/21, 61/1, 61/2, 61/15, 61/20, 62/13, 62/15, 62/21, 62/22, 63/5, 63/14, 63/20, 64/6, 64/7, 64/22, 66/13, 68/16, 69/6, 70/21, 71/6, 76/15, 79/12, 80/14, 80/15, 82/12, 82/13, 82/15, 82/17, 82/18, 83/4, 83/5, 84/20, 85/3, 85/5, 87/16, 88/7, 89/1, 89/12, 89/13, 89/18, 90/2, 90/8, 91/21,

82/19, 84/17, 89/10, 91/8, 93/20, 95/13, 96/19, 99/15, 100/8, 103/4, 103/9, 104/13, 106/11, 108/19, 110/2, 110/11, 120/5, 120/19, 121/19, 124/12, 129/1, 129/2, 130/14, 131/16, 133/1, 137/10, 137/12, 137/14, 138/5, 143/11, 148/6, 148/11, 151/7, 153/7, 153/12, 163/15, 165/1

d. -p idim 148/4

d. -p irdi 137/10

d. -pdür 34/21

d. -r 69/19, 87/19,124/6,163/1,

d. -r idi 37/4, 99/2

d. -r irdi 90/12, 144/21

d. -rler 38/14, 94/15

d. -se 29/9, 47/20, 58/21

2. Bir dilde karşılığı olmak.

d. -mekdür 6/11, 150/3

dīde Far. Göz.

d. 105/22

didür- Denilmesini sağlamak

d. 93/13, 107/11, 132/17

diger Far. Başka, öteki.

d.162/11

digi Denilen, adlandırılan

d. 20/2

digi Kadar, degin.

d. 21/1

dil Far. Gönül, yürek.

d.19/1, 61/15, 90/10, 99/4, 106/9, 125/15, 136/4, 154/13, 163/12

d. +da 30/5, 92/4, 116/10, 118/9

d. +de 89/2

d. +ġa 94/22

d. +i 10/5, 25/16, 25/20, 48/6, 59/18, 59/20, 80/2, 87/9, 122/19, 151/8

d. -i āfitāb Far. Güneşin gönlü. 4/13

d. +ide 30/5

d. +idin 88/22, 129/6

d. +idür 59/20

d. -i efgāre Far. Yaralı gönüller. 14/5

d. +iġa 26/19, 29/8, 153/9

d. +im 78/13

d. +imġa 49/4

d. +ini 4/2, 93/19

d. +ining͡ 4/18

d. +ing͡ler 14/8

d. +lerġa 12/13

d. +ni 94/9, 147/3

dil Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı.

d. 69/17, 98/1

d. +im 27/19

d. +imġa 7/16

d. +ni 14/17

dil-āver Far. Yiğit, yürekli.

d. 53/22, 54/4, 54/9, 55/6, 55/20, 57/8, 73/18, 92/17, 93/2, 115/9, 117/17, 122/1, 122/6, 122/22, 125/20, 133/20, 148/20

d. idi 54/12

d. +ler 18/10, 47/11, 116/17

d. +leri30/15, 46/14, 50/19, 74/2, 109/16, 120/6

d. +lerini 54/2, 95/7

d. +lerni 30/19

d. +ni 118/5, 120/15, 120/16, 122/1

dil-bend Far. Gönül bağlayan.

d. idi 74/12

d. +ni 25/8, 27/4

dil-dār Far. Sevgili, aşık eden güzel, gönül kapan.

d. ėt- Sevgili olmak. 97/6

d. +in͡giz 55/7

d. ol- Sevgili olmak. 12/13, 13/12, 37/15, 49/21, 75/15, 113/6, 116/6

dil-dārlıġ Far.+T. Sevgili olma, birinin gönlünü alma.

d. ḳıl- Birinin gönlünü almak, sevgili olmak. 154/6

dilīr Far. Yürekli, yiğit.

d. 13/6, 13/17, 16/17, 17/17, 18/2, 33/21, 44/12, 45/5, 45/8, 47/17, 49/8, 49/18, 50/15, 51/3, 52/19, 54/8, 54/17, 54/18, 58/15, 67/13, 71/11, 74/13, 75/4, 76/3, 92/21, 93/1, 94/17, 102/9, 106/10, 113/15, 115/5, 117/12, 117/16, 121/4, 121/6, 127/18, 128/12, 146/7, 150/4, 150/21, 151/21, 163/1

d. +ġa 98/7

d. +i 134/4

d. +i idi 157/8

d. -i zamān Far.+Ar. Çağın yüreklisi, yiğidi. 54/5, 115/9

d. -i zamān irdi 52/17

d. +lar 20/18, 39/11, 39/17, 40/2, 54/3, 57/12, 59/7, 67/11, 67/15, 68/17, 70/5, 74/15, 76/22, 86/1, 127/5, 127/9, 149/2

d. +larġa 44/7, 59/16, 126/13

d. +ları 30/16

d. +larını 31/2

d. +ni 57/1, 85/7, 117/10, 120/14

dilīrān Far. Yiğitler, cesurlar.

d.134/5

dil-lıġ Far.+T. Gönüllü.

d. 69/7

dil-meh Far. Ay gibi gönül.

d. 162/12

dil-peẕīr Far. Gönle hoş gelen, gönlün beğendiği.

d. 33/21

d. irdi 122/17

dil-sūz Far. Gönül yakan, yürek yakan.

d. idi 49/13

d. +lar 77/13

dimāġ Ar. Beyin, akıl.

d. 69/16, 70/1

din Esir boynuna takılan ip.

d. 2/15

dīn Ar. Allah'a inanma ve ibadet etme konusunda herkesin veya her milletin tuttuğu yol.

d. 5/10, 6/6, 19/5, 130/22, 150/17, 154/9

d. -i islām Ar. İslam dini. 5/11, 5/12, 17/2

d. +ini 148/14

din-dār Ar.+Far. Dinin hükümlerini eksiksiz yerine getirmeye çalışan, itikadı sağlam olan kimse.

d. 35/20

direm Far. Akçe, para, gümüş para.

d. 9/7, 9/11, 96/9

dirīġ Far. Eyvah, yazık.

d. 90/10, 144/18, 144/19

d. +lar 146/21

dirīġā Far. Eyvah, yazıklar olsun.

d. 23/11, 90/10, 139/19

diş-vār T.+Far. Diş gibi.

d. bol- Diş gibi olmak, zorlamak. 145/16

dīvān-ḫāne Ar.+ Far. Odalar üstündeki geniş ve iyi döşenmiş sofa.

d. +da 50/4

dive Deve.

d. 134/17

d. dėk bol- Deve gibi olmak. 16/14

diyār Ar. Yurt, memleket.

d. +ıda 74/20

d. +ıġa 39/9, 117/15, 140/6

diyet Ar. İslam hukukuna göre, öldürme ve yaralamalarda suçlunun ödemek zorunda olduğu para veya mal, kan pahası, kan parası, kefaret.

d. 95/1, 159/5

diyil- Söylenmek, sözü edilmek.

d. -di 61/9

diyiş- Söyleşmek, konuşmak.

d. -ti 26/17, 47/18

diyiş- Değiştirmek.

d. -ip 65/17

dorġa Far. Amirler, üstler.

d. 52/22, 62/18, 70/7, 70/16, 76/7, 92/2

d. +lar 61/10

d. +nı 51/14, 52/21

dost Far. Sevilen kimse, yakın arkadaş.

d. 6/17, 28/14, 59/20, 84/12, 136/5

d. ḳıl- Dost, arkadaş etmek. 84/12

d. +lar 72/10

d. +larnın͡g 6/8

d. tut- Dost ve arkadaş edinmek. 136/5

dos[t]luḳ Far.+T. Dost olma durumu.

d. +ı 6/17

dök- Akıtmak.

d. -an 16/21

dön͡g Tepe, sırt.

d. 81/3, 94/8

d. +ġa 80/19

Dörvencin (<Dörbiljin) Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeyinde Tarbagatay İli toprakları içinde bir ilçedir.

D. 111/15

duʿā Ar. Allah’a yakarma ve yalvarma.

d. 27/1, 52/6, 60/4, 70/16, 159/8

d. +da 163/15

d. +dın 82/11

d. iyle- Dua etmek. 7/4, 10/6, 29/16, 55/5, 59/18, 82/2, 83/2, 93/17, 103/3, 142/5, 165/8

d. ḳıl- Dua etmek. 10/7, 10/10, 20/3, 52/5, 60/3, 82/10, 85/3, 88/21,162/16

d. ḳılıp bėr- Dua edivermek. 138/4

d. ḳılış- Dua etmek. 71/5

d. +lar 101/8

d. +mız160/16

d. +sıda 83/2, 93/13

d. +sın 2/16, 10/11

d. +sını 7/4, 10/6, 20/4, 82/2, 93/17

d. +yımnı 93/16

duʿā-gīr Ar.+Far. Dua tutan, dua tutucu.

d. 65/5

Duang Özel ad.

D. +ġa 11/2

D. idi 11/1

dube Ç. (<duben) Hudut bölgelerindeki askeri saha komutanı.

d. ḳıl- Komutan yapmak. 109/17

Dubun Yer adı.

D.134/12

dūçār Far. Tutulmuş, yakalanmış.

d. bol- Yakalanmak, tutulmak. 89/14, 104/14

d. +ı 107/4

dūçārī Far. Tutulan, yakalanan.

d. 104/19

dūd Far. Duman, tütün.

d. 46/19

d. iyle- Duman eylemek. 83/16

dugan Her yer.

d. +larġa 127/5

duḫter Far. Kız, kız çocuğu.

d. -i nāzenīn Far. Nazlı kız çocuğu. 39/21, 128/5

duḫterī Far. Evlenmemiş kız.

d. 112/1, 135/9

duḫūl Ar. İçine girme, dahil olma.

d. irdi 54/3

dūn Ar. Aşağı, aşağılık.

d. 161/8

d. +nıng 152/14

durur Yardımcı fiil olarak (Bildirme ifade eder).

d. 3/15, 4/7, 4/11, 5/2, 61/18, 64/19, 101/3

dutar Far. Tambur gibi bir çalgı aleti.

d. +ı128/13

Du Yu Fu Yer adı.

D.Y.F. 44/9, 57/4, 68/14

Du Yu Fuad Yer adı.

D.Y.F. 35/10

Duz Özel ad.

D. 51/13

dūz Far. Diken, dikici.

d. 51/19

d. irdi 89/7

dūzaḫ Far. Cehennem.

d. 109/20

d. +daki 59/2, 127/11

d. +ḳa 145/22

Duzılar Topluluk adı.

D. 77/13

Duzlar Topluluk adı.

D. 66/13, 66/18, 66/20, 66/22

D. +dın 51/12

D. +larnı 67/9

dü Far. İki (2) sayısı.

d. 2/2, 2/3, 13/16, 15/2, 16/5, 34/20, 35/9, 45/21, 60/4, 100/15, 140/2, 163/19

dübe Toplama.

d. ķıl- Toplamak. 119/12

dükān Far. Dükkan.

d. +ı 46/19

d. +lar 81/7

düm Yüzükoyun.

d. 67/17

dünyā Ar. Üzerinde yaşadığımız toprak ve denizler, yeryüzü.

d. 136/14

d. +nı 46/21

dür Ar. (<dürr) İnci.

d. 3/13, 49/11, 56/14

d. -i s̱emen Ar. Değerli, kıymetli inci. 118/18

d. +ini 27/9

dürdün Ç. İpek kumaş.

d. 128/6

dürūd Far. Dua, medih, selam.

d. 4/10, 141/4

d. -ı delā'il Far.+Ar. Delillerin duası. 100/8

d. +nı 163/19

dürūġ Far. Yalan.

d. +mu 63/21

dürüst Far. Dürüst, sağ, salim,doğru.

d. 59/20, 84/12

d. irdi 6/17

d. ķıl- Doğru yapmak. 84/12

düşmen Far. Düşman.

d. 13/15, 27/14, 27/19, 29/6, 45/1, 51/1, 53/11, 56/19, 57/3, 73/11, 83/8, 120/22, 150/16

d. bol- Düşman olmak. 108/9

d. +ġa 46/21

d. +im 25/6

d. +ni 73/20

düşmenlıġ Far.+T. Düşmanlık.

d. +ın116/5

düvüm Far. İkinci.

d. 49/9, 158/18

d. +ġa 77/4

düz Düz, doğru.

d. 32/20, 51/10, 52/12, 105/17, 105/20

d. +müdür 101/2, 105/18

düzen Nizam, tertip.

d. +i 66/11

-E-

Ebābekir Bik Özel ad.

E.B. 75/12

ebr Far. Bulut.

e. -i nev-bahār Far. İlkbahar bulutu. 12/9, 24/6

Ebū Leys̱-i Caʿfer Özel ad.

E.L.C. 54/18

Ebu'l-ʿAbīd Özel ad.

E.A.77/15

Ebū'l-ʿAṭā Ḫaṭīb Özel ad.

E.A.Ḫ.122/12

Ebū'l Ḥasan Özel ad.

E.H. 62/17

Ebū'l Ḫayrī Özel ad.

E. H. 97/8

E. H. +ler 67/14

Ebū ʾl-Ḫayrī Caʿfer Özel ad.

E.H.C. 51/4

Ebū ʾl-Ġāzī Özel ad.

E. Ġ. +lar 76/7

ebyāt Ar. Beyitler.

e.7/6, 124/9

e. +nı 73/6

ebyaż Ar. Beyaz, ak.

e. 162/12

ecel Ar. Hayatın sonu, ölüm zamanı.

e. 27/10, 39/14, 115/3, 150/18

e. +ning 23/12

edā Ar. Yapma, yerine getirme.

e. ḳıl- Yapmak, yerine getirmek. 32/8, 33/20

ed-duā Ar. Dua.

e. 6/6, 19/6, 35/12

edeb Ar. İyi ahlak, incelik, terbiye.

e. 39/20, 64/9, 120/5, 138/19

e. bėr- Edep vermek, edepli olmasını sağlamak. 75/19, 94/2

efʿā Ar. Engerek yılanı.

e. 66/19

efʿāl Ar. İşler,hareketler, ameller, davranışlar.

e. 14/14

e. +ini 157/19

efġān Far. İnleme, acıyla bağırma.

e. 98/8, 111/22

e. iyle- İnlemek, acıyla bağırmak, feryad etmek. 60/15

efgāre Far. Yaralı.

e. +lar 14/5

efkār Ar. Tasa, kaygı.

e. +lar 154/13

eflāk Ar. Felekler.

e. 70/20, 116/9

e. +ġa 4/10, 81/13

e. -ı dil Far.+Ar. Gönlün göğü. 99/4

efrūz Far. Şule, parıltı.

e. ol- Parıldamak. 152/17

efsūs Far. Yazık, eyvah.

e. 129/7

efyūn Far. Afyon, bir çeşit uyuşturucu.

e. 19/20, 22/17, 22/18, 35/9, 43/15, 45/21, 130/6, 130/13

eger Far. Şayet, eğer.

e. 8/3, 8/4, 10/8, 19/5, 35/11, 37/14, 38/12, 39/21, 44/3, 46/4, 56/22, 58/8, 59/13, 59/14, 109/3, 113/15, 119/19, 135/13, 138/21, 148/10, 155/5, 156/17, 156/18, 158/13, 158/15, 159/13, 160/7, 166/3

ehl Ar. Sahip, malik, maharetli usta.

e. 155/17

e. -i 87/4, 126/20, 129/13, 129/17

e. -i ʿadū Ar. Düşman ehli. 57/16

e. -i bed Ar.+Far. Kötülerin ehli. 140/11

e. -i bidʿat Ar. Bidat ehli. 140/8

e. -i büṭ Ar.+Far. Put ehli. 48/11, 57/11, 66/15, 67/1, 69/5, 109/5, 109/9, 135/6

e. -i devlet Ar. Güç, makam sahibi. 136/13

e. -i dīn Ar. Din sahibi. 130/22

e. -i edeb Ar. Terbiye sahibi. 64/9, 138/19

e. +iġa 92/7

e. -i ḫāfıẓa Ar. Bellek, zihin sahibi. 128/11

e. -i ḫāyin Ar. İhanet edenlerin ehli. 108/14

e. -i hevl Ar. Korku sahibi.

e. -i h. bol- Korku ehli olmak. 158/16

e. -i ḫıred Ar.+Far. Akıl ehilleri.166/8

e. -i īmān Ar. İman sahipleri. 105/22, 123/18

e. -i İslāmī Ar. Müslümanlar. 91/3

e. -i küffār Ar. Kafirlerin ehli. 124/1, 129/21

e. -i meclis Ar. Toplulukların ehli. 148/7

e. +ini 130/18, 140/18, 158/2

e. +ining͡ 4/13

e. -i saʿīd Ar.Mutluluk sahibi. 158/4

e. -i saḳar Cehennem sahibi. 108/13

e. -i şūre Ar.+Far. Çorak toprak sahibi. 51/16

e. -i temīz Ar. Sabıkalı olmayanların ehli. 139/21

e-i Tunkanī Tunkanilerin ehli. 14/5

e. -i tüccār Ar. Satıcıların ustası. 2474, 98/13

e. -i ʿulūm Ar. İlim sahibi. 64/6

ehlī Ar. Uzman, elinden iş gelen (kimse).

e. 30/16

ehrimen Far. Zerdüşt dinine mensup olanların inancına göre kötülük ve karanlık tanrısı, şeytan.

e. 16/14, 134/17

e. bol- Şeytan olmak. 47/8

e. +lar 97/20

ejdād Ar. (<ecdād) Dedeler.

e. +dın 44/1

e. +nı 163/4

ejdehā Far. Ejderha.

e. 3/7, 36/6, 114/17, 134/14, 144/19

e. ḳıl- Ejderha gibi yapmak, ejderhaya benzetmek. 3/2

ejder Far. Ejderha.

e. +i 23/12, 152/2

e. boluş- Ejder gibi olmak, ejdere benzemek.154/12

ekābir Ar. Rütbece büyük olanlar.

e. -ler 21/17

e. +leri 126/15

e. +lerini 14/2

ekṡer Ar. En çok, daha ziyade.

e. 13/14

elʿabīd Ar. Kullar, köleler.

e. 86/21

el-amān Ar. Bıktım artık, usandım, yeter.

e. 17/1, 89/12, 103/17, 164/2

el-ʿaṭā Ar. İhsan, bağış.

e. 49/18

el-ʿazīzi Ar. Değerli, muhterem.

e. +da 31/12

El Bėki Özel ad.

E. B.147/15

elbette Ar. Her hâlde, şüphesiz, kuşkusuz, elbet.

e. 38/21, 58/8, 137/1, 137/6, 136/20, 159/22

ėlçi Bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse, sefir.

ė. 34/14, 42/6, 42/7, 42/12, 42/19, 79/16, 79/21, 80/8, 97/3, 155/2, 164/16

ė. ḳıl- Elçi yapmak. 130/20

ė. +ge 155/3

ė. +ler 35/21, 36/5, 80/1,

ė. +leri 36/1

ė. +lerni 36/14

ė. +ni 34/16

ė. +si 34/17

ė. +sidin 34/15

elem Ar. Sıkıntı, ıstırap, keder.

e. 63/15, 64/20

e. +din 72/16

e. +ni 158/16

ėlet- Götürmek, ulaştırmak, nakletmek, geçirmek.

ė. -ip125/2

el-firāḳ Ar. Elveda.

e. 92/13

el-ḫaẕer Ar. Sakıncalı.

e. 59/14

elif Ar. Elif harfi gibi doğru, düz boy.

e.73/1

el-ḳıṣṣa Ar. Sözün kısası, sözden anlaşıldığına göre.

e. 8/9, 12/2, 17/5, 18/15, 20/12, 21/6, 21/21, 24/2, 25/12, 30/10, 34/6, 78/15, 97/14, 99/12, 107/18, 110/9, 129/8, 136/1, 158/18

ellig Kabile sahibi, kabilesi olan bey. e. 54/19

ėllig Elli sayısı.

e. 54/19, 59/10, 76/4, 100/13, 102/7, 143/17

ė. alte Elli altı sayısı. 100/13

ė. bėş Elli beş sayısı. 54/19, 76/4

elṭāf Ar. Lütuflar, nezaketler, iyi muameleler. bk. ilṭāf.

e. it- İyi muamele etmek. 2/11

elvān elvān Ar. Renkli renkli, türlü türlü.

e. e. ḳıl- Çeşit çeşit yemekler yapmak. 79/16

emān Ar. Emniyet, eminlik.

e. 12/17, 70/18, 137/2

e. bol- Emin olmak, emniyette olmak. 11/21

e. +ını 36/19

emānet Birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişice korunması gereken eşya, kimse vb.

e. iken 103/5

ėmdi Şimdi, şu anda.

ė. 20/12, 21/6, 22/16, 24/8, 29/21, 32/3, 34/7, 37/6, 50/7, 60/15, 69/6, 76/15, 116/8, 129/14, 138/4, 144/15, 144/19, 148/1, 148/3, 154/17, 163/21, 165/6

emr Ar. Buyruk, komut, talimat, ferman.

e. +ide 3/15

e. +ige 163/20

e. -i Ḥaḳ Ar. Allahın emri. 5/19, 65/1

emīr Ar. Emir, bey.

e. 12/4, 12/5, 13/9, 14/2, 14/4, 14/5, 14/14, 14/16, 15/12,15/14,15/15, 16/8, 17/5, 18/15, 21/10, 21/16, 21/17, 21/19, 21/21, 24/9, 25/13, 25/17, 25/18, 25/20, 26/2, 26/10, 26/11, 26/14, 26/20, 26/22, 27/2, 29/4, 29/10, 29/19, 31/18, 34/1,34/3, 34/4, 34/6, 34/16, 34/18, 37/3, 37/4,38/7, 39/3, 39/5, 40/7, 44/6, 44/11, 50/11, 55/6, 56/4, 57/2, 57/8, 57/19, 58/2, 58/4, 58/5, 59/17, 59/19, 60/7, 60/10, 61/4, 61/5, 61/10, 61/15, 62/2, 62/3, 62/5, 62/7, 62/9, 62/15, 63/5, 63/10, 63/11, 64/17, 84/1, 108/11, 118/7, 122/1,122/6, 122/17, 123/3, 131/2, 131/7, 131/8, 132/4, 132/12, 133/18, 134/2, 136/1, 136/3, 136/5, 137/9, 137/16, 137/19, 137/20, 138/6, 140/21, 141/5, 141/6, 141/7, 142/4, 143/13, 144/1, 144/16, 147/7, 147/14, 150/14, 150/15, 150/16, 150/20, 151/4, 151/9, 151/15, 153/1, 153/4, 153/5, 153/6, 153/21, 153/21, 156/10, 156/11, 164/7, 165/3, 165/6, 165/7, 165/15

e. +din 58/10, 59/18

e. +ġa 21/18, 26/21, 27/1, 33/22, 52/5, 55/4, 60/2, 62/6, 62/8, 131/9, 142/6, 153/8, 153/17

e. ḳıl- Hükümdar etmek. 118/5

e. +ler 42/4, 131/17

e. +ni 29/22, 59/21, 59/22, 60/9, 60/19, 60/21, 61/3, 61/6, 156/14, 156/15, 158/7

e. +ning͡ 14/12, 15/6, 17/7, 26/19, 29/11, 29/14, 39/4, 55/5, 58/1, 60/10, 60/11, 61/22, 62/12, 64/15, 118/8, 153/9

e. +iġa 109/2, 165/8

e. +i idi 157/8

e. -i kelāl Ar. Yorgunluk, bıkkınlık emiri. 164/7

e. -i Ḳotan Kotan'ın emiri. 151/9

e. -i leşker-i İslām Ar.+Far.+Ar. İslam askerinin emiri. 138/6

e. -i müselmān Ar. Müslümanların emiri. 155/14

e. -i şāh Ar.+Far. Hükümdarın emiri. 59/17, 61/15

e. -i tāc-dār Ar.+Ar.+Far. Padişah emiri. 29/4

e. -i zamān Ar. Zamanın hükümdarı. 14/2, 14/14, 15/12, 16/8, 34/16, 44/6, 50/11, 122/6, 133/18, 142/4, 150/20, 153/1

e. -i zamāne Ar.+Far. Şimdiki emir. 14/4

Emīr ʿAbdresul Bik Özel ad.

E.ʿA. B.12/5, 17/5, 18/15, 21/10,21/16, 21/17, 21/19, 21/21, 24/9, 25/13, 31/18, 34/6, 38/7

E. ʿA. Ḫ. +ġa132/4

E. ʿA. B. +ka 12/4, 25/20, 26/2

E. ʿA. B. +lar 40/7

E. ʿA. B. +ni 60/7

E. ʿA. B. +ning͡ 14/16, 21/17 25/17, 25/18, 39/3

Emīr Aʿlā H̱ān Özel ad.

E.A. H̱. +da 137/9

E. A. H̱. +ġa 136/3, 137/16

E. A. H̱. +nı 136/5, 137/20

E. A. H̱. +nıng͡136/1

Emīr H̱ān Özel ad.

E.H.156/11

Emīr Şāh Özel ad.

E.Ş. 39/5, 134/2

Emīr Şāh Bik Özel ad.

E. Ş. B.132/12,141/7

Emīr Şāh Mīr-āb Özel ad.

E. Ş. M.131/2, 147/14

Emīr Şāh Mīr-āb Bik Özel ad.

E. Ş. M. B. 144/1

Emīr Şāh Yasavul Özel ad.

E. Ş. Y. 123/3

E. Ş. Y. +nı 39/5

Emīr Şevket Aẖun Özel ad.

E. Ş. A. +ġa118/7

Emīr Toẖta Aẖun Özel ad.

E. T. A. 141/5, 141/6, 144/16, 147/7

E. T. A. +nı 150/14

E. T. A. +nıng͡ 156/10

emīrān Ar. Emirler.

e. 84/20

emīrlıḳ Ar.+T. Emirlik, beylik.

e. 136/3

e. +nı 118/7

emlāk Ar. Sahip olunan gayrimenkul.

e. 3/19, 38/18

emvāl Ar. Mallar, mülkler, eşyalar.

e. 43/1

e. +ġa119/19

e. +larını 38/20, 94/20, 110/12, 145/5

e. +nı 33/19, 112/1, 128/2

e. +ını 64/17, 108/21

enār Far. Nar ağacı ve meyvesi.

e. 128/6

enbiyā Ar. Nebiler, peygamberler.

e. 2/12

e. +lar 4/12

enbūh Far. Çok kalabalık, çokluk, meclis.

e. 20/21, 24/2, 134/12, 138/11

e. -ı kāfir Far.+Ar. Kafirlerin meclisi. 148/10

encām Ar. Nihayet, son.

e. ėt- Sonlandırmak. 91/6

e. imes 42/15

encüm Ar. Yıldızlar.

e. +ni 2/5

encümen Far. Cemiyet, meclis.

e. +lerde 7/3

endīşe Far. Merak, kaygı.

e. 153/16

e. bol- Endişelenmek. 36/11

e. +de irdilar 153/13

e. +din 7/15, 31/8

e. +miz 113/15

e. tüş- Endişelenmek. 32/5

endūh Far. Gam, keder, sıkıntı.

e. +da irdi 24/2

e. +ġa 90/1

ėn͡g[i]l (<ėg[i]n) Omuz, sırt.

ė. +imda 6/13

ėn͡g[i]l (<ėn͡gil) Üniforma.

ė. +ini 27/2

enīs Ar. Dost, arkadaş, sevgili.

e. +im 124/18

Enṣārī Aḫun Özel ad.

E. A. 86/21

erḥame'r-raḥimīn Ar. Merhametlilerin en merhametlisi (olan Allah).

e. 103/15

ervāḥ Ar. Ruhlar, canlar.

e. -ı ḥażarāt Ar. Hazretlerin ruhları. 55/7

es Hafıza.

e. +idin100/7

esb Far. At, beygir.

e. 81/13, 107/9

e. +lar 500 79/10

esbāb Ar. Sebepler, vasıtalar.

e. 42/15

e. +ını 147/5

esb-ha Far. Sayısız at.

e. 79/9,152/6

es̱er Ar. Alamet, iz.

e. 34/15, 71/15, 79/4, 90/4, 111/16, 125/12, 141/17, 145/10, 150/3

e. ḳıl- Tesir etmek, etkilemek. 89/17

esīr Ar. Esir, tutsak, köle.

e. bol- Tutsak olmak, esir düşmek. 36/2

e. iyle- Tutsak etmek. 134/20

e. ḳıl- Tutsak olarak almak, esir etmek. 11/18, 39/22, 128/8, 145/6

eşʿār Ar. Şiirler, vezinli ve kafiyeli sözler.

e. 10/10, 49/5, 60/3, 69/9, 124/22,

eşk Far. Göz yaşı.

e. +ide 4/1

eşyā Ar. Nesneler, mevcut olan şeyler.

e. -yı mü'min Ar. Müminin eşyası. 94/22

ėt İnsanlarda, hayvanlarda deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka.

ė. +in͡g 63/6

ėt- Yapmak, etmek, kılmak (Yardımcı fiil)

e. 52/12

ė. -eben 5/8

ė. -iben 42/10, 146/19

ė. -in͡g 92/10

ė. -ip 12/4, 17/4, 19/9, 28/17, 29/12, 38/4, 52/21, 53/18, 62/12, 63/3, 63/4, 63/18, 64/16, 70/2, 71/19, 78/1, 79/10, 80/4, 80/5, 80/7, 80/15, 80/16, 81/3, 81/5, 81/8, 81/10, 82/11, 82/20, 83/9, 83/20, 85/8, 88/1, 90/5, 90/11, 91/6, 93/19, 97/6, 107/13, 107/14, 109/15, 120/15, 130/2, 131/17, 161/21, 161/22, 162/3, 162/5, 163/4, 163/20, 163/22

ė. -işti 49/2

ė. -keli 25/12, 78/9, 87/21

ė. -küm 124/13

ė. -megil 50/7

ė. -mek 117/3

ė. -mek irdi 92/18

ė. -mekke 59/22

ė. -mey 69/17

ė. -me 4/8, 65/2, 92/8, 124/12

ė. -megen 78/4, 78/5

ė. -megey 164/1

ė. -sek 30/2

ė. -sen͡giz 60/21

ė. -sün 82/18

ė. -ti 28/1464/1, 68/21, 90/9, 128/18, 152/21

ė. -tiler 84/10

ėtküçi Yapan, eden.

ė. 5/15, 49/17

eṭfāl Ar. Çocuklar.

e. +ını108/19

eṭrāf Ar. Taraflar, yanlar.

e. 57/18

e. +ını 32/10

e. +ımızda 29/6

ėttür- Etme işini yaptırmak (Yardımcı fiil).

ė. -üp 3/9

ev Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane.

e. +i 59/11, 103/11, 111/11

evbāş Ar. Ayaktakımı, korkusuzlar.

e. 146/14

e. +ını 153/20

e.+lar 28/1, 62/22

e. +larnı 63/18

evc Ar. Tepe, doruk, göğün en yüksek noktası.

e. +iġa 3/10, 33/13

evlād Ar. Çocuklar.

e. +ı 96/20, 101/1

e. +ımız 7/3

e. +larıġa 166/11

evrād Ar. Dualar.

e. +ġa 31/11

evṣāf Ar. Özellikler, vasıflar.

e. +larını 87/2

evvār Far. Divan defteri. bk. evār.

e. 77/17

evvel Ar. Önce, eski, evvel.

e. 15/18, 58/9, 65/5, 104/7, 126/4, 151/15, 166/9

e. +de 125/14

e. +ġı 6/15

e. +ḳı 162/1

eyle- Yardımcı fiil.

e. 8/7

Eyūb ʿAzīz Özel ad.

E. ʿA. 39/15

Eyūb Dilīr Özel ad.

E. D. +lar 20/19

Eyyūb Özel ad.

E. 74/1

ez Far. Farsça ayrılma hali edatı -dan, -den.

e. 6/6, 14/3

ezān Ar. Müslümanlıkta namaz vaktini bildirmek için müezzinin yüksek sesle yaptığı çağrı.

e. 64/3, 105/16

ezelī Ar. Başlangıcı olmayacak surette eski.

e. 87/3

e. +ning͡ 30/7

-F-

fā Far. (<pā) Ayak. bk. pā.

f. 126/13

faʿāl Ar. Çalışan, işleyen, hareket halinde olan.

f. 49/16, 122/13

f. irdi 54/11

f. -i ehl ʿulūm Ar. İlimler ehlinin çalışanı. 155/17

f. +in 116/5, 160/21

f. +ini 116/12

faġfūr Far. Çin İmparatorlarına verilen ad.

f.128/15

Faẖreʾd-dīn Aẖun Özel ad.

F.A. 90/8, 147/10

Faẖr-ı dīn Özel ad.

F. 49/9

faḳa (<paḳa) Sinir otu.

f. 104/22

faḳīr Ar. Yoksul, zavallı, biçare.

f. 6/7, 6/11, 28/21, 52/2, 81/21, 82/2, 82/16, 83/4, 83/5, 85/1, 94/6, 123/15, 164/3, 163/14, 166/9

f. +din 163/16

f. +ġa 93/14, 165/11

f. +i idim 6/11

f. +ler 9/10

f. +ni 9/10

faḳr Ar. Yoksulluk, fakirlik.

f. +ı 162/4

f. -ı bay Ar. T. Yoksullar ve zenginler. 139/17

falaḳ-mān Ar.+Far. Ağaç ev.

f. +ġa 47/2

falān Ar. İsmi söylenmek istenmeyen veya her kim olursa anlamında genel olarak kast edilen şahıs ve şey.

f. 158/14

faltu Mo. (<baltu) Ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç.

f. +nı 83/21

Faltu Özel ad.

F. +ġa 52/13

Faltu Bik Özel ad.

F. B. 50/4, 54/14, 123/5

Faltu Ming͡ Bėki Özel ad.

F. M. B.147/16

fāni Ar. Ölümlü, geçici.

f. 64/22

f. +da 64/21, 71/1

f. +dür 136/14, 136/15

fān-ṣad Far. (<pān-ṣad) Beş yüz.

f. 20/14, 20/15

fān-ṣadlar Topluluk adı.

f. 24/4, 31/6

fārça Far. (<pārça) Parça.

f. 27/15

fāre Far. (<pāre) Parça. bk. pāre.

f. 62/6, 72/7

f. bol- Parçalanmak. 36/17

f. +lar bol- Parçalanmak. 106/9

f. iyle- Parçalamak.151/18

f. ḳıl- Parçalamak. 94/9

fāre fāre Far. (<pāre pāre) Parça parça.

f. f. ḳıl- Parçalamak, parçalara ayırmak. 24/18, 67/7, 98/22

f. f. bol- Parçalamak, parça parça olmak. 53/7

f. f. ol- Parçalamak, parça parça olmak. 33/12

farḳ Ar. Fark, başkalık, ayırma.

f. ėt- Ayırmak. 78/4, 78/5

f. +ıġa 89/17

farḳı (<parḫı) Mızrak.

f. 62/7

fas (<pas) Madenlerin rutubetten tutukları kir.

f. 70/2

fās Far. (<pās) Bekleme, gözetleme. bk. pās.

f. ėt- Bekleme, gözetleme. 81/5

faṣl Ar. Mevsim.

f. 60/16

f. +da 125/10

f. +ı 121/21, 139/22

f. -ı baḫār Ar.+Far. Bahar mevsimi.

f. -ı b. bol- Bahar mevsimi gelmek. 80/22

f. -ı ḫazān Ar.+Far. Sonbahar mevsimi. 60/15, 141/16

f. -ı nev-rūz Ar.+Far. Nevruz zamanı.

f. -ı n. idi 81/1

fāş Far. Meydana çıkmış, açığa vurma.

f. iyle- Açığa vurmak, açıklamak. 60/6

fat (<pat) Birdenbire, ansızın.

f. 66/21, 89/15, 108/12, 113/1, 137/3

fat- (<pat-) Batmak.

f. -ḳuça 127/21

f. -tı 103/18

fāyide Ar. Yarar.

f. +si 63/21

f. ḳıl- Yarar sağlamak. 136/22

fażīlet Ar. Erdem, değer.

f. +idin 69/13

fażl Ar. Fazlalık, üstünlük, fazilet, erdem.

f. 28/3, 135/19

f. bol- Üstün olmak. 10/8, 119/19

f. +ıġa 6/4

f. -ı ilāh Ar. Tanrı'nın fazileti, erdemi. 128/17

f. -ı ʿināyet Ar. Yardımın, iyiliğin üstünlüğü. 148/10

f. -ı kerem Ar. Cömertliğin fazileti. 69/14

f. -ı raḥmet Ar. Merhamet etmenin üstünlüğü. 149/15

f. -ı ẓāhir Ar. Görünen üstünlük, erdem. 5/20

fażlu'llāh Ar. Allah'ın ihsânı, fazlına ulaşan.

f. 105/11

fedā Ar. Feda etme, adama, gözden çıkarma.

f. 62/15, 143/15

f. +dur 63/9, 90/12

f. ḳıl- Feda etmek, adamak, gözden çıkarmak. 5/6, 29/3, 50/8, 113/19, 146/9

f. +sı irür 71/7

fehm Ar. Anlama, kavrama, idrak etme.

f. 39/4, 56/21

f. -i tīz Ar.+Far. Keskin anlayış.

f. -i tīz idi 50/2

f. ḳıl- Anlamak. 26/14

fehüve'l-murād Ar. Murat odur.

f. 109/3

felek Ar. 1. Eski inanca göre dokuz gök tabakası.

f. +ni 2/4

2. Gökyüzü, gök, sema.

f. 2/5, 39/13

f. +ka 53/6, 98/9, 144/1, 151/20, 152/7

3. Baht, kader, talih.

f. 3/10, 28/14, 55/1, 64/10, 64/14, 69/6, 72/2, 92/5, 95/2, 139/10, 139/13, 158/9, 162/6

f. +din 28/6, 124/8

f. +ning͡ 69/5, 139/10, 158/9

f. +ke 69/6

4. Evren, dünya.

f. 3/12, 48/4, 70/3

f. +ke 92/5

f. +ning͡ 150/10

felīd Far. (<pelīd) Alçak, rezil, basit. bk. pelīd.

f. 94/15

fencüm Far. (<pencüm) Beşinci.

f. 74/11

f. +ġa 74/10

fend Far. Yalan, hile.

f. 42/17, 62/22

f. +i 55/8

fend Far. (<pend) Öğüt, nasihat. bk. pend.

f. 47/20

f. bėr- Nasihat etmek. 91/11

f. +iġa 69/5

f. iyle- Öğüt etmek, nasihat etmek. 56/14

fer Far. (<perr) Kanat. bk. perr.

f. 50/17

f. +im 84/9

f. ur- Kanat çırpmak.127/12

fer Far.Kuvvet, nüfuz, iktidar.

f. 110/5

ferāġat Ar. Vazgeçme, el çekme, bırakma.

f. 72/4, 78/12, 135/21

f. +da 78/6

feraḥ Ar. Kalp, gönül, iç vb.nin sıkıntısız, tasasız olma durumu.

f. 56/12, 135/16, 152/13

f. bol- Sevinmek. 149/19

f. +ka 162/7

ferāhen Far. (<ferāhem) Toplu, birleştirilmiş, bir arada olan.

f. 65/17

ferākende Far. (<perākende) Dağınık, darmadağın.

f. 17/5

f. iyle- Dağıtmak. 81/15

f. ḳıl- Dağıtmak. 17/6

Ferhād Ṣūfī Ḳavaş Özel ad.

F.Ś.K. 32/16

ferīce Far. (<perīce) Peçe.

f.106/6

ferīd Ar. Tek, eşsiz, eşi olmayan.

f. 133/6, 140/16

Ferīdūn Pişdadi saltanatının altıncı şahı olan ve Ferruh olarak da ünlenen İran mitolojisinin bir kahramanı.

F. 57/3

Ferīdūn Ferruḫ Özel ad.

F.F.136/17

Ferīdūn Şükūh Özel ad.

F. Ş.117/17

ferīşān Far. (<perīşān) Dağınık, perişan.

f. bol- Dağılmak, perişan olmak. 150/14

ferişte Far. Melek.

f. 88/8

fermān Far. Ferman, buyruk.

f. 161/20

f. +ıda 3/6

ferrāş Ar. Döşeyen, döşemeci, hizmetçi.

f. +ını 95/18

f. +lar 88/13

ferrende Far. (<perrende) Uçan, uçucu.

f. 50/17

fervā Far. Korku, çekingenlik.

f. ḳıl- Korkmak, çekinmek. 23/7

fervāne Far. (<pervāne) Kelebek, ışığın çevresinde dönen küçük kelebek.

f. 69/17

fervār Far. (<pervār) Besili, beslenmiş.

f. itel- Beslenebilmek. 124/17

fer-ver Far. Gösteriş sahibi.

f. +ları 27/7

feryād Far. Bağırma, haykırış, çığlık.

f.141/14

f. ėt- Bağırmak, feryat etmek. 90/5

f. it- Bağırmak, feryad etmek. 28/20

ferzend Far. Çocuk, oğul.

f. 11/2, 11/18, 27/4, 39/22, 46/18, 98/17, 100/5, 100/15, 128/8, 129/21, 132/8, 133/17, 134/20, 151/12,

f. -i 10/20, 63/2, 74/12

f. -i cān Far. Canın, gönlün çocuğu. 49/9

f. idi 74/12

f. +idür 5/7, 49/9

f. +iġa 2/18

f. +ini 5/7, 27/6, 28/1

f. +ge 158/15

f. +leri 22/13, 27/5, 38/17

f. +lerim 35/8, 101/5

f. +lerin 18/13

f. +lerini 25/1, 32/21, 38/20, 62/10, 145/5

f. +lerin͡g 33/9, 118/17

f. +ni 9/13, 25/8

ferzende Far. Kız çocuk.

f. 86/17

f. +lar 48/10

fesād Ar. Bozukluk, karışıklık.

f. +ġa 136/21

fesend Far. (<pesend) Beğenme.

f. ḳıl- Beğenmek. 104/9

fesende Far. (<pesend) Beğenme, beğenen.

f. 49/16, 122/13

fesendīde Far. (<pesendīde) Beğenilmiş, seçilmiş

f. bol- Beğenilmek, seçilmek. 7/11

fest Far. (<pest) Alçak, aşağı, bayağı. bk. pest.

f. 70/20, 77/19, 96/10

f. bol- Alçalmak. 63/17, 77/19, 116/9, 137/19

f. ḳıl- Alçaltmak. 140/18

feş (<peş) Arka, art.

f. +lerin 121/3

feşīmān Far. (<peşīmān) Pişman.

f. 136/22, 162/9

feşşe Far. (<peşşe) Sivrisinek.

f. +ġa135/12

fetḥ Ar. Bir yeri veya ülkeyi savaşarak alma. bk. fetih.

f. 31/10

f. bol- Zapt etmek, ele geçirmek. 31/7, 41/9, 51/8, 69/14, 78/17, 129/8, 126/18, 135/19

f. -i Bayanday Bayanday'ın fethi. 69/20

f -i Ḫayber Hayber'in fethi.

f. -i Ḫ. irür 6/2

f. -i nuṣret Ar. Allah'ın yardımıyla zaptetme. 18/14, 20/1, 20/4, 46/2, 46/9, 47/18, 56/9, 57/20, 107/20, 141/10, 144/10, 148/14

f. ḳıl- Zapt etmek, ele geçirmek. 38/5

fetiḥ Ar. (<fetḥ) Başlama, işe girişme. bk. fetḥ.

f. 9/16

fettāḥ Ar. Açan, açıcı, fetheden.

f. 57/21

fetvā Ar. Fetva, müftünün verdiği şerî hüküm veya karar.

f. 13/16

f. +yı bėr- Fetva vermek, dini bir hüküm vermek. 13/18

fevc fevc Ar. Bölük bölük, takım takım.

f. 19/12, 22/8, 32/9, 47/9, 76/14, 83/19, 97/11,123/18, 161/6

f. f. bol- Toplanmak.114/8

fevḳ Ar. Üst, yukarı.

f. +ini 130/16

feyām Far. (<peyām) Haber, bilgi, malumat.

f. iber- Herhangi bir araçla bildirmek. 120/11

f. iyle- Haber vermek, haber etmek. 79/5

feydā Far. Meydanda, ortada. bk. peydā

f. 68/6

f. bol- Ortaya çıkmak. 23/12, 25/10, 40/12

f. idi 61/22

f. ḳıl- Bir kuralı, bir aleti, tesis etmek, kurmak. 3/12, 3/14, 68/6

feyż Ar. Bolluk, çokluk, verimlilik. f. 30/13

fıçaḳ (<pıçaḳ) Kesici ve delici alet.

f. 165/19

f. +ı 166/1

f. +da158/3

fırḳa Ar. Tümen.

f. 140/13

fısḳ Ar. Doğru yoldan çıkma, hainlik, dinsizlik.

f. +ıġa 4/6

fiġān Far. İnleme, feryad.

f. 53/18, 90/19, 130/7

f. +ıda 110/16

f. +ını 124/21

f. iyle- Ağlamak, inlemek. 95/5, 121/11

f. +lar 125/1

f. nāle iyle- Ağlamak, inlemek. 93/9

f. ḳıl- Ağlamak, inlemek. 90/21, 110/16, 114/12, 119/22

f. ur- Bağırarak ağlamak.106/13

fiʿl Ar. İş, davranış, amel.

f. +in͡gizdin 14/9

f. +in͡gizlerġa14/10

fīl Ar. Fil, iri kıyım hayvan.

f. bol- Fil gibi olmak. 36/7

f. +ġa 46/5

filte R. (<pilte) Fitil.

f. 53/5

f. +ġa 96/2, 145/13

f. +lerni 53/3

f. +ni 133/8

fīl-ten Far. (<pīl-ten) Rüstem-i Dastan'ın lakaplarından biri, attan kinaye olunur, fil tenli.

f. 46/20, 74/6, 74/10,115/14

fī-naʿt Ar. Övmede, överek anlatmada. 4/9

f. -ı nebīnā Ar. Hz. Muhammed'i övmek ve onun vasıflarını anlatmak amacıyla kaleme alınan kaside veya şiir.

firāḳ Ar. Ayrılık.

f. 103/12, 111/3,

f. +ı 121/12

f. +ıda 90/21

f. +ın͡g 72/13

firār Ar. Kaçma, savuşma.

f. iyle- Kaçmak, kurtulmak. 161/15

f. ḳıl- Kaçmak, uzaklaşmak. 85/20, 98/14

firīfte Far. Aldatılmış, aldanmış.

f. bol- Aldanmak. 23/1, 82/5

f. ḳıl- Aldatmak, kandırmak. 3/19, 82/5

fī-sebīl Ar. Karşılık beklemeksizin.

f. -i vedūd Ar. Allah için, karşılık beklemeksizin. 141/4

fī-sebīluʾllāh Ar. Allah için, karşılık beklemeksizin.

f. ḳıl- Karşılık beklemeksizin yapmak. 148/8

fīş-bāz Far. (<pīş-bāz) Ön, ileri, öntarafı açma. bk. pīş-bāz.

f. 27/12, 65/13, 82/19

fīş-keş Far. (<pīş-keş) Peşkeş, hediye.

f. +ni 144/9

fit- Yazmak.
f. -dim 142/12
fiti- (<piti-) Yazmak.
f.-düm 164/12
f.-p 9/15, 11/6, 15/13, 37/11, 37/16, 54/2, 79/5, 79/13, 106/14, 110/21, 119/1, 151/5, 160/2, 166/6, 166/8, 166/10
f. -pdür 35/2
fitil- (<pitil-) Yazılmak.
f.-ganda 164/10
f. -ip irdi 164/12
fitne Ar. Kötülük, bela, sıkıntı.
f. 25/10, 26/13,
fiyāde Far. (<piyāde) Yaya, yürüyen.
f. 16/1, 92/16, 130/9, 160/19
f. bol- Yaya olmak, yürümek. 121/3, 127/1
f. ḳıl- Yürütmek. 94/8, 102/14
f. +larını 21/9
fiyāzlıġ Far.+T. Soğanlık.
f. 102/11
f. +da 102/14
fo Ç. (<po) Top.
f. 44/10, 48/5, 59/9, 59/10, 77/21, 83/10, 83/12, 84/2, 84/3, 84/11, 86/11, 88/2, 119/15, 123/22
f. +lar 20/16, 22/11, 53/12
f. +larnı 57/14, 88/1
f. +larnıng͡ 30/11
f. +nı 83/12
f. +sıġa 91/16
f. +sını 91/16

foçı Ç.+T. (<po) Topçu.
f. 82/4, 82/6, 82/12, 83/3, 83/5, 83/20, 84/12, 84/14, 84/15, 85/2, 85/6, 85/11, 86/5, 86/20, 87/1, 87/9, 87/16, 88/2, 88/6, 88/9, 88/10, 88/11, 88/12, 89/8, 90/1, 90/2, 91/1, 91/2, 91/5, 91/8, 91/9, 91/10, 91/11, 91/12, 91/13, 91/14, 91/16, 91/18, 91/19, 91/21, 93/2, 93/3, 94/2, 95/5, 95/8, 95/19, 95/22
f. +dın 95/15
f. +ġa 84/18, 91/3, 91/4, 95/17
f. +larnı 138/2
f. +nı 84/17, 95/10
Foçı Bik Özel ad.
F.B. 91/21
Foçı Maḥmūd Özel ad.
F.M. 82/12, 84/15, 85/2, 85/6, 85/11, 87/9, 88/9, 90/1, 94/2, 95/22
F. M. +ġa 83/20
F. M. +nıng͡ 82/4
Foçı Maḥmūd H̱ān Özel ad.
F.M.H̱. 87/1
Folad (<polat) Özel ad.
F. 31/5
Folad Bay Özel ad.
F. B. 24/2, 31/6, 66/1, 123/17
fota (<pota) Kuşak.
f.113/9
foya Ayak.
f. +lar ur- Secde etmek.130/9
fuẖş (<fuḥş) Haddini aşma.
f. 63/12
fuẖte Far. Pişmiş, pişkin.

f. bol- Pişmek, olgunlaşmak. 56/3

ful Far. (<pūl) Para, pul, akçe.

f. +ı 52/11

fūl Far. (<pūl) Para, pul, akçe.

f. +ın 52/9

f. +ını 138/22, 161/17

furça (<fırça) Fırça.

f. 166/10

furḳan Ar. İyi ile kötü ve doğru ile yanlış arasındaki farkı gösteren her şey.

f. idi 5/14

furḳat Ar. Ayrılma, ayrılık.

f. + ın͡g 72/15

fūst Far. (<pūst) Deri, cilt.

f. +ını 121/1

fūşīde Far. (<pūşīde) Örtülmüş, gizlenmiş.

f. 79/15, 140/4

fut (<put) But.

f. 76/20

f. +ı 94/13, 105/7

f. +ını 94/14

fūta Far. (<fūṭa) Bir iş işlerken öne takılan veya hamamda bağlanan peştamal, kuşak.

f. 102/18

fu ṭay Uzun menzilli top.

f. t. +nı 55/13, 55/14, 55/15, 55/17, 55/20

futlaş- (<putlaş-) Ayağı takılmak.

f. -tı 102/13

Fuv Çey Özel ad.

F. Ç. 48/5

füt- (<püt-) Tamamlamak.

f. -küçe 53/2

füt (<püt-) İyi olmak.

f. -masan͡g 44/3

Fütük Özel ad.

F. +ler 123/15

fütün (<pütün) Tam.

f. 65/18

füzūn Far. Çok, fazla.

f. 13/11, 84/21, 114/6, 138/17, 162/19

-G/Ġ-

ġab Kap.

ġ. 15/2, 35/9, 45/21

ġabrā Ar. Yeryüzü.

ġ. +nı 133/11

gāh gāh Far. Ara sıra, zaman zaman, bazen.

g. 6/16

gahī Far. (<gāhī) Ara sıra, bazen.

g. 57/16, 57/17, 71/19, 76/22, 77/1, 77/2, 86/12, 97/16, 97/17, 116/9, 116/10, 134/18, 161/12, 161/13

gāhī Far. Ara sıra, bazen.

g. 71/19, 86/12, 90/11, 97/16

ġaladay Ordular.

ġ. 24/16, 130/9

ġalaṭ Ar. Yanlış, hata.

ġ. 27/15, 43/21, 101/15

Ġalcat Yer adı.

Ġ.19/11, 134/11, 145/3, 146/1, 146/2

Ġ. +da 146/2

Ġ. +ıġa 146/15

Ġ. +nın͡g 146/4

ġalçi (<ġalça) Köylü, bedevi.
ġ. +si idi 134/22
ġalebe Ar. Galibiyet, üstünlük.
ġ. 32/4
ġ. bol- Galip olmak. 96/10
ġ. +sini͡g 136/2
ġālib Ar. Yenen, üstün gelen. bk. ḳālib.
ġ. 96/14, 109/9, 135/12,
ġ. bol- Yenmek, üstün gelmek. 19/14, 57/17, 149/17, 157/20, 161/12
ġ. it- Yendirmek, üstün getirmek. 46/5
ġ. kėl- Kazanmak. 22/18, 96/14, 109/9, 157/12
ġ. ḳıl- Yendirmek, üstün getirmek. 135/12, 148/9
ġam Ar. (<ġamm) Tasa, kaygı, keder, sıkıntı.
ġ. 7/17, 24/2, 41/6, 46/12, 47/10, 72/4, 72/17, 73/2, 78/14, 111/7, 116/8, 163/12, 165/3,
ġ. irdi 147/4
ġ. +da 13/1, 58/1, 72/11, 110/15, 116/3
ġ. +dın 10/7, 10/15, 46/3, 57/20, 59/18, 71/20, 72/10, 85/13, 114/10, 150/3
ġ. +dur 83/8, 116/8
ġ. +ı 73/1
ġ. +ıda idi 87/9
ġ. +ıdın 152/14
ġ. +ını 27/1
ġ. +lardın 118/6, 152/8
ġ. +nı 121/15
ġ. +nın͡g 119/4
ġ. yė- Tasalanmak, endişelenmek. 19/19, 148/7
ġamīn Ar.+Far. Kaygılı, tasalı.
ġ. 36/11, 51/7, 58/20, 63/22
ġ. bol- Kederlenmek, tasalanmak. 24/17, 36/11, 51/7, 58/20, 63/22
ġam-istān Ar.+Far. Tasa, kaygı, keder yeri.
ġ. 99/8
ġanī Ar. Zengin, varlıklı.
ġ. 4/3, 52/2, 75/22, 83/4, 84/8, 123/10, 123/12
ġ. bol- Zengin olmak, zenginleşmek. 123/12, 128/7, 128/10, 140/20
ġanīmet Ar. Savaşta düşmandan zorla ele geçirilen mal.
ġ.143/3, 162/7
ġ. +ni 119/17
Ġanī Şang Bėki Özel ad.
Ġ. Ş. B. 147/13
ġār Ar. Mağara.
ġ. 5/8
ġ. +ıġa 151/10
ġarab-ça Ar.+T. Batı tarafı.
ġ. 95/16
ġarāyib Ar. Tuhaf, şaşılacak şeyler.
ġ. +ni 149/20
ġaraż Ar. Gaye, meyil, istek.
ġ. 4/7, 10/13, 98/2
ġ. +dur 10/15
ġarb Ar. Batı.
ġ. +nı 50/13
ġāret Ar. Yağma.

ġ. ḳıl- Yağma etmek, talanlamak. 33/19, 38/20, 38/21, 64/18, 94/22, 110/12, 112/1, 128/2, 140/9, 143/1, 144/17, 145/5

ġarıc (<ḳarış) Parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık.

ġ. 121/2

ġarīb Ar. 1. Garip, zavallı, kimsesiz.

ġ. 24/12, 47/19, 107/2, 108/10, 129/4, 164/3

ġ. +lerġa 15/3

ġ. +lerni 160/14

ġ. bol- Garip olmak. 106/20

2. Acayip.

ġ. -dür139/13

ġarḳ Ar. Suya batma, boğulma.

ġ. bol- Suya batmak, boğulmak. 112/6

ġ. bolur irdimü Boğulmak. 119/19

ġarrān Far. Homurdanan, kükreyen.

ġ. 47/6, 57/13, 73/10

ġarṣac Ar. Arap yazısında sayı ifadesi için harflerden yararlanılan sistem olan ebced hesabına göre غ 1000, ر 200, ص 90 ve ج 3 sayılarına denk gelmektedir. Bu kelime ise Hicrî 1293 tarihine tekabül etmektedir.

ġ. +da 163/13

ġat- (<ḳat-) Koşmak.

ġ. -tı 58/21

ġavġa Far. Kavga, gürültü, savaş.

ġ. 22/12, 65/15, 88/3, 134/15

ġ. +nı 62/11, 62/13, 110/20, 154/4

ġ. +sı 22/9, 97/12

ġ. +sınıŋ 60/22

ġ. -yı ʿām Far.+Ar. Halkın savaşı. 133/10

ġ. -yı ʿā. iyle- Halk kavgası yapmak. 134/19

ġ. -yı ʿā. ḳıl- Halk kavgası yapmak. 61/1

ġavs̱ Ar. Yardım, muavenet.

ġ. 164/6

ġavs̱-zāde Ar.+Far. Yardımcı oğlu.

ġ. 82/16, 83/5

ġavvāṣ Ar. Dalgıç.

ġ. 104/2

ġayb Ar. Göz önünde olmayan, bilinmeyen, gizli.

ġ. bol- Kaybolmak, görünmemek. 133/14

ġāyet Ar. Nihayet, son.

ġ. ol- Sonlanmak. 67/16

ġāyibāne Ar.+Far. Görmeyerek, görünmeyerek.

ġ. 87/2

ġayret Ar. Çalışma, çabalama.

ġ. +i kėl- Çalışmak. 88/14

ġayretlen- Ar.+T. Çalışma isteği duymak veya çalışma isteği artmak.

ġ. -ıp 73/7, 75/18

ġazā Ar. Din uğruna yapılan savaş ve kazanılan galibiyet.

ġ. 33/20, 45/13, 106/22

ġ. ḳıl- Savaşmak. 45/13, 106/22

ġażab Ar. Öfke, kızgınlık, hiddet.
ġ. 3/10, 16/13, 35/6, 57/2, 60/10, 61/14, 91/19, 127/14, 137/11, 151/14, 160/22, 161/11
ġ. bol- Dargın, kızgın olmak. 39/20, 75/19
ġ. ḳıl- Hiddetlenmek, öfkelenmek. 35/6
ġ. ḳıladur- Hiddetlenmek, öfkelenmek. 137/10
ġ. + nıng 29/19
ġażab-lik Ar.+T. Öfkeli, kızgın.
ġ. 11/6, 16/18
ġażab-nāk Ar.+Far. Öfkeli, kızgın.
ġ. 96/4
ġazāt Ar. Din uğruna yapılan savaş ve kazanılan galibiyet.
ġ. 13/14, 68/9, 89/3, 166/12
ġ. iyle- Savaşmak. 47/7
ġ. ḳıl- Din uğruna savaşmak ve galibiyet kazanmak. 166/11
ġazel Ar. Divan edebiyatında 5-10 beyit arasında değişen, ilk beytinin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerinin ikinci dizeleri birinci beyitle uyaklı, genellikle lirik konularda yazılan nazım biçimi.
ġ. 92/5, 124/8
ġ. +i 92/6
ġ. ḳıl- Gazel yazmak. 124/10
ġāzī Ar. Gaza eden, düşmana karşı savaşa giden hükümdar veya mücahit.
ġ. 46/13, 71/3, 77/11, 81/13, 126/19, 133/15
ġ. bol- Savaşta yaralanmak. 71/3
ġ. +dür 75/10
ġ. +lar 48/17, 55/6, 57/10, 62/11, 65/13, 76/2, 76/7, 86/19, 89/3, 109/10, 111/12, 125/2, 141/1, 141/21, 150/21
ġ. +larġa 70/21
ġ. +larnı 10/13
Ġāzī Bik Özel ad.
Ġ. B. 76/12
ġāzīlıḳ Ar.+T. Savaştan sağ ve muzaffer dönmek.
ġ. 26/7
ġ. +nı 13/13
Ġazīz Yüz Bėki Özel ad.
Ġ. Y. B. 101/13
Ġazneçi Özel ad.
Ġ. 122/21, 124/3, 138/8, 147/11, 147/12
gedā Far. Dilenci, yoksul.
g. 4/3, 139/14, 139/15
g. +lar 4/1, 139/14, 139/18
g. +larnı 80/5
g. +nı 139/11
g. +nıng 139/17
g. +sı 71/7
gedāy Far. Dilenciler.
g. +lar 128/7
gehvāre Far. Beşik.
g. +sin 6/4
gendüm Far. Buğday.
g.119/14
gėng-rū T.+Far. Geniş yüz.
g. 29/20
ger Far. Eğer, şayet.

g. 31/19, 33/7, 92/7, 124/9, 139/1, 158/13

gerden Far. Boyun.

g. +iga 17/2, 40/6

g. +in͡gġa 35/19

gerdiş Far. Dönüş, dönme, dolaşma.

g. +i 64/14

gerdūn Far. Gök.

g. 72/17, 72/18, 72/19, 72/20

g. +nın͡g 22/9

Gerġol Nehir adı.

G. +ıġa 140/8

Ger Sumun Korgas şehri yakınlarında yer alan bir bölgedir.

G. +ġa140/7

geşt Far. Gezme, seyretme, dolaşma. g. 69/3, 86/4

gevher Far. Cevher, inci, değerli taş.

g. 3/13

g. +i idi 5/17

g. +in 116/21

gevherī Far. İnci gibi.

g. 26/7

g. ḳıl- İnci gibi yapmak. 8/1

gezend Far. Zarar, ziyan, elem.

g. 104/9

g. iyle- Zarar eylemek. 8/5, 27/20

g. ḳıl- Zarar vermek. 19/17

ġılāflıḳ Ar.+T. Kılıflı.

ġ.102/19

Gikiz Berāt Özel ad.

G. B.140/17

Gilān İran'da Hazar Denizi'nin güneybatı kıyısında, Elbruz etekleri düzlüğünde bir bölge ve eski bir eyalet.

G. 34/11, 34/16, 40/14, 49/8, 49/21, 50/11, 62/13, 63/22,123/9

G. +ġa 61/7

G. +lıġ 64/13

G. +nın͡g 62/20, 64/17

ġine (<yine) Yeniden, bir daha, tekrar, gene. bk. yine.

ġ.148/3

girān Far. Usandırıcı, sert, katı.

g. +dın 103/21

gird-āb Far. Anafor, çevrinti.

g. -ı āfet Far.+Ar. Ters akıntıların oluşturduğu dönme nedeniyle oluşan yıkım. 110/6

gīrdār Far. Tarz, tavır.

g. ėt- Tavır kazandırmak. 161/22

g. +ları150/4

giribān Far. Elbise yakası.

g. +ını 98/22

giriftār Far. Tutulmuş, yakalanmış, esir. g.14/5, 42/21

g. ol- Tutulmak. 130/12

girīzān Far. Kaçıcı, kaçan.

g. ḳıl- Kaçmak. 96/4

girye Far. Ağlama, gözyaşı.

g. 20/1, 28/17, 65/16, 66/14, 67/17, 93/8, 114/11, 115/12, 116/3,

g. iyle- Ağlamak. 116/3

g. ḳıl- Ağlamak. 16/2, 19/16, 20/1, 93/8, 114/11,

g. +sini 124/9

girye-zār Far. Ağlayıp sızlayarak gözyaşıdöken (kimse).

g. ḳıl- Ağlamak, inlemek. 29/11, 65/16, 71/16, 95/8

giyāh Far. Taze ot, yeni bitki.

g.105/9, 106/22

ġol Far. Boğaz, dağ boğazı.

ġ. +ıġa 151/4

ġol Mo. Askerde saf ve alay.

ġ. 142/19

ġ. +da 142/20

ġ. +dur 38/14

ġ. +ı 38/14

ġ. +lar 500 39/7

ġ. +nı 38/14, 38/15

ġ. +nıng 38/16

ġoldı Mo. Genellikle, çoğunlukla, daha çok, başlıca.

ġ. +ġa 9/12

ġonce Far. Tomurcuk, açılmamış çiçek.

ġ. 28/15, 50/9, 63/10, 165/20,

ġ. +si 9/18, 28/8, 49/11, 50/10, 152/18

ġ. +siġa 50/8

ġonce-leb Far. Dudakları gonca gibi olan, gonca dudaklı.

ġ. 94/16, 128/5

ġoru Sokma.

ġ.115/1

göş Far. Et.

g. +ide153/3

g. +ini 118/17

gū Far. Söz söyleyen.

g. 10/1, 142/18, 149/20

gū bėr- Herhangi bir sesi çıkarmak. 142/18

ġubār Ar. Toz.

ġ. bol- Tozlanmak. 151/8

ġ. ḳıl- Tozutmak. 150/10

gūgū Far. Kumrunun öterken çıkardığı ses.

g. 49/6, 149/20

ġūl Far. Ahmak, aptal.

ġ.145/15

ġūl Tenhalarda ve karanlıkta korkudan insanın gözü önünde beliren ürkütücü hayal.

ġ. 156/14

Ġulca Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeyinde İli Kazak Özerk İli toprakları içinde bir ilçedir.

Ġ. 8/10, 12/7, 20/20, 31/18, 32/18, 48/8, 48/18, 71/14, 74/2, 107/12, 132/9, 134/4, 135/20, 140/21

Ġ. +da 145/2

Ġ. +ġa 20/11, 48/7, 106/7, 112/13, 128/1, 128/9, 140/13

Ġulcalig Gulca ilinden olan kimse.

Ġ. 44/19

ġuldı Mo. Uzunluğuna, boyuna, boylama.

ġ. 126/21, 127/6, 140/9

ġ. +nı 76/19, 115/6, 126/6, 127/16

ġulġule Ar. Gürültü, şamata.

ġ. 56/19, 62/16, 63/17, 81/2, 85/11, 94/21, 117/4, 117/18

ġ. İyle- Gürültü yapmak. 76/9

gūne gūn Far. Çeşit çeşit, türlü türlü.

g. 2/6, 91/11

gūne gūne Far. Çeşit çeşit, türlü türlü.

ġ. 9/19, 65/20, 80/4, 80/7

Ġurbun Çirġalan Yer adı.

Ġ. Ç. +ġa 143/4

gūr Far. Mezar.

ġ. +da 78/11

gurfe Ar. Yere kadar açılan pencere.

g. 95/18

gurla- Mezar, çukur kazmak.

g. -ban 52/7, 53/2

g. -dı 53/1

g. -ġanı 51/13, 133/2

g. -maḳ 52/8, 52/13, 52/14

g. -maḳḳa 70/1, 133/7

g. -sa 51/11

g. -sang͡ 132/22

ġurūr Ar. Gurur, kendini beğenmişlik.

ġ. bol- Gururlanmak, kendini beğenmek.13/14, 104/7

ġ. imes 42/14

gūrustān Far. Mezarlık.

g. 90/16, 99/8, 125/2

g. +ġa 90/19

ġuṣṣa Ar. Keder, tasa.

ġ. +nıng͡ 110/7

gūş Far. Kulak.

g. +ı 130/4

g. +ını 130/14, 130/16

gūyā Far. Söyleyen, söyleyici.

g. 56/4, 77/7

g. ḳıl- Söylemek, söyletmek. 3/20

ġuzāt Ar. Ordunun, başına geçen, savaşan.

ġ. 46/20

ġuzīr Far. (<güzīr) Çare, derman.

ġ. 20/18

Güdarin Gü cenapları.

G. 108/22, 109/21

güdāz Far. Eriten, yakan, mahveden.

g. 73/11, 120/22

g. ḳıl- Eritmek, yakmak. 151/17

güft-gū Far. Dedi kodu, söz, lakırdı.

g. 32/7

g. +lar ḳıl- Söylemek, lakırdı etmek. 105/16

gül Far. Çiçek.

g. 3/21, 13/10, 16/8, 28/5, 28/7, 28/9, 43/11, 50/8, 52/18, 58/1, 60/15, 63/6, 70/19, 87/13, 87/14, 141/11, 141/12, 141/13, 147/3

g. idi 5/13, 49/11

g. +i 5/13, 5/14, 7/7, 26/4, 43/10, 63/8, 63/10, 69/9, 99/11, 122/10, 122/21, 124/6, 126/17, 144/13, 163/7, 164/13

g. -i bülbül Far. Bübülün gülü. 122/21

g. -i çerāy Far. Otlağın gülü. 52/18

g. -i ġonce Far. Gonca gül. 165/20

g. +i irdi 124/6

g. +i irding͡ 63/8

G. -i Zoẖu Memnuniyet gülü. (Yer adı)

G. Z. 141/18, 142/1, 142/14, 142/18, 144/6

g. +ni 147/3

g. +üm 63/8

gül-ābī Far. Bir gül suyu gibi.

g. 43/11

gül-fām Far. Gül renkli, gül gibi rengi kızıl.

g. +ıdın 135/16, 147/2

gül-gūne Far. Gül renkli.

g. 69/8

gülistān Far. Gül bahçesi.

g. 7/7, 10/9, 26/4, 56/11, 122/10, 122/21, 163/7, 164/13

g. bol- Gül bahçesi olmak. 60/17

g. +ıda 43/11, 116/19, 149/20

g. +ım 72/14

g. -ı naẓm Far.+Ar. Nazmın gül bahçesi. 7/2, 150/2,

g. +ının͡g 5/13

g. -ı ṣafḥa Far.+Ar. Görünen gül bahçesi. 126/16

g. +ları 49/5

gülʿizār Far. Gül yanaklı, al yanaklı.

g. +ım 63/10

gül-nār Far. Nar çiçeği.

g. reng ḳıl- Nar çiçeği rengi yapmak. 161/18

gül-şen Far. Gül bahçesi.

g. +inin͡g 99/3

gülū Far. Boğaz, boyun.

g. 77/4

g. +da 77/10

g. +ġa 76/15, 77/5

gülūçı Far.+T. Boyuncu.

g. 77/4

gül-ẕār Far. Gül bahçesi.

g. it- Gül bahçesi yapmak. 2/18

gümān Far. Şüphe, kuşku, sanma.

g. 18/7, 87/20, 139/9

g. ėt- Şüphelenmek. 124/12

g. iyle- Sanmak, zannetmek. 41/19, 104/12, 153/7

g. ḳıl- Sanmak, zannetmek, şüphelenmek. 50/9, 66/22

g. tüş- Şüpheye kapılmak. 26/17

gümān-sız Far.+T. Şüphesiz.

g. 69/1,

g. irür 101/15

güm-rāh Far. Yolunu şaşırmış, doğru yoldan ayrılmış.

g. +ıġa 113/8

güm-rehān Far. Yolunu şaşıranlar, doğru yoldan ayrılmış olanlar.

g. 4/15

günā Far. Günah.

g. 64/10

günāh Far. Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal.

g. 24/10, 29/1, 64/6, 136/3, 137/9, 156/13

g. +ı 87/16

g. +ıdın 138/4

g. +ın 64/9, 161/21

g. +ın͡g 29/1, 90/8

g. +ını 136/8, 136/10, 137/10

güna[ā]hsız Far.+T. Günahı veya suçu olmayan.

g. 64/10, 92/11

gün[m]bez Far. Kubbe, yuvarlak.

g. 33/6, 33/11

g. +ge 33/5, 33/7, 33/10

g. +lerining͡ 33/1

g. +ning͡ 33/4

güng Far. Dilsiz.

g. ḳıl- Dilsizleştirmek. 35/7

gürbe Far. Kedi.

g. 127/8

gürīz Far. Kaçma, kaçış.

g. ḳıl- Kaçmak, kaçışmak. 86/14, 88/5, 95/20, 154/7, 156/5, 161/19

gürūh Far. Topluluk, bölük.

g. 40/15, 126/4, 142/20

gürūhā Far. Daha kalabalık topluluk, daha kalabalık bölük.

g.161/2

gürünç (<gürüç) Pirinç.

g. 55/9, 59/12, 89/15, 119/1, 119/14, 160/1, 160/3

güvāh Far. Şahit, tanık.

g. bol- Şahit olmak, tanık olmak. 93/15

g. +ım durur 61/18

güyā Far. Sözde, sanki.

g. 113/8

güẕer Geçme, geçiş.

g. +ġa130/15

g. +lar 16/21

g. +larnı 152/11

-H/Ḥ/Ḫ-

ha Süreklilik ifade eder.

h. 75/14, 119/13, 140/10

h. +lar 16/13, 45/2, 75/17

ḫ˘āb Far. Uyku.

ḫ. 42/9, 53/18

ḫ. -ı rāḥat Far.+Ar. Rahatlık uykusu. 13/3, 27/2

ḫaber Ar. (<ḥaber)Son ve yeni bilgi.

ħ. 27/13, 34/14, 34/15, 37/7, 39/10, 47/12, 53/9, 56/15, 56/16, 66/6, 78/16, 79/4, 90/4, 108/8, 111/12, 111/16, 125/12, 150/3, 153/17

ḫ. al- Bilgilenmek, bilgi almak. 97/4

ḫ. bėr- Haber vermek, bilgilendirmek. 5/9, 33/4, 44/7, 53/4, 101/20, 107/7, 108/13, 109/2, 111/17, 150/5, 153/22, 157/9, 162/10

ḫ. +din79/4, 111/16

ḫ. +ġa 27/11, 40/9, 120/13

ḫ. iber- Herhangi bir araçla bildirmek. 110/20, 120/10

ḫ. +ini 24/14, 36/18, 101/16

ḫ. kėl- Ulaşmak. 79/3, 79/4

ḫ. ḳıl- Haber etmek, haber vermek. 56/16, 141/17, 153/17

ḫ. +lerni 82/11

ḫ. +ġa yiber- Herhangi bir araçla bildirmek. 120/13

ḫ. +ni 12/3, 68/10, 138/11

ḫaber-dār Ar.+Far. Haberli, haberi olan, bilgisi bulunan.

ḫ. bol- Haberli olmak. 25/15

ḫᵛāb-gāh Far. Yatak odası, uyunacak yer.

ḫ. 46/17, 66/7, 81/5, 88/13, 107/14

ḫ. +ler ḳıl- Uykunacak yer yapmak. 108/4

ḥabīb Ar. Dost, sevgili, Hz. Muhammed.

ḥ. 160/16

ḥ. + 5/5

ḥ. +i durur 4/11

ḥ. -i Ḫudā Ar.+Far. Allah'ın sevgilisi. 4/10

ḥ. +lar 5/5

ḥabībā Ar. Dostlar.

ḥ. 60/1

ḫabīs̱ Ar. Kötü, pis.

ḫ. 152/11

ḫacālāt Ar. (<ḫacālet) Utanma, sıkılma, mahcup olma. bk. ḫacālet.

ḫ. +ı 123/15

ḫacālet Ar. Utanma, utanç. bk. ħacālāt.

ḫ. 100/7

ḥacer Ar. Taş.

ḥ. 3/13, 16/20

ḥ. +din 16/20

ḥācı Ar. Hacı, hacca giden.

ḥ. 20/14, 21/11, 21/13, 21/14, 54/5, 75/12, 75/15, 76/1, 76/11, 78/17, 96/12, 117/9, 122/10, 122/11, 122/16, 123/12, 147/9, 147/11, 151/3, 163/10

ḥ. +dur 75/9

ḥ. +lar 122/11

ḥ. +m 122/10, 122/11

ḥ. +nı 79/6

Ḥācı ʿAbduʾlllāh Ġazneçi Bik Özel ad.

Ḥ. A. Ġ. B. 147/11

Ḥācı ʿAbduʾl-llāh Ḫazāneçi Bik Özel ad.

Ḥ. ʿA. Ḫ. B. 21/14

Ḥācı Aḫun ʿAlī Özel ad.

Ḥ. A. ʿA. 122/10

Ḥācı Aḫun Ḳavaş Özel ad.

Ḥ. A. Ḳ. 151/3

Ḥācı Ḳavaş Aḫun Özel ad.

Ḥ. Ḳ. A.147/9

Ḥācı Mesʿūd Muḥtesib Aḫun Özel ad.

Ḥ. M. M. A. 21/11

Ḥācı Nāṣır Aḫun Özel ad.

Ḥ. N. A. 147/9

Ḥ. N. A. +nı 78/17

Ḥācı Saʿid Vaḳḳāṣ Özel ad.

Ḥ. S. V. 122/11

Ḥācı Ṭāhir Özel ad.

Ḥ. Ṭ. 54/5

Ḥācı Ṭāhir Fān-ṣad Özel ad.

Ḥ. Ṭ. F. 20/15

Ḥācı Ṭāhir Ġazneçi Bik Özel ad.

Ḥ. Ṭ. Ġ. B. 147/11

Ḥācı Ṭāhir Ḫazāneçi Bik Özel ad.

Ḥ. Ṭ. Ḫ. B. 21/13

Ḥācı Ṭāhir Ḫazāyinçi Bik Özel ad.

Ḥ. Ṭ. Ḫ. B.122/16

Ḥācı Zaḫire Bibi Özel ad.

Ḥ. Z. B. +dür 163/10

ḫacil Ar. Utanma.

ḫ. bol- Utanmak, utanmaktan yüzü kızarmak. 11/19

ḫacil-lıḳ Ar.+T. Utanma, utançtan yüzü kızarmış.

ḫ. +da 115/17

Ḫadarin Ha hazretleri.

Ḫ. +ni 56/7

ḥadd Ar. Sınır.

ḥ. +i 81/18

ḥ. +idin 105/7

ḥ. +in 97/12, 114/6, 145/17, 149/12

ḥ. aş- Sınırı aşmak, azmak. 9/8, 26/13

ḥ. +in͡gizlarnı 114/1

ḫadeng Far. Kayın ağacından yapılan ok.

ḫ. 16/3, 19/13, 51/1, 57/15, 59/9, 77/21, 91/14, 109/12, 112/21, 118/4, 119/15, 149/17

hādī Ar. Doğru yolu gösteren.

h. bol- Doğru yolu göstermek. 148/13

ḫafā Ar. Gizli olma, gizlilik, kapalılık.

ḫ. bol- Gizli olmak. 118/8, 159/16

ḫāfıẓa Ar. Bellek, zihin gücü.

ḫ. 128/11

ḫafī Ar. Gizli, saklı.

ḫ. idi 54/1

Ḫafīẓe Ḳara Özel ad.

Ḫ. Ḳ. 77/16

hafta Far. Birbiri ardınca gelen yedi günlük dönem.

h. 140/13

h. idi 144/7

Ḫaġladay Özel ad.

Ḫ. 132/7

ḫ̌āhiş Far. İstek, arzu.

ḫ.158/11

ḫ. +i 68/16, 128/21

ḫ. +in͡g 131/3

ḫ. irür 158/11

ḫ̌ahla- Far.+T. İstemek.

ḫ. -dı 33/6, 152/18

ḫ. -dılar 132/18

ḫ. -sa 135/13, 158/13

Ḥaḳ Ar. (<Ḥaḳḳ) 1. Allah, Tanrı.

Ḥ. 2/10, 2/14, 3/1, 4/17, 5/19, 46/6, 100/3, 112/6, 119/19, 149/16, 155/13, 158/13

Ḥ. +dın 65/1, 156/18, 158/15

Ḥ. +ġa165/8

Ḥ. -ı yā kerīm Ar. Ey cömert Allah. 57/21

Ḥ. +nın͡g 158/11

2. Doğruluk, doğru ve gerçek olan şey.

ḥ. 6/15

ḫāk Far. Toprak.

ħ. 28/9, 136/16

ħ. +dur 44/2

ḫaḳan Çin hükümdarlarının ünvanı olup sonradan Moğol, Tatar ve Türklerin büyük hanlarına da bu ad verilmiştir.

ḫ. 23/11, 23/14

ḫ. +ġa 9/6

ḫ. -ı aʿẓam T. +Ar. En büyük hakan. 149/16

ḫ. -ı Çin Çin hakanı. 23/12, 135/11, 148/11

ḫ. +nıng͡ 23/11

ḥaḳīḳat Ar. Gerçek, asıl.

ḥ. +da 5/3, 88/20, 153/8

ḥākim Ar. Hükümdar, başkan, hüküm veren. bk. ḥākīm.

ḥ. 13/4, 34/11

ḥ irdi 24/9

ḥ.-i bā-temīz Ar.+Far. Temiz hakim 24/19.

ḥ. -i kār-dār Ar.+Far. İş yapan hükümdar. 12/14, 16/2

ḥ. ḳılġan irdi Hükmetmek, yönetmek. 24/11

ḥākīm bk. ḥākim.

ḥ. 102/22

Ḥākim Bik Özel ad.

Ḥ. B. 13/7

ḥaḳīr Ar. Değersiz, hor gözle bakılan.

ḥ. 4/4, 6/8,

ḥ. imesdür 123/15

ḥ. +i idim 6/11

ḥāl Ar. Hal, oluş, durum.

ḥ. 76/6, 113/14, 130/5, 162/16

ḥ. +i 51/9, 119/5, 130/3

ḥ. +idin 129/15

ḥ. +iġa 23/10

ḥ. +im 6/15

ḥ. +imiz ḳalma- Gücü, takati, eski durumu olmamak. 120/2

ḥ. +imizdin 15/3

ḥ. +in 27/22

ḥ. +ini 29/12, 105/3, 157/19

ḥ. +ing͡ 34/1, 115/16

ḫāla Ar. Babanın kız kardeşi.

ḫ. idi 95/4

ḫalāṣ Ar. Kurtulma, kurtuluş.

ḫ. 160/14

ḫ. ėt- Kurtarmak. 87/21

ḫ. +ı 163/10

ḫ. +iġa 87/22

ḫ. ḳıl- Kurtarmak. 87/2, 87/19

ḥalāvet Ar. Yumuşaklık, tatlılık, şirinlik.

ḥ. irür 88/18

ḥ. +ni 60/12

ḫalāyıḳ Ar. İnsanlar, yaratıklar, mahluklar.

ḫ. 6/14, 8/8, 26/16, 27/14, 60/7, 64/15, 67/3, 83/19, 90/17, 95/16, 96/3, 96/19, 125/8, 136/5, 146/10, 151/8, 154/8, 154/12

ḫ. +da 90/4

ḫ. +ġa 26/17, 26/18, 63/1, 71/6

ḫ. +lar 137/16, 137/19

ḫ. +larġa 138/4

ḫ. +nı 82/4, 84/3, 96/4

ḫ. +nıng͡ 149/8

Ḥaleb Özel ad.

Ḥ. 35/6

ḫalef Far. Babadan sonra kalan oğul.

ḫ. 30/2

ḫ. +din 91/20

ḫ. +im 104/5

ḫ. +miz 102/6

ḫalī Ar. (<ḥālī) Şimdiki. bk. ḥālī.

ḥ. 27/18, 38/11, 41/4, 80/14, 108/10, 108/11, 142/12, 145/1, 160/8, 162/21

ḥālī Şimdiki. bk. ḥalī.

ḥ. 108/16

ḫālī Ar. Tenha, boş.

ḫ. 58/20, 59/5, 62/1, 116/13, 145/16, 150/5

ḫ. +dür 62/1

Ḫālī Töre Özel ad.

Ḫ. T. 75/7

Ḫ. T. +lar 150/5

ḫalīfe Ar. Vekil, birinin yerine geçen kişi.

ḫ. 75/14

ḫ. +m 18/1, 77/15, 100/15

ḫ. +mni 80/16

ḫ. +ni 108/1

ḫāliḳ Ar. Yaratan, yoktan var eden, yaratıcı, Allah.

ḫ. irür 2/2

ḫāliḳā Ar. (<ḫalīḳa) Tabiat, varlık, yaratık.

ḫ. 93/13

ḫalīl Ar. Cana yakın, samimi (dost).

ḫ. 160/16

ḫ. +iġa 2/18

Ḫalīl Aḫun Özel ad.

Ḫ. A.122/8

Ḫalīl Şīr-gīr Özel ad.

Ḫ. Ş.117/12

ḫalḳ Ar. Halk, ahali.

ḫ. 4/3, 7/15, 9/8, 36/10, 59/20, 64/8, 65/9, 66/22, 82/6, 83/20, 83/21, 95/20, 97/11, 106/18, 126/12, 138/13, 164/1

ḫ. irdi 93/20

ḫ. +dın 93/22

ḫ. +dın irür 65/1

ḫ. +ġa10/13, 49/12, 70/7, 73/16, 94/1, 153/17, 163/22

ḫ. +ı 19/10, 19/12, 20/9, 63/16, 99/13, 99/17, 107/11, 112/18, 113/6, 116/3, 116/5, 116/12, 118/14, 118/16, 137/14, 156/14, 157/11

ḫ. +ıda 163/17

ḫ. +ıdın 3/18, 112/22

ḫ. +ıġa 85/10, 90/4

ḫ. +ıma 37/20

ḫ. +ımġa 58/6

ḫ. +ımız 119/5

ḫ. +ın 130/12

ḫ. +ını 19/1, 32/2, 111/19, 116/18, 133/9

ḫ. +ıng͡ızni 41/11

ḫ. +ınıng͡ 57/10, 130/11

ḫ. irdi 31/21

ḫ. +ḳa 10/15

ḫ. +lar 82/19

ḫ. +ları 95/15

ḫ. +nı 20/8, 69/2, 82/18, 111/21

ḫ. +nıng͡ 52/11, 101/4

ḫalta Kese, torba.

ḫ. 103/5

ḫam Far. Eğri, bükülmüş.

ḫ. bol- Eğrilmek, bükülmek. 71/20

ẖ. ḳıl- Eğmek, bükmek, kıvırmak. 45/1

ẖām Far. 1. Tecrübesiz, acemi.

ẖ. idi 56/2

2. Far. Nafile, boş, beyhude.

ẖ. 62/3, 78/4, 156/16

ẖ. +lar 92/15

3. Olmamış, olgunlaşmamış.

ẖ. 145/22

ḥamā'il Ar. Muska, tılsım, gizli dua.

ḥ. 100/8

ḥamd Ar. 1. Tanrıya şükür.

ḥ. it- Şükretmek. 3/20

2. Övme, övgü.

ḥ. ü s̱enā Hamd ve övgü. 55/5, 83/2

ḥ. s̱. iyle- Şükür ve dua etmek. 55/5, 83/2

ḥamdan Ar. Daha çok övme, övüş.

ḥ.105/11

ẖāme Far. Kalem.

ẖ. +ni 100/9, 119/1, 146/17, 153/11, 159/11

ẖ. +sin 42/13

ḥāmile Ar. Gebe.

ḥ. bol- Gebe kalmak. 151/11

ḥammām Ar. Hamam, banyo.

ḥ.145/11

ẖamr Ar. Şarap, içki.

ẖ.12/1

Ḫamr Özel ad.

Ḫ. 97/9

ẖamūş Far. Suskun, sessiz.

ẖ. bol- Susukun olmak, sessiz kalmak. 156/4

ẖ. iyle- Susturmak. 139/5

ẖ. ol- Suskun olmak, sessiz kalmak. 164/14

ẖān Far. Hakan, hükümdar.

ẖ. 8/16, 8/18, 9/3, 17/15, 18/2, 23/1, 24/11, 24/9, 25/5, 25/9, 25/10, 25/11, 25/12, 26/1, 26/10, 26/12, 26/15, 27/3, 27/11, 28/14, 29/15, 29/17, 31/16, 34/7, 40/7, 41/12, 41/14, 41/18, 41/20, 43/3, 44/12, 46/9, 47/12, 47/17, 47/21, 48/8, 50/11, 51/3, 60/20, 60/9, 61/14, 61/16, 61/22, 63/18, 65/12, 65/4, 67/10, 67/12, 68/13, 69/2, 70/17, 79/22, 80/14, 81/14, 81/9, 84/12, 84/14, 84/15, 85/15, 85/6, 87/1, 91/1, 91/13, 91/2, 91/5, 92/6, 93/20, 94/12, 94/17, 95/20, 96/4, 99/14, 100/15,102/9, 103/4, 106/11, 106/15, 107/9, 111/10, 112/13, 113/19, 114/9, 116/15, 116/16, 117/7, 117/17, 118/5, 118/9, 122/1, 122/4, 122/5, 122/6, 123/22, 136/5, 137/18, 138/11, 138/3, 138/5, 142/15, 147/19, 147/5, 148/12, 152/15, 153/8, 153/9, 153/15, 154/1, 154/7, 154/11, 154/19, 157/1, 157/3, 156/11, 158/4, 165/14, 165/21

ẖ. +da137/9

ẖ. +dın 8/9, 24/8, 94/4

ẖ. +ġa 8/9, 17/14, 24/10, 26/15, 29/14, 38/8, 41/13, 42/2, 60/8, 79/5, 132/4,136/3, 137/16, 137/17, 137/22, 137/8, 138/16, 144/7

ẖ. +ı 15/17, 17/14, 24/19, 100/1

ẖ. +ıdın 17/12, 99/22

ẖ. +ıġa 18/14, 34/18, 42/4, 83/18, 103/3, 144/9

ẖ. idi 12/4, 154/19

ẖ. +lar 17/6

ẖ. +nı 21/20, 26/16, 34/11, 80/16, 86/7, 94/3, 95/20, 106/17,136/5,137/20, 137/21

ẖ. +nın͡g 8/10, 8/11, 78/15, 136/1, 10/20, 136/10, 136/20, 136/8, 138/13, 138/3, 145/2

H̱anca Aẖun Yagur Kişi adı.

H̱. A. 22/6, 30/20, 58/3, 58/5

ẖançer Ar. Ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir bıçak türü.

ẖ. 16/15, 18/11, 58/16, 58/17, 62/2, 67/7, 75/13, 77/21, 115/3, 151/19

ẖ. -i āb-dār Ar.+Far. Güzel hançer. 45/3, 127/7

ẖ. +ım 57/7

ẖ. +nı 76/18

ẖançerlet- Ar.+T. Hançerletmek, öldürtmek.

ẖ. -ip 42/12

ẖāne Far. Ev, hane, mesken.

ẖ. 99/8

ẖ. -i mihmān Far.+Ar. Misafir evi. 153/2

ẖ. +lar 81/6

ẖ. +ni 38/1, 108/20, 154/2

ẖanım Kadınlara verilen saygı ve onur sözü.

ẖ. +nı 63/12

ẖānlıḳ Far.+T. Hanlık, hükümdarlık.

ẖ. 33/4, 142/3

ẖ. +nın͡g 33/1

ẖar Far. Eşek.

ẖ. 77/20, 127/9

ẖˇār Far. Hor, hakir, aşağı, bayağı.

ẖ. 6/14, 19/1, 36/7, 128/19, 149/4

ẖ. it- Horlamak, hakir görmek. 4/1

ẖ. ḳıl- Horlamak hakir görmek. 46/7, 81/20, 95/8, 127/7, 128/19, 139/11, 155/13

ẖ. u zār Far. Hor, zavallı.

ẖ. u zār bol- Zavallı olmak, horlanmak. 6/1

ẖ. u ẕelīl Far.+Ar. Hor ve alçak. 16/21

ẖ. u ẕelīl iyle-Aşağılamak, alçaltmak. 19/1

ẖ. u ẕelīl ḳıl- Aşağılamak, hor ve hakir görmek. 36/7, 149/4

ẖār Far. Diken.

ẖ. u ẖas Far. Ot kırıntısı, çalı çırpı, çerçöp.

ẖ. u ẖası ḳıl- Çöp gibi doğramak. 73/20

ẖarāb Ar. Yıkıntı, yıkılmış, bakımsız.

ẖ. bol- Bitkin olmak, yorulmak. 120/2, 161/15

ẖ. ḳıl- Yıkmak, viran etmek. 46/18, 115/20

ẖarābāt Ar. Viraneler, yıkıntılar.

ẖ. 6/12

ẖarācāt Ar. Müslüman olmayan kimselerden alınan vergi.

ẖ. +ın͡gızlarġa 66/17

ḥarām Ar. Dince yasak edilmiş şey.ḥ. 52/12

ḥarāmī Ar. Yol kesen, hırsız.

ḥ. 145/1

ḥ. idi 22/19

ḥareket Ar. Davranış, iş, tutum.

ḥ. 44/4

ḫar-gāh Far. Büyük çadır, otağ.

ḫ. ėt- Otağ kurmak. 81/10

ḫ. +nı 161/3

ḥarīf Ar. 1. Bayağı, soysuz, adi (kimse).

ḥ. 51/19, 125/6

2. Rakip.

ḥ. ḳıl- Rakip etmek. 46/6

ḫarīd Far. Satın alma.

ḫ. ḳıl- Satın almak. 11/17, 33/17

ḫarīd Ar. Dokunulmamış, bozulmamış.

ḫ. bol- Bozulmamış olmak. 165/5

ḫ. ḳıl- Dokunmamak, bozmamak. 53/13

ḥarīm Ar. Ev içi, başkasına kapalı olan yer.

ḥ. +i 4/17

ḥarīr Ar. İpek, ipekli.

ḥ. -i Ḫıṭay Çin ipeği. 77/20

ḫᵛārlıḳ Far.+T. Aşağılık, hakirlik.

ḫ. ḳıl- Aşağılamak. 98/12

ḫas Far. Ot kırıntısı, çerçöp.

ḫ. 7/16

ḫ. +ı 73/20

ḫāṣ Ar. (<ḫāṣṣ) 1. Özel, mahsus, has.

ḫ. 30/10

ḫ. u ʿām Ar. Herkes.

ḫ. u ʿā. 6/6, 14/3, 58/10, 68/13, 74/1, 74/7, 74/17, 74/19, 77/12, 78/6, 81/11, 90/3, 91/22, 100/13, 112/19, 112/22, 113/3, 117/7, 119/13, 120/18, 123/1, 134/6, 134/9, 154/10

ḫ. u ʿā. +lar 75/20, 79/21

2. Eren, ermiş kişi.

ḫ. +lar 4/13, 7/10, 26/8, 53/15, 64/4, 64/9, 66/6, 93/4

ḫ. +nı 90/15

3. Saf, katışıksız.

ḫ. 53/20

Ḥasan 1. Hz. Hasan.

Ḥ. 6/3

2. Özel ad.

Ḥ. 62/17

Ḥasan Aḫun Özel ad.

Ḥ. A. 32/17, 122/8

Ḥasan Bik Özel ad.

Ḥ. B. 15/13, 85/10

Ḥasan Ġazneçi Bik Özel ad.

Ḥ. Ġ. B. 122/21

ḥased Ar. Kıskançlık, çekemezlik.

ḥ. 27/3, 59/13

ḥ. +ning 88/14

ḥāṣıl Ar. Olmuş, ortaya çıkmış.

ḥ. 81/17, 94/7

ḥasret Ar. Özlem, özleyiş.

ḥ. 45/19

ḫāṣṣiyet Ar. (<ḫāṣṣiyyet) Etki, kuvvet.

ḫ. 30/5

ḫasta Far. Hasta, sağlıklı olmayan.

ḫ. 12/13, 113/14, 163/21, 164/9

ḫ. +ga 35/10

ḫ. +larġa 43/2

Ḥāşe Özel ad.

Ḥ. 28/13

Ḥ. Ḫān 28/14

ḥaşr Ar. Kıyamet.

ḥ. +ıda 64/20

Ḫaşūr Bāḳī Özel ad.

Ḫ. B. 76/10

ḥaşver Far. Güzel koku.

ḥ. 84/9

ḫaṭ Ar. (<ḫaṭṭ) 1. Çizgi.

ḫ. 28/8, 94/16, 106/14

2. Yazı, ferman.

ḫ. 27/15, 27/16, 27/17, 32/1, 42/4, 61/2, 79/13, 103/2, 106/16, 164/12

ḫ. +ġa 142/12, 166/6

ḫ. +ıġa 54/2

ḫ. ḳıl- Yazı yazmak. 6/15, 162/14

ḫ. +larnı 79/14

ḫ. +nı 34/20, 61/3, 61/4, 61/5, 103/3, 111/1

ḫaṭā Ar. Hata, kusur, yanlış.

ḫ. 60/5, 129/1

ḫ. bol- Kusurlu olmak, hatalı olmak.8/3

ḫ. +dur 88/20

ḫ. ḳıl- Yanlış yapmak, kusur işlemek. 30/6

ḫ. +nı 8/4, 60/6

Ḫatan (<Ḫoten) Doğu Türkistan'da miski ile ünlü bir şehir. bk. Ḫoten.

Ḫ. 46/6

Ḥāṭem-i Ṭay Cömertliği ile tanınmış Hatem-i Tayy.

Ḥ. -i Ṭ. +dur 163/8

ḫāṭır Ar. Hatır, gönül.

ḫ. 148/12

ḫ. +ıġa 78/16

ḫaṭīb Ar. Hutbe veren, düzgün ve güzel konuşan.

ḫ. 42/11, 79/6, 96/11, 97/6, 100/12, 100/17, 101/10, 102/2, 102/10, 102/11, 102/12, 102/13, 122/12, 123/11

ḫ. +din 104/16

ḫ. +ġa 100/9, 100/10

ḫ. +lerni 79/6

ḫ. +lerni͡g 99/14

ḫ. +ni 98/7

ḫ. +ni͡ng 99/22, 106/2

Ḫaṭīb Aḫun Özel ad.

Ḫ. A. 102/21, 105/9, 105/22, 107/15

ḫāṭibü'l-aṭā Ar. İhsan, bağış öğüdü veren.

ḫ. 62/17

ḫaṭm Ar. (<ḫatm) Kur'an-ı Kerim'i sonuna kadar okuma.

ḫ. -i Ḳurān Ar. Kur'an-ı Kerim'i sonuna kadar okuma. 99/9

ḫaṭme Ar. (<ḫatme) Hatim etme, bitirme.

ḫ. 12/18, 33/20, 93/8

ḥattā Ar. Bundan başka, dahi, üstelik, hem de, bile.

ḥ. 20/21, 136/8, 137/22

ḫaṭun bk. ḫatun.

ḫ. 88/4, 139/20, 159/15

ḫ. +un͡g 70/19

ḫatun Kadın. bk. ḫaṭun.

ḫ. 52/3, 130/15, 132/8, 145/3, 145/15, 146/3

ḫ. +ı 158/2

ḫaṭūr Ar. (<ḫatūr) Hilekâr.

ḫ. bol- Hilekar olmak. 102/2

ḫavāṣ Ar. (<ḫavāṣṣ) 1. Birçok şeyin birçok özelliği.

ḥ. 70/9

2. Seçkin kimseler.

ḥ. 28/10

ḫāverān Far. Doğu ile batı.

ḫ. 56/20

ḫavf Ar. Korku.

ḫ. 18/3, 57/19, 104/13

ḫ. +dın 14/11, 41/6, 86/8,

ḥ. ėt- Korkmak. 62/12, 63/18, 68/21, 109/15

ḫ. +ıdın 6/13, 20/8, 98/1, 110/3, 160/17

ḫ. it- Korkmak. 48/9, 60/22

ḫ. ḳıl- Korkutmak, korku salmak. 37/1

ḫ.-ı Nīl Nil korkusu, Firavun'un ve askerlerinin Nil nehrinde boğulması olayına telmihte bulunmak için bu tür bir tamlama kullanılmıştır. 18/ 3.

ḫavf-nāk Ar.+Far. Korkulu.

ḫ. bol- Korkulu olmak, korkmak. 91/17

ḥavl Ar. Yıl, sene

ḥ. 14/18

ḫavla Çakmak, lamba, parıltı.

ḫ. 78/4

hay Vah, eyvah.

h. 104/18, 134/14, 149/9

h. hūy ḳıl- Gürültü çıkarmak, vay, eyvah demek. 76/21, 149/9

ḥay Ar. (<ḥayy) Tanrı'nın adlarından; diri, canlı.

ḥ. 97/15

hāy Far. Yas tutan kimsenin iniltisi.

h. 43/13, 71/18, 76/21, 135/5

ḥayā Ar. Utanma, utanma duygusu, sıkılma.

ḥ. 5/17

ḥ. +nın͡g 5/14

ḫayāl Ar. Zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi özlenen şey, imge, hülya.

ḫ. 43/11, 103/18, 156/11

ḫ. +i 26/6, 116/10, 133/10, 141/19, 141/20, 156/16, 159/1

ḫ. +i irür 26/11

ḫ. +ide 87/19

ḫ. -i kebk Ar.+Far. Kekliğin hayali. 107/21

ḫ. +in͡g 131/1

ḫ. +ini 141/20

ḫ. ḳıl- Hayal etmek, gerçekleşmeyecek düşünceye dalmak. 55/17, 113/14, 156/12

ḫ. +ni 7/7

ḫayālāt Ar. Hayaller.

ḫ. 163/5

Ḫayālī Özel ad.

Ḫ. 101/7, 104/17

ḥayātlıġ Ar.+T. Canlılık.

ḥ. +ġa 59/6

Ḫayber Medine'ye 150 km uzaklıkta bir yer.

Ḫ. 6/2

ḥayda- Hay huy etmek, sürüp akın etmek.

ḥ. -p 17/15, 102/15, 108/21

ḥ. -p kėl- Akın edip gelmek. 108/2

ḥaydar Hz. Ali.

ḥ. 6/2

Ḥayd Bāḳī Ḥācı Özel ad.

Ḥ. B. Ḥ.76/1

ḥayıf Ar. Acıma, üzülme.

ḥ. 34/3

ḫayır Ar. (<ḫayr) İyi, faydalı.

ḫ. 60/6

ḫ. +dur 155/22

ḫayır-bād Ar+Far. Hayırlı olsun.

ḫ. iyle- Hayırlı olsun demek. 97/12

ḫ. ḳıl- Hayırlı olsun kılmak. 78/14

ḫāyin Ar. İhabet eden.

ḫ. 108/14

ḫayl Ar. Zümre, topluluk.

ḫ. +ını 46/21

ḫaylī Far. Çok, birçok, epeyce, bir hayli.

ḫ. 27/16, 33/19, 36/21, 78/14, 90/18, 118/19, 133/19, 161/6

ḫ. +ġa 36/16,

ḫ. +ni 127/7, 144/3

ḥayret Ar. Beklenmedik, garip bir şeyin sebep olduğu şaşkınlık, şaşırma.

ĥ. +da 133/13

ḫayrü'n-nāṣır Ar. Yardım edenlerin en iyisi, en faydalısı, Allah.

ḫ. +ın 69/13

ḥayyü'l-ḳadīm Ar. Eski, çok eski ve diri, canlı.

ḥ. 128/18

ḫazān Far. Sonbahar, güz.

ḫ. 60/15, 60/17, 120/20, 121/21, 139/22, 141/13, 141/16

ḫ. bol- Sonbahar gelmek. 72/14

ḫ. -ı faṣl Far. +Ar. Sonbahar mevsimi. 60/16

ḫazāneçi Ar.+T. Hazineci. bk. ḫazneçi.

ḫ. 25/6, 25/12, 25/13, 25/15, 26/2, 27/3, 27/4, 27/10, 116/15, 116/16, 122/19

ḥażarāt Ar. Hazretler.

ḥ. 55/7

ḫazāyin Ar. Hazineler.

ḫ. 122/18

ḫ. +ġa 64/18, 108/21

ḫ. +ları 135/8

ḫ. +ni 36/8

ḫazāyinçi Ar.+T. Hazineleri koruyan.

ḫ. 117/9, 122/16

ḫ. +ġa150/21

ḥaẕer Ar. Sakınma, kaçınma.

ḥ. iyle- Sakınmak, kaçınmak, korunmak. 39/10, 53/4

ḥ. ḳıl- Sakınmak, kaçınmak, korunmak. 36/10, 37/7, 157/9

ḫāżır Ar. Hazır, mevcut, amade.
ḥ. 3/15, 117/1
ḥ. +dur 145/2
ḥ. idi 54/1, 71/12, 91/12
ḥ. irdi 35/13
ḥ. ḳıl- Hazırlamak. 55/10
ḥ. +ları 86/15

ḫazneçi Ar. (<ḫazāne)+T. Hazineci.bk. ḫazāneçi.
ḫ. +niŋ 26/13

ḥażret Ar. Saygı için büyüklere verilen unvan.
ḥ. 31/10, 31/11, 31/15, 31/16, 32/21, 33/4

ḥ. -i ḫānlıḳ Ar.+Far.+T. Hükümdarlığın yüceliği. 33/1, 33/4

Ḥ. -i Mevlāna Özel ad. 31/10

Ḥ. -i Mevlāna-yı Şeyḫ Yūsuf Sekkākī Özel ad. 31/10

Ḥ. -i Şeyḫ Muḥammed Özel ad. 31/15

Ḥ. -i Tuġluḳ Tėmür Ḫān Özel ad. 31/16

Ḥażret Sulṭān Üveys Özel ad.
Ḥ. S. Ü. 31/12

hėc Hiç, yok.
h. 7/9

heft Far. Yedi.
h. 150/13, 163/2, 163/3

Heft Muḥammed Özel ad.
H. M.+ga 163/2

Heft Muḥammed Özel ad.
H. M. 163/2, 163/3

helāk Ar. Mahvolma, harcanma, çok yorulma.
h. bol- Mahvolmak. 16/21, 18/5, 22/19, 24/13, 30/13, 47/5, 77/8, 85/17, 86/17, 108/11, 129/21, 137/6, 157/2, 157/21
h. ėt- Mahvetmek. 25/12, 60/21
h. ėt- irdi 92/18
h. +ı 157/18
h. +ıġa 30/1, 95/5
h. +ın 24/17
h. +ını 17/10, 116/2
h. it- Mahvetmek. 25/6, 25/7
h. iyle- Öldürmek, mahvetmek. 12/12, 14/15, 18/13, 26/18, 29/22, 67/9, 86/2, 109/20, 110/1, 115/21, 121/5, 125/16, 130/19, 133/16, 133/17, 135/7, 141/19, 142/22, 153/12
h. ḳıl- Öldürmek, mahvetmek. 17/8, 25/1, 25/8, 25/11, 28/2, 28/9, 29/21, 32/2, 32/3, 32/13, 33/7, 38/20, 58/9, 60/9, 62/10, 95/10, 125/11, 145/20, 151/12, 158/2

helāket Ar. Mahvolma, yok olma.
h. +ka144/20

ḫelfe Ar. (<ḫelpe) Öğretmen.
ḫ. 75/15, 95/3, 95/8
ḫ. +m 17/6, 21/11, 21/20, 156/12, 156/13
ḫ. +mġa 17/18
ḫ. +mlarnıŋ 21/7
ḫ. +mni 139/7
ḫ. +niŋ 25/4

ẖelfet Ar. (<ẖelpe) Öğretmen.
ẖ. 49/14, 122/10
ẖ. +im 49/14, 122/12

hem Far. Hem, aynı zamanda, bir de, ayrıca.
h. 5/19, 9/2, 8/17, 9/17, 11/12, 13/7, 13/11, 14/1, 15/14, 18/5, 25/8, 26/1, 26/10, 28/6, 29/20, 29/22, 30/17, 32/12, 35/1, 35/5, 38/12, 39/12, 42/3, 42/15, 45/1, 51/4, 51/8, 51/10, 52/1, 52/3, 54/3, 55/16, 58/9, 59/15, 60/21, 62/10, 63/4, 63/16, 64/15, 67/13, 68/13, 69/4, 75/15, 75/17, 75/20, 76/17, 76/18, 79/7, 79/15, 80/2, 80/9, 81/12, 85/8, 85/17, 86/9, 87/12, 88/2, 88/18, 89/8, 91/13, 93/21, 94/20, 97/18 ,98/11, 100/19, 102/20, 104/1, 106/6, 107/6, 107/14, 107/17, 109/8, 114/6, 114/8, 118/20, 120/15, 121/6, 121/17, 121/21, 122/2, 123/11, 123/14, 123/17, 123/21, 123/22, 124/4, 126/1, 130/17, 131/2, 131/7, 131/13, 133/5, 136/6, 136/13, 136/15, 138/1, 138/17, 139/21, 141/9, 141/13, 142/7, 142/13, 146/11, 154/16, 155/14, 161/21, 161/22, 166/4

hemān Far. Derhal, o anda, çarçabuk.
h. 5/10, 48/8, 52/5, 70/13, 71/10, 83/9, 85/2, 87/18, 87/20, 94/12, 96/1, 97/14, 101/6, 104/19, 106/13, 111/9, 111/10, 112/7, 120/14, 131/18, 142/10, 143/14, 160/9, 160/10

hemānā Far. Hemen, derhal.
h. 133/15

hem-çü Far. Aynı, tıpkı, gibi.
h. 162/12

heme Far. Cümle, hep, bütün.
h. 2/2, 3/18, 5/2, 9/2, 10/7, 13/18, 14/11, 17/2, 18/3, 23/11, 29/9, 36/16, 41/17, 45/16, 46/3, 52/18, 59/11, 64/8, 68/19, 69/7, 73/21, 79/16, 81/2, 87/13, 90/14, 90/18, 91/6, 97/10, 101/9,103/16, 107/8, 117/20, 117/4, 118/6, 119/20, 121/8, 122/9, 129/20, 130/10, 134/1, 134/2, 134/10, 135/18, 144/9, 149/13, 152/8, 154/4, 154/8, 154/9, 155/21, 158/21, 159/2, 160/12, 162/1, 166/2
h. +mizġa 117/5
h. +mizni 14/15
h. +ning͡ 59/18

hemedīn Far. Sürekli, devamlı.
h. 5/4

Ḥemek Özel ad.
Ḥ. +ler123/16

hem-nişīn Far. Teklifsiz arkadaş, birlikte oturulup kalkılan kişi.
h. bol- Arkadaş olmak. 5/4
h. ḳıl- Arkadaşlık etmek. 40/4

hem-rāh Far. Yoldaş, yol arkadaşı.
h. 27/4
h. bol- Yol arkadaşı olmak. 65/22, 97/7
h. ėt- Yol arkadaşlığı yapmak. 85/8
h. idi 28/1
h. ḳıl- Yol arkadaşlığı yapmak. 38/3, 86/7

ẖendek Far. Hendek, çukur.
ẖ. 81/4, 133/7,

ḫ. +ni͡ng 132/20

hengāme Far. Kavga, gürültü.

h. 11/5, 151/5, 154/21

h. +ġa 7/18

h. +ler 79/2, 81/15

h. +ni 34/19, 37/11, 40/19, 110/21, 146/20, 153/16, 155/3, 155/9

henüz Far. Şimdiye kadar.

h. 42/15, 105/17

her Far. 1. Cümle, hep, bütün.

h. 3/15, 5/3, 9/18, 12/17, 17/5, 25/19, 29/6, 30/8, 35/11, 36/21, 38/6, 43/1, 43/11, 50/9, 52/12, 58/2, 60/18, 67/3, 72/8, 72/12, 72/15, 79/1, 85/1, 88/21, 89/9, 90/2, 91/20, 96/3, 96/4, 101/4, 102/4, 104/13, 105/5, 105/7, 106/18, 107/1, 113/5, 120/7, 124/2, 128/10, 128/21, 131/15, 131/19, 133/13, 137/20, 141/1, 141/15, 153/9, 155/5, 158/11, 163/17, 164/5, 166/8

2. Her bir.

h. 44/15, 45/8, 58/15, 65/1, 88/4, 134/13, 135/14

h. adam 18/8, 78/11, 108/4

h. ḳaysı 57/4, 138/10

h. ki 163/19

h. kişi 137/1, 166/7

h. kün 21/3, 30/15, 110/7, 120/3, 156/15, 162/3

h. nė 162/18

her bir (Far. her) Her bir, çeşitli, ayrı ayrı.

h. b. 16/14, 32/14, 34/8, 34/13, 47/8, 50/5, 81/10, 134/17

h. b. +i 36/6, 57/13, 66/19, 73/10, 114/17, 123/8, 128/15, 133/22, 142/16, 149/14

h. b. +i͡ng 113/19

h. b. +si 49/12, 153/19

h. b. +sidür 14/6

h.b. +sige 68/9

ḫerc Ar.Masraf.

ḫ. 86/18

hergiz Far. Asla, katiyyen, hiçbir vakit.

h. 105/15, 160/7

ḥesāb Ar. 1. Hesap, sayma.

ḥ. +da 59/10, 163/13

ḥ. ḳıl- Hesap etmek, hesaplamak. 58/2

2. Tahmin.

ḥ. +ıda 166/13

hestī Far. Varolma, varlık.

h. 5/2

heşt Far. Sekiz sayısı.

h. 133/6

heştād Far. Seksen (80) sayısı.

h. 15/13

hevā Ar. 1. Hava.

h.18/11, 58/16, 127/2

h. +sıda 49/17

2. Boş, beyhude.

h. +dur 88/20

3. Şarkı ve çalgı makamı.

h. +lar 129/6

heves Ar. Arzu, istek, gelip geçici istek.

h. 7/16

hevl Ar. Korku.

h. 158/16

h. +iġa 140/8

heybet Ar. Azamet, korku ve hürmet hissi uyandıran görünüş.

h. 22/13, 44/13

h. +i 38/21, 39/2

h. +idin 36/17

h. ḳıl- Büyüklenmek, azamet etmek. 119/10

hezār Far. Pek çok, bin.

h. 6/1, 16/5, 46/7, 81/20, 119/20, 128/19, 144/19, 150/10

hezārān Far. Binler, binlerce.

h. 77/3, 116/1, 119/20, 128/19, 144/3

hezle Ar. Şaka, eğlence.

h. ḳıl- Şaka yapmak, eğlenmek. 105/13

ḫına Ar. (<ḫınnā) Kına.

ḫ. 128/4

ḫırām Far. Nazlı, edalı, salına salına gitme veya yürüme.

ḫ. 11/19, 57/5, 66/4, 157/5, 162/8

ḫ. +ın 57/9

ḫıred Far. Akıl.

ḫ. 9/18, 10/1, 56/10, 63/12, 75/12, 99/3, 110/8, 118/19, 124/4, 124/5, 159/22,

ḫ. +din 90/4

ḫ. +lerġa 166/8

ḫıredlik Far.+T. Akıllılık.

ḫ. 28/21

ḫıred-mend Far. Akıllı, anlayışlı.

ḫ. 73/17, 136/13

ḫ. +lardın 8/13

ḫıred-mendī Far.+Ar. Akıllılık.

ḫ. 100/2, 163/6,

ḫ. bol- Akıllı olmak. 163/13

ḫ. +ler 92/12

ḫırmen Far. Harman.

ḫ. +i 27/4, 60/10

ḫırṣ Ar. Sonu gelmeyen istek, aşırı tutku.

ḫ. -ı hevā Ar. Şarkıların aşırı tutkusu. 129/6

ḫıṣāl Ar. Huylar, tabiatlar.

ḫ. 49/16, 122/13

ḫışm Ar. Birbirine kan, evlenme, evlatlık gibi yollarla akraba veya soyca yakın olma.

ḫ. +ı 89/11

ḫ. +ılar 89/13

ḫ. +ını 89/4

ḫīş Far. Akraba, soy.

ḫ. 124/7

ḫışt Tuğla, kerpiç.

ḫ. 70/4

ḫ. +lar 30/18

Ḫıṭay Çinli.

Ḫ. 9/14, 12/3, 12/18, 15/16, 15/18, 16/1, 16/13, 17/13, 18/6, 34/15, 34/17, 36/1, 41/8, 43/13, 44/8, 46/7, 46/16, 47/10, 47/13, 47/15, 48/1, 48/2, 48/4, 50/17, 55/18, 56/2, 56/17, 56/21, 56/22, 58/11, 68/19, 68/20, 69/2, 70/4, 73/12, 76/15, 77/5, 81/18, 83/17, 85/14, 86/17, 86/9, 86/14, 89/22, 109/7, 109/11, 109/12,

109/18, 110/6, 118/21, 119/10, 120/18, 120/21, 121/9, 125/13, 125/14, 126/10, 127/6, 128/2, 128/19, 131/18, 133/9, 133/11, 133/13, 133/17, 134/3, 134/13, 134/18, 134/21, 135/5, 140/9, 140/11

Ḫ. +dın 9/8, 12/12, 47/5, 48/13, 70/5, 85/17, 119/21, 127/10, 127/15, 129/14

Ḫ. +ı 77/20, 85/12

Ḫ. +lar 9/11, 16/1, 16/14, 16/21, 17/1, 21/8, 44/10, 45/13, 46/20, 49/2, 53/14, 55/16, 56/1, 59/5, 67/16, 67/17, 67/18, 68/22, 70/4, 70/5, 70/6, 85/13, 86/13, 89/2, 119/6, 119/12, 120/8, 121/2, 125/10, 127/5, 129/20, 134/19

Ḫ. +larġa 44/21, 48/14, 54/9, 71/2, 75/19, 86/18, 127/12,

Ḫ. +larmu 39/12

Ḫ. +larnı 67/9, 109/4, 125/16, 130/19, 133/10, 133/15

Ḫ. +nı 51/6, 73/8, 124/2, 127/6, 128/18, 128/20, 129/18, 133/22, 134/18, 147/20,

Ḫ. +nıng͡ 46/19, 86/16, 109/17, 119/2, 120/19

ḫıyār Far. Kabakgillerden, uzun, iri meyveli, sürüngen, bir yıllık otsu bir bitki. bk. ḫıyyār.

ḫ. 149/5

ḫıyyār bk. ḫıyār.

ḫ. 44/15

ḫīz Far. Coşkunluk, dalgalanma.

ḫ. 68/17, 26/16, 146/1

ḫ. ḳıl- Coşmak, dalgalanmak. 18/1, 68/17, 71/9, 73/15, 89/13

ḫız Çabukluk, sürat.

ḫ. 19/7

ḫ. ḳıl- Hızlanmak, süratlanmak. 47/17

Ḫıżır Ḫān Özel ad.

Ḫ. Ḫ. 93/20, 94/3, 94/4, 94/12, 94/17

ḥicāb Ar. Utanma, sıkılma.

ḥ. ḳıl- Utanmak. 2/16

Ḥiccāz Arabistan'da Kızıldeniz'in kuzeyinde bir bölge.

Ḥ. +ġa 8/15

hicr Ar. Ayrılık.

h. +i 121/12

hicrān Ar. Ayrılık.

h. 27/5

hīç Far. Yok denecek kadar az.

h. 6/13, 30/2, 32/2, 32/4, 32/6, 32/7, 35/4, 39/12, 41/16, 44/4, 44/19, 65/18, 70/14, 78/10, 78/16, 79/4, 97/1, 109/4, 116/4, 119/3, 119/21, 120/2, 135/1, 135/4, 138/18, 139/1, 146/15, 156/18, 160/6, 162/9, 164/21

ḥikāyāt Ar. Hikayeler, öyküler.

ḥ. +ini 37/6

ḥ. +leri 27/8

ḥikāyet Ar. Bir olayı ve macerayı sırasıyla anlatma, dile getirme, nakletme. ḥ. 69/18, 149/20

ḫ[ḥ]. +i 162/11

ḥ. +ni 150/2

ḥikmet Ar. Bilgelik, sebep.

ḥ. durur 4/7

2. Gizli sebep.

ḥ. 144/21

ḫilāf Ar. Karşı, zıt, uyuşmazlık.

ḫ. +ıda 28/11

ḫilāfet Ar. Halifelik.

ḫ. 2/14

ḥīle Ar. Oyun, aldatmaca.

ḥ. 42/17, 83/3, 101/10

ḥ. +dür 102/2

ḥ. iyle- Hile yapmak, aldatmak. 42/16

ḥ. ḳıl- Hile yapmak, aldatmak. 68/2, 132/14

ḥ. +lar ḳıl- Hile yapmak, aldatmak. 82/4, 91/11

ḥ. +larnı 84/12

ḥ. +siġa 82/5

ḥ. +sini 15/12, 56/2, 68/19

ḥilm Ar. Sakin tabiatlılık, durgunluk, yavaşlık.

ḥ. 49/10

himmet Ar. 1. Yardım, kayırma.

h. ḳıl- Yardım etmek. 112/18

2. Gayret, çalışma, çabalama.

h. +i 154/9

h. +iga 71/5

himmet-lig Ar.+T. Gayretli.

h.136/18

hine Ar. (<hīne) Onurluluk, şerefli olma durumu.

h. 104/1, 105/18

hirās Far. Korku.

h. bol- Korkmak.155/1

h. iyle- Korkutmak, ürkütmek. 155/11

h. ḳıl- Korkmak. 133/3

ḥiṣṣe Ar. Pay, hisse, nasip.

ḥ. +din 115/22

ḫizām Far. Dizgin.

ḫ. +ın 84/14, 85/11

ḫiẕmet Ar. Hizmet, iş görme.

ḫ. 85/4

ḫ. ėt- İş yapmak. 83/20

ḫ. ḳıl- Hizmet etmek, iş yapmak. 3/7, 9/6, 149/18

ḫ. +ida 138/3

ḫ. +ida idi 49/19

ḫ. +iġa 42/6

ḫ. +i ḳıl- Hizmet etmek. 49/19

ḫ. +ni 35/20, 40/6

ḫo Ç. 64 kilo ağırlığındaki ölçü birimi.

ḫ. 107/15

ḫoca Far. Efendi.

ḫ. 4/10, 19/10, 24/3, 27/12, 27/13, 27/18, 27/21, 27/3, 31/6, 32/17, 59/1, 61/1, 62/1, 62/2, 62/3, 62/6, 63/19, 65/11, 66/2, 66/3, 66/5, 94/17, 95/12, 95/13, 96/1, 96/2, 96/8, 96/10, 99/14, 101/21, 102/22, 107/5, 163/11, 164/6

ḫ. +ġa 25/5, 96/9, 99/14, 107/14

ḫ. -i nik-ḫū Far. İyi, güzel huylu hoca. 87/10

ḫ. +lar 66/3, 84/5

ḫ. +larġa101/20

ḫ. +m 17/6, 17/19,18/2, 18/7, 21/6, 26/10, 29/17, 40/8, 40/17, 41/10, 41/22, 42/5, 42/11, 47/13, 47/18, 47/21, 47/22, 48/1, 48/9, 48/19, 48/20, 50/11, 62/5, 65/4, 65/12, 65/13, 65/22, 66/8, 66/9, 67/10, 68/13, 70/17, 70/21, 74/16, 75/2,

80/11, 80/12, 84/14, 84/15, 91/13, 94/10, 95/20, 99/15, 100/12, 100/14, 100/22, 102/6, 102/8, 102/9, 106/10, 107/11, 112/13, 112/15, 116/15, 117/7, 117/8, 118/1, 118/5, 123/1, 124/1, 138/2, 138/4, 143/22, 153/15, 154/1, 154/11, 156/1, 157/3, 157/5, 165/16, 166/4

ḫ. +mdın 65/20, 107/10

ḫ. +mdur 153/8

ḫ. +mġa 46/9, 47/12, 65/20, 81/9, 107/9, 118/3, 142/15, 153/9, 153/16, 157/4

ḫ. +mlar 8/18, 18/14, 65/6, 65/14, 73/9, 84/16, 101/7

ḫ. +mlarnın͡g 65/5, 152/15

ḫ. +mnı 25/5, 27/11, 60/20, 65/19, 84/12, 96/8, 155/14, 157/1, 165/14

ḫ. +mnın͡g 65/18, 138/3, 138/6

ḫ. +nı 29/9, 29/13, 96/6, 106/15

ḫ. +nın͡g 39/15, 62/21, 78/19, 96/7

ḫ. -yı büzürg Far. Büyük, ulu hoca. 164/7

Ḫoca Ger özel ad

Ḫ. G. 19/10

Ḫoca Ḥasan māterīd Özel ad.

Ḫ. Ḥ. M.164/6

Ḫoca Levlāk Özel ad.

Ḫ. L. +ġa 4/10

Ḫoca Ṣayid Özel ad.

Ḫ. Ṣ. 107/5

Ḫoca Şāh Özel ad.

Ḫ. Ş. 134/2

Ḫocam Niyāz Özel ad.

Ḫ. N. 75/2, 80/12, 138/2

Ḫocam Niyāz Aḫun Özel ad.

Ḫ. N. A.102/6

Ḫ. N. A. +mu 100/12

Ḫ. N. A. +nı 41/22, 42/5

Ḫocam Niyāz Bik Özel ad.

Ḫ. N. B. +ni 41/10

Ḫocam Niyāz Ṣāduḳ Ḳurbān Özel ad.

Ḫ. N. Ṣ. Ḳ. 42/11

Ḫocam Niyāz Yüz Bėki Özel ad.

Ḫ. N. Y. B. 106/10

Ḫ. N. Y. B. +larnı 40/8

Ḫocam Niyāz Yüz Bik Özel ad.

Ḫ. N. Y. B.100/14, 102/8, 102/9

Ḫ.N. Y.B. +ni 40/17

Ḫocam Turdı Özel ad.

Ḫ. T. +lar 48/1

ḫodbīn Far. Kendini beğenmiş, bencil.

ḫ. -mü 105/20

Ḫonoḫoy Yer adı.

Ḫ. 19/11, 44/21, 134/10

ḫorek Far. Yemek.

ḫ. iyle- Yemek yapmak.130/4

ḫ. ḳıl- Yemek yapmak. 118/17

ḫoş Far. Güzel, iyi.

ḫ. 5/20, 33/18, 40/9, 69/7, 77/14, 88/11, 88/12, 88/18, 122/17, 122/19, 124/4, 125/17, 139/14, 145/19, 165/1

ḫ. bol- Güzel olmak, iyi olmak. 32/4, 79/11, 88/12, 133/1, 166/4

ḫ. kėl- İyi bir etki yaratmak. 39/3

ḥoş Far. (<ḫoş) Güzel, iyi.

ḥ. bol- Memnun olmak, iyi olmak. 166/3

ḫoş-ḥāl Far.+Ar. Mutlu, hali vakti yerinde.

ḫ. bol- Mutlu olmak, iyi durumda olmak. 21/20

ḫoş-ḫūy Far. İyi, güzel huy, yaratılış.

ḫ. 96/18

ḫoşluḳ Far.+T. Hoşluk, iyilik, güzellik.

ḫ. 80/2, 108/6, 147/4,

ḫ. +nı 147/4

ḫoş-vaḳt Far.+Ar. Zamanı hoş geçen, mutlu, rahat.

ḫ. bol- Mutlu olmak, rahatlamak. 40/3

hoş-yār Far. Mutlu, huzurlu sevgili.

h. bol- Mutlu sevgili olmak. 37/10

Ḫoten Doğu Türkstan'da miski ile ünlü bir şehir.bk. Ḫatan.

Ḫ. 9/4, 31/5, 59/14, 69/15, 114/7

Ḫoyze Özel ad.

Ḫ. + niñ 154/16

hū Ar. Allah.

h. 10/1, 114/2, 126/11

ḫūb Far. Güzel, hoş, iyi.

ḫ. 37/4, 61/9, 70/18

ḫ. bol- Güzel olmak, iyi olmak. 7/14, 155/15

ḫūblaş- Far.+T. Güzelleşmek.

ħ. -ıp 100/19

ḫūbraḳ Far.+T. Daha güzel, daha iyi.

ḫ. 34/9

ḫ. +ı 38/13

Ḫudā Far. Tanrı, Allah.

Ḫ. 3/2, 3/3, 3/5, 3/6, 4/10, 5/1, 5/6, 5/15, 6/13, 10/16, 12/14, 13/13, 18/18, 25/10, 56/21, 61/16, 68/16, 71/2, 93/4, 100/2, 119/18, 128/16, 128/21, 131/5, 140/1, 141/11, 143/15, 147/14, 158/1

Ḫ. +dın 9/16, 47/20

Ḫ. +ġa 5/19, 13/2, 29/3, 46/7, 81/20, 103/13, 103/21, 119/20, 128/19

Ḫ. +nı 15/2, 47/20, 84/13

Ḫ. +nıñ 4/11, 61/19, 71/8, 88/17, 135/15, 143/15, 158/14

Ḫ. -yı cihān Far. Dünyanın Hudası. 149/15

Ḫudāberdi Özel ad.

Ḫ. 75/2

Ḫ. +lar 75/3, 126/2

Ḫudāberdi Aḫun Özel ad.

Ḫ. A. 21/11

Ḫudāberdi Bik Özel ad.

Ḫ. B. 21/16, 76/5, 123/3, 126/1, 131/2

Ḫudābėrdi Mịr-āb Özel ad.

Ḫ. M. 147/15

Ḫudā Şükri Özel ad.

Ḫ. Ş. +lar 117/12

Ḫudāvend Far. Sahip, malik, Allah.

Ḫ. 10/11, 55/7, 61/18, 103/16, 128/8, 135/14, 163/18

Ḫ. +ga 47/19

Ḫ. -i ʿālem Far.+Ar. Dünyanın sahibi. 140/2

Ḫ. +iġa 33/10

Ḫudāvendi-gār Far. Amir, hakim, hükümdar.

Ḫ. + ıng͡ġa 12/10

Ḫudāy Far. Allah, Tanrı.

Ḫ. 35/2, 100/4, 135/13, 135/19, 139/11, 164/2.

ḫ.+ı ʿālemiyan Far.+Ar. Âlemlerin Rabbi. 69/2.

Ḫudāyā Far. Ey Tanrı.

Ḫ. 4/8, 129/3, 139/9, 160/15

Ḫudāyār Yer ismi

Ḫ. 74/5, 115/8, 120/9, 126/2, 136/11, 142/8

Ḫ. idi 163/6

ḫuddāme Ar. Hizmet edenler, hizmetçiler.

ḫ. 107/14

ḫ. +ler 153/18

Ḫudek Özel ad.

Ḫ.123/16

hūhū Ar. Zikir ve mukabelede dervişin Allah adı niyetine tekrar ettiği söz.

h. 49/6

ḫulḳ Ar. Yaratılış, huy.

ḫ. -ı aḫlāḳ Ar. Yaratılış huyu. 3/19

Ḫumur Ḳāḍī Özel ad.

Ḫ. Ḳ.+lar 76/2

ḫūn Far. Kan, öldürme.

ḫ. 15/15, 30/2, 61/8, 89/6

ḫ. bol- Ölmek, öldürmek. 23/11, 45/12, 48/6, 89/21, 93/22

ḫ. +ġa 63/7

ḫ. -ı ciger Far. Ciğer kanı. 107/7

ḫ. +ın 26/13

ḫ. +ını 160/9

ḫ. ḳıl- Öldürmek. 72/18, 111/19, 112/12

ḫ. +ları 33/14

ḫ. tök- Ölüme yol açmak, cana kıymak. 145/15

ḫūn-ābeler Far. Kanlı su.

ḫ. +lar 73/4

ḫūn-ḫˇār Far. Kan döken, zalim.

ḫ. 97/21

ḫ. +dın18/3

ḫ. +ıdın 65/11, 79/17, 113/7

ḫurç Ar. Meşinden yapılmış heybe.

ḫ. +un 119/16

ḫ. +unnı 102/17

ḫūrd Far. Yemiş.

ḫ. 30/10

ḫ. u ḫˇāb Far. Yiyecek ve uyku. 42/9, 53/18

ḫ. u ḫām Far. Yiyecek ve olgunlaşmamış. 145/22

ḫurrem Far. Mutlu, huzurlu.

ḫ. 132/5

ḫūrşid Far. Güneş.

ħ. 91/7

ḫūrşīd-tāb Far. Güneş parlaklığı, ışığı.

ḫ. 14/1

ḫurūc Ar. Ayaklanma.

ḫ. ḳıl- Ayaklanmak. 31/18, 97/11, 148/3

ḫurūş Far. Coşma, çağıltı, gürültü, şamata.

ḫ. 11/14, 39/11

ḫ. iyle- Coşmak, şamata çıkarmak. 18/9, 18/10, 126/19, 151/16

ḫ. ķıl- Coşmak, şamata çıkarmak. 44/11, 56/21, 106/5

ḥuṣūl Ar. Üreme, türeme, çıkma.

ḥ. 17/2, 24/10, 35/4, 35/19, 40/6

ḥ. bol- Üremek, türemek. 35/11

ḥ. +ġa 9/13

ḫuṣūṣ Ar. 1. Kendine özgü olma, has ve mahsus olma.

ḫ. 112/21

2. İş, keyfiyet.

ḫ. 146/8

ḫuṣūṣen Ar. Ayrıca.

ḫ. 145/3

hūş Far. Akıl, zihin, bellek.

h. 56/21, 91/15, 121/10, 126/5, 141/3, 146/2, 156/4

h. +ı 155/8

h. +ıdın 63/12, 90/7

h. +ıġa 95/4

h. +ını 93/7

hūy Far. Gürültü, çığlık.

h. 76/21, 114/2, 134/14, 149/9

h. hū ķıl- Allah Allah demek. 114/2

ḫūy Far. Yaratılış, tabiat.

ḫ. 23/15, 23/16

ḫ. +ı 101/4

ḫ. +lar 23/15, 23/16

hūylu Far.+T. (<ḫūylu) Güzel ahlaklı, iyi yaratılışlı.

ḫ. durur 5/2

Ḫuyza Ç. (<Ḫuysu) Tunkan, Çin müslümanı.

Ḫ. 23/15, 23/16

Ḫ. +larġa 24/20

Ḫ. +nı 108/18

Ḫuyze Ç. (<Ḫuysu) Tunkan, Çin müslümanı.

Ḫ. +lar 36/6

Ḫ. +lardın 131/15

Ḫ. +ni 35/3

ḥużūr Ar. Rahatlık.

ḥ. 49/4

ḥ. +ı 4/18

hücūm Ar. Hücum, saldırı.

h. ķıl- Saldırmak, hücum etmek. 83/8, 147/21

h. +lar ķıl- Saldırmak, hücum etmek. 33/19

hükm Ar. Emir, hüküm.

ḥ. 52/6, 132/1

ḥ. +ike 25/19

ḥ. -i revāneçi Ar.+Far.+T. Devam eden hüküm. 16/11

ḥ. -i şeh Ar.+Far. Hükümdarın kararı. 142/4

ḥ. ķıl- Hükmetmek, emir vermek. 35/11, 43/1

ḥ. +ni 159/20

ḥükmī Ar. Hükme ait, hükümle

ḥ. +ların 164/21

ḥükūmet Ar. Hüküm sürme, padişahlık.

ḥ. 34/8, 50/4

ḥüküm Ar. Emir, hüküm.

ḥ. 69/3

ḥükümrān Ar.+Far. Hüküm süren.

ḥ. 49/20

ḥ. idi 50/4

ḥüküm-rānlıḳ Ar.+Far.+T. Sultanlık, şahlık.

ḥ. ḳıl- Sultanlık yapmak. 19/8, 25/18

hümāyūn Far. Mübarek, kutlu, padişah.

h. 26/5

ḥürmet Ar. Hürmet, saygı.

ḥ. 88/18

ḥ. +idin 164/6, 164/7

ḥürrī Ar. Köle olmayan, serbest, hür.

ḥ. +larnı 149/18

Ḥüseyin Hz. Hüseyin.

Ḥ. 6/3

Ḥüseyin Baḳşı Özel ad.

Ḥ. B. 28/4

Ḥüseyin Bik Özel ad.

Ḥ. B. 15/13, 20/13,124/8, 125/1, 124/10, 124/21

Ḥ. B. idi 122/21

Ḥ. B. +lar 20/13

Ḥüseyin Ḫoca Özel ad.

Ḥ. Ḫ. 66/3

ḥüsn Ar.(<ḥüsün)Güzellik.

Ḥ. +i 28/18

hüveydā Far. Açık, belli, meydanda h.

it- Belli etmek, meydana çıkarmak. 2/9

h. ḳıl- Belli etmek, meydana çıkarmak. 2/3

-I-

ʿıṭr Ar. Güzel koku.

ʿı. +ın 81/14

ıṭṭılā Ar. Öğrenme, tanıma.

ı. bol- Öğrenmek, tanımak. 17/7

ʿIyd Bāḳī Ḥācı Özel ad.

ʿI. B. Ḥ. +m 122/11

ʿIyd Ṣūfī Özel ad.

ʿI. Ṣ. 74/4, 77/14

ʿIyd Ṣūfī Ming͡ Bėki Özel ad.

ʿI. Ṣ. M. B. 77/14

-İ-

i- İmek fiili, ek fiil. bk. ir-

1. İsimlerle kullanılan şekilleri.

i. -di 5/3, 5/13, 5/14, 5/17, 6/3, 6/18, 8/15, 10/14, 10/20, 11/1, 11/2, 11/4, 13/6, 17/17, 22/19, 25/14, 28/1, 28/18, 33/21, 37/1, 37/2, 37/5, 39/10, 41/17, 46/1, 47/11, 49/8, 49/10, 49/11, 49/13, 49/19, 49/20, 50/1, 50/2, 50/3, 50/4, 50/5, 52/1, 52/4, 52/16, 52/17, 52/20, 54/5, 54/7, 54/8, 54/12, 54/14, 54/20, 55/1, 56/2, 56/15, 59/10, 61/22, 64/8, 66/22, 69/21, 70/7, 71/12, 72/21, 74/10, 74/11, 74/12, 74/13, 74/21, 74/22, 75/2, 75/8, 75/11, 81/1, 84/5, 87/9, 89/6, 89/7, 91/12, 94/1, 95/4, 96/18, 104/1, 107/16, 111/2, 113/11, 114/4, 116/21, 122/4, 122/21, 123/2, 124/5, 134/22, 137/10, 140/14, 140/15, 142/11, 143/13, 144/5, 144/7, 145/1, 145/11, 146/7, 147/22, 153/5, 154/9, 154/19, 157/8, 163/6, 165/11

i. -dik 143/8

i. -diler 30/11, 34/7

i. -dim 6/11, 7/16, 95/9, 101/5, 107/5, 148/4, 163/5

i. -din͡g 63/5

i. -dük 79/2

i. -ken 30/12, 62/1, 63/6, 84/17, 115/14, 130/14, 140/12,143/9, 158/8, 165/3

i. -mes 7/9, 27/19,42/14, 42/15, 64/8, 92/12, 114/20, 155/22, 165/7, 166/7

i. -mesdür 5/20, 38/10, 39/2, 123/15, 128/21

i. -miş 40/18, 108/9, 108/10, 108/11, 150/7, 163/1

i. -mişler 150/8

i. -sen͡g 96/1

2. Fiillerle birleşik çekim yapan şekilleri.

i. -di 32/20, 33/3, 37/4, 46/1, 47/3, 50/6, 51/10, 52/18, 70/14, 90/19, 94/1, 99/2, 111/1, 163/6

i. -dim 162/14, 165/18

i. -dük 148/11

ʿibādet Ar. Bir dinin buyruklarını yerine getirme.

ʿi. ḳıl- Dinin buyruklarını yerine getirmek. 141/12

ʿi. +de 3/17, 4/6

iber- Göndermek.

i. 36/10

i. -ay 37/14, 164/16

i. -dı 11/5, 37/11, 47/12, 55/1, 63/19, 106/14, 106/15, 110/20, 110/21, 116/7, 119/1, 119/7, 120/10, 120/11, 132/10, 132/13, 138/5, 143/11, 160/2

i. -diler 148/17

i. -dim 37/18

i.-edür-Gönderedurmak. 22/21

i. -gen 40/19, 78/16, 155/9

i. -geni 18/17, 36/19, 36/20, 40/9, 42/2, 56/7, 67/22, 78/20, 118/14, 118/15

i. -genini 36/3, 116/13

i. -gen idük 79/2

i. -gil 35/17, 35/18, 36/9, 119/3

i. -güm 80/15, 141/4

i. -ip 120/4

i. -mes idi 111/1

i. -megeni 42/3

i. -miş 155/11

i. -sek 38/19, 40/15, 79/11

i. -sem 151/10

i. -sün 159/14

İbla Özel ad.

İ.112/7

iblīs-lıḳ Ar.+T. Şeytanlık, hilekarlık.

i. 101/11

ibn Ar. Oğul.

i. 60/3, 67/5, 74/3, 142/9, 142/10

ibn-i Devlet Devlet oğlu.

i. -i D.142/10

ibn-i İslām İslam oğlu.

i. -i İ. 142/9

ibn-i Mama Yār Töre Mama Yar Töre oğlu

i. -i M.Y.T. 74/3

ibn-i Muḥammed ʿAzīz Muhammed Aziz oğlu.

i. -i M. ʿA. 142/9

ibn-i Ṣūfī Sufi oğlu.

i. -i Ṣ. irdi 67/5

ibn-i Yūsuf Yusuf oğlu.

i. -i Y. +ka 60/3

İbrāhim Aẖun Özel ad.

İ.A. 50/3, 54/5

ibtidā Ar. Başlangıç, ilk olarak, ilk önce.

i. 87/12

i. ḳıl- İlk olarak başlamak. 81/21, 129/4

icābet Ar. Kabul etme, kabul edilme.

i. 149/17

i. +ka 160/16

icāzet Ar. İzin, ruhsat.

i. 80/1

iç İç, iç kısım, iç taraf.

i. 65/17

i. +de 38/16, 53/21, 74/11, 121/18

i. +din 85/18, 113/2, 121/4, 123/7

i. +i 72/16, 77/7, 81/4

i. +ide 145/2

i. +ige 14/11, 33/1, 33/4, 62/16, 70/2, 73/9, 77/1, 88/3, 90/22, 94/21, 103/8, 117/18, 142/19, 154/1, 161/9, 165/16,

i. +ike19/7, 51/15

i. +inde 68/7, 68/16, 75/4, 93/3, 138/19, 139/19

i. +ini 53/3, 83/11, 84/2, 105/3

iç- Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.

i. -er 72/3, 124/20, 129/6, 156/16

i. -erler 139/16

i. -gen 137/2, 137/5

i. -gendin 137/4

i. -günce 137/5

i. -iben 121/10

i. -ip 22/18, 35/9, 43/15, 45/21, 56/12, 65/8, 67/20, 69/8, 81/22, 97/18, 99/10, 110/8, 114/22, 116/9, 126/14, 130/6, 130/13, 135/16, 137/1, 139/18, 147/2, 149/19

i. -mekdin 24/15

i. -mesdin 137/3

i. -se 9/17

i. -ti 103/12

i. -ürdi 66/11

içal- Bir sıvıyı ağza alıp yutabilmek.

i. -may 139/15

içkeri İçeri.

i. 62/3

i. + ġa 29/16

içre İçeri, içine, arasında, içinde.

i. 2/10, 3/4, 3/9, 3/14, 6/12, 9/15, 19/6, 43/4, 46/18, 49/4, 49/19, 49/21, 53/7, 62/2, 69/16, 73/21, 74/4, 80/2, 88/4, 90/17, 99/5, 103/7, 104/4, 104/11, 108/5, 109/12, 113/15, 121/8, 128/20, 138/18, 138/21, 139/12, 146/10, 152/19, 157/8, 162/14

idrāk Ar. Anlayış, yetişme, olgunlaşma.

i. +ıġa 39/4

İdrīs Hz. İdris peygamber.

İ. 2/15

iger Eyer, at takımı.

i. 79/10

iḥāṭa Ar. Bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma.

i. ḳıl- Etrafını sarmak, çevirmek, kuşatmak.19/4, 19/12, 117/21

iḫbār Ar. Haber verme, bildirme.

i. +nı 68/11

iḫlāṣ Ar. Temiz sevgi ve yürekten bağlılık.

i. 26/8, 69/11, 82/6, 96/18

i. it- Bağlanmak, dost olmak. 65/13, 96/7

i. ḳıl- Bağlılık, dostluk kurmak. 82/6, 84/18, 154/13

i. +nı 66/9

iḥsān Ar. İyilik etme.

i. 26/22

i. +ıġa 135/15

i. ḳıl- İyilik etmek, iyi davranmak. 144/11, 152/13

ihtimām Ar. Bitirme, sona erdirme.

i. ḳıl- Özen göstermek. 67/10

iḫtiyār Ar. 1. Seçme.

i. ḳıl- Seçmek. 85/20

2. Kulun Allah'ı ya da Allah'ın kulu seçmesi.

i.128/22

3.Yaşlı, kocamış olan kimse.

i. 128/22

iḥṭiyāt Ar (<iḥtiyāṭ) Savaş sırasında her an savaşa girebilecek şekilde hazır bulundurulan birliklere verilen ad.

i. ḳıl- Savaşmak için hazır bekleyen birlik oluşturmak. 66/21

iḥyā Ar. Canlandırma, can verme.

i. ḳıl- Diriltmek, canlandırmak. 2/5

iken imiş, idi, olduğu.

i. +din 116/15

iken- Bir şeye temayül etmek, yönelmek.

i. -dük 101/19, 118/10, 139/10, 158/9

ikev Her ikisi.

i. 5/3, 26/12, 54/9, 71/13, 84/13, 88/9, 105/2, 105/16, 105/18, 105/20, 105/22, 111/2, 122/17, 146/10, 154/7

i. +ġa 106/6, 120/10

i. +mizġa 120/13

i. +mizga159/4

i. +mizni 120/13

i. +ni 154/14

i. +n͡gizni 160/8

iki İki (2) sayısı

i. 5/2, 5/16, 6/5, 15/17, 17/8, 17/11, 17/12, 17/13, 17/15, 17/16,17/20, 18/4, 18/6, 18/8, 19/8, 21/8, 26/14, 28/1, 29/14, 32/2, 32/9, 32/14, 34/21, 35/12, 35/18, 36/3, 36/10, 37/16, 39/8, 40/3, 44/9, 47/1, 49/10, 49/11, 50/15, 51/2, 54/4, 54/11, 56/21, 57/3, 64/16, 65/7, 67/5, 67/10, 67/11, 68/14, 74/3, 74/6, 74/9, 78/1, 85/2, 86/11, 90/7, 90/18, 91/3, 92/20, 93/1, 94/15, 96/14, 98/4, 98/8, 98/10, 101/22, 102/6, 105/5, 105/7, 105/17, 106/7, 107/15, 111/5, 115/11, 120/11, 123/10, 124/1, 126/4, 129/1, 129/17, 130/17, 131/15, 131/18, 143/17, 144/8, 145/15, 154/16, 157/6, 160/12, 160/14, 161/7, 166/9, 166/13

i. min͡g İki bin sayısı. 17/12, 47/1

i. +miz159/6

i. +nci 77/5

i. +nçi 38/14
i. +si 16/7, 45/10, 49/11, 73/7, 75/11, 127/1, 145/15
i. +sini 160/9
i. +siniñ 165/15
i. yüz İki yüz sayısı. 35/18, 36/3, 36/10
i. yüz bėş İki yüz beş sayısı. 115/11
i. yüz ėllig İki yüz elli sayısı.
i. y. ė. irdi 143/17
İki Buġra Yer adı.
İ. B. +nıñ 19/12
İki Buġraluḳ Yer adı.
İ. B.134/11
ikin Acaba.
i. 68/16, 79/4, 100/5
ikiz İkiz, çift.
i. 125/18, 139/8
iḳlim Ar. Diyar, ülke.
i. +iġa 27/5
ikrām Ar. Konuğu ağırlama.
i. ḳıl- Konuğu ağırlamak. 96/6
il Ülke, memleket, halk.
i. 118/2, 135/2
i. +i 19/11, 19/18, 44/22, 113/2, 119/2, 129/15, 134/11, 145/10, 145/12, 146/2
i. +de 6/12
i. +din 61/3
i. +ge 75/2, 87/8
i. +idin 126/1
i. +ige 105/14
i. +iniñ 4/17, 134/8
il bėki Memleket işleriyle ilgilenen bey.
i. b. 73/22
i. b. idi 54/7, 123/2
il Yabancı, başkası.
i. +i 106/6, 112/12
il- Dikkate almak, gözönünde bulundurmak.
i. -may 68/1
i. -medi 109/4
ʿilāc Ar. İlaç, çare.
i. 31/7, 39/12, 135/5,
ʿi. +ın 43/14, 90/20
ʿi. +ın ḳıl- Çare bulmak, önlem almak. 56/20
ʿi. +ını ḳıl- Derman bulmak. 130/8
ilāh Ar. Tanrı.
i. 128/17
ile ile, birlikte.
i. 3/19, 7/10, 26/8, 26/9, 50/12, 58/14, 77/17, 121/5, 129/3, 163/5, 164/9
ilt- Göndermek, nakletmek.
i.+mes iyle- Göndermez eylemek. 70/16
İli İli Kazak Özerk İli Moğolistan'nın batısında, Rusya'nın güneyinde ve Kazakistan'nın doğusundadır.
İ. 8/9, 8/15, 9/1, 9/3, 10/17, 11/5, 11/9, 24/9, 27/7, 30/4, 32/1, 52/12, 57/10, 62/22, 81/19, 99/17, 100/12, 100/14, 100/17, 103/2, 142/11, 149/20, 156/14, 166/13
İ. +ġa 9/5, 8/17
İ. +niñ 7/2, 10/9, 10/18
il[i]g (<ilig) El.

i. +ide 165/1

i. +ide 6/1, 105/10

i. +idin 33/8

i. +iga 16/3, 26/7, 39/17, 45/3, 56/12, 62/20, 71/6, 98/6, 102/17, 126/21, 127/7, 129/5

i. +iġa 42/7, 73/12, 80/4

i. +imde 6/13

i. +imge 165/19

i. +imġa 165/2

i. +imizdin 29/7

i. +ini 162/4

ilgeri Önce, evvel.

i. 137/3

illā ʾllāḥ Ar. Allah'tan başka ilah yoktur.

i. 105/11

ʿilm Ar. İlim, bilgi.

ʿi. 49/10, 82/13, 83/9

ʿi. -i ḫāṣ Ar. Özel ilim. 30/10

ʿi. -i nā-renc Ar. +Far. Sıkıntısız ilim. 83/7, 83/9

ʿi. -i nücūm Ar. Yıldızların ilmi. 83/8

ʿi. -i ẓāhir Ar. Görünen, meydandaki bilgi. 49/17

ʿi. +ni 49/12

ilṭāf Ar. (<elṭāf) İyilikler, güzellikler. bk. elṭāf.

i. 63/1

i. ėt- İyilik etmek. 162/5

i. it- İyi davranmak. 40/21

ilticā Ar. Sığınma, barınma.

i. bol- Sığınmak, barınmak. 146/16

iltifāt Ar. Gönül alma, iltifat.

i. 149/14

i. iyle- İlgi göstermek, meyletmek. 126/13, 131/8

i. ḳıl- İlgi göstermek, meyletmek. 52/15, 107/15, 113/9,131/12

imām Ar. İmam, hoca.

i. 6/5, 20/2, 31/12, 32/16, 74/1, 74/5, 74/8, 74/14, 74/17, 74/18, 74/19, 75/22, 76/13, 112/19, 112/22, 113/3, 117/11, 117/16, 136/11, 136/13, 137/8, 138/11, 138/12, 138/15, 154/8, 155/17

i. +ı 75/4, 76/4

i. -ı şīr-gīr Ar.+Far. Aslanı kaldıracak kadar güçlü imam. 49/18

i. +lar 75/20, 136/12

İmām Aḫun Özel ad.

İ.A.74/18, 137/7

İmām Bāḳī Ṣādıḳ Özel ad.

İ. B. Ś. 75/8

İmām Başlaġın Özel ad.

İ. B. 74/14

İmām Ḳāḍī Bik Özel ad.

İ. Ḳ. B. 74/5

İmām Niyāz Özel ad.

İ.N. 117/11

İmām Ẕolyar Özel ad.

İ. Ź. 155/17

imāmān Ar. İmamlar, hocalar.

i. 6/3

ʿimāme Ar. Sarık, tesbih gibi şeylerin başına geçirilen şey. bk. ʿimmāme

ʿi. 80/9, 107/8

ʿi. +lar 94/5

ʿimārāt Ar. Şehir.

ʿi. +ıġa 77/6

ʿimāret Ar. Bayındırlık, şehir.

ʿi. +ka 165/13

ʿi. +lar 100/18

ʿi. +ni 102/18

īmān Ar. Dinin ortaya koyduğu dogmalara inanma, din inancı.

ī. 2/11, 105/22, 123/18

imīn Ar. Emin, kaygısız.

i. 146/13

i. bol- Emin olmak, kaygı taşımak. 18/3, 97/13, 114/1, 156/9

i. iyle- Korkmamak, emin olmak. 64/11

i. ḳıl- Kaygısız etmek.131/12

İmīn Ṣūfī Özel ad.

İ. Ṣ. 125/4

İmīn Toẖta Özel ad.

İ. T. 94/15

ʿimmāme Ar. (<imāme) Fes, arakıye ve ve taç üzerine sarılan sarığa verilen ad. bk.imāme.

ʿi. 79/10

imtihān Ar. Deneme, sınama.

i. iyle- Denemek, sınamak. 41/19

īn Far. Bu.

ī. 14/8

in- İtaat etmek.

i. -gil 106/3

inʿām Ar. İhsan etme, iyilik etme.

i. +ıġa 135/15

i. ḳıl- İyilik etmek. 152/13

ʿināyet Ar. İyilik, bağış, yardım.

ʿi. 34/4,

ʿi. it- İyilik etmek. 47/16

ʿi. ḳıl- Yardım etmek, iyilikte bulunmak. 34/4, 40/20, 42/21, 55/11, 100/9, 131/4, 136/20

ʿi. +i 148/10

ince Tiz (ses), pes karşıtı.

i.128/12

İncinān Özel ad.

İ. 43/16, 46/16, 98/12, 127/7

inek İnek.

i.59/11

ingil Elbise.

i.106/3

ini Kardeş, küçük erkek kardeş.

i. +mni 29/2

i. +ning͡din 61/9

i. +si 65/4, 71/15, 138/6, 165/15

ins Ar. İnsan, beşer.

i. ü cin İnsan ve cin. 3/6

i. ü cān İnsan ve can.

i. ü c. irür 15/10

inṣāf Ar. Acımaya, vicdana veya mantığa dayanan adalet.

i.101/9

i. +mudur 113/17

insān Ar. Adam, kişi, olgun kimse.

i.104/18, 104/19

inşā Ar. Düzyazı veya şiir kaleme alma, yazıya dökme.

i. ḳıl- Şiir kaleme almak. 124/8

inşāʾallāẖu teʿālā Ar. Yüce Allah isterse.

i. 46/11

intiķām Ar. Öç.

i. al- Öç almak.159/15

iʿtibār Ar. Saygın, ehemmiyetli.

i. ķıl- Saygı göstermek, değer vermek. 155/13

iʿtimād Ar. Güvenme.

i. ėt- Güvenmek. 92/8

i. ķıl- Güvenmek. 46/9

iʿtirāż Ar. Karşı çıkma.

i. ķıl- Karşı çıkmak, kabul etmemek. 158/10

iʿzāz Ar. Saygı gösterme, ağırlama.

i. it- Saygı göstermek, ağırlamak. 3/17

ir Er, erkek.

i. 74/10, 74/11, 110/10, 114/14, 115/15, 125/15, 134/21, 142/1, 142/13, 146/3, 150/5, 160/18

i. bol- Er olmak, erkek olmak. 113/19

i. +ga 5/16, 41/1

i. iken 115/14

i. iseng͡ 96/1

i. +lar133/15

i. +ni 96/20

i. +ning͡ 71/14

ir- İmek fiili, ek fiil. bk. i-

1. İsimlerle kullanılan şekilleri.

i. -di 6/17, 8/14, 11/4, 13/5, 16/5, 16/6, 16/8, 20/9, 20/10, 20/19, 21/2, 21/20, 24/2, 24/9, 24/11, 25/16, 26/1, 26/2, 26/3, 26/6, 27/2, 31/21, 32/14, 34/14, 34/15, 34/17, 35/13, 38/2, 38/7, 41/14, 45/10, 46/6, 47/7, 48/2, 48/4, 49/12, 50/2, 51/19, 51/20, 52/17, 52/18, 52/20, 53/18, 53/19, 53/20, 53/21, 54/3, 54/11, 57/19, 67/4, 67/5, 68/7, 73/15, 73/16, 74/11, 75/1, 77/8, 78/21, 79/3, 81/19, 82/10, 84/19, 85/19, 87/12, 88/6, 89/7, 89/22, 90/12, 91/19, 92/18, 92/21, 93/20, 93/21, 94/13, 95/22, 96/16, 96/17, 96/20, 98/11, 99/17, 100/20, 101/13, 102/11, 103/9, 103/22, 104/10, 104/20, 105/1, 106/16, 108/7, 109/7, 112/5, 112/6, 115/1, 115/8, 115/12, 117/22, 121/17, 122/17, 123/5, 123/9, 124/2, 124/4, 124/5, 124/6, 131/9, 135/1, 136/6, 136/7, 136/13, 136/14, 137/10, 142/12, 142/16, 142/17, 143/8, 143/17, 147/4, 153/3, 153/8, 154/20, 155/13, 158/4, 161/4, 162/12, 162/13, 162/15, 163/7, 163/14, 164/12

i. -diler 11/8, 51/6, 62/5, 67/2, 71/15, 93/9, 145/10, 153/13

i. -dim 8/13, 162/13

i. -ding͡ 63/8, 63/11, 90/13

i. -dük 13/4, 46/6

i. -ken 165/1

i. -mes 63/9

i. -miş 35/17, 64/14, 71/1, 139/10, 158/9, 158/12

i. -se 101/16

i. -ür 2/1, 2/2, 5/2, 5/12, 6/2, 6/4, 7/7, 7/12, 14/9, 15/10, 15/16, 19/3, 26/11, 27/16, 27/19, 28/11, 29/10, 33/18, 35/18, 60/2, 65/1, 65/10, 65/12, 71/7, 87/13, 87/14, 87/15, 88/18, 93/16, 98/2,

101/14, 101/15, 104/7, 107/3, 113/14, 122/17, 122/18, 123/13, 127/14, 135/18, 155/18, 158/10, 158/11, 160/13, 163/3, 163/10, 166/4

2. Fiillerle birleşik çekim yapan şekilleri.

i. -di 5/1, 5/10, 11/6, 11/15, 13/3, 21/4, 21/5, 21/22, 23/7, 23/8, 23/10, 24/6, 24/7, 24/12, 24/15, 24/16, 25/18, 25/20, 26/9, 30/17, 30/19, 31/2, 31/5, 31/7, 31/9, 37/4, 39/12, 40/20, 44/14, 47/4, 58/3, 59/13, 69/6, 71/20, 73/14, 85/1, 88/19, 92/16, 95/12, 97/22, 103/19, 106/18, 108/6, 109/6, 110/7, 111/17, 111/22, 118/21, 121/2, 127/8, 127/9, 130/13, 136/5, 137/9, 144/18, 144/21, 145/10, 145/15, 146/11

i. -diler 30/17, 97/18

i. -dimü 119/19

i. -dük 148/11

i. -miş 105/10

i. 132/5

ir- 1.Erişmek, kavuşmak.

i. -di 26/9, 125/18

i. -dim 166/2

i. -ür 83/6

2. İnsan veya bitki büyüyüp gelişmek, yetişmek.

i. -ür 87/13

irāde Ar. 1. İstek, dilek, talep.

i. ḳıl- İstemek. 46/4

2. Bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücü.

i. 30/7

i. +si 30/9

3. Buyruk, ferman.

i. -i ezelī Ar. Eski buyruk, ferman. 30/7, 87/3

Īrān Far. İran halkından veya bu halkın soyundan olan (kimse).

Ī. +lar 136/18

Ī. +larnı 113/21

Īrānlig Far.+T. İran halkından veya bu halkın soyundan olan (kimse).

Ī. 115/16

Īrān-yān Far.+Ar. İranlılar.

Ī. 57/6

irem Şeddad'ın cennete benzeterek yaptığı bahçe.

i. bāġ Şeddad'ın cennete benzeterek yaptığı bahçe. 21/9

iren Eren, olgun insan.

i. +lar 150/19

i. +larını 145/5

iri İri, büyük, kaba.

i. 70/11

İrke Bik Özel ad.

İ. B. 20/8, 112/18, 112/20, 112/21, 117/16, 142/6, 143/15, 143/18, 143/21

İ. B. +ka143/16

İ. B. +ni 143/13

irkek Erkek.

i. 62/16

İrke Min͡g Bėki Özel ad.

İ. M. B. 141/7

irte Yarın, sabah.

i. 95/10, 114/2, 114/3, 160/11, 160/12

i. +ga111/8

irtelik Yarın, sabah.

i. +ka 12/16

irtesi Bir günün, haftanın, ayın, mevsimin, yılın ardından gelen (gün, hafta, ay, mevsim, yıl)

i. 132/5

is Dumanın değdiği yerde bıraktığı kara leke.

i. +i 67/15

ʿĪsā Özel ad.

ʿĪ. 100/11, 104/20, 105/12

ʿĪ. +nı 79/7

ʿĪsā Aḫun Özel ad.

ʿĪ. A. 66/1, 78/18

ʿĪsā Ḥācı Özel ad.

ʿĪ. Ḥ. 75/12

İsfendiyār Fars krallarının ilk sülalesi olan Keyanilerden Güştasb'ın oğlu olup meşhur Rüstem'le yaptığı savaş sonucu ölen kişi.

İ. 6/1, 52/20, 59/13

İsḥāḳ Bik Özel ad.

İ. B. +ni 29/22, 60/21, 62/10, 64/15

İsḥāḳ Ḥācı Özel ad.

İ. Ḥ. 123/12

İsḥāḳ Ḫazāneçi Bik Özel ad.

İ. Ḫ. B. 21/2, 60/11

İsḥāḳ Ḥükm-i Revāneçi Bik Özel ad.

İ. Ḥ. R. B.16/11

İslām Ar. İslam, islamiyet.

i. 5/11, 5/12, 13/15, 13/18, 22/7, 30/14, 36/17, 36/21, 38/8, 38/21, 39/1, 39/5, 39/20, 49/18, 53/13, 54/8, 57/18, 61/11, 62/18, 68/1, 80/19, 85/19, 87/4, 108/8, 114/6, 115/14, 118/15, 120/17, 121/18, 121/19, 125/10, 135/21, 136/4, 137/20, 138/6, 148/14, 150/1, 150/17

İ. +da 34/9

İ. +ġa 12/1, 19/2, 23/5, 24/5, 36/20, 37/6, 40/5, 57/14, 59/12, 77/21, 81/16, 81/17, 116/5, 118/4, 121/7

İ. +nı 17/2, 20/17, 22/12, 35/19, 39/2, 39/7, 39/14, 63/20

İ. +nıng͡ 25/14, 36/1, 56/7, 67/22

İslām Özel ad.

İ.142/9, 142/10

İslām Dilīr Özel ad.

İ. D.163/1

İslām Ḳavaş Özel ad.

İ. Ḳ. 73/22

İslām Mollā ʿĀşūr Özel ad.

İ. M. ʿĀ.157/13

İslāmī Ar. İslâm diniyle ilgili olan, İslâm’a özgü.

İ.16/14, 85/15, 85/20, 86/12, 91/3, 110/1, 117/22, 121/8, 129/16, 133/10, 134/17

İ. +ġa115/1

İ. +ler 22/18, 39/12, 39/13, 44/10, 45/14, 58/12, 68/21, 76/14, 89/22, 91/15, 108/16, 109/19, 117/14, 123/6, 130/17

İ. +lerġa 57/19

i. +ni 12/15, 30/3, 48/21, 62/3, 79/12, 88/11, 88/22, 94/11, 108/2, 135/4, 135/14, 141/15

i. +ni ḳıl- Çalışmak. 62/3

i. +nin͡g 38/13, 130/8, 136/21

işen- Güvenmek.

i. -ip 68/1

i. -me103/1

işençi İtimat, güven.

i. ḳıl- Güvenmek, itimat etmek. 47/19

işek Eşek.

i. 78/2, 139/16

işik Eşik, kapı.

i. 95/21, 152/12

i. +din 164/13

i. +iġa 88/5

i. +ini 88/6

i. +ke 103/7

i. +ni 96/3

i. +iga 33/11

işik-aġa Kapıcı başı, kapı ağası.

i. irdi 24/9

işit- İşitmek, duymak.

i. -dük 56/20

i. -gil 19/1, 99/22, 105/15, 157/19

i. -ip 10/15, 11/7, 11/20, 12/3, 12/17, 13/10, 21/19, 24/14, 25/2, 29/20, 30/6, 40/5, 43/16, 47/17, 49/1, 59/21, 65/13, 86/5, 87/2, 87/18, 103/6, 104/21, 106/9, 108/12, 110/20, 116/3, 116/13, 138/12, 144/18, 150/13, 150/20,

i. -kec 52/5

i. -ken 8/8, 16/2, 33/20, 61/6, 119/6

i. -ken idi 39/10

i. -ken͡g 119/2

i. -key 10/2, 150/6

i. -mek 24/8, 106/13, 120/14, 144/15

i. -mekke 144/14

i. -se 7/10, 10/5, 35/4, 39/1, 82/1

i. -sem 131/15

i. -sen͡g 66/15, 69/18, 77/15, 86/21, 100/4

i. -se 163/15

i. -sen͡g 78/22

i. -sün 65/9

i. -ti 14/11, 24/17, 27/10, 29/4, 34/16, 44/6, 45/17, 58/10, 66/10, 85/2, 90/1, 90/7, 91/22, 93/20, 95/14, 108/8, 109/2, 114/10, 120/5, 135/5, 141/21, 145/20, 151/14

işkāl Ar. Ağır şey yükletme, yükletilme.

i. 87/11

işlet- İşletmek, çalıştırmak.

i. -ti 84/3

ʿişret Ar. İçki içmek, eğlenmek.

ʿi. ḳıl- Eğlenmek, içki içmek. 108/5

iştan İç donu.

i. +ıġa 45/20

iṭ (<it) Köpek.

i. 114/2, 138/21

i. +din 149/5

it- 1. Yardımcı fiil.

i. -er 46/5, 101/8, 118/19, 121/15

i. -ey 83/12, 116/11, 124/15

i. -e 92/10

i. -ip 2/4, 2/6, 2/9, 2/11, 2/18, 3/17, 3/19, 4/1, 4/6, 28/20, 29/2, 40/17, 40/21, 41/1, 41/2, 42/9, 47/16, 48/9, 56/11, 60/22, 65/13, 79/14, 79/16, 79/20, 85/7, 96/7, 97/5, 97/15, 98/15, 100/19, 100/20, 102/13, 120/15, 149/13, 161/8, 162/3,

i. -maḳ 105/13

i. -maḳḳa 3/20

i. -seng͡iz 25/7

i. -se 25/6

i. -ti 162/16

i. -ür 8/6

2. Yapmak, etmek.

i.-edür sizYapadurmak. 137/8

i. -ip 47/2

i. -sem 54/13

iṭāʿat Ar. Söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma.

i. ḳıl- Söz dinlemek, boyun eğmek, buyruğa uymak. 131/4

ital- Yapmaya gücü yetmek

i. -gay mėn 124/17

iy Ey ünlemi.

i. 72/10

ʿiyāl Ar. Hanım, eş.

i. +ini 119/4

ʿa. +larıng͡a32/3

ʿiyāl-mend Ar.+Far. Bakmakla zorunlu olunan kadınlı, çoukluklu.

ʿi. 119/4, 164/3

iyle- 1. Yardımcı fiil.

i. 19/1, 61/7, 89/18, 166/5

i. -ben 3/18, 8/3, 30/1, 42/13, 76/9, 139/5, 142/3, 152/10, 160/14

i. -di 2/7, 2/14, 3/1, 5/8, 10/16, 12/1, 13/17, 18/9, 18/10, 18/13, 20/4, 28/4, 29/16, 34/2, 34/5, 41/7, 41/19, 46/21, 48/21, 55/5, 56/14, 59/18, 59/22, 63/1, 67/6, 69/21, 73/12, 74/17, 76/3, 83/2, 86/2, 87/17, 92/3, 93/12, 93/17, 95/5, 98/16, 106/8, 109/20, 110/1, 115/21, 116/2, 121/5, 122/9, 126/13, 126/19, 128/22, 129/13, 130/19, 131/8, 131/14, 133/16, 135/7, 139/3, 142/5, 142/22, 143/20, 143/22, 144/11, 145/15, 146/2, 151/16, 153/7, 158/7, 160/21, 161/15

i. -diler 70/16

i. -dim 8/12, 69/21, 103/3

i. -ding͡ 63/14

i. -dük 128/20, 130/4, 165/8

i. -gen 42/16

i. -gey 7/4, 10/6, 14/15, 15/7, 26/6, 26/18, 27/20, 58/9, 68/5, 82/2, 140/2, 153/12, 160/10, 163/20

i. -geyler 43/10

i. -gil 69/20, 141/12, 158/17

i. -güm 44/1, 91/8

i. -mek 10/13, 59/21, 60/19, 141/19

i. -mekke 2/17, 130/5, 133/9, 143/22

i. -mes 141/14

i. -mey 43/2

i. -me 42/20

i. -miş 12/12, 29/1, 35/15, 64/20, 100/2

i. -ng͡ 60/15, 93/11, 139/1, 159/5

i. -ng͡iz 7/6, 41/5, 66/16, 79/1

i. -p 3/11, 5/6, 9/11, 10/16, 11/9, 14/1, 14/10, 15/4, 39/10, 47/7, 52/22, 55/8, 57/12, 61/2, 64/11, 68/18, 72/19, 81/15, 82/21, 85/1, 85/6, 91/7, 93/9, 95/5, 99/20, 104/2, 109/5, 110/15, 113/5, 116/3, 117/18, 117/19, 118/2, 125/5, 133/17, 134/19, 134/20, 139/9, 141/3, 146/18, 151/18, 155/11, 162/15

i. -r 24/16, 90/19

i. -sek 30/4, 129/15

i. -sek 14/14

i. -sem 83/16

i. -seng͡ 7/2, 29/22, 79/5

i. -sün 60/6, 78/14, 107/17, 125/16, 125/17, 159/21

i. -sünler 8/3, 8/5, 60/5, 69/9

i. -y 84/20, 135/17

i. -yin 8/2, 10/9, 14/18, 71/2, 81/22, 93/11, 121/11, 147/3, 150/2

2.Yapmak, etmek.

i. -di 145/22

i. -p 105/3

iylen- Neşeli, hoşça vakit geçirmek.

i. -ing͡ 42/13

iyleş- Yardımcı fiil.

i. -ip 16/12, 39/17, 97/12, 149/12, 160/20, 161/11

İymen Aḫun Özel ad.

İ. A. +um 122/8

iz Bir şeyin geçtiği veya önce bulunduğu yerde bıraktığı belirti, nişan, alamet, emare.

i. 104/11

i. +i 142/17

izār Ar. Bele bağlanıp bedenin alt yanını örten giysi.

i. 65/17

izda[i]- Aramak, araştırmak.

i. -dı 94/7

i. -p 106/17, 112/11

izdi- İstemek.

i. -me 28/6

i. -diseng͡ 28/6

iẓhār Ar. Göstermek, açığa vurmak. i. 4/7

i. it- Göstermek, ortaya çıkarmak. 2/6, 2/18

i. ḳıl- Göstermek, ortaya çıkarmak. 6/10, 35/20

izil- Ezme işine konu olmak.

i. -ür 137/5

iẕin Ar. Bir şey yapmak için verilen veya alınan özgürlük, müsaade, ruhsat. i. +i 93/4, 128/16

ʿizzet Ar. Büyüklük, yücelik, ululuk.

ʿi. 18/14, 46/2, 59/15, 100/3

-K/Ḳ-

ḳāb Far. Uzaklık, mesafe.

ḳ. 23/6

ḳabaḳ Kaş ile kirpik arası, göz kapağı.

ḳ. +ın 83/3

ḳabal- Kapamak.

ḳ. -dı 110/6

ḳ. -ıp ḳal- Kapatıp kalmak. 45/19

Kaʿbe Mekke'de bulunan, Müslümanlarca kıble olarak kabul

edilen ve hac ibadeti yapılırken tavaf edilen kutsal yer.
K.135/18

ḳābil Ar. Olan, olabilir, mümkün, kabul edici.
ḳ. bol- Mümkün olmak. 136/19
ḳ. it- Kabul etmek, mümkün hale getirmek. 4/6

ḳabr Ar. Mezar.
ḳ. +i 93/8

ḳabuġ Bir şeyin üstünü kaplayan ve onu dış etkilere karşı koruyan, kendiliğinden oluşmuş sertçe bölüm.
ḳ. +larnı 131/20

ḳabūl Ar. Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olma.ḳ.
ḳ. bol- Onaylanmak. 60/4
ḳ. iyle- Kabul etmek, razı olmak, onaylamak.13/17
ḳ. ḳıl- Razı olmak, kabul etmek, onaylamak. 10/11, 17/2, 25/16, 25/20, 35/11, 35/19, 39/2, 40/6, 52/7, 79/12, 164/5

kāc Far. Tokat, darbe, yıkım.
k. 44/20, 64/14, 69/6, 110/2, 118/21
k. +ıġa 110/3
k. +ını yė- Tokat yemek. 110/7
k. ur- Tokat atmak, tokatlamak. 118/21

ḳaç- Kaçmak, uzaklaşmak.
ḳ. -alı 32/18, 33/1
ḳ. -ar 59/14, 89/14, 121/2, 151/10
ḳ. -ar irdi 121/2, 127/8, 127/9
ḳ. -ay 58/21
ḳ. -ıp 32/6, 33/21, 43/15, 48/8, 48/13, 62/12, 77/2, 85/12, 88/4, 91/17, 91/20, 92/16, 92/17, 92/21, 93/1, 93/5, 93/21, 94/12, 95/15, 96/3, 98/10, 102/8, 102/10, 102/11, 103/22, 104/11, 110/3, 110/11, 127/22, 130/6, 135/6, 145/16, 146/13, 146/14, 154/4, 156/11, 158/20, 160/19, 161/13, 104/16
ḳ. -ıp irdi 92/21, 102/1
ḳ. -ıpmu 115/22
ḳ. -ḳalı 58/22, 59/6, 85/21, 109/15
ḳ. -ḳan 45/15, 135/7
ḳ. -madı 48/12, 55/16
ḳ. -mayın 32/21
ḳ. -tı 33/2, 45/14, 48/5, 68/18, 68/21, 89/10, 89/13, 98/8, 109/18, 115/11, 117/20, 143/21, 146/1, 156/5
ḳ. -tılar 48/6, 48/7, 67/3, 102/10, 111/22, 116/4, 154/4
ḳ. -up 99/1

ḳaçan Ne zaman, nasıl.
ḳ. 14/14, 21/7, 31/18, 32/2, 77/8, 144/16
ḳ. kim Ne zaman ki. 21/7

Ḳaçar İran'da aslen Azerbaycan Türkleri olan Kaçar tayfasının kollarından olan Kovanlı kolu tarafından kurulmuş ve 1794 ile 1925 yıllar arasında hükümü sürmüş devlettin adı. Ḳ. 59/5
Ḳ. +ġa 58/20

ḳaçır Mo. (<ḥaçir) Katır.
ḳ. +ga 77/20

ḳaçḳar- Kaçırmak.

ḳ. -ıp 95/6

ḳaçur- Kaçırmak, uzaklaştırmak.

ḳ. 47/18

ḳ. -dı 112/10

ḳ. -duḳ 47/14

ḳ. -may 32/2

ḳad Ar. (<ḳadd) Boy, endam.

ḳ. +i 28/7, 71/20, 88/12,135/10

ḳ. -ı ḳāmet Ar. Boy pos. 2/10

ḳ. +ni 83/1

ḳada- Mo. Batırmak, çivilemek.

ḳ. -p 83/10, 88/2, 95/18, 157/15

ḳadal- Mo. Batırılmak, saplanmak.

ḳ. -ġanı 36/2

ḳaddesaʾllāhu Ar. Temizlik, mübareklik.

ḳ. sırrahuʾl-ʿazīz Ar. Sırrı mukaddes olan. 31/12

ḳadeḥ Ar. Kadeh, içki bardağı.

ḳ. 118/11, 129/5, 149/19

ḳadem Ar. Ayak, adım.

ḳ. 7/18, 26/5, 70/13, 71/9, 85/4, 87/7, 128/1

ḳadī Ar. (<ḳāḍī) Hakim. bk. ḳāḍī.

ḳ. 75/21

ḳāḍī Ar. Hakim. bk. ḳadī.

ḳ. 12/15, 30/1, 34/11, 34/16, 40/14, 49/16, 60/12, 62/13, 62/20, 63/22, 70/8, 87/1, 87/3, 139/7, 147/7, 147/15, 154/10, 154/11,155/4

ḳ. +dur 75/10

ḳ. idi 75/8

ḳ. +lar 76/12, 141/1

ḳ. +nı 63/19, 131/17

ḳ. +nıñ 49/19

ḳ. +sı 87/12

Ḳāḍī Aḫun Özel ad.

Ḳ. A.13/17, 50/5,

Ḳ. A. +nı 13/5

ḳāḍī aşġar Ar. Kazasker, devlet görevlisi.bk. ḳāḍīʿasker.

ḳ. 34/12, 51/3

ḳ. ḳıl- Kazasker yapmak, kazasker olmasını sağlamak. 108/1

ḳ. +mu 122/5

ḳāḍīʿasker Ar. Kazasker, devlet görevlisi.bk. ḳāḍī aşġar.

ḳ. 75/14

Ḳāḍī ʿAsker Şeyḫ Manṣūr Aḫun Özel ad.

Ḳ. ʿA. Ş. M. A.147/8

Ḳāḍī Bėki Özel ad.

Ḳ. B. 76/10

Ḳāḍī Bik Özel ad.

Ḳ. B. 76/1

Ḳāḍī Gilān Özel ad.

Ḳ. G. 49/21, 50/11, 62/13, 63/22, 139/7, 154/11

Ḳ. G. +ġa 61/7

Ḳ. G. +lıġ 64/13

Ḳ. G. +nı 155/4

Ḳ. G. +nıñ 62/20, 64/17

Ḳāḍī Gilān Müftī Özel ad.

Ḳ. G. M.147/7

Ḳāḍī Gilān Nāṣıreʾd-Dīn Özel ad.

Ḳ. G. N. 49/8

Ḳāḍī Meşhūr İmām Özel ad.

Ḳ. M. İ. 74/8

Ḳadı Nāṣır Aẖun Özel ad.

Ḳ. N. A. 34/6, 38/7, 40/7

Ḳ. N. A. +nı 30/1, 34/10

Ḳāḍī Nāṣıreʾd-dīn Aẖun Özel ad.

Ḳ. N. A. 21/21, 25/16, 34/6, 38/7, 40/7,

Ḳ. N. A. +ġa 60/12

Ḳ. N. A. +nı 34/10

Ḳ. N. A. +um 21/10, 87/3

Ḳ. N. A. +umnıng͡ 87/1

ḳāḍī-lıḳ Ar.+T. Kadılık.

ḳ. 64/11

ḳādir Ar. Kudret sahibi olan Allah.

ḳ. 135/11, 152/10

ḳ. durur 3/15

ḳ. -i tüvana Ar.+Far. Güçlü, kudret ve kuvvet sahibi. 148/13

Ḳādīr Ebūʾl-Ġāzī Özel ad.

Ḳ. E. Ġ. +lar 76/7

ḳadr Ar. Değer, itibar, şeref.

ḳ. +ini 7/9

ḳaf (<ḳap) Torba, kap, kılıf.

ḳ.119/16

Ḳāf Masallarda geçen ve Anka kuşunun yaşadığı varsayılan dağ.

Ḳ. 7/17, 139/12

ḳāf Far. Yaran, yarıcı.

ḳ.113/21

ḳ. +ıng͡115/15

ḳafes Ar. Hayvanlar için aralıklı tel, metal veya ağaç çubuklardan yapılmış taşınabilir bölme.

ḳ. 103/7

ḳ. +ġa 94/11

ḳ. +ke 45/11

ḳ. +ning͡ 103/8

kāfir Ar. Küfre giren, Allah'a inanmayan, iyilik bilmeyen.

k. 36/13, 40/20, 45/16, 127/22

k. +i 24/1

k. idi 37/2

k. irdi 21/20

k. -i ẓālim-i bed-ter Ar.+Far. Kafir ve zalimlerin daha kötüsü. 11/4

k. +ler 22/12, 22/14, 22/22, 32/11, 32/15, 32/19, 33/3, 33/5, 33/7, 33/10, 38/12, 38/17, 39/1, 121/19, 132/11

k. +lerġa 148/9

k. +leri 21/3, 31/20

k. +lerni 38/19, 148/10

k. +lerning͡ 30/11, 30/12, 38/19

k. +ni 33/6

kāfirān Ar. Allah'a inanmayanlar, iyilik bilmeyenler.

k.39/19, 43/18, 45/9, 48/5, 57/14, 58/8, 58/18, 67/4, 67/8, 70/14, 77/3, 77/9, 108/7, 114/12, 115/10, 119/8, 120/1, 120/12, 123/22, 126/9, 127/20, 149/6, 152/3

kāfūr Ar. Hekimlikte kullanılan saydam ve güzel kokulu bir madde.

k. 87/15, 88/8, 89/21

Ḳaġunçı Yer adı.

Ḳ. 20/2, 113/2

ḳahḳah[a] Ar. Sesli ve çok gülme.

Ḳ. 91/10, 166/2

ḳahr Ar. Zorlama, helak etme.

ḳ. +ıda 66/19

ḳ. +ıdın 97/13

ḳaḥṭ-lık Ar.+T. Kıtlık, kuraklık.

ḳ. 118/13

ḳ. +ka 118/17

ḳāʿide Ar. Esas, usul, nizam, yol.

ḳ. +si 6/9, 38/11

ḳ. +sin 37/4

ḳāʾimā Ar. Ferman, buyruk.

ḳ. bol- Ferman olmak. 10/12

ḳaḳ Güneş ve ateşten kurumuş olan nesne.

ḳ. 139/18, 156/15

ḳaḳ- Azarlamak, kızmak.

ḳ. -ıp154/3

ḳaḳşat- Gevşetmek.

ḳ. -maġan 51/20

ḳāl Ar. Söz, lakırdı.

ḳ. +in͡g 34/1

ḳal- 1. Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek.

ḳ. -dı 11/18, 39/9, 40/10, 42/7, 43/4, 48/10, 110/6, 118/21, 133/13, 137/13,

ḳ. -dılar 86/4, 92/19, 93/4, 143/3

ḳ. -duḳ 23/16

ḳ. -ġan 31/3, 41/17, 44/1, 112/2, 125/9, 125/13, 142/12

ḳ. -ġanda 99/12

ḳ. -ġandur 145/3

ḳ. -ġanı 17/1, 45/14

ḳ. -ġanıdın 44/14

ḳ. -ġanını 37/3

ḳ. -ġan idi 37/1

ḳ. -ġan irür 27/16

ḳ. -ġusı 166/6

ḳ. -ın͡g 117/5

ḳ. -ıp 8/18, 57/18, 91/4, 94/17, 97/3, 99/17, 116/3, 124/12, 128/9, 154/5

ḳ. -ıpdur 8/9, 108/17

ḳ. -ıp kėl- Kalmak, devam etmek. 97/3

ḳ. -ıp irdi 20/10

ḳ. -madı 128/4, 130/5

ḳ. -maġan irdi 51/20

ḳ. -maġay 30/2, 61/8

ḳ. -masdımı 57/7

ḳ. -masun 129/5

ḳ. -may18/7, 90/4, 99/12

ḳ.-mış 59/5

ḳ. -sa 71/3

ḳ. -sun 100/17

ḳ. -ur 7/3, 7/5

2. Yapamamak.

ḳ. -dı 24/15

3. Yardımcı fiil.

ḳ. -dı 59/8, 78/2, 80/17, 84/21, 121/9

ḳ. -dılar 41/20, 43/4

ḳ. -ıp 45/19

4. Miras olarak geçmek.

ḳ. -dı 59/9, 77/21

5. İşlemez, yürümez duruma gelmek.

ḳ. -ıpdur 105/5

6. Varlığını korumak, sürdürmek.

ḳ. -madı 33/8, 108/8, 116/4, 120/2, 139/19

ḳ. -madılar 119/3

ḳ. -masun 108/19

ḳ. -may 29/15, 139/9

7. Eğleşmek.

ḳ. -maġıl 111/8

kala Büyükbaş hayvan.

k. 40/1, 74/11, 128/3, 142/3, 143/1, 149/9

k. +sı 139/17

k. +sın 144/4

ḳalʿa Ar. Kale, hisar.

ḳ. 6/16, 20/11, 38/12, 48/4, 50/18, 55/14, 63/22, 76/14, 81/16, 82/20, 83/16, 85/12, 86/4, 120/1, 120/17, 132/10, 132/13, 157/3

ḳ. +dın 26/9, 97/11

ḳ. +ġa 53/10, 53/11, 55/18, 68/20, 70/14, 70/22, 73/20, 74/15, 119/12, 133/12, 157/17

ḳ. +larnı 140/20, 161/17

ḳ. +nı 41/5, 117/21, 129/19, 133/4, 157/16

ḳ. +sı 86/14

ḳ. +sıdın 21/4, 118/14

ḳ. +sıġa19/15, 69/4, 110/6

ḳ. +sı irdi 48/4

ḳ. +sın 19/17, 131/12

ḳ. +sını 19/4, 19/12, 108/20

ḳ. +sının͡g 27/7

k. -yı Bayanday Bayanday kalesi. 56/7

ḳ. -yı küffār Ar. Kafirlerin kalesi. 20/19, 20/20, 20/21, 22/1, 22/3, 30/16, 31/7, 38/10, 38/12, 51/15, 65/5, 65/6, 69/14, 129/8, 135/9

kaldaran͡g Diğerleri, avam takımı.

k. 84/5

ḳalem Ar. Yazma, çizme vb. işlerde kullanılan çeşitli biçimlerde araç.

ḳ. 8/1, 40/11, 56/13, 68/4, 68/6,82/9, 87/6, 87/7, 110/15, 152/20, 160/15, 162/13

ḳ. +ni 117/2

ḳalı Artık, nihayet, şayet.

ḳ. 62/8

ḳālib Ar. (<ġālib) Yenen, üstün gelen. bk. ġālib.

ḳ. 41/16, 4/3

ḳ. kėl- Yenmek. 41/16

ḳallāş Ar. Kalleş, hileci, dönek.

ḳ. 146/14

ḳ. +ı 29/9

ḳ. +ını 153/20

Ḳalmaḳ Oyrat diye de adlandırılan bir Moğol kavmi.

Ḳ. 20/7, 40/5, 100/21, 101/4, 101/15, 101/17, 105/15, 106/8, 110/9, 112/10, 112/21, 115/17, 142/2, 143/12, 149/5, 150/10, 150/11, 152/5

Ḳ. +ıdın 146/13

Ḳ. +ıġa 36/21, 37/22, 148/22

Ḳ. irür 98/2

Ḳ. +ḳa 98/4, 141/21, 145/7, 146/1, 151/14

Ḳ. +lar 18/17, 36/17, 36/18, 36/19, 96/13, 97/21, 102/4, 110/12, 113/1,

145/7, 145/9, 145/12, 145/18, 146/14, 147/22, 150/1, 150/6

Ḳ. +lardın 143/5, 145/10

Ḳ. +larġa 116/12, 116/6

Ḳ. +ları 144/18, 148/3, 148/4

Ḳ. +larıdın 144/15

Ḳ. +ları idi 145/1

Ḳ. +larını 144/16

Ḳ. +larnı 116/13

Ḳ. +nı 145/17, 145/20, 146/8, 149/10, 151/15, 151/17

ḳaltaḳ Edepsiz, hayasız.

ḳ. +lar 146/14

kām Far. 1. Zevk.

k. 25/14

2. İstek, arzu.

k. +ı 40/11, 87/6

kamar Far. Kemer

k. 104/11

k. +dın 104/13

Ḳamber Töre Özel ad.

Ḳ. T. 75/7

ḳamçıla- Kamçılamak, kamçıyla vurmak.

ḳ. -p 89/13, 98/14

ḳamer Ar. Ay.

ḳ. 3/13

ḳamer-i dīn Ar. Dinin ayı.

ḳ. 75/15

ḳāmet Ar. Boy.

ḳ. 2/10

ḳ. +i 114/10

ḳ. +imni 73/1

ḳ. +in͡g 63/6

kāmil Ar. Olgun, eksiksiz, tam.

k. 163/11

k. idi 49/10, 89/6, 96/18

kām-kār Far. İsteğine ulaşmış.

k. bol- İsteğine ulaşmak. 13/16

kām-raḳ Far.+T. Daha mutlu.

k. bol- Daha mutlu olmak. 69/7

ḳamuġ Bütün, hep.

ḳ. 3/14

ḳamuş Kamış.

ḳ. +lar 76/18

Kan Yer adı.

K. +nın͡g 20/5

ḳan Kan.

ḳ. 11/15, 16/19, 29/15, 34/3, 43/16, 48/16, 58/19, 76/16, 76/17, 77/3, 89/5, 89/20, 102/5, 104/16, 125/7, 142/21, 146/21, 149/3, 149/7, 152/5, 153/19, 157/7, 165/20

ḳ. bol- Kan olmak, kanlanmak. 16/20, 47/4, 161/9

ḳ. +ı 11/17, 14/1, 18/5, 18/11, 33/17, 41/8, 53/11, 53/13, 58/16, 64/5, 91/7, 101/9, 126/10, 133/11, 133/19, 140/13, 161/14, 161/18

ḳ. +ıda 67/19, 74/15

ḳ. +ıdın 152/4

ḳ. +ıġa susa- Belasını aramak. 97/22, 120/8

ḳ. +ımġa 93/15

ḳ. +ın 39/21, 48/13

ḳ. +ın͡gġa 63/9

ḳ. +ını 10/2, 13/15, 18/12, 29/7, 29/13, 39/17, 58/14, 68/17, 73/12, 77/2, 130/15, 157/16, 161/10

ḳ. iyle- Kan dökmek, cana kıymak. 121/11, 160/10

ḳ. +ġa 63/6, 72/6, 75/21, 134/16

ḳ. +ları115/7

ḳ. +larını 161/13

ḳ. kėt- Çok azap çekmek. 105/2

ḳ. ḳıl- Kanatmak. 138/21

ḳ. +nı 29/2

ḳ. tök- Ölüme yol açmak, cana kıymak. 73/8, 138/21

ḳ. yut- Sabretmek. 63/3, 71/13

kān Far. Maden ocağı.

k. +ı 4/14, 97/14

k. +ıdın 134/9

k. +ınıng 5/17

ḳanat Kanat.

ḳ. 73/3

ḳanatsız Kanadı olmayan.

ḳ. 124/16

ḳança Ne kadar.

ḳ. 11/9, 160/7

ḳand Ar. Şeker.

ḳ. 47/20, 128/6

ḳ. bol- Şeker olmak, şekerlenmek. 19/20, 36/16

Kang Özel ad.

K. 38/14

ḳanı Hani, nerede.

ḳ. 113/19, 115/15

ḳānūn Ar. Müzik aleti.

ḳ. +ı 107/17

ḳap Tam, düz, doğru.

ḳ. bol- Doğru olmak, tam olmak. 4/14

ḳap- Kapamak, örtmek.

ḳ. -up 82/21, 91/16

ḳapuġ Kapı.

ḳ. 70/12

ḳ. +dın 162/15

ḳ. +ı 156/8

ḳ. +ın 164/4

ḳ. +nı 56/1, 70/12

kār Far. 1.Etki, tesir.

k. 137/1, 137/2

2. Fayda, yarar.

k. +ıdın 63/18

k. +ıġa 90/20

k. -ı ḫayr İyinin yararı. Far.+Ar. 155/22

k. +ım 52/8

k. -ı şer Far. +Ar. Kavganın yararı. 155/22

ḳaʿr Ar. Yerin ve çukur şeyin dibi, dip.

ḳ. +ıga104/17

ḳ. +ıġa158/6

ḳara 1. Siyah.

ḳ. 27/2, 52/21, 73/5, 77/18, 82/14, 83/13, 90/6, 98/18, 106/21, 106/22, 124/7, 128/3

ḳ. bol- Kararmak. 106/20

ḳ. iyle- Karartmak. 68/5

ḳ. ḳıl- Karartmak. 68/4

2. Esmer.

ḳ. 28/6

3. Kötü, yaramaz, uğursuz.

ḳ. 40/17

ḳ. iyle- Kötülemek. 110/15

4. Avam, halktan olan.

ḳ. 80/12

Ḳara Özel ad.

Ḳ. 100/13, 102/8

ḳara Kuru yer, kara, sahil.

ḳ.106/18, 161/4

ḳara- Mo. Bakmak.

ḳ. -p 38/10, 58/2, 105/9, 105/10, 105/17, 109/18, 161/15

ḳ. -r 98/14

Ḳara Cāy Yer adı.

Ḳ. C.128/3

ḳaraġ Mo. Göz, göz bebeği.

ḳ. +ı 5/11

ḳaraḳçı Çapulcu, talancı.

ḳ. 105/21

ḳ. idi 52/1

Ḳaraḳol Yer adı.

Ḳ. 42/10

ḳarang͡gġu Karanlık.

ḳ. 57/11, 62/8, 77/7, 103/22, 105/6

ḳarār Ar. Karar, durma, yerleşme.

ḳ. 89/9, 135/20

ḳ. +ı 71/4, 88/22

ḳ. taf- Durmak, karar etmek, karar kılmak. 11/3, 144/5

ḳarasla- (<ġarasla-) Çatırdamak.

ḳ. -p 70/12

ḳaravul Mo. Bekçi, koruyucu.

ḳ.109/6, 109/7

ḳ. +da 78/7

ḳ. +ġa 109/8

ḳ. +ları 109/6

ḳaravulçı Mo.+T. Bekçi, Koruyucu.

ḳ. +lar 109/8, 109/9, 111/17

ḳ. +larnın͡g 107/19

Ḳara Yıġaç Gulca şehri ile Çimpandzi yolu üzerindeki bir yerdir.

Ḳ. Y. 55/10

kār-bār Far. Kazanç, iş yükü.

k. +ı 64/10

k. +ın 64/2

k. +lar 155/21

kār-dār Far. İş tutan, işi elinde tutan, becerikli.

k. 12/14, 13/16, 16/2, 19/3

k. idi 37/2, 52/16

k. irür 19/3

Kardīde Özel ad.

K. 25/16

kār-ger Far. 1. İş yapan, iş bilen, uzman.

k. irür 19/3

k. +de 28/21

2. Nüfuz sahibi, etkili (kimse).

k. +de 58/7

ḳa[hhā]r Ar. Kahredici.

ḳ. 75/4

ḳarı İhtiyar, yaşlı.

ḳ. 157/21

ḳ. +ġa 86/5

ḳ. +lar 145/3

ḳarı- Yaşlanmak.

ḳ. -dım 124/22

kārı-bar Far. Kazancının hepsi, bütünü.

k. +ını 91/6

Ḳārī İmām Özel ad.

Ḳ. İ. 76/13

ḳarın Karın, göbek.

ḳ. 110/7, 118/21

ḳ. +ı 130/16

ḳ. +ıġa 76/22

ḳ. +ını 28/2, 151/11, 157/14, 159/15

ḳarın Ar. (<ḳarīn) Yakın, bir şeye sahip olan.

ḳ. +ıda 31/12

ḳarındaş Kardeş.

ḳ. 72/5, 72/8, 73/4, 123/5, 124/6, 124/18, 139/19

ḳ. bol- Kardeş olmak. 84/13

ḳ. +dın 7/1, 72/18

ḳ. +ıdın 10/4

ḳ. +ı irdi 123/5

ḳ. +ım 72/2, 73/1

ḳ. +ımdın 124/11

ḳ. +ını 97/1

ḳ. +ınıng͡ 29/12

ḳarīb Ar. Yakın, yakın olan.

ḳ. 122/12

ḳ. bol- Yakın olmak. 7/8

ḳ. +i 5/5

ḳ. ḳıl- Yakın etmek. 160/16

ḳ. +ler 5/5

kārlıġ Far.+T. Etkili, tesirli.

k. 53/17

ḳarmaş- Uzaklaşmak, aralaşmak.

ḳ. -tılar 48/3

kārnāy Far. Orkestra.

k. 139/6

k. +lar 22/11

ḳarun Ar. Zaman, vakit.

ḳ. 53/14

ḳaṣd Ar. Kasdetme, kıyma; niyet.

ḳ. 68/6, 89/9

ḳ. +ı 87/21

ḳ. +ıda 110/10

ḳ. +ımızda 148/1

ḳ. -ı eşʿār Ar. Niyet ettiğim şiirler. 124/22

ḳ. iyle- Kasdetmek, niyetlenmek.12/1, 59/22

ḳ. ḳıl- Niyet etmek. 30/17, 159/1

ḳasem Ar. Yemin, ant.

ḳ. ḳıl- Yemin etmek, ant vermek. 14/17, 61/16

ḳ. +lar ḳıl- Yemin etmek, ant vermek. 84/13

ḳāṣıd Ar. . Mektup ve haber götüren, postacı, ulak.

ḳ. +a 160/5

ḳ. +ı 159/9

ḳ. +nı 160/12

ḳāsım Ar. Taksim eden, ölen, ayıran.

ḳ. ḳıl- Bölmek, ayırmak. 128/14

Ḳāsım Öze ad.

Ḳ. 23/3, 39/5, 50/1, 54/15, 67/14, 73/16

Ḳāsım Aḫun Özel ad.

Ḳ. A. 50/1, 54/4, 54/7, 54/17, 123/2, 133/20

Ḳāsım ʿAşir Aḫun Özel ad.

Ḳ. ʿA. A.1122/13, 47/10

Ḳāsım Bik Özel ad.

Ḳ. B. +ni 28/3

Ḳāsım Cekirdek Özel ad.

Ḳ. C. 54/7

Ḳāsım Güli Özel ad.

Ḳ. G. 84/4

ḳaṣīde Ar. Yedi veya on beyitten oluşan Arap edebiyatında bir şiir türü.

ḳ. -i büride Ar. Hırka kasidesi. 31/9

ḳ. -i meymūneʾ Ar. Uğurlu kaside. 31/9

ḳ. -i şerīf Ar. Soylu kaside. 31/13

ḳaş Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar.

ḳ. 83/3, 104/2

ḳ. +ı 76/20

ḳ. +ım 73/5

Ḳaş Gulca ilinin doğusunda bir yerdir.

Ḳ. 44/17, 111/12, 134/8, 137/16, 142/7

Ḳ. +dın 153/19

Ḳ. +nıng͡ 150/4

ḳaş Ön, huzur.

ḳ. 22/4

ḳ. +ıda 61/5, 127/8

ḳ. +ıda idi 50/5

ḳ. +ıġa 25/4, 36/5, 41/11, 44/14, 48/20, 55/12, 58/4, 61/10, 62/7, 62/20, 70/4, 71/17, 82/22, 93/6, 94/10, 96/8, 99/18, 109/22, 115/12, 117/4, 119/22, 120/21, 131/2, 143/18, 153/21, 156/12, 156/13, 164/19

ḳ. +ıḳa 154/4

ḳ. +ımda 115/15

ḳaş Baraj, su bendi.

ḳ. 150/11

ḳaşı- Vücudun herhangi bir yerindeki kaşıntıyı gidermek için tırnakla veya başka bir şeyle deriyi hafifçe ovmak.

ḳ. -p 151/6

ḳaşḳa Bahadır.

ḳ. +larġa 74/22, 81/9

ḳaş- Kaçmak, uzaklaşmak.

ḳ. -ḳan 121/9

ḳ. -ḳanını 48/11

ḳ. -tıng͡ız 115/13

Kaşḳar Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin güneybatısındaki bir şehir.

K. 9/4, 144/6

Kaşḳarī Kaşgara ait, aşgar ile ilgili.

K. 114/7, 123/17, 143/2

K. +larġa 31/5

kāşki Far. Keşke, ne olurdu.

k. 63/15

ḳaşḳu Mo. Birinin hizmetinde veya maiyetinde olan kimse.

ḳ. 81/9

ḳaşla- Kaşımak.

ḳ. -dı 48/9, 110/4

ḳat 1. Sıra, tabaka, birbiri üstüne dizilen sıraların beheri.

ḳ. 94/5, 126/13

2. Seviye.

ḳ.159/15

3. Ön, huzur, makam.

ḳ. +ıda 81/20, 145/2

ḳ. +ıdın 132/3

ḳ. +ıġa 131/18, 132/13

ḳ. +ımda 114/18

ḳ. +ıng͡da 43/1

ḳaṭʿ Ar. 1. Sona erdirme, bitirme.

ḳ. ḳıl- İlerlemek, geçmek. 148/21

ḳ. -ı rāh Ar.+Far. Bitmiş yol. 79/20

ḳ. -ı rāh it- Yolu bitirmek. 79/20

ḳ. -ı rāh ḳıl- Yolu bitirmek. 122/15

2. Geçme, ilerleme, yol alma.

ḳ. -i menzil Ar. Yerleşilecek yere ilerleme.

ḳ. -i menzil it- Yerleşilecek yere ilerlemek. 100/20

ḳat- Katmak, koymak, ilave etmek, eklemek. bk. ġat-

ḳ. -ar 63/20

ḳ. -ay 59/2

ḳ. -ıp 13/1, 19/9, 39/9, 40/17, 79/6, 83/14, 85/13, 88/4, 127/11, 160/2

ḳ. -tı 58/1

ḳatar Sıra, dizi.

ḳ. 110/21, 159/17

ḳatarlıġ Gibi, yanısıra.

ḳ. 96/12

ḳatıġ Katı, sert,acımasız.

ḳ. 12/13, 21/4, 33/15, 51/16, 63/15, 90/7, 116/18, 125/11, 144/20,

ḳatıḳ Katı, sert, acımasız.

ḳ. 23/5, 29/5, 32/13, 56/5

ḳatış Katma işi, karışık, katılmış.

ḳ. bol- Karışık olmak. 60/18

ḳatl Ar. Öldürme.

ḳ. +ini 62/15

ḳ. iyle- Öldürmek, katletmek. 11/9

ḳ. ḳıl- Katl etmek, öldürmek. 90/9

ḳ. +sıġa 27/12

ḳattāl Ar. Çok katleden, çok öldüren.

ḳ. +lar 75/6

ḳattıġ Güç, zor, çetin.

ḳ. 45/12, 118/8, 158/21

ḳ. bol- Güç olmak, zor olmak. 110/5

ḳav- Kovmak, sürmek.

ḳ. -up 92/18, 109/19, 143/21, 146/5, 157/21

ḳavaş Ar. Büyük komutanlar veya vezirlerin hizmetinde bulunan çavuş, emir çavuşu.

ḳ. 20/18, 32/16, 39/5, 39/16, 70/8, 75/5, 75/15, 97/6, 109/7, 122/11, 125/21, 131/17, 132/3, 132/12, 147/15, 147/16, 157/13

Ḳavaş Bik Özel ad.

Ḳ. B. 132/3, 132/12, 157/13

Ḳavaş El Bėki Özel ad.

Ḳ. E. B.147/15

Ḳavaş Ḥācı Özel ad.

Ḳ. Ḥ.122/11

Ḳavaş Ḥācı Aḫun Özel ad.

Ḳ. Ḥ. A. 96/11, 75/15

Ḳavaş Ḫaṭīb Aḫun Özel ad.

Ḳ. Ḫ. A. 97/6

Ḳavaş Ḳāḍī Özel ad.

Ḳ. Ḳ. 70/8, 131/17, 147/15

Ḳ. Ḳ. irdi 109/7

Ḳavaş Min͡g Bėki Özel ad.

Ḳ. M. B. 70/8, 147/16

Ḳavaş Pehlevān Ḳāsım Özel ad.

Ḳ.P. Ḳ. 39/5

Ḳavaş Yüz Bėki Özel ad.

Ḳ. Y. B. 147/16

ḳavl Ar. Söz.

ḳ. iyle- Sözleşmek. 14/18

ḳavm Ar. Topluluk, kavim, insan toluluğu.

ḳ. 25/7, 90/18

ḳ. +ni 3/3

ḳavs Ar. Kavis, yay.

ḳ. +in 4/14

ḳay Hangi, nereye.

ḳ. 164/17

ḳayan Nereye.

ḳ. 33/4, 94/1, 113/17, 114/14, 124/12

ḳ. +dur 72/2

ḳ. +ġa 55/1, 84/14, 89/14

ḳayda Nerede.

ḳ. 37/3, 63/14, 76/15, 106/12, 114/19

ḳ. +dur 113/17, 143/9

ḳaydaġ Ne cins, ne tarz.

ḳ. 88/19

ḳayġu Üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa.

ḳ. 118/6, 152/8

ḳ. +da 67/2

ḳ. +ġa103/18

Kayıd Bāzār Bėki Özel ad.

K.B.B. 147/17

Kāyıd Bāzār Biki Özel ad.

K.B.B. 123/13

ḳayın Hısım, akraba.

ḳ. ata Kayınpeder.

ḳ. ata bol- Kayınpeder olmak. 26/3

ḳaymaḳ Sütün veya yoğurdun yüzünde zar durumunda toplanan, açık sarı renkli, koyu yağlı katman.

ḳ. 139/18

ḳayna- Bir sıvı, sıcaklığı belli bir dereceyi bulduğunda buhar durumuna geçerek fokurdamak.

ḳ. -ġan 18/10, 126/19, 151/16

Ḳaynuḳ Gulca'da mahalle adı.

Ḳ. 19/18, 44/21, 113/2, 134/10

ḳayrı Arka, , eski, önceki.

ḳ.129/10

ḳaysı Hangi, hangisi.

ḳ. 8/9, 8/10, 8/11, 57/4, 138/10

ḳayt- Dönmek, dönüp gitmek.

ḳ. -ıp 111/14

ḳaytar- Geri döndürmek, çevirmek.

ḳ. -ıp 15/8

ḳayu Hangi, o ki.

ḳ. 8/9, 28/16, 61/19, 90/9, 90/10

Kayyūm Ar. (<ḳayyūm) Ebedi ve ezeli olan Allah.

K. 124/13

ḳaz- Herhangi bir araçla toprağı açmak, oymak.

ḳ. -ıp 53/16, 64/16, 81/4, 112/11

ḳażā Ar. Olacağı önceden Tanrı tarafından takdir olunan şeylerin gerçekleşmesi, hüküm.

ḳ. 88/19, 89/14, 90/20, 94/14, 146/9, 156/18, 158/15, 159/4

ḳ. iken 158/8

ḳ. +dın 146/13

ḳ. +ġa 63/17, 158/8, 159/4

ḳ. +sıġa 61/19

ḳ. -yı aḥad Ar. Bir hüküm. 88/15

ḳ. -yı ḫudāvendiġa Ar.+Far. Hükümdarın hükmü. 33/10

ḳ. -yı yegāne Ar.+Far. Biricik kaza, hüküm.

ḳ. -yı yegāne irür 60/2

Ḳazaḳ Kazak, bir Türk boyunun adı.

Ḳ. +dın 81/18

ḳazan Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap.

ḳ. 18/10, 22/17, 126/19, 151/16

ḳażārā Ar. Kaza olarak, bilmeyerek, istemeyerek.

ḳ. 24/12

Kazgerde Özel ad.

K. 25/16

kebīr Ar. Büyük, ulu.

k. 4/4

kebk Far. Keklik.

k. 107/21, 128/12

k. bol- Keklik gibi olmak. 98/21

kec Far. Eğri, çarpık, büklüm.

k. bol- Eğrilmek, çarpık olmak. 21/4

kec Far. Hile, tuzak.

k. 72/19

kėc Geç.

k. bol- Geç olmak, (vakit) geçmek. 53/14, 86/18

kėç- 1. Bitmek, sona ermek.

k. -ġıça 127/6

2. Bir yerden başka bir yere gitmek.

k. -ip 76/17, 97/16

k. -üp 48/18, 81/11

3. Bırakmak, vazgeçmek.

k. -ip 130/13, 161/21

4. Bir duruma uğramak, konu olmak.

k. -sa 3/16

5. Bulunduğu yeri veya konumu değiştirmek.

k. -üp 55/12, 80/19

kėçele- Gecelemek, geceyi geçirmek.

k. -p 120/5

kėd- Gitmek, uzaklaşmak.

k. -ay 35/5

kefek Kepek.

k. 36/16

k. +ler 114/5

Kefek Yer adı.

K. 74/16

kefīl Ar. Kefalet eden.

k. 70/17

keh-keşān Far. Saman yolu.

k. -ı felek Far.+Ar. Dünyanın saman yolu. 70/3

kej-düm Far. Eğri kuyruklu.

k. +da 160/6

kėl- 1. Varmak, ulaşmak.

k. -di 11/7, 13/7, 22/15, 25/3, 25/4, 25/12, 27/11, 32/1, 32/9, 39/3, 47/22, 48/19, 56/15, 58/4, 59/15, 61/21, 62/5, 62/12, 64/4, 64/6, 66/21, 68/10, 69/2, 71/14, 81/11, 88/5, 88/8, 89/15, 95/20, 95/22, 98/15, 98/20, 102/11, 104/11, 106/10, 107/7, 108/15, 109/8, 111/12, 111/23, 112/3, 114/5, 117/16, 118/1, 118/6, 120/17, 134/12, 137/14, 141/16, 142/18, 145/9, 145/12, 150/3, 152/17, 153/2, 153/21,154/5, 159/10, 160/20, 164/13, 165/11, 165/19

k. -dik 25/19

k. -dilar 12/8, 17/15, 20/11. 27/13, 38/3, 47/21, 48/20, 61/10, 64/2, 66/6, 84/1, 93/9, 101/20, 106/7, 107/10, 143/6, 149/12

k. -dim 141/20

k. -din͡g 155/10

k. -din͡giz 113/10

k. -dük 49/7, 56/20, 110/3

k. -gen 41/14, 41/17, 56/8, 159/4

k. -gen idi 142/11, 144/7

k. -gen idim 107/5

k. -geni 65/5, 82/4, 96/14, 99/14, 110/13

k. -genin 27/17, 65/13

k. -genini 46/11, 47/21

k. -gey 60/17

k. -gil 155/5

k. -gü 114/14

k. -güce 26/11

k. -güsi 37/20

k. -iben 107/8

k. -in͡g 12/16, 14/10, 43/7, 58/5

k. -in͡gler 108/21

k. -ip 8/18, 9/5, 12/11, 12/12, 17/12, 18/9, 18/14, 19/12, 19/19, 20/18, 21/3, 21/9, 22/8, 22/22, 24/5, 26/10, 26/20, 26/21, 29/10, 33/10, 33/22, 34/18, 36/13, 40/2, 41/14, 42/20, 43/8, 46/19, 47/16, 48/11, 50/14, 51/17, 53/10, 56/16, 59/16, 62/2, 62/20, 65/11, 69/19, 70/16, 79/17, 81/12, 88/9, 91/4, 94/19, 95/14, 99/6, 99/18, 102/4, 104/5, 104/22, 106/2, 106/6, 107/13, 108/4, 108/14, 109/5, 110/19, 111/15, 111/17, 112/2, 113/22, 114/13, 114/14, 115/2, 117/1, 117/4, 119/22, 122/14, 126/12, 130/2, 132/13, 136/10, 137/21, 142/13, 143/18, 144/6, 144/8, 145/20, 146/15, 146/16, 147/18, 151/5, 151/13, 152/9, 153/2, 153/22, 154/1, 154/2, 154/3, 154/6, 154/8, 155/19, 156/6, 157/2, 157/4, 158/18, 161/6, 161/20

k. -ipdür 27/14, 93/10, 114/9

k. -ip irdi 100/20

k. -medi 79/4, 97/3, 143/12

k. -mediler 66/13

k. -medük 155/19

k. -mek 52/5, 87/20

k. -mes 79/3, 136/22

k. -mese 109/3, 155/5

k. -meyin 125/17

k. -sek 145/6

k. -se 32/19, 37/4, 47/18, 90/13, 109/3, 111/4, 113/15, 114/2, 121/18, 156/9, 158/15

k. -seler 38/21

k. -sün 130/22

k. -ür 61/2

2. Ziyarete gitmek.

k. -di 34/14

3. Ortaya çıkmak, doğmak.

k. -di 59/1, 137/15

k. -gen 37/6

k. -genini 45/20

k. -güsi 44/2

k. -i͡ng 52/14

k. -ip 88/14

k. -mes103/10

k. -se 22/18

4. Daha önce üzerinde durulmuş olan bir konuya yeniden dönmek.

k. -dük 20/12, 21/6

5. Bir şeye sonradan inanmak, doğruluğuna hak vermek, eğilim göstermek, kabul etmek.

k. -galı 63/21

6. Sanılmak.

k. -ip 26/18

7. Kazanılmak, sağlanılmak.

k. -ip 60/8, 96/14

k. -medi 41/16

8. Olmak, -e uğramak.

k. -ip 109/9, 157/12

k. -ipdür 29/18

k. -medi 143/12

k. -se 30/8, 32/19, 135/2

9. Hatırlamak.

k. -meyin 146/15

10. İsabet etmek.

k. -megey 36/7, 114/15

kelāl Ar. Yorgunluk, bıkkınlık.

k. 164/7

kelām Ar. Söz, kelam.

k. 15/2, 58/10, 61/17, 65/20, 74/8, 80/13, 81/17, 94/7, 163/18

k. +ıda 5/8

k. -ı Ḫudā Ar.+Far. Allah'ın sözü. 61/16, 84/13

k. -ı Ḫudāvend Ar. +Far. Allah'ın sözü. 61/18

k. +imni 165/18

k. ḳıl- Konuşmak. 41/3, 78/22, 80/13

k. -ı mecīd Ar. Yüce söz. 5/15

k. -ı rabbānī Ar. İlahi söz. 31/11

k. -ı sitem Ar. +Far. Sitem sözü. 68/6

kelān Far. İri görünüşlü, iri kıyım (kimse)

k. 30/10

kelime Ar. Söz, cümle.

k. -i şerīf Ar. Soylu cümle, söz (Lā-ilāhe illāllāh Muĥammed resūluøl-llāh). 69/13

kėliş- Birlikte gelmek.

k. -ti 130/9

kėlişlig Geliş, gelme.

k. 74/8

kėltür- Gelmesini sağlamak.

k. 63/19, 103/11, 108/12

k. -ay 14/6, 43/20, 69/8

k. -di 14/3, 158/5

k. -makka 147/6

k. -mayın 68/18

k. -medi 96/8

k. -mese 5/1

k. -se 94/4

k. -ünglar 64/5

k. -üp 64/13, 79/15, 100/5, 100/6, 102/16, 108/2, 150/14, 158/4

k. -ür 15/17

kėltüral- Getirme ihtimali veya imkânı bulunmak.

k. -may 23/6, 109/18

kemāl Ar. Bilgi ve erdem bakımından olgunluk, yetkinlik, erginlik, eksiksizlik.

k. 10/16, 152/10, 164/7

k. +ıġa 88/12

k. +i 99/3

k. iyle- Olgun davranmak. 43/2

k. -i savuḳ Sert soğuk. 125/18

kemend Far. Bağ.

k. 61/7, 87/11

kemer-bend Far. Kemer bağı.

k. 80/9

kemīn Ar. Pusu.

k. iyle- Pusu kurmak. 113/5

k. ḳıl- Pusu kurmak. 50/16, 156/9

kemīn Far. Çok az, pek az.

k. ḳıl- Azaltmak. 70/6

kem-rāh Far. Kötü yol.

k. +larga 93/13

kėmür Kömür.

k. 110/18

kenā[r] Far. Kenar, kıyı, çevre.

k. +mızdın 131/4

kener taz Özel ad.

K. T. 154/20, 157/9, 157/11, 157/20, 158/3

K. T.+lar 31/1

kent Sog.Kent, şehir.

k. 42/8, 113/5, 146/3, 163/6

k. +de 111/4, 113/5,

k. +din 113/1, 136/11, 142/7

k. +iġa 111/12, 137/13

k.+i Ġalcat 42/8

k. +ler 19/7, 111/2, 113/2

k. +lerdeki 31/20

k. +lerge15/13, 145/4

k. +leride 145/4

k. +lerning18/15, 145/2

k. +miz 111/6

kenz Ar. Hazine.

k. +eni 156/8

ker Far. Sağır.

k. bol- Sağır olmak. 22/9

kėr- Dışarıdan içeriye geçmek.

k. -ip 58/12

k. -ip ber- Dışarıdan içeriye geçmek. 58/6

kerān Far. Şan.

k. 60/8

k. bol- Ünlenmek, şişmek. 153/6

kėrek Gerek, lazım.

k. 24/8, 32/15, 43/14, 45/18, 63/9, 85/5, 98/3, 102/20, 144/16, 147/20, 150/16, 165/7

k. bol- Lazım olmak. 102/20, 103/5

k. -mes 35/16

kėreklig Gerekli, lazım.

k. 59/19

k. idi 50/3

kėreklik Gerekli, lazım.

k. bol- Lazım olmak. 103/4

kėrekser Gerekirse.

k.149/18

kerem Ar. Cömert, cömertlik; soyluluk.

k. 2/14, 44/21, 60/5, 129/3, 140/2, 152/10

k. +i 69/14, 135/19

k. iyle- Cömertlik yapmak, cömertçe davranmak. 2/14, 8/3, 140/2, 152/10

k. ḳıl- Cömertlik yapmak, cömertçe davranmak. 164/9

keremlik Ar. +T. Cömertlik.

k. 5/18

kerīm Ar. Çok kerem sahibi, cömert.

k. 57/21, 78/6, 93/16, 103/14, 119/18, 128/18, 135/13

k. +i 4/17, 103/16

kerim-ā-kerīm Ar.+Far. Çok cömert. k. 160/13

kerīmüʾr-raḥīm Ar. Mümin kullarını esirgeyen, koruyan, kerem sahibi Allah.

k. irür 93/16

kerk Gergedan.

k. 76/5

kerrār Ar. Savaşta döne döne saldıran.

k. -ı Ḥaydar Ar. Hz. Ali'nin lakabı.

k. -ı ḥ. irür 6/2

kėrü İlerinin karşıtı.

k. 44/9

kes Far. İnsan, kişi.

k. 7/9

kes (<kez) Defa, kere.

k. 49/12, 87/17

kės- Vahşice öldürmek.

k. -iban 94/11, 157/15

k. -in͡g 103/7

k. -ip 28/2, 35/16, 62/6, 95/17, 133/16

k. -kalı 103/8

k. -san͡gız 25/7

kėsek Kalıp halinde yapılmış toprak tabakası.

k. 70/5

k. +lar 70/4

kesel Ar. Hastalık.

k. +lardın 137/1

kėsil- Kesme işi yapılmak.

k. -di 149/5

k. -gay 44/15

keşte Far. Güneş battıktan sonra, gece.

k. +din 47/3

kėt- 1.Bir yere doğru yönelmek.

k. 165/2

k. -elin 43/15

k. -er 29/7, 101/8, 155/20

k. -iben 143/12

k. -in͡g 61/13

k. -ip 83/20, 90/7

k. -ipdür 9/2

k. -keli 78/9

k. -küm 124/13

k. -medi 78/10

k. -se 60/5

k. -ti 33/19, 37/21, 48/18, 59/4, 72/5, 88/10, 93/21, 96/5, 103/18, 104/8, 112/2, 113/1, 113/17, 123/20, 129/7, 138/1, 146/4, 161/19

k. -tiler 97/15, 106/12

2. Yok olmak, elden çıkmak.

k. -er 116/10, 121/15, 129/6, 136/21, 155/20, 156/17, 162/9

k. -iben 116/10

k. -ip 60/15, 71/19, 88/22, 90/11, 93/7, 95/1, 105/2, 155/8

k. -medi 113/18

k. -se 136/22

k. -ti 41/6, 72/4, 73/3, 73/5, 91/15, 110/5, 126/5, 139/22, 156/4

3. Bir yerden veya bir işten ayrılmak. k. -ey 116/11

k. -ip 63/12

k. -meseng͡ 104/9

4. Yürümek, yol almak.

k. -ing͡ler 41/11

k. -ip 26/9

k. -ti 32/5

5. Geçmek.

k. -ip 80/22

6. Bir şey zarar görmüş olmak.

k. -ti 22/14

7. Herhangi bir durumda olmak.

k. -ti 165/13

Ketmen Kırgızistan'ın Celal-Abad ilinde yer alan bir şehirdir.

K. 19/11, 45/1, 134/11, 145/3, 145/10, 145/12, 145/16

K. +ka 145/8

kėtür- Gelmesini sağlamak.

k. 49/3, 78/13, 107/16, 126/14, 141/3, 144/12, 147/2, 163/12,

k. -di 69/15, 79/13, 91/16, 100/22, 103/6

k. -gen 8/14

k. -mek 98/19

k. -se 94/4

kevākib Ar.Yıldızlar.

k. 33/14

kevn Ar. Olma, varlık, dünya.

k. ü mekān Ar. Varlık, kainat. 15/10

kėy- Giymek.

k. -di 90/6, 124/7

k. -ip 56/18, 165/16

kėyin 1. Sonra, arka, peş.

k. 8/16, 15/8, 56/3, 61/8, 67/6, 82/11, 137/2

2. Asla

k. 55/16, 91/1, 129/5

Keyḳavus Özel ad.

K. 136/17

kėz- Bir yerde dolaşmak, yürümek.

k. -di 105/4

k. -ip 106/17

ḳıbāb Ar. Kubbeler.

ḳ. 115/20

ḳıble Ar. Bulunulan yerden Kâbe'nin bulunduğu yön.

ḳ. 21/1, 71/19, 127/4, 132/5

ḳıble-gā Ar.+Far. Kıble, sıkıntılı bir durumda yardım umarak başvurulan yer.

ḳ. +ġa 13/2

ḳ. +ġa ḳıl- Kıbleye dönmek. 103/13

ḳıçḳır- Öfkelenmek.

k. -ıp130/22

ḳıl Pek az miktar.

ḳ. 58/21

ḳīl Ar. Söz.

ḳ. ü ḳāl Ar. Dedikodu. 34/1

ḳıl- Yardımcı fiil (etmek, yapmak).

ḳ. 7/12, 10/18, 17/10, 25/8, 29/13, 35/20, 43/12, 44/3, 57/20, 60/3, 70/17, 79/18, 88/21, 93/14, 93/16, 100/8, 103/15, 107/21, 152/13, 155/5, 160/14, 162/10, 164/5, 164/8, 164/9

ḳ. -a al- Yapabilmek. 7/9, 43/22, 50/17, 101/19, 105/6, 106/22, 125/19, 128/16, 163/19

ḳ. -a bėr- Yapıvermek. 162/17

ḳıladur- Yapadurmak. 137/10

ḳ. -alı 32/19

ḳ. -alın 131/1

ḳ. -am 42/18

ḳ. -ap 91/21

ḳ. -ay 7/13, 7/14, 12/15, 35/7, 37/6, 49/3, 78/14, 102/1, 156/12, 159/17, 162/17, 164/4

ḳ. -ayın 121/10

ḳ. -dı 2/11, 3/1, 3/3, 3/4, 3/11, 6/15, 7/19, 11/3, 11/14, 11/17, 17/2, 17/14, 18/1, 19/17, 20/3, 20/8, 25/16, 27/1, 28/2, 28/5, 28/7, 28/9, 28/13, 28/16, 29/5, 31/18, 32/8, 32/13, 33/7, 33/17, 34/13, 34/14, 36/5, 37/9, 39/11, 39/22, 40/2, 40/3, 40/6, 40/10, 40/13, 41/1, 41/3, 41/10, 44/11, 44/12, 44/17, 44/18, 45/15, 46/6, 46/12, 46/16, 46/20, 47/17, 47/22, 50/16, 50/17, 51/1, 52/5, 53/13, 54/9, 55/3, 55/8, 56/1, 57/9, 57/14, 58/2, 58/4, 58/11, 60/19, 61/12, 62/10, 67/18, 68/11, 68/12, 68/17, 70/15, 71/9, 71/16, 72/2, 72/18, 72/20, 73/1, 73/15, 73/20, 74/14, 75/7, 75/11, 76/16, 77/5, 77/6, 77/9, 77/12, 78/21, 79/12, 81/19, 82/8, 82/10, 85/3, 85/19, 85/20, 86/14, 87/5, 87/8, 88/5, 88/11, 89/13, 89/17, 90/9, 90/21, 91/14, 91/15, 92/14, 92/15, 93/20, 94/15, 95/8, 95/20, 97/11, 98/8, 98/12, 98/13, 99/16, 100/1, 100/3, 101/6, 101/11, 102/5, 106/5, 106/9, 106/11, 107/6, 109/12, 109/17, 110/16, 111/19, 111/21, 112/14, 112/21, 113/1, 114/21, 116/19, 118/5, 119/11, 119/12, 119/13, 119/17, 120/16, 121/7, 121/13, 122/1, 123/6, 123/22, 124/8, 125/17, 126/5, 127/7, 127/10, 130/7, 131/5, 131/7, 132/4, 132/11, 133/6, 134/3,

ḳ. -map 135/1
ḳ. -mas 32/7, 43/21, 44/3, 101/15, 132/15, 136/22, 137/6
ḳ. -mas irdi 5/1
ḳ. -masa irdi 88/19
ḳ. -masaḳ 15/18, 70/22
ḳ. -masalar 136/21
ḳ. -masını 146/22
ḳ. -masun 138/20, 138/22
ḳ. -masunlar 138/18, 138/19
ḳ. -may 23/7, 26/14, 32/4, 47/19, 52/9, 55/17, 60/1, 62/3, 84/22, 94/10, 133/3
ḳ. -mayın 161/11
ḳ. -medi 109/4
ḳ. -mış 3/8, 9/1, 28/16, 29/1
ḳ. -sa 7/14, 10/8, 10/10, 10/11, 25/19, 30/8, 35/11, 39/2, 43/19, 44/3, 46/4, 52/6, 56/21, 83/8, 83/17, 87/20, 131/15, 135/14, 137/1, 142/2, 148/9, 149/16, 155/5, 159/18, 166/7
ḳ. -saḳ 15/5, 30/14, 32/3, 34/8, 34/9, 95/10, 131/6, 147/21, 147/22, 148/1, 148/3
ḳ. -salar 132/17
ḳ. -sam 87/19
ḳ. -sang͡ 43/1
ḳ. -sun 99/11, 125/5, 126/16, 126/17, 130/8
ḳ. -sunlar 136/20
ḳ. -up 106/2
ḳ. -updur 68/6
ḳ. -ur 3/7, 15/11, 16/1, 23/8, 30/3, 30/17, 31/8, 35/11, 36/7, 42/21, 46/4, 46/11, 46/12, 48/13, 52/7, 53/18, 53/21, 53/22, 61/1, 61/2, 67/17, 70/22, 72/15, 78/22, 84/22, 89/2, 92/11, 98/1, 101/7, 111/4, 114/2, 114/12, 125/21, 131/12, 135/14, 137/11, 139/11, 146/22, 149/18, 150/7, 150/15, 151/12, 155/14, 155/21, 156/3, 160/8, 162/14, 163/15, 164/15
ḳ. -ur bol- Yapar olmak.154/22
ḳ. -urġa 62/15, 68/4, 80/6, 93/10, 117/8
ḳ. -ur idim 162/14
ḳ. -ur irdi 21/4, 21/22, 23/8, 24/16, 25/18, 25/20, 108/6
ḳ. -ur irdük 148/11
ḳ. -urlar 26/17, 38/17, 53/22, 105/17, 140/4, 151/12, 156/6, 159/18
ḳ. -urmu105/12
ḳılal- Yapabilmek.
ḳ. -alın 131/1
ḳ. -gay 128/16
ḳ. -ġay 101/19
ḳ. -mas 43/22
ḳ. -may 105/6, 106/22, 125/19
ḳılaş- Birlikte yapmak.
ḳ. -ıp 34/7
ḳ. -ıp idilar 30/11
ḳılavur Bahadır.
ḳ. +ġa 149/18
ḳılġuçı Yapan, eden.
ḳ. 10/7, 118/12
ḳılıġ Kıyafet.
ḳ. 159/17
ḳılınç Kılıç.
ḳ. 39/20, 102/19, 109/19

ḳ. +dın 160/6

ḳ. +ı 29/17

ḳ. +ıng͡ 12/16, 13/13, 14/10, 25/1, 27/17, 36/8, 43/2, 43/19, 47/16, 56/20, 70/21, 79/12, 81/21, 94/11, 131/10, 143/14, 153/14, 156/1, 164/1

ḳ. +ıng͡lar 14/17, 25/1, 32/2, 36/10, 37/7, 49/1, 66/16, 137/18, 157/9

ḳ. +ınıng͡ 36/17

ḳılış- Yardımcı fiil, birlikte yapmak.

ḳ. -ıp 11/14, 47/10, 48/12, 65/14, 68/14, 80/13, 84/13, 86/10, 91/2, 98/6, 131/19, 154/13, 157/6

ḳ. -ḳan 27/8

ḳ. -may 66/22

ḳ. -saḳ 35/2

ḳ. -tı 57/15, 71/5, 132/21, 161/14

ḳ. -tılar30/20

ḳ. -up 10/6

ḳıltaġ Tuzak.

ḳ. +a 133/8

ḳıl-ten T.+Far. Bedeninin çok azı.

ḳ. 59/14

ḳıpḳızıl Her yanı kızıl, çok kızıl.

ḳ. 16/21, 149/4

ḳ. ḳıl- Her yanı kızıl etmek. 45/8, 58/15

ḳır- 1. Kırmak, bozguna uğratmak.

ḳ. -ıban 8/4

ḳ. -ıp 127/6

2. Gücünü, etkisini azaltmak.

ḳ. -ıp 47/1

Ḳırġız Bay Özel ad.

Ḳ. B.123/17

ḳırġu Yırtıcı bir kuş.

ḳ. 83/11

ḳ. +da 84/4

ḳırıl- Savaş, bulaşıcı hastalık sebebiyle çok sayıda insan ölmek.

ḳ. -dı 39/19

ḳırḳ Kırk (40) sayısı.

ḳ. 16/8, 40/16, 41/1, 41/15, 68/22, 154/3

ḳ. bir Kırk bir sayısı. 41/15

ḳıṣāṣ Ar. Kısas, öldürmeye ceza olarak ölüm cezası verme.

ḳ. 159/5

ḳ. +ın 91/1

ḳ. ḳıl- Öldürmeye ceza olarak ölüm cezası vermek. 95/1, 139/2

ḳ. +mıznı 144/21

ḳısm Ar. Parçalara ayrılmış bir şeyin her parçası, parça, bölük.

ḳ. 15/10, 35/6, 58/18, 149/6

ḳ. ḳıl- Bölmek, dağıtmak. 155/21

ḳ. ḳılış- Parçalara ayırmak. 47/10

ḳ. +nı 15/2

ḳısmī Ar. Bir bölük, bir parça.

ḳ. 2/4, 6/14, 6/18, 13/17, 24/1, 40/13, 55/17, 58/10, 65/10, 69/21, 80/8, 80/21, 81/19, 99/16, 109/14, 115/10, 115/16, 118/10, 121/21, 129/12, 130/4, 139/3, 139/10, 140/12, 143/7, 148/4, 152/3, 158/8,158/9

ḳ. +de 3/8, 9/11, 11/6, 47/7, 67/19, 94/1, 95/2, 118/20

ḳıṣṣa Ar. 1.Kıssa, hikaye, rivayet.

ḳ. 7/5, 140/4

2. Ders çıkarılması gereken anlatı, olay.

ḳ. -i cān Ar.+Far. Kişinin ders çıkarılması gereken olayı.152/21

ḳ. +nı 152/21

ḳıstur- Kaçamayacak bir duruma getirmek.

ḳ. -up 121/3

ḳış Kış mevsimi.

ḳ. 80/18, 121/21

ḳ. +nı 78/12

ḳışla- Kışı bir yerde geçirmek.

ḳ. -dı 45/19

ḳıvām Ar. Duruş.

ḳ. 91/12

ḳıvan Mutlu.

ḳ. bol- Mutlu olmak. 23/16

ḳıvan- Güvenmek, inanmak.

ḳ. -ıp 69/6

ḳıy- Kıymak, kesmek, zulmetmek.

ḳ. -up 24/10, 51/14, 136/3, 140/8, 140/15

ḳıyāmet Ar. Kıyamet.

ḳ. ḳopar- Bir olay karşısında aşırı derecede bağırıp çağırarak yolsuzluk veya haksızlık yapıldığına işaret etmek, çok sinirlenmek.58/13

ḳıyın Zor, zahmet, cereme.

ḳ. 23/13

ḳız Kız, kız çocuk.

ḳ. +ġa 28/12

ḳ. +ı 19/15, 28/18

ḳ. +lar 110/11, 151/13

ḳ. +larım 35/8

ḳız- Öfkelenmek, sinirlenmek.

ḳ. -ıp 114/22

ḳızay Kırgız kabilesi.

ḳ. 81/18

ḳızıġ Hararetli, kızgın.

ḳ. 30/18, 133/5

ḳ. bol- Hararetlenmek, kızmak. 16/15, 58/17, 109/14, 115/3

ḳızıl Kızıl, kırmızı.

ḳ. 16/8, 16/21, 29/2, 56/18, 60/15, 76/16, 76/17, 76/18, 141/13, 146/21

Ḳızıl Dön͡g Kızıl Tepe, yer adı.

Ḳ. D. 81/3

Ḳ. D. +ġa 80/19

ḳızılça Kırmızı, kırmızı gibi.

ḳ. 75/1

Ḳızılça Bulaḳ Kızılca pınar, yer adı.

Ḳ. B. 75/1

ki Far. ki (bağlama edatı, bağlama zamiri).

k. 2/6, 2/11, 2/12, 2/16, 2/18, 3/1, 3/3, 3/5, 3/7, 3/8, 3/15, 4/7, 4/12, 4/13, 4/14, 4/16, 4/17, 5/4, 5/6, 5/18, 5/19, 6/4, 6/15, 6/17, 7/5, 7/6, 7/9, 7/11, 7/15, 7/16, 7/19, 8/2, 8/6, 8/12, 8/13, 8/15, 8/16, 8/18, 9/3, 9/4, 9/5, 9/6, 9/8, 9/9, 9/13, 9/16, 10/4, 10/7, 10/11, 10/15, 10/16, 11/2, 11/5, 11/8, 11/10, 11/14, 11/15, 11/16, 11/18, 11/19, 11/20, 11/21, 12/8, 12/11, 12/13, 12/14, 12/16,13/1, 13/2, 13/6, 13/9, 13/12, 13/14, 13/15, 13/16, 13/18, 14/3, 14/4, 14/6, 14/8, 14/15, 15/2, 15/3, 15/4, 15/5,

15/7, 15/8, 15/11, 15/13, 15/14, 15/15, 15/16, 15/17, 15/18, 16/4, 16/5, 16/10, 16/11, 16/15, 16/16, 16/19, 16/20, 17/1, 17/3, 17/11, 17/12, 17/15, 17/16, 17/18, 17/20, 18/1, 18/8, 18/9, 18/10, 18/13, 19/1, 19/8, 19/10, 19/11, 19/13, 19/14, 19/19, 19/20, 20/2, 20/5, 20/7, 20/8, 20/9, 20/11, 20/20, 21/2, 22/17, 22/20, 23/10, 23/13, 23/15, 23/16, 24/2, 25/1, 25/9, 26/6, 27/1, 27/9, 27/10, 27/11, 27/14, 27/17, 27/19, 28/1, 28/3, 28/9, 28/13, 28/15, 28/18, 29/6, 29/7, 29/12, 29/14, 29/15, 30/2, 30/4, 30/5, 30/6, 30/7, 33/6, 33/16, 33/21, 34/3, 34/5, 34/14, 34/15, 34/17, 34/18, 34/19, 34/20, 34/21, 35/1, 35/2, 35/3, 35/4, 35/5, 35/9, 35/10, 35/11, 35/13, 35/15, 35/17, 35/19, 35/20, 36/5, 36/6, 36/7, 36/8, 36/12, 36/13, 36/16, 37/1, 37/6, 37/10, 37/13, 37/15, 37/19, 37/22, 38/2, 38/3, 38/4, 38/10, 38/13, 38/17, 39/10, 39/13, 39/16, 39/18, 39/20, 39/22, 40/4, 40/5, 40/12, 40/14, 40/15, 40/16, 40/18, 40/19, 40/21, 41/2, 41/4, 41/5, 41/7, 41/8, 41/9, 41/10, 41/11, 41/12, 41/13, 41/15, 41/16, 41/20, 42/4, 42/6, 42/7, 42/9, 42/11, 42/13, 42/15, 42/20, 42/21, 43/1, 43/2, 43/17, 43/20, 43/21, 44/1, 44/2, 44/5, 44/6, 44/8, 44/10, 44/11, 44/13, 44/16, 44/17, 44/18, 44/19, 44/20, 44/22, 45/1, 45/3, 45/4, 45/9, 45/10, 45/13, 45/14, 45/15, 45/16, 45/18, 45/19, 45/21, 45/22, 46/3, 46/6, 46/7, 46/14, 46/16, 46/17, 46/18, 46/21, 47/1, 47/4, 47/5, 47/6, 47/7, 47/8, 47/9, 47/11, 47/13, 47/14, 48/3, 48/4, 48/12, 48/16, 48/20, 48/21, 49/2, 49/4, 49/5, 49/8, 49/9, 49/10, 49/12, 49/13, 49/14, 49/15, 49/20, 49/21, 50/1, 50/3, 50/5, 50/7, 50/10, 50/12, 50/13, 50/14, 50/15, 50/15, 50/16, 50/18, 51/1, 51/2, 51/4, 51/9, 52/6, 52/8, 52/10, 52/14, 52/15, 52/20, 52/21, 52/22, 53/1, 53/3, 53/4, 53/6, 53/9, 53/11, 53/12, 53/13, 53/16, 54/3, 54/5, 54/6, 54/7, 54/9, 54/10, 54/11, 54/12, 54/14, 54/15, 54/17, 54/18, 54/19, 54/20, 55/5, 55/7, 55/8, 55/11, 55/12, 55/14, 55/19, 55/20, 56/3, 56/4, 56/13, 56/15, 56/16, 56/19, 56/20, 57/2, 57/3, 57/4, 57/5, 57/7, 57/8, 57/9, 57/14, 57/15, 57/18, 57/19, 57/21, 58/2, 58/8, 58/9, 58/10, 58/13, 58/14, 58/20, 59/2, 59/10, 59/11, 59/15, 59/16, 59/19, 59/20, 59/21, 60/1, 60/5, 60/6, 60/17, 60/18, 60/22, 61/2, 61/3, 61/7, 61/8, 61/11, 61/12, 61/17, 61/19, 61/20, 61/21, 62/1, 62/3, 62/7, 62/10, 62/13, 62/16, 62/21, 62/22, 63/1, 63/3, 63/7, 63/10, 63/12, 63/14, 63/17, 63/18, 63/20, 63/22, 64/2, 64/5, 64/7, 64/8, 64/9, 64/12, 64/17, 64/18, 64/20, 64/21, 64/22, 65/1, 65/10, 65/13, 65/15, 65/19, 65/22, 66/8, 66/14, 66/16, 66/19, 66/21, 67/1, 67/2, 67/5, 67/7, 67/12, 67/14, 67/18, 68/5, 68/6, 68/7, 68/8, 68/9, 68/10, 68/12, 68/16, 68/18, 68/19,

68/20, 69/2, 69/3, 69/7, 69/15, 69/17, 69/18, 69/20, 70/9, 70/10, 70/11, 70/17, 70/22, 71/1, 71/3, 71/9, 71/10, 71/12, 71/14, 71/15, 73/6, 73/7, 73/8, 73/12, 73/13, 73/14, 73/15, 73/16, 73/18, 73/20, 73/22, 74/1, 74/2, 74/3, 74/6, 74/8, 74/10, 74/11, 74/15, 74/22, 75/1, 75/3, 75/6, 75/7, 75/8, 75/9, 75/13, 75/16, 75/22, 76/2, 76/4, 76/5, 76/6, 76/8, 76/9, 76/11, 76/13, 76/14, 76/15, 76/17, 76/18, 77/1, 77/5, 77/8, 77/10, 77/11, 77/12, 77/14, 77/16, 77/17, 77/19, 77/21, 78/2, 78/3, 78/5, 78/10, 78/12, 78/14, 78/21, 79/1, 79/3, 79/6, 79/7, 79/8, 79/9, 79/10, 79/11, 79/12, 79/13, 79/15, 79/17, 79/18, 79/19, 79/20, 79/21, 79/22, 80/1, 80/2, 80/7, 80/9, 80/11, 80/12, 80/13, 80/15, 80/16, 81/5, 81/7, 81/8, 81/10, 81/12, 81/15, 81/16, 81/17, 81/20, 82/3, 82/13, 82/14, 82/20, 82/21, 83/2, 83/4, 83/8, 83/15, 83/16, 83/17, 83/19, 84/6, 84/8, 84/9, 84/11, 84/20, 84/22, 85/2, 85/4, 85/7, 85/8, 85/11, 85/12, 85/15, 85/19, 86/5, 86/7, 86/9, 86/10, 86/11, 86/12, 86/14, 86/15, 86/17, 86/21, 87/10, 87/11, 88/1, 88/2, 88/4, 88/6, 88/9, 88/22, 89/4, 89/5, 89/7, 89/9, 89/10, 89/12, 89/15, 89/16, 89/19, 89/20, 89/21, 89/22, 90/7, 90/8, 90/12, 90/13, 90/14, 90/21, 90/22, 91/2, 91/4, 91/6, 91/7, 91/8, 91/9, 91/12, 91/14, 91/15, 91/16, 91/18, 92/2, 92/9, 92/12, 92/13, 92/15, 92/17, 92/21, 93/2, 93/14, 93/21, 94/2, 94/7, 94/13, 94/16, 94/19, 94/20, 94/22, 95/3, 95/5, 95/6, 95/9, 95/11, 95/15, 95/18, 95/19, 96/1, 96/5, 96/6, 96/7, 96/9, 96/10, 96/18, 97/1, 97/4, 97/6, 97/7, 97/9, 97/13, 97/14, 97/18, 97/19, 98/3, 98/5, 98/6, 98/9, 98/12, 98/15, 98/17, 98/20, 99/2, 99/4, 99/5, 99/7, 99/9, 99/17, 99/18, 99/21, 99/22, 100/4, 100/6, 100/9, 100/10, 100/11, 100/15, 100/16, 100/19, 100/21, 101/1, 101/2, 101/4, 101/5, 101/10, 101/11, 101/12, 101/14, 101/18, 102/1, 102/2, 102/4, 102/6, 102/7, 102/10, 102/11, 102/13, 102/15, 102/17, 102/18, 102/22, 103/6, 103/9, 103/13, 103/16, 103/18, 103/20, 104/1, 104/10, 104/12, 104/14, 104/18, 105/1, 105/3, 105/4, 105/7, 105/9, 105/11, 105/12, 105/14, 105/15, 105/16, 106/2, 106/7, 106/8, 106/20, 106/22, 107/1, 107/2, 107/7, 108/3, 108/5, 108/6, 108/11, 108/13, 108/14, 108/16, 108/17, 108/18, 108/19, 108/21, 108/22, 109/5, 109/9, 109/11, 109/13, 109/17, 109/18, 109/21, 109/22, 110/1, 110/2, 110/4, 110/6, 110/17, 110/20, 111/1, 111/3, 111/4, 111/5, 111/13, 111/16, 111/18, 111/19, 111/21, 112/2, 112/3, 112/7, 112/11, 112/12, 112/14, 112/15, 112/17, 112/18, 112/19, 112/21, 112/22, 113/4, 113/5, 113/7, 113/8, 113/9, 113/10, 113/12, 113/13, 113/14, 113/15, 113/16, 113/18, 113/19, 113/21, 113/22, 114/1, 114/4,

114/6, 114/8, 114/11, 114/12, 114/13, 114/14, 114/15, 114/16, 114/17, 115/12, 115/13, 115/14, 115/15, 115/18, 115/20, 115/22, 116/4, 116/5, 116/6, 116/7, 116/8, 116/9, 117/7, 117/9, 117/18, 117/19, 117/22, 118/2, 118/8, 118/10, 118/18, 119/1, 119/3, 119/9, 119/10, 119/11, 119/12, 119/13, 119/20, 119/22, 120/1, 120/2, 120/3, 120/4, 120/5, 120/6, 120/7, 120/8, 120/12, 120/13, 120/14,120/15, 120/16, 120/17, 120/21, 120/22, 121/1, 121/4, 121/7, 121/9, 121/11, 121/12, 121/13,121/15, 122/6, 122/7, 122/9, 122/12, 122/13, 122/16, 122/19, 123/1, 123/3, 123/9, 123/11, 123/12, 123/13, 123/15, 123/17, 123/18, 124/4, 124/7, 124/16, 124/19, 125/2, 125/5, 125/18, 125/19, 126/3, 126/5, 126/7, 126/8, 126/11, 126/12, 126/15, 126/16, 126/17, 126/19, 127/1, 127/2, 127/3, 127/11, 127/12, 127/13, 127/14, 127/15, 127/19, 127/22, 128/1, 128/2, 128/5, 128/6, 128/8, 128/11, 128/13, 128/14, 128/19, 129/1, 129/2, 129/6, 129/7, 129/20, 129/21, 130/2, 130/6, 130/10, 130/12, 130/14, 130/16, 130/17, 130/18, 130/20, 131/6, 131/9, 131/10, 131/11, 131/12, 131/13, 131/15, 131/16, 131/17, 131/19, 132/16, 132/18, 133/3, 133/5, 133/7, 133/12, 133/14, 133/17, 134/1, 134/4, 134/7, 134/8, 134/9, 134/12, 134/13, 134/14, 134/16, 134/19, 134/20, 134/21, 134/22, 135/1, 135/3, 135/4, 135/9, 135/11, 135/13, 135/14, 135/15, 135/17, 135/18, 136/8, 137/19, 137/22, 138/14, 138/16, 138/18, 139/1, 139/3, 139/4, 139/6, 139/8, 139/9, 139/21, 140/4, 140/6, 140/7, 140/9, 140/10, 140/13, 140/14, 140/15, 140/16, 140/19, 141/2, 141/3, 141/4, 141/14, 141/16, 141/20, 142/1, 142/2, 142/3, 142/5, 142/6, 142/7, 142/9, 142/10, 142/11, 142/15, 142/18, 142/22, 143/1, 143/4, 143/10, 143/11, 143/17, 143/19, 143/20, 144/11, 144/18, 144/19, 145/11, 145/16, 145/17, 145/20, 145/21, 146/1, 146/2, 146/3, 146/11, 146/14, 146/15, 146/17, 146/18, 146/19, 147/4, 148/21, 148/22, 149/7, 149/8, 149/9, 149/13, 149/19, 150/3, 150/4, 150/5, 150/6, 150/7, 150/8, 150/9, 150/12, 150/14, 150/19, 150/20, 151/3, 151/4, 151/12, 151/13, 151/16, 151/18, 151/19, 151/20, 151/22, 152/2, 152/5, 152/6, 152/7, 152/8, 152/10, 152/19, 153/14, 153/18, 154/2, 154/3, 154/4, 154/6, 154/10, 154/12, 154/13, 154/14, 154/17, 154/18, 154/19, 154/20, 155/1, 155/2, 155/4, 155/5, 155/6, 155/7, 155/9, 155/16, 155/17, 155/18, 155/19, 155/20, 155/21, 156/3, 156/6, 156/8, 156/13, 156/15, 156/16, 156/17, 157/4, 157/5, 157/6, 157/10, 157/12, 157/19, 157/21, 158/14, 158/21, 159/3, 159/5, 159/6, 159/8, 159/11, 159/14, 159/18, 159/22, 160/2, 160/3, 160/5, 160/6, 160/10, 160/11,

160/22, 161/2, 161/4, 161/6, 161/7, 161/9, 161/15, 161/18, 161/19, 161/20, 161/22, 162/2, 162/3, 162/7, 162/8, 162/9, 162/13, 162/17, 162/18, 162/20, 163/1, 163/4, 163/8, 163/15, 163/18, 164/7, 164/11, 164/14, 165/4, 165/5, 165/6, 165/13, 165/15, 165/17, 165/19, 166/1, 166/4, 166/5

her k. 163/19

kibi Gibi

k. 3/21, 4/1, 66/19, 108/10, 114/2, 124/16, 162/13

kibür-dūn Ar. (<kibr) Kibirlenip alçalma.

k. bol- Kibirlenip alçalmak. 24/1

kiç Gece.

k. bol- Gece olmak. 32/13

kiçe Gece.

k. 3/13, 12/16, 12/18, 13/524/15, 32/18, 65/21, 66/20, 69/11, 77/12, 91/7, 127/21, 134/16, 152/7, 164/15

k. bol- Gece olmak. 104/4

k. +ce 160/20

k. +da 32/6

k. +din 143/19

k. +lar 46/19, 52/2, 53/2

k. +ları 31/8, 163/22

k. +si 16/7

k. +si idi 143/13

kiçele- Gecelemek, geceyi geçirmek.

k. -p 48/18, 92/20

kiçi Gece.

k. 77/7

kiçik Küçük, ufak, yaşça küçük olma.

k. 7/10, 11/2, 21/12, 22/14, 47/14, 53/15, 75/18, 97/1, 109/10, 122/9, 131/5, 141/21, 146/22, 147/10, 149/11, 158/21, 159/2

k. +lar 65/16, 122/3

k. +niŋ 137/12

Kiçik Aḫun Özel ad.

K. A.147/8

Kiçik Yulduz Doğu Türkistan'da yer adı olup aynı zamanda bu bölgede aynı adda bir nehir de bulunmaktadır.

K.Y. 141/5

K.Y. +ı 143/5

K. Y. +nıŋ 144/16

kigiz Keçe, palas.

k. 23/6, 67/18, 140/17

k. +ni 67/18

Kigizçi Keçeci.

K. 126/2

Kigizçi ʿAlī Özel ad.

K. ʿA.126/2

Kiḫserü Özel ad.

K. 136/17

ḳiḳas Çağırmak.

ḳ. 109/13

kikir- Geğirmek.

k. -di 153/5

kil Kaygan bir cins toprak.

k. -i ḳayġu Keder toprağı.103/18

kil- 1. Ulaşmak, varmak.

k. 9/17, 155/4

k. -adur- Gelmeyi sürdürmek. 89/11

k. -ür 20/6, 20/7, 26/12, 34/16, 56/19, 65/11, 66/22, 82/13, 82/15, 100/21, 101/2, 101/7, 141/18, 144/14, 150/19, 151/7, 155/21, 162/18

k. -ür bol- Gelir olmak. 141/18

k. -ür irdi 145/15, 146/11

k. -ürlar 114/3

k. -ürmiş 82/12, 150/11

2. Olmak, -e uğramak.

k. -ür 135/14,

kilal- Gelebilmek.

k. -may 70/4, 70/6

kim 1. Ki (Bağlama edatı)

k. 8/12, 18/18, 21/7, 22/15, 25/14, 27/8, 28/16, 29/19, 29/22, 30/11, 31/18, 32/6, 32/8, 33/3, 33/4, 34/7, 36/12, 38/8, 38/11, 40/6, 43/18, 49/8, 56/14, 59/17, 60/21, 61/15, 69/15, 72/12, 73/11, 74/19, 78/14, 80/21, 90/6, 90/8, 92/8, 99/16, 101/1, 111/16, 120/22, 124/15, 125/12, 129/6, 132/14, 132/15, 135/2, 136/2, 136/14, 137/9, 137/14, 137/17, 144/16, 145/1, 148/7, 148/8, 148/20, 162/17, 162/19, 166/8

2. Kim (Soru zamiri)

k. 5/7, 25/6, 70/22, 101/1, 111/4, 162/20, 163/15

k. +din 156/17

k. +e 124/15

k. +lar 70/22

k. irür 107/3

3. Ki, ki o (Bağlama zamiri)

k. 2/8, 17/17, 74/12

kime Gemi.

k. 42/8

k. +ka 25/3

kimse Herhangi bir kişi, kim olduğu bilinmeyen kişi.

k. 94/1, 96/8

k. +ni͡ng 102/20

kīn Far. Gizli düşmanlık, garez.

k. 36/11, 146/12

kīne Far. Gizli düşmanlık, gönülde gizlenen düşmanlık.

k. 4/11, 88/15, 90/21, 146/12

k. +din 154/15

ki͡ngeş Görüşme, tanışıp anlaşma.

k. +lar ḳıl- Görüşmek, anlaşmak. 11/12

kinze R. (<kinez) Prens.

k. +ni 156/8

kir- 1.Dışarıdan içeriye geçmek.

k. -di 58/12, 62/2, 62/3, 65/19, 76/2, 80/1, 82/10, 82/22, 94/10, 96/7, 104/11, 109/16, 114/4, 127/4, 162/15

k. -dilar 21/18, 154/1

k. -dimü 16/18, 152/1

k. -e 53/10

k. -edur- Girme işini devam ettirmek. 53/10

k. -geli 26/7

k. -güçe 53/10

k. -iben 80/11

k. -ip 11/20, 12/9, 24/6, 25/4, 29/16, 33/22, 41/3, 45/22, 55/13, 68/11, 73/8, 80/10, 92/9, 95/17, 95/21, 106/7, 109/22, 110/5, 110/6, 113/8, 115/12,

120/11, 130/1, 130/10, 131/14, 131/15, 131/19, 134/21, 136/12, 138/18, 142/19, 144/9, 145/16, 149/13, 153/21, 164/13, 165/12

k. -ip bėr- Ansızın veya çabucak girmek. 58/6,165/4

k. -ürge 70/18

2. Bir işe başlamak, girişmek.

k. -di 75/17, 76/4, 76/8, 120/18, 149/10, 160/19

k. -diler 73/21, 74/7, 75/5, 75/13, 74/9

k. -ip 73/20, 75/16, 75/19, 75/22, 76/5, 134/1, 143/2

k. -se 129/2

k. -ür 129/2

3. Sulu bir şeyin veya su dolu bir yerin içine batmak veya dalmak.

k. -di 104/2, 112/4

4. Bulaşmak.

k. -dimü 152/2

5. Sığmak

k. -ip 33/1

6. Uymak.

k. -ip 55/4

7. Katılmak.

k. -ip 73/10, 104/5

k. -ipdür 104/8

8. Girmek, saklanmak.

k. -ip 82/6

9. Almak, fethetmek.

k. -mesek 70/22

k. -ip 133/15, 139/4

k. -ür 70/22

10. Erişmek, ulaşmak.

k. -ip 133/18

kiral- Girebilmek.

k. -mas 70/15

k. -mas idi 70/14

kirfe (<kirpi) Kirpi.

k. +ni 83/13

kirgüz- Sokmak.

k. -ün͡g 19/5

kirisne Çok.

k. 105/2, 105/7, 105/13, 106/20, 124/20

k. bol- Çoğalmak. 108/7

kirü Geri, tekrar.

k. 157/6, 161/7

kişi Kişi, insan.

k. 20/10, 34/17, 40/20, 41/16, 42/1, 42/6, 50/5, 52/10, 53/2, 71/1, 78/10, 79/4, 79/8, 92/18, 97/1, 97/3, 98/4, 98/10, 98/19, 101/17, 102/7, 105/12, 105/13, 105/19, 106/19, 111/5, 112/5, 113/11, 114/19, 116/7, 125/4, 129/6, 137/1, 138/18, 143/16, 145/16, 147/6, 153/11, 155/6, 155/7, 158/14, 162/15, 165/19, 166/1, 166/7

k. +din 61/9, 65/15, 97/4

k. irdi 96/20, 98/11, 136/13, 136/14, 143/17

k. +ga 42/1, 61/9, 64/10, 66/20, 92/11, 156/18

k. +lar 8/8, 61/6, 85/1

k. +ni 145/18

k. +nin͡g 41/14, 52/8

k. +sini 36/9, 36/10, 36/12

kişmiş Kuru üzüm.
k. 128/6

kişneş- Kişirdi etmek, kişnemek.
k. -kan 22/9

kit- Bir yere doğru yönelmek.
k. -eli 32/6
k. -ip 28/15, 67/17

kitāb Ar. Herhangi bir konuda yazılmış eser.
k. 165/12
k. +nı 164/10

kitābet Ar. Yazmanlık, kâtiplik.
k.162/17, 165/9, 165/11
k. +ka165/5, 165/7

Kitid Bir boy adı.
K. +ni 37/15

kiy- Giymek, takmak.
k. -ar 102/22, 139/20
k. -di 77/18, 94/5
k. -gan irdi 27/2
k. -ip 77/16, 97/10
k. -ipdür 84/22

kiydür- Giyme işini yaptırmak.
k. -üp 106/3, 107/9

kiyiş- Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek.
k. -ti 98/18

kiẕb Ar. Yalan.
k. 101/14

ḳof- (<ḳop-) Çıkmak. bk. ḳop-
ḳ. -tı 104/10
ḳ. -up 104/6, 109/13

ḳofar- (<ḳopar-) Koparmak, ayırmak. bk. ḳopar-
ḳ. -ıp 115/1
ḳ. -up 47/5

ḳoġla- Arkasından gitmek, kovalamak.
ḳ. -dı 28/1, 68/19
ḳ. -p 32/19, 92/15,
ḳ. -p kėl- Kovalama işini devam ettirmek. 32/19

ḳoġlaş- Kovalaşmak.
ḳ. -ıp 69/2, 110/13
ḳ. -ıp kėl- Kovalaşma işini devam ettirmek. 69/2

Ḳoġunçı Gulca'da mahalle adı.
Ḳ. 19/18, 44/21, 134/10
Ḳ. +ġa 25/3

Ḳoḳand Bugünkü Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan sınırları içinde kalan bir alanda yer alan Özbek devleti.
Ḳ. 31/3

ḳoḳta (<ḳoḳtu) Çukur, oyuk yer.
ḳ. +ġa 50/19
ḳ. +larıġa 23/6
ḳ. +larnı 23/7, 50/20
ḳ. +nı 55/15
ḳ. +sını 70/10

ḳol Kol, el.
ḳ. 76/20, 105/2
ḳ. +da 162/13
ḳ. +dın 136/21, 136/22
ḳ. +ġa 76/22, 87/20, 105/9, 117/2, 143/16, 151/17
ḳ. +ı 103/20, 147/17

ḳ. +ıda 3/5, 165/19

ḳ. +ıdaki 52/11

ḳ. +ıġa 18/9, 26/15, 35/21, 37/21, 58/15, 73/11, 91/9, 95/16, 120/18, 149/9, 153/10

ḳ. +ın 37/19, 52/9, 61/7, 93/2, 102/14

ḳ. +ını 65/14, 160/18

ḳ. +umdaki 165/20

ḳ. +u͡ngda 35/16, 42/21

ḳ. +u͡nguzġa 102/21

ḳol Dağ eteği, vadi.

ḳ. 91/5

ḳon- Kısa bir süre için bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek.

ḳ. -dı 80/13, 104/4

ḳ. -dılar 12/17

ḳ. -up 65/21, 82/21,

ḳonaḳ Misafir.

ḳ. 9/7

ḳ. +ıġa 35/21

ḳonaḳ Mısır.

ḳ. 119/7, 119/14

ḳondur- Yerleştirmek.

ḳ. -ur 160/11

ḳo͡ngı Karganın bir türü.

ḳ. 66/10

ḳ. +dın 59/4

Ḳo͡ngtaçı Şāh Özel ad.

Ḳ. Ş. 8/17

ḳop- 1.Çıkmak. bk. ḳof-

ḳ. -tı 105/16

ḳ. -up 104/7, 142/4

2. Bütün ilişkileri kesilip büsbütün ayrılmak veya uzaklaşmak.

ḳ. -up 85/3

3. Ayağa kalkmak.

ḳ. -up 100/1

ḳopar- Kopmasını sağlamak, kopmasına yol açmak, ayırmak. bk. ḳofar-

ḳ. -dı 48/16, 51/2, 58/13, 58/19, 85/15, 86/16, 124/1, 149/7

ḳ. -ġan 66/14

ḳ. -ıp 65/7, 117/21, 129/17

ḳor başı Zabıta memuru.

ḳ. 24/3, 66/4

Ḳorġas Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeybatısında İli Kazak Özerk İli toprakları içinde bir İlçedir.

Ḳ. 125/14, 134/8, 140/3,140/6

Ḳ. +da 140/16

Ḳ. +daki 31/15, 31/20

Ḳ. +ġa125/10

Ḳ. +ḳa 31/19

ḳorḳ- Korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak.

ḳ. -adur- Korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak. 35/8, 114/15, 132/16

ḳ. -madı 55/16

ḳ. -sa 159/13

ḳ. -tı 64/1

ḳ. -up 19/10, 22/11, 78/10, 143/10, 155/7

ḳorḳa- Korkmak.

ḳ. 14/9

ḳorḳaş- Korkmak, korkuşmak.

ḳ. -ıban 88/4

ḳ. -ıp 45/21, 66/20

ḳorḳunç Çok korkulu, korku veren, dehşete düşüren, müthiş.

ḳ. 39/2, 56/22

ḳ. +ıdın 12/4

ḳorḳuş- Korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak.

ḳ. -ıp 35/9, 116/4

ḳ. -up 12/18, 119/10

ḳorḳut- Korkmasına yol açmak.

ḳ. -ıp130/18

ḳ. -up 20/6, 100/22

ḳorul Nişan, hedef.

ḳ. +ġa 59/3

ḳoş- Katmak.

ḳ. -tı 155/2, 155/6

ḳ. -tılar 52/16

ḳoş- Bir yere ivedilikle gitmek.

ḳ. -up 25/8, 42/1, 130/20, 143/16

ḳoşul- Eklenmek, katılmak.

ḳ. -dı 24/5, 33/22, 55/2, 85/9, 142/6, 142/8, 142/13, 145/9, 154/8, 154/9, 156/16, 157/4

ḳ. -up 33/3

Ḳotan bk. Ḫoten.

Ḳ. 37/8, 37/15, 102/20, 103/6, 114/15, 151/9, 151/10

Ḳ. +dın 113/22, 114/15, 143/10

Ḳ. +ġa 113/18, 114/19

Ḳ. +lar 114/14, 114/19, 144/19, 150/7, 151/10

Ḳ. +larġa 114/13

Ḳ. +larnı 114/17

Ḳ. +larnın͡g 145/1

Ḳ. +nı 141/19

Ḳotan Tam Özel ad.

Ḳ. T. 74/20

Ḳ. T. +ıdın 74/18

ḳovġunçı İz süren, kovalayan.

ḳ. 117/15

ḳoy Koyun.

ḳ. 16/18, 40/1, 46/5, 55/9, 59/11, 66/8, 74/11, 77/20, 91/22, 101/18, 102/1, 143/1, 149/9, 152/1, 159/20

ḳ. bol- Koyun gibi olmak. 91/22

ḳ. +lar 160/1

ḳoy- 1. Koymak, yerleştirmek, bir yere bırakmak.

ḳ. 16/6

ḳ. -alı 22/18

ḳ. -ar 154/17

ḳ. -dı 18/4, 26/5, 33/8, 33/10, 33/11, 39/13, 45/11, 67/1, 70/11, 70/13, 71/9, 77/6, 87/7, 87/18, 109/9, 115/12, 127/2, 130/10, 133/12, 135/6, 153/4

ḳ. -dılar 13/3, 27/2, 53/5, 64/6

ḳ. -dum 7/18

ḳ. -ġan 33/6

ḳ. -madı 105/3

ḳ. -sa 137/4

ḳ. -un͡g 108/20

ḳ. -un͡glar 33/5

ḳ. -up 20/7, 42/12, 46/19, 50/20, 53/3, 53/10, 65/6, 66/8, 90/16, 99/9, 101/21, 110/13, 111/18, 116/1, 129/11, 132/22, 133/8, 143/3, 145/13, 153/19,

ḳ. up idi 25/14

ḳ. -updur 90/20, 94/18

ḳ. -urlar 64/10, 128/1

2. İkram etmek, sunmak.

ḳ. -up 13/8

3. Bırakmak, terk etmek, vazgeçmek.

ḳ. 141/15

ḳ. -ar 78/11, 83/9

ḳ. -dı 48/11, 49/21, 55/15, 166/6

ḳ. -madı 44/19, 65/18, 78/9, 91/1

ḳ. -maġan 52/2

ḳ. -maġay 23/13, 58/22, 135/4

ḳ. -maġaylar 12/12

ḳ. -mas 58/22, 159/7

ḳ. -may 142/22, 152/11

ḳ. -up 78/7, 78/8, 160/18

ḳ. -up bėr- Koyup vermek. 153/19

4. Etkilemek, dokunmak.

ḳ. -dı 144/20

ḳ. -up 55/15

5. Ad koymak

ḳ. -dılar 107/10

ḳ. -duḳ 166/12

ḳ. -ġan 96/19

ḳ. -ġanı 107/20

ḳ. -ġum 85/4

ḳ. -updur 96/19

6. Katmak, eklemek.

ḳ. -mayın 29/1

7. Göstermek, meydana çıkarmak.

ḳ. -ung͡ 163/21

8. Yardımcı fiil.

ḳ. -duḳ 166/11

ḳ. -up 102/15

ḳoymaḳ Koyma, yapma.

ḳ. +ḳa ḳıl- Ortaya koymak, yapmak. 6/9

ḳoyul- Koyulmak, verilmek.

ḳ. -ġanı 99/15

ḳozġal- Harekete gelmek, ayaklanmak.

ḳ. -an 86/9

ḳ. -dı 148/2

ḳ. -dılar 62/11, 143/4

ḳ. -ıp 31/20, 115/2, 123/7

köç Göç, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi.

k. +da 142/11, 148/20

köç- Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek.

k. -üp 9/5, 42/9

köçmen Her zaman göçer olan, bedevi.

k. 9/3

köhne Far. Yıpranmış, eski, eskimiş.

k. 123/13, 132/1, 132/7, 134/20

kök Mavi, yeşil

k. 58/21

kök İlaç yerine kullanılan değişik bitkilerin yumru biçiminde olan dipleri.

k. 78/3

kökaldaş Mo.+T. Süt kardeş.

k. +ıdın 10/4

kökbī T.+Far. Gök olmayan.

k. 23/14

kökcāy T.+Far. Gök, mevi yer.

k. +nı 128/3

Kökşin Embal Özel ad.

K. E.150/7

K. E. +ının͡g150/18

Kökşün Embal Özel ad.

K. E. 110/17

Kökūsün Yer adı.

k. 81/18, 141/5

köldaş (<kön͡güldaş) Candan dost.

k. it- Can dostu etmek. 29/2

köl[i]k (<kölik) Yük hayvanı.

k. +iga 98/6

kömdür- Gömdürmek.

k. -di 63/22

kön͡gül Gönül.

k. 9/18, 65/9, 107/16, 107/17, 111/7, 144/12, 159/15

k. +de 3/16

k. +da kėç- Bir şeyin olmasını veya bir şey yapmayı istemek. 3/16

k. +daşım 72/5

k. +i 37/5, 89/7, 137/12

k. +ler 5/11, 90/22

k. +lerige 39/1

k. +lerni 14/10, 34/5

k. +ni 90/20

k. +ümde 14/18

k. +ümiz 160/14

köni Dürüst, doğru, samimi, içten, sadık.

k. 26/4

köp Çok fazla, pek çok.

k. 5/16, 9/10, 9/15, 11/7, 15/16, 16/1, 16/15, 19/19, 24/2, 26/1, 29/9, 32/12, 34/3, 40/1, 42/9, 44/11, 46/10, 47/5, 47/22, 48/10, 50/2, 51/1, 51/2, 53/13, 54/9, 57/1, 58/7, 58/17, 59/13, 59/21, 63/2, 63/16, 63/22, 66/17, 67/9, 68/8, 73/21, 74/4, 75/3, 75/20, 76/2, 77/8, 84/12, 98/15, 100/2, 100/3, 102/4, 102/12, 106/9, 106/21, 108/7, 111/3, 112/19, 113/6, 113/22, 114/5, 114/11, 114/22, 115/19, 115/20, 115/21, 115/22, 118/10, 119/3, 119/8, 119/17, 119/22, 121/8, 122/15, 123/1, 125/16, 127/3, 127/4, 127/6, 127/10, 129/20, 129/21, 130/19, 134/7, 138/19, 140/7, 141/21, 142/16, 143/10, 146/8, 148/6, 148/20, 148/22, 149/11, 153/4, 153/5, 153/9, 155/1, 155/10, 155/12, 155/13, 157/16, 159/6, 159/16, 160/1, 160/17, 166/6

k. +dür 32/15, 38/18, 145/4

k. idi 113/11

k. irdi 38/2

köprek Fazlası.

k. +ni 68/8

köprük İki şey arasında bağ veya ilişkiyi sağlayan şey.

k. +inin͡g 132/21

k. +ke 94/13

kör Kör, gözü görmeyen.

k. ėt Kör etmek. 83/9

kör- 1. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.

k. -eli 22/20, 32/19

k. -er 62/1, 71/4, 89/9, 89/11, 104/10

k. -erler 59/5, 104/16, 111/3, 118/12

k. -di 47/10, 58/20, 59/1, 66/9, 68/21, 77/6, 85/20, 88/5, 88/14, 91/17, 91/20, 92/4, 97/17, 109/16, 119/2, 146/20

k. -düm 165/14

k. -geli 82/15

k. -gen 105/19

k. -gil 72/17

k. -mek 101/6

k. -mey 113/21

k. -megen 58/7, 116/7, 153/18

k. -mek 48/8

k. -mesem 63/15

k. -miş 103/20

k. -sa 83/1

k. -se 33/3, 59/13, 71/1, 105/17, 153/11

k. -seler 59/14

k. sen͡g idi 52/18

k. -ün͡g 19/21, 28/9, 41/18, 57/3, 64/14, 77/13, 78/4, 86/4, 88/11, 91/15, 93/20, 111/1, 146/9, 153/1

k. -ün͡gler 64/19

k. -üp 8/6, 9/8, 9/15, 19/19, 22/13, 23/9, 23/15, 24/5, 27/22, 39/9, 41/9, 41/14, 45/12, 48/11, 59/6, 68/15, 71/13, 85/18, 93/3, 96/3, 96/6, 98/14, 98/21, 102/18, 109/10, 114/18, 143/19, 145/13, 149/1, 149/2, 155/8, 164/14, 164/15

k. -üptür 35/15

k. -ür 141/15

2. Yaşamak, başından geçmek.

k. irdi 110/7

k. -üp 113/19, 114/2

3. Anlamak, kavramak, sezmek.

k. -er 111/16

k. -erler 32/8

k. -di 34/20, 151/6

k. -gen 164/10, 165/9

k. -me 129/3

k. -se 27/15

k. -ün͡g 125/6, 128/11, 128/18, 135/11

k. -üp 158/16, 164/14

4. Yardım etmek.

k. -ey 135/2

5. Kendisine yapılmak, bir davranışla karşılaşmak, maruz kalmak.

k. -di 98/11

6. Bir şeye erişmek.

k. -megenler 78/2

7. Bir şey hakkında bir yargıya varmak, değerlendirmek.

k. -ün͡g 37/9

k. -üp 9/10

köral- Görememek.

k. -mas 83/17

kören͡gleş- Kibirlenmek.

k. -ip 114/22

körfe (<körpe) Taze, genç.

k. +sin 106/4

körgüz- Gözükmek, göstermek.

k. -sen͡g92/7

k. -ün͡g15/5, 17/20

k. -üp 57/4, 66/16, 69/10, 86/1, 116/5, 133/22, 150/19

k. -ür 35/15

köriş- Buluşup konuşmak, konuşup sohbet etmek.

k. -ti 88/9

körpe Kirpi.

k. +ni 83/13

körset- Göstermek.

k. -ıng͡ 150/15

k. -ıp 2/6, 56/10, 57/5, 129/1

k. -üp 150/17

körün- Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.

k. -di 26/21, 33/22, 34/18, 55/4, 55/13, 62/8, 70/20, 102/3, 103/10, 105/6, 106/7, 108/14, 113/8, 118/7, 126/12, 131/19, 137/16, 138/16, 144/9, 149/13, 161/4

k. -gen 51/6, 98/1, 129/18, 144/4

k. -gey 57/11

k. -mek 153/2

k. -mes idi 94/1

k. -mey 66/20

k. -se106/18

k. -üp 45/7

körüş- Buluşup konuşmak, konuşup sohbet etmek.

k. -mek 138/15

k. -ti 27/13, 80/10, 80/11, 80/12, 80/13, 104/22, 106/2, 106/6, 107/13

k. -tiler 21/17

kös Ar. Kös, büyük davul.

k. +ni 25/14

köt Popo.

k. +in 110/4

köter- Götürmek, kaldırmak, yükseltmek.

k. -di 17/2, 34/11, 38/7, 40/6,137/20

k. -geni 99/13

k. -gil 35/19, 108/18

k. -ıp 26/5, 128/7, 161/1

k. -mek 99/18

k. -mesek 116/14

k. -mey 153/4

kötert- Götürtmek, kaldırtmak, yükseltmek.

k. -ip 20/21

köy- Yanmak, tutuşmak.

k. -gay 72/8

köydür- Yakmak, yandırmak.

k. 91/21, 93/3

k. -gende 65/6

k. -gü 29/19, 61/14

k. -megil 101/13

k. -üben 70/12

k. -üng͡ler 64/7, 101/12

k. -üp 4/2, 108/20

k. -ür bol- Yakar olmak. 11/10

köz Göz, görme organı.

k. 35/16, 58/1, 59/6, 103/18, 104/8, 118/20, 124/7, 140/1, 152/21

k. bol- Göz olmak, görmek. 141/15

k. tik- Göz dikmek, bakmak. 85/2

k. tut- Ummak, beklemek. 109/15

k. +din 115/12, 133/14

k. +i 24/18, 29/14, 94/10, 105/5

k. +idin 10/2, 87/18, 130/10, 146/10, 146/21

k. +ige 29/20, 68/1, 103/10, 105/10, 109/4, 127/5, 143/14, 152/6,

k. +in 52/8, 86/13, 143/7

k. +in tikip tur- Göz dikmek, bakıp durmak. 26/14

k. +ini 28/17, 53/1, 112/4

k. +ining͡ 5/11, 160/19

k. +leridin 34/3

k. +lerin 51/11

k. +lerini 20/7, 133/16

k. +ni 5/15

k. +üm 165/13

k. +ümdin 121/13

k. +üng͡ 63/7, 29/21

k. +ün͡ge 57/11

k. +ünġler 113/20

k. +ün͡glerni 14/17

közgü Ayna.

k. +sini 163/12

közle- Korumak.

k. -p 36/19, 128/1

közleş- Gizlice bakışmak, gözetlemek.

k. -ip 26/13

k. -tiler 98/5

közlüg Gözlü.

k. irür 87/14

ḳuç- Kucaklamak, sarılmak.

ḳ. -up 29/11, 43/17

Kuçar Eskiden Budizm dini yaygın olan şehir, Taklamakan Çölü'nün kuzey kenarından geçen İpek Yolu güzergahı üzerinde konak yeridir.

K. 9/4, 42/4, 41/18, 43/4, 79/2, 97/2, 99/13, 100/1, 103/3, 104/20, 106/1, 107/5

K. +da 41/18, 41/20, 80/17

K. +daki 42/1

K. +ġa 41/21, 42/11, 78/16, 78/19, 79/20, 96/12, 103/2

K. +nıng͡ 42/10

Kuçar Ḫān Özel ad.

K. Ḫ. 99/22

Kuçarī Kuçarlı, Kuçara ait.

K. 104/19, 107/4

ḳudret Ar. Güç, erk, erke, iktidar.

ḳ. 44/4

ḳ. durur 4/7

ḳ. +i 29/21, 128/18

ḳ. +ide 15/10

ḳ. +iġa 148/9

ḳ. -i ḳādir Ar. Kudret sahibi olan Allah'ın gücü. 135/11

ḳ. +in 2/6

ḳ. +ini 2/3

kūh Far. Dağ.

k. 92/17, 92/19, 97/16, 106/17, 142/21

kūh-ken Far. Dağcı, dağı kazan.

k. idi 124/5

ḳul Kul, köle, insan, kişi.

ḳ. 32/14, 141/14

ḳ. +ġa 10/8

ḳ. +ı 52/11, 62/4

ḳ. irdi 52/18

ḳ. irür 87/13

ḳ. iyle- Kul, köle etmek. 141/12

ḳ. +un͡glarġa 66/17

ḳulaġ Kulak, işitme organı.

ḳ. +ı 22/9

ḳulaḳ kulak, işitme organı.

ḳ. +ıġa 7/11, 95/14

ḳ. +ın 95/14

ḳ. +ḳa 58/5, 97/20

Ḳulzüm Kızıldeniz.

Ḳ. 47/9, 58/19

ḳumāş Ar. İpekten veya yün ve ketenden dokuma.

ḳ. 55/11

ḳumluḳ Kumlu yer.

ḳ. +da 115/7

ḳ. +ḳa 115/7

ḳumrı Ar. Kumru.

ḳ. +sı 10/1, 49/6

ḳur- Kurmak, oluşturmak, düzenlemek.

ḳ. -ġanını 157/3

Ḳurān Hz. Muhammed'e inen kutsal kitap, Kuran-ı Kerim.

Ḳ. 12/18, 33/20, 99/9

Ḳ. +ın͡g 103/7

Ḳurbān Aẖun Özel ad.

Ḳ. A. 41/21

Ḳurbān Niyāz Bik Özel ad.

Ḳ. N. B.145/21, 146/7, 146/16

ḳursak Karın.

ḳ. 106/21

ḳ. +ı 106/19, 107/11

ḳ. +ın 159/21

ḳurşa- Kuşatmak, ortaya almak. bk. ḳuşa-

ḳ. -dı 19/19

ḳ. -p 20/20, 22/8, 24/13, 24/14, 32/10, 50/6, 157/16

ḳuruġ Koru, bağ, bahçe.

ḳ. 59/5

ḳuru- Cılızlaşmak, azalmak.

ḳ. -p 105/4

ḳurul Bir işi yapmak, yönetmek veya bir kurum ve kuruluşu temsil etmek için görevlendirilmiş kişilerden oluşmuş topluluk, heyet.

ḳ. +da 78/7

ḳuş Kuş.

ḳ. 108/10, 124/16

ḳuşa- (<ḳurşa-) Kuşatmak. bk. ḳuşa-

ḳ. -p 157/17

kūşiş Far. Çalışma, çabalama.

k. it- Çalışmak, çabalamak. 162/3

ḳuṭb Ar. Bir konuda yüksek bilgisi ve yetkisi olan kimse.

ḳ. -ı cihān Ar.+Far. Dünyanın yetkilisi. 164/6

Ḳuṭbeʾd-dīn ʿOs̱mān Aẖun Özel ad.

Ḳ. ʿO. A. 62/19

ḳutḳaz- Kurtarmak.

ḳ. -dı 28/3

ḳutluḳ Kutlu, mesut.

ḳ. 140/15

Ḳutluḳ Mīr-āb Özel ad.

Ḳ. M. 95/6

Ḳutluḳ Niyāz Özel ad.

Ḳ. N. 84/8

Ḳuṭbe᾽d-dīn Özel ad.

Ḳ. 61/10

Ḳuṭbe᾽d-dīn ʿOs̱mān Aḫun Özel ad.

Ḳ. ʿO. A. 62/19

ḳutul- (<ḳurtul-) Kurtulmak.

ḳ. -dı 93/1, 98/10, 120/4, 127/22, 146/13, 152/5

ḳ. -duḳ 45/16

ḳ. -dum 37/8

ḳ. -ġay 104/17

ḳ. -maḳḳa101/11, 156/12

ḳ. -mas160/7

ḳ. -sun 10/15

ḳuvvet Ar. Güç, takat.

ḳ. +i 94/13

ḳ. +iġa 68/1, 103/1

ḳ. +im 83/6

ḳ. +in 150/17

ḳ. +in͡g113/17

ḳ. +ini 43/17

ḳ. ḳıl- Kuvvetlenmek. 113/12

ḳuvvetlig Ar.+T. Kuvvetli, güçlü.

ḳ. 148/14

ḳ. ḳıl- Kuvvetlendirmek.148/14

ḳuyaş Güneş.

ḳ. 27/2

ḳ. +ça 92/7

ḳuyruġ Hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ.

ḳ. +ıġa 153/14

ḳuyu Aşağı.

ḳ. ḳıl- Aşağılamak. 29/5

küç Güç, zor.

k. ḳıl- Zorlaştırmak, güçleştirmek. 81/2

k. +idin 134/4

k. +ün͡g 113/18

küçe Far. Sokak, mahalle.

k. 134/13

k. +lerde 72/9

küçük Küçük.

k. 120/9

küffār Ar. Kafirler.

k. 11/15, 19/5, 19/13, 19/20, 20/20, 20/21, 21/4, 22/11, 23/5, 24/2, 24/5, 31/7, 32/5, 32/9, 36/15, 45/10, 47/18, 48/17, 51/7, 51/15, 56/8, 58/20, 63/20, 65/5, 65/7, 68/2, 69/14, 73/14, 76/16, 107/19, 109/18, 120/17, 123/6, 124/1, 127/8, 127/22, 129/8, 129/21, 130/13, 135/19

k. +din 44/19, 118/15

k. +ġa 19/20, 22/1, 22/3, 30/16, 32/7, 38/10, 43/6, 57/13, 65/5, 68/1, 70/16, 108/13

k. +ler 9/12, 30/17, 50/12, 51/11, 121/20, 132/5, 132/10

k. +lernin͡g 129/9

k. +mü 69/4

k. +nı 19/17, 20/19, 44/18, 51/15, 51/17, 58/22, 68/1

k. +nın͡g 23/8, 38/12, 38/21, 65/6, 132/6, 132/13

küffārī Ar. Kafirler ile ilgili.

k. +ler 53/1

k. +lerdin 45/3

k. +lerġa 63/20

k. +lerni 41/7

k. +lerniñ 119/9

küffaryān Ar.+Ar. Kafirler tarafı.

k. 22/16, 57/9, 130/7

küffāriyān Ar.+Ar. Kafirler tarafı.

k. 78/1, 120/16

küfr Ar. 1. Dinsizlik.

k. 36/16, 12/1, 39/14

k. bol- Dinsizleşmek, inanmamak. 62/13

k. -i aymaḳ Ar.+T. Oymağın kafiri. 19/19

k. -i sarı Ar. +T. Kâfirlere doğru. 39/15

k. +ni 39/16, 83/12, 121/5, 145/22

2. Kötü söz söyleme.

k. +i ḳıl- Kötü söz söylemek. 9/7

3. Kara, karanlık.

k. -i tāb Ar.+Far. Işığın karalığı. 68/18

küfrī Ar. Dinsizler, Allah'a inanmayanlar.

k. 36/16, 45/13, 47/8, 47/9, 48/13, 50/16, 53/9, 67/6, 81/16, 85/15, 108/13, 120/5, 125/6, 126/3, 129/17, 130/2, 131/18, 133/5, 140/18

k. +ġa 44/16, 44/20, 83/16, 86/8, 108/22, 109/17, 110/2, 120/4, 121/6, 129/19

k. +ler 9/8, 39/9, 39/10, 44/14, 57/16, 57/17, 58/14, 59/6, 66/11, 67/17, 70/15, 73/21, 74/4, 86/16, 113/8, 119/11, 119/22, 121/8, 126/5, 128/20

k. +lerġa 131/14

k. +lerni 18/13, 47/7, 125/16, 127/15, 130/19, 134/3

k. +lerniñ 66/10, 117/11, 127/19

k. +ni 39/14, 47/1, 50/6, 67/5, 68/20, 77/12, 83/9, 86/2, 86/12, 109/1, 109/20, 123/6, 152/7

k. +niñ 83/16

kühen Far. Eski.

k. 156/8

kül Kül, ateş külü.

k. bol- Kül renginde olmak. 70/19

kül- Biriyle alay etmek, gülmek.

k. -gey 124/19

k. -üp 91/10

külāh Far. Başa giyilen şey.

k. 102/18

küleḥmiç Gübre, dışkı.

k. 36/15

külfet Ar. Sıkıntı, zorluk.

k. 97/17, 130/12

külgü Gülüş, gülme.

k. 166/2

külüş- Karşılıklı veya birlikte gülmek.

k. -ti 166/2

kümüş Gümüş.

k. 128/6, 151/13

k. +larnı 35/5

kün Gün.

k. 12/16, 15/18, 17/16, 22/20, 36/15, 41/13, 41/18, 43/3, 54/1, 61/14, 68/7,

78/17, 79/3, 80/14, 82/10, 86/6, 86/10, 86/18, 92/20, 93/22, 94/3, 95/10, 95/19, 100/1, 101/22, 103/1, 105/1, 105/4, 105/11, 106/7, 108/6, 110/7, 111/6, 111/8, 111/15, 112/11, 114/2, 114/3, 117/2, 117/3, 117/6, 125/6, 126/19, 127/6, 127/21, 131/6, 132/11, 132/16, 137/18, 141/2, 142/16, 144/8, 148/3, 149/15, 152/12, 156/11, 156/15, 158/6, 160/11, 162/3

k. +da 84/22, 162/6

k. idi 145/11

k. -i yıl-başı Ocak ayının birinci günü. 152/17

k. +lar 30/19, 80/8

k. +larda133/11, 139/16

kün Halayık.

k. +ġa 56/15

künc Far. Köşe, bucak.

k. +ide 60/13

k. +ining 99/4

k. +ni 83/7, 87/8

k. +re 119/5

künde Günde, her gün.

k. 3/7, 21/3, 77/5, 79/19, 98/15, 98/20, 106/1, 120/3, 139/17, 152/12, 163/21

kündüz Gündüz.

k. 24/15, 69/11, 134/16, 152/7

k. +da 77/12

k. +ide 163/22

künġaça Gün kadar.

k. 33/7, 134/22

küni Bir gün.

k. 12/7, 17/11, 25/13, 30/15, 31/21, 34/15, 38/6, 68/7, 69/19, 78/15, 86/16, 87/9, 88/1, 94/2, 95/6, 95/12, 97/2, 103/4, 140/5, 150/3, 153/1, 162/12

k. irdi 84/19, 108/7

künlük Günlük.

k. irür 158/10

Küre Sur ile çevrilmiş şehir, yer adı.

K. 4/6, 24/12, 46/8, 46/13, 46/15, 48/7, 56/6, 66/13, 68/12, 68/14, 68/18, 85/17, 86/8, 86/9, 107/19, 113/6, 113/7, 115/11, 118/13, 118/16, 119/8, 121/16, 121/18, 125/9, 128/9, 129/8, 129/14, 129/16, 158/20

K. +deki 33/2

K. +din 114/22, 120/12, 161/19

K. +ge 84/16, 86/6, 89/1, 119/13, 161/15, 161/17

K. +ġa 59/8, 109/18

K. +ke 36/14

K. +ning 47/2, 126/18

kürsī Ar. Gökyüzünde arşın altında bir tabaka.

k. 160/15

Ḳürşad Özel ad.

Ḳ. +ı 157/3

küş Far. Öldüren, öldürücü.

k. +lar 92/9

küte Far. Kısa.

k. bol- Kısalmak. 8/4

Küẕer ibn Keşvād Özel ad.

K. K.136/18

-L-

laçin Bir tür şahin, doğan.
l. 126/3
lāf Far. Konuşma, söz.
l. 113/21, 114/18, 115/15
l. +ıng͡ 115/15
lāf ur- Laf atmak, konuşmak. 113/21, 114/1, 114/18, 114/20
lafẓa Ar. Bir tek söz veya kelime, kavram.
l. 163/13
laḥid Ar. Mezar, kabir, sin.
l. 90/17, 125/3
l. +lar 112/11
laḥẓa Ar. An, zaman, müddet.
l. 68/16, 165/12
l. +da15/14
Lā-ilāhe illāllāh Ar. Tanrı'dan başka Tanrı yoktur.
L. 69/11
laḳab Ar. Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad.
l. 34/5, 96/19, 107/10, 107/12,
l. +nı 140/15
laḳ[ġ]ım Ar. Savaşta bir tabyayı vurmak için barutla doldurulup ateş vermek üzere açılmış yer.
l. 51/11, 51/13, 52/7, 52/8, 52/13, 52/14, 53/1, 53/2, 53/3, 70/1, 70/2, 132/22, 133/2, 133/7
l. +nıng͡ 51/14
lāl Ar. Dilsiz.
l. bol- Dilsiz olmak, konuşamamak. 149/8
lāle Far. Türlü renkte bir süs bitkisi.
l. 45/8, 58/15, 134/16, 149/4, 161/9
lāle-reng Far. Lale renkli.
l. 47/2
l. bol- Lale rengi gibi olmak. 152/4, 161/14
l. ḳıl- Lale gibi renklendirmek. 47/2, 157/7
lāle-zār Far. Lale bahçesi.
l. bol- Lale bahçesine çevirmek, lale bahçesi olmak. 80/22
lām Ar. Lam harfinden kinaye olarak eğrilik.
l. 60/22
Lama Tibet. Moğollarla Tibetlerde Buda dininin lideri, Buda din adamı.
L. 22/17, 37/9, 37/10, 37/18, 38/1, 102/16, 103/12, 110/17, 114/20, 115/1, 115/11, 115/19, 115/20
L. +lar 37/8, 114/12, 114/16, 114/21, 115/6, 115/18, 149/1
L. +larġa 115/2, 150/18
L. +larnı 115/21
L. +nıng͡ 37/9
L. +sun 143/12
Lama Sunda Özel ad.
L. S. 37/9
L. S. +ki 22/17
Lama Zengī Özel ad.
L. Z.103/12
lamḥa Far. Bir anlık bakış.

l. +da 15/15

lā-ʿilāc Ar. Dermansız, çaresiz, çaresi olmayan.

l. bol- İlaçsız, çaresiz olmak. 19/17, 50/18, 80/17, 119/11

laʿīn Ar. Lanetlenmiş, kovulmuş.

l. 11/3, 11/4, 17/11, 17/13, 18/4, 18/6, 24/17, 34/21, 45/12, 45/17, 66/11, 67/21, 68/8, 97/22, 108/8, 108/12, 108/16, 110/18, 110/19, 113/5, 114/10, 143/5

l. +ġa 37/13

l. +ler 45/12, 134/17

l. +lerni 18/7

l. +ni 37/14, 38/3, 135/7, 143/6

l. +niŋ 17/20, 134/22

laʿl Ar. 1. Yakut gibi kırmızı renkli bir tür kıymetli taşa benzer olan. bk. laʿle.

l. 3/13, 35/7

laʿle Ar. 1. Kırmızı, al. bk. laʿl.

l. 54/10, 77/17

2. Yakut gibi kırmızı renkli bir tür kıymetli taşa benzer olan.

l. 102/19, 128/12

laʿn Ar. Küfür, beddua, kargıma. l. 60/1

laʿne Ar. Küfür, beddua, kargıma.

l. 65/2

Lāt Ar. Arapların İslamiyetten önce Kabe'de bulundurdukları putlardan biri.

L. 11/20, 24/7, 43/19, 45/22, 109/22, 119/21, 130/18

L. +ıġa 69/4

Lāt Ziza Özel ad.

L.Z. 11/20, 24/7, 109/22

L.Z. +sıġa 45/22

laṭīf Ar. Yumuşak, hoş, ince bir güzelliği olan.

l.106/4

Lav Ṭayi Özel ad.

L. Ṭ. 41/4

L. Ṭ. +ga 41/3

Lav Ṭayyi Özel ad.

L. Ṭ. 40/18, 41/9

L. Ṭ. +ġa 40/19

lavsı Öğretmen.

l. 70/9

Lavtav Özel ad.

L. 46/17

Layen-Şey Özel ad.

L. +ler 136/10

lāyıḳ Ar. Bir kimseye uygun olan, yaraşan.

l. bol- Uygun düşmek, münasip olmak. 135/3

l. +ı 26/4

l. -ı dārü'ṡ-selām Ar. Cennete uygun. 93/14

l. -ı taḫt Ar.+Far. Hükümdarlığa uygun. 122/17

lāyı Far. Çamur, tortu.

l. +nı 105/3

lāzım Ar. Lazım, gerekli.

l. bol- Gerekmek, lazım olmak. 22/17

l. +dur 30/9, 136/19

leb Far. Dudak.

l. -i ġonce Far. Açılmamış dudak. 28/8

l. +im 63/10

l. +imge 28/15

l. +ing͡ 28/15

leb-ā-leb Far. Ağzına kadar dolu.

l. 162/7

leken Ar. Leğen.

l. 128/4

lendi Kötü adamlar, düşman.

l. +ni 127/4

leng Far. Topal, aksak.

l. 149/17

lenger Far. Kervansaray.

l. +ga 69/2

leşker Far. Asker, ordu.

l. 12/6, 14/7, 17/19, 18/9, 20/18, 21/9, 22/16, 22/21, 23/13, 24/20, 38/9, 39/6, 41/21, 42/20, 44/5, 50/12, 53/5, 55/13, 56/6, 58/2, 61/1, 64/2, 67/22, 69/3, 79/3, 79/11, 84/21, 84/22, 85/5, 85/18, 85/21, 86/8, 90/22, 91/10, 94/19, 95/22, 96/10, 111/1, 111/20, 117/21, 118/6, 120/13, 120/18, 120/21, 125/19, 137/16, 138/11, 138/20, 138/22, 141/9, 142/18, 142/20, 143/1, 145/4, 148/18, 157/17, 161/2

l. +ga 58/2, 151/3

l. +i 11/14, 15/16, 23/4, 44/6, 44/8, 46/12, 48/1, 50/6, 66/13, 73/10, 85/21, 86/14, 86/17, 109/11, 109/18, 111/23, 112/14, 115/20, 116/17, 118/21, 123/6, 127/4, 134/1, 134/12, 145/1, 157/20, 157/21, 161/1

l. -i aʿdā Far.+Ar. Düşmanların askeri. 67/21

l. -i bī-ʿaded Far.+Far.+Ar. Sayısız asker. 106/16

l. -i bī-kerān Far. Uçsuz bucaksız asker. 18/2, 25/11, 111/10, 139/4, 140/6, 148/17, 151/1, 156/7

l. +idin 12/18

l. -i ehl-i büṭ Far.+Ar.+Far. Put ehlinin askeri. 109/9

l. -i enbūh Far. Çok kalabalık asker. 20/21

l. +ġa 48/11

l. +ga 33/22, 86/9

l. -i İslām Far.+Ar. İslam askeri. 20/17, 22/7, 22/12, 23/5, 24/5, 25/14, 30/14, 36/1, 36/20, 38/8, 39/6, 67/22, 68/1, 80/19,121/18, 121/19, 125/10, 135/21, 136/4, 137/20, 150/1

l. +ka14/7, 24/2

l. -i kāfirān Far.+Ar. Kafirlerin askeri. 57/14

l. -i küffār Far.+Ar. Kafirlerin askeri. 21/4, 22/11, 23/8, 24/5, 30/17, 32/5, 32/9, 43/6, 56/8, 107/19, 132/6

l. +im 14/6, 35/9, 37/19, 41/4, 42/15, 51/9, 57/20, 58/7, 80/15, 111/5, 111/6

l. +imdür 151/9

l. +imni 41/18

l. +imning͡ 80/14

l. -i müʾminān Far.+Ar. Müminlerin askeri. 114/8, 119/9, 138/14, 141/2

l. +in 15/14, 111/9, 146/6

l. +in͡g 45/16

l. +in͡gni 111/8

l. +ini 19/4, 19/8, 20/13, 22/1, 22/2, 22/4, 22/5, 46/16, 50/14, 50/17, 86/2, 89/22, 91/5, 91/8, 133/21, 135/20

l. +inin͡g 30/15, 53/19

l. +lar 38/19

l. +ni 12/1, 23/15, 35/7, 36/5, 53/12, 55/10, 56/1, 57/18, 68/12, 83/18, 88/2, 90/2, 150/16

l. +nin͡g 137/15

leşker-gāh Far. Askerlerin bulunduğu yer.

l. +ġa 48/11

leṭāfet Ar. Latiflik, hoşluk.

l. 3/21, 124/5

Lev Cur Özel ad.

L. C. +ni 161/22

levḥ Ar. Levha, üzerinde yazı yazılan düz nesne.

l. 160/15

levlāk Ar. Bir kudsi hadisten alınmış olup, Hz. Muhammed'e hitaptır.

l. +nı 3/11

Levsi Özel ad.

L. 112/7

Levsin Özel ad.

L.112/8

leyl Ar. Gece.

l. -i nehār Ar. Gündüzün gecesi. 162/18

Leylā Leyla ile Mecnun hikayesinin kadın kahramanı.

L. 121/13

lezzet Ar. Tatlı, çeşni.

l. +ini 28/8

libās Ar. Elbise.

l. 65/17, 107/9, 149/14

libās-sız Ar.+T. Elbisesiz.

l.153/20

līk Far. Ancak, fakat, lakin.

l. 163/18

liḳā Ar. Yüz, çehre.

l. +sı 88/12

lilḫudāvend Ar.+Far. Allah'a özgü, Allah için.

l. 2/1

Lingku Yer adı.

L. 111/18

L. +ġa 27/14

lisān Ar. Dil, lisan.

l. 9/19, 69/17, 126/17

Loʾcur Yen-Şey Özel ad.

L. Y. 136/9

loya Ç. Bölük komutanı.

l. 114/4

l. +lar 108/14, 130/9

l. +nı 110/1

lömşe- Kaynamak, bol olmak.

l. -dı 149/1

lömşeş- Kaynamak, kaynaşmak, bol olmak.

l. -ıp 115/1

Lubar Özel ad.

L. 31/1, 70/9, 154/20, 157/11

Luḫar Yer adı.

L. 70/9

Lu Ḫuza Özel ad.

L. Ḫ. +lar 157/11

Lusen Dilīr Özel ad.

L. D.121/4

Lūṭ Hz. Lut peygamber.

L. 3/3

luṭf Ar. İyilik, ihsan.

l. ėt- İyilik, etmek, iyilikte bulunmak. 163/20

lüngi Boyun atkısı, eşarp.

l. +ni 82/22

-M-

maʿ Ar. İle, birlikte.

m. 48/18

maʿānī Ar. Anlamlar.

m. 87/16

maʿāş Ar. 1. Yaşayış, dirlik.

m. 55/11, 96/9, 153/3

2. Geçinecek şey, hayat sebebi.

m. 119/3, 119/5, 119/7, 119/14

maʿāş-sız Ar.+T. Dirliksiz, parasız.

m. 153/20

mācerā Ar. Cereyan etmiş, geçmiş.

m. 16/18, 16/19, 63/17, 94/21

m. iyle- Cereyan etmek, geçmek. 68/5

m. ḳıl- Cereyan etmek, geçmek. 48/17, 58/13, 152/1, 161/4

Maçin Ar. Çin ülkesinin güney bölgesine verilen bir ad olup sürekli olarak "Çin" sözü ile birlikte kullanılır.

M. idi 10/20

maʿ el-ḳıṣṣa Ar. Kısaca, kıssa olarak.

m. 13/4, 43/13, 50/11, 55/2, 60/19, 70/1, 89/1, 109/5, 117/3, 141/16

maġlūb Ar. Yenilmiş.

m. bol- Yenilmek, bir şey veya kişi karşısında yenik düşmek. 19/14, 57/17, 112/15, 157/20, 161/12

m. it- Yenmek, üstün gelmek. 46/5

m. ḳıl- Yenmek, üstün gelmek. 135/12

maġlūbe Ar. Yenilmiş.

m. 86/18

maġrib Ar. Batı.

m. 81/16

maġrūr Ar. Gururlu, mağrur.

m. ḳıl- Gururlanmak, kendini beğenmek. 60/20

m. ḳılış- Gururlanmak, kendini beğendirmek. 98/6

m. ol- Gururlanmak. 69/5, 86/5

maġrūrluġ Ar.+T. Gururluluk.

m. ḳıl- Gururlanmak. 149/11

maġz Ar. Beyin.

m. 72/20

m. +ı 92/15

m. -ı ḫām Ar. + Far. Boş beyin. 78/4

m. -ı ser Ar. + Far. Kafanın içi, beyni. 83/14

māh Far. Ay.

m. -ı şerīf Far. + Ar. Mübarek ay. 70/11

maḥal Ar. Yer, mevki.

m. irdi 20/20, 21/2, 34/14

maḥāẓ[z]īr Ar. Sakınılacak, çekinilecek şeyler.

m. 42/12, 147/19

maḥāżır Ar. Başvurular, dilekçeler, müracaatlar.

m. 13/8, 13/9

m. ḳıl- Başvurmak. 55/10

māhī Far. Balık.

m. 3/4

Maḥmūd Özel ad.

M. 78/11, 82/13, 83/2, 87/22, 95/14

M. +nıng 82/4

Maḥmūd Ḫoca Özel ad.

M. Ḫ. 95/12, 95/13

māh-rūy Far. Ay yüzlü, ay gibi güzel olan.

m. 55/9, 124/4, 135/9

māh-tāb Far. Ay ışığı, mehtab.

m. 163/22

m. +ı 4/13, 99/4

maḥva Ar. Yok etme, ortadan kaldırma.

m. ḳıl- Yok etmek, ortadan kaldırmak. 158/1

maḥż Ar. Katıksız, tam, halis.

m. -ı nūr Ar. Halis ışık

m. -ı nūr ḳıl- Tamamen ışıklandırmak. 2/12

maḥzūn Ar. Kaygılı, hüzünlü.

m. 34/5

m. ėt- Kaygılandırmak, kederlendirmek. 93/19

maḳāl Ar. Söz, söyleyiş.

m. 8/13, 71/6, 162/16

maḳālāt Ar. Sözler.

m. +ları 8/14

m. +nı iyle- Sözler söylemek. 52/22

maḳām Ar. 1. Durulan yer, durak, mekân.

m. 60/13, 78/22, 93/14

m. +ıda 96/18

m. +ını 88/16

m. +lar 4/16

2. Bir velinin veya büyük zatın kabrinin bulunduğu veya bulunduğuna inanılan yer.

m. 61/17

maḳāṣıd Ar. Maksatlar, niyetler.

m. +ġa 141/11

maḳbere Ar. Mezar, kabir.

m. 53/17

maḳṣad Ar. İstenilen şey, amaç, gaye.

m. 124/13, 135/18

m. +ġa 135/17

Maḳṣūd Aḫun Özel ad.

M. A. 122/7, 139/7

maḳtūl Ar. Öldürülen.

m. bol- Öldürülmek. 45/16

maʿḳūl Ar. Akıllıca, akla uygun.

m. bol- Akla yatmak, uygun olmak. 32/20, 34/10, 136/8, 145/7

māl Ar. Mal, valık, servet.

m. 5/6, 38/18, 38/20, 52/11, 60/20, 94/20, 95/18, 110/12, 112/1, 119/17, 132/8, 144/17, 145/4, 145/5, 149/8

m. +ġa 149/8

m. +ı 143/3, 146/4

m. -ı tüccār Ar. Tüccarın malı. 98/2

m. +ımız 111/5

m. +ını 51/20, 52/2, 52/10, 64/17, 94/19, 108/21, 128/2

m. +ların 141/19

m. +nı 160/3

māl-dār Ar.+Far. Varlıklı, zengin.

m. 52/8

mālik Ar. Sahip, bir şeye sahip.

m. irür 2/2

mālikü'l-mülk Ar. Mülk sahibi.

m. irür 2/1

Mamat ʿAlī Bik Özel ad.

M. ʿA. B. 123/4

Mamat ʿAlī Mīr-āb Özel ad.

M. ʿA. M. 147/17

Mamat Bāḳī Özel ad.

M. B. +ler 84/10

Mamat Bāḳī Bik Özel ad.

M. B. B. +lar 76/6

Mamat Bāḳī Töre Özel ad.

M. B. T. 76/7

Mamat H̱ān Özel ad.

M. H̱. +ġa144/7

Mamat H̱ān H̱ocam Özel ad.

M. H̱. H̱. +ġa 142/15

Mamat Ḳādir Özel ad.

M. Ḳ. irdi 115/8

Mamat Ḳurbān Özel ad.

M. Ḳ. 74/3

Mamat Ḳurbān Aẖun Özel ad.

M. Ḳ. A. 42/5, 100/10

Mamat Niyāz Pehlevān Özel ad.

M. N. P. 145/19

Mamat Ṣanī Özel ad.

M. Ṣ. +lar 73/15

Mamat Şāh Özel ad.

M. Ş. 61/11, 62/18, 97/8, 98/7, 134/2

Mamat Şeyẖ Özel ad.

M. Ş. 77/17

Mamat Toẖta Bik Özel ad.

M. T. B. 75/10, 126/1

Mamat Toẖta Sāḳī Özel ad.

M. T. S. 74/9

mamelik Özel ad.

m. 54/16, 123/16

manan Sis, duman.

m. 22/10

Manas Yer adı.

M. 40/18

M. +ġa 40/8

M. +ḳa 40/15

Mançu 644-1911 yılları arasında Çin'de hüküm sürmüş hanedandır. Kurucusu Çin'in kuzeydoğusunda yaşayan Mançuların Aisin Gioro klanıdır; bu nedenle Mançu Hanedanı olarak da adlandırılır. Çin'in son imparatorluk hanedanıdır.

M. 12/11, 86/9, 113/16, 147/21

M. irür 113/14

Mançuça Tunguz dillerinden Kuzey Çin'de (Mançurya)'da konuşulan dil. Mançuların ana dili genelde Çince'dir. Günümüzde dünya üzerinde sadece 60 kişinin ana dili Mançuca'dır. Mançuca'nın kendine özgü bir alfabesi

vardır. Mançuca bugün ölmek üzere olan dillerden biridir.

M. 61/2

mānende Far. Benzeyen.

m. 23/15, 103/16

man͡g Yürü!, Git!

m. 104/6

man͡ga Bana.

m. 7/7, 7/9, 8/6, 15/8, 17/12, 28/15, 28/16, 34/1, 35/6, 35/8, 35/15, 35/16, 35/17, 42/16, 43/19, 52/6, 56/22, 52/13, 60/22, 63/5, 63/9, 69/19, 82/3, 83/8, 85/3, 85/4, 101/9, 103/4, 119/3, 124/19, 150/15, 155/5, 155/12, 162/16, 162/17, 164/15, 164/20, 165/2, 165/16

man͡gġalı Sessizce yaklaşmak.

m. 130/5

maʿni Ar. Engel.

m. imes 166/7

maʿni-siz Ar.+T. Engelsiz.

m. 166/7

mansıb Ar. Makam, derece.

m. 34/8, 34/13, 60/12, 137/8, 137/18

m. bol- Hizmet etmek, makamı olmak. 34/12

m. idi 49/20

m. +ga 60/20

m. +ımnı 155/12

m. +ın 64/11

m. +ını 64/12, 136/3, 136/20

m. +ka 138/10

manṣıb-dār Ar.+Far. Memuriyette bulunan kimse.

m. +lar132/2, 136/7

Manṣūr Özel ad.

M. 92/2, 96/19

mār Far. Yılan.

m. 3/7, 46/4, 66/19

m. -ı küffār Far. +Ar. Kafir yılan. 19/17

maʿrifet Ar. Bilgi, ilahi sırları bilme, ustalık, beceri.

m. +nin͡g 4/14

maṣlaḥat Ar. Barış, güven ve huzur yolu, iyilik yolu.

m. 30/10, 32/15

m. +ı 148/16

m. iyle- Güven, huzur sağlamak. 129/13

m. ḳıl- Güven, huzur sağlamak. 24/16, 34/7, 40/14, 41/21, 42/4, 81/2, 91/2, 95/12, 122/3, 140/5, 153/22

m. +lar ḳıl- Güven, huzur sağlamak. 30/3, 37/11

māş Far. Börülceye benzeyen fasulyenin iki türü.

m. 119/7, 119/14

maşrıḳ Ar. Doğu.

m. 81/17

m. +ġa16/4, 127/2

m. +nı 50/14

Maʿṣūm Aḫun Özel ad.

M. A. 54/10, 128/13

maʿşūḳ Ar. Sevilen, âşık olunan.

m. 116/10, 144/14

māt Far. Satranç oyununda yenilme.

m. iyle- Yenmek. 41/7

m. ḳıl- Yenmek, üstün gelmek. 47/7

mātem Ar. Yas, keder.

m. 77/19, 98/8

m. +ide 95/3

m. +mü 73/6

m. tut- Yas tutmak. 63/3, 98/18

mātem-vār Ar.+Far. Yaslı, kederli.

m. bol-Yaslı olmak, kederlenmek. 87/4

maṭlaʿ Ar. Ortaya çıkacak, doğacak yer.

m. bol- Ortaya çıkmak. 68/12

may Yağ.

m. -ı aş Yemeğin yağı. 153/3

m. +ını139/15

Mayanza Yer adı.

M. 154/20

māyil Ar. Eğilen, meyleden, istekli, hevesli.

m. it- Meyletmek, heveslenmek. 4/6

mayruk Mo. Delici.

m. 150/9

maẓlūm Ar. Zulüm görmüş, kendisine zulmedilmiş.

m. 110/10, 134/21

mażmūn Ar. Divan edebiyatında bazı kavramları dolaylı anlatmak için kullanılan nükteli ve sanatlı söz.

m. 11/8, 159/3

m. +da 8/14, 35/12, 37/16, 37/21, 159/8

m. +da irdi 8/14

m. +ı 23/10

mebādā Far. Sakın, olmaya...

m. 22/18, 32/18, 137/2, 137/4, 141/13

mecāl Ar. Güç, kuvvet, derman, takat.

m.130/5

m. +i 80/14

mecālis Ar. Meclisler.

m. +da 27/8

mecīd Ar. Allah'ın adlarından; büyük, ulu.

m. +ini 5/15

meclis Ar. Bir konuyu konuşmak veya görüşmek için bir araya gelmiş kimseler topluluğu.

m. 10/10

m. ḳıl- Meclis kurmak, toplanmak. 59/16, 84/19

m. +ler 148/7

m. -i şāh Ar. + Far. Hükümdar meclisi. 144/11

mecnūn Ar. Deli, divane.

m. bol- Delirmek, divane olmak. 114/10

Mecnūn Leyla ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı.

M. 121/13

meded Ar. Yardım, himmet.

m. 33/15, 88/15

m. ḳıl- Yardım etmek, yardımda bulunmak. 7/19, 7/14, 10/8, 43/5, 43/19, 43/21, 109/22, 119/21

m. +ni ḳılal- Yardım edebilmek. 43/22

mededlik Ar.+T. Yardımcı.

m. 28/21

m. irür 166/4

medfūn Ar. Gömülmüş, defnedilmiş.

m. ėt- Gömmek, defnetmek. 64/16, 71/19, 93/19

m. ḳıl- Gömmek, defnetmek. 112/12

medrese Ar. Medrese, İslam ülkelerinde, genellikle İslam dini kurallarına uygun bilimlerin okutulduğu yer.

m. -yi ʿālī Ar. Yüce, yüksek medrese. 96/7

meger Far. Meğer, halbuki, oysaki.

m. 26/7, 36/9, 109/3, 128/4, 136/20

meh Far. Ay.

m. 49/15, 89/19, 128/5, 164/19

m. +im90/13

mehmān-dārlıḳ Far.+T. Konuk ağırlayıcılık.

m. ḳıl- Konuk ağırlamak. 21/21

mekān Ar. Yer, oturulan yer.

m. 15/10

m. +ı 4/14

mekes Far. Sinek.

m. +ni 46/5

mekr Ar. Oyun, hile, dalavere.

m. -i dām Ar. + Far. Tuzak oyunu. 82/7

mektep Ar. Okul.

m. 153/18

melāl Ar. Bıkma, üzüntü, dert, sıkıntı.

m. ol- Bıkmak, üzülmek. 8/8

melālet Ar. Sıkıntı, dert, üzüntü, keder.

m.100/7

melāmet Ar. Ayıplama, azarlama.

m. 65/2

m. +ka 88/21

melāʾik Ar. Melekler.

m. +lerini 2/13

melek Ar. Allah katında bulnan ve nur olarak yaratılan varlıkları her biri.

m. 33/15, 33/16

melekūt Ar. Ruhların ve meleklerin alemi.

m. 30/7

melik Ar. Padişah, sultan.

m. 3/17

m. +ni 3/17

melle Sarı.

m. +ni 78/5

melūl Ar. Mahzun, usanmış, üzülmüş.

m. bol- Üzülmek, mahzunlaşmak. 11/11, 28/12, 52/7, 56/5, 59/21, 88/22, 90/7, 156/14, 158/16

m. ḳıl- Üzmek, usandırmak. 164/5

memāt Ar. Ölüm.

m. bol- Ölmek. 45/15

m. ḳıl- Öldürmek.112/14, 117/19

mėn Ben (Şahıs Zamiri)

m. 7/1, 7/8, 7/13, 7/15, 7/16, 8/1, 8/13, 10/14, 12/15, 15/7, 27/18, 29/13, 32/21, 35/5, 35/11, 35/12, 35/15, 37/8, 42/14, 43/18, 52/7, 52/9, 52/10, 52/12, 57/11, 62/3, 63/15, 69/21, 72/7, 72/11, 72/14, 72/15, 72/21, 73/2, 80/15, 82/9, 83/7, 83/8, 83/9, 83/12, 89/2, 89/12, 94/6, 95/11, 97/4, 103/2, 103/3, 104/20, 116/9, 121/14, 124/14, 124/15, 124/17, 124/20, 126/14, 131/12, 131/15, 135/2,

137/8, 137/11, 142/2, 155/15, 159/17, 162/18, 163/4, 163/16, 164/3, 164/14, 164/15, 165/3, 165/4, 165/18, 165/21, 166/8

m. +din 155/11

m. +em 16/9, 16/10, 16/11, 37/15, 57/6, 57/10, 83/5, 107/4

m. +i 27/18, 27/20, 57/20, 61/17, 72/5, 72/15, 73/5, 78/14, 87/20, 90/9, 93/11, 93/15, 95/8, 101/6, 101/9, 103/15, 103/17, 121/13, 153/12, 155/13, 155/14, 163/15, 165/14

m. idim 107/5

m. +im14/18

m. +in͡g 25/6, 37/19, 41/17, 42/17, 43/3, 52/8, 52/11, 57/7, 58/5, 58/6, 58/7, 61/18, 63/8, 63/11, 83/6, 88/7, 101/13, 102/21, 123/4, 151/9, 162/15

m. +in͡gde103/5, 156/13

m. +mü 95/10, 162/17, 165/21

mena Ar. Mana, anlam.

m. 148/4

menāl Ar. Ele geçirilen, kazanılan şey.

m. 145/4, 149/8

m. +in 146/4

m. +leri 38/18, 132/8

m. +lerini 144/17

menār Ar. Işık bulunan veya aydınlık yer.

m. 47/5, 86/16

menāt Ar. Cahiliye döneminde Ka'be içinde yaptırılan ve tapınılan büyük putlardan biri.

m.130/18

menāzil Ar. Menziller, duraklar, konak yerleri.

m. +ni 151/2

mend Far. -li.

m. +i 56/10

mėn͡gilik Kutlu, mesut, mutlu, memnun.

m. 22/3

Mėn͡gilik Dilīr Özel ad.

M.D. 76/3

Mėn͡gilik Şang Bėki Özel ad.

M. Ş. B. 21/15, 22/4, 92/1

Mėn͡g[i]lik Yüz Bėki Özel ad.

M.Y.B. 75/12

Menucehr Özel ad.

M. 136/17

menzil Ar. Yerleşecek yer, konak yeri.

m. 41/2, 100/20, 140/7

m. +ide 99/9

menzilet Ar. Konak, ev, hane.

m. 162/1

m. iyleş- Konaklamak. 161/11

merāḫil Ar. Konaklar, menziller.

m. 79/18

m. ḳıl- Konaklamak. 146/19

m. +ların 41/2

m. +ni 140/7, 148/21

mercān Ar. Mercan hayvanının iskeletinden yapılan süs eşyası.

m. +dın irdi 45/10

merd Far. Adam, yiğit.

m. 122/20, 125/21

m. +lar127/10

merdlıġ Far.+T. Mertlik, insanlık.
m.133/22
merdlik Far.+T. Mertlik, insanlık.
m. 17/20, 66/16
Merek Bik Özel ad.
M. B. 142/6
merg Far. Ölüm.
m. 16/16, 33/12, 39/18, 43/14, 45/4, 115/4, 126/8, 127/17
m. -i düşmen Far. Düşmanın ölümü. 120/22, 151/22
m. +ning 43/14
mergī Far. Ölümle ilgili.
m. 16/15, 140/11
merḥamet Ar. Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma.
m. ḳıl- Acımak. 161/11
mertebe Ar. Derece, rütbe.
m. 46/8
meṡālik Ar. (<mesālik) Bağlanılan yollar.
m. +e 36/15
mescid Ar. Namaz kılınacak yer, küçük cami.
m. +i 154/11
m. +idin 96/6
meṡel Ar. Benzer, eş.
m. 135/10
meṡelen Ar. Örneğin, söz gelimi.
m. 132/6, 136/16, 137/3, 147/7
Mesʿūd Özel ad.
M. 82/12
Mesʿūd Aḫun Özel ad.
M. A. 122/7
mesrūr Ar. Sevinmiş, memnun, sevinçli, neşeli.
m. 97/5, 108/5, 116/11, 128/15
m. bol-Sevinmek, memnun olmak. 46/3, 86/5
m. +ıdın 49/3, 78/13
m. ḳıl- Sevindirmek, memnun etmek. 41/10
m. ol- Sevinmek, memnun olmak. 11/20, 69/5, 108/5
mesrūrluġ Ar.+T. Memnunluk.
m. bol- Memnun olmak. 149/11
mest Far. Sarhoş
m. 12/1, 16/14,
m. bol- Sarhoş olmak, aklı başından gitmek. 70/20, 103/19, 116/9, 134/17, 135/16, 147/2
m. idi 107/16
m. iyle- Sarhoş etmek, kendinden geçirmek. 12/1
mestlig Far.+T. Sarhoşluk.
m. +da 135/17
meşġūl Ar. Meşgul, bir işle uğraşan.
m. bol-Meşgul olmak, bir işle uğraşmak. 23/1, 31/10, 31/11, 31/14
meşk Ar. (<meşḳ) Yazı örneği.
m. +in 56/13
meşreb Ar. Yaradılış, huy, karakter, mizaç.
m. 97/7

meşveret Ar. Bir konu hakkında birinin düşüncesini sorma, danışma.
m. 91/2
m. ḳıl- Danışmak. 122/3, 129/13, 140/5
meṭāʿ Ar. Mal, sermaye, elde bulunan varlık.
m.-yı sim zer Altın ve gümüş eşya .77/20
metīn Ar. Kuvvetli, güçlü, dayanıklı.
m. 52/13
mevc Ar. Dalga.
m. +iġa 3/10
mevc mevc Dalga dalga. 114/8
m. mevc bol- Ar. Dalga dalga olmak. 47/9, 76/14, 83/19, 161/6
mevcūd Ar. Var olan, bulunan.
m. 162/19
mey Far. Şarap.
m. 9/17, 9/18, 43/9, 49/2, 49/3, 56/12, 65/8, 67/20, 69/8, 78/13, 81/21, 99/10, 107/16, 110/8, 116/8, 116/11, 121/14, 141/3, 144/12, 152/14, 162/6, 162/7
m. +da 118/12
m. +din 49/4, 99/11, 129/4, 129/6, 144/13
m. +ġa 126/14
m. +i 78/14, 121/15
m. +ni 81/22, 116/9, 149/19
meydān Ar.Meydan, alan.
m. 58/13
m. +ıda 60/11
meyde Far. Ufak, küçük.
m. ḳıl- Ufaltmak, küçültmek. 83/15

meymūneʾ Ar. Kutlu, uğurlu.
m. 31/9
mey-siz Far.+T. Şarapsız.
m. 129/5
mezār Ar. 1. Ziyaret yeri, mezar.
m. 30/13, 71/19, 85/10
m. +da 31/9
m. +ıdaki 19/21
m. +ını 71/18
2. Cenazenin konulduğu yer, kabir.
m. 53/17, 78/7
m. +ı 112/16
m. -ı Mamat H̱ān Mamat Han'ın mezarı. 144/7
m. -ı Mamat H̱ān H̱ocam Mamat Han hocamın mezarı. 142/15
mezārlıġ Ar.+T. Mezarların bulunduğu yer, kabristan, gömütlük.
m. 125/20, 134/6
mez̠kūr Ar. Söz konusu olmuş.
m. 21/3, 30/14, 31/9, 39/7, 48/21, 73/8, 74/15, 148/6
mezrā Ar. Kırsalda birkaç evden oluşan en küçük yerleşim birimi.
m. +nıng͡ 32/2
mīẖ Far. Çivi.
m. 83/10
mılṭıġ (<mıltıḳ)Tüfek. bk. mıltıḳ.
m. +ı 145/17
m. +ın 39/15, 59/3, 145/13
mıltıḳ Tüfek. bk. mılṭıġ.
m. 32/12, 105/19, 132/19
Mışır Ar. (<Mışr) Şehir, ülke.

M. +da 3/1

midād Ar. Yazı mürekkebi.

m.162/13

miʿde Ar. Mide, karın.

m. +ni 154/15

miġfer Ar. Miğfer, çelik başlık.

m. 21/15

m. -i nev-cevān Ar.+Far. Çelik başlıklı yiğit. 49/20

Miġfer Bik Özel ad.

M. B.138/8

Miġfer Şang Bėki Özel ad.

M. Ş. B. 122/20, 147/12

Miġfer Şang Bėki Bik Özel ad.

M. Ş. B. B. 21/15

mihmān Far. Konuk, misafir.

m. 42/12, 66/8, 82/17, 101/7

m. +ġa 153/2

m. irür 65/12

m. it- Misafir etmek. 79/16

m. ḳıl- Konuk etmek, misafir olarak ağırlamak. 42/12, 101/7, 102/1

mihman-dārlıḳ Far.+T. Konuk ağırlayıcılık.

m.147/5

miḥnet Ar. Sıkıntı, acı, dert.

m. 14/5, 60/18, 64/22, 111/7, 121/15, 129/2, 129/3, 156/17, 158/15, 162/9

m. +lar 33/2

m. +mü162/8

mihr Far. Güneş.

m. 92/7

m. +iġa 37/16

mihr-bān Far. Merhametli, güzel yüzlü.

m. 72/5

m. +ım 63/14, 90/12, 124/13

mihr-bānlıġ Far.+T. Güler yüzlülük, şefkatlilik.

m. 80/3

mihr-bānlıḳ Far.+T. Güler yüzlülük, şefkatlilik.

m. 26/21

Mihridīn Bik Özel ad.

M. B. 75/16

Mihridīn Şang Bėki Özel ad.

M. Ş. B. 122/22

min- Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak.

m. -er 139/14

m. -er boldı 139/16

m. -di 93/21, 122/6

m. -diler 18/8

m. -ip 25/3, 65/22, 123/8

m. -ip yör- Binmek. 78/2

m. -megenler 139/16

m. -megenler 78/2

mindür- Bir kimseyi bir şeyin üzerine çıkartmak, oturtmak veya içine yerleştirmek, binmesini sağlamak.

m. -di 146/12

m. -üp 52/21, 107/9

m. -ür 94/6

mi͡ng Bin (1000) sayısı.

m. 15/17, 17/8, 17/12, 17/15, 18/8, 19/8, 20/11, 21/2, 21/8, 35/12, 43/6, 47/1,

56/6, 64/21, 70/7, 72/10, 85/5, 85/18, 92/7, 102/4, 104/19, 109/1, 110/10, 111/5, 120/3, 121/1, 125/14, 157/1, 166/13

m. +çe 40/20, 128/9, 142/3, 157/3

m. +din 20/9

m. iki yüz Bin iki yüz (1200) sayısı. 15/17, 17/15, 18/8, 19/8, 111/5

ming͡g başı Binbaşı.

m. b. 74/18

ming͡g bėki Binbeyi, kaymakam.

m. b. 20/5, 44/12, 70/8, 75/5, 77/14, 111/2, 141/7, 145/21, 146/6, 147/16

m. b. +dür 74/21

ming͡g bik Binbeyi, kaymakam.

m. b. 62/17, 70/7, 142/8, 144/2

ming͡g biki Binbeyi, kaymakam.

m. b. 92/2

mīr Far. Bey, efendi, başkan, baş, komutan.

m. 83/21

m. -i āb Far. Su dağıtım işlerine bakan kimse. 123/3

m. -iʿAbdresul Bik Abdresul Bey'in komutanı. 26/4

m. -i Īrān-yān Far. İranlıların komutanı. 57/6

Mīr ʿAbdʾullāh Özel ad.

M. ʿA. 31/4

Mīr ʿAbdullāh Bay Özel ad.

M. ʿA. B. 66/5

Mīr ʿAlī Özel ad.

M. ʿA. +ler 66/5

Mir Ġunan Özbekistan'da bir yer adı.

M. Ġ. 114/7

Mīr Ġunanī Mir Gunalili.

M. Ġ. +lerdin 31/3

Mīr Ḳa[ā]sım Özel ad.

M. Ḳ 24/3, 31/4

M. Ḳ. +ġa 160/2

Mīr Ḳa[ā]sım Şāh Özel ad.

M. Ḳ. Ş.160/13

M. Ḳ. Ş. +nı 159/19

Mīr Ṣāliḥ Özel ad.

M. Ṣ. 123/11

M. Ṣ. +lar 66/5

mīr-āb Far. Bir şehrin su işlerine bakan kimse.

m. 75/1, 75/6, 123/1, 123/3, 131/2, 131/17, 144/1, 147/14, 147/15, 147/16, 147/17

miʿrāc Ar. Göğe çıkma, miraç.

m. 5/19

mīrzā Far. İran mitolojisinde bir unvan.

m. 66/4

Mīrzā Bay Özel ad.

M. B. +lar 66/4

Mīr-ẕāt Far.+Ar. Komutan, saygıdeğer kişi. (Özel ad)

M. 50/15

Mīr-ẕāt Bik Özel ad.

M. B. 21/22, 92/11

M. B. +im 92/4

Mīr-ẕāt Ḫān Özel ad.

M. Ḫ. 92/6

Mīr-ẕāt Şang Bėki Özel ad.
M. Ş. B. 21/15
miṡāl Ar. Örnek.
m.151/21
m. +i 48/15, 126/3
m. +ice 13/12
miṡl Ar. Eş, benzer.
m. seyl ḳıl- Sel gibi akıtmak. 124/8
m. -i bedr-i münīr Ar. Parlak dolunaya benzer.
m. b. m. iding 63/5
m. -i buluṭ Ar. +T. Buluta benzer.
m. buluṭ iyle- Buluta benzetmek. 109/5
m. -i eflāk Ar. Göklere benzer, gökler gibi. 116/9
m. -i felek Ar. Dünyanın benzeri, eşi. 48/4
m. -i gülistān güli Ar.+Far. Gülistan gülü gibi. 164/13
m -i ḫas Ar. +Far. Ot kırıntısına benzer.
m. ḫ. idim 7/16
miṡl-i ḫıyār Ar. + Far. Hıyara benzer, hıyar gibi. 149/5
m. -i kāfūr Ar. Kafur gibi güzel kokan.
m. k. irür 87/15
m. -i kerk Ar. +T. Gergedan gibi.
m. k. bol- Gergedan gibi olmak. 76/5
m. -i mār Ar. +Far. Yılana benzer.
m. m. ḳıl- Yılana benzetmek. 46/4
m. -i nigīn Ar. +Far. Mühüre benzer.
m. n. ḳıl- Mühüre benzetmek.50/16
m. -i tācı Ar. Taca benzeyen. 5/12

miṡlī Ar. Eşine özgü.
m. 44/15
mişk Ar. (<misk) Misk, güzel koku.
m -i Ḥ[Ḫ]oten Hoten'in miski. 69/15
miyān Far. Vücudun ortası, bel.
m. 128/5, 135/9
miz Biz.
m.14/9, 15/11, 22/16, 30/3, 42/20, 46/11, 48/13, 53/21, 62/21, 66/14, 68/16, 78/22, 96/1, 100/4, 100/5, 103/16, 105/14, 106/1, 110/11, 113/12, 114/13, 120/1, 121/19, 130/6, 135/4, 144/21, 148/8, 150/7, 150/15, 150/19, 151/7, 154/12, 154/17, 155/19, 155/20, 156/3, 156/9, 159/13, 160/8, 160/10, 160/11
mīz Far. Konuk, misafir.
m. 79/5
mizāc Ar. Yaratılış, tabiat.
m. +ı 153/5
mīz-bānlıḳ Far.+T. Ev sahipliği.
m. it- Ev sahipliği etmek. 101/8
mollā Ar. En kıdemli, en büyük kadı, büyük bilgin.
m. 7/9, 7/16, 49/13
Mollā Aḥad Özel ad.
M. A. 54/19, 73/18
Mollā Aḥad Töre Bik Özel ad.
M. A. T. B. 75/16
Mollā Aḳyol İmām Özel ad.
M. A. İ.112/19
Mollā ʿAlī Tāc[ed]dīn Özel ad.
M. +m ʿA. T. 32/17

Mollā ʿĀlim Özel ad.
M. ʿĀ. 77/16
Mollā ʿAşūr Özel ad.
M. ʿA. 39/5, 61/11, 62/18, 73/22, 92/2, 157/13
Mollā ʿAşūr Bāḳī Özel ad.
M. ʿA. B. 61/11
Mollā Bilāl Molla Bilal Nazım.
M. B. 10/16, 124/10
Mollā Bilāl ibn Yūsuf Yusuf oğlu Molla Bilal
M. B. Y. 60/13
Mollā Bilāl ibn Mollā Yūsuf Molla Yusuf oğlu Molla Bilal.
M. B. M. Y. 36/4
Mollā Bilāl Nāẓīm Özel ad.
M. B. N. 166/10
Mollā Celāl Özel ad.
M. C. irdi 52/20
Mollā Çuruḳ Özel ad.
M. C. 76/9
Mollā Eymen Aẖun Özel ad.
M. E. A. 21/12
Mollā Ġanī Özel ad.
M. Ġ. 20/2
M. Ġ. +larmu 112/20
Mollā Ḫalīl Aẖun Özel ad.
M. Ḫ. A. 21/13
Mollā Ḥayd Bāḳī Özel ad.
M. Ĥ. B. 76/2
Mollā Ḫocam Niyāz Özel ad.
M. Ḫ. N.80/11
Mollā İdrīs Özel ad.
M. İ. 76/3
Mollā İmīn Aẖun Özel ad.
M. İ. A. 147/9
Mollā Ḳurbān Ḫatīb Özel ad.
M. Ḳ. Ḫ. 80/10
Mollā Ḳutluḳ Özel ad.
M. Ḳ. 75/22
Mollā Meşhūr İmām Özel ad.
M. M. İ. +lar136/11, 138/12
Mollā Muḥammed Ḳurbān Aẖun Özel ad.
M. M. Ḳ. A. +nı 41/21
Mollā Nuruş Özel ad.
M. N. 112/19
Mollā ʿOs̱mān Turduş Reʾīs Özel ad.
M. ʿO. T. R. 152/11
Mollā Rūzī Aẖun Özel ad.
M. R. A. +nı 34/13, 138/6
Mollā Rūzī İmām Özel ad.
M. R. İ. 20/2, 113/3, 117/16
Mollā Rūzī Müftī Özel ad.
M. R. M. 21/11
Mollā Ṣāḍıḳ İmām Özel ad.
M. Ṣ. İ. 74/17
Mollā Ṣāliş Aẖun Özel ad.
M. Ṣ. A. 137/13, 163/9
Mollā Ṣaliş İmām Özel ad.
M. Ṣ. İ.136/11, 136/13, 138/15, 154/8
Mollā Ṣāliş İmām Aẖun Özel ad.
M. Ṣ. İ. A.137/8, 138/11
Mollā Ṣatı Özel ad.
M. Ṣ. 112/22
Mollā Şemseʾd-dīn Ḫalfe Özel ad.

M. Ş. Ḫ. +m 17/6

Mollā Şevket Aḫun Özel ad.

M. Ş. A. 152/15

M. Ş. A. +nı 34/12, 99/13

Mollā Şevket Müftī Aḫun Özel ad.

M. Ş. M. A. 21/10

Mollā Toḫta Özel ad.

M. T. 75/1

Mollā Tunkanī Özel ad.

M. T. +lar 155/22

Mollā Turdı Özel ad.

M. T. 76/13

Mollā Zeynel Ba[ā]ḳī Ġāzī Bik Özel ad.

M. Z. B. Ġ. B.74/5

Mollā Ẕolyar Özel ad.

M. Ẕ. +nı 155/2

Mollā Ẕulya İmām Özel ad.

M. Ẕ. İ. 74/1

moluy Alim-i kamil, ders makamında en büyük hoca.

m. 7/14, 7/18, 7/19, 10/8, 19/21, 100/9, 102/17

moma Direk, sütun.

m. +ġa 103/11

mök- Gizlenmek, saklanmak.

m. -üp 139/21

muʿallāḳ Ar. Asılı, asılmış.

m. it- Asmak. 2/4

muʿarrif Ar. Tarif eden, anlatan.

m. 44/15

muʿaṭṭar Ar. Itırlı, kokulu.

m. bol- Itırlanmak, kokmak. 69/16

muʿayyen Ar. Belirli.

m. ėt- Belirlemek. 107/14, 118/18

Muʿaẓẓam Hakīm Özel ad.

M. H. 164/18

Muʿaẓẓam Ḫān Özel ad.

M. Ḫ. 24/8, 24/11, 26/1, 26/10, 26/12, 26/15, 29/15, 29/17, 34/7, 61/16, 81/14

M. Ḫ. +dın 24/8

M. Ḫ. +ġa 24/10, 60/8

M. Ḫ. +ı 24/19

M. Ḫ. +nı 34/11

mūġ Far. Ateşe tapan, Zerdüşt.

m. 20/7, 20/8, 20/10, 86/9, 98/7, 98/12, 101/2, 101/16, 101/21, 102/13, 102/20, 104/10, 111/4, 111/23, 112/13, 112/15, 112/16, 112/17, 112/21, 113/12, 116/3, 141/17, 142/20, 143/14, 143/21, 144/1, 144/3, 145/14, 145/20, 146/2, 150/7, 151/20, 152/2, 152/4, 152/7

m. +dın 100/21, 141/16, 142/22

m. +ġa 37/1, 37/3, 149/3

m. +ıdın 151/5

m. +lar 20/6, 96/14, 98/5, 98/6, 98/9, 98/12, 101/6, 101/22, 102/5, 102/12, 103/8, 103/19, 110/17, 111/13, 111/18, 111/21, 111/22, 112/2, 113/1, 113/4, 113/7, 141/6, 141/18, 142/6, 142/21, 143/10, 145/22, 146/1, 146/4, 151/12, 152/6

m. +lardın 111/16

m. +larġa 37/7, 113/6, 116/2

m. +larnı 110/19, 112/10, 115/21, 143/1, 143/19

m. +larnıng͡ 20/6, 141/20

m. +nı 100/22, 103/6, 112/14, 115/8, 116/7, 144/1, 144/3, 146/6, 149/2, 149/4, 151/20

m. +nıng͡ 144/4

muġāneci Far.+T. Ateşe tapanların ayinini yapan.

m. 122/19

muġannī Ar.Şarkıcı.

m. 80/3

m. +ları 80/5

muġ-bece Far. Meyhaneci çırağı.

m. 43/9, 56/12, 65/8, 78/13, 110/8, 162/6

mūġiyā Ey Mug.

m.113/21

muḥabbet Ar. Sevgi.

m. 121/15, 129/4, 129/6

Muḥammed Hz. Muhammed.

M. 4/11, 51/4, 163/19

M. +ke 5/7

M. +ni 5/1

Muḥammed ʿAlī Özel ad.

M. ʿA.162/21

Muḥammed ʿAlī Aḫun Özel ad.

M. ʿA. A. +um 66/1

Muḥammed ʿAzīz Özel ad.

M. ʿA. 142/9

Muḥammed İmīn Özel ad.

M. İ. 71/12, 73/16

Muḥammed İmīn Dorġa Özel ad.

M. İ. D. 70/7

Muḥammed Na[ā]ẓır İmām Özel ad.

M. N. İ. 32/16

Muḥammed Niyāz Yüz Başı Özel ad.

M. N. Y. B. +larnı 148/5

Muḥammed Niyāz Yüz Bėki Özel ad.

M. N. Y. B. +lar 145/13

Muḥammed Raḥīm Töre Bik Özel ad.

M. R. T. B. 75/10

Muḥammed resūlu ʾl-llāh Ar. Muhammed Allah'ın resulüdür.

M. r. +nı 69/11

Muḥammed Ṣūfī Özel ad.

M. Ṣ. 20/14, 54/1, 67/13, 74/13

Muḥammed Ṣūfī Pehlevān Özel ad.

M. Ṣ. P. 23/1

Muḥammed Şerīf Özel ad.

M. Ş. +lar 31/4

muḫammes Ar. Her bendi beş dizeden oluşan manzume.

m. -i Bilālī Molla Bilal Nazımi'nin muhammesi. 72/1

muḥib Ar. (<muḥibb) Seven, dost.

m. 7/8, 7/14

m. +ler 6/16, 7/12, 29/8, 33/20, 93/19

m. +lerġa 163/16

muḫtaṣar Ar. Kısaltılmış, kısa, özet.

m. ḳıl- Kısaltmak. 8/7, 65/3, 162/10

muḥterem Ar. Saygıdeğer, saygın.

m. 96/9, 123/11, 147/4

m. bol- Saygın olmak. 5/16

m. iyle- Saygın davranmak. 2/14, 64/20, 100/2, 140/2, 144/11

m. ḳıl- Saygıdeğer, saygın etmek. 164/9

muḫtesib Ar. Kollukçu, güvenlik görevlisi.

m. 21/12, 21/13, 75/18

muḳarrem Ar. Değerli.

m. 76/13

muḳarrer Ar. Kesin, sağlam.

m. ḳıl- Kesinleştirmek. 138/10

muḳīm Ar. İkamet eden, oturan.

m. iyle- İkamet etmek. 15/4

Mu Kin Özel ad.

M. K. 163/11

mūm Far. Mum.

m. 3/5, 23/15

munça Bunca.

m. 9/6, 22/16, 29/1, 29/18, 32/21, 38/9, 38/18, 38/19, 39/6, 44/5, 100/3, 101/4, 103/9, 119/17, 119/19, 137/10, 145/1, 148/10, 153/20, 157/14

m. +sı 53/21, 112/2

munda Bunda.

m. 17/16, 27/13, 36/19, 41/4, 42/7, 42/14, 58/17, 61/2, 63/19, 96/10, 100/11, 101/4, 103/11, 107/5, 108/12, 115/3, 126/7, 142/19, 155/4, 155/13, 156/1, 157/20, 164/17

m. +dur 111/4, 111/5, 129/1

mundaġ Böyle, bu şekilde.

m. 8/15, 22/12, 56/5, 88/19, 95/10, 120/3, 135/4, 137/11

mundın Bundan.

m. 137/6, 145/6

mun͡ga Buna.

m. 19/9, 52/15, 52/16, 83/19, 85/5, 113/3, 130/20, 145/9, 150/8, 155/2, 159/6

mun͡gdaş (<bun͡gdaş) Sırdaş, yakın dost.

m. +ımdın 124/16

munı Bunu.

m. 8/18, 10/2, 11/7, 11/10, 11/11, 17/17, 23/8, 24/1, 24/5, 29/4, 29/5, 29/8, 36/11, 37/10, 40/21, 41/6, 44/5, 47/10, 57/1, 58/20, 59/1, 63/2, 64/5, 64/8, 66/10, 68/21, 77/6, 82/1, 82/1, 84/4, 85/20, 86/12, 88/5, 88/14, 89/21, 90/1, 91/17, 91/20, 92/4, 101/12, 109/16, 111/14, 111/20, 116/3, 118/12, 119/9, 130/7, 130/17, 131/9, 131/16, 133/3, 140/14, 141/21, 146/12, 147/1, 150/15, 155/22, 156/2, 156/4, 156/7, 159/2, 159/16, 160/18, 163/15, 165/2, 166/6,

munın͡g Bunun.

m. 11/1, 11/3, 32/15, 37/3, 74/19, 94/11, 101/1, 121/5, 160/7, 161/13

mūnis Ar. Candan, içten, can yoldaşı.

m. idi 5/3

m. +im124/18

Mun[g]ku Tėmür Özel ad.

M. T. 110/18, 150/8

M. T. +nin͡g 150/19

munun͡g Bunun.

m. 42/14

mūr Far. Karınca.

m. 149/17

murād Ar. İstek, dilek.

m. 12/10, 41/9, 58/7, 66/9, 82/3, 85/1, 89/2, 94/6, 118/3, 121/7, 135/18, 165/6

m. +ım 144/13

m. irdi 131/9

m. taf- Dilemek, dileğine kavuşmak. 2/15, 135/17, 144/12, 166/5

Murād Berāt Özel ad

M. B. 32/17

mūrçe Far. Küçük karınca.

m. 46/4, 128/5, 135/9

m. +ni 135/12

murdār Far. Kirli, pis.

m. +ıġa 53/9, 130/2

murġ Ar. Kuş.

m. 73/3, 99/17, 162/12

m. -ı zerrīn Ar. + Far. Altın gibi parlak, sarı kuş. 139/12

Mūsā Hz. Musa peygamber.

M. 75/4

M. +ġa 3/2

Mūsā Aḫun Özel ad.

M. A. 31/1

Mūsā Ġanī Özel ad.

M. Ġ. 123/10

Mūsā Müftī Aḫun Özel ad.

M. M. A. +nı 78/18

muṣāf-gāh Ar. (<muṣāb) Hastalığa yakalanmış, tutulmuşların bulunduğu yer.

m. 161/9

musaḫḫar Ar. Elde edilmiş.

m. ḳıl- Elde etmek. 140/20

Musyar Bik Özel ad.

M. B. 134/1, 146/16

M. B. +larga 18/16

Musyar Danyal Özel ad.

M. D. +nı 19/9

Musyar Mi͡ng Bėki Özel ad.

M. M. B. 145/21, 146/6

muş Far. Yumruk.

m. +lar 76/18

muṭābaʿat Ar. (<mutābaʿat) İzleme, birini takip etme.

m. +ıda 21/17, 60/11

muṭabbaḳ Ar. Kapak gibi kapatmak.

m. it- Kapatmak. 2/4

muṭāliʿ Ar. Herhangi bir yazı veya kitap okuyan.

m. ḳıl- Okutmak. 34/20

muṭīʿ Ar. Bağlı, itaat eden.

m. 43/1

m. bol- İtaat edilmek, bağlanılmak. 81/16, 81/17, 84/18, 129/10, 131/5, 140/19, 143/11

m. ḳıl- İtaat etmek, bağlanmak, bağlamak. 81/19, 116/18

Muz Bėki Özel ad

M.B. 62/4

Muzaṭ Gulca ile Aksu arasında bir yerdir.

M. 79/19, 104/2

M. +dın 79/19, 100/20

mużṭar Ar. (<mużṭarr) Çaresizlik içinde kalan.

m. 107/2

mübārek Ar. Hayırlı, uğurlu, kutlu.

m. 31/10, 89/20, 93/8, 122/2, 137/21

mübāzir Ar. Çiftçi.

m. +leri 86/15

mübīn Ar. Açıklayan, beyan eden.

m. irdi 73/16

müctehid Ar. Ayet ve hadislerden şer'i hükümler çıkaran din bilgini.

m. +ler 5/9

müdām Ar. Daima, sürekli, devamlı.

m. 4/2, 5/4, 9/9, 13/12, 47/20, 72/19, 97/15, 113/18, 139/18, 140/1, 147/4, 162/8, 164/4

müʾeẕẕin Ar. Namaz vakitlerini bildirmek için ezan okuyan din görevlisi, ezancı.

m. 97/8

m. +mü 64/3

müftī Ar. Dinî konularda fetva veren kimse.

m. 16/10, 98/17, 122/7, 141/1, 147/7, 154/10

m. ḳıl- Müftü yapmak. 34/13

m. -yi zamān Ar. Zamanın, dönemin müftüsü. 139/7

Müftī Maḳṣūd Aḫun Özel ad.

M. M. A. 147/8

Müftī Mūsā Özel ad.

M. M. 100/11

M. M. +nı 79/7

Müftī Rūzī Aḫun Özel ad.

M. R. A. +nı 108/2

M. -yi R. A. +ġa 81/8

müheyyā Ar. Hazır, hazırlanmış.

m. bol- Hazır olmak, hazırlanmak. 97/10, 121/19

m. ėt- Hazır etmek, hazırlamak. 80/4

m. it- Hazır etmek, hazırlamak. 79/14, 97/5

m. ḳıl- Hazır etmek, hazırlamak. 107/8, 119/6

mühr Ar. Mühür.

m. +ni 3/12, 159/14

Mühreʾd-dīn Bik Özel ad.

M. B. 138/9, 148/17

Mühreʾd-dīn Dil-āver Özel ad.

M. D. 148/20

Mühreʾd-dīn Şang Bėki Özel ad.

M. Ş. B. 97/7, 147/14, 148/16

müküp Saklanmak.

m. 102/8

mülāl Far. Dert, sıkıntı.

m. ol- Dertlenmemek. 8/8

mülāzemet Ar. Bir yere veya bir kimseye sıkıca bağlanma.

m. ḳıl- Sımsıkı bağlanmak. 137/22

mülāzim Ar. Birine bağlı, bir işe maaşsız devam eden.

m. +leri 62/12

mülk Ar. Mal, taşınmaz mal, ülke.

m. 30/7, 38/18

m. +i 81/19

m. -i emlāk Ar. Sahip olunan mal.3/19

m. +iġa 2/2, 33/16, 111/7

mülkiyet Ar. Sahiplik.

m. bol- Sahip olmak. 154/18

müʾmin Ar. İnanan, iman etmiş, müslüman.

m. 17/3, 19/13, 19/14, 29/7, 46/10, 46/14, 47/5, 47/6, 47/10, 56/2, 56/3, 57/15, 57/16, 64/21, 68/19, 69/7, 70/6, 71/7, 83/17, 89/21, 91/14, 96/13, 96/14, 105/14, 108/11, 112/3, 112/12, 126/7, 126/20, 128/1, 128/9, 129/3, 140/10, 140/20, 149/8, 149/15, 151/16, 151/18, 152/6, 152/8, 157/5, 157/6, 158/1, 158/3

m. bol- İnanan, müslüman olmak. 37/4

m. +ga 68/18

m. +ġa 9/7, 59/9, 69/13, 119/15, 119/17, 125/17, 159/1

m. +ler 35/17, 46/10, 69/10, 82/5, 148/14

m. +lerge 107/20

m. +lerġa 56/8

m. +ni 36/3, 68/22, 94/22, 111/22, 133/6, 145/14

müʾminān Ar. İnananlar, iman edenler, müslümanlar.

m. 51/2, 62/13, 73/7, 73/8, 77/18, 78/1, 85/22, 90/21, 95/13, 102/3, 108/6, 109/15, 111/20, 111/23, 114/8, 117/3, 117/4, 119/10, 127/3, 128/10, 128/15, 138/14, 140/21, 141/2, 151/14, 152/4, 157/16, 159/3

müʾminīn Ar. Müminler, inanmış kimseler.

m. 96/12,127/1

m. +ler 119/9

mümtāz Ar. Seçkin, imtiyazlı.

m. ėt- Seçmek, imtiyazlı hale getirmek. 80/5

m. it- Seçmek, imtiyazlı hale getirmek. 3/17

münācāt Ar. Allah'a dua etme.

m. +nı ḳıl- Allah'a dua etmek. 160/17

münādī Ar. Nida eden, tellallık yapan.

m. +ġa 51/12

münfaʿil Ar. Gücenmiş, kırılmış.

m. bol- Gücenmek, kırılmak. 115/19

münferid Ar. Yalnız, tek.

m. 162/14

münīr Ar. Işık veren, parlak.

m. 63/5, 165/15

mürīd Ar. Bir şeye bağlı olan kimse.

m. bol- Bir şeyhe bağlanmak. 82/6

m. +ler 77/18

müselmān Far. Müslüman.

m. 29/7, 32/21, 43/18, 46/3, 48/6, 68/10, 76/16, 85/14, 105/22, 108/9, 109/2, 109/6, 110/14, 113/11, 123/21, 124/2, 129/15, 155/14, 156/9, 157/5, 161/6, 161/16

m. idi 41/17

m. +ca 46/17

m. +ġa 36/7, 64/20, 77/4, 108/9, 123/22, 126/11, 135/1, 135/2, 135/10, 158/21, 159/1, 161/5

m. +lar 31/8, 31/21, 32/8, 32/10, 32/11, 32/12, 33/1, 33/7, 36/3, 36/18, 56/7, 68/3, 84/17, 107/18, 110/13, 116/13, 132/4, 132/10, 157/2, 158/18

m. +lardın 23/1

m. +larġa 32/5, 32/14, 68/2, 132/9

m. +larnıng͡ 21/8, 43/7, 56/5, 110/10, 166/11

m. +nı 11/17

müslimīn Ar. Müslümanlar.

m. 49/15

müstaḳīm Ar. Doğru, düz, dik.

m. 15/4

müstecāb Ar. Kabul olunmuş (dileği).

m. ḳıl- Kabul etmek. 2/16, 93/16

müşg-būy Far. Misk kokan.

m. 135/9

müştāḳ Ar. Özleyen, can atan.

m. bol- Özlemek. 25/19

müşterā Ar. Satın alınmış.

m.163/5

müşük Far. 1. Fişek.

m. 113/20

2. Kedi.

m. 23/13

mütevellī Ar. Birine vekalet eden, onun yerine geçen.

Mütevellī Aḫun Özel ad.

M. A. 106/5

Mütevellī Mesʿūd Aḫun Özel ad.

M. M. A. 147/9

müzeyyen Ar. Süslenmiş, bezenmiş.

m. 149/14

-N-

nācī Ar. Kurtulan, selamete erişen.

n. durur 101/3

n. +m irdi 101/13,

n. +m irür 101/14

nā-cinslıġ Far.+Ar.+T. Aşağalık, sıradanlık, soysuzluk.

n. 42/18

nā-dān Far. Cahil, kaba, bilgisiz.

n. +nı 89/5

nā-fesend Far. Beğenilmez, hoş karşılanmayan.

n. 8/5

nā-feydā Far.+Ar. Faydasız.

n. bol- Faydasız olmak. 22/10

nā-gāh Far. Ansızın, birdenbire

n. 161/4

nā-geh Far. Ansızın.

n.159/22, 164/13

nā-gehān Far. Ansızın, birdenbire.

n. 53/6, 104/14, 111/23, 112/3, 141/16

naġme Ar. Ahenk, ezgi.

n. +lar 80/5

n. +din 80/6

n. +sin 80/7

naġme-sāz Ar.+Far. Şarkı söyleyen.

n. ḳıl- Şarkı söylemek. 10/18, 17/10, 43/12, 107/21

naġra Ar. Davul.

n. +nı 117/11

n. +sın 86/4

naġraçı Ar. +T. Davulcı.

n. 117/13

nā-ḥaḳ Far.+Ar. Haksız.

n. +ġa 89/6

nahīf Ar. (<naḥīf) Zayıf, cılız, bakımsız. bk. naḥīf.

n. 135/14

n. +lar 128/17

naḥīf Ar. Zayıf, cılız. bk. nahīf.

n. bol- Zayıflamak. 113/16

nā-ḫōş Far. Beğenilmeyen, kötü.

n.150/3

n. kėl- Beğenilmemek. 26/18

naḫşı Şarkı.

n. 92/12

n. +nı 92/10

n. +nı ite- Şarkı söylemek. 92/10

nā-ḫūn Far. Kansız.

n. 54/14

nāḳa Ar. Dişi deve.

n. 2/16, 2/17

nā-kes Far. İnsaniyetsiz, alçak.

n. +lar 132/14

nāḳil Ar. Nakleden, anlatan.

n. 69/15, 87/8, 118/19

n. +i 80/21, 87/5, 96/15, 99/16, 116/19, 121/21

nāḳilān Ar. Anlatanlar, çevirenler.

n. 69/21, 99/16, 129/12

n. ı suḫan Ar. +Far. Söz anlatanlar. 129/12

n. +lar 118/20

naḳḳāre Ar. Dümbelek.

n. +ni 139/6

n. +sini 25/17

naḳḳāş Ar. Nakış yapan, süsleme ustası.

n. 128/14

Naḳḳāş Ḥasan Özel ad.

N. Ḥ. 128/14

naḳlen Ar. Nakil yoluyla, anlatma tarzıyla.

n. +i 56/13

n. +sin 82/8

naḳl (<naḳil) Ar. Taşıma, aktarma, anlatma.

n. +i 40/10, 82/8

naḳş Ar. Nakış, süs.

n. +dın 40/12

n. +ıdur 123/14

n. +nı 40/11, 87/6

naḳş-dār Ar.+Ar. Dokuma ustalarının evi.

n. 2/17

naḳş-nigār Ar.+Far. Çok güzel süs, nakış.

n. 165/1

Naḳşī Aḫun Özel ad.

N. A. 123/13

nāle Far. İnleme, inilti.

n. 90/5, 93/9

nām Far. Ad, ün, lakap.

n. 16/11, 52/12

n. idi 6/18

namāz Far. Namaz.

n. 48/17

n. iyle- Namaz kılmak. 93/11, 93/12

n. -ı bāmdād Far. Sabah namazı. 32/8

n. +ın 53/16, 112/12, 125/2

nām-dār Far. Tanınmış, namlı, meşhur.

n. 51/10, 75/9, 114/19, 129/18

nāme Far. Mektup

n. 7/5, 11/5, 11/7, 11/8, 15/13, 17/18, 18/1, 18/17, 19/2, 19/6, 19/7, 34/19, 35/12, 36/19, 37/16, 37/17, 42/2, 42/4, 42/7, 78/20, 79/5, 79/13, 79/14, 103/3, 106/1, 106/5, 118/14, 151/5, 151/6, 151/8, 153/9, 154/21, 155/1, 159/2, 159/3, 159/8, 160/2

n. ḳıl- Mektup yazmak. 47/12, 166/11

n. +da 34/21, 37/12, 37/18, 47/13, 151/9,

n. +dür 18/18

n. +ġa11/6, 146/17, 151/5

n. +lar 17/5, 78/16, 79/2, 81/15

n. +ni 34/19, 37/11, 37/17, 37/21, 38/1, 40/19, 41/3, 43/2, 80/2, 100/6, 102/17, 106/14, 110/21, 119/1, 119/2, 146/17, 146/20, 148/6, 153/10, 153/11, 153/13, 153/15, 153/16, 153/17, 155/3, 155/9, 155/10, 159/9, 159/10, 160/4

n. +sidin 17/7

n. +sin 42/13, 80/1

nā-murād Far. Muradına erişmemiş.

n. 101/5

n. bol- Muradına erişememek. 94/6

n. +lar 66/9, 118/3

nāmūs Ar. Dürüstlük, doğruluk.

n. 86/10

n. ḳıl- Dürüst, doğru olmak. 48/12, 118/8

nān Far. Ekmek.

n. 13/8, 63/3, 66/8, 81/6, 105/1, 119/14, 156/15

n -ı ḳaḳ Far. +T. Kuru ekmek. 139/18

nā-ʿilāc Far.+Ar. Çaresiz, ilaçsız.

n. bol- Çaresiz olmak. 7/13, 137/12

naʿleyn Ar. Ayakkabı.

n. 80/9

nā-pedīd Far. Açık olmayan, belli olmayan, belirsiz.

n. 3/16

n. bol- Görünmemek, belirsiz olmak. 146/10, 160/8

n. iyle- Göstermemek, belli etmemek.158/7

nār Ar. Ateş.

n. 29/8, 37/22, 66/19, 129/2

n. +ı 125/20

naʿre Ar. Yüksek sesle bağırma.bk. nare.

n. 16/13, 44/16, 45/2, 67/1, 75/17, 134/14

n. ur- Yüksek sesle bağırmak. 57/8, 57/9

nare Ar. (<naʿre) bk. naʿre.

n. -i s sūz Ar.+Far. Yakıcı bağırtılar. 66/18

nā-renc Far. Sıkıntısız, eziyetsiz.

n. 83/9

n. +ni 83/7

nā-resīde Far. Yetimemiş, erişkin olmayan.

n. 110/11

nā-rıżā Far.+Ar. Razı olmama, memnun olmama

n. bol- Razı olmamak, memnun olmamak. 158/16

nārlıġ Ar.+T. Cehennemlik.
n. 44/20
nās Ar. İnsanlar, adamlar, halk.
n. 87/19, 87/21, 105/15, 133/3, 159/2
n. +lar 7/10, 53/15, 79/21
nā-sezā Far. Yakışmaz, uygun olmayan.
n. 29/5, 61/19, 90/9, 159/4
Nāṣır Aḫun Özel ad.
N. A. 21/12, 79/18, 100/1, 122/8
Nāṣıreʾd-dīn Özel ad.
N. 16/10
Nāṣıreʾd-dīn Dilīr Özel ad.
N. D. 49/8
N. D. idi 13/6**Nāṣır Ḫaṭīb** Özel ad.
N. Ḫ. +ġa 100/10
Nāṣır Ḫaṭīb Aḫun Özel ad.
N. Ḫ. A. +nı 100/17
Nāṣır Ḫaṭīb Ḥācı Özel ad.
N. Ḫ. Ḥ. +nı 79/6
naṣīḥat Ar. Öğüt.
n. 130/12, 139/3
n. +nı 55/8, 71/4, 141/15
naṣīḥat-āmīz Ar.+Far. Öğüt alınacak söz.
n. 136/12
naṣr Ar. Yardım, destek.
n. +ını 7/17
n. +nı 9/16, 82/8
naʿş Ar. Cenaze, kefene sarılarak tabuta konmuş ölü.
n. 64/15, 71/14, 125/1
n. +ġa 99/7
n. +ka 90/15
n. +nı 90/16, 92/10, 125/2
nāṭır Ar. Bağ, bahçe bekçisi.
n. durur 3/15
nā-tüvān Far. Zayıf, kuvvetsiz.
n. bol- Zayıf olmak, kuvvetsiz olmak. 108/7
n. +ġa 28/21
nā-ümīd Far. Ümitsiz.
n. bol- Ümitsiz olmak. 118/9
navek Far. (<nāvek) Ok.
n. -i fıcaḳ Far.+T. Bıçağın ucu.165/19
nāz Far. Naz, eda.
n. 13/8
n. ḳıl- Nazlanmak. 158/10
naẓar Ar. Bakma, göz atma.
n. 24/10, 64/12
n. iyle- Neşeyle bakmak. 42/13
n. ḳıl- Bakmak. 145/12
nāzenīn Far. İşveli, albenili, nazlı.
n. 39/21, 128/5
n. +ni 112/1
Nāẓım Molla Bilal Nazım.
N. 6/6, 6/8, 27/9, 36/3, 82/8, 163/14
N. +ġa 43/9, 67/20, 152/13
N. +nı 139/9
N. +nıng͡ 162/11
Nāẓım Bilāl Molla Bilal Nazım.
N. B. 54/15
Nāẓımī Molla Bilal Nazımi.
N. 7/1, 8/7, 46/12, 51/18, 53/22, 56/12, 65/3, 65/8, 139/22, 140/4, 141/15, 147/1, 158/17, 162/10
N. +din 129/4

N. +ġa 69/19, 149/19

nāẓır Ar. Bakan, gözeten.

n. idi 71/12

naẓīr Ar. Benzer, eş.

n. 35/13, 79/13,

n. idi 91/12

naẓm Ar. Dizme, vezinli ve kafiyeli şiir.

n. 6/9, 6/10, 8/11, 8/12, 10/17, 24/16, 26/3, 34/14, 39/7, 49/5, 60/14, 133/2, 138/13, 145/8, 148/19, 150/2, 164/11, 165/10

n. iyle- Dizmek, vezinli ve kafiyeli şiir dizmek. 7/2, 10/9, 150/2

n. ḳıl- Dizmek, vezinli ve kafiyeli şiir dizmek. 6/16, 7/12, 7/16, 9/16, 82/3, 82/8, 166/10

n. +a 162/11

n. +da 60/5

n. +ıda 7/2, 10/9, 150/2

n. -ı ebyāt Ar. Şiir beyitleri. 7/6

n. -ı ebyāt iyle- Şiir beyitleri yapmak, şiir yazmak.7/6

n. +ıġa 56/11, 82/2

n. +ıḳa 124/21

n. +ım 8/6

n. +ımda 8/3

n. +nı 8/5, 163/14, 163/21

nāzük Far. İnce, narin, güzel.

n. 39/22

nė 1. Ne.

n. 3/16, 6/11, 10/1, 10/5, 10/14, 25/7, 29/18, 30/8, 43/14, 48/13, 49/6, 53/9, 58/6, 63/6, 66/10, 67/7, 68/16, 72/11, 74/12, 79/4, 79/20, 83/7, 88/11, 88/18, 98/3, 99/22, 100/5, 114/12, 116/8, 122/17, 124/4, 135/14, 139/14, 145/19, 146/5, 150/3, 150/15, 155/7, 158/11, 162/2, 162/18, 165/1

n. +dür 17/17, 27/7, 28/16, 29/1, 34/1, 47/6, 49/8, 52/19, 56/14 , 59/17, 61/15, 62/4, 69/15, 73/11, 80/21, 82/3, 87/16, 90/8, 97/20, 105/13, 108/1, 111/16, 113/8, 117/13, 120/22, 125/12, 129/12, 131/1, 140/5, 148/20, 156/3, 158/8

n. irür 7/12, 29/10

n. +ler 35/15

n. ücün 115/13, 132/15

2. Nasıl, ne şekilde.

n. 5/7, 5/20, 12/15, 56/22, 83/4, 83/8, 97/21, 98/16

3. Hangi.

n. 41/14, 44/2, 62/5, 67/3, 82/13, 83/17, 87/17, 97/3, 107/3, 108/15, 113/10, 115/22, 128/16, 130/2, 131/3, 143/6, 165/21

4. Ne… ne.

n. 6/13, 11/18, 33/18, 44/4, 65/2, 88/18, 95/1, 101/2, 144/20

nebāt Ar. Bitki.

n. 128/6

nebī Ar. Peygamber.

n. 2/15, 3/3, 18/18, 103/17, 152/10, 164/8

n. +ġa 16/5

n. +ler 4/18

Nebī Aḫun Özel ad.

N. A. 85/9

nebīr Ar. Erkek torun.

n. 51/3

necād Ar. Kurtarmak, kurtuluş.

n. bėr- Kurtarmak. 2/15

necāt Ar. Kurtuluş.

n. 59/18

n. +ıġa 119/4

nėçe 1. Kaç.

n. 6/14, 6/17, 8/17, 9/6, 22/19, 26/8, 36/15, 41/4, 41/13, 41/18, 41/19, 41/20, 43/3, 43/9, 47/17, 68/22, 80/8, 80/14, 84/3, 85/5, 85/16, 86/6, 93/22, 94/5, 97/3, 98/9, 98/15, 98/20, 102/4, 108/6, 110/8, 111/15, 112/11, 113/5, 118/15, 120/14, 121/9, 125/14, 130/20, 132/16, 133/12, 134/21, 137/18, 141/2, 145/7, 149/15, 150/9, 152/5, 157/1, 158/6

n. +lerġa 94/2

2. Nice, ne kadar.

n. 6/14, 7/17, 8/16, 9/3, 30/12, 33/21, 37/22, 41/7, 42/14, 45/16, 49/12, 51/8, 52/16, 56/16, 64/4, 67/4, 79/9, 79/10, 81/16, 89/4, 89/5, 93/4, 93/9, 97/22, 101/16, 101/18, 104/11, 107/14, 109/6, 109/21, 110/14, 111/11, 112/1, 112/8, 112/9, 115/8, 116/11, 117/1, 117/13, 117/19, 118/21, 121/18, 127/22, 130/22, 133/3, 133/6, 142/20, 143/3, 145/9, 150/5, 150/6, 154/3, 157/12, 160/5, 161/1, 161/16, 161/21, 162/5, 164/15, 165/21

n. irdi 41/14

nėçċe 1.Ne kadar.

n. 147/22

2. Kaç.

n. 48/3

neççend Far. Kaç.

n. 17/13, 18/6, 21/7, 28/2, 30/19, 31/9, 31/11, 38/13, 40/15, 55/20, 67/19, 68/3, 77/13, 85/17, 92/18, 96/10, 99/21, 115/9, 123/15, 129/9, 132/2, 135/21, 136/15, 146/3, 148/16, 148/21, 150/10, 154/5, 154/14

nėçük 1. Nasıl.

n. 28/11, 64/19, 72/15, 104/18, 113/10, 115/14, 124/12, 124/13, 124/17, 131/3, 134/14, 137/14, 147/20, 148/11, 151/7, 153/13

2. Niçin.

n. 22/16, 83/4, 101/19, 108/15, 113/11

n. +din 29/18, 102/22

nedīm Ar. Sohbet arkadaşı, meclis arkadaşı, tatlı konuşan.

n. 97/8, 154/5, 163/2

n. ėt- Arkadaş, dost edinmek. 128/18

n. irdük 13/4

n. ḳıl- Arkadaş etmek. 3/11, 135/13

nėdin Neden, niçin.

n. 27/13, 27/20, 29/18, 66/14, 115/13, 115/16, 124/14

nefᶜa Ar. Fayda, yarar.

n. 137/3

nefes Ar. Soluk.

n. al- Dinlenmek. 27/9

nefīr Far. Boynuzdan yapılmış üflemeli bir saz.

n. 22/11, 128/14, 139/6

nehār Ar. Gündüz.

n. 14/1, 162/18

nem Far. Nem, hafif ıslaklık.

n. ėt- Islatmak, nemlendirmek. 5/15

n. ḳıl- Islatmak, nemlendirmek. 14/17

nem Far. Dedikodu yapma, kovuculuk etme.

n.124/9

nemā Ar. Çoğalma, kazanç.

n. 135/15

Nemankan Bugünkü Özbekistan'da bir eyalettir, ülkenin doğusundaki Fergana Vadisinin kuzeyinde bulunmaktadır.

N. 31/3

nėme Her ne kadar, nasıl.

n. 16/6, 32/6, 32/7, 32/19, 98/1, 135/2, 137/9, 155/10

n. +dür32/16

n. +ġa132/14

nėmerse Nesne, şey, eşya.

n. 156/18

neng Far. Ayıp, utanma.

n. ḳıl- Ayıplamak, utanmak. 86/10

ner Far. Er, erkek.

n. 27/13, 44/7, 44/15, 115/14, 125/15, 127/9, 142/1

nerd Far. Tavla, tavla oyunu.

n. 42/17

nerd-bān Far. Merdiven.

n. +lar 50/20

Nerīmān İran'ın efsanevi kahramanlarından Sam'ın babası, Rüstem'in dedesi.

N. 47/6

nerm Far. Yumuşak.

n. ḳıl- Yumuşatmak. 14/17

n. -i zebān Far. Dili yumuşak. 163/7

nerre-şīr Far. Erkek aslan.

n. bol- Erkek aslan olmak. 44/10, 76/3

n. idi 17/17

nesīmī Ar. Rüzgar, hafif rüzgar.

n. 50/10, 69/15

nes̱ir Ar. Nesir, düz yazı.

n. 166/10

nesl Ar. (<nesil) Nesil, soy, kuşak.

n. +i 104/19

n. +idin 94/17, 142/12

n. +in 16/12

n. +ini 57/12, 89/18, 107/6, 135/7

neş'e Ar. Neşe, sevinç.

n. +sidin 9/18, 152/14

nev Far. Taze, körpe, yeni.

n. 99/3, 149/20

nevʿ Ar. Çeşit, tür, cins.

n. 12/13, 12/15, 14/9, 16/19, 30/8, 42/16, 45/9, 51/8, 53/4, 71/5, 79/1, 99/6, 118/19, 121/15, 141/20, 150/2, 151/11, 158/12

n. +ge 125/1

n. irdiler 11/8

nevā Far. Ses, ahenk, nağme, inilti.

n. 40/13, 80/3, 144/14

n. iyle- 43/10, 69/9, 81/22, 107/17

n. ḳıl- Seslenmek, name söylemek. 9/19, 77/18, 80/6

n. tüz- Şarkı söylemek. 9/19

n. +lar ḳıl- Ses, nağme çıkarmak. 128/11, 128/13

n. +sı 65/10

n. +sıda 40/13

n. +sın 144/14

n. +sını 65/9

nevā-sāz Far. Ezgi yapan, nağme düzen.

n. ḳıl- Ezgi yapmak, nağme düzmek. 99/11, 126/17, 144/13

Nevāyī Çağatay edebiyatının en büyük şairi Ali Şir Nevāyī.

N. 80/6

N. +din 92/6

nev-bahār Far. İlkbahar.

n. 12/9, 24/6

nevʿ-be-nevʿ Ar. Çeşit çeşit.

n. 79/9

nevbet Ar. Sıra, defa, kez.

n. 47/14, 159/7

n. +da 46/9

nev-cevān Far. Yiğit, genç.

n. 20/8, 37/12, 39/16, 49/9, 49/20, 50/4, 52/17, 54/19, 55/19, 70/13, 70/18, 73/13, 73/17, 73/19, 74/12, 75/16, 75/18, 76/1, 84/7, 106/19, 123/5, 123/9, 124/3, 135/1, 136/6, 145/19

n. idi 54/5

n. irdi 93/21, 124/4

n. -ı sīm-ber Far. Gerdanı ak yiğit. 49/14

n. +nın͡g 64/17

nev-cevānān Far. Genç, delikanlılar.

n. +ları 46/13

nevḥ Ar. Ölünün ardndan feryat ederek ağlama.

n. iyle- Ölünün ardından feryat ederek ağlamak. 90/19

nevʿī Ar. Çeşitle, cinsle, sınıfla ilgili.

n. 5/9

nevk Far. Sivri uç.

n. +i 56/13

nevm Ar. Uyku.

n. 3/5, 64/1

nev-rūz Far. Eski takvimlere göre yılın ve baharın ilk günü sayılan martın yirmi birine rastlayan gün.

n. 80/18, 81/1, 152/17

nev-şükūfe Far. Taze, körpe çiçek.

n. 63/8

ney Far. Üflemeli çalgı, ney.

n. 56/12, 65/8, 116/11, 166/1

n. +nin͡g 65/9, 65/10

ney-gū Far. Ney çalan.

n. 49/16, 56/17, 122/13, 124/4

n. irdi 54/11

neyistān Far. Sazlık, kamışlık.

n. +ġa 16/16, 39/18, 45/4, 115/4, 126/8, 127/17, 151/22

ney-kān Far. Neyin kaynağı.

n. 56/17

nezd Far. Yan, yakın.

n. +ime irdi 162/13

nezdīk Far. Yakın.

n. 120/10

neẕr Ar. Adak, adama.

n. 101/21

n. +ide 13/13

nıṣıf Ar. Yarım, bir bütünün yarısı.

n. 86/17

ni Ne.

n. 63/20

niʿamüʾn-naṣīr Ar. Yardım edem nimetler.

n. 128/8

niçük 1. Nasıl.

n. 27/19

2. Niçin.

n. 28/7, 32/15

nidā Ar. Seslenme.

n. ḳıldur- Seslenmek, çağırmak. 51/12

n. +nı 52/5

nigār Far. Çok güzel, sevgili.

n. 121/10

nigīn Far. Mühür, yüzük.

n. 3/6, 50/16

nihāl Far. Taze, düzgün fidan.

n. +ı 99/3

nihān Far. Gizli, saklı görünmeyen.

n. 26/12, 43/22, 61/3, 155/8

n. bol- Gizlenmek, saklanmak. 112/7

nihayet Ar. Son, son derece.

n. +i 53/21

nihāyet-siz Ar.+T. Sonsuz, sonu olmayan.

n. irdi 11/15

nīk Far. İyi, güzel.

n. 12/10, 14/14, 47/13, 161/22

n. -i bāre-gāh Far. İyi, güzel padişah otağı. 88/13

n. -i gīrdār Far. Tarzı güzel, iyi. 150/4

nīk-ḫū Far. İyi, güzey huy.

n. 87/10

nīk-ḫūy Far.+Far. İyi huy, güzel huy.

n. 3/21, 49/15, 124/4

nīk-nām Far. Ad ve şöhret.

n. 61/1, 75/22, 77/14

nīk-rūy Far. İyi yüz, güzel yüz.

n. 3/21, 124/4

Nil Nil nehri.

N. +din 18/3

Nilay Özel ad.

N. 124/10

nīl-gūn Far. Mavi renkli.

n. 72/17

Nilḫa (<Nilka) Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeybatısında, İli Kazak Özerk İline bağlı bir İlçedir.

N. 22/5, 44/17, 75/6, 111/13, 111/14, 111/15, 134/7, 150/4

nimāl Ar. Karıncalar.

n. 63/10

niʿmeʾl-vekīl Far.+Ar. Ne güzel vekil.

n. ḳıl- Ne güzel vekil yapmak. 3/8

niʿmet Ar. Yiyecek içecek şeyler.

n. 13/8, 66/8

n. +in 3/18

niṣār Ar. Saçma, serpme.

n. ḳıl- Saçmak, serpmek. 87/8

nīş Far. Zehir.

n. +din 160/6

nişān Far. İşaret, iz, belirti, alamet.

n. +ıġa 149/17

nişīn Far. Oturan, oturmuş.

n. ḳıl- Oturtmak. 40/4

niyāz Far. Dua, yalvarma.

n. 101/21, 145/13

n. iyle- Dua etmek, yalvarmak. 93/12

n. ḳıl- Dua etmek, yalvarmak. 82/19

Niyāz Bāḳī Özel ad.

N. B. 117/12

Niyāz Ḥācı Bik Özel ad.

N. Ĥ. B. +lar 76/11

Niyāz Mamat Aḫun Özel ad.

N. M. A. 74/2

Niyāzmet Mīr-āb Özel ad.

N. M. 75/6

niyet Ar. (<niyyet) Bir şeyi yapmayı önceden isteyip düşünme, maksat.

n. 30/5, 95/1

n. iyle- Düşünmek. 159/5

n. +ide 43/6

nīz Far. Kendisinden önceki isme -de, -da anlamı katar.

n. 28/4, 38/4, 41/13, 42/5, 45/14, 75/14, 118/7, 122/5, 131/20, 155/2, 158/5, 159/19, 160/4, 165/13

Niẓāme'd-dīn Özel ad.

N. 49/9

Niẓāme'd-dīn Aḫun Özel ad.

N. A. 90/11

Niẓāmī Mīr-āb Bik Özel ad.

N. M. B. +mü 75/18

nizār Far. Zayıf.

n.104/21

n. ėt- Zayıflatmak. 4/8

nīze Far. Kargı, mızrak, süngü.

n. 75/14, 76/22, 95/17, 95/18

n. +de 134/3

n. +ni 108/18

nīzelik Far.+T. Kargılık, mızraklık.

n. 40/16

no Far. Oluk, su oluğu.

n. 84/2

nöker Mo. Birinin hizmetinde veya maiyetinde olan kimse.

n. 81/9

nūḥ Ar. Her sınıftan insanların karışık topluluğu.

n. 160/15

Nūḥ Hz. Nuh peygamber.

N. +ġa 2/15

nuḳre Ar. 1. Gümüş, gümüş külçesi.

n. 9/9, 63/6, 78/4, 119/13, 135/9, 135/10, 140/10, 141/21

n. +ġa 78/5

n. +ni 128/7

2. Yerde küçük çukur.

n. 52/15

nuḳūlāt Ar. Nakiller, nakledilenler, rivayetler.

n. 87/7

nūn Ar. Nun harfi gibi olmak.

n. 71/20

n. bol- Nun harfi gibi olmak. 114/10

n. ḳıl- Nun harfi gibi yapmak. 83/1

nūr Ar. Nur, parlaklık, ışık.

n. 2/12, 5/16, 62/18

n. +ı 5/14

n. -ı ʿayn Ar. Göz nuru, pek sevgili kimse (özellikle evlat için).

n. -ı ʿayn idi 6/3

n. +ıdın 2/11, 78/13

n. -ı īmān Ar. İman ışığı. 2/11

Nūr Aḫun Özel ad.

N. A. 123/5

Nūr Mamat Mi͡ng Biki Özel ad.

N. M. M. B. 92/2

Nūr Muḥammed İmām Özel ad.

N. M. İ. 31/12

nurġun Çok.

n. 12/12, 15/18, 20/17, 20/19, 21/9, 22/16, 22/21, 23/3, 38/9, 50/16, 65/15, 86/7, 98/13, 98/20, 107/19, 109/8, 111/12, 111/14, 112/9, 115/2, 134/15, 137/15, 138/13, 148/17, 157/4

nuṣret Ar. 1. Allah yardımı ve desteği.

n. 9/16, 18/14, 20/4, 46/2, 46/9, 56/9, 56/22, 57/20, 59/15, 107/20, 125/12, 126/11, 135/15, 141/10, 148/14, 149/10

n. -i ʿaẓīm Ar. Allah'ın büyük desteği. 69/14

n. +ġa 31/10, 70/17

n. +ge 40/3, 86/20

n. +ni 20/1, 47/18, 119/17, 144/10, 149/16

2. Başarı, üstünlük.

n. -i es̱er Ar. Eserin üstünlüğü. 34/15

nūş Far. Tatlı içki.

n. ėtiş- İşret yapmak, eğlenmek. 49/2

n. it- İşret yapmak, eğlenmek. 116/11

n. iyle- İşret yapmak, eğlenmek. 141/3

n. ḳıl- İşret yapmak, eğlenmek. 41/6, 60/12, 87/4

Nūşīrevān Adaletiyle meşhur Sasani Şahı Nuşirevan.

N. +dur 163/8

nücūm Ar. Yıldızlar.

n. 83/8

nühüft Far. Gizli.

n. 5/20

nükte Ar. Nükte, herkesin anlayamadığı ince mana.

n. 8/12, 27/7, 36/1, 43/12, 46/12, 51/18, 56/14, 65/3, 67/20

n. iyle- Herkesin anlayamadığı ince manayı söylemek. 158/17

n. -i şādlıġ Ar.+Far.+T. Mutluluk nüktesi. 69/8

n. +lar 36/2

nükte-dān Ar.+Far. Nükteden anlayan, zarif(kimse).

n. 10/19, 53/22, 138/16

-O-

o O (işaret sıfatı)

o. 6/12, 9/6, 28/3, 29/9, 85/14, 127/6

o ve

o. 97/10

obdan Far. İyi.

o. 105/9

oġ[u]l (<oġul) Evlat, oğul.

o. 19/15, 28/12, 35/8, 90/7, 110/11

o. +ı 11/1, 27/22, 39/15, 49/10, 51/13, 52/1, 59/1, 74/3, 76/9, 78/18, 79/7, 102/6, 140/17

o. +ıdur 74/19

o. +ının͡g 98/21

oġrı Hırsız.

o. 101/10

o. +lar 114/5

oḳ Ok.

o. 12/11, 33/6, 33/8, 70/2, 70/19, 71/10, 77/14, 83/11, 85/19, 89/16, 91/16, 109/13, 125/6, 139/1, 161/5

o. +ı 30/12, 32/12, 51/5, 59/10

o. +ıda 30/12

o. +ın 95/16, 129/19

o. +ını 32/12

o. +lar 56/1

o. +nı 70/14

oḳu- Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek.

o. -dı 148/6

o. -ġan 8/8, 92/6

o. -ġay 61/5

o. -maḳḳa 105/16

o. -up 7/4, 12/18, 20/1, 23/10, 27/15, 37/17, 42/13, 53/16, 100/8, 111/1, 119/2, 119/9, 151/6, 153/17, 155/10, 158/10, 159/11

o. -pdur 92/5

o. -r 7/3

o. -r bol- Okur olmak. 7/10

o. -r irdi 71/20

o. -sa 163/15

2. Dua okumak.

o. -uban 83/15

o. -up 90/17, 99/9, 112/12, 122/2, 125/2, 125/3

3. Değerlendirmek.

o. -un͡g 140/1, 163/21

o. -up 122/2

4. Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek.

o. -up 49/12

5. Yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek.

o. -up 146/20, 146/22

okul- Okunmak, okuma işine konu olmak.

o. -sa 10/10, 60/3

o. -sun 10/15

ol 1. O (şahıs zamir)

o. 3/16, 59/21, 67/18, 77/2, 82/15, 84/3, 86/12, 161/13, 165/14

o. +dur 25/6, 38/13, 128/21

o. idi 5/17

o. irdi 124/6

o. ki 165/15

2. O (işaret sıfatı)

o. 6/3, 18/2, 18/15, 18/18, 22/18, 29/4, 33/6, 39/6, 48/2, 55/10, 55/11, 62/9, 70/13, 80/18, 80/19, 86/10, 86/16,

87/12, 90/15, 90/16, 92/14, 96/16, 97/8, 97/21, 98/10, 98/13, 102/7, 107/1, 109/3, 111/4, 123/2, 123/9, 124/5, 125/5, 128/21, 140/17, 142/1, 145/4, 148/8, 153/1

o. dem (o vakit, o an) 25/2, 51/12, 118/7, 141/14, 153/6,

o. vaķt 136/22, 137/5, 153/14

o. zaman (o vakit, o an) 41/1

ol- 1. Yardımcı fiil.

o. -ay 37/15

o. -dı 46/3, 63/12, 67/16, 89/21, 91/4, 99/21, 111/20, 131/20

o. -dum 164/14

o. -ġan 83/6

o. -maġay 60/16

o. -mas 2/8

o. -masun 8/8

o. -sa 50/7

o. -sun 13/11, 138/17

o. -un͡g 12/13, 13/12

o. -up 11/20, 14/18, 33/12, 49/21, 67/20, 69/5, 71/19, 75/15, 80/2, 86/5, 99/10, 108/5, 113/6, 116/6, 118/6, 128/15, 130/12, 150/21, 152/8, 152/17

o. -updur 165/6

o- ur 10/7

2. Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak.

o. -dı 14/1, 126/7, 158/14

o. -sa 85/5, 88/19

o. -sun 50/7

3. Bir durumdan başka bir duruma geçmek.

o. -maġay 60/16

o. -sa 115/22

o. -un͡g 15/3

4. Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak.

o. -up 128/15

5. Yaklaşmak, gelip çatmak.

o. -up 152/17

olar Onlar.

o. 45/10, 52/12, 108/17, 121/19, 159/22, 163/4

o. +dın 144/21

o. +ġa36/8, 138/19, 145/6, 150/17, 159/17

o. +nı 35/17, 35/18, 114/18, 147/22, 148/1, 148/3

o. +nın͡g 38/16

olca Ganimet, kazanç. bk.olcẖa.

o. 40/1, 59/12, 108/19, 140/10, 149/9

o. +ġa 128/1

o. +larnı 126/12, 128/9

o. +nı 17/3

olcẖa (<olca) Ganimet. bk. olca.

o. 119/13, 135/9

oltur- Oturmak.

o. -dı 79/22, 147/18

o. -uban 164/12

o. -un͡g 100/10

o. -up 38/21, 39/2

o. -up irdi 38/7

on On (10) sayısı.

o. 6/5, 16/7, 38/12, 40/16, 42/1, 42/6, 56/15, 68/7, 70/11, 73/7, 79/19, 94/16, 96/13, 96/14, 98/4, 98/8, 98/10, 115/22, 127/1, 133/3, 133/6, 142/15, 142/17, 142/18

o. +ca 101/18

o. +nı 59/7

o. bėş Onbeş sayısı. 42/1, 42/6

o. bir On bir sayısı. 70/11

o. iki On iki sayısı. 6/5, 16/7, 73/7, 96/14, 98/4, 98/8, 98/10, 127/1

o. sėkkiz On sekiz sayısı.142/17

o. toḳuz On dokuz sayısı. 68/7

o. tört On dört sayısı. 142/15

o. üç On üç sayısı. 96/13, 98/10

o. yėte On yedi. 56/15, 94/16

on (<on͡g) Sağ. bk. on͡g.

o. 20/20

ona- İstemek, kabul etmek, razı olmak.

o. -madı idi 32/20

on başı Onbaşı.

o. 120/9

onda Orada.

o. 91/21

on͡g Sağ, sağ taraf. bk. on.

o. 103/20, 121/5, 165/14

o. +ıga 92/9.

on͡gşa- Onarmak.

o. -dı 149/1

orda Hanların ve devlet büyüklerinin karagahı.

o. 35/13, 61/20

o. +ġa 12/9, 13/7, 14/3, 61/21, 88/2, 106/7

o. +sıda 25/17, 164/15

o. +sıġa 29/10, 84/1

o. +sını 94/20

o. -yı sulṭān T. +Ar. Sultanın karargahı. 164/18

orda bėki Harem kethüdası.

o. b. 50/2

o. b. idi 50/1

orġan R. Alet, vasıta, araç.

o. 115/15

or[u]n (<orun) Rütbe sahibine ait olan döşenmiş yer.

o. 64/13, 159/19, 162/1

o. +ıda 11/1

o. +ıdın 18/5, 85/3, 95/15, 115/2

o. +ıġa15/7, 60/6, 64/21

o. +un͡gġa 114/9

ʿOṣma Özel ad.

ʿO. 89/11, 89/15

ʿO. +nı 89/4

ʿOs̱mān Hz. Osman peygamber.

ʿO. idi 5/14

ʿOs̱mān Özel ad.

ʿO. 102/6, 146/9

ʿO. idi 146/7

ʿOs̱mān Aḫun Özel ad.

ʿO. A. 54/14

ʿOs̱mān Dilīr Özel ad.

ʿO. D. 146/7

ʿOs̱mān Ḫalīfe Özel ad.

ʿO. Ḫ. +m 100/15

ʿO. Ḫ. +mni 80/16

ʿ**Os̱mān Yüz Başı** Özel ad.

ʿO. Y. B. 125/4

ʿO. Y. B. +nı 148/5

oşol O nesne, o kimse.

o. 8/5, 27/9, 38/19, 51/19, 53/17, 56/2, 63/18, 80/10, 81/4, 96/16, 96/17, 99/8, 103/4, 104/20, 106/12, 112/10, 125/7, 126/5, 126/10, 142/12, 143/11, 143/13, 151/5, 153/1, 156/11, 159/10, 165/17

oşuḳ- Izdırap ile acele eylemek.

o. -ma 70/18

o. -sa 101/22

ot 1. Ateş.

o. 2/8, 16/16, 18/4, 33/5, 33/6, 33/10, 33/11, 33/13, 39/13, 39/18, 45/4, 45/7, 46/19, 48/11, 53/5, 53/6, 55/16, 65/6, 66/15, 67/1, 67/16, 70/3, 70/11, 77/6, 91/21, 93/3, 96/2, 103/10, 107/20, 108/20, 109/9, 110/12, 111/19, 115/4, 126/8, 127/2, 127/17, 129/10, 133/5, 133/5, 133/8, 133/12, 133/13, 135/6, 144/18, 145/13, 151/22, 152/2

o. bol- Ateş olmak. 115/4

o. +da 33/17

o. +dın 125/19

o. +ġa 11/10, 33/15, 101/12

o. +ı 29/19, 88/14, 105/7

o. +ıda 61/14

o. +ıġa 23/7

o. +ını 60/10

o. +ḳa 64/7

o. ḳıl- Ateş yakmak. 91/21

o. +lar 23/7, 53/7, 111/18, 127/5, 133/14

o. +nı 109/10

o. tüş- Ateş düşmek, yakmak. 16/6

ot Şifalı bitki, ilaç, derman.

o. 30/18

otla- Otlamak.

o. -p 101/18

otluġ Ateşli.

o. 124/15

otunçı Oduncu, odun işiyle uğraşan.

o. idik 143/8

o. idim 101/5

otuz Otuz sayısı.

o. 41/13

o. alte Otuz altı sayısı. 95/19

oy- Keskin, sivri uçlu bir cisimle bir şeyi yontarak veya delerek çukur oluşturmak.

o. -up 20/7, 28/17, 45/18, 63/4, 84/4, 133/16

oyna- Aldatmak.

o. -dıng͡mu 42/17

o. -p tur- Bir şeyi sürekli evirip çevirmek veya sürekli olarak ona dokunmak.166/1

oynat- Kımıldamasına yol açmak.

o. -ıp 161/5, 75/17

oyun 1. Oyun, eğlence.

o. bol- Oyun olmak, eğlence olmak. 23/13

o. ḳıl- Oynamak, eğlenmek. 80/8, 108/6

2. Hile, düzen, desise, entrika

o. 98/6

o. +ıġa 91/12

o. +lar ḳıl- Hile yapmak. 91/10, 105/12

ozuḳ Evvelki.

o. 159/20

-Ö-

öfke Öfke, kahır.

ö. 154/3

öl- Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.

ö. -di 37/9, 74/18, 113/5

ö. -diler 35/9

ö. -dim 105/9

ö. -elin 43/15

ö. -gen 76/21, 94/19

ö. -gende 141/14

ö. -geni 129/11

ö. -ganını 21/19

ö. -güçe 120/3

ö. -günçe 63/15

ö. -mek 158/14

ö. -mek irmiş 71/1

ö. -se 61/4

ö. -üp 37/8, 45/10, 63/15, 77/3, 77/17, 113/22, 115/11, 130/6

ö. -üpdür 59/5

ö. -ür irdi 130/13

ölgün Ölü ve ölmüş.

ö. 90/3, 116/5, 117/22, 128/10

ö. -gün bol- Ölü olmak, ölmek. 53/11

ö. +i 32/10, 32/13, 45/8, 53/14, 56/3, 115/11, 121/4

ölgür Ölü.

ö. 67/6

öltür- Öldürmek.

ö. 91/21, 93/3, 93/11, 156/3,

ö. -di 115/8, 127/4, 145/17

ö. -diler 59/7, 68/22

ö. -gen 12/3

ö. -gü 29/19, 61/14

ö. -megil 101/13

ö. -mek 157/5

ö. -meyin 103/11

ö. -me 103/9

ö. -mesün 138/20

ö. -se 61/19

ö. -ün͡g 25/8

ö. -ün͡gler 64/7, 101/12

ö. -üp 29/6, 73/8, 92/3, 94/4, 102/1, 102/16, 108/9, 132/20, 144/3, 145/5

ö. -üp irdiler 62/5

ö. -ür 61/17, 158/13

ö. -ür bol- Öldürür olmak. 11/10, 61/16

ölüg Ölü.

ö. 43/21, 161/9

ö. +din 47/5

ö. +ge 59/8

ö. +ġa 47/4

ö. +in 55/18

ö. +ini 119/12

ö. +ler 77/10

ö. +lerġa 51/7

ö. +ni 143/20

ö+üp

ölüm Hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi.

ö. 64/5, 64/6, 92/10, 103/10, 105/13, 105/14, 110/2, 110/3, 112/17, 120/3, 156/4, 160/17

ö. +din 64/11, 101/11, 131/12, 156/12

ö. +ge 24/6, 107/1

ö. +ni 9/10

ʿÖmer Hz. Ömer.

ʿÖ. 5/9, 5/10, 5/11, 5/12, 122/12

ʿÖmer Özel ad.

ʿÖ. +ni͡ng 88/17

ʿÖmer Ḫān Özel ad.

ʿÖ. Ḫ. 69/2

ʿÖ. Ḫ. irür 65/12

ʿÖ. Ḫ. +nı 85/6

ʿÖmer Ḫān Ḫoca Özel ad.

ʿÖ. Ḫ. Ḫ. +m 65/12, 67/10, 68/13, 70/17, 112/13, 117/7, 118/5, 124/1

ʿÖ. Ḫ. Ḫ. +mġa 81/9

ʿÖmer Ḫelfet Özel ad.

ʿÖ. Ḫ. +im 49/14, 122/12

ʿÖmer Ḫoca Özel ad.

ʿÖ. Ḫ. 66/3

ʿömr Ar. Yaşam

ʿö. 71/1, 158/10

ʿö. -i ʿazīz Ar. Değerli ömür. 129/7

ʿö. +imiz 6/14

ʿö. +ümda 63/8

ʿö. +ü͡ng 13/11, 138/17

ö͡ng Evvel, ön.

ö. 96/20, 155/21, 162/6

ö. +idin 26/10

ö. +iġa 92/9

ö. +leri 12/7, 58/3

ö͡nge Muhtelif, çeşitli.

ö. 92/16

ördek Ördek.

ö. +ni 126/3

ört- Örtmek, kaplamak.

ö. -er 72/15

ö. -üp 88/14

örten- Yanmak, yakılıp kavrulmak, hiddetlenmek.

ö. -di 33/17

ö. -ip 72/16, 106/13

örü͡ng Çadırın ortsındaki delik, pencere.

ö. 82/10, 99/19

ösme Ar. Kadınların kaşlarına veya saçlarına sürdükleri siyah boya, sürme. ö. 128/4

öste͡ng Kanal.

ö. 22/1, 22/2, 44/17, 75/12, 75/14, 77/3, 95/7, 134/4, 134/5, 153/19

ö. +da 156/15

ö. +ni͡ng 95/9

öt- Geçmek, ayrılmak.

ö. -er 110/11

ö. -medı 78/10

ö. -mek 97/14

ö. -se 88/21

ö. -se 38/12, 60/17, 131/4, 158/11, 162/10, 166/8

ö. -ti 8/16, 62/7, 65/11, 80/18, 98/16, 117/14, 162/5

ö. -ü͡ngiz 113/10

ö. -ü͡ngizler 113/11

ö. -üp 6/14, 18/3, 25/3, 25/13, 33/13, 42/8, 44/14, 62/7, 79/3, 79/19, 100/20, 105/2, 105/14, 111/13, 111/18, 113/1, 113/7, 113/12, 113/22, 116/17, 117/14, 129/7, 133/7, 138/4, 148/18, 163/5, 150/11

ö. -üpdür 9/2, 87/17

ö. -üp irdi 105/1

ö. -üp kėt- Geçip gitmek. 113/1, 129/7

ötal- Geçilebilmek.

ö. -may 104/20

öte Öte taraf, o yan.

ö. 58/21

ötker- Geçirmek.

ö. -di 78/12

ö. -ip 97/13

ötkür- Geçirmek.

ö. -ip 79/17

ötküz- Geçirmek.

ö. -di 113/6

ötrü Sonra.

ö. 90/13

öyür- Çevirmek, döndürmek.

ö. -di 137/22

öz Kendi, öz.

ö. 2/11, 11/19, 23/9, 23/10, 35/16, 50/5, 57/4, 59/22, 65/2, 68/1, 69/14, 83/18, 86/14, 91/4, 99/9, 112/14, 116/4, 116/7, 116/13, 135/20, 137/13, 141/2, 144/5, 159/16

ö. +i 3/15, 19/15, 27/12, 30/8, 51/10, 63/21, 73/5, 75/1, 77/6, 82/13, 93/21, 96/17, 101/10, 101/15, 106/19, 108/4, 115/8, 133/13, 135/6, 151/7, 163/18

ö. +idin 67/16, 154/22, 161/21

ö. +idür 70/17

ö. +ige 40/4, 57/1, 77/6, 86/7, 118/1, 129/10, 135/6, 157/1, 159/16, 161/21

ö. +in 2/3, 5/1, 19/15, 28/19, 28/20, 45/17, 51/18, 57/13, 63/18, 65/16, 69/17, 103/21, 104/17, 107/6, 109/17, 110/4, 130/16, 158/20

ö. +ini 24/14, 110/13, 141/12

ö. +ini͡ng 6/8, 36/19, 43/8, 94/9, 133/13

ö. +leri 137/6

ö. +üm 6/11, 7/1, 14/7, 61/16, 101/5, 104/19, 137/11, 162/21

ö. +ümizge 15/11

ö. +ümizġa137/17

ö. +ü͡ng 93/13, 93/15, 103/1, 148/12, 148/13, 148/15, 165/17

ö. +ü͡ngge 29/3

ö. +ü͡nggege 29/2

ö. +ü͡ngiz 117/5

özge Başka, ayrı, diğer, farklı.

ö. 12/2, 34/7, 40/8, 78/15, 81/10, 84/12, 131/11

ö. +ce 26/11

ö. +lerge 34/4

ö. +ni͡ng 97/9

ö. +sini 137/6

ʿöẕr Ar. Özür, kusur, eksiklik.

ʿö. ḳıl- Özür dilemek. 6/18

ʿöẕre Ar. Bir kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret.

ʿö. ḳıl- Yaptığı bir yanlıştan ötürü bağışlanmasını istemek. 106/2

ʿöẕrnāme Ar.+Far. Özür mektubu

ʿö. 6/7

-P-

pā Far. Ayak. bk. fā.

p. +yıġa 125/6

p. -yı ṭābūt Far. + Ar. Tabutun ayağı, ucu. 99/1

pādişāh Far. Padişah, hükümdar.

p. 11/1, 20/3, 34/20, 82/14, 87/20, 136/19

p. -ġa 82/12

p. -ı ḫayrü'n-nāṣır Far. +Ar. Yardım edenlerin en iyisi, en faydalısı padişah. 69/13

p. -ı nīk-nām Far. Adı ve şöhreti padişah (olan). 61/1

p. -ı zamān Far. + Ar. Zamanın, dönemin padişahı. 139/11

p. +ımġa 78/6

p. imiş 40/18

p. ḳıl- Padişah, hükümdar yapmak. 4/3

p. +larġa136/18, 141/17

pāk Far. Pak, temiz, saf, halis.

p. 14/15, 16/9, 29/21, 89/18, 135/7, 142/22

p. iyle- Temizlemek, saflaştırmak. 8/18, 14/15, 135/7, 142/22, 153/12

p. ḳıl- Temizlemek. 152/11

pāre Far. Parça, kısım. bk. fāre.

p. bol- Parçalanmak, parça parça olmak. 10/5, 72/10

pās Far. Bekleme. bk.fās.

p. 155/11

p. tutal- Bekleyebilmek.155/11

pā-şāh Far. Hükümdar ayağı.

p. 112/16

pedīd Far. Açık, belli, görünür

p. 3/16

p. bol- Belli olmak, belirmek, görünmek. 85/17, 97/21, 104/10, 118/9

p. ėt- Açık, belli etmek. 152/21

p. iyle- Belli etmek, meydana çıkarmak. 2/7

pehlevān Far. Cesur, yiğit, kahraman.

p. 16/8, 20/18, 20/16, 23/1, 23/2, 23/3, 37/18, 40/16, 51/2, 51/5, 55/6, 59/4, 67/4, 67/13, 73/19, 73/22, 76/1, 86/20, 96/2, 100/16, 114/19, 122/6, 133/18, 140/12, 143/16, 145/19, 153/1

p. +ı 77/1

p. -ı cihān Far. Cihan pehlivanı. 73/17

p. -ı dilīr Far. Yiğit pehlivan. 74/13

p. -ı nebīr Far. + Ar. Yiğit, güçlü erkek torun. 51/3

p. +ini 11/16

p. +ler 23/4, 125/20, 144/2

p. +ları 11/13, 19/18, 48/12, 134/4

p. +nı 39/5

Pehlevān ʿAbdu'l-vāriẟ Özel ad.

P. ʿA. 20/16, 23/3

Pehlevān Aʿlā Ḫān Özel ad.

P. A. Ḫ. 23/1

Pehlevān Caʿfer Bik Özel ad.

P. C. B. 23/3

Pehlevān Ebü-l-Ḫayrī Özel ad.

P. E. 23/2

Pehlevān Ḳāsım Özel ad.

P. Ḳ. 23/3

Pehlevān Muḥammed Toḫta Özel ad.

P. M. T. 23/2

Pehlevān Ṭāliʿ Muḥammed ʿAlī Özel ad.

P. Ṭ. M. ʿA. 23/2

pelīd Far. Murdar, pis. bk. felīd.

p. 140/14

penā Far. Sığınma.

p. 27/4

p. bolal- Sığınabilmek.156/18

penc Far. Beş sayısı.

p. 97/10

pend Far. Öğüt, nasihat. bk. fend.

p. 56/14, 153/14

p. +in 139/3

p. iyle- Nasihat vermek, öğütlemek. 30/1

pend-āmīz Far. Öğüt, nasihat veren.

p. ḳıl- Nasihat vermek. 138/16

perī Far. Peri, güzel.

p. 104/18, 105/18

perī-zād Far. Peri çocuğu, çok güzel.

p. 84/10

perverdigār Far. Tanrı, yaratan, var eden.

p. 46/4

perverdgārā Far. Ey Tanrı, yaratan, var eden.

p. 148/12

perverīş Far. Besleme, beslenme.

p. iyle- Beslemek. 44/1

pest Far. Alçak sesle söylenen. bk. fest.

p. bol- Alçalmak, yüksekliği azalmak. 30/3

peydā Far. Meydanda, ortada. bk. feydā.

p. it- Meydana getirmek, yapmak. 2/9

p. ḳıl- Tesis etmek, kurmak. 2/3, 2/5

peyker Far. Yüz, surat.

p. 117/15

pīr Far. Yaşlı, tarikat kurucusu.

p. dėk bol- Yaşlanmak. 72/21

p. +im 7/18, 7/19, 10/8, 163/2

p. +imiz 163/3

pīş Far. Asıl, esas.

p. 108/15

pīş-bāz Far. Önü, ön tarafı açma. bk. fīş-bāz.

p. 101/21, 117/16, 138/13, 138/15, 141/1

pīşe Far. Sanat, meslek, iş, huy.

p. +ni 46/5

pür Far. 1. Sahip, malik

p. ol- Sahip olmak. 83/6

2. Çok, çok fazla.

p. 134/8

pür-cefā Far.+Ar. Çok eziyetli.

p. 92/5

pür-cefālıġ Far.+Ar.+T. Çok eziyetli.

p. durur 64/19

pür-dil Far. Yürekli, cesur.

p. 20/14, 20/16, 23/7, 31/21, 32/14, 38/18, 47/11, 53/21, 54/10, 120/9, 122/20

p. irdi 136/7

p. +ini 95/7

p. +ler 39/6

p. +leri 13/1, 23/4, 30/15, 109/6, 109/16

p. +lerini 21/2

p. +lerġa 31/3

pür-kemāl Far.+Ar. Olgunluk sahibi.

p. ḳıl- Olgunlaştırmak. 2/10

pürsīş Far. Sorma, soruşturma.

p. ėt- 162/3

püser Far. Oğul, erkek çocuk.

p. 56/15

püşte Far. Yığın, tepe.

p. 47/3

-R-

Rab Ar. (<rabb) Tanrı, Allah.

R. 88/16

R. +i 128/18

R. -i Yezdān Ar. + Far. Tanrı, Allah. 89/18

rabbānī Ar. Rab'la ilgili, ilahi.

r. 31/11

raʿd Ar. Yıldırım, gök gürlemesi.

r. 45/2, 52/4

raf Ar. (<refʿ) Yüceltme, kaldırma. bk. refʿ.

r. 137/2

rāġıb Ar. İstekli, isteyen.

r. idi 37/5

r. irür 155/18

rāh Far. 1. Yol.

r. 8/17, 79/20, 89/5, 103/9, 105/4, 119/6, 122/15, 151/2, 133/9

r. +ı 27/10

r. -ı çangfanza Çangfanza yolu. 156/8.

r. +ıġa 143/2

r. +ın 126/3

r. +ını 109/7

r. +lar 97/15, 98/15

r. +nı 20/6, 102/5, 161/3

2. Meslek, uğraşı.

r. +ıda 56/10

rāḥat Ar. İnsanda üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu, huzur.

r. 12/16, 78/12, 82/21, 97/17, 135/21

r. +ka13/3, 27/2

raḥm Ar. Esirgeme, koruma.

r. ḳıl- Acımak, esirgemek. 58/4, 52/9, 94/10

raḥmet Ar. Acıma, esirgeme, koruma.

r. 149/15

r. iyle- Bağışlamak. 10/16

r. +idin 140/1

raḥmetu'llah Ar. Allah'ın rahmeti.

r. 31/11, 78/20, 100/16, 102/9, 106/10

r. -i ʿaleyhimā Allahın rahmeti onun üzerine olsun. 31/16

r. +nı 79/8

rāh-nümā Far. Yol gösteren.

r. +dur 163/18

raḫş Far. Gösterişli, güzel at.

r. +ġa 90/15, 99/7, 122/6

r. +nı 40/11, 87/6, 90/16

r. +sı 72/12

raḫt Far. Örtünecek şey, örtü.

r. +ıġa 81/14, 110/2, 139/8,

rāh-zen Far. Yol kesen, eşkıya.

r. 97/13, 97/20

r. +ler 97/20

raʿiyyet Ar. Halk, teba.

r. 9/14

raʿiyyet-penāh Ar.+Far. Padişahın koruduğu kimse.

r. 57/6, 99/19

raḳam Ar. Yazma, yazıp çizme.

r. 152/20

r. ḳıl- Yazı yazmak, işaretlemek. 55/3

raḳīb Ar. Süvari.

r. 28/2

Rakīstān Yer adı.

R. 97/17

rām Far. Boyun eğen, itaat eden.

r. bol- İtaat etmek. 145/22, 154/8

r. iyle- İtaat etmek. 163/20

ramażān Ar. Ay takviminin dokuzuncu ayı, oruç tutulan ay.

r. 70/11, 73/7

raʿnā Ar. Güzel, hoş.

r. idi 28/18

raʾūf Ar. Merhamet edici Allah.

r. 57/19

r. +dur 163/18

raʾūfuʾr-raḥīm Ar. Mümin kullarını esirgeyen, koruyan, merhamet eden Allah.

r. 57/21, 103/14, 119/18,

r. irür 160/13

rās Far. (<rāst) Doğru, uygun. bk. rāst.

r. ėt- Rastlamak, denk gelmek. 70/2

rasla- 1. Gerçekleştirmek, uygun hale getirmek, onaylamak.

r. -ban 88/13

2. Bir kimse ile karşı karşıya gelmek, karşılaşmak, rast gelmek, tesadüf etmek. r. -ban 81/6

r. -dı 15/14, 42/4

r. -p 137/5

r. -p bėr- Karşılaşıvermek 25/15

3.Vurmak, hedefi bulmak.

r. -dı 59/3

rāst Far. 1. Doğru, düzgün, düzenli, uygun. bk. rās.

r. 14/18, 42/17, 43/2, 47/12, 92/12, 97/1, 165/17, 165/18

r. bol- Doğru olmak, uygun olmak. 14/17

r. ėt- Düzenlemek, uygun hale getirmek. 81/5

r. itadur- Düzenleyedurmak, uygun hale getiredurmak. 137/8

r. ḳıl- Düzenlemek, uygun hale getirmek. 55/3, 66/7, 137/4, 147/5, 153/9, 155/1, 159/2

r. +mudur 63/21

r. +ını 102/20

2. Karşılaşma, tesadüf, isabet.

r. ėt- Karşılaşmak. 80/15

rastla- Herhangi bir şeyle karşı karşıya gelmek.

r. -sak 79/9

Rāşidīn Ḫān Özel ad.

R. Ḫ. 41/12, 43/3, 80/14

R. Ḫ. +ġa 41/13, 42/2, 79/5

Rāşidīn Ḫoca Özel ad.

R. Ḫ. 42/2

R. Ḫ. +nın͡g 78/19

rāvī Ar. Rivayet eden, anlatan, aktaran.

r. 8/15, 10/19

rāy Ar. Görüş, fikir.

r. 35/2

rāyī Far. Fikre dayanan, bir düşünce.

r. 71/4

rāżı Ar. Kabul eden, boyun eğen.

r. bol- Kabul etmek. 24/6, 33/10, 71/3, 90/17, 159/6, 165/5

Rażına Özel ad.

R. 93/17

receb Ar. Arabi ayların yedincisi ve kutsal sayılan üç ayların birincisi.

r. 56/15, 142/17

r. +nin͡g 142/15

red Ar. (<redd) Kabul etmeme, geri çevirme.

r. ḳıl- Kabul etmemek. 159/22

ref' bk. raf.

r. bol- Kalkmak. 137/2

refīḳā Ar. (<refīḳa) Kadın, eş.

r. 124/10

refi' Ar. Yüksek, yüce.

r. ḳıl- Yükseltmek, yüceltmek. 131/5

r. +i 4/16

reftār Far. Gidiş.

r. 64/14

rehā Far. Kurtulma.

r. bol- Kurtulmak. 6/15

r. iyle-Kurtulmak, kurtarmak. 8/3

r. ḳıl- Kurtarmak. 27/1

reh-güzār Far. (<reh-güẕār) Geçit, geçecek yol.

r. +larġa161/3

r. +larnı 52/9

reh-nümā Far. Yol gösteren, kılavuz.

r. 15/11, 18/18, 93/13, 47/15

r. ḳıl- Yol göstermek. 29/3, 164/8

r. +sı 4/15

r. +yım durur 61/18

reh-nümālıġ Far.+T. Yol göstericilik, kılavuzluk.

r. ḳıl- Kılavuzluk yapmak. 47/16

reh-nümūn Far. Yol gösteren, kılavuz.r. bol- Kılavuz olmak, kılavuzluk etmek. 121/14

reme Ar. Ürkek, ürken.

r. bol- Ürkmek, korkmak. 85/15

reng Far. Renk.

r. 41/8, 67/19, 74/15, 123/14, 126/10, 133/11, 133/19, 134/16, 142/21, 149/3, 152/4, 157/7, 161/14, 161/18

r. bėr- Renk vermek, renklendirmek. 53/11, 102/5, 115/7

r. +i 165/15

reng-be-reng Far. Renk renk.

r. 2/6

reʿāyā Ar. Bir hükümdarın idaresi altında bulunan ve vergi veren hükümdar. bk. reʿaya.

r. 9/12, 11/13, 11/18, 27/1, 59/15, 107/8, 137/21

r. +ları 11/16

r. +larnıng͡ 25/18

r. +nı 162/3

r. +nıng͡ 129/15

reʿaya Ar. (<reʿāyā) Bir hükümdarın idaresi altında bulunan ve vergi veren hükümdar. bk. reʿāyā.

r. +larġa 26/22

r. +larnı 160/22

reʾīs Ar. Başkan, amir.

r. 152/11

reʾs Ar. Baş, başkan.

r. bol- Başkan olmak. 49/12

resā Far. Erişen, ulaşan.

r. 51/12

resīde Far. Yetişmiş, erişmiş.

r. 110/10

resm Ar. Biçim, şekil.

r. +i 8/12

r. -i ādāb Ar. Zerafet usulü. 131/19

r. +ide 162/5

r. -i rūzigār Ar. +Far. Zamanın eseri. 140/12

r. +ni 82/20

reste Far. Hür, özgür olan, kurtulmuş.

r. 19/7

r. bol- Özgür olmak. 26/16

resūl Ar. Peygamber, Allah'ın elçisi, Hz. Muhammed.

r. 4/12, 4/13, 4/14, 4/15, 4/16, 4/17, 4/18, 5/13, 164/5

r. +ġa 5/4, 5/6, 5/9, 5/10

r. -i Ḫudā Ar. + Far. Allah'ın resulü. 5/19

Resūluʾl-llāh Ar. Allah'ın elçisi Hz. Muhammed.

r. +nı 69/11

Reşīd Yūsuf Aḫun özel ad.

R. Y. A. 62/19

revā Far. Yakışır, yerinde, uygun.

r. bol- Uygun olmak. 160/5

r. iyle- Yakıştırmak, uydurmak. 7/4, 10/6, 20/4, 82/2, 93/17, 142/5

r. kör- Bir davranışı, bir olayı bir kimse için uygun görmek. 129/3

revāc Ar. Geçerlilik, kıymet.

r. 7/13, 126/7

r. bėr- Birini, bir şeyi değerli olarak kabul etmek, değerlendirmek. 148/15

r. +ı 4/12, 5/12, 63/11

r. +ıġa 162/3

r. +ım 90/13

revāḳ Ar. Üstü örtülü önü açık yer.

r. 164/12

revān Far. Yürüyen, giden, akan.

r. bol- Gitmek, yürümek. 8/16, 16/4, 17/14, 18/2, 18/7, 22/4, 22/5, 22/7, 25/2, 25/11, 26/8, 26/19, 29/15, 39/7, 39/8, 40/1, 43/18, 44/5, 48/5, 48/7, 48/8, 55/12, 55/14, 65/21, 68/13, 79/18,

85/16, 85/18, 85/22, 86/6, 89/1, 89/20, 92/14, 92/17, 92/20, 93/2, 94/12, 95/13, 97/14, 100/19, 102/3, 102/14, 103/22, 104/12, 104/14, 104/16, 107/12, 108/17, 109/1, 109/20, 111/9, 111/11, 111/14, 112/3, 119/8, 120/1, 120/12, 122/4, 123/4, 123/7, 124/3, 125/14, 127/3, 127/22, 128/10, 131/7, 131/18, 138/14, 139/4, 140/6, 140/21, 141/10, 142/4, 142/14, 142/17, 143/11, 143/18, 145/19, 148/19, 149/2, 151/1, 151/14, 153/6, 154/11, 155/7

r. bolal- Gidebilmek, yürüyebilmek. 47/4

r. iyle- Yürümek, gitmek. 34/2

r. ḳıl- Yürümek, gitmek. 36/14, 41/1, 55/8, 57/14, 68/12, 77/9, 101/6, 120/16, 123/22, 127/10, 146/18, 154/14, 157/16

r. ol- Gitmek. 111/20

r. +ı 99/5

revāne Far. Yürüyen, akan.

r. 2/7

r. bol- Yürümek, gitmek. 82/22, 101/22

r. ḳıl- Yürümek, gitmek. 42/7

revāneçi Far.+T. Devam ettiren.

r. 16/11, 27/10

revzek Özel ad.

r. +ler 123/16

rezm-gāh Far. Savaş yeri.

r. 109/14

Rezzāḳ Özel ad.

R. 102/8

rıżā Ar. Razı olma, memnuniyet.

r. 27/5, 90/20

r. bėr- Müsaade etmek. 61/19, 63/17

r. bol- Razı olmak, memnun olmak. 158/8, 158/15, 159/7

rifāyet Ar. (<rivāyet) Anlatılan şey, söylenti. bk. rivāyet.

r. ḳıl- Anlatmak. 34/4, 162/17

rişte Far. İplik, tel.

r. 117/1

r. +ġa 116/21, 118/18

rişti Far. İplik, tel.

r. +ġa 117/2

rivāyāt Ar. Rivayetler, söylentiler.

r. +ları 8/14, 27/8

r. +nı 37/6

rivāyet Anlatılan şey, söylenti. bk. rifāyet.

r. 99/22

r. ḳıl- Anlatmak. 53/22

r. +da 8/15

riyā Ar. İki yüzlülük.

r. ḳıl- İki yüzlü davranmak. 88/11

rīz Far. Döken, saçan, parçalayan.

r. iyle- Saçmak, akıtmak. 39/17, 73/12

r. ḳıl- Parçalamak. 58/11, 68/17, 77/5, 99/1, 114/4

r[z]īr ü zeber Far. Altüst.

r. ḳıl- Altüst etmek. 50/17

rū Far. Yüz, çehre.

r. 139/14, 159/9

rū-be-rū Far. Yüz yüze.

r. 100/21

r. bol- Yüz yüze olmak. 57/3, 68/2, 68/14, 101/19, 109/8, 115/1, 117/17, 126/4, 131/1, 142/20, 157/6, 159/9, 161/7

r. +sıġa 45/11, 65/6

rūḥ Ar. İnsan ve hayvandaki hayatın özü, can, nefes.

r. 10/12, 49/4, 165/6

r. +ı 93/18, 166/5

r. -ı emīr Ar. Emirin canı, ruhu. 165/3, 165/7, 165/8

r. +iġa 33/20

r. -ı ḫoca Ar. + Far. Hocamın canı. 166/4

r. +ını 8/2, 125/5

r -ı revān Ar. + Far. Gidenin canı. 99/5

r-ı şehīd Ar. Şehidin canı. 7/6

r. -ı şehīdan Ar. Şehitlerin canı. 10/7, 26/6

r. +mızġa 7/4

r. +umnı 93/14

ruḫṣat Ar. İzin, müsaade.

r. 62/21, 70/21, 80/15, 120/4

r. al- Müsaade almak, izin almak. 41/12, 55/14

r. bėr- Müsaade etmek, fırsat vermek. 41/10, 43/19, 44/5, 62/21, 70/21, 71/5, 80/15, 111/6, 117/5, 120/4

r. -ı ʿālī Ar. Yüksek izin.85/3

r. +ıġa 85/2

r. +nı 71/2, 111/9

rumūz Ar. İşaretler, remizler; manası gizli olan sözler.

r. 11/6, 56/17, 65/10, 69/18

rū-siyā Far. Yüzü kara, ayıbı olan.

r. 35/18, 64/10, 115/11, 55/1

rust Far. Sağlam.

r. 59/20

rūstāyī Far. Köylü.

r. 93/9

rūy Far. Yüz, çehre.

r. 3/21, 55/9, 135/9

r. +ı 163/7, 164/13

r. +ını 158/1

r. -ı zemin Far. Zeminin yüzeyi. 34/21, 59/8, 105/6

rūyīş Far. Şekil, tarz, suret.

r. 44/1

rūz Far. Gün, gündüz.

r. 46/1, 79/20, 95/5

rūzāne Far. Gündelik, her gün.

r. 105/3

rūze Far. Oruç.

r. 9/16

rūzī Far.+Ar. Gündüze özgü, gündüzle ilgili.

r. 11/21

Rūzī Aḫun Özel ad.

R. A. 54/17, 122/7, 147/7

Rūzī Aḫun Dilīr Özel ad.

R. A. D. 121/6

Rūzī Bāḳī İmām Özel ad.

R. B. İ. 20/2, 112/22

rūzigār Far. Zaman, vakit.

r. 7/5, 51/19, 140/12, 162/5, 166/6

r. -ı suḫan Far. Sözün zamanı. 118/18

Rūzī Mamat Yüz Bėki Özel ad.
R. M. Y. B. 92/2
Rūzīmet Yüz Bėki Özel adı.
R. Y. B. 74/16
Rūzī Yüz Bik Özel ad.
R. Y. B. 85/9
rüste-ẖīz Far. Kıyamet günü, mahşer.
r. 1/7
Rüstem İranlı meşhur pehlivan.
R. 13/6, 52/19, 136/18
R. -i fīl-ten Far. Fil tenli Rüstem. Rüstem'in lakaplarından biri. 46/20
R. -i ḳıl-ten Far. +T. +Far. Rüstem'in bedeninin çok azı. 59/14
Rüstemī Far. İranlı meşhur pehlivan ile ilgili.
R. 6/1, 14/6
rüsūm Ar. Tören, merasim.
r. +ını 80/3, 138/15
rütbe Ar. Sıra, derece, basamak.
r. 33/18
-S/Ṣ/Ṣ̱-
saʿādet Ar. Saadet, mutluluk.
s. 19/2, 25/20, 33/18, 64/22, 100/3
s. irür 88/18
s. +ka 88/21
saʿādet-mend Ar. Mutlu, bahtiyar.
s. irür 163/10
sāʿāt Ar. Saatler, vakitler.
s. 163/5
Ṣābir Aẖun Özel ad.
Ṣ. A. 74/7, 123/10
Ṣābir Dilīr Özel ad.
Ṣ. D. 54/17
Ṣābir Yūsuf Özel ad.
Ṣ. Y. 54/16
ṣabr Ar. Sabır, katlanma, tahammül.
ṣ. iyle- Dayanmak, tahammül etmek. 93/11
ṣ. +ı iyle- Dayanmak, tahammül etmek. 139/1
ṣ. ḳıl- Dayanmak, tahammül etmek. 22/20, 29/13, 70/17, 132/11, 132/17, 137/18
ṣ. +ı 88/22
Ṣabuncı Ḥasan Özel ad.
Ṣ. Ḥ. 62/17
saç Saç.
s. +ın 28/13
s. +ını 28/17
saç- Bir şeyi ortalığa dağıtmak, dökmek, saçmak, dökmek, serpmek.
s. -ar irdi 23/7
s. -ıng͡ 13/15
s. +maḳḳa14/1
s. -ıp 19/16, 23/9, 24/1, 30/18, 48/13, 58/1, 77/2, 81/14, 93/1, 114/5, 152/2, 160/19, 161/13
s. -ıpdur 110/15
s. -maḳḳa 91/7
s. -tıng͡ız 115/13
saçıl- Etrafa dağılmak, yayılmak. Yayılmak. bk. sacıl-
s. -dı 73/2, 116/20
s. -ġan 6/8, 82/9
s. -ıp 9/18

s. -maġay 50/9

s. -ur 43/11, 50/10

saçra- Sıçramak, fırlamak.

s. -dı 95/15

s. -p 16/20

ṣad Far. Yüz (100) sayısı.

ṣ. 3/8, 16/5

saʿd Ar. Kutlu, uğurlu.

s. -ı vaḳḳāṣ Ar. Kutlu, uğurlu savaşçı. 49/16

ṣadā Ar. Ses, seda, ahenk.

ṣ. 9/19, 18/11, 58/16, 80/6, 103/9

ṣ. iyle-Ses çıkarmak, seslenmek. 81/22, 107/17

ṣ. ḳıl- Seslenmek. 40/13, 44/3

ṣ. +lar 45/2

ṣ. +lar ḳıl- Ses, nağme çıkarmak. 128/13

ṣ. +sı 65/10

ṣ. +sını65/9

Sadarin Sa cenapları.

S. 132/7

ṣadef Ar. Sedef, inci kabuğu.

ṣ. 49/11

ṣ. +ining 5/17

ṣādıḳ Ar. Bağlı, sadakatli.

ṣ. 31/15

ṣ. bol- Sadakatli olmak. 88/10

Ṣādıḳ Özel ad.

Ṣ. 75/4, 102/7, 128/13

Ṣ. +ġa 64/1

Ṣādıḳ Aḳa Özel ad.

Ṣ. A. +m 80/11

Ṣādıḳ aḳḳan Özel ad.

Ṣ. C. +nı 41/22

Ṣādıḳ Dilīr Özel ad.

Ṣ. D. 117/12

Ṣādıḳ Rezzāḳ Özel ad.

Ṣ. R. 100/13

ṣadır Ar. Göğüs, yürek.

ṣ. 128/14

Ṣādir Özel ad.

Ṣ. 52/6, 53/1, 70/1, 132/22, 133/1, 133/7

Ṣ. +ġa 132/21

Ṣ. idi 52/4

Ṣādir Dilīr Özel ad.

Ṣ. D. 54/18

Ṣādir Dorġa Özel ad.

Ṣ. D. 76/7

Ṣādir Ḳāḍī Bik Özel ad.

Ṣ. Ḳ. B. +lar 74/13

Ṣādir Ḳangruḳ Duz Özel ad.

Ṣ. Ḳ. D. 51/13

Ṣādir Kemāl Özel ad.

Ṣ. K. 54/15

Ṣādir Ṣatı Özel ad.

Ṣ. Ṣ. 100/14, 102/7

Saʿdu ʾl-ḫaṭīb Özel ad.

S. 98/4

Saʿdullāh Aḫun Özel ad.

S. A. +nı 97/6

Saʿdullāh Ḫaṭīb Özel ad.

S. Ḫ. 96/11

S. Ḫ. +ni 98/7

ṣaf Ar. (<ṣaff) Sıra, dizi.

ṣ. 117/17

ṣ. +ı 85/22, 160/15

ṣ. +ıka 157/5

ṣ. +ın 161/16

ṣ. +ını 86/1, 150/17

ṣ. +lar 57/4, 161/7

ṣ. +larıġa 58/11

ṣ. +ların 44/9

ṣ. +larını 113/13

ṣāf Ar. Temiz, pak, katıksız, halis.

ṣ. iyle- Arındırmak, temizlemek. 14/10

ṣafā Ar. Gönül şenliği, mutluluk.

ṣ. 139/19, 163/17

ṣ. tap- Şenlenmek, mutlu olmak. 60/4

ṣafḥa Ar. 1. Evre.

ṣ. +sıda 7/3

ṣ. +sıġa 116/20

2. Yazılmış veya yazılabilir sayfa.

ṣ. 116/21

s. +ġa 56/13, 117/1

3. Bir nesnenin görünen yüzü ve yönü.

ṣ. +da126/16

ṣ. +larnı 68/5

safıl- (<sapıl-) Mazgala takılmak., çukura saplanmak.

s. -dı 94/13

ṣāflıḳ Ar.+T. En iyi, halis.

ś. 102/19

Saftay Yer adı.

S. 134/8

saġıl Ar. (<sāḥil) Kıyı, kenar.

s. +dın 66/20

ṣaġīr Ar. Küçük, ufak.

ṣ. 4/4

Saġladay Özel ad.

S. 17/13, 18/6

S. +ġa 17/19

S. +nı 17/8, 21/7

S. +nıng 24/13

saḫā Ar. Cömertlik, el açıklık.

s. 5/18

ṣaḥābe Ar. Hz. Muhammed'in meclislerinde ve konuşmalarında bulunan kimseler.

ṣ. 5/12, 5/16

ṣaḥā'if Ar. Sayfalar.

ṣ. 40/10, 56/11, 68/4, 87/5, 110/15, 116/19, 152/20

ṣ. +da 69/9

saḫī Ar. Cömert, eli açık.

s. 163/11

ṣāḥib Ar. Sahip, malik, koruyan.

ṣ. 4/16

ṣāḥib-kemāl Ar. Olgunluk sahibi.

ṣ. 164/7

ṣāḥib-ḳırān Ar.+Far. Üstünlük kazanan hükümdar.

ṣ. 36/14, 68/11

ṣāḥib-serīr Ar. Taht sahibi.

ṣ. 11/18, 13/17, 26/20, 29/10, 59/17, 61/15, 151/15, 154/22

Ṣāḥib Tekbīr Aḫun Özel ad.

Ṣ. T. A. 31/13

ṣāḥib-temīẓ Ar. Sabıkalı olmayan, temiz.

ṣ. 13/5, 37/17, 142/9

ṣ. irdi 13/5

ṣ. +i idim 95/9

ṣaḥrā Ar. Kır, ova, çöl.
ṣ. 50/19, 106/17
ṣ. +dın 141/9
ṣ. +dıki 138/5
ṣ. +ġa 138/1
ṣ. +nıng͡ 23/4, 30/15
ṣaḥrāyī Ar.+Far. Çöle, ovaya.
ṣ. +din 86/15
ṣ. +lar 120/6
saḫt Far. Katı, sert, çetin.
s. 44/20, 45/8, 46/16, 51/9, 53/11, 55/17, 74/15, 77/10, 77/16, 90/8, 90/19, 106/21, 107/1, 117/22, 119/6, 119/21, 124/2, 124/7, 126/10, 133/19, 134/16, 140/11, 142/21, 149/3, 152/4, 157/7, 161/14, 161/18
s. bol- Katılaşmak, sertleşmek. 108/16
s. -ı āh Far. Sert iç çekiş.
s. -ı āh ur- Sert bir şekilde iç çekmek. 51/9
s. -ı ceng Far. Çetin savaş. 115/7, 133/11
s. -ı ceng ḳıl- Çetin savaş yapmak. 41/8, 57/15, 89/22
saḫt-seng Far. Sert taş.
s. 47/2
saḫte Far. (<sāḫte) Yapma, uyduruk, yalandan.
s. 157/13
saḫtī Far.+Ar. Güçlük, sıkıntı.
s. ḳıl- Sıkıntı etmek. 28/17
saʿīd Ar. 1. Mutlu, uğurlu.
s. bol- Mutlu , uğurlu olmak. 88/17
2. Ahiretini hazırlamış (kimse)
s. 158/4
saḳ Taraf, yan.
s. 51/5
saḳal Sakal.
s. 76/6, 87/15
s. +ın 45/18
s. +ları 88/8
saḳar Cehennem.
s. 108/13
s. +ġa 67/17, 85/16
saḳay- İyileşmek.
s. -dı 154/3
sāḳıyā Ar. Ey içki sunan güzel, ey saki.
s. 9/17, 49/3, 67/20, 69/8, 81/21, 99/10, 107/16, 118/11, 121/10, 126/14, 129/4, 135/16, 141/3, 144/12, 147/2, 149/19
sāḳī Ar. İçki sunan, su veren.
s. 54/20, 116/8, 147/16, 152/13, 163/12
s. idi 54/20
s. +lar 80/4
Sāḳī Aḫun Özel ad.
S. A. +nıng͡ 123/12
Sāḳī Mīr-āb Özel ad.
S. M.147/16
saḳla- 1. Korumak, esirgemek.
s. 103/15
s. -ġan 160/18
2.Gizli tutmak, duyurmamak.
s. -ban 143/3
sal- 1. Salmak, göndermek, yollamak.

s. -dı 13/8, 27/21, 32/15, 62/6, 62/8, 64/12, 72/17, 89/17, 92/13, 97/19, 126/6, 156/14

s. -ġanda 76/18

s. -ġıl 150/12

s. -ıng͡lar 61/7

s. -ıp 16/13, 29/16, 45/11, 47/2, 48/19, 54/2, 56/19, 61/3, 64/15, 68/10, 71/14, 73/21, 74/4, 75/18, 76/19, 76/22, 81/2, 83/11, 85/11, 88/3, 88/13, 90/15, 94/21, 95/14, 95/17, 98/7, 99/7, 102/13, 103/7, 103/8, 106/4, 108/18, 115/6, 115/17, 125/1, 143/21, 156/7

s. -ıp bėr- Salıvermek. 38/2

s. -ıp irdi 91/19

s. -sa 83/17

s. -ur 57/11, 86/11

2. Koymak, katmak.

s. -ġalı 33/16

s. -ıp 153/3

3. Bina tesis etmek.

s. -ıp 81/6, 81/7, 81/8, 81/9, 83/10

4. Uğratmak.

s. -ıp 112/16, 117/4, 117/18, 124/1, 129/17,

5. Saldırmak.

s. -dı 127/14

s. -dılar 127/13

s. -ıp 121/6, 127/10, 127/15, 127/16, 134/13, 151/19, 158/3

s. -ur 120/21

sālelig Far.+T. Senelik, yıllık.

s. 136/13

Ṣāliḥ Salih Peygamber.

Ṣ. 2/16

Ṣāliḥ Ḫoca Özel ad.

Ṣ. Ḫ. 59/1

Ṣ. Ḫ. +nıng͡ 39/15

ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ar. Allah'ın selamı onun üzerine olsun.

ṣ. 4/9

salṭanat Ar. Bir ülkede hükümdarın, padişahın, sultanın egemen olması.

s. 129/14

saman Saman.

s. 23/16

s. iyle- Saman etmek. 153/7

Ṣamed Ġāzī Özel ad.

Ṣ. Ġ. +lar 76/7

Samsaḳ Aḫun Özel ad.

S. A. +nı 98/11

Samsaḳ Tüngşi Özel ad.

S. T. +larnı 132/12

S. T. +ġa132/19

Ṣamul Yer adı.

Ṣ. 31/19, 140/19

sana- Saymak, hesap etmek.

s. -p 64/18, 110/2

ṣanʿat Ar. Sanat, hüner, marifet.

ṣ. +ın 2/6

sancaḳ Bayrak.

s. 22/8

Ṣanci Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin kuzeydoğusunda Sanci Hui Özerk İli'inde bir şehirdir.

Ṣ. 41/5, 41/7, 41/8, 41/9

sançı- Saplamak, sokmak.

s. -dı 165/19

ṣandel Ar. Hindistan'dan getirilen bir tür kokulu ağaç.

ṣ. 40/4

Ṣandu Ḫoza Çin'de bir şehir adı.

Ṣ. Ḫ. +daki 12/2

Ṣ. Ḫ. +nın͡g 11/13

Ṣandung Çin'in doğu sahilinde bir eyalettir.

Ṣ. 122/4, 122/14, 123/18, 123/19, 127/3

san͡g Tahıl ambarı.

s. +da 119/3

san͡ga Sana

s. 7/1, 8/6, 14/18, 28/16, 29/1, 29/18, 35/15, 37/18, 37/19, 60/22, 70/19, 78/22, 80/16, 90/12, 100/3, 100/6, 103/4, 103/5, 108/15, 158/15, 162/17, 162/18, 164/20, 165/7

san͡g ḳula- Sendelemek, sersem olmak.

s. ḳ. -p 36/11

Ṣangdung Çin'in doğu sahilinde bir eyalettir.

Ṣ. 121/17, 121/20, 126/18

Sanglenker Yer adı.

S. +ġa104/4

S. +i 104/4

s̱ānī Ar. İkinci, birinciden sonra gelen.

s̱. 50/1

sanki Far.+T. Farz edelim ki, güya.

s. 85/14

saran͡g Deli, akılsız.

s. 105/18

s. bol- Deli olmak, delirmek. 119/10

ṣarf Ar. Harcama.

ṣ. ėt- Harcamak, kullanmak. 78/1

sarġa- (<sarıġar-) Sararmak.

s. -yıp 48/19

sarġar- (<sarıġar-) Sarı olmak, rengi sarıya dönmek.

s. -dı 118/20

s. -ıp 106/20

s. -ıp ḳal- Sararmak, sararıp kalmak. 23/16

sarı Taraf, tarafına.

s. 15/17, 17/4, 17/18, 18/7, 26/16, 39/12, 39/15, 48/18, 61/20, 71/9, 81/16, 81/17, 81/18, 82/20, 86/14, 89/20, 91/14, 91/17, 92/19, 95/13, 96/5, 99/8, 100/12, 100/14, 100/17, 112/3, 113/6, 115/11, 116/4, 116/7, 116/19, 120/4, 121/2, 125/2, 126/16, 128/10, 131/7, 131/10, 131/18, 146/1, 150/16, 151/1, 153/15, 154/11, 162/4

s. +dın 9/4, 65/11, 145/11, 159/6

s. +ġa 8/16, 11/19, 14/4, 17/14, 25/2, 39/8, 48/8, 51/18, 65/21, 68/18, 71/19, 72/12, 82/18, 86/19, 92/14, 92/17, 93/2, 93/18, 97/14, 102/15, 109/20, 112/15, 112/17, 119/8, 123/21, 127/3, 127/12, 142/14, 151/10, 156/5

s. +nı 50/12

sarıġ Sarı.

s. 82/14, 113/9

ṣarīḥ Ar. Açık, meydanda.

ṣ. 165/14

sarpā[y] Far. Şeref bildiren resmi elbise.(Sarık ya da takke, kaftan ve çizmeleri de içerir.)

s.+lar 78/19

sasıġ Kötü koku, kokmuş. bk. sasıḳ.

s. 153/5

sasıḳ (<sasıġ) Kötü koku, kokmuş.bk. sasıġ

s. 54/19, 84/9

sat- 1. Bir değer karşılığında bir malı alıcıya vermek.

s. -ıp 9/11, 9/13

2. Bir çıkar karşılığında bir şeyi gözden çıkarmak, feda etmek.

s. -ıp 35/5, 161/8

saṭḥ Ar. Dış yüzey.

s. +ıga 87/7

Ṣatı Bik Özel ad.

Ś. B. 93/6

Ṣatı Şang Bėki Özel ad.

Ṣ. Ş. B. 50/13, 93/5, 147/13

Ṣatıldı Bik Özel ad.

Ṣ. B. +lar 116/16

Ṣ. B. +larnı 138/9

Ṣatıldı Dil-āver Özel ad.

Ṣ. D. 54/9, 73/18, 122/22, 133/20

Ṣatıldı Dilīr Özel ad.

Ṣ. D. +ni 85/7, 117/10, 120/15

Ṣatıldı Fanşad Özel ad.

Ṣ. F. 138/1

Ṣatıldı Şang Bėki Özel ad.

Ṣ. Ş. B. 147/13

satḳun Satış.

s. al- Bir nesneyi belirlenen fiyatını ödeyerek kendine mal etmek. 165/12

ṣavāb Ar. Doğruluk, dürüstlük, doğru, dürüst.

ṣ. 65/14, 129/1

ṣ. irdi 53/18

ṣ. +lar 13/14

ṣ. +nı 8/4

savrurġa (<savur-) Savurma.

bk. savur-

s. 23/16

savuḳ Soğuk.

s. 62/4, 125/17, 125/18

s. +da 125/11

s. +ġa 125/19

s. +nı 42/5

savuḳluḳ Soğukluk.

s. 90/22

savur- Sallamak, uçurmak, dalgalandırmak.

s. -dı 152/7

s. -ġıl 103/6

say Çay, nehir, ırmak.

s. 85/14

s. +da 158/4

s. +ġa 26/9

s. +nıng͡ 48/15, 120/20, 127/19, 149/7

sayaḳ Dayanacak yer, dayanak.

s. 149/16

Sayan Türkistan 'da bir dağın adı.

S. 39/16,

sayan Yön, taraf.

s. 41/12, 43/18, 48/7, 55/14, 57/2, 78/10, 106/11, 107/12, 111/13, 111/14, 112/10, 112/13, 125/14, 143/11

s. +ıġa 120/12, 140/16

Ṣayid Ḫān Özel ad.

Ṣ. Ḫ. 100/15, 106/11

Ṣ. Ḫ. +nı 80/16, 106/17

Ṣayid Ḫān Ḫoca Özel ad.

Ṣ. Ḫ. Ḫ. 99/14

Ṣ. Ḫ. Ḫ. +ġa 99/14

Ṣ. Ḫ. Ḫ. +m 102/9

Ṣ. Ḫ. Ḫ. +nı 106/15

Ṣ. Ḫ. Ḫ. +mġa107/9

Ṣayid Ṣadīr Özel ad.

Ṣ. Ś. 154/3

Ṣ. Ṣ. +ning 154/2

Sayid-sān Ar. +Far. Sayid gibi.

S. 55/19

saylıḳ Seçilmiş.

s. 74/20

sayra- Ötmek, şakımak.

s. 50/8, 141/11

s. -maḳ 152/18

sāz Far. 1. Kuvvet, güç.

s. 44/4

2. Çalgı aleti.

s. ėt- Müzik aletini çalmak. 80/5, 80/7, 128/12

3. Sıra.

s. ėt- Sıralamak. 82/11

sāzende Far. Çalgıcı.

s. +dür 54/10

s. +lar 80/7

sebeb Ar. Sebep, neden, bahane.

s. 10/14

s. bol- Sebep olmak. 87/12, 88/16

s. iyle- Neden olmak. 95/5

s. ḳıl- Neden olmak. 119/4

sebze Far. Yeşillik, çimen.

s. 60/16

sebze-zār Far. Yeşillik, çayırlık, çimenlik.

s. bol- Yeşillenmek. 81/1

sėç- Benzerleri arasında hoşa gideni seçip almak veya yararlanmak için ayırmak.

s. -ip 56/13

sefer Ar. Yolculuk.

s. ḳıl- Savaş için sefere çıkmak. 27/5

sėfil (<sėpil) Kale.

s. 30/17, 53/8, 67/18, 77/10, 85/13, 123/21, 130/21, 132/19, 133/5, 133/8

s. +ġa 23/7, 31/2, 31/4, 55/15, 67/19, 73/9, 133/3

s. +ini 133/1

s. +lerġa 23/5

s. +ni 30/17, 51/15, 133/4, 133/9

s. +ning 23/6, 132/22

seg Far. Köpek, it.

s. 85/16

sėġil (<seki) Sekerek, basıp yükselerek çıkılan yüksek yer.

s. +ġa 50/20

seḫā Ar. Cömertlik.

s. 162/4

seḥāb Ar. Bulut.

s. 3/7

seḫāvat Ar. (<seḫāvet) Cömert, eli açık. bk. seḫāvet.

s. 163/8

seḫāvet Ar. Cömert, eli açık.bk. seḫāvat.

s. 4/17

seḥer Ar. Sabahın güneş doğmadan önceki zamanı, seher vakti.

s. bol- Sabah olmak. 153/22

s. +da 101/22

seḥerlig Ar.+T. Sabah vakti.

s. +da 134/19

sehve Ar. Yanlışlıkla, bilmeyerek.

s. 8/3, 60/5

sėkiz Sekiz kadar.

s. +ce 83/14

sėkkiz Sekiz sayısı.

s. +i 142/17

sėksen Seksen sayısı.

s. 110/14, 112/5

s. irdi 16/5

selām Ar. Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma.

s. 79/5, 83/1, 159/8, 163/16, 166/8

s. bėr- Selamlamak. 41/3, 83/1, 120/11, 165/11

s. iyle- Selamlamak. 162/15

s. ḳıl- Selamlamak. 62/3

selāsil Ar. Zincirler.

s. +da 87/11

selīm Ar. Sağlam, kusursuz, doğru, dürüst.

s. 76/13

semʿ Ar. Kulak, işitme organı.

s. 150/12

semā Ar. Gök, gökyüzü.

s. 33/11, 118/8

s. +dın 33/16

semʿa Ar. Kulak, işitme organı.

s. +ġa 164/21

semāʿcı Ar. +T.Mevlevi ayinlerinde arikat mensuplaının cezbe halinde dönmesi.

s. +ları 80/7

s̱emen Ar. Değer, kıymet.

s̱. 74/6, 118/18

s̱. irdi 124/5

s̱. iyle- Değer, kıymet vermek. 63/1

semen-zārlıḳ Far.+T. Yasemenlik.

s. 152/17

semend Far. Çevik ve güzel at.

s. -i ḳalem Far. +Ar. Kalemi çevik ve güzel bir ata benzetme. 87/7

semʿī Ar. Duyma ve işitme ile ilgili, işitme duyusuna ilişkin.

s. +ġa 118/19

sėn Sen.

s. 7/7, 27/18, 29/3, 35/15, 36/12, 57/21, 60/3, 63/5, 63/11, 63/14, 63/15, 72/2, 72/12, 93/15, 100/6, 102/22, 103/16, 104/6, 104/18, 105/20, 105/21, 114/12, 114/15, 114/18, 114/20, 129/7, 135/4,

143/6, 148/13, 148/15, 162/18, 165/21, 166/5

s. irdin͡g 63/11

s. +din 72/2

s. +i 90/9, 135/4, 164/16, 155/11

s. +in͡g 70/18, 102/21, 113/17

s. +in͡gdin 165/5

s. +in͡gsiz 63/9

s. +mü 107/21

s̱enā Ar. Övme, övüş.

ŝ. 2/1, 9/1, 55/5, 83/2,

ŝ. iyle- Övmek. 165/8

ŝ. +ġa 8/18

seng Far. Taş.

s. -i dil Far. Kalbi taşlaşmış. 90/10

s. +iga142/21

senne Ar. Yıl.

s. 136/13

ser Far. 1. Baş, başkan, öncü.

s. 8/2, 108/8, 126/13

s. +i 12/8, 39/19, 45/9, 58/18, 92/15, 152/2

s. -i ʿālimān Far. +Ar. Alimlerin başı. 16/10

s. +i ḳıl- Baş, başkan yapmak. 87/5

2. Baş, kafa.

s. 94/4, 124/5

s. +din 140/13

s -i bī-tenān Far. Vücutsuzların başı. 115/10, 126/9, 127/20, 149/6, 152/3

s. +idin 62/7

s. +ni 72/20, 83/14

3. Uç.

s. 152/20

ser-āncām Far. Başına gelen olay.

s. iyle- Anlatmak, hikaye etmek. 139/9

serāy Far. Saray, köşk.

s. -ı saʿādet Far. + Ar. Mutluluk sarayı. 64/22

s. -ı suẖan Far. Söz sarayı. 69/16

ser-bülend Far. Şan ve şöhret sahibi, öğünücü.

s. ḳıl- Yüceltmek, şan ve şöhrete ulaştırmak. 139/12

ser-bülendlig Far.+T. Yükseklik, yücelik.

s. 87/9

serd Far. Sert, haşin.

s. 92/4, 114/16

ser-dār Far. Başkan, komutan.

s. 22/15, 112/5, 117/10, 130/2, 154/16

s. bol- Başkan, komutan olmak. 53/9, 130/2

s. ėt- Başkan yapmak. 19/9, 52/21, 120/15, 161/22

s. irdi 112/5

s. it- Komutan etmek. 40/17, 41/1, 85/7, 157/1

s. +ġa 34/8, 34/13, 53/9, 125/12, 130/2

s. +ı 23/8, 154/16

s. -ı küffār Far. + Ar. Kafirin komutanı. 45/10, 108/13

s. -ı Mūġ Far. Mugların askeri. 150/7

s. +lar 18/17, 38/8, 40/8, 50/13, 110/20, 132/11, 135/20

s. +larġa 111/17, 126/12

s. +ları 18/16, 150/4

s. +larıdın 132/6

s. +larınıng͡ 43/7, 129/9

s. +larnı 108/3, 132/9, 147/6

s. +larnıng͡ 148/15

ser-dāriyān Far. Komutanlar.

s. 84/20

ser-efgendelik Far.+T. Başını eğen, mahcubiyet.

s. 35/1

ser-efgetde Far. (<ser-efkende) Baş eğen, itaat eden (kimse).

s. 43/1

ser-efrāz Far. Başını yukarı kaldıran, diğerlerinden üstün olan.

s. it- Üstün olmak, yükselmek, yücelmek. 3/19

ser-encām Far. Bir işin sonu.

s. ėt- Sona erdirmek. 17/4, 91/6

s. imes 42/15

ser-firāz Başını yukarı kaldıran, benzerinden üstün olan.

s. ėt- Başını yukarı kaldırmak. 107/13

ser-güzeşte Far. Macera, serüven.

s. +ni 40/2, 146/18

serī[ʿ] Ar. (<serīʿ) Çabuk, hızlı.

s. 40/10

serīr Ar. Taht.

s. +ide 500 15/5

s. -i şecāʿat Ar. Yiğitlik tahtı. 15/4

ser-nigūn Far. Baş aşağı, ters dönmüş.

s. bol- Ters dönmek. 23/11

server Far. Başkan, önder.

s. 46/12, 62/1, 65/8

s. ḳıl- Başkan yapmak, önder olmasını sağlamak. 108/1

s. +i 4/18, 43/18, 44/13, 57/10, 125/2

s. -i müʾminān Far. +Ar. Müminlerin başkanı. 111/20

s. +i irdi 48/2

s. +ini 117/19

serverī Far. Başkanlık.

s. 108/1

serv Far. Servi ağacı.

s. -i āẕ[z]āde Far. Serbest büyümüş servi. 28/5, 28/7

se-şenbih Far. Haftanın üçüncü günü, salı.

s. irdi 68/7

setr Ar. Örtme, gizleme.

s. ḳıl- Örtmek. 104/22

sevdā Ar. Aşırı ve güçlü tutku, istek.

s. +sı 115/3

sevdā-ger Far. Tüccar.

s. +lerdin 31/3

sevḍā-gerī Far. Tüccarlık, ticaret.

s. 123/17

Seyftāyī Özel ad.

S. +ler 75/5

seyl Ar. Sel.

s. 124/8

s. iyle- Sel etmek. 118/2

seyr Ar. Seyir, bakma, gezme, gezinti.

s. ėt- Bakmak, seyretmek. 49/17

s. ėttür-Baktırmak, seyrettirmek. 3/9

seyyid Ar. Efendi, bey, ileri gelen.
s. 82/14, 164/7
Seyyid Celāl Aẖun Özel ad.
S. C. A. +um 122/5
Seyyid Celāle'd-dīn Ḫalfe Özel ad.
S. C. Ḫ. +m 21/11
Seyyid 'Ömer Ḫān Özel ad.
S. 'Ö. Ḫ. 85/15
Seyyid 'Ömer Ḫān Ḫoca Özel ad
S. 'Ö. Ḫ. Ḫ. +m 65/4, 116/15
S. 'Ö. Ḫ. Ḫ. +mlar 84/15
seyyid-zāde Ar.+Far. Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan olan.
s. 103/1
s. +dür 82/19
s. +lerġa 66/7
sezā Far. Uygun, yaraşır, bir şeye değer.
s. +sın bėr- Değerli saymak, önem vermek. 113/13
sezā-vār Far. Yakışır, uygun, yaraşır.
s. 42/21
sıçḳan Sıçan, fare.
s. 83/13, 127/8
s. +nı 23/13
Ṣıddıḳ Turdı Özel ad.
Ṣ. T. +lar 75/9
ṣıdḳ Ar. Doğruluk.
ṣ-ı iḫlāṣ Ar. Bağlılık ve doğruluk. 69/11
ṣıfat Ar. 1. Hal, nitelik, şekil, kılık.
ṣ. 11/15, 12/7, 13/10, 16/19, 18/12, 23/16, 28/5, 47/6, 47/9, 48/17, 57/13, 57/15, 58/3, 58/14, 58/19, 61/8, 63/6, 68/15, 70/14, 71/20, 73/10, 77/3, 83/18, 87/14, 88/8, 89/21, 104/2, 104/7, 105/21, 113/14, 114/10, 126/9, 127/9, 127/20, 146/17, 149/7, 151/21, 153/15, 161/9
ṣ. bol- Şekillenmek. 33/14
ṣ. +ı 6/2
ṣ. +ıda 60/7
2. Gibi.
ś. 48/16
ṣıfat-lig Ar.+T. Niteliği olan.
ṣ. 83/19, 84/2, 108/8, 113/15, 113/16, 121/11, 159/12
ṣ. irdi 121/17
sın- Kırılmak.
s. -dı 73/3
s. -ıpdur 119/2
Sınap Özel ad.
S. 36/12, 59/7
sındır- Kırdırmak, parçalamak.
s. -up 95/16
sınuḳ Kırık, kırılmış.
s. 76/20
sır Ar. (<sırr) Bilinmesi veya açıklanması istenmeyen, gizli kalan şey, giz.
s. +ı 124/13
s. +larımnı 43/22
sırdaş Birinin sırrını bilecek kadar ona yakın olan kimse, mahrem.
s. +ımdın 124/18
sırrahu Ar. Sır, gizli tutulan şey.

s. 31/12

Şıtıldı Şang Bėki Özel ad.

Ş. Ş. B. 20/15

sız- Yazmak.

s. 117/1

s. -dım 117/2

s. -ıban 69/20

s. -ıp 8/4, 27/9, 81/4

sızġuçı Yazıcı, yazan.

s. 8/1, 82/9, 116/21

sızıḳ Çizgi.

s. +nıng 81/4

siçek Çiçek açan kır veya bahçe bitkisi.

s. 80/22

s. +lar 2/5

sifer Far. (<siper) Siper.

s. ḳıl- Kendini korumak. 67/18

siftay Özel ad.

s. 44/18

siḥir Ar. (<siḥr) Büyü sihir.

s. 3/3, 82/21

Sikender Makedonya kralı Filip'in oğlu olup milattan önce 356-323 yılları arasında yaşamış kimse

S. +n 3/4

sile- Sıvazlamak, okşamak.

s. -p 105/9

sīm Far. Gümüş.

s. 77/20, 119/16, 120/10

s. +ni 40/3

sīm-ber Far. Gümüş göğüslü, geranı ak (sevgili).

s. 49/14

sin Mezar, kabir.

s. -i mübārek T. +Ar. Uğurlu, mübarek mezar. 93/8

s. +ingdin 72/3

sin Dış görüntü.

s. +i 92/16

sin- Saklanmak.

s. -ipdür 44/22

sinān Ar. Mızrak süngü gibi kesici aletlerin sivri ucu.

s. 16/3, 18/12, 39/20, 57/11, 62/8, 73/11, 98/7, 120/22, 121/1, 127/10, 127/13, 143/16, 151/17

s.+ı merg Ölüm mızrağı. 73/11.

s. +ın 102/13

s. +lar 18/9, 120/18, 158/3

sīne Far. Gönül, kalp.

s. +si 114/22

s. +sin 28/13, 59/3, 134/3

sīne-cāk Far. Yüreği yaralı.

s.16/9

sinelik Korkaklık.

s. +din 33/7

sipā Far. Tabya, siper.

s. 11/13, 44/8, 73/9, 75/14, 81/10, 107/8, 117/8, 122/15, 137/21

s. bol- Asker olmak. 91/22, 95/19

s. irdi 25/16

s. +ler 9/10, 78/21, 81/2, 94/19, 106/16, 129/13, 148/16

s. +lerġa 26/21, 52/3, 107/7

s. +lerni 84/19, 108/12

sipāh Far. Asker, ordu.
s. 160/22
s. +lar 26/21, 34/7, 81/5, 132/9
s. +larnı 131/20, 138/10
sīr-āb Far. Suya karışmış.
s. ḳıl- Su içirmek. 27/6
sirişt Far. Yaratılış, huy, tabiat.
s. 64/22, 88/8
sirṭan (<sirtan) Dışarıdan.
s. 110/5
sitem Far. Bir kimseye, yaptığı bir hareketin veya söylediği sözün üzüntü, alınganlık, kırgınlık vb. duygular uyandırdığını öfkelenmeden belirtme.
s. 64/19, 68/6, 98/11, 105/22
s. iyle- Azarlamak, çıkışmak. 9/11
s. ḳıl- Azarlamak, çıkışmak. 9/7
s. +lar 72/4, 116/1
situz Ç. Taş.
s. 70/9
situza Özel ad.
s. 31/1
siy Ar. (<siyy) Eşit, ikisi bir.
s. 107/21
siyā Far. (<siyāh) Kara, siyah.
s. 68/4, 110/15
siyāḳ Ar. Sözün gelişi, anlatım biçimi.
s. +ıġa 110/18
siyān Far. Eşit şeyler.
s. 16/4
Siydeng Yer adı.
S. 107/18
siyüm Far. Üçüncü. bk.siyyüm.
s. +i 5/14
siyyüm Far. (<siyüm) Üçüncü. bk. siyüm.
s. 68/15
siz Siz.
s. 12/13, 12/16, 13/16, 15/3, 15/7, 15/8, 17/12, 25/9, 25/14, 27/20, 28/15, 35/6, 35/7, 41/14, 42/18, 42/21, 58/11, 83/4, 92/10, 92/11, 100/10, 101/8, 105/12, 107/2, 113/16, 113/20, 113/22, 114/1, 114/2, 120/13, 137/8, 138/4, 139/2, 143/14, 155/20, 156/1, 160/8, 166/3, 166/7
s. +de 15/7
s. +din 165/6
s. +ge 14/7, 14/14, 120/11, 164/1, 165/4, 165/18, 166/4
s. +gedür 27/20
s. +ler 30/7, 32/3, 32/4, 35/10, 58/7, 132/14, 132/15, 151/11, 164/11
s. +lerdedür 14/8
s. +lerdin 132/16
s. +lerġa155/18
s. +lerga 84/20
s. +lerni 58/9
s. +le[r]ge 35/3
s. +ni 15/11, 25/9, 35/7, 61/14, 100/2, 101/6, 102/1, 131/5, 137/17, 155/19, 155/20, 155/21
soḳ- 1. Sokmak, vurmak, darp etmek.
s. -tılar 84/6
s. -up 84/10, 91/9, 146/21

2. İçine veya arasına girmesini sağlamak, saplamak.

s. -uban 152/20

s. -up 166/1

Soḳur Yer adı.

S. 127/12

S. +ġa127/10

soḳuş Dövüş, kavga, savaş.

s. 9/1

s. iyle- Dövüşmek, kavga etmek. 146/2

s. ḳıl- Dövüşmek, kavga etmek. 11/14, 15/18, 39/11, 76/16, 91/15, 119/11, 126/5, 146/8

soḳuş- 1. Savaşmak, dövüşmek.

s. -maḳda 48/3

2. Sokmak, hançer veya mızrak ucunu dürtmek.

s. -up 118/16, 121/19

s. -tı 157/11

sol Sol, sol taraf.

s. 92/9

Solan Özel ad.

S. 33/19

S. +lar 85/22

S. +larnın͡g 31/21

Solan Yer adı.

S. 67/22, 68/8, 85/18, 85/19, 86/2, 86/9, 89/10, 147/21

S. +ġa 86/1

S. +nı 32/13

S. +nın͡g 86/1

solan- Hapsedilmek.

s. -dı 117/20

son͡g Sonra, sonraki.

s. 137/4, 138/10

s. +ıdın 16/7, 26/10, 19/6, 48/20, 53/15, 58/12, 74/1, 74/7, 74/9, 75/11, 89/13, 91/18, 117/14, 122/15

s. +ıġa 92/9, 111/20, 112/2, 131/13

son͡gıça Ardınca.

s. 68/13, 89/11, 98/9

son͡gra Sonra.

s.162/20

sor- Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek.

s. -dı 27/13, 159/20

s. -dılar 137/14, 143/6

s. -ganı15/6, 36/1

s. -sa 101/3

s. -up 28/1, 57/9, 57/16.

sora- 1. Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek.

s. -ar 87/19

s. -ay 12/15

s. -dı 107/3, 151/7

s. -dılar 137/9

s. -n͡glar 64/5, 101/1

s. -p 64/6, 136/16

2. Hatır sormak.

s. -p 65/20

soraġ Araştırma, soru, haber. bk. sorġa.

s. 154/2

soy Soy, nesil, silsile.

s. -ı küffar-yān T. +Ar. Kafirlerin nesli. 57/9

soy- Bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar vb.ni çıkarmak.

s. -up 66/8, 83/14, 133/16

Soydung Tunkanların yaşadığı şehir.

S. 85/4, 85/12, 86/4, 118/14, 119/1, 119/2, 119/11, 120/1, 120/4, 120/12, 121/2

S. +da 46/14, 121/9, 125/9, 125/13, 154/14

S. +ġa 84/16

S. +ġa 85/11, 121/7, 121/9, 154/14, 154/21, 155/4, 161/19

S. +nın͡g 118/14

soytaḳ Soytarı (lakap).

s. 84/8, 140/15

s. +nı 140/16

söz Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı.

s. 7/9, 8/7, 11/6, 12/14, 21/5, 27/9, 32/20, 34/10, 40/10, 40/11, 46/17, 47/1, 50/10, 53/5, 61/9, 65/10, 82/19, 83/18, 85/2, 87/5, 87/6, 88/20, 92/12, 96/15, 99/16, 106/10, 116/19, 116/20, 116/21, 121/21, 125/17, 126/14, 126/16, 129/16, 136/14, 141/15, 145/7, 147/19, 152/21

s. irür 27/19

s. ḳıl- Konuşmak. 101/14, 105/17, 118/20, 131/1, 164/15, 165/16

s. +de idi 114/4

s. +din 97/5, 100/7, 114/21

s. +dür 42/17, 79/1, 92/12

s. +ge 82/17, 103/10

s. +i 29/14, 39/3, 63/21, 99/16, 101/10, 101/15, 105/5, 151/7, 159/3, 163/18, 166/8

s. +ide11/6

s. +idür 150/9

s. +ige 22/22, 104/9

s. +in 11/12, 15/12, 19/6, 26/14, 69/17, 91/5, 122/1, 151/8, 154/22

s. +ini 69/18, 87/8, 99/18, 101/14, 131/14, 136/15, 166/9

s +ler ḳıl- Konuşmak. 136/12

s. +lerge 25/10, 150/12

s. +lerin͡g 42/16

s. +lerni 6/9, 10/19, 14/11, 28/20, 32/5, 41/19, 70/20, 79/12, 79/15, 89/3, 94/7, 131/7, 132/17, 150/13, 162/19

s. +lerni ḳıl- Konuşmak. 150/20

s. +ni 8/1, 8/7, 10/16, 12/17, 16/2, 17/14, 24/8, 25/2, 29/20, 42/20, 43/16, 48/14, 50/7, 56/20, 61/8, 65/3, 91/22, 101/15, 106/13, 108/12, 110/16, 118/19, 120/14, 135/5, 139/22, 140/4, 144/15, 151/14, 158/17, 162/10

s. +ni ḳıl- Konuşmak. 131/10, 131/15, 155/5

s. +nin͡g 63/21, 126/15

s. +üm 7/1, 7/10, 27/20, 35/4, 84/20

s. +ümdin 58/7

s. +ümizni 131/6

s. +ümni 58/5, 66/15, 105/15

s. +ün͡g 14/17, 131/3

s. +ün͡gdür 43/21, 158/12

s. +üng͡ġa 42/14

sözle- Söylemek, demek, ifade etmek.

s. -dı 7/13

s. -gay 43/9

s. -gil 34/1

s. -mey 62/6

s. -p 38/6

sözleş- Herhangi bir iş konusunda birbirine karşılıklı söz vermek.

s. -ıp 26/12

s. -tılar 98/5

sözlüg Sözlü.

s. irür 87/14

su Su.

s. 2/8, 27/6

s. bol- Su olmak, sulanmak. 22/12

s. + da 112/6

s. + ġa 104/16

s. + lar 97/16

s. + nın͡g 105/3

s. + yı 19/20, 152/5

s. + yıġa104/2

s. +yını 22/18, 35/9, 45/21, 130/13

ṣubḥ Ar. Sabah, sabah vakti.

ṣ. 64/1, 164/4

ṣ. u şām Sabah akşam. 116/3

ṣ. +da 109/10

ṣ. +dın 53/14

sūd Far. Fayda.

s. 162/9

s. iyle- Fayda etmek. 141/14

s. ḳıl- Fayda etmek. 137/6

sūd-mend Far. Faydalı.

s. 27/20

sūdā Far. Ticaret.

s. ḳıl- Ticaret yapmak. 81/7

ṣūfī Ar. Sofu, dindar.

ś. 20/14, 23/2, 32/16, 51/4, 54/1, 61/12, 62/18, 67/5, 67/12, 67/13, 70/7, 71/12, 74/3, 74/4, 74/13, 74/19, 76/8, 77/14, 125/4

Ṣūfī Niyāz Özel ad.

Ṣ. N. 76/8

Ṣufurgay Özel ad.

Ṣ. 76/8

Sufurgay Ḳa[ā]ḍī Özel ad.

S. Ḳ. 75/21

sūg-vār Far. Matemli.

s. 29/5

suḫan Far. Söz, lakırdı.

s. 40/10, 68/5, 69/15, 69/16, 69/19, 80/21, 82/8, 87/5, 87/8, 100/5, 116/19, 118/18, 129/12

s. iyle-Söz etmek, söz söylemek. 56/14

s. -ı nāḳil Far. + Ar. Anlatılan söz. 80/21

s. +larnı 82/9

suḫan-ver Far. Düzgün konuşan.

s. +leri 27/7

ṣulḥ Ar. Barış.

ṣ. 35/15, 155/1

ṣ. ḳıl- Barışmak. 35/2

sulṭān Ar. Hükümdar.

s. 34/11, 35/20, 41/11, 42/4, 44/6, 44/11, 48/20, 50/11, 55/12, 56/4, 57/5, 59/21, 64/5, 64/7, 79/1, 79/12, 81/5,

83/20, 85/5, 86/5, 88/14, 88/22, 89/4, 89/9, 89/10, 91/2, 91/4, 91/12, 91/14, 99/13, 106/13, 120/10, 131/9, 137/17, 137/20, 138/14, 139/8, 140/21, 142/1, 146/18, 150/14, 150/20, 151/6, 153/3, 154/5, 155/1, 155/9, 155/11, 155/13, 155/14, 155/21, 156/3, 156/7, 159/11, 159/13, 162/2

s. idi 154/19

s. +ġa 60/1, 78/21, 90/21, 91/13, 91/17, 95/4, 131/8, 139/3, 146/19, 146/20, 149/13, 150/2, 154/8, 155/20

s. -ı din-dār Ar. +Ar. Dindar sultan. 35/20

s. +ıġa 34/18, 110/20, 144/9, 153/3, 16418

s. +ınıng͡ 80/1

s. -ı ṣāḥib-ḳırān Ar. + Far. Üstünlük kazanan hükümdar. 68/11

s. +mu 83/4, 155/18,

s. +nıng͡ 94/20, 160/7

Sulṭān Aʿlā Dil-āver Özel ad.

S. A. D. 92/17

Sulṭān Aʿlā H̱ān Özel ad.

S. A. H̱. 138/3, 138/10, 147/5, 147/19, 148/12

S. A. H̱. +nıng͡ 138/13, 145/2

Sulṭān Cemşīd Özel ad.

S. C. 89/1

Sulṭān Ferruḫ Nejād Özel ad.

S. F. N. 152/9

Sulṭān Emīr Özel ad.

S. E. 40/14, 57/2, 108/11, 151/4

S. E. +ġa 56/16, 131/16, 142/5

S. E.+lerġa 150/5

Sulṭān Ḥayāt Özel ad.

S. Ḥ. irdi 96/16

Sulṭān Köni Özel ad.

S. K. 60/19, 78/21

S. K. irdi 34/15, 84/19

Sulṭān Mollā Şevket Aḫun Özel ad.

S. M. Ş.A. 136/2

Sulṭān Muʿaẓẓam H̱ān Özel ad.

S. M. H̱. 40/7

S. M. H̱. +ġa 38/8, 60/8, 78/21

S. M. H̱. +nıng͡ 78/15

Sulṭān Şevket Aḫun Özel ad.

S. Ş. A. 136/1, 137/7

S. Ş. A. +dın 136/7

S. Ş. A. +ġa 132/4

Sulṭān Yagur Özel ad.

S. Y. 96/9, 123/18

Sulṭaş Yüz Bik Özel ad.

S. Y. B.76/4

sumāḳ Ar. Antep fıstığıgillerden sıcak bölgelerde yetişen kabuğu hekimlikte, yaprakları dericilikte kullanılan bir ağaç. s. 119/14

Ṣumun Türkistan'da bir şehir ismi.

Ṣ. 19/10, 31/19, 148/2

Ṣ. +ġa 31/20, 117/20

Ṣ. +lar 19/20

Ṣ. +nı 19/19

Ṣ. +nıng͡ 148/2

sun- Sunmak, arz etmek.

s. -maġan 159/4

ṣūret Ar. Biçim, görünüş.
ṣ. +ida 84/11
susa- Çok istemek, özlemek.
s. -p 97/22, 120/8
susluḳ Far.+T. Kuvvetizlik, gevşeklik, uyuşukluk.
s. 89/17
suvaḳ Sıva.
s. +ı 76/17
sūy Far. Taraf, cihet, yön.
s. 111/11
s. -ı küffāriyān Far. + Ar. Kafirlerin tarafı. 120/16
s. -ı Toḳuz Tara Dokuztara tarafına.106/12
sūz Far. 1. Dert.
s. 110/5
2. Yakıcı.
s. +lar 66/18
sūzeş Far. (<sūziş) Yanma, yakma.
s. +i 72/13
sü Asker.
s. 110/17
s. +nin͡g 123/2
s. +yi 125/14
sücūd Secde etme.
s. ḳıldır- Secde ettirmek. 2/13
süçüg Tatlı, hoş.
s. +dür 14/8
Sü Lama Özel ad.
S. 37/9, 110/17, 150/8
süle- Asker sevk etmek.
s. -p 46/18, 146/8, 156/15, 157/15, 157/17, 161/17
s. -p taşla- Asker sevk etmek. 158/6
sülen- Asker sevk etmek.
s. -di 19/15, 121/9,
s -ġan 125/13
s. -ip 33/5, 113/16,125/9, 134/22
s. -ip yėt-Asker sevk etmek. 113/20
Süleymān Hz. Süleyman peygamber.
S. +ġa 3/6
sülk Ar. (<sülūk) Bir yola girme, bir yol tutma.
s. +iga 26/7
sün- Sünmek, gerilmek.
s. -di 40/5
sün͡gi Kargı, tüfeğe ve mızrağa takılan kesici ve delici alet.
s. +din 2/17, 45/14, 102/12, 109/19, 143/21, 146/5, 151/15
s. +ġa 120/18
sür- 1. Yönetip yürütmek, sevk etmek, devam etmek.
s. -ep 164/19
s. -di 11/19, 66/4, 98/9, 102/12
s. -se 74/10
s. -ür 84/14
s. -üben 157/5
s. -üp 40/11, 59/8, 85/11, 86/12, 87/6, 99/21, 143/22
2. Dokundurmak, değdirmek.
s. -di 162/16
s. -üp 92/3, 105/10
3. Kovmak, uzaklaştırmak.

s. -diler 59/7, 68/22

s. -üp 39/14, 39/16, 127/15, 134/3, 134/18, 144/3, 146/6, 152/7, 157/12, 157/14, 158/1, 161/13, 161/16, 162/8

4. Herhangi bir durum içinde bulunmak.

s. +üng͡g43/3

5. Olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarmak.

s. -üp 105/3

sürʿat Ar. Hız, çabukluk.

s. +i ḳıl- Hızlanmak. 146/19

sürḫ Far. Kırmızı, kızıl.

s. 140/20

sürūc Ar. Eğerler, at takımları.

s. 74/6

sürūr Ar. Sevinç.

s. 49/4, 73/3, 81/21, 118/11

sürüg Sürü, hayvan sürüsü.

s. 16/17, 45/5, 115/5, 127/18, 151/21

süst Far. Gevşek.

s. 111/1

süt Süt.

s. +ni 139/18

Sütük Özel ad.

S. +ler 123/15

süvār Far. Binici.

s. bol- Binmek. 96/2

süvāre Far. Atlı, süvari.

s. 26/8, 99/7, 126/20

s. bol- Süvari olmak, atlanmak. 60/9, 44/7

s. ḳıl- Atlanmak. 90/15, 94/9

süyü- Dayamak.

s. -p 71/17

süz- Gözle inceleyerek dikkatle bakmak.

s. -üp 83/3

süzük Berrak.

s. 58/21

-Ş-

şaʿbān Ar. Ay takviminin sekizinci ayı, üç ayların ikincisi.

ş. 144/7, 144/8

Şābdın Ẓār Özel ad.

Ş. Ẓ. 77/17

Şacu Aḫun Özel ad.

Ş. A. 22/6

şād Far. Sevinçli, huzurlu, memnun.

ş. 4/5, 100/1, 118/5, 128/15, 144/12

ş. bol- Memnun olmak, mutlu olmak. 41/9, 49/2, 52/15, 59/18, 66/9, 97/5, 99/10, 108/12, 118/5, 131/9, 121/8, 152/9, 166/5

ş. ḫurrem bol- Mutlu olmak. 132/5

ş. iken 165/3

ş. irdi 78/21

ş. irdim 162/13

ş. iyle- Sevindirmek, mutlu etmek. 7/6, 8/2, 26/6, 34/5, 78/14, 147/3

ş. ḳıl- Mutlu etmek. 57/20, 125/5, 160/14

ş. ol- Mutu olmak. 10/7, 67/20, 80/2, 99/10, 118/6, 152/8, 165/6

ş. mesrūr bol- Sevinmek, mutlu olmak. 116/11

ş. mesrūr ol- Sevinmek, mutlu olmak. 128/15

şādevī Yemek.

ş. 97/18

şādlıġ Far. T. Sevinçlilik.

ş. 69/8, 77/19, 90/1, 108/15

ş. ḳıl- Sevinçli olmasını sağlamak. 36/14, 69/4, 144/8

ş. +lar ḳıl- Sevinçli olmasını sağlamak. 43/19

ş. +ları 149/12

şādlıḳ Far.+T. Sevinçlilik.

ş. iyleş- Sevinçli olmasını sağlamak. 149/12

şād-mān Far. Sevinçli.

ş. bol- Mutlu olmak, memnun olmak, sevinmek. 25/2, 86/20, 100/19, 150/20, 152/14

şād-yān Far. Sevinçli.

ş. 11/21, 46/3, 81/6, 99/20

şād-yāne Far. Sevinçle.

ş. 86/19, 128/11, 152/9

şāf Far. İlaç, fitil.

ş. 16/15, 58/17

şaf şaf Yansıma kelime.

ş. 127/15

şafa şaf Yansıma kelime.

ş. 115/3

şāh Far. Şah, padişah. bk. şeh.

ş. 8/17, 11/1, 13/17, 15/3, 20/3, 40/3, 56/17, 59/17, 61/15, 80/3, 82/10, 89/5, 97/5, 100/3, 113/8, 144/9, 144/11, 150/12, 151/15, 153/17, 160/20, 162/2

ş. +a 148/7

ş. bol- Şah olmak. 99/20

ş. +dın 100/5, 100/6

ş.+ġa 156/6

ş. + ı126/16, 131/18

ş. irdi 11/4

ş. ḳıl- Şah yapmak, padişah yapmak. 3/4, 15/11, 99/19

ş. +lar 125/15, 140/5, 140/6, 151/1

ş. -ı ʿAcem İran şahının akıllısı.100/2

ş. -ı ʿĀlī Özel ad. 78/22

ş. -ı cihan Far. Cihanın padişahı.14/14

ş. +ıġa 36/3, 36/18, 113/8

ş -ı İslāmiyān Far. +Ar. + Far. İslam dinine mensup olaların hükümdarı. 68/12

ş. -ı mend Far. En görkemlisi. 56/10

ş. -ı ṣāḥib-ḳırān Far. +Ar. +Far. Üstünlük kazanan şah. 36/14

ş. -ı ṣāḥib-serīr Far. +Ar. Taht sahibi şah. 29/10

ş. -ı ṣāḥib-temīz Far. + Ar. Sabıkalı olmayan, temiz şah. 37/17

ş. -ı Tunkan Tunkan'ın hükümdarı. 91/17

ş. -ı Ṭūrān-yān Turanlılar ülkesinin hükümdarı. 57/6

ş. -ı zaman Far. +Ar. Zamanın şahı. 150/13

ş. +nı 20/6

ş. +mız 131/4

ş +mızġa 37/15

Şāh ʿĀrūf Özel ad.

Ş. ʿĀ. 128/12

Şāh Cemşīd Özel ad.

Ş. C. 136/16

Şāh Con͡g Aẖun Özel ad.

Ş. C. A. +nı 97/2

Şāh Lav Ṭay Özel ad.

Ş. L. T. +iga 41/3

Şāh Levlāk Özel ad.

Ş. L. +nı 3/11

Şāh Muḥammed Özel ad.

Ş. M. 24/4

Şāh Ṣāḥib Özel ad.

Ş. Ṣ. 35/4

Şāh Şebu Tokuz Tara bölgesinde bir yer adı.

Ş. Ş. 18/7

Şāẖ Şuġa Özel ad.

Ş. Ş. 18/9

şāẖ Far. Dal, budak.

ş. 83/21

ş. -ı naẓm Far. +Ar. Şiirin dalı, budağı. 49/5

şāhī Far.+ Ar. Şaha özgü, hükümdara ait, şahla ilgili.

ş. 61/13, 112/16, 128/15, 130/7

şāhlıġ Far.+T. Hükümdarlık.

ş. 159/14, 159/20

ş. iyle- Hükümdarlık etmek. 129/15

şāhlıḳ Far.+T. Padişalık, hükümdarlık.

ş. 15/5

şāh-rāh Far. Büyük işlek yol.

ş. 56/19

Şaẖūl İrge Biḳ Özel ad.

Ş. İ. B. 20/5

şāh-zāde Far. Şah oğlu, prens.

ş. 37/16

şāʿir Ar. Şiir söyleyen veya yazan kimse, ozan.

ş. 20/16, 60/14, 124/10

şaḳal Çakal, köpeğe benzeyen yabani bir hayvan.

ş. 16/18

şaḳḳa Ar. (fecr) Görünme.

ş. +ġa 55/3

şām Far. Akşam.

ş. 116/3, 164/4

ş. +ġaça 48/17

şamdaġayraḳ Daha çok vurucu.

ş. 105/21

şāmil Ar. İçine alan, kaplayan.

ş. 4/7

şāʾn Ar. (<şān) Durum, hal, suret.

ş. +ıda 124/8

Şang Mo. Ödül, mükafat.

Şang Bėki Şang beyi.

Ş. B. 20/21, 49/20, 93/11, 138/9

Şangfang Ku Yer adı.

Ş. K. 38/15, 39/11

Şangiv ʿAzīz Ḳurbaşı Özel ad.

Ş. ʿA. Ḳ. 24/3

şarāb Ar. İçilecek şey, şarap.

ş. +ını 41/6

şarḳ Ar. Doğu.

ş. +nı 85/20

şarṭ Ar. Şart, koşul.

ş. +ı 38/11

şātır Ar. Mevki sahibi bir kişinin yanında, atına refakat etmek, haber götürmekle görevli kimse.

ş. idi 52/4

şātraḳ Far.+T. (<şādraḳ) Daha mutlu, daha sevinçli.

ş. 45/20

şatu Yer adı

ş.100/20

şavṭ Ar. Tavaf.

ş. ḳıl- Tavaf etmek. 77/6

Şayar Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin kuzeyinde, Aksu İli'inde bir ilçedir.

Ş. 9/4

şāyed Far. Eğer, şayet, olabilir.

ş. 8/6, 10/11, 60/4, 141/11, 148/8, 159/18

Şayşt [şeşt] Adem'in oğlu.

Ş. 2/15

şeb Far. Gece, karanlık.

ş. 9/16, 15/15, 30/19, 46/1, 64/1, 95/5, 164/14

ş. +da 153/21

ş. -i dāc Far. + Ar. Karanlık gece.

ş. -i dāc idi 104/1

ş. -i evvel Far. + Ar. Önceki gece.125/14

ş. -i evvel irür 104/7

ş. -i tārīk Far. Karanlık gece. 126/7

şebistān Far. Karanlık dünya, iç karanlığı.

ş. +ıda 40/10, 56/11, 87/5

ş. +ınıng͡ 96/15

şecāᶜat Ar. Yiğitlik.

ş. 15/4, 49/17

ş. ḳıl- Yiğitlik etmek. 68/14, 73/17, 74/17, 77/11, 112/17, 113/12, 145/21

ş. +da 13/6, 52/17, 52/19

şecāᶜat-lig Ar.+T. Yürekli, cesur.

ş. irdi 53/21

şecer Ar. Ağaç.

ş. 16/20, 118/20

şeddād Ar. Şiddetli.

ş. 49/2

şedīd Ar. 1. Bela, felaket, sıkıntı.

ş. 49/2

2. Şiddetli, acımasız.

ş. 92/4

şefīᶜ Ar. Şefaat eden, şefaatçi, bağışlayan.

ş. 163/19

ş. +i 4/16

şefḳat Ar. Acıyarak ve koruyarak sevme.

ş. ėt- Korumak, şefkat etmek. 163/22

ş. +ini 164/8

şeh Far. Şeh, hükümdar. bk. şāh.

ş. 19/6, 29/8, 40/21, 42/7, 68/13, 82/13, 82/17, 82/22, 83/1, 83/4, 85/2, 89/6, 89/8, 91/7, 91/18, 92/19, 95/3, 99/18, 102/22, 106/9, 109/4, 113/17, 126/13, 142/4, 149/14, 150/6, 151/8, 153/7, 154/7, 156/8, 159/16, 161/21, 162/1, 164/19

ş. -i ḫāverān Far. Doğu ile batının padişahı. 56/20

ş. -i kāfirān Far. + Ar. Kafirlerin hükümdarı. 108/7

ş. -i māh-rūy Far. Ay gibi güzel yüzlü şah. 55/9

ş. -i mihr-bānlıḳ Far. + Far. T. Güler yüzlü hükümdar.

ş.-i mihr-bānlıḳ ḳıl- Güler yüzlü hükümdar yapmak. 26/21

ş. +ke 159/19

ş. +lar 40/4, 57/1, 59/15, 125/18, 128/11

ş. +larġa 34/19, 35/1, 36/13, 37/16, 141/17

ş. +larnı 3/11

ş. +ni 92/18, 93/3, 93/4, 94/8

ş. ning 91/18

Şeh Mamat Özel ad.

Ş. M. 96/16

Şeh Nāṣır Aḫun Özel ad.

Ş. N. A. +nı 79/15

şehā Far. Ey şeh, ey padişah.

ş. 13/11, 97/4, 108/15, 138/17

şehādet Ar. Şehitlik.

ş. 60/11

ş. irür 33/18

ş. +din 88/11

ş. +ġa 35/12, 40/2, 83/1, 83/2, 85/3, 92/19, 93/20, 100/7, 106/7, 120/11, 122/12, 154/6, 159/11, 160/22, 161/20,

ş. +i 10/20

ş. +ni 87/3

şeh-bāz Far. Yiğit, gösterişli, şanlı.

ş. +lar 55/6

şehen-şāhlıġ Far. Şahlar şahılık.

ş. 155/12

şehī Far. Bir padişah.

ş. 13/16, 37/12, 110/21, 114/12, 120/1

şehīd Ar. Şehit.

ş. 53/17, 56/3, 98/10, 102/7, 112/8, 148/6, 165/5, 166/5

ş. bol- Şehit olmak. 10/3, 33/17, 46/10, 48/10, 51/8, 53/13, 53/18, 55/20, 61/17, 62/9, 68/3, 69/1, 70/13, 71/3, 71/11, 77/13, 77/14, 77/15, 78/9, 78/11, 86/3, 86/21, 88/17, 89/19, 92/1, 96/14, 102/7, 110/14, 112/6, 112/7, 112/8, 115/9, 124/3, 125/5, 132/20, 140/14, 145/19, 146/3, 146/10, 159/6, 165/4

ş. iyle- Şehit etmek. 28/4, 59/21, 60/19, 67/6, 92/3, 145/15, 158/7

ş. ḳıl- Şehit etmek. 11/17, 28/5, 56/1, 92/14, 92/15, 93/20, 94/15, 98/8, 98/13, 133/6, 140/16, 158/4, 145/18, 160/8, 160/11

ş. +i 71/15

ş. +i bol- Şehidi olmak. 71/8

ş. +lar 53/16, 82/1, 98/19, 106/9, 122/2

ş. +larnı 7/6, 107/6, 112/11

ş. +larnıng 8/2

ş. +ni 98/20

şehīdān Ar.+Far. Şehitler.

ş. 10/7

ş. +nı 26/6

şehīdlıġ Ar.+T. Şehitlik, kutsal bir ülkü veya inanç uğruna savaşırken ölmek.

ş. 88/16, 93/14

şehīdlig Ar.+T. Şehitlik, kutsal bir ülkü veya inanç uğruna savaşırken ölmek.

ş. 60/10

şehlıġ Far.+T. Padişahlık, şahlık.

ş. +ı 30/4

şehlıḳ Far.+T. Padişahlık, şahlık.

ş. +da 99/21

Şehmeh Aḫun Özel ad.

Ş. A. 123/12

şehr Ar. İl, kent, belde, ülke.

ş. 26/16, 30/15, 49/19, 49/21, 50/6, 50/19, 51/8, 53/19, 63/16, 64/16, 67/16, 70/10, 71/17, 73/9, 73/10, 76/14, 82/18, 85/21, 87/12, 90/4, 95/7, 107/11, 121/17, 127/4, 133/14, 133/21, 138/11, 138/18, 138/21, 156/5, 157/8, 157/11, 157/20, 157/21

ş. +da 21/22, 25/14, 95/21

ş. +din 96/5, 121/6, 139/1, 141/9, 142/13, 156/11

ş. +ga 21/18, 25/12, 61/13, 62/12, 63/19, 70/15, 85/12, 98/20, 113/16, 127/22, 133/14, 138/14, 138/20, 139/4, 144/8, 155/20, 164/16, 164/17

ş. -i Bayanday Bayanday şehri. 43/5

ş. -i Kuçar Kuçar şehri. 80/17

ş. -i leşker Ar. + Far. Askerin şehri. 33/22

ş. -i Soydung Soydung şehri. 125/13

ş. -i Tunkanī Tunkani şehri. 48/5, 48/6, 157/8

ş. +i 8/9, 8/15, 11/19, 19/10, 32/2, 113/7, 118/13, 129/16

ş. +ide 9/1, 10/17, 11/9, 24/12, 31/18, 45/19, 46/8, 52/12, 128/9, 135/20, 141/2

ş. +idin 27/5, 56/6, 85/17, 99/13, 103/2, 104/20, 107/5, 107/19, 125/9

ş. +iġa 9/3, 24/9, 45/14, 71/14, 86/8, 106/1, 140/21, 142/11, 158/20

ş. +ige 32/18, 46/15, 97/2, 132/9

ş. in͡g 35/17

ş. +in͡gde 100/4

ş. +in͡gġa 114/5

ş. +in͡giz 107/3

ş. +ini 41/18, 50/16, 129/14

ş. +inin͡g 46/13, 57/10, 108/20, 118/16, 121/16, 121/18, 129/8, 130/21

ş. +ge 94/19

ş. +lerni 81/19

ş. +lernin͡g 12/2

ş. +ni 94/3, 133/15, 138/1, 138/22, 140/18, 150/21, 159/14

ş. +nin͡g 20/13, 20/14, 62/16, 86/15, 88/3, 94/12, 94/21, 95/9, 120/6, 121/16, 123/7, 138/19, 154/1

şehrlig Ar.+T. Şehirli.

ş. irdi 53/20

şehr-yār Far. Padişah, hükümdar. bk. şeh-yār.

ş. 42/19, 52/6

şeh-süvār Far. Ata iyi binen., binici.

ş. +ı 35/6

şeh-yār Far. Padişah, hükümdar. bk. şehr- yār.

ş. 57/3

şeh-zāde Far. Hükümdar oğlu.

ş. 34/21, 56/21, 93/22

ş. +ni 94/15

şek Ar. (<şekk) Şüphe.

ş. 29/7

şeker Far. Şeker, tatlı.

ş. 128/6

şekker-feşānlıķ Far.+T. Şekeryağdıran.

ş. ķıl- Şeker yağdırmak. 152/19

şek-siz Ar.+T. (<şekk) Şüphesiz.

ş. 156/6

Şemseʾd-dīn Ḫalfe Özel ad.

Ş. Ḫ. +mlarnıng͡ 21/6

Şemseʾd-dīn Ḫalīfe Özel ad.

Ş. Ḫ. 75/14, 95/3

Ş. Ḫ. +ni 108/1

şenbih Far. Cumartesi günü.

ş. idi 56/15

Şenfong Özel ad.

Ş. idi 11/2

Ş. +nı 11/3

şerʾ Ar. Allah'ın emri doğrultusunda dini inançlara göre belirlenmiş kurallar.

ş. 152/10

şer Ar. (<şerr) 1. Kötülük.

ş. 60/6

2. Kavga, gürültü

ş. 155/22

şerāfet Ar. Şereflilik.

ş. 149/10, 155/20

ş. irür 33/18

şerāʿiṭ Ar. Şartlar, koşullar.

ş. +lar 38/11

ş. 28/19

şerāre Ar. Kıvılcım.

ş. 33/12, 53/7, 111/19

şerbet Ar. Şerbet. 87/3

ş. -i şehādet Ar. Şehitlik şerbeti. 87/3

ş. +ini 60/12

Şere Baġ Yer adı.

Ş. B. 19/18, 44/21, 134/10

Şere Boġacı Yer adı.

Ş. B. 20/9

Ş. B. +ġa 106/14, 106/15, 106/16, 107/10, 141/18

Şereh Boġacı Yer adı.

Ş. B. 76/4

şerʿī Ar. Şeriata ait olan, şeriata uygun.

ş. +ni 156/1

şerīʿāt Ar. Allah'ın emri olan din kaideleri, doğru yol.

ş. 28/11, 34/9, 162/3

ş. +da 88/20

ş. -ı beyżā Ar. Beyaz, aydınlık yol. 148/15

ş. +nı 155/11

şerīf Ar. Şerefli, soylu.

ş. 31/9, 70/11, 73/7, 74/8

ş. +ġa 31/14

ş. +ning͡ 69/13

Şerīf Aḫun Özel ad.

Ş. A. 78/8

Şerīf Bahaʾad-dīn Özel ad.

Ş. B. 24/4

Şerīf Mīr Ḳasīm Bay Özel ad.

Ş. M. Ḳ. B. 66/2

şerīk Ar. Ortak.

ş. 42/3, 148/20

ş. bol- Ortak olmak. 112/9

ş. irdi 142/16

ş. iyle- Ortak etmek. 85/6

ş. ḳıl- Ortak etmek. 25/9, 57/1, 117/10

şerm Far. Utanma, ar.

ş. 85/21

şermende Far. Utangaç, mahcup.

ş. 164/3

şerm-sār Far. Utangaç.

ş. ḳıl- Utandırmak. 119/20

şerm-sāz[r] Far. Utangaç.

ş. bol- Utangaç olmak. 115/17

şeş-fer (<şeş-per) Altı dilimli topuz.

ş. 66/17, 75/13, 98/5, 98/6, 127/12, 151/19

şevḳ Ar. İstek, heves.

ş. 147/2

ş. +idin 107/16

şevket Ar. Büyüklük, heybet.

ş. +im 83/6

Şevket Aḫun Özel ad.

Ş. A. 16/10, 99/18, 107/13, 111/1, 117/4, 117/6, 122/3, 122/4

Ş. A. +dın 137/13, 137/21

Ş. A. +ġa 81/8, 110/21, 136/8, 153/22

Ş. A. +nı 64/13, 137/17, 155/8, 158/5

şey Ar. Şey, nesne.

ş. 165/4

şeyāṭīn Ar. Şeytanlar.

ş. 104/18

şeydā Far. Deli, divane, şaşkın.

ş. bol- Deli divane olmak, şaşmak. 25/10

ş. ḳıl- Deli divane etmek, şaşkına çevirmek. 3/20

şeyḫ Ar. Yaşlı, tarikat büyüğü, tekke reisi.

ş. 34/1, 34/2,104/9

ş. +ġa 34/4

ş. +idür 163/3

ş. +ler 32/1, 33/3, 33/4

ş. +leriġa 112/16

Şeyḫ Aḫun Özel ad.

Ş. A. +um 112/17

Şeyḫ Aḳyol Özel ad.

Ş. A. +ġa 34/3

Şeyḫ Carub Özel ad.

Ş. C. +ları 19/21, 31/16

Şeyḫ Hefte Muḥammedān Özel ad.

Ş. H. M. 142/10

Şeyḫ Ḫoca ʿAbdu ʾr-raḥīm Özel ad.

Ş. Ḫ. ʿA. 32/17

Şeyḫ Yūsuf Özel ad.

Ş. Y. 19/21

Şeyḫī Muḥammed Gedāy Özel ad.

Ş. M. G. 71/18

şeyḫü ʾl-İslām Ar. İslam dünyasında din işlerine bakmakla görevli ve en üst düzeyde yetkili kimse.

ş. 96/17, 106/3

Şeyḫü ʾl-İslām Manṣūr Aḫun Özel ad.

Ş. M. A. 96/14

Şeyḫü'l-İslām Muḥammed Manṣūr Aḫun Özel ad.
Ş. M. M. A. 96/11
şeyṭān Ar. Kötü ruhların tipik örneği.
ş.159/3
şıḫavul Gardiyan.
Ş. 113/3
Şıḫavul Bik Özel ad.
Ş. B. 113/3
şiʿār Ar. Esas, kural.
ş. 19/2
Şibe (<Sibo) Çin Halk Cumhuriyeti'ni meydana getiren 56 resmî etnik gruptan birinin adı olup Çin'in kuzeybatısında ve Sincan Eyaleti'nde yaşarlar.
Ş.18/17, 19/1, 19/4, 19/10, 19/12, 19/14, 25/2, 51/2, 65/7, 66/4, 66/14, 67/1, 67/4, 67/10, 67/11, 85/15, 85/16, 117/21, 124/1, 129/17, 129/18, 130/17, 130/18
Ş. +din 51/5, 67/8
Ş. +ġa 65/5, 67/12
Ş. +ge 24/20, 51/6
Ş. +lerġa 66/15
Ş. +ni 66/16
Ş. +ni͡ng 66/21
Şiber (<Sibo) Çin Halk Cumhuriyeti'ni meydana getiren 56 resmî etnik gruptan birinin adı olup Çin'in kuzeybatısında ve Sincan Eyaleti'nde yaşarlar.
Ş. 86/9, 113/6, 116/5, 116/6, 116/12, 116/18, 117/8, 117/18, 117/19, 118/2
Ş. +din 68/8
Ş. +ga 117/5
Ş. +lar 116/18, 117/6, 117/18, 117/20, 147/22
Ş. +lerdin 67/22
Ş. +lerni 116/14, 117/22
Ş. +ni 117/3
Şidarin Şi cenapları.
Ş. 43/8, 43/16, 45/11, 45/15
Ş. +larnı 22/21
Ş. +ni Şi cenapları. 43/6
şiddet Ar. Yeğinlik, sertlik.
ş. +i 125/17
şifā Ar. Hastalıktan kurtulma, iyi olma.
ş. 16/15, 58/17
şikār Far. Av, avlama.
ş. ḳıl- Avlamak. 149/18
şikāyet Ar. Yakınma, sızlanma.
ş. ḳıl- Yakınmak, sızlanmak. 124/8
şikem Far. Karın.
ş. 153/6
şikest Far. Kırık, kırma, kırılma.
ş. 46/10, 68/2, 69/3, 140/18, 159/1
ş. iyle- Kırılmak. 30/4, 59/22
şikeste Far. Kırılmış, kırık.
ş. 43/1, 103/13
şimāl Ar. 1. Rüzgar, hava, yel.
ş. 2/8, 25/3, 33/12, 33/15, 53/7, 115/2, 129/7, 149/2
2. Kuzey.
ş. 81/18, 121/16
ş. +ini 50/15

ş. +niñ 132/5

şimşīr Far. Kılıç.

ş. 143/17, 151/18

şimşīr-zen Far. Kılıçla vuran, kılıç çeken.

ş. 151/18

şināverlik Far.+T. Suda yüzen, yüzgeç

ş. iyle- Suda yüzmek.104/2

şīr Far. Arslan.

ş. 6/2, 13/6, 16/17, 45/5, 47/6, 52/19, 57/8, 85/15, 113/15, 114/1, 115/5, 117/15, 121/4, 127/18, 151/21

ş. dėk bol- Aslan gibi olmak. 113/12

ş. irdi 46/6

ş. +ġa 46/6, 135/12, 142/16, 148/20, 149/17

ş. -i ġarrān Far. Kükreyen aslan. 57/13

ş. -i ġarrān bol- Homurdayan, kükreyen aslan olmak. 73/10

ş. -i ġarrān śıfat bol- Kükreyen aslan gibi olmak. 47/6

ş -i ner Far. Erkek aslan. 27/13, 44/7, 44/15, 51/8, 125/15, 127/9, 142/1

şīre-[i] ner Far. Erkek aslan.

ş. -i ner iken 115/14

ş. -i zūr Far. Güçlü aslan. 73/22

ş. +ler 83/6, 114/3

ş. +ni 46/5, 135/12

şīr-dil Far. Aslan yürekli, cesur.

ş. 19/1, 61/15, 112/18, 125/15

ş. +lar 121/3

şīr-gīr Far. Aslanı tutacak derecede kuvvetli ve cesur olan.

ş. 49/18, 51/3, 52/19, 57/8, 62/9, 67/13, 71/11, 75/4, 94/17, 118/5, 146/7, 150/15, 163/1

ş. idi 49/8, 54/8, 74/13

ş. -i dilīr Far. Yiğit, aslanı tutcak kadar kuvvetli. 52/19

ş. +leri 30/16

şīrīn Far. Tatlı, sevimli.

ş. 96/17, 99/2, 138/16

şīr-merd Far. Aslan yürekli, cesur, yiğit.

ş. 75/12, 125/21

ş. +ler 127/10

şīr-peyker Far. Aslan şekilli.

ş. 122/14

şīr-vār Far. Aslan gibi.

ş. bol- Aslan gibi olmak. 45/2

şiş Şişmiş, şişkin, kabarık.

ş. -i cām Kabarık şarap kadehi. 80/4

şiş- Şişmek, kabarmak.

ş. -ip 104/15

şitāb Far. Acele etme, çabukluk.

ş. 16/4, 91/18

ş. iyle- Acele etmek, hızlandırmak. 14/1, 68/18, 91/7

şol Şu, o.

ş. 20/19, 21/2, 33/10, 34/14, 98/7, 121/20, 132/19, 155/3

şora Far. Şura, meclis.

ş. 53/8, 70/4,

ş. +ġa 70/6

ş. +nı 53/12

şorba Çorba.

ş. +sın 106/4

şota Merdiven, iskele.

ş. 101/8, 101/17, 101/20, 102/15

şotha Rus. (<şotka) Fırça.

ş. -yı dırāz Rus. + Far. Uzun fırça. 55/15

şöhret Ar. Ün.

ş. 107/12

şu İşaret sıfatı.

ş. 115/22

şubu Tam bu.

ş. 32/5, 32/7

Şufang Ku Yer adı.

Ş. K. 38/15

Şungḳar Yer adı.

Ş. 19/11, 134/11

şūr Far. Şamata, gürültü.

ş. 65/15, 88/3, 97/12, 134/15

ş. ḳıl- Şamata, gürültü etmek. 46/12

şūrā Ar. Konuşma yeri.

ş. 133/9

şūre Far. Çorak, verimsiz.

ş. 23/8

ş. ḳıl- Çorak, verimsiz hale getirmek. 23/8, 51/15

ş. +ni 51/16

şūreş Far. (<şūriş) Karışıklık, kargaşalık. bk. şūriş.

ş. +i 118/10

şūrīda Far. (<şūrīde) Dağınık, karışık, perişan.

ş. 70/6

şūriş Far. Karmaşa, kargaşalık. bk. şūreş.

ş. 68/5

ş. +i 33/16

ş. +ni 48/8

şühedā Ar. Şehitler.

ş. 26/7

şük Sakin, sessiz.

ş. 156/3

şükr Ar. Şükür, minnettarlık.

ş. 119/20, 128/19, 135/15

ş. -i ḫudā Ar. + Far. Allah'a şükür. 46/7, 81/20

ş. +i it- Allah'a verdiği sağlık ve nimetlerinden dolayı dua etmek. 105/13

ş. +i ḳıl- Şükretmek. 164/1, 165/8

ş. -i tamām Ar. Tam bir şükür. 78/6

şükran Ar. Allah'a duyulan minneti dile getirme.

ş. 105/11

şükūfe Far. Çiçek.

ş. bol- Çiçek olmak. 43/10

şükūh Far. Ululuk, heybet, haşmet. ş. 57/3, 117/17

şürūr Ar. Kötülükler.

ş. +ını 148/21

-T/Ṭ-

tā Far. -a kadar, -ıncaya kadar, çünkü, sebebiyle.

t. 18/11, 24/11, 53/14, 53/18, 58/16, 59/8, 127/21

t. ki Far.+T. -ıncaya kadar. 116/14, 137/19, 143/19

taʿab Ar. Zahmet, eziyet.

t. ḳıl- Eziyet etmek. 138/19

taʿaddī Ar. Saldırma, zulmetme, adaletsizlik.

t. ḳıl- Zulmetmek. 155/12

taʿalluḳ Ar. İlgisi olma.

t. 118/1

ṭaʿām Ar. Yemek, aş.

ṭ. 65/20, 78/4, 80/4

ṭ. +ı 106/3

ṭaʿām-ha Ar. Yemek, sürekli yemek.

ṭ. +yı 79/16

tāb Far. 1. Güç, kuvvet.

t. 23/6, 109/18, 114/14

2. Parlaklık, ışık.

t. 36/7, 68/18, 91/7, 163/22

ṭabʿ Ar. Tabiat, huy, yaratılış.

ṭ. +ım 8/2

ṭabaḳ Ar. Tabaka.

ṭ. bol- Tabaka olmak. 5/19

ṭābiʿ Ar. (<tābiʿ) Uyan, bağlı kalan.

ṭ. idi 8/15

ṭ. +ları 63/3, 75/13, 77/8, 90/14

ṭ. +larının͡g 23/11

tābiʿāt Ar. (<ṭabīʿat) Alışkanlık, huy, adet.

t. 48/18

ṭabīb Ar. Hekim, doktor.

ṭ. +i durur 4/11

taʿbīr Ar. Düş yorma.

t. +ini 165/4

tābiş Far. Parlayış, parıldayış.

t. +idin 106/21

ṭabl Ar. Davul.

ṭ. 11/21, 117/11, 128/11, 152/9

ṭ. -ı şād-yān Ar. + Far. Sevinç davulları. 81/6

ṭ. -ı şādyāne Ar. + Far. Sevinç davulu. 86/19

ṭabl-bāz Ar.+Far. Davulcu, davul çalan kimse.

ṭ. 69/3, 86/4

ṭābūt Ar. Ölünün içine konulduğu sandık biçiminde araç, sal.

ṭ. +ını 98/21

ṭ. +nı 99/1

tāc Ar. Tac.

t. 154/17

t. +ı 4/12, 5/12, 63/11

t. -ı eflāk Ar. Feleklerin tacı. 4/10

t. -ı emīr Ar. Hükümdarın tacı. 122/17

t. +ım 90/13

t. -ı taḫt Ar. + Far. Hükümdarlık tacı. 26/4

t. -ı Tunkan Tunkanların tacı. 48/12, 48/18

tāc-dār Ar.+Far. Padişah, hükümdar.

t. 29/4, 47/5

t. iyle- Padişah, hükümdar yapmak. 3/1

taf- (<tap-) Bulmak. bk. tap-

t. -ġalı 37/5

t. -ġan 147/4

t. -ın͡glar 51/12, 94/3, 106/15

t. -ıp 2/15, 35/21, 46/10, 69/3, 80/15, 83/13, 94/8, 94/18, 95/7, 107/12, 112/11, 149/14

t. -ḳay 144/12

t. -mayın 39/12, 135/5

t. -sa 8/5, 90/19

t. -sun 10/16, 49/4, 94/6

t. -tı 2/12, 11/3, 34/15, 41/9, 59/18, 126/7, 135/11, 144/5, 152/10

tafıl- (<tapıl-) Bulunmak, rastlanmak, görülmek.

t. -sa idi 51/10

tafış- (<tapış-) Birbirini bulmak, rast gelmek, karşılaşmak.

t. -ıp 118/3

t. -tı 66/9

tafşır- (<tapşır-) Ulaştırmak, teslim etmek, vermek.

t. -up 125/3

tafşur- (<tapşur-) Ulaştırmak, vermek, teslim etmek.

t. -dı 36/13, 38/4, 90/17

t. -up 37/20, 53/16, 108/2, 132/9, 150/21, 160/4

t. -ut[p] 17/12

taf[u]ḳ (<tapuġ) Kat, huzur, makam.

t. +um 61/17

taġ Dağ.

t. 33/2, 39/8, 48/7, 86/13, 111/17, 112/15, 116/4, 143/9, 143/10, 143/11, 143/18, 143/20, 146/10, 149/3, 149/6

t. +lar 3/14

t. +ıġa 79/19

t. -ı Sayan Sayan dağı. 39/16

t. +ıça 7/17

t. +ıġa 148/18

t. +ḳa 146/8

t. +larnın͡g 150/11

t. +nı 38/16, 149/4

Taġ Baġrı Özel isim.

T. B. 32/18

taġa Dayı.

t. 153/8

taġar Mülk, servet; çuval, torba.

t. 17/3, 59/12, 119/16

Taġar Yer adı.

T. +ġa 158/6

ṭāġūn Ar. Asiler, azgın kimseler.

ṭ. 152/2

taḫayyül Ar. Hayal etme, sembolleştirme.

t. 43/10, 51/18, 56/10, 72/12, 87/18, 99/11

taḫı Bundan başka, aynı zamanda, ayrıca, hem de, ve.

t. 5/2, 5/14, 9/2, 13/11, 17/2, 19/9, 26/1, 35/19, 35/20, 40/6, 42/10, 42/18, 43/11, 46/1, 47/3, 54/17, 58/22, 64/13, 71/3, 73/6, 75/15, 75/17, 83/7, 83/10, 90/6, 93/12, 94/5, 94/6, 94/10, 94/16, 95/22, 96/16, 100/5, 100/11, 100/16, 100/18, 103/10, 103/14, 103/20, 114/20, 119/5, 123/12, 129/1, 130/5, 130/17, 134/12, 138/17, 140/19, 142/8, 142/10, 144/6, 144/10, 146/22, 154/9, 154/22, 155/15, 155/19, 159/19, 160/2, 160/8, 165/14

ṭāhir Ar. Temiz, pak, arınmış.

ṭ. -i pehlevān Ar. + Far. Pehlivanların arınmışı, temizi.144/2

Ṭāhir Aḫun Özel ad.

Ṭ. A. 31/12

Ṭāhir Bik Özel ad.

Ṭ. B. 138/7

Ṭāhir Dilīr Özel ad.

Ṭ. D. 54/18

Ṭāhir Ḥācı Özel ad.

Ṭ. Ḥ. +lar 122/11

Ṭāhir Ḳāḍī Bik Özel ad.

Ṭ. Ḳ. B. 76/13

Ṭāhir Ḳara Özel ad.

Ṭ. Ḳ. 84/6

Ṭāhir Tive Özel ad.

Ṭ. T. 75/2

Ṭāhir Yüz Bėki Özel ad.

Ṭ. Y. B. 141/8, 142/13

taḥḳīḳ Ar. Bir şeyin doğruluğunu araştrma.

t. ḳıl- Araştırmak, incelemek, doğruluğunu araştırmak. 27/17

taḥrīr Ar. Yazma, kaleme alma.

t. it- Yazmak, kaleme almak. 118/19

taḥsīn Ar. Beğenme, taktir etme.

t. ḳıl- Beğenmek, taktir etmek. 39/4

taḫt Ar. Taht, hükümdarlık.

t. 3/6, 26/4, 122/17

t. +ı 14/2

t. -ı ʿadālet Ar. Doğruluk tahtı. 15/4

t. +ıda 11/3, 62/5, 78/21, 125/19

t. +ıdın 24/14, 45/17, 110/4

t. +ıġa 43/13, 69/18, 81/14, 139/8

t. +ını 129/14

t. -ı zer Ar. + Far. Altın taht. 79/22

taḫu Tavuk.

t. +sını 138/20

ṭāʾife Ar. Topluluk, grup.

ṭ. +si 110/9

ṭaḳ Eksilme, azalma.

ṭ. bol- Azalmak. 33/9

taḳ- Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak, iliştirmek, geçirmek.

t. -ar 139/20

ṭāḳat Ar. Güç, kuvvet.

ṭ. ėt- Gücü yetmemek, derman bulamamak. 69/17

ṭ. ḳıl- Güç vermek. 72/15

ṭ. +i 33/9

taḳāżā Ar. Sıkıştırma, çıkışma, sık boğaz etme.

t. ḳıl- Sıkıştırmak, çıkışmak. 88/15

t. +şı 87/3

t. +sıdur 30/7

taḳdīr Ar. Değer biçme.

t. -i Ḥaḳ Ar. Allah'ın takdiri. 112/6

taḳrīr Ar. 1. Yerleştirme, yerini bulma.

t. it- Yerleştirmek. 118/19

2. Sözle ifade etme, anlatma, uzun uzadıya tarif etme.

t. ėt- Anlatmak. 163/4

t. it- Anlatmak. 149/13

t. ḳıl- Anlatmak. 164/11, 166/9

tal Dal.

t. nı 52/10

tala- Talan etmek, yağmalamak.

t. -p 94/20, 161/17

tālān Far. Talan, yağma.

t. ḳıl- Talan etmek, yağmalamak. 138/22

talaş Kavga, dövüş, telaş.

t. ḳıl- Kavga etmek, dalaşmak. 44/17

t. +ın͡gnı 16/6

talaş- Dalaşmak, soymak, yağma etmek.

t. -ıp 128/3, 130/16, 149/9

talaştur- Dövüştürmek, kavga ettirmek.

t. -ġalı 155/19

ṭaleb Ar. Bir kimseden bir şeyi yapmasını veya yapmamasını isteme, dileme, istem.

ṭ. 30/2, 61/8

ṭ. ḳıl- İstemek. 142/5, 159/5

ṭ. +de 31/14

ṭ. +ler 31/9, 31/11

ṭālemī Ar. Ömrü uzun olan.

ṭ. 28/16

Tāliʿ Ṣūfī Özel ad.

T. Ṣ. 74/19

ṭālib Ar. İsteyen, istekli.

ṭ. idi 37/5

tam Ev, dam, çatı, duvar.

t. +ıdın 74/18, 76/2

t. +lar 76/17

t. larını 123/21

t. +nı 145/17

tām Ar. (<tāmm) Tam, bütün, eksiksiz.

t. 16/21

tam- Damlamak.

t. -ıp 18/11, 58/16

tamām Ar. (<temām)Tamam, eksiksiz.

t. 2/12, 2/13, 4/12, 4/14, 4/15, 4/16, 10/2, 11/9, 12/10, 12/17, 13/3, 14/3, 15/3, 16/3, 16/12, 18/13, 23/14, 33/17, 34/2, 35/3, 36/9, 37/10, 38/1, 40/2, 45/16, 45/21, 48/9, 48/21, 53/15, 55/4, 56/2, 56/3, 57/12, 57/20, 59/7, 59/9, 59/15, 59/16, 62/11, 62/13, 64/2, 64/9, 64/16, 64/17, 65/16, 65/22, 66/4, 66/6, 66/9, 66/18, 66/20, 67/1, 67/9, 69/5, 69/18, 70/12, 70/21, 71/7, 74/7, 74/22, 76/13, 77/18, 77/21, 78/21, 79/14, 79/21, 80/13, 81/10, 81/11, 81/17, 83/9, 83/20, 85/12, 85/22, 86/2, 86/5, 86/19, 89/3, 89/13, 90/3, 90/5, 90/6, 91/8, 91/22, 92/19, 94/7, 94/20, 95/13, 95/21, 97/13, 98/18, 100/13, 102/3, 106/8, 106/17, 108/6, 108/13, 108/18, 108/20, 108/21, 109/10, 109/15, 110/1, 111/4, 111/13, 111/20, 111/22, 111/23, 112/1, 112/4, 112/5, 112/13, 114/9, 114/19, 115/11, 115/19, 116/2, 116/3, 116/4, 117/3, 117/20, 118/3, 118/6, 120/18, 121/3, 122/3, 123/2, 123/8, 123/22, 125/3, 125/8, 126/5, 126/19, 126/20, 128/1, 128/7, 128/15, 134/6, 134/9, 135/6, 135/7, 135/12, 138/15, 140/21, 143/17, 144/4, 144/10, 144/17, 146/18, 149/1, 151/14, 152/8, 154/4, 154/10, 154/18, 157/16, 159/14, 160/21, 166/3, 166/8 166/12

t. bol- Tamamlamak. 64/3, 78/6, 134/19, 165/9, 165/11

t. iyle- Tamamlamak. 10/16, 143/22, 163/20

t. ḳıl- Tamamlamak. 11/19, 19/6, 35/12, 77/12, 119/13, 133/10, 138/15, 159/8, 163/14, 163/16

t. +ı 4/7, 7/12, 11/14, 11/17, 13/2, 27/15, 40/16, 44/7, 45/13, 52/16, 55/4, 56/18, 61/6, 81/12, 84/19, 89/3, 108/4, 120/6, 122/1, 122/2, 150/21, 151/10, 154/17, 160/22

t. +ıda 44/4

t. +ıġa 161/22, 166/14

t. +ın 68/9, 131/12

t. +ıng͡ 14/9, 88/7

t. +ıng͡nı 101/7, 151/12

t. +ını 37/9, 117/2

t. +lar 16/1

tamāme Ar. Tamamı, büsbütün.

t. +sidür 6/5

tambal İç donu, don.

t. 110/17

t. +ımġa 110/3

tamuġ Cehennem.

t. 70/12, 135/3

ṭaʿn Ar. Ayıplama, kınama.

ṭ. ḳıl- Ayıplamak, kınamak. 60/1

ṭaʿne Ar. Kötüleme, sövme; çekiştirme, yerme.

ṭ. 65/2, 113/18

ṭ. it- Kötülemek, sövmek. 8/6

ṭ. ḳıl- Kötülemek, sövmek. 8/6

tang͡ Şafak, sabah.

t. 104/6

t. at- Şafak sökmek, tan ağarmak. 32/7, 64/3, 91/6, 104/10, 127/21, 134/19

tang͡- Sarmak.

t. -ıp 125/8

tang͡la Sabahleyin, ertesi gün, yarın.

t. 61/17

t. +sı 33/3

tang͡la- Şaşırmak, hayret etmek.

t. 164/5

Tang͡rı Tanrı, Allah.

T. 7/13, 8/12, 125/5, 163/20

T. +ga 28/20

T. +ġa 90/5

T. +m 7/4, 10/6, 14/15, 20/4, 70/17, 82/2, 93/17

tap- Bulmak. bk. taf-

t. -a al- Bulabilmek. 58/20, 78/3, 90/20, 139/15

t. -ar129/2, 155/20, 163/13, 166/5

t. -ar irdi 85/1

t. -ġum135/17

t. -ḳay 60/4

t. -mayın 6/13

t. -tı 71/15

tar Dar.

t. bol- Dar olmak. 29/20, 152/6

t. irdi 81/19

tār Far. Karanlık.

t. iyle- Karanlık etmek. 46/21

ṭaraf Ar. Yan, yön.

ṭ. 9/18, 32/14, 43/11, 67/3, 74/2, 89/8, 91/20, 102/10,

ṭ. +dın 30/20, 31/2, 31/5, 39/16, 44/11, 48/2, 73/10, 86/11, 102/4, 104/10, 124/2, 133/18, 137/20, 148/2

ṭ. +ı 21/1, 40/1

ṭ. +ıdaki 80/19

ṭ. +ıdın 65/4

ṭ. +ıga 30/13, 32/11, 33/2, 39/7, 138/11

ṭ. +ını 121/16, 132/5

ṭ. +ka 17/5, 39/6, 43/15, 58/2, 96/3, 104/13, 120/7

ṭ. +larda 85/1

ṭ. +larga 50/9

ṭ. +nı 35/10, 48/1, 106/18

t. +ini 165/4

tarakḳa Yansıma ses.

t. 76/19, 126/6, 127/16

t. turuḳ Taklidi ses. 76/20

Tarançi Yedisu ve İli havzası Uygurları'nın Bolşevik İhtilali'nden önceki adlarıdır.

T. 154/17

T. +ni 154/21

T. +ning 46/14

tarat- Mo. (<tarḳat-) Dağıtmak, paylaştırmak.

t. -tı 67/18

tarı- Saçmak, serpmek.

t. -ġan 105/10

t. -mas 105/15

tarıḳ Ekin, darı.

t. +ca 156/13

taʿrīf Ar. Tanımlama, ayrıntılarıyla anlatma.

t. +ide 36/1

tārīḫ Ar. Bir konuyu geçmişi ve gelişimi içinde inceleyen anlatı.

t. 163/13, 166/13

t. -i nebī Ar. Peygamber tarihi. 16/5

tārīk Far. Karanlık.

t. 126/7

ṭarīḳa Ar. 1. Yol.

ṭ. 113/10

ṭ. +da 30/19

2. Adet, örf, töre.

ṭ. 144/20

tarḳa- Mo. Dağılmak, ayrılmak.

t. -dı 93/19

tarḳaş- Mo. Ayrılmak, dağılmak.

t. -tı 27/1

t. -tılar 61/8, 99/9, 154/4

tarmala- Dağıtma, savurmak.

t. -p 65/18

tarmat Tırmanma.

t. ḳıl- Tırmandırmak, zorlukla kale ve duvara çıkarmak. 51/17

ṭarrār Ar. Dolandırıcı, yankesici.

ṭ. 51/10

tart- 1. Çekmek.

t. -ar 72/12

t. -ıp 9/9, 23/6, 144/19, 153/11

t. -maḳ 82/3

t. -sa 64/21

2. Getirmek.

t. -ar 136/21

3. Can çekişmek.
t. -ıp 105/8
4. Çekmek, çizmek.
t. -maġan 28/8, 94/16
t. -tı 68/4
5. Bilmemek, tanımamak.
t. -maġan 28/8
tartı- Çekmek
t. 23/12, 31/7
taṣadduḳ Ar. Sadaka verme.
t. 102/1
taṣdīḳ Ar. Onay, onaylama.
t. iyle- Onaylamak. 5/6
tasḳa- Elemek.
t. -p 83/15
tāsma Far. Kulan kayışı.
t. +nı 139/20
taş Dış.
t. +nı 2/16
taş Taş.
t. 18/12, 30/18, 39/12, 70/5, 97/16
t. bol- Taş olmak, taşa benzemek. 48/15
t. +ı 48/15, 120/20, 126/18, 127/19
t. +ıda 64/16, 103/7
t. +ıdın 150/11
t. +ıġa 38/12, 71/17, 94/12, 130/21, 149/3, 152/12, 165/16
t. +ım 72/16
t. +ın 47/2, 121/16, 140/9, 165/12
taş- Artmak, çoğalmak.
t. -san͡gız 165/6
taşḳarı Dışarı, dışarıya.
t. 21/5, 50/6
Taşkend Özbekistan Cumhuriyeti'nin başkenti. Özbekistan'ın doğusunda yer alır.
T. 31/3, 66/5
taşla- 1. Def etmek, çıkartmak, atmak, fırlatmak.
t. -dı 45/17, 48/9, 51/19, 55/16, 110/4, 133/5
t. -ġay 104/17
t. -maḳḳa 158/20
t. -p 24/15, 30/18, 65/16, 72/5, 73/5, 110/14, 138/1
2. Yardımcı fiil.
t. -dı 158/6
Taş Östen͡g Yer adı.
T. Ö. 22/1, 44/17, 75/12, 134/5
tatlıġ Tatlı.
t. 130/14
ṭavāf Ar. Bir yerin etrafında dolaşma.
ṭ. ḳıl- Etrafında dolaşmak, tavaf etmek. 65/14
tavaḳ Yaprak.
t. +ı 76/17
tavar İpek, Çin kumaşı.
t. 119/16, 128/6
tavışḳan Tavşan.
t. 127/8
tavuşḳan Tavşan.
t. bol- Tavşan olmak, tavşana benzemek. 114/18
Ṭay Şeddat'ın yedi oğlundan biri olan Suhhar'ın yerleştiği yer.
Ṭ. 119/15, 139/16

Ṭ. +dın 143/12

ṭay Ar. (<ṭayy)1. Üzerinden geçme.

ṭ. ėt- Üzerinden geçmek. 42/10, 146/19

ṭ. it- Üzerinden geçmek. 41/2, 97/15, 98/15, 100/19

ṭ. ḳıl- Üzerinden geçmek. 79/18, 103/2, 140/7, 151/2

ṭay Üç yaşına kadar olan at yavrusu.bk.tay.

ṭ. 59/9

tay Üç yaşına kadar olan at yavrusu.bk. ṭay.

t. 74/11, 78/2

t. +ıdın 9/9, 94/8

t. +lar 65/22, 123/8, 139/14

t. +nı 128/3

tayaḳ Değnek, destek, sopa, dayak.

t. 9/10, 9/12, 92/13, 126/21

t. +lar 95/16, 105/19

Taycı Yer adı.

T.140/19

taʿyīn Ar. Belli etme, tayin, atama.

t. ḳıl- Belli etmek, tayin etmek. 34/8, 34/14

ṭayr Ar. Uçma, uçuş.

ṭ. ėt- Uçurmak, uçmak. 49/17

ṭ. ėttür- Uçurmak. 3/9

ṭarıḳ Darı.

ṭ. 119/14

ṭayyār Ar. Uçan, uçucu.

ṭ. ėt- Uçurmak. 88/1

ṭ. ḳıl- Uçurmak. 37/21

ṭayyār Ar. (<teyyār) Tamamlanmış, hazırlanmış.

ṭ. bol- Hazırlanmak, hazır olmak.52/14

ṭ. ėt- Hazırlamak. 79/10

ṭ. ḳıl- Hazırlanmak. 52/22, 53/3

t. iyle- Hazırlamak. 133/9

Ṭayyib Bik Özel ad.

Ṭ. B. 54/18, 63/13

tażarruʿ Ar. Yalvarmak, kendini hiçe sayarak yakarma.

t. ḳıl- Yalvarmak, yakarmak. 10/6

t. +lar ḳıl- Yalvarmak, yakarmak. 69/12

tāze Far. Taze, körpe, genç, yeni.

t. 52/18, 87/13

t. ḳıl- Tazelemek, yenilemek. 3/21

tazı Far. Tazı, av köpeği.

t. 81/13, 107/9

taʿziyet Ar. Başsağlığı dileme.

t. 99/6

t. +lar tut- Başsağlığı dilemek. 99/6

taz ḳıranı Tarançi ağzında bir kuş adı.

t. 139/12

tė- Söylemek, demek.

t. -mayın 67/6

teʿālā Allah adıyla birlikte kullanılır.

t. +ning͡ 30/8, 30/9

tebā[ʿ] (<tebāʿ) Tabi olma, uyma.

t. bol- Boyun eymek, uymak. 48/17, 51/9, 95/19, 115/16

t. ḳıl- Uydurmak, boyun eğdirmek. 62/15, 64/8, 93/10, 117/8

tebāh Far. Yıkılma, mahvolma, bozuk.

t. ḳıl- Yıkmak, bozmak, harap etmek. 37/9, 160/12

tebārek Ar. Kur'an-ı Kerim'de bir surenin adı.

t. 90/17, 122/2, 125/3

t. ḳıl- Tebareke duasını okumak. 93/8

tėbe Zirve, yüksek.

t. bol- Yükselmek. 119/5

teber Far. Balta, nacak.

t. 89/17, 105/19, 127/14

teberrük Ar. Bereketli addetme, uğurlu sayma.

t. 65/17

tecemmül Ar. Süs, süsleme.

t. 79/22

tedbīr Ar. Çare, önlem.

t. 42/16, 87/21

t. iyle- Çare aramak, önlem almak. 82/21

t. ḳıl- Önlem almak. 156/12

t. +i 32/16

tefāvüt Ar. İki şey arasındaki fark, ayrılık.

t. ḳılal- Ayırabilmek, farkı ortaya çıkarabilmek. 105/6

tefriḳa Ar. Ayrılık.

t. bol- Ayrılmak. 67/3

t. +ġa 48/10

tėg- Değmek, ulaşmak, dokunmak.

t. -di 16/17, 28/19, 45/5, 89/16, 115/2, 115/5, 125/6, 127/18, 132/19, 151/21

t. -dilar 44/16, 48/14, 71/10, 74/1, 77/11

t. -gen 147/18

t. -gençe 166/10

t. -ip 77/14, 81/11, 81/12, 88/13, 140/8

t. -se 70/19

tėgi Temelinden, altından.

t. +din 133/7

tėgrü Doğru, kadar.

t. 126/11, 143/20

tekāver Far. Koşucu, koşan; at.

t.10/12

t. +ları 126/15

tekellüm Ar. Söyleme, konuşma.

t. 14/4, 15/6, 87/14, 96/15, 99/10, 110/8, 126/15, 126/17

t. ḳıl- Söylemek, konuşmak. 49/3, 131/19

t. +da 83/3

t. +ġa 13/10

Tekes Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin kuzeybatısında, İli Kazak özerk iline bağlı bir ilçedir. Bu bölgede Tekes He Nehri bulunur.

T. 102/5, 104/3,145/8, 145/9, 145/11

T. +ka104/3

T. +ni͡ng 102/3

teklīf Ar. Yapması için birinden bir iş isteme.

t. ėt- Teklif etmek, teklifte bulunmak. 82/18, 82/20

t. ḳıl- Teklif etmek, teklifte bulunmak. 21/18

tėkürmen Değirmen.

t. 23/12

tėl- Delik açmak, delik duruma getirmek.

t. -ip 121/1

tel Ar. Tepe, yüksek, bayır.

t. 81/11, 85/21

t. -i şarḳ Ar. Şark tepesi. 85/20

telbīs-lıġ Ar.+T. Hilekarlık.

t. ḳıl- Hilekarlık etmek. 42/18

telbīs-lıḳ Ar.+T. Hilekarlık.

t. ḳıl- Hilekarlık etmek. 101/11

tėlim Çok, pek çok.

t. 7/5

t. +dür 8/1

temāşā Far. Bakıp seyretme, gezme yürüme.

t. +sıġa 79/21

temīz Ar. Ahlakça lekesiz, nezih.

t. 13/5, 139/21, 142/9

t. +i idim 95/9

temmet Ar. Genellikle el yazması kitapların sonuna konulan ve tamam oldu bitti anlamına gelen Arapça "temm"fiilinin geçmiş zaman çekimi.

t. 166/12

temmūz Ar. Miladi takvimin yedinci ayı.

t. 106/21, 110/5

tėmür Demir.

t. 3/5, 56/18, 83/10, 83/11, 84/6, 97/19

t. +ni 84/10

Tėmür Şāh Özel ad.

T. Ş. 134/2

tėmürçi Demirci.

t. idi 140/15

Tėmürlük Yer adı.

T. 150/12, 151/1

ten Far. Ten, vücut, beden.

t. 33/16, 33/21, 51/8, 104/11, 117/1, 124/12, 127/14, 131/15, 131/18, 133/12, 135/9, 135/10, 143/3, 143/5, 143/6, 143/7, 143/17

t. +da 57/7, 155/7

t. +de 90/12

t. +din 91/19

t. +i 28/9, 39/19, 45/9, 58/18, 89/20

t. -i bī-serān Ar. Başsızların vücudu. 115/10, 126/9, 127/20, 149/6, 152/3

t. +idin 33/13, 48/15, 58/19, 86/16, 93/10, 149/7

t. -i müʾmin Far. + Ar. İnananın vücudu. 96/13

t. -i müʾminīn Far. + Ar. Müminlerin vücudu. 96/12

t. +in 71/14

t. +ini 64/15, 93/3, 98/19

t. +ni 67/7, 98/13

t. +ni͡ng 53/20

tėn- Söylenmek.

t. -ip 143/12

tenān Far. Tenler, vücutlar.

t. 146/3

teng Far. Sıkışık, dar, hareket imkanı olmayan.

t. bol- Sıkışmak, zor durumda kalmak. 70/15, 85/19, 136/4

t. iyle- Dar etmek. 71/2, 128/20

t. ḳıl- Sıkıştırmak, daraltmak. 46/16, 48/14, 89/22, 111/21, 117/22, 123/6, 124/2, 143/14, 145/14

tėn͡g Eşit, denk.

t. 142/2

t. bol- Eşit olmak. 77/10, 134/14, 140/11

t. iyle- Eşitlemek. 143/20

t. kėl- Rastlamak. 114/15

tėn͡glig Denklik, eşitlik.

t. 15/8

tennūr Ar. Ekmek pişirmeye yarayan topraktan yuvarlak fırın, tandır.

t. +lar 81/6

tėpre- Hareket etmek, kımıldanmak.

t. -mey 18/5

t. -p idi 147/22

tėpren- Kımıldanmak.

t. -ip 97/19

tėpret- Hareket ettirmek, kımıldatmak.

t. -ti 6/4

ter Far. Yaş, nemli, sulu.

t. 44/15

tėr Taze.

t. 149/5

tėr- Dermek, toplamak.

t. -ip 9/5, 94/22

teraḥḥum Ar. Merhamet etme, acıma.

t. ḳıl- Merhamet etmek, acımak. 12/5, 13/13, 26/22, 43/2, 70/21, 103/15, 160/18

terek Kavak ağacı.

t. +din 83/10

terġīb Ar. Arzu ettirme, isteklendirme.

t. ḳıl- Arzu ettirmek, isteklendirmek. 60/9

terk Ar. Terk, bırakma.

t.146/2

t. ėt- Terk etmek, bırakmak. 53/18, 63/3, 64/1

t. it- Terketmek, bırakmak. 42/9

t ḳıl- Terketmek, bırakmak. 3/5, 60/13, 140/1, 159/18

t. -i hūş Ar. + Far. Aklını bırakma. 146/2

t.-i hūş iyle- Aklını bırakmak, terk etmek. 146/2

t. -i nās Ar. İnsanları bırakma. 105/15

terrār Ar. Koparan.

t. 105/20

teṣellī Ar. (<tesellī) Rahat olma, emin olma.

t. 148/12

tėş- Oymak, delmek, yara açmak, içini açmak, karıştırmak, kazmak.

t. -ip 114/3, 123/21, 132/6

teşne Far. Susamış.

t. 106/20

teşne-leb Far. Dudağı kurumuş, susamış.

t. 126/14

t. bol- Susamak. 92/16

t. +dür 124/20

tevbe Ar. İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme.

t. 69/12, 164/4

t. ḳıl- Tövbe etmek, geri dönmek. 14/10, 159/5, 164/4

t. +ni 164/5

tevekkül Ar. Herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah'a bırakma.

t. ḳıl- İşi Allah'a bırakıp kadere razı olmak. 61/20, 103/13, 103/21

t. +ni ḳıl- İşi Allah'a bırakıp kadere razı olmak. 47/19

tevelik Ar+T. Bağlılık, aitlik.

t. 54/16

tevlek Özel ad.

t.123/16

tevsen Far. Başı sert at, serkeş.

t. +iġa 60/9

tezvīr Ar. Alan dolan, ara bozmak.

t. 42/16

tıl Ar. Tepe.

t. 85/20

tılçı Casus.

t. +dur 153/12

tın- Dinlenmek, rahata kavuşmak.

t. -maġay 159/15

tırāş Far. Üstten yontma.

t. iyle- Yontmak. 60/6

tırmala- Tırnaklarıyla çizmek veya hırpalamak, tırnaklamak, tırmıklamak, cırmalamak.

t. -p 98/22, 130/7

tıy- Önlemek, engel olmak.

t. -up 145/18

tıyuḳsız (<tuyuḳsuz) Aniden, ansızın.

t. 145/4

ti- Söylemek, demek.

t. -ben 83/1

t. -p 17/15

tig Tam, gibi.

t. 100/4

tīġ Far. Kılıç.

t. 13/15, 16/15, 18/11, 27/18, 27/21, 39/17, 44/14, 57/7, 58/11, 58/14, 58/16, 58/17, 62/2, 62/6, 62/7, 66/17, 67/6, 71/6, 75/13, 76/22, 83/17, 90/10, 91/19, 92/1, 92/3, 95/17, 115/3, 120/19, 120/21, 121/1, 121/5, 121/6, 127/13, 161/10, 165/7

t. -ı bürrā Far. + Ar. Keskin kılıç. 16/13, 62/20, 134/13

t. -ı İslām Far. + Ar. İslam kılıcı. 36/21

t. -ı tīz Far. Keskin kılıç. 58/15, 73/12

t. +ini 112/19

t. +lar 86/11, 120/7, 127/15

t. +lar idi 46/1

t. +nı 93/18

tig- Değmek, dokunmak.

t. -ip 57/14, 80/20, 134/5

t. -se 149/17

tigen Diken.

t. bol- Diken olmak. 36/2

tiġla- Kılıçlamak, kılıçla vurmak.

t. -dı 43/17, 66/12

tiġlaş- Kılıçla vurmak, savaşmak, dövüşmek.

t. -ıp 14/12, 130/1

tigür- Döndürmek, dolaştırmak.
t. -üp 90/16
tik- 1. Bakmak.
t. -ip 85/2
t. -ip tur- Bakıp durmak. 26/14
2. Yapı kurmak, inşa etmek.
t. -ip 30/13, 81/9, 127/5, 151/4, 161/3
tiken Diken.
t. +din150/9
tikken Bir cismi dik olarak durduran (kimse).
t. 160/10
til Dil, konuşma organı.
t. 7/19, 13/10, 88/21
t. +i 48/16, 58/19, 149/7
t. +ide 97/15, 124/9
t. +imdür 82/9
t. +in 65/2
t. +in͡g 141/12, 158/17
t. +in͡gler 14/8, 60/1
t. +leri 121/2
til- Kesmek.
t. -ip 66/3
tile- Birinden bir şeyin yapılmasını istemek, rica etmek, arzu etmek.
t. -di 136/10
t. -diler 136/8
t. -p 9/16, 20/1, 20/3, 41/21, 42/20, 64/9, 69/12, 79/3, 93/4, 97/12, 118/14
t. -r 162/18
t. -r irdi 24/7
tille Altın para.
t. +ni 78/5
timen Dinç, sağlam.
t. 35/1
tinç Rahat, dinç, dinlenmiş.
t. 32/4, 32/10, 38/10, 138/5, 141/2, 148/4
t. bol- Dinlenmek, rahatlamak. 36/15, 108/6, 135/21
tīr Far. Ok.
t. 32/11, 44/10, 120/13, 121/6
t. bol- Ok olmak. 92/21
t. -i bārān Far. Ok yağmuru. 73/9, 77/9
t.-i bārān ḳıl- Ok yağdırmak. 12/11
t. -i ḫadeng Far. Kayın ağacından yapılmış ok. 16/3, 19/13, 51/1, 57/15, 59/9, 77/21, 109/12, 118/4, 119/15
t. -i merk-i bulut Bulutun ölüm okları.16/16, 39/18, 45/4, 115/4, 126/8, 127/17, 151/22
t. -i ölüm Ölüm oku.112/17
tire Deri.
t. +sini 133/16
tirek Direk, düz ağaç, sütun.
t. 84/11
t. +ler 84/2
t. +ni 84/1
tirgüz- Diriltmek, can vermek.
t. -ür158/13
tirig Diri, canlı, sağlam.
t. 12/12, 17/1, 44/19, 45/14, 63/19, 71/3, 120/3, 124/11, 159/7
t. bol- Canlı olmak, dirilmek. 25/9
tiril- Öldüğü sanılan şey canlanmak.
t. -di 80/6

t. -mak 158/14

tiryāḳ Ar. Panzehir.

t. 137/3, 137/4

tiş- Deşmek, delmek.

t. -ip 56/1, 145/17

tişi Dişi, kadın.

t. 62/16

tişle- Bir şeyin bir parçasını ısırmak veya koparmak.

t. -di 45/19

titre- Titremek, hareket etmek.

t. -di 22/13

tive Deve.

t. 46/17, 59/11, 77/20, 128/3, 134/17, 143/1

t. dėk bol- Deve gibi olmak 16/14

tiz- Dizmek, tanzim etmek.

t. 117/1

t. -dim 117/2

t. -ip 27/9, 102/19, 118/18

tīz Far. 1.Tez, çabuk.

t. 10/5, 11/7, 13/5, 13/7, 13/15, 15/15, 17/12, 17/18, 18/1, 18/3, 19/7, 24/19, 25/3, 26/16, 27/21, 28/4, 29/10, 33/15, 33/22, 35/14, 36/13, 37/17, 38/4, 39/4, 39/18, 41/2, 41/10, 41/13, 42/5, 42/9, 43/9, 43/20, 44/8, 45/14, 47/17, 47/21, 48/6, 53/6, 53/9, 53/12, 55/12, 58/4, 58/11, 59/1, 61/10, 61/20, 62/7, 63/19, 63/22, 68/10, 68/20, 69/2, 70/13, 70/21, 71/9, 71/14, 77/5, 79/5, 79/12, 79/15, 83/5, 85/5, 86/14, 88/5, 88/7, 88/9, 89/11, 89/13, 89/16, 89/17, 93/3, 93/5, 93/6, 93/21, 94/11, 95/15, 95/20, 96/7, 97/2, 98/14, 98/19, 99/1, 100/6, 101/7, 101/20, 102/16, 104/3, 104/6, 104/8, 104/10, 104/11, 104/12, 104/14, 106/11, 106/18, 108/2, 108/17, 110/20, 111/11, 111/12, 113/7, 114/4, 117/7, 117/20, 118/1, 118/7, 120/13, 122/5, 124/1, 126/2, 126/14, 126/15, 127/2, 131/10, 131/11, 131/20, 133/3, 133/17, 139/14, 139/22, 140/7, 140/13, 141/16, 143/19, 145/7, 146/1, 146/5, 146/15, 147/5, 150/14, 150/16, 151/1, 151/2, 153/2, 154/1, 154/2, 154/3, 154/7, 155/2, 155/5, 155/16, 156/5, 158/5, 159/9, 159/10, 159/19, 160/1, 160/4, 161/8, 161/19, 162/6, 164/16, 164/18, 164/19, 164/20, 165/13, 166/2

t. bol- Çabuk olmak.162/8

t. irür 14/9

t. tīz Acele acele. 100/21, 102/10, 103/22, 143/22, 162/6

2. Keskin.

t. 37/2, 37/5, 39/15, 39/17, 49/10, 50/2, 56/21, 58/15, 73/12

tiz Diz, ayak üstü.

t. +i 75/21

t. +iġa 33/8, 87/18

tizġuçı Dizen, tanzim eden.

t. 8/1, 82/9, 116/21

tīzrek Daha çabuk.

t. 151/13

tīz-rev Far. Çabuk yürüyen.

t. 79/9

tof (<top) Top, yığın, yuvarlak.

t. 77/1

tofraḳ (<toprak) Toprak.

t. 2/8, 16/20, 19/16, 23/9, 23/16, 24/1

t. +ġa 63/7

t. +ḳa 22/15

Toẖta Aẖun Özel ad.

T. A. 62/4, 67/5, 111/10, 133/18, 142/4, 153/1

T. A. +nı 138/6

Toẖta Aẖun Ḫoca Özel ad.

T. A. Ḫ. +m 143/22

Toẖta Mamat Özel ad.

T. M. 51/4, 67/5

Toẖta Muḥammed Ebū'l Ḫayrī Özel ad.

T. M. E. Ḫ. +lar 67/14

Toẖta Zehrāb Saʿīd Özel ad.

T. Z. S. 62/19

toẖta- Saklanmak, yerleşmek, durmak.

t. -dılar 26/11

toẖtat- Durdurmak.

t. -tı 69/2

toẖu Tavuk.

t. 106/4

Toḳalık Özel ad.

T. 145/20, 146/11, 146/15

Toḳalık Şang Bėki Özel ad.

T. Ş. B. 146/6

Toḳan Yüz Bėki Özel ad.

T. Y. B.141/8, 142/7,

Toḳan Yüz Bėşi Özel ad.

T. Y. B.144/2

toḳsan Doksan sayısı.

t. 166/13

t. alte Doksanaltı sayısı.

t. a. idi 59/10

t. üc Doksan üç sayısı. 79/3

Toḳsun Töre Özel ad.

T. T. 76/9

toḳu- Bağlamak.

t. -p 79/10

toḳuz Dokuz (9) sayısı.

t. 2/4, 72/21, 81/13

t. +ı 68/7

t. +ıda142/18

Toḳuz Tara Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeybatısında İli Kazak Özerk İline bağlı bir ilçedir.

T. T. 20/9, 44/19, 106/12, 111/11, 111/19, 111/21

T. T. +dıki 110/9

T. T. +dın 76/11,113/10

T. T. +ġa110/19

T. T. +nı 114/13

T. T. +nıng͡ 21/2

tol- Bir yere iyice yayılmak, kaplamak.

t. -dı 51/7, 77/7

t. -up 46/15, 47/4, 59/8, 94/21, 109/13, 133/14, 142/17, 161/2

t. -up ḳal- Dolup kalmak. 59/8

t. -urlar 54/13

tola Çok.

t. 7/13, 7/15, 35/8, 35/9, 35/18, 36/6, 43/19, 47/7, 47/15, 81/15, 104/6, 110/19, 112/14, 115/21,120/12, 123/20, 129/18, 129/21, 130/19, 135/10, 136/6, 139/17, 145/22,

t. irdi 20/9

t. +sı 111/4

Toland Ḳāḍī Aḥmed Özel ad.

T. Ḳ. A. 74/6

Toland Yüz Bėki Özel ad.

T.138/12

Tolandı Özel ad.

T. 54/18, 73/19, 123/16

Tolandı Yüz Bėşi Özel ad.

T. Y. B. 136/11

tolaraḳ Biraz çok.

t. 67/2, 136/4

t. +ı 89/7, 91/3

toldur- Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek.

t. -up 27/6, 51/15, 53/3, 55/18, 133/8, 154/15,161/9

t. -ur 78/5

Tumşuḳ Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne doğrudan bağlı ilçe düzeyinde bir şehirdir.

T. 75/3

tomur Damar.

t. +ıda 29/15

ton Elbise.

t. 6/13, 80/8, 84/10, 96/9, 97/10

t. +ını 65/17, 65/18

t. +um 6/15

tonġuz Türk yıl adlarından onikinci yıl.

t. irdi 16/6

tonu- Tanımak.

t. -p 106/2

tonuş- Tanışmak.

t. -up 104/21

ṭoplu Düzenli giyinmiş ve terbiyeli duran (kimse).

ṭ. irür 5/2

ṭor Ağ veya örgü biçiminde yapılmış, balık ağı, tuzak.

ṭ. ėt- Tuzağa düşürmek. 83/9

torla- Ağ atmak, örmek, dolaştırıp bağlamak.

t. -dı 53/1

t. -mak 52/8

t. -sa 51/11

torus Tavan.

t. +lar 76/18

tosḳalan Mo. Himaye, koruma, refakatla muhafaza etme.

t. 48/16, 58/19, 149/7

tosun Sağlıklı, tıknaz delikanlı.

t. 73/13

toy Düğün, eğlence.

t. 52/3

toy- İsteği kalmayıncaya kadar yemek, açlığı kalmamak.

t. -ġuca153/5

t. -ġunça 9/17

t. -madı 65/18

toydur- Açlığını gidermek.

t. -up 130/11, 159/21

toz- Tozmak.

t. -up 23/16

töben Aşağı, alt.

t. ḳıl- Aşağı eğmek. 151/6

töfe Tepe.

t. +side 51/14

töhmet Ar. Suç, kabahat.

t. iyle- Suçlamak. 61/2

t. +in 14/6

tök- Dökmek, akıtmak.

t. -er 29/7, 152/21, 153/19

t. -di 145/15

t. -keli 89/5, 160/9

t. -mey 39/21

t. -se 138/21

t. -ti 73/8, 130/10

t. -üp 12/9, 34/3, 51/5, 146/21,

t. -üp irdi 115/12

tökül- Dökülmek, saçılmak.

t. -di 72/6

t. -gen 29/2, 63/9, 76/16, 93/15

t. -sün 64/5

tör Evin köşesi, misafire ait yer.

t. +idin 139/5

törd Dört (4) sayısı.

t. +i 102/6

t. +ini 95/6

töre Hanzadelere, beyzadelere mahsus unvan.

t. 163/6

t. +nin͡g 163/7

Töre ʿAbid Ḳahhār Özel ad.

T. ʿA. Ḳ. 75/8

Töre Baḫti-yār Özel ad.

T. B. +lar 76/7

Töre Tuḳank Özel ad.

T. T. 19/8

tört Dört (4) sayısı.

t. 2/7, 34/17, 38/16, 46/8, 46/20, 47/7, 47/13, 47/14, 72/21, 73/16, 88/1, 88/4, 98/11, 98/13, 101/17, 103/6, 110/21, 155/3, 155/7

t. toḳuz Otuzaltı sayısı.

t. t. idi 72/21

t. +din 2/8

t. +i 142/15, 156/5

t. +idin156/4

t. +ini 156/3

t. +nin͡g 34/17

törtünçi Dördüncü.

t. 38/15, 5/18

töş Döş.

t. +ini 130/14

Tudarin Tu cenapları.

T. 22/20, 132/7

tuġ Far. (<ṭuġ) Bayrak, sancak.

t. 24/4, 39/7, 85/17, 86/7, 145/11, 160/10, 161/1

t. +ġa145/12

t. +ını103/6, 144/1, 151/20, 152/7

t. +lar 98/9, 102/12

t. +nı 85/18, 160/10

tuḥfe Ar. Hediye.

t. 80/2

t. +lerni 79/14

Tuķang Bik Özel ad.
T. B. 18/16, 19/2, 134/1
T. B. +ke 19/7
tul Dul, eri olmayan kadın.
t. bol- Dul olmak, kocası olmamak. 70/19
tuman Duman.
t. 53/6, 85/18, 102/3
t. +da 86/13
tun İlk.
t. 160/1
tun-çı Birinci.
t. idim 101/5
Tung-ji Özel ad.
T.11/3, 11/4
Tunkan Çin müslümanları.
T. 14/11, 40/16, 46/15, 48/7, 91/17, 96/5,109/12, 109/16, 112/8, 121/4, 123/18, 154/11, 154/18, 154/22, 156/9, 157/6, 158/20, 158/21, 160/5, 161/4
T. idi 41/17, 47/11
T. +dın 78/18
T. +ġa 38/4, 159/20, 160/4
T. +lar 160/3
T. +ları 11/13, 12/2, 12/7, 46/13, 48/12, 48/18
T. +larnı 12/3
T. +nı 157/17, 157/15, 157/21
Tunkanī Çin Müslümanları ile ilgili.
T. 11/9, 23/13, 30/20, 37/8, 48/5, 48/6, 48/7, 96/5, 114/8, 155/14, 156/6, 157/1, 157/21, 161/6, 161/15, 161/19
T. +din 79/7
T. +lar 11/11, 11/8, 13/9, 14/4, 14/5, 31/18, 38/8, 41/16, 44/16, 46/8, 47/12, 47/22, 48/3, 48/20, 50/14, 56/16, 58/3, 58/10, 58/12, 68/10, 68/21, 77/11, 81/12, 82/5, 84/17, 96/6, 109/2, 109/19, 114/6, 117/14, 127/3, 137/9, 154/13, 154/15, 154/19, 156/2, 157/12, 161/3, 161/5
T. +lerdin 11/21, 66/21, 112/7
T. +lerdinmü 70/9
T. +lerġa 12/6, 13/12, 33/2, 41/15, 108/18, 109/11, 159/8, 159/9
T. +lerni 11/19, 14/3, 22/7, 25/1, 35/3, 114/17, 157/10, 157/17, 161/17
T. +lerniñg 14/13, 15/1, 15/9, 22/6, 30/16, 136/9, 158/18
T. +ni 11/16, 157/3, 157/14
T. +niñg 36/6157/8,
Tunkanī Aḫun Özel ad.
T. A. 134/9
tur- 1. Varlığını sürdürmek.
t. 41/4, 42/14
t. -dı 54/20, 165/20
t. -sun 21/5
t. -uñg 41/18, 43/3
t. -uñglar 32/4
t. -up 41/20, 43/4, 89/12
2. Beklemek, dikilmek.
t. 53/4
t. -adur- Bekleyedurmak. 30/12
t. -alı 22/20
t. -ar 89/9, 100/11
t. -ar irdi 58/3, 97/22

t. -up 20/6, 20/8, 50/12, 58/22, 78/8, 78/9, 102/5, 113/4, 118/16, 119/9, 120/7, 126/3, 157/13, 161/3

tut- 1. Tutmak, sunmak.

t. 9/17, 67/20, 118/11, 121/14

t. -sa 65/8

t. -tı 56/12

t. -un͡g 43/9, 69/8, 81/21, 99/10, 110/8, 116/8, 121/10, 129/4, 149/19, 162/6, 162/7

t. -up 80/4

2. Ele geçirmek, yakalamak.

t. 18/4, 28/3

t. -ar 154/12

t. -ay 29/9, 29/13

t. -tı 28/4, 85/21, 102/14

t. -uban 158/7

t. -un͡glar 154/10

t. -up 11/16, 14/12, 18/8, 37/14, 73/8, 91/21, 92/1, 92/3, 96/8, 98/7, 98/13, 100/22, 130/14, 130/15, 143/6, 145/18, 156/14, 158/5, 160/9

t. -up al- Elde etmek, almak. 42/3

3. Ele almak.

t. 135/16

t. -up 27/15, 38/1, 39/14, 41/3, 71/13, 95/16, 146/20, 153/16, 155/9, 159/11

t. -up bėr- Ele alıp vermek. 34/19, 40/19

4. Gereğini yapmak, yerine getirmek.

t. 103/17

t. -al- Gereğini yapabilmek. 155/11

t. -ḳay 61/17

t. -ḳıl 139/9

t. -tı 29/5

t. -tılar 135/20

t. -up 63/3, 98/18, 99/6, 111/1

5. Kabul etmek, saymak.

t. -ar irdi136/5

t. -ḳalı 8/18

t. -maḳḳa 95/20

t. -tı 59/20, 162/1

t. -up 4/5, 15/2, 96/9

6. Yanında bulundurmak, alıkoymak.

t. -maḳ 87/16

t. -up 63/19, 134/20

7. Herhangi bir durumda bulundurmak.

t. -maḳḳa 88/15

t. -tı 90/3

t. -un͡g 140/1

t. -up 90/21, 109/15

8. (Yol) Tutmak, gitmek.

t. -tı 8/17, 42/10, 59/6, 89/5

9. Sarmak, bürümek, kapatmak.

t. -tı 86/13, 134/21

t. -up 52/9, 81/13, 112/4

10. Hizmet almak veya kiralamak.

t. -up 15/11, 44/15, 133/7

11. Beddua, dua, ah vb. etkisini göstermek, gerçekleşmek, yerine gelmek, varmak.

t. -up 84/13

tutḳan Tutan, alıkoyan

t. 133/15

tut tut Yansıma ses.

t. 95/14

tutaş- Tutuşmak, ateş almak.

t. -ḳan 127/17

t. -tı 144/18

tuttur- Bir işe başlayıp sürdürmek, bir şeyi yapmakta olmak

t. -ġanı 60/13

tutuş- 1. Birşeye başlamak, girişmek.

t. -ḳan 151/21

t. -tı 16/17, 33/20, 45/5, 45/13, 90/6, 98/18, 115/5, 105/2

2. Tutuşmak, ateş almak.

t. -tı 127/18

tuvaḳ Tırnak.

t. +ı 47/4

tuy- İşitmek, ses almak.

t. -madı 53/2

tuyuḳsız (<tuyuḳsuz) Aniden, ani, ansızın.

t. 56/1

ṭuyūr Ar. Kuşlar.

ṭ. 3/7

tüccār Ar. Ticaret yapan, ticaretle uğraşan kimse, tacir.

t. 30/16

t. +larnı 24/4

t. +nı 98/2, 98/13

tüfe Tepe.

t. +sida 143/9

tüfek Far. (< tufang)Tüfek, silah.

t. 22/11, 23/4, 30/11, 54/4, 67/5, 67/14, 77/1, 77/9, 89/16, 91/13, 118/4, 145/14, 146/12, 154/7, 165/1

t. +de 59/2, 127/11, 129/18, 151/20

t. +ler 109/11, 123/21

tüfek-dār Far. Tüfekli.

t. +lar 51/6

tüfek-zenlig T.+Far. Tüfek atanların bulunduğu yer.

t. +da136/5

tüke- Tükenmek, bitmek.

t. -p 119/3

tüket- Tüketmek, bitirmek, sona erdirmek.

t. -tı 45/18

tükel Tam, tamam, bütün.

t. 13/2, 61/18

tüken- 1.Güçsüzleşmek, bitkinleşmek, yılgınlaşmak.

t. -di 67/17

t. -ip 149/10

2. Bitmek, sona ermek, kalmamak.

t. -di 91/7, 104/3, 126/11,

t. -dük 130/6

t. -ip 121/21

t. -ip imiş 108/9

t. -ür iken 29/6

tüket- Kullanarak, harcayarak yok etmek, bitirmek, yoğaltmak.

t. -ip 18/7, 119/4

tükür- Tükürüğü ağız içinden dışarıya atmak.

t. -di 115/18

tüm Ar. Bir şeyin bütünü, tamamı.

t. 13/3

tümen Binlerce, çok

t. 22/11, 44/10, 59/9, 77/21, 119/15

tümen Ar. Tugay ile kolordu arasında on bin kişiden oluşan askeri birlik.

t. 12/6, 14/6, 22/11, 25/5, 30/11, 40/12, 45/6, 47/1, 47/8, 48/5, 56/6, 56/17, 56/19, 56/22, 67/21, 72/17, 83/10, 84/2, 86/11, 114/18, 119/15, 123/19, 123/22, 126/7, 142/18, 143/15

t. +ce 38/9, 85/6

t. +din 47/15, 36/6

tümen fo Fo tümeni.

T. F. 30/11, 83/10, 84/2, 86/11, 123/22

tümenle- Zengin olmak, zenginleşmek.

t. -p 123/19

tün 1.Gece.

t. 15/15, 17/12, 36/13, 41/2, 42/9, 48/6, 63/18, 64/3, 79/9, 104/5, 104/9, 107/8, 117/7, 118/1, 142/19, 143/4, 151/2, 159/10, 164/19

t. +de 62/12, 62/14, 66/15, 82/21, 103/12, 126/5, 126/10, 119/8, 160/18

2. Dün.

t. 104/7, 109/5, 125/14, 126/4

t. +ide 5/19

t. +idin 34/20

tünekçi Geceye mahsus; gecenin geçirileceği yeri bekleyen.

t. irdik 143/8

tüng͡lük Pencere, baca.

t. +ini 95/21

Tüngşi Özel ad.

T. +ler 131/13

T. +lerni 132/12

Tüngşi Bik Özel ad.

T. B. 130/22

tünük Far. ince

t. 45/5.

Türgün Çinlilerin kalesi olan bir yer adı.

T. 31/19, 140/19

T. +ġaça 81/16

Türk Türk.

T. +müdür 82/13

Türik̦çe Türkçe.

T. 43/22

Türk-lik Türklük.

T. +ini 6/8

tüş Düş, rüya.

t. 103/20, 164/14, 166/3, 166/4

t. +iga 104/5, 104/8, 164/11, 165/10

t. +ke 104/7, 165/4

t. +üm 164/14

tüş Arka.

t. 115/20

t. +idin 115/20

tüş- 1. Düşmek, inmek.

t. -er 109/12, 111/7

t. -er irdi 13/3

t. -er irdiler 97/18

t. -ip 46/2, 106/1

t. -mesün 139/5

t. -ti 25/13, 33/8, 33/16, 39/18, 41/2, 122/14, 126/8

t. -ti bol- Düşmüş olmak. 45/4

t. -tiler 21/1, 21/3, 21/9, 22/8, 42/8, 59/16, 151/4

t. -üp 66/20, 70/10, 81/12

2. Aklına gelmek, aklına takılmak.

t. -ip 7/16, 14/11, 153/9

t. -ti 47/10

3. Olmak, olumsuz bir duruma girmek.

t. ip 7/17, 90/22

t. -ti 34/18, 115/4

t. -tilar 79/20,

4. Ortaya çıkmak.

t. -ip 19/7, 152/12

t. -ti 16/16, 20/19, 29/10, 120/5, 151/22

5. Uğramak, kapılmak.

t. -ip 36/21, 57/19, 62/11, 62/16, 86/8, 121/8, 141/1

t. -kanı 156/10

t. -ti 26/17, 32/5, 42/11, 110/19, 111/15, 129/20

6. Bir bölüşme sonunda payına ayrılmak.

t. -ipdür 102/21

t. -ip irdi 57/19

t. -ti 77/4, 119/15, 135/8, 135/10, 146/1

t. -üp 149/9

7. Savaşta savunulmaz duruma gelerek teslim olmak.

t. -ip 86/9

8. Yere devrilmek, yere serilmek.

t. -ip yat- Yere devrilmek.102/2

t. -ti 152/9

9. Olumsuz duruma girmek.

t. -ip 106/1

10. İlgi göstermek

t. -ti 18/14, 153/2

11. Yardımcı fiil.

t. -ti 55/18

t. -tiler 20/18, 26/20

tüşküçe (<çüşkiçe) Öğlene kadar.

t. 67/8

tüşkün İflas eden, zor durumda olan.

t. 65/19

tüşkün Tutulmuş, bağımlı, mağlup.

t. +da 41/20

t. +ġa 42/11

tüşük Oyuk, delik.

t. 113/20, 132/6, 133/7

t. +din 73/8

t. +ni 70/10

tüşür- Düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak.

t. -di 82/20

tütün Tütün, duman.

t. 53/7, 67/16, 86/13, 111/19, 133/12, 133/14

t. +idin 22/10

t. +lar 33/11, 39/13, 45/6, 45/7, 53/8, 109/13, 127/2

t. -larġa 77/7

t. +larnı 109/5

t. +ni 127/5

tüvānā Far. Güçlü, kuvvetli.

t. 4/5

t. +dur 148/13

tüvānālıġ Far.+T. Güçlü, kuvvetli.

t. 137/1

tüz Doğru, düzgün.

t. 101/14

t. idi 89/7

t. irür 27/19

tüz Düzlük, ova.

t. +iga 102/5

tüz- 1. Düzene sokmak, düzene koymak, sıralamak, elverişli, uygun bir duruma getirmek.

t. -ey 99/10, 110/8

t. -geli 133/4

t. -miş 108/3

t. -üp 44/9, 57/4, 66/7, 67/10, 80/3, 117/17, 150/17

2. Söylemek.

t. -galı 9/19

t. -üp 14/4

3. Şiir, destan, şarkı vb. yaratmak, oluşturmak, meydana getirmek.

t. -üp 80/3, 82/20, 83/3

tüzet- Düzenlemek.

t. -ip 161/7

-U-

u Far. ve (Bağlaç)

u. 3/8, 6/1, 6/6, 6/14, 9/7, 11/14, 14/3, 16/21, 17/3, 19/1, 36/7, 39/11, 39/20, 40/1, 42/9, 45/1, 45/9, 46/1, 50/11, 51/19, 53/18, 55/11, 56/18, 58/10, 58/18, 59/12, 62/19, 66/1, 66/3, 68/13, 70/8, 70/9, 71/16, 73/11, 73/16, 73/20, 74/1, 74/7, 74/17, 74/19, 75/20, 76/16, 76/20, 77/12, 78/4, 78/5, 78/6, 81/11, 81/15, 81/18, 83/3, 83/15, 84/8, 90/3, 91/22, 95/1, 95/5, 95/14, 96/4, 96/18, 97/17, 98/8, 99/19, 100/13, 105/6, 112/19, 112/22, 113/3, 115/10, 116/3, 117/7, 119/13, 119/14, 119/16, 120/18, 120/22, 122/10, 122/20, 123/1, 128/2, 130/7, 134/6, 134/9, 134/10, 135/21, 142/3, 145/22, 149/4, 149/6, 149/8, 151/17,152/3, 154/10, 157/21, 159/5, 161/20, 163/18

uç Uç, bir şeyin bitim noktası.

u. +ıġa 95/18

uç- 1. Çok hızlı gitmek.

u. -up 93/18

2. Kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak.

u. -updur 121/13

uçra- Mo. Rast gelmek, tesadüf etmek.

u. -ġannı 130/15

u. -p 148/22

u. -sa 20/7, 39/21, 133/17, 138/21

Udarin U cenapları.

U. 15/17, 17/10, 17/13, 17/19, 18/6, 21/7, 24/15, 24/17

U. +ġa 17/11

U. +ni 17/8

U. +ning͡ 21/19, 24/12

Udutu Yer adı.

U. 45/1, 134/12

ʿuhde Ar. Sorumluluk, bir iş üzerine alma.

ʿu. 14/9, 55/13

ʿu. +ge132/14

ʿu. +sidür 52/13, 60/22

ʿu. +sini 111/6, 121/18

uḫla- Uyumak, uyuklamak.

u. -may 12/18

uġa Küçük erkek kardeş.

u. 149/11

Uġalcat Yer adı.

U. 44/22

uġurla- Çalmak, hırsızlık yapmak.

u. -p 52/10

uġurluk Bereket, saadetli.

u. ḳıl- Bereketlendirmek. 52/2

ʿuḳbā Ar. Ahiret, öbür dünya.

ʿu. 64/22

ʿu. +nı 140/17

uḳtur- Anlatmak.

u. -ur mėn 10/14

uḳul- Anlaşılmak.

u. -may 105/5

ukurda Başçavuş.

u. 118/3

u. +sı 118/2

ulaġ At, deve, öküz gibi yük taşıyan hayvan.

u. 30/12, 164/17

ulan- Ulama işi yapılmak, ulaştırılmak.

u. -dı 104/3

Ulastay Doğu Türkistan'da bir yer adı.

U. 22/5, 134/7, 151/4,

U. +da 150/1

U. +ġa 151/2

U. +ı 44/17, 75/6

ʿulemā Ar. Alimler, ilim sahipleri.

ʿu. 64/8, 64/22

ʿu. irdi 87/12

ʿulūm Ar. İlimler bilgiler.

ʿu. 4/13, 64/6, 129/13, 155/17

uluġ Ulu, yüce, büyük, değerli.

u. 20/4, 26/9, 53/8, 56/8, 58/1, 58/21, 59/5, 85/17, 135/3, 136/15, 137/12, 147/6, 150/11

u. +ġa159/10

u. +ı 22/14, 43/5, 65/12, 136/9, 160/5

u. +lar 16/12, 30/5, 38/6, 41/21, 46/2, 49/1, 52/15, 71/4, 71/5, 79/17, 99/6, 99/12, 122/2, 131/14, 132/21, 139/20, 151/7, 159/2,

u. +larġa 37/11, 39/3, 55/13, 56/4, 98/16, 135/8, 143/7, 155/4,

u. +ları 22/6, 30/20, 31/21

u. +larnı 131/11

u. +larnıng 78/15

uluġluḳ Büyüklük, yücelik.

u. ḳıl- Büyüklük etmek. 139/2

umūr Ar. İşler, hususlar.

u. +ı 8/18, 9/1

un Un, buğday unu.

u. 107/15, 119/14, 160/1, 160/3

u. bol- Un olmak. 23/12

u. +lar 59/12

unu- (<una-) Razı olmak, kabul etmek.

u. -may 137/19

u. -medi 136/10

unut- Aklında kalmamak, hatırlamamak.

u. -may 152/13

ur- 1. Vurmak, elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak.
u. -alın 15/15
u. -ar 27/18,
u. -ar irdi 118/21
u. -dı 57/8, 57/13, 57/19, 69/17, 92/1, 110/2
u. -dılar 109/17
u. -mas 69/6
u. -up 9/10, 11/20, 14/4, 14/12, 22/15, 29/11, 33/12, 37/20, 45/20, 57/5, 57/9, 67/6, 83/21, 130/1
u. -ur 76/12, 127/12
2. Takmak, koymak, bağlamak.
u. -ap 82/22
3. Manevi olarak yaralamak.
u. -ar 114/20
u. -ma 113/21
u. -mağıl 114/1
u. -masun 62/22
u. -up 113/21, 114/18
4. Ses çıkarmak.
u. -ar 127/12
u. -dı 64/3, 106/13, 119/10, 132/13
u. -dılar 44/13
u. -mayın 124/14
u. -up 4/2, 44/16, 51/9, 71/13, 71/16, 76/16, 77/16, 88/6, 89/10, 90/8, 90/19, 106/21, 107/1, 107/4, 114/16, 124/6, 130/9
5. Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak.
u. -dı 90/10, 93/18
u. -ur irdi 44/14
6. Peyda olmak, çıkmak.
u. -up 53/7, 111/19
7. Kalp, vuru durumunda olmak, çarpmak.
u. -up 92/4

urdbāl Far. Cennet.
u. +lar 97/16

urġan Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak.
u. idi 140/14

urla- Çıkmak, yükselmek.
u. -p 53/6

uruġ Tohum.
u. +ını 94/22

urul- Manevi olarak yaralanmak.
u. -dı 72/16

uruş Savaş, vuruş, kavga.
u. iyle- Savaşmak, dövüşmek. 159/21
u. ḳıl- Savaşmak, dövüşmek, mücadele etmek. 9/1, 156/3

uruş- Savaşmak, vuruşmak, mücadele etmek.
u. -maḳnı 98/5
u. -up 67/1, 76/21

usta Far. Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse.
u. 128/21

Usta ʿAşūrmet Özel ad.
U. ʿA. 84/6

Usta ʿAzīz Özel ad.
U. ʿA. 73/15, 84/9

Usta Ġanī Özel ad.

U. Ġ. 84/8

Usta Ḳāşım Baḳi Özel ad.

U. Ḳ. B. 51/5

Usta Ḳutluḳ Niyāz Özel ad.

U. Ḳ. N. 140/15

Usta ʿOs̱mān Özel ad.

U. ʿO. 125/4

Usta Ṣābir Özel ad.

U. Ś. 73/13

Usta Ṣābir Yūsuf Özel ad.

U. Ṣ. Y. 54/16, 84/7

uşat- Parçalamak.

u. -ıp 154/2

uşbu Bu, işte bu, o nesne.

u. 5/16, 11/6, 12/14, 26/20, 28/20, 34/4, 44/9, 49/3, 61/3, 68/11, 69/16, 73/6, 82/21, 85/4, 85/13, 90/4, 101/15, 107/16, 108/10, 111/2, 121/21, 122/21, 143/9, 143/18, 154/15, 155/3, 156/9, 158/12, 162/14, 163/5, 163/7, 163/16, 164/14, 165/5, 165/7, 165/9, 165/11, 165/16, 166/3, 166/4

u. +lar 73/20 yėr

u. +larnı 30/4

uşḳun (<uçkun) Kıvılcım.

u. +ları 33/14

uşşaḳ Delikanlı, genç.

u. 32/3, 147/6

ʿuṭārid Ar. Merkür.

ʿu. 79/13

ʿu. irdi 35/13

uy Sığır.

u. 16/6, 59/11, 134/14

uy- Tabi olmak.

u. -madı 91/1

uy- (<uyu-) Uyumak. bk. uyu-

u. -madı 53/2

u. -maġan 52/2

uyan- Uyku durumundan çıkmak.

u. -dım 165/2, 166/2

uyġan- Uyku durumundan çıkmak.

u. -sa 103/20

uyḳu Dış uyaranlara karşı bilincin, bütünüyle veya bir bölümünün yittiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu.

u. +da irdilar 67/2

u. +ġa 103/18, 104/8, 165/13

uyu- Uyumak. bk. uy-

u. -may 31/8.

u. -may tur- Uyumamak. 67/2.

uzaḳ Uzak.

u. +ḳa 31/7

uzat- 1. Uzatmak.

u. -ḳıl 88/21

2. Uğurlamak.

u. -maḳ 97/11

uzın Uzun, kısa olmayan.

u. 44/13

uzun 1. Uzun., kısa olmayan.

u. 76/22

u. ol- Uzamak, uzun olmak. 13/11

u. +dın 87/10

2. Uzun, (süre olarak) çok.

u. 84/21

3. Başlangıcı ile bitimi arasında fazla zaman aralığı olan, çok süren.

u. ol- Uzamak, uzun olmak. 138/17

4. Ayrıntılı.

u.162/19

uzunraḳ Daha uzun.

u. 8/4

-Ü-

ü Far. ve (Bağlaç)

ü. 3/3, 3/6, 3/7, 4/3, 5/18, 9/16, 11/13, 15/10, 18/17, 18/18, 19/13, 19/18, 23/4, 25/20, 30/19, 31/9, 31/10, 39/4, 44/10, 44/17, 46/7, 46/15, 48/10, 49/2, 52/2, 54/18, 56/5, 57/17, 59/9, 59/11, 62/18, 63/2, 65/17, 67/14, 74/1, 77/21, 81/13, 81/20, 82/16, 83/2, 83/5, 84/9, 84/20, 88/12, 88/18, 103/12, 104/21, 110/5, 124/5, 126/9, 127/20, 128/7, 135/11, 148/9, 152/10, 153/19, 157/6, 160/16

üç Üç (3) sayısı.

ü. 19/3, 19/4, 33/7, 35/4, 36/6, 38/9, 39/8, 42/1, 42/7, 42/12, 51/13, 52/1, 65/11, 77/12, 79/3, 86/3, 92/20, 96/13, 98/10, 101/22, 102/10, 105/1, 105/19, 110/19, 111/5, 125/4, 131/6, 132/10, 134/22, 142/16, 143/5, 143/6, 143/7, 155/2, 155/6, 166/9

ü. +de 166/13

ü. +i 19/4, 102/9, 102/10

ü. +ni 42/6

ü. +nin͡g 65/12, 143/11, 155/6

ü. yüz Üç yüz sayısı. 111/5

üç Üçü.

ü. +ni 30/2

ücün İçin.

u. 13/8, 59/20, 64/3, 65/19, 66/8, 79/22, 81/5, 81/7, 97/11, 98/17, 98/19, 106/9, 115/13, 122/2, 132/15, 153/2, 155/1, 157/5,

üçünçi Üçüncü.

ü. 38/14, 77/5, 77/10, 110/18, 143/13

ül[ü]g (<ülüg) Pay, nasip.

ü. +ini 130/11

Ülgçeding Yer adı.

Ü. +nin͡g 20/12

ülken Büyük, ulu.

ü. idi 47/11

ümīd Far. (<ümmīd) Umut. bk. ümmīd

ü. 23/9, 59/6, 163/16

ü. +im 10/10, 10/12

ü. +in 77/9

ü. üz- Ümit kesmek. 32/10

ü. +ni üz- 33/9

ümmet Ar. Peygambere bağlı topluluk, cemaat, grup.

ü. +ika 4/16

ümmīd Far. Umut. bk. ümīd

ü. 82/3, 129/20

ün Ses.

ü. +i 76/19, 81/13, 97/20, 115/6, 126/6, 127/16

ü. +idin 106/2

ürküt- Ürkütmek, korkutmak.

ü. -ür 159/13

Ürümçi Çin'in kuzeydoğusunda yer alan, Doğu Türkistan adıyla da bilinen, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin başkentidir.

Ü. 40/8, 40/18, 79/2

Ü. +ge 41/1, 41/2

Ü. +ġa 78/16

üst Üst, üst taraf.

ü. +ide 67/4, 85/21

ü. +ideki 38/16

ü. +idin 33/6, 130/18

ü. +ige 51/2, 71/10, 90/6, 108/17, 122/14

ü. +in͡g 44/17

ü. +ün͡g 18/12

üstād-kār Far. Usta, sanatkar.

ü. 52/16

üstkü (<üstki) Yukarı.

ü. 75/3

üy Ev.

ü. 78/10, 81/8, 81/9, 101/18, 102/16

ü. ḳıl- Ev yapmak. 52/10

ü. +da 12/17

ü. +de 35/8

ü. +din 103/9

ü. +ge 38/4, 82/20, 92/20, 145/16, 156/15

ü. +i 101/4, 102/15, 128/10

ü. +ide 92/20

ü. +ide idi 87/9

ü. +idin 139/5, 152/12

ü. +iga 18/4, 90/2, 95/21, 107/20, 109/9, 133/13, 134/21, 138/5, 141/1, 153/6, 154/3

ü. +lerge 39/13

ü. +lerige 110/12

ü. +nin͡g 95/16

ü. +ümge165/12

ü. +ün͡güzde 138/5

üylüg Evli, ev sahibi.

ü. 12/17, 90/2, 110/10, 128/10, 141/1

üz- Kesmek, koparmak.

ü. -ay 43/20

ü. -di 32/11, 33/9

ü. +ün͡g 15/5, 17/20, 19/5

ü. -üp 23/9, 65/18, 77/9, 127/13, 129/20, 133/22, 150/19, 157/14

üz Usta.

ü. 74/16

üz bėki Usta beyi.

ü. bėki bol- Usta beyi olmak. 74/16

üze Üzerine, üstüne, üzerinde.

ü. 15/4, 22/13, 46/19, 58/18, 88/1, 90/16, 107/9, 112/16, 126/9

ü. +din 48/4

ü. +sidin 30/18, 85/16

ü. +sige 38/19, 38/21, 56/7, 67/11, 67/22

üzre Üzere, üzerine, üstüne; üzerinde, üstünde.

ü. 2/5, 3/12, 10/12, 14/2, 19/14, 27/10, 28/8, 33/11, 39/13, 41/7, 44/8, 45/9, 46/12, 50/18, 55/16, 63/11, 64/15, 67/1, 67/4, 68/12, 69/10, 70/3, 71/14, 79/2,

79/10, 81/11, 82/10, 85/22, 89/3, 90/13, 94/16, 99/19, 111/15, 111/17, 112/3, 113/7, 115/10, 125/1, 127/2, 127/20, 128/17, 129/16, 129/18, 140/14, 143/5, 143/10, 148/14, 151/19, 152/3, 154/19, 159/19, 160/3, 162/1, 162/14, 164/4

ü. +dür 13/14

üzül- Koparılmak, kesilmek.

ü. -di 48/15, 120/20, 127/19

ü. -gan 120/20

ü. -se 127/14

-V-

vā Far. Vah, yazık.

v.160/20

vācib Ar. Gerekli olan, yapılması gerekli.

v. irür155/18

vade Ar. (<vaʿde) Ecel, ölüm vakti. bk. vaʿde.

v. +siġa 87/6

vaʿde Ar. Söz verme. bk. vade.

v. +ni 66/18, 154/15

vāde Ar. (<vādī) Alan, yol.

v. +siġa 40/11

vāh Ar. Vah!, Yazık!

v. 29/16, 80/12

v. ḳıl- Vahlamak. 66/14

vāhime Ar. Kuruntu yapma duyusu.

v. ḳıl- Kuruntu yapmak. 98/1

vaḥşet Ar. Korku, üzüntü, vahşilik.

v. 99/8, 111/7

v. +i 38/21

vaḳʿa Ar. Olup, geçen olay.

v. +dur 136/2

v. +larnı 21/18

v. +nı 34/2, 55/9

v. +sıġa 21/7

vāḳıʿ Ar. Vuku bulan, olagelen, geçen.

v. bol- Vuku bulmak, geçmek. 2/13

vāḳıʿa Ar. Olmuş, olgu, gerçek.

v. 31/18, 65/1

v. +lar 144/17

v. +larnın͡g 129/9

vāḳıʿāt Ar. Baştan geçen olaylar.

v. 28/10, 156/6

v. +larının͡g 31/17

v. +larnı 30/6, 144/10, 149/13

v. +nı 48/21, 87/17, 106/8, 137/15, 160/21

vaḳḳāṣ Ar. Okçu, savaşçı.

v. 49/16

vaḳt Ar. Çağ, zaman.

v. 25/12, 90/19, 118/21, 145/11

v. +da 96/16

v. +ġaça 24/11

v. +ıda 8/11, 15/11, 51/7, 56/6, 62/5, 92/10, 96/17, 105/13, 108/10, 122/4, 125/18, 136/22, 137/1, 137/5, 141/11, 153/14, 154/19

v. +ıdın 105/14

v. +ıġa 143/20

vāle Far. Serap.

v. idi 95/4

Vani Özel ad.

V. 143/8

varaḳ Ar. Kağıt veya kitap yaprağı.
v. 54/13, 164/12
v. +ca 164/10
v. +ġa 69/20
v. +ḳa 27/9

vāriṡ Ar. Ölen bir kimsenin yakını veya vesayet yoluyla mal ve mülküne sahip olan kimse.
v. 51/3

varʿiyyet T.+Ar. (<variyet) Varlık, zenginlik.
v. 44/8

vaṣf Ar. Nitelik, övme.
v. 87/1

v. -ı gül Ar. + Far. Gülün vasfı.
v. -ı gül iyle- Gülün vasfını anlatmak. 41/12
v. +ını 124/6
v. +lar 82/11

vasīʿ Ar. Geniş.
v. bol- Genişlemek. 81/19

vaṣl Ar. Ulaşma, kavuşma.
v. 4/2

vāy Far. Eyvah, yazık.
v. 84/3, 99/2
v. vuy cėk- Hey, eyvah diye ses çıkarmak. 76/21

vāzeler Topluluk adı.
v. 55/19

ve Ar. Ve, hem, ayrıca, bir de.
v. 6/8, 12/5, 20/14, 21/4, 22/9, 22/10, 22/11, 22/12, 22/15, 23/2, 23/3, 23/4, 24/12, 25/15, 25/16, 25/19, 30/11, 30/16, 30/17, 30/18, 31/4, 31/9, 31/10, 31/11, 31/12, 31/13, 32/1,32/12, 32/15, 34/7, 34/9, 38/8, 38/13, 39/5, 40/7, 40/8, 44/17, 44/21, 51/14, 54/1, 59/1, 67/22, 68/1, 68/3, 69/12, 73/9, 77/2, 77/20, 78/15, 82/5, 83/15, 84/6, 84/8, 84/17, 86/12, 90/7, 91/1, 91/5, 93/15, 93/17, 99/2,99/13,99/14,100/3,105/11,106/6,107/8, 107/20, 113/2, 116/16, 116/17, 116/20, 119/15, 126/21, 129/9, 132/13, 132/14, 132/15, 132/16, 136/6, 136/13, 136/14, 136/15, 136/17, 136/18, 136/19, 137/9, 137/21, 140/19, 141/1, 141/9, 141/10, 143/1, 144/20, 147/11, 147/17, 147/18, 147/19, 147/20, 148/6, 150/1, 150/4, 154/10, 157/11, 157/13, 157/14, 158/13, 159/8, 163/11

vebā Ar. Veba hastalığı.
v. 152/2

vebāl Ar. Günah.
v. 32/3, 33/15

vech Ar. Yüz, surat.
v. 44/1

veche Ar. Yüz, taraf.
v. idi 10/14, 69/21

vechī Ar. Sebep, neden.
v. +din 72/6, 72/13

ved Ar. (<vedd) Dostluk, arkadaşlık.
v. 28/3

vedūd Ar. Allah'ın sıfatlarından biri.
v. 141/4

vefā Ar. Sözünde durma.

v. 5/17, 15/7, 28/6, 64/21, 92/8, 139/19, 162/4, 163/17

v. ėt- Vefa gösterme, sözünde durma. 164/1

v. ḳıl- Sözünde durmak, bağlılık göstermek. 132/15

v. +nı 15/8

vefāsız Ar.+T. Vefasız, sözünde durmayan.

v. 92/5

vefāt Ar. İnsan için ölüm.

v. +ı 90/3

vefāyın Ar. Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı.

v. 122/18

vehm Ar. Yersiz korku, şüphe.

v. 122/20

v. +idin 29/14, 36/18, 48/6, 103/10, 156/4,164/14

vehme Ar. Şüphe.

v. 153/10

v. ėt- Şüphe etmek, korkmak. 12/4

vehm-nāk Ar. Kuruntulu, vesveseli.

v. 42/20, 91/17

v. bol- Kuruntulanmak. 19/15, 95/3, 114/11

vekīl Ar. Birinin yetki verdiği kimse.

v. 3/8

velī Ar. Veli, sahip, ermiş.

v. 5/18, 6/15, 18/18, 19/21, 128/22

v. +lar 4/18

v. +ni 164/8

velī Ar. Fakat, ama, lakin.

v. 13/3, 48/12, 52/7, 59/22, 82/16, 83/6, 89/6, 101/18, 116/21

Velī Özel ad.

V. 123/10

Velī Bay Özel ad.

V. B. 123/17

Velī Ḫoca Özel ad.

V. Ḫ. 24/3, 31/6, 66/2

Velī Ḳāḍī Aḫunluġ Özel ad.

V. Ḳ. A. +umdın 12/15

verd Ar. Gül.

v. -i aḥmer Ar. Kırmızı gül. 162/13

verziş Far. Çalışma, işletme, uğraşarak durma.

v. +i 64/14, 95/2, 139/10, 139/13, 158/9

vesiʿ Ar. Bol, geniş, enli.

v. 163/19

veʿs-selām Ar. Mektubun sonuna yazılan selam sözü.

v. 6/6, 19/6, 35/12

veyā Ar. Veya.

v. 8/5, 16/16, 16/17, 16/18, 19/5, 23/16, 37/14, 39/18, 42/17, 42/18, 43/15, 45/4, 45/5, 63/21, 82/14, 94/4, 95/11, 102/22, 105/20, 111/6, 115/4, 115/5, 126/8, 127/18, 151/22, 152/1, 152/2

vezir Ar. Osmanlılarda devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa unvanını taşıyan kimse.

v. 136/19

v. irdi 154/20

v. +ler 136/19

vezn Ar. Ağırlık.

v. -i ferzend Ar. +Far. Çoçuk ağırlığı. 27/5

vilāyet Ar. İl, memleket.

v. 65/4

vīrān Far. Yıkık, harap.

v. ḳıl- Harap etmek, yıkmak. 66/16

vird Ar. Dua, belli zamanlarda okunması gereken Kuran cüzleri.

v.-i evrād Ar. Her zaman tekrar edilen dualar. 31/11

v. ḳıl- Dua etmek. 69/11, 100/8

vis̱āḳ Ar. Antlaşmalar, yemin etmeler.

v. ḳıl- Anlaşmak, sözleşmek. 140/17

v. +ıġa 144/5

viṣāl Ar. Kavuşma, ulaşma.

v. +ıġa 10/11

v. +i 116/10, 121/12

vuḫūş Ar. (<vuḥūş) Yabani hayvanlar.

v. 3/7

vuḳūʿ Ar. Olma, oluş.

v. +ġa 30/8

vuṣūl Ar. Ulaşma, varma.

v. 35/4

v. bol- Ulaşmak, varmak. 10/11

vuy Hey.

v. 76/21

vü ve.

v. 31/7

vücūd Ar. Beden, varlık.

v. 99/3

v. +ıġa 27/4, 60/10

v. +umnı 153/12

vulḥad Özel ad.

v. 93/6

-Y-

ya Yay.

y. 32/12, 33/8

yā Ar. Ey, hey, ya.

y. 3/14, 57/19, 57/21, 63/10, 93/16, 103/14, 103/15, 150/15

yā Far. Ya da, yahut, veya.

y. 7/11, 79/4, 82/13, 82/14, 83/4, 95/11, 101/2, 102/22, 104/18, 105/18, 121/4, 163/15

yād Far. Anma, hatırlama.

y. 166/11

y. ėt- Zikretmek, anmak, hatırlamak. 92/10

y. iyle- Zikretmek, anmak, hatırlamak. 5/8, 34/5, 135/17, 147/3

y. ḳıl- Hatırlamak, anmak. 60/8, 84/22, 163/15

y. +ı 3/5, 105/1, 121/14

y. -ı ḥay Far. + Ar. Tanrı'nın adını hatırlama.

y. -ı ḥay it- Tanrı'nın adını hatırlamak. 97/15

y. -ı nāme Far. Mektubu anma. 7/5

y. +ıda 4/2, 5/15, 50/8, 72/8, 73/4, 121/11, 147/3

y. +ıġa 146/15

y. +ımda 97/9

y. +ını ḳıl- Hatırlamak, anmak. 121/10

yādigār Far. Bir kimseyi veya nesneyi hatırlatacak şey.

y. 7/5, 166/6

yafraġ (<yapraġ) Yaprak.

y. +ı 120/20

y. +ıġa 83/21

y. +ın 104/22

yaġ- 1. Yağmur, kar, dolu gökten düşmek.

y. -ar 104/1

y. -ar irdi 103/19

2. Toz, mermi vb. yüksekten çokça düşmek.

y. -ıp 70/4

yaġ Yağ.

y. 59/12

y. +larnı 30/18

y. +nı 133/5

Yaġ Çay Yer adı.

Y. Ç. +nın͡g 80/19

yaġdur- Yağdırmak, yağmasını sağlamak.

y. -dı 32/12

y. -dılar 126/8

y. -dımu 16/16, 39/18, 45/4, 151/22

y. -up 115/4, 127/17

yaġı Düşman, yabancı.

y. 37/8,

y. bol- Düşman olmak. 9/14, 11/8, 37/8, 37/12

y. +ġa 83/21

Yagur Özel ad.

Y. 22/6, 157/20, 154/19

Y. +ġa 157/9, 154/20, 157/10

Y. +ının͡g 157/19

Y. +nı 158/1

Yagur ʿAşūr Özel ad.

Y. ʿA. +lar 157/10

Yagur Dilīr Özel ad.

Y. D. +i 157/8

Yagur Ḫançe Aḫun Özel ad.

Y. Ḫ. A. 58/3

Yagur Sulṭān Özel ad.

Y. S. 96/5, 136/9

Y. S. +nın͡g 157/18

yaḫşı İyi, güzel.

y. 9/13, 15/17, 25/15, 27/17, 37/14, 47/15, 64/8, 65/19, 68/9, 83/8, 94/6, 97/18, 100/18, 101/9, 108/8, 113/9, 118/3, 120/3, 122/20, 125/15,142/1, 151/13, 159/5, 166/3, 166/5

y. bol- İyi olmak. 34/8, 137/4

y. imes 64/8

y. +dur 123/14

y. +larnın͡g 71/7

y. +sı 55/2

y. +sın 11/12

yaḫşı-lıġ İyilik, güzellik.

y. 159/17

yaḫşı-lıḳ İyilik, güzellik.

y. 60/7

y. ḳıl- İyilik etmek. 36/8

yaḫşıraḳ Daha iyi.

y. 9/10

yaḳ- 1.Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak.

y. -ar 96/2

y. -ġıl 66/15

y. -ıp 11/10, 64/7, 70/3, 101/12, 127/5, 133/13

y. -ḳalı 81/6

2. Sürmek, dokunmak.

y. -ḳanı 60/10

y. -mayın 28/15

yaḳ- Beğenmek.

y. -ḳanı 27/4

yaḳa Giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü.

y. 28/17, 63/4, 90/11

y. +sın 45/18, 63/13, 114/11

y. +sını 24/18, 71/16

yaḳala- Aynı düzeye gelmek.

y. -p 104/3

yaḳıl- Yakılmak, tutuşturulmak.

y. -dı 29/8

yaḳın Uzak olmayan, yaklaşık.

y. 33/7, 59/8, 70/6, 86/8, 105/6, 110/19, 120/17, 130/22, 143/5

y. bol- Yaklaşmak, uzak olmamak. 5/4, 56/3, 104/6, 107/1, 129/19

y. iyle- Yakınlaştırmak. 143/22

y. +daki 39/1

y. +dur 43/14, 121/12, 139/22

y. +nıng͡ 144/17

Yaʿḳūb Hz. Yakub peygamber.

Y. +nı 3/1

Yaḳūb Özel ad.

Y. 98/11

Y. +lar 69/1

Yaʿḳūba Özel ad.

Y. +lar 12/8

Yaḳūb Aḫun Özel ad.

Y. A. 77/13

Yaʿḳūb ʿAlī Özel ad.

Y. ʿA. 54/20

Yaʿḳūb Mīr-āb Özel ad.

Y. M. 61/12

Y. M. +lar 76/5

Yaʿḳūb Mirāb Bik Özel ad.

Y. M. B. +ni 120/15

Yaʿḳūb Sarıḳ Özel ad.

Y. S. 78/8

yalang͡ Yalın, çıplak.

y. 105/17, 105/18

yalangaç Çıplak, uryan.

y. 104/15, 105/21, 106/19, 106/20, 107/2, 107/12

y. bol- Çıplak olmak,çıplak kalmak. 109/16

y. idi 104/1

Yalangaç Ḫoca Özel ad.

Y. Ḫ. +m 99/14, 107/11, 118/1

Y. Ḫ. +mdın 107/10

yalbar- Birinden ısrarlı bir biçimde, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek.

y. -ġanı 12/5

y. -ıng͡ 151/13

y. -ıp 15/8, 25/5, 36/8, 60/8, 95/7, 155/15, 161/20

y. -sa 160/5

yalġan Yalan.

y. 27/11, 41/19, 101/10,

y. irür 27/16

yalġuz Yalnız, tek.

y. 89/9, 89/12, 102/11, 115/8, 154/5

Yalġuz Yıġaç Yer adı.

Y. Y. 20/5, 44/20, 112/18, 112/22, 134/9

yaman Kötü, fena.

y. 8/5, 11/12, 14/9, 55/2, 61/6, 64/1, 66/20, 89/12, 114/15, 132/16, 135/4, 141/20, 151/9

y. bol- Kötü, fena olmak. 15/16, 58/8, 61/13, 66/13, 138/21, 155/16, 158/12, 159/3

y. ḳıl- Kötüleştirmek. 26/17

y. +dın 151/9, 158/12

y. +dur 37/7, 157/9

y. +ıġa 25/15

y. +lar 6/12

yamanlıġ Fenalık, kötülük.

y. +da 52/4

yamanlıḳ Fenalık, kötülük.

y. 138/18

y. +da 66/18

y. +nı ḳıl- Kötülük yapmak. 15/5

Yamato Japonya'da bir şehir.

Y. 17/15, 17/18, 106/6, 106/11

Y. +ġa 17/7, 21/7, 111/23

yambuluḳ Ç.+T. Bir yambu değerinde; değeri bir yambu kadar. (Yambu At toynağına benzer şekilde dökülmüş gümüş para).

y. 123/8

yan Taraf, yön, birlikte, beraberinde.

y. 11/15, 52/5, 56/20, 66/13, 89/9, 96/1, 96/4, 107/1, 114/14, 133/13, 141/20, 155/5, 159/14

y. +dın 33/21, 48/2, 49/2, 57/12, 57/14, 63/2, 63/13, 85/14, 92/21, 93/5, 134/1

y. +ıda 28/4, 53/17, 78/7, 119/11, 121/5, 165/15

y. +ıdın 44/11, 44/13, 44/16, 57/8, 83/20, 134/5

y. +ıġa 24/19, 25/5, 60/20, 66/21, 78/19, 89/4, 130/10, 132/21, 165/14

y. +ını 35/10

yan- Dönmek.

y. 155/16

y. -ar 10/12, 109/15

y. -dı 59/15, 121/8, 131/13, 144/17, 146/14

y. -dılar 12/17, 61/21, 64/16, 86/19, 92/19, 97/13, 112/13, 112/15, 118/9, 125/3, 152/8

y. -ġan 141/10

y. -ıng͡lar 61/20, 90/2

y. -ıp 18/14, 27/11, 32/5, 33/12, 33/19, 46/2, 46/11, 48/14, 48/19, 53/15, 55/13, 67/8, 68/21, 68/22, 69/4, 83/18, 91/13, 93/19, 96/14, 101/20, 112/2, 115/19,118/6,125/7,125/8,128/9, 135/20, 136/22, 137/12, 137/13, 143/12, 144/5, 146/4, 149/10

y. -ıp tüş- Dönmek. 55/18

y. -maḳnı 128/1

y. -mas 36/8

y. -masa 58/8

y. -may 86/10

yan- Yanmak, tutuşmak.

y. -dı 69/16

yana Yine, tekrar, bir kere daha.

y. 9/17, 34/7, 40/8, 148/8

yanç- Ufalamak, döğmek, yumuşatmak.

y. -ıp 83/15

yançı Yandaş.

y. +lar 36/5

yançuḳ Çanta, kese, cep .

y. +ıdın 61/4

y. +ıġa 61/3

yandaş-Yaklaşmak, yakınlaşmak, yanaşmak.

y. -ıp 26/12

yandur- Döndürmek, geri çevirmek.

y. -ay 35/5, 53/12, 130/12

y. -dı 26/16

y. -un͡g 35/7

y. -up 30/19, 57/16, 134/18, 164/20

y. -ur irdi 30/19

Yanġay Özel ad.

Y. +lar 132/18

yan͡glıġ Çin.+T. Gibi, benzer.

y. 8/13, 10/19, 45/2, 56/14, 73/3, 96/15, 98/21,162/16

yanış- Yönelmek.

y. -tı 90/17

yaʿni Ar. "Sözün kısası, doğrusu" anlamlarında bir söz.

y. 20/21, 129/8, 132/2, 135/19

yar Uçurum.

y. 21/1

yār Far. Yar, sevgili.

y. 25/12

y. bol- Sevgili olmak. 5/10, 12/14, 19/2, 42/19, 46/9, 85/9, 116/12

y. ėt- Sevmek, dost edinmek. 97/6

y. imişlar 150/8

y. it- Sevmek, dost edinmek. 85/7, 120/15

y. ol- Sevgili olmak. 12/13, 13/12, 14/18, 37/15, 49/21, 75/15, 91/4, 113/6, 116/6

y. +dur 37/13

y. +ı 5/18

y.-ı devvām Far. + Ar. Daimi dost.

y.-ı devvām bol- Daimi dost olmak. 5/9

y. -ı ġār Far. + Ar. Mağara dostu Hz. Ebubekir. 5/8

y. -ı siyüm Far. Üçüncü sevgili. 5/14

y. +ın͡gız 55/7

y. +imni 135/17

y. +nın͡g 118/11, 118/12

yar- Yarmak, yırtmak, parçalamak.

y. -ġu 65/15, 88/3, 134/15

y. -ın͡glar 117/6

y. -ıp 28/2, 73/14, 113/13, 117/11, 120/19, 120/21, 121/1, 127/6, 140/9, 150/18, 157/14, 158/3

y. -ıpdur 27/14

y. -masaḳ 159/15

y. -up 162/12

y. -ur 62/21, 151/11

yara Yara.

y. bol- Yaralanmak. 10/5

yaraġ Silah, hazırlık.

y. ḳıl- Hazırlık yapmak. 49/1, 70/1, 109/4

y. +ın ḳıl- Hazırlık yapmak. 13/1

y. +ını ḳıl- Hazırlık yapmak 21/22

yaraḳ Silah, hazırlık.

y. 144/17

yaraşa Layık.

y. 23/10

yaraştur- Uyuşturmak, anlaştırmak.

y. -ġalı 155/19

y. -maḳım155/18

yarat- Sevmek, beğenmek.

y. -may 78/3

yāre Far. Yara

y. 10/5, 72/7

y. ḳıl- Yaralamak. 24/18, 67/7, 98/22

yarġuçı Yarma işini yapan.

y. 117/13

yarıl- Yarma işi yapılmak.

y. -dı 45/21

yarım Tam ve istenildiği gibi olmayan, eksik, noksan.

y. 76/21, 130/11

y. +ıda 143/4

yarım Saatte on iki otuz.

y.143/19

Yarkend Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sincan Uygur Özerk Bölgesinde nahiye düzeyine düşürülmüş bir şehirdir.

Y. 9/4, 31/5, 142/11, 163/2

Y. idi 141/11

Yarkendī Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sincan Uygur Özerk Bölgesinde bir nahiye düzeyine düşürülmüş bir şehirli olan.

Y. 114/7

yarlıġ Ferman.

y. 20/3, 154/6

yārmendçilik Far.+Ar. Arkadaş, dost kadar.

y. 12/6

yarta (<yartı) Yarım.

y. 142/3

yaruḳ Yarık, çatlak.

y. 76/20

yarut- Parlatmak, aydınlatmak.

y. -up 3/12

y. -tı 3/13

yasa- Düzenlemek, hazırlamak.

y. -p 83/10, 83/12, 84/11

yasal Saf, dizi.

y. ḳıl- Askerleri sıraya dizmek. 48/1

yasavul Yasak memuru, çavuş, zabıta memuru.

y. 61/10, 61/11,123/3,155/6

y. +nı 39/5

yāşemen Far. (<yāsemen) Güzel kokulu beyaz çiçek açan bir ağaç.

y. 40/12, 135/10

yaş Yaş, göz yaşı.

y. 13/3, 87/18, 115/12, 115/13,

y. tök- Ağlamak. 130/10

y. +ıġa 58/4, 94/10

y. +ım 72/6

y. +ın 58/1, 93/1, 118/2, 124/8

y. +ıng͡ 35/16

y. +ını 34/3, 99/1, 112/12, 114/4, 146/21, 160/19

y. +nı 12/9

yaş Yaş, insanın yaşı, ömür.

y. +da irdi 16/8

y. +ı 11/2, 162/15

y. +ıda 24/18

y. +ım 72/21

y. +ımdın 124/22

y. +ḳa 94/16

yaş Çocuk, taze, genç.

y. 136/6, 157/21

y. nev-cevān irdi 135/1

yaşa- Yaşamak, ömür sürmek, yaşında olmak.

y. -r 72/21

yaşıl Yeşil.

y. 56/18, 82/22, 84/10, 165/16

yaşun- Saklanmak, gizlenmek.

y. -ma103/1

yaşurun Gizli, gizlice.

y. 62/2, 93/22

yat- 1.Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak.

y. -ar 162/9

y. -ar irdi 95/12

y. -ıng͡ 138/5

y. -ıp 67/17, 105/21, 111/15, 120/7, 126/9, 127/20, 152/3, 165/12

y. -ḳandın 137/2

y. -ḳanı 38/10

y. -ḳuça 127/21

y. -maġay 104/6

y. -tı 32/10, 45/9

y. -ur 105/17

2. Geceyi geçirmek üzere bir yerde kalmak.

y. -mış 87/10

3. Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek.

y. -tı 104/8

4. Yardımcı fiil.

y. -ar 119/5

y. -sa 102/2

yatal- Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzabilmek.

y. -mas 125/18

y. -may 92/19

yavuḳ Yakın.

y. bol- Yaklaşmak, yakınlaşmak. 89/16

yayaġ Yaya.

y. 164/17

y. 126/21

yayıl- Yayılmak, dağılmak.

y. -dı 61/9, 90/3, 110/5

yaz Yaz mevsimi.

y. 139/22

yaz- 1. Yazmak, yazı yazmak.

y. -dı 17/18

y. -ġanı 36/4

y. -ıp 8/4, 56/13, 146/17

y. -urġa 79/13

2. Yazı ile anlatmak, yazıya dökmek.

y. -ıp 119/1

3. Açmak, yaymak.

y. -ıp 160/18

yazı Ova, bozkır.

y. +da 107/11

yė- 1.Yemek.

y. -di 19/19, 130/14, 130/16, 139/18, 146/21, 153/4

y. -mas 129/7

y. +masunlar 148/7

y. -p 97/18, 130/3, 153/5, 159/21

y. -p yat- Yiyip durmak. 119/5

y. -r 52/12, 78/4

y. -timü 152/2

2. Hoşa gitmeyen kötü bir duruma uğramak, tutulmak.

y. -di 34/3, 110/7

y. -p 59/13, 119/4

yegāne Far. Biricik, tek.

y. 60/2

yek Far. Tek, bir.

y.162/1

yekke Far. Tek, bir, yalnız.

y. 89/9, 154/5

yėl bėki Yel beyi.

y. b. idi 54/7

yėmek Yemek.

y. 24/15

y. +da 36/15

yemiş Ar. Meyve.

y. 13/8

yėn- Yemek yenmek.

y. -gil 106/3

yėn͡gi Yeni.

y. 108/4, 108/5, 129/10, 132/1, 135/1, 162/14.

yen-şey Askeri bir rütbe.

y. 136/9, 136/10.

yėr 1. Gezinilen, ayakla basılan taban, üzerinde bulunulan yer.

y. 14/12, 43/17, 45/9, 66/12, 90/16, 115/10, 126/9, 127/20, 130/1, 152/3, 152/4

y. imiş 30/12

y. +da 70/13, 76/16

y. +damu 113/22

y. +din 30/13, 53/4, 101/2

y. +ga 28/19, 29/11, 30/11, 33/8, 39/10, 39/17, 39/21, 41/8, 65/16, 68/17, 73/12, 99/1, 114/4, 115/13, 115/17, 126/10

y. +ka 23/14, 24/14

y. +ni 64/16, 161/18

2. Bulunulan, yaşanılan, oturulan bölge.

y. 46/1, 53/17, 115/22, 136/15

y. +da 31/14, 38/6, 39/11, 39/19, 55/10, 55/11, 62/9, 80/13, 84/21, 89/12, 89/19, 97/21, 98/10, 98/13, 101/4, 101/19, 102/2, 102/7, 105/16, 112/14, 125/5, 150/12, 161/14, 161/16

y. +de 57/4

y. +din 55/12, 107/3

y. +ga 32/4, 65/7, 67/10, 81/3, 96/13, 97/19, 101/2, 102/11, 107/18, 111/15, 111/18, 115/22, 129/17, 130/17, 133/19, 141/6

y. +ide 68/14

y. +larnı 142/22

y. +ni 62/6, 156/9

3. Ekime elverişli toprak parçası, arazi.

y. 80/22

4. Yer, yeryüzü.

y. 58/18

y. +da 21/5

y. +ga 13/3

5. Bir olayın geçtiği veya geçeceği bölüm, alan, mahal.

y. +da 9/1

y. +ga 27/22, 71/10,

yesīr Ar. Az.

y. ḳıl- Azaltmak. 38/20, 39/22, 134/20

yėt- 1. Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak.

y. -ar 121/15

y. -madı 113/18

2. Yetişmek, ulaşmak.

y. -ar 116/10, 156/17

y. -iban 37/22

y. -in͡glar 41/11

y. -ip 9/3, 11/7, 17/14, 17/19, 18/11, 19/7, 25/3, 25/4, 26/9, 27/11, 30/12, 36/21, 38/3, 39/9, 41/2, 42/11, 44/14, 46/1, 47/21, 48/20, 55/12, 56/11, 58/16, 58/18, 61/10, 62/12, 64/2, 64/4, 66/6, 66/21, 71/14, 71/17, 78/16, 79/20, 81/3, 81/13, 86/11, 88/5, 89/15, 91/18, 93/9, 95/22, 97/20, 98/4, 98/9, 98/15, 98/20, 100/7, 100/20, 101/20, 102/11, 103/2, 104/4, 105/14, 106/10, 109/11, 111/8, 111/22, 111/23, 112/3, 112/16, 113/7, 115/10, 116/1, 117/15, 118/1, 123/19, 126/12, 129/16, 140/7, 142/15, 142/18, 143/2, 143/4, 144/6, 145/12, 148/22, 149/6, 149/12, 151/2, 153/15, 153/21, 155/8, 156/16, 157/12, 159/10, 160/3, 160/20

y. irdi 67/4, 106/16, 112/6

y. -ipdür 136/16

y. -ip turadur- Yetişip durmak. 30/12

y. -kac 19/2

y. -kan 166/14

y. -kande 96/13

y. -kay 104/9, 162/8

y. -küçe 111/21, 119/12

y. -küm 124/13

y. -künçe 121/7, 144/3

y. -sa 60/16

y. -sam135/17

y. -se 64/20, 156/18

y. -ti 29/14, 53/6, 60/15, 72/4, 79/19, 85/11, 86/18, 90/4, 94/14, 97/19, 111/12, 112/9, 125/12, 131/18, 146/9, 146/19

3. Yardımcı fiil.

y. -ip 113/20

y. -ti 41/13

yėte Yedi sayısı.

y. 56/6, 56/17, 59/7, 83/14, 94/16, 109/1, 109/20, 110/2, 110/14, 112/5, 158/10

y. min͡g Yedi bin sayısı. 43/6, 56/6

y. min͡g yėte yüz Yedi bin yedi yüz sayısı. 109/1

y. yüz Yedi yüz sayısı. 56/17, 109/20, 110/2

y. yüz on Yedi yüz on sayısı. 59/7

y. yüz sėksen Yedi yüz seksen sayısı. 110/14

y. yüz sėksen alte Yedi yüz seksen altı sayısı. 112/5

y. +si 56/15

yetīm Ar. Yalnız, babası ölmüş olan.

y. 4/15, 162/4

y. ėt- Babasız bırakmak. 90/9

y. iyle- Yalnız etmek. 3/11, 63/14

y. +ġa 47/16

yėtiş- Yetişmek, ulaşmak.

y. -keç 18/1

y. -kende 162/9

y. -key 43/14

y. -mey 94/16

y. -se 8/2, 141/13

y. -sün 49/4

y. -ti 26/10, 33/13, 33/15, 105/11, 161/4

yėtkür- Ulaştırmak.

y. -diler 68/20

y. -ey 153/13

y. -üben 140/13

y. -üp 71/18, 144/20

yėtküral- Ulaştırabilmek.

y. -mas137/3

yėtküz- Götürmek, ulaştırmak.

y. -üp 37/7, 59/8, 99/6,120/21

yėtür- Yetiştirmek, ulaştırmak.

y. -gey 141/11

y. -mek 98/19, 119/13

Yezdān Far. Allah.

Y. 16/9, 89/18

Yıdarin Yı cenapları.

Y. 132/7

yıġ- 1. Engel olmak, men etmek.

y. -ın͡glar 60/1

y. -ıp 63/18, 66/11

2. Toplamak, biraraya getirmek.

y. -dı 32/14, 147/18

y. -ın͡g 61/4

y. -ıp 14/2, 14/6, 19/8, 47/14, 57/1, 68/8, 79/22, 83/7, 84/19, 88/2, 91/5, 95/7, 106/16, 120/14, 142/16, 157/10, 160/22, 161/1

y. -maḳ 150/16

yıġaç Ağaç.

y. 20/5, 44/20, 55/10, 84/2, 84/3, 90/15, 90/16, 91/16, 99/7

Yıġaç-çı Yūsuf Özel ad.

Y. Y. 84/4

yıġıl- Çok sayıda birikmek, toplanmak.

y. -dı 14/3, 76/15, 77/4, 83/19, 130/9, 135/3, 153/19, 154/10

y. -ġan 84/21

y. -ġay 62/15

y. -ıp 56/17, 114/6, 137/14, 137/21, 154/5, 158/21

y. -mış Toplamak, bir araya getirmek. 39/10, 47/15, 150/6, 150/10,

y -sun 130/8, 153/18

yıġla- Ağlamak.

y. -ban 71/18, 90/6, 115/13

y. -dı 24/1, 25/4, 27/22, 29/4, 29/8, 43/13, 43/16, 43/17, 62/14, 63/2, 66/12, 93/7, 98/17, 109/22,135/5, 146/22, 148/6,156/13

y. -ġan 35/16

y. -man͡g 43/19

y. -may 124/10

y. -p 22/15, 24/7, 29/12, 72/9, 103/13, 114/4, 124/15

y. -p tur- Ağlayıp durmak. 24/8

y. -p yörü- Ağlamak. 73/6.

y. -r idi 46/1

y. -r irdi 23/10, 24/15

yıġlaş- Ağlaşmak.

y. -ıp 12/9, 12/10, 14/12, 22/13, 58/10, 61/12, 61/21, 63/16, 90/5, 106/5, 118/2, 130/1, 130/10,

y. -tı 22/19

y. -tılar 148/7

y. -ur irdi 24/6

y. -urlar 35/8

yıḳ- Yıkmak, devirmek.

y. -tı 84/1

yıḳıl- 1. Yıkılmak, devrilmek.

y. -dı 23/14, 27/22, 62/9, 71/11, 92/13, 94/14, 102/13, 105/8

y. -ıp 146/11

y. -maḳḳa 89/16

2. Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek.

y. -dı 70/12, 89/19, 118/8, 150/13

3. Yok olmak, mahvolmak.

y. -dı 108/13

y. -ıp 53/8

yıl Yıl, sene.

y. 6/14, 8/17, 9/6, 38/12, 71/1, 78/1, 163/5

y. +ı 16/6

y. +ıda 166/14

yıl-başı Ocak ayının birinci günü.

y. 152/17

yıl-ġaça Yıl kadar.

y. 35/4

yıldız Işıklı gök cisimlerinden her biri.

y. +ını 106/22

yılḳı Başı boş gezen at.

y. +ġa 16/17, 45/5, 115/5, 127/18, 151/21

yıraḳ Uzak, yakın olmayan.

y. 39/1, 53/4, 53/5, 105/6, 111/3, 121/12

y. +dın 70/5, 105/20

yırtul- Parçalanmak.

y. -up 114/3

yi- Yemek.

y. -gay 47/20

yibar- Göndemek.

y. -dı 44/5, 55/9, 101/9, 120/13

y. -gil 35/16

y. -ıp 117/5

yigirm Yirmi saysısı.

y. 53/20, 78/19, 79/8, 96/12, 143/2, 143/13, 144/6, 164/10, 164/12

y. bėş Yirmi beş sayısı. 78/19, 96/12, 144/6

y. bir Yirmi bir sayısı. 143/2

y. üçünçi Yirmiüç sayısı. 143/13

y. +miz 41/16

y. +side 142/19

yigirmi Yirmi sayısı.

y. 40/16

y. +si 53/20

yigit Yiğit, genç, delikanlı.

y. 52/17, 57/8, 73/17, 74/20

y. +lar 23/7, 132/16, 139/20

y. +larıdın 20/13

y. +larnı 38/18

yine Yine, tekrar, bir kere daha. bk. ġine.

y. 6/3, 12/1, 16/5, 19/3, 31/2, 31/5, 34/4, 45/16, 46/14, 47/8, 47/9, 49/7, 49/18, 50/1, 51/3, 51/18, 52/17, 54/5, 54/10, 54/12, 54/16, 54/20, 62/4, 62/17, 62/19, 65/6, 65/7, 67/6, 67/10, 67/11, 67/21, 70/2, 73/18, 73/21, 75/3, 75/7, 75/22, 76/3, 77/16, 77/17, 77/20, 84/5, 84/7, 85/9, 85/11, 85/15, 86/6, 94/18, 95/6, 97/7, 97/9, 100/11, 100/15, 102/19, 104/8, 105/4, 105/19, 106/10, 107/19, 109/18, 110/17, 112/8, 114/7, 116/17, 117/9, 118/4, 119/7, 119/15, 121/6, 122/5, 122/18, 122/19, 123/2, 123/4, 123/11, 123/13, 125/4, 125/13, 128/13, 129/13, 129/17, 130/21, 131/6, 132/10, 132/11, 132/16, 132/21, 132/22, 133/2, 133/18, 133/20, 134/6, 134/8, 134/10, 134/21, 138/7, 139/12, 140/4, 142/6, 142/13, 143/16, 144/2, 146/16, 147/11, 147/17, 148/2, 148/3, 149/15, 150/1,150/2, 150/8, 153/22,154/5, 154/15, 155/6, 159/1, 160/4, 160/15, 162/10, 165/9, 166/2,

yoġan Kalın, yoğun, fazla kalın, büyük.

y. 55/3, 83/11, 84/1

yok Yok, olmayan, varın karşıtı.

y. 2/1, 15/7, 29/7, 30/5, 44/4, 47/15, 71/4, 94/18, 97/9, 111/16, 113/15, 125/6, 139/1, 156/13, 159/12, 159/18, 160/6, 163/21, 164/17, 164/20, 165/6

y. bol- Yok olmak. 33/3

y. ėt- Ortadan kaldırmak, ifna etmek, izale etmek. 30/2, 59/22, 117/3

y. +ıdın 119/5

y. idi 11/2, 116/21

y. idim 165/18

y. irdi 94/13,145/10

y. it- Yok etmek. 83/12

y. -sa 15/16, 42/21, 44/2, 82/3, 128/16, 135/14, 155/16

y. +tur 87/20, 101/17, 111/16, 123/15, 148/9, 160/6, 163/17

yoḳat- Kaybetmek.

y. -ıp 37/15,72/20

yol 1. Yol.

y. 26/9, 47/4, 56/19, 78/8, 78/9, 100/19, 116/7, 120/7, 129/1, 129/2, 155/8

y. körsat- Ne yapılacağını, nasıl davranılacağını öğretmek. 150/15

y. +da 78/7, 113/11, 149/11

y. +ġa 20/7, 26/19, 79/18, 94/12, 100/19, 102/3,102/14, 103/22, 104/6, 104/12, 104/14, 105/7, 109/1, 111/9,

125/10, 129/2, 142/17, 149/10, 155/7, 160/19,

y. +ġa cıḳ- Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek. 142/15

y. +ı 111/3

y. +ıġa 143/15

y. +ın 20/10, 42/10, 129/3, 112/21

y. +ını 125/11

y. +lar 116/13

y. +larda 52/10, 148/22

y. +ları 59/5

y. +nı 20/8, 97/22, 103/2, 118/15, 120/7

y. +un͡gda102/1

2. Kez, defa.

y. 46/20, 47/7, 47/13, 47/14

y. +ı 22/19, 73/2

yol- Bitki, tüy vb.ni çekerek yerinden çıkarmak, çekip koparmak.

y. -up 28/13, 28/17, 45/18

yola- Yaklaşmak, yakınlaşmak.

y. -p 50/20, 107/9

yoldaş Yol arkadaşı, dost.

y. 100/12, 131/17, 151/3

y. bol- Yol arkadaşı olmak. 14/7, 58/6, 67/12, 74/14, 93/5, 100/12, 108/22, 112/20, 151/3

y. ėt- Yol arkadaşlığı etmek. 80/16, 131/17

y. idi 84/5

y. it- Yol arkadaşlığı etmek. 29/2

y. ḳıl- Yol arkadaşlığı etmek. 79/8

y. +ı 89/6

y. +ım bol- Arkadaş olmak.72/4

y. +ımdın 124/14

y. +ını 25/7

yoluḳ- Karşı karşıya gelmek, raslamak.

y. -sa 97/18

y. -tı 6/17, 100/21, 106/19

y. -up 37/22

yolun- Yolunmak, koparılmak.

y. -dı 73/3

yom (<yom) Uğur, talih.

y. +ca 165/20

y. +casɪ 49/11

yon- Yontmak, gerekli biçimi vermek için kesmek.

y. -up 84/2

yor- 1. Yürümek, hareket etmek.

y. -ar 94/13, 130/6

y. -dı 104/3, 108/5, 117/13, 119/8, 123/15, 139/21, 153/20

y. -dılar 123/7, 126/2

y. -mak 101/4

y. -up 23/6

2. Tabir etmek, yormak.

y. -up 27/9

yorġan Yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü.

y. +ı 52/21

yoru- Yürümek, gezmek, yayan yürümek.

y. -ban 121/5

y. -rlar 78/3, 143/5

y. -rlarmu 143/10

yölek Destek, yardım.
y. bol- Destek olmak. 91/3
yör- 1.Yürümek.
yöral- Yürüyebilmek. 105/7
y. -erge 105/4
y. -di 41/12, 79/20, 89/15, 93/1, 93/22, 99/8, 103/8
y. -diler 17/4, 68/13, 89/8, 111/10
y. -güçe120/3
2. Yardımcı fiil
y. -di 78/2
yörü- 1. Yürümek, gezmek, yayan yürümek.
y. -p 8/17, 9/15, 37/21, 38/17, 42/9, 72/9, 82/8, 92/20, 93/1, 93/22, 97/15, 104/20, 105/2, 107/2, 111/15, 123/18, 133/22,143/19, 151/2, 152/11, 160/20
y. -pdür 104/15, 106/20, 107/1, 111/13
y. -p yėt- Yürümek. 41/13
y. -r 9/10, 95/10, 99/17, 101/18, 128/15, 143/6
y. -r irdi 24/12, 69/6, 73/14, 92/16, 106/18, 130/13
2. Yardımcı fiil.
y. -p 73/6, 92/15.
yörüt- Yürütmek.
y. -ti 39/6, 68/9
y. -üp 109/19
yötke- Yerini değiştirmek.
y. -p 107/18
yötkel- Yer değiştirmek.
y. -ip 30/13
yum- Kapamak, yummak.
y. -up 112/4
Yūnus Hz. Yunus peygamber.
Y. +ġa 3/4
Yūnus Bāḳī Özel ad.
Y. B. 76/10
Yūnus Ḳāḍī Özel ad.
Y. Ḳ. +lar 76/12
yurd Vatan, vilayet.
y. +ı 89/10
y. +um 6/12
yurt Yurt, vatan, vilayet.
y. 20/9, 24/13, 29/7, 99/12, 99/18, 111/3,136/21, 137/14
y. +da 20/10
y. +ı 74/14, 75/3, 116/7, 142/11,
y. +ıġa 52/3, 75/10, 115/19, 116/1, 116/6, 116/13
y. +ımıznın͡g 111/3
y. +nı 99/20
y. +nın͡g 74/18
Yūsuf Hz. Yusuf peygamber.
Y. +ka 3/1
Yūsuf Özel ad.
Y. 54/11, 54/15,
Y. +nı 78/8
Yūsuf Aḫun Özel ad.
Y. A. 50/3, 54/11, 62/19, 97/7, 153/14
Yūsuf Bay Özel ad.
Y. B. 123/17
Yūsuf Bik Özel ad.
Y. B. 21/16, 123/3, 132/12
Yūsuf Ḫoca Özel ad.
Y. Ḫ. 66/5

Yūsuf Saḳal Özel ad.

Y. S. 54/11

Yūsuf Şangiv Özel ad.

Y. Ş. 31/3

Yūsuf Şangyu Özel ad.

Y. Ş. +lar 24/3

Yūsuf Şibeci Özel ad.

Y. Ş. 66/4

yut- 1. Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek.

y. -ar 154/12

y. -ay 118/11

y. -tı 73/4

y. -up 15/2, 63/3, 130/15

2. Söylemek istediği bir sözü kendini tutarak söylememek.

y. -up 71/13

yügür- Koşmak, seğirtmek, hareket etmek.

y. -di 52/5, 71/17, 133/3

y. -sün 126/15

y. -ür 30/16, 31/2, 31/5, 31/6

y. -ür irdi 30/17, 31/2, 31/5, 31/7

yügürt- Koşturmak, seğirtmek.

y. -üp 57/5, 89/15, 120/19

yük Yük, ağırlık.

y. +lerini 48/9

yürek Kalp, gönül.

y. 65/15, 72/7,72/8, 72/10, 88/3, 97/19, 106/13, 117/11, 117/13, 134/15, 137/5, 144/18, 144/20

y. +i 36/17, 45/21, 48/19

y. +iġa 28/19

y. +iġe 36/2

y. +in 27/14, 117/6, 121/1

y. +ini 88/14

y. +ları 22/12

yüreklig Yürekli, cesur, yiğit.

y. 29/17, 31/2, 59/19, 87/15,

y. idi 50/3

yürgüz- Tereddüt etmek.

y. -üp 15/13

yüz Yüz (100) sayısı.

y. 9/6, 15/17, 17/8, 17/15, 18/8, 19/8, 20/10, 21/8, 25/5, 36/3, 36/10, 39/8, 47/1, 47/17, 53/19, 53/20, 56/17, 56/19, 56/22, 59/6, 59/7, 70/8, 71/1, 72/17, 72/21, 74/9, 74/16, 74/21, 74/22, 75/2, 75/8, 75/9, 75/12, 75/19, 75/20, 76/4, 76/8, 76/10, 78/7, 78/11, 80/12, 84/9, 85/9, 85/16, 92/2, 92/7, 93/5, 95/6, 95/11, 95/17, 97/22, 98/9, 100/14, 100/16, 100/22, 101/3, 101/13, 102/8, 102/9, 106/10, 109/1, 109/20, 110/2, 110/10,110/14,111/5,112/5,113/5, 114/20, 115/11, 118/15, 119/7, 120/14, 121/1, 127/22, 134/21, 142/13, 143/16, 143/17, 144/2, 145/7, 145/13, 150/9, 153/19, 166/13

y. +çe 38/3

y. +din 35/18, 53/20

y. +ga 56/3

y. min͡g Yüz bin sayısı.92/7

y. yigirm Yüzyirmi sayısı. 53/20

y. y. +si 53/20

2. Yüz, surat, çehre.

y. 14/4, 28/6, 28/17, 102/4, 137/22, 141/8,141/9, 142/7,153/16

yüz tut- Gelmek, bir şeyi istemek için gururu bir tarafa bırakıp birinin huzuruna çıkmak. 59/6

yüz ur- Yönelmek. 14/4

y. +i 28/5, 28/7, 48/19, 87/14, 106/20, 115/8, 135/10, 141/13

y. +idin 115/18

y. +iga 25/19, 58/1, 115/18

y. +ime 164/4

y. +in 13/2, 82/15, 103/13, 130/7

y. +ini 45/18, 63/4

y. +ları 99/2

y. +ni 24/18, 98/22

y. +ü͡ng 63/7, 70/19

3. Taraf.

y. +i 74/8, 74/21, 75/1, 75/4,

y. +idaki 18/15

y. +ide 102/3

y. +idin 74/5, 74/16, 76/1, 120/9, 123/2, 126/2,142/8

y. +ni 20/19

4. Yüzey.

y. +iga 110/15, 152/20

y. +in 86/13, 153/18

y. +ini 68/4, 112/4, 150/10

yüz başı Orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay.

y. b. 76/8, 125/4, 136/11

y. b. +larnı 148/5

y. b. +nı 40/21, 148/5

yüz bėk Yüz ailenin vergisini toplayan bey.

y. b. 75/2

yüz bėki Yüz ailenin vergisini toplayan bey.

y. b. 22/2, 41/15, 62/4, 62/8, 70/8, 74/9, 74/16, 74/21, 74/22, 75/8, 75/9, 75/12, 75/20, 76/8, 76/10, 78/11, 92/2, 93/5, 95/6, 100/16, 101/3, 101/13, 106/10, 138/12, 141/8, 142/7, 142/13, 146/7, 147/16

y. b. +dür 84/9

y. b.+lar 22/3, 100/22, 145/13

y. b. +larnı 40/8

y. b. +ni 78/7

Yüz Bėki Ḳaşḳa Bik Özel ad.

Y. B. Ḳ. B. 74/22

yüz bėşi Orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay.

y. b. 136/11, 144/2

yüz bik Yüz beyi, orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay.

y. b. 75/19, 76/4, 80/12, 85/9, 95/11, 95/17,100/14, 102/8, 102/9

yüzlen- Yönelmek, gelmek, yüzünü dönmek.

y. -di 20/14, 22/2, 22/3, 25/20, 103/12, 108/16, 138/11, 145/8

y. -diler 112/15

y. -ip 17/4, 24/2, 39/8, 107/12, 160/22

y. -üp 111/13

yüzlik Taraf, yön.

y. +i 126/1

-Z/Ż/Ẓ/Ẕ-

żabṭ Ar. Ele geçirme, yakalama, hakim olma.

ż. ḳıl- Ele geçirmek, elde etmek. 34/9

ż.-ı nās Ar. İnsanlara hakim olma.

ż. -ı nās ėt- İnsanlara hakim olmak. 87/21

zād Ar. Azık, yiyecek.

z. 119/6

zād-rāh Ar.+Far. Yolluk azığı, yiyecek.

z. 97/5

zāġ Far. Karga.

z. +larnıng 66/10

zāhid Ar. Aşırı dindar.

z. 84/8

ẓāhir Ar. Görünen, açık, meydanda.

ẓ. 5/20

ẓ. +da 49/17

ẓāhiren Ar. Açık olarak, belli bir şekilde.

ẓ. 26/2

zaḫm Far. Yara.

z. ur- Yaralamak. 140/14

z. +dın 125/7

z. +ın 125/8

zaḫm-dār Far. Yaralı.

z. 104/14

z. bol- Yaralanmak. 86/3, 125/7, 140/12

z. +larġa 47/1

zaḳḳum Ar. Meyvesi acı bir cins ağaç.

z. 72/3, 156/16

z. bol- Zakkum gibi acı olmak. 45/13

zāl Far. Ak sakallı ihtiyar.

z. 16/18, 73/4

zal ẕer Gürültü patırtı.

z. 152/1

żalālet Ar. Doğru yoldan sapma, sapkınlık.

ż. +ni 159/18

ẓālim Ar. Haksızlık yapan, zulm eden.

ẓ. 11/4, 11/5

Zalzer Özel ad.

Z.136/17

żam Ar. (<żamm) Katma, ekleme.

ż. bol- Artmak, eklenmek. 90/1

ż. ḳıl- Katmak, eklemek. 7/17

zamān Ar. (<zemān) Devir, an.

z. 14/2, 15/12, 16/8, 16/10, 30/3, 33/10, 34/16, 37/19, 41/1, 44/6, 50/11, 52/17, 54/5, 66/22, 67/19, 96/10, 89/1, 98/7, 99/21, 115/9, 122/6, 122/7, 125/15, 132/19, 133/18, 133/21, 135/21, 139/7, 139/11, 142/4, 142/14, 150/13, 150/20, 153/1, 154/14, 162/14, 164/6,

z. +da 15/8

z. +ıda 87/14

zamāne Ar. (<zemāne) Şimdiki zaman.

z. 9/3, 14/4, 86/6, 87/22, 95/2, 139/13

z. +sida 8/10

zāndek Abdest bozma.

z. bol- Abdesti bozmak. 22/13, 23/15

zaʿferān Ar. Safran.

z. bol- Safran olmak. 141/13

żaʾīf Ar. Zayıf, güçsüz, takatsiz.

ż. 46/4, 46/5, 113/16, 149/17

ż. irdük 46/6

ż. +larnı 46/6

zār Ar. Ağlayan, inleyen, dermansız.

z. 4/8, 65/16, 105/4, 114/11, 130/1

z. bol- Ağlamak, feryat etmek. 29/20, 63/13, 72/14, 86/16, 104/21, 105/1

z. it- Ağlamak, inlemek, feryad etmek. 4/1

z. iyle- Ağlamak, inlemek. 42/20, 46/21

z. ḳıl- Ağlamak, inlemek, feryad etmek. 3/1, 11/3, 67/17, 143/7, 147/1

z. ol- Zayıf, dermansız olmamak. 60/16, 71/19

z. +ını 50/12

z. +nı 4/8

z. +nın͡g 118/12

ẕar Far. Küçük.

ẕ. ḳıl- Küçük kılmak., küçültmek. 16/18

zār zār Zar zar ağlamak, feryad etmek.

z. 12/9, 16/2, 24/6, 24/15, 29/4, 29/8, 61/21, 62/14, 63/4, 98/17

z. z. bol- Ağlamak, inlemek. 63/16, 160/17

z. z. yıġla- Zar zar ağlamak, feryad etmek. 22/15

żarar Ar. Ziyan, kötü sonuç.

ż. bėr- Kötülük etmek. 156/2

zāre Far. Ağlayan, inleyen.

z. +lar ḳıl- Ağlamak, inlemek, feryat etmek. 47/22, 106/9

ẓarīf Ar. Nazik, zarif.

ẓ. 78/7

Żarīf Yüz Bėk Özel ad.

Ż. Y. B. 93/5

zārlıġ Far.+T. Ağlayıcı, inleyici.

z. 53/17

zārlıḳ Far.+T. Ağlarlık, inlerlik.

z. +lar ḳılur irdi Ağlamak, feryat etmek. 31/9

zārūr Ar. (<żarūr) Zaruri, kaçınılmaz, zorunlu.

z. 20/1

ẕāt Ar. Kimse, kişi, saygıdeğer kişi.

ẕ. 12/10, 35/6, 47/13, 84/7

ẕ. +ı 101/1, 162/20

ẕ. +ın͡g 93/16, 103/14, 160/13

ẕ. +ın͡gız 107/3

Ẕāyid Turdı Özel ad.

Ẕ. T. 74/4

zāyil Ar. Yok olan, sona eren.

z. ol- Gitmek, sona ermek. 63/12

zebān Far. Dil.

z. 17/1, 40/13, 43/10, 49/6, 56/10, 69/9, 96/17, 99/2, 99/11, 103/10, 107/17, 110/16, 124/6, 126/16, 138/16, 144/13, 152/18, 152/19, 163/7

z. +ı 23/10, 105/5

z. +ıġa 162/16

z. +ın 87/19

z. +ın͡g 43/12

z. +larnı 143/8

zebān-dār Far. Dil alan, dil çeken.

z. 87/15, 96/18, 122/20

zeber Far. Üst.

z. 3/3

zebḥ Ar. (<ẕebḥ) Boğazlama.

z. 2/18

zebūn Far. Zayıf, güçsüz.

z. 80/14

z. bol- Aciz olmak, güçsüz bırakılmak. 40/20, 121/14, 130/3

zebūnluḳ Far.+T. Güçsüzlük.

z. +da 121/14

Żeḥḥāk Özel ad.

Ż. 136/17

zehr Far. Zehir, ağu.

z.137/3, 137/4, 153/7, 153/17

z. zaḳḳum bol- Zehir, zıkkım olmak. 72/3

Zehrā Hz. Zehra.

Z. +ġa 5/20

zehrelıġ Far.+T. Zehirli.

z. 66/19

ẕelīl Ar. Alçak, aşağılık, hakir.

ẕ. 6/14, 16/21, 19/1, 36/7, 149/4

ẕ. bol- Aşağılanmak. 27/18, 112/18

zelzele Ar. Yer sarsıntısı, deprem.

z. 36/21, 62/11, 73/21, 74/4, 86/8, 94/21, 112/16, 117/18, 121/8, 124/1, 129/17, 129/20

zemīn Far. Zemin, yeryüzü.

z. 2/5, 34/21, 42/8, 45/17, 51/7, 51/11, 58/20, 59/8, 89/19,105/6, 140/11, 161/14

z. +da 136/16

z. +din 53/6

z. +dinmü 140/18

z. +ġa105/8

z. +ni 2/4, 9/5, 45/8, 53/16, 58/15, 105/9, 157/7

zemistān Far. Kış mevsimi.

z. 80/22

zemzeme Ar. Ezgili, nağmeli ses, nağme.

z. 14/11

zen Far. Kadın.

z. 22/13, 32/21, 33/8, 38/17, 38/20, 48/10, 100/5, 118/17, 129/21, 143/17, 145/5, 151/11

z. +ini 133/17

z. +lar 11/18, 39/22, 46/18, 86/17, 128/8, 134/20, 151/12

zenān Far. Kadınlar.

z. 152/12

ẕenb Ar. Günah, suç, kabahat.

ẕ. -i ʿaẓīm Ar. Haddinden fazla, suç, günah. 164/3

zenbūrek Far. Hayvan üzerinde taşınan küçük top.

z. 22/11, 30/11, 48/4, 70/5, 77/1, 85/16, 91/13, 118/4, 123/20, 165/1, 165/7

z. +lar 23/4, 45/6, 50/18, 51/5, 53/10, 67/15, 85/13, 117/21, 129/19, 130/18, 161/5

z. +larnı 112/10

zenbūrekçi Far.+T. Zemberekçi.

z. +lerrni 138/2

zencebīl Ar. Baharat türü bir bitki.

z. 153/3

Zengī Far. Zenci, siyah adam.

Z. 38/1, 115/19, 150/6

Z. +lar 37/10, 37/18, 102/16, 103/12, 149/1

Z. +larnı 115/20

Z. +ġa 38/1

zer Far. Altın. bk. z̠er.

z. 40/3, 66/17, 77/20, 78/2, 78/4, 78/5, 79/10, 80/5, 80/9, 102/18, 107/15,119/16, 120/10, 128/7, 140/10, 141/21

z. +ġa 79/22

z. -i sürḫ Far. Kırmızı, kızıl altın. 140/20

z. +lar 9/9

z̠er Far. (<zer) Altın. bk. zer.

z̠. 6/13

zerd Far. Sarı, solgun, soluk. bk. z̠erd.

z. bol- Sararmak. 7/15

z̠erd Far. Sarı, solgun. bk. zerd.

z̠. bol- Sararmak. 29/18

zerd-āb Far. Yara, irin.

z. +ġa 72/16

zer-ger Far. Kuyumcu.

z. +ga 73/15

zer-nigār Far. Altınla işlenmiş, yaldızlı, süslü.

z. 81/14, 100/18

zerrāḳ Ar. İki yüzlü.

z. 80/12

z. +nı 40/17

zerre Ar. (<z̠erre) Çok küçük parça.

z. 52/3

z. -i caġlıġ Zamanın çok azı. 92/8

z. -i cöb Ar. + Far. Çalı çırpı parçası. 166/1

z. -i ḳan Kan zerresi. 165/20

z-i nükte Ar. Az nükteli. 46/12

zerreçe Ar.+T. Zerre kadar.

z. 163/17, 164/1

zerrīn Far. (<zerīn) Altından veya altına benzer olan, altın gibi sarı.

z. 80/9, 94/5, 100/18, 102/18

z. +ni 139/12

zerrīne Far. (<zerīne) Altına benzer olan.

z. 79/9, 80/8, 102/19

zevāl Ar. Yok olma, ayrılıp gitme; sona erme; yenilme.

z. 2/1

z. taf- Yok olmak. 135/11

z̠evḳ Ar. Hoşa giden veya çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu, haz.

z̠. -i Aḥmed Ahmed'in zevki. 141/3

z̠. +idin 107/16

Zeynāl Yasavul Özel ad.

Z. Y. 155/6

Zeynel Bāḳī Özel ad.

Z. B. 49/16

żıd Ar. (<żıdd) Zıt, karşıt.

ż. ḳıl- Karşıt yapmak. 2/7

zırh Far. Zırh.

z. 84/22

zīb Far. Süs, bezek.

z. 139/8

ziġir Keten, susam.

z. 139/15

zihne Cimri.

z. 123/13

ẕikr Ar. Anma, adını söyleme.

ẕ. 69/10, 128/16

zindān Far. Karanlık ve havasız yer. bk. zīndān.

z. 88/5, 88/6,158/5

z. +da 61/7, 87/10

z. +ġa 64/12, 88/6

zindan Özel ad.

z. 81/18

zīndān bk. zindān.

z. 60/13

ẕī-nefs Ar. Canlı.

ẕ. +larġa 2/2

zīnet Ar. Süs, bezek.

z. +in 3/18

zinhār Far. Sakın, asla.

z. 92/8

zīr Far. Alt, aşağı.

z. 28/9, 136/16

z. ü zeber ḳıl- Altüst etmek. 3/3

Zir[z]a Özel ad.

Z. +sıġa 45/22

Żiyā Özel ad.

Ż. 55/1, 69/1

żiyā Ar. Işık, aydınlık.

ż. 68/5

ziyāde Ar. Artma, çoğalma.

z. bol- Artmak, fazlalaşmak. 26/1

z. ol- Artmak, fazlalaşmak. 2/8

ziyān Far. Zarar.

z. ḳıl- Zarar vermek. 135/1, 137/11, 138/20

ziyāret Ar. Görmeye gitme, görüşmeye gitme.

z. ḳılış- Görüşmek, ziyaret etmek. 65/14

ziynet Ar. Süs, bezek.

z. 139/8

zoẖu Ar. Memnuniyet, hoşnutluk.

z. 141/18, 144/6

z. +ġa142/1, 142/18

Ẕolyar Özel ad.

Ẕ. 155/16

zōr Far. Kuvvet, güç.

z. ḳıl- Güç kullanmak. 157/13

z. +ıġa 9/14

zūd Far. Çabuk, tez. bk. ẕūd.

z. 83/16

ẕūd bk. zūd.

ẕ. 133/5

ẓuhūr Ar. Görünme, meydana çıkma.

ẓ. 2/12

ẓulm Ar. Eziyet.

ẓ. 9/8, 28/11, 82/3, 158/9

ẓ. bol- Eziyet olmak. 95/2

ẓ. ėt- Eziyet etmek, zulmetmek. 28/14

ẓ. irmiş 64/14, 139/10

ẓ. ḳıl- Eziyet etmek, zulmetmek. 9/7, 28/7, 28/16, 29/1, 101/9

ẓ. +ġa 9/12

ẓ. +ıdın 165/3

ẓ. +ıġa 9/14

ẓ. +lar 94/9

ẓ. +lar ḳıl- Eziyet etmek, zulmetmek. 4/9

ẓulmāt Ar. Karanlıklar.

ẓ. 22/10

ẓ. +ın 3/13

zur Far. (<zūr) Kuvvet, zor, güç. bk. zūr.

z. 52/15

zūr Far. Kuvvet, güç. bk. zur.

z. 61/11, 64/11, 73/22, 114/13

z. ḳıl- Güç kullanmak. 46/12

z. +ıdın 33/12, 43/9, 49/3, 53/7,

z. +ını 57/4

z. +ları 134/8

zūr-āver Far. Güçlük, zorluk getiren.

z. 115/9, 122/18

z. idi 54/12

z. +ları 46/14, 50/19, 120/6

Zurġan Şumun Yer adı.

Z. Ş. 19/10, 148/2

zūrluḳ Far.+T. Zorluk, güçlük.

z. 50/20

Zübeyde Özel ad.

Z. 98/11

zühre Çobanyıldızı.

z. +diġa 6/3

ẕü'l-celāl Ar. Celal, ululuk sahibi olan Allah.

ẕ. 2/1, 135/11, 152/10

ẕü'l-metin Ar. Yazma gücü.

ź. 56/22

ẕürriyāt Ar. Soylar, nesiller, kuşaklar.

ẕ. -ı adam Ar. İnsan soyları. 2/9

ẕ. -ı ʿAlī Ali'nin soyu. 6/5

ẕ. +ını 2/14

SONUÇ

“Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin” adlı çalışmanın imlâ ve gramer özellikleri ile gramatikal dizininin incelenmesi neticesinde şunları söyleyebiliriz

1. İncelemeye esas alınan metinde Uygur imlâ geleneğine ait ünlülerin yazımı, nazal n sesi için **نك** grubunun kullanılması, kalın sıradan kelimelerde **س** ve **ت** kullanılması, bazı eklerin tabandan ayrı yazılması gibi özelliklerin olduğu görülmüştür **علم نينك** ʿalem-ni͡ng (2/2), **بولماسا** bolmasa (5/10), **سونكره** so͡ngra (162/20), **تاقار** taḳar (139/20),**تانك** ta͡ng (104/6).

2. Türkçe kelimelerde ilk hecedeki /e/’ler **ى** /ye/ harfi ile gösterilirken bu harfin kullanılmadığı kelimelerde ise kapalı e /ė/ olarak okunmuş, dolayısıyla bu ünlünün varlığı tarafımızca incelenen metinde de tespit edilmiştir.**بيك** bik (18/15), **بش** bėş (20/10), **اير** ir (74/10), **دلى** dėli (43/16).

3. Çağatay Türkçesinin karakteristik özellikleri arasında gösterilen, ikinci hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle ilk hecedeki düz ünlünün yuvarlaklaşması olayı çalışmaya esas alınan metinde de tespit edilmiştir evlük > üylük (110/10), tamır > tamur > tomur (29/15).

4.Çağatay Türkçesinde kalınlık-incelik uyumunun sık sık bozulması özelliği metinde de tespit edilmiştir işḳa (7/8), itmaḳ (105/13), emīriġa 165/8. Türkçe kelimelerin yanı sıra Arapça ve Farsçadan alıntı ince ünlülü kelime tabanlarına kalın ünlülü ekler geldiği görülmüştür emīrlıḳ (34/12), merdlıġ (133/22), telbīs-lıġ (42/18).

5. Eski Türkçenin kelime başı /b-/ sesleri /n/ ve /͡ng/ gibi art damak ünsüzlerinin etkisiyle /m/ olmuştur bėn > mėn (7/1), bunça > munça (9/6), bu͡ngdaş > mu͡ngdaş (124/16), bin > mi͡ng (15/17), bin- > min- 139/14.

6. Batı Türkçesinin ilk devresinde ortaya çıkan ve daha sonra Batı Türkçesinin Azerbaycan ve Osmanlı sahaları arasındaki belirli ses farklarının başında yer alan -ḳ- > -ḫ- değişikliğine metnimizde rastlanmıştır. Çağatay Türkçesindeki bu ünsüz değişmesinin Batı Türkçesinin etkisiyle oluştuğu düşünülmektedir akşam > aḫşam 126/4, Nilka > Nilḫa “Yer adı” 22/5, taḳı > taḫı 5/2, taḳuḳ > taḫu 138/20.

7. Orhun, Uygur, Karahanlı, Harezm, Kıpçak, Çağatay Türkçesi ile bugünkü Doğu ve Kuzeydoğu grubu Türk lehçelerinde bol- şeklinin tercih edildiği bu fiilin

Oğuzcada ol- şeklinde kullanımı çalışmamızda Oğuzca bir özellik olarak kabul edilmiştir ol- 14/1, 37/15, 63/12, 89/21 vs.

8. Eski Türkçenin kelime başı /b-/ seslerinin metnimizde de muhafaza edildiği görülmektedir bėr- (36/12), bar- (111/8), bar (6/13).

9. Dudak ünsüzü /p/ sesinin diş-dudak ünsüzü /f/ sesine dönüştüğü görülmektedir çap- > çaf- (111/2), toprak > tofraḳ (2/8), yapraġ > yafraġ (120/20), körpe > körfe (106/4).

10. Eski Türkçenin kelime başındaki /t-/ sesleri korunmakla birlikte metinde sık sık /d-/li örneklerle de karşılaşılmaktadır taġ (33/2) ~ daġ (44/21), taẖı (19/9) ~ dağı (2/7), tomur (9/15)~damar 45/3, tė- (67/6) ~ dė- (119/3), til (7/19) ~ dil (69/17), tive (16/14) ~ dive (134/17), tüz (27/19) ~ düz (32/20).

11. Geniş zamanın olumsuz çekiminde ötümlü /z/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /s/ olduğu görülmüştür ḳoymas (159/7), köralmas (83/17), tarımas (105/15), olmas (2/8), körünmas (94/1), turmas (162/8), yanmas (36/8).

12. İsimden sıfat türetme eki +lIk, +lUk ekinin aslî şeklini muhafaza etttiği tespit edilmiştir şehrlig (53/20), üylüg (110/10), tėn͡glig (15/8).

13. Çağatay Türkçesinin önemli ses özelliklerinden biri olarak gösterilen ünsüz ikizleşmesi çalışmamızda da görülmektedir aççıġ (137/15), ḳattıġ (45/12), nėçče (147/22), sėkkiz (112/17), uşşaḳ (32/3).

14. Düzlük-yuvarlaklık uyumunun tam olarak gelişmediği Çağatay Türkçesinde I. ve II. teklik şahıs iyelik ekleri genellikle bu uyuma uyar. Ancak Eski Türkçeden itibaren yalnızca düz şekilleri mevcut olan III. teklik şahıs iyelik eki, Çağatay Türkçesinde olduğu gibi çalışmamızda da aynı şeklini muhafaza eder üstige (71/10), üyi-ge (109/9), taẖusını (138/20). Yine düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırılık teşkil eden eklerden birisi de yuvarlak ünlülü isim kök ve gövdelerine getirilen I. çokluk şahıs iyelik ekidir. Bu ekin yuvarlak ünlülü +mUz şeklinden çok, düz ünlülü +mIz şekli kullanılmıştır yurtımızn͡ıng (111/3), ʿömrimiz (6/14). II. çokluk şahıs iyelik eki ise genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarken kimi zaman bu uyuma aykırı olarak ekin ünlüsünde düzleşmeler görülebilir üyün͡güzde (138/5), ḳolun͡guzġa (102/21), burnun͡gızdın (114/3).

15. Eski Türkçe döneminden beri gördüğümüz zamir n'sinin isim çekiminde ortaya çıkması durumu, ilk kez Çağatay dönemi eserlerinde farklılık göstermeye başlar. Çağatay dönemine ait mensur eserlerde III. teklik şahıs iyelik eki ile yönelme, bulunma

ve çıkma hâli ekleri arasına çoğunlukla zamir n'si gelmez. Bu durum incelemeye esas alınan metnimizde de tespit edilmiştir yürekiġa (28/19), ḳanıda (74/15), şehridin (27/5).

16. Çağatay Türkçesinde ilgi hâli eki ünsüzle biten kelimelerden sonra da +nIn͡g şeklinde kullanılır. Bu durum Eski Türkçe ve Batı Türkçesinden farklılık gösterir. Ancak ilgi hâlinin zamirlerle çekiminde +In͡g'lı şekiller de görülebilir ḫaḳan-nın͡g (23/11), iş-nin͡g (38/13), mėnin͡g (102/21), sėnin͡g (102/21).

17. Çağatay Türkçesi Eski Türkçenin zamirlere getirdiği +nI ekini yükleme hâli olarak genelleştirir giryesini (124/9), gül-ni (147/3), ḫalḳ-nı (69/2), ibarganı-nı (36/3), içi-ni (83/11). Ek, III. teklik şahıs iyelik ekini almış isimlerden sonra +n biçiminde de görülür nāmesin (42/13), oḳın (95/16), özin (5/1), sözin (11/12), tilin (65/2), yaşın (58/1), yolın (112/21), yürekin (117/6).

18. Tarih boyunca herhangi bir ses değişikliğine uğramayan bulunma hâli eki, Çağatay Türkçesinde ve çalışmamızda +dA şeklindedir. Ekin bu şekli ünlü uyumlarına uyarken ünsüz uyumu için aykırılık gösterir ḳayġuda (67/2), kent-de (113/5), köç-de (148/20), künde (163/21), mey-de (118/12), munda (36/19).

19. Çağatay Türkçesi eserlerinde, çıkma hâli ekinin yaygın olarak görülen +dIn şekli metnimizde de görülmüştür semādın (33/16), sėndin (72/2), sėnin͡g-din (165/5), serdin (140/13) , sırdaşımdın (124/18).

20. Köktürk, Uygur ve Karahanlı metinlerinde yön gösterme hâli için işlek olarak kullanılan +GArI, +gerü, +KarI, +ḳaru, +rA Çağatay Türkçesinde canlılığını kaybedip birkaç kelimede kalıplaşarak kullanılmaya devam etmiştir içkeri (62/3), içre (6/12), içkeri-ġa (29/16), ilgeri (137/3), taşḳarı (50/6).

21. Metnimizde ir- ve i- ek-fiili birlikte kullanılır yoḳ bolupdur idi (33/3), kilür irdi (145/15), közlüg irür (87/14), assıġ idi (153/5). Ek-fiilin olumsuz çekimi imes "değil" kelimesiyle yapılır ġurūr imes mėn (42/14), düşmen imes mėn (27/19), ḥaḳīr imes-dür (123/15), ẓāhir imes-dür (5/20).

22. Metnimizde gelecek zaman çekiminin -ġu/-gü sıfat-fiil eki + iyelik ekleri ile de yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak Çağatay Türkçesinde de görülen bu şekil yaygın olarak kullanılmaz. Nitekim metnimizde sadece iki örnekte kullanılmıştır iylegüm (44/1), ḳoyġum (85/4). Metinde birkaç yerde kullanılan şu örnekler ise bu şeklin unutulmakta olduğunu göstermektedir ḳılġu miz (48/13), ḳılġu siz (42/18).

23. Çalışmamızda yeterlik fiili çekiminin al- yardımcı fiili ile yapıldığı görülmüştür ḳıla al- (7/9), bola alma- (7/8), ḳıla alma- (50/17), tapa alma- (78/3).

24. Bölgedeki Türk kültür izlerini tanımada ve tanıtmada yer adlarının önemi dikkate alındığında metinde geçen Türkçe şu yer adları esere daha bir değer kazandırmıştır Aḳsu (31/5), Aḳ Tam (76/2), Aḳ Tufa (40/1), Aḳyol (34/3), Alatar 30/13), Ara Boz (34/5), Ço͡ng Yulduz (141/6), Ḳaġunçı (20/2), Ḳaraḳol (42/10), Ḳara Yıġaç (55/10).

25. Savaş, askerlik, devlet yönetimi ve meslek adlarıyla ilgili, metinde tespit edilen kelimeler şunlardır mi͡ng bėki (141/7), bik (122/ 16), yüz bėki (141/8), ağaça (63/4), aḳsaḳal (89/21), bay (24/2), ėlçi (34/14), mi͡ng başı (74/18), ayakçı (84/5), ḫazneçi (26/ 13), işik-aġası (24/9), otunçı (143/8), tėmürçi (140/5), bāzār biki (44/12), şang bėki (20/21), dorġa (51/14), ḳaravul (78/7).

26. Çalışmamızda, Türk dili ile aynı dil ailesine mensup Moğolcaya ait şu kelime ve yer adları tespit edilmiştir aldırap (95/15), asradı (39/21), büdün[e] (28/8), çakar 81/18, çıdalmay (9/12), çöp (88/1), çirāylıḳ (74/18), ḳadap (83/10), ḳadalġanı (36/2), ḳaravul (109/6), dabannı (42/9), ġol (142/19), ḳaravulçı (109/8), nöker (81/9), taranҫi (154/17), şang (20/21), kökeldaş 10/4, Caġustay (19/18), Saftay (134/8), Ulastay (22/5).

Son olarak diyebiliriz ki canlı bir varlık olan dil, geçmişten günümüze değişerek gelişen geniş kapsamlı bir sistemler bütünüdür. Bu bütün içinde her dil unsurunun önemli bir görevi vardır. Bu unsurlar üzerinde yapılacak çalışmalar, onun derin yapısının ortaya konmasında etkili olacaktır. Çağdaş Türk Lehçelerinin oluşmasında da çok önemli bir rol oynayan Çağatay Türkçesinden çağdaş Türk yazı dillerine geçişin nasıl gerçekleştiğinin tespit edilebilmesi de eski ile yeni arasındaki bağlantının kurulması ve karşılaştırılması bakımından çok önemlidir. Eserimizde genel olarak farklı bir özellik tespit etmemiş olmakla birlikte, yukarıdaki maddelerde verilen özelliklerin, dönemin diğer eserlerinin dili hakkında da az çok fikir sahibi olmamıza vesile olacağını ve çalışmamızın Tarihî ve Çağdaş Türk Lehçeleri alanında yapılacak diğer çalışmalara kaynaklık edeceğini umut ediyoruz.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	NACİYE KARAHAN KÖK
Öğrenci Numarası	121213201
Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Doktora
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM
Tez Başlığı (Türkçe)	Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin (İnceleme-Metin-Dizinler)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 397 sayfalık kısmına ilişkin, 17/04/2017 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Ahmet BURAN
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

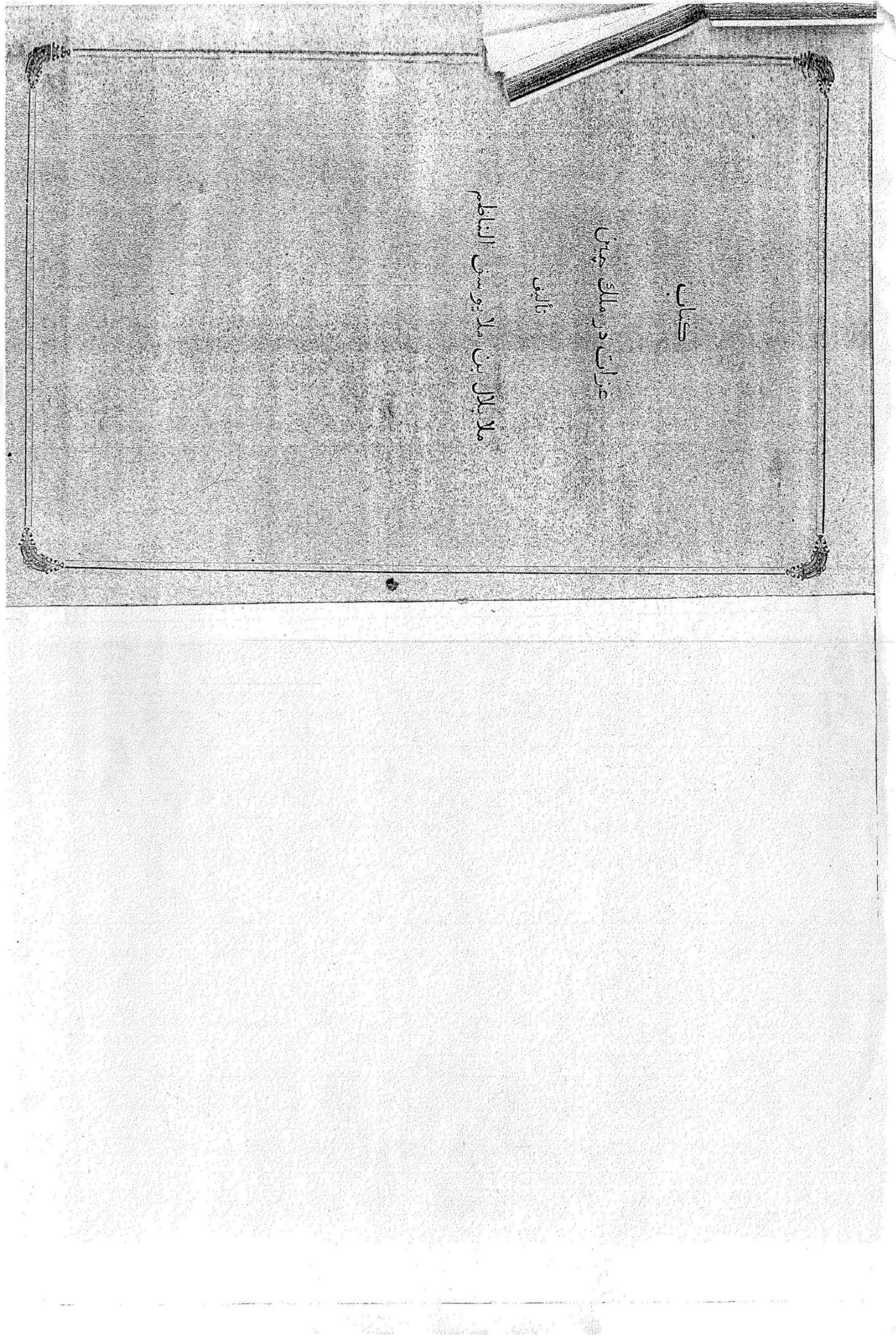
F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.

b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla **%10**, "alıntılar dâhil" **% 30'u** geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

Ek 2. Orijinal Metin

بسم الله الرحمن الرحيم

ثنا للخداوند ذو الجلال   ایرور مالك الملك آنكا یوق زوال
دو عالمنینك ملكیغه مالك ایرور   همه ذی نفسلارغه خالق ایرور
عدم دین دو عالمنی پیدا قیلب   اوزین قدرتینی هویدا قیلب
بو توقوز فلكنی معلّق ایتب   زمین نی بو قسمی مطبّق ایتب
فلك اوزره انجمنی پیدا قیلب   سیكلار زمین اوزره احیا قیلب
كه اظهار ایتب(¹) كونه كون قدرتین   دوام كورساتیب رنك برنك صنعتین
داغی ایلادی تورت عناصر پدید   قیلب دور برینی بری برله ضد
شمال برله تفراق اوت برله سو   زیاده كم اولماس بو توردین برو
عناصردا آدمنی پیدا ایتب   ذریات آدم هویدا ایتب
آنكا بردی حق طرفه احسن جمال   قدی قامت ایچره قیلب پر كمال
عطا قیلدی اوز نوریدین جان انكا   كه الطاف ایتب نور ایمان آنكا
كه باش دین آیاغین قیلب محض نور   تمام انبیاء تافتی آندین ظهور
تمام اسملارنی آنكا بیلدوروب   ملائكلارینی سجود قیلدوروب
آنكا حق خلافت كرم ایلادی   ذریاتینی محترم ایلادی
تافیب شیصت(²) نبی برله ادریس مراد   بلا آنی دین نوحغه بردی نجاد
كه صالح دعاسین قیلب مستجاب   قیلب ناقة اللهغه تاشنی حجاب
عزیز ایلاماككا آنی بیرو بار   چقیب سنكی دین ناقه نقش دار
خلیلیغه آتشنی كلذار ایتب   كه فرزندیغه ذبح اظهار ایتب

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: قیلب
(²) ——— ششت

كه یعقوبنی حق قیلدی یوسفكا زار   آنی مصردا ایلادی تاجدار
خدا بردی موسیغه چوبدین عصا   عدوغه عصانی قیلب آژدها
كه لوط نبی قومنی در سحر   خدا جملهنی قیلدی زیرو زبر
یونسغه بریب ماهی بطنیدا جاه   سكندرنی قیلدی جهان ایچره شاه
كه داود قولیدا تمور بولدی موم   خدا یادی برله قیلب ترك نوم
سلیمانغه بردی خدا بر نكین   ایدی تحت فرمانیدا انس جین
كه خدمت قیلور كونله وخوش وطیور   سحاب برله باد اژدها مار مار
بلا صدو بستدا آتا در جهل   بوقسمیدا قیلمیش كه نعم الوكیل
بروغه بریب بال طیر انتوروب   برونی جهان ایچره سیر انتوروب
برونی چقاردی فلك اوجیغه   برونی قیلب بند غضب موجیغه
بورون شاه لولاكنی ایلاب یتیم   آنكا قیلدی شهلارنی بعد از ندیم
فلك اوزره فیدا قیلب مهرنی   یاروتوب آنینك برله بو دهرهنی
كیچه ظلماتین یاروتی قمر   جنابیدا دور لعل گوهر حجر
جهان ایچره فیدا قیلب تاغلار   بیابان دور یا قموغ باغ لار
كه هر امریده اوزی قادر درور   كه هر جایدا حاضر ناظر درور
پدید ناپدید بارچهنی بیلكای(¹) اول   كونكلدا نه كیچسا آنی بیلكای اول
ملك برله آدمنی اعزاز(²) ایتب   ملكنی عبادتدا ممتاز ایتب
بشركا عطا ایلابان نعمتین   همه خلقیدین(³) آرتوروب زینتین
سرافراز ایتب خلق اخلاق ایله   فریفته قیلب ملك املاك ایله
برین حمد ایتماققه كویا قیلب   برینی بری سیغه شیدا قیلب
برینی قیلب گل كبی تازه روی   لطافت ارا نیك روی نیكخوی

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: كوركای
(²) ——— اغزار
(³) ——— خلق دین

برونی آنینک عشقیدا زار ایتب　　کدالار کبی ایشکیده خوار(١) ایتب
مدام وصل یادیدا آه‌لار اوروب　　دلینی آنینک عشقیده کویدروب
برونی قیلب خلق آرا پاده شاه(٢)　　برونی غنی وبرونی گدا
برونی صغیر برونی کبیر　　برونی عزیز برونی حقیر
برونی توانا برو عیب ناك　　برونی توتوب شاد برو درد ناك
برونی عبادت‌دا قابل ایتب　　بروسینی فسقی‌غه مایل ایتب
غرض جمله اظهار قدرت درور　　تمامیکه شامل حکمت درور

خدایا نزار انمه بو زارنی(٣)
بلال بی تمیز زار اوّاره‌نی

فی نعت نبینا صلی الله علیه وسلم

عددسیز درود خوجه لولاك‌غه　　حبیبی خدا تاج افلاك‌غه
محمد خدانینك حبیبی درور　　کنه آغریغی‌نینك طبیبی درور
که عرش‌العظیم‌نینك که تاجی رسول　　تمام انبیالار رواجی رسول
که خاص‌لار دلی افتابی رسول　　علوم اهلی‌نینك ماهتابی رسول
بولوب قاب قوسین مکانی رسول　　تمام معرفت‌نینك که کانی رسول
یتیم بیوه‌لارنینك آتاسی رسول　　تمام کمرهان رهنماسی رسول
تمام امّتی‌کا شفیعی رسول　　که صاحب مقام‌لار رفیعی رسول
سخاوت ایلی‌نینك کریمی رسول　　که حق باره‌کاهی حریمی رسول
نبی‌لار دلی‌نینك سروری رسول　　ولی‌لار دلی‌نینك حضوری(٤) رسول

(1) Въ другомъ экземпляр҃ѣ: خار
(2) ———— پادشاه
(3) ———— زاری‌نی
(4) ———— جی‌نینك که نوری رسول

محمدنی کاتورمسه دهره آرا　　اوزین آشکار قیلماس ایردی خدا
همه هستی احمد طُفَیلی ایرور　　تُنجی ایکی عالم هویلی درور
ابا بکر احمدکا مونس ایدی　　حقیقت‌دا هر ایکو بر جنس ایدی
رسولغه بولوبان مدام همنشین　　که احمدکا بولدی همه‌دین یقین
قریب‌لار قریبی ابا بکر دور　　حبیب‌لار حبیبی ابا بکر دور
که تصدیق ایلاب برای(١) خدا　　رسولغه قیلب مال جانین فدا
قیلب جفت محمدکا فرزندینی　　نه فرزندی‌دور کم چکر بندینی
اتابان ابا بکرنی یاری غار　　کلامیدا یاد ایلادی بیر بار
رسولغه بولوب یار دوّم عمر　　بریب مجتهدلار بو نوعی خبر
رسولغه عمر بولماسا ایردی یار　　همان بولماس ایردی بو دین آشکار
بولوب دین اسلام چراغی عمر　　کونکل‌لار کوزی‌نینك قراغی عمر
صحابه آرا مثلی تاجی عمر　　ایرور دین اسلام رواجی عمر
عدالت گلستانی‌نینك(٢) برگلی　　رسول گل ایدی بو ایدی بلبلی
تُنجی یار سیومی عثمان ایدی　　حیانینك کلی نوری فرقان ایدی
کلامی مجیدیمی جمع اتکوچی　　خدا یادیدا کوزنی نم اتکوچی
بولوب ایکی نور اوشبو ایرکا بهم　　صحابه آرا بولدی کوب محترم
حیا کانی‌نینك اول ایدی جوهری　　وفا صدقی‌نینك ایدی گوهری
که تورتونچی یاری ایدیلار علی　　سخا وکرم‌لیك بهادر ولی
که معراج تونیده بولوب امری حق　　رسولی خداغه بولوب هم طبق
نه خوش فضل بولمش زهراغه جفت　　علی فضل ظاهر ایماس‌دور نهفت

(1) Въ другомъ экземпляр҃ѣ: برابی
(2) ———— گلستانی ایجره گلی

هزار رستمی بولسه اسفنب یار   علی ایلکیده بولدیلار خوار(1) زار
علی شیر کرار حیدر ایرور   صفاتی آنینگ فتح خیبر ایرور
بنه اول امامان حسن حسین   علی زهره‌دیغه ایدی نور عین
بولار فضلیغه بس ایرور بو دلیل   که تیراتی گهواره‌سین جبرئیل
اون ایکی امام بارچه آل علی   تمامه‌سیدور دریانی علی
بولار آل دین بولسه از خاص عام   بو ناظم دیدی الدعا والسلام

در بیان عذر نامه بو فقیر بی بضاعت

وحقیر بی‌استطاعت ناظم اوزی‌نینگ ترککلکی‌نی ودوستلارنینگ ساجیلغان سوزلارنی نظم قاعده‌سی بله(2) جمع قیلب قویماقده قیلغان دلالتی‌نی اظهار قیلماقی

نظم

اوزوم آدمیلار فقیری ایدیم   فقیر نه دیماکدور حقیری ایدیم
اوایلدا یوردوم یمان‌لار بله   خرابات ایچره جوان‌لار بله
نه انکلیمدا تون بار نه ایلکیمدا ذر   خدا خوفیدین تاپمایین هیچ خبر
بو قسمی اوتوب عمر یمز نچه یل   خلایق آرا نچه (3) خوار (4) وذلیل
ولی قیلدی حق خط تونوماق عطا   که اوّلغی حالیم بولوبدور رها
بولوب گاه گاه نظم قیلماق ایشیم   محب‌لار(5) بله بزم قیلماق ایشیم
بنا گاه یولوقتی که بر نچه دوست   بولار دوسلوقی بزکا ایردی دروست
بولاردین بریسی علی نام ایدی   قیلب عذر بسیار بو قسمی دیدی

(1) Въ другомъ экземпларѣ: خار
(2) ——— برله
(3) ——— انچه
(4) ——— خار
(5) ——— محب

ایا ناظمی آنگلاسانگ بار سوزوم   قریندالشدین آرتوق سنکا من اوزوم
ایلانینگ جهادینی نظم ایلاسنگ   گلستان(1) نظمیده بزم ایلاسنگ
جهان صفحه‌سیده قالور آتیمیز   اوقور انجمن‌لاردا اولادیمیز
اوقوب روحمیزغه دعا ایلاکای   دعاسینی تنکریم روا ایلاکای
که بزدین بو قصه قالور یادگار   که یاد نامه قالغای تلیم روزگار
که روحی شهیدلارنی شاد ایلانکیز   جهادینی نظم ابیات ایلانکیز
خیالنی بیلدیم دیدیم ای علی   منکا سن ایرورسن گلستان گلی
بهانه قیلب من دیدیم ای محیب(2)   بو ایشقه بولا آلماغایمن قریب
قیلا آلغالی منکه ملا ایماس   که سوز قدرنی بلمکای هچکس
اوقور بولسه‌لار عام ایله خاص‌لار   ایشتسا سوزوم جونک کچیک ناس‌لار
فسندیده بولغایکه یا بولمغای   قولاقیغه آلغایکه (3) یا آلماغای
تمامی محیب‌لار(4) دیدی نظم قیل   اشینگ نه ایرور نظم قیلماقنی بیل
تولا سوزلادی من بولوب ناعلاج   دیدم من قیلای تنکری برسه رواج
دیدیم خوب بولور ای محیب باخرد   قیلای مولوی بزکا قیلسه مدد
تولا خلق دیکاندین که من بی‌خرد   که جهرم بواندیشه‌دین بولدی زرد
دایمغه توشیب نظم قیلماق هوس   که ملا ارا من ایدیم مثلی خس
باشیمغه توشیب قاف تاغیچه غم .   قیلب نچه نصرینی بر برغه ضم
بولانیب پیریم مولوی جامیغه   قدم قویدوم آخیر بو هنگامه‌غه
که جاری بولوب تیل بفضل احد   پیریم مولوی قیلدی بولغای مدد

(1) Въ другомъ экемплярѣ; گلستانی
(2) ——— محب
(3) ——— آلغای یا
(4) ——— محب

قیلیب(¹) کوهری سوزنی من تیزغوچی   تلیمدور بهانه قلم سیرەوچی
که طبعیم یانیش سه بیان ایلاین   شهیدلارنینک روحینی شاد ایلاین
اکر بولسه نظمیمدا سهوه خطا   کرم ایلابان ایلاسونلار رها
خطانی قریبان صوابنی یازیب   اکر بولسه کوته اوزونراق سیزیب
یمان بیت‌نی دانسا ویا نافسند   اوشل نظمنی ایلاسونلار کزند
بونظمم کوروب طعنه قیلمانک منکا   برو طعنه ایتور که شاید سنکا
ایا ناظمی سوزنی قیلمه دراز   قیلیب مختصر باشقه شوز آیلا باز
ایشیتکان خلایق ملال اولماسون   اوقوغان کشی‌لار مولال اولماسون

القصه ایله شهری قایسی خاندین قیوخانغه قالیب‌دور قایسی خان‌نینک زمانه‌سیدا(²) بوغولجه اباد بولوب قایسی خان‌نینک وقتیدا بوزولوب‌دور آنینک بیانی نظم

بدا ایلادیم تنکری اسمی بیلان   که برنکته کیم نظم رسمی بیلان
خرد مندلاردین بو ینکلیغ مقال   که من آنکلاب ایردیم آنی بی ملال
بو مضموندا ایردی مقالات‌لاری   بیانغه کتورکان روایات‌لاری
که راوی روایت(³) دا موندداغ دیدی   ایلا شهری (⁴حجّازغه طابع ایدی
که آندین کین اوتی دیب نچه خان   بقا ساریغه بارچه بولمیش روان
ایلاغه بولوب بعده قونکتاجی شاه   نچه‌یل یوروب جون بوهم توتی راه
که آندین اموری ثناغه قالیب   مونی تونقالی خان خوجام‌لار کلیب

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: بولوب
(²) ——————— خان‌نینک وقتیدا آباد بولوب
(³) ——————— روایات
(⁴) ——————— حجّاج

ایلاشهریده الله یردا سوقوش(¹)   اموری ثنا برله قیلمیش (²اوروش
بولار هم جهاندین کیتیب دور تنی   همه بر بر آرقه اوتوبدور تنی
که‌چن لونک دیکان خان زمانه‌یتیب   ایلا شهریغه نچه کوجمن جقیب
کوچار برله آقسو شایار بایدین   که یارکند کاشقر ختن ساریدین
کوچوب بارچه آدم ایلاغه کلیب   که آباد قیلیب‌دور زمین‌نی تریب
او دمدین بو دمغه که یوز نچه یل   که خاقانغه خدمت قیلیب مونچه یل
قیلیب کفری مؤمن‌غه ظلم ستم   آلیب آرقه بغدای قوناق درم
که حدّین اشیب کفریلار ظلم‌بسی   خطایدین جفالار کوروب خلق بسی
مدام نقره زرلار آلیب بایدین   که تارتیب آلیب بای‌لار تاپی‌دین
فقیرلار اولومنی کوروب یخشراق   سپالار فقیرنی اوروب کوب تیاق
خطای‌لار بوقسمیده ایلاب ستم   بلاسینی ساتیب آلورلار درم
جیدالمای بو کفارلار ظلم غه   رعایا جیدالمای تیاق غولدی‌غه
حصولغه ساتیب یخشی فرزندنی   که جاندین عزیزراق جکر بندنی
جیدالمای رعیت خطای ظلمیغه(³)   یاغی بولدی آخر آلیب زوریغه
یوروب بو بلال بوجهاد(⁴) ایچره کوب   فتیب‌دفتری ایچره آلدی کوروب
که نصرت وفتح خدادین تیلب   که نظم قیلب نصرنی روزه شب
کیل ای ساقیا می بیله جام توت   بلال تویغونچه ایچسه هم یانه توت
بومی نشهٔ سیدین کونکل آچلیب   خرد غنچه‌سی هر طرف ساچلیب
لسان بلبلی آندا قیلغای نوا   نوا تورکالی کونه کونه صدا

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: اوروش
(²) ——————— سوقوش
(³) ——————— جوریغه
(⁴) ——————— بو بلالی جهاد

خرد قمری‌سی آندا کوکو دیکای   نه کوکو دیکای بلکه هوهو دیکای
تمام درد منلدی ایشتکای مونی   کوزیدین آقیزغای جکر قانینی
برونینک بولوبدور آتاسی شهید   بولوب بعضه‌لارنینک بلاسی شهید
برو آیریلب دور قریندلاشیدین   که‌جاندین عزیزراق کوکالداشیدین
ایشتسا دلی تیز یاره بولور   نه یاره بولور بلکه پاره بولور
تضرّع قیلشوب دعا ایلاکای   دعاسینی تنکریم روا ایلاکای
که روح شهیدان همه شاد اولور   دعا قیلغوچی غمدین آزاد اولور
اکر بولسه بو قل‌غه فضل احد   پیریم مولوی برکا قیلسه مدد
ایلانینک جهادینی نظم ایلاین   کلستان نظمیدا بزم ایلاین
اوقولسا بو اشعار مجلس آرا   امیدیم بو دور برکا قیلسه دعا
دعاسین خداوند قیلسه قبول   که شاید وصالیغه بولسام وصول
امیدیم جراغی ینار دائما   بولور روح تکاور اوزره قائیما
غرض غازیلارنی بیان ایلاماك   جهادینی خلق‌غه عیان ایلاماك
نه وجهه ایدی بو جهادغه سبب   آنی اوقتورورمن(¹) بیانیمدا دیب
غرض‌دورکه خلق‌قه اوقولسون دیدیم   ایشتیب بوغمدین قتولسون دیدیم

تمام ایلادی سوزنی ملا بلال
خدا رحمت ایلاب‌که تافسون کمال

ایلا شهریدا بولغان جهادنینک بیانی نظم

ایا عندلب نغمهٔ ساز قیل   ایلانینک جهادینی آغاز قیل
بو ینکلیغ دیدی راویٔ نکته‌دان   بوسوزلارنی دفتردا قیلدیم بیان
چن‌لونک‌خان‌نینک‌فرزندی‌جاجین‌ایدی   بو جاجین شهی جین ماجین ایدی

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: بیلدورورمن

مونینک‌اوغلی دوانک‌ایدی جین‌غه‌شاه   آتا اورنیدا بولدی بو پادشاه
بودوانکغه فرزند شنفونک ایدی   که‌یاشی کچیک یوق ایدی جرعتی
مونینک‌تختیدا تونک زی تافتی قرار   بوتونک‌زی‌لعین قیلدی شنفونک‌نی‌زار
بوعصر یده شاه‌ایردی تونک‌زی‌لعین   ایدی کافری ظالمی بدترین
بو ظالم ایباردیکه بر نامهٔ   ایلا جانکجونیغه که هنکامهٔ
فیتب نامه‌غه اوشبو قسمیدا سوز   سوزیدا بار ایردی غضب‌لیك رموز
بونامه یتیب کلدی(¹) جانکجونغه تیز   ایشتیب‌مونی‌بولدی کوب رسته‌خیز
که مضمون(²) نامه بو نوع ایردی‌لار   یغی بولدی بزلارکا تونکانی‌لار
ایلا شهریده قانچه تونکانی بار   تمام قتل ایلاب چقارغیل دمار
مونی آنکلادی اولتورور بولدی‌لار   که اوتغه یاقیب کویدورور بولدیلار
مونی آنکلادی بارچه تونکانی‌لار   بغایت ملول بولدی بیچاره‌لار
بولارهم کینکاش‌لارقیلب بارچه‌سی   سوزین برقلیبان یمان یخشی‌سی
صاندو خوزانینک بارچه تونکان‌لاری   سپا ورعایا وپهلوان لاری
قیلشیب تمامیکه جوش خروش   که‌جین لشکری برله قیلدی سوقوش
نهایت‌سیز ایردیکه کفّار یان   که جیحون آریقی صفت آقتی قان
که‌آخیر توتوب بارچه تونکانی‌نی   رعایالاری برله پهلوانی نی
تمامی مسلمان‌نی قیلدی شهید   قانی برله جنت‌نی قیلدی خرید
که فرزند زن‌نی قلیبان اسیر   رعایا نه قالدی نه صاحب سریر
بو تونکانی لارنی قلیبان تمام   که اوزشهری ساریغه سوردی خرام
که‌جانکجون ایشیتب‌که مسروراولوب   کریب لات زیراغه باشین‌اوروب
چالیب جند روزی طبل شادیان   که بولدیکه تونکانی لاردین امان

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: ایردی
(²) ——————— مضمونی

ینه کفری اسلامغه قصد ایلادی   بریب خمر لشکرنی مست ایلادی

القصه اوزکا شهرلارنینک تونکانلاری صاندوخوزاداکی تونکانلارنی خطای جریکی اولتورکان خبرنی(¹) ایشتیب جان قورقونچی‌دین وهمه اتیب امیرعبدرسل بیک‌لیککا یالبارغانی وامیر عبدرسل بیک بولارغه ترحّم قیلب برتمن لشکر برله تونکانی‌لارغه یارمندچلیک برکانی

کونی‌غولجه تونکانلاری جونک‌لاری   عاشورخنجه آخون صفت اونک‌لاری
که اسماعیل آخون که(²) یعقوبه‌لار   عبدرسل حاکیم بیک‌سری کلدیلار
کریب اورداغه یغلاشیب زارزار   توکوب یاشنی چون ابرء نوبهار
تمام یغلاشیب دیدی ای‌نیک ذات   خداوند کارینکغه برسون مراد
که برلارنی مانجو کلیب جافغودک   قیلب تیری باران اوق آتقودک
خطایدین‌کلیب برکا نورغون جریک   هلاک ایلامیش(³) قویمغایلار تریک
که بزخسته دل‌لارغه سین یار اولونک   بونوع قاتیغ ایش‌لاردا دلدار اولونک
دیدی اوشبو سوز حاکمی کاردار   خدا یار بولسونکه برلار جه کار
ولی قاضی آخونلوغومدین سورای   نه‌نوع ایش‌نی بویرورمن آنداغ قیلای
بوکون‌کیچه سیز استراحت قلینک   که‌راحت آلیب ایرته‌لیککا کلینک
بوسوزنی ایشتیب تمام یاندی‌لار   هراویلوک اوی‌دا امان قوندی‌لار
کیچه اوخلامای خطمه قرآن اوقوب   خطای لشکریدین بسی قورقوشوب

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: شهرلارنینک تونکانلاری بوخبرنی
(²) ——— нѣтъ که
(³) ——— ایلاکای

که پُردل‌لاری جنک یراغین قلیب   که بیدل‌لاری غمدا یاشین قنیب
که آخر توکل خداغه قیلب   تمامی یوزین قبله کاغه قیلب
تمام قویدیلار(¹) خواب راحت‌کاباش   ولی یرکا تم تم توشار ایردی یاش
مع القصه عبدرسل بیک حاکیم   بو بیک(²) برکاحاکیم بز ایردوک ندیم
کیچه جرلاتیب قاضی آخون‌نی تیز   بو آخونلوغوم ایردی صاحب تمیز
که اسم ایدی ناصرالدین دلیر   ضخامت‌دا رستم شجاعت‌دا شیر
بو آخونلوغوم کلدی(³) تیز اورداغه   حاکیم بیک‌مو هم چقتی تیز آلدیغه
مهاضیراوجون سالدی(⁴) دستورخان   قیوب ناز نعمت یمیش برله نان
که بعداز محاضر امیر توردی‌لار   بو تونکانی‌لار عرضنی قیلدی‌لار
ایشتیب بولوب آخونوم کل صفت   تکلّم‌غه تیل آچتی بلبل صفت
دیدی‌ای‌شاه‌عمرونک‌اولسون‌اوزون   تخی دولتینک هم عدددین فزون
بو تونکانی‌لارغه مدام یار اولونک   که عنقا مثالیچه دلدار اولونک
بوبیچاره لارغه ترحم قیلینک   خدا اندریده غازی‌لیق‌نی آلینک
که اکثرصواب‌لارغزات اوزره‌دور   بودون دولتی‌غه که‌بولمانک غرور
که جهد قیلب تیز اسلام آچینک   که تیغ برله دوشمن قانینی ساچینک
که فتوی بو دور ای شهی کاردار   بولور سیز دو عالم ارا کامکار
بوقسمی دیدی قاضی(⁵) آخون‌دلیر   قبول ایلادی شاه صاحب سریر
که‌فتوای بریب بارچه آخون همه   که اسلام آچورغه قیلب دعدغه

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: تمامی قویوب خاب
(²) ——— بو شه
(³) ——— کلیب
(⁴) ——— سالدوروب استه
(⁵) ——— اعلم

نهار اولدی هم چقتی خورشید تاب   عدو قانی ساچماققه ایلاب شتاب
چقیب تختی اوزره امیری زمان   اکابرلارینی یغیب بیکمان
که کلتوردی تونکانی‌لارنی تمام   یغیلدی بو اورداغه از خاص عام
امیری زمانه تکلّم توزوب   که تونکانی‌لار ساریغه یوز اوروب
امیر ایدی ای اهلی تونکانی‌لار   گرفتار محنت دل افکاره‌لار
یغیب لشکریم کلتورای بر تمن   که هر برسیدور رستمی تهمتن
اوزوم لشکریکا اوزوم باش بولای   بولشکر بیله سیزکا یولداش بولای
که سیزلاردا دور دین آیین چالا   تلینک‌لار سوچوکدور دلینکلار آلا
تمامینک ایرور عهده بوزماققه تیز   بونوع فعلینکزدین یمان قورقامیز
بو بد فعلینکزلارغه توبه قیلینک   کونکل‌لارنی صاف ایلاب آندین کلینک
ایشیتی بو سوزلارنی تونکان همه   ایچیکا توشیب خوفدین زمزمه
امیرنینک آیاغین توتوب(¹) یغلاشیب   باشینی اوروب یر جهان تیغلاشیب

تونکانی‌لارنینک جوابی

ایا نیک افعال شاهی جهان(²)   قچان سیزکا بز ایلاسک بد گمان
همه‌میزنی تنکریم هلاک ایلاکای   جهاندین که بیزلارنی پاک ایلاکای

امیر عبد رسل(³) بیک‌نینک ایتقانی

سوزونک، راست بولسه قلینک‌لار قسم   قیلب دلنی نرم کوزونکلارنی نم
منم راست کونکلومدا قول ایلاین   سنکا یاراولوب دفع حول ایلاین

(¹) Въ другомъ экземпляръ: قوچوب
(²) ——————— زمان
(³) ——————— امیرنینک ایتقانی

تونکانی‌لارنینک(¹) جوابی

کلام خدانی باشیغه توتوب   که برجام قسمنی دوغابدک یوتوب
دیدی بز غریب‌لارغه سیز شاه اولونک   تمام حالیمیزدین که آگاه اولونک
که تختی عدالت‌دا ایلاب مقیم   سریری شجاعت اوزه مستقیم
که شاهلیق سریریغه بوی کورکوزونک   یمانلیقنی قیلساق باشیمیز اوزونک

امیرنینک تکلّم سورکانی

بیلورمن که یوق سیزدا بوی وفا   وفا اورنیغه(²) ایلاکای سیز جفا
که تنکلیک زماندا منکا یالباریب   وفانی بوزارسیز کین قایتاریب

تونکانی‌لارنینک جوابی

قسم بخداوند کون مکان   آنینک قدرتیدا ایرور انس جان
بو وقتیدا سیزنی توتوب رهنما   قیلورمیز که آخر اوزومیزکا شاه
امیری زمان بو سوزین چین دیدی   بولار حیله‌سینی امیر بیلمدی
که هشتاد کنت‌لارکا نامه فتیب   حسن حسین بیک‌لاردین یوزکوزوب
که بر لحظه‌دا لشکرین راسلادی   امیرهم جهادغه بلین باغلادی
امیر ایدی تیر تون بشی جمعه‌دا   که شب‌خون اورالین که بولمحه دا
که یوقسه بو ایش بولغوسی دور یمان   خطای(³) لشکری کوب ایرور بیکمان
اوداربن تورغوت خانی ساری بارور   که مینک ایکی یوز یحشی آط کلتورور
که اوّل بوکون قیلماساق بیز سوقوش   بونورعون خطای بزکا قیلغای توروش

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: تونکانی‌لار جوابی
(²) ——————— اورنیدا
(³) ——————— عدو

فیاده خطای‌لار تمام‌لار آطلانور خطای(¹) برگا کوب بد گمانلیق قیلور
بو سوزنی دیدی حاکمی کاردار ایشیتکان قلیب کیرئه زار زار
تمام آلدی ایلکیکا آلات جنك سنان دراز تیغ تیری خدنك
شتاب برله آطلاندی اعداسیان که دروازه مشرق‌غه بولدی روان
که تاریخی نبی‌غه هذار دو صد ینه سکسن ایردی بفضل احد
یلی ایردی تونغوز دیدی بعضی اوی نمه بولسه بولسون تالاشینك‌نی قوی
جمادی الاوّل‌نینك اون ایکی‌سی عشا سونکیدین جمعه‌نینك کیچه‌سی
قرق یاش‌دا ایردی امیری زمان جرای قزیل گل جهان پهلوان
دیب الله اکبر یزدان پاك منم دردناك منم سینه چاك
منم ناصرالدین سری عالمان منم شوکت آخون‌که مفتی زمان
منم نام احمد خزانه‌چی بیك که اسحاق حکمی روانه‌چی بیك
اولوغ‌لار آتینی عیان ایلاشیب تمام اصل نسلین بیان ایلاشیب
غضب برله جون‌نعره هالار جکیب خطای(²) باشیغه تیغ برّا سالیب
بولوب هر بر اسلامی مست تیوه‌دك خطایلار بولوب اهریمن دیوه‌دك
جکاجاك خنجر شفا شاف تیغ که دلّال مرکی بولوب کوب قزیغ
که یاغدوردیمو تیر مرکی بلوت ویا توشتی بولغای نیستانغه اوت
ویا بر سروك یلقی‌غه تکدی شیر ویا شیر برله توتوشتی دلیر
غضب‌لیك شقال کردیمو قوی آرا ویا زال ذر قیلدیمو ما جرا
بو نوع ما جرا بولدیلار بیکمان که جیحون اریقی صفت آقتی قان
اقیب قان تفراق حجر بولدی قان حجردین که ساچراب شجر بولدی قان
کندرلار قزیل تام دوکان قیب قزیل خطایلار هلاك بولدی خوار ذلیل

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: عدو
(²) ——————— عدو

که آخر خطایلار آجیشیب زبان تریك قالغانی دیدیلار الامان
همه دین اسلامنی قیلدی قبول تنجی کردنیکا کوتاردی حصول
که موءمن آلیب اولجه‌نی بیشمار که آدم باشیغه تغارو تغار
بودنك‌نینك اشینی سرنجام اتیب بیانلدای ساری یوردیلار یوزلانیب

القصه امیر عبد رسل بیك هر طرفکا نامه‌لار فرا کنده قیلغانی ملا شمس‌الدّین خلفم احمد خواجام خان‌لار امیرنینك نامه‌سیدین اطلاع بولوب یماتوغه باریب اودارین‌نی ساغلادای‌نی هلاك قیلب برمینك ایکی یوز آطنی آجراتیب آلغانی

ایا عندلیب نغمهٔ ساز قیل اودارین هلاکینی آغاز قیل
کونی جانکجون امبال ¹) بو ایکی لعین اودارین‌غه ایدیکه تورغوت بارینك
تورغوت‌خانیدین ایکی مینك آط آلیب منکا تافشوروت‌سزکه تیز تون کلیب
اودارین خطای برله ساغلادای بو ایکی لعین برله تجنّد خطای
تورغوت خانی ساریغه بولدی روان یتیب خانغه بوسوزنی قیلدی بیان
که مینك ایکی یوز آطنی خان بردیلار که حایداب یماتو تیب کلدیلار
دیدی ایکی کون موندا آرام آلای که آرام آلیب بعده آندین بارای
مونی آنکلادی عبد رسل دلیر ندورکم دلیر جون ایدی نره شیر
که برنامه یازدیکه خلفم‌غه تیز دیدی تیز یماتو ساری بارینکیز
احمد خان خوجام برله لشکر آلیب اودارین بیله ساغلادایغه یتیب
که آندا باریب مردلیك کورکوزونك بو ایکی لعین‌نینك باشینی اوزونك

(¹ Въ другомъ экземплярѣ: امبان

بو نامه یتیشکاج خلیفم‌مو تیز / که‌آلات جنك آلدیلار قیلدی خیز
آلیب اول دلیر لشکری بیکران / احمدخان خوجام برله بولدی روان
اوتوب تیز دریایی خونخواردین / همه بولدیلار خوف نیل‌دین ایمین
جافیب‌بارجه آطین دیدی توت‌توت / بوایکی لعین اوبی‌کا قویدی اوت
هلاك‌بولدی جون تیرامای اورنیدین / آقیب‌قانی‌هم [1]) آغزی‌هم‌بورنیدین
اودارین لعین برله ساغلادای / بو ایکی لعین برله نجند خطای [2])
توکاتیب لعین‌لارنی قالمای کمان / خوجام‌شاخ شبو ساری بولدی روان
که‌مینك‌ایکی‌یوز آطنی جون‌آلدیلار / هر آدم بر آطنی توتوب منديلار
که لشکر قولیغه سنان‌لار آلیب / خروش‌ایلادی‌شاخ شبوغه کلیب [3])
دلاورلار آنداغ خروش ایلادی / قزان قایناغاندك که جوش ایلادی
دمی تیغ خنجر یتیب تاهوا / تمیب قانی جیحونغه بردی صدا
سنان درازدا آلیب جانینی / تاش اوستنك‌صفت آقتوروب‌قانینی
تمام کفریلارنی هلاك ایلادی / که فرزندلارین دردناك ایلادی
خوجام‌لار یانیب فتح نصرت بله / کلیب [4]) توشتی خانیغه عزت بله

القصه امیر عبد رسل بیك دریانینك اول‌یوزیدا کی کنت‌لار نینك سردارلاری توقنك‌بیك آق‌قوزی‌بیك دانیال بیك‌موسیار بیکلارکانامه‌ایبارکانی‌بوسردارلارشیبه [5]) وقالماقلاربله‌جنك قیلغانی

بو اول نامه دور کم بنام خدا / نبی ولی برکا دور رهنما

(1) Въ другомъ экземпларѣ: جون
(2) ———— هلاك بولدی اول جایده نجند خطای
(3) ———— یتیب
(4) ———— یانیب
(5) ———— برله

که‌بعد ایشتکیل ایا شیر دل / شیبه خلقی‌نی ایله خوار وذلیل
ایا توقنك بیك سعادت شعار / بولونك نامه یتکاج بو اسلامغه یار
ینه آق قوزی دانیال موسیار / بو اوچ بیك ایرور کارکر کاردار
اوچی اوچ بولك لشکرینی آلیب / شیبه قلعه‌سینی احاطه قیلیب
اکر جقسه کفّار باشینی اوزونك / ویا جمله‌نی دین آرا کیرکوزونك
قیلب شه سوزین نامه ایجره تمام / سونکیدین دیدی الدّعا والسّلام
بونامه یتیب توقنك بیك‌کا تیز / بوکنت‌لار ایجیکا توشیب رسته خیز
توره توقنك [1]) حکمرانلیق قیلیب / که‌مینك ایکی‌یوزلشکرینی یغیب
مونکا آق‌قوزی بیك‌نی سردار اتیب / تخی موسیار دانیال‌نی قتیب
شیبه شهری‌خوجه کیرزورغان صمون / شیبه خلقی قورقوبکه بولدای جنون
دار تامتوکه شونکقار کتمن ایلی / که غالجات دولاتو خونه‌خای بلی
ایکی‌بوغرانینك‌خلقی فوج‌فوج کلیب / شیبه قلعه‌سینی احاطه قیلیب
که‌مؤمین وکفار قیلب طرفه جنك / بری برکا آتیشتی تیری خدنك
که‌مؤمین‌شیبه [2]) اوزره غالیب‌بولوب / شیبه آیماقی بارجه مغلوب بولوب
اوزین قلعه‌سیغه سولاندی اوزی / بسی وهمناك بولدی اوغول قزی
بوطی آلدیدا باش‌لارینی آجیب / قیلب کیریه باشیغه تفراق سجیب
بولوب لاعلاج قلعه‌سین قیلدی بند / بلا ماری کفارنی قیلدی کزند
جاغوستای وقاینوق قوغونجی ایلی / شره باغ جریکی وپهلوان‌لاری
که آلته صمون‌نی کلیب قورشادی / کوروب کفری آیماقی‌کوب غم یدی
که کفار صمون‌لار آرا بولدی بند / که‌افیون صویی بولدی کفارغه قند
کورونك مولوی شیخ یوسف ولی / مزاریداکی شیخ جاروب‌لاری

(1) Въ другомъ экземпларѣ: توقه‌نك
(2) ———— علو

تیلب فتح نصرت‌نی آیات اوقوب | قیلب کیریه زارورد اوراد اوقوب
که ملا غنی روزی باقی امام | قاغونچی دیکی ملا روزی امام
بولار باردی آستانه شاه پادشاه | تیلب بارلیغ آندا قیلدی دعا
دعاسینی تنکریم روا ایلادی | اولوغ فتح نصرت عطا ایلادی
که یالغوز یغاچ کان‌نینک بیک‌لاری | الم شاه‌شغول ایرکه بیک مینک بکی
توسوب موغ‌لارنینک کیلور راهنی | بسی قورقوتوب موغ‌لار شاهنی
که قالماق کیلور یولغه بوکچور قیوب | که موغ اوجراسا کوزلارینی اویوب
که‌یول‌نی توسوب ایرکه بیک نوجوان | که‌موغ خوفیدین خلق‌نی[1] قیلدی آمان
که شره بوغاجی برله توقوز ترا | بویورت خلقی ایردیکه مینک‌دین تولا
بویورت‌داقالیب ایردی بش‌یوز کشی | بولار موغ یولین توسماق ایردی ایشی
که مینک آدمی غولجه‌غه کلدیلار | که قلعه بیاندایدا جنک قیلدیلار

القصه امدی کلدوک بیاندای‌نینک جهادیغه اولکچه‌دنک‌نینک

ایشینی بر طرف قیلب شهرنینک لشکرینی حسین بیک حسین بیک‌لار باشلاب بیاندایغه یوزلاندی وشهرنینک یردل یکیت‌لاری دین محمد صوفی آقسقال بشری بیک حاجی طاهر قانصد صیتلدی شانک بکی علیش دلاور عاشور محمد المدار عبدالصمد قانصد عبد ناصیر یردل پهلوان عبدالوارث شاعر عبدالحق جلال‌الدین شیردل آخون فولار نورغون لشکری اسلام‌نی آلیب بیاندایغه باریب توشتی‌لار آق توفا دین قواش بهادر عزیز پهلوان عبدالرسل بیک جاروالله بیک ایوب دلیرلار نورغون لشکر بله بیاندایغه کلیب قلعهٔ کفارنی قورشاب توشتی شول محل ایردیکه غولجه اون یوزنی جمع قیلب لشکری انبوه آلیب حتی شانک بکی الملارنی کوترتیب قلعهٔ کفار یعنی

[1]) Въ другомъ экземпляръ: ایل‌نی

بیاندای‌نینک قبله طرفی‌دیکی یار بوییغه بارگاه برپا قیلب توشتی‌لار شول محل ایردیکه اسحاق خزانه‌چی بیک برمینک توقوز ترانینک یردل‌لارینی آلیب کلیب مذکور بارگاغه توشتی‌لار هر کونده بیاندای‌نینک کافرلاری برله کج بولغونچه قاتیغ جنک‌لار قیلور ایردی ولشکری کفار قلعه‌سیدین تاشقاری چیقالماس ایردی بوسوز بو یردا تورسون ٭

القصه امدی کلدوک احمدخان خوجام برله شمس الدین

خلفم‌لارنینک واقعه‌سیغه قچانکم یاتوغه باریب اوداریان بله ساغلادای‌نی تجند خطای‌لار برله اولتوروب بر مینک ایکی یوز آطنی آلیب مسلمانلارنینک فیاده‌لارینی آطلانتوروب نورغون لشکر برله کیلب ارم باغغه توشتی‌لار امیر عبدرسل بیک آنکلاب قاضی ناصرالدین آخونم ملا شوکت مفتی آخون ملا روزی مفتی سیف جلال‌الدین خلفم خدا بردی آخون حاجی مسعود محتسب آخون ناصیر آخون ملا امین آخون جونک محتسب آخون کیچیک آخون کیچیک محتسب آخون ملا خلیل آخون حاجی طاهر خزانه‌چی بیک احمد خزانه‌چی بیک عبدالرحمن خزانه‌چی بیک حاجی عبدالله خزانه‌چی بیک عبدالواحد خزانه‌چی بیک مغفر شانک بکی بیک منکلیک شانک بکی میرذات شانک بکی بیکذات بیک بهرام بیک یوسف بیک خدابردی بیک‌لار بارچه‌سی امیرعبدرسل بیک‌نینک مطابعتیدا آلدیغه چقتی‌لار بارچه اکابرلار برله کوروشتیلار امیر عبد رسل بیک‌شهرکا تکلیف‌قیلب آلیب کیردیلار بولار امیرغه بولغان واقعه‌لارنی بیان قیلدی‌لار امیر عبد رسل بیک اوداریننینک اولکانینی ایشتیب بسی خوشحال بولدی‌لار جراکه بهادر کافر ایردی خلفم برله احمدخان‌نی مهمان‌دارلیق قیلدیلار القصه امیر عبد رسل بیک برله قاضی ناصرالدین آخونم احمد خزانه‌چی بیک شهردا توروب جنک یراغینی قیلور ایردی میرذات بیک

بیکذات بیک بهرام بیک‌لار تاش اوستنك لشکری‌نی آلیب قلعهٔ کفارغه
یوزلاندی آنینك آرقه‌سیدین ارا اوستنك لشکرینی آلیب توردی یوز بکی
بلال یوز بکی‌لار باشلاب قلعه کفارغه یوزلاندی آنینك آرقه‌سیدین منکلیك
شانك بکی قاش بورا بوغاسون‌نینك لشکرینی آلیب روان بولدی آنینك
آرقه‌سیدین عظیم شاه بیك نیاتجا اولاستای لشکرینی آلیب روان بولدی
آندین تونکانی‌لارنینك اولوغ‌لاری شاجو آخون خنجه آخون یاکور عاشور
جوسن‌لار جماه تونکانی‌لارنی باشلاب روان بولدی‌لار لشکری اسلام ایماق
ایماق سنجاق فوج فوج کلیب بیاندای‌نی قورشاب توشتی‌لار آدم‌لار
غوغاسی وآطلارنینك کیشناش‌کان آوازی‌دین کردون‌نینك قولاغی کر بولدی
وجانك منان ودار ولارنینك توتونیدین بیاندای ظلمات آراسیدا نافیدا بولدی
وتفك زنبورك تمن فولار ونفیر کارنای‌لار آوازیدین لشکری کفار قورقوب
یورك‌لاری سو بولدی کافرلار بو غوغا علامت‌لارنی ولشکری اسلام‌نی موندا‌غ
هیبت اوزه کوروب بیدل ذاندك بولوب تترادی زن فرزندلاری یغلاشیب
عقلی باشیدین کتی بارجه جونك کچیك کافرلار اولوغی باداریننینك آلدیغه
کلدی وباشینی تفراقفه اوروب زار زار یغلاب بارجه‌سی ایدیکم ای سردار
کفاریان برلار موبجه نورغون لشکر برله نجوك درفتاده بولورمیز امدی برلارکا
بر جونك لاماسونداکی قزاندك قزان لازم بولدیکه آنکا جیق افیون چلاب
قویالی مبادا اسلامی‌لار برلارکا غالیب کلسه اول افیون سوینی ایچیب
بارجه‌میز بر یولی هلاك بولالی دیب یغلاشتی باداریننینك حرامی ایدی بر نجه
کون صبر قیلاب تورالی کورالی‌که جانك جانکچون برلارکا چینك دالویه توداریننینك
شیدارین‌لارنی باش قیلیب نورغون لشکر ایبارا دور بو نورغون لشکر برله
کلیب برلارنی آجراتیب آلرر دیدی باداریننینك بو سوزیکا بی عقل کافرلار

فریفته بولوب جنك‌غه مشغول بولدی مسلمان‌لاردین پهلوان اعلی خان محمد
صوفی پهلوان پهلوان طالع محمد علی وپهلوان محمد توخته وپهلوان ابوالخیری
وپهلوان جعفر بیك وپهلوان عبدالوارث پهلوان قاسم جوبك‌لار نورغون
پهلوان‌لار تفك وزنبورك‌لار آتا باشلادی وبازار لشکری وصحرانینك پردل‌لاری
سفیل‌لارغه اسیلدی قاتیق جنك بولدی آخری لشکری کفار لشکری اسلامغه
تاب کلتورالمای سفیل‌نینك قوقته‌لاریغه کیکتر تارتیب دالدار قاب یوزوب
اوت‌لار ساجار ایردی پردل یکیت‌لار اوتیغه فروا قیلمای سفیل‌غه جقیب قوقته
لارنی بوزوب شوره قیلور ایردی مونی لشکری کفارنینك سرداری باداریننینك
کوروب جانیدین امید اوزوب باشیغه تفراق ساجیب اوز حالیغه یراشا اوز
زبانی بله بیت‌لار اوقوب یغلار ایردی مضمونی بودورکه

دریغا دولتی خاقان چین‌لار سرنکون بولدی
بوخاقان‌نینك همه‌طابع‌لاری‌نینك باغری خون بولدی
اجل‌نینك اژدری دم تارتی بز خاقان چین‌لارنی
تکورمن بولدی‌فیدا بارجمیزنینك باشی اون بولدی
موشوك سچقان‌نی آلغاندك بو لشکر قویغای بزنی
که برلارغه قیین تونکانی چانتوغه اویون بولدی
یقیلدی آسماندین یرکا آنداغ کوکبی خاقان
تمام خاقان چین‌لار عقلین آلدوردی جنون بولدی
بو لشکرنی کوروب بز بیدلر زاندك بولوب توردوق
که بزمانندهٔ موم جون خوی زاخوی خوی‌لار جیون بولدی
سماندك سارغاریب قالدوق ویاتفراق صفت توزوب
که‌بزنی ساوروغه خویزاخوی خوی‌لار قیون بولدی

بو قسمی یغلادی دارین باشیغه جون سجیب تفراق
مونی آنکلاب بیانلای کافری کب وردون بولدی

القصه کفار لشکریکا انبوه غم یوزلانیب کوب اندوهدا ایردیکه فولاد بای یوسف شانکیولار عاروف آخون ولی خوجه شانکیو عزیز قورباشی میر قسیم شاه محمد شریف بهاءالدین فانصدلار برله جمیع اهلی تجارلارنی باشلاب توغ الیملار برله کلیب لشکری اسلامغه قوشولدی لشکری کفار مونی کوروب دم بسته بولوب اولومکا راضی بولوب زار زار جون ابرهٔ نو بهار یغلاشور ایردی کریب لات زیرا آلدیدا باشینی چالیب استعانت تیلار ایردی بولار لات آلدیدا یغلاب تورسون امدی سوزنی معظم خاندین ایشتماك کرك معظم خان ایلا شهریغه حاکیم ایردی امیر عبد رسل بیك ایشکاغه ایردی چانك جانکجون معظم خانغه حصول جهتیدین کناه قیوب نظر بند قیلغان ایردی عبد رسل بیك نی عاریتی حاکیم قیلغان ایردی تا بو وقعجه معظم خان کوره شهریده غریب وبی نوالاردك یورور ایردی قضارا جانکجون اودارین نینك ساغلادای نینك هلاك بولغانینی یورت بوزولغانینی بیانلای نی قورشاب آلغانینی جنك قیلغان خبرینی آنکلاب ایشتیب اوزینی تختیدین یرکا تاشلاب یمك ایجماکدین قالدی کیجه کوندز زار زار یغلار ایردی ودارین غالادایلار بله مصلحت قیلور ایردی

نظم

اودارین هلاکین ایشتی لعین — باشی ایلانیب بولدی طرفه غمین
یقاسینی چاك فاره فاره قیلاب — کوزی یاشیدا یوزنی یاره قیلاب
معظّم خانی چرلاقّی یانیغه تیز — دیدی ای بلام حاکی باتمیز
شیبهکا باریب آندا لشکر آلینك — بو لشکر بله خویزهلارغه بارینك

که تونکانی لارنی قیلنکلار هلاك — که فرزندلارینی قیلنك دردناك
ایشتیب بوسوزنی بولوب شادمان — شیبه ساریغه بولدی اولدم روان
کیمهکا منیب بحریدین تیز اوتوب — قوغونچیغه کلدی شمالدك یتیب
یتیب کلدی آندین بولاق باشیغه — کریب یغلادی خلفهنینك قاشیغه
احمد خان خوجامنی یانیغه آلیب [1] - — دیدی خوجهغه یوز تمن یالباریب
احمد خزانهجی بیك منینك دوشمنیم — انی کم هلاك ایتسه اوٌل دور جانیم
نه بولغای آنینك کسّانکیز باشینی — هلاك ایتسانکیز قوم یولداشینی
انی قیل هلاك برکه فرزندنی هم — قوشوب اولتورونك بلکه دلبندنی هم
کهبولسام کهخان سیزنی قیلغوم شریك — بولورسیز بو دولتدا بولسام تریك
احمد خان بو سوزلارکا شیدا بولوب — بحکم خدا فتنه فیدا بولوب
احمد خان ([2] آلیب لشکری بیکران — هلاك قیلغالی بیكنی بولدی روان

القصه احمد خان احمد خزانهجی بیك نی هلاك اتکالی شهرکا کلدی وقتیار برمدی اوتوب بارهکاغه توشتی برکونی امیر عبد رسل بیك احمد خزانهجی بیك نی شهردا قیوب ایدیکم سیز شهردا توروب لشکری اسلام نینك کام کوسنی راسلاب برینك ویخشی یمانیغه خبردار بولونك دیدی احمد خزانهجی بیك جان دلی برله قبول قیلدی جراکه کازکرده وکاردیده عاقیل سپاایردی وقاضی ناصر الدین آخون امیر عبد رسل بیك نینك اورداسیدا دولت نقّارهسینی چالدوروب حکمرانلیق قیلور ایردی رعایالارنینك جملهسی امیر عبد رسل بیك نینك کلدك یوزیکا وعقلی دانشیغه مشتاق بولوب هر حکمیکه قیلسه جان دلی برله قبول قیلور ایردی دولت وسعادة امیر عبد رسل بیك کا یوزلاندی

---

(1) Въ другомъ экземпларѣ: احمد خان نی اول دم یانیغه آلیب
(2) Въ другомъ экземпларѣ: یغیب

معظم‌خان بوایشغه کوب بیدماغ ایردی عداوتی تخی هم زیاده بولدی اما ظاهراً بیلدورماس ایردی جرا که احمد خزانه‌جی بیك امیرعبد رسل بیك‌کا قین آتا بولور ایردی

(نظم)

کونی میری عبد رسل نیك بخت   کلستان کلی لایقی تاج تخت
باشیغه کوتارتیب همایون الم   بیاندایغه بارمامقه قویدی قدم
خیالی بو ایردی جهاد ایلاکای   که روح شهیدان‌نی شاد ایلاکای
آلیب کوهری غازیلیق ایلکیکا   مکر کیرکالی شهدا سلکی کا
بولوبان سواره بو اخلاص ایله   روان بولدیلار برنجه خاص ایله
جقیب قلعه‌دین ایردی سایغه یتیب   اولوغ یول ایله بارور ایردی کتیب
معظم خان یتیشتی امیر سونکیدین   احمدخان خوجام هم کلیب اونکیدین
امیر توختادیلار بولار کلکوجه   بولارنینك خیالی ایرور اوزکاجه
معظم‌خان احمد خان ایکو یانداشیب   کیلور بر بریکا نهان سوزلاشیب
احمدخزنجی‌نینك خونین کوزلاشیب   خونین‌کوزلاشیب فتنه حدّین اشیب
امیر فهم قیلمای بولارنینك سوزین   تیکب توردی آنلارغه ایکی کوزین
معظم خان احمد خانغه باقتی بودم   احمد خان قولیغه بریب برالم
شهرساری احمدخان‌نی یاندوردی تیز   بوایش‌دین خلایق بولوب رسته‌خیز
بو ایش‌دین خلایق‌غه توشتی کمان   دییشتی برونی قیلورلار یمان
بو ایش‌لار خلایق‌غه ناخوش کلیب   برونی هلاك ایلاکای دیب بلیب
روان بولدی یولغه بولوب بیدماغ   امیرنینك دلیغه بوایش بولدی داغ
کلیب توشتی‌لار باره‌کاغه امیر   بولوب بیدماغ اوشبو صاحب سریر
امیرغه سپاه‌لار کورولدی کلیب   سپالارغه شه مهربانلیق قیلیب
قیلب جود احسان بولارغه امیر   ترحم قیلب رعیه لارغه امیر

رعایا غمینی که قیلدی رها   که تارقاشتی ایلاب امیرغه دعا
امیر قویدیلار خواب راحتکا باش   قرا انکلینی کیکان ایردی قیاش

احمد خان خوجه حسد آتشین احمد خزانه‌جی بیك‌نینك

خرمنی وجودیغه یاققانی احمد خزانه‌جی بیك فرزند دلبندنی همراه آلیب پنا شهریدین بقا اقلمی‌غه سفر قیلغانی وزن فرزندلاری رضا جامی‌غه هجران جشمه‌سیدین سوتولدوروب بیك برله فرزندینی سیراب قیلغانی

ایلا قلعه‌سی‌نینك سخن ورلاری   سخن‌ور نه دور نکته فرورلاری
بودورکم قیلشقان روایات‌لاری   مجالیس‌دا قیلغان حکایات‌لاری
بوناظیم یوروب سوزدرینی تزیب   که آلدی اوشولدم ورقه سیزیب
ایشتیکه احمد خزانه‌جی بیك   اجل راهی اوزره روانه‌جی بیك
احمدخان‌خوجام‌نی یانیب کلدی‌دیب   که یالغان خبرغه یتیب کلدی دیب
خوجه آلدیغه چقتی بیك فیش‌باز   بولوب قتل سیغه اوزی چاره ساز
کوروشتی خوجه برله سوردی خبر   ندین کلدیلار موندا ای شیرنر
که لینککوغه دوشمن کلیب‌دور دیدی   خلایق یوره‌کین یاریب‌دور دیدی
توتوب بردی بوبیك‌کا بر فارجه خط   اوقوب کورسه بو خط تمامی غلط
دیدی‌بیك بوخط بارجه یالغان‌ایرور   عدو خیلی تورغوت‌دا قالغان ایرور
بوخط کلکانین یخشی تحقیق قلینك   که تحقیق قیلب بعد آندین بارینك
دیدی خوجه ای‌بیك منی توسماغیل   حلی تیغ اورارمن بولورسن ذلیل
دیدی‌بیك بوقیلغان نچوك‌سوز ایرور   که دوشمن ایماسمن دلیم توز ایرور
بوقیلغان سوزوم سیزکا دور سودمند   ندین سیز منی ایلاکای‌سیز کزند
خوجه‌درغضب بولدی تیز آلدی تیغ   بو بیك باشیغه سالدی تیغ بی دریغ
یقیلدی بو بیك یرکا الله دیدی   آتا حالین اوغلی کوروب یغلادی

که اوباش‌لار آندا همراه ایدی | سوروب ایکی فرزندینی قوغلادی
هلاك قیلدی‌بیك‌نینك باشینی‌کسیب | یاریب قارنینی اندا بجند رقیب
که اوباش بی‌باش دیدی توت توت | قاسیم بیك‌نی قوتقاردی فضل ودود
آخون‌بیك‌نی توتی حسین باقشی‌تیز | شهید ایلادی آتا یانیدا نیز
شهید قیلدی اعدا بو بیك ذاده‌نی | یوزی گل صفت سروه آزاده‌نی
قرا یوز فلکدین وفا ایزدیمه | وفا ایزدیسانك هم بقا ایزدیمه
نجوك ظلم قیلدی بو بیك ذاده‌غه | یوزی گل قدی سروه آزاده‌غه (¹)
لبی غونچه‌سی اوزره خط تارتماغان | بودون لذّتینی دمی تارتماغان
که بی‌باك‌لار آندا قیلدی هلاك | کورونك کل تنی باقی در زیر خاك
بونوع واقعات آنکلابان خواص عام | بولوب بیدماغ بارچه در ازدهام
دیدی بونجوك ظلم بیداد ایرور | شریعت خلافیدا بنیاد ایرور
بولوب بارچه دم‌بسته بیحد ملول | آتا قیرغه باقمای آتاغه اوغول
که حاشه آغاجه بولوب دردناك | ساجین یولوب سینه‌سین قیلدی چاك
دیدی‌حاشه خان آه‌دوست آه‌دوست | فلك برکا ظلم اتی جالاك جست
کیتب سیرکه جالاك منکا باقماین | بو غونچه لبیم‌کا لبینك یاقماین
قیو ظالمی ظلم قیلدی سنکا | ندورکم سنکا بلکه قلمیش منکا
قیلب سختی کیربه ساجینی یولوب | یقاجاك انیب یوز کوزینی اویوب
بوبیك‌نینك قزی آتی عزرا ایدی | که حسنی ارا طرفه رعنا ایدی
یوره‌کیغه تکدی بو دردلیك شرار | اوزین برکا جالیب بولوب بیقرار
اوزین عرض‌نی تنکریکا داد ایتب | دیدی اوشبو سوزلارنی فریاد ایتب
ایا کارکرده خردلیك آتام | فقیر ناتوان‌غه مددلیك اتام

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: قد قامتی سروه آزاده‌غه

سنکا ظلم قیلمش کناهنك ندور | کنه قویماین ایلامیش موجبه جور
اینمنی اوزونك‌کا کاکولداش ایتب | توکولکان قریل‌قان‌نی یولداش ایتب
بلانك‌نی اوزونك‌کا قیلب رهنما | خداغه قیلب سن جانینك‌نی فدا
بولوب بیقراز یغلادی زار زار | ایشتی مونی اول امیر تاجدار
بولوب سوکوار توتی قاتیق عزا | دیدی مونی قیلدی قیو ناسزا
که دوشمن هر اطرافمیزدا توروب | توکانور ایکان بربرین اولتوروب
که مؤمن مسلمان قانینی توکار | که‌شك یوق‌بو یورت ایلکیمزدین‌کتار
مونی دیدی شه یغلادی زار زار | محبلار دلیغه یاقیلدی بو نار
خوجه‌نی توتاییدیسه اوباشی کوب | همه بی‌معاش عام قلاشی کوب
کلیب توشتی تیز اورداسیغه امیر | امیرنه ایرور شاه صاحب سریر
آغاجه امیرنینك آیاغین قوچوب | قیلب‌کیربه زار برکا باشین اوروب
که عرض اتی یغلاب آتا حالی‌نی | قریندا‌شی‌نینك بولغان احوالی‌نی
دیدی صبرقیل خوجه‌نی من توتای | آتانك‌نینك قانینی آنینك‌دین آلای
احمد خانغه یتی امیرنینك سوزی | که‌جان وهمیدین جیقتی ایکی کوزی
احمد خان تموریدا قالمایکه قان | معظم‌خان جنابیغه بولدی روان
کریب ایچکاری‌غه دعا ایلادی | باشینی سالیب آه واه ایلادی
معظم‌خان‌دیدی ای یورکلیك خوجام | باشیمغه قلتجی بیلك‌لیك خوجام
نجوکن‌بن کلیب‌دور سنکا موجبه درد | نه‌بولدی جراینك ندین بولدی‌درد
دیدیکم امیر بزنی اولتورکودك | غضب‌نینك اوتی برله کویدورکودك
ایشتیب بوسوزنی بوهم بولدی زار | بو کنکرو جهان بولدی کوزیکا تار
کورزنك قدرتی عالی یزدان پاك | بری برس‌نی امدی قیلغای هلاك
دیدیکم امیرنی هلاك ایلاسنك | اسحاق بیك‌نی هم دردناك ایلاسك

بولارنینك هلاكیغه یند ایلابان　　قاضی ناصیر آخون‌نی بند ایلابان
بو اوچ‌نی یوق اتساك خلق قالماغای　　كه بزلارگا هیچ خون طلب قالماغای
بوایشنی قیلورمیز زمان برسه دست　　دیدی مصلحت‌لارقیلیب بولدی پست
دیدی ایلاساك اوشبولارنی شكست　　ایلا شه‌لغی بزگا برگایکه دست
اولوغلار دلیدا بوزوالدی نیت　　كه آری بوزوق‌دل‌دا یوق خاصیت

ای برادرلار بوواقعات‌لارنی ایشتیب دیمانكلاركه خطا قیلیب‌دور بلكه دیكای سیزلاركه اراده‌ء ازلی‌نینك تقاضاسی دوركه جمله‌ء ملك ملكوت الله تعالی‌نینك عالمی‌دور نه‌قیلسه اوزی بیلور هر نوع ایش وقوعغه كلسه آنی الله تعالی‌نینك اراده‌سی بیلماك بنده‌كا لازیم‌دور .

القصه بارجه عام خاص خورد كلان جمع بولوب مصلحت

قیلاشیب ایدیلار كم بویرگا كافرلارنینك اتقان تفك زبنورك وتمن‌فولارنینك اوقی یتب تورا دورغان یر ایكان كافرلارنینك آتقان اوقیدا نچه آط اولاغ هلاك بولدی بویردین یوتكالیب مزارفیض آلاتارنینك جنوب طره‌فیكا باره‌كا تیكیب آندین جهاد قیلساق دیب بارجه لشكری اسلام مذكور جایغه باره‌كاه برپا قیلدیلار هركونی شهرلشكری‌نینك پردل‌لاری برله صحرانینك دلاورلاری واهلی تجار شیركیرلاری وتونكانی‌لارنینك دلیرلاری قلعه‌ء كفارغه یوكورور ایردی وسفیل‌نی بوزغالی قصد قیلور ایردی‌لار لشكری كفارلار هم سفیل اوزه‌سیدین داروبرله اوت تاشلاب (¹ قزیغ یاغ‌لارنی ساجیب وتاش‌خیشت‌لار آتیب دلاورلارنی یاندورور ایردی نچند كون‌لار شبوطریقه‌دا جنك‌وجدل‌لار قیلاشتی‌لار برطرفدین تونكانی آخون‌لارنینك اولوغ‌لاری خنجه آخون یاكور

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: قایناق

جوسن موسی آخون عاشور اسماعیل آخون‌لار سیتوزالو بار كَنَزْ تارلاردك یوركلیك دلیرلارینی باشلاب سفیل‌غه یوكورور ایردی ینه بر طرفدین سوداكرلاردین قوقند تاشكند نمانكان میرغدانی‌لاردین كلكان پردل‌لارغه یوسف شانكیو میر قسم میر عبدالله محمد شریف‌لار باش بولوب سفیل‌غه ودروازه‌غه یوكورور ایردی ینه برطرفدین آقسو بر بر ختن یاركند كاشقری‌لارغه فولادبای ولی خوجه بهاوالدین فنصدلار باش بولوب دروازه‌غه یوكورور ایردی چاره وعلاج بولماس ایردی پوجنك اوزاقه تارتی قلعه‌ء كفار فتح بولمادی مسلمان‌لار بواندیشه‌دین كیجه‌لاری اویومای الله الله دیب زارلیق‌لار قیلور ایردی ومذكور مزاردا نچند طالب‌لار قصیده‌ء برده شریف وقصیده‌ء میمونه‌ء مبارك وآیات فتح ونصرت‌غه مشغول بولدی وحضرت مولانای شیخ یوسف سكاكی رحمة الله علیه دانچند طالب‌لار كلام ربّانی ووزد اورادغه مشغول بولدی وحضرت سلطان اویس قرنی‌دا قدس الله سره العزیزی‌دا نورمحمد امام وطاهر آخون وعكاشه شیخ وصاحب تكبیر آخون وآخون شیخ‌لار دلائل الخیرات برله قصیده‌ء شریف‌غه مشغول بولدیلار بولار بویردا طلب‌دا تورسون

قورغاس‌داكی حضرت شیخ محمد صادق بزركوار برله حضرت توغلوق تمورخان رحمة الله علیهمانینك شیخ جاروب‌لاری‌نینك واقعات‌لاری‌نینك بیانیدا

قچان‌كم امیر عبد رسل بیك تونكانی‌لاربرله غولجه شهریده خروج قیلدی بوواقعه قورغاسقه آنكلاندی آلماتوصمون كرصمون جعجی چرغان صامول توركون دیكان كنت‌لارداكی كافرلاری قوزغالیب آلماتو صمونغا جمع بولدی قورغاس‌داكی مسلمان‌لار بسیار پردل خلق ایردی بركونی سولان‌لارنینك اولوغ‌لاری

عسکرلاری برله کلدی وایدی ای شیخ لار برلارکا جانکجوتندین خط کلدی ایله شهری بوزولدی ایکی مرازنینک خلقینی هیچ تجان قاچورمای هلاك قلینکلار دیب امدی سیزلارنی هلاك قیلساق اوشاق عیال لارینکه وبال بولادور امدی سیزلار هیچ یرکا بارمای غلبه قیلمای تنج تورونکلار دیدی بولار خوش بولدی لشکری کفار شبو سوزلارنی ایتب یانیب کتّی مسلمانلارغه اندیشه توشتی بعضه‌سی ایدی کجه‌دا تجیب کیتلی دیدی بعضه‌سی ایدیکم برلارنی هیچ نمه قیلماس جراکی برلار کفارغه هیچ نمه قیلمادوق دیدی شبو کفتکو برله تانك آتّی مسلمان لار نماز بامدادنی جمع بولوب ادا قیلدی بعداز بامداد کورارلارکم لشکری کفار الم لارنی آلیب فوج فوج جقیب کلدی ایکی برز کوارنینک اطرافینی قورشاب آلدی اولکونی [1] تنج یاتّی مسلمان لار جان لاریدین امید اوزدی بر بری برله بحیل لیق الیشتی آنکانجه کافرلار مسلمان لار طره‌فیکا تیر اوقینی یاغدوردی مسلمان لار هم میلطیق اتیب وبعضه‌لاری یا اوقی برله کوب سولان نی هلاك قیلدی اولکونی قاتیق جنك واقع بولدی آخر کیج بولدی هر ایکی طرف جنك دین قول یغدی اسرائیل شیخ پر دل بهادر ایردی مسلمانلارغه مصلحت سالدی وایدی نجوك قلماق کرك برلار آز کافرلار کوب دورمونینك تدبیری نمه دور دیدی محمد نظر امام برهان الدین شیخ فرهاد صوفی قواش شیخ خوجه عبدالرحیم حسن آخون مراد برات مولام علی تاجدین عبدستار اقسقال بهاء الدین لار ایدی بوکون کجه تاغ باعری بله غولجه شهریکا قاچلی مبادا آرقا میزدین کافرلار قوغلاب کلسه جنك قیلالی باشیمزغه نمه کاسه آتی کورالی دیدی بوسوز بارجه‌غه معقول بولدی اما آقیول شیخ موزه دوز اوزنامدی ایدی من قاچماین دیب بر مونجه مسلمان برله زن فرزندلارینی آلیب حضرت

---

(1) Въ другомъ экземплярѣ: قورشاب

خانلیق نینك کنبدلاری نینك ایجیکا کریب بند بولدی اقادالی دیکان مسلمان لار تاغ طره‌فیکا قاچتی بسیار محنت لار جکیب آخری کوره‌داکی تونکانی لارغه قوشولوب آمان بولدی تانکلاسی کافرلار کورسه شیخ لار یوق بولوبدور ایدیکم قیان بارغاندور برو خبر بردیکم بارجه شیخ لار حضرت خانلیق کنبدنینك ایجیکا سولانیب بند بولوبدور دیدی کافرلار ایدی کنبدکا اوت قویونکلار دیدی خواه لادیکه اوت قویغای کنبد اوستیدین آقیول شیخ اوق اتیب اول کافرنی هلاك قیلدی اوچ کونغجه کافرلار کنبدکا یقین بارالمادی مسلمان لار کرسنه لیکدین درمانی قالمادی اوق یا زیلکیدین یرکا توشتی باشینی تریغه قویدی زن فرزندلاری نینك طاقتی طاق بولدی بارجه‌سی جانیدین امیدنی اوزدی قضاء خداوندیغه راضی بولدی شول زمان کافرلار کلیب کنبدکا اوت قویدی

برو قویدی کنبد ایشکیکا اوت … سما اوززه بولدی توتون لار بلوت
یانیب آتشی مرک شراره اوروب … شمال زوریدین قاره قاره اولوب
یتیشتی بو اوت آسمان اوجیغه … تنیدین اوتوب بلکه جان اوجیغه
کواکب صفت بولدی اوشقون لاری … بولوب چشمه وار آقتی لار خون لاری
مدد بردی بو اوتغه قاتیغ شمال … یتیشتی ملك تیز دیماین وبال
سمادین ملك توشتی جان آلغالی … که تن ملکیغه شورشی سالغالی
تمام اوندا اورتندی بولدی شهید … قانی برله جنت نی قیلدی خرید
نه دولت سعادة شرافت ایرور … نه خوش رتبه اعلی شهادة ایرور
سولان خیلی باری هجوم لار قیلب … یانیب کتّی اموال نی غارت قیلب
ایشیتکان محب لار تونوشتی غزا … قلیب روحیغه خطمه قرآن ادا
بویاندین تجیب جون اسرائیل دلیر … که برکا ایدی نجه تن دل پذیر
شهر لشکریکا قوشولدی کلیب … کلیب تیز امیرغه کوروندی کریب

امیر ایدی ای شیخ حالینك ندور   منكا سوزلا كیل قیل قالینك ندور
بو شیخ آبی جشمین روان ایلادی   تمام واقعه‌نی بیان ایلادی
امیر یدی حیف شیخ آقیولغه كوب   كه فان یاشینی كوزلاریدین توكوب
امیر اوشبو شیخغه عنایت قیلب   ینه اوزكالاركا رفایت قیلب
كه محزون كونكل‌لارنی شاد ایلادی   بهادر لقب برله یاد ایلادی

القصه امیر عبد رسل بیك قاضی ناصر الدّین آخون

ومعظم خان وینه اوزكا سپاه‌لار مصلحت قیلاشیب ایدیلار كم امدی هر بر سردارغه بر منصب تعین قیلساق حكومت ایشی یخشی بولغوسیدور وشریعت بیضانی جاری قیلساق اسلامدا ضبط قیلماققه بهراق وخوبراق بولور دیدیلار بارجه‌سیغه بوسوز معقول بولدی قاضی ناصر الدین آخون‌نی قاضی كلان آتادیلار معظم خان‌نی سلطان كوتردی عبد رسل حاكیم بیككا امیرلیق منصب بولدی ملا شوكت آخون‌نی قاضی اصغر آتادیلار ملا روزی آخون‌نی مفتی قیلدی هر بر سردارغه بر منصب تعین قیلدی شول محل ایردیكه الجی كلدی دیب خبر بولدی   نظم

كونی ایردی سلطان نصرت اثر   خطای الجی‌سیدین كه تافتی خبر
امیری زمان برله قاضی كلان   ایشتی كیلور الجی‌نی بیكمان
خطای الجی‌سی جون ایدی تورت كشی   بو تورت‌نینك كه دوچی‌ بی ایردی باشی
كه توشتی كلیب باره‌كا خانیغه   كوروندی امیر برله سلطانیغه
توتوب بردی شه‌لارغه بر نامه‌نی   كه نامه ارا طرفه هنكامه‌نی
كه خطنی تونیدین قیلیبان جدا   مطالع قیلب كوردی دو پادشاه
بو نامه‌دا دیبدور كه جانكجون لعین   ایا ایكی شهزاده روی زمین

كه شه‌لارغه بردین تمن بنده‌لیك   تمن بنده‌لیك هم سرافكنده‌لیك
كه آندین فتیب دوركه ای نیك رای   كه صلح قلیشساق برای خدای
كه تونكانی‌لارنی برینك برله‌كا   بغیشلای تمام خویـزه‌نی سیزله‌كا
ایشتسا سوزوم شاه صاحب وصول   كه آلمای‌لی اوج یل غجه هیج حصول
كه آلغان كموش‌لارنی هم یاندورای   جانیم‌نی آلاین ستیب من كدای
ایا نیك ذات شهسواری حلب   منكا قیلماغای‌سیز بو قسم غضب
بولشكرنی سیز آرقاغه یاندورونك   لعل‌جونكسی بریب قیلای سیزنی كونك
تولا قورقادور اویده فرزندلاریم   منكا یغلاشورلار اوغول قیزلاریم
تولا لشكریم اولدیلار قورقوشیب   كه‌افیون سوی‌نی دوغابدك ایجیب
دو یوفواد یانینی سیزلار آلینك   كه بر خسته‌كا بو طرفنی برینك
اكر بولماسا بر برالین حصول   كه هر حكم قیلسه قیلور من قبول
قیلب من بو مضموندا نامه تمام   ایكی شه‌غه مینك الدّعا والسّلام
كه اوردا ارا حاضیر ایردی دبیر   دبیریكه ایردی عطارد نظیر
دبیریغه بویروب جواب نامه تیز   جواب نامه‌دا دیدی ای بی تمیز
بیان ایلامیش سن كه صلح منكا   كوروب‌تور نه‌لار كوركوزورمن سنكا
كركماس منكا یغلاغان كوز یاشینك   كسیب اوز قولونكدا یباركیل باشینك
مؤمین‌لار بارابرمیش كه شهرینك ارا   اولارنی جقاریب ایباركیل منكا
عدیدی ایرور ایكی یوزدین تولا   یباركیل اولارنی ایا روسیا
كه آندین بواسلام‌نی قیلغل قبول   تخی كردنینكغه كوتاركیل حصول
تخی برزنی سلطان دیندار بیل   كه آلدیمدا خدمت‌نی اظهار قیل
جواب نامه‌نی الجی‌لار قولیغه   بریبان جقاردی تفیب قونكیغه

خطای الجی لاری لشکری اسلام نینک تعریفین ا نکته سورکانی

جانکجون نینک یوره کیغه بو نکته لار تکن بولوب قادالغانی اسیر بولغان ایکی یوز موءمین نی جانکجون مسلمان لار شاهیغه ایبارکانی نی ناظم (ملا بلال ابن ملا یوسف) دفتریغه یازغانی

که جانکجون قاشیغه باریب الجی لار   بیان قیلدی لشکرنی بو یانجی لار
دیدی خویزه لار اوج تمن دین تولا   که تونکانی نینک هر بری اژدها
مسلمانغه تاب کلمکای بولسه فیل   که آخیر قیلور بزنی خارو ذلیل
اولارغه قلینک یالباریب یخشی ایق   که یانماس خزاین نی برسنک اریغ
تمام کشی سینی ایبارکیل آنکا   مکر برماسانک جانغه قیلغای جفا
آنینک ایکی یوز کشی سنی یبار   بو خلق بر بلادور قلینکلار حذر
مونی آنکلادی بولدی جانکجون غمین   باشی سانککولاب بولدی اندیشه کین
دیدیکم سناب کشی سینی جقار   دوچی یی نی بویروبکه سن برکه بار
بو کافرکه جقتی بولارنی آلیب   بوشه لارغه تافشوردی تیزتون کلیب
قیلب شادلیغ شاه صاحب قران   قیاب الجی لارنی کوره کا روان
یملک دا بولوب نچه کون بولدی تینج   مثالیکه کفار بولوب کلمبج
همه کفری قلعه ارا بولدی بند   که بولدی کفک کفر خیلیغه قند

اسلام قلنچی نینک هیبتیدین قالماق لار یوره کی فاره بولوب

قالماق لار جان وهمیدین چنک طی نینک خبرینی ایتیب مسلمان لار شاهیغه نامه ایبارکانی قالماق لار اوزینینک امانینی کوزلب چنک طی نی مونداا لشکری اسلامغه ایبارکانی

یتیب تیغ اسلام هر ایماقیغه   توشیب زلزله خیلی قالماقیغه

که چنک طی دیکان موغغه بارغان ایدی   قیلب خوف تورعوت دا قالغان ایدی
بوکافر ایدی بارجه دین عقلی تیز   ایدی کاردار باخرد باتمیز
بیلالمای مونینک قایدا قالغانینی   امیر آنکلادی موغغه بارغانینی
امیر دیر ایدی کلسه موءمین بولوب   جهاد قاعده سین بیلور ایردی خوب
آنینک تیز عقلیغه طالب ایدی   آنی تافغالی کونکلی راغب ایدی
قیلای امدی چنک طی حکایاتینی   که اسلامغه کلکان روایات نی
برو یتکوزوب موغ لارغه خبر   دیدی ایش یماندور قلینکلار حذر
یاغی بولدی تونکانی برله قوتان   لامالار اولوب من قتولدوم ازان
لاماسوندا اولدی کورونک سولاما   لامانینک تمامینی قیلدی تباه
مونی آنکلادی جون لاما زنکی لار   که هوشیار بولدی تمام بنکی لار
قیلب مصلحت لار فتیب نامه نی   ایباردی اولوغ لارغه هنکامه نی
دیدی نامه دا ای شهی نوجوان   یغی بولدی دیب آنکلادوق بیکمان
که چنک طی دیکان بزارا باردور   که جانکجون لعین غه بولار یاردور
اکر بویروسا یخشی آطلار برای   ویا بولعین نی توتوب یبارای
قوتان شاهیزغه منم یار اولای   کنتنی یوقاتیب که دلدار اولای
بومضموندا نامه فتیب شه لارغه   ایکی شاه زاده ایکی مهری غه
اوقوب نامه نی شاه صاحب تمیز   دبیریغه بویروب جواب نامه تیز
دیدی نامه دا ای لاما زنکی لار   ایباردیم سنکا پهلوان جنکی لار
منینک لشکریم سنکا بارغان زمان   که چنک طی نی برکیل قولین باغلابان
برینکلار آنی خلقمه تافشوروب   آلیب کلکوسی باش لاریغه اوروب
بو مضموندا نامه نی طیار قیلیب   یوروب کتی بیک لار قولیغه آلیب
یولوقوب بو بیک نچه ایماقیغه   یتیبان نارات نینک که قالماقیغه

توتوب بردی زنکی‌غه بو نامه‌نی   باقیب لاما زنکی تمام خانه‌نی
که‌چنك‌طی موکوب ایردی بر دالداغه   سالیب بردی باغلاب بو بیك آلدیغه
بو بیك بو لعین‌نی که همراه قیلیب   یتیب کالدی‌لار یوزجه آطنی آلیب
بوچنك‌طی‌نی تونکانغه تافشوردی تیز   که بر اویکا چنك‌طی‌نی بند اتّی نیز

بَیْ دیشانك‌نی فتح قیلغانی

برکونی اولوغ‌لار جمع بولوب بر یردا هر باب‌دین سوزلب اولتوروب ایردی امیر عبد رسل بیك باشینی کوناردی قاضی ناصر الدین آخون برله سلطان معظم خانغه باقتی وایدیکم ای سردارلار الجبال لشکری اسلام تونکانی‌لار آخون‌لار برله جمع بولوب اوج تمن‌جه لشکر باردور مونجه نورغون لشکر بر قلعهٔ کفارغه قاراب تیج یاتقانی اوبدان ایماس‌دور جراکه جهادنینك قاعده‌سی اداب شرایطلاری باردور جهادنینك شرطی بو دورکم حلی قلعهٔ کفّارنینك تاشیغه کافرلار چقماس اکر اون یل اوتسه هم قلعه تاشیغه چقماسلار ایش‌نینك بهراقی وخوبراقی اولدورکه بَی‌دیشانك دیکان نجّند غول‌دور برینی کانك کولی‌دیرلار ایکنچی غول‌نی بَیْ‌یانك‌کو اتارلاراوجونجی غول‌نی شوفانك‌کو آتارلار تورتونجی غول‌نی شانکفانك‌کو آتارلار اولارننك اوستیدا کی تاغ‌نی بایابانی آتارلار بو تورت غول‌نینك ایجیدا چندان کافرلار باردورکه زن فرزندلاری برله یوروب دهقانچیلق قیلورلار آندا ملك املاك مال منال‌لاری کوب‌دور برمونجه پردل یکیت‌لارنی برمونجه لشکرلار برله اوشول کافرلارنینك اوزه‌سیکا ایبارسك کافرلارنی هلاك قیلب زن فرزندلارینی یسیر قیلب مال اموال‌لارینی غارت قیلب کلسه‌لار البته لشکری کفارنینك اوزه‌سیکا اسلام هیبتی اولتوروب وهشتی

آرتوق بولغوسی‌دور یراق یقین‌دا کی کافرلار ایشیتسا کونکل‌لاریکا اسلام هیبتی اولتوروب بوقورقونج برله اسلام‌نی قبول قیلسه عجب ایماس‌دور دیدی امیر عبد رسل بیك‌نینك بوسوزی بارچه اولوغلارغه خوش کالدی بارچه‌لاری امیرنینك فهم ادراکیغه تحسین وآفرین قیلدی‌لار تیزعزیز پهلوان‌نی امیرشاه یساول‌نی قواش پهلوان قاسیم وآخون واسلام وملا عاشور بولارنی برمونجه لشکر برله اُول طرفکا یوروتّی بو پردل‌لار لشکری اسلام‌نی باشلاب مذکور غول‌لارطره‌فیکا توغ الم‌لار آلیب روان بولدی نظم

بولارایکی اوج یوز جریك‌نی آلیب   روان بولدی تاغ ساریغه یوزلانیب
بَی دیشانك دیاریغه باردی یتیب   کوروب کفر یلار قالدی باشی قاتیب
ایشتکان ایدی کفریلار بو خبر   یغیلمیش‌که بر یرکا ایلاب حذر
دلیرلار باریب قیلدی جوش‌خروش   شانکفانك‌کو دیکان یردا قیلدی سوقوش
خطایلار موهم تافماین هیچ علاج   آتار ایردی اسلامی‌لار ساری تاش
که‌اسلامی‌لارقویدی اویلارکا اوت   توتون‌لار فلك اوزره بولدی بلوت
سوروب کفرینی کفر اسلام‌نی   توتوب بر بریکا اجل جامینی
صالح خوجه‌نینك اوغلی ایوب عزیز   اتیب میلطغین کفری ساری تیز
سوروب برطرفدین قواش نوجوان   که آخون سوروب کفرنی تاغ سیان
دلیرلار آلیب ایلکیکا تیغ تیز   عدو قانینی ایلاشیب یرکا ریز
که یاغدوردیمو تیر مرکی بلوت   ویا توشتی بولغای نیستانغه اوت
قریلدی بو یردا جونان کافران   سری بی تنان تنی بی سران
که اسلام جریکی بولوب درغضب   سنان قلنج برله بردی ادب
اکر اوچراسا دختری نازنین   آنی آسرادی یرکا توکمای قانین
که فرزند زن‌نی قلیبان اسیر   که نازوك بدن‌لارنی قیلدی یسیر

آلیب اولجه کوب قوی آط کلا روان بولدیلار طرفی آق توفا
دلیرلار کلیب شه‌غه قیلدی بیان تمام سرگذشته‌نی قیلدی عیان
بونصرت‌کا خوشوقت بولوب ایکی شاه بولارغه زر سیم‌نی قیلدی عطا
بولارنی قیلب بلکه صندل نشین که شه‌لار قلیب اوزیکا همنشین
بوجنگ‌نی ایشتیب که قالماق چاقار بوبوین سوندی اسلامغه بولدی جکار
جاقارلار کیم خدمت‌نی قیلدی قبول تنجی کردنیکا کوتردی حصول

قاضی ناصرالدین آخون سلطان معظم خان وامیر عبد

رسل بیک‌لار وینه اوزکا سردارلار اوروجی مناس‌غه خوجام نیاز یوز بکی‌لارنی خوش خبرغه ایبارکانی

سخن ناقلی سوز سری قیلدی عزم صحایف شبستانیدا قلدی بزم
بو سوز واده‌سیغه سوروب رخش‌نی قلم کامی برله جکیب نقش‌نی
که بونقش‌دین بولدی فیدا جمن جمن‌دا آجیلدی تمن یاسمن
زبان بلبلی آندا جکتی نوا نواسیدا قیلدی بو قسمی صدا
که سلطان امیر برله قاضی کلان قیلب مصلحت بارجه بیک بیکمان
دیدیلار ایبارساك مناسقه برو آنینك برله بارسا که نجند کروه
که اون پهلوان برله اون تیره‌لیك که تونکان یکرم تمامی قرق
خوجام نیاز یوز بیك‌نی سردار ایتب قرا برله زراق‌نی برکا قاتیب
مناس برله بارسا اوروجی ارا که لَوْطَیِّ آندا ایمیش پادشا
که برلار ایبارکان چو بو نامه‌نی توتوب برسه لَوْطَیّ‌غه هنکامه‌نی
عنایت قیلب برسه مینکجه کشی زبون بولغای ایردی بو کافر ایشی
مونی دیدی جرلاتّی یوز باشینی که ایلطاف ایتب شه آنکا آشینی

قرق ایرکا سردار ایتب اولزمان اوروجیکا قیلدی بولارنی روان
که منزل مراحل‌لارین طی ایتب اوروجیکا توشتیکه تیز تون یتب
کریب شاه لوطی‌کا بردی سلام توتوب نامه‌نی بردی قیلدی کلام
که لوطی دیدی نجه ای موندا تور حلی لشکریم بارجه‌سی بی حضور
که صانجی دیکان قلعه‌نی آلغوجه جهاد ایلانکز بز بیله برنجه
مونی آنکلادی بارجه‌دین کتی جوش قیلب خوفدین غم شرابینی نوش
باریب صانجی اوزره جهاد ایلادی نجه کفریلارنی که مات ایلادی
که صانجی ارا قیلدیلار سختی جنك خطای قانی برله بریب یرکا رنك
بولوب فتح صانجی که تافتی مراد بوجنك‌نی کوروب بولدی لَوْطَیّ شاد
خوجام نیاز بیك‌نیکه تیز چرلاتیب که مسرور قیلدیکه رخصت بریب
آلیب خلقینکزنی کتینکلار دیدی که سلطان قاشیغه یتینکلار دیدی
که رخصت آلیب یوردی طورفان‌سیان جریك الغالی راشدین خان سیان
نجه کون یوروب یتی طورفانغه تیز که آندین اوتوب راشیدین خانغه نیز
کوروب خان نه‌ایشقه کلیب‌سیز دیدی نجه ایردی کلکان کشینك عددی
دیدی یوز بکی بز قرق بر ایدوك که تونکانی‌لارغه جریك بر دیدوك
که تونکانی‌لار هیچ کشی برمدی یکرم میز آندا قالیب کلمدی
بو قالغان همه بارجه تونکان ایدی منینك برله کلکان مسلمان ایدی
دیدی خان کوجاردا نجه کون تورونك کوجار شهرینی لشکریم‌نی کورونك
بو سوزلارنی یالغان کمان ایلادی نجه آیغجه امتهان ایلادی
بریب خان بولارغه‌که توشکوندا جای کوچاردا توروب قالدیلار نجه آی

اولوغ‌لار مصلحت قیلب کوچارغه لشکر تیلب ملا محمد قربان آخون‌نی خوجام نیاز آخون‌نی صادق جاقان‌نی

بو اوج کشیکا اون بش کشی قوشوب کوچارداکی راشیدین خانغه نامه ایبارکانی راشیدین خوجه بولارنی هم توتوب الیب قالیب ایبارمکانی

که سلطان امیرلار قیلب مصلحت   کوچار خانیغه راسلادی نامه خط
ممت قربان آخون‌نی چرلاتّی تیز   خوجام نیاز آخون‌نی صاوقنی نبز
بواوجنی قیلب الجی بیک‌لار باشی   بولار خذمتی‌غه که اون بش کشی
بو اوج الجی ایلکیغه نامة بریب   که شه موندا قالدی روانه قیلب
بولار کیمه برله اوتوب بحریدین   باریب‌توشتی‌لار کنت غالجات زمین
که آندین کوجوب کوب دابان‌نی داباب   یوروب‌تیز تون‌ترك ایتب خوردخواب
قرا قول بله توتّی طورفان یولین   تنجی‌طی اتیبان کوچارنینك چولین
خوجام نیاز صادقُ قربان خطیب   که توشکونغه توشتی کوچارغه یتیب
بواوج الجی بیك‌لارنی خان چرلاتیب   محاظیر قیوب طرفه مهمان قیلب
اوقوب ایله‌نینك جونك‌لارین نامه‌سین   که بربر نظر ایلابان خامه‌سین
جواب بردی دیب نجه آی موندا تور   مونینك‌دك سوزونكغه ایماسمن غرور
هنوز لشکریم هم سرانجام ایماس   که اسباب آلاتی انجام ایماس
بونوع سوزلارینك برکا تدبیرمو دور   منکا ایلاکان حیله تزویرمو دور
ویا راست سوزدور ویا حیله فند   ویا اویناذنکمو منینك برله نرد
قیلام سیز تنجی برکا تلبیس‌لیغ   ویا قیلغوسیز برکا نا جنس‌لیغ
دیدی الجی بیك‌لار ایا شهر یار   بولالینك دیدوك بربریمیزکا یار
کلیب‌میز جنابنغکه اشکر تیلب   که زارایلامه وهمناك سوزنی دیب
عنایت قیلورسز سزاوار بیز   که یوقسه قولونکدا کریفتار بیز

که هرحکم قیلسانك مطیع بنده‌بیز   قانینکدا شکسته سرافکنده بیز
کمان ایلامای نامه‌نی راست بلینك   که بز خسته‌لارغه ترحّم قلینك
دیدی‌راشیدین‌خان نجه‌کون تورونك   منینك دولتیم برله دوران سورونك
بولوب ناعلاج جون توروب قالدیلار   کوچار ایچره قالدی بو بیچاره‌لار

جانکجون شهر بیاندای‌نینك اولوغی بادارین‌غه مدد قیلماق نیتی‌دا شی‌دارین‌نی یته مینك لشکری کفارغه باش قلیب مسلمان‌لارنینك سردارلاری‌نینك باشینی آلیب کلینك دیب بویروغانی شی‌دارین باش آلغالی کلیب اوزی‌نینك باشینی برکانی

بوناظم‌غه تیزمی توتونك موغ بجه   بومی زوریدین سوزلاکای برنجه
نوا ایلاکای‌لار زبان بلبلی   شکوفه بولورلار تخیّل کلی
خیال کلستانیدا کل آچیلور   کلابی تنجی هر طرف ساچیلور
ایا عندلب نغمهٔ ساز قیل   زبانینك آجیب نکته آغاز قیل
مع القصه برکون بو جانکجون خطای   جقیب تختی‌غه یغلادی های های
یقین‌دور یاتیشکای باشیمیزغه مرك   بومرك‌نینك علاجین نه قیلماق کرك
اولالین بوکون آب افیون ایجیب   ویا بر طرفکا کتالین تجیب
بوسوزنی دیدی یغلادی انجنان   شی‌دارین ایشتیب دلی بولدی قان
که جانکجون فوتینی قوچوب یغلادی   باشینی چالیب یر جهان تیغلادی
دیدیکم ایا سروری کافران   مسلمان سیان من بولاین روان
تولا یغلامانك منکا رخصت بیرنك   مدد قیلسه لات شادلیغ‌لار قیلینك
که اسلامی‌لارنینك باشینی اوزای   جنابینکغه تیز باشینی کلتورای
که جانکجون‌دیدی بوسوزونکدورغلط   اولوك بوط که برلارکا قیلماس مدد
نهان سیرلاریم‌نی بیلالماس بو بوط   تریقجه مددنی قیلالماس بو بوط

که اژداددین برکا قالغان رویش   بو وجه بله ایلاکوم پروریش
که یوقسه بو بوطدین نه ایش کلکوسی   که جان سیز خاکدور نه ایش بیلکوسی
اکر قوتماسنك باشینی قیل جدا   باشینی جدا قیلسه قیلماس صدا
بو بوطلار تمامیدا هیچ ساز یوق   نه حرکت نه قدرت آواز یوق
مونی دیب بباردیکه رخصت برایب   روان بولدی برموجه لشکر آلیب
ایشتیکه سلطان امیری زمان   کوره لشکری چقتی دیب بیکمان
تمامی دلیرلارغه بردی خبر   سواره بولوب جملهٔ شیر نر
سپا ورعیت که آطلاندیلار   خطای لشکری اوزره تیز باردیلار
توزوب صفلارین اوشبوایکی کرو   بولوشتی دوبوقو ار ارو برو
خطای لار آتیشتی تمن قو وتیر   که اسلامی لار چون بولوب نره شیر
که بر یانیدین قیلدی سلطان خروش   امیر بر طرفدین قیلب کوب توروش
اعلی خان دلبر برله بازار بیکی   قیلدی دلیر بشر بیك مینك بکی
که بر یانیدین سروری غازیلار   جکیب بانکی هیبت اوزین اوردیلار
اورور ایردی تیغ کفری لار باشیغه   اوتوب قالغانیدین یتیب قاشیغه
معرکه توتوب چاقسه هر شیر نر   کسیلکای باشی مثلی خیار تر
که بر یانیدین بارجه تونکانی لار   که نعره اوروب کفریغه تکدیلار
ارااوستنك تاش اوستنك وجونجی وقاش   که نیلغا اولاستایی قیلدی تالاش
که سیفتای ارا بوز بورا بوغاسون   بولار جنکدا کفارنی قیلدی جنون
که توقوز ترا بار توقای غولجه لیك   بو کفاردین قویمادی هیچ تریك
چلوقای بلوکای که یالغوز یغاج   بولار کفریغه نارلیغ سخت کاج
قوغونجی وقاینوق کرم شره باغ   خونجای چاغوستای خطایلارغه داغ
که بوغرا دولانو وغالجات ایلی   بولاردین سینیب دور عبولار بلی

اودوتو وکتمن ودار تامتو هم   که دوشمن باشینی قیلب دورکه خم
بولار رعد ینکلیغ صدالار جکیب   بولوب شیر وار نعره هالار جکیب
آلیب ایلکیکا خنجری آبدار   چقاردی که کفاریلاردین دمار
یاغدوردیمو تیرا مرکی بلوت   ویا توشتی بولغای نیستانغه اوت
ویا برسروك یلقی غه تکدی شیر   ویا شیر برله توتوشتی دلیر
تمن قوتنك زنبورك لار آتیب   تومان باستی آنداغ توتون لار جقیب
کورونوب توتون لار آراسیدا اوت   بولوب اوت چاقین دك توتون لار بلوت
قیلب اولکونی سخت جنك هر دلیر   زمین نی قیلب لاله دك قیب قزیل
که یر اوزره یاتی بو نوع کافران   سری بی تنان تنی بی سران
که سردار کفار اولوب ایکی سی   که مرجاندین ایردی اولار جونکسی سی
شی دارین باشینی قفس کا سالیب   عدو روبروسیغه قویدی آسیب
لعین لار بو باشنی کوروب بولدی خون   بادارین لعین بولدی قاتیغ جنون
تمامی خطای لار توتوشتی عرا   که زقوم بولوب کفری قیلغان غذا
تریك قالغانی شهریغه قاجتی تیز   که اسلامی لار سونکیدین چاقتی تیز
که قاچقان چریك قیلدی جانکجونغه داد   دیدی شی دارین جنکدا بولدی ممات
تمام لشکرینك بولدی مقتول همه   که بز بجه کافر قوتولدوق ینه
ایشتی بو ایش لارنی جانکجون لعین   اوزین تختیدین تاشلادی بر زمین
یقاسین قیلب چاك یوزینی اویوب   توکاتی که کرکی سقالین یولوب
که حسرت بله بارماغین تیشلادی   قبالیب قالیب شهریده قیشلادی
بلا کاکانینی بیاب جانیغه   اوروب شاتراق بارجه ایشتانیغه
یوره کی یاریلدی تمام قورقاشیب   که افیون سوینی دوغا بدك ایچیب
که جانکجون جو بوتخانه عزاسیغه   کریب باش چالیب لات زیراسیغه

تنگی روزو شب آندا یغلار ایدی　　یتیب یر جهان‌لارنی تیغلار ایدی
اولوغلار یانیب فتح نصرت بله　　توشیب باره‌کاهیغه عزت بله
که‌مسرور بولوشوب چالیب شادیان　　مسلمان همه غم‌دین اولدی امان
اراده اگر قیلسه پروردکار　　ضعیف مورجه‌لارنی قیلور مثلی مار
ضعیف پیشه‌نی فیل‌غه غالب ایتار　　مگس‌نی قوی شیرنی مغلوب ایتار
که‌خاتان شیر ایردی بز ایردوک ضعیف　　ضعیف‌لارنی‌حق‌قیلدی شیرغه‌حریف
که شکری خداغه هزار وهزار　　خطای آلدیدا قیلمدی بزنی خوار

کوره شهریده تونکانی‌لار جنك قیلب تورت مرتبه فتح

نصرت یار بلوب بشنچی نوبت‌دا احمد خان خوجامغه اعتماد قیلب مؤمین‌لار شکست تافیب کوب مؤمین شهید بولوب مؤمین‌لار یانیب کلکانینی بیان قیلورمیز انشآء الله تعالی

قیلور ناظمی زرهٔ نکته شور　　سرورلشکری اوزره غم‌قیلدی زور
کوره‌شهری‌نینك غازی تونکان‌لاری　　چنکشوی خوزه‌نینك نوجوانان‌لاری
که سویدونکدا مؤمین دلاورلاری　　ینه تارجی‌نینك زور آورلاری
بولار جمع بولدی کوره شهریکا　　تولوب بارجه تونکان بر بحریکا
که‌جانکجون بیله انجنان قیلدی جنك　　حطای لشکرینی قیلب سخت تنك
که لوتو دنکینی قیلب باره‌کاه　　مسلمانجه سوز تیوه‌دنك خوابکاه
که‌فرزند زن‌نی دنك ایجره سولاب　　که بتخانه‌لارنی قلیبان خراب
خطای‌نینك دوکانی‌اوزه اوت قیوب　　کیجه‌لار کلیب بورنیغه دود قویوب
خطایلاربیله قیلدی تورت‌یول غزات　　قلیب رستمی قیلتن‌دك جهاد
عدو خیلی‌نی طرفه زار ایلادی　　که دوشمن‌غه دنیانی تار ایلادی

قریب کفرینی برتمن آلته یوز　　که‌بار ایکی‌مینك‌زخمدارلارغه سوز
کوره‌نینك تاشینی قیلب لاله رنك　　فلقمانغه سالیب ایتب سخت سنك
تنگی کشته‌دین پشته برپا قیلب　　بوغوزلار ایدی بربریکا جاتیب
اولوك‌غه تولوب یول بولالمای روان　　که آطلار تواق بولور ایردی قان
که مؤمین قوفاروب اولوك‌دین منار　　خطایدین هلاك‌بولدی کوب تاجدار
که مؤمین بولوب شیر غران صفت　　ندور شیر بلکه نریمان صفت
بوقسمیدا ایلاب‌که تورت یول غزات　　تولا کفریلارنی قیلب ایردی مات
ینه کفری جمع بولوب بر تمن　　که هر بر عدولار بولوب اهرمن
ینه کفری جقتی عجب فوج فوج　　که دریایی قلزم صفت موج موج
قلیشیب خطای بوطلاریدین قسم　　مونی کوردی مؤمین ارا توشتی غم
بهادر دلاورلار که تونکان ایدی　　که پردل دلاورلار اولکان ایدی
قیلب نامه راست بارجه تونکانی‌لار　　احمد خان خوجامغه ایبناردی خبر
دیدی نامه‌دا ای خوجام نیك‌ذات　　خطای‌برله قیلدوق‌که تورت یول‌جهاد
بوتورت یول قاجوردوق‌که اعدالانی　　بونوبت یغیب‌جونك کجیك بارجه‌نی
یغیلمیش خطای برتمن دین تولا　　ارامیزدا یوق یخشی بر رهنما
کلیب بز یتیم‌غه آتالیغ قیلنك　　عنایت ایتب رهنمالیغ قلینك
احمدخان ایشتیب آطلاندی تیز　　نجه یوز دلیر برله جون قیلدی خیز
دییشتی خوجام کلسه کفار قاجور　　دیمای فتح نصرت‌نی الله برور
ایشانجی قیلب برغریب بنده‌کا　　توکل‌نی قیلمای خداوندکا
خدانی دیکان‌لار مدام قند یکای　　خدادین بولك‌نی دیسه فند یکای
احمد خان خوجام تیز یتیب کلدیلار　　خوجام کلکانینی بولار بیلدیلار
خوجام کلدی دیب بارجه تونکانی‌لار　　جقیب آلدیغه قیلدی کوب زاره‌لار

خوجام توردی‌لار بر طرفنی آلیب   خطای لشکری توردی یاسال قیلیب
بویاندین بولار اول طرفدین خطای   خطای سروری ایردی جاغلادای
سوقوشماقدا آنداغکه چرماشتی لار   که تونکانی‌لار جمله قارماشتی‌لار
خطای قلعه‌سی ایردی مثلی فلك   که قلعه اوزه دین اتیب زنبورك
تمن فووچی‌فو اتیب کافران   شهر تونکانی قاچتی بولدی روان
شهر تونکانی قاچتی‌لار تیز تون   مسلمان دلی وهمیدین بولدی خون
بولوب غولجه‌غه بارچه تونکان روان   کوره تونکانی قاچتی‌لار تاغ سیان
احمدخان‌بوشوریش‌نی‌کورمك همان   قچیب غولجه ساریغه بولدی روان
اغیر یوك‌لارینی تمام تاشلادی   خوجام خوف ایتیب باشینی قاشلادی
بو تفریقه‌غه قالدی بو بنده‌لار   شهید بولدی کوب زن فرزنده‌لار
بولار قاشقانینی کوروب اهل بوط   لشکرگاه‌غه جنقن کلیب قویدی اوت
(1 ولی قاچمادی تاجی تونکان‌لاری   که ناموس قیلشیب که پهلوان‌لاری
دیدی نه قیلورمز خطایدین تجیب   جهاد قیلغومیز کفری فانین سجیب
دیدیلار بوسوزنی یانیب تکدیلار   جهان‌نی خطایلارغه تنك قیلدیلار
اوزولدی عدونینك تنیدین باشی   مثالی بولوب باشی سای‌نینك تاشی
تنیدین قوپاردی تلی تسقلاق   که جیحون اریقی صفت آقتی قان
قیلیب غازی‌لار بو صفت ماجرا   نماز شام غچه بولدی کفار تبا
کیچه‌لیب کچوب تاجی تونکان‌لاری   مع تابعات کتی غولجه ساری
خوجام کلدی یانیب یوره‌کی سالیب   بولوب بید لرزان یوزی سارغاییب
خوجام سونکیدین بارچه تونکانی‌لار   که سلطان قاشیغه یتیب کلدیلار
تمام واقعات‌نی بیان ایلادی   که مذکور ایشنی عیان ایلادی

(1 Въ другомъ экземплярѣ: بلی

ایشتیب اولوغ‌لار بولوب بیدماغ   دیدیلار قلینکلار جهادغه یراغ
بویاندین خطایلار بولوب طرفه شاد   که می نوش ایتشتی شدید شداد
کتور ساقیا جام مسروریدین   تکلم قیلای اوشبو می زوریدین
که می‌دین دلیمغه یتیش‌سون سرور   بدن ایچره روح انجه تافسون حضور
آچلسونکه اشعار کلستان‌لاری   چقارسونکه شاخ نظم بوستان لاری
زبان قمری‌سی آندا کوکو دیکای   نه کوکو دیکای بلکه هو هو دیکای

ینه کلدوك بیاندای نینك جهادیغه

که قاضی کلان ناصرالدین دلیر   تدورکم دلیر جوان ایدی شیرکیرا
که فرزندی دور فخریدین نوجوان   که دوم نظام الدین فرزند جان
ایکی اوغلی کامیل ایدی علم ارا   که علم ارا عقلی تیز حلم ارا
انا کل ایدی ایکی‌سی غنچه‌سی   آتا دور صدف ایکی دور یوانجه‌سی
بولاردین اوقوب علم‌نی نچه کس   که هر برسی خلقغه بولوب ایردی رئس
بریدور علی ابن فیروز ایدی   که ملا ارا طرفه دلسوز ایدی
که عبدالله خلفت بریدور عمر   عمرا خلفتم نوجوان سیمبر
که عبد المطلب ابل مسلمین   ابل مسلمین نیکخوی مه جبین
بری سعد وقاص نیکو خصال   زیند باقی قاضی فسنده فعال
بولار علم ظاهردا سیر انکوچی   شجاعت هواسیدا طیر انکوچی
ینه بو العطا اسلام آخون دلیر   بوسورغا نیازدورا امام شیر کیر
بولار قاضی‌نینك خدمتیدا ایدی   شهر ایچره توردی قیلیب خدمتی
که بیك‌لار ارا مغفرای نوجوان   ایدی منصبی شانك بکی حکمران
بوبیك‌کا بو قاضی کلان یار اولوب   شهر ایچره قویدیکه دلدار اولوب

ینه قاسیم آخون که عاشیر ایدی   ایدی ثانی قاسیم که اوردا یکی
بو اوردا بکی ایردی کوب باخرد   ایدی فهم تیز دانشی بیعدد
یوسف آخون آنداغ یورگلیك ایدی   که ابراهیم آخون کرکلیك ایدی
دیوان خانه‌دا قالتو بیك نوجوان   حکومت اشیدا ایدی حکمران
بولار قاضی آخون قاشیدا ایدی   که هر بر کشی اوز ایشیدا ایدی
بیاندای‌نی قورشاب شهر لشکری   جقارماس ایدی کفرینی تاشقاری

بلال امدی سوزنی دراز اتماکیل
دراز اُولسه اولسونکه آز اتماکیل

ایا عندلب سایرا کل یادیدا   قیلب غونجه‌سیغه جانینك‌نی فدا
کمان قیلمه دیب غونجه آجیلماغای   دیمه هر طرفلارکا ساجیلماغای
که درد برله سوز غونچه‌سی آجیلور   که آهنك نسیمی بله ساجلورا
مع القصه سلطان قاضی کلان   احمد خان خوجام امیری زمان
توسوب لشکر ایله جنوب سارینی   که آرتوردی کفارلار زارینی
صتی شانك بکی برله سردارلار   که دروازهٔ غربنی آلدیلار[1]
که تونکانی‌لار لشکرینی آلیب   که دروازه مشرقنی توشتی کلیب
که میر ذات عظیم‌شاه بو ایکی دلیرا   که دربند اشمالنی قلیب دستکیر
قلیب کفری شهرینی مثلی نکین   که‌نورغون جریك برله قیلدی کمین
قیلا المادی آندا فرنده فر   خطای لشکرینی قیلدی زیر زبر
بولوب لاعلاج قلعه اوزره جقیب   که جنك باشلادی زنبورکلار اتیب
شهر برله صحرا دلاورلاری   جقیب قوقتنه زور آورلاری
سغیلغه یولاب نردبان‌لار قیوب   قیلیب زورلوق قوقته‌لارنی بوزوب

[1] Въ другомъ экземплярѣ: توستیلار

که دوشمن بله قیلدی کوب سخت جنك   عداوت قیلب آتّی تیری خدنك
قوپاردیکه ایکی شیبه مؤمنان   شیبه اوستیکا چقتی کوب پهلوان
اعلی خان عزیز پهلوانی نبیر[1]   ینه عبد وارث سرائیل دلیر
که توختة محمّد هم محمد صوفی   ابو الخیری جعفر بهادور علی
یوساق پهلوان اوسته قاسیم بقی   توکوب شیبه‌دین زنبورکلار اوقی
جقیبان شیبه‌کا تفنك دارلار   کورونکان خطاینی آتار ایردلار
بو وقتیدا کفار بولدی غمین   اولوك‌لارغه تولدی بیاندای زمین
بو نوع جنکدا هم فتح بولمای شهر   شهید بولدیلار نچه‌لا تین شیر نر
که عبد رسل بیك اوروب سختی آه   دیدی لشکریم بولدی حالی تبا
تافیلسا ایدی برتـه عیارکار   اوزی دوز طرار اهم نامدار
زمین آستیدین بر لقم کورلاسا   بو کفارلار کوزلاریندین تورلاسا
تافینك‌لار دیدی دوزلاردین ریسا   منادیغه قیلدوردی اولیم ندا

صادیر قانکروق دور اوج اوغلی بله لقم کورلاغانی

وجلال دورغانی بولارنینك توفه‌سیده قیوب دهقت قیلدورغانی لقم‌نینك ایجیکا دارو تولدوروب سفیل‌نی بوزوب قلعهٔ کفارنی شوره قیلغانی کفار اهلی شوره‌نی اتیب الیب قانیغ جنك قیلغانی بازار بالالاری جمع بولوب کلیب لشکری کفارنی تارمات قیلغانی بیانیدا

ینه ناظمی نکتهٔ باشلادی   تخیل ساریغه اوزین تاشلادی
بار ایردی اوشل جنکدا عیار کار   بغایت حریف دوزد روزکار
برو قالماغان ایردی قاقشاتماغان   براوی قالماغان مالینی آلماغان

[1] Въ другомъ экземплярѣ: شیرکیر

اوج اوغلی آتاسی عراقچی ایدی   عراقچی ایدی هم قاراقچی ایدی
اوغورلوق قیلب کیجه‌لار اویماغان   فقیر غنی مالینی قویماغان
سپالارغه هم زرّه بوی برمکان   خاتون آلسا یورتیغه توی برمکان
بو عیارنینك آتی صادیر ایدی   یمانلیغ‌دا جون رعد شاطر ایدی
نذانی ایشیتکاچ یوکوردی بویان   امیرغه دعا قیلدی کلماك همان
كه بعد از دعا صادیر عیّارکار   دیدی حکم قیلسه منکا شهریار
ولی جان برله قیلور من قبول   لقم کورلابان بولماغایمن ملول
منینك باشدا کاریم لقم کورلاماق   كه مالدارکشی‌نینك کوزین تورلاماق
توتوب ره‌کذرلارنی باغلاب قولین   آنکا رحم قیلمای آلورمن فولین
كه یول‌لاردا من اوی قیلب تال‌نی   اوغورلاب آلورمن کشی مالینی
منینك جونك بلام آتی درکاه قلی   قولیداکی مال بارجه خلق‌نینك فلی
ایلا شهریده بولسه هر دوز نام   اولار برله یرمن دوامت حرام
لقم کورلاماق عهده سیدور منکا   برونی بویورسا متین فالتوغا
لقم کورلاماق جابدوغینی برینك   كه طیّار بولغاندا آندین کلینك
كه آنکلاب اولوغلار بولوب طرفه شاد   مونکا زر نقره قیلب التفات
مونکا قوشتی‌لار نجه اوستادکار   بو ایش‌دا تمامی ایدی کاردار
ینه بار ایدی بر یکیت نوجوان   شجاعت‌دا ایردی دلیری زمان
چرایی‌نی کورسنك ایدی تازه کل   همه کل چرایلار آنکا ایردی قل
ضخامت‌دا رستم شجاعت‌دا شیر   تدور شیرکیر شیر کیری دلیر
كه ملا جلال ایردی آتینك آطی   كه اسفندیار دك ایدی جرعتی
كه سردار اتیب بوجلال دورغانی   آنکا میندوروب بر قرا یورغانی
جلال دورغا ایلاب مقالات‌نی   كه طیّار قیلب بارجه آلات‌نی

كه عیّار صادیر لقم کورلادی   بو کفاربلار کوزینی تورلادی
لقم کورلابان کیجه‌لار اویمادی   لقم فوتکوجه برکشی تویمادی
لقم ایچینی داروغه تولدوروب   كه طیّار قیلب فیلته‌لارنی قیوب
برو بارجه‌غه بردی بو نوع خبر   یراق تور بو یردین كه ایلاب حذر
بو سوز برله لشکر یراق توردیلار   برو فیلته باشیغه اوت قویدیلار
بو اوت یتّی تیز داروغه تاکهان   كه اورلاب زمین‌دین فلك‌کا تُمان
توتون ایجره اوت‌لار شراره اوروب   شمال زوریدین فاره فاره بولوب
آلالا بولوبان توتون‌لار چقیب   اولوغ شوره بولدی سفیل یقیلیب
خبر بولدی تیز کفرای سرداریغه   نه سردار بولغایکه مورداریغه
چریك‌لار کلیب قلعه‌غه کیرکوجه   قیتوب زنبورك‌لار کره در کره
كه بولدیکه اولکون عجب سخت جنك   كه دوشمن قانی بردی قلعه‌غه رنك
كه یاندوردی لشکرنی فولار اتیب   كه تیز شوره‌نی آلدیلار برکتیب
كه اسلام چریکی بولوب کوب شهید   قانی برله جنت‌نی قیلدی خرید
خطای‌لار بولوب اولکونی بی اورون   دمی صبح‌دین تا بولوب کج قرون
یاتیب باره‌کاغه تمام خاص‌لار   بولارسونکیدین جونك کجیك ناس‌لار
كه آندین شهیدلار نمازین اوقوب   زمین‌نی قازیب جایی‌غه تافشوروب
مزار ایاتیدا مقبره زارلیغ   آتاندی اوشل یر شهید کارلیغ
بولارترك اتیب جنك قیلور خوردخواب   بولوبان شهید تا فغان ایردی صواب

شهر لشکری نینك عدیدی بش یوز ایردی بو بش

یوزدین بریوز یکرم‌سی خاص شهرلیك ایردی بو بر یوز یکرم تن‌نینك ایچیده برموججه‌سی نهایتی پردل شجاعت‌لیك ایردی انی بیان قیلورمیز روایت قیلور ناظمی نکته‌دان دلاور آتینی قیلورلار بیان

بولوب باش بر کون محمد صوفی   ایدی بعضه احاضر وبعضی خفی
دلاور لارینی خطیغه آلیب   اتینی فتیب دفتریکا سالیب
دلیرلار بریدور که عبد رسل   آنکا ایردی جاروالله ایبك هم دخول
بری قاسیم آخون بری بشور بیك   بو ایکی دلاور آتارلار تفك
ینه حاجی طاهر دلیری زمان   که ابراهیم آخون ایدی نوجوان
بری عبد کاید که بازار بیکی   که بازار بکی دور بهادر علی
بری قاسیم آخون ایدی ایل بکی   که قاسیم جکیردك ایدی یل بکی
علیش برله عاشور محمد دلیرا   علمدار اسلام ایدی شیر کیرا
صتیلدی دلاور که عبد الصمد   بوایکو خطای لارغه کوب قیلدی درد
ینه معصوم آخونکه سازنده دور   لعله جبه پردلکه لا بارنکه دور
برای یوسف آخونکه یوسف سقال   بو ایکی یوسف ایردی نیکو فعال
ینه عبد ناصیر دلاور ایدی   که عبد الرشید زور آور ایدی
بری عبد وارث بری عبد حق   برین برین ایتسام تولورلار ورق
بری فالتو بیك عثمان آخون بله   ایدی عاصم آخون که ناخون بیله
بهادر جلال برله ناظیم بلال   یوسف علی قاسیم که صادیر کمال
ینه اوستا صابر یوسف مملك   بهاوالدین قادیر (¹ نادیر تولك
که صابر دلیر (² روزی آخون بله   که آخون تخی قاسیم آخون بله
طیب بیك تولندی که صادیر دلیر   ابولیث جعفر وطاهر دلیر
که ملا احد ساسیق اللیك باشی   عظیم نوجوان توردی اللیك بشی
که یعقوب علی توردی باقی ایدی   ینه آرضو برله ساقی ایدی

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: غفار
(²) ——— قاسیم

بهادرا ایدی آرضو آخون ضیا   قپانغه ایباردی فلك روسیا
مع القصه جمع بولوب بارچه‌سی   قشولدی بولارغه یمان یخشی‌سی
بولار راست قیلیب بر یوغان آق الم   یلال قیلدی شقه‌غه آیت رقم
تمام آطلانیبان الم‌لار آلیب   تمامی کوروندی امیرغه کریب
امیرنینك جانیغه دعا ایلادی   که آغاز حمد ثنا ایلادی
امیر ایدی ای پهلوان غازی‌لار   بهادور دلاور شهبازلار
خداوند عالم بولور یارینکز   که ارواح حضرات دلداریـنکز
که فندی نصیحت‌نی ایلاب (¹ بیان   بیاندایغه قیلدی بولارنی روان
بو واقع‌نی آنکلاب شهی ماه روی   یباردی بولارغه کرونج برله قوی
قرا یغاج بوی‌دا محاضیر قیلیب   بو لشکرنی اول یردا حاضیر قیلیب
که اول یردا بردی بولارغه معاش²)   عنایت قلیبان قماش قماش
بو یردین کچوب تیز روان بولدیلار   که سلطان قاشیغه یتیب باردی‌لار
اولوغلارغه لشکر کوروندی کریب   یانیب چقتی فوطی‌نی عهده آلیب
که رخصت آلیب بولدی قلعه سیان   که فوطی‌نی بوزماقغه بولدی روان
سفیلغه قیوب شوتهایی داراز   بوزوب قوقته‌نی قویدی فوطی‌نی آز
خطایلار بولار اوزره اوت تاشلادی   بولار قورقمادی هم کین قاچمادی
بو قسمی قیلیب سخت جنکی جدال   بولار بوزدی فوطی‌نی قیلمای خیال
خطای اولوکین قلعه‌غه تولدوروب   یانیب توشتی آخر جراحت بولوب
که عبد رسل بیك عظیم نوجوان   که سایل سان وازه‌لار بیکمان
بولار برله نجند دلاور عبید   که فوطی‌نی بوزغونجه بولدی شهید

(¹) Въ другомъ экземплярѣ: اعیان
(²) ——— بولشکرغه آش

خطایلار تویلوق سیز قبوغ‌نی تیشیب　　شهید قیلدی لشکرنی اوقلار اتیب
خطای حیله‌سینی بولار بیلمدی　　اوشل دمده مؤمین تمام خام ایدی
که مؤمین تمام فتحه بولدی کین　　شهید اولکونی بولدی یوزکا یقین
که سلطان امیر بیدماغ بولدیلار　　اولواغلارغه کویاکی داغ بولدیلار

مسلمانلارنینك موندآغ قاتیق ملول و بیدماغ بولوب

تورغان وقتیدا کوره شهریدین جانکجون برتمن یته مینك لشکر بله خادارین‌نی قلعهٔ بیاندایغه لشکری اسلام‌نینك اوزه‌سیکا ایبارکانی مسلمانلار بوکلکان لشکری کفار بله جنك قیلب مؤمینلارغه الله تعالی اولوغ فتح نصرت عطا قیلغانی

خرد شاهی مندی تخیّل اطین　　زبان راهیدا کورسانیب جرعتین
کلستان نظمیغه باردی یتیب　　صحایف شبستانیدا برزم ایتیب
فرح جامیدا موغ بجه توتی می　　ایجیب ناظمی ایلکیکا آلدی نی
قلم نوکی آنداغکه مشکین سجیب　　یازیب صفحه‌غه ناقلانی عجیب
بو ینکلیغ سخن در سخن ایلادی　　ندورکم سخن نکته قند ایلادی
رجب ایی اون یته‌سی ای پسر　　که شنبه ایدی کونغه کلدی خبر
که آطلیغ کلیب نجه تونکانی‌لار　　که سلطان امیرغه خبر قیلدیلار
ایا شاه نیکان نیکو رموز　　یغیلب خطای برتمن یته یوز
تمامی تمور جبه جوشن کییب　　قزیل یاشیل آق الملار آلیب
جهانغه سالیب یوز تمن غلغله　　که دوشمن کیلور شاه راه یول بله
بوسوزنی ایشتندوك که کلدوك بو یان　　علاجین قیلینك ای شهی خاوران
دیدی ایکی شهزاده تیز فهم هوش　　خدا بارخطای قیلسا جندان خروش
اکر برسه نصرت منکا ذوالمنن　　نه قورقونج خطای بولسه‌لار یوز تمن

مونی شه‌لار آنکلاب یغیب کوب جریك　　قیاب کوب دلیرنی اوزیکا شریك
که سلطان امیر برله آطلاندی‌لار　　غضب برله اعدا سیان باردیلار
کورونك ایکی شهیار فریدون‌شکوه　　که دوشمن بیلان بولدیلار روبرو
دویوفو دیکان یرده صف‌لار توزوب　　که هر قایسی اوززورینی کورکوزوب
که سلطان اوروب بانك باهیبتی　　یوکورتوب خرام کورسانیب جرعتی
دیدیلار منم شاه طورانیان　　رعیت پناه میر ایرانیان
منینك خنجریم تیغ آلماس دمی　　که جافسام باشینك تن‌دا قالماس دمی
که بر یانیدین نعره اوردی امیر　　بهادر دلاور یکیت شیر کیر
خرامین سوروب سوی کفّاریان　　که نعره اوروب قیلدی آتین بیان[1]
دیدیلار منم غازیلار سروری　　ایلا شهرینینك خلقی‌نینك بهتری
ایا اهلی بوطلار سالورمن سنان　　قرانکغو کورونکای کوزونکا جهان
بو یاندین دلیرلار اتینی عیان　　تمام اصلی نسلینی ایلاب بیان
اوزین اوردی کفارغه بوران صفت　　بولوب هر بری شیر غرّان صفت
بو یاندین تیکیب لشکری کافران　　که اسلامغه فولارنی قیلدی روان
که باران صفت اتّی تیری خدنك　　که مؤمین قلیشتی عجب سختی جنك
کهی مؤمین اهلی عدونی سوروب　　کهی کفریلار آرقه‌غه یاندوروب
کهی کفریلار جنکده غالب بولوب　　کهی غالب کاهی مغلوب بولوب
که اطراف لشکرنی اعدا باسیب　　که اسلام جریکی ارادا قالیب
که اسلامی‌لارغه توشیب ایردی خوف　　امیر آه اوردی دیدی یا رؤف
بریب فتح نصرت منی شاد قیل　　تمام لشکریم غمدین آزاد قیل
که فتّاح اسمینك حقی یا کریم　　که بز بنده‌کا سن رؤف الرّحیم

(1) Въ другомъ экземплярѣ: اعیان

دیلدی کل یوزینکا ساجیب کوز یاشین   اولوغ غمدا قاتی امیرنینک باشین
که لشکرکا قیلدی امیر سرحساب   که لشکر توروز هر طرفکا قاراب
تورار ایردی تونکانی لار چونک لاری   یاکور خنجه آخون صفت اونک لاری
امیر تیر کلدی بولار قاشیغه   بولار رحم قیلدی امیر یاشیغه
امیر ایدی ای خنجه آخون کلینک   منینک بو سوزومنی قولاقغه آلینک
نه بولغای کزیب برسنیکیز داش بولوب   منینک بارجه خلقیم غه یولداش بولوب
منینک لشکریم کورمکان کوب جهاد   سیزلار کار کرده سوزومدین مراد
اکر آرقه غه یانماسا کافران   که برلارغه البته بولغای یمان
که اول سیزلارنی قیلغای هلاک   که برلارنی هم ایلاکای دردناک
ایشتی امیردین بو قسمی کلام   که تونکانی لار یغلاشیب خاص عام
بولوب سر برهنه آلیب تیغ تیز   خطای صف لاریغه بولار قیلدی ریز
کزیب داش بولوب جنک غه تونکانی لار   بولار سونکیدین کیردی اسلامی لار
که آنداغ قیلب جنک آرا ماجرا   قیامت قوپاردیکه میدان ارا
آلیب تیغ ایله کفریلار جانینی   که دریا صفت آقتوروب قانینی
قولیغه آلیب تیغ تیز هر دلیر   زمین نی قیلب لاله دک قیب قزیل
دمی تیغ خنجر یتیب تا هوا   تمیب قانی جیحونغه بردی صدا
شفا شاق خنجر جکاجاک تیغ   الوم تیغ موندا بولوب کوب قریغ
بو قسم یتیب یر اوزه کافران   سری بی تنان تنی بی سران
تنیدین قوپاردی تلی تسقلان   بولوب بحر قلزم صفت آقتی قان
مونی کوردی کفار بولدی غمین   قاجارغه تپالمای که خالی زمین
قاجای دیسه بار آرقادا بر اولوغ   اوته غاتی قیل کوک سوزوک جونکسولوق
بو کفارنی قویماس توسوب قاجقالی   تخی قویماغای آغزینی آجقالی

صالح خوجه اوغلی بهادر عزیز   مونی کوردی وآجقی کلدی تیز
دیدی جونکسولوقنی تفک دا آتای   که دوزخ اداکی آتاسیغه قاتای
دیدی میلطغین آتقالی راسلادی   قورولغه آلیب سنیه سین جاغلادی
عزیز پهلوان آنداغ آتی آتی   قونکیدین جقیب کتی چرکین جانی
خطایلار کورارلار اولویدور اولوغ   قاجار یوللاری خالی قالمیش قروغ
کوروب کفریلار قاجقالی توتی یوز   امیل برله آجیب حیاتلیغ غه کوز
دلیرلار تمام آرقادین سوردیلار   شناب یته یون اونی اولتوردی لار
سوروب یتکوزوب تاکوره غه یقین   اولوک کا تولوب قالدی روی زمین
تمام قالدی مؤمین غه آلات جنک   تمن فو وطی فو وتیری خدنک
حسابدا بوفو تقسان التمه ایدی   که اللیک عرابه دا دارو اوقی
آلا باره کاه برله آق اوی همه   که آط تیوه قوی اینک اوی همه
کرونج یاغ اونلار تغار وتغار   توشیب اولجه اسلامغه جون بیشمار
بو جنک نی اکر کورسه اسفندیار   حسدیب بولور ایردی کوب بیقرار
اکر کورسه لار رستمی قیلتن   قاجار الحذر دیب بسوی ختن
که شه لارهم یاندی نصرت بیلان   رعایا تمام کلدی عزت بیلان
تمام توشتی لار باره کاغه کلیب   دلیرلارغه بردیکه مجلیس قیلب
بهادر آتاندی بو جنکده امیر   ندورکم امیر شاه صاحب سریر
امیردین همه نینک دلی بولدی شاد   دعا ایلادی تافتی غمدین نجات
دیدی بارجه آدم یورکلیک امیر   که برلارکا دایم کرکلیک امیر
که عبد رسل بیک دلیدور دروست   دلی روست اوجون توتی خلق آنی دوست
که سلطان ایشتیب بولوب کوب ملول   امیرنی شهید ایلاماک بولدی اول
امیرنی یوق اتماککا قصد ایلادی   ولی اوز جانینی شکست ایلادی

حبیبا دیمانك‌لار بو سلطانغه لعن تیلنك‌لار یغینك‌لارکه قیلمایکه طعن
بلینکلار بو ایش‌لار بهانه ایرور امیرغه قضائی یکانه ایرور
اقولسه بو اشعار در انجمن دعا قیل بلال ابن یوسف‌کا سن
قبول بولسه شاید بو قیلغان دعا دو عالمدا بو بنده تاپقای صفا
اکر کتسه نظم‌دا سهوه خطا که عفو کرم ایلاسونلار عطا
قیاب جود خطانی تراش ایلاسون که شراورنیغه خیر فاش ایلاسون

امیر عبد رسل بیك‌نی جمله خلایق یخشی‌لیق صفتی‌دا

یاد قیلغانیدا سلطان معظم خانغه کران کلیب احمد خانغه یالباریب امیرنی هلاك قیلماقه ترغیب قیلغانی احمد خان جهالت توسنی‌غه سواره بولوب غضب اوتینی امیرنینك خرمنی وجودیغه یاققانی امیر شهیدلیك میدانیدا جولان قیلغانی اسحاق خزانه‌چی بیك امیرنینك مطابعتیدا شهادة شربتینی نوش قیلغانی قاضی ناصرالدین آخون‌غه منصب حلاوتی‌نی ترك قیلدوروب زیندان کنجیدا مقام توتورغانی‌نی ملا بلال ابن یوسف شاعر نظم برله بیان قیلغانی

ایا عندلیب امدی ایلانك افغان قزیل کل کتیب یتی فصل خزان
دوامت بهار سبزه زار اولمغای خزان فصل یتسا بهار اولمغای
که آری بهار اوتسه کلکای خزان خزان اوتسه عالم بولور کلستان
که هردولتی بولسه محنت قاتیش که محنت آیاغیغه دولت چاتیش
مع‌القصه سلطان کونی قیلدی بزم امیرنی شهید ایلاماك بولدی جزم
احمد خان خوجام‌نی یانیغه آلیب انی مال منصب‌کا مغرور قیلیب
دیدیکم امیرنی هلاك اتسانکیز اسحاق بیك‌نی هم دردناك اتسانکیز
جریك خوف ایتیب لام دیماس سنکا که غوغاسی‌نینك عهده‌سیدور منکا

دیدی خوجه ای پادشاه نیکنام بو لشکر قیلور برکا غوغای عام
دیدی دانیال بیك‌مو موندا کلورا که مانجوجه خط تهمت ایلاب قیلور
امیرنی چاقیب اوشبو خطنی آلیب که ایلدین نهان یانجوقیغه سالیب
امیر اولسه آندین چریك‌نی یغینك امیر یانجوقیدین بوخطنی آلینك
توروب دانیال بیك امیر باشیدا بو خطنی اوقوغای جریك قاشیدا
ایشیتکان کشی‌لار بولوب بدکمان تمامی دیکای‌لار امیرنی یمان
که قاضی کلانغه سالینك‌لار کمند قولین باغلابان ایله زندانده بند
که آندین کین قالماغای خون طلب که تارقاشتی‌لار بو صفت سوزنی دیب
انینکدین انکا خوب دیدی بوسوز کشیدین کشیکا یاییلدی بو سوز
قطب الدین یساول جلال دورغالار امیر قاشیغه تیز یتیب کلدی‌لار
که ملا عاشور باقی ملا عاشور ممت‌شاه یاسول بیك که اسلام زور
که دولت صوفی برله یعقوب میراب بولار یغلاشیب قیلدی چشمه‌نی آب
دیدیلار ایا شاهی طورانیان شهرکا کتینك ایش بولوبدور یمان
احمدخان بوکون سیزنی اولتورکودك غضب اوتیدا بزنی کویدورکودك
دیدی شیردل عبد رسل امیرا ندورکم امیر شاه صاحب سریر
معظم خان احمد خان برله اوزم کلامی خدا برله قیلغان قسم
منی اولتورور بولسه توتقای کلام که بولسام شهید تانکلا تاپقوم مقام
کلامی خداوند کواهم دورور توکل منینك رهنمایم دورور
که اولتورسه بزنی قیو ناسزا خدانینك قضاسیغه بردیم رضا
توکل قلیبان یانیکلار دیدی که تیز اوردا ساری بارینکلار دیدی
بولار یغلاشیب یاندیلار زار زار که اورداغه کلدی بولوب بیقرار
برات ای بری بشی جمعه ایدی احمدخان امیرنینك فیی‌دا ایدی

کورار خوجه اچون بارهگاه خالی دور   که خالی ایکانلیکیغه بولوشتی سرور
خوجه یاشوراون تیغ خنجر آلیب   امیرلا جادری ایچره کیردی رکلیب
خوجه ایچکری کیردی قیلمای سلام   امیرا آیدی ایشنی قیلب من که خام
ینه توخته آخون قلی یون یکی   نلتور یوز تکی بر سناوق موارا یکی
امیر اولتوروب ایردی لار تختیدا   نه ایشقه خوجام کلدی بو وقتیدا
امیرغه خوجه سوزلامای سالدی تیغ   کیسیب فاره یرنی بو تیغ بی دریغ
بو تیغ تیز اوتی امیرنا باشیغه   که فرقی شریدین اوتوب قاشیغه
قلی یوز یکی آندا سالدی سنان   امیرغه کورونمای قرانکغو جهان
دیب الله اکبر یقیلدی امیر   شهید بولدی اوّل یردا اوال شیر کیرا
اسحاق بیکنی هم آندا قیلدی هلاک   که فرزندلارینی قیلب دردناک
بو غوغانی آنکلاب تمام غازیلار   توشیب زلزله بارچه قوزغالدی لار
امیرنینک ملازملاری خوف اتیب   تجیب کلدی توندا شهرکا یتیب
بو غوغانی آنکلاب که قاضی کلان   دیدی کفر بولمیش تمام مؤمنان
توروب آخونوم زار زار یغلادی   بو توندا بولوب بیقرار یغلادی
یغیلغای دیدی بولسه لار جان فدا   امیرا قاتلی نی قیلورغه تیا
شهرنینک ایچیکا توشیب غلغله   که ایرکک رتشی بارچه در زلزله
عزیز خاطب بوالعطا بوالحسن   ینه آرضومینک بیک صابونچی حسن
جلال دورغا اسلام ملا عاشور   ممت شاه ودولت صوفی برله نورلا
ینه قطب الدین عثمان آخون رشید   یوسف آخون توخته زهراب سعید
بولار ایلکیکا تیغ ابرا الیب   بو قاضی کلاننینک قاشیغه کلیب
که رخصت برینک بز باروزمز دیدی   خوجه نینک باشینی یاروزمیز دیدای
دیدی آخونوم ایله دربندنی بند   که اوباش لار اورماسون برکا فند

که دروازه لارنیکه بند ایلادی   خلایق غه ایلطاف ثمن ایلادی
بو یاندین آغاجه مونی آنکلادی   آغاجه وفرزندی کوب یغلادی
که طابع لاری بارجه سی قان یوتوب   اتیب ترک آش نان ماتم توتوب
یوزینی اویوب آغاجام زار زار   یقا چاک اتیب هم بولوب بیقرار
دیدی آغاجه آه امیر آه امیر   منکا سن ایدنک مثلی بدر منیر
نه بولدی ایکن کل صفت قامتینک   بولوب قانغه آلوده نقرم اتینک
بولوب خونغه آلوده آیدک یوزونک   که تفراق غه اغوشته آهو کوزونک
منینک باغ عمرومدا ایردینک کلی   ایدینک نوشکوفه کلوم بلبلی
سنینک سیز منکا کرک ایرماس جهان   توکولکان قانینکغه فدادور بو جان
نهال کلعزاریم کلی یا امیر   که غونچه لبیم بلبلی یا امیر
سن ایردینک باشیم اوزره تاجی امیر   منینک دولتیم نینک رواجی امیر
که عزرا خانیم نی قلیب فجش درد   کتیب هوشیدین زایل اولدی خرد
بو یاندین طیب بیک بولوب طرفه زار   یقاسین قیلب چاک بولوب بیقرار
دیدی قاینا سن مهربانیم آتام   یتیم ایلادینک سن که جانیم آتام
سن اولکونجه من جون اولوب کاشکی   بو قانیغ الم کورمسام کاشکی
بوتون یغلاشیب بولدیلار زار زار   شهر خلقی هم بولدی کوب بیقرار
که آخیر قضاغه بریبان رضا   که فست بولدی بو غلغله ماجرا
احمدخان اوزین کاریدین خوف اتیب   که اوباش لارنی اوشول تون یغیب
خوجه تیز شهرکا ایباردی جریک   توتوب قاضی نی مونیدا کلتور تریک
دیدی نی جهتدین که کفار آتار   که اسلامنی کفاریلارغه قاتار
بو سوزنینک جوابیغه کلکای اوزی   دروغمو و یاراست مودور بو سوزی
که قاضی کلان بولدیلار کوب غمین   که کومدوردی تیز قلعه دروازه سین

یمان قورقتی بو شب بو آخون اوغوم دمی صبح صادقغه ترك اتّی توم
که آخر بولشکر یتیب کلدیلار تمام کار بارین بیان قیلدی لار
تمام بولدی تون آخری آتّی تانك موذّین مو آزان اوجون اوردی بانك
نجه خاص بله آخونوم آطلانیب دَر باره کاهیغه کلدی یتیب
که سلطان دیدیلار سورانك لار مونی اولوم کلتورونك لار توکولسون قانی
سوراب آخونومنی بو اهلی علوم کناه قویدی لار دیدی کلدی اولوم
که سلطان دیدی اولتورونك لار آنی که اوتقه یاقیب کویدورونك لار آنی
همه خلق ایدی بو دور علما که یخشی ایماس مونی قیلماق تبا
که آلدی بو آخون کناهین تیلب تمام خاص لار برله اهلی ادب
بو دور کار باری فلك روسیا کنه سیز کشیکا قویورلار کنا
اولومدین بو آخون نی ایلاب ایمین آلیب زور بله قاضی لیق منصبین
بو آخونلوغوم منصبی نی آلیب که زندانغه سالدی نظر بند قیلب
تخی کلتوروب شوکت آخون نی جون آنکا بردی قاضی کلان لیغ ازون
کورونك کاج رفتار فلك گردشی جفا ظلم ایرمیش آنینك ورزشی
خلایق امیرنینك تنی نی آلیب اسحاق بیك نی هم نعش اوزره سالیب
شهر تاشیدا ایکی یرنی قازیب تمام یاندیلار آندا مدفون انیب
امیر نوجوان نینك تمام مالی نی که قاضی کلان نینك که اموالی نی
که بربر ساناب دفتریکا آلیب خزاینغه آلدیکه غارت قیلب
کورونکلار نجوك بیوفالیغ درور بو ایش لار ستم پُر جفالیغ دوزور
که آری مسلمانغه یتسه الم آنی ایلامیش حشریده محترم
که مؤمین بو فانیدا تارتسا جفا که بار بر جفا اورنیغه مینك وفا
علما دیدی فانی محنت سریشت که عقبی سرایی سعادة سریشت

دیمانك بو ایش لارنی خلق دین ایرور که هر واقعه امر حق دین ایرور
اوزاتمه بو ایشغه ملامت تلین نه طعنه نه لَعنَ جهالت تلین
ایا ناظمی سوزنی قیلمه دراز قیلب مختصر باشلاغیل نکته باز

ولایت طره فیدین سید عمرخان خوجام اینی سی برله

دعا کیر خوجام لارنینك کلکانی قلعهٔ کفارغه اوّل باغلاغان شیبه غه کفّار اوت قیوب کویدورکانده خوجام لار ینه قلعهٔ کفارنینك روبروسیغه ینه ایکی یرکا شیبه قوپاریب کفار برله جنك قیلغانی

سرور جامیدین مُعَبّجه توتسه مَی ایجیب ناظمی چالغوسی طرفه نی
ایشتسون بو نی نینك صداسینی خلق کونکل بلبلی نینك نواسینی خلق
جو نی نینك صداسی ایرور درد سوز که بلبل نواسی بو قسمی رموز
کیلور اوج خوجه اندجان ساریدین کلیب اوتّی دریای خونخاریدین
بو اوج نینك اولوغی عمر خان ایرور عمر خان خوجام بزکا مهمان ایرور
ایشتیب خوجام کلکانین غازیلار که اخلاص ایتیب فیش باز باردیلار
خوجام لار قولینی قلیشیب طواف زیارت قلیشیب آلیشیب صواب
که نورغون کشیدین آلالا جقیب یورك یارغودك شور غوغا چقیب
تمام جونك کجیك لار قیلب کریه زار اوزین یرکا تاشلاب بولوب بیقرار
تبرّك دییشیب لباس تونینی فراهن ایزار ایچ تونینی
خوجام نینك تونینی اوزوب تویمادی اوزوب ترمالاب هیچ فتون قویمادی
آلیب کیردی آخر خوجام نی بولار که توشکون اوجون یخشی جای بردیلار
خوجامغه بریب کونه کونه طعام خوجامدین سوراب طرفه طرفه کلام
قنوب برکجه آندین آطلاندی لار بیاندای ساریغه روان بولدی لار
خوجام برله باردی تمام بای لار که همراه بولوشیب منیب تای لار

فولاد بای محمد علی آخونوم   عیسی آخون عبد رامان جقوم
ولی خوجه بایاق آخون خوجه   شریف میرقسیم بای عاشور خوجه
تلیبالدی توردی حسین خوجه‌لار   عمر خوجه بای حسین خوجه‌لار
یوسف شیبه‌جی میرزا بایلار تمام   عزیز قورباشی برکا سوردی خرام
تاشکند بای یوسف خوجه میر صالح‌لار   میر عبدالله بای برله میر عالی‌لار
خبر باردیلار باره‌گاغه یتیب   تمام خاص‌لار کلدیلار آطلانیب
آلیب باردیلار راست قیلب باره‌گاه   سید زاده‌لارغه توزوب خوابگاه
که‌مهمان اوجون قوی اکوزلار سویوب   خوجام آلدیدا نان نعمت قیوب
بواخلاص‌نی کوردی خوجام بولدی شاد   تمام نامرادلار تافیشتی مراد
ایشتی مونی کفریلارنینك جونکی   نه‌جونك‌تولغوسی زاغ‌لارنینك قونکی
یغیب بو لعین کفری‌لار دوزنی   ایجوردی بولارغه عراق بوزه‌نی
باداریب بولار آلدیدا یغلادی   باشینی چالیب یر جهان تیغلادی
دیدی دوزلار ایش بولوبدور یمان   کوره لشکری کلمدیلار بو یان
ندین قیلماغایمیز که کیریه وآه   قوپارغان شیبه برکا بولدی بلا
سوزوم‌نی ایشتسانك ایا اهلی بوط   جقیب تونده یاقغیل شیبه‌لارغه اوت
که ویران قلینکلار شیبه‌نی بوزوب   که‌جنك ایلانیکز مردلیك کوزکوزوب
قولونك‌لارغه تیغ برله ششفر بری   خراجاتینکزلارغه کوب زر بری
بو وعده‌نی آنکلاب تمام دوزلار   یمانلیق‌دل جون ناره سوزلار
بولوب هر بری قهریده ناردك   که افعی کبی زهره‌لیغ ماردك
تمام دوزلار کیجه سغیلدین توشوب   کورونمای کشیکا یمان قورقاشیب
که تونکانی‌لاردین قیلب احطیات   شیبه‌نینك یانیغه یتیب کلدی فات
ایدی بیخبر بارجه خلق بو زمان   بو دوزلار کیلور دیب قیلشمای کمان

شیبه اوزره جیقتی تمام اهلی بوت   که‌نعره اوروشوب تمام‌قویلدی اوت
که بعضی اویومای توروز قایغودا   تولاراق جریك ایردیلارا اویقودا
بیلالمای خلایق نه‌ایش بولدی دیب   بولوب تفریقه قاجتی‌لار هر طرف
شیبه اوزره جیقتی نجه کافران   یتیب ایردی اوستیدا بر پهلوان
که توختة ممت ایردی ابن صوفی   تفك برله آتی ایکی کفرینی‌نی
ینه آتقالی کفری اولکور تماین   شهیدایلادی جون اوروب تیغ کین
که خنجر بله تن‌نی یاره قیلب   نه یاره قیلب فاره فاره قیلب
یانیب شیبه‌دین توشکوجه کافران   آراغه آلیب جمله اسلامیان
تمام دوزلارنی هلاك ایلادی   خطای‌لارنی کوب دردناك ایلادی
ینه شیبه بویروب عمرخان خوجام   توزوب ایکی یرکا قیلب اهتمام
ینه ایکی جونك شیبه برپا قیلب   شیبه اوزه‌سیکا دلیرلار جقیب
اعلی خان شیبه‌غه جقیب باش بولوب   که اعلی صوفی آنکا یولداش‌بولوب
عزیز پهلوان عبد وارث دلیر   محمد صوفی هم علی شیر کیر
که توختة محمد ابوالخیری لار   که جعفر وقاسیم تفك آتی‌لار
دلیرلار اتیب زنبورك‌لار بسی   بلوت‌دك بولوب دارولارنینك ایسی
توتون اوت ارا غایب اولدی شهر   خطایلار اوزیدین بولوب بیخبر
قیلور کیریه زار کفری‌لار دم یانیب   توکاندی خطایلار سقرغه کیتب
که تارتی خطایلار سفیلغه کیکز   کیکزنی صفر قیلدی اول بی‌تمیز
سفیلغه عدو قانیدا بردی رنك   بو قسمیدا نجند زمان بولدی جنك
بو ناظمغه توت ساقیا باشقه می   ایجیب شاد اولوب باشقه برنکته دی

جانکجون لعین ینه برتمن لشکری اعدانی جمع قیلب
سولان وشیبرلاردین لشکر آلیب لشکری اسلامنینك اوزه‌سیکا ایبارکانی

ولشکری اسلام کفارنی کوزیکا ایلمای اوز قوّتیغه ایشانیب بی‌ابا کفارغه روبرو بولغانیدا لشکری کفار حیله قیلب مسلمان‌لارغه شکست برکانی ونجند مسلمان‌لار شهید بولغانی

قلم تارتی باشیغه جتری سیا   صحایف یوزینی قیلورغه قرا
ضیا صفحه‌لارنی قرا ایلاکای   که شوریش سخن ماجرا ایلاکای
بو قصد برله جاری بولوبان قلم   که فیدا قیلب‌دور کلامی ستم
برات آی‌نینك که اون توقوزی   کون ایجنده سه‌شنبه ایردی کونی
بوجانکجون‌لعین‌کوب‌جریك‌نی‌یغیب   که کوبراك‌نی سولان شیبردین آلیب
که‌هر بر سیکا جون بر یب یخشی آط   یوروتی تمامین برای غزات
که تونکانی‌لار بو خبرنی آلیب   مسلمان ارا کلدی تیز آط سالیب
به نزدیك سلطان صاحب قران   کریب اوشبو اخبارنی قیلدی بیان
که مطلع بولوب شاه اسلامیان   کوره اوزره لشکرنی قیلدی روان
روان بولدی شه هم عمرخان خوجام   بولار سونکیجه یوردیلار خاص عام
شجاعت قیلشیب بو ایکی کروه   دویوفو یریده بولوب روبرو
دیدیلار کوروب بارجه اسلامیان   بولور جنکی سیّوم صفت بیکمان
که لحظه ایجنده آلورمیز دیدی   خدا خواهشی نه ایکین بیلمدی
دلیرلار عدوغه جُنان قیلدی خیز   عدو قانینی جون قیلب یرکا ریز
که‌مؤمین‌کا کلتورماین کفری ناب   کوره ساریغه قاجتی ایلاب شتاب
که‌مؤمین همه آرقادین قوغلادی   خطای حیله‌سینی بولار بیلمدی
که یتکوردی‌لار کفرینی قلعه‌غه   عددسیز خطای جقتی تیز آلدیغه
مونی کوردی خوف اتّی اسلامی‌لار   یانیب آرقه‌غه قاجتی تونکانی‌لار
خطایلار یانیب آرقه‌دین سوردیلار   قرق نجه مؤمین‌نی اولتوردیلار

ضیا علی آخون یعقوب لار   بوجنك‌دا کمان‌سیز شهید بولدیلار
خطای قوغلاشیب کلدی لنکرکا تیز   که توختاتّی خلق‌نی عمر خان عزیز
که‌لشکر تافیب آندا آزراق شکست   حکوم برله چالدی طبل باز کشت
بو کفّارمو هم قلعه‌سیغه یانیب   قیلب شادلیغ لانیغه باش چالیب
تمام اهلی بوط طرفه مسرور اولوب   فلك‌نینك بو فندیغه مغرور اولوب
دیدی امدی اورماس فلك برکا کاج   قوانیب فلك‌کا یورور ایردی آج
که مؤمین همه بیدماغ بولدیلار   که خوش دللغ کامراق بولدیلار
توتونك ساقیا برکا کلتکونه مَی   ایجیب نکتهٔ شادلیغ کلتورای
آجیلسون صحایف‌دا اشعار کلی • نوا ایلاسون‌لار زبان بلبلی

مؤمین‌لار جهاد اوزره استقامت کورکوزوب ذکر

لا اله الاّ الله محمد رسول الله‌نی ورد قیلب کیجه کوندوز صدق اخلاص برله خدای عالمیان درکاهیدین استعانت تیلب توبه تضرّع‌لار قیلغانی وبو کلمهٔ شریف‌نینك فضیلتی‌دین آن پادشاهی خیر الناصرین مؤمین‌غه اوز فضلی کرمی برله نصرت عظیم عطا قیلب قلعهٔ کفّار بیاندای فتح بولغانی

که ناقیل نسیمی کتوردی سخن   نلدورکم سخن بویی مشك ختن
بولوب اوشبو بویدین معطّر دماغ   سرای سخن ایجره یاندی جراغ
که فروانه دل اوردی آندا اوزین   لسان طاقت اتمای جقاردی سوزین
سوزینی ایشتسانك حکایت رموز   که تحتیغه باقسانك تمام درد سوز
کلیب بر کونی ناظمی‌غه علی   علیٰ دیر منکا ای سخن بلبلی
که فتح بیاندای بیان ایلاکیل   ورقغه سزیبان عیان ایلاکیل
بو وجهه ایدی ایلادیم من بیان   بو قسمی بیان ایلادی ناقلان

مع القصه عیّار صادیر دماغ   قلیب برلقم کورلاماققه یراغ
ینه باشقه بر جونك لقم راس اتیب   لقم ایجیکا داروارق فاس اتیب
آنکا اوت یاقیب داروذین چقتی بانك   جقیب کهکشانی فلك اوزره چانك
یاغیب خیشت کسك لار خطای باشیغه   کیلالمای خطایلار شوره قاشیغه
خطایلار براق دین آتار تاش کسك   خطایغه دلیرلار آتار زنبورك
شوره غه کیلالمای خطایلار یقین   قلیب بارجه موٴمین شوریدا کمین
عید صوفی مینك بیك ایدی خلقغه باش   محمد ایمین دورغا برله جفاش
قواش قاضی برله قواش مینك بکی   بهادر قواش قواش یوز بکی
که تونکانی لار دین مو سیتوز اتار   که لوبار ولوخار ولوسی حواض
بولار توردی آندا توشوکنی توسوب   که بعضی شهر قوقته سینی بوزوب
که ماه شریف رمضان اون بری   که دروازه غه قویدی اوت برابری
قاراسلاب چاراسلاب یقیلدی قبوغ   تمام کویدوروبان قبوغنی تموغ
قدم قویدی تین توردی باقی همان   شهید بولدی اُول یردا اُول نوجوان
اتیب اوقنی باران صفت کافران   کیرالماس ایدی قلعه غه هیچ جان
دم آلمای اتیب کفریلار قیلدی جنك   کیرالمای شهرکا بولار بولدی تنك
جلال دورغا کفارغه آجیغلانیب   دعا ایلتماس ایلادیلار کلیب
دیدیلار عمر خان خوجام صبر قیل   که نصرتغه تنکریم اوزیدور کفیل
اوشوقمه کیرورکا ایا نوجوان   سنینك دك جوان بولغانی خوب امان
سنکا تکسه اوق کل یوزونك کول بولور   بلانك بی نوا خاطونونك تول بولور
بوسوزلارنی آنکلاب جلال بولدی مست   کوروندی بو افلاك آلدیدا فست
دیدی ای خوجام تیز رخصت برینك   تمام غازیلارغه ترحّم قلینك
که بز کیرماساك قلعه غه کیم کیرور   که بز قیلماساق جنكنی کیم لار قیلور

عمر کورسه فانیدا یوز یل کشی   که آخر آنینك اولماك ایرمیش ایشی
خدا برسه رخصتنی جنك ایلاین   جهاننی خطایلارغه تنك ایلاین
تریك قالسه جانیم که غازی بولای   که بولسام شهید تاخی راضی بولای
اولوغلار کورار یوق قراری آنینك   نصیحتنی آنکلارغه رای آنینك
اولوغلار بو دم بردی رخصت آنکا   بو نوع همّتی‌کا قلیشتی دعا
آلیب ایلکیکا تیغ المنی جلال   خلایقغه باقتی دیدی بو مقال
ایرور جمله موٴمین فداسی جلال   تمام یاخشی‌لارنینك کداسی جلال
بنم بر خدانینك عبیدی جلال   بولاین بوروتراق شهیدی جلال
دیب الله اکبر قدم قویدی تیز   که دربندی ساری جونان قیلدی خیز
که دروازه اوستیکا چقماق همان   که بش یرکا اوق تکدیلار بیکمان
دیب الله الله یقلیدی دلیر   شهید بولدی دروازه ده شیر کیر
که دولت صوفی آندا حاضر ایدی   محمد ایمین برله ناظیر ایدی
بو ایکو کوروب آه اوروب قان یوتوب   آلیب چقتی‌لار باش آیاغین توتوب
بو ایرنینك تنین نعش اوزره سالیب   که تیز غولجه شهریغه کلدی یتیب
انی‌سی بلال ایردیلار بی خبر   شهیدی جلال‌دین که تاپتی اثر
قیلب کیریه زار و بولوب دردناك   اوروب آه قیلدی یقاسینی چاك
یوکوردی چاقین‌دك شهر تاشیغه   یتیب قاشیغه جون سویوب باشیغه
مزاریکی شیخی محمد کدای   آنکا ینکوروب یغلابان های های
مزار قبله ساریغه مدفون اتیب   کهی زار اولوب کاهی عقلی کتیب
بو غمدین قدی نون صفت بولدی خم   بو بیتنی اوقور ایردی بو دمبدم

مخمّس بلالی

جدا قیلدی فلك سندین قیانلورسن قریند اشیم
سنینکدین آیریلیب بولدی زهرزقوم ایجار آشیم
فراغت کتّی غم یتّی ستم‌لار بولدی یولداشیم
قریند اش مهربان کتّی منی تاشلاب ککولداشیم
بو وجهیدین توکولدی قانغه آغوشته بولوب یاشیم

یورك فاره بغیر یاره بولوبمن طرفه بیچاره
یورك کویکای قریند اش یادیده هرباره هرباره
کوجه‌لاردا یوروب یغلاب بولوب اوّاره اوّاره
بوغمدین بولدی ایدوست‌لار یورك مینك پاره مینك پاره
نه قیلغانیم‌نی بیلماسمن بو غمدا آیلانیب باشیم

تخیّل رخش‌سی هر باره کم سن ساریغه تارتار
بو وجهیدین فراقینك آتشی‌نینك سوزه‌شی آرتار
کلستانم خزان بولدی بولوبمن عندلیب‌دك زار
نجوك طاقت قیلورمن فرقتینك اورترمنی هربار
المدین اورته‌نیب زردابغه اورولدی ایجی تاشیم

باشیمغه یوز تمن غم سالدی کورکیل نیلکون کردون
قریند اش دین جدا قیلدی قیلیب باغریم‌نی خون کردون
باشیمدا دوری کج ایلاب مدام بو بی‌ستون کردون
یوقاتیب مغز سرنی عاقبت قیلدی جنون کردون
بولوبمن یوزیشار پردك تورت توقوز ایدی یاشیم

قریند اشیم غمی قیلدی الف‌دك قامتیم‌نی دال
عقیل ساجیلدی غم باشتی بلوبمن بر یولی بدحال
سرورکتی قنات سندی یولوندی مرغ ینکلیغ بال
قریند اش یادیدا خونابه‌لار یوتّی بلالی زال
اوزی کتّی منی تاشلاب جلال الدّین قرا قاشیم

که یغلاب یوروب اوشبو ابیات‌نی دیب   بو ماتم‌مو بولدی تخی بر طرف
رمضان شریف‌نینك که اون ایکی‌سی   که غیرت‌لانیب مؤمنان جمله‌سی
که مذکور توشوکدین کریب مؤمنان   خطای‌نی توتوب اولتوروب توکتی قان
سپا وخوجام‌لار سفیلغه جقیب   شهر ایجیکا تیری باران اتیب
کریب بر طرفدین شهر لشکری   بولوب شیر غران صفت هر بری
قولیغه آلیشیب سنان دراز   ندورکم سنان مرك دوشمن کداز
که بعضی آلیب ایلکیغه تیغ تیز   خطای قانینی ایلادی یرکا ریز
که بازغان آلیب جمله آهنکران   باشی اوسته صابر توسون نوجوان
که بعضی‌لاری بولقه‌لارنی آلیب   یورور ایردی کفار باشینی یاریب
که زرکرکا باش ایردی اوسته عزیز   ممت صنی‌لار قیلدی اعداغه خیز
که تورت قاسم تورت محمد ایمین   بولار بارجه‌سی خلقغه ایردی مبین
شجاعت قیلب بشری بیك نوجوان   خردمند یکیت پهلوانی جهان
صتیلدی دلاور که ملا احد   ینه عبد ناصیر که عبد الصّمد
علیش برله عاشور ممت پهلوان   تولندی نیله آرضو بیك نوجوان
کریب قلعه‌غه اوشبولار جمله‌سی   که دوشمن‌نی قیلدی که خار وخسی
ینه کردی‌لار آق توفالیق همه   سالیب کفریلار ایچره کوب زلزله
عزیز پهلوان برله ملا عاشور   که اسلام قواش ایل بکی شیر زور

که ایّوب بله ملا ذولیا امام بولار سونکیدین تکدیلار خاص عام
که غولجه دلاورلاری برطرف نیازممت آخون بریب آطغه دب
ممت قربان ابن ممه یار توره که اعظم صوفی ایکی اوغلی بله
عبد صوفی ذاید توردی بله سالیب کفریلار ایچره کوب زلزله
خدایار یوزیدین امام قاضی بیك اتی ملا زینل بقی غازی بیك
تولند قاضی احمد علی فیلتن که باقی شریف ایکی سروه ثمن
صابر آخونُ توردی آخون تمام بولار سونکیدین کردیلار خاص عام
که طورفان یوزی قاضی مشهور امام بلیشلیك کلیشلیك که شیریف کلام
ممت توختە ساقی ایکی یوز بکی بولار سونکیدین کیردیلار جمله‌کی
که فتجم‌غه بر فیلتن باش ایدی بو ایر آتینی سورسه باقاش ایدی
که فتجم ایچیده بو ایر ایردی بای عددسیز ایدی قوی کلا آط تای
عظیم نوجوان آنکا فرزند ایدی نه فرزندی کم بلکه دلبند ایدی
محمد صوفی پهلوانی دلیر صادیر قاضی بیك‌لار ایدی شیرکیر
بولار قیلدی جنك بارچه‌غه باش بولوب امام باشلاغین یورتی یولداش بولوب
که منکور دایرلار قیلب سخت جنك عدو قانیدا قلعه‌غه بردی رنك
کفك یوزیدین روزیمت یوز بکی خوجام بردی قاضی بولوب اوز بکی
شجاعت قیلب ملا صادق امام جهاد ایلادی بر برین خاص عام
قوتان‌تامیدین‌جون عاشور مینك‌باشی امام آخون‌اولدی بو یورت‌نینك‌باشی
طالع صوفی اللیك بشی خاص عام مونینك اوعلی‌دور کم جرایلیق امام
بو سورغا نیازدور جرایلیق یکیت قوتان تام دیاریدا سایلیق یکیت
عزیز مینك‌بکی‌دور جلیل‌نینك‌یوزی الله یار ملا ایدی یوز بکی
که عبلا عزیز یوز بکی قاشقا بیك تمام قاشقالارغه ایدی باشقه بیك

قزیلجه بولاق ملا توختە یوزی که باقی میراب بولغان ایردی اوزی
خوجام‌نیاز یوزبك ایدی ایلکا باش خدا بردی یوز بك طاهر تیوه باش
ینه اوشکو تومشوق خدا بردیلار که یورتی بله کوب جهاد قیلدی‌لار
صادق یوزی ایچنده موسی دلیر امامی بله عبد قار شیر کیر
چلوقای بلوکای سیتقای‌لار قواش‌مینك‌بکی باش‌بولوب کیردیلار
نیازممت میرآب برله بطال‌لار که نیلخا اولاستای قتّال‌لار
که خالی توره علی جقّان توره ینه برکا جنك قیلدی قمبر توره
توره عبد قهار آرا یوز بکی امام باقی صادق که قاضی ایدی
که توردی ممت حاجی‌دور اوز بکی صدیق توردیلار نامدار یوز بکی
محمد رحیم توره بیك غازی دور ممت توختە بیك یورتیغه قاضی‌دور
بورا بوغاسوندین ایدی ایکی‌سی بولار سونکیدین قیلدی جنك جمله‌سی
تاش اوستنك ابابکر بیك شیر مرد منکلیك یوز بکی عیسی حاجی خرد
بولار کیردیلار جنك‌کا خنجر آلیب که طابع‌لاری تیغ ششفر آلیب
ارا اوستنك ارا قاضی عسکر سپا شمس الدین خلیفه آلیب نیزها
تخی قمریدین خلفه هم یار اولوب قواش حاجی آخون‌مو دلدار اولوب
که ملا احد توره بیك نوجوان کریب مهریدین بیك بله بیکمان
بولار هم تخی نعره‌هالار چکیب عظیم بیك تخی کیردی آط اویناتیب
نظامی میراب بیك‌مو غیرت‌لانیب کیچیك محتسیب نوجوان آط سالیب
کریب‌توردی‌یوزبیك بولوب‌درغضب بریب جون خطایلارغه جندان ادب
بلال یوز بکی هم امام‌لار بله قیلیب کوب جهاد خاص عام‌لار بله
سفورکی قضی عبد وهاب قضی جهادلار قیلب قانغه جوکتی تزی
ینه ملا قوتلوق غنی نیك‌نام که برکا کریب عبد قهار امام

آبلاش یوزبیدین قاضی بیك نوجوان　　حید باقی حاجی جهان پهلوان
که آق تامیدین کیردی کوب غازی لار　　که ملا حید باقی حمر قاضی لار
ینه ملا ادریس منکلیك دلیر　　جهاد ایلادی جون بولوب نره شیر
که سلطاش یوز بیك شره بوغاجی　　امامی بله کیردی اللیك بشی
کریب بار توقایدین خدا بردی بیك　　که یعقوب میراب لار بولوب مثلی کرك
ممت باقی بیك لارکه چادو سقال　　علیش بای عاشور جاروب حال
صادیر دورغا قادیر ابوالغازی لار　　ممت باقی توره صمد غازی لار
صفورکی که یوز باشی صوفی نیاز　　جعفر یوز بکی آرقه دین کیردی باز
که ملا جوروق بلکه اوغلی بله　　که توقسون توره ایلابان غلغله
توره بختی یارلار بله یوز بکی　　یونس باقی حشور باقی قاضی بکی
که توقوز ترادین علی توره لار　　نیاز حاجی بیك لار جهاد قیلدی لار
عبد الله توره بیك یونس قاضی لار　　عبد الباقی قاضی اورور غازی بیك لار
سلیم جون مقرم که قاری امام　　طاهر قاضی بیك ملا توردی تمام
که اسلامی لار شهر آرا فوج فوج　　که قلعه ارا جون بولوب موج موج
برنجی کلوغه یغیلدی خطای　　که دارین دیدی امدی قایدا بارای
مسلمان کفار قیلدی سقوش　　توکولکان قزیل قان اوروب یردا جوش
بولوب آط کچیب قان تواقی قزیل　　که تام لار قزیل هم سوواقی قزیل
توروس لار قزیل هم قموش لار قزیل　　که خنجرنی سالغاندا موشلار قزیل
چاراقا جوروقا قلبخ لار اونی　　تاراقا توروقا سالیب غولدینی
جاراقا جوروقا تاراقا تسروق　　قول فوت سنوق قاشی قاشی یاروق
جافیشیب اوروشوب قیلب های هوی　　یاریم اولکان آدم چکیب وای ووی
دلیرلار اوزون نیزه قولغه آلیب　　کهی بعضه سی قارنیغه تیغ سالیب

که پهلوانی اعداغه آتیب تفك　　کهی توف ایچیکا ایتیب رنبورك
کهی اول قاجیب کهی بول قاجیب　　کهی بر بری نینك قانینی ساجیب
هزاران هزاران اولوب کافران　　آر اوستنك اریغ صفت آقتی قان
مسلمانغه توشتی برنجی کلو　　کلوجی دوّمغه یغیلدی [1] علو
که ایکنجی کونده آنی آلدی تیز　　اوجونجی کلوغه خطای قیلدی ریز
مونی کوردی دارین اوزی قیلدی شوط　　عماراتیغه اوزیکا قویدی اوت
توتون لارغه تولدی بیاندای ایجی　　جهان بولدی کویا قرانکغو کیجی
قچان بولوب ایردی بودارین هلاك　　که طابع لاری بولدی کوب دردناك
امیدین اوزوب جانیدین کافران　　تفك تیری باران نی قیلدی روان
اوجونجی کلودا قیلب سخت جنك　　که بولدی اولوك لار سفیل برله تنك
شجاعت قیلب غازی تونکانی لار　　که ببره بیاندك بولوب نکدیلار
دم آلمای چافیب کفرینی خاص عام　　که اوج کیجه کوندوزدا قیلدی تمام
کورونك یاقوب اخون بله دوزیلار　　شهید بولدی نجند دلسوزلار
عید صوفی مینك بکی که خوش نیکنام　　شهید بولدی لار اوق تکیب بردی جان
بو جنکده ایشیتسانك ایا بو العبید　　عبد اللّطیف خلیفم بولوبدور شهید
کیبب توردی باقی که حافیظه قرا　　ینه ملا عالم اوروب سختی آه
ممت شیخ ایله شابدین زار اولوب　　ینه لعله جبه که اوّار اولوب
تمام موءمنان کیدی آندا قرا　　مریدلار قیلب عندلب وار نوا
که آخیر بوماتم جونان بولدی فست　　عظیم شادلیغ بارجه غه بردی دست
حریری خطایی مطاع سیم زر　　ینه تیوه آط قوی تجیر کاو خر
تمام قالدی اسلامغه آلات جنك　　تمن فوو خنجرکه تیری خدنك

---

[1] Въ другомъ экземплярѣ: کروه

قالیب بارجه انبار کفاریـان   آنی ایکی یل صرف اتیب مؤمنان
که زرکورمکان‌لار بولوب قالدی بای   ایشلك مینمکان‌لار مینب یوردی تای
تیپا آلماغـان بادیـان چـایی‌نی   یاراتمای یورورلارکه کوك چای‌نی
زر خوله فرق اتمکان مغزی خام   طعام‌یرکورونك قیلدوروب نقره جام
که فرق اتمکان آق بله مله‌نی   زر نقره‌غه تولـدورور تـله‌نی
کریم پادشاهمغه شکری تمام   فراغت‌دا بولدی تمام خاص عام
ظریف یوز بکی‌نی قورولدا قیوب   مزار یانیدا بلکه یولـدا قیـوب
علی برله یوسف‌نی برکا قیسوب   شریف آخون یعقوب سریق یول توسوب
بولار یول توسوب قویمادی کتکالی   شهید بولغان آدم‌نی دفن اتکالی
که قورقوب بولاردین کشی اوتمادی   که هیچ برکشی اوی سیان کتمدی
هر آدم شهید بولوبان جان برور   محمود یوز بکی آنی کوردا قویور
که اوتکاردی قیش‌نی فراغت بله   فراغـت بـله بلکه راحـت بـله
کتور مغبچه جام مسروریـدین   آچلسون دلیم جام می نوریدین
میی کم منی ایلاسون طرفه شاد   که غم خیلی برله قیلای خیر باد

القصه برکونی سلطان معظم خان‌نینك واوزکا اولوغ لارنینك

خاطریغه اوروجی‌غه کوچارغه ایبارکان نامه‌لار خاطریغه یتیب هیچ خبر بولماغانیغه بیاندای فتح بولوب آلته کون بولغاندا حاجی ناصیر آخون‌نی دارا آخون‌نی تونکاندین موسی مفتی آخون‌نی اوغلی عیسی آخـون بله یکرم بش آدم بله کوچارغه راشیدین خوجه‌نینك یانیغه آط سرپالار بله نامه ایبارکانی رحمة الله بای‌لار برله بارغانی

که سلطان کونی تختیدا ایردی شاد   سپالار تمام قیلدی سلطانغـه داد
دیدیلار ایا شـاه عالی مقام   ایشیت‌سنك قیلورمیز سنکا برکلام

که سلطان دیدیلار بیان ایلانکیز   که هرنوع سوز دور عیان ایلانکیز
دیدیلار ایبارکان ایـدوك نامه‌لار   اوروجی کوچار اوزره هنکامـه‌لار
اوتوب تقسان اوج کون که کلماس خبر   که لشکر تیلاب بارغان ایردی بولار
نه بولدی ایکین هیچ خبر کلمدی   کشی یا خبردین اثر کلمدی
فتیب نامه باز راشیدین خانغه تیز   سلام فیام ایلاسنـك بارجـه میز
که ناصیر خطیب حاجی‌نی چرلاتیب   که دارا خطیب‌لارنی برکا قتیب
که تونکانیدین مفتی موسی‌نی هم   که مفتی بله اوغلی عیسی‌نی هم
که بای رحمت الله‌نی جون باش قیلب   یکرم کشی آنکا یولداش قیلسب
نجه راست‌لاساق اسبها تیز رو   که زرینه تون راسلاساق نوع بنوع
توقوب اسب‌لار اوزره آلتون ایکر   که طیار اتیب نجـه عمامـه زر
بولارنی ایبارسك بسی خوش بولور   که برلارکا آلته لشکـر بـرور
که سلطان بو سوزلارنی قیلدی قبول   دیدی تیز بوایش‌نی قلینك بی‌ملول
که نامه یازورغه کتوردی دبیر   فتیب خط دبیری عطارد نظیـر
دبیر نامه خطلارنی برپا ایتیـب   تمام تحفه‌لارنی مهیـا اتیـب
که شه ناصیر آخون‌نی تیز کلتوروب   که فوشیده سوزلارنی هم بیلدوروب
همه الجی بیك‌لارنی مهمان ایتب   طعامهایی الوان الوان قیلب
که دریایی خونخواریدین اوتکوریب   که آرام‌دا بولدی اولوغ‌لار کلیب
بولوب ناصیر آخونکه یولغه روان   قیلب طی مراحیل بیـله آردبـان
که اون کونده یتی موز آط تاغیغه   موز آطدین اوتوب آقسونینك باغیغه
که باز یوردی نه روز ایتب قطع راه   کوچارغه یتیب توشتـی‌لار بی‌ابا
که آلدیغه چقتـی تمام خاص‌لار   که الجی تماشـاسیغـه نـاس‌لار
تجمل اوجون خان جریکین یغیب   که اولتوردی خان تخت زرغه جقیب

ایجازت بله کیردی بو الچی‌لار　　که سلطانی‌نینك نامه‌سین بردیلار
آلیب تحفه هم نامه‌نی شاد اولوب　　که خوشلوق دلی ایچره بنیاد اولوب
توزوب مهربانلیغ رسومینی شاه　　مغنّی توزوب عندلیب‌دك نـوا
مهیّا اتیب کونه کونه طعام　　توتوب ساقی‌لار ایلکیغه شیشی جام
مغنّی‌لاری نغمه‌لار ساز اتیب　　کدالارنی زر برله ممتاز ایتیب
جقیب نغمه دین طرفه طرفه صدا　　نوایی نیریلـدی قیلـورغـه نـوا
که سازنده‌لار نغمه‌سین ساز اتیب　　سماع‌جیلاری کونه کون باز اتیب
قیلیب نجه کون‌لار بو قسمی اویون　　بریب الچی بیك‌لار زرینه تون
کمر بند زر برله عمامه زر　　که نعلین زریـن هم جامـه زر
اوشولدم کریب ملا قربان خطیب　　کوروشتی بولار برله دریاب آلیب
که صادق اکام ملا خوجام نیاز　　کوروشتی کریبان بولار برله باز
خوجام نیاز یوز بیك بـرله قـرا　　که زرّاق کوروشتی جکیب آه وآه
بری برسی برلان کوروشتی تمام　　که بر یردا قوندی قلیشیب کلام
دیدی‌راشیدین‌خان‌تورونك نجه‌کون　　حلی لشکریم‌نینك مجـالی زبـون
که رخصت بروریمن چولام‌نی تافیب　　ایبارکوم دیدی لشکریم راست اتیب
صاید خان‌نی برکوم سنکا باش اتیب　　که عثمان خلیفم‌نی یولداش اتیب
توروب قالدی شهری کوچاردا بولار　　بولوب لاعلاج آلته ای توردی‌لار

اُول قیش اوتّی بعد ازنوروز عالم افروز لشکری

اسلام بیاندای‌دین کچوب یاغ چای‌نینك اُول طره‌فی‌داکی قزیل دونکغه باره‌کاه تکیب جهاد قیلغانی

بو قسمی دیدیلار سخـن ناقلی　　ندورکم سخن ناقلی عاقلی
زمستان کتیب بولدی فصلی بهار　　سجك آچیلب بولدی یر لاله‌زار

بهاری جمن فصلی نوروز ایدی　　بولوب سبزه‌زار عالم افروز ایدی
قیلب مصلحت جون سپالار همه　　قیلب کوچ جهانغه سالیب غلغله
قزیل‌دونك دیکان یرکا باردی یتیب　　آلا باره‌کاه آندا بر پا ایتیـب
اوشول باره‌کاه حوره‌سیتی سرایب　　سزیق‌نینك ایچی برله خندك قزیب
که سلطان اوجون باره‌کاه راست اتیب　　سپاه‌لار اوجون خوابکاه فاس اتیب
طبل شادیان خانه‌لار راسلابان　　تنورلار سالیب یاققالی آندا نان
دوکان‌لارسالیب سودا قیلماق اوجون　　که باج‌خانه‌دا باج‌نی آلماق اوجون
که برپا اتیب شوکت آخونغه اوی　　سالیب مفتیٔ روزی آخونغه اوی
عمرخان خوجامغه تیکیب باشقا اوی　　نوکر قاشقالارغه سالیب قاشقو اوی
تمام باره‌کاه‌لارنی برپا ایتیسب　　که هربر سپا اوزکا خرکاه ایتیب
تل اوزره تکیب باره‌کاه‌لار تمام　　کجوب کلدی آندا تمام خاص عام
که تونکانی‌لار هم جدیرلار تکیب　　توشیب باره‌کاهغه تمامی کلیب
جهان‌نی توتوب اسب تازی اونی　　یتیب توقوز افلاکغه غازی اونی
معظم خان جقیب زر نکار تختیغه　　ساجیب عدل عطرین جهان رختیغه
فراکنده ایلاب تولا نامه‌لار　　که ایماق ایماققه هنکامه‌لار
که مغرب ساری قلعه تورکونغجه　　مطیع بولدی اسلامغه کفری نجه
که مشرق ساری بیلی تبّسی تمام　　مطیع بولدی اسلامغه حاصیل کلام
جنوب حدی کوکوسون‌زیندان خطای　　شمال ساری جاقار قراقدین قزای
بو قسمی شهرلارنی قیلدی مطیع　　ایلا ملکی تار ایردی بولدی وسیع
که شکری خداغه هزار وهزار　　عدو قاتیدا قیلمدی بزنی خوار
سرور جامیدین می توتونك ساقیا　　فقیر بی نوادین قلینك ابتدا
ایجیب می‌نی آنداغ صدا ایلاین　　بولوب عندلیب دك نـوا ایلایـن

ایشتیسا شهیدلار آتاسی مونی   جکر بندلاری‌نینك اناسی مونی
فقیر ناظمی‌غه دعا ایلاکای   دعاسینی تنکریم روا ایلاکای
مراد نظم قیلماقدا امید بو دور   که یوقسه منکا ظلم تارتماق ندور

فوجی محمود نینك کلکانی وحیله‌لار قیلیب خلایق‌نی

فریفته قیلغانی ومؤمنین‌لار وتونکانی‌لار آنینك حیله‌سیغه فریفته بولوب اخلاص قیلیب مرید بولغانی بارچه خلق فوجی‌نینك آرقه‌سیغه کریب مکری دامیغه آلینغانی

سخن ناقلی نقلاسین قیلدی جزم   بو ناظم یوروب نصرنی قیلدی نظم
ساجیلغان سخن‌لارنی من تیرغوجی   تلیمدور بهانه قلم سیزغوجی
توروب‌ایردی برکون‌اورنك اوزره شاه   برو کیردی آلدیغه قیلدی دعا
دعادین کین وصف‌لار ساز اتیب   عجایب خبرلارنی آغاز اتیب
باقیب پادشاه‌غه بو مسعود دیکان   کیلورمیش دیدی فوجی محمود دیکان
دیدی شه بو محمود نه ایشقه کیلور   اوزی ترك مودور یاکه علم بیلور
که اصل سید مو ویا پادشاه   چرایی ساریغ آق مو دور یا قرا
دیدی اول کیلوردیب خبر آنکلادیم   یوزین کورکالی آلدیغه بارمدیم
ولی آنکلادیم غوث زاده دیبان   فقیر بی کس بی مراده دیبان
دیدی شه بو سوزکا عقیده قیلیب   عقیده قیلیب بلکه مهمان بیلیب
آنینك آلدیغه‌خلق‌نی چقسون‌دیدی   شهر ساریغه تکلیف اتسون دیدی
بوسوز برله خلق‌لار جقیب فیش باز   سید زاده دور دیب قیلیب نیاز
که تکلیف اتیب قلعه ساری آنی   توشوردی بر اویکا توزوب رسم‌نی
که راحت بله اوشبو تون‌دا قنوب   سحر برله تدبیر ایلاب قپوب
اوراب بر یاشیل لونکی‌نی باشیغه   روانه بولوب کیردی شه قاشیغه

سلام بردی شه‌غه قیلیب قدنی نون   علیك آلدی شه کورساتیبان ارون
بو محمود که شه‌غه دعا ایلادی   دعاسیدا حمد ثنا ایلادی
قیلیب فوجی حیله تکلّم توزوب   تکلّم‌دا قاش قباقین سوزوب
دیدی شه نه آدم بجوك جان سیز   فقیر یا غنی یاکه سلطانمو سیز
دیدی فوجی تیز غوث‌زاده منم   فقیر بیکس بی مراده منم
ولی شیرلاردك ایرور قوّاتم   جهانغه پر اولغان منینك شوکتیم
نه قیلغوم جهاندا یغیب کنج‌نی من   بیلور من تخی علم نارنج‌نی من
نه غمدور منکا قیلسه دوشمن هجوم   که یخشی بیلورمن که علم نجوم
همان علم نارنج بله طور اتیب   قویارمن تمام کفرینی کور اتیب
تخی چونك ترکدین تمن فو یاساب   تمور جمبرك‌لار سالیب میخ قاداب
تمور قیرغو برلان ایجی‌نی آلیب   آنکا دارو برله یوغان اوق سالیب
یاساب بشچه فوبی آتارمن آنی   بو بش فو بله یوق ایتای کفرنی
تافیب قرا سجقان قرا کربه‌نی   قرا قارغه برلان قرا کیرفه‌نی
بولارنی سیوب مغزی سرنی آلیب   آنکا یته سکزجنه دارو قتیب
که یتجیب وتاسقاب میده قیلیب   عزایم اوقوبان دمیده قیلیب
آنی ایلاسم قلعه کفریغه دود   که‌بیهوش بولورکفری‌نینك باری‌زود
نه ایش‌لارنی قیلسه بیلالماس خطای   که‌تیغ سالسه مؤمین‌کورالماس خطای[1]
قیلیب بو صفت سوز یانیب خانیغه   الیندوردی لشکرنی اوز دامیغه
یغیلدی خلایق مونکا فوج فوج   که دریا صفت‌لیك بولوب موج موج
تمام خلق بو سلطان یانیدین کتیب   باریب فوجی محمودغه خدمت اتیب
جقیب خلق میر باقی بای یاغیغه   اوروب فالتونی شاخ یفراغیغه

(1) Въ другомъ экземпляръ: عدو

یوغان بش ترکنی یقتی بولار   امیر اورداسیغه الیب کلدیلار
ترکلار ایچی‌نی یونوب نو اتیب   تمن فو صفت‌لیك یغاج فو اتیب
خلایق‌نی ایشلاتی اول نچه آی   یغاج فو آتیلغایمو عقلیغه وای
یغاج‌جی یوسف برله قاسم کلی   اویوب قیرغودا اسمعیل‌لار مونی
آیاتچی عظیم خوجه‌لار باش ایدی   ینه کالدارانك آنکا یولداش ایدی
که طاهر قرا وابا بکری لار   که اوسته عاشورمت تمور سوقنی‌لار
ینه عرشدین نوجوان برله ذات   ینه اوسته صابر یوسف با مراد
که سویتاق زاهد واوسته غنی   که قوتلوق نیاز برله عبد کلی
حشور برله ساسیق که اوسته عظیم   علی یوز بکی دور که بال فریم
یاشیل تون پربراد ممت باقی‌لار   تمورنی سوقوب جمبرك اتی‌لار
بولار آهنین‌دین یاساب جمبرك   بولوبدور که فو صورهتیدا تهك
قلیب‌فوجی کوب حیله‌لارنی درست   احمدخان‌خوجام‌نی‌قیلب اورن‌کادوست
بو ایکو کلامی خدانی توتوب   قسم‌لار قلیشیب قریندااش بولوب
بو فوجی قیانغه حزامین سورور   احمد خان خوجام آندا برکا بارور

فوجیء محمود احمد خان خوجام سید عمر خان

خوجام‌لار سویدونکغه باریب جنك قلیب آندین کوره‌کا باریب جنك قیلغانی ومسلمان‌لار تونکانی‌لار فوجی‌نی بهادور ایکان دیب اخلاص قیلب فوجیغه مطیع بولغانی

کونی ایردی سلطان مجلیس قیلیب   تمامی سپالارنی آندا یغیب
دیدی ای امیران سرداریان   سوزوم بارکه سیزلارکا ایلای بیان
توروب قالدی لشکر بو یردا اوزون   یغیلغان جریك‌لار عدددین فزون
بولار زیره کیب دور که قیلمای جهاد   جهادنی بو لشکر قیلور کوندا یاد

بولار هر طرف‌لاردا ایلاب جهاد   تاپار ایردی فقیر کشی‌لار مراد
همان فوجی محمود ایشتی بو سوز   که شه رخصتیغه تیکب ایکی کوز
قپوب اورنیدین شه‌غه قیلدی دعا   دیدی رخصتی عالی بولسه منکا
که بولسه منکا اوشبو خدمت بهم   که سویدونك جهادیغه قویغوم قدم
مونکاباقتی سلطان‌دیدی تیزبارینك   کرك نچه مینك لشکر اولسه آلینك
آلیب فوجی محمود تمن‌جه جریك   احمدخان عمرخان‌نی ایلاب شریك
که عبد الصمدلارنی سردار ایتیب   صتیلدی دلیرنی آنکا یار ایتیب
بهادر عاشور متکا بردی الم   که همراه اتیب عبد ناصیرنی هم
آنکاروزی‌یوزبیك بولوب جنکدا یار   نبی آخون قوشولدی ینه بخت یار
حسن بیك بولوب باش بازار خلقیغه   اسرائیل بهادر مزار خلقی‌غه
حزامین سوروب فوجی محمود ینه   که سویدونکغه یتی سالیب غلغله
که سویدونك خطای شهرکا تجیب   تمام قلعه دروازه سین برکتیب
خطایلار باشی اوشبو غمدین قتیب   سفیل باشیدین زنبورك‌لار اتیب
بو یاندین مسلمان او یاندین خطای   خطای باشی‌بولدی جونان سنکی‌سای
که اسلامی شیر کفری بولدی رمه   ینه سید عمرخان قویاردی شیبه
شیبه اوزه سیددین اتیب زنبورك   سقرغه روان بولدی یوز نچه سك
خطایدین هلاك بولدی نجند اولوغ   کوره‌شهر یدین هم‌یدید بولدی توغ
بوتوغ‌نی‌کوروب بولدی لشکر روان   تمان‌ایچیدین‌جقتی بش مینك سولان
سولان‌اوق‌اتیب‌برق‌دك‌قیلدی‌جنك   که‌اسلام جریکی بولوب ایردی‌تنك
مونی کوردی اسلامی قیلدی فرار   تلی شرق نی قیلدیلار اختیار
بولشکر بو تل اوستیدا بولدی جمع   شهر لشکری قاچقالی توتی شرم
آطینی چافیشیب تمام مؤمنان   سولان‌لار صفی اوزره بولدی روان

دلیرلار سولان‌نینك صفی‌نی بوزوب　　سولانغه بهادرلغین کورکوزوب
سولان لشکرینی هلاك ایلادی　　تمام کفرینی دردناك ایلادی
شهید بولدی بو جنکده اوچ آدمی　　بولوب زخمدار بو بلال ناظمی
طبل باز کشت ناغراسین چالدی‌لار　　کورونلك قلعه‌سوینونلك امان قالدی‌لار
که سلطان ایشتیب‌که مسرور بولوب　　تمام فوجی کاریغه مغرور اولوب
نچه کون زمانه بولوبان امان　　ینه فوجی بولدی کوره‌کا روان
احمد خان‌نی اوزیکا همراه قیلیب　　که نورغون جریك توغ الم‌لار آلیب
کوره شهریغه باردی لشکر یقین　　توشیب زلزله کفریغه خوفدین
کوره لشکریکا توشیب قوزغالان　　که مانجو خطای موغ شیبرهم سولان
که اولکون قیلیب بربری برله جنك　　که یانمای قلیشیب که ناموس ننك
که ایکی طرفدین تمن فو اتیب　　که تیغ‌لار سالور بر بریکا یتیب
که اسلامی کاهی سوروب کفرینی　　کهی بو آنی وکهی اول مونی
توتون برله توغ توتی عالم یوزین　　خطایلار آجالمای تمانذا کوزین
که آخر خطای لشکری بارجه تیز　　که اوز قلعه‌سی ساری قیلدی کریز
قیلیب جنك شهرنینك مبازیرلاری　　که صحرای‌دین جنکده حاضرلاری
قوپاردی خطای‌نینك تنی دین منار　　بولوب اولکونی کفریلار طرفه زار
خطای لشکری نصف بولدی هلاك　　که فرزنده زن‌لار بولوب دردناك
بولوب جنکی مغلوبه کون بولدی کج　　خطایلارغه یتی عجایب حرج
طبل شادیانه چالیب غازیلار　　تمام باره‌کاه ساریغه یاندی‌لار
بو نصرت‌کا جونك‌لار بولوب شادمان　　آتاندی بو فوجی جهان پهلوان
ایشیتسانك بو جنکده ایا بو العبید　　که انصاری آخون بولوبدور شهید

فوجی محمودخان قاضی ناصر الدین آخونوم‌نینك وصف

اوصاف‌لارینی ایشیتیب غایبانه عاشیق بولوب بنددین خلاص قیلغانیدا اراده ازلی تقاضاسی برله قاضی ناصرالدین آخونوم شربتی شهادةنی نوش قیلغانی‌دا بارجه اسلام اهلی ماتم‌وار بولغانی

سخن ناقلی سوز سری قیلدی عزم　　صحایف شبستانیدا قیلدی بزم
جو سوز وادەسیغه سوروب رخش‌نی　　قلم کامی برله چکیب نقش‌نی
قیلیب انجه جولان سمندی قلم　　نقولات سطحی‌کا قویدی قدم
جو ناقیل سوزینی قیلیب آشکار　　سخن کنج‌نی قیلدی ایلکا نثار
کونی فوجی محمود اوییده ایدی　　دلی سر بلندلیك غمیده ایدی
برو ایدی ای خوجه نیکخو　　که زیندانیدا یاتمیش اوزوندین برو
که باش دین آیاغی سلاسلدا بند　　آیاغیدا ایشکال بویونیدا کمند
بو جنك‌کا سبب بولغان اول ابتدا　　شهر قاضی‌سی ایردی هم علما
چراغی‌غه باقسانك ایرور تازه کل　　همه کل‌چرای‌لار ایرور آنکا قل
تکلّم زمانیدا سوزلوك ایرور　　یوزی کل صفت آهو کوزلوك ایرور
سقالی آنینك مثلی کافور ایرور　　یورکلیك زباندار بهادر ایرور
دیدی فوجی آنینك کناهی ندور　　آنی بندیدا توتماق معانی ندور
بو کس واقعات‌نی بیان ایلادی　　نه ایش‌لار اوتوبدور عیان ایلادی
ایشتیب کوزیدین اقیزدوردی یاش　　تخیّل تزیغه همان قویدی باش
خیالیدا دیر آنی قیلسام خلاص　　عقیدات زبانین سورار برکا ناس
بو آخونلوغوم قولغه کلماك همان　　منی پادشاه قیلسا یوقتور کمان
آنینك قصدی بولدی خلاص اتکالی　　بو تدبیر بله ضبط ناس اتکالی
بو محمود زمانه ایشین جاغلادی　　بو آخون خلاصیغه بل باغلادی

کونی جوب فولارنی طیّار اتیب … که تورت چرخ عرابه اوزه برکتیب
که بش فو باشیغه قلاب بش الم … یغیب فوجی اورداغه لشکرنی هم
شهرنینك ایچیکا آلالا سالیب … یورك یارغودك شور غوغا سالیب
که هر عرابه ایچره تورت آط قتیب … خاطون بلالار قورقاشیبان تجیب
یتیب کلدی زیندان ایشکیغه تیز … مونی کوردی قیلدی عصص‌لارکریز
باسیب ایردی زیندان ایشیکنی چانك … که زیندانغه باقیب اوروب فوجی بانك
تیز آخونلوغومنی جقارغیل دیدی … تمامینك منینك برله بارغیل دیدی
جقیب کلدی آخون فریشته صفت … سقال‌لاری کافور سیرشت صفت
که‌تیز فوجی محمود کوروشتی کلیب … ایکو بر بری برله دریاب آلیب
بو فوجی بو آخونغه عاشیق بولوب … آلیب کتی عشقیدا صادق بولوب
کورونك فوجی شه‌دین ابا قیلمدی … نه‌خوش ایش‌نی قیلدی ریا قیلمدی
بولوب فوجی آخون جمالیغه خوش … لقاسی وقدی کمالیغه خوش
تکیب آخونومغه نیکی باره کاه … فراش‌لار سالیب راسلابان خوابکاه
مونی کوردی سلطان کلیب غیرتی … یوره‌کینی اورتیب حسدنینك اوتی
بو ایش کینه توتماقغه بردی مدد … تقاضا قلیبان قضایی احد
برورغه شهیدلیغ مقامینی رب … بولوب آخونومغه بو ایش‌لار سبب
عمرنینك آیاغیدا بولسه شهید … خدانینك جنابیدا بولیش سعید
نه خوش دولت هم سعادة ایرور … نه حرمت نه آبروی حلاوة ایرور
قضا قایداغ اولسه ایش آنداغ بولور … دیما قیلماسا ایردی مونداغ بولور
حقیقت‌دا بیلسانك هوا دور بو سوز … شریعت‌دا بلکه خطا دور بو سوز
هر ایش اوتسا آچما ملامت‌کا تیل … دعا قیل اوزاتقیل سعادتکا تیل
ملول بولدی سلطان بوایش‌نی بیلیب … که صبری قراری دلیدین کتیب

مع القصه سلطان جمشید زمان … دیدی جونك کوره‌کا بولونکلار روان
خطایلار بله من قیلور من اجهاد … بهانه جهاد دلده باشقه مراد
بو سوزلارنی آنکلاب تمام غازیلار … تمامی غزات اوزره آطلاندی‌لار
که سلطان آلیب ریانیغه عصمه‌نی … اجل باقی برله نجه خصمه‌نی
که ایراشتوروب نجه نادان‌نی شاه … که قان توکالی آطلانیب توتی راه
بو شه یولداشی جمله جاهل ایدی … ولی خون ناحق‌غه کامل ایدی
که‌بعضی‌لاری‌نینك ایدی کونکلی تور … تولاراقی ایردیکه عیّار دوز
بوا شه بر طرف فوجی هم بر طرف … بو آخونلوغوم یوردیلار بر طرف
که سلطان اقصد برله هر یان قرار … کورار آخونوم یکّه یالغوز تورار
که‌سلطان اوروب بانك سولان قاچتی دیب … که آخونغه یوردی بریب آطغه دیب
کورار آخونوم کیلادور عصمه تیز … آنینك سونکیچه کیلادور خصمه تیز
دیدی آخونوم الامان الامان … که یالغوز بو یردا توروبمن یمان
دیدی قاچی‌لاب آخونوم قاچتی تیز … سونکیدین تمام خصمه‌لار قیلدی خیز
بو بیچاره آخون قیانغه قاچار … قضا آخونومغه بولوبدور دوچار
کرونج اتیزیغه آلیب یوردی آط … که عصمه یوکورتوب یتیب کلدی فات
زنك آتی تیز تکدی آخونغه اوق … که آطدین یقیلماقغه بولدی یاوق
اجل باقی فرقیغه سالدی تبر … بو آخونغه تیز قیلدی سوسلوق اثر
دیدی آخونوم ربّی یزدان پاك … جهاندین بولار نسلنی ایلا پاك
که آطمو دوریلدی یقیلدی زمین … بو یردا شهید بولدی بو مه‌جبین
که‌جانی جنان ساری بولدی روان … مبارك تنی بولدی آغوشته قان
که کافور صفت آقسقال بولدی خون … مونی آنکلاغان مؤمین اولدی جنون
که اسلامی‌لارجون قیلب سختی جنك … خطای لشکرینی قیاب ایردی تنك

ایشتی مونی فوجی محمود بو دم　　آنینگ شادلغ بولدی اندوهغه ضم
بو لشکرنی فوجی یانینگلار دیدی　　هر اویلوك اوبی کا باریگلار دیدی
بو آخون وفاتی یاییلدی تمام　　عزا توتی اولکون تمام خاص عام
شهر خلقیغه یتی اوشبو خبر　　خلایق‌دا قالمای خرد دین اثر
تمام یغلاشیب ناله فریاد اتیب　　بولوب بیقرار تنگریغه داد اتیب
تمام یغلابان کم توتوشتی عزا　　تنی جامه اوستیکا کیدی قرا
ایشتیکه آفاق وایکی اوغول　　کتیب هوشیدین بولدی قاتیغ ملول
که فخر الدّین آخون اوروب سخت آه　　دیدیکیم کناهینگ ندور ای آتا
قیو ناسزا قتل قیلدی سنی　　یتیم بی‌نوا بیکس اتّی منی
دریغا دریغا دریغ　　قیو سنگی دل اوردی باشینگغه تیغ
نظام الدین آخون یقا چاك اتیب　　بولوب بیقرار کاهی عقلی کتیب
دیر ایردیکه ای مهربانیم آتام　　فدا دور سنگا تنده جانم آتام
باشیم اوزره ایردینگکه تاجیم آتام　　مهیم اوترو کلسه رواجم آتام
که طابعلاری داود آخون همه　　جگر بنده‌سی عابد آخون همه
سالیب اول بدن خاص‌نی نعش‌کا　　سواره قلیبان یغاج رخش غه
کوروستان ارا تیکوروب نعش‌نی　　قیوب یر اوزه اول یغاج رخش‌نی
لحد ایچره تافشوردی راضی بولوب　　خلایق یانیشتی تبارك اوقوب
بو آخون‌نینگ ایکی بلاسی بله　　همه خیلی قوم اقرباسی بله
کوروستانغه باروراپدی تافسه وقت　　فغان نوح ایلار اوروب آه سخت
علاجین تپالمای قضا کاریغه　　کونگل‌نی قیوبدور رضا کاریغه
که سلطانغه کینه توتوب مؤمنان　　که آخون فراقیدا قیلدی فغان
که لشکر ایچیکا ساووقلوق توشیب　　کونگل‌لار ایچیکا بوروقلوق توشیب

احمد خان وفوجی دمی اویمادی　　بو آخون قصاصین کین قویمادی
که سلطان قیلشیب بوتون مصلحت　　احمد خان بو فوجی بله مشورت
بولوب اهلی اسلامی ایکی بولك　　تولاراقی فوجیغه بولدی یولك
که سلطان اوز ایماقی برله قالیب　　که فوجیغه یار اولدی بر بر کلیب
احمد خان وفوجی سوزین بر قلیب　　قول آستیداکی لشکرینی یغیب
که تانگ آتقوچه ایش سرانجام اتیب　　همه کاری بارینی انجام اتیب
توکاندی کیجه چقتی خورشید تاب　　که شه قای ساجماقغه ایلاب شتاب
که فوجی تمام لشکرینی آلیب　　جهاد ایلاگوم دیب بهانه قیلیب
که فوجی قولیغه المنی آلیب　　المنی سوقوب طرفه جلوه قیلیب
بو لشکر بله بارگاه جورولوب　　اویون‌لار قیلیب فوجی قهقه کولوب
بو فوجی قیلیب گونه گون جلوه‌لار　　جریك‌کا بریب فند قیلیب حیله‌لار
که سلطان قوام برله حاضیر ایدی　　بو فوجی اویونیغه ناظیر ایدی
یانیب فوجی سلطانغه آتّی تفك　　احمد خان خوجام هم اتیب زنبورك
که سلطان اتیب فوجی ساری خدنك　　که مؤمین مؤمین بله قیلدی جنك
کورونك بر بری برله قیلدی سقوش　　که اسلامی‌لار باشیدین کتّی هوش
که فوجی کتوردی یغاج قوسینی　　قیلوب قوسیغه اوُق داروسینی
مونی کوردی سلطان بولوب خوفناك　　تجیب شاه تونکان ساری وهمناك
که شه سونگیدین فوجی آطین چافیب　　شتاب برله شه‌نینگ سونگیدین یتیب
غضب برله فوجی سالیب ایردی تیغ　　جدا بولدی تن‌دین باشی بی دریغ
مونی کوردی بیگلار تجیب هر طرف　　آتاسی خلف دین آتادین خلف
دیدی فوجی بیك بولسه اولتور آنی　　توتوب اوت‌قلاب اوندا کوید ور آنی
بو سوزنی ایشتی تمام خاص عام　　سپا بولدی قوی بوری بولدی عوام

منکلیك شانك بکی توتوب اوردی تیغ   شهید بولدی جانین بریب بی دریغ
که ملا عاشور نور همت مینك بیکی   منصور دورغا روزی همت یوز بکی
بولارنی توتوب بوغزیغه تیغ سوروب   شهید ایلادی بارچه سین اولتوروب
مونی کوردی میرذات بیکم باخرد   اوروب اجان دلدا شدید آه سرد
دیدی بو فلك پرجفا بی بدل   وفاسیز فلکگا اوقوبدور غزل

میرذات خان نوایی دین اوقوغان غزلی

جهان اهلیغه کر یوز مینك قویاشچه مهر کورکوزسینك
وفا زنهار کم بر زره چاغلیغ اعتماد اتمه

کریب جوب کوش لار بو بیك سونکی غه   که باقتورماین سول بله اونکیغه
دیدی ای بیکم یاد اتینك نعش نی   اولوم وقتیدا ایتاسیز ناخشی نی
دیدی میرذات بیك ایا بی حیا   کنه سیز کشیکا قیلور سیز جفا
بوسوز راست سوز دورکه نخشی ایماس   خرد منلار بیت نی نخشی دیماس
که بر جاهلی بیك کا سالدی تیاق   یقیلدی دیبان الفراق الفراق
شهید قیلدی بو بیك نی اول جاهلان   جائی بولدی جنت ساریغه روان
که بیك لارنی قوغلاب یوروب عام لار   شهید قیلدی مغزی سری خام لار
یورور ایردی بیك لار فیاده قاجیب   بولوب تشنه لب اونکه سینی اچیب
که سلطان اعلی دلاور جوان   قاجیب کوه ساریغه بولدی روان
بو شه نی قاووب باردی نجند کشی   بو شه نی هلاك اتماك ایردی ایشی
یتالمای بو شه غه تمام یاندیلار   بو شه کوه سازی آرا قالدی لار
کیچه لب یوروب بولدی اویکا روان   اوی دا بولوب ایکی اوچ کون امان
بویاندین قاجیب ایردی بیکزات دلیر   که بهرام بیك کا جهان بولدی تیر

بو ایکی دلیر یوردی یاشین ساجیب   یوروب برلاردا قتولدی قاجیب
که اعلی دلاور قولین باغلابان   آلیب فوجی ساریغه بولدی روان
کوروب فوجی تیز شه نی اولتور دیدی   تنی نی اوت ایچنده کویدور دیدی
نچه خاص بو شه نی تیلب آلدی لار   خدا اینی نی برله آمان قالدی لار
بویاندین قاجیب تیز صنی شانك بکی   آنکا بولدی بولداش ضریف یوز بکی
صنی بیك باریب تیز آتا باشیغه   آتا باشیغه ولحد قاشیغه
آتا باشیدا انجنان یغلادی   کتیب عقلی چون هوشینی بیلمدی
آتا قبره سینی مبارك بیلب   قلیب کیریه خطبه تبارك قیلیب
فغان ناله ایلاب توروب ایردیلار   نچه روستایی یتیب کلدی لار
کلیب دور بو بیك نی قیلورغه تبا   تنیدین باشینی قیلورغه جدا
دیدی اشانك بکی صبر ایلانك دمی   نماز ایلاین بعده اولتور منی
بولار توردی بو بیك نماز ایلادی   تنحی بی نیازغه نیاز ایلادی
دعاسیدا دیدور ایا خالقا   جو کمراه لارغه اوزونك رهنما
عطا قیل فقیرغه شهیدلیغ مقام   که روحومنی لایقی دار السلام
منی بنده کا سن آتا و آنا   توکولکان قانیمغه اوزونك بول کواه
دعایم نی قیل مستجاب یا کریم   ایرور اسم ذاتینك کریم الرحیم
رضینا دیدی و دعا ایلادی   دعاسینی تنکریم روا ایلادی
برو تیغ نی اوردی بو بیچاره غه   اوچوب باردی روحی عدن ساریغه
محب لار دلینی جو محزون اتیب   یانیب تارقادی آندا مدفون اتیب
کورونك خضرخان ایردی شه غه خلف   ایشتی آتانی شهید قیلدی دیب
که بر آطغه مندی قاجیب کتی تیز   اوزی نوجوان ایردی هم باتمیز
بو شهزاده یوردی بولوب باغری خون   نچه کون یوروب خلق دین یاشورون

بو قسمیدا خلق‌غه کورونماس ایدی   قیان بارغانین کیمسه بیلماس ایدی
کونی فوجی محمود بولوب درغضب   که بر بچه‌لارغه بریربان ادب
بو کون خضر خان‌نی تافینکلار دیدی   بیابان شهرنی باقینکلار دیدی
دیدی خضر خاندین کتورسه خبر   وپا اولتوروب برکا کلتورسه سر
آنکا کیب‌ورای بچه قات جامه‌لار   تخی باشیغه زرین عمامه‌لار
تخی مینگ‌ورور من آنکا بخشی آط   فقیر نامراد بولسه تافسون مراد
بو سوزلارنی آنکلاب که حاصیل کلام   آنی ایزدادی بارچه آدم تمام
تافیب شه‌نی آی دونک دیکان جای دین   فیاده قیلیب آجر اتیب تای دین
اوزی‌نینک آطیغه سواره قیلیب   قیلیب ظلم‌لار دل‌نی فاره قیلیب
آلیب کیردی احمد خوجام قاشیغه   تخی رحم قیلمای کوزی یاشیغه
دیدیلار مونینک تیز ایشنی قلینک   کسیبان قفس‌غه باشینی آلینک
شهرنینک تاشیغه چقارماق همان   تجیب خضر خان یولغه بولدی روان
بو آطنینک یوق ایردی یوزار قوتی   که کوبروکا آطنینک سافیلدای فوتی
قضا یتی آندا تقیلدی بو آط   فوتینی آلالمای یقیلدی بو آط
ایمین توخته دیرلار بو ایکی فلید   بو شهزاده‌نی آندا قیلدی شهید
تخی تارتماغان غنچه‌لب اوزره خط   که اون یته یاشقه یتیشمای عدد
قالیب خضر خان نسلیدین بر دلیر   بیاق خوجه خان آتیدور شیرگیر
ینه دانیال بیک‌نی تافیب جافیب   جانی یوق بدن‌نی قیوبدور اسیب
بناگاه بو لشکر شهرکا کلیب   که اولکان سپالار مالینی آلیب
که سلطان‌نینک هم اورداسینی بولاب   تمام مال اموال لارینی تالاب
جهانغه تولوب ماجرا غلغله   شهرنینک ایچیکا سالیب زلزله
که اشیاء مؤمین‌نی غارت قلیب   عداوت اوروغینی دل‌غه تریب

کتیب عدل آنداغ بوزولدی نیت   نه قیلغای قصاص نه آلغای دیت
بو قسمیدا بولدی زمانه ایشی   جفا ظلم بولدی فلک ورزشی
بولوب شمس‌الدین خلفه جون وهمناک   که شه ماتمیدا بولوب دردناک
بو آخون بو سلطانغه خاله ایدی   آنینک عقلی هوشیغه واله ایدی
دم آلمای فغان ایلادی روز شب   که فوجی هلاکیغه ایلاب سبب
که چرلاتی قوتاوق میراب‌نی کونی   ینه تحقریب یوز بکی توردی‌نی
ارا اوستنک دلاورلارینی یغیب   شهر پر دلینی تافیب یالباریب
بو خلفه بولارغه قیلیب کیریه زار   دیدی قیلدی فوجی منی طرفه خوار
که باش‌دا شهرنینک عزیزی ایدیم   ارا اوستنک‌نینک صاحب تمیزی ایدیم
یورورمنمو موندداغ بولوب دردناک   بو کون ایرته فوجینی قیلساق هلاک
بودم توردی یوزبیک دیدی من‌دارای   وپا باش برای یاکه باشین آلای
قیلیب مصلحت بر کونی درسحر   یاتار ایردی محمود خوجه بیخبر
دیب الله اکبر تمام مؤمنان   بو محمود خوجه ساری بولدی روان
ایشتی بو محمود قولاقین سالیب   قولاقیغه توت توت آواز کلیب
که تیز آلدیراب اورنیدین ساچرادی   تجیب فوجیدین خلق‌لاری آجرادی
خلایق قولیغه تیاق‌لار توتوب   آق‌اوی‌نینک غاراب‌جه اوقین سیندوروب
کریب فوجیغه تیغ نیزه سالیب   کسیب باشینی توردی یوزبیک آلیب
که نیزه اوجیغه قداب باشینی   بولاب آلدی مال کورفه فراشینی
اوتون آلته کون فوجی بولدی سپا   که آخر بولوبدور بنوع تبا
احمدخان‌نی توتماقفه خلق کلدی تیز   احمد خان خوجام تیز قیلدی کاریز
شهردا آتاسی اویی‌کا کریب   ایشیک تونکلوکینی تمام برکتیب
توروب ایردی کلدی بولشکر یتیب   تخی فوجی محمود باشینی آلیب

دیدی ایر ایسانك ای خواجه‌جیق بوایان باشینك نی آلورم‌ یرکنه چقماق همان
بنا کاه خوجه آطغه بولدی سوار عزیزا پهلوان فیلتهٔعه اوت سیقار
ایشیکنی آچیب چقتی آطین چاقیب خلایق کوروب هر طرفکا قچیب
احمدخان غضبناك جولان قیلیب خلایقنی هر یان کریزان قیلیب
شهردین چقیب کتی تونکان ساری که تونکانی یاکور سلطان ساری
کوروب خوجه‌نی مسجدی دین چقیب که تونکانی‌لار بارچه اکرام قیلیب
الیب کیردی تیز مدرسه عالی‌غه که اخلاص ایتب خواجه‌نینك آل‌غه
خوجام‌نی جریکا توتوب برمدی خواجه قاشیغه کیمسه کلتورمدی
که سلطان یاکور توتوب محترام بریب خوجه‌غه توتون معاش درم
که خوجه توروب موندا بچند زمان بولوب غلبه قست بولدی اشکرامان

شیخ الاسلام محمد منصور آخون سعدالله خطیب قواش

حاجی آخون قنارلیغ یکرم بش تن مؤمنین بله کوجارغه بارماق بولوب جیك دیکان یرکا پتکانده قالماق‌لار بله درفتاده بولوب اون اوج تن مؤمین شهید بولوب موغ‌لار غالیب کلیب شیخ الاسلام منصور آخون اون آیکی تن مؤمین برله یانیب کلکانی

بو ینکلیغ دیدی برکا سوز ناقلی تکلم شبستانی‌نینك عاقلی
اوشول وقتدا سلطان ایردی حیات تخی بولماغان ایردی اول شه ممات
بار ایردی اوشل وقتیدا برجوان اوزی شیخ الاسلام شیرین زبان
رباندار خوشخوی عاقیل ایدی که اخلاص مقامیدا کامیل ایدی
اتا قویغان آط باشدا منصور دیب خلایق قیوب دورا جونك آخون لقب
بلی جوانك کشی ایردی اولادی جونك بوایرنی جونك آخون دیك ایردی اونك

فریبداشینی کجیك آخون دیکای که راست آتینی هیچ کشی بیلماکای
کونی چرلاتیب شاه جونك آخون‌نی تیز دیدی تیز کوچار شهریکا بارسانکیز
نجه الجی باردی قالیب کلمدی نه ایش بولغانینی کشی بلمدی
دیدی آخونوم ای شها من بارای که بارغان کشیدین خبر من آلای
بوسوزدین بولوب شاد مسرور شاه مهیا ایتب جمله زاد راه
قواش خطیب آخون‌نی جون یار اتیب که سعدالله آخون‌نی دلدار اتیب
که همراه بولوب مهرالدین شانك بکی ینه یوسف آخون که مشرب بکی
ابوالخیری مؤزین بله اول عظیم ارابوز بکی دین حمت شا ندیم
که جونجی حمر باقی برله جوروق ینه اورکانینك اسم یادیمدا یوق
مهیا بولوب بیست وپنج تن همه کییب بارچه‌سی جبه جوشن همه
بولار قلعه‌دین بارچه قیلدی خروج اوزاتماق اوجون چقتی خلق فوج فوج
بولار شور غوغاسی حددین آشیب بجیل‌لیق تیلب خیر باد ایلاشیب
تمام یاندی‌لار اونکاریب بحریدین که ایمین بولوب راه زن قهریدین
که القصه دریادین اوتماك همان جومیس کانی ساریغه بولدی روان
یوروب کتی‌لار راه‌لار طی ایتب تلیده مدام یادی حی ایتب
کهی کوه ارا اردبال‌لار آشیب کهی تاش باسیب کاهی سولار کجیب
کهی راحت باغ بوستان ارا کهی کوردی کلفت رکیستان ارا
یولوقسا توشار ایردیلار یخشی جای که یب شادوی هم ایجیب آندا چای
که بریرکا یتی آتارلار جیكْ تمور تبرانیب سالدی آندا یورك
قولاققه یتیب راه‌زن‌لار اونی ندور راه‌زن اهریمن‌لار اونی
پدید بولدی اول یردا ایماق‌لار نه ایماق خونخوار قالماق‌لار
نجه یوز لعین توردی یول‌نی توساب تورار ایردی آدم قانیغه سوساب

دیدی آخونوم بو کورونکان نمه   انینك خوفیدین دل قیلور واهمه
دیدی بارجه آدم بو قالماق ایرور   غرض مال تجارنی آلماق ایرور
جونك آخون دیدیلار نه‌قیلماق کرك   دیدیلارکه آلدیغه بارماق کرك
اون ایکی کشی برله سعد الخطیب   یتیب باردی قلماقغه آطین چافیب
باریب موغ‌لار برله سوزلاشتی‌لار   کەششفر اوروشماق‌نی‌کوزلاشتی‌لار
کە ششفر الیب موغ‌لار آیلکیکا   کە مغرور قلیشیب اویون کولکی‌کا
سالیب موغ ممت‌شاه دلیزغه سنان   سعدالله خطیب‌نی تونوب شولزمان
شهید قیلدی اون ایکی آدم بله   بولار قاجتی افغان ماتم بیله
بولار سونکیجە نجه یوز موغ‌لار   کە سوردی فلك‌کا یتیب توغ‌لار
قتولدی قاچب بو اون ایکی کشی   شهید بولدی اول یردا اون‌اوج کشی
زبیده یقوب سامساق آخون‌نی هم   بولار تورت‌کشی ایردی کوردی ستم
بولار موغ ارا قیلدی تجاری‌لیق   کە موغ‌لار قیلب انجنان خوارلیق
توتوب اهلی تجارنی نورغون بلید   بوتورت‌تن‌نی اول‌یردا قیلدی شهید
کوروب آخونوم‌لار قیلب تیز فرار   آطین قاجی‌لاب آرقەسیغه قرار
که بر کونده کوب راه‌لار طی ایتیب   کە آخیر نجه کونده کلدی یتیب
اولوغلارغه آخون بیان ایلادی   نه ایش اوتی آنی عیان ایلادی
بولوب مفتی آخون بسی بیقرار   کە فرزند اوجون یغلادی زار زار
تمام اقربالار توتوشتی عزا   توتوب بارجه ماتم کییشتی قرا
شهیدلار تنی‌نی کتورماك اوجون   کشی‌بویرودی تیز یتورماك اوجون
که نورغون جریك‌لار شهیدنی‌الیب   نجه کونده کلدی شهرکا یتیب
انا اوغلی‌نینك طابوتینی کوروب   انا کبك ینکلیغ بولوب چویرولوب
کریبانینی فاره فاره قیلب   انا تیرمالاب یوزنی یاره قیلب

آتاسی یاشینی قیلب یرکا ریز   اناسی قجوب پای طابوت‌نی تیز
انا وانا دیر ایدی وای بلام   که شیرین زبان یوزلاری آی بلام
وجود باغی‌نینك نو نهالی بلام   خرد کلشنی‌نینك کمالی بلام
که افلاك دل آفتابی بلام   بغیر کنجی‌نینك ماهتابی بلام
اتا بدەنی ایجره جانی بلام   انانینك که روح روانی بلام
بو نوع بولار تعزیت‌لار توزوب   اولوغلار کلیب تعزیت ینکوزوب
کەآخر بدن‌نی سالیب نعش‌غه   سواره قیلیبان یغاج رخش‌غه
الیب‌یوردی بربر کوروستان سری   اوشل جانه وحشت غمیستان سری
جسدنی که اوز منزلیده قیوب   کەتار قاشتی‌لار ختم قرآن اوقوب
توتونك ساقیا شاد اولوب برکا می   ایجب شاد بولوبان تکلم توزای
بو می‌دین آجیلسون تخیل کلی   نوا ساز قیلسون زبان بلبلی

القصه اولوغ‌لار قالمای یورت باش‌سیز قالغاندا یورت

خلقی جمع بولوب ملا شوکت آخون‌نی سلطان کوترکانی وکوچارشهریدین صاید خان خوجه ودارا خطیب‌لارنینك کلکانی صاید خان خوجەغه یلانکاج خوجام دیب آط قیولغانی

سوزیکم بیان قیلدی سوز ناقلی   بو قسمی دیمیش ناقلان عاقلی
ایلا خلقی ایردیکه بی‌سر قالیب   یورور مرغ‌دك بارجه بی‌فر قالیب
که یورت شوکت آخون‌قاشیغه کلیب   انی شه کوترماك سوزینی قیلب
جقاردی قلیبان اورنك اوزره شاه   عدالت مآب رعیت پناه
بو آخون بولوب شاه چالیب شادیان   عدالت‌قیلب یورت‌نی ایلاب آمان
سوروب دوری شه‌لیقدا نجند زمان   کە نجند زمان امان اولدی جهان
ایشتکیل روایت کوچار خانیدین   کە دارا خطیب‌نینك نه بولغانیدین

کوچار خانی بر کون ایدی طرفه شاد　قیوب ناصر آخون آنکا قیلدی داد
دیدی ای خردمندی شاهی عجم　خدا ایلامیش سیزنی کوب محترم
عطا قیلدی حق مونجه دولت سنکا　بریب کوب سعادة وعزت سنکا
که عرضیم ایشیتسانک برای خدای　توروب میز بو شهر ینکدا تیك آلته آی
نه بولدی ایکین آندا فرزند زن　تنجی شاهدین کلتوروب میز سخن
سنکا کلتوروب شاهدین نامه‌نی　که تیز برمدینك سن جواب نامه‌نی
بو سوزدین بو شه‌غه خجالت یتیب　خجالت اسیدین ملالت یتیب
بریب بر درودی دلائل آنکا　اوقوب ورد قیل دیب حمایل آنکا
که دارا خطیب‌غه بریب خامه‌نی　عنایت قیلب مولوی جامی‌نی
که‌ناصر خطیب‌غه دیدی سیز تورونك　ممت قربان آخون بله اولتورونك
که موندا تورار مفتی موسی تنجی　ینه بارسا بارسون که عیسی تنجی
ایلا ساری دارا خطیب باش بولوب　خوجام نیاز آخون‌مو یولداش بولوب
قرا برله صادق رزّاق تمام　بولوب اللیك الته تمام خاص عام
خوجام نیاز یوز بیك صادیر صتی　ایلا ساری بارسون قیلب جرعتی
صاید خان باش بولوبان ینه　که عثمان خلیفم دو فرزند بله
که بارسون تنجی رحمة الله جوان　اسماعیل عزیز یوز بکی پهلوان
بو جمله ایلا ساری بارسون دیدی　ناصیر خطیب آخون‌نی قالسون دیدی
بولارغه بریب زرین عمّامه‌لار　تنجی یخشی اط زرنکار جامه‌لار
بولار خوبلاشیب یولغه بولدی روان　که‌یول طی ایتیب هم بولوب شادمان
موزاطدین اوتوب قطع منزل ایتب　کلیب ایردی شاتو دیکان‌کا یتیب
که موغ‌دین بولارغه یولوقتی برو　بو قالماق کیلور تیز تیز روبرو
غزیز یوزبکی لار بو موغ‌نی توتوب　کتوردی خوجام آلدیغه قورقوتوب

دیدیکم سورانك‌لار مونینك آطی کیم　که اولادی کم آطی کم ذاتی کم
نه یردین کیلور بو نه یرکا بارور　بو موغ دوزمو دوریا که جاسوزمدور
دیدی سورسه آطیم بولاجی درور　عزیز یوز بکی برکا ناجی درور
که بار موندا برمونجه قالماق اوبی　که‌هر یردایورماك بوخلق‌نینك‌خوبی
اوزوم نامراد بر اوتونجی ایدیم　که فرزندلاریم برله تونجی ایدیم
بو آزموغ‌لار سیزنی کورماك همان　منی آلدینکزلارغه قیلدی روان
دیدی تیز بارغیل خوجام‌لار کیلور　خیالی تمامینك‌نی مهمان قیلور
شوتا آغزیدا میزبانلیق ایتار　دعالار الیب سیز آندین کتار
همه یخشی ایشقه یباردی منی　منکا ظلم قیلماققه انصاف قنی
که دارا خطیب ایدی اوغری اوزی　باری حیله یالغان بو قیلغان سوزی
که بیزلارغه قیلدی بو تلبیس‌لیق　اولوم‌دین قتولماقه ابلیس‌لیق
باشیغه چافیب اولتورونك‌لار مونی　که‌اونغه‌یاقیب کویدورونك‌لار مونی
غزیز یوز بکی ایدی اولتورماکیل　منینك ناجیم ایردی که کویدورماکیل
بوناجیم ایرور قیلماغای کذب سوز　بو قیلغان سوزینی بلینکلارکه توز
غلط سوزنی قیلماس بوقالماق اوزی　کمان‌سیز ایرور اوشبو قیلغان سوزی
دیدی آنداغ ایرسه جو برکا بارینك　نچه موغ بار خبرینی آلینك
بوقالماق بله باردیلار تورت کشی　شوتا آغزیغه باردی یوقتور کشی
ولی بار ایکان آندا بش اونچه اوی　که اونلاب یورور نچه آط نچه قوی
دیدی آز ایکاندوك بو یردا عدو　نچوك جنك قیلالغای بولوب روبرو
یانیب خوجه‌لارغه خبر بردیلار　شوتا آغزیغه تیز یتیب کلدیلار
خوجه آلدیغه باردی موغ پیش‌باز　قیوب خوجه آلدیدا نذر نیاز
دیدی موغ‌لار ایکی اوج کون تورونك　اوشوقسه سحردا روانه بولونك

كه‌قوی‌اولتوروب سیرنی مهمان‌قیلای   یولونکدا تصدّق عزیز جان قیلای
كه دارا خطیب ایدی بو حیله دور   بو یردا توشیب یانسا بولغای خطور
تمام مؤمنان بولدی یولغه روان   تنکس نینك توزیده کورندی تُمان
کلیب هرطرفدین کوب ایماق‌لار   که مینك نجه یوز بولدی قالماق لار
توسوب راه‌نی موغ‌لار قیلدی جنك   تکس توزیکا قان بله بردی رنك
عثمان خلفمیز ایکی اوغلی بـله   خوجام نیاز آخون‌كه توردی بله
كه صادق صادیر صتی بارجه‌سی   شهید بولدی اُول یردا اللیك کشی
قرا برله رزّاق قاچب آرقـه‌غـه   خوجام نیاز یوزبیك موکوب دالداغه
صاید خان خوجام رحمة الله دلیر   خوجام‌نیاز یوزبیك اوجی بولدی‌بر
قاجیب تیزتیز بواوجی اوج طرف   كه دارا خطیب قاجتی‌لار بر طرف
كه یالغوز قاجیب ایردی دارا خطیب   فیازلیغ دیکان یرکا کلدی یتیب
خطیب‌سُونکیدین سوردی‌کوب موغ‌لار   آطین چافیشیب جقاریب توغ‌لار
كه قوتلاشتی آطی یقیلدی خطیب   سالیب موغ سنانین جراحت ایتیب
فیازلیقدا توتّی قولین بـاغلابان   فیاده قیلب بولدی یولغه روان
الیب باردی هایداب شوتا ساریغه   كه باغلاب قیوب آق اوبی آلدیغه
لاما زنکی‌لار اوی ارا اولتوروب   بوآخون‌نی تیز آلدیغه کلتوروب
كه خورجون‌نی آلدی آجیب نامه‌نی   الیب ایلکیکا مولوی جامی‌نی
کوروب زر فوته برله زر جامه‌نی   كه زرّین کلاه زریـن عمّامه‌نی
ینه‌آلدی آلتون غلافلیق قلنج   تزیب لعله زرّینه صافلیق قلنج
دیدی‌موغ بولار کیمسه‌نینك ای‌قوتان   دیکیل راستی‌نی هم کرك بولسه جان
دیدی خطیب آخون بوجمله منینك   قولونكغه توشیب‌دور بولوبدور سنینك
نجوکدین کیارسن خوجه بولماسانك   ویا بر حاکیم یاکه شه بولماسانك

سیدزاده بولسانك یاشونمه بو کون   اوزونك قوّتیغه ایشانمه بوکون
دیدی‌من ایلا شهریدین خط الیب   قیلیب طی بویول‌نی کوچارغه یتیب
بریب نامه خط نی کوچار خانیغه   دعا ایلادیم من انینك جانیغه
بولارنی اوشول خان بریب‌دور منكا   بولور برکونی‌دیب کرك‌لیك سنكا
منینكدا امانت ایکان بو بولك   بوخالته بولك سنكا بولدی کرك
ایشتیب کتوردیكه تورت موغ‌نی   ساوُرغیل دیدی بو قوتان توغینی
قورانینك تاشیدا باشینی کسینك   قفس ایجره سالیب ایشیك‌كا آسینك
الیب یوردی موغ‌لار باشین کسکالی   قفس‌نینك ایجیكا سالیب آسقالی
الیب باریب ایر دیكه بر مونجه راه   كه اولتورمه دیب جقتی اویدین صدا
اولوم وهمیدین سوزكا کلماس زبان   تنجی اوت کوروندی کوزیکا جهان
چواولتورمایین موندا کلتور دیدی   آق آوی آلدیدا موماغه باغلادی
لاما زنکی‌لار ایجتی توندە عراق   بوآخونغه یوزلاندی دردُ فـراق
كه یغلاب توکل خداغه قیلـب   شکسته یوزین قبله کاغه قیلب
دم‌آلمای دیدی یاکریم یاکریم   تنجی اسم ذاتینك رؤف الرّحیم
منی ساقلا یا احفـظ الحافظیـن   ترّحم قیل ای ارحم الراحمین
کریمیکی بی مثل مانند‌ه سـن   همه بنده دورمیز خداونده سن
بو بی‌رحمه‌لاردین منی توت امان   بحقی نبی الامان الامان
خیال آطی فاقّ کیلی قایغوغه   كه باغلیق توروب کتّی کوز اویقوغه
دم‌آلمای یاغار ایردی باران بوتُون   بولوب مست موغ‌لار بولوبدور جنون
كه اویغانسا کورمیش اناسینی توش   تنجی اونك ایاغی اونك قولی بولدی‌بوش
بوآخون توکل خداغه قیلب   بو بندی کران‌دین اوزین آجراتیب
بولوب ایردی آنداغ قرانكغو جهان   قچیب تیز تیز یولغه بولدی روان

که باران یاغار هم شبی داج ایدی   بو آخون برهنه یلانکاج ایدی
موزات سوییغه کیردی غوّاص صفت   شناورلیك ایلاب بولوب قاص صفت
تکس‌کا اولاندی توکاندی بو آب   تکس بحرینی یوردی تیز یقالاب
یتیب سانك‌لنکرغه بولدی کجه   بو سانك لنکری ایچره قوندی کجه
بو تون عبد قادیر خلفیم کلیب   بشارة بریب دور توشیکا کریب
دیمیش ای بلام تیز قوفوب یولغه مانك   تولا یانماغای‌سن یقین بولدی تانك
قپوب باقسا تون شبی اوّل ایرور   دیدی بوصفت توشکا بولمای غرور
ینه یاتّی تیز کتی کوز اویقوغه   کریب دور توشیکا اتاسی ینه
دیدی قیلمادینك شیخ سوزیکا فسند   بو تون کتماسنك جانغه یتکای گزند
که‌تیز قوفتی آخون‌اتیب ایردی تانك   کورارموغ طرفدین پدید بولدی‌جانك
قجیب کیردی آخون کامار ایچره تیز   بجه تن عدولار باقیب کلدی ایز
بو جانکال‌نی آقتوردی ایلاب کمان   که تیز آلدیراب یولغه بولدی روان
بو آخون‌اتیب خوف کاماردین جقیب   عدو بارمو دیب هر طرفکا باقیب
که تیز آلدیراب یولغه بولدی روان   دوجار اولدی بر زخم‌دار ناکهان
شیشیب آلتی‌جونك بلیق‌دك بولوب   یورو بدور یلانکاج ایبق‌دك بولوب
کورارلار انینك بارجه اعضاسی قان   خطیب‌دین قجیب بولدی سوغه روان
خیالی اوزین تاشلاغای بحریغه   قوتولغای جوکوب بحری‌نینك قعریکا
بو آخون دیدی های بجوك جان‌سن   شیاطین پری یاکه انسان سن
دیدی نسلی انسان کوچاری اوزوم   همان مینك بلاغه دوجاری اوزوم
اتیم ایردی عیسی کوچار شهریدین   اوتالمای یوروبمن اوشول بحریدین
بو آخون ایشتیب بولوب طرفه زار   تونوشوب بولوشوب زار ونزار
فقا یفراغین ستر عورت قیلیب   بری برسی برلان کوروشتی کلیب

اوتوب ایردی اوج کون بولوب آج زار   که نان یادی برله بولوب بیقرار
ایکوقول توتوشوب اوتوب بحریدین   کرسنه یوروب قان کتیب جهریدین
که روزانه ایلاب سونینك لایی‌نی   ایچی‌نی سوروب قویمدی حالینی
ینه آلته کون آج زار کزدی راه   که درمان یورارکا قوروب جکتی آه
بولوب آج آقاردی هر ایکی کوزی   زبانی قالیب دور اوقولمای سوزی
تفاوت قیلالمای یراق یقین   قرانکغو کوروندی بو رویِ زمین
آشیب حدّیدین بو کرسنه اوتی   که یولغه یورالمای هر ایکی قوتی
یقیلدی زمین‌غه جو تارتیب داراز   بدن‌دین بو جان جقالی قالدی آز
خطیب آخون اولدم زمین‌نی سیلاب   کیاه قولغه آلدیکه اوبدان قاراب
قاراب باقسا ایرمیش تاریغان بیده   بیده‌نی کوزیکا سوروب ایلکیده
که حمدًا وشکرًا الی الله دیدی   یاتیشتی بو کون فضل الله دیدی
که‌عیسی دیدی سیز بولوب‌سیز‌جنون   کشی جان چقاردا قیلورمو اویون
کرسنه کشی شکری ایتماق ندور   اولوم وقتیدا هزله قیلماق ندور
اولوم وقتیدین بز اوتوب میز دیدی   که مؤمین الیکا یتیب میز دیدی
ایشتکیل سوزومنی ایا ترکی ناس   که قالماق هرکیز بیده تاریماس
قیلیب کفتکولار بو یردا ایکو   که آذان اوقوماققه قوپتی بررو
قاراب کورسه یاتور یلانك ایکی‌دوز   بری برسیکا سوز قیلورلار هنوز
برهنه ایکو باش ایاغی یلانك   دیدی دوزمودور یاپری یا سرانك
الیب تبز میلطیق بو کورکان کشی   تیاق‌لار الیشیب ینه اوج کشی
یراقدین دیدی ای ایکو جن موسن   ویا دوز ترّار خود بین موسن
یلانکاج یاتیب‌سن عراقچی صفت   بولوب شام‌داغای‌راق قراقچی صفت
خطیب آخون ایدی مسلمان ایکو   ستم‌دیده بز اهلی ایمان ایکو

الیب نامه بارغان کوجار شهریغه   بو کونده توشیب میز بلا بحریغه
که دارا خطیب‌نینك اونیدین تونوب   کوروشتی کلیب بارجه عذره قولوب
آنکا کیدوروب شیخ الاسلام اینکل   بولارغه بریبان طعامی ینکل
سالیب آستنیغه لطیف کورفه‌سین   بریب آز آزدین توخو شورباسین
جونك آخون متولّی آخون توروش   بولار یغلاشیب قیلدی ناله خروش
ایکوغه فریجه ودستار بریب   یماتو ایلی هم کوروشتی کلیب
ایکی کون توروب کلدیلار غولجه‌غه   کوروندیکه شه‌غه کریب اورداغه
تمام واقعات‌نی بیان ایلادی   که قالماق ایشینی عیان ایلادی
ایشتیب دل شه بولوب فاره‌لار   شهیدلار اوجون قیلدی‌کوب زاره‌لار
یتیب کلدی خوجام نیاز یوزبکی   ینه رحمة الله دلیر سوز بکی
صاید خان اشینی عیان قیلدی تیز   یماتو سیان دیب بیان قلدی تیز
دیدی قایدا باردی اوشول بی‌نوا   دیدی کتی‌لار سویی توقوز ترا
بو سلطان بو سوزنی ایشتماك همان   یورك اورته‌نیب اوردی آه فغان
بو آخون فتیب خط بله نامه‌نی   شره بوغاجیغه ایباردی انی
شره بوغاجیغه یتیب ایردی خط   تافینکلار دیدی صاید خان خوجه‌نی
صاید خان‌نی ایزدیب تمام چقتی‌لار   سپالار یغیب لشکری بیعدد
یورور ایردی‌خلق هر طرف‌نی باقیب   جوذان کوه صحرا کزیب باقتی‌لار
بروغه یولوقتی یلانکاج کشی   کورونسه قرا آندا تیزراط چافیب
یلانکاج یوروبدور بولوبان غریب   اوزی نوجوان قورساقی آج کشی
تموز تابشی‌دین بولوبان قرا   که تشنه کرسنه یوزی سارغریب
کیاه یلدیزینی قیلیبان غزا   قورساق آجیدین‌کوب اوروب سخت آه
    که انقا قیلالمای کـه آق قـرا

اولومکا یقین بولمیش اول بینوا   که‌هر یان یوروید ور اوروب سخت آه
بو آدم دیدی ای غریب بیکسی   یلانکاج یوروب سیزکه مضطر بسی
سورادی دیدی کیم ایرور آطینکز   نه یردین بولور شهرینکز ذاتینکز
اوروب آه دیدیلار کوچاری منم   جهاندا بلالار دوچاری منم
آطیم خوجه صاید دیکان من ایدیم   کوجار شهریدین موندا کلکان ایدیم
دیدی هم شهیدلارنی قیلدی بیان   اوزین اصل نسلینی قیلدی عیان
بو آدم آفیزیب‌که خونی جکر   سپالارغه کلدیکه بردی خبر
کلیبان سپا ورعایا همه   قیلب تون مهیّا عمامه همه
صاید‌خان خوجامغه لباس کیدوروب   یولب اسب تازی اوزه میندوروب
شره بوغاجیغه آلیب کلدی‌لار   یلانکاج خوجام دیب لقب قویدی‌لار
یازیدا دیدی قورساقی آج خوجام   شهر خلقی دیدور یلانکاج خوجام
یلانکاج لقب برله شهرت تافیب   روان بولدی غولجه سیان یوزلانیب
کوروشتی کلیب شوکت آخون بله   سر فراز اتیب آنی آلتون بله
معیّن اتیب خوجه‌غه باره کاه   بریب نجه خدامه هم خواب کاه
قیلب خطیب آخونغه زر ایلتفات   ایکی اون خو بغدای بله بردی آط
کتور ساقیا جام شوقیدین   کونکل مست ایدی اوشبومی ذوقیدین
کونکل قانونی جون صدا ایلاسون   زبان بلبلی هم نوا ایلاسون

القصه مسلمانلار باره‌کانی یوتکاب سی‌دنك دیکان یرکا برپا

قیلغانی ینه کوره شهریدین نورغون لشکری کفار جقیب قراول جیلارنینك اویکا اوت قویغانی وموءمین‌لارکا الله تعالی فتح نصرت عطا قیلغانی

ایا عندلب نغمهٔ ساز قیل   خیال کبك سی سنهو باز قیل

شمس الدّین خلیفه‌نی سرور قیلب   ندور سروری قاضی اصغر قیلب
مفتی روزی آخون‌نی تیز کلتوروب   بیت المال ایشنی آنکا تافشوروب
که سردارلارنی قیلب جا بجا   جوسی دنکدا توزمیش بولك باره‌کاه
ینکی باره‌کاغه تمامی کلیب   هر آدم اوزی دوابکاه لار قیلب
ینکی باره‌کاه ایچره آرام آلیب   که مسرور اولوب یوردی عشرت قلیب
تمام مؤمنان تنچ بولوب بجه کون   قیلور ایردی دایم‌که خوشلوق اویون
کونی ایردی جانکجون شهی کافران   کرسنه بولوب بولدی کوب ناتوان
ایشتی لعین بو صفت‌لیك خبر   جو اسلام ارا قالمادی یخشی سر
توکانیب ایمیش بر بربن اولتوروب   مسلمان مسلمانغه دوشمن بولوب
حلی اوشبو وقتیدا بی سر ایمیش   غریب قوش‌کبی جمله بی‌فر ایمیش
که سلطان امیر جمله بولمیش هلاك   حلی بارجه مؤمین ایمیش دردناك
بوسوزنی ایشیتیب لعین بولدی شاد   سپاه‌لارنی کلتور دیدی موندا فات
که سردار کفّارغه بردی خبر   یقیلدی تمام کفری اهلی سقر
کورونیکه جانکجون دارین کلیب   که چنك لویه‌لار اهلی خاین کلیب
دیدی ای شها سنکا بولدی نه ایش   بجوك شادلیغ آلدینکا کلدی پیش
دیدی بو لعین برکا یورلاندی بخت   که اسلامی‌لار خالی بولمیش که سخت
جو باش‌سیز قالیب‌دور که اسلامیان   اولار اوستیکا تیز بولونك‌لار روان
ارادین کوتارکیل تمام خویزانی   که تونکانی‌لارغه سالیب نیزه‌نی
که اسلامی‌لارنینك بری قالماسون   که اطفالینی اولجه دیب آلماسون
باریب شهری‌ننك قلعه‌سینی بوزوب   تمام خانه‌نی اوت قیونك کویدوروب
که آلغیل خزاین‌غه اموالینی   که حایداب کلینكلار تمام مالینی
کودارین دیکان کفریغه باش بولوب   که چنك لویه‌لار آنکا یولداش بولوب

الیب یته مینك یته یوز کفرینی   روان بولدی یولغه الیب جمله‌نی
ایشتّی بو اخبارنی تونکانی‌لار   مسلمان امیریغه بردی خبر
دیدی شاه اکر کلسه قیلغوم جهاد   مکر کلماسه اول فهو المراد
خطایلارنی شه کوزیکا ایلمدی   انکا بارغالی هیچ یراغ قیلمدی
مع القصه توندہ کلیب اهلی بوط   توتون‌لارنی ایلاب که مثلی بلوط
بار ایردی مسلمان قراول‌لاری   قراول ارا بجه پردل‌لاری
قواش قاضی ایردی قراول بشی   خطای راهینی توسماق ایردی ایشی
قراولغه کلدی بو نورغون عدو   قراول‌جی‌لار هم بولوب رو برو
که غالیب کلیب لشکری اهلی بوط   قراول‌جیلار اوی‌کا قویدی اوت
بواوت‌نی کوروب صبح‌دا غازیلار   تمام جونك کجیك بارجه اطلاندی‌لار
خطای لشکری باره کاغه یتیب   که تونکانی‌لارغه تفك‌لار اتیب
نوشار باره‌کاه ایچره نیری خدنك   بو تونکان خطای ارالاب قیلدی جنك
که اوق‌دار وسیدین توتون‌لار قوفوب   که آواز قیقاس جهانغه تولوب
بو قسمی جدل‌دا بولوب جاشکاه   عجایب قزیغ بولدی بو رزمکاه
ینار خوف اتیب مؤمنان آرقه‌غه   تمام کوز توتوب قاجقالی دالداغه
مونی کوردی تونکان دلاورلاری   یلانکاچ بولوب کیردی پردل‌لاری
که آنداغ اوزین اوردیلار کفریغه   خطای‌نینك اولوکینی قیلدی دوبه
خطای لشکری کلتورالمای‌که تاب   ینه قاجتی کفّار کوره‌غه قاراب
سونکیدین قاووب بارجه اسلامی‌لار   قلنج یوروتوب جمله تونکانی‌لار
هلاك ایلادی یته یوز کفرینی   روان بولدی دوزخ ساریغه جانی
کودارین بله بجه جونك لویه‌لار   که دالویه‌لار برله چنك لویه‌لار
که جانکجون قاشیغه کریب یغلادی   دیدی لات زیرا مدد قیلمادی

که اسلامی بزنی هلاك ایلادی   تمام لویه‌نی دردناك ایلادی
اولوم رختیغه برمدینك‌دیب که باج   ساناب یته یوز کفریغه اوردی کاج
جیدالمای بو کاجیغه کلدوك تجیب   اولوم خوفیدین تامبالیم‌غه ججیب
که جانکجون تختیدین اوزین تاشلادی   جیدالمای کوتن باشینی قاشلادی
یاییلدی جهانغه فر وکتی سوز   سرطان کریب بولدی قاتیغ تموز
کریب قلعه‌سیغه قبالدی خطای   که کیرداب آفت‌دا قالدی خطای
کورار ایردی هر کون قرین آجینی   دوامت یدی غصه‌نینك کاجینی
خرد جامیدین می توتونك مغبجه   تکلّم تورزای می ایجیب برنجه

القصه قالماق طائفه‌سی جمع بولوب توقز ترادیکی بر

مینك‌بش‌یوز اویلوك مسلمان‌لارنینك قصدیدا آطلانغانی ایرمظلوم رسیده نارسیده اوغول قیزلار قاجیب دریادین اوتارمیزدیب دریا بویی‌غه جمع بولغانی قالماق‌لار بولارنینك مال اموال‌لارینی غارت قیلب اویلاریکا اوت قیوب دریا بویی‌غه قوغلاشیب کلکانی مسلمان‌لار اوزینی دریاغه تاشلاب یته یوز سکسن نجه مسلمان دریادا شهید بولغانی‌نینك بیانی

قلم غمدا باشینی ایلاب قرا   صحایف یوزیکا سجیب دور سیا
زبان بلبلی قیلدی آنداغ فغان   فغانیدا قیلدن بو سوزنی بیان
که‌موغ‌لار جونکی کوکشون امبال دیکان   ینه سولامه آغزی تامبال دیکان
اوجونچی لعین آتی مونککو تمور   چرایی سیاقیغه باقسانك کمور
تولا موغ‌لارنی الیب اوج لعین   کلیب توشتی توقوز تراغه یقین
ایشتیب بو غوغانی سردارلار   ده سلطانیغه تیز ایباردی خبر
ایباردی فیتب تورت قتار نامه‌نی   شهی شوکت آخونغه هنکامه‌نی

کورونك شوکت آخون بوخطنی اوقوب   که لشکر ایبارماس ایدی سوست توتوب
علی بیك عاشور باقی بیك مینك بکی   بوایکو ایدی اوشبو کنت‌لار بیکی
دیدی یورتیمزنینك یولی کوب یراق   که بز بارغوجه یورت کورارلار فراق
چریك نینك تولاسی تمام موندادور   که‌موغ کلسه‌اُول کنت‌دا کیم‌جنك قیلور
که‌مینك ایکی یوز لشکریم موندادور   چو اوج یوز کشی مالیمیز آنددور
بوکون لشکریم برله رخصت برینك   ویا کنت‌میز عهدسینی آلینك
کونکل ملکیغه طرفه وحشت توشار   باشیمزغه غم براه محنت توشار
دیدی آخونوم لشکرینك‌نی الیب   بو کون ایرته‌کا قالماغیل بار یتیب
بو بیك‌لارکا رخصت‌نی برماك همان   الیب لشکرین بولدی یولغه روان
اعلی خان بله توخته آخون همان   الیب یوردیلار لشکری بیکران
الیب نجه آق اوی آلا باره‌کاه   روان بولدی تیز سوی توقوز ترا
بو نورغون جریك یتی قاش کنتی‌غه   خبر کلدی تیز غازیلار آلدیغه
تمام موغ‌لار بش‌سلاردین اوتوب   یوروبدورکه نیلاغا سیان یوزلانوب
مونی آنکلادی بولدی قایتیب روان   بونورغون جریك برله نیلاغا سیان
نجه کون یوروب نیلاغا اوزره یاتیب   دوروونجین دیکان یرکا توشتی کلیب
کورار موغ‌لاردین که یوقتور خبر   ندور کم خبر یوق خبردین اثر
تاغ اوزره بار ایردی قراول‌جیلار   کلیب بردی سردارلارغه خبر
دیدی موغ‌لاربش سالاردین اوتوب   که لینککو دیکان یرکا اوت‌لار قیوب
که توقوز ترا خلقی‌نی قیلدی خون   شراره اوروب اوت چقارلار توتون
مونی آنکلادی سروری مؤمنان   تمام لشکر اولدی سونکیغه روان
بولار یتکوجه موغ‌لار قیلدی جنك   که توقوز ترا خلقنی قیلدی تنك
تمام قاجتی‌لار آه افغان چکیب   چافار ایردی مؤمین‌نی موغ‌لار یتیب
یماتوغه کلدی تمام مؤمنان   یتیب کلدی موغ لشکری ناکهان

تمام مال اموالنی غارت قیلیب   نچه دختری نازنین‌نی الیب
یانیب سونکیغه کتّی بر مونچه‌سی   که قالغان بوموغلار کلیب جمله‌سی
یتیب کلدی مؤمین اوزه ناکهان   که دریا سری بولدی مؤمین روان
بو دریاغه کیردی کوزینی یوموب   تمام آقتی دریا یوزینی توتوب
عاشور باقی سردار ایردی باشی   تمام یته یوز سکسن آلته کشی
شهید بولدی بارچه بولوب سودا غرق   بولارغه یتیب ایردی تقدیر حق
شهید بولدی تونکانی‌لاردین همان   که‌ابلا بله لوسی بولدی نهان
شهید بولدی لوسن بیله عرکولار   ینه نچه تونکان شهید بولدی‌لار
آنکا غچه یتّی بونورغون جریك   بولوب نچه آیماق بولارغه شریك
اتیب زنبورك‌لارنی قالماق سیان   اوشول موغ لارنی قاجوردی آران
نچه کون شهیدلارنی ایزدیب تافیب   که دریا بوییدا لحدلار قازیب
که مؤمین ایلی یاشینی خون قیلیب   نمازین اوقوب آندا مدفون قیلیب
تمام اقربا غولجه‌غه یاندیلار   عمر خان خوجام موغ سیان باردی‌لار
که اوز لشکری برله قیلدی جهاد   تولا موغنی قیلدی بو یردا ممات
که مغلوب بولوبان خوجام یاندیلار   بو موغ تاغ ساریغه یوزلاندی‌لار
یتیب شاهی پاشاه مزاری اوزه   بو موغ شیخلاریغه سالیب زلزله
شجاعت قیلیب آندا شیخ آخونوم   که موغ ساریغه اتّی تیری اولوم
که یالغوز یغاج خلقی بولدی ذلیل   جو همت قیلیب ایرکه بیك شیر دل
الیب تیغی‌نی ملا آقیول امام   که ملا نوروش برله کوب خاص عام
بوبارچه‌سیغه ایرکه بیك باش بولوب   چو ملا غنی‌لارمو یولداش بولوب
که قالماق یولین توستی آتّی خدنك   خصوص ایرکه‌بیك موغ بله قیلدی جنك
که ملا صنی روزی باقی امام   بو یالغوزیغاج خلقی‌دین خاص عام

بو قالماق‌لار برله قیلدی جهاد   جو موغلار بوکنت‌دین اوتوب‌کتّی فات
قاغونچی وقاینوق چاغوستای ایلی   بو کنت‌لار ایچیدین بهادرلاری
بولوب باش مونکا ملا روزی امام   علم شاه شیخول بیك بله خاص عام
توسوب موغلار آلدینی جمله‌سی   که جنکی جهادلار قلیبان بسی
که هرکنت‌دا اولدی نچه یوز لعین   که هر کنت کنت‌دا ایلاب کمین
شیبر خلقی موغلارغه کوب یار اولوب   کوره ساری اوتکوزدی دلدار اولوب
بوموغلار کوره شهری اوزره یتیب   که دریای خونخواریدین تیز اوتوب
کوروندی کریب کفریلار شاهیغه   ندور شاه کویاکی کمراهیغه
که جانکجون بولارغه قیلب ایلتفات   ساریغ فوته برله بریب بخشی آط
دیدی نه طریقه بلان کلدینکیز   که توقوز ترادین نچوك اوتونکیز
بو یولدا مسلمان کشی کوب ایدی   نچوك اوتونکیزلار بولاردین دیدی
دیدی موغ اوتوبمیز شجاعت قیلب   که شیردك بولوب طرفه قوّت قلیب
جهادلار قیلب صف‌لارینی یاریب   که اسلامی‌لارنینك سراسین بریب
که مانچو صفت برنی قیلمانك خیال   جو آلدیمدا مانچو ایرور خسته حال
جهان ایچره یوق بر صفت‌ایك دلیر   که اندیشه‌میز یوق اکر کلسه شیر
شهرکا سولانیب بولوب سیز نهیف   که بارمو بو مانچو صفت‌لیك ضعیف
قیان کتی ای شه سنینك جرعتینك   بو انصاف مو دور قایدا دور قوّتینك
که آلته قوتانغه کوچونك یتمادی   بو طعنه باشینکدین مدام کتمادی
که خان دولتینی کوروب هر برینك   قنی ایر بولوب جان فدا قیلغانینك
سولانیب یتیب‌سیز موشوکدك بولوب   اروقلاب‌کوزونك‌لار توشوك‌دك بولوب
که جانکجون دیدی موغیا اورمه لاف   ایرانلارنی کورمای اوروب لاف قاف
کلیب‌سیزکه آزراق قوتاندین اوتوب   که بعضینك اولوب بعضی یردا موکوب

بالیب حدّینگزلارنی لاف اورمغیل — کەشیر چانکالیدین بولوب‌سیز ایمین
بو کون ایرته باشینکغه کلسه عدو — قیلورسیز کوروب ایط کبی هوی هو
بو کون ایرته شیرلار کیلورلار باسیب — یرتولب آلور بورنونکیزدین تشیب
بو سوزدا ایدی کیردی بر لویه تیز — که یغلاب باشینی قیلب یرکا ریز
دیدی کلدی شهر ینکغه کوب اوغریلار — کفوك‌لار ساجیب آغز یدین بوغری‌لار
یغیلب که اسلام حدّین فزون — که تونکانی‌لار هم عدد دین بیرون
ینه یارکندی ختن کاشقری — ینه اندیجان میرغنان بربری
بولوب لشکری موءمنان فوج فوج — که تونکانی هم بحریدك موج موج
کلیب دور تمام باشمیز آلغالی — جو اورنونکغه جانکجون خان بولغالی
ایشتی لعین بولدی مجنون صفت — بو غمدین بولوب قامتی نون صفت
که جانکجون یقاسین قیلب جاك جاك — قیلب کیریه زاربولدی کوب وهمناك
لامالار دیدی ای شهی کافران — که برلار توروب نه قیلورسن فغان
که برلار کلیب‌میز قوتان‌لارغه زور — جو توقوز ترانی قیلب بی حضور
قوتان‌لار آرالاب کلیب میز بو یان — که برلارکا تاب کلکودك ایر قیان
بریمیزغه تنك کلکای بش قوتان — که قورقادور سن قوتاندین یمان
که جانکجون بو دمده اوروب آه سرد — دیدی ای لامالار جنون بی‌خرد
قوتان‌لارنی بیل هر بری بر بلا — که تونکانی‌لارنی بلینك اژدها
تورورسن قاتیمدا تمن لاف اوروب — تاوشقان بولورسن اولارنی کوروب
قوتان‌لار تمام پهلوان نامدار — قوتانغه برابر کشی قایدا بار
بریغه برابر ایماس یوز لاما — تخی لاف اورارسن ایا بی‌حیا
لامالار بو سوزدین بولوب درغضب — منیب آطینی چافغالی قیلدی دب
قیزیب سینەسی کوب عراقلار ایجیب — کورەدین جقیب آنجه کورنك‌لاشیب

لاما لومشاشیب جون قوفاریب غرو — بولوب ایردی اسلامی‌غه رو برو
بونورغون چریك اورنیدین قوزغالیب — شمالدك لامالارغه تکدی کلیب
شفا شاف خنجر جکاجاك تیغ — اجل سوداسی موندا بولدی قریغ
جونان یاغدوروب تیری مرکی بلوت — ویا توشتی بولغای نیستانغه اوت
ویا بر سروك یلقیغه تکدی شیر — ویا شیر برله توتوشتی دلیر
جاراقا جوروقا قلیچ‌لار اونی — لامالار باشیغه سالیب غولدی‌نی
بو قوملوقدا بولدی عجب سخت جنك — آقیب قان‌لاری بردی قوملوقغه رنك
ممت قادیر ایردی خدایار یوزی — نجه موغنی اولتوردی یالغوز اوزی
شهید بولدی نجند دلاور بله — دلیری زمان زور آوار بله
بو قسمی یتیب یر اوزه کافران — سری بی تنان تنی بی سران
اولوب اولکونی ایکی یوز بش لاما — کوره ساری قاجتی تمام روسیا
کەجانکجون قاشیغه کریب قویدی باش — قلیب کیریه کوزدین توکوب ایردی یاش
کەجانکجون دیدی نەاوجون قاشتینکیز — ندین یغلابان یرکا یاش ساجتینکیز
که اسلام جریکی نجوك ایر ایکان — نجوك فیلتن شیرهٔ نر ایکان
که اورغان بو قاشیمدا لافینك قنی — که بز ایر دیکان لاف قافینك قنی
ندین قیلمادینك‌لار ایرانلیك آنکا — ندین بولدی حالینك بو قسمی تبا
خجیل لیقدا قالماق باشینی سالیب — بولوب شرمساز توردی یرکا باقیب
که جانکجون توکوردی یوزیکا باقیب — لامالار یوزیدین عرق‌لار آقیب
تمام لاما زنکی بولوب کوب خجیل — یانیب یورتیغه بولدی کوب منفعیل
که بل لشکری توش توشیدین قباب — لاما زنکی‌لارنی قیلب کوب خراب
تولا موغ‌لارنی هلاك ایلادی — لامالارنی کوب دردناك ایلادی
که اون حصەدین برسی قاجیب‌موکوب — نه یر جانکال اولسه شو یرغه جوکوب

هزاران ستملار جکیب یورتیغه   یتیب بارغانی باش قیوب بوطیغه
تمام موغ لارغه بیان ایلادی   هلاکینی بر بر عیان ایلادی
ایشتیب مونی کیریه ایلاب تمام   بو موغ خلقی غمده قالیب صبح شام
تمام قورقوشیب قاچتی‌لار تاغ ساری   که اوز جایدا قلمادی هیچ بری
شیبر خلقی اولکون فعالین بوزوب   که اسلامغه دوشمن‌لغین کورکوزوب
بو قالماق‌لارغه شیبر یار اولوب   که یورتیغه باشلاب که دلدار اولوب
کشی کورمکان یول بله موغنی   که اوز یورتی ساری ایباردی آنی
توتونك امدی ساق می دفع غم   نه غمدورکه می برکا بولسه بهم
که آنداغ ایجب می‌نی‌من مست‌بولای   کهی مثل افلاك کهی فست بولای
کهی دلدا معشوق خیالی کنار   خیالی کتیبان وصالی یتار
نجه برسه می نی آلیب نوش ایتای   بولوب شاد مسرور جهاندین کتای

شیبر خلقی فعالینی بوزوب قالماق‌لارغه یار بولوب

خالی یول‌لار برله قالماق‌لارنی اوز یورتیغه ایبارکانی‌نی مسلمان‌لار ایشتیب درغضب بولوب تاکه شیبرلارنی ارادین کوتارماساك برلارکا آرام بولماس ایکاندیب سید عمرخان خوجام عبد الله خزانه بیك عبد الرحمن خزانه‌جی بیك عبدالواحد خزانه‌جی بیك‌لار وصتیلدی بیك‌لار واعلی خان دلاورلار بازار جریکی بله وینه بل‌نینك لشکری برله دریادین اوتوب شیبرلار برله قاتیغ جنك قیلب شیبر خلقینی مطیع قیلغانی

سخن ناقلی سوز ساری قیلدی عزم   صحایف کلستانیدا قیلدی بزم
و بزمیدا آنداغ آچیلدی بو سوز   جهان صفحه‌سیغه ساچیلدی بو سوز
ولی یوق ایدی صفحه سیزغوجی   بو سوز کوهرین ریشته‌غه تیزغوجی

کلیب نجه تن صفحه‌غه سیز دیدی   ایسه ریشته حاضیر آنکا تیز دیدی
قلم‌نی آلیب قولغه سیزدیم بو کون   تمامینی ریشتی‌غه تیزدیم بو کون
مع القصه بر کون تمام مؤمنان   شیبرنی یوق ایتماك بولوب بیکمان
جهانغه سالیب مؤمنان غلغله   کلیب شوکت آخون قاشیغه همه
دیدیلار همه میرزغه رخصت برینك   شیبرکا یباریب اوزونکیز قالینك
دیدی شوکت آخون بارینکلار بوکون   شیبرلار یوره‌کین یارینکلار بوکون
که آطلاندی تیزتون عمرخان خوجام   که آلات جنك‌نی آلیب خاص عام
خوجام برله آطلاندی جندان سپا   شیبر آیماقینی قیلورغه تبا
که عبد الله حاجی خزاین‌جی بیك   ینه عبد الرحمن دفاین‌جی بیك
آلیب جمله سردار جندان چریك   صتیلدی دلیرنی قلیبان شریك
امام نیاز آلدی طبل ناغرانی   یاریب کفر یلارنینك یورك باغیرنی
خدا شکر یلار برله صادق دلیر   نیاز باقی برله خلیل شیر کیر
بولار برله یوردی نجه ناغراجی   ندور ناغراجی جوره یورك یارغوچی
اوتوب بحریدین جمله اسلامی‌لار   بولار سوتکیدین اوتی تونکانی‌لار
المهای جون شیر پیکر آلیب   قوغونچی دیاریغه باردی یتیب
جقیب ملا روزی امام پیش باز   الم شاه دلیر ایرکه بیك کلدی باز
اعلی خان دلاور فریدون شکوه   توزوب صف عدوغه بولوب رو برو
شیبر برله ایلاب که جنك غلغله   شیبرلار ابجیکا سالیب زلزله
شیبر برله ایلاب‌که انداغ جهاد   نجه سرورینی قلیبان ممات
جیدالمای شیبرلار تمام قاچتی تیز   صونغه سولاندی همه بی تمیز
بو قلعه‌نی لشکر احاطه قیلیب   شیبه قوپاریب زنبورك‌لار اتیب
که اسلامی اولکون قیلب سخت جنك   شیبرلارنی آنداغ قیلب ایردی تنك

يلانكاج خوجام كلدی تيز تون يتيب   اوزيكا تعلّق جريكين آليب
عدو يغلاشيب ياشين ايلاب‌كه سيل   اوكورداسی برله شيهر بولدی ايل
خوجام‌غه اوكوردا بريب يخشی آط   تمام نا مرادلار تافيشيب مراد
ينه بردی اسلامغه آلات جنك   تفك زنبورك برله تيری خدنك
بولوب شاد عمرخان خوجام شير كير   اعلی خان دلاورنی قيلدی امير
يانيب كلدی لشكر تمام شاد اولوب   همه قايغو غم‌لاردين آزاد اولوب
كوروندی امير شوكت آخونغه تيز   آليب آتّی اولدم اميرليق‌نی نيز
اميرنينك باشيغه يقيلدی سما   كه ناموس قليب بولدی قاتّيغ خفا
عداوت‌لاری بولدی دلدا پديد   اعلی خان بولوب ياندی‌لار نا اميد
بو عصريدا بولديكه كوب شوره‌شی   بو قسمی ايكاندوك بشرنينك ايشی
سرور جاميدين ساقيا توت قدح   دم آلمای يوتای يارنينك عشقيده
بو می‌دا كورای يارنينك عكس‌نی   منی قيلغوجی زارنينك عكس‌نی

جانكجون كوره شهری قحطليك بولغان جهتدين

سويدونك قلعه‌سی‌دين آشليق تيلب نامه ايبارگانی سويدونك‌نينك خلقی نچه يوز عرابه‌دا لشكری كفاردين آشليق ايبارگانی لشكری اسلام يول‌نی توسوب سوقوشوب بو آشليق‌لارنی آجراتيب آلغانی كوره‌شهری‌نينك خلقی قحطليك‌كا جيدالمای زن فرزندلاری‌نينك كوشينی خورك قيلغانی

معيّن قيلب روزكاری سخن   تزيب ريشته‌غه جونكه دُرّی ثمن
جو ناقيل بونوع سوزنی تحرير ايتار   خرد خيلی سمعيغه تقرير ايتار
قيلب ناقلان‌لار بو قسميدا سوز   شجر بركی سارغاردی هم بولدی كوز
خطای لشكری نچه وقت قالدی آچ   قرين آجی دمدم اورار ايردی كاج

جيدالمای كه جانكجون فتيب نامه‌نی   كه‌سويدونك ايباردی يازيب خامه‌نی
اوقوب‌كوردی نامه‌نی سويدونك ايلی   ايشتكانك خطای‌نينك سنيب‌دوربلی
كه ديدور ايباركيل منكا كوب معاش   كه هيچ قالماديلار توكاب سانكدا آش
توكاتّی عيالمند عيالينی يب   بو غم‌نينك نجاتيغه قلغيل سبب
تنجی يب يتار خلقميز كنجره   معاش يوقيدين بولدی حالی تبه
ايشيتكان خطايلار جكيب سخت آه   مهيّا قيلب جملهٔ زاد راه
ايباردی بولار يوز عرابه معاش   ينه يوز عرابه قوناق برله ماش
بولارنی آليب يوردی كوب كافران   كوره ساريغه تون‌دا بولدی روان
مونی لشكری مؤمنين‌لار اوقوب   كه آلدينی كفاری‌لارنينك توسوب
كه‌هيبت قياب مؤمنان اوردی بانك   خطای قورقوشوب بارجه‌بولدی‌سارانك
بولوب لاعلاج كفريلار قيلدی جوش   كه‌سويدونك بويانيدا قيلدی‌سوقوش
كه جنك‌لار قيلب قلعه‌غه يتكوجه   خطايلار اولوكينی قيلدی دوبه
كوره‌كا يتورمای كه قيلدی تمام   آليب اولجها نقره‌ها خاص عام
كرونج برله اون نان كندوم معاش   قوناق طيريق سماق برله ماش
ينه توشتی مؤمين‌كا آلات جنك   تمن فو وطی فو وتيری خدنك
زرُ سيم برله زر بفت توار   جفان برله خورجون قاق تغار
آليب مونجه مال غنيمت‌نی كوب   عطا قيلدی مؤمين‌غه نصرت‌نی كوب
بو ايش‌لار باريسی عطای كريم   خدا بنده‌سيكا رئوف رحيم
اكر بنده‌كا بولماسه فضل حق   بولور ايرديمو مونجه اموالغه غرق
كه شكر خداغه هزاران هزار   همه بنده‌نی قيلماغيل شرمسار
خطايغه بو ايش‌لار بولوب سخت درد   ديدی قيلمدی بزكا لات هيچ مدد
كه جانكجون قاشيغه كليب كفريلار   باشينی چاليب كوب فغان قيلدی‌لار

دیدیلار که بز ای شهی کافران   بولورمیز بوتون قلعه سویدونك روان
که آجلیغ‌غه هیچ قالمادی حالیمیز   خراب بولدی بسیار بو احوالیمز
که آجلیق‌دا هرکونده مینك اولکوچه   اولوم یخشی مونداغ تریك یورکوچه
بوجانکچون بو کفریغه رخصت بریب   قتولدیکه سویدونك ساری ایباریب
ایشتی کیجه‌لب جقار کفری دیب   که آلدینی توستی برورکا ادب
تمامی شهرنینك دلاورلاری   که صحرایی‌لار زور آورلاری
که یولنی توسوب هر طرفکا جقیب   آلیب تیغ‌لار یول باشیدا یاتیب
که‌بیکذات‌میراب‌بیك‌توراردی توساب   خطایلار قانیغه عجایب سوساب
خدایار یوزیدین کوجوك اون بشی   کیجوك اون بشی برله پردل علی
بو ایکوغه بیك‌لار بریب سیم زر   به نزدیك سلطان ایباردی خبر
بو ایکی کریب شه‌غه بردی سلام   ایباردی دیدی سیرکا بیك قیام
کوره دین جقیب دور تولا کافران   که سویدونك سپانیغه بولمیش روان
خبرغه یباردی ایکومیزنی تیز   که‌لشکر برینك تیر ایکومیزغه سیز
که آخون بو سوزنی ایشتماك همان   نجه یوز دلیرنی یغیب بیکمان
که یعقوب میراب بیك‌نی سردار اتیب   صتیلدی دلاورنی هم یار ایتیب
بو جمله دلاورنی قیلدی روان   که بیك‌لار بله سویی کفاریان
بو کفّار جقیب قلعه دروازه دین   که اسلام جریکی‌غه کلدی یقین
خطای سونکیغه کیردی لشکر تمام   قولیغه سنان‌لار آلیب خاص عام
دیب الله اکبر یوکورتوب آطین   جو تیغ برله یاریب خطای‌نینك باشین
خزان یفراغیدك اوزولدی باشی   اوزولکان‌باشی‌بولدی سای‌نینك‌تاشی
که لشکر سالور تیغ خطای باشیغه   یاریب باشینی یتکوزوب قاشیغه
که بعضی آلیبان سنان دار از   ندورکم سنان مرك دوشمن کداز

سنان برله اعدا یوراکین یاریب   که تیغ فوستینی یوز مینك تلیب
خطای‌لار قاجار ایردی سویدونك سری   جقیب آغزیدین برغریج تیل‌لاری
تمام شیردل‌لار فیاده بولوب   قلنج‌لار الیب فش‌لارین قیستوروب
که تونکان ایجدین‌که لوسن دلیر   بولوب اولکونی ارسلان یاکه شیر
مونینك اونك یانیدا یوروبان علی   هلاك ایلادی تیغ ایله کفرنی
شهردین ینه روزی آخون دلیر   سالیب تیغ کفریغه هم آتّی تیر
که سویدونکغه یتکونجه قیلدی جهاد   آجیلدی‌که اسلامغه بابی مراد
بولوب شاد اسلامی یاندی همه   توشیب کفریلار ایجره کوب زلزله
سولاندیکه سویدونکغه قاشقان خطای   توروب‌قالدی‌سویدونکدا برنجه آی
توتونك ساقیا جام هوش بادینی   ایجیبان قیلاین نکار یادی‌نی
که بلبل صفت‌لیك فغان ایلاین   که یادیدا باغریم‌نی قان ایلاین
که هجری یقین دور جمالی یراق   فراقی یقین دور وصالی یراق
منی قیلدی مجنون‌که لیلا بولوب   کوزومدین اوجوبدورکه عنقا بولوب
انینك یادی برله بولوبمن زبون   زبونلوقدا می توت بولوب رهنمون
میی‌که بو نوع غم‌نی دفعه ایتار   محبت یتار جمله محنت کتار

کوره شهری نینك شمال طرفینی شهرنینك تاشینی

صانکدونك جانکرا دیکان هم شهر صفت‌لیك ایردی صاندونك جانکرانینك ایجده نجه چنفن‌لار کوره شهری‌نینك عهده‌سینی الیب لشکری اسلام کاسه اولاربرله سقوشورمیز دیب مهیّا بولوب تورغان کافرلار برله لشکری اسلام باریب شول صانکدونك جانراداکی کفارلاربرله جهاد قیلغانی

جو سوز ناقلی اوشبو قسمی دیمیش   توکانیب خزان‌فصلی هم بولدی قیش

تمامی دلاور سوزین قیلدی بر　　اعلی خان دلاورنی قیلدی امیر
تمامی اولوغلار مبارك اوقـوب　　شهیدلار اوجون هم تبارك اوقوب
تمام جونك كچيك لار قیلیب مصلحت　　قیلب شوكت آخون بله مشورت
صاندونك جانكز اجنكی غه بولدی روان　　ایدی شوكت آخون بو وقتیدا خان
بو خان سید جلال آخونوم برله تیز　　ینه قاضی اصغرمو آطلاندی تیز
اعلی خان دلاور امیری زمان　　كه رخشی غه مندی جهان پهلوان
كه مفتیء زمان روزی آخون بله　　مقصود آخونوم مسعود آخون بله
ایمن اخونوم ناصر آخـون بـله　　خلیل آخونوم حسن اخون بله
كه جونك آخونوم كچيك اخون همـه　　جهادغه بولار ایلادی دغدغه
علی حاجیمُ حاجی آخون علی　　علی حاجی خلفت كلستان كلـی
حاجی سعد وقاص قواش حاجی لار　　عید باقی حاجیم طاهر حاجی لار
عمر خلفتم ابوالعطا خطیب　　عزیز خطیب آخون كه شه غه قریب
ابا مسلم آخون كه نیكو خصال　　قاسیم عاشیر اخون فسنده فعال
بولار شیر پیكـر الـم لار الیـب　　صاندونك جانكزا اوستیكا توشتی كلیب
بولار سونكیدین آطلانیب كوب سپا　　الم لار الیب جون قیلب قطع راه
جونان حاجی طاهر خزاین جی بیك　　كه عبدالله حاجی دفاین جی بیك
بوایكوبیك ایردی نه خوش دل پذیر　　ایرور لایقی تخت تاجی امیر
ینه عبد رحمن خزاین بكی　　ایرور زور آور وفاین بكی
ینه عبد واحد حزانه جی بیك　　دلی خوش كه جنكی مغانه جی بیك
مغفر شانك بكی عـاقلُ باخـرد　　زباندار پردل وهم یخشی مرد
حسن غزنجی بیك كلستان كلی　　حسین بیك ایدی اوشبو كلی بلبلی
عظیم بیك بله مهریدین شانك بكی　　صتیلدی دلاور غنی شانك بكی

كه بیكذات میراب برله بهرام خوجام　　بولار برله آطلاندی كوب خاص عام
ینه قاسیم آخون ایدی ایل بكی　　سونینك اول یوزیدین تمام بل بكی
امیر شاه یساول كه جباش میراب　　یوسف بیك خدابردی بیك میری آب
ممت علی بیك علی بیك منیك بیكی　　روان بولدی لار آطلانیـب جملكی
ینه فالتو بیك نو جوان باتمیز　　نور آخون قرینداشی ایردی عزیز
بولار باردی كفار بله قیلدی جنك　　بو اسلامی لار قیلدی كفرینی تنك
بازار لشكری یوردیلار قورغالیب　　روان بولدی لار آق المنی الیب
شهرنینك ایجیدین تمام بای لار　　منیب هر بری یامبولوق تای لار
بری بشر بیك ایردی بای كلان　　كه باش ایردی بای لارغه اول نوجوان
اعلی آقسقال ایكی موسی غنی　　بریدور علی بیك بریدور ولی
بری صابر آخون كه میر صالح هم　　علی خطیب اخون بو هم محترم
ینه اسحاق حاجی بولوبدور غنی　　كه بارساقی آخون نینك آزراق جانی
تخی شهمه آخون ایرور كهنه بای　　ینه نقشی آخون ایرور زهنه بای
كه كاید بازار بیكی هم یخشی دور　　بولاردین بولك بارچه رنك نقشی دور
بولار برله یوردیكی نجند فقیر　　خیالاتی یوقتور ایماس دور حقیر
ستك لار فتك لار خـودك مـه لك　　حملك لار روزك لار تولندی تولك
یوسف بای قیرغیز بای سوداكری　　فولاد بای ولی بای هم كاشقری
كه سلطان یاكوركه تونكان بله　　یوروب فوج فوج اهلی ایمان بله
صاندونك جانكزاغه بارچه آطلاندی لار　　تمن تمن لب یتیب باردی لار
صاندونك جانكزاغه آتی لار زنبورك　　جهنـم كا كتّـی تـولا بـدرك
بو چنفن مو هم تام لارینی تشیب　　مسلمان ساریغه توفك لار اتیب
سفیل باشیدین هم تمام كافران　　تمن فو مسلمانغه قیلدی روان

عمر خان خوجام تیز قوپاردی شیبه　سالیب اهلی کفار ارا زلزله
هر ایکی طرفدین قیلب سخت جنك　مسلمان خطاینی قیلب ایردی تنك
بناکاه حسن غزنجی نو جوان　شهید بولدی جنتکا بولدی روان
نه خوش نو جوان ایردی هم ماه روی　که نیکو خرد نیك خوی نیك روی
ضخامت ارا جون ایدی کوهکن　لطافت ارا ایردی سرو ثمن
خرد چمنی‌نینك اُول ایردی کُلی　انینك وصفینی دیر زبان بلبلی
قرینداشی انکلاب اوروب سخت آه　که خویش اقربا برله کیدی قرا
حسین بیك قیلب کوز یاشین مثل سیل　انینك شائنیده قیلدی انشا غزل
فلکدین شکایت قیلب دمبدم　تلیدا بو ابیات کریبانی نم

حسین بیك‌نینك کیریه سینی ملا بلال شاعر غزل قیلنانی

رفیقا یغلامای نیلای فریندا‌شیمدین آیریلدیم
کمان اتمه تریك دیب تن قالیب باشیمدین آیریلدیم .
نجوك اتکوم قیان کتکوم نجوك مقصد سری یتکوم
کیومجان مهربانیم برکه یولداشیمدین آیریلدیم
ندین من اورماین کیم اوتلوغ آه‌لار بینوادورمن
کیم یغلاب کیمه ایتایکه مونکداشیمدین آیریلدیم
قنات سیز قوش کبی بولدوم نجوك فروار ایتالکایمن
انیسیم مونسیم قرداش سیرداشیمدین آیریلدیم
که بی درد بی تمیز بی فهم آدم‌لار منکا کولکای
کرسنه تشنه‌لب دور من ایجار آشیمدین آیریلدیم
حسین بیك‌نینك فغانینی بلالی نظمیکا آلدی
قریدیم قصد اشعار برله جون یاشیمدین آیریلدیم

حسین بیك بو نوعکا فغان‌لار جکیب　بدن‌نی الیب نعش اوزره سالیب
نمازین اوقوب غازی‌لار سروری　که نعش‌نی التیب کوروستان ساری
لحد باشیدا جون تبارك اوقوب　تمام یاندی‌لار جایی‌غه تافشروب
ایمین صوفی برله عثمان یوز بشی　ینه اوسته عثمان بله اوج کشی
شهید بولدی اُول یردا ایلاب جهاد　بولار روحینی تنکری قیلسونکه شاد
کورونك بُشر بیككا حریف کفری یوق　بوکون بُشر بیك پایی‌غه تکدی اوق
ینیب چقتی جنکدین بولوب زخمدار　اوشل زخمیدین دمبدم قان آقار
الیب چقتی بوبیك‌نی زخمین تانکیب　خلایق تمام چقتی جنکدین یانیب

کوره شهریدین جقیب سویدونکدا سولانب قالغان

خطایلار دلو فصلدا قورغاس‌غه بارماق بولوب یولغه جقّانینی لشکری اسلام آنکلاب یولینی توساب قاتیغ ساوقدا جنك قیلب بارجه‌سینی هلاك قیلغانی

بو دم بارجه سردارغه یتّی خبر　ندور کم خبر بلکه نصرت اثر
دیدی شهری سویدونکدا قالغان خطای　ینه آندا جندان سولانغان خطای
نجه مینك خطای سوبی قورغاس سیان　بو تون شبی اوّلدا بولمیش روان
دیدی شاه‌لار بارمو دور یخشی ایر　دیدی زمان شیر دل شیر نر
باریب کفریلارنی هلاك ایلاسون　خطایلارنی کوب دردناك ایلاسون
بوسوزکلماین بارجه مؤمین‌غه خوش　جراکه ساوق شدّتی قیلدی بوش
کمالی ساوق ایردی بو وقتیدا　یتالماسکه شه‌لار ایکز تختی دا
که برداش قیلالمای ساوق‌غه باری　که لشکر بولالمایکه اوتدین ناری
اسرائیل دلاور مزارلیغ بله　عزیز پهلوان‌لار بازارلیغ بله
قواش شیر مرد آق توفالیق بله　جهادغه بارورغه قیلور دغدغه

طورفان یوزلکی هم ممت توخته بیك   بار توقای ایلی‌دین خدا بردی بیك
خدایار یوزیدین خدا بردی‌لار   کیکزجی علی برله تیز یوردیلار
دولار جمله‌سی کفری راهین توسوب   مثالیکه اوردکنی لاجین توسوب
بو تون اوّل آخشامدا ایکی کروه   بری برسی برله بولوب رو برو
تمام کفریلار باشیدین کتّی هوش   اوشول توندا قیلدیکه آنداغ سقوش
جاراقّا جوروقّا قلنج‌لار اونی   تاراقّا توروقّا سالدی غولدی‌نی
شبی تاریك اولدی تُمان برله داج   که موٴمین ایشی موندا تافتی رواج
که یاغدوردیلار تیر مدکی بولوط   ویا توشتی بولغای نیستانغه اوت
یتیب بر اوزه بو صفت کافران   سری بی تنانُ تنی بی سران
اوشل توندا بولدی عجب سخت جنك   خطای قانی برله بریب یرکا رنك
که بامدادغه تکرو توکاندی عدو   آجیب باب نصرت مسلمانغه هو
ینیب بارچه خلق اولجه‌لارنی الیب   که سردارلارغه کوروندی کلیب
دلیرلارغه شه ایلادی ایلتفات   بریب باش ایاغ سرفا قات قات
کتور ساقیا می‌غه من تشنه لب   ایجب سوز اطیغه برای تیز دَب
یرکورسونکه سوزنینك تکاورلاری   چافیب تیز تکلّم اکابرلاری
زبان شاهی قیلسونکه سوزساری عزم   کلستان صفحه‌دا قیلسون که بزم
آجیلسونکه دمدم تکلّم کلی   نوا ساز قیلسون لسان بلبلی

کوره‌نینك تاشی صاندونك جانکزانینك فتح بولغانی

تمام غازی بر کون خروش ایلادی   قران قایناغاندك که جوش ایلادی
تمام موٴمین اهلی بولوب درغضب   سواره بولوب بردی اطلارغه دب
بولوب بعضی آطلیغ وبعضی یباق   الیب ایلکیکا غولدی برله تیاق

برنجی آی نینك که اون ایکی‌سی   فیاده بولوب موٴمنین جمله‌سی
که‌دروازه مشرق‌غه تیز قویدی اوت   توتون‌لار هوا اوزره بولدی بولوت
که تونکانی‌لار برله کوب موٴمنان   صاندونك جانکزا ساریغه بولدی روان
شهر لشکری قبله دربندی‌نی   بوزوب کیردی اولتوردی کوب لنده‌ی‌نی
دلیرلار دوکان‌لارغه اوتلار یاقیب   خطایلار کوزیکا توتون‌نی تقیب
او کون کج‌غچه کوب خطاینی قریب   خطای باشینی غولدی برله یاریب
الیب ایلکیکا خنجری آبدار   عدو خیلی‌نی انجنان قیلدی خوار
قاچار ایردی کفّار تاوشقان بولوب   بنوع کُربه قاشیدا سچقان بولوب
دلیرلار بولوب شیر نر صفت   قاچار ایردی اعدا بولوب خر صفت
سالیب شیر مردلار خطایغه سنان   کوب اعدانی قیلدی سقرغه روان
که بعضی عدونی تفك‌دا اتیب   که دوزخداکی اتاسیغه قتیب
که بعضی خطایلارغه ششفر اورار   عدولار سقر ساریغه فَر اورار
که بعضی سنان سالدیلار بعضی تیغ   که اعدا باشینی اوزوب بی دریغ
که بعضی غضب برله سالدی تبر   اوزولسه باشی تن ایرور بیخبر
سوروب کفریلارنی دیبان جاف جاف   که تیغ‌لار خطایغه سالیب شاف شاف
جراقّا جوروقّا قلینج‌لار اونی   تراقّا توروقّا سالیب غولدی‌نی
جنان یاغدوروب تیر مرکی بلوت   توتاشقان صفت‌لیك نیستانغه اوت
ویا بر سروك یلقی‌غه تکدی شیر   ویا شیر برله توتوشتی دلیر
جونان کفریلارنینك اوزولدی باشی   که آطلار ایاغیدا سای نینك تاشی
یر اوزره یتیب بو صفت کافران   سری بی تنانُ تنی بی سران
بوکون فاتقوجه کیجه تانك آتقوجه   دم آلمای قیلب جنك‌نی تا یاتقوجه
قاچب بولدی کفّار شهرکا روان   که یوز نجه کافر قوتولدی آران

که موءمین قیوشدی قدم اولجه‌غه   که یانماق‌نی کوزلب تمام غولجه‌غه
که غارت قیلب بارجه اموال‌نی   که آط باش جای خطای مالینی
تالاشیب قرا جای کوکجای‌نی   الیشیب تیوه آط کلا تای‌نی
لکن برله داروی جاذان جنه   مکر قالمادی اوسمه برله خنه
الیب بعضی‌لار دختری نازنین   که مورجه‌میان غنجه‌لب مه‌جبین
که آلتون کموش برله دوردون توار   شکر برله کشمیش نبات قند انار
تمام بی‌بضاعت بولوبان غنی   کدایلار کوتاریب زر نقره‌نی
بحکم خداوند نعم النّصیر   که فرزند زن‌نی قیلبان اسیر
کوره شهریده مینکجه موءمین قالیب   یانیب غولجه‌غه اولجه‌لارنی الیب
هر اویلوك اوبی ساری بولدی روان   غنی بولدی اولکون موءمنان
که شه‌لار طبل شادیانه چالیب   کورونك اهلی حافیظه نوالار قیلیب
قیلب لعله جبه دلیر طرفه ساز   شاه عاروف قیلب کبك دك انجه باز
ینه معصوم آخون نوالار قیلب   که صادق دوتاری صدالار قیلب
که نقّاش حسن چالدی آندا نفیر   قیلب آندا قاسیم جکردك صدیر
تمام موءمنان شاد مسرور اولوب   یورورهر بری شاهی فغفور اولوب
خدا ایندنی برله بولوبدور بو ایش   ذکر یوقسه بنده قیلالغای نه ایش
بو دور بنده‌سی اوزره فضلی الله   بز عاجز نهیف‌لار بو دور عطا
کورونك قدرتی ربّی حیّ القدیم   خطاینی ندیم اتّی بزکا کریم
که شکر خداغه هزاران هزار   خطای آلدیدا قیلمدی برنی خوار
دیمه کفریلار برله جنك ایلادوك   خطاینی جهاد ایجره تنك ایلادوك
هر ایش اوتسه اولدور خداخواهشی   ایماس دور اول ایش بنده‌لارنینك ایشی
ولی بنده‌کا جزوء اختیار   عطا ایلادی اختیار بیروبار

تنی کورساتیب بنده‌کا ایکی یول   صواب مونده دوردیب خطادیب که بول
بو یول دیب که کیرسه جنّت تپار   بو یولغه کیرور نار محنت تپار
خدایا کرم ایله جنت یولین   روا کورمه موءمین محنت یولین
محبّت می دین توتونك ساقیا   غریب ناظمی دین قیلب ابتدا
بلال بی سعاده کین قالماسون   جو می سیز قدح ایلکیکا آلماسون
کشیکم محبت میی دین ایجار   که حرص هوالار دلیدین کتار
شمالدك اوتوب کتی عمری عزیز   که افسوس یماس سن ایا بی‌تمیز

القصه قلعهء کفار یعنی کوره شهری‌نینك فتح بولغانی

وآندا بولغان واقعه‌لارنینك بیانی ونجند کفارلارنینك سردارلاری‌نینك مطیع بولغانی قیری جانکجون مطیع بولوب ینکی جانکجون اوزیکا اوت قیوب اولکانی

بو قسمی دیدی ناقلانی سخن   ندور ناقلان عاقلانی سخن
سپا لارینه ایلادی مصاحت   علوم اهلی برله قیلب مشورت
دیدی امدی بوزساق کوره شهرینی   خطایدین آلیب سلطنت تختی‌نی
مسلمان ایلی ایلاساك شاه‌لیغ   رعایانینك حالیدین آکاه‌لیغ
بو سوز برله اسلامی آطلاندی‌لار   کوره شهری اوزره یتیب باردی‌لار
قوپاریب ینه ایکی یرکا شیبه   سالیب کفری اهلی ارا زلزله
تولا نامدار شیبه اوزره جقیب   کورونکان خطاینی تفك‌دا اتیب
آتیب کفریغه زنبورك‌لار اوقین   بو قلعه‌نی بوزماققه بولدی یقین
خطایلار ارا توشتی کوب زلزله   که امیّد اوزوب جان‌لاریدین همه
تولا اهلی کفّار بولوشتی هلاك   که فرزند زن بولدی کوب دردناك

کریب جمله جانکچونغه زار یغلاشیب   باشینی اوروب بر جهان تیغلاشیب
کلیب داد اتیب کفری سرداریغه   نه سردار بولسونکه بر داریغه
دیدی بارچه‌میز حالی بولدی زبون   بری‌برنی یب بارچه بولدوق جنون
خورلک ایلادوک بارچه آدم کوشی   بو قسمی‌بولوب بارچه‌میزنینک ایشی
جهاد ایلاماککا مجال قالمادی   تخی مانکغالی برذا حال قالمادی
یورارمیز که بر برسی‌میزدین قچیب   توکاندوک اولوب آب افیون ایچیب
مونی آنکلادی شاهی کفاریان   یوزین تیرمالاب قیلدی آه فغان
دیدی بارچه دارین یغیلسون دیدی   بوایش‌نینک علاجینی قیلسون دیدی
یغیلدی غلادای دالویه لار   فیاده کلیشتی اوروب فویه‌لار
که‌جانکچون‌یانیغه کریب قویدی‌باش   همه‌یغلاشیب کوزیدین توکتی یاش
آجیب اولکونی بارچه انبارینی   یاریم‌تویدوروب خلقی‌نینک بارینی
که یاندوردی خلقین نصیحت بله   کریفتار اولوب درد کلفت بله
یورور ایردی کفار جانیدین کچیب   اولور ایردی افیون سوینی ایچیب
توتوب بر برینی کوشینی یدی   که تاتلیغ ایکاندیب توشینی یدی
کذرغه چقیب اوجراغانی توتوب   خاتون بلالارنینک قانینی یوتوب
که آدم کوشینی تالاشیب یدی   اوزین قوقینی قارنی آجیب یدی
که اسلامی‌لار هم مونی جاغلادی   تخی ایکی یرکا شیبه باغلادی
شیبه اوستیدین زنبورکلار اتیب   که لات منات اهلی‌نی قورقوتیب
تولا کفریلارنی هلاک ایلادی   خطای‌لارنی کوب دردناک ایلادی
که جانکچون قیلب الجی‌چنک لویه‌نی   قوشوب مونکا بر نجه دالویه‌نی
بولارنی چقاردی سفیـل باشیغه   چقاردی ینه شهری‌نینک تاشیغه
بولار تچقریب دیدی ای اهلی دین   نجه تونکشی بیک برکا کلسون یقین

بولوب رو برو سوز قیلالین دیدی   خیالینک ندور بز بلالین دیدی
بولار قاشیغه باری جبّاش میراب   خدا بردی بیک هم امیر شاه میراب
دیدی نه‌سوزونک بولسه قیلغیل بیان   نجوک خواهشینک بولسه قیلغیل عیان
دیدی شاهمیز جون ایطاعت قیلب   کنامیزدین اوتسه عنایت قیلب
دیدی‌چونک کچیک بارچه‌بولدوق‌مطیع   خدا قیلدی برلارکا سیزنی رفیع
ینه برسه برلارکا اوج کون امان   که آندین سوزومیزنی قیلساق عیان
بوسوزلارنی چنگ لویه قیلدی بیان   بولار هم امیر ساری بولدی روان
امیر برله سلطانغه بر بر دیدی   بولارغه امیر ایلتفات ایلادی
مونی آنکلادی بارچه بیک‌بولدی شاد   که سلطان امیرغه بو ایردی مراد
دیدی تیز چنگ‌لویه ساری بارینک   که چنگ‌لویه‌غه تیز بوسوزنی قلینک
که‌جانکچون‌دین‌اورکا اولوغلارنی تیز   چقاریب که برلارکا تیز برسانکیز
که‌جانکچون‌غه ایلطانی قلیب‌قلعه‌سین   تمامین قیلورمن اولومدین ایمین
باریب‌تونکشی‌لار دیدی چنگ‌لویه‌غه   که آنکلاب که یاندی بو هم سونکیغه
کریب کفرلارغه بیان ایلادی   اولوغلار سوزینی عیان ایلادی
دیدی خویزه‌لاردین کریب ایکی‌تن   که هرسوزنی قیلسه ایشتسام که من
مونی دیب چقاردیکه چنگ لویه نی   که سلطان امیرغه دیدیلار مونی
امیرلار قواش قاضی‌نی باش اتیب   که‌بیکذات‌میراب‌بیک‌نی‌یولداش‌اتیب
بولوب ایکی تن کفری ساری روان   خطای شاهی قاتیغه یتّی همان
کورونذی کریب رسم آداب بله   تکلّم قلیشیب که هر باب بله
چقارماقچی بولدی سپاه‌لارنی تیز   آجیب برماك اولدی قبوغ‌لارنی تیز

بس ینکی جانکچون‌نینك حکم برله کهنه جانکچون‌نی

یعنی چانك جانکچون‌نی باش قیلبه نجند منصب‌دارلار برله جقاریب برماك بولدی قواش بیك بکذات بیك‌لار جانکچون‌نینك قاتیدین جقیب سلطان شوکت آخونغه امیر اعلی خانغه بر بر بیان قیلدی مسلمان‌لار طرفه شاد خرّم بولدی ایرته‌سی کفارلار دروازهٔ شمال‌نینك قبله طرفی‌نی تشیب توشوك آجیب لشکـری کفارنینك سردارلاریـدین مثـلاً چانك جانکچون توداریـن یی‌داریـن کهنه جانکچون سادارین خاغلادای جاغلادای باغلادای عه‌آغلادای لارنی خاتون فرزند مال منال‌لاری برله جقاریب مسلمان‌لارغه تافشوروب بردی سپاه‌لار بو سردارلارنی غـولجه شهـریکا ایباردی ینه کفارلار قلعه دروازه‌سینی برکتیب آلیب آجمادی مسلمان‌لار اوج کون صبر قیلدی کافرلار دروازه‌سینی آجمادی ینه سردارلار جفاش بیك قواش بیك یوسف بیك امیرشاه بیك بیکذات بیك سامساق تونکشی لارنی ایباردی بولار قلعهٔ کفارنینك قاتیغه کلیب بانك اوردی وایدی‌لار کم ای ناکس‌لار نمه‌غه حیله قیلیب دروازه‌نی آجماس‌سیزلار وعهده‌کا نه اوجون وفا قیلماس‌سیزلار دیدی چنك دالویه چقتی واید یکم ای بهادر یکیت‌لار جانکچون سیزلاردین یمان قورقادور وایتادورکه ینه نچه کون صبر قیلسالار آندین دروازه‌نی آجیب برساك دیدور دیدی بو سوزلارنی آنکلاب بیك‌لار خواه‌لادیلارکه یانغایلار چنك دالویه‌نی برکا آلیب بارغای شول زمان سفیل باشیدین میلطیق آتّی سامسـاق تونکشی‌غه تکـدی شهید بولدی بارغان بیك‌لار چنك دالویه‌نی اولتوروب باشینی خندك‌نینك کوبروکی‌نینك یانیغه آستـی ینه جنك قلیشتی اولوغ‌لار صادیـرغه ایدیلار ای صادیر ینه برلقم کورلاسانك سفیل‌نینك آستیغه دارو قیوب

بیاندای‌نینك سفیلی‌نی بوزغاندك بوزغیل دیدی صادیر خوش بولغایدیب ینه لقم کورلاغانی

نظم

مونی آنکلادی تیز اون نچه ناس　　سفیلغه یوکوردیکه قیلمای هراس
سفیل‌نی بولار بوزغالی باشلادی　　بوزوب قلعه‌نی توزکالی باشلادی
سفیل باشیدین کفری اوت تاشلادی　　که اوت هم‌قز یغ یاغ‌نی ذود تاشلادی
بو اون نچه موٴمین‌نی قیلدی شهید　　جانی هشت جنت‌کا قیلدی فرید
که صادیر لقم کورلاماققه توتوب　　توشوك برله خندك تکیدین اوتوب
سفیل آستینی داروغه تولدوروب　　قیوب فیلته‌نی فیلته‌غه اوت قیوب
سفیل‌نی قیلب راه‌دك جونك شورا　　خطای خلقی‌نی ایلاماککا تیا
قیلب بارجه اسلامی غوغایی عام　　خیالی خطایلارنی قیلماق تمام
بو کونلاردا بولدی عجب سخته جنك　　خطای قانی غبرانی جوذان بردی رنك
که برنجه‌تن قلعه‌غه قویدی اوت　　توتون جقتی آسمانغه بولدی بلوط
خطای قالدی حیرت‌دا هریان باقیب　　اوزی‌نینك اوی‌کا اوزی اوت یقیب
توتون برله اوتلار شهرکا تولوب　　که کوزدین شهر بلکه غایب بولوب
کریب غازی ایرلار شهرنی باسیب　　خطایلارنی توتقان همانا آسیب
هلاك ایلادی تیره‌سینی سویوب　　کسیب باشینی کوزلارینی اویوب
خطای اوجراسا تیز ایلاب هلاك　　که فرزند زنی‌نی قیلب دردناك
کریب بر طرفدین امیری زمان　　ینه توخته آخون جهان پهلوان
عدو خیلی برله قیلب سخت جنك　　عدو قانی برله بریب یرکا رنك
صتیلدی دلاور بله بشری بیك　　ینه قاسیم آخون ایدی عشر بیك
شهر لشکرینی بولار باشلابان　　قیلب جنك بولوب آرسلانی زمان
خطاینی جافیب باشلارینی اوزوب　　یوروب هر بری مردلیغ کورکوزوب

بو یاندین کریب توقنك بیلك همه　　كه بل لشكری موسیار بیك همه
عظیم شاه الم شاه امیر شاه همه　　حمت شاه خوجه شاه تمور شاه همه
سوروب کفریلارنی بولوب بوریدك　　خطای سینه‌سین نیزه‌دا قیلدی چاك
كه بر کوچیدین غولجه پهلوان‌لاری　　ارا اوستنك دلیری جوانان لاری
تاش اوستنك دلیرانی بر یانیدین　　ارا بوز جریكی تیكیب آرقادین
چلوقای بولوکای مزارلیغ تمام　　ینه بارتو قایدین تمام خاص عام
كه نیلخا اولاستای بله جونجی‌بیك　　بورا بوغاسونلوق بله کوب جریك
ینه قاش سفتسای بهادرلاری　　که‌قورغاس ایلی‌نینك كه بُرزورلاری
كه تونكانی آخون جریكی تمام　　كه یالغوز یغاچ کانیدین خاص عام
شره باغ قوغونچی وقاینوق همه　　جاغوستای دولانو خونخای ینه
ایکی بوغرالوق برله غالجات ایلی　　آجانوقو شونکفار کتمن بلی
كه دار تلم دو برله اودوتو تخی　　دوبون لشكری كلدیكه انبوه تخی
كه هر کوچه باشیدا آطلار جافیب　　خطای باشیغه تیغ برّا سالیب
كه نعره جگر بند جکیب های هوی　　نجوك تنك بولور اژدها برله اوی
بو نورغون جریکدین آلالا جقیب　　یورك یارغودك شور غوغا جقیب
كه قانغه بویالیب بولوب لاله رنك　　كه بركیجه کوندوز قلیب سخت جنك
بولوب هر بر اسلامی مست تیوه دك　　لعین‌لار بولوب اهریمن دیوه‌دك
کهی بو جریك‌لار خطاینی سوروب　　کهی بو جریك‌نی خطای یاندوروب
تانك آتقونچه ایلاب كه غوغایی عام　　سحرلیکدا بولدی خطایلار تمام
توتوب کهنه جانکچونی ایلاب اسیر　　كه فرزند زن‌نی قلیبان یسیر
ینه نچه یوز ایر مظلوم خطای　　که‌جانکچون اوینی کا کریب توقّ جای
سولانیب که اوج کونغچه بارجه‌سی　　بولار بو لعین‌نینك ایدی غالجی‌سی

ینکی جانکچون ایردیکه یاش نوجوان　　مسلمانغه قیلماب ایدی هیچ زیان
دیدیکم مسلمانغه من ایل بولای　　نمه کلسه باشیمغه آنی کورای
كه چنغن یغیلدی دیدی آی اولوغ　　كه برلارکا لایق بولوبدور تموغ
که‌سن قیلمه موندداغ یمان ایش‌نی هیچ　　سنی جقّالی قویماغایمز كه هیچ
بوسوزنی ایشتی بو جانکچون خطای　　علاج تافماین یغلادی های های
بوجانکچون‌اوزیکا اوزی قویدی‌اوت　　قاچیب چقتی آخیر تمام اهلی بوط
بو قاجقان لعین‌نی هلاك ایلادی　　تمام اصل نسلینی پاك ایلادی
اولوغلارغه توشتی خراین لاری　　جریك‌لارکا توشتی دفاین‌لاری
آلیب اولجها دختری ماه روی　　كه مورجه‌میان نقره‌تن مشکبوی
مسلمانغه توشتی تولا نقره تن　　قدی مثل عرعر یوزی یاسمن
کورونك قدرتی قادرُ ذوالجلال　　كه خاقان جین بختی تاقتی زوال
تمام مورجه‌نی شیرغه غالیب قیلب　　برور فشه‌غه شیرنی مغلوب قیلب
اکر خواه‌لاسه آن خدای کریم　　كه عنقانی قیلغای جبین‌غه ندیم
هر ایش‌نیکه قیلسا خداوند قیلور　　كه یوقسه نهیف بنده‌دین نه کیلور
كه شکر خدانینك بو انعامیغه　　كه نصرت‌نما جود احسانیغه
ایا ساقیا توت فرح جامیدین　　بولای مست اعجیب جام گل فامیدین
بو مست‌لیکدا ایلای که یاریم‌نی یاد　　كه مقصدغه یتسام که تابغوم مراد
كه مقصد همه کعبة الله ایرور　　مراد کعبة الله الله ایرور

یعنی آن خدای عالمیان‌نینك فضل کرمی برله قلعه کفّار فتح بولدی بارچه سردارلار اوز لشکرینی آلیب یانیب غولجه شهریدا قرار توتّی‌لار بارچه لشکری اسلام نچند زمان تنج بولوب راحت وفراغت قیلدیلار

القصه سلطان شوكت آخون برله امير اعلى خان‌نينك

جدل غلبه‌سی‌نينك بيانی بو آنداغ واقعه دورکم سلطان ملا شوكت آخون امير اعلى خانغه كناه قيوب اميرليق منصبی‌نی آلدی بارجه لشكری اسلام بو ايش‌غه دل تنك بولدی جراكه تولاراق خلايق امير اعلى خان‌نی دوست توتار ايردی جراكه اعلى خان تفك زن‌ليك‌دا بی‌نظير ايردی وهم تولا جنك قيلغان ياش نوجوان پردل ايردی بو جهت‌دين بارجه منصب‌دارلار سلطان شوكت آخون‌دين اعلى خان‌نينك كناهينی تيلاديلار شوكت آخونغه معقول بولمادی حتّی كه تونكانی‌لارنينك اولوغی ياكور سلطان جوسن باَينْ شَیْ لوٴجور ينْ‌شَیْ لاَينْ شَیْ‌لار كليب آخونلوقدين اعلى خان‌نينك كناهينی تيلادی اونومدی آخير خدايار كنتی‌دين ملا صالش امام تولنبدی يوز بشی ملا مشهور امام‌لار كريب آخونلوققه نصيحت‌آميز سوزلار قيلدی جراكه ملا صالش امام سنّه ساله‌ليك خرد مند كشی ايردی وهم اهلی دولت اغنيا كشی ايردی سوز آغاز قيلدی وايديكم ای آخونوم بو دنيا فانيدور آنينك دولت وآبرويی هم فانيدور نجند اولوغ دولتمندلار ير سوزينی سوراب آخريدا زير زمين‌دا خاك آلوده بولوب يتيب دور مثلاً شاه جمشيد وفريدون فرّخ ومنوجهر وضحاك وكيكاوس وكيخسرو وزال زر ورستم وكوذر ابن كشواد وانوشروان بس پادشاه‌لارغه همت‌ليك ايرانلار وعاقل وزيرلار لازيم دور جراكه وزير قابل وعاقل بولسه پادشاه آسايش‌دا بولور البته اعلى خان‌نينك منصبی‌نی عنايت قيلسونلار مكر آنداغ قيلماسه‌لار يورت قولدين كتار ايش‌نينك آخری فسادغه تارتار اول وقتيدا قشيمان فايده قيلماس دولت قولدين كتسه يانيب كلماس

هركشی توانااليغ وقتيدا داروی كار ايجيب عادة قيلسه البته كسل‌لاردين امان‌راق بولور مبادا آغريب ياتقان‌دين كين داروی كار ايجكان برله فات نفعه يتكورالماس مثلاً ترياق داروسينی زهر ايجماس‌دين ايلكری راست قيلب قويسه يخشی بولور مبادا زهر ايجكاندين سونك ترياق داروسينی راسلاب ايجكونجه يورك باغری ايزيلور اول وقتيدا ايجكان برله سود قيلماس البته هلاك بولور ای آخونوم موندين اوزكاسينی اوزلاری بيلسونلار ديدی سلطان شوكت آخون ايدی ای امام آخون راست ايتا دورسيز امّا اعلى خانغه منصب برماسمن ديدی ملا صالش امام آخون وتونكانی‌لار سوراديلاركم امير اعلى خاندا نمه كناه بار ايرديكم آنكا مونجه غضب قيلادورلار ديب ايردی آخونلوق ايدی انينك كناهينی اوزوم بيلادورمن ديدی بولار ايدی مونداغ غضب اوزكا زيان قيلور ديب ناعلاج بولوب يانيسب چقتی بارجه اولوغ كجيك‌نينك كونكلی شوكت آخون‌دين قالدی ملا صالش آخون اوز كنتی‌غه يانيب چقتی يورت خلقی يغيليب كلدی سورديلاركم نجوك بولدی ديب آخون بولغان واقعات‌نی بولارغه بيان قيلدی بارجه لشكرنينك آجّغی كلدی نورغون لشكر قاش بويی‌غه باردی امير اعلى خانغه كوروندی خلايق‌لار اعلى خانغه ايديلاركم سيزنی اوزوميزغه سلطان قيلدوق شوكت آخون‌نی عزله منصب قيلدوق ديدی اعلى خان ايدی برنجه كون صبر قلينكلار تا كه آخونلوغ‌نينك آجّغی فست بولسون ديدی خلايق‌لار اونومای امير اعلى خان‌نی سلطان كوتردی هر طرفدين لشكری اسلام جوق جوق يغيلب كليب اعلى خان‌نی مبارك بادليغ قيلدی بارجه سپا ورعايا شوكت آخوندين يوز اويوردی بارجه‌سی اعلى خانغه ملازمت قيلدی حتّی كه

صتیلدی فانصد هم شهرنی تاشلاب صحراغه جقیب کتّی بیکذات بیك
خوجام نیاز علی فوجی‌لارنی آلیب زنبورکجی‌لارنی باشلاب اعلی
خان‌نینك خدمتیدا بولدی سلطان اعلی خان احمد خان خوجام‌نینك
کناهیدین اوتوب امدی سیز ای خوجام خلایق‌لارغه دعا قیلیب بریب
اویونکزدا تنچ یاتینك دیب صحرادیکی اویکا ایباردی احمد خان
خوجام‌نینك اینی‌سی توخته آخون‌نی امیر لشکر اسلام قیلدی ملا روزی
آخون‌نی ینه مفتی قیلدی طاهر بیك عبد الله بیك عبد الرحمن بیك
عبدالواحد بیك‌لارنی غزنچی قیلدی مغفر بیك‌نی داد خواه بیك قیلدی
مهر الدّین بیك عظیم بیك صتیلدی بیك‌لارنی شانك بکی قیلدی
هرّقایسی سپاه‌لارنی برر منصب‌کا مقرّر قیلدی آندین سونك سلطان اعلی
خان لشکر انبوه برله شهر طره‌فیکا یوزلاندی بو خبرنی ملا صلیش امام
آخون ایشتیب تولند یوز بکی ملا مشهور امام احمد علی‌لارنی آلیب
نورغون خلق برله سلطان اعلی خان‌نینك آلدیغه پیش‌باز چقتی‌لار نظم

که سلطان که بولدی شهرکا روان   آلیب بیعدد لشکری مؤمنان
چقیب پیش باز ملا صالش امام   کوروشماك رسومینی قیلدی تمام
کورونلدیکه خانغه بو شیرین زبان   قلیب پند آمیز بولوب نکته دان
دیدی‌ای‌شاه‌عمر ونك اولسون‌اوزون   تنچی دولتنك هم عدد دین فزون
بناکاه شهر ایچره کیرسه کشی   که هیچ قیلماسونلار یمانلیق ایشی
شهرنینك ایچنده کوب اهلی ادب   اولارغه برو قیلمسون‌لار تعب
بو لشکر شهرکا زیان قیلماسون   برونینك تاخوسینی اولتورمسون
اکر اوجراسا ایط آتی قیلمه قان   شهر ایچره قان توکسه بولغای یمان
برونینك فولینی تالان قیلماسون   بو لشکر شهرنی بولان قیلماسون

شهردین برو بزکا کر آتسه اوق   عداوت قیلب قیلمغای سیز قصاص
بو قسمی نصیحت عیان ایلادی   که آندین بولوبان شهرکا روان
دیدی جقماسون آخونوم اویدین   آلیب آخونوم دین که نقّاره‌نی
جلال الدین خلفم‌نی قاضی کلان   که سلطان که چقتی ایکیز تختیغه
سرانجام ایلاب که قالمای کمان   بو قسمی ایکاندوك فلك‌نینك ایشی
عزیزنی قیلور خوار خدای جهان   قلیب مرغ زرّین‌نی قاف ایچره بند
عجب دور عجب دور زمانه ایشی   کداداك بولوبدور نه خوش بای‌لار
ایچالمای کدا بادیان جای‌نی   ایچارلار بوکون‌لاردا آط باشی چای
بولوب فقری بایلار بلاسی تولا   کدالار ایجب سوت‌نی قایماق یدی
دریغا دریغا صفا قالمادی   یکیت‌لار خاطوندك کیار باسمه‌نی
که بداصلی بدذات بولدی عزیز   ایا ناظمی سوزنی قیلمه دراز

آنکاصبری ایلانك که هیچ باکی یوق   اولوغلوق قیلب قیلماغای سیز عصاص
که سلطانغه پندین بیان ایلادی   شهرکا کریب لشکری بیکران
خموش ایلابان توشماسون توریدین   نفیر برله کارنای دبول بارینی
قیلب مقصود آخون‌نی مفتی زمان   بریب زیب زینت جهان رختیغه
خدایا بو ناظم‌نی توتقیل امان   جفا ظلم ایرمیش فلك ورزیشی
کدانی قیلور پادشاهی زمان   ینه تاز قرانی قیلب سر بلند
غریب دور غریب دور فلك ورزیشی   کدالار مینار تیز رو طای‌لار
تپالمای آشیغه زغیر مایی‌نی   ایشك مینما کانلار مینار بولدی طای
کدانینك بو کونده کلاسی تولا   عزیزلار مدام نانی قاق یدی
قریندااش ایچنده وفا قالمادی   اولوغ‌لار بلیکا تاقار تاسمه‌نی
جوکوب هم‌موکوب یوردی اهلی تمیز   یقین‌دور خزان فصلی تیز کتّی یاز

قیلب بارچەنی ترك دلائل اوقونك　　خدا رحمتیدین مدام کوز توتونك
خداوند عالم کرم ایلاکای　　دو عالم ارا محترم ایلاکای

قورغاس جهادینینك بیانی

ینه ناظمی قصه قیلدی بیان　　که فوشیده سوزنی قیلورلار عیان
قلیب شاهلار بر کونی مشورت　　تدور مشورت بل قیلب مصلحت
آلیب شاهلار لشکری بیکران　　که قورغاس دیاریغه بولدی روان
که منزل مراحلنی کوب طی قیلیب　　که تیز باردیلار کرصونغه یتیب
تکیب بارەکاهلارنی کر غولیغه　　قیوب اهلی بدعتنی جان هولیغه
کەچنك فنزه تاشینی غارت قیلب　　خطای باشینی غولدی برله یاریب
که مؤمین جریکی آلیب اولجها　　که اولجه دیمه زر بله نقره ها
قلیب اهلی بددین بله سخت جنك　　خطای مرکی بولدی زمین برله تنك
بو قسمی ایکان رسمهٔ روزکار　　عزیز پهلوان بولدیلار زخمدار
که تیز غولجەغه یتکوروبان آنی　　برهفته آقیب فرقه سردین قانی
که آندین بولوب بستر اوزره شهید　　مونی زخم اورغان ایدی بر پلید
تمورچی ایدی اوسته قوتلوق نیاز　　که سویتاق لقبنی قیوب آنکا باز
بو قورغاس دا سویتاقنی قیلدی شهید　　که جنت سیانیغه قیلدی فرید
کیکز برات اوغلی بله اول بوساق　　عای برله عقبینی قیلدی وثاق
قیلب کفری اهلینی زمین دین موفست　　شهرنی بوزوب بردی آنداغ شکست
مطیع بولدی چرغان چعجی تخی　　که صامول وتورکون وتایجی تخی
بنوع قلعەلارنی مسخّر قلیب　　غنی بولدی مؤمین زر سرخ آلیب
امیر برله ساطان تمام مؤمنان　　باری غولجه شهریغه بولدی روان

چقیب پیش باز مفتی وقاضیلار　　هر اویلوك اویکا توشیب غازیلار
که بر نجه کون لشکری مؤمنان　　که اوز شهریدا بولدیلار تنج امان
کتور ساقیا می بله جام هوش　　آنی ذوق احمددا ایلاب که نوش
ایبارکوم که احمدکا جندان درود　　بو ایتقان درود فی سبیلی ودود

امیر توخته اخون کوکوسون کچیك یولدوز چونك

یولدوز دیکان یرکا باریب موغلار برله جنك قیلغانی امیر توخته آخون عظیم شانك بیکی امیر شاه بیك عبدالباقی مینك بکی ایرکه مینك بکی طاهر یوز بکی توقان یوز بکی عبد الله یوز بکی بختیار یوز بکی علی بایلار شهردین آلته یوز لشکر آلیب وصحرادین هم لشکر آلیب روان بولغانی وفتح نصرت بله یانغانی

ایا عندلب سایرا کل وقتیدا　　مقاصدغه شاید یتورکای خدا
نیلنك باریدا وصف کل ایلاکیل　　عبادة قیلب اوزنی قل ایلاکیل
مبادا یتیشسا بو بادی خزان　　قزیل کل یوزی هم بولور زعفران
که اولمدا فریاد سود ایلاماس　　قل اولکاندا آداد سود ایلاماس
نصیحتنی قوی ناظمی باشلا سوز　　هر ایشنی کورور آدمی بولسه کوز
مع القصه بولدیکه فصل خزان　　که موغدین برو کلدی تیز ناکهان
بو موغ پادشاهلارغه بردی خبر　　خبر قیلدی شەلارغه جندان اثر
کلی زوخو جایدیکی موغلار　　شره بوغاجیغه کیلور بولدیلار
خیالی قوتاننی هلاك ایلاماك　　بولاب مالارین دردناك ایلاماك
بو نوع موغلارنینك خیالی یمان　　خیالینی بیلدیم که کلدیم بو یان
ایشتی مونی جونك کچیك غازیلار　　بو قالماقه کوب نقره زر بردیلار

که سلطان‌دیدی بولسه بریخشی ایر   کلی زوخوغه بارسه اول شیر نر
باریب آندا قالماق بله قیلسه جنك   که‌آلتون برورمن بویی برله تنك
شریك ایلابان یارته خانلیغ برای   که آطُ کلا مینکچه جانلیغ برای
قیپوب توخته آخون امیری زمان   دیدی حکم شه بولسه بولغوم روان
که سلطان امیرغه دعا ایلادی   طلب قیلغانینی روا ایلادی
قشولدی امیرغه ینه ایرکه بیك   که موغ‌لار باشیغه بولوب مرك بیك
عظیم شانك بکی هم توقان یوز بکی   که قاش کنتی دین بختیار یوز بکی
عبدالباقی مینك بیك قوشولدی تخی   خدایار یوزیدین بهادر علی
علی دور که ابن محمد عزیز   عزیز ابن اسلام صاحب تمیز
بو اسلام تخی ابن دولت همان   بو دولت که شیخ هفته محمدان
بولار اصلی یورتیکه یارکند ایدی   ایلا شهریغه کوجدا کلکان ایدی
بولار نسلیدین قالغان ایردی علی   اوشول علی‌نی خطغه قتدیم جلی
طاهر یوز بکی هم قوشولدی کلیب   شهردین ینه آلته یوز ایر آلیب
بولارغه بولوب باش امیری زمان   کلی زوخو ساریغه بولدی روان
رجب‌نینك‌که اون‌تورتی یولغه جقیب   مزاری ممت خان خوجامغه یتیب
توروب آندااوج کون یغیب‌کوب‌جریك   بولارهربری ایردی شیرغه شریك
رجب آیی‌نینك ایردی اون سکّزی   روان‌بولدی یولغه تولوب آطایزی
که اون توقوزیدا تمن کو بریب   کلی زوخوغه کلدی لشکر یتیب
جریك‌لار بو تون موندا آرام آلیب   یکرم سیده غول ایجیکا کریب
بارور ایردی لشکر کروه درکروه   بو غولدا نچه موغ بولوب رو برو
بو موغ‌لار بیله قیلدیلار سخت جنك   بریب کوه سنکی‌کا قان برله رنك
بری سینی قویمای هلاك ایلادی   که موغ‌دین بو یرلارنی پاك ایلادی

که اموال موغ‌لارنی غارت قیلب   که لشکر تیوه وکلا قوی آلیب
یکرم بریده کریب راهی غه   یتیب باردیلار کاشقری باغیغه
قیوب آندا مالی غنیمت بولار   آنی ساقلابان نچه تن قالدی‌لار
که تون یارمیدا بارجه قوزغالدی‌لار   غوربون چرغیلانغه یتیب باردی‌لار
کجیك یولدوزی اوزره اوج‌تن لعین   بو قالماق لاردین یورورلار یقین
بو اوج تن لعین‌نی توتوب کلدیلار   نه‌ایش‌دا یوروسن دیبان‌سوردیلار
بواوج‌تن‌قیلب‌زارکوزین‌قیلدی آب   اولوغ‌لارغه بردی بو قسمی جواب
اغا وانی بز اوتونجی ایدك   زبان‌لارنی بیلماك‌کا تونکجی ایردك
دیدی قایدا دور بیلی بجّسی دیکان   دیدی اوشبو تاغ توفه‌سیدا ایکان
جقیب آلدی موغ‌لاربوتاغ اوزره کوب   که‌قورقوب‌قو تاندین‌یورورلارموکوب
بو اوج‌نینك برینی اوشل تاغ سیان   که‌بولسون مطیع دیب ایباردی روان
بو قالماق کتیبان یانیب کلمدی   لاماسون بوطی‌دین تنیب کلمدی
یکرم اوجونجی کجه‌سی ایدی   اوشل ایرکه بیك‌نی امیر بویرودی
دیدی‌سیز جقیب موغ‌بله جنك‌قلینك   جهان‌نی کوزیکا همان تنك قلینك
دیدی ایرکه بیك از برایی خدا   خدانینك یولیغه تمن جان فدا
قوشوب ایرکه بیك‌کا جو یوز پهلوان   ینه یوز کشی آلدی قولغه سنان
که اللیك کشی ایردی شمشیرزن   تمام ایکی یوز اللیك ایردی بو تن
کلیب بارجه‌سی ایرکه بیك قاشیغه   روان بولدی‌لار اوشبو تاغ باشیغه
یاریم کیجه‌دین تاکه بامداد یوروب   قلیب تیز جنك موغ‌لارنی کوروب
که جاش وقتیغه تکرو جنك ایلادی   اولوك‌نی بو تاغ برله تنك ایلادی
جیدالمای بوموغ قاچتی آرقه بریب   قاووب‌سونکیدین‌ایرکه بیك آطسالیب
سوروب تیز تیز توخته آخون خوجام   یقین ایلادی ایـلـه‌ماك‌کا تمام

اهیر شاه میراب بیك جافیب موغ‌نی　　فلك‌کا چقاردی بو موغ توغینی
عبدالباقی مینك بیك‌توقان یوزبشی　　ینه طاهری پهلوان‌لار باشی
جونك‌یولدوزغه‌یتکونجه‌موغ‌نی‌سوروب　　هزاران بو موغ خیلی‌نی اولتوروب
تمام موغ‌نینك آط کلاسین آلیب　　چرایلیغ کورونکان بلاسین آلیب
برائت آیی‌غه ایدی بست چار　　یانیب اوز وثاقیغه تافتی قرار
یکرم بشی کلی زوخو کلیب　　تخی آلته‌سی باغ کاشقر یتیب
شعبان آیی‌غه بست هفته ایدی　　مزاری ممت خانغه کلکان ایدی
توروب ایکی‌کون آندا شادلیغ قیلب　　شعبان آخریدا شهرکا کلیب
کوروندی کریب شاه سلطانیغه　　همه فیش‌کش‌نی بریب خانیغه
تمام واقعات‌لارنی قیلدی بیان　　تخی فتح نصرت‌نی قیلدی عیان
بولارغه بریب مجلسی شاه جم　　که احسان قیلب ایلادی محترم
کتور ساقیا می بله جام شاد　　کونکل جام شاد برله تافقای مراد
بو میدین آچیلب مرادیم کلی　　نوا ساز قیلغای زبان بلبلی
نواسین ایشتماك‌کا عاشق کیلور　　نوا بی‌ریا بولسه معشوق کیلور

املی سوزنی آغایاس‌نینك قالماق‌لاریدین ایشتماك

کرك تجانکم امیر توخته آخون کجیك یولدوزنینك قالماق‌لارینی چافیب مال منال‌لارینی غارت قیلب یاندی بو واقعه‌لار تمام یراق یقین‌نینك قالماق‌لاری ایشتیب یورك باغری‌غه اوت توتاشتی ایتور ایردیکه دریغ هزار دریغ‌که قوتان‌لار اژدهادك بولدی املی دم تارتیب بزلارنی هلاکت‌کا یتکورور یورك باغریمزغه قاتیغ داغ‌لار قویدی نه طریقه ونه حکمت برله بز اولاردین قصاصیمزنی آلورمیز دیر ایردی آغایاس‌نینك

برمونچه بی‌باك حرامی قالماق‌لاری ایدیکم حلی قوتان‌لارنینك لشکری غولجه‌دا سلطان اعلی خان‌نینك قاتیدا حاضردور کنت‌لارنینك ایچیدا خاتون بلالار بی‌قرو قیری‌لار قالغاندور خصوصا کتمن آجانوقو غالجات دیکان کنت‌لاریدا لشکر آزدور مال منال کوبدور اول کنت‌لارکا تیوق‌سیز باریب ایرانلارینی اولتوروب مال اموال‌لارینی غارت قیلب زن فرزند لارینی اسیر قیلیب آلیب کلساك اولارغه داغ موندین آرتوق بولورمو دیدی بارچه قالماققه بو سوز معقول بولدی تیزن نچه یوز قالماق‌لار آطلانیب تکس برله کتمن‌کا یورلاندی

نظم

تکس برله کلدی بو قالماق‌لار　　قوشولدی مونکا نچه ایماق‌لار
یوق ایردی بو قالماق‌لاردین اثر　　جو کتمن ایلی ایردی‌لار بیخبر
که برکون ایدی وقت حمام بوغ　　تکس‌ساریدین جقتی چانك برله توغ
بوکتمن ایلی قیلدی توغ‌غه نظر　　یتیب کلدی بدکار قالماق‌لار
محمد نیاز یوز بکی‌لار کوروب　　آلیب میلطغین قیلتمه‌غه اوت قیوب
بو موغ برله قیلدی تفك برله جنك　　بو بدکارلار قیلدی مؤمین‌نی تنك
کیلور ایردی غول برله ایکی خاتون　　شهید ایلادی ایکی‌سین توکدی خون
که دیشوار بولدی بو کتمن ایشی　　کریب خالی اویکا عجیب بش کشی
آتیب میلطیغی برله تام‌نی تیشیب　　که اولتوردی قالماقنی حدین آشیب
بناکاه تیلوب آنی قالماق‌لار　　توتوب بش کشی‌نی شهید قیلدی‌لار
ممت نیاز پهلوان نه خوش نوجوان　　شهید بولدی جنت‌کا بولدی روان
که آندین ایشتی بلوس توقه‌لك　　کلیب موغ قالماقنی قیلدی هلاك
که قربان نیاز بیك قیلب جرعتی　　شجاعت قیلب موسیار مینك بکی
بولار ایلادی کفرنی خورد خام　　تولا موغ‌لار بولدی دوزخقه رام

بو قالماقه توشتی عجب رسته خیز   که غالجات ساری موغ لارقاجتی تیز
که غالجات‌دا موغ سقوش ایلادی   بو غالجات ایلی ترك هوش ایلادی
که ایر برله خاتون که نجنك تنان   شهید بولدی بوکنت ارا بردی جان
بو غالجات‌نینك مالی منالین آلیب   آغاپاسغه کتی بو موغ‌لار یانیب
سونکیدین قاووب تیز آق‌قوزی‌بیك   نه آق‌قوزی بیك‌دور براق قوزی‌بیك
آلیب لشکرین توقه‌لك شانك بکی   سوروب موغنی موسیار مینك بکی
قربان نیاز بیك برله عثمان دلیر   بو عثمان ایدی یوز بکی شیر کیر
سولاب تاغقه قالماقنی قیلدی سقوش   خصوص آق‌قوزی‌بیك قیلب کوب توروش
کورونك آق‌قوزی‌بیك‌کا یتی قضا   آغاسیغه عثمان قیلب جان فدا
بو ایکو بو تاغ ایچره بولدی شهید   خلایق کوزیدین بولوب نا پدید
توقه‌لك کیلور ایردی آطین چافیب   که آجراب آطیدین بو هم یقیلیب
بو بیك‌کا آتورلار تفك کینه کین   مونی آطغه میندوردی بر چاره کین
تجیب چقتی بو بیك بو قالماقیدین   قتولدی تجیب بو قضادین ایمین
قاجیب یاندی آرقاغه قالماق‌لار   که قالّاش اوباش قالتاق‌لار
توقه‌لك کلیب تیز غالجاتیغه   که هیچ بر ایشی کلماین یادیغه
قربان نیاز بیك موسیار بیك ینا   دبیریغه بولدی کلیب ایلتجا
دبیری یازیب بو صفت نامه‌نی   که جاری قیلیب نامه‌غه خامه‌نی
تمام سرکذشته‌نی ایلاب بیان   که سلطان جنابیغه قیلدی روان
مراحل قیلیب طَی اتیب جُرعتی   که سلطانغه یتّی قیلب سرعتی
توتوب بردی سلطانغه بو نامه‌نی   اوقوب کوردی بو طرفه هنکامه‌نی
دریغ‌لار یدی دست برانو سقوب   قزیل قان یاشینی کوزیدین توکوب
اوقوب جونك کجیك بارچه‌سی یغلادی   قیلور قیلماسینی تنی بیلمدی

مونی آنکلابان ناظمی قیلدی زار   بو دفترکا آلدی بولوب بیقرار
کتور ساقیا باده شوق جامیدین   ایجیب مست بولوب باده کلفامیدین
بولوب عندلیب کل‌نی یاد ایلاین   بو کل یادیدا دل‌نی شاد ایلاین
که ایردی بو خوشلوق مدام دفعه غم   بو خوشلوق‌نی تا فغان بولور محترم

سلطان اعلی خان تیز مهمان‌دارلیق اسبابی‌نی راست

قیلدی بارچه اولوغ اوشاق سردارلارنی چرلاب کلتورماك‌کا کشی جایدوردی مثلا امیر توخته آخون قاضی کلان مفتی روزی آخون مفتی مقصود آخون قاضی عسکر شیخ منصور آخون کچیك آخون حاجی ناصیر آخون ملا ایمین آخون متولّی مسعود آخون حاجی قواش آخون فخرالدین آخون قاسیم عاشیر آخون بارچه جونك کچیك آخون‌لارنی جمع قیلدی وینه حاجی طاهر غزنجی بیك حاجی عبدالله غزنجی بیك عبدالرحمن غزنجی بیك عبدالواحد غزنجی بیك مغفر شانك بکی عظیم شانك بکی غنی شانك بکی صتیلدی شانك بکی مهرالدین شانك بکی بشر بیك امیر شاه میراب جباش میراب خدا بردی میراب بیکذات بیك بهرام بیك قواش قاضی قواش آل بکی قواش مینك بکی قواش یوز بکی قالتو مینك بکی ساقی میراب حسین بیك ممت علی میراب کاید بازار بکی علی بازار بکی وینه قولی ایشقه تکّان آخون‌لارنی وبیك‌لارنی ییغدی بولار کلیب جابجا اولتوردی بعد از محاظیر سلطان اعلی خان سوز آغاز قیلدی وایدی ای آخون‌لاریم وای بیك‌لاریم نچوك قیلماق کرك خطای‌نی بر طرف قیلساق مانچو جنغن‌لار هجوم قیلدی بولارنی برطرف قیلساق سولان شیبرلار تبراب ایدی اولارنی برطرف قیلساق نچه ایماق جاقار قالماق‌لار

قصدیمیزدا بولدی اولارنی برطرف قیلساق امدی تورغوت بیلی بیسی‌لار قوزغالدی ینه بر طرفدین زورغان صمون آربون صمون‌نینك قالماق‌لاری خروج قیلدی اولارنی دفع قیلساق امدی غنه بر نجه کون تنبج امان بولورمکین دیب ایدیم منا آغایاس‌نینك قالماق‌لاری بوقسمی جفالارنی قیلب‌دور آق قوزی بیك عثمان یوز باشی‌نی محمد نیاز یوز باشی‌لارنی شهید قیلب‌دور دیب منکور نامه‌نی اوقودی وکوب یغلادی بارجه اهلی مجلیس‌لار یغلاشتی‌لار آخری ایدیلار کم شاها غم یماسون‌لار کم برلار جهادنی فی سبیل الله قیلغاندورمیز شاید الله تعالی اینه اول کافرلارغه غالیب قیلسه الله تعالی‌نینك قدرتیغه جون جرا یوقتور اکر الله تعالی‌نینك برلارکا فضل عنایتی بولماسا موبجه انبوه کافرلارنی نجوك قیلور ایردوك بوخاقان جین برله نجوك درفتاده بولور ایدوك دیب تصلّی خاطیر بردی سلطان اعلی خان آیدی پروزدکارا اوزونك بیلور سن قادر توانا دور سن اوزونك بز عاجز بنده‌لارینکغه هادی بولوب اسلام دینی‌نی قوّتلیك قیلب موءمین‌لار اوزره فتح نصرت عطا قیلب شریعت بیضاغه اوزونك رواج برکای‌سن دیدی بارجه سردالارنینك مصلحتی برله مهرالدّین شانك بکی برله بیکذات بیك‌نی نجند سپالار برله لشکری بیکران برله آغایاسغه ایباردی‌لار مهرالدّین بیك بو نورغون لشکر برله بیکذات بیك‌لار برله دریادین اوتوب آغایاس تاغیغه روان بولدیلار

نظم

مهرالدین دلاور آلیب کوب جریك ... ندورکم جریك کوجدا شیرغه شریك
که نجند مراحل‌نی قطع قیلب ... که اعدا شرورینی دفع قیلب
بو یول‌لاردا اوجراب کوب ایماقیغه ... یتیب آغایاس‌نینك که قالماقیغه

بولارنی کوروب لامالار لومشادی ... تمام زنکی‌لار باشینی اونکشادی
بو موغنی کوروب بارجه اسلامیان ... دلیرلار شمالدك بولوشتی روان
آرالاب بو موغغه قیلب سخت جنك ... بو تاغ تاشیغه قان بله بردی رنك
بو موغ‌نی قیلب آنجه خوار وذلیل ... بو تاغنی قیلب لاله دك قب قزیل
بولوب بارجه قالماق جو ایطدین بتر ... کسیلدی باشی مثلی خیار تر
بو قسم یتیب تاغ ارا کافران ... سری بی تنان تنی بی سران
تنیدین قوپاردی تلی تسقلان ... که سای‌نینك اریقی صفت آقتی قان
که موءمین آلیب آنجه مال منال ... خلایق‌نینك عقلی بولوب مال‌غه لال
که اولجه تالاشیب قیلیب های هوی ... قولیغه توشوب آط کلا برله قوی
توکانیب بو قالماق‌نی نصرت بیله ... یانیب یولغه کردی شرافت بیله
قیلب یولدا کوب اوغه مغرورلوغ ... کجیك جونك بولوب طرفه مسرورلوغ
یتیب کلدی‌لار شادلیق ایلاشیب ... بو شادلیغ‌لاری طرفه حددین آشیب
که سلطانغه بیك‌لار کوروندی کریب ... همه واقعات‌لارنی تقریر ایتیب
بولارغه بریب شه مزیّن لباس ... تافیب هر بری ایلتفات بیقیاس
نجه کون ینه بولدی موءمین امان ... قیلب فضل رحمت خدای جهان
عطا قیلسه بنده‌کا نصرت‌نی حق ... بو خاقان اعظم‌کا برکای سبق
ایجابت نشانیغه تیکسه خدنك ... بولور شیرغه غالیب ضعیف مورلنك
چیبن قیلغوسی حرّی‌لارنی شکار ... قیلاورغه خدمت قیلور کرکسار
توتونك ساقیا ناظمی‌غه قدح ... ایجیب می‌نی بولغایکه آنداغ فرح
ایلا کلستانیدا کوکو دیکای ... حکایات غرایب‌نی نونو دیکای

وینه لشکری اسلام اولاستایدا قالماقلار برله جنك قیلغانی

ینه نوع حکایت‌نی نظم ایلاین   گلستان نظمیدا بزم ایلاین
کونی کلدی سلطانغه ناخوش خبر   خبر نه دیما کل‌ور که غم‌دین اثر
که نیلخا وقاش‌نینك که سردارلاری   دلیر بختیار نیکی کیردارلاری
که خالی توره‌لار بله نچه ایر   که سلطان امیرلارغه بردی خبر
ایشتکایکه شه نچه ایماق‌لار   یغیلمش نچه زنکی قالماق لار
که سردار موغ کوکشین اقبال ایمیش   قوتان‌لار بله جنك قیلورمیز دیمیش
مونکا یار ایمیش‌لار که مونکو تمور   ینه دالاما سولاما بی حضور
که تورغوت‌دین آلمیش نچه یوزجریك   بولارنینك سوزیدور تکن‌دین میریك
یغیلمیش بو قالماق نچنه هزار   فلك‌نینك یوزینی قلیبان غبار
کیلورمیش بو قالماق قاش باشیدین   اوتوب تاغ‌لارنینك اولوغ تاشیدین
ایا شاه سالغیل بو سوزلارکا سمع   تمورلوك دیکان یردا بولمیش که جمع
ایتشیب بو سوزلارنی شاهی زمان   یقیلدی باشیغه بو هفت آسمان
که سلطان عجایب فریشان بولوب   امیر توخته آخون‌نی تیز کلتوروب
دیدی نه قیلورمیز مونی یا امیر   منکا کورساتینك یول ایا شیر کیر
امیر ایدی لشکرنی یغماق کرك   بو دوشمن ساری تیز بارماق کرك
باریب آندا اسلام صفینی توزوب   اولارغه بو دین قوتین کورساتوب
یاریب کوکشین آمبالی‌نینك باشینی   بریب لامالارغه اجل آشینی
که مونکو تمورنینك باشینی اوزوب   کیلورمیز ایران‌لار ایشین کورکوزوب
بو سوزلارنی قیلدی امیری زمان   که سلطان ایشتیب بولوب شادمان
تمامی دلیر غازی‌لار جمع اولوب   شهرنی خراین‌جیغه تافشوروب

آلیب شاه‌لار لشکری بیکران   تمورلوك ساری تیز بولدی روان
یوروب راه منازل‌نی طی قیلدی‌لار   اولاستایغه تیز تون یتیب باردی‌لار
بولوب قاضی اصغر بو لشکرکا باش   که‌یولداش بولوب حاجی آخون قواش
اولاستای غولیغه تیکیب باره‌گاه   که سلطان امیر توشتی‌لار جابجا
اوشولدم کلیب موغیدین نامهٔ   فتیب نامه‌غه طرفه هنکامهٔ
اوقوب کوردی سلطان نامه آجیب   توبن قیلدی باشین یویون‌نی قشیب
اولوغ‌لار سورادی نچوك‌ایب سوزی   بارورمیز مو آندا کیلور مو اوزی
بو نامه سوزین قیلدی شه آشکار   خلایق دلی آندا بولدی غبار
دیمیش نامه‌دا ای امیری قوتان   منینك لشکریم دور یماندین یمان
ایبارسام جریکم قوتان ساریغه   تمامی قوتان‌لار قاچار غاریغه
سیرلار برله قیلغای بو نوع عامله   یارور قارنینی بولسه زن حامله
تمامینك‌نی موغ‌لار قیلور دردناك   که فرزند زن‌نی قیلورلار هلاك
که آلدیمغه تیررك کلیب یالبارینك   که آلتون کموش بخشی قیزلار برینك
بو سوزنی ایشتی تمام مؤمنان   غضب برله قالماقه بولدی روان
باریب جافتی قالماقنی اوّل امیر   سونکیدین جافیب شاه صاحب سریر
باریب‌بارجه مؤمین خروش ایلادی   قزان قایناغاندك که جوش ایلادی
آلیب بعضی قولغه سنانُ دراز   سنان برله قالماقنی قیلدی کداز
چافیب بعضی مؤمین که شمشیر زن   بو شمشیر بله فاره ایلاب بدن
که بعضی عدولارغه ششفر سالیب   که بعضی باشی اوزره خنجر سالیب
که بعضی تفك‌دا آتیب موغ‌نی   فلك‌کا جقاردی بو موغ توغینی
مثال بر سروك یلقی‌غه تکدی شیر   توتوشقان صفت شیر برله دلیر
که یاغدوردیمو تیری مرکی بولوت   ویا توشتی بولغای نیستانغه اوت

ویا یوریلارا کیردیمو قوی آرا　　ویا زال زر قیلدیمو ماجرا
ویا اوت ساجیب یتی مو اژدری　　که طاغوان ویا کیردیمو موغ سری
بو قسمی یاتیب یر اوزه کافران　　سری بی تنان تنی بی سران
جونان مؤمنان قیلدیلار سخت جنك　　بو موغ قانیدین بولدی یر لاله رنك
که باران سویی دك بولوب آقتی قان　　که بر نجه قالماق قتولدی آران
که مؤمین آلیب اسبها بی شمار　　که موغ لار کوزیکا جهان بولدی تار
که بر کیجه کوندوز سوروب کفر ینی　　ساوردی فلك کا بو موغ توغینی
که مؤمین همه یاندیلار شاد اولوب　　تمام قایغو غم لاردین آزاد اولوب
کلیب توشتی سلطان فرّخ نژاد　　طبل شادیانه چالیب بولدی شاد
کرم ایلایان قادر ذو الجلال　　که شرع نبی تافتی آنداغ کمال
یوروب ملا عثمان توردوش رئیس　　قیلب پاك کذرلارنی قویمای خبیث
توشیب کون یو کونده زنان باشیغه　　چقالمای اوی دین ایشیك تاشیغه
فرح جامیدین ساقی انعام قیل　　اوتوتمای بو ناظمغه احسان قیل
بو می نشه سیدین بولوب شادمان　　بو دون نینك غمیدین بولاین امان

ملا شوکت آخون برله احمد خان خوجام لارنینك

جدلی بیانیده

کوتی یل باشی کلدی نوروز اولوب　　ثمن زارلیق عالم افروز اولوب
چمن غنچه سی آچلور چاغلادی　　زبان بلبلی سایراماق خواه لادی
دهان باغی ایجره زبان بلبلی　　که شکّر فشانلیق قلیبان بسی
دوات چشمه کا سر سوقوبان قلم　　صحایف یوزیکا چکیبان رقم
پدید اتّی بر قصهٔ جان سوز　　بو قصه نی آنکلاب توکار آب کوز

کورونك بر کونی اول امیری زمان　　اوشل توختة آخون جهان پهلوان
کورونماك اوجون کلدی سلطانیغه　　کلیب توشتی تیز خانه مهمانیغه
قلیب ایردی سلطان آط مایی آش　　سالیب زنجبیل آط کوشیدا معاش
امیر آلدیدا قویدی بو آشینی　　یدی کوب کوترمای امیر باشینی
بو آش نینك مزاجی ایدی کوب اسیغ　　امیر تویغوجه یب کیکردی ساسیغ
امیر بولدی اوللم اوی کا روان　　شکم آغریدی بولدی باشی کران
بو آغریق جراین سمان ایلادی　　زهر بردی شه دیب کمان ایلادی
احمد خان خوجام دور امیرغه تغا　　امیرغه حقیقتدا ایردی اتا
امیرنینك دلیغه توشیب کوب هراش　　احمد خان خوجامغه قیلب نامه راست
بو نامه نی بردی علی توره کا　　علی وهمه برله آلیب قولیغه
دیدی آندا بارسام آلیب نامه نی　　کشی کورسه تارتیب آلور خامه نی
منی ناجی دور دیب هلاك ایلاکای　　جهاندین وجودومنی پاك ایلاکای
بو اندیشه دا ایردیلار بو علی　　نجوك ایش بله یتکورای نامه نی
یوسف آخون اول وقتیدا دیدی پند　　که آط قویروغیغه قلینك آنی بند
علی نامه نی بو صفت بند قیلیب　　احمدخان خوجام ساری باردی یتیب
خوجامغه توتوب بردی بو نامه نی　　یوز اندیشه برله بو هنکامه نی
اوقوب نامه نی خلقغه قیلدی خبر　　دیدی شاه امیرغه بریب دور زهر
دیبیلار یغیلسونکه خدّامه لار　　که مکتب یوزین کورمکان عامه لار
ارا اوستنك وقاش دین یغیلدی بولار　　قویوب برسه هر برسی یوزقان توکار
آلیب یوردی بر موبجه اوباشی نی　　معاش سیز لباس سیز قلّاشی نی
یتیب کلدی شبدا امیر قاشیغه　　کریب بوسه قیلدی امیر باشیغه
پنه شوکت آخونغه بردی خبر　　کلیب مصلحت قیلدی بولدی سحر

احمد خان خوجام تیز آطلاندی‌لار   شهرنینک ایچیکا کلیب کیردی‌لار
کلیب تیز اوشانیب سوراغ خانه‌نی   که صاید صدیرنینک آلیب جانی‌نی
که صاید صدیر تیز اوی‌کا کلیب   ساقایدی قرق نجه اوفکه قاقیب
بو غوغانی آنکلاب تمام قاچتی‌لار   همه قاشقا قاچب که تارقاشتی‌لار
قالیب یکّه یالغوز بو سلطان بیکیم   ینه یغیلب کلدی نجّند ندیم
بازار بکی کاید بولوز یارلیغ   کلیب شه‌غه قیلدیکه دلداریلیغ
بو شه برله ایکو تفك آتّی تیز   احمد خانُ آخون قیلدی کریز
قوشولدی کلیب ملا صالش امام   خلایق همه بولدی سلطانغه رام
علی توره آخون قوشولدی تخی   همه دین بلندرك ایدی همّتی
که قاضی ومفتی یغیلدی تمام   توتونکلار توتونکلار ادبان خاص عام
احمد خان خوجام برله قاضی کلان   تونکان مسجدی ساری بولدی روان
خلایق بولارنی توتارمیز دیدی   که اژدر بولوشوب یوتارمیز دیدی
بولارنیکه برمای بو تونکانی‌لار   که اخلاص قیلشیب دل افکارلار
بو ایکونی سویدونکغه قیلدی روان   که سویدونکدا توردیکه نجّند زمان
بوزوب اوشبو تونکانی‌لار وعده‌نی   ینه تولدوروب کینه‌دین معده‌نی
دیدی خویزه‌نینك ایکی سرداری هم   بولوب برکا بو ایکی سردار بهم
که امدی قویارمیز باشمیزغه تاج   تمامی ترانجی برور برکا باج
که تونکان بولوب بارجه‌سی بد نیت   دیدی برکا بولغای تمام ملکیت
که یاکور بو وقتیدا سلطان ایدی   که تونکانی‌لار اوزره بو خان ایدی
بو یاکورغه ایردی کَنَرْتاز وزیر   که لُو بارمَایْن زَا ایردی دبیر
بولار بردی سویدونکغه بر نامه‌ء   ترانجی‌نی چافماقغه هنکامه‌ء
تخی بارجه تونکان سوزین قیلدی بر   اوزیدین قیلور بولدی صاحب‌سریر

که سلطان بوایش‌دین بولوب کوب هراس   که صلح اوچون قیلب نامه راست
که چرلاتّی‌لار ملا ذولیارنی تیز   مونکا قوشتی اوچ الچی بیك‌لارنی نیز
بو تورت الچی‌کا بردی شول نامه‌نی   آلیب بار دیدی اوشبو هنکامه‌نی
که سویدونکغه باریب اولوغلارغه بر   که قاضی کلان‌نی آلیب موندا کیل
اگر کلماسه تین کلکیل بو یان   که هر سوزنی قیلسه منکا قیل عیان
بو آخون‌غه قوشتی ینه اوچ کشی   که زینال یساول بو اوچ‌نینك باشی
بولار تورت کشی بولدی یولغه روان   که قورقوب نه بولغای دیبان تن‌دا جان
نهان یول بله باردی آندا یتیب   کوروب شوکت آخون‌نی هوشی کتیب
توتوب بردی آخونغه بو نامه‌نی   که سلطان ایبارکان بو هنکامه‌نی
اوقوب نامه‌نی بولدی کوب درغضب   دیدی نمه کلدینك ایا بی‌ادب
بو سلطان توتالماس شریعت‌نی پاس   ایبارمیش سنی‌مندین ایلاب هراس
بو اعلی منکا کوب تعدّی قیلیب   شهنشاه‌لیغ منصبیم‌نی آلیب
قیلب ایردی سلطان منی انچه خوار   منی قیلدی حق موندا کوب اعتبار
خوجام‌نی بو تونکانی سلطان قیلور   منی هم امیری مسلمان قیلور
اعلی برله خوب بولمغایمن تخی   آنکا یالباریب بارمغایمن تخی
ایا ذولیار تیز آرقانکغه یان   که یوقسه ایشینك بولغوسیدور یمان
امام ذولیار دیدی ای آخونوم   بو دور مو که فعالی اهل علوم
که سلطانمو سیزلارغه راغب ایرور   یاراشتورماقیم برکا واجب ایرور
کلیب‌میز که سیزنی یاراشتورغالی   تخی کلمادوك بز تالاشتورغالی
که سلطانغه سیزنی کتارمیز آلیب   شرافت تپارسیز شهرکا باریب
قسم‌قیلدی‌سلطان قیلور سیزنی‌چونك   همه کاربارلار کیلورکه اونك
مونی آنکلادی ملا تونکانی‌لار   دیدی‌کاری خیردور ایماس کاری‌شر

خوجام‌موندا تورسون‌سیز آندا بارینك   باریب آندا شرعینی جاری قلینك
مونی آنكلادی عامه تونكانی‌لار   دیدی برسه بولماسمو بزكا ضرر
كه سلطان برلان قیلورمیز اوروش   بوتورتینی اولتور ندور شوك توروش
مونی آنكلادی تورتیدین كتی هوش   اولوم وهمیدین بارجه بولدی خموش
بهانه قیلیب قاجتی بو تورتی تیز   شهر ساریغه تیز قیلدی كریز
كلیب شه‌غه ایدی بو دور واقعات   كه تونكانی شك‌سین قیلورلار جهاد
مونی آنكلادی بولدی سلطان امان   سالیب آلدیغه لشكری بیكران
باریب توستی شه راه چنكفنزه‌نی   كه آجتی قبوغی كُهَن كنزه‌نی
مسلمان قیلیب اوشبو یرنی كمین   دیدی كلسه تونكان بولورمیز ایمین

امیر توخته آخون‌نینك بندكا توشكانی

اوشول كون شهردین تجیب جقتی‌لار   امیر خام خیال برله آطلاندی‌لار
خیال قیلدی خلقم قاشیغه بارای   اولومدین قتولماققه تدبیر قیلای
كه خلقم قاشیغه باریب یغلادی   منینكدا تریقچه كناه یوق دیدی
امیرنی توتوب در محال سالدی غُل   بو ایشدین ایلا خلقی بولدی ملول
امیرنی آرا اوستنكدا اویكا سولاب   كه هركون برور نان قاق برله آب
انینك خام خیالی یتیب باشیغه   كه زقوم قوشولدی ایجار آشیغه
اگر بولسه كیمدین كه دولت كتار   انینك باشیغه طرفه محنت یتار
كشیكا اكر یتسه حقدین قضا   آنكا هیج نمرسه بولالماس پنا

احمد خان خوجام‌نی نجه مینك تونكانی اوزیكا سردار قلیب كلیب مسلمان‌لار برله جهاد قیلیب هلاك بولغانی‌نینك بیانی

احمد خان خوجام مینكچه تونكانینی   آلیب قورشادی قلعه قورغانینی
كه تورغون جریك برله آخون كلیب   خوجامغه قوشولدی عداوة قیلیب
كه مؤمین اولتورماك اوچون بو خوجام   مسلمان صفی‌كا سوروبان خرام
كه مؤمین وتونكان بولوب رو برو   عداوت قلیشیب بو ایكی كرو
بری برسی برله قیلیب سخت جنك   زمین‌نی قیلیب قان بله لاله رنك
شهر ایچره یاكور دلیری ایدی   شهر تونكانی‌نینك امیری ایدی
كنزتاز بو یاكورغه بردی خبر   دیدی ایش یماندور قلینكلار حذر
بو یاكور عاشورلار عداوة قیلیب   كه بی باش تونكانی‌لارنی یغیب
شهر خلقی برله سوقوشتی بولار   كنزتاز ولو بار لو خوزالار
كه غالب كلیب نجه تونكانی‌لار   سوروب آق توفاغه یتیب باردی‌لار
قواش بیك واسلام ملا عاشور   توسوب آلدینی قیلدی‌لار سخته زور
سوروب آرقاغه مونجه تونكانینی   اوزوب باشینی ویاریب قارنینی
سولاب بارجه تونكانی چنكفنزه‌كا   باشینی كسیبان قداب جنزه‌كا
بو قلعه‌نی قورشاب تمام مؤمنان   عدونینك قانینی قلیب كوب روان
بو قلعه‌غه تونكانی لارنی سولاب   بو لشكر بو تونكانی توردی قوشاب

یاكور سلطان‌نینك هلاكی

ایشتنكیل كه یاكوری‌نینك حالینی   آنینك بد كمان برله افعالی نی
شهر لشكری موندا غالیب بولوب   كنزتاز یاكور مو مغلوب بولوب
كه تونكانی قاووب شهر لشكری   هلاك بولدی تونكانی یاش قری

سوروب بارچه مؤمین بو یا کورنی   خدا قیلدی محو آنینک زورینی
آنی خاتونی برله قیلدی هلاك   عدو اهلی‌نی جون قیلب دردناك
عاشورغه بو مؤمین سنان‌لار سالیب   کنرناز باشینی فجاقدا یاریب
احمد خان ایردی اهلی سعید   آنی کلتوروب سایدا قیلدی شهید
توتوب‌شوکت آخون‌نی کلتوردی تیز   قیلیب بند زینداندا آرا آنی نیز
نجه کون سولاب بو بلا قعری‌غه   تغارغه سولاب تاشلادی بحریکا
امیرنی توتوبان شهید ایلادی   جهاندین آنی نا پدید ایلادی
بو قسمی ایکان بارچه‌سیغه قضا   ندور چاره بولای قضاغه رضا
بو قسمی ایکاندوك فلك‌نینك ایشی   جفا ظلم ایرمیش فلك ورزشی
بو دفتر اوقوب قیلمه‌غیل اعتراض   عمر بته کونلوك ایرور قیلمه ناز
هرایش‌اونسه‌حق‌نینك‌ایرور خواهشی   بو خواهش بیله بنده‌نینك نه ایشی
دیمه اوشبوایش‌بولغان ایرمیش یمان   بو نوع سوزونکدور یماندین یمان
اکر خواه‌لاسا برنی حق تیرکوزور   وکر خواه‌لاسا درحال اولتورور
که اولماك تریلماك خدانینك ایشی   فلان ایش‌دا اولدی دیمه ای کشی
سنکا کلسه محنت آنکا بول رضا   اکر کلسه فرزندکا حقدین قضا
کوروب بو المنی ملول بولماغیل   بولوب نارضا اهلی هول بولماغیل
ایا ناظمی سوزنی قیلمه دراز   تلینك باریدا ایلا کیل نکته باز

القصه تونکانی‌لارنینك دوم باره کلیب مسلمانلار برله جنك قیلغانی

قاجیب بارچه تونکان کوره شهریغه   اوزین تاشلاماققه بلا بحریکا
مسلمانغه قاتیغ عداوة قیلیب   که تونکان همه جونك کچیك یغیلیب

ینه قیلدی‌لار بارچه مؤمین‌غه قصد   خیالی مسلمانغه برکای شکست
مونی آنکلادی جونك کچیك بارچه ناس   اولوغلار همه قیلدی برنامه راست
که مضمون نامه بو ای مؤمنان   که شیطان سوزی برله بولمانك یمان
بو ایش‌لار ایکومیزکا کلکان قضا   قضاغه بویون سونماغان ناسزا
قیلب توبه ایلانك که بخشی نیت   طلب قیلمانکیزلار قصاص دیت
بولوب ایکمیز ساریدین کوب شهید   مونکا راضی بولغیل که بولسانك عبید
رضا بولماسانك بار بورونغی جریك   بونوبت بریکنکلارنی قویماس تریك
بو مضمونیدا قیلدیم که نامه تمام   که تونکانی‌لارغه دعا وسلام
آلیب نامه‌نی قاصدی تیز رو   بو تونکانی‌لارغه بولوب رو برو
اوشل نامه‌نی بر اولوغغه بریب   یتیب کلدی تیزتون جوابین آلیب
توتوب بردی شه‌غه جواب نامه‌نی   که سلطان اوقوب بیلدی بو خامه‌نی
جواب نامه‌دا بو صفت‌لیك دیمیش   جهاددین بولك بزکا یوق باشقه ایش
اکر قورقسه سلطان بزدین بسی   آنکا اورکوتورمیز بو دور چاره‌سی
ایبارسون بو یان شالیغ مهرنی   که برلارکا برسون تمام شهرنی
کونکل تینماغای انتقام آلماساق   بوبی قات خاطون قارنینی یارماساق
مونی آنکلادی بولدی شه کوب خفا   دیدی اوز اوزیکا قیلیب‌دور جفا
دیدی من اولارغه قیلای بر قلیغ   اولارغه قیلای بر قتال یخشی‌لیغ
که شاید قیلورلار عداوت‌نی ترك   عجب یوقکه قیلسه ضلالت‌نی ترك
دیدی شه‌که چقتی اورنك اوزره تیز   تخی چرلاتیب میر قسیم شاهی نیز
آنکا سوردی جون شالیغ حکمنی   تونکانکغه‌اوزوق قوی آلیب‌باردیدی
بو برکانی یب قورساقین توپدوروب   اوروش ایلاسون با شجاعت بولوب
اولار باشیدا بولسه ناکه خرد   که البته قیلغای عداوتنی رد

بولارغه بریب کوب کرونج برله اون　　بو قوی‌لار بله بارا آلیب تیز تون
برونی تنجی میر قسیم‌غه قتیب　　ایباردی بولاردین که نامه فتیب
بولار اون کرونج برله مالنی آلیب　　که تونکان‌لار اوزره باردی یتیب
آلیب بارغانین بردی تونکانغه تیز　　ینه نامه‌نی تافشوروب بردی نیز
که تونکان اولوغی دیدی قاصدا　　نجه برکا یالبارسا بولماس روا
آرامیزدا یوقتور قلنج‌دین بولك　　که‌کز دوم‌دا یوق هیچ نیش‌دین بولك
اکر قانجه برسه مونینکدك لانی　　بوسلطان‌نینك هرکیز قتولماس جانی
تنجی ایکونکیزنی قیلورمیز شهید　　جهاندین بولورسیز حلی نا پدید
دیدی ایکی‌سینی توتوب باغلادی　　خونینی همان توکالی چاغلادی
دیدی بعضی‌سی توغنی تیکان همان　　بو توغ آلدیدا ایلا کایمز که قان
دیدی بعضه‌سی قوندوروزمیز بوتون　　که ایرته شهید قیلغومیز چقسه کون
همه ایکی قاصدنی بردی آنکا　　دیدی ایرته چاشکادا قیلغیل تباه
دیدی میر قسیم شاه کریما کریم　　ایرور اسم ذاتینك رؤف رحیم
بز ایکی غریب‌لارنی آزاد قیل　　خلاص ایلابان کونکلومیز شاد قیل
بحقی خدایا قلم برله لوح　　ینه عرش کرسی صفی برله نوح
بحقی خلیل بحقی حبیب　　دعامیز ایجابت‌کا قیلغیل قریب
مناجات‌نی قیلدی بولوب زار زار　　اولوم خوفیدین بولدی کوب بیقرار
مونی ساقلاغان ایر ترحم قیلب　　قیوب آتی تون‌دا قولینی یزیب
بولار کیردی یولغه فیاده تجیب　　کوزی‌نینك یاشینی بلوطدك سچیب
کیجه‌جه یوروب ایلاشیب آه وا　　یتیب کلدی آخیر بنز دیك شاه
تمام واقعات‌نی بیان ایلادی　　عدولار فعالین عیان ایلادی
که آنکلاب بوشه‌غه غضب یوزلانیب　　تمامی سپاه رعیه‌لارنی یغیب

یغیب لشکری نجه ایماقی‌نی　　کوتارتیب الم توغ بیراقی‌نی
که آطلاندی لشکر عدد سیز بولوب　　کروها کروها جهانغه تولوب
توسوب بارجه تونکانی‌لار راه‌نی　　تکیب ره‌کذرلارغه خرکاه‌نی
توروب ایردی ناکاه کوروندی قرا　　که تونکان یتیشتی قلیب ماجرا
بو تونکانی‌لار آطلارین اوینانیب　　مسلمانغه اوق زنبورك‌لار آتیب
که تونکانی خیلی کلیب فوج فوج　　مسلمان جریکی بولوب موج موج
که صف‌لار توزاتیب بو ایکی کرو　　بری برسی برله بولوب رو برو
بری برسیکا تیر باران ایتیب　　بو دون آبروسیغه جان‌نی ستیب
که لاله صفت بار بدن قان بولوب　　مصافکاه ایجیکا اولوك تولدوروب
الیب تیغ بله بر برین جانینی　　قلنج‌لار چافیب آقتوروب قانینی
بری برسیکا قیلماین مرحمت　　غضب دشتیدا ایلاشیب منزلت
کهی برسیکا برسی غالیب بولوب　　کهی برسیکا برسی مغلوب بولوب
کهی بو سوروب آلدیدا اول تجیب　　کهی اول مونینك قان‌لارینی ساجیب
بو یردا قلیشتی عجب سخت جنك　　آقیب قانی بولدی زمین لاله رنك
که آخر بو تونکانی بولدی خراب　　فرار ایلادی جونك کوره‌کا قاراب
مسلمان جریکی سوروب آرقیدین　　بوزوب نجه یردا عدولار صفین
بو تونکانی‌لارنی کوره‌کا سولاب　　بوزوب قلعه‌لارنی فولینی تالاب
بری برسی برلان قیلب سخت جنك　　قانی یرنی قیلدیکه کلنار رنك
جیدالمایکه تونکانی قیلدی کریز　　کوره‌دین چقیب کتی سویدونکغه تیز
که آخیردا شه‌غه کلیب یالباریب　　که فرمان بردار بولدی کلیب
چو شه هم بولارنینك کناهین کچیب　　اوزیکا اوزیدین نجه جونك اتیب
تمامیغه جوسن‌نی سردار اتیب　　که لوءجورنی هم نیك کیردار اتیب

همه بولدی اولقی‌دك یكجهت ... اورنك اوزره توتی بو شه منزلت
كه سلطان بولوب شاه آزاده بخت ... نه آزاده بخت بلكه آماده بخت
شریعت رواجیغه كوشیش ایتیب ... كه هر كون رعایانی پرسیش ایتیب
آجیب فقری ساری سخا ایلكینی ... یتیم بی نواغه وفا ایلكینی
بو رسمیدا اوتی نیچه روزكار ... امانلیقدا ایلطاف ایتیب بیر وبار
ایا مغبچه تیز تیز می توتونك ... فلك دوری بوكوندا چورولدی اونك
توتونك می بو دمنی غنیمت بلیب ... كه جامی فرحكا لبالب الیب
بولونك تیز بو دولت‌مو تورماس مدام ... كه محنت‌مو یتكای سوروب تیز خرام
بو محنت یتیشكانده دولت كنار ... كه هیچ سود برماس فشیمان یتار
ایا ناظمی سوزنی قیل مختصر ... ینه باشقه ایش اوتسه بركیل خبر

ناظم‌نینك نظمهٔ دیكر برله قیلغان حكایتی

كونی بولوب ایردی ضحی‌دك ابیض ... همچو یاروب بولا دله مرغ بیض
وردهٔ احمر كبی ایردیمكه شاد ... قولدا قلم نردیمه ایردی مداد
اوشبو زمان ایچره ایدیم منفرد ... قیلور ایدیم ینكی بساط اوزره خط
كیردی قبوغدین سلام ایلاب كشی ... ایردی منینك برله برابر یاشی
قیلدی دعا ایتی منكا عرض حال ... سوزلدی زبانیغه بو ینكلیغ مقال
كیم قیلا بركیل كه كتابت منكا ... منمو قیلای انچه رفایت سنكا
لیل نهار برله كیلور من سنكا ... هر نه تیلار سنكه بروور من سنكا
دیدی بو سوزلارنی عدددین فزون ... موجودایدیكم اوزون آندین اوزون
دیدیم آنكا ایت كه آتانك آتی كم ... آتینی ایت سونكره آنینك داتی كیم
دیدی اوزوم آتی محمد علی ... آتامیز آتی عزیز دور حلی

دیر كه بابام اسمی اسلام دلیر ... دولت ایمیش چونك بیامیز شیر كیر
یار كندا ارا هفت محلد پریم ... هفت محلدكا بو دولت، تلدیم
چونك بیامیز دولت ایرور باحضور ... هفت محلد پریمیز شبچی دور
قیلدی بیان تركا بو ازدادنی ... تقریر اتیب من كه اولار آتینی
بر یل اوتوب اوشبو خیالات ایله ... باشلاب ایدیم مشتری ساعات ایله
جای علی كنت خدایار ایدی ... آندا خردمندی توره یار رایدی
اوشبو توره‌نینك آتی ایردی علی ... نرم زبان راوی كلستان كلی
نوشیروان دور كه عدالت ارا ... حاطمی طی دور كه سخاوات ارا
ملا صلیش آخون آتاسی آنینك ... بی بی صفورا دور آناسی آنینك
حاجی زخیره بی بی دور خالهٔ‌سی ... بارچه سعادتمند ایرور النسی
بارچه‌سی عادل وكامل سخی ... جدی مو كین باشداكی خوجه اخی
ساقی كتور بادهٔ بر باد غم ... قیلغالی دل كوزكوسینی جام جم
لفظهٔ غرصحدا تاریخ چقتار ... بولسه خردمندی حسابدا تپار
ای‌غه جماد الثانیغه ایردی بدر ... قیلدی تمام نظمنی ناظیم فقیر
كیم اوقوسا یاكه ایشیتسه مونی ... یاد قیلور دیب كه دعادا منی
اوشبو امید برله قلیب من تمام ... بارچه محبلارغه فقیردین سلام
بلكه جهان خلقیدا یوقتور وفا ... هر ایشیدا زره‌چه یوقتور صفا
ایلك رئوف دور كه خداوند اوزی ... راهنما دور كه كلام سوزی
هر كه درودنی قیلا آلشا وسیع ... آنكا محمد دو جهانده شفیع
بارچه ایشین تنكری تمام ایلاكای ... لطف اتیب امریكا رام ایلاكای
خستهٔ بلال كوندده دلائل اوقونك ... فایده‌سی یوق نظمنی امدی قیونك
كوندوزیده خلقغه ایسانك آفتاب ... كیجه‌لاری شفقت اتیب ماه تاب

زرّه‌چه خلق سیزکا وفا ایتمکای　　شکری قلینک بلکه جفا ایتمکای
اسالیک الله خدای جهان　　اعطنی امن امان الامان
فقیر عیالمند غریب بنده من　　ذنب عظیم بی روی شرمنده من
آچ یوزیمه توبه قپوغین مدام　　توبه اوزه توبه قیلای صبح شام
هر دیکانیمده توبه‌نی قیل قبول　　تانکلا رسول آلدیدا قیلمه ملول
حرمتی‌دین خوجه حسن ماترید　　غوث زمان قطب جهان بایزید
حرمتی‌دین سید امیری کلال　　خوجهٔ بزرك که صاحب کمال
بارچه نبی شفقتی‌نی قیل عطا　　جمله ولی‌نی قیلیبان رهنما
خسته بلال ناظمی‌غه قیل کرم　　جسم ایله جانینی قیل محترم

بو کتاب‌نی یکرم ورق‌چه فتیلکانده علی بای‌نینک کورکان

توشینی بو دفترنینک آخریدا تقریر قیلدوق که آنکلاغای‌سیزلار　نظم

اولتوروبان خط فتودوم در رواق　　جون فتیلب ایردی یکرم وراق
تا که کریب کلدی ایشیکدین علی　　رویی بولوب مثلی کلستان کلی
دیدی کوروبمن که بوشب طرفه توش　　اوشبو توشوم‌وهمیدین اولدوم خموش
عبد رسل بیک‌نی کوروبمن کیچه　　اورداسیده منکا قیلور سوز نیچه
جون ایبارای آلته شهرکا سنی　　بارغیل تیز الجی بولوب ای علی
آنکا دیدیم منده بوکون یوق اولاغ　　قای براین آلته شهرکا ییاغ
دیدی بارینک اوردا سلطانیغه　　تیز معظّم حکیم آلدیغه
باردیم تیز تون بو شه قاشیغه　　آطی سوراب بلکه بویمه قاشیغه
تیز سنکا برکالی آط یوق دیدی　　یاندوروب اتّ منکا آط برمدی
عبد رسل بیک دیدیم برمدی　　حکمی‌لاریدین سمعه‌غه هیچ آلمادی

دیب ایدیم ایلکیدا بار ایرکان تفك　　نقش نکار برله نه خوش زنبورك
بردی منکا دیدی آلیب کت مونی　　آلدیم ایلیکم‌غه اویانیم دیدی
من دیدیم روح امیری شاد ایکان　　جملهٔ غم ظلمیدین آزاد ایکان
بولسه شهید توشکا کریب برسه‌لار شی　　منکه آنینک تعبیرینی سیزکا دی
راضی بولوبدور که بیننک‌دین شهید　　اوشبو کتابت‌کا بولوبدور خرید
سیزدین اولوبدور که امیر اروح شاد　　یوقکه عجب تاپسانکیز امیدی مراد
روح امیری برسه سینکا زنبورك　　اوشبو کتابت‌کا ایماس تیغ شکرك
روح امیریغه دعا ایلادوك　　شکری قیلب حق‌غه ثنا ایلادوك

اوشبو کتابت تمام بولغاندا علی بای‌نینک ینه کورکان

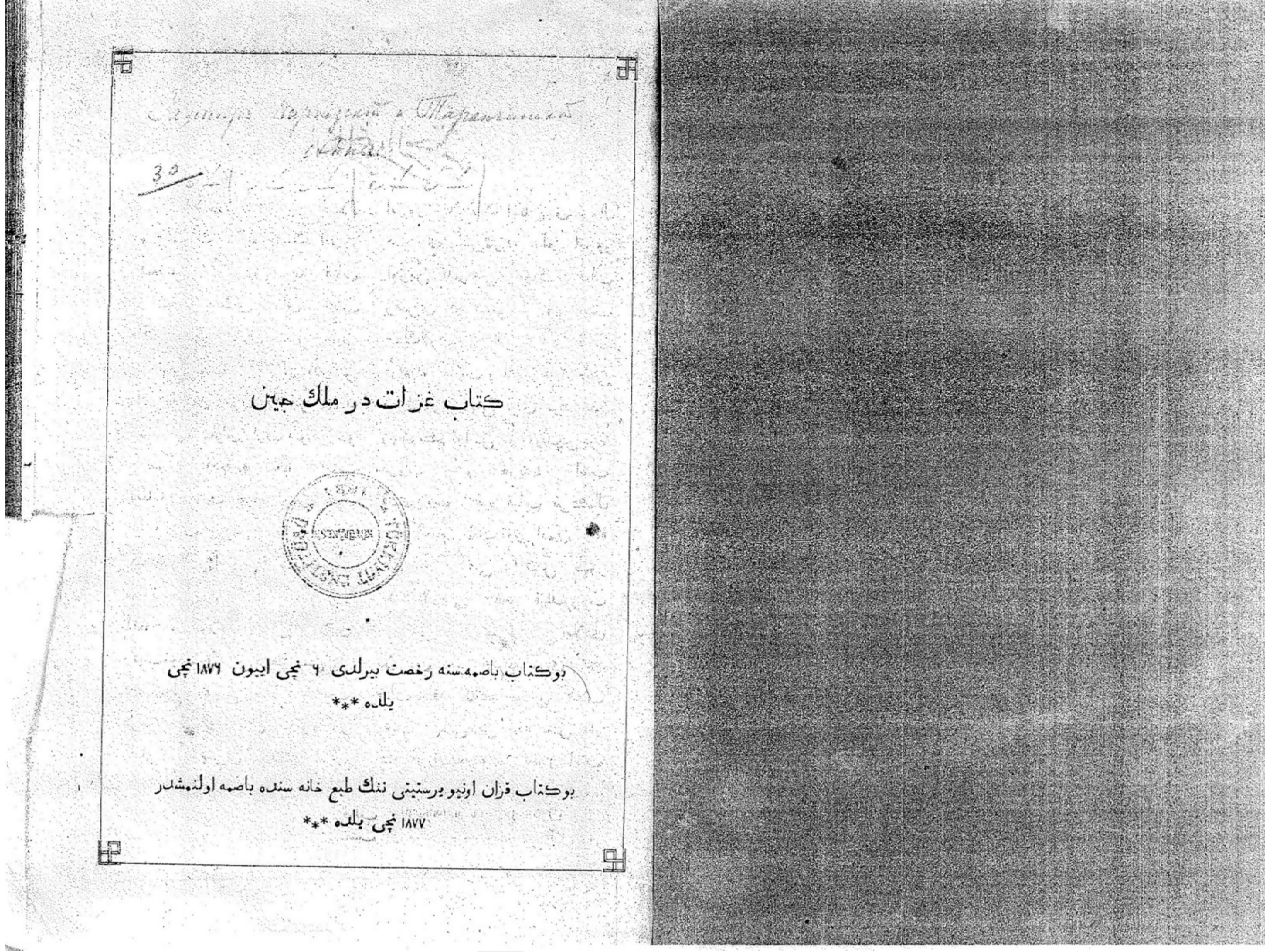
توشینی بیان قیلدوق　نظم

بولغان ایدی اوشبو کتابت تمام　　کلدی علی بردی فقیرغه سلام
دیدی کتاب تاشینی سانقون آلیب　　یاتیب ایدیم لحظه اویومکا کریب
کتی کوزوم اویقوغه آنداغکه تیز　　باردیم آنداغ عمارت‌کا نیز
کوردوم احمد خان خوجام‌نی صریح　　اونك یانیغه آلدی منی اول تخی
بار یانیدا اولکه اینی‌سی امیر　　ایکی‌سی‌نینک رنکی عجایب منیر
تاشیغه یاشیل ایچیکا آق کیب　　باقتی منکا اوشبو خوجام سوز قلیب
دیدی اوشول ایش‌دا اوزونك بارمدینك　　دیدیکه راست برکا جوابین برینك
آنکا دیدیم یوق ایدیم آندا من　　راست کلامیم‌نی دیدیم سیزکا من
بر کشی کلدیکه قولیدا فجاق　　سانجیدی ایلکیمکا نوکی فجاق
زرّهٔ قان چقتی کلی غونچه‌دك　　توردی قولومداکی بولوب یومچه‌دك
دیدی احمد خان نه ایش بیلاسن　　منمو دیدیم نیچه اویون بیلامن

زارهٔ جوب نیکه اوینداب تورتوب　　قجاغنی بارا کشنی باشیغه سلوقوب
ایردیم قهقه‌ه کولوشنی همله　　کولکوب بله تیلز اویانلیم یینه
چونکه دیدیم اوشبو تمام النخشی تواش　　نخشی بلینك سیزدا اکر دولسه حوش
روح خوجام رهم بولوبدور که آ خوش　　سیزکا مندلیك ایرور اوشبو توش
بارجه شهید روحی بولوبدور که شاد　　نخشی عمل ایلا تپارسن مراد
خطغه قتیب قویدی مونی یادکار　　ذهره ارا قالغوسی کوب روزکار
هرکشی ایش قیلسه ایماس معنی شیرا　　معنی سنی بیلکوسی دور باتوینر

هر سوزیکم اوتسه قتیب من تمام
اهلی اخردلاراغه دیدیم من سلام

بو دفترنی اوّل ایکی اوج آی علی بای تقریر قیلب سوزینی فقیر
ملا بلال ناظیم نثر بویونجه قتیب آندین قورجه تکانجه نظم قیلب
غزات قیلغان مسلمانلارنینك اولادلاریغه یاد نامه قیلب قویدوق
غزات در ملك چین آط قویدوق تمت التمام بعون الملك الوهاب
تاریخ بر مینك ایکی یوز تقسان اوجدا ایلا حسابیدا
بارسن یلیدا بو دفتر تمامیغه یتکان اللّهم ربنا
اوصلنا الی مقاصدنا وتب علینا
انّك انت التوّاب
الرّحیم
***

كتاب غزات در ملك جين

بوكتاب باصمه سنه رخصت بيرلدى ٦ نجى اييون ١٨٧٦ نجى
يلده ***

بوكتاب قزان اونيو يرستيتى ننك طبع خانه سنده باصمه اولنمشدر
١٨٧٧ نجى يلده ***

KAYNAKLAR

Ağca, Ferruh (2007) "Eski Türkçede {-A/ -I/ -(y)U}Ünlü Zarf-fiil Eklerinin Farklı Bir İşlevi Üzerine", **Türkbilig**, Ankara, S.13, s. 3-17.

Ağca, Ferruh (2010) **Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Akar, Ali (2004) "-Ġan Eki", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-I 20-26 Eylül 2004**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 85-96.

Akkuş, Muzaffer (2004) "a/e Seslenme Edatının İşlevleri Üzerine Bir Araştırma Eki", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-I 20-26 Eylül 2004**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 109-110.

Aksoy, Ömer Asım (1995) **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s. 552.

Alkaya, Ercan (2007) **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar**, Manas Yayınları, Elazığ.

Alkaya, Ercan (2008) **Sibirya Tatar Türkçesi**, Turkish Studies Yayınları, Ankara.

Almas, Turgun (2013) **Uygurlar**, Selenge Yayınları, İstanbul.

Arat, Reşit Rahmeti (1964) "Türkçede Cihet Mefhumu ve Bunun ile İlgili Tâbirler", **Türkiyat Mecmuası XIV**, İstanbul, s. 1-24.

Arat, Reşit Rahmeti (1987) "Türkçe Metinlerde e/i Meselesine Dair", **Makaleler-I** (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 334-341.

Arat, Reşit Rahmeti (1987) "Türk Şivelerinin Tasnifi", **Makaleler I** (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara s. 69-149.

Arat, Reşit Rahmeti (1987) "Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı", **Makaleler-I** (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 1047-1052.

Arat, Reşit Rahmeti (1987) **Gazi Zahirüddin Muhammed Babur Vekayi- Babur'un Hatıratı,** C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Arat, Reşit Rahmeti (2006) **Gazi Zahīreddin Muhammed Babur Baburnāme (Vekayi)**, Kabalcı Yayınarı, İstanbul.

Arat, Reşit Rahmeti (2008) **Kutadgu Bilig**, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Argunşah, Mustafa (2010) "Harezm Dönemi Metinlerinde e/i Sorunu", **Dil Araştırmaları Dergisi**, S. 6, s. 47-60.

Argunşah, Mustafa (2013) **Çağatay Türkçesi**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Argunşah, Mustafa-Güner, Galip (2015) **Codex Cumanıcus**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden (2016) **Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Arıkoğlu, Ekrem (2004) "Türkçenin -rAk ve ArAk Ekleri Hakkında", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I (20-26 Eylül 2004)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 187-191.

Aslan, Üzeyir (2009) **Ubeydullah Han (ö. 1539) Şairi Sânî ve Türkçe Divanı**, Palet Yayınları, Konya.

Ata, Aysu (1997) **Kısasü'l-Enbiyâ**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ata, Aysu (1998) **Nehcü'l-Ferâdîs-III (Dizin-Sözlük)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ata, Aysu (2010) "Moğol Fütühatı ve Doğu-Batı Türk Yazı Dili Kavramları Üzerine", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, C.17, S.1, s.29-37.

Ata, Aysu (2014) **Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezm-Altınordu Türkçesi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Atalay, Besim (1941) **Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme**, Matbaai Ebüzziya, İstanbul.

Atalay, Besim (2013) **Divanü Lûgati't Türk**, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Atalay, Besim (2013) **Divanü Lûgati't-Türk-IV (Dizin)**, Türk Dil Kurumu Yaynları, Ankara.

Ayazlı, Özlem (2016) **Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Aydın, Erhan (2011) **Uygur Kağanlığı Yazıtları**, Kömen Yayınları, Konya.

Aydın, Erhan (2015) **Yenisey Yazıtları**, Kömen Yayınları, Konya.

Bang, Willi (1918-1919) "Aus türkischen Dialekten", **Keleti Szemle**, C. 18, s.7-28.

Bang, Willi (1980) **Türkoloji Mektupları**, (Çev. Şinasi Tekin), Erzurum.

Bang, Willi (1996) "Vom Köktürkischen zum Osmanischen. Vorarbeiten zu einer vergleichenden Grammatik der Türkischen, 1, Mitteilung Über das Türkische Interrogativpronomen", **Abhandlungen der (Berliner d. h.) preussischen Akademie der Wissenschaften 1917,** Berlin. (Çev. Tahsin Aktaş, "Köktürkçeden Osmanlıcaya", Ankara).

Banguoğlu, Tahsin (1998) **Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Barutçu Özönder, Fatma Sema (2011) **Ali Şir Nevâyî Muhâkemetü'l-Lugateyn**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Bayraktar, Nesrin (2004) **Türkçede Fiilimsiler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Bazın, Louis (2011) **Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Bilgen, İpek (1989) **Dîvânu Luğâti't-türk'te Söz Yapımı**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.

Borovkov, Aleksandr Konstaninoviç (1984) "Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevâî", (Çev. Rasime Uygun), **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1984**, s. 59-96.

Böhtligk, Otto (1851) **Über die Sprache der Jakuten**, St. Petersburg.

Brockelmman, Carl (1954) **Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens,** Leiden.

Buran, Ahmet (1999) "Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni", **3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 207-214.

Buran, Ahmet (2008) "Türkçede İsim Çekim Ekleri", **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül), Turkish Studies Yayınları, Ankara.

Buran, Ahmet (2008) "Anadolu Ağızlarında İsim Hâl Ekleri", **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül), Turkish Studies Yayınları, Ankara, s.88-97.

Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan (2009) **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan (2014) **Çağdaş Türk Yazı Dilleri 2**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Buyar, Cengiz (2013) "Kırgızistan'da Bir Etnik Grup Sart Kalmaklar", **Turkish Studies**, Volume 8/9, s.819-831.

Caferoğlu, Ahmet (1984) **Türk Dili Tarihi**, Enderun Yayınları, İstanbul.

Caferoğlu, Ahmet (2011) **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Canpolat, Mustafa (1992) "Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (accusatıvus) Ekinin Kökeni Üzerine", **Türkoloji Dergisi**, C. X, S. 1, Ankara, s. 9-11.

Canpolat, Mustafa (2002) "Çağatay Dili ve Edebiyatı", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.769-776.

Choı, Han-Woo (2010) **Türkçe, Korece, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın Karşılaştırmalı Ses ve Biçim Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Clauson, Gerard (1972) **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**, Oxford.

Coşkun, Volkan (2000) **Özbek Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Çağatay, Saadet (1943) "Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental +n", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S.I/3, s. 93–107.

Çağatay, Saadet (1947) "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 5, s. 353-368.

Çengel Kasapoğlu, Hülya (2005) **Kırgız Türkçesi Grameri**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Dankoff, Robert-Kelly, James (1985) **Mahmud al-Kasgari, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwan Lugat at-Turk)**, I-III, Harvard University Press, Cambridge.

Demir, Nurettin (2013) "Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller", **Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, s.389-398.

Demirci, Ümit Özgür (2016) **Eski Türkçede Fiiller**, Umuttepe Yayınları, Ankara.

Deny, Jean (2012) **Türk Dili Grameri**, (Çev. Ali Ulvi Elöve), Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Doerfer, Gerhard (1963) ***Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen-I***, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

Doerfer, Gerhard (1967) **Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen-IV**, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

Doğan, Levent (2014) **Yeni Uygur Türkçesi Grameri**, Parafiks Yayınları, Edirne.

Duman, Musa (2013) “Klasik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair”, **Makaleler**, Kesit Yayınları, Ankara, s.41-74.

Duran, Suzan (1988) “Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözler”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1956**, Türk Dil Kurumu Yaynları, Ankara, s.1-110.

Eckmann, Janos (1958) “Çağatay Dili Hakkında Notlar”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara, s. 115-126.

Eckmann, Janos (1998) “Harezm Türkçesi”, **Tarihî Türk Şiveleri**, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 173-210.

Eckmann, Janos (1998) “Çağatayca” **Tarihî Türk Şiveleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 211-245.

Eckmann, Janos (2003) **Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, (Yay. Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Eckmann, Janos (2012) **Çağatayca El Kitabı**, (Çev. Günay Karaağaç), Kesit Yayınları, İstanbul.

Emet, Erkin (2008) **Doğu Türkistan Uygur Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Emre, Ahmet Cevad (1946) “Türkçede Bulanık e (é) Fonemi”, **Türk Dili Belleten-III**, S. 6-7, s. 487-497.

Emre, Ahmet Cevad (1972) **Türk Dilbilgisi Lise I, II, III,** İstanbul.

Eraslan, Kemal (1970) “Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair”, **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Eedebiyatı Dergisi**, C. XVIII, s. 113-121.

Eraslan, Kemal (1980) **Eski Türkçede İsim-fiiller**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Eraslan, Kemal (1993) “Çağatay Edebiyatı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul, s. 168-176.

Eraslan, Kemal (1993) **Alî Şîr Nevâyî, Mîzânü’l-evzân (Vezinleri Terazisi)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Eraslan, Kemal (1996) **Alî Şîr Nevâyî, Nesayimü’l-Muhabbe Min Şemayimü’l-Fütüvve I.Metin**, Ankara, 1996.

Eraslan, Kemal (1999) **Mevlanâ Sekkâkî Divanı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Eraslan, Kemal (1999) “Çıkma Hâli (Ablativ) Ekinin Oluşumu”, **3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 381-385.

Eraslan, Kemal (2004) "-maḳlıḳ/ -meklik ve -maḳçı/ -mekçi Birleşik Ekleri Hakkında", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I 20-26 Eylül 2004**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 927-928.

Eraslan, Kemal (2012) **Eski Uygur Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınlar, Ankara.

Ercilasun, Ahmet Bican (1984) **Kutadgu Bilig Grameri-Fiil**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Ercilasun, Ahmet Bican (1995) "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine", **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22-23 Ekim 1993)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.61-72.

Ercilasun, Ahmet Bican (2005) **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi,** Akçağ Yayınları, Ankara.

Ercilasun, Ahmet Bican (2007) "Türk Dilinde Ek-Ses İlişkisi", **Makaleler** (Yay. Haz. Ekrem Arıkoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 340-346.

Ercilasun, Ahmet Bican (2007) "Türk Dünyası ve Türk Dili Geçmiş ve Hedefler", **Makaleler** (Yay. Haz. Ekrem Arıkoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 391-397.

Ercilasun, Ahmet Bican (2016) **Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Erdal, Marcel (1991) **Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon I**, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

Erdal, Marcel (2004) **A Grammer of Old Turkic**, Leiden-Boston.

Erdem, Mehmet Dursun-Gül, Münteha (2006) "Kapalı é Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi", **Karadeniz Araştırmaları**, S. 11, s. 111-148.

Erdem Uçar, Filiz Meltem (2011) **Çağatay Türkçesinde İsim**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.

Ergin, Muharrem (2004) **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay., İstanbul.

Gabain, Annemarie von (1995) **Eski Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gencal, Bahattin (2013) "XIX. Yüzyıl Doğu Türkistan Tarihi Hakkında Yazılmış Olan Birinci Elden Kaynaklar", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 2, S. 8, s. 31-43.

Gömeç, Saadettin (2011) **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Gömeç, Saadettin (2001) **Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Grönbech, Kaare (1995) **Türkçenin Yapısı**, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gül, Bülent (2015) "Orta Asyadan Anadolu'ya Moğol Yayılımının Dilsel Sonuçları", **Türkbilig**, S.30, s.187-200.

Gülensoy, Tuncer (1988) "Moğolların Gizli Tarihi ve Altan Topçi'nin Türk Dili ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1986**, Ankara, s. 25-30.

Gülensoy, Tuncer (2011) **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü II Cilt**, Türk Dil Kurumu Yayıları, Ankara.

Gülsevin, Gürer (1997) **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gümüşkılıç, Mehmet (2008) "Orta Osmanlıcada İmlâ-Telaffuz İlişkisi", **Turkish Studies International Periodical for the Languages , Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/6, s. 388-403.

Güner, Galip (2013) **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Hacıeminoğlu, Necmettin (1991) **Türk Dilinde Fiiller**, Cönk Yayınları, İstanbul.

Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **Türk Dilinde Edatlar**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Hacıeminoğlu, Necmettin (1997) **Harezm Türkçesi ve Grameri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Hacıeminoğlu, Necmettin (2000) **Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **Karahanlı Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Hatiboğlu, Vecihe (1975) "Ağaç ve Ig", **I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.165-172.

Hatiboğlu, Vecihe (1974) "Türkçede Eklerin Kökeni", **Türk Dili**, C. XXIX, S.268, s. 331-340.

İlhan, Nadir (2009) **Türk Dilinde Çokluk**, Manas Yayınları, Elazığ.

İpekten, Haluk (2010) **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Kaçalin, Mustafa S. (2011) **Niyāzī Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, Türk Dil Kurumu Yay.ınları, Ankara.

Kafesoğlu, İbrahim (2001) "XIV. Yüzyıldan Sonra Orta Asya'da Kurulmuş Türk Devletleri", **Türk Dünyası El Kitabı, Birinci Cilt Coğrafya-Tarih**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 605-611.

Kahya, Hayrullah-Kılıçarslan, Mustafa (2009) "Karamanlıcada i/e Meselesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Vol. 2/8, s.200-211.

Kara, Funda (2011) **Zebān-ı Türkī, İnceleme-Metin-Dizin**, Fenomen Yayınları, Erzurum.

Karaağaç, Günay (1997) **Lutfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karaağaç, Günay (2009) "Edat Üzerine Düşünceler", **Gazi Türkiyat**, S. 5, s.157-169.

Karaağaç, Günay (2013) **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karahan, Akartürk (2013) **Dîvânu Lugati't Türk'e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karahan, Leyla (1999) "Yükleme (Accusative) ve İlgi Hâl Ekleri Üzerine Düşünceler", **Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996 Bildiriler**, Türk Dil Kurultayı Yayınları, Ankara, s. 605-611.

Karahan, Leyla (2007) **Türkçede Söz Dizimi Cümle Tahlilleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Karahan Kök, Naciye (2016) "Moğol-Türk İlişkilerinin Türk Edebiyatındaki Bir Yansıması Kitâb-ı Guzât der Mülk-i Çin", **2. Asya ve Doğu Araştırmaları Uluslararası Konferansı Bildirileri (ICAS 2016),** C.2, s. 756-764.

Karahan Kök, Naciye (2016) "Mollâ Bilâl Nâzım'ın Kitâb-ı Gazât Der Mülk-i Çîn Adlı Eseri Üzerine", **Hoca Ahmed Yesevî Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri III. Cilt Türkoloji**, Ankara, s. 433-442.

Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1994) **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karasoy, Yakup (1998) **Şiban Han Dîvânı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karasoy, Yakup (2013) **Sirâcü'l-Kulûb**, Türk Dil kurumu Yayınları, Ankara.

Kaya, Ceval (2008) **Uygur Harfli Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi**, TürkDil Kurumu Yayınları, Ankara.

Kocaoğlu, Timur (2003) "Tarihi Türk Lehçelerinin Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında kapalı é/i Meselesi", **Türk Kültürü**, S. 483-484, s. 266-281.

Korkmaz, Zeynep (1958) "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1958**, s.41-68.

Korkmaz, Zeynep (1988) "Türkçe İle Moğolca Arasında Ortaklaşan Unsurlar ve Moğolcanın Türk Dili Araştırmalarındaki Yeri", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1986**, Ankara, s. 43-52.

Korkmaz, Zeynep (1992) **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (2003) **Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (2011) **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

Korkmaz, Zeynep (2005) **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep "Türkiye Türkçesi", **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXI.

Kowalewski, O. (1844-1849) **Mongol'sko-Russko-Frantsuzkiy slovar**, Kazan.

Kök, Abdullah (2016) **Pîr-i Türkistan'ın Metafor Dünyası**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Köprülü, M.ehmet Fuat (1945) "Çağatay Edebiyatı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yaynları, C. III, İstanbul, s. 270-323.

Köprülü, M.ehmet Fuat (1989) "Çağatay Edebiyatı", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Kuçkartay, İristay (1997) "Özbek Edebi Dilinde Tamlayan Hali", **Türkoloji Dergisi**, C. XII, Ankara, s.59-72.

Kurban, İklil (1995) **Doğu Türkistan İçin Savaş**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Kuznetsov, Petro İ. (1997) "Türkiye Türkçesi Morfoetimolojisine Dair", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995**, Ankara, s.193-262.

Küçük, Murat (2010) "Tarihî Türk Lehçelerinden Türkiye Türkçesine -Dır/ -Dur <TURUR Eki ve İşlevleri", **Türkbilig**, S.19, s. 59-75.

Küçük, Salim (2010) "Tarihî Türk Lehçelerinde Renk Adlandırmaları", **Turkish Studies International Periodical Fort the Languages,** Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/1, s.556-577.

Mansuroğlu, Mecdut (1949) "Türkçe'de Zamir Çekimi", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi III**, s. 501-518.

Mansuroğlu, Mecdut (1953) "Türkçede-gu Ekinin Fonksiyonları", **Türkiyat Mecmuası,** C.X, s. 341-348.

Mansuroğlu, Mecdut (1957) **Das geschlossene im karaschanidischen Turkisch**, UAjb, XXIX, s. 215-225.

Mansuroğlu, Mecdut (1960) "Türkiye Türkçesinde Söz Yapımı Üzerine Notlar", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, S. 10, s. 20-21.

Menges, Karl Heinrich (1947) **Qaraqalpaq Grammer-I Phonogy**, New York.

Mollavutov, Savut (2014) "Bilal Nazım (1825-1900)", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S. 4, s. 57-63.

Nadjip, E. N., (1970) *"O srednekovıx lit. Traditsyax i şmeşennax pismennıx Tyurskix yazıkax",* ST 1, Moskva.

Nalbant, Mehmet Vefa (2008) **Dîvânü Lugâti't-Türk Grameri-I İsim**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.

Naskali, Emine Gürsoy (1997) **Türk Dünyası Gramer Terimleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Necip, Emir Necipoviç (2013) **Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü**, (Çev. İklil Kurban), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Oruç Aslan, Birsel (2011) "Türkiye Türkçesinde Kullanılan Çekim Edatları Üzerinde Görüş Farklılıklarından Kaynaklanan Problemler", **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı-II**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.533-542.

Ölmez, Mehmet (1997) "Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler (2)", **Türk Dilleri Araştırmaları 7**, s.175-186.

Ölmez, Zühal (1996) **Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü)**, Simurg Yayınları, Ankara.

Ölmez, Zühal (2007) "Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 5, S. 9, s. 173-220.

Öner, Mustafa (1999) “Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi”, **Türk Dili**, S. 565,s.10-18.

Özek, Fatih (2015) **Kitābu Feżā'ili'l-Mekke ve'l-Medīne ve'l-Kudüs (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Özkan, Abdurrahman (2009) **Meḫekkü'l-ʿİlim ve'l-ʿUlemā,Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler-Tıpkıbasım**, Fakülte Kitabevi, Isparta.

Özkan Nalbant, Bilge (2005) “'Ne' Kelimesinin Farklı Bir Kullanışı Üzerine”, **Türkoloji Dergisi**, C. XVI, S. 1, s. 73-86.

Öztürk, Rıdvan (1994) **Yeni Uygur Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özyetgin, Ayşe Melek (1996) **Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelenmesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk FiilTarihî Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi**, Köksav, Ankara.

Özyetgin, Ayşe Melek (2014) **İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku**, Ötüken Neşriyat, Ankara.

Paçacıoğlu, Burhan (1995) **Orta Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi**, Dilek Matbaacılık, Sivas.

Poppe, Nicholas (1925) “Türkische-Tschuwassiche vergleichende Studien”, **Islamica-I**, Leipzig, s. 409-427.

Radloff, Wilhelm (1963) **Versuch eines Wörtebuches der Türk-Dialecte II**, Moskva.

Ramstedt, Gustaf John (1912) **Zur Verbstammbildugnslehre der mongolisch-türkischen Sprachen**, Journal de la Société Finno-Ougrienne, C. 18.

Räsänen, Martti (1949) **Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen**, Helsinki, Studia Orientalia Editit Societas Fennica.

Räsänen, Martti (1957) **Materialien Zur Morphologie Der Turkischen Sprachen**, Helsinki.

Roux, Jean Paul (2001) **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Samoyloviç, Aleksandr (1941) “Orta Asya Edebî Türkçesinin Tarihine Dair”, (Çev. Abdulkadir İnan), **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yıllık Çalışmaları I**, Ankara, s. 73-95; (Rusçası Alî Şîr Nevâî Mecmuası, Leningrad, 1928).

Sanglax, **A Persian Guide to the Turkish Language** by Muhammad Mahdi Xan.

Schönig, Claus (2000) **Mongolische Lehnwörter im Westoghusishen**, Harrasowitz Verlag, Turcologica 47, Wiesbaden.

Serebrennikov, Boris A.-Gadjieva, N. Z., (2011) **Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri**, (Çev. Mustafa Öner-Tevfik Hacıyev), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Sertkaya, Osman Fikri (1995) **Göktürk Tarihinin Meseleleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Sev, Gülsel (2007) **Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Shaw, Robert Barkle (2014) **Kâşgar ve Yarkent Ağzı Sözlüğü**, (Çev. Fikret Yıldırım), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Çelik Şavk, Ülkü (2011) **Leylî vü Mecnûn**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Şirin, Hatice (2015) **Kül Tigin Yazıtı Notlar**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Şirin, Hatice (2016) **Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Taş, İbrahim (2015) **Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Taşağıl, Ahmet (2004) **Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

Tekcan, Münevver (2007) **Bayram Han'ın Türkçe Divanı**, Beşir Kitabevi, İstanbul.

Tekin, Şinasi (1976) "Eski Türkçe", Türk Dünyası El Kitabı, C. II, Ankara, s. 142-192.

Tekin, Şinasi (1990) "Türçede -MA Olumsuzluk eki ile -DIK+ Eki Nereden Geliyor?", **Tarih ve Toplum**, C.13, S.74, s. 14-17.

Tekin, Şinasi (2015) **İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Tekin, Talat (1995) **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 13, Ankara.

Tekin, Talat (2000) **Köktürk Türkçesi Grameri**, Türk Diller Araştırma Dizisi, Ankara.

Tekin, Talat (2013) "On the Origin the Turkic Genitive Suffix", **Makaleler-I Altayistik,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 287-290.

Tekin, Talat (2013) "On the Old Turkic Verbal Noun Suffix -dOk", **Makaleler-II Türk Yazı Dilleri**,Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.511-518.

Tekin, Talat (2013) "Olumsuzluk eki -ma-/-me-'nin Etimolojisi", **Makaleler-I Altayistik**, Türk Dil Kurmu Yayınları, Ankara, s. 207-211.

Tekinoğlu, Hüseyin (2015) **Uygurlar**, Kamer Yayınları, İstanbul.

Temir, Ahmet (2001) "Orta Asya ve Kıpçak Bozkırlarında Kurulmuş Türk Devletleri", **Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt Coğrafya-Tarih**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Teres, Ersin (2009) **Çağataycada Söz Yapımı**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Tiken, Kamil (2004) **Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf fiiller**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Timurtaş, Faruk Kadri (1994) **Eski Türkiye Türkçesi,** Enderun Yayınları, İstanbul.

Togan, Ahmet Zeki Velidi (1981) **Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi**, Enderun Yayınları, C.I, İstanbul.

Topaloğlu, Ahmet (1989) **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü,** Ötüken Yayınları, İstanbul.

Toparlı, Recep (1998) **Harezm Türkçesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sivas.

Toparlı, Recep-Vural, Hanifi (2007) **Harezm Türkçesi**, Öncü Basımevi, Tokat.

Toprak, Funda (2005) **Harezm Türkçesinde Fiil**, Ankara.

Tören, Hatice (2001) **Sedd-i İskenderi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tseng, Lan-ya (2002), **Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tulum, Mehmet Mahur (1997) **Özbekçede Tasvir Yardımcı Fiiller**, İstanbul.

Tursunov, U.-Muhtarov, C.-Rahmatullayev, Ş.(1992) **Hazirgi Özbek Edebiy Tili**, Taşkent.

Türk Vahit (1995) "Eski Türkçede -gu/-gü Eki ve İşlevleri",**Tuncer Gülensoy Armağanı**, (Yay. Haz. Ahmet Buran), Elazığ.

Türk, Vahit (2006) "İsimden Fiil Yapan -al-/-el-; -l- ve -ar-/-er-; -r- Eklerinin Kökeni" **İlmi Araştırmalar**, S. 21, s. 183-191.

Türkyılmaz, Fatma (1999) **Tasarlama Kiplerinin Fonksiyonları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Uğurlu, Mustafa (1999) "-ArAk ve -p ile Kurulan Zarf-fiili Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü" **3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.1181-1187.

Usmanova, M., vd. (1981) **Hazirgi Özbek Adabiy Tili**, Taşkent.

Ünlü, Suat (2012) **Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleri Sözlüğü**, Eğitim Kitabevi, Konya.

Ünlü, Suat (2012) **Harezm-Altınordu Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Kitabevi, Konya.

Ünlü, Suat (2012) **Karahanlı Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Kitabevi, Konya.

Ünlü, Suat (2013) **Çağatay Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Kitabevi, Konya.

Üstüner, Ahat (2000) **Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Üstüner, Ahat (2013) "oḳ/ök Enklitiğinin Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kalıntıları", **Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, s.839-849.

Üstüner, Ahat, (2015) **Türkçenin Tarihî Gelişmesi**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Üşenmez, Emek (2010) **Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü**, Doğu Kitabevi, İstanbul.

Yalçın, Süleyman Kaan (2013) **Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yavuz, Orhan (1991) "Türkçede Kapalı e", **Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, S. 6, s.271-336.

Yazıcı Ersoy, Habibe (2007) "Yeni Uygur Türkçesi", **Türk Lehçeleri Grameri**, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 355-428.

Yetiş, Kazım (1995) "Destan", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.9, İstanbul.

Yıldırım, Kürşat (2013) **Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, Kürşat (2016) **Doğu Türkistan'ın Tarihî Coğrafyası**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Yıldız, Osman (1999) "Dilimizdeki Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerde Görülen Fonetik Değişmeler", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı**, S.4, s.321-339.

Yıldız, Osman (2000) "Türkçe'de Kelime Sonu Ünsüz Grupları", **Dil Dergisi**, S. 97, s. 66-78.

Yıldız, Osman (2008) **Yūsuf u Zelīḫā (Destān-ı Yūsuf) Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Yılmaz, Emine (1991) "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü", **Türk Dilleri Araştırmaları**, Ankara, s. 151-165

Yudahin, K. K. (1998) **Kırgız Sözlüğü**, (Çev. Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yunusoğlu Kemal, Mağfiret (2012) **Uygurca-Çince İdikut Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yunusoğlu Kemal, Mağfiret (2013) "Molla Bilal Nazim ve Uniñ Dastanlari Heqqide", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S. 1/1, s. 145-151.

Yüce, Nuri-Oraltay, Hasan-Pınar, Saadet (1984) **Kazak Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.

Yücel, Bilal (1995) **Bâbür Dîvânı**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

1 Eylül 1986 yılında Afyonkarahisar ilinin Çay ilçesinde doğdu. İlköğretimi Antalya Mecdude Başakıncı İlköğretim Okulunda; liseyi Antalya Adem Tolunay Anadolu Lisesinde bitirdi. 2004 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde başladığı yüksek öğrenimini, 2008 yılında tamamladı. 2011 yılının Şubat ayında Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Yüksek lisans eğitimini 2012 yılında tamamladı. Evlidir.

Yabancı dili, Almancadır.